

S. THOMÆ AQUINATIS

DOCTORIS ANGELICI

CATENA AUREA

IN QUATUOR EVANGELIA

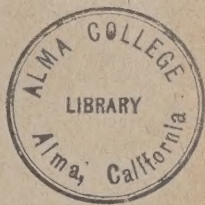
VOLUMEN PRIMUM

COMPLECTENS

EXPOSITIONEM IN MATTHÆUM ET MARCUM

Editio V Taurinensis mendis expurgata.

AUGUSTÆ TAURINORUM

TYPOGRAPHIA PONTIFICIA

Eq. PETRI MARIETTI

Via Legnano, 23

1902

Property of

CLgA

Please return to
Graduate Theological
Union Library

1914

ADMONITIO PRÆVIA

FR. JO. FRANC. BERNARDI MARIE DE RUBEIS

ORDINIS FRATRUM PRÆDICATORUM

CAPUT I.

Veterum scriptorum fide divo Thomæ adseritur Opus, quod vulgo Catena in quatuor Evangelistas inscribitur.

Continua super quatuor Evangelistas expositio, latinorum græcorumque Patrum sententiis et glossis, quasi uno tenore contextuque concinnata, quam sub nomine Thomæ Aquinatis manuscripti codices præstabant, typis commissa in lucem prima vice prodiit *Romæ in domo Petri et Francisci de Maximis*, anno 1470, duobus voluminibus in fol. comprehensa, *præsidentibus Conrado Sweinheim et Arnolfo Pannartz*, ac *recognoscente Joanne Andrea episcopo Aleriensi* in Corsica, qui apud Raphaelem Volaterranum, libro XXI Antropologiæ in *librorum locis emendandis jure laudatur*. Joannem Antonium perperam vocat ipsum Ughellus in ejusdem Ecclesiæ tabulis. Hanc primam fere innumeræ secutæ sunt aliæ editiones, multiplici typorum figura ac voluminum forma, ibidem Romæ et Norimbergæ, Venetiis, Lugduni, Colonia, Parisiis, Rothomagi, Antuerpiæ, alibi; eodem retento Thomæ Aquinatis nomine, ipsoque opere doctissimorum virorum studio ac cura diligentius recuso, purgato mendis, si quæ irrepserant, additisque locorum indicibus, ex quibus depromptæ Patrum scriptorumque sententiæ credebantur, locupletato.

Quod egregium Opus ab angelico Doctore elucubratum fuisse, luculentissimo produnt testimonio veteres scriptores, qui disertam mentionem ejus ingerunt, ejusdemque conscribendi occasionem, servatamque in eo texendo methodum, aliasque loci ac temporis circumstantias diligentissime enarrant. Primus adest Ptolomæus Lucensis in *Historia Eccles.*, lib. XXII, cap. XXIV, in Muratoriana scriptorum Italiæ collectione: *Tunc* (post electionem Urbani IV Pontificis maximi anno æræ vulgaris MCCLXI, die XXIX Augusti) *Frater Thomas rediit de Parisiis ex certis causis; et ad petitionem Urbani multa fecit et scripsit, sed præcipue duo. Unum fuit, quod exposuit Evangelia sub initio textu* (leg. *subjuncto textu*, vel *sub miro contextu*) *diversorum Doctorum, ita ut unus auctor videatur. Quod non fuit sine magna tradentis subtilitate, et omnino sancti Spiritus inspiratione, cujus organum mirum fuit. Tunc florebat in Ordine Fratrum Minorum F. Bonaventura, patria Tuscus, et magister in theologia, de quo infra dicitur. Huic Urbanus duo Evangelia glossanda commiserat: sed excusans se propter officium quod habebat, quia magister generalis erat, idem doctor sanctus Frater Thomas supplevit. Fato mortalitatis Urbanus concessit anno MCCLXIV, die 2 octobris: adeoque incepti Operis tempus innotescit. Inceptum Opus ajo. Summo namque Pontifici Urbano una in *Matthæum* expositio a sancto Auctore inscripta fuit: quæ sequuntur, post ejusdem Pontificis obitum perfecit ipse commentationes in *Marcum, Lucam**

et Joannem; nuncupavitque F. Hannibaldo S. R. E. Presbytero Cardinali, ut infra dicendum. Pontifici mentem fuisse, ut laborem inter se partirentur Aquinas et Bonaventura Franciscani Ordinis lumen, duoque Evangelia exponeret alter, ac alter duo reliqua, satis indicat Ptolomæus: simulque testatur, veniam impetrante Bonaventura, quominus id ageret, supremæ Ordinis præfecturæ quam gerebat muneribus implicitus, integrum ab ipso Thoma compositum Opus completumque.

Sequitur Guillelmus de Tocco. In Aquinatis vita sic habet ille, capite IV: *Scriptis prædictus Doctor Opus super quatuor Evangelia, Sanctorum auctoritatibus miro ordine contextum: ex quibus sic Evangeliorum continuavit historiam quasi unius Doctoris videatur esse postilla. In quo Opere mirandum Deus creditur ostendisse miraculum; quia discurrens per varia monasteria, et diversorum Sanctorum legens volumina, pro majori parte ipsorum auctoritates mente retinuit, quas in exponendo notavit.* Quænam vero tanti momenti negotia fuerint, ut summa quiete ad elucubrandos libros aptissima, *per varia monasteria* Thomas discurreret, egregiumque ac laboriosum de quo agimus Opus discursando concinnaret? Summos nempe Pontifices, Urbanum IV, ei que sueffectum anni MCCLXV initio Clementem IV, qui pro libito, proque temporum circumstantiis in diversis agebant civitatibus. Urbe-veteri, Anagninæ, Viterbii, Perusii, et ipse Thomas sequebatur scholam theologicam ubique regens in cœnobiiis apud Nostrates, ac ubique nova in rem Ecclesiæ condens ac edens opera. Jacobum Echardum consule in ejusdem Aquinatis vita.

Succedunt Trivetus, Logotheta, Joannes de Columna, Bernardus Guidonis, Petrus Rogerius, postea Clemens VI. Triveti verba sunt in Chronico apud Dacherium ad annum MCCLXXIV: *Quatuor Evangelia continuata expositione de dictis Sanctorum glossavit.* Logotheta in Fragmento, quod Baluzius luci publicæ donavit, *Glossas, ait, super quatuor Evangelia.* Joannes de Columna in indice, quem integrum nos primi edidimus, *Super quatuor Evangelia, inquit, ad Urbanum papam, Opus incomparabile.* Bernardi Guidonis accipe verba apud Oudinum: *Scriptis etiam ad mandatum Domini Papæ super quatuor Evangelia opus insigni miro contextum ordine, ex dictis et auctoritatibus Sanctorum; ex quibus sic uniuscujusque Evangelistarum quatuor continuavit historiam, quasi unius Doctoris videatur lectura.* Rogerii denique in eo sermone, qui incipit *Vir Dei es tu, etc.*, habito coram summo Pontifice Joanne XXII in Solemnis Canonizationis beati Thomæ, mense Julio anni MCCCXXIII, verba sunt apud Echardum et Oudinum: *Scriptis super quatuor Evangelia ex puris Sanctorum auctoritatibus mirabile Opus connexum, ac si per unum hominem omnia essent dicta.* Alius ab Echardo sermo profertur, cujus initium *Ecce plusquam Salomon hic, etc.*, ab eodem Rogerio habitus in Ecclesia Parisiensi S. Jacobi coram Doctorum Universitate anno insequente MCCCXXIV, feria 4 quatuor temporum Quadragesimæ, scil. die 7 martii, Littera Dominicali currente AG, in quo hæc habentur: *Super quatuor Evangelia opus mirabilissimum ex dictis omnium Sanctorum recollégit: ubi eorum dicta sic contexuit, ac si per unum solum ordinatissime essent facta.*

Novum accedit, illudque præclarum, testimonium Fratris Conradi de Suessa, sacerdotis Ordinis Prædicatorum antiqui. Perhibet ipse, testis citatus et juratus in Processu Canonizationis, cap. v, num. 47, apud continuatores Bollandi: *Quod cognovit et vidit eum (Thomam) et conversatus fuit cum eo pluribus annis Neapoli, Romæ et in Urbe-veteri tempore fel. rec. domini Urbani papæ: ubi de mandato suo idem Frater Thomas fecit expositiones super quatuor Evangeliiis.* Locum animadvertite, scilicet *Urbem-veterem*, in quam, Viterbio relicto, secesserat Urbanus anno MCCLXII ad finem vergente: ubi Thomas, jubente Pontifice, men-

tem operamque applicuit, ut quatuor Evangeliorum texeret expositionem. Urbaveteri die 9 septembris anni MCCLXIV discessit Urbanus, mortemque Tuderti die 2 octobris obiit; adeoque intra biennii spatium tum continuam expositionem in *Matthæum* complevit Aquinas, dicavitque Pontifici; tum alias paraverat expositiones in *Marcum*, *Lucam* et *Joannem*, quas post ejusdem Urbani obitum perfectas completasque inscripsit Hannibaldo S. R. E. presbytero cardinali.

Hiscæ demum synchronis supparibusque testibus consentiunt sequioris ævi diligentissimi scriptores, Valleoletanus et Pignonus apud Echardum, et S. Antoninus in chronico, parte III, tit. XVIII, cap. X, § II.

CAPUT II.

*Ipsius Thomæ amplissimum testimonium affertur:
ratioque proponitur in eo contexendo Opere servata.*

Omnium denique amplissimum de Opere suo fert ipse Thomas testimonium. Ejus extant in codicibus manuscriptis editisque exemplis Nuncupatoriæ Epistolæ duæ, quæ hactenus criticorum nemo aut rejicere ausus est, aut in dubium vocare, *Matthæi Evangelio* altera, ac altera *Marco* et *Lucæ* ac *Joanni* præfixa: quibus impositum sibi ab Urbano IV pontifice maximo munus, completamque adhuc eo in vivis agente expositionem in *Matthæum*, manum ultimam post ejus obitum integro operi admotam, susceptique demum laboris methodum ac rationem, luculentissime narrat ipse ac declarat.

Nuncupatoria prior ad Urbanum pontificem epistola incipit: *Sanctissimo ac Reverendissimo Patri Domino Urbano divina Providentia Papæ quarto, Frater Thomas de Aquino Ordinis Prædicatorum, cum devota reverentia pedum oscula beatorum.* Hanc unam in *Evangelium Matthæi* perfectam a Thoma expositionem ante emortualem Urbani diem 2 octobris anni MCCLXIV, eidemque Pontifici nuncupatam jam adnotavimus. Quæ narrat vero ipse Thomas, quæve admonenda de opere elucubrato duxit, hæc sunt: 1. Sibi commissum a summo pontifice Urbano IV, ut *Matthæi Evangelium* commentationibus explanaret. 2. Consultis perfectisque *diversis Doctorum libris*, confectam *prædicti Evangelii expositionem continuam*. 3. Adhibita quidem *certorum auctorum verba*; at *Glossas* ut plurimum, quæ ferebantur, decerptas, easdemque *sub Glossæ titulo prænotatas*. 4. Curam fuisse in *Sanctorum dictis*, ut *singulorum auctorum nomina* describerentur, *necnon in quibus habeantur locis assumpta testimonia*, indicaretur. 5. Prætermissam, utpote supervacaneam, hanc diligentiam, *cum decerperentur libri et expositiones super loca quæ exponerentur*: unde sicubi nomen inveniatur (exempli causa) *Hieronymi*, de libro mentione non facta, intelligendum esse, quod hoc dicat *super Matthæum*; et in aliis rationem similem passim et ubique servatam. 6. At sententias illas, quæ de *Commentario Chrysostomi super Matthæum* sumuntur, oportuisse inscribi in titulo *super Matthæum*, ut per hoc ab aliis quæ sumuntur de ejus *Homiliario* distinguerentur. 7. In ipsis autem *Sanctorum testimoniis*, quæ allegantur et afferuntur, *plerumque de medio aliqua consulto rescissa ad prolixitatem vitandam*: ac etiam sententiarum verborumque *ordinem commutatum* sive ad manifestiorem sensum assequendum; vel ut ipsi *litteræ* magis congrueret expositio. 8. Factum vero *interdum* in sensus exprimeretur *verbis dimissis*: idque *præcipue in Homiliario Chrysostomi*, propter hoc quod est *translatio vitiosa*. 9. Neque solum *litteralem* denique sensum explanatum, verum etiam *mysticum*: itemque *errores contra fidem interdum destructos, confirmatam-*

que catholicam veritatem. Exploratissimam mentem habes Thomæ: operamque intelligis ab eo in hoc opere super *Evangelium Matthæi* adhibitam, quam verissime, candido animo, sine fuco ipse patefacit.

Evangelio Marci altera præmittitur Epistola nuncupatoria, cujus initium est: *Reverendo in Christo Patri Domino Hannibaldo Basilicæ XII Apostolorum venerabili Presbytero Cardinali, Frater Thomas de Aquino Ordinis Prædicatorum, se totum. Mandatum memorat, pridem acceptum a summo Pontifice Urbano IV: Evangelicæ sapientiæ, inquit, a sæculis in mysterio absconditæ, quam in lucem produxit Dei Sapientia incarnata, ministerium expositionis adhibui, sacrorum Doctorum sententias compilando, ad quod me induxit primitus fel. rec. Urbani papæ IV mandatum. Expositionem in Matthæum, quam adhuc inter vivos agente Pontifice compleverat, ipsi nuncupavit. Unde subdit: Verum quia eo summo Pontifice ex hac vita subtracto, tria Evangelia, Marci, Lucæ et Joannis, exponenda restabant: ne opus quod obedientia inceptat, negligentia imperfectum relinqueret, cum multo labore diligens adhibui studium, ut quatuor Evangeliorum expositionem complerem. Constitutas vero in priori Epistola regulas in reliquo opere perficiendo tenuit: Eadem, inquit, in omnibus forma servata in ponendis Sanctorum auctoritatibus, ac eorum nominibus præscribendis. Sed aliquid etiam diligentioris operæ contulit, quod his verbis patefacit: Et ut magis integra et continua prædicta Sanctorum expositio redderetur, quasdam expositiones Doctorum græcorum in latinum feci transferri, ex quibus plura expositionibus latinorum Doctorum inserui, auctorum nominibus prænotatis. Plurimæ sunt ipsi agendæ gratiæ, cujus labore ac studio commentationes et glossæ scriptorum Ecclesiæ græcæ, quæ manuscriptis in codicibus delitescebant, innotuerunt Latio. Quod Expositionis Evangelicæ demum opus, sui laboris fructum, Apostolorum Presbytero, Fratri Hannibaldo de Hannibaldis, obtulit nuncupavitque.*

Hannibaldi, ex perillustri et antiqua Hannibaldensi gente Romæ nati, Ordinis Prædicatorum ab adolescentia professoris in Urbe apud S. Sabinam, clarissimi viri litteris moribusque, elogium textit Jacobus Echardus in bibliotheca Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyterum Cardinalem Tit. XII Apostolorum ab Urbano IV renunciatum, conjectat idem Echardus in prima creatione, mense decembris anni MCCLXI facta, juxta Stephani Salanhaci scriptoris æqualis non spernendi fidem et auctoritatem: *Fratrem Hannibaldum romanum magistrum in theologia, inquit, assumpsit in presbyterum Cardinalem Basilicæ duodecim Apostolorum Dominus Urbanus papa IV, anno Domini MCCLXI. Hanc illi conlatam dignitatem in secunda creatione eodem mense decembris anni MCCLXII putant Onuphrius et Oldoinus: vel anno insequente MCCLXIII Ciaconius et Frizonius. Quod attamen evenisse probat ac evincit Franciscus Pagius in Breviario Romanorum Pontificum, in secunda quidem creatione, et anno rursum MCCLXII, sed mense maio, fide allegata Gregorii decani Bajocensis qui vitam scripsit Urbani, et Theodorici Vallicoloris tunc viventis, qui Antheri ejusdem summi Pontificis nepotis jussu gesta Patru litteris consignavit. Præstantissimum Cardinalem nostrum Frater Thomas valde dilexit, teste Ptolomæo Lucensi in Historia Eccles. lib. XXII, cap. XXIII, eique majorem partem Expositionis continuæ in Evangelia, quam post obitum Urbani papæ complevit, dicatam voluit. Fato mortalitatis concessit Hannibaldus anno MCCLXXII, ut prodit Salanhacus: unde ante hunc annum, et post annum MCCLXIV, scriptum a Thoma completumque insigne opus.*

CAPUT III.

*Petrus de Alva refutatur, qui typis editum prædictum opus,
Pontio Carbonello Ordinis Minorum alumno primus adjudicare ausus est.*

Quod sane Opus in editionibus prostare, quotquot ab anno MCCCCLXX quampluribus in locis, operam suam doctissimis viris præstantibus curatæ sunt, tum seorsum tum conjunctim cum reliquis Angelici Doctoris elucubrationibus, ambigebat nemo, neque ulla certe ambigendi ratio est; donec medio circiter æræ nostræ christianæ sæculo decimoseptimo, primus et solus Petrus de Alva et Astorga Ordinis Minorum et rem dubiam facere, et confidenter inficiari ausus est. Tentamina ejus prima habentur in *Sole veritatis*, etc. et in *Nodo indissolubili*, etc.: coram denique palamque pugna indicitur in duplici libello hispanice vulgato: quorum alteri titulus est, *Judicio de Salomon*, etc. sub nomine F. Martini Perez de Guevara Lovanii MDCLXIII in-12, inscribiturque alter, *Respuesta sin respuesta*, etc. Cæsaraugustæ eodem anno MDCLXIII, in-12.

Epistolas, quas recensuimus, Urbano IV summo Pontifici et Hannibaldo S. R. E. Presbytero Cardinali inscriptas, veluti spurias confictasque non rejicit ille; immo pro genuino habet eas Thomæ Aquinatis fœtu. Hinc earum auctoritate pressus, fateri cogitur, continuam quamdam in Evangelia expositionem ab eodem Doctore, mandante Pontifice, concinnatam esse; ab ea tamen longe diversam, quæ hactenus typis prodiit, quamve præstant frequentiores codices mss. in bibliothecis adservati. Adserit porro, genuinam Thomæ expositionem *a se visam*, in Belgio servari in monasterio canonicorum regularium Corsendoncano ad Antuerpiam, quæ prælum nondum passa est; illamque vero, quæ typis edita legitur, falso Thomæ veluti auctoris nomine inscriptam, cum sit legitimum Pontii Carbonelli Ordinis Minorum opus: et huic demum, utpote accuratiori, præfixas Dominicanorum sodalium fraude nuncupatorias Epistolas, quas pro alia sua continua expositione Thomas dederat. Pergit ille, ac ait: Carbonellum ab anno MCCXXIV, grande incepisse opus Catenæ Sanctorum Patrum in universa Biblia; partem illam, quæ commentarios in quatuor Evangelia complectitur, anno MCCXL inchoatam, et anno MCCLII completam, Joanni patriarchæ Gradensi (*Juan patriarcha Gradense*) nuncupatam fuisse, antequam operi suo elucubrando manum Thomas admoveret: ac laboriosissimum denique opus, octo voluminibus comprehensum, in Toletano Fratrum Minorum cœnobio S. Joannis *de los Keyes* etiamnum servari: atque septimo volumine ipsissimum contineri Catenam in quatuor Evangelia, sub nomine S. Thomæ typis editam.

Commentum hocce, quod omnium fabulosissimum sese prodit ipsum, egregie confutarunt nostræ gentis scriptores, Vincentius Baronius, Franciscus Janssens Elinga, Jacobus Echardus, itemque exteri duo, quos novi, Nicolaus Antonius in bibliotheca hispanica veteri, et Casimirus Oudin, qui Jansium passim exscribit. Rem et ego pro virili aggredior. Nova profero argumenta, quæ fabulam excogitam rejiciunt: veterumque (ut ita dicam) argumentorum vim aut luculentius expono, aut magis acuo. Age vero. Genuinas fatentur omnes, fatetur ipse Petrus de Alva epistolas illas, quæ Thomæ Aquinatis nomen præferunt, et continuam quamdam in quatuor Evangelia expositionem offerunt Urbano IV Pontifici et Hannibaldo Presbytero Cardinali. Atqui adamussim præstita inveniuntur omnia in opere quod in editis exemplis et manuscriptis codicibus sub Thomæ nomine prostat, quæ in eisdem epistolis proposuit sibi servanda idem Thomas: unde non alterius, nisi Thomæ opus illud est. Ita namque, sententiis Patrum scriptorumque ecclesia-

sticorum simul contextis, continuam se adornasse expositionem narrat Aquinas, ut *singulorum nomina* expresserit; loca etiam indicaverit, ex quibus eruta sunt *assumpta testimonia*; et hanc diligentiam prætermiserit, cum ipsi decernerentur *libri*, aut *expositiones* adducerentur *supra loca quæ exponebantur*. At in opere, quo de agimus, nomina legis Patrum scriptorumque: sententiarum quoque promuntur loci, v. g. *Augustinus de Quæst. novi et veteris testamenti*, *Abbas Isidorus ad Archipresbyterum*, *Cyrillus in epistola ad Joannem Antiochenum*, *Leo ad Constantinopolitanos*; sed *Hieronymus demum*, *Rabanus*, *Remigius* aliique frequentius indicato loco nullo allegantur, quorum nempe sententiæ ex ipsorum commentario in eundem textum quem Thomas exponebat, depromptæ sunt. Ad Joannem Chrysostomum quod attinet, peculiaris est Thomæ animadversio: ea scilicet testimonia, quæ de *Commentario* ipsius *super Matthæum* sumuntur, oportuisse inscribi in titulo *super Matthæum*, ut per hoc ab aliis quæ sumuntur de ejus *Homiliario* distinguerentur. Quæ sane distinctio, variusque locorum index passim in opere occurrit, constantissimeque observatur hoc modo: *Chrysostomus*, vel *Chrysostomus in Homilia*, ac deinde *Chrysostomus super Matthæum*. Thomas admonet, *plerumque aliqua de medio* sententiarum *rescissa*, verborumque *ordinem commutatum*, ac interdum *verbis dimissis redditum sensum*: et hæc oppido omnia proprio experimento nosse cuique licet in expositione typis edita, posuitque sub oculos Joannes Nicolaus, qui in editionibus abs se curatis integra testimonia improbo labore restituere nisus est. Verum denique *mysticis* interpretationibus, et *errorum* confutatione (quæ duo se præstiturum pollicetur Aquinas) totum scatet typis excusum opus, quod versamus: ac præter latinos adhibentur etiam græci Patres, quorum *expositiones* Latio se curante redditas, ipse Thomas testatur: latinæque translationes, *Homiliarum* maxime Chrysostomi, minus accuratæ videntur, sed potius, eodem admonente, *vitiøsæ*. Tam bene perfectæque regulis omnibus, quas mente conceptas sibi propositas declarat Aquinas in Epistolis nuncupatoriis, typis edita continua expositio super quatuor Evangelistas congruit, ut alterutrum eligi omnino debeat: aut eandem expositionem genuinum esse divi Thomæ fœtum, aut spurias confictasque prædictas Epistolas. Partem alteram nec audet adserere Petrus de Alva, neque potest: priorem ergo partem amplectatur, adscriptumque Pontio Carbonello opus vero parenti restituat Thomæ Aquinati.

Opus quidem in Evangelia quatuor, sanctorum Patrum scriptorumque ecclesiasticorum sententiis contextum, ab Aquinate mandatis Urbani IV obsequente elucubratum fuisse, luculentissime testantur veteres omnes, qui sæculo tertiodiecimo et quartodiecimo accuratissimos indices operum ipsius Thomæ texuerunt. Atqui egregiam hanc lucubrationem intra hujusce temporis spatium, quod ad inventam typographiam usque excurrit, non periisse, immo frequentiores ejusdem codices manuscriptos in bibliothecis publicis privatisque adservatos, ex eodem colligitur scriptorum testimonio, qui opus recensent, et pretium ejus celebrant, ac methodum patefaciunt in eo texendo servatam, nusquam jacturam indicantes, verum quod legebant oculis manibusque contrectabant bona fide exponentes. Meminit quidem Ptolomæus Lucensis in Hist. Eccl., lib. xxiii, cap. xv, ejusdam *primi* libri, quem Thomas *Romæ* anno circiter mclxi *scripsit super sententias*: simulque addit, *quem ego vidi Lucæ, sed inde subtractum nusquam ulterius vidi*. Commentarios in *Isaiam* recensent laudatus Ptolomæus, Bernardus Guidonis et S. Antoninus; at eosdem *raro inveniri* in bibliothecis, lectores admonent. Memorat Joannes de Columna postillas in *Epistolam ad Romanos*, et in *Epistolam primam ad Corinthios*; et ad alias quod attinet, adnotare non prætermittit: *et licet*, inquit, *raro reperiantur, tamen a fide dignis audiivi quod ipse scripsit super omnes epistolas Pauli*. Nihil simile de opere, quo de agimus, quodve prædicti diligentissimi nomenclatores

mirrindum vocant, *incomparabile, miro artificio contextum*, ab eisdem animadversum, quod ejus dolendam jacturam indicet, aut codicum paucitatem. Collige vero jam duo: tum fabellam esse, quam profert Petrus de Alva, de uno codice Corsendoncano genuinam Thomæ expositionem servante: tum plurimos hujusmodi codices extitisse, ac etiamnum extare, ex quibus editiones operis sub nomine Thomæ, tamquam veri auctoris, prodierunt.

Codices manuscriptos, qui post apotheosim sancti Doctoris exarati fuerint, veluti dubiæ aut nullius fidei, rejiciendos pronunciat censor. Verum enimvero tum isti, cum antiquiores, qui bonis avibus non pauci supersunt, absolutissime conveniunt omnes, eandemque sub nomine Thomæ præstant *continuum expositionem*, jam typis editam. Codices manuscriptos triginta numerat doctissimus Echardus, quorum alios ipse oculis lustravit, legit alios in indicibus bibliothecarum Italiæ, Galliarum et Belgii: ac longe plures quidni servant tot aliæ in Europa publicæ privatzque bibliothecæ? Sunt aliqui vero ipsius Thomæ ætate, monente Echardo, exarati, pluresque sæculo tertiodiecimo, ac sæculo insequente alii, alique post annum MCCCC. Exempla duo, quæ ad ætatem Thomæ pertinent, in bibliotheca Sorbonæ parisiensi adservantur: testaturque laudatus Echardus, extare in primo imaginem tenuiore penicillo pictam, in qua figura dominicanam vestem induta, idest sanctus Doctor, suum opus offerre summo Pontifici exhibetur. Codicem memorat Possevinus in Apparatu sacro, tom. II, *vetustissimum bibliothecæ olim Marcelli secundi Romani Pontificis*, quem versavit accuratissime Emmanuel Sa theologus Societatis Jesu. Codices demum bene multos idem profert Echardus, tertiodiecimo sæculo nondum elapso scriptos, qui obvii prostant Parisiis apud Sanjacobæos Fratres et Canonicos Victorinos, et in bibliotheca Colbertina, cum hoc titulo plerosque: *Incipit Expositio continua edita a ven. Fr. Thoma ordinis Prædicatorum super quatuor Evangelia*. Sed hisce vetustissimis, diligenti collatione facta a doctissimis viris, simillimi sunt, qui sæculo quartodiecimo, ac deinceps ante inventam typographiam descripti fuere codices; ac hisce demum omnibus consonant quotquot hactenus typis excusa prodierunt exempla; ut jam typis editam continuum expositionem divo Thomæ Aquinati adjudicare necessum sit, aut Codices nedum recentiores, sed vetustos omnes, veluti falsatos rejicere: quod audaciæ summæ, immo dementiæ fuerit.

Fidem supremam eisdem codicibus ac inde prodeuntibus editionibus, conciliant præfixæ nuncupatoriæ epistolæ, quas Thomas dubio procul omni scripsit. Figmento opus fuerat, ut hanc argumenti vim elevaret Petrus de Alva: Sodales nempe dominicanos accuratori Catenæ, quam Pontius Carbonellus confecerat (si ulla tamen ab eo auctore prodiit unquam) scriptas a Thoma pro sua elucubratione nuncupatoriæ epistolæ præfixisse. Fuerit ergo oportet sodalibus dominicanis libera ac integra facultas, Aquinatis nomini supponendi Catenam, quam alius confecerat. An igitur codices manuscriptos, qui Carbonelli nomen prænotatum habebant, comparaverint nostrates ac possederint omnes, ut uno vel altero excepto, quibus nomen Thomæ inscriberetur, reliquos absumerent igne, aut alio quocumque modo perderent, quin aliqui bonæ notæ in medium aliquando proferri possent, quæis enormis patefieret impostura? An potius, abrasso veri auctoris nomine, omnes falsare codices potuerint, quotquot publicis in bibliothecis privatisque in scriniis extabant, quin audacissimum facinus proferri in lucem imposterum posset? Sed hæc concipere insano capiti licet. Adeo ne linguam et calamum cohibuissent Fratres Minores, ut tam grave furtum vel impudentem rapinam, silentio sibi imposito, æquo ferrent animo; sodalique suo egregium opus, quod falso Aquinati inscriptum nosse poterant, vindicare noluerint?

At codicem *Corsendoncanum* opponis, quem longe diversum ab editis atte-

staris. Cur vero codicem unum præferas tot aliis, quos memoravimus post Echardum? Animadvertite, scriptum manu codicem illum dici anno MCCCCXXXI, per Fratrem Walterum Vande Vliet, regularem ejus loci canonicum: cur ergo cæteris bene multis ejusdem ævi exemplis ac ævo superiore exaratis præstiterit idem codex? Immo vero lis denique omnis fide prædicti codicis dirimatur: siquidem in eo, canonicis Corsendoncanis testimonium perhibentibus apud Echardum, ipsissima legitur Expositio in quatuor Evangelia, quæ ab incunabilis typographiæ sub nomine Thomæ Aquinatis prodiit, quæve in aliis codicibus, vetustis et recentibus, continetur. Abeant ergo Petri de Alva signenta.

Codicem profers in Toletano monasterio servatum, in quo eadem continetur sub nomine Pontii Carbonelli Catena, quæ typis edita est sub nomine Thomæ. Nempe opus illud falso inscriptum Pontio Carbonello, probant ac evincunt quotquot hæcenus disseruimus. At Carbonellum suam complexivisse expositionem in Evangelia reponis antequam Catena suæ contextendæ operam daret Aquinas. Argumenta forent afferenda, quæ elucubratum a Carbonello simile opus evinceret. Confectum vero ab eo fuerit; at non illud quod ais in volumine Toletano prostare; cum istud et veterum scriptorum auctoritas, et codicum qui Thomæ ætate ac deinceps exarati fuerunt fides, et ipsius Thomæ amplissimum testimonium, ac mira consonantia cum regulis ab eodem Thoma constitutis, genuinum solius Thomæ fœtum demonstrent.

Quid? quod si qua demum Catena in Evangelia a Carbonello contexta fuerit, non ipse (ut ais) Thomæ, sed iste Carbonello prævit. Quod ipse narras adsumo, ac principii loco statuo: laudati Carbonelli opus Joanni patriarchæ Gradensi (*Juan patriarcha Gradense*) nuncupatum fuisse. Atqui vero apud Ughellum in serie patriarcharum Gradensium et apud Dandulum in Chronico, recensitum legitur *Joannem Signale*, vel *Signolo patriarcham Gradensem* ab anno MCLXXXII, aut verius MCLXXXVI ad annum usque MCC circiter: quem satis est memorasse, utpote longe dissitum tempore a re qua de agimus. Alter occurrit ejusdem Ecclesiæ patriarcha *Joannes Anconitanus* ab anno MCCLXXII ad annum MCCLXXIX, itemque tertius, *Joannes de Zambottis* ab anno MCCCCVI ad annum MCCCCVIII, neque alium, nomine *Joannem*, Dandulum et Ughellum numerant, qui intra sæculum tertium-decimum et insequens Gradensem Ecclesiam patriarchalem rexerit. Fuerit ergo *Joannes Anconitanus*, cui Pontius Carbonellus, ut Petro de Alva indulgeamus, opus suum nuncupaverit. De anno MCCLXXII, quo ipsum Gradensi Ecclesiæ præfectum narrat Ughellus, dubium nullum: favent quippe et calculi Danduliani: diemque *nonam septembris* addit ipse Ughellus ex *Regesto Vaticano*. Jam habeo, Catenam Carbonelli, si qua unquam extitit, ante annum MCCLXXII, nuncupari *Patriarchæ Gradensi*, qui *Joannes* appellatus fuerit, non potuisse. Itaque toto oberrat ostio Petrus de Alva, qui refert, idem opus anno MCCLII completum, eidemque Joanni nuncupatum: cum Gradensem Ecclesiam nemo rexerit adsignato anno patriarcha, nomine *Joannes*. Neque dixerit anno MCCLII completum quidem opus, at illud post annum MCCLXXII nuncupatum Joanni: nec enim in hisce historiæ factis hario-lari licet, quæve placent ac arrident pro genio ingenioque proferre, teste nullo, fide nulla: neque rursum verisimile est, Catenam suam in Evangelia complexivisse Carbonellum, eamque in scribiis repositam viginti servasse annos; ac tandem Gradensem patriarcham, qui *Joannes* vocaretur, veluti expectasse, cui opus longe antea elucubratum perfectumque denique nuncuparet. At anno MCCLXXII retento, perspicue jam patet, tum ante octo annos completam a divo Thoma expositionem in *Matthæum*, eandemque Urbano IV inscriptam, qui anno MCCLXIV, die 2 octobris vita migravit: tum etiam Commentationes in *Marcum* et *Lucam* et *Joannem* ante annum MCCLXXII elucubratas, utpote quæ Hannibaldo Presbytero Cardinali nuncupatæ fuerint, quem fato mortalitatis concessisse eodem anno MCCLXXII, ad-

notavimus. Aut ergo nuncupatoriam Carbonelli Epistolam, *Joanni patriarchæ Gradensi* inscriptam, rejiciat Petrus de Alva; aut Carbonello prævisse Thomam in Catena texenda fateatur.

De ipso Pontio Carbonello quærendum postremo loco esset, quis ille fuerit, quoque sæculo vitam egerit ac floruerit: responsaque optanda forent, quæ synchronis supparibusque probatæ fidei monumentis inniterentur. Duplicem memorat Echardus notitiam ejus ex historiis seraphicis. Tradit altera, datum ipsum morum magistrum S. Ludovico IX Francorum regi: altera, S. Ludovico confessori, Caroli II utriusque Siciliæ regis filio primogenito. Qui primam sectantur notitiam, ad illud munus Carbonellum anno MCCXXXIX adlectum narrant: id an. MCCLXXXVII contigisse, qui alteri notitiæ adhærent. Satis Petro de Alva arridet prima: hanc habet pro fabula Wadingus, alteramque amplectitur. Verum et hæc omnia per solam conjecturam dicta sunt, nullo vetusto fulta documento. Immo Carbonellum detrudit ad quartumdecimum sæculum Nicolaus Antonius in sua Bibliotheca veteri hispanica; allegatque monumenta anni MCCCXXXVII, in quibus legitur: *F. Pontius Carbonellus Provincialis Aragoniæ*. Sed hæc, quæ diligentius expenderint alii, missa facio.

CAPUT IV.

*De primigenio titulo operis agitur:
deque adscititio Catenæ, ejusque antiquitate.*

Præclaræ expositionis, quam Thomæ nostro Aquinati certis et inconcussis argumentis hactenus vindicavimus, primævum ab ipso auctore impositum perquiro titulum. Joannes Albertus Fabricius in bibliotheca græca, lib. v, cap. xvii, n. 1, vol. vii, ubi *Catenas Græcorum in sacræ Scripturæ libros* recenset, sic habet: « *Catenæ* autem vocabulo primus, ni fallor, hoc sensu usus ex latinis Thomas Aquinas est: nam græci quidem scripta hujusmodi vocant ἐπιτομὰς ἐρμηνειῶν, ut apud Lambecium III, pag. 60, sive ἐρμηνείαν συναρτισθεῖσαν sive ἐξηγήσιν συλλεγεῖσαν ἐκ διαφόρων πατέρων etc. Non absurde autem *Catenæ* vocabulum hisce scriptis applicatur, quoniam, ut catena ex pluribus constat annulis inter se connexis; sic illæ expositionem Librorum sacrorum ex plurimis scriptorum cogitavi; contextam offerunt. » Aptissimam vocabuli *Catenæ*, hujusmodi scriptis applicati, interpretationem accipimus a Fabricio: at fallitur ille, Thomam Aquinatem proferens, qui primus hoc sensu usus eo vocabulo fuerit. Non alium ipse operi suo titulum inscribendum cogitaverit, nisi quem in Epistolis nuncupatoriis diserte proponit ac exprimit; in priore ad Urbanum IV, inquires: *Sollicite diversis Doctorum libris, prædicti Evangelii* (secundum Matthæum) *expositionem continuam compilavi: et in altera ad Hannibaldum: Ministerium expositionis adhibui.... ut quatuor Evangeliorum expositionem complem.... et ut magis integra et continua prædicta Sanctorum expositio redderetur*. Cuique patet, operi suo inditum a Thoma titulum *Expositionis continuæ*.

Diligentiam Fabricii fugerunt hæc verba S. Doctoris; at suum olfecit ipse tamen errorem capite citato, n. xvii, ubi de *Catena aurea* ejusdem Aquinatis disserens, hanc notam appingit: « Ita (nempe *Catena*) inscribitur in recentioribus editionibus; sed in antiquioribus video *Glossam continuam* vocari; ideo dubito jam, Thomas ne ipse *Catenæ* vocabulo usus fuerit, uti ab eo factum supra innui. Est mihi ad manus editio anni MCCCCLXXVI, fol. sine loci notatione. » Immo nullius dubitationis locum citata Aquinatis verba relinquunt, quæ diligentissimo bibliographo legere licebat. Titulum *Glossæ continuæ* antiquioribus editionibus inditum,

adnotat ille: allegatque editionem anni MCCCCLXXVI, fol. sine loci notatione. At frequentius editiones antiquiores prodire sub hoc titulo: *Continuum S. Thomæ*. Ipsum offert apud Echardum exemplum typis editum Venetiis an. MCCCCLXXIV, in-4, itemque prima editio romana anni MCCCXX, f. quam Fabricius ignorasse videtur, ut ex ejus verbis colligitur, quæ habentur n. XVII citato: *Prodiit ab an. MCCCXXIV sæpius separatim variis in locis*; ac si prima fuerit illius anni MCCCCLXXIV editio.

Parisinam editionem anni MDXVII profert Echardus, dignam animadversione. In calce hæc habentur: *B. Thomæ Aquinatis Continuum in quatuor Evangelistas multis mendis tersum felici auspicio finem suscepit in Academia parisiensi expensis Joannis Petit anno MDXVII, 2 Kal. septemb.* Antiquum operis titulum habes: at in fronte inscribitur: *Catena aurea, opus videlicet insigne sanctissimi et excellentissimi doctoris divi Thomæ Aquinatis in quatuor Evangelistas*, etc.

Novus adhiberi jam cœperat titulus *Catena* in editionibus quæ curabantur. Lugdunensem editionem ad manus habeo anni MDXX, in-8, in qua singulis Commentariis in singulos Evangelistas hæc præfigitur inscriptio: *Divi Thomæ Aquinatis Continuum in librum Evangelii secundum Matthæum*: vel *Super Evangelio S. Lucæ Continuum sancti Thomæ*, etc. At generalis in Fronte titulus his verbis effertur, *Catena aurea angelici Thomæ Aquinatis in quatuor Evangelia ex receptissimis Ecclesie Doctoribus miro artificio concinnata*. Hæc habet vero F. Lambertus Campester theologus in nuncupatoria Epistola ad Rolinum de Sinemuro, archipræsulis Lugdunensis vicarium: *Inter reliqua Angelici ingenii sui monumenta, hos Commentarios fabre contexuit, quos Glossulas continuas, aut certe Catenam appellant auream, utroque haud inconcinno vocabulo*. Campestri ex ordine Prædicatorum elogium vide apud Echardum. Desunt mihi quæ per hæc tempora prodierunt editiones: quibus invicem comparatis consultisque. certum inditi *Catena* tituli tempus definire liceat. Lucem aliquam affert quæ Venetiis anno MDXXI ab Alberto Castellano ordinis prædicatorum curata est in fol. Inscriptur ea quidem, *Opus aureum S. Thomæ de Aquino super quatuor Evangelia*, etc.; at in calce hæc habentur: *Sanctissimi Aquinatis de ordine FF. Prædicatorum Doctoris Angelici et clarissimi in continuum explanationem sanctorum quatuor Evangelistarum jussu sanctissimi Pontificis D. Urbani Pp. IV a se editam: Catena aurea nuperrime nuncupata, per ven. P. F. Albertum Castellannum venetum ejusdem ordinis infinitis mendis purgata, etc. Venetiis mandato et expensis Heredum nobilis viri D. Octaviani Scoti Modoetiensis Sociorumque, anno salutis MDXXI, 13 Novembris diligentissime impressa*. Titulum ergo *Catena* an. MDXXI nuperrime in editionibus inditum scribebat Castellanus.

Sed illum offerunt antiquiores manuscripti codices. Scriptus sæculo XIV, apud Echardum prostat, in bibliotheca Ecclesie Turonensis adservatus, in quo inscriptio legitur: *Catena Thomæ de Aquino in Matthæum et Marcum*. Alius ibidem recensetur in *Lucam et Joannem* anno MCCCXLIII, manu exaratus. Immo paullo post S. Doctoris obitum, usurpari cœptum *Catena* titulum, colligit doctissimo Jacobo Echardo videtur posse ex testamentariis tabulis Nicolai de Freanvilla, S. R. E. Cardinalis ex ordine Prædicatorum adsumpti a Baluzio, tom. II Paparum Avenionensium, col. 410 et seq. luci publicæ datis. Confectæ leguntur anno *Nativitatis Domini MCCCXXI, indictione IV, die XVI mensis Octobris*. Quæ verba ad rem faciunt, hæc sunt: « Item declaramus, quod libri, videlicet *Biblia, Summa Decretalium* in duobus vol., *Summa contra Gentiles*, et *Secunda Secundæ*, quos habebamus antequam essemus factus Cardinalis, fuerunt dicti conventus ordinis Prædicatorum Rothomagensium... Item legamus dicto Conventui Fratrum Prædicatorum Rothomagensium *Summam*, quæ dicitur *Catena aurea*, pro communi studio. » Quo in loco, nomine *Catena aurea*, tametsi D. Thomæ nomen non addatur,

non aliud intelligi opus debet (animadvertente Echardo) nisi ejus expositio in Evangelia ex sanctorum Patrum auctoritatibus contexta: quemadmodum cum superius, ubi de libris restituendis agitur, *Summa contra Gentiles* simpliciter appellatur, et *Secunda secundæ*, nemini dubium esse poterat, quin hæc opera Thomæ Aquinatis essent. Quæ si ita se habeant, non longe a Thomæ obitu opus, quo de agimus, vulgo *Catena* vocitari solebat, et *Catena aurea*: at eidem primi Editores frequentius titulum inscripsere *Continui*, et *Glossæ continue*, sanctissimi auctoris verbis convenientem, qui Commentationes suas in Epistolis nuncupatoriis appellavit *Expositionem continuam*.

CAPUT V.

Patres scriptoresque ecclesiastici numerantur, quos in eodem opere concinnando adhibuit Thomas. Jo. Nicolai labores et curæ laudantur.

Ad intimam modo, ut ita loquar, texturam operis jam sermo procedat. Ipse Thomas perspicue declarat eam. In Epistola ad Urbanum IV: *Diversis Doctorum libris*, inquit, *prædicti Evangelii* (in Matthæum) *Expositionem continuam compilavi: pauca quidem certorum auctorum verbis. ut plurimum ex Glossis adjiciens, quæ ut ab eorum dictis possent discerni, sub Glossæ titulo prænotavi.* In altera ad Hannibaldum, *Et ut magis integra*, ait, *et continua prædicta Sanctorum expositio redderetur, quasdam expositiones Doctorum græcorum in latinum feci transferri; ex quibus plura expositionibus latinorum Doctorum interserui, auctorum nominibus prænotatis.*

Nomina Patrum Scriptorumque Ecclesiæ, quorum sententiæ aut testimonia afferuntur, exhibent editiones omnes, catalogis duobus Operi præfixis, altero latinorum Patrum, altero græcorum. Accuratior videntur qui chronologiæ servato ordine prostant in edit. rom. jussu Pii V, confecta an. MDLXX.

Græci.

Dionysius Areopagita.
Origenes.
Dionysius Alexandrinus.
Titus Bostrensis.
Eusebius Cæsariensis.
Athanasius Alexandrinus.
Didymus Alexandrinus.
Gregorius Nazianzenus.
Josephus Jerosolymitanus.
Basilius Cæsariensis.
Gregorius Nyssenus.
Epiphanius Salaminæ episc.
Joannes Chrysostomus.
Severianus Gabalensis.
Theophilus Alexandrinus.
Cyrillus Alexandrinus.
Isidorus Pelusiotes.
Theodoretus Cyrensis episc.
Joannes Damascenus.
Theophylactus.
Euthymius Monachus.
Græcus Anonymus.

Latini.

Julius Africanus.
Cyprianus Carthaginensis.
Hilarius Pictavorum episc.
Damasus Papa.
Ambrosius Mediolanensis.
Hieronymus Presbyter.
Augustinus Hipp. episc.
Leo Papa I.
Prosper Rhegiensis.
Maximus Taurinensis.
Fulgentius Ruspensis episc.
Gregorius Papa I.
Isidorus Hispalensis episc.
Beda Presbyter.
Alcuinus, seu Albinus.
Haymo.
Rabanus Maurus.
Remigius.
Petrus Alphonsus.
Glossæ diversorum.

Patres vero Scriptoresque laudatos, eorumque opera ac operum indicata loca diligentius expendentes viri critici, animadvertenda nonnulla proponunt: alterius scriptoris nomen pro altero interdum poni, supposititia quoque adhiberi opera, ac plura sine dubio depravata inveniri loca. Neque tamen Angelico Doctori id vitio veritas, quod ipsi cæterisque ejus ævi scriptoribus commune est. Causa fuit rudioris et impoliti sæculi conditio. Difficultatem auxit extrema codicum penuria, qua viri docti adigebantur, Patrum sententias non ex fonte haurire, sed ex Glossis aut similibus collectionibus. Græcorum etiam Patrum latinæ interpretationes, quæ præ manibus habebantur, vitio laborabant: ac ipsi demum interpretes, Patrum scriptorumque nomina, aut litteris dumtaxat initialibus, aut notis compendiariis indicata, pro libito efferebant. Id genus causas novit ipse Thomas, ac enarrat. Candide fatetur *ut plurimum ex Glossis*, non ex fonte, verba Patrum desumpta: adhiberi oportuisse *translationes vitiosas*, in *Homiliario* maxime Joannis Chrysostomi; Doctorumque græcorum *quasdam expositiones in latinum*, se curante, conversas ab interprete, ejus fidem sequi debuit ipse. Verum enim vero ea semper fuerit operis a Thoma elucubrati maxima laus: *quo factum est* (Antonii Posseвинi S. J. verba refero) *ut et evangelicum sensum, et Patres antiquos latinos, qui delitescebant, aut minore erant in usu, ac græcos ipsos interpretes assequeremur, divina viri charitate procurante, ut latine propterea verterentur.*

Mendis porro, sive quæ laboriosissimi operis conditio ferebat in rudi sæculo, sive quæ postea exscriptorum typographorumque oscitantia irrepserant, improbo labore tergere ac purgare opus ipsum aggressus est Joannes Nicolajus ordinis Prædicatorum Gallus, professione primum Virdunensis, postea Blesensis. Quid ipse præstiterit, satis indicat titulus editionis, quæ Parisiis primum prodiiit anno MDCLVII, f. Eadem locum habet in tomo XVII parisiæ omnium operum Thomæ editionis anno MDCLX, quæ demum Herbipoli recusa est impensis Joannis Ziegeri, bibliopolæ, anno MDCCIV. Titulum profero: « Sancti Thomæ Aquinatis ex ordine Prædicatorum Quinti Ecclesiæ Doctoris Angelici Expositio continua super quatuor Evangelistas, ex latinis et græcis auctoribus, ac præsertim ex Patrum sententiis et glossis miro artificio, quasi uno tenore contextuque conflata? Catena aurea justissimo titulo nuncupata: nunc vero tandem ab innumeris et enormibus mendis aliarum editionum expurgata, locorum indicibus antea falsis vel imperfectis insignita, nostris additamentis, marginibus et ornamentis aucta, ut singulis Evangelistis præfixa Præfatio plenius indicabit. »

Tam ardui adsumpti laboris primæ partes fuerunt, ut locorum vel sententiarum, quæ afferuntur, indices accuratissime adnotarentur. Hinc diligentissime cum Patrum Scriptorumque jam editis libris atque catenis collatione facta, uterque catalogus tum latinorum tum græcorum Patrum emendatior proponitur, ac magno illorum numero auctus, qui vel nominibus propriis, vel sub nomine *Glossæ*, vel vage sub nomine *Græci Scriptoris*, vel denique nominibus commutatis allegantur a S. Thoma. Liceat illum et hoc loco proferre lectorum oculis, ut quæ et quanta legere debuerit Aquinas ad unam contexendam Catenam suam innotescat.

Auctores latini.

S. Ambrosius, et sub ejus nomine commentator in Paulum.
S. Augustinus, et sub ejus nomine auctor quarundam questionum.
S. Anselmus Cantuar. multoties Glossæ nomine indicatus.

Alcuinus, qui et Albinus.
Beda Presbyter.
S. Cyprianus Carthag. ep. et m.
S. Damasus papa.
S. Fulgentius Rusp. aliquando sub Augustini nomine.

S. Gregorius papa Magnus.
S. Hieronymus, et sub ejus nomine
Commentator in Marcum.
S. Hilarius Pictaviensis.
Haymo Halberstatensis.
S. Isidorus Hispalensis.
Joannes Cassianus, Collator dictus.
S. Leo papa Magnus.
S. Maximus Taurinensis: verius Ma-
ximus martyr inter Græcos.

S. Petrus Ravennas, qui et Chrysolo-
gus; etiam sub nomine Severiani.
S. Prosper Aquitanus.
Petrus Alphonsus ex Judæo postmodum
christianus.
Rabanus Maurus,
Remigius Altissiodorensis.
Severianus pro Chrysologo positus ut
supra.
Glossæ variæ Anonymæ.

Auctores græci.

S. Athanasius, et sub ejus nomine ad-
scriptitius auctor.
Anastasius, Maximi discipulus.
S. Amphylochius Iconiensis.
S. Andreas Cæsariensis.
Antipater Bostrensis.
Alexander Monachus.
Apollinaris Laodiceus.
Asterius Apamiensis.
S. Basilius Cæsar. Magnus.
S. Cyrillus Alexandrinus.
S. Cyrillus Jerosolymitanus.
Clemens Alexandrinus.
Clemens Romanus.
Cosimus Monachus.
S. Joannes Chrysostomus.
S. Dionysius Areopagita.
Dydimus Alexandrinus.
Diodochus Poticensis.
S. Epiphanius ep. Salaminæ.
Evagrius Scholasticus.
Eusebius Cæsariensis.
Eutychius patriarcha.
Euthymius Monachus.
S. Gregorius Nazianzenus.
S. Gregorius Nyssenus.
S. Gregorius Neocæsariensis.
Geometer.
Hesychius Jerosolymitanus.
Hyppolitus Portuensis.
S. Ignatius Antiochenus m.

S. Joannes Climacus.
S. Joannes Damascenus.
Josephus Judaicarum antiquit. auctor.
Isaac Monachus.
Isidorus Pelusiota, qui et Isidorus Ab-
bas.
S. Justinus m.
S. Macarius Senior.
S. Maximus m.
Marcus Monachus, vel etiam Marcus
Heremita.
S. Methodius episcopus Tyri et m.
Metaphrastes, qui et Simeon.
S. Nilus Monachus Constantinopolita-
nus, etiam Nilus abbas dictus.
Nicetas Paphlagonius.
Origenes Adamantius.
S. Irenæus.
Philo Carpatius.
Photius Constantinopolitanus testimonio
S. Cyrilli commendatus.
Severus Antiochenus.
S. Sinetius Ptolemaidis ep.
Theodoretus.
Theodotus in Concilio Ephesino.
Theophrastes.
Theophanes.
Theopystus.
Theophylactus.
Titus Bostrensis.
Victor Antiochenus.

Tot Patres Scriptoresque, quos maxime Græcos numeravimus, in opere
divi Thomæ allegari docet Nicolajus, vel nomine suppresso in *Glossis*, vel sub
nomine vago *Græci*, aut *Expositoris Græci*: idque se didicisse admonet, dili-
genti facta collatione tum *Catenæ LXXV græcorum Patrum*, quam edidit Cor-
derius, tum *Græci Expositionis in Lucam* instar *Catenæ concinnatæ*, quam
servat manuscriptam parisiensis Cardinalis Mazarini bibliotheca, sibi que indigi-

taverat doctissimus consodalis Franciscus Combesius. Tam laboriosam vero laudati Nicolai operam in indicibus locorum accurate notandis, ipsisque locis verisuo auctori restituendis quis impensius non commendet? Ultra processit ille. Narrat quippe in Præfatione, « adulterata Patrum, vel aliorum quoque auctorum verba, et præsertim Græcorum, quæ latine perperam reddita sunt, ex ipsismet fontibus restituisse: corrupta reparavisse, mutila integrasse, prætermissa supplevisse, imperfecta compluisse, perturbata digessisse, ambigua evolvisse: et vel in textu immutasse, cum immutari absolute necessarium fuit; vel veriorlem lectionem ex græcarum locutionum usu ad marginem posuisse; et græcas ipsas voces vel phrases aliquando integras ad majorem certitudinem annotavisse. » Qua in re an liberius egerit ipse quam par esset, orta lis est cum Francisco Combesio, de qua infra dicendum.

CAPUT VI.

*Animadversiones criticæ in loca sub Dionysii Areopagitæ
ac Josephi nomine citata.*

Capita quædam adhuc manent, ad ipsos Patres eorumque opera latinasque versiones attinentia, quæ animadversione digna sunt. Paulo fusiorem instituere sermonem liceat, quo ipsum Thomæ opus aut illustremus, aut vindicemus.

Dionysius Areopagita ejusque opera occurrunt primo. Natales eorum incerti videntur et obscuri. Contra censores qui primi prodire egerunt vindicias ineunte sæculo sexto Joannes Scythopolitanus, et Maximus martyr sæculo Ecclesiæ septimo, quorum apologiæ in scholis ad opera vulgo areopagitica habentur, et in prologo: eandemque spartam ornavit Theodorus quidam presbyter apud Photium codice primo. Superioribus sæculis, ad ætatem usque Theodori Gazæ et Laurentii Vallæ, qui sæculo quintodecimo florebant, hæc opinio obtinuit prævaluitque, omniumque consensu atque veneratione scripta illa, tamquam genuinis antiquissimis Areopagitæ Apostolorum discipuli foetus recipiebantur; ut mirum minime sit, ejusmodi libros absque ulla hæsitazione allegasse Thomam, atque Commentario inscriptum opus *De divinis Nominibus*, illustravisse. Sæculo nono Joannes Erigena Scotus latine vertit libros *De cælesti et de ecclesiastica Hierarchia*, *De divinis Nominibus deque mystica Theologia*. Novam latinam interpretationem, postulante Odone de Diogilo abbate Sancti Dionysii prope Parisios, aggressus est Joannes Saracenus, complevitque post annum MCLIII. Utramque videre ac lustrare licuit Aquinati.

Josephus Jerosolymitanus, qui in romana editione anni MDLXX recensetur, obisse dicitur anno CCCLXX. Hinc Josephum illum ab editoribus intellectum puto, quem natione Judæum, patria Tyberidensem, ingenti miraculo ad fidem conversum, rei christianæ in Judæa amplificatorem, refert Sixtus Senensis *claruisse sub Constantio principe*. sublatamque morte anno Domini CCCLXX, *nonagenarium*. Cum eodem plerique apud Caveum confundunt Josephum alium christianum, auctorem *Hypomnestici* seu Commonitorii, in quo breviter dubia solvuntur, quæ rudiores Christiani, minusque in sacra Historia periti proponere poterant. Sed hunc circa annum ccccxx floruisse, conjiciunt laudatus Caveus et Joannes Albertus Fabricius.

Neutrum vero ab Aquinate nostro allegatum, Nicolai sententia est. In suo catalogo, quem capite superiore descripsimus, utroque rejecto, substituit ipse *Josephum Historicum, Judaicarum Antiquitatum auctorem*. Ac sane ad cap. II Ilatiani, §. 22, ex eodem Josepho Historico, quem allegat, plura ad genealo-

giam Herodis et Archelai attinentia deflorat Thomas ex libris Judaicarum Antiquitatum et de Bello judaico. De antiqua librorum Josephi latina versione egregie disputat illustrissimus Justus Fontaninus archiepiscopus Ancyranus, libro v Historiæ Litterariæ Aquilejensis, capite XVI, ubi docet, nullas in ea adornanda fuisse partes Rufioi presbyteri Aquilejensis, ut vulgo creditum est: *Judaicas* vero *Antiquitates*, flagitante Cassiodoro, latine conversas ab ejus amicis, Epiphanio Scholastico, Bellatore presbytero et Mutiano: Libros denique *de Bello Judaico* latine contractos translatosque ab Ambrosio, needum Episcopo Mediolanensi, sed adolescente. Uberiora lege apud laudatum Fontaninum.

CAPUT VII.

Item in Opus imperfectum in Matthæum, ac vetustam latinam Homiliarum Chrysostomi in eundem Matthæum versionem.

Sub Joannis Chrysostomi nomine passim affert sententias Thomas, ex *Opere imperfecto in Matthæum* decerptas; quod opus abs sanctissimo Constantinopolitano Episcopo jam tota abjudicat Criticorum natio. Quin ejus verus auctor Chrysostomus esset, Thomæ ætate ambigebat nemo. Publice in Ecclesia sub nomine Sanctissimi Viri inter divinas laudes legebantur Homiliæ ex eodem opere desumptæ: ex eoque passim inducebantur sententiæ in Glossis authenticis, quas vocant *Ordinarias* in Catenis Evangelicarum explanationum, in Decretis Summorum Pontificum, in Summis Theologicis. Consule Sixtum Senensem.

Homilias in Matthæum, legitimum Chrysostomi foetum, quæ frequentissime citantur in Catena, quanti faceret auctor Catenæ, divus Thomas, facile colligi ex eo potest quod ab eo dictum traditur, referente *Papirio Massono libro vi de Romanis Pontificibus, in Joanne papa XXII, malle se uti Chrysostomi libris in Matthæum, quam possidere fruique Lutetia Parisiorum*. Ita Montfauconius initio Præfationis in Homilias S. Joannis Chrysostomi in Matthæum: ubi addit ille, *id ab Oldrado jurisconsulto, qui sub Joanne Avenione vivebat, memoriæ proditum esse*. Tam magnificæ laudis a Thoma effusæ advocari testes debuissent Bartholomæus Logotheta, et F. Nicolaus de Malasorte, in *Processu Canonizationis* apud Continuatores Bollandi ad diem VII martii. Verba refero, quæ habentur capite IX, n. 78: « Dum ipse Frater Thomas rediret de S. Dionysio ad civitatem Parisiorum, ut viderunt eum, quieverunt aliquantulum: et unus illorum Fratrum dixit, dirigens sermonem suum ad eundem Fratrem Thomam: *Pater, quam pulchra villa est illa Parisii!* F. Thomas respondit: *Certe pulchra*. Tunc dixit Frater: *Utinam esset vestra*. Et idem F. Thomas respondit: *Quid facerem ego de ipsa?* Et Frater respondit: *Venderetis eam regi Franciæ, et de pecunia ædificaretis omnia loca Fratrum Prædicatorum*. Et idem Frater Thomas respondit: *In veritate plus vellem Chrysostomum super Matthæum*. Hæc a multis et multis præfatus testis (Bartholomæus Logotheta) audivisse se dixit; et specialiter a F. Nicolao de Malasorte de Neapoli consiliario Regis Francorum, qui fuerat scholaris dicti testis, et specialis amicus. Et veniens nuncios ab eodem Rege Francorum ad illustrem principem dominum regem Carolum II, dixit hoc dicto testi in Terra S. Germani; et dixit, quod hoc erat vulgariter et quasi communiter notum Parisiis. »

Ad latinam quod attinet hujusmodi Homiliarum versionem, quo Thomas in opere suo contexendo usus est, non ambigit laudatus doctissimus Montfauconius illam esse, quam Anianus confecit: Anianus ille, Celedensis, diaconus,

qui Diospolitanae Synodo interfuit, librosque pro adserenda haeresi pelagiana scripsit, ac indubie Homilias septem Chrysostomi *De laudibus S. Pauli apostoli* latine transtulit. Quaeritur porro, utrum Homilias omnes ejusdem sanctissimi viri in Matthaeum Latio donaverit ille, an eas tantum octo quae adhuc supersunt, vel plures quidem, sed non universas? *Re accuratius perpensa* (ait Montfauconius in Praefatione cit., § 5), *illum omnes omnino Chrysostomi Homilias in Matthaeum latine convertisse, ni fallor, deprehendi*. Inter plura rationum momenta, quod sequitur animadvertit: *Divus Thomas Aquinas, qui tam magnifica hunc Commentarium laude celebravit... ubi hunc Commentarium legere potuerat, nisi in Aniani versione, quae tunc una ferebatur?* Et latinam quidem versionem, qua utebatur, veluti *vitiosam* redarguit Thomas: ac Anianum sane in sua Translatione parum feliciter processisse, maximeque incassum saepe verba multiplicare, et circuitione usum ea pluribus enunciare quae poterant brevius et commodius exhiberi, adnotat saepe laudatus Montfauconius. At Anianam hanc versionem num Thomas adhibuerit, gravissimum ingerit mihi dubium enormis discrepantia, quae in sententiis ab eodem Thoma decerptis apparet. Nonnulla conferre loca praestat, latissimumque lectorum oculis discrimen subjicere.

*Ex Aniani versione
apud Montfauconium.*

Homil. 1: « Numquid posset, esse æquale his tam bonis nunciis? Deus in terris, homo in cælo: facta est omnium una permixtio.... Erat cernere antiquum repente praelium dissolutum... Deum hominibus reconciliatum, diabolum vero confusum... mortem peremptam, paradisum apertum... quæ... Evangelia nominantur, non tantum quia firma, sunt ac penitus immobilia, supraque nostram eminentia dignitatem; sed quia cum omni etiam facilitate nobis donata sunt. Non enim laboribus nostris atque sudoribus, non doloribus et ærumnis: sed per Dei in nos tantummodo caritatem tam grandia hæc promissa suscepimus. »

Homil. 2: « Non igitur exiguum rem aliquam opineris audire, cum hanc generationem audis edisseri, sed totam in te mentem prorsus exsuscita... Usque adeo enim istud mirabile erat nulli ante prorsus auditum... Valde enim mirabile, quod ineffabilis Deus,.... per Virginis ad nos venit uterum, et fieri ex muliere dignatus est, et habere progenitores David et Abraham. »

Homil. 3: « Simul etiam illud agit, ut ostendat omnes, ipsos quoque progenitores eorum, subditos esse pecca-

*Ex continua expositione
seu Catena divi Thomæ.*

In Praefat. « Chrysostomus in Homil. super Matthaeum: Quid enim his bonis nunciatis fiat æquale? Deus in terra, homo in cælo, amicitia Dei ad nostram facta naturam, prolixum solum praelium, diabolus confusus, mors soluta, paradisi apertus. Et hæc supra dignitatem nostram, et cum facilitate nobis data sunt: non quia laboravimus, sed quia dilecti sumus a Deo. »

Cap. 1. « Chrysostomus in Homil.: Nec est parva aestimasse audire, hanc audiens generationem: est enim valde auditu mirabile, quod ineffabilis Deus ex muliere nasci dignatus est, et habere progenitores David et Abraham. »

Ibidem. « Chrysost. in Homil.: Post hoc monstratur, omnes obnoxios fuisse peccatis; instat enim Thamar fornicatio

tis.. Urget enim Thamar fornicationem ejus accusans. David quoque Salomonem ex muliere quæ illi fuerat ex adulterio. juncta suscepit. Quod si a magis illis custodita lex non est, multo potius a minoribus. Si ergo non est impleta lex, omnes utique peccaverunt, et necessaria facta est Christi præsentia. »

Homil. 4: « Postquam dixit quod esset ex Spiritu sancto, et absque ulla mixtione sexuum, sermonem suum etiam aliunde confirmat.... Ne suspicareris discipulum (Matthæum evangelistam) in gratiam Magistri hoc commentum esse, inducit Josephum, per ea quæ passus est, hic fidem facientem. »

Ibidem: « Justum hic, in omni virtute dicit esse perfectum. Est enim justitia specialis quædam et ex parte justitia avaritiæ vitio non teneri: est vero justitia altera generalis, quæ ex cunctis omnino perficitur. »

Ibidem: « Consideras certe modestiam ac maturitatem Viri: non modo non punivit aliunde gravidam, sed nec cuiquam mœroris sui causam rexit, ne illi quidem ipsi de qua eum suspicio mordebat; sed secum ipse, etc. »

Satis hæc superque sunt, ut versionis utriusque maximam noverit lector discrepantiam, ac ingeri posse non leve dubium intelligat num Aniana versione usus fuerit S. Thomas? Equidem admonentem audivimus ipsum in epistola ad Urbanum IV, *interdum a se positum sensum, ac verba dimissa, præcipue in Homiliario Chrysostomi, propter hoc quod est translatio vitiosa.* At in allatis locis, quæ collata sunt, Aniana translatio dici quidem redundans potest, minime *vitiosa*: ac præterea testimonia Chrysostomi, quæ adhibet frequentissime Thomas, non *interdum*, sed passim tum vocibus latinis, tum vocum ordine ab eadem discrepant Aniani versione; ut hanc sub oculos haud habuisse videatur Aquinas, sed aliam quæ græcum textum pressius ad litteram exprimebat. Quenam vero fuerit ista, et a quo confecta, incertum mihi.

CAPUT VIII.

*Item in sententias nonnullas Hilario Pictaviensi tributas,
ac genuinam cujusdam loci lectionem.*

Cyrilli Alexandrini sententias proferentem Thomam ex libro *Thesauri*, aut nimis credulitatis, aut etiam apertæ fraudis plerique pudore omni deposito insimulant. Insignem affero locum qui legitur in Expositione capitis xvi Matthæi, ad ea verba: *Tu es Petrus*, etc. Nempe: « Cyrillus in libro *Thesauri*: *Serandum autem hanc Domini promissionem Ecclesia Apostolica Petri ab omni seductione*

Judam accusans et David fornicata mulier genuit Salomonem. Si autem a magnis lex non est impleta, nec a minoribus: et sic omnes peccaverunt, et necessaria facta est Christi præsentia. »

Ibidem. « Chrysost. in Homil.: Cum dixisset Evangelista, quod ex Spiritu sancto et sine concubitu inventa est in utero habens: ne suspectum habens Christi discipulum, quasi grandia de suo Magistro fingentem, introducit Joseph, per ea quæ passus est, ad fidem eorum quæ dicta sunt conferentem. »

Ibidem. « Chrysost. in Homil.: Sed sciendum quod justum hic virtuosum in omnibus dicit. Est enim justitia specialis quædam, ut avaritiam non habere: et altera universalis virtus. »

Ibidem. « Chrysost. in Homil.: Notatur etiam mansuetudo Joseph, quia nulli enarravit suam suspicionem, neque ei quæ suspecta erat; sed in se cogitabat. »

hæreticæque circumventionē manet immaculata, super omnes Præpositos et Episcopos, et super omnes Primates Ecclesiarum et populorum, in suis Pontificibus, in fide plenissima et auctoritate Petri. Et cum alicæ Ecclesiæ quorundam errore sint verecundatæ, stabilita inquassabiliter ipsa sola regnat, silentium imponens et omnium obturans ora hæreticorum. Et nos necessario salutis non decepti superbia, neque vino superbiæ inebriati, typum veritatis et sanctæ Apostolicæ traditionis, una cum ipsa confitemur et prædicamus. *

Quod insigne testimonium, et alia quædam parem sensum pro Romani Pontificis primatu exprimentia, in opusculo contra græcos et alibi prolata, tametsi diligentissime perquisita, haud unquam in libris *Thesauri*, aut aliis Cyrilli operibus inveniri potuerunt, nec sane exstant. Hinc falsi crimen D. Thomæ impingere veriti non sunt Rainoldus, Rivetus, Dallæus, heterodoxi homines: leviores notavit ipsum credulitate Launojus in epistola I et II ad Antonium Faurum. Utroque vitio doctissimi et sanctissimi Aquinatis nomen editis apologiis abstergere Joannes Nicolajus, Bernardus Guyardus, Vincentius Baro et Natalis Alexander, Ordinis nostri præstantes alumni; itemque Robertus Bellarminus de Romano Pontifice, Jacobus Gretserus in ejusdem Bellarmini defensione, et Philippus Labbeus in dissertatione Historica de S. Cyrillo Alexandrino.

Putant aliqui, mutilum ad nos pervenisse Cyrillianum *Thesauri* opus: adeoque sententias ab Aquinate decerptas, in libris deperditis perquam facillime extitisse. At eas (indulgendum est) scripserit nunquam Cyrillus: inventas attamen in quibusdam, quæ ævo illo ferebantur, collectionibus nomine Cyrilli prænotatis, bona fide deprompsit attulitque Thomas, non ipse confinxit. Ac testimonium sane, quod superius descriptum est, legi testatur Guyardus in vetusto manuscripto Codice apud Sanjacobæos Parisinos; aliasque pares Cyrilli nomine insignitas reperiri sententias in Colbertino codice Bonacursii, qui Doctoris Angelici postremis annis vivebat, fidem facit Michael Lequienus in Præfatione Panopliæ contra schisma Græcorum. Hæc vero fraudem sine pudore impactam amoliuntur omnem: censuramque nimis credulitatis vel ipse emollire studet Launojus, qui animadvertendum epistola I citata proponit: *Thomam factum doctiorem et cautiorem, testimonia hæc pro derelicto habuisse; et silentio, deprehensæ vel olfactæ falsitatis indice, suppressisse: nempe II 2, q. I, art. 10; et q. II, art. 2; et q. XXXIX, art. I; et Quodlib. IX, art. 10, quibus in locis de Romano Pontifice ejusque potestate uberius agitur.*

Utut sese hæc habeant, sui ipsius validissimas agit vindicias ipse Thomas in opusculo contra errores Græcorum, in Præfatione ad Urbanum IV Summum Pontificem. Dignissima sunt animadversione quæ sequuntur verba: *Libellum (inquit ille) ab Excellentia vestra mihi exhibitum... diligenter perlegi, in quo inveni quamplurima ad nostræ fidei assertionem utilia et expressa. Ecce fontem illum, unde Aquinas hausit non paucas græcorum Patrum et ipsius Cyrilli Alexandrini auctoritates, quæ frustra in eorum libris perquiruntur. Sed illarum vadem se non dat ille, fidem relinquens penes Collectorem: in idque solummodo incumbit unum, ut eas quæ fidei tuendæ conferre possunt exponat, aliasque quæ videbantur adversæ ad rectum sensum convertat. Ait enim: Consideravi autem, quod ejus (libelli a Papa oblati) fructus posset apud plurimos impediri propter quædam in auctoritatibus sanctorum Patrum contenta, quæ dubia esse videntur, et unde possent materiam ministrare errorum, et contentiōnis dare occasionem et calumniæ. Et ideo ut remota omni ambiguitate ex auctoritatibus in prædicto libello contentis, fidei fructus purissimus capiatur; proposui primo ea quæ dubia esse videntur in auctoritatibus prædictis exponere; et postmodum ostendere quomodo ex eis veritas catholicæ fidei et doceatur et defendatur. Fraus ergo Thomæ nulla locum habet;*

bona et optima fides patet, ac sincerissima innotescit mens, cum fide catholica conciliandi quæ forte minus congrue dicta inveniebat in ea Patrum collectione, quam Urbanus tradiderat, ipsamque fidem roborandi convenientibus Sanctorum testimoniis. Perinde res est de Cyrilli testimonio in *Catena* descripto, sive illud ex eodem *Libello* decerpserit Thomas, sive ex alia vulgata collectione. Criticas ejusdem discussiones prætermisit: illudque adhibendum censuit ad eam fidem exponendam, quam de Primatu Petri et Romanorum Pontificum, deque prærogativa Romanæ Ecclesiæ tradit ipse Cyrillus indubiis ac sinceris in aliis locis, ac tradunt una voce Ecclesiæ Patres. Consule dogmaticos et polemicos theologos: ac lege dissertationem *pro Cyrilli testimonio contra nugas Launojanas vindicando*, quæ reperitur in Præfatione Apologetica in *Catenam auream sancti Thomæ, et patris Nicolai editionem novam*. Ipsius Joannis Nicolai opus est sub nomine Honorati a Sancto Gregorio, Parisiis, apud Jacobum Greu MDCLXVIII, in-12.

Præclarum aliud præterire non licet testimonium, quod sub ejusdem Cyrilli nomine allatum a S. Thoma, in ejus operibus quæ ad nos pervenere, *nullibi exstare*, adnotat Richardus Simonius in Historia critica Interpretum Novi Testamenti, cap. xxxiii. Ad ea verba Lucæ, cap. xxii, vers. 19, *Et accepto pane, gratias egit*, etc., proluxa Cyrilli sententia profertur, in qua hæc habentur verba: *Condescendens Deus nostris fragilitatibus, influit oblati vim vitæ, convertens ea in veritatem propriæ carnis*. Cyrilli locus, ubi hæc docuerit ille, vano conatu hactenus perquisitus. At neque falsi crimen Thomæ impingendum, neque sanctum Doctorem levitatis notandum, ipse animadvertit Simonius; tum quia Commentariorum ejus in Novum Testamentum parte non modica malo fato caremus, tum quod allegatum testimonium sub nomine Cyrilli prostat in græca *Catena* in Evangelium Marci, cujus plura manuscripta exempla servantur in Regia Parisiensi Bibliotheca: ac locum eundem extare in græco ms. Victoris Antiocheni, et in *Catena* græcorum Patrum Tolosæ edita a Possino ex ms. codice Bibliothecæ Bavaricæ, adnotat Natalis Alexander, Dissert. xii, sæculi xi et xii, art. 17, ubi Angelicum Doctorem vindicat a calumnia Albertini Calviniani ministri. Dignum et illud est animadversione locum a Thoma indigitari nullum, ex quo proluxa illa sententia decerpta fuerit; sed nomine Cyrilli prænotato, integram uno tenore describi: diligentia tamen Joannis Nicolai jam innotescere ex uno loco partem, partes alias ex aliis locis ab Aquinate depromptas. Integrum sub oculis pono testimonium cum variis citationibus a Nicolajo adjunctis: *« Cyrillus. Ne dubites an hoc verum sit, eo manifeste dicente, Hoc est corpus meum: sed potius suscipe verba Salvatoris in fide: cum enim sit veritas, non mentitur. Et ad Cælesyrium Episcopum: Insaniunt igitur dicentes, mysticam benedictionem a sanctificatione cessare, si quæ reliquæ remanserint ejus in diem subsequentem: non enim mutabitur sacrosanctum Christi Corpus, sed virtus benedictionis et vivificativa gratia jugis in eo est. Et lib. iv in Joannem, c. xiv, ac deinceps: Virtus enim vivificativa Dei Patris unigenitum Verbum est; quod caro factum est, non desinens Verbum, sed efficiens carnem vivificativam. Et cap. xxiii: Si enim in aliquo liquore modicum panis immiseris, reperies hunc imbibitum qualitate illius. Igitur vivificativum Dei Verbum, uniens se ipsum propriæ carni, fecit eam vivificativam. Numquid ergo et quoniam in nobis vita Dei est, Dei Verbo existente in nobis, vivificativum erit nostrum corpus? Et alibi: Sed aliud est, secundum participationis habitudinem nos habere in nobis Dei Filium; aliud, ipsum fuisse factum carnem, idest, corpus sumptum ex alma Virgine, proprium corpus effecisse. Docebat ergo cum nostris quodammodo uniri corporibus per sacram ejus carnem et pretiosum sanguinem, quæ accepimus in*

benedictionem vivificativam in pane et vino. Ne enim horreremus carnem et sanguinem apposita sacris Altaribus, condescendens Deus nostris fragilitatibus, influit oblati vim vitæ, convertens ea in veritatem propriæ carnis, etc. » Indices locorum adjunctos tolle: sententia manet sub uno tenore, quam ceteræ præstant editiones. Postremæ vero partis locum neque novit ipse Nicolajus: unde satis illi fuit adnotare, eam *alibi* a Cyrillo scriptam.

Ad illa verba Matthæi, cap. v, v. 13, *Vos estis sal terræ*, hæc ejusdem Hilarii verba ex ejus Commentario profert in sua Catena Thomas: « Hilarius. *Est hic proprietas quærenda dictorum, quam Apostolorum officium, et ipsius salis natura monstrabit. Hoc igitur in omnem usum humani generis effectum, incorruptionem corporibus quibus fuerit aspersum, impartit; et ad omnem sensum conditi saporis aptissimum est. Apostoli autem sunt rerum cælestium predicatorum, et æternitatis veluti salitores: merito sal terræ nuncupati, quia per virtutem doctrinæ, quasi salientes, æternitati corpora servant.* » Hæc postrema verba sic affert editio doctissimi Constantii Ascetæ Maurini: *per virtutem doctrinæ, saliendi modo, æternitati corpora reservantes.* Legendum, *Satores*, ut in omnibus S. Hilarii exemplis editis ac mss., contendebat Joannes Nicolajus: emendandam Hilarii editionem ex divi Thomæ Catena, reponebat Franciscus Combesisius, ac legendum *Salitores*: hinc inter utrumque lis erudita exorta est. « Nulla enim, inquit Combesisius, *Salis* metaphora *Sationis* causa: nisi quam Hieronymus affert, qua scilicet omnis facultas germinis sublata significetur, eoque seminata terra sterilitate damnetur. Una vero *salis* utilitas, conservatio a putredine: ex qua capta metaphora, *Salitores* æternitatis, qui Dei gratia renovatos in ea conservant, ut beata æternitate fruantur. » Aptissimam et optimam inficari potest nemo metaphoram, quam exponit Combesisius. An ea vero lectionem Catenæ aureæ satis vindicet, dubium mihi. Nullas circa prædictum vocabulum, *Satores*, varias reperit in codicibus Hilarii, quas adnotaret lectiones, laudatus Constantius. Immo testatur Jacobus Echardus, in Exemplis mss. *Catenæ*, quæ Parisiis vidit ac diligenter lustravit, constantissime se legisse, *Satores*. Habent *Salitores*, editiones Romana anni MDLXX, et Veneta anni MDXIII, et Antuerpiensis anni MDCXII. At *Satores* lego in vetustis, Romana anni MCCCCLXX, Lugdunensibus MDXX, MDXXX, et MDXLII, Veneta MDXXI, ac Paris. MDLII et MDXXI.

CAPUT IX.

In Euthymium Zigabenum denique, atque Glossas.

Euthymii Zigabeni, græci monachi, pauca proferuntur verba ad caput I Lucæ, v. 5, *Fuit in diebus Herodis regis Judææ*, etc.; nempe: « *Chrysostomus...* Alius autem Herodes fuit, qui Joannem occidit; sed ille tetrarcha fuit, hic autem rex. *Euthymius*: Rex, inquam, ille qui infantes occidit, pater illius Herodis, qui Præcursores interemit. *Beda*: Tempus autem Herodis alienigenæ, regis, etc. » Ex ipsius Euthymii Commentario in Lucam desumpta verba sunt. Nec *Euthymii* nomen, nec allata ejus verba legi in veneta Catenæ editione anni MCCCCLXXXVI, neque in Parisina anni MDLXVI, adnotat loco superius citato Simonius: eademque, cum Auctoris nomine, interpolatoris cujusdam manu adjecta, suspicatur. Brevis quidem illa sententia deest in aliis editionibus, quas expendere licuit, prima Romana MCCCCLXX, Lugdunensibus MDXX, MDXXX et MDXLII, Veneta MDXXI, et Parisina MDCXI. Attamen ea legitur in Romana MDLXX, Veneta MDXIII, Antuer-

piensi MDCXII An ergo hocce additamentum causam habeat audacem interpolatricem manum, an codicum variantium innoxiam discrepantiam?

Ad *Glossas* demum quod attinet, quæ frequentius in Catena promuntur, paucis admonere præstat, eas ut plurimum obvias nunc non esse, proque *Anonymis* haberi: at aliquas reperiri tamen, quæ, animadvertente Nicolajo, occurrunt in Commentariis in Matthæum, Anselmo Cantuariensi vel Laudunensi tributis, vel potius Herveo monacho Dolensi adjudicandis.

CAPUT X.

De ratione in hujus Operis editione servanda disseritur.

De ratione in editione hujusce Catenæ servanda, quæ nostras etiam curas exercuit, quæstionem olim agitatam inter laudatos doctissimos viros, Nicolajum et Combesisium, narrat Echardus. Censebat contendebatque primus, loca S. Scripturæ sanctorumque Patrum, quæ ab Aquinate allegantur, ad recentiores accuratioresque, ut putabat, editiones conferri et emendari debuisse: remque partim exsecutus est Parisiis apud Societatem anno MDCLVII, edito volumine in f. Titulum novæ editionis cap. v dedimus.

Vero et recto minus congruam criterio hanc judicabat rationem Combesisius: constituebatque, genuinum ac germanum Thomæ opus ut habeatur, loca illa non ut nunc leguntur, sed ut ea legit attulitque S. Doctor, producenda esse: variantesque et novas lectiones ad marginem, si ita videatur, apponi posse. Hinc speciminis loco, in iis *Catenæ* partibus, quæ sua in *Bibliotheca Concionatoria* locum habent, antiquas lectiones, quas esse Thomæ censuit, intactas reliquit, ad marginem immutationes a Nicolajo factas annotans, et aliquando castigans.

In suæ defensionem causæ opusculum typis edidit Nicolajus inscriptum: *In Catenam auream S. Thomæ et P. Nicolai editionem novam Apologetica præfatio*, ubi adscititio nomine Honorati a S. Gregorio, Parisiis, apud Jacobum Greu, anno MDCLXVIII, in-12. Libello respondit Combesisius edita apologia, cui titulus: *Prolusio ad Præfationem apologeticam in P. Nicolai editionem novam Catenæ aureæ D. Thomæ*, Parisiis, apud Andr. Chramoisy, anno MDCLXVIII, in-8. Sed aliis etiam utrinque pugnatum est libellis, quos recenset Jacobus Echardus in utriusque Elogiis.

Præconceptæ inhærens opinioni Nicolajus, dum alteram editionem parabat novis curis recognitam, vita mortali migravit: eademque, operam dante Francisco Chauchemero Ordinis nostri alumno Gallo, lucem vidit Lugdunensibus typis Antonii Briasson. Huic editioni priorem anni MDCLVII præfert Echardus: et hanc ego cum doctissimo Combesio minus etiam probarem, utpote quæ Angelici Doctoris opus non exhibeat, quale sanctissimus Auctor concinnavit. Candide fassus ille est, in Sanctorum testimoniis *plerumque* aliqua de medio *rescissa*, verborum etiam *ordinem commutatum*, interdum *sensum* expressum *verbis dimissis*, ac *vitosam* adhibitam latinam præsertim Homiliarum Chrysostomi versionem. Cur ergo immutari hæc vel suppressi debeant?

Vetustas editiones censet Simonius, loco citato, recentioribus præferendas: ac inter illas Possevinus præfert Antuerpiensem, quæ non solum Patrum nomina, sed locorum etiam indices in ora paginæ exhibet. Indicem servarunt posteriores editiones, Romana MDLXX, Veneta MDXCIII, Antuerpiensis MDCXII, ac sequiores. Sed hanc *Antuerpiæ cusam* quamquam *præfert aliis Possevinus, ut accurate*

loca indicantem; et ipsa tamen voces habet depravatas (verba sunt Nicolai), involutas constructiones, perturbatas phrases, vitiosas versiones, mutilatos textus, indices omissos vel præpostere annotatos, hiantes et imperfectos sensus. Satis fuisset admonere lectores, frequentius in illa eadem Antuerpiensi editione a Possevino laudata locorum indices omitti; eosdemque frequentius præpostere annotari. Cetera quippe censuræ capita, quæ voces, constructiones, phrases, versiones, textus, sensus carpunt, non operam ab Editoribus Antuerpiensibus adhibitam tangunt, sed opus ipsum a Thoma compositum.

Ad nostram quod attinet Venetam Bettinellianam editionem, hæc eadem est cum Romana, quæ jussu Pii V, Summi Pontificis, anno MDLXX prodiit. Quæ certissima sunt Typographorum sphalmata emendantur; si quæ variantes ex inspectione aliarum bonæ notæ editionum occurrunt, lectiones exhibentur: locorum indices antiqui servantur, ac in ora paginæ inferiori adjiciuntur illi quos reponi oportere judicavit Nicolajus.

S. THOMÆ AQUINATIS

DOCTORIS ANGELICI

AD URBANUM IV.

PONT. MAX.

IN CATENAM SUPER MATTHÆI EVANGELIO EDITAM

EPISTOLA DEDICATORIA

Sanctissimo ac Reverendissimo Patri Domino Urbano, divina providentia Papæ Quarto, Frater Thomas de Aquino, Ordinis Fratrum Prædicatorum, cum devota reverentia, pedum oscula beatorum. Fons sapientiæ Unigenitum Dei Verbum præsidens in excelsis, per quod Pater sapienter fecerat et suaviter disposuerat universa, in fine temporum carnem sumere voluit, ut sub tegumento naturæ corporeæ, splendorem ejus humanus intuitus posset inspicere, quem in celsitudine majestatis divinæ attingere non valebat. Diffuderat siquidem radios suos, sapientiæ videlicet suæ indicia, super omnia opera quæ creavit; quodam vero ampliori privilegio imaginem propriam hominum animabus impresserat; quam tamen diligentius expresserat in cordibus ipsum amantium secundum sui muneris largitatem. Sed quid est hominis anima in tam immensa creatura, ut divinæ sapientiæ vestigia possit comprehendere ad perfectionem? Quinimmo et sapientiæ lux infusa hominibus per peccati tenebras et occupationum temporalium caligines fuerat obumbrata; et intantum est quorundam cor insipiens obscuratum, ut Dei gloriam in idola vana converterent, et quæ non conveniunt facerent, in sensum reprobum incidentes. Divina vero sapientia, quæ ad

sui fruitionem hominem fecerat, eum sui inexpertem esse non sinens, totum se in humanam naturam contulit, eam modo sibi assumendo mirabili, ut errantem hominem ad se totaliter revocaret. Hujus igitur sapientiæ claritatem nube mortalitatis velatam, primus Apostolorum Princeps fide conspicerere meruit, et eam constanter absque errore et plenarie confiteri, dicens (Matth. xvi, 16): *Tu es Christus filius Dei vivi*. O beata confessio, quam non caro et sanguis, sed Pater cælestis revelat! Illic in terris fundat Ecclesiam, aditum præbet in cælum, peccata meretur solvere, et contra eam portæ non prævalent inferorum. Hujus igitur fidei ac confessionis heres legitime, Sanctissime Pater, pio studio mens vestra invigilat, ut tantæ sapientiæ lux fidelium corda perfundat, et hæreticorum confutet insanias, quæ portæ inferorum merito designantur. Sane si, secundum Platonis sententiam, beata censetur Respublica cujus rectores operam sapientiæ dare contigerit; illi siquidem sapientiæ quam imbecillitas intellectus humani erroribus plerumque commaculat: quanto magis sub vestro regimine beatus censi potest populus christiannus, ubi tanta diligentia excellentissimæ illi sapientiæ curam impenditis, quam Dei Sapientia carnalibus membris induta et verbis docuit et operibus demonstravit? Et hujus siquidem diligentiae studio Vestræ Sanctitati complacuit mihi committere Matthæi Evangelium exponendum; quod juxta propriam facultatem executus, sollicitè ex diversis Doctorum libris prædicti Evangelii expositionem continuam compilavi; pauca quidem certorum Auctorum verbis, ut plurimum ex Glossis adjiciens, quæ, ut ab eorum dictis possent discerni, sub Glossæ titulo prænotavi. Sed et in sanctorum Doctorum dictis hoc adhibui studium, ut singulorum Auctorum nomina, nec non in quibus habeantur libris assumpta testimonia describantur: hoc excepto, quod libros et expositionem supra loca quæ exponebantur, non oportebat specialiter designari: puta, sicubi nomen inveniatur Hieronymi, de libro mentione non facta, datur intelligi quod hoc dicat super Matthæum: et in aliis ratio similis observetur: nisi in his quæ de Commentario Chrysostomi super Matthæum sumuntur, oportuit inseribi in titulo, Super Matthæum, ut per hoc ab aliis quæ sumuntur de ipsius Homiliario distinguantur. In assumendis autem Sanctorum testimoniis, plerumque oportuit aliqua rescindi de medio ad prolixitatem vitandam,

nec non ad manifestiorem sensum, vel secundum congruentiam expositionis, litteræ ordinem commutari; interdum etiam sensum posui, verba dimisi, præcipue in Homiliario Chrysostomi, propter hoc quod est translatio vitiosa. Fuit autem mea intentio in hoc opere non solum sensum prosequi litteralem, sed etiam mysticum ponere; interdum etiam errores destruere, nec non confirmare catholicam veritatem. Quod quidem necessarium fuisse videtur, quia in Evangelio præcipue forma fidei catholicæ traditur, et totius vitæ regula christianæ. Prolixum igitur præsens opus non videatur alicui: fieri enim non potuit ut hæc omnia sine diminutione prosequerer, et tot Sanctorum sententias explicarem, omnimoda brevitate servata. Suscipiat itaque Vestra Sanctitas præsens opus, vestro discutiendum corrigendumque iudicio, vestræ sollicitudinis et obedientiæ meæ fructum; ut dum a vobis emanavit præceptum et vobis reservetur finale iudicium, ad locum unde exeunt flumina revertantur.

PRÆFATIO

Super montem excelsum ascende tu qui evangelizas Sion: exalta in fortitudine vocem tuam qui evangelizas Jerusalem: exalta, noli timere; dic civitatibus Judæ: Ecce Deus vester; ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, et brachium ejus dominabitur: ecce merces ejus cum eo. (Isa. 40, 9).

EVANGELII prænuntiator apertus Isaias Propheta, evangelicæ doctrinæ sublimitatem, nomen et materiam breviter comprehendens, evangelicum doctorem ex persona Domini alloquitur, dicens: *Super montem excelsum ascende tu, etc.* Ut autem ab ipso Evangelii nomine sumamus exordium, AUGUSTINUS contra Faustum (lib. 3, cap. 2, a medio illius), Evangelii nomen latine interpretatur bonum nuntium, vel bona annuntiatio: quod quidem cum aliquod bonum annuntiatur, semper dici potest; proprie tamen hoc vocabulum obtinuit annuntiatio Salvatoris. Narratores quippe originis, factorum, dictorum, passionum Domini Jesu Christi proprie dicti sunt Evangelistæ. CHRYSOSTOMUS in hom. super Matth. (1, non remote a principio). Quid enim his bonis nuntiatis fiat æquale? Deus in terra, homo in cælo, amicitia Dei ad nostram facta naturam, prolixum solum prælium, diabolus confusus, mors soluta, paradisu apertus. Et hæc omnia super dignitatem nostram, et cum facilitate nobis data sunt: non quia laboravimus, sed quia dilecti sumus a Deo. AUGUSTINUS in lib. de vera Religione (cap. 16, in principio). Cum enim omnibus modis medeatur animis Deus, pro temporum opportunitatibus, quæ mira sapientia ejus ordinantur, nullo modo beneficentius consuluit generi humano, quam cum unicus Filius consubstantialis Patri et coæternus, totum hominem suscipere dignatus est, et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis: ita enim demonstravit quam excelsum locum inter creaturas habeat humana natura, in hoc quod hominibus in vero homine apparuit. AUGUSTINUS in serm. de Nativ. (serm. 9, circa princ.). Demum factus est Deus homo, ut homo fieret Deus. Hoc igitur bonum evangelizandum prænuntiat Propheta dicens: *Ecce Deus vester.* LEO in epistola ad Flavianum (epist. 10, cap. 3, in medio). Exinanitio autem illa, qua se invisibilis visibilem præbuit, et creator ac dominus omnium rerum unus voluit esse mortalium, inclinatio fuit miserationis, non desertio potestatis. GLOSSA. Ne ergo sic Deus adesse credatur ut fieret aliqua diminutio potestatis, subjungit Propheta: *Ecce Dominus in fortitudine veniet.* AUGUSTINUS de Doctrina Christiana (lib. 1, cap. 10). Non per locorum spatia veniendo, sed in carne mortali mortalibus apparendo. LEO in serm. (19, ante med.) de Domini passione. De ineffabili autem Dei potentia factum est ut dum Deus verus est in carne passibili, conferatur homini gloria per contumeliam, incorruptio per supplicium, vita per mortem. AUGUSTINUS de Peccatorum meritis (lib. 2, cap. 30). Fuso enim sanguine sine culpa, omnium culparum chirographa deleta sunt, quibus homines a diabolo antea tenebantur. GLOSSA. Quia ergo per virtu-

tem Christi patientis homines a peccato liberati, servi facti sunt Dei, sequitur: *Et brachium ejus dominabitur*. LEO Papa in serm. de Passione (serm. 19, parum ante medium). Affuit autem nobis in Christo singulare præsidium, ut in natura passibili mortis conditio non maneret, quam impassibilis essentia recepisset; et per id quod non poterat mori, possit id quod mortuum fuerat, suscitari. GLOSSA. Et sic per Christum nobis immortalis gloriæ aditus aperitur; unde sequitur: *Ecce merces ejus cum eo*: de qua scilicet ipse dicit (Matth. 5): *Merces vestra copiosa est in cælis*. AUGUSTINUS contra Faustum (lib. 4, cap. 2). *Æternæ enim vitæ promissio, regnumque cælorum ad novum pertinet testamentum, temporalium vero promissiones testamento veteri continentur*. GLOSSA. Sic ergo quatuor nobis de Christo evangelica doctrina tradit: divinitatem assumentem, humanitatem assumptam, mortem per quam a servitute eripimur, resurrectionem per quam nobis aditus gloriosæ vitæ aperitur: et propter hoc in Ezechiele sub figura quatuor animalium demonstratur. GREGORIUS super Ezech. (hom. 4, parum a princ.) Ipse enim unigenitus Dei Filius veraciter factus est Homo; ipse in sacrificio nostræ redemptionis dignatus est mori, ut Vitulus: ipse per virtutem suæ fortitudinis surrexit, ut Leo; ipse etiam ascendens ad cælos est elevatus, ut Aquila. GLOSSA. In qua ascensione manifeste ostendit suam divinitatem. Matthæus ergo in Homine intelligitur, quia circa humanitatem Christi principaliter immoratur; Marcus in Leone, quia agit de resurrectione; Lucas in Vitulo, quia agit de sacerdotio; Joannes in Aquila, scribens sacramenta divinitatis. AMBROSIIUS super Lucam (in præfatione in Lucam, parum ante finem). Et bene accidit, ut quoniam Evangelii hujus librum secundum Matthæum dicimus esse moralem, opinio hujus præmitteretur: mores enim proprie dicuntur humani. Figura autem Leonis ascribitur Marco, quia a potentia cœpit expressione divinæ, cum dixit: « Initium Evangelii Jesu Christi Filii Dei. » Joanni autem figura Aquilæ, eo quod divinæ miracula resurrectionis expressit. GREGORIUS in Ezech. (homil. 4, in princ. lib. 1, cap. 6). Hæc autem ipsa uniuscujusque libri evangelica exordia testantur: nam quia ab humana generatione cœpit, jure per Hominem Matthæus; quia per clamorem in deserto, recte per Leonem Marcus; quia a sacrificio exorsus est, bene per Vitulum Lucas; quia vero a divinitate Verbi cœpit, digne per Aquilam significatur Joannes. AUGUSTINUS de Cons. Evang. (lib. 1, cap. 6). Vel Matthæus, qui regiam Christi personam maxime commendavit, per Leonem significatur; Lucas autem per Vitulum, propter victimam sacerdotis; Marcus autem, qui neque stirpem regiam, neque sacerdotalem narrare voluit, et tamen in humanis versatus ostenditur, Hominis figura significatur. Hæc autem tria animalia, Leo, Homo, Vitulus in terra gradiuntur: unde isti tres Evangelistæ in istis maxime occupati sunt quæ Christus in carne operatus est. At vero Joannes, velut Aquila, volat, et lucem incommutabilis veritatis acutissimis cordis oculis intuetur. Ex quo datur intelligi, tres Evangelistas circa activam vitam fuisse versatos, Joannem vero circa contemplativam. Doctores autem græcorum per Hominem intelligunt Matthæum, quia genealogiam Domini secundum carnem descripsit: per Leonem vero Joannem, quia sicut Leo suo rugitu cunctis bestiis timorem incutit, sic et Joannes cunctis hæreticis timorem incussit; per Vitulum intellexerunt Lucam, quia Vitulus sacerdotalis est hostia, et ipse semper circa templum et sacerdotium versatus est; et per Aquilam Marcum intellexerunt, quia Aquila in Scripturis divinis solet significare Spiritum sanctum, qui locutus fuit per ora Prophetarum, et ipse a prophetico testimonio exorsus est. HIERONYMUS (in prologo super Evang. ad Eusebium in principio). Circa numerum vero Evangelistarum sciendum est, plures fuisse qui Evangelia scripserunt,

sicut et Lucas Evangelista testatur dicens (cap. 1): « Quoniam quidem multi conati sunt ordinare, etc., » et sicut perseverantia usque ad præsens tempus monumenta declarant, quæ a diversis auctoribus edita, diversarum hæreseum fuere principia, ut est illud juxta Ægyptios, et Thomam et Matthiam et Bartholomæum, duodecim quoque Apostolorum, et Basilidis, atque Apellis, et reliquorum, quos enumerare longissimum est. Ecclesia autem, quæ supra petram Domini voce fundata est, quatuor fluminum Paradisi instar eructans, quatuor annulos et angulos habet, per quos quasi arca testamenti et custos legis Domini lignis mobilibus vehitur. AUGUSTINUS de Cons. Evang. (lib. 1, c. 2, in principio). Vel quoniam quatuor sunt partes orbis terræ, per cujus universitatem Christi Ecclesia dilatatur. Alius autem fuit eis ordo cognoscendi atque prædicandi, alius autem scribendi. Ad cognoscendum quippe atque prædicandum primi fuerunt qui secuti sunt Dominum in carne præsentem, docentem audierunt, facientemque viderunt, atque ex ejus ore ad evangelizandum sunt missi; sed in conscribendo Evangelio, quod divinitus ordinatum esse credendum est, ex numero eorum, quos ante passionem Dominus elegit, primum ultimumque locum duo tenuerunt: primum Matthæus, ultimum Joannes, ut reliqui duo, qui ex illo numero non erant, sed tamen Christum in illis loquentem secuti erant tamquam filii amplectendi, ac per hoc in loco medio constituti, utroque ab eis latere munirentur. REMIGIUS. Matthæus quidem scripsit in Judæa sub tempore Caji Caligulæ Imperatoris; Marcus in Italia, Romæ sub tempore Neronis vel Claudii, secundum Rabanum; Lucas vero in Achajæ Bæotiaque partibus, rogatus a Theophilo, et Joannes Ephesi in Asia minori sub tempore Nervæ Principis. BEDA. Sed tamen cum sint quatuor Evangelistæ, non tam quatuor Evangelia quam unum quatuor librorum veritati consonum ediderunt. Sicut enim duo versus eandem prorsus habentes materiam, pro diversitate metri et verborum duo sunt, et tamen non nisi unam continent sententiam; sic Evangelistarum libri, cum sint quatuor, unum continent Evangelium, quia unam doctrinam faciunt de fide catholica. CHRYSOSTOMUS, in homiliario super Matth. (homil. 1 in Matth. in princ.). Sufficiebat autem ut unus Evangelista omnia diceret; sed cum quatuor ab uno ore omnia loquantur, non secundum eadem tempora, neque in eisdem locis convenientes, et ad invicem colloquentes, maxima fit demonstratio veritatis. Et hoc ipsum quod in aliquibus modicis dissonare videntur, maximum signum veritatis est. Si enim per omnia consonarent, crederent inimici, quod ex placito quodam humano convenientes scripserint quæ scripserunt. In principalibus quidem, quæ pertinent ad informationem vitæ et prædicationem fidei, nequaquam dissonant nec in parvo. Si autem in miraculis hic quidem hæc, ille vero illa dixit, hoc te non conturbet: si enim unus omnia dixisset, superfluus esset numerus reliquorum; si omnes diversa, nequaquam consonantiæ demonstratio appareret. Si autem aliquid de temporibus vel modis differenter annuntiant, hoc nihil impedit eorum quæ dicta sunt veritatem, ut infra ostendetur. AUGUSTINUS de Cons. Evang. (lib. 1, cap. 2, in med.). Quamvis autem singuli eorum suum quemdam narrandi ordinem tenuisse videantur, non tamen unusquisque eorum velut alterius præcedentis ignarus voluisse scribere reperitur, vel ignorata prætermisisse, quæ scripsisse alius invenitur; sed sicut unicuique inspiratum est, non superfluum cooperationem sui laboris adjunxit, GLOSSA. Sublimitas autem evangelicæ doctrinæ consistit quidem primo in ejus excellentissima auctoritate. AUGUSTINUS de Cons. Evang. (lib. 1, cap. 1, in princ.). Inter omnes enim divinas auctoritates, quæ sanctis litteris continentur, Evangelium merito excellit: cujus primi prædicatores Apostoli fuerunt, qui Dominum Jesum Salvatorem nostrum

Christum etiam in carne præsentem viderunt; quorum quidam, hoc est Matthæus et Ioannes, etiam scripta de illo, quæ scribenda visa sunt, libris singulis ediderunt. Ac ne putaretur, quod attinet ad percipiendum ac prædicandum Evangelium, interesse aliquid utrum illi annuntient qui eundem Dominum hic in carne apparentem secuti sunt, an alii qui ex illis comperta fideliter crediderunt, divina providentia procuratum est per Spiritum sanctum ut quibusdam etiam ex illis qui primos Apostolos sequebantur non solum annunciandi, verum etiam scribendi Evangelium tribueretur auctoritas. GLOSSA. Et sic patet quod sublimitas evangelicæ auctoritatis a Christo dependet; et hoc designatur in verbis Prophetæ præmissis, cum dicitur: *Super montem excelsum ascende tu*. Mons enim excelsus Christus est, de quo idem Isaïas dicit (cap. 2): « Erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium; » idest, super omnes sanctos, qui a monte Christo montes dicuntur: quia de plenitudine ejus omnes accepimus. Recte autem ad Mathæum dicitur: *Supra montem excelsum ascende tu*; quia, sicut prædictum est, ipse in propria persona facta Christi vidit, et ejus doctrinam audivit. AUGUSTINUS de Quæst. Evang. (lib. 1, cap. 7). Illud autem discutiendum est quod solet nonnullos movere, cur ipse Dominus nihil scripserit, ut aliis de ipso scribentibus necesse sit credere. Sed nequaquam dicendum est quod ipse non scripserit, quandoquidem membra ejus id operata sunt quod dictante capite cognoverunt. Quicquid enim de suis factis et dictis nos legere voluit, hoc scribendum illis tamquam suis manibus imperavit. GLOSSA. Secundo etiam habet evangelica doctrina sublimitatem virtutis: unde Apostolus dicit (Rom. 1), quod « Evangelium virtus Dei est in salutem omni credenti. » Et hoc ostendit Prophetæ in præmissis verbis, cum dicit, *Exalta in fortitudine vocem tuam*; in quo etiam modum evangelicæ doctrinæ designat in exaltatione vocis, per quam doctrinæ claritas datur. AUGUSTINUS ad Volus. (epist. 3, prope finem). Modus enim ipse quo sancta Scriptura contextitur, est omnibus accessibilis, paucissimis penetrabilis: ea quæ aperte continet quasi amicus familiaris sine fuco ad cor loquitur indoctorum atque doctorum; ea vero quæ in mysteriis occultat, nec ipsa eloquio superbo erigit, quo non audeat accedere mens tardiuscula et ineptadita, quasi pauper ad divitem; sed invitat omnes humili sermone, quos non solum manifesta pascit, sed etiam secreta exerceat veritate; hoc tam in promptis quam in reconditis habens. Sed ne aperta fastidirentur, eadem rursum aperta desiderantur, desiderata quodammodo renovantur, renovata suaviter intimantur. His salubriter et prava corriguntur et parva nutriuntur et magna oblectantur ingenia. GLOSSA. Sed quia vox exaltata longius auditur, potuit in exaltatione vocis, evangelicæ doctrinæ publicatio designari: quia non ad unam tantum gentem, sed ad universas nationes prædicanda mandatur. « Prædicate (inquit Dominus, Marc. 16) Evangelium omni creaturæ. » GREGORIUS (hom. 29 in Evangel.). Potest enim omnis creaturæ nomine natio Gentium designari. GLOSSA. Tertio autem habet evangelica doctrina altitudinem libertatis. AUGUSTINUS, contra Adversarium legis et Proph. (lib. 50, cap. 17, post medium). In veteri enim testamento, propter temporalium bonorum promissionem, malorumque comminationem, serves parit temporalis Jerusalem, in novo autem, ubi fides impetrat caritatem, qua lex possit impleri, non magis timore pœnæ quam dilectione justitiæ, liberos parit Jerusalem æterna. GLOSSA. Unde et hanc sublimitatem doctrinæ evangelicæ Prophetæ designat dicens: *Exalta, noli timere*. Restat autem videre quibus et qua de causa hoc Evangelium sit scriptum. HIERONYMUS (in Prol. super Matth. ad Euseb. in med.). Matthæus enim Evangelium in Judæa Hebræo sermone edidit, ob eorum maxime causam qui in Jeru-

saalem crediderant ex Judæis: cum enim primo prædicasset Evangelium in Judæa, volens transire ad gentes, primus Evangelium scripsit Hebraice; quod fratribus a quibus ibat, in memoria dereliquit. Sicut enim necesse fuit ad confirmationem fidei Evangelium prædicari, sic et contra hæreticos scribi. CHRYSOSTOMUS super Matth. (in Prologo super opus imperfectum in Matth.). Corpus autem suæ narrationis ordinavit Matthæus; primum ergo nativitatem, deinde baptismum, tertio tentationem, quarto doctrinam, quinto miracula, sexto passionem, septimo resurrectionem et ascensionem ipsius; non solum historiam de Christo exponere volens per hoc, verum etiam evangelicæ vitæ statum docere: quoniam nihil est quod ex parentibus nascimur, nisi iterum per aquam et Spiritum renati fuerimus ex Deo. Post baptismum autem necesse est contra diabolum stare. Post hoc quasi omni superata tentatione factus idoneus ad docendum, si quidem sacerdos est, doceat, et doctrinam suam bonæ vitæ quasi miraculis factis, commendet; si laicus est, operibus doceat fidem. Deinde necesse est exire nos de hoc stadio mundi et tunc restat ut tentationum victoriam resurrectionis merces sequatur, et gloria. GLOSSA. Patet igitur ex præmissis Evangelii nomen, evangelicæ doctrinæ materia, Scriptorum Evangelii figura, numerus, tempus, lingua, differentia et ordo, evangelicæ doctrinæ sublimitas, et quibus hoc Evangelium sit conscriptum, et ordo processus ipsius.

S. THOMÆ AQUINATIS

DOCTORIS ANGELICI

CATENA AUREA IN QUATUOR EVANGELIA

SANCTUM JESU CHRISTI EVANGELIUM

SECUNDUM MATTHÆUM

CAPUT I.

1. Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham.

2. Abraham genuit Isaac. Isaac autem genuit Jacob. Jacob autem genuit Judam et fratres ejus.

3. Judas autem genuit Phares et Zaram de Thamar. Phares autem genuit Esron. Esron autem genuit Aram. Aram autem genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Naasson. Naasson autem genuit Salmon. Salmon autem genuit Booz de Rahab. Booz autem genuit Obedh ex Ruth. Obedh autem genuit Jesse. Jesse autem genuit David regem.

4. David autem rex genuit Salomonem, ex ea qua fuit Uriæ. Salomon autem genuit Roboam. Roboam autem genuit Abiam. Abias autem genuit Asa. Asa autem genuit Josaphat.

5. Josaphat autem genuit Joram. Joram autem genuit Ozias. Ozias autem genuit Joatham. Joatham autem genuit Achaz. Achaz autem genuit Ezechiam. Ezechias autem genuit Manassen. Manasses autem genuit Amon. Amon autem genuit Josiam. Josias autem genuit Jechoniam et fratres ejus in transmigratione Babylonis.

6. Et post transmigrationem Babylonis Jechonias genuit Salathiel. Salathiel autem genuit Zorobabel. Zorobabel autem genuit Abiud. Abiud autem genuit Eliacim. Eliacim autem genuit Azor. Azor autem genuit Sadoch. Sadoch autem genuit Achim. Achim autem genuit Eliud. Eliud

autem genuit Eleazar. Eleazar autem genuit Mathan. Mathan autem genuit Jacob.

7. Jacob autem genuit Joseph virum Mariæ, de qua natus est Jesus, qui vocatur Christus.

8. Omnes itaque generationes ab Abraham usque ad David generationes quatuordecim, et a David usque ad transmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim, et a transmigratione Babylonis usque ad Christum, generationes quatuordecim.

9. Christi autem generatio sic erat. Cum esset desponsata mater Jesu Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto.

10. Joseph autem vir ejus cum esset justus, et nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam.

11. Hæc autem eo cogitante, ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph, dicens: Joseph fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam: quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est.

12. Pariet autem filium, et vocabis nomen ejus Jesum: ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.

13. Hoc autem totum factum est ut adimpleretur quod dictum est a Domino per Prophetam dicentem: Ecce virgo in utero habebit, pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum Nobiscum Deus.

14. Exurgens autem Joseph a somno, fecit sicut præcepit ei angelus Domini, et accepit Mariam conjugem suam: et non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum: et vocavit nomen ejus Jesum.

1. HIERONYMUS. Quia faciem hominis Matthæus significat, quasi de homine exorsus est scribere, dicens, *Liber generationis*. RABANUS. Quo exordio satis ostendit generationem Christi secundum carnem suscepisse narrandam. CHRYSOSTOMUS (hom. 1, in op. imp. circa princ.). Judæis enim Evangelium scripsit, quibus superfluum erat exponere divinitatis naturam, quam cognoscebant: necessarium autem fuit eis mysterium incarnationis ostendere. Joannes autem cum gentibus Evangelium scripsit, quæ non cognoscebant si Deus Filium habet; ideo necessarium fuit primum illis ostendere quia est Filius Dei Deus; deinde quia carnem suscepit. RABANUS. Cum autem parvam libri particulam teneat generatio, dixit, *Liber generationis*. Consuetudo enim Hebræorum est ut voluminibus ex eorum principis imponent nomina, ut est Genesis. GLOSSA (ordinaria ex Hieron.). Planior autem sensus esset, Hic est liber generationis; sed hic est mos in multis, ut Visio Isaïæ, subandis, hæc est. Generationis autem singulariter dicitur, quamvis multæ per ordinem replicentur, quia propter Christi generationem ceteræ hic indicuntur. CHRYSOSTOMUS in hom. 11, in Matth.). Vel ideo librum hunc generationis nominat, quia hæc est totius dispensationis summa, et radix bonorum omnium, Deum hominem factum esse: hoc enim facto alia secundum rationem sequebantur. REMIGIUS. Dicit autem: *Liber generationis Jesu Christi*: quia noveat scriptum esse: Liber generationis Adæ: et ideo sic exorsus est, ut opponeret librum libro, Adam novum Adæ veteri: quia omnia per istum sunt restaurata quæ per illum sunt corrupta. HIERONYMUS (in princ. Comm. in Matth.). In Isaïa autem legimus (cap. 53): "Generationem ejus quis enarrabit?" Non ergo putemus Evangelistam Propheta esse contrarium, ut quod ille impossibile dixit esse effatu, hic narrare incipiat: quia ibi de generatione divinitatis, hic de incarnatione dictum est. CHRYS. in hom. (1, in Matth.). Nec tamen parva æstimes te audire, hanc audiens generationem; est enim valde auditu mirabile quod ineffabilis Deus ex muliere nasci dignatus est, et habere progenitores David et Abraham. REMIGIUS. Si autem aliquis dixerit quia Propheta de nativitate humanitatis dixit, non est respondendum ad interro-

gationem Prophetæ. Nullus generatio-nem Domini narravit, sed perrarus: quia Matthæus et Lucas, RABANUS. In hoc autem quod dicit, *Jesu Christi*, regalem et sacerdotalem in eo exprimit dignitatem; nam Jesus, qui nominis hujus præ-sagium prætulit, primus post Moysen in populo Israël ducatum tenuit; Aaron vero mystico consecratus unguento, primus in lege sacerdos fuit. AUGUSTINUS de Quæst. novi et veteris testamenti (c. 45). Quod autem per olei unctionem præstabat Deus illis qui in reges vel sacerdotes ungebantur, hoc præstitit Spiritus sanctus homini Christo, addita expiatione: Spiritus enim sanctus purificavit quod de Maria Virgine in corpus Salvatoris profecit; et hæc est unctio corporis Salvatoris, quare Christus est appellatus. CHRYSOSTOMUS super Matthæum (hom. 1, in op. imperf. parum a princ.). Quia vero impia prudentia Judæorum negabat, Jesum de David semine esse natum, subdit: *Filii David, filii Abraham*. Quare autem non sufficiebat dicere illum filium Abraham solius, aut David solius? Quia ad ambos de Christo nascituro ex eis promissio fuerat facta: ad Abraham quidem sic (Gen. 22): "Et in semine tuo benedicentur omnes gentes terræ;" ad David autem ita (Ps. 131): "De fructu ventris tui ponam super sedem tuam." Ideo ergo utriusque filium dixit, ut utriusque promissiones in Christo adimpletas ostenderet. Deinde, quia Christus tunc dignitates fuerat habiturus: Rex, Propheta, Sacerdos. Abraham Propheta fuit et Sacerdos: Sacerdos, sicut Deus ad illum dicit in Genesi (15): "Accipe mihi vaccam trimam;" Propheta autem, sicut ait Dominus ad Abimelech de illo (ibid. 20): "Propheta est, et orabit pro te." David Rex fuit et Propheta; Sacerdos autem non fuit. Ideo ergo amborum filius nominatus est, ut utriusque patris triplex dignitas originali jure recognosceretur in Christo. AMBROSIIUS super Lucam (lib. 3, in exp. cap. 3). Ideo etiam duos generis auctores elegit: unum qui de cognatione populorum promissum accepit, alterum qui de generatione Christi oraculum consecutus est: et ideo, licet sit ordine successionis posterior, prior tamen describitur: quia plus est, promissum accepisse de Christo, quam de Ecclesia, quæ est per Christum: potior est enim qui salvat eo quod salvatur

HIERON. (circa princ. Comm. in Matth.). Ordo etiam præposterus, sed necessario commutatus. Si enim primum posuisset Abraham, et postea David, rursus ei repetendus fuisset Abraham, ut generationis series texeretur. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 1, in opere imperf., parum a princ.). Altera autem ratio est, quia regni dignitas major est quam naturæ: nam etsi Abraham præcedat in tempore, David præcedebat in dignitate. GLOSSA. Quia vero ex hoc titulo apparet totum hunc librum conscribi de Jesu Christo, necessarium est præcognoscere quid sit sentiendum de ipso: sic enim melius exponi poterunt quæ in hoc libro de eo dicuntur. AUGUSTINUS de Quæst. Evang. (lib. 5, cap. 45). Error autem hæreticorum de Christo tribus generibus terminatur: aut de divinitate, aut de humanitate, aut de utroque falluntur. AUGUSTINUS de Hæres. (capit. 8, et 10). Cerinthus ergo et Ebion Jesum Christum hominem tantum fuisse dixerunt; quos secutus Paulus Samosatenus, Christum non semper fuisse, sed ejus initium, ex quo de Maria natus est, asseverat: nec enim aliquid amplius quam hominem putat; et hæc hæresis postea a Photino confirmata est. ATHANASIUS contra hæreticos: Joannes autem Apostolus istius insaniam longe ante Spiritu sancto conspiciens, eum alto imperitiæ sopore demersum suæ vocis præconio excitat, dicens (cap. 1): "In principio erat Verbum. Ei ergo quod in principio erat apud Deum non relinquitur in novissimo tempore ut originis suæ ab homine principium sumpserit. Item inquit (cap. 17): "Pater, clarifica me illa gloria quam habui apud te priusquam mundus fieret. Audiatur Photinus, eum gloriam ante principium possedisse. AUGUSTINUS de Hæres. (cap. 19). Nestorii autem perversitas fuit, ut hominem tantummodo ex beata Maria Virgine genitum prædicaret, quem Verbum Dei non in unitatem personæ, et in societatem inseparabilem recepisset: quod catholicorum aures nequaquam ferre potuerunt. CYRILLUS ALEX. ad Monachos Ægypti (1 epist. circa med.). Ait enim Apostolus (Phil. 2): De unigenito, quod "cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Quis est ergo ille qui est in forma Dei? Aut quomodo exinanitus est,

et descendit ad humilitatem secundum hominis formam? Et quidem si prædicti hæretici in duo dividentes Christum, idest in hominem et Verbum, hominem dicunt sustinuisse exinanitionem, separantes ab eo Dei Verbum; præstendendum est, quia in forma et in æqualitate intelligitur et fuit Patris sui, ut exinanitionis sustineret modum. Sed nihil creaturarum est, si secundum propriam intelligatur naturam, in Patris æqualitate quomodo ergo exinanitus dicitur, et ex qua eminentia ut esset homo descendit? Aut quomodo intelligitur assumpsisse tamquam non habens in principio servi formam? Sed ajunt quod Verbum Patri æquale existens habitavit in homine nato per mulierem: et hæc exinanitio. Certe audio Filium dicentem sanctis Apostolis (Joan. 14): "Si quis diligit me, verbum meum custodiet: et Pater meus diliget eum; et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. Audis quomodo in eis qui se diligunt, se et sibi cohabitare dixit Deum Patrem? Putas ergo, ipsum exinanitum et vacatum dabimus, et servi formam accepisse, quia in diligentium se animabus facit mansionem? Quid autem Spiritus habitans in nobis, putatis, et ipse humanationis dispensationem adimplet? ABBAS Isidorus ad Atribium presbyterum (epist. 41, 2). Verum ne universa annumeremus, unum, ad quod universa intendunt, dicemus: quia illum qui Deus erat, humilia loqui, et dispensativum simul et utile est, et nihil inviolabili naturæ præjudicat; eum vero qui homo est, divina et supernaturalia quædam loqui summæ præsumptionis est malum; nam regi quidem licet etiam et humiliter agere, militi vero non licet imperiales voces emittere. Si igitur Deus erat humanatus, etiam humilia locum habent; si vero homo tantum erat, excelsa non habent locum. AUGUSTINUS de Hæres. (cap. 41). Sabellium discipulum Noeti quidam perhibent, qui dicebat Christum eundem et Patrem et Spiritum sanctum. ATHANASIUS contra Hæret. Hujus autem insanissimi furoris audaciam cælestium testimoniorum auctoritate frenabo, ad demonstrandum propriæ substantiæ Filii personam, non illa quæ homini suscepto congruere cavillatur, assumens, sed illa in medium proferens testimonia, quæ sine ullo ancipitis intelligentiæ scrupulo

pulo divinitati ejus competere omnes pariter contentur. In Genesim enim (c. 3) Deum dixisse legimus: „Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. „Eccè pluraliter dicit, Faciamus; alium videlicet indicans ad quem loquentis factus est sermo. Si unus est, ad imaginem suam fecisse diceretur; nunc autem alius, et alterius imaginem apertius fecisse describitur. Glossa (ex Aug. de Hæres.). Alii vero veram Christi humanitatem negaverunt. Valentinus enim dixit, Christum a Patre missum spiritale vel cæleste corpus attulisse; nihilque assumpsisse de Maria Virgine, sed per illam tamquam per rivum aut fistulam sine assumpta carne transisse. (Contra Faustum, lib. 20, cap. 7). Nos autem non ideo credimus natum ex Maria Virgine, quod aliter in vera carne existere atque hominibus apparere non posset; sed quia sic scriptum est in ea Scriptura, cui nisi crediderimus, nec Christiani nec salvi esse poterimus. Si autem de cælesti, vel aerea, vel humida creatura corpus assumptum vellet commutare in humanæ carnis verissimam qualitatem, hoc eum potuisse facere quis negaret? AUGUSTINUS de Hæres. (c. 46). Manichæi vero dixerunt, phantasma esse Dominum Jesum Christum, nec femineo posse nasci ex utero. AUGUSTINUS, lib. 82 Qq. (quæst. 13). Sed si phantasma fuit corpus Christi, fefellit Christus: et si fallit, veritas non est: est autem veritas Christus; non ergo phantasma fuit corpus ejus. GLOSSA. Et quia principium hujus Evangelii, et etiam Evangelii secundum Lucam, manifeste ostendit Christum natum ex femina, ex quo apparet vera Christi humanitas: ergo utriusque Evangelii principia negant. AUGUSTINUS contra Faustum (lib. 2, cap. 1). Unde Faustus dicit: Evangelium quidem a prædicatione Christi et esse cœpit et nominari, in quo ipse nusquam se natum ex hominibus dicit. At vero genealogia adeo non est Evangelium, ut nec ejus scriptor ausus fuerit eam Evangelium nominare. Quid enim scribit? *Liber generationis Jesu Christi Filii David*: non ergo *liber Evangelii Jesu Christi*, sed *liber generationis*. At vero Marcus, quia generationem scribere non curavit, sed tantum prædicationem Filii Dei, quod est Evangelium, vide quam competenter sit exorsus: „Evangelium, inquit, Jesu

Christi Filii Dei; „ut hinc satis appareat genealogiam non esse Evangelium: namque et in ipso Matthæo (cap. 4), post inclusum Joannem in carcere, tunc legitur, Jesum cœpisse prædicare Evangelium regni: ergo quicquid ante hoc narratur, genealogiam esse constat, non Evangelium (lib. 3 contra Faustum, c. 1). Ad Joannem ergo et Marcum me contuli, quorum mihi principia non immerito placuerunt, quia nec David nec Mariam inducunt, nec Joseph. Contra quem Augustinus: Quid ergo responderit Apostolo dicenti (2 Tim. 2): „Memor esto Jesum Christum resurrexisse a mortuis, ex semine David, secundum Evangelium meum? „Quod autem erat Apostoli Pauli Evangelium, hoc etiam ceterorum Apostolorum, et omnium fidelium; hoc enim alibi dicit (1 Corinth. 16): „Sive ego, sive illi Evangelium prædicaverunt. „AUGUSTINUS de Hæres. (cap. 49). Ariani autem Patrem et Filium et Spiritum sanctum nolunt esse unius ejusdemque substantiæ, naturæ, aut existentiæ; sed esse Filium creaturam Patris, Spiritum vero sanctum creaturam creaturæ; hoc est ab ipso Filio creatum voluit; Christum etiam sine anima carnem suscepisse arbitrantur. AUGUSTINUS, 1 de Trinit. (cap. 6, circa princ.). Sed Joannes in eo declarat Filium non tantum Deum esse, sed etiam ejusdem cum Patre substantiæ: quia cum dixisset, „Et Deus erat Verbum, „addidit: „Omnia per ipsum facta sunt: „unde apparet ipsum factum non esse, per quem facta sunt omnia; et si factus non est, creatus non est; et sic ejusdem cum Patre substantiæ est; omnis enim substantia quæ Deus non est, creatura est. AUGUSTINUS contra Felicianum (cap. 13, post med.). Nescio enim quid nobis mediatoris persona contulerit, qui melius nostrum non redimens, carnem, quæ sine anima nec beneficium possit sentire, suscepit. Si enim venit Christus salvum facere quod perierat, quia totus homo periiit, totus beneficio Salvatoris indiget; et ideo Christus veniendo, totum salvat, corpus et animam assumendo. AUGUSTINUS in lib. 83 Qq. (quæst. 80, circa medium). Quomodo etiam ipsi respondent tam manifestis objectionibus ex evangelica Scriptura, in qua contra eos Dominus tam multa commemorat? ut est illud (infra 26): *Tristis est anima mea usque ad mor-*

tem; et (Joan. 10): "Potestatem habeo ponendi animam meam;," et multa hujusmodi: qui si dicant in parabolis eum locutum esse, habemus Evangelistarum rationes, qui res gestas narrantes, sicut eum corpus habuisse testantur, sic eum indicant habere animam per affectiones quæ non possunt esse nisi in anima; eis enim narrantibus legimus: Et miratus est Jesus, et iratus, et multa hujusmodi. AUGUSTINUS de Hæres. (cap. 55). Apollinaristæ autem, sicut Ariani, Christum dixerunt carnem solam sine anima suscepisse. In qua quæstione testimoniis evangelicis victi, mentem, quæ rationalis est anima hominis, defuisse animæ Christi, sed pro hac ipsum Verbum in ea fuisse dixerunt. AUGUSTINUS in lib. 83 Qq. (quæst. 80, in princ.). Sed si ita est, belluam quamdam cum figura humani corporis Dei Verbum suscepisse crederetur. AUGUSTINUS de Hæres. (cap. 45). De ipsa vero ejus carne sic a recta fide dissensisse perhibentur ut dicerent, carnem illam et Verbum unius ejusdemque substantiæ esse, contentiosissime asseverantes Verbum carnem factum; hoc est, Verbi aliquid in carnem fuisse mutatum atque conversum, non autem carnem de Mariæ carne suscepisse. CYRILLUS in ep. (28) ad Joannem Antiochenum. Furere autem arbitramur eos qui suspicati sunt, quod mutationis obumbratio circa divinam Verbi naturam potest contingere: manet enim quod est semper, et non mutatur, nec conversionis est capax. LEO ad Constantinop. (epist. 28, parum a fine: incipit, "Licet de hic"). Nos autem non ita dicimus Christum hominem ut aliquid ei desit quod ad humanam certum est pertinere naturam, sive animam sive mentem rationabilem, sive carnem, quæ non de femina sumpta sit, sed facta de Verbo in carnem converso atque mutato. Quæ ter falsa Apollinaristarum hæresis tres varias protulit partes. LEO ad Palæstinos epist. 88, parum post initium: incipit "Sollicitudini meæ"). Eutyches quoque tertium Apollinaris dogma delegit; ut, negata humanæ carnis atque animæ veritate, totum Dominum nostrum Jesum Christum unius assereret esse naturæ, tamquam Verbi divinitas ipsa se in carnem animamque verteret, et concipi, nasci aut nutrir, et cetera hujusmodi, ejus tantum essentiae fuerit, sci-

licet divinæ: quæ nihil horum in se sine carnis recepit veritate; quoniam natura Unigeniti, natura est Patris, natura est Spiritus sancti, simulque impassibilis et sempiterna. Verum si ab Apollinaris perversitate hæreticus iste decesserit, ne convinceretur deitatem passibilem sentire atque mortalem, et tamen Verbi incarnati, idest Verbi et carnis, unam audet pronuntiare naturam; non dubie in Manichæi et Marcionis transit insaniam, et Dominum Jesum Christum simulatorie omnia credit egisse, nec humanum ipsum corpus, sed phantasticam corporis speciem oculis apparuisse cernentium. IDEM ad Julianum (epist. 11, a medio). In eo vero quod Eutyches in episcopali judicio ausus est dicere, ante incarnationem duas fuisse in Christo naturas, post incarnationem autem unam, necessarium fuit ut ad reddendam rationem professionis suæ sollicitis interrogationibus urgeretur. Arbitror enim eum talia loquentem hoc habere persuasum quod anima quam Salvator assumpsit, prius in cælis sit commorata quam de Mariæ Virgine nasceretur. Sed hoc catholicæ mentes auresque non tolerant: quia nil secum Dominus de cælo veniens nostræ conditionis exhibuit: nec animam ejus, quæ anterior exstitisset, nec carnem, quæ non materni corporis esset, accepit. Unde quod in Origene merito damnatum est, qui animarum antequam corporibus insererentur non solum miras; sed et diversas fuisse asseruit actiones, necesse est quod in isto plectatur. REMIGIUS. Has igitur hæreses in principio Evangelii sui Evangelistæ destruunt: nam Matthæus cum narrat eum duxisse originem per Reges Judæorum, verum hominem eum ostendit, et veram carnem habuisse. Similiter et Lucas, qui sacerdotalem stirpem et personam describit. Marcus autem, cum ait, "Initium Evangelii Jesu Christi Filii Dei;," et Joannes cum ait, "In principio erat Verbum,," manifestant eum ante omnia sæcula semper fuisse Deum apud Deum patrem.

2. AUGUSTINUS de Cons. Evang. (lib. 2, cap. 4, post medium). Matthæus Evangelista ostendit, generationem Christi secundum carnem se suscepisse narrandam, quia genealogiam Christi exorsus est. Lucas autem tamquam sacerdotem in expiandis peccatis magis assignans

non ab initio Evangelii sui, sed a baptismo Christi generationes enarrat, ubi testimonium Joannes perhibuit dicens (Joan. 1): "Ecce qui tollit peccata mundi." In generationibus etiam Matthæi significatur nostrorum susceptio peccatorum a Dño Christo. In generationibus autem Lucæ significatur abolitio nostrorum peccatorum ab ipso: ideo generationes Christi Matthæus descendens enarrat, Lucas autem ascendens. Humanam autem Christi generationem Matthæus descendendo describens, ab Abraham generationes commemorat. AMBROSIIUS super Lucam (cap. 3, parum a princ.). Prior enim Abraham meruit fidei testimonium: quia "credidit Deo, et reputatum est ei ad justitiam" (Gen. 15). Ideo etiam auctor generis debuit significari, quia instaurandæ Ecclesiæ sponsonem primus emeruit, cum dicitur (ibid.): "Benedicentur in te omnes tribus terræ." Et iterum David delatum est, quod Jesus filius ejus diceretur: unde huic prærogativa servatur ut ab eo generationis dominicæ manaret exordium. CHRYSOSTOMUS (hom. 3, post init.). Evangelista igitur Matthæus generationem dominicæ carnis per seriem parentum volens commendare memoriæ, ordiens a Patre Abraham, dicit: *Abraham genuit Isaac*. Cur non dixit, Ismael, quem primitus genuit? Sequitur: *Isaac autem genuit Jacob*. Cur non dixit Esau, qui ejus primogenitus fuit? Quia scilicet per illos ad David pervenire non posset. GLOSSA. Omnes tamen fratres Judæ, cum ipso in generatione computat; quod etiam ideo factum est, quia Ismael et Esau non remanserunt in cultu unius Dei; fratres vero Judæ in populo sunt computati. CHRYSOSTOMUS (hom. 3, in Matth.). Vel propterea duodecim Patriarcharum meminit, ut eam quæ ex progenitorum nobilitate est, elationem auferret. Etenim multi horum ex ancillis nati fuerunt; sed omnes similiter erant Patriarchæ, et tribuum principes. GLOSSA. Ideo autem Judam nominatim posuit, quia de illo tantum Dominus descendit. In singulis autem Patribus non solum debet notari historia, sed allegoria et moralitas: allegoria quidem in quo unusquisque Patrum Christum præfiguret; moralitas in hoc notatur quod ex singulis Patribus in nobis aliqua virtus per significationem nominis vel exemplum

ædificetur. Abraham ergo in multis locis figuram Christi portat, et præterea in nomine: Abraham enim pater multarum gentium interpretatur, et Christus est pater multorum fidelium: Abraham etiam de cognatione sua exiit, et in terra aliena demoratus est, et Christus, derelicto Judaico populo, ad Gentes per prædicatores suos exivit. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 1, in opere imperfecto, non procul a princ.). Isaac autem interpretatur risus; risus autem sanctorum est, non stulta cachinnatio labiorum, sed rationabile gaudium cordis, quod fuit mysterium Christi. Sicut enim ille parentibus in ultima senectute donatus est lætitia suis, ut cognoscatur quia non erat filius naturæ, sed gratiæ; sic et Christus in novissimo fine productus est a matre Judæa gaudium cunctis; sed iste per virginem, ille de anu, ambo contra spem naturæ. REMIGIUS. Jacob supplantator interpretatur, et de Christo dicitur (Psal. 17): "Supplantasti insurgentes in me subtus me."

Jacob genuit Judam et fratres ejus. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 1, in opere imperf., aliquantulum a princ.). Et noster Jacob genuit duodecim Apostolos in spiritu, non in carne; verbo, non in sanguine. Judas autem interpretatur confessor, quoniam Christi erat imago, qui confessor Patris erat futurus, dicens (infra 11): *Confiteor tibi, Pater, Domine cæli et terræ*. GLOSSA. Moraliter autem Abraham nobis virtutem fidei per exempla Christi significat, cum de eo legatûr (Gen. 15): "Abraham credidit Deo, et reputatum est ei ad justitiam." Isaac significat spem, quia interpretatur risus; fuit enim gaudium parentum: spes vero similiter est gaudium nostrum, dum æterna bona sperare facit, et de eis gaudere. *Abraham ergo genuit Isaac*, quia fides generat spem. Jacob autem significat caritatem: caritas enim amplectitur duas vitas: activam per dilectionem proximi, contemplativam per dilectionem Dei: activa per Liam, contemplativa per Rachel significatur: Lia enim laborans interpretatur, quia activa in labore est; Rachel visum principium, quia per contemplativam principium, idest Deus, videtur. Nascitur ergo Jacob de duobus parentibus, quia caritas nascitur de fide et spe; quod enim credimus et speramus, diligimus.

3. GLOSSA. Prætermisissis aliis filiis Jacob, Evangelista Judæ prosequitur generationem, dicens: *Judas autem genuit Phares et Zaram de Thamar*. AUGUSTINUS de Civit. Dei (lib. 15, cap. 15). Nec Judas primogenitus, nec istorum geminorum aliquis fuit primogenitus Judæ; sed ante illos jam tres genuerat. Eos itaque tenuit in ordine generationum per quos ad David, atque inde quo intenderet, perveniret. HIERONYMUS (super illud, *Phares autem genuit Esron*). Notandum autem in genealogia Salvatoris nullam sanctarum assumi mulierum, sed eas quas Scriptura reprehendit: ut qui propter peccatores venerat, de peccatoribus nascens, omnium peccata deleret; unde et in sequentibus Ruth Moabitissam ponitur. AMBROSIVS super Lucam (cap. 3, non parum a medio). Lucas autem has declinavit, ut immaculatam sacerdotalis generis seriem declararet; sed sancti Matthæi consilium a rationis justitia non abhorret: nam cum evangelizaret secundum carnem generatum esse qui omnium peccata susciperet, subjectum injuriis, subditum passioni; nec hoc quidem putavit exortem asserendum esse pietatis, ut maculatæ quoque originis non recusaret injuriam: simul ne puderet Ecclesiam de peccatoribus congregari, cum Dominus de peccatoribus nasceretur: postremo ut beneficium redemptionis etiam a suis majoribus inchoaret: ne quis putaret originis maculam impedimento posse esse virtuti, nec se insolens de sui nobilitate jactaret. CHRYSOSTOMUS in Hom. (hom. 3, ante med.). Post hoc monstratur omnes obnoxios fuisse peccatis: instat enim Thamar fornicatio Judam accusans, et David a fornicaria muliere genuit Salomonem. Si autem a magnis lex non est impleta, nec a minoribus; et sic omnes peccaverunt, et necessaria facta est Christi præsentia. AMBROSIVS super Lucam (cap. 3, aliquantulum ante medium). Vide autem quia non otiose Matthæus utrumque significavit, cum Phares tantummodo commemorationem causa deposceret: quia hic in utroque mysterium est: per geminos enim gemina describitur vita populorum; una secundum legem, altera secundum fidem. CHRYSOSTOMUS super Matthæum (hom. 1, in opere imperfecto, aliquantulum a principio). Per Zaram enim significatur Judaicus populus, qui

primus apparuit in luce fidei, quasi de vulva tenebrosa mundi procedens; et ideo significatus est cocco circumcisionis, putantibus omnibus, quia ipse populus Dei erat futurus; sed posita est ante faciem ejus lex, quasi sepes vel maceria. Sic ergo impeditus est populus Judaicus per legem; sed temporibus Christi rupta est sepes legis, quæ erat inter Judæos et Gentes; sicut ait Apostolus (Ephes. 2): "Medium parietem maceriæ solvens: sic factum est ut Gentilis per Phares significatus, postquam rupta est lex per Christi mandata, primus ad fidem procedat; et postea sequitur Judaicus populus."

Sequitur: *Phares autem genuit Esron*. GLOSSA (ordinaria in Matth.). Judas genuit Phares et Zaram antequam intraret Ægyptum, in quam ambo postea cum patre transierunt. In Ægypto vero *Phares genuit Esron*. *Esron autem genuit Aram*. *Aram autem genuit Aminadab*. *Aminadab autem genuit Naasson*: et tunc Moyses eduxit eos de Ægypto. Naasson autem fuit dux sub Moysen in tribu Juda per desertum, in quo genuit Salmon. Iste Salmon fuit princeps de tribu Juda, qui cum Josue terram promissionis intravit. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 1, in opere imperfecto). Quoniam autem ex aliqua causa, secundum providentiam Dei, posita horum patrum nomina credimus; sequitur: *Naasson autem genuit Salmon*. Iste Salmon mortuo patre fuit princeps in tribu Juda, qui cum Josue terram promissionis intravit. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 1 in op. imp.). Accepit autem uxorem nomine Rahab. Hæc autem Rahab dicitur fuisse Rahab meretrix de Jericho, quæ suscepit exploratores filiorum Israël, abscondit eos, et servavit incolumes. Cum autem Salmon nobilis esset inter filios Israël, quia de tribu erat Juda, et quia filius principis erat, vidit Rahab sic fidelem quasi magnam aliquam constitutam, meruit accipere in uxorem. Forsitan autem et ideo interpretatur Salmon, quasi per ipsum nomen invitaretur a providentia Dei ut acciperet vas electionis Rahab. Interpretatur enim Salmon, Accipe vas.

Sequitur: *Salmon autem genuit Booz de Rahab*. GLOSSA. Iste Salmon in terra promissionis genuit de illa Rahab Booz. Booz autem genuit Obedh ex Ruth. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 1, in

opere imperf. ante medium). Quomodo autem Booz accepit uxorem Moabitidem nomine Ruth, exponere aestimavi superfluum: cum de his Scriptura sit omnibus manifesta. Hoc autem dicimus solum, quoniam Ruth, pro merito fidei suæ nupsit Booz, quia deos patrum suorum repulit, et Deum viventem elegit. Et Booz pro merito fidei suæ illam accepit uxorem, ut ex conjugio tali sanctificato genus nasceretur regale. Ambrosius super Lucam (cap. 3). Quomodo autem Ruth, cum esset alienigena, Judæa nupsit, et qua ratione in Christi generatione ejus putaverit Evangelista copulæ commemorationem esse faciendam, quæ legis serie mœchabatur? Quia ergo non de legitima Salvator generatione manavit, videtur esse deforme, nisi ad apostolicam sententiam revertaris (1 Tim. 1), quia "non est lex posita justis, sed injustis." Hæc enim cum esset alienigena et Moabit, præsertim cum lex Moysi prohiberet has nuptias, Moabitæque excluderet ab Ecclesia: quomodo introiit in Ecclesiam nisi quia sancta et immaculata moribus supra legem facta est? Destinationem ergo legis excessit, et meruit inter majores dominici generis computari, propter cognitionem mentis electam, non corporis. Magnum autem nobis exemplum est quod in illa nostrum omnium, qui ex gentibus collecti sumus, ingrediendi in Ecclesiam Domini figura præcessit. Hieronymus in epistola ad Paulinum (in præf. Bibliæ). Ruth etiam Moabit Isaiæ explet vaticinium dicentis (cap. 26): "Emitte agnum, Domine, dominatorem terræ, de petra deserti ad montem filiæ Sion."

Sequitur: *Obedh autem genuit Jesse*. GLOSSA (ordinaria sub hoc verbo): Jesse pater David binomius est, quia frequentius vocatus est Isai. Sed quia Propheta vocat eum non Isai, sed Jesse, dicens (Isai. 11): "Egredietur virga de radice Jesse; ut ostenderet illam prophetiam completam in Maria et in Christo, Evangelista posuit Jesse."

Sequitur: *Jesse autem genuit David regem*. REMIGIUS. Sed quærendum est quare sanctus Evangelista solum David nominaverit regem; quod ideo dixit, ut ostenderet eum primum fuisse regem in tribu Juda. Ipse autem Christus est Phares divisor, ut est illud (infra 25), *Dividet agnos ab hædis*; est et Zaram oriens, ut

est illud (Zach. 6): "Ecce vir, oriens nomen ejus." Est Esron sagitta, ut est illud (Isai. 49), "Posuit me sicut sagittam electam." RABANUS. Vel atrium, propter abundantiam gratiæ et latitudinem caritatis. Aram electus, secundum illud (Isai. 42): "Ecce puer meus electus; vel excelsus, secundum illud (Psal. 112): "Excelsus super omnes gentes Dominus." Ipse est Aminadab, idest voluntarius, qui dicit (Psal. 53): "Voluntarie sacrificabo tibi." Idem est et Naasson, idest augurium, qui novit præterita, præsentia et futura. Vel serpentinus, secundum illud (Joan. 3): "Moyses exaltavit serpentem in deserto." Est et Salmon, idest sensibilis, qui dicit, Ego sensi de me virtutem exisse. GLOSSA. Ipse accipit Rahab, idest Ecclesiam de Gentibus. Rahab enim fames, vel latitudo, vel impetus: quia Ecclesia Gentium esurit et sitit justitiam, et impetu doctrinæ philosophos et reges convertit. Ruth etiam interpretatur videns vel festinans; et significat Ecclesiam, quæ puro corde videt Deum, et festinat ad bravium supernæ vocationis. REMIGIUS. Est et Booz, in quo robur; ut est illud (Joan. 12), "Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me." Est et Obedh serviens, ut est illud (infra 20), *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare*. Est et Jesse incensum, secundum illud (Luc. 12), "Ignem veni mittere in terram." Ipse est David manu fortis, secundum illud (Psal. 23): "Dominus fortis et potens; desiderabilis, secundum illud (Aggæi 2), "Veniet desideratus cunctis gentibus; pulcher aspectu, secundum illud (Ps. 44), "Speciosus forma præ filiis hominum." GLOSSA. Interim videamus quas virtutes isti patres in nobis ædificant: quia fides, spes et caritas omnium virtutum sunt fundamentum. Sequentes virtutes sunt quasi superadditiones. Judas interpretatur confessio. Duplex est autem confessio: est altera fidei, altera peccatorum. Si ergo post tres supradictas virtutes peccatur, necessaria est non solum fidei, sed peccatorum confessio. Post Judam sequitur Phares et Zaram. Phares divisio, Zaram oriens interpretatur, et Thamar amaritudo. Confessio enim generat divisionem a vitis, et ortum virtutum, et amaritudinem poenitentiae. Post Phares sequitur Esron, qui sagitta interpretatur: postquam enim

aliquis divisus est a vitiis et sæcularibus, debet fieri sagitta, ut in aliis vitia prædicando perimat. Sequitur Aram, qui interpretatur electus, vel excelsus: quia postquam aliquis a mundo remotus est, et aliis proficit, necesse est ut Deo electus, hominibus celebris, excelsus in virtutibus habeatur. Naasson interpretatur augurium: hoc autem augurium non est sæculare, sed cæleste. De hoc gloriabatur Joseph, fratribus mandans (Gen. 44), "Vos detulistis scyphum domini mei, in quo augurari solebat." Scyphus est divina Scriptura, ubi est potus sapientiæ: in hac auguratur sapiens: quia ibi videt futura, idest cælestia. Sequitur Salmon; idest sensibilis: postquam enim aliquis studet in divina Scriptura, fit sensibilis, idest discernens gustu rationis, quid bonum, quid malum; quid dulce, quid amarum. Sequitur Booz, idest fortis; instructus enim in Scripturis, fit ad omnia adversa toleranda fortis. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 1, in opere imperf.). Iste autem fortis est filius Rahab, idest Ecclesiæ: Rahab enim interpretatur latitudo, vel dilatata; quia enim ex omnibus finibus terræ vocata est Ecclesia Gentium, latitudo appellatur. RABANUS. Sequitur Obedh, idest servitus; non enim idoneus est ad servitutem nisi qui fortis est: quæ servitus generatur ex Ruth, idest festinantia: oportet enim promptum esse servum, non pigrum. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 1, in op. imperf.). Nunc autem qui divitias et non mores, pulchritudinem et non fidem, et quod in meretricibus quæri solet, hoc in conjugibus optant, non generant subditos filios vel sibi vel Deo, sed contumaces et contra se et contra Deum: ut filii eorum sint pœna irreligiositatis eorum. Iste Obedh genuit Jesse, idest refrigerium: nam quicumque est subditus Deo et parentibus suis, tales filios generat, Deo præstante, a quibus refrigeratur. GLOSSA. Vel Jesse, idest incensum. Si enim servimus ex amore et timore, erit devotio in corde, quæ ex igne et desiderio cordis suavissimum incensum offert Deo. Postquam autem aliquis idoneus est servus, et sacrificium Deo factus, sequitur ut sit David, idest manu fortis, qui contra hostes fortiter dimicavit, et Idumæos tributarios fecit. Similiter ipse debet carnales, idest homines, verbo et exemplo Deo subjugare.

4. GLOSSA. Secundi quaterdenarii generationis seriem Evangelista decurrit, quæ a regibus continetur; et ideo a David incipit, qui primus in tribu Judæ regnavit, dicens: *David rex genuit Salomonem ex ea quæ fuit Uriæ*. AUGUSTINUS de Consens. Evañg. (lib. 2, cap. 4, a med.). Quia enim in generationibus Matthæi significatur natorum susceptio peccatorum, ideo ipse a David per Salomonem descendit, in cujus matre ille peccavit. Lucas vero ad David per Nathan ascendit, per quem Prophetam Deus peccatum illius expiavit: quia in generationibus Lucæ significatur abolitio peccatorum. AUGUSTINUS in lib. Re tract. (lib. 2, c. 16). Dicendum tamen fuit per cujus nominis Prophetam: ne putaretur idem fuisse homo, cum alter fuerit; quamvis et ipse hoc nomine vocaretur. REMIGIUS. Quærendum est autem quare Evangelista Bersabee proprio nomine non nominavit sicut ceteras mulieres. Quod ideo est, quia ceteræ mulieres quamvis reprehensibiles fuissent, tamen laudabiles erant virtutibus. Bersabee vero non solum fuit conscia adulterii, sed etiam homicidii mariti sui: et ideo proprio nomine eam non nominavit in genealogia Domini. GLOSSA. Tacet etiam nomen Bersabee, ut nominando Uriam reducat ad memoriam illud maximum scelus quod in eum fecit. AMBROSIVS super Lucam (cap. 3, a medio). At vero sanctus David in eo est præcellentior quod hominem se ipse cognovit, et commissum super arrepta Uriæ uxore peccatum pœnitentiæ curavit lacrymis abluendum; ostendens nobis neminem propriæ virtuti debere confidere: habemus enim adversarium magnum, qui vinci a nobis sine Dei adiutorio non possit. Et plerumque in illustribus viris gravia peccata reperies, ut quasi homines tentationi potuisse succumbere cognoscas, ne virtutibus egregiis plusquam homines crederentur. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 1, in op. imperf.). Salomon autem interpretatur pacificus, quoniam omnibus in circuitu gentibus pacificatis, et tributa reddentibus, pacificum habuit regnum. *Salomon autem genuit Roboam*. Roboam interpretatur a multitudine populi. Multitudo enim mater est seditiosis: quia quod a pluribus peccatur, plerumque manet invindicabile. Paucitas autem magistra est disciplinæ.

5. HIERONYMUS. In quarto autem Regum volumine legimus, de Joram Ochoziam fuisse generatum. Quo mortuo, Josabeth filia Joram regis, soror Ochozia, tulit Joas filium fratris sui, et eum interuentioni, quæ exercebatur ab Athalia, subtraxit. Cui successit in regnum filius ejus Amasias; post quem regnavit filius ejus Azarias, qui appellatur Ozias: cui successit Joatham filius ejus. Cernis ergo quod, secundum fidem historiæ, tres reges in medio fuerunt, quos Evangelista prætermisit. Joram quoque non genuit Oziam, sed Ochoziam, et reliquos quos numeravimus. Verum quia Evangelista propositum erat tessaradecades in diverso temporis statu ponere, et quia Joram generi se miscuerat impiissimæ Jezabelis, idcirco usque ad tertiam generationem ejus memoria tollitur, ne in sanctæ natiuitatis ordine poneretur. HILARIUS (in Matth. canone 1, parum ante med.). Purgata vero labe familiæ gentilis, jam regalis in quarta generationem consequentium origo numeratur. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 1, op. imperf.). Quod Spiritus sanctus per Prophetam contestatus est, dicens, ut dispergeret omnem masculum de domo Achab et Jezabel, implevit Jehu filius Nansi, et accepit promissionem, ut usque ad quartam generationem sedeant filii ejus in sede regni supra Israel. Quanta ergo benedictio facta est super domum Achab, tanta maledictio facta est super domum Joram propter filiam iniqui Achab et Jezabel, ut usque ad quartam generationem prædicantur filii ejus de regum numero, et sic peccatum ejus descendit in filios ejus; sicut fuerat scriptum (Exod. 29 et 34): "Reddam peccata patrum in filios, usque ad tertiam et quartam generationem." Videte ergo quam periculosum est inire conjugia ex genere impiorum. AUGUSTINUS de Quæst. novi et veteris testamenti (quæst. 85). Vel non immerito sublatis sunt de numero ceterorum Ochozias, Joas et Amasias. Sic enim eorum continuavit impietas, ut nullum intervallum haberet. Salomon autem merito patris dimissum in regno est; Roboam autem merito filii; illi autem tres maligne agentes erasi sunt. Ad perditionem enim generis exemplum est quando jugiter malignitas panditur.

Sequitur: *Ozias autem genuit Joatham.*

Joatham autem genuit Achaz. Achaz autem genuit Ezechiam. GLOSSA. Cui, cum esset sine liberis, dictum est (Isai. 38): "Dispone domui tuæ, quia morieris." Ideo flevit, non propter longiorem vitam, cum sciret inde Salomonem placuisse Deo, quod non petiisset ampliores annos; sed quia dubitabat ne promissio Dei impleretur, cum se sciret esse de David, per quem oportebat venire Christum; et ipse erat sine liberis.

Sequitur: *Ezechias autem genuit Manassen. Manasses autem genuit Amon. Amon autem genuit Josiam. Josias autem genuit Jechoniam et fratres ejus in transmigratione Babylonis.* CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 1, in op. imperf.). Sed non sic positum est in libro Regum, ubi talis est ordo (lib. 4, cap. 23): "Josias genuit Eliacim, postea vocatum Joakim." "Joakim autem genuit Jechoniam." Sed Joakim sublatus est de numero regum: quia non populus Dei constituerat eum in regnum, sed Pharao per potentatum. Si enim justum fuit ut propter solam commixtionem generis Achab tollerentur tres reges de numero regum, quare non erat justum ut similiter tolleretur Joakim, quem Pharao vi hostili fecerat regem? Et sic Jechonias, qui est filius Joakim, nepos autem Josiæ, sublato patre de numero regum, ipse est positus pro eo, quasi filius Josiæ. HIERONYMUS. Vel aliter. Sciamus Jechoniam priorem ipsum esse qui Joakim; secundum autem filium, non patrem: quorum, primus per *k* et *m*, secundus per *ch* et *n* scribitur. Quod scriptorum vitio et longitudine temporum apud græcos latinosque confusum est. AMBROSIIUS super Lucam (cap. 2, aliq. ante finem). Duos enim fuisse Joakim, Regnorum libri indicant; sic enim scriptum est (4 Reg. 24): "Dormivit Joakim cum patribus suis, et regnavit Joachin filius ejus pro eo." Filius autem est cui Jeremias nomen imposuit Jechoniam. Et bene sanctus Matthæus a Propheta voluit discrepare, ut non Joachin et Jechoniam vocaret simul, quia majorem fructum dominicæ pietatis astruxit. Generis enim nobilitatem Dominus in hominibus non requisivit, sed de captivis et peccatoribus congrue nasci voluit qui remissionem veniebat prædicare captivis. Non igitur suppressit alterum Evangelista; sed utrumque significavit, quod

uterque Jechonias dictus sit. REMIGIUS. Sed quæri potest quare dicat Evangelista eos natos in transmigracione, cum nati fuissent antequam transmigracione fuerit facta. Ideo autem dicit hoc, quia ad hoc nati sunt ut de regno totius populi pro suis et aliorum peccatis captivi ducerentur. Et quia præsciis erat Deus eos esse ducendos captivos, ideo dicit eos natos in transmigracione. De his autem quos sanctus Evangelista in genealogia Domini simul ponit, sciendum quia aut similes fuerunt fama, aut infamia, Judas et fratres ejus laudabiles fuerunt fama; similiter Phares et Zara, Jechonias et fratres ejus notabiles fuerunt infamia. GLOSSA (ordinaria). Mystice autem David est Christus, qui Goliam, idest diabolus, superavit. Urias autem, idest lux mea Deus, est diabolus, qui dicit (Isai. 14), Similis ero Altissimo: cui Ecclesiam conjugatam Christus de solariorum paternæ majestatis adamavit, et pulchram factam sibi matrimonio copulavit. Vel Urias, idest Judaicus populus, qui per legem de luce gloriatur. Sed huic Christus legem abstulit, quam de se loqui docuit. Bersabee autem est puteus satietatis, idest abundantia gratiæ spiritualis. REMIGIUS. Vel Bersabee interpretatur puteus septimus, sive puteus juramenti, per quod significatur fons baptismatis, in quo datur donum Spiritus septiformis, et fit ibi adjuratio contra diabolus. Est et Christus Salomon pacificus, secundum illud Apostoli (Ephes. 2): "Ipse est pax nostra." Est Roboam latitudo populi, secundum illud (infra 2): *Multi venient ab oriente et ab occidente.* RABANUS. Vel impetus populi: quia velociter populos convertit ad fidem. REMIGIUS. Ipse est Abias, idest pater Domini, secundum illud (infra 23): *Unus est pater vester qui in caelis est: et iterum* (Joan. 13): "Vos vocatis me Magister et Domine." Est et Asa, idest attollens, secundum illud (ibid. 1): "Qui tollit peccata mundi." Est et Josaphat, idest judicans; secundum illud (ibid. 5): "Pater omne judicium dedit Filio." Est et Joram, idest excelsus, secundum illud (ibid. 3): "Nemo ascendit in caelum, nisi qui de caelo descendit." Est et Ozias, idest robustus Domini, secundum illud (Psal. 117): "Fortitudo mea et laus mea Domini." Est et Joatham consummatus vel perfectus, secundum illud Apostoli

(Rom. 10): "Finis legis Christus." Est et Achaz convertens, secundum illud (Zach. 1): "Convertimini ad me." RABANUS. Vel comprehendens: quia (infra 11) *nemo novit Patrem nisi Filius.* REMIGIUS. Est et Ezechias fortis Dominus, vel Dominus confortavit, secundum illud (Joan. 16): "Confidite, ego vici mundum." Ipse est Manasses obliviosus sive oblitus, secundum illud (Ezech. 28): "Peccatorum vestrorum non recordabor amplius." Est et Amon fidelis, secundum illud (Psal. 114): "Fidelis Dominus in omnibus verbis suis." Est et Josias, ubi est incensum Domini, secundum illud (Luc. 22): "Factus in agonia, prolixius orabat." RABANUS. Quod vero incensum orationem significat, Psalmista testatur, dicens (Psal. 140): "Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo." Vel Domini salus, secundum illud (Isai. 55): "Salus autem mea in sempiternum erit." REMIGIUS. Ipse Jechonias præparans, vel Domini præparatio, secundum illud (Jo. 16): "Si abiero, et præparavero locum." GLOSSA. Moraliter autem post David sequitur Salomon, qui interpretatur pacificus. Tunc enim aliquis fit pacificus, motibus sedatis illicitis, et quasi jam in æterna tranquillitate positus, cum Deo servit, et alios ad eum convertit. Sequitur Roboam, id est populi latitudo: postquam enim non habet quod in se vincat, amplecti alios debet, et late populum Dei ad superna trahere secum. Sequitur Abias, idest pater Domini: his enim præmissis potest se profiteri Filium Dei, et tunc esse Asa, idest attollens, ut de virtute in virtutem ad patrem suum ascendat; et tunc erit Josaphat, idest judicans, ut alios judicet, et a nemine judicetur. Ita fit Joram, idest excelsus, quasi in cælestibus habitans: unde efficitur Ozias, idest robustus Domini, quasi robur suum Deo attribuens, et in suo proposito perseverans. Et sequitur Joatham, idest perfectus: quia quotidie in majus proficit. Et sic fit Achaz, idest comprehendens: ex operatione enim augmentatur agnitio, secundum illud (Psal. 63): "Annuntiaverunt opera Dei, et facta ejus intellexerunt." Sequitur Ezechias, idest fortis Dominus: quia Deum, fortem esse intelligit; et ideo in amorem ejus conversus fit Manasses, idest obliviosus, temporalia tradens oblivioni; et ex hoc fit Amon, idest fidelis: qui

enim temporalia contemnit, neminem in re sua defraudat. Et fit Josias, idest salutem Domini secure expectans: Josias enim salus Domini interpretatur.

6. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 1, in op. imperf.). Post transmigracionem inter privatas personas primo ponit Jechoniam quasi privatum et ipsum. AMBROSIIUS super Lucam (cap. 3, inter med. et fin.). De quo Jeremias (22) dicit: "Scribe virum istum abdicatum: quia non exurget ex semine ejus sedens in throno David." Quomodo autem ex semine Jechoniæ nullus regnaturus dicitur per Prophetam? Si enim Christus regnavit, ex semine autem Jechoniæ Christus est, Propheta mentitus est. Sed illic futuros ex semine Jechoniæ non negatur; et ideo de semine ejus Christus est; et quod regnaverit Christus, non contra Prophetam est: non enim seculari honore regnavit; ipse enim dixit (Joan. 19): "Regnum meum non est de hoc mundo."

Jechonias autem genuit Salathiel. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 1, in op. imperf., a medio). De Salathiel quidem nihil legimus vel boni, vel mali; tamen putamus sanctum eum fuisse, et in captivitate assidue Deum petiisse pro ipsa calamitate quæ contigerat Israel: ideo petitionem Dei eum appellatum fuisse: interpretatur enim petitio Dei. *Salathiel autem genuit Zorobabel*, qui interpretatur fluitio postposita, vel ex commixtione. Vel, hic doctor Babylonie. Legi (si verum est nescio) quia sacerdotale et regale genus mixtum est in Zorobabel. Propter istum autem reversi sunt filii Israel in terram propriam: quia cum contenderent tres pro sua sententia, vicit Zorobabel, et pronuntiata est omnibus fortior veritas esse; propter quod Darius concessit ei filios Israel redire in sua; et ideo recte secundum providentiam Dei nominatus est Zorobabel, idest doctor Babylonie. Quæ enim major doctrina quam ostendere veritatem dominatricem esse omnium rerum? GLOSSA (ordinaria). Sed hoc videtur esse contrarium generationi quæ legitur in Paralipomenon. Dicitur enim ibi, Jechonias genuisse Salathiel et Phadaja, et Phadaja Zorobabel, et Zorobabel Mosollam, Ananiam et Salamith sororem eorum. Sed scimus multa in Paralipomenon vitio scriptorum depravata. Unde multæ et

indeterminatæ genealogiarum veniunt quæstiones, quas jubet Apostolus evitare. Vel potest dici; Salathiel et Phadaja eundem esse, quasi binomium. Vel Salathiel et Phadaja fratres esse, et filios ejusdem nominis habuisse; et historiographum secutum fuisse generationem Zorobabel filii Salathiel. De Abiud usque ad Joseph nulla historia invenitur in Paralipomenon; sed alii multi annales leguntur fuisse apud Hebræos, qui dicebantur Verba dierum, de quibus Herodes rex alienigena dicitur multos combussisse, ut ordo regie stirpis confunderetur. Et forsitan Joseph nomina parentum ibi legerat, vel alio quoquo modo retinuerat. Unde Evangelista seriè istius generationis poterat scire. Notandum tamen, quod prior Jechonias Domini resurrectio, sequens Domini præparatio dicitur. Utrumque autem convenit Domino Christo, qui dicit (Joan. 11): "Ego sum resurrectio et vita;" et (ibid. 14): "Vado parare vobis locum." Salathiel, idest petitio mea Deus, illi convenit qui dicit (ibid. 17): "Pater sancte, serva illos quos dedisti mihi." REMIGIUS. Est etiam Zorobabel, idest magister confusionis, secundum illud (infra 9): *Magister vester cum publicanis et peccatoribus manducat.* Ipse est Abiud, idest pater meus iste, secundum illud (Joan. 10): "Ego et Pater unum sumus." Est et Eliacim, idest Deus resuscitans, secundum illud (ibid. 6): "Resuscitabo eum in novissimo die." Est et Azor, idest adjutus, secundum illud (ibid. 8): "Qui me misit, mecum est." Ipse est et Sadoch justus, sive justificatus, secundum illud (1 Petr. 3): "Traditus justus pro injustis." Est et Achim, idest frater meus iste, secundum illud (infra 12): *Qui fecerit voluntatem Patris mei, hic meus frater est.* Est etiam Eliud, idest Deus meus iste, secundum illud (Joan. 20): "Deus meus et Dominus meus." GLOSSA (ordinaria). Est et Eleazar, idest Deus meus adjutor, secundum illud (Psal. 17): "Deus meus adjutor meus." Est et Mathan, idest donans vel donatus, secundum illud (Ephes. 4): "Dedit dona hominibus;" et (Joan. 3): "Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum daret unigenitum." REMIGIUS. Est et Jacob supplantans: quia non solum ipse supplantavit diabolum, sed et hujus potestatem suis fidelibus dedit, secundum

illud (Luc. 10): "Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes. „ Est et Joseph, idest apponens, secundum illud (Joan. 10): "Ego veni ut vitam habeant, et abundantius habeam. „ RABANUS. Sed videamus quid moraliter isti patres significant: quia post Jechoniam, qui dicitur præparatio Domini, sequitur Salathiel, idest petitio mea Deus: qui enim præparatus est non petit nisi solum Deum. Sed iterum fit Zorobabel, idest magister Babylonis, scilicet terrenorum hominum, quos facit cognoscere de Deo quod pater est, quod sonat Abiud: et tunc ille, populus resurgit a vitis: unde sequitur Eliacim, qui resurrectio interpretatur: et idem ad bene operandum adjutus, quod sonat Azor, fit Sadoch, idest justus; et tunc dicit fidelis dilectionem proximi. Ipse est frater meus, quod sonat Achim; et per dilectionem Dei dicit, Deus meus, quod sonat Eliud: et sequitur Eleazar, idest Deus meus adiutor: quia recognoscit Deum suum adiutorem. Ad quid autem tendit, ostendit Mathan, qui dicitur donum vel donans: expectat enim Deum datorem; et sicut luctatus est in principio, et vitia supplantavit; sic et in fine vitæ, quod ad Jacob pertinet; et sic pervenitur ad Joseph, idest ad augmentum virtutum.

7. GLOSSA. Post omnes generationes patrum ponit ultimo generationem Joseph viri Mariæ, propter quam omnes aliæ introducuntur, dicens: *Jacob autem genuit Joseph*. HIERONYMUS. Hunc locum objicit nobis Julianus Augustus, de dissensionibus Evangelistarum: cur Matthæus Joseph filium dixit Jacob, et Lucas filium eum appellaverit Heli; non intelligens consuetudinem Scripturarum, quod alter secundum naturam, alter secundum legem ei pater sit. Scimus enim hoc per Moysen Deo jubente præceptum (Deut. 25), ut si frater aut propinquus absque liberis mortuus fuerit, alius ejus accipiat uxorem, ad suscitandum semen fratris vel propinqui sui. Super hoc Africanus temporum scriptor et Eusebius Cæsariensis plenius disputaverunt. Ex HISTORIA autem ECCLESIASTICA (in lib. Daphoniæ ad Aristidem, lib. 1 ecclesiast. Hist., apud Eusebium Cæs. cap. 6, parum ante med.). Mathan enim et Melchi diversi temporibus ex una eademque uxore Jescha nomine singulos filios procrearunt: quia Mathan

per Salomonem descendit, uxorem eam primum ceperat, et relicto filio uno Jacob nomine defunctus est: post cujus obitum, quoniam lex viduam alii viro non vetat nubere, Melchi, qui per Mathan genus ducit, cum esset ex eadem tribu, sed non ex eodem genere, relictam Mathan accepit uxorem, ex qua ipse suscepit filium nomine Heli, per quos ex diverso patrum genere efficiuntur Jacob et Heli uterini fratres; quorum alter, idest Jacob, fratris Heli sine liberis defuncti uxorem ex mandato legis accipiens, genuit Joseph, natura quidem generis suum filium; propter quod et scribitur, *Jacob autem genuit Joseph*. Secundum legis vero præceptum, Heli efficitur filius Jacob: quia frater erat, et ad suscitandum fratris semen acceperat uxorem ejus: et per hoc recta invenitur atque integra generatio et ea quam Matthæus enumerat, et ea quam Lucas, qui legalem successionem, quæ velut adoptione quadam erga defunctos constat, competentis satis per hoc designavit indicio, observans ne in hujusmodi successionibus genuisse aliquem nominaret. AUGUSTINUS de Cons. Evang. (lib. 2, c. 2, fere sub init.). Commodius enim filius ejus dictus est a quo fuerat adoptatus, quam si diceretur ab illo genitus cujus carne non erat natus. Matthæus autem dicens, *Abraham genuit Isaac*, et in hoc perseverans donec diceret, *Jacob genuit Joseph*, satis expressit eum patrem produxisse secundum ordinem generationum a quo Joseph non adoptatus, sed genitus erat. Quamquam si etiam Lucas genitum diceret Joseph ab Heli, nec sic nos hoc verbum perturbare deberet: neque enim absurde quisquam dicitur non carne, sed caritate genuisse, quem sibi filium adoptaverit. Ex HISTORIA ECCLES. (apud Euseb. lib. 1, cap. 6). Hæc autem non nobis ad lubitum reperta, aut absque ullis auctoribus commentata sunt; sed ipsi Salvatoris nostri secundum carnem propinqui, seu studio tanti seminis demonstrandi, seu edocendi quæ secundum veritatem gesta sunt, hæc tradiderunt. AUGUSTINUS de Cons. Evang. (lib. 2, cap. 4, a med.). Merito autem Lucas, qui non ab initio Evangelii sui sed a baptismo Christi generationes enarrat, tamquam sacerdotem in expiandis peccatis magis assignans, adoptionis originem ipse suscepit: quia per adoptio-

nem efficimur filii Dei, credendo in Filium Dei. Per carnalem vero generationem, quam Matthæus prosequitur, Filius Dei potius propter nos homo factus est. Satis autem ostendit Lucas se dixisse Joseph filium Heli, quod illi fuerit adoptatus, cum Adam filium dixerit Dei per gratiam, quam postea peccando amisit, tamquam filius in paradiso constitutus sit. CHRYSOSTOMUS in hom. (4, non remote a principio). Positis igitur progenitoribus universis et finiens in Joseph, addit, *Virum Mariæ*, monstrans quod propter illam et hunc in genealogia posuit. HIERONYMUS. Cum autem virum audieris, tibi suspicio non subeat nuptiarum; sed recordare consuetudinis Scripturarum, quod sponsæ uxores, et sponsi viri vocantur. GENNADIUS, de ecclesiasticis Dogmatibus (10, 11). Natus est autem Dei Filius ex homine, idest ex Mariæ, et non per hominem, idest ex viri coitu, sicut Ebion dicit; unde signanter subdit: *De qua natus est Jesus*. AUGUSTINUS de Hæres. (c. 11). Quod est contra Valentinum, qui dixit, Christum nihil assumpsisse de Virgine, sed per illam tamquam per rivum aut fistulam pertransisse. AUGUSTINUS contra Faustum (l. 26, c. 7, circa fin.). Cur autem carnem ex utero feminae assumere voluerit, summa consilii penes ipsum est: sive quod utrumque sexum hoc modo honorandum iudicavit assumendo formam viri, et nascendo de femina; sive aliqua alia causa, quam non temere dixerim. AUGUSTINUS de Quæst. novi et veter. testam. (quæst. 49). Quod autem per olei unctionem præstabat Deus his qui in reges ungebantur, hoc præstitit Spiritus sanctus homini Christo, addita expiatione, quare natus, Christus est appellatus; et hoc est quod dicitur, *Qui vocatur Christus*. AUGUSTINUS de Cons. Evang. (lib. 2, cap. 1, circa med.). Non tamen erat fas ut eum ob hoc a conjugio Mariæ separandum putaret quod non ex ejus concubitu, sed virgo peperit Christum: hoc enim exemplo magnifice insinuat fidelibus conjugatis, et servata pari consensu continentia, posse permanere conjugium, non permixto corporis sexu, sed custodito mentis affectu; præsertim quia nasci eis filius potuit sine ullo complexu carnali. AUGUSTINUS de Nupt. et conc. (lib. 1, c. 11 in fine). Omne autem nuptiarum bonum impletum est in illis parentibus Christi,

fides, proles et sacramentum: prolem cognoscimus ipsum Dominum; fidem, quia nullum adulterium; sacramentum, quia nullum divortium. HIERONYMUS. Quærat autem diligens lector, et dicat: Cum Joseph non sit pater Domini Salvatoris, quid pertinet ad Dominum generationis ordo deductus usque ad Joseph? Cui respondebimus primo, non esse consuetudinis Scripturarum ut mulierum in generationibus ordo texatur: deinde ex una tribu fuisse Joseph et Mariam: unde ex lege eam accipere cogebatur ut propinquam: et quod simul censentur in Bethlehem, ut de una videlicet stirpe generati. AUGUSTINUS de Nupt. et conc. (ut supra). Fuit et series generationis usque ad Joseph producenda, ne in illo conjugio virili sexui, utique potiori, fieret injuria, cum veritati nihil deperiret: quia ex semine David erat Maria. AUGUSTINUS contra Faustum (lib. 13, cap. 9, in initio). Nos ergo credimus etiam Mariam fuisse in cognatione David: quia eis Scripturis credimus quæ utrumque dicunt: et Christum ex semine David secundum carnem, et ejus matrem Mariam, non cum viro concumbendo, sed virginem. CONCILIIUM EPHESINUM (ex gestis Concil. Ephesini, cap. 6). Cavendus autem est hic Nestorii error, qui sic dicit: Cum divina Scriptura dictura est aut nativitatem Christi, quæ ex Maria virgine est, aut mortem, nusquam videtur ponens, Deus, sed aut Christus, aut Filius, aut Dominus: quoniam hæc tria naturarum significativa duarum: aliquando quidem hujus, aliquando vero illius, aliquando autem et illius, et istius. Accipe autem ad hoc testimonium: *Jacob genuit Joseph virum Mariæ, de qua natus est Jesus qui dicitur Christus*. Deus enim Verbum secunda ex muliere non eguit nativitate. AUGUSTINUS contra Felicianum (cap. 12). Sed non alius Dei et alius hominis; sed idem Christus Dei et hominis Filius fuit; et sicut in uno homine aliud animus et aliud corpus; sic in mediatore Dei et hominum aliud Dei Filius, aliud hominis Filius fuit: unus tamen ex utroque Christus Dominus fuit. Aliud, inquam, pro discretionem substantiæ, non alius pro unitate personæ. Sed objicit Hæreticus: Nescio quomodo natum doceatis ex tempore quem coeternum Patri dicitis jam fuisse. Nasci enim est velut quidam mo-

tus rei non extantis antequam nascatur, id agens beneficio nativitatis ut sit. Quo colligitur, eum qui erat, nasci non potuisse; et si nasci potuit, non fuisse. Ad quod respondetur ab Augustino (ibid.). Fingamus, sicut plerique volunt, esse in mundo animam generalem, quæ sic ineffabili motu semina cuncta vivificet ut non sit concreta cum genitis: nempe cum hæc in uterum passibilem materiam ad usus suos formatura pervenerit, unam facit secum esse personam ejus rei, quam non eandem constat habere substantiam: et fit, operante anima, et patiente materia, ex duabus substantiis unus homo, cum anima aliud doceatur esse, aliud caro: sicque animam nasci fatemur ex utero, quam ad uterum venientem vitam dicimus contulisse concepto. Nasci, inquam, ex matre dicitur qui ex hac sibi corpus aptavit, in quo nasci posset: non quia antequam nasceretur, quantum ad se attinet, ipsa penitus non fuisset. Sic ergo, immo multo incomprehensibilius atque sublimius, natus est susceptione perfecti hominis de matre Filius Dei, qui per omnipotentiam singularem omnibus genitis est causa nascendi.

8. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. I, in opere imperfecto). Positis generationibus ab Abraham usque ad Christum, eas in tres partes divisit, per generationes quatuordecim: quia ter completis quatuordecim generationibus, mutatus est in Judæis status hominum: ab Abraham enim usque ad David fuerunt sub Judicibus; a David usque ad transmigrationem Babylonis sub regibus; a transmigratione usque ad Christum sub Pontificibus. Hoc ergo vult demonstrare: sicut semper completis quatuordecim generationibus, mutatus est hominum status, sic completis quatuordecim generationibus a transmigratione ad Christum, necesse est a Christo mutari similiter hominum statum; quod et factum est: post Christum enim omnes gentes sub uno Christo Judice, Rege et Pontifice factæ sunt: unde quando Judæos, Reges et Pontifices Christi dignitatem perdiderant, semper principio ævum in figura fuerunt Christum: primus Judæorum Jesus Nave, primus Regum David; primus Pontificum Jesus filius Joseph. Hoc in ævum Christi fuisse, dubitat nemo. CHRYSOSTOMUS, in hom. (4,

in princ.). Vel ideo in tres partes divisit omnes generationes, demonstrans quod neque regimine transmutato facti sunt meliores; sed sub Judicibus, Regibus, Pontificibus et Sacerdotibus in eisdem permanserunt malis: propter quod et captivitatem Babylonis commemorat, manifestans quod neque ex hoc sunt correcti. Descensus autem in Egyptum non meminit: quia Egyptios non timebant, sicut Babylonis vel Assyrios: et quia illud erat antiquum, hoc autem recens: et quia illuc non propter peccata deducti fuerant, sicut in Babylonem. AMBROSIIUS super Lucam (cap. 3, non parum ante finem). Illud autem non prætermittendum putamus quod a David temporibus usque ad Jechoniam, cum septemdecim fuerint reges Judææ, quatuordecim generationes Matthæus posuit. Oportet autem cognoscere, posse plures esse successiones, pauciores generationes: possunt enim diutius vivere aliqui, et serius generare, aut certe penitus exortes generationis existere: itaque non quæ regum, eadem generationum tempora. GLOSSA. Vel potest dici, tres reges esse prætermisissos, ut superius dictum est. AMBROSIIUS super Lucam (cap. 3, non parum ante finem). Rursus ergo cum a Jechonia usque ad Joseph generationes duodecim computentur; postea quatuordecim generationes descriptas esse commemoravit. Sed si diligenter advertas, hic quoque quatuordecim generationum poterit invenire rationem. Duodecim enim a Joseph numerantur, tertiadecima est Christus: duos autem Joakim, id est duos Jechonias fuisse historia indicat, patrem et filium. Non igitur suppressit alterum Evangelista, sed utrumque significat. Ita, addito minori Jechonia, generationes quatuordecim computantur. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 1, in opere imperfecto). Vel unus Jechonias bis numeratur in Evangelio, semel ante transmigrationem, iterum autem post transmigrationem. Hic enim Jechonias, cum esset unus, duas habuit condiciones: fuit enim et rex ante transmigrationem, quasi rex factus a populo Dei; factus est et privatus post transmigrationem: ideo ante transmigrationem numeratur inter reges, quasi rex; post transmigrationem autem inter privatos. AGRESTIUS in lib. de Cons. Evangel. (lib. 2, cap. 4). Vel ideo unus

in illis progenitoribus his numeratur, idest Jechonias, a quo facta est quædam in extraneas gentes deflectio, quoniam in Babyloniam transmigratus est. Ubi autem ordo a rectitudine flectitur ut eat in diversum, tamquam angulum facit, illud autem quod in angulo est, bis numeratur: et hic jam Christum præfigurat a circumcissione ad præputium migraturum, et lapidem angularem futurum. REMIGIUS. Ideo autem quatuordecim posuit generationes, quia denarius significat decalogum, quaternarius vero quatuor libros Evangelii: unde in hoc ostendit concordiam legis et Evangelii. Ideo etiam quaterdenarium numerum triplicavit, ut ostenderet quia perfectio legis, prophetiæ et gratiæ, in fide sanctæ Trinitatis consistit. GLOSSA. Vel in hoc numero septiformis gratia Spiritus sancti significatur: hic enim numerus ex septem conficitur: quod autem geminatur, significat, gratiam Spiritus sancti corpori et animæ esse necessariam ad salutem. Sic ergo hæc generatio dividitur in tres tessaradecades: prima est ab Abraham usque ad David, ita quod David ibi includitur; sed secunda a David usque ad transmirationem, ita quod David ibi non includitur, sed transmigratio sub eo continetur; tertia est a transmiratione usque ad Christum; in qua si dicamus Jechoniam bis numeratam, transmigratio inclusa est. In prima significantur homines ante legem, in qua quosdam homines naturalis legis invenies, scilicet Abraham, Isaac et Jacob, usque ad Salomonem. In secunda significantur homines sub lege: omnes enim qui in ea inveniuntur, sub lege fuerunt. In tertia homines gratiæ; quia terminatur ad Christum, qui gratiæ dator fuit: in qua etiam liberatio a captivitate Babylonis facta est, significans liberationem a captivitate per Christum factam. AUGUSTINUS de Cons. Evang. (lib. 2, cap. 4). Cum autem quaterdenas generationes tribus distinxisset articulis, non tamen eas dixit in summa, ut diceret, Fiunt omnes quadraginta et duæ: unus enim in illis progenitoribus bis numeratur, scilicet Jechonias: sic ergo non quadraginta et duæ, quod faciunt ter quatuordecim, sed propter unam bis numeratam quadraginta et una generationes fiunt. MATTHÆUS igitur, qui regiam in Christo

constituerat insinuare personam, excepto Christo, quadraginta homines in generationum serie numeravit. Numerus enim iste illud tempus significat quo in hoc sæculo regi nos oportet a Christo, secundum disciplinam laboriosam, quam significat illa virga ferrea, de qua in Psalmis legitur (Psal. 2), "Reges eos in virga ferrea." Quod autem numerus iste hanc temporalem vitam æternamque significet, illa interim causa de proximo occurrit, quod et tempora annorum quadripartitis vicibus currunt, et mundus ipse quatuor partibus terminatur, ab oriente et occidente, aquilone et meridie. Quadraginta autem quatuor habent decem. Porro ipsa decem ab uno usque ad quatuor progredientes numero consummantur. GLOSSA. Vel denarius ad decalogum refertur, quaternarius ad præsentem vitam, quæ per quatuor tempora transit: vel per decem vetus testamentum, per quatuor novum. REMIGIUS. Si quis autem voluerit dicere quod sunt quadraginta et duæ generationes, quia non est unus Jechonias, sed duo: dicendum est, quod et iste numerus congruit sanctæ Ecclesiæ: nascitur enim a septenario et senario: nam sexies septem quadraginta et duo faciunt. Senarius refertur ad laborem, septenarius vero ad requiem.

9. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 1, in opere imperfecto). Quoniam superior dixerat, *Jacob autem genuit Joseph, cui desponsata Maria genuit Jesum*: ne aliquis audientium sic æstimaret esse nativitatem quomodo præcedentium patrum, ipse ordinem narrationis suæ præcens dicit: *Christi autem generatio si erat*; ac si dicat: Generatio quidem eorum quos exposuimus patrum sic fuit quemadmodum retuli; Christi autem generatio non sic, sed ita erat: *Cum esset desponsata mater*. CHRYSOSTOMUS in hom. (4, aliquantulum a princ.). Quasi enim aliquid novum dicturus præmittit modum generationis dicere; ne audiens virum Mariæ, æstimes natum esse lege naturæ. REMIGIUS. Potest autem ad superiora referri hoc modo: Sic erat Christi generatio sicut dixi; idest, *Abraham genuit Isaac*. HIERONYMUS. Sed quare non de simplici virgine, sed de desponsata concipitur? Primum ut per generationem Joseph, origo Mariæ monstraretur; secundo ne lapidaretur a Judæis ut a-

dultera; tertio, ut in Ægyptum fugiens haberet solatium mariti. Martyr etiam Ignatius quartam addidit causam, ut partus, inquit, ejus celaretur diabolo, dum eum putat non de virgine, sed de uxore generatum. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 1 in opere imperfecto). Ideo autem et desponsata, et domi habitata: nam quemadmodum in ea quæ in domo viri concipit, intelligitur conceptio naturalis; ita in ea quæ extra domum concepit, est suspecta conjunctio. HIERONYMUS contra Helvidium (in princ. libri). Sciendum autem, quod Helvidius, quidam homo turbulentus, accepta materia disputandi, blasphemare contra Dei matrem inceptit; cujus prima propositio fuit: Matthæus loquitur sic: *Cum esset desponsata*. Ecce, inquit, habes desponsatam, non commendatam, ut dicitis; et utique non ob aliud desponsatam, nisi quoniam nupturam. ORIGENES (hom. 1, inter eas quæ ex variis locis sunt collectæ, in princ.). Desponsata fuit quidem Joseph, non tamen in concupiscentia juncta. Mater ejus, inquit, mater immaculata, mater incorrupta, mater intacta. Mater ejus; cujus ejus? Mater est Dei, Unigeniti, Domini, regis, omnium plasmatoris et redemptoris cunctorum. CYRILLUS (ad Joannem Antioch.). Quid enim videbit aliquis in sancta Virgine præter alias? Si Dei mater non sit, sed Christi, vel Domini, ut Nestorius dicit: nihil enim absurdum est etiam si voluerit quis matrem uniuscujusque uكتورum Christi nominare genitricem. Sola vero præter illas sancta Virgo et Christi genitrix intelligitur ac dicitur. Genuit enim non purum hominem, secundum vos, sed incarnatum potius, et hominem factum ex Deo Patre Verbum. Sed forsitan illud ais: Dic mihi, putasne divinitatis mater facta est Virgo? Et ad hoc quoque dicimus, quia natum est ex ipsa Dei substantia ejus Verbum, et sine principio temporis semper coexistens Genitori; in novissimis autem temporibus, quoniam caro factum est, hoc est unitum carni animam habenti rationalem, natum etiam dicitur carnaliter per mulierem. Assimilatur autem quodammodo nativitati quæ est secundum nos, hoc sacramentum: matres etenim terrenorum ministrant naturæ coagulatam paulatim carnem perficiendam in specie humana. Immittit autem animali spiri-

tum Deus. Sed licet sint istæ solummodo terrenorum corporum matres, attamen parientes, totum animal, et non partem, peperisse dicuntur. Tale autem aliquid gestum percipimus in generatione Emmanuel: natum enim est ex Patris substantia Dei Verbum; quia vero carnem assumpsit, propriam eam faciens, necessarium est confiteri quia natus est secundum carnem per mulierem. Quia igitur et Deus vere est, quomodo dubitabit quispiam sanctam Virginem Dei dicere genitricem? LEO Papa (in serm. de Nativ.). Non autem te Dei conceptus turbet, partus te non confundat auditus, quando virginitas quicquid est humani pudoris excusat. Aut quæ hic verecundiæ læsio, ubi iniit deitas cum amica sibi semper integritate consortium, ubi est interpretes Angelus, fides pronuba, dispensatio castitas, donatio virtus, judex conscientia, causa Deus, conceptio integritas, virginitas partus, virgo mater? CYRILLUS ad Joan. Antiochenum. Sed si de cælo et non ex ipsa sanctum corpus Christi factum esse diceremus, ut Valentinus, quomodo intelligeretur Dei genitrix Maria?

Nomen autem matris ostendit, cum subdit, *Maria*. BEDA super Lucam (lib. 1, cap. 3). Interpretatur autem Maria stella maris hebraice, domina syriace; quia et lucem salutis, et Dominum mundum edidit.

Cui autem desponsata fuerit, ostendit subdēns, *Joseph*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 1, in op. imperf.). Ideoque fabro lignario Maria desponsata erat, quoniam Christus Ecclesiæ sponsus omnium salutem hominum operaturus erat per lignum crucis. CHRYSOSTOMUS in hom. (4, inter princ. et medium). Quod autem sequitur, *Antequam convenirent*, non dicitur, *Antequam duceretur in domum sponsi*, etenim jam intus erat. Consuetudo enim multoties veteribus erat in domo desponsatas habere, quod et nunc quoque fieri videtur, et generi Lot intus cum ipso erant. GLOSSA. Sed dicitur, *Antequam convenirent*, ad carnis commixtionem. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 1, in op. imperf.). Ut non ex compassione carnis et sanguinis nasceretur, quideo natus est ut carnis et sanguinis solveret passionem. AUGUSTINUS de Nupt. et concup. (lib. 1, cap. 12). Nuptialis etiam concubitus ibi non fuit: quia in carne

peccati fieri non poterat sine ulla carnis concupiscentia, quæ accidit ex peccato, sine qua concipi voluit qui futurus erat sine peccato: ut hinc etiam doceret, omnem quæ de concubitu nascitur, carnem esse peccati; quandoquidem sola, quæ non inde nata est, non fuit caro peccati. AUGUSTINUS in serm. de Nativ. (ser. 6). Nascitur etiam ab intacta femina Christus; quia fas non erat ut virtus per voluptatem, castitas per luxuriam, per corruptionem incorruptio nasceretur. Nec poterat nisi novo ordine adventare de cælo qui vetustum mortis destruere veniebat imperium. Regnum igitur tenuit virginittatis quæ Regem genuit castitatis. Ideo etiam Dominus noster virgineum sibi requisivit hospitium habitandi, ut nobis ostenderet Deum in casto corpore portari debere. Ergo qui scripsit lapideas tabulas sine stylo ferreo, ipse gravidavit Mariam Spiritu sancto; unde dicitur: *Inventa est in utero habens de Spiritu sancto*. HIERONYMUS. Non ab alio inventa est nisi a Joseph, qui pene licentia maritali omnia noverat. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 1, in op. imperf.). Nam, sicut historia non incredibilis docet, quando gesta sunt quæ refert Lucas, Joseph absens erat: nec enim conveniens est putare præsentem Joseph introisse Angelum ad Mariam et dixisse quæ dixit, et Mariam respondisse quæcumque respondit. Et si credamus, Angelum potuisse intrare ad eam et loqui; plane tamen Mariam abissi in montana et mansisse cum Elisabeth mensibus tribus possibile non fuit præsentem Joseph: quia necesse erat ut absentationis ejus et mansionis diutina requireret causas. Postquam autem rediit peregre post tot menses, invenit eam gravidam manifeste. CHRYSOSTOMUS in hom. (4, super Matth.). Proprie autem dicit, *Inventa est*, quod de non excogitatis dici consuetum est. Ne autem molestes Evangelistam, interrogando qualiter sit natus ex virgine, breviter expedivit se, dicens, *De Spiritu sancto*; quasi dicat: Spiritus sanctus est qui est hoc miraculum operatus. Neque enim Gabriel neque Matthæus amplius dicere potuerunt. GLOSSA (ordinaria). Hoc ergo quod dicitur, *Est ex Spiritu sancto*, Evangelista ex parte sua adduxit, ut cum diceretur habere in utero, omnis mala removeretur suspicio a mentibus audientium. AUGUSTINUS ser.

3 de Trinitate contra Arianos (serm. 191 de tempore). Non autem sicut quidam sceleratissime opinantur, Spiritum sanctum dicimus fuisse pro semine; sed potentia ac virtute creatoris dicimus operatum. AMBROSIVS in lib. de Spiritu sancto (lib. 2, cap. 5). Quod enim ex aliquo est, aut ex substantia est, aut ex potestate ejus est: ex substantia, sicut filius qui a patre; ex potestate, sicut ex Deo omnia, quomodo et in utero habuit Maria ex Spiritu sancto. AUGUSTINUS (in Ench. ad Laurentium, cap. 40, in princ.). Profecto autem iste modus quo natus est Christus de Spiritu sancto insinuat nobis gratiam Dei, qua homo nullis præcedentibus meritis, in ipso exordio naturæ suæ quo esse cœpit, Verbo Dei copularetur in tantam personæ unitatem ut idem ipse esset Filius Dei. Sed cum illam creaturam quam Virgo concepit et peperit, quamvis ad solam personam Filii pertinentem tota Trinitas fecerit (neque enim separabilia sunt opera Trinitatis), cur in ea facienda solus Spiritus sanctus nominatus est? An et quando unus trium in aliquo opere nominatur, universa operari Trinitas intelligitur? HIERONYMUS (contra Helvidium, non longe ab exordio). Sed inquit Helvidius: Neque de non conventuris Evangelista dixisset, *Priusquam convenirent*: quia nemo de non prænsuro dicit, Antequam pranderet; quasi si quis diceret, Antequam in portu pranderem, ad Africam navigavi, non possêt stare sententia, nisi ei in portu prandendum sit quandoque: aut non potius sit intelligendum sic, quod *ante*, licet sæpe et sequentia indicet, tamen nonnumquam ea tantum quæ prius cogitabantur ostendit; nec necesse sit ut cogitata fiant; cum ideo aliud intervenerit, ne ea quæ cogitata sunt fierent. HIERONYMUS. Non ergo sequitur ut postea convenirent, sed Scriptura quod factum non sit ostendit. REMIGIUS. Vel hoc verbum conveniendi, non ipsum concubitus, sed tempus significat nuptiarum, idest quando ea quæ fuerat sponsa incipit esse uxor. Est enim sensus, *Antequam convenirent*, idest antequam rite solemnia nuptiarum celebrarent. AUGUSTINUS de Cons. Evang. (lib. 2, cap. 5, in princ.). Hoc quemadmodum factum sit, quod hic prætermisit Lucas, exponit post commemoratum conceptum Joannes, ita enarrans (c. 1):

* In mense autem sexto missus est Angelus; „ et infra: „ Spiritus sanctus superveniet in te. „ Hoc ergo est quod Matthæus commemoravit dicens: *Inventa est in utero habens de Spiritu sancto*. Nec contrarium est, quia Lucas exposuit quod Matthæus prætermisit: sicut non est contrarium, quia Matthæus deinceps continet quod Lucas prætermisit: sequitur enim: *Joseph autem vir ejus cum esset justus*, usque ad eum locum ubi scriptum est de Magis quod *per aliam viam reversi sunt in regionem suam*. Si quis autem velit unam narrationem ex omnibus quæ de Christi nativitate dicuntur ab alterutro, si hæc prætermittuntur, ordinare sic potest: *Christi generatio sic erat*, * Fuit in diebus Herodis „ usque ibi: * Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus, et reversa est in domum suam: „ Luc. 1. Et tunc addendum est quod hic dicitur, *Et inventa est in utero habens de Spiritu sancto*.

10. CHRYSOSTOMUS in hom. (4, inter princ. et medium). Cum dixisset Evangelista, quod ex Spiritu sancto et sine concubitu inventa est in utero habens, ne suspectum habeas Christi discipulum quasi grandia de suo magistro fingentem, introducit Joseph per ea quæ passus est, ad fidem quæ dicta sunt conferentem; unde dicit: *Joseph autem vir ejus cum esset justus*. AUGUSTINUS in ser. de Nativ. (ser. de temp. 10, de Nativ. 14). Intelligens enim Joseph Mariæ uterum gravidari, turbatur quod Mariam quam de templo Domini acceperat et nondum cognoverat, gravidam sentiebat; secumque æstuabat disputans, et dicens: Quid faciam? Prodo aut taceo? Si prodidero, adulterio non consentio; sed vitium crudelitatis incurrō, quia secundum Moysi sententiam lapidandam eam esse cognosco. Si tacuero, malo consentio, et cum adulteris portionem meam pono. Quoniam ergo tacere malum est, adulterium prodere pejus est, dimittam eam a conjugio. AMBROSIVS super Lucam (lib. 1, cap. 1, paulo ante finem). Pulchre autem docuit sanctus Matthæus quid facere debeat justus qui opprobrium conjugis deprehenderit, ut incruentum ab homicidio, castum ab adulterio præstare se debeat: et ideo dicit, *Cum esset justus*. Ubique ergo in Joseph justī gratia et persona servatur, ut testis ornatur: lingua enim justī loquitur iudicium

veritatis. HIERONYMUS. Sed quomodo Joseph, cum crimen celet uxoris, justus describitur? In lege enim præceptum est, non solum reos, sed conscios criminis obnoxios esse peccato. CHRYSOSTOMUS in hom. (4, inter princ. et medium). Sed sciendum, quod justum hic virtuosum in omnibus dicit. Est enim justitia specialis quædam, ut avaritiam non habere, et altera universalis virtus; et sic nomine justitiæ maxime utitur Scriptura. Justus igitur existens, idest benignus et mitis, *voluit occulte dimittere eam*, quæ non solum traductioni, sed etiam pœnæ secundum legem obnoxia videbatur. Sed Joseph utrumque remisit, quasi supra legem vivens. Sicut enim sol antequam radios monstret, mundum clarificat; sic et Christus antequam nasceretur, multa signa perfectæ virtutis apparere fecit. AUGUSTINUS de Verb. Domini (serm. 16, a medio). Vel aliter: Si solus nosti quia aliquis peccaverit in te, eum vis coram hominibus arguere; non es corrector, sed proditor. Unde vir justus Joseph tanto flagitio, quod de uxore fuerat suspicatus, magna benignitate pepercit. Æstuabat utique certa adulterii suspicio; et tamen, quia ipse solus sciebat, noluit eam divulgare, sed occulte dimittere, volens prodesse peccanti, non punire peccantem. HIERONYMUS. Vel hoc testimonium Mariæ est quod Joseph sciens illius castitatem, et admirans quod evernerat, celat silentio, cujus mysterium nesciebat. REMIGIVS. Videbat enim gravidam quam noverat castam; et quia legerat (Is. 11): * Egredietur virga de radice Jesse: „ unde novit Mariam duxisse originem; et legerat etiam (Is. 7): * Ecce virgo concipiet; „ non diffidebat hanc prophetiam in ea esse impleendam. ORIGENES (hom. 1 ex variis locis ante medium). Sed si suspicionem in ea non habebat, quomodo justus erat ut immaculatam dimitteret? Ideo ergo dimittere volebat, quoniam magnum sacramentum in ea esse cognoscebat, cui approximare se indignum æstimabat. GLOSSA. Vel cum vellet eam dimittere, justus erat; cum occulte, pius notatur, eam ab infamia defendens: et hoc est, *Cum esset justus, voluit dimittere eam*; cum nollet eam traducere in publicum, idest diffamare, voluit hoc facere occulte. AMBROSIVS super Lucam (lib. 2, cap. 1, paulo ante fin.). Nemo autem quam non ac-

cepit, dimittit; et ideo quam volebat dimittere, fatebatur acceptam. GLOSSA. Vel cum nollet eam traducere in domum suam ad cohabitationem assiduam, *voluit occulte dimittere eam*, idest tempus nuptiarum mutare: vera enim virtus est cum nec pietas sine iustitia, nec sine pietate servatur iustitia; quæ separata ab invicem dilabuntur. Vel iustus erat per fidem, qua credebatur Christum de virgine nasciturum; unde voluit se humiliare ante tantam gratiam.

11. REMIGIUS. Quia, sicut dictum est, cogitabat Joseph occulte Mariam dimittere; hoc autem si fecisset, perpauci essent qui non magis suspicarentur eam esse meretricem quam virginem: idcirco repente consilium Joseph divino mutatum est consilio: unde dicitur, *Hæc autem eo cogitante*. GLOSSA. In quo notatur animus sapientis, qui nihil temere vult incipere. CHRYSOSTOMUS in hom. (4, paulo ante medium). Notatur etiam mansuetudo Joseph, quia nulli enarravit suam suspicionem, neque ei quæ suspecta erat; sed in se cogitabat. AUGUSTINUS in serm. de Nativ. (serm. de temp. 18, de Nativ. 14). Sed Joseph ista cogitante, non timeat Maria David filia: quoniam sicut David veniam contulit sermo propheticus, sic Mariam liberat Angelus Salvatoris. Ecce enim iterum Virginis ille paranymphus Gabriel advenit; unde sequitur: *Ecce Angelus Domini apparuit Joseph*. GLOSSA. Hoc igitur verbo *apparuit* significatur potestas apparentis, qui quando vult, et quomodo, exhibet se videndum. RABANUS. Quomodo autem Angelus Joseph apparuerit, demonstratur cum dicitur, *In somnis*; idest quomodo Jacob scalam vidit per imaginationem quamdam proliis cordis ostensam. CHRYSOSTOMUS in hom. (4, parum ante med.). Ideo autem non apparuit manifeste Joseph sicut pastoribus, quia valde fidelis erat; pastores autem indigebant quasi rudes. Virgo autem indiguit, quasi primo de maximis instruenda. Similiter etiam Zacharias indiguit ante conceptionem proliis mirabili visione. GLOSSA. Apparens Angelus nomen exprimit, genus commemorat, et timorem excludit, dicens: *Joseph fili David: Joseph*, eum ex nomine quasi notum et familiarem sibi ostendit. CHRYSOSTOMUS, super Matth. (hom. 1, in op. imp.). Filium David eum nominans, voluit eum adducere in me-

moriam promissionis Dei ad David, ut de semine ejus Christus nasceretur. CHRYSOSTOMUS in hom. (4, parum ante med.). Dicens autem, *Noli timere*, monstrat eum jam timere ne offenderet Deum, quasi adulteram habens; alias neque cogitasset eum expellere. SEVERIANUS. Sponsus etiam ne timeat admonetur: quia pius animus, dum compatitur, plus pavescit: ac si dicat: Hic non est mortis causa, sed vitæ: quia quæ vitam parturit, non meretur occidi. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 1, in op. imperf.). Dicens etiam, *Ne timeas*, cognitionem se cordis ejus ostendere voluit, ut per hoc futurorum bonorum, quæ de Christo erat dicturus, faceret fidem. AMBROSIVS super Lucam (lib. 1, cap. 1, paulo ante finem). Non autem te moveat, quod eam conjugem vocat: non enim virginitatis ereptio, sed conjugii testificatio, nuptiarum celebratio declaratur. HIERONYMUS contra Helvidium (non longe a principio libri qui incipit, "Nuper rogatus"). Non tamen est putandum quod ex eo quod uxor est appellata, sponsa esse desierit: cum hanc esse consuetudinem Scripturæ noverimus, quod sponso viros, et sponas appellet uxores; sicut Deuteronomii (cap. 22) testimonio approbatur; "Si quis (inquit) invenerit virginem desponsatam viro in campo, et vim faciens dormierit cum ea, moriatur: quia humiliavit uxorem proximi sui." CHRYSOSTOMUS in hom. (4, parum ante med.). Dicit autem, *Noli timere accipere*, idest domi retinere: jam enim mente dimissa erat. RABANUS. Vel *noli timere accipere eam*, nuptiali conventu, et assidua cohabitatione. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 1 in op. imp.). Propter tres autem causas apparuit Angelus Joseph, hoc dicens ei. Primo, ne iustus homo, ignorans faceret rem injustam ex proposito justo. Deinde propter honorem ipsius matris: nam si dimissa fuisset, apud infideles turpi suspitione carere non poterat. Tertio, ut intelligens Joseph sanctam conceptionem, diligentius se custodiret ab illa quam prius. Ideo tamen non ante conceptionem Virginis venit ad Joseph, ut nec cogitaret hæc quæ cogitavit, nec pateretur quæ passus est Zacharias, culpam infidelitatis incurrens de conceptione conjugis jam longævæ: incredibilior enim erat res virginem posse concipere quam ænum.

CHRYSOSTOMUS in homil. 4, paulo ante medium. Vel ideo turbato jam Joseph Angelus venit, ut appareat Joseph sapientia, et ut hoc ipsum fieret ei eorum quæ dicebantur demonstratio. Dum enim audit ab Angelo quæ intra se cogitaverat, indubitabile signum erat quod a Deo mitteretur, cujus solius est scire cordis secreta. Sermo etiam Evangelistæ insuspicabilis fit, demonstrans Joseph passum quod probabile est virum pati. Virgo etiam omnem malam suspicionem effugit, ex hoc quod vir qui zelotypiam passus est, eam suscepit, et post conceptionem servavit. Ideo autem Virgo Joseph hæc quæ Angelus nuntiaret, non dixit, quia non aestimabat sibi credi a sponso, et maxime jam in suspicionem adducto: Virgini autem ante conceptionem annuntiat Angelus, ne si post conceptionem differret, in angustia esset. Oportebat autem extraurbationem esse illam matrem quæ omnium conditorem recepit. Non solum autem Angelus ab iniqua commixtione Virginem excusat, sed et supra naturam concepisse demonstrat, non solum timorem auferens, sed et lætitiā addens; unde subdit: *Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est.* GLOSSA (ordinaria). Aliud est nasci in ea, et aliud ab ea: nasci ab ea, est prodire in lucem; nasci in ea est idem quod concipi. Vel secundum præsentiam Angeli quam habet ex Deo, cui futurum quasi præteritum est, natum dicitur. AUGUSTINUS de Quæst. xvi et vet. testamenti (quæst. 52). Sed si de Spiritu sancto natus est Christus, cur dictum est (Prov. 7): "Sapientia edificavit sibi domum?" Domus ista gemina ratione debet intelligi. Primum enim domus Christi Ecclesia est, quam edificavit sibi sanguine suo: deinde potest et corpus ejus dici domus ejus, sicut dicitur templum ejus. Factum autem Spiritus sancti, factum Filii Dei est, propter naturæ et voluntatis unitatem; sive enim Pater faciat, sive Filius, sive Spiritus sanctus, Trinitas est quæ operatur: et quidquid tres fecerint, Dei unius est. AUGUSTINUS in Ench. (ad Laurentium, cap. 38, in princ.). Numquid tamen ideo dicturi sumus patrem hominis Christi esse Spiritum sanctum, ut Deus Pater Verbum genuerit, Spiritus sanctus hominem? Quod ita absurdum est, ut nullæ fideles aures id valeant susti-

nere. Quomodo ergo dicimus Christum natum de Spiritu sancto, si non eum genuit Spiritus sanctus? An quia fecit eum? Inquantum enim homo est, factus est, sicut Apostolus dicit (ad Rom. 1): "Factus ex semine David, secundum carnem." Neque enim quia mundum istum fecit Deus, dici eum fas est Dei filium, aut natum ex Deo; sed factum, vel creatum, vel conditum. Hic autem, cum confiteamur eum, natum de Spiritu sancto et Maria Virgine, quomodo non sit filius Spiritus sancti, et sit filius Mariæ Virginis? (In Ench., cap. 38, in calce, et princ. 39). Non ergo concedendum est, quicquid de aliqua re nascitur, continuo ejusdem rei filium nuncupandum: ut enim omittam aliter de homine nasci filium, aliter capillum, pediculus et lumbrium, quorum nihil est filius; certe homines qui nascuntur ex aqua et Spiritu, non aquæ filios recte eos dixerit quispiam; sed Dei Patris, et matris Ecclesiæ. Sic ergo de Spiritu sancto natus est, et Filius Dei Patris est, non Spiritus sancti.

12. CHRYSOSTOMUS in hom. (4, circa med.). Quia hoc quod Angelus ad Joseph dixerat, supra humanam cogitationem et legem naturæ erat, non solum ex præteritorum revelatione confirmat quæ dixerat, sed etiam ex futuris, dicens, *Pariet autem filium.* GLOSSA (ordinaria). Ut enim non videretur Joseph amplius conjugio non esse necessarius, cum conceptio esset facta sine ejus auxilio, ostendit quod quamvis non sit necessarius conceptui, tamen utilis est procuratori: quia ipsa pariet filium, et tunc matri et filio erit necessarius; matri, ut ab infamia defendat; filio, ut eum nutriet et circumcidat: quæ circumcisio notatur ubi dicit: *Et vocabis nomen ejus Jesus:* in circumcissione enim solet dari nomen. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 1, in op. imperf.). Non autem dixit, Pariet tibi filium, sicut ad Zachariam (Luc. 1): "Ecce Elisabeth uxor tua pariet tibi filium;" quia mulier quæ ex viro concipit, marito suo filium parit, quia magis ex illo est quam de ipsa; hæc autem quæ non de viro conceperat, non viro filium peperit, sed sibi tantummodo. CHRYSOSTOMUS in hom. (4, circa medium). Vel indeterminate hoc posuit, ut ostendat quod eum peperit orbi terrarum universo. RABANUS. Dicit autem, *Vocabis*

nomen, et non impones, quia ab æterno impositum est. CHRYSOSTOMUS in hom. (4, ibid.). Hinc autem ostendit admirabilem esse partum, quia Deus est qui nomen desuper per Angelum mittit; nec nomen quodcumque, sed quod est infinitorum bonorum thesaurus. Ideoque interpretatur illud Angelus, bonam substituens spem, et ex hoc ad credendum quod dicebatur inducit. Facilius namque sollicitamur ad prospera, et promptius fidem accommodamus secundis. HIERONYMUS (super illud, *Vocabis nomen ejus Jesum*). Jesus enim Hebræo sermone salvator dicitur. Etymologiam ergo nominis significat dicens: *Ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum*. REMIGIUS. Ostendit enim eundem totius mundi salvatorem, et nostræ salutis auctorem. Salvat quidem non incredulos, sed populum suum, hoc est, in se credentes salvat, non tam a visibilibus hostibus quam potius invisibilibus; hoc est, a peccatis salvat, non armis pugnando, sed peccata relaxando. SEVERIANUS. Veniant et audiant qui requirunt, Quis est quem Maria genuit? *Ipse enim salvum faciet populum suum*, non alterius salvum faciet populum. Unde? *A peccatis eorum*. Esse Deum qui peccata donat si Christianis non credis, crede infidelibus, vel Judæis dicentibus (Luc. 5): "Nemo potest peccata dimittere nisi solus Deus."

13. RÈMIGIUS. Mos fuit Evangelistæ, ea quæ dicit, de veteri testamento confirmare, propter Judæos qui in Christum crederant, ut agnoscerent ea esse completa in gratia Evangelii quæ prædicta fuerant in veteri testamento; et subdit: *Hoc autem totum factum est*. Querendum autem est in hoc loco quare dixerit, hoc totum factum esse, cum superius solam conceptionem narraverit. Sed sciendum, quod hoc ideo dixit, ut demonstraret quod ante in præsentia Dei factum fuit quam fieret apud homines. Sive quia præteritarum rerum erat narrator, totum factum esse dixit: quia quando hoc scripsit, jam totum factum erat. RABANUS. Vel hoc totum factum esse dicit, quod virgo desponsaretur, quod casta servaretur, quod gravida inveniretur, quod per Angelum revelaretur: *ut adimpleretur quod dictum est*. Non enim hoc impleteretur quod virgo conciperet et pareret, nisi desponsata esset, ne lapidaretur; et nisi ab Angelo secretum de-

tegeretur, et ita eam Joseph acciperet, ne, dimissa per infamiam efflueret et lapidatione periret. Si ergo ante partum periret, cessaretur prophetia quæ ait (Isai. 7): "Pariet filium." GLOSSA (ord. super illud, *Ut adimpleretur*). Vel potest dici, quod ut non ponitur causaliter: non enim ideo impletum est quia implendum erat; ponitur autem consecutive, sicut et in Genes. (49): "Suspendit alterum in patibulo, ut conectoris veritas probaretur: quia uno suspensio, conectoris veritas est probata: sic et in hoc loco intelligendum est, quod hoc facto quod prædictum est, prophetia impleta est. CHRYSOSTOMUS in hom. (5, non procul mult. a princ.). Vel aliter. Quia vidit Angelus abyssum divinæ misericordiæ, naturæ leges solutas, et eum qui erat omnibus superior, ad hominem, qui erat omnibus inferior, descendisse: hæc et hujusmodi uno verbo ostendit dicens: *Hoc autem totum factum est*; quasi dicat: Ne putes quod hæc nunc tantum Deo placeant, olim præordinata sunt: decenter enim Angelus non Virgini, sed Joseph prophetiam inducit, quasi in Prophetis meditantem et expertum. Et primo quidem virginem conjugem appellaverat, nunc autem virginem cum Propheta inducit, ut hoc etiam a Propheta audiret, quasi diu præmeditatum. Unde ad fidem eorum quæ dicebantur, inducit Isaïam, vel magis Deum; non enim dicit: Ut impleteretur quod dictum est ab Isaïa; sed: *Quod dictum est a Domino* per Isaïam. HIERONYMUS super Isaïam (lib. 2, in expositione cap. 7, super illud, "Ecce virgo concipiet"). Quoniam autem præmittitur in Propheta (Isai. 7): "Dabit Dominus ipse vobis signum; novum debet esse atque mirabile. Si autem juvencula vel puella, ut Judæi volunt, et non virgo pariat; quale signum poterat appellari, cum hoc nomen ætatis sit, non integritatis? Et revera virgo Hebraice *Bethula* appellatur, quæ in præsepi loco non scribitur in Propheta; sed pro hoc verbo positum est *Halma*, quod præter LXX omnes adolescentulam transtulerunt. Porro *Halma* apud eos ambiguum est; dicitur enim et adolescentula, et abscondita; ergo a *Halma* non solum puella vel virgo, sed virgo abscondita dicitur, et secreta, quæ nunquam virorum patuerit aspectibus, sed magna parentum diligentia cu-

stodita sit. Lingua quoque Punica, quæ de Hebræorum fontibus manare dicitur, proprie virgo *Halma* appellatur. In nostro quoque sermone *Halma* dicitur sancta: omniumque pene linguarum verbis utuntur Hebræi: et quantum cum mea pugno memoria, nunquam me arbitror *Halma* de muliere nupta legisse, sed de ea quæ est virgo, ut non virgo solummodo sit, sed in annis adolescentiæ; potest enim fieri ut virgo sit vetula. Ista autem virgo erat in annis puellaribus, vel certe virgo, non puella, quæ adhuc virum nosse non posset. Hieronymus super Matth. (super illud, *Hoc autem totum factum est*). Pro eo autem quod Evangelista Matthæus dicit, *In utero habebit*, in Propheta, quia futurum prædicit, significat quod futurum sit: et scripsit, *Accipiet*; Evangelista autem, quia non de futuro, sed de præterito narrat historiam, mutavit, *Accipiet*, et posuit, *Habebit*: qui autem habet, nequaquam accepturus est. Dicit autem: *Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium*. Leo in epistola ad Flavianum (epist. 10, cap. 2, paulo ante medium). Conceptus quippe est de Spiritu sancto intra uterum Virginis matris, quæ ita illum salva virginitate edidit, quemadmodum salva virginitate concepit. Augustinus in serm. de Nativit. (11 de Nativit. et 15 de tempore, paulo ante medium). Qui enim dirupta corporum membra in alijs poterat reintegrare tangendo, quanto magis in sua matre quod invenit integrum non violavit nascendo? Crevit enim in ejus partu corporis integritas potius quam decrevit, et virginitas ampliata est potius quam fugata. Theodorus in ser. Ephesini Concilii. Quia vero Photinus purum hominem dicit qui natus est, Dei non dicens partum; et qui ex vulva processit hominem proponit a Deo divisum: dicat nunc quomodo natura humana per vulvam virginalem nata, virginitatem vulvæ servavit incorruptam? nullius enim hominis mater virgo permansit. Sed quia natus est carne Deus Verbum, custodit virginitatem, seipsum Verbum esse ostendens: neque enim nostrum verbum cum paritur corrumpit mentem, neque Deus Verbum partum eligens peremit virginitatem.

Sequitur, *Et vocabunt nomen ejus Emmanuel*. CHRYSOSTOMUS In hom. (5, ante med.). Consuetudo quidem est Scripturæ

res quæ contingunt pro nominibus ponere. Nihil ergo est aliud quod dicit, *Vocabunt nomen ejus Emmanuel*, quam videbunt Deum cum hominibus: unde non dicit, *Vocabis*, sed *Vocabunt*. RABANUS (lib. 3, ad expositionem cap. 7). Primo quidem Angeli psallentes, secundo Apostoli prædicantes, adhuc et sancti martyres, deinde cuncti credentes. Hieronymus super Isaiam. Septuaginta autem et tres reliqui transtulerunt similiter *Vocabis*, pro quo hic scriptum est *Vocabunt*; quod in Hebræo non habetur: verbum enim *Charatim*, quod omnes interpretati sunt *Vocabis*, potest intelligi *Et vocabit*, quod ipsa scilicet virgo quæ concipiet et pariet Christum, *Emmanuel* appellatura sit nomine, quod interpretatur *Nobiscum Deus*. REMIGIUS. Quærendum autem est quis est interpretatus hoc nomen: Propheta aut Evangelista, aut aliquis translator? Sed sciendum, quod Propheta non est interpretatus: sancto autem Evangelistæ quid necesse fuerat interpretari, cum scriberet Hebræo sermone? Fortassis quia hoc nomen obscurum erat apud Hebræos, idcirco dignum erat interpretatione. Sed magis credendum est quod aliquis translator sit interpretatus, ne haberetur hoc nomen obscurum apud Latinos. Hoc denique nomine, duæ substantiæ, divinitatis scilicet et humanitatis, in una persona Domini Jesu Christi designantur: quia qui ante omnia sæcula ineffabiliter genitus est a Deo Patre, idem ipse in fine temporum factus est *Emmanuel*, idest *Nobiscum Deus*, ex Virgine matre. Quod autem dicitur, *Nobiscum Deus*, potest intelligi hoc modo: *Nobiscum factus est*, idest passibilis mortalitatis, et per omnia nostri similis absque peccato: sive quia substantiam nostræ fragilitatis quam assumpsit, substantiæ suæ divinitatis in unitate personæ conjunxit. Hieronymus super Isaiam (lib. 3, in exposit. cap. 7). Sed sciendum quod Hebræi hoc de Ezechia filio Achaz prophetari arbitrantur, quod ipso regnante capta sit Samaria: quod omnino probari non potest. Siquidem Achaz filius Joathan regnavit super Judæam et Jerusalem annis sexdecim, cui successit in regnum filius ejus Ezechias annos natus viginti tres, et regnavit super Judæam et Ierosolymam annis viginti novem: quomodo ergo quam vidit primo anno

Achaz prophetiam, de Ezechiae conceptu dicitur et nativitate, cum eo tempore cum regnare cœperat Achaz, jam novem esset Ezechias annorum? Nisi forte sextum Ezechiae regni annum quo capta est Samaria, infantiam ejus appellari dicant, non ætatis, sed imperii: quod coactum esse ac violentum etiam stultis patet. Quidam de nostris Isaiam prophetam duos filios habuisse contendit, Jasub et Emmanuel; et Emmanuel de prophetissa uxore sua esse generatum in typum Domini Salvatoris. Hoc autem fabulosum est. PERRUS Alphonsus (in dialogo contra Judæos). Non enim scitur quod aliquis homo illius temporis Emmanuel sit vocatus. Sed objicit Hæbreus: Quomodo stare poterit quod hoc propter Christum dictum sit et Mariam, cum ab Achaz usque ad Mariam multa centena annorum transierunt? Sed licet ad Achaz loqueretur Propheta, non solum tamen ad eum vel de suo tempore dicta est prophetia. Propter hoc enim dictum est (Isai. 7): "Audite domus David; non: Audite Achaz. Iterum, "Dabit Dominus ipse vobis signum, " addit ipse; ac si diceret, non alius: ex quo potest intelligi ipsum Dominum signum esse futurum. Quod etiam pluraliter ait. Vobis, et non Tibi, innuit non propter Achaz vel ad ipsum solum hoc dictum fuisse. HIERONYMUS super Isaiam (lib. 8, ad exposit. super hæc verba). Est ergo sic intelligendum quod dicitur ad Achaz: Iste puer, qui nascetur ex virgine, domus David, nunc appellatur Emmanuel, idest Nobiscum Deum, quia a rebus ipsis (probabiliter, a duobus regibus inimicis liberata) patebit Deum te habere præsentem. Postea autem vocabitur Jesus, idest salvator, eo quod universum genus hominum sit salvaturus. Non mireris ergo, o domus David, ad rei novitatem, si virgo Deum pariat quæ tantam habeat potestatem, ut multo post tempore nasciturus te nunc liberet invocatus. AUGUSTINUS contra Faustum (lib. 12, c. 45, in initio). Quis autem dementissimus diceret cum Manichæo, enervis esse fidei de Christo sine teste non credere, cum Apostolus dicat (Rom. 10): "Quomodo erodent ei quem non audierunt? Aut quomodo audient sine prædicante? " Ut autem non contemnerentur neque fabulosa ducerentur quæ Apostoli nun-

tiant, demonstrantur hæc a Prophetis fuisse prædicta: quia etsi attestabantur miracula, non defuissent qui magicæ potentie cuncta illi tribuerent, nisi talis eorum cogitatio contestatione prophetica vinceretur. Magicis enim artibus longe antequam nasceretur, Prophetas sibi constituere a quibus prænuntiaretur, nemo utique diceret (I. 13, contra Faustum, cap. 7). Si etiam dixerimus homini gentili, Crede Christo, quia Deus est; et responderit, Unde credo? prolataque auctoritate Prophetarum, eis se nolle credere dixerit, ostendimus fidem Prophetarum ex his quæ ventura cecernerunt, et venisse cernuntur. Credo enim quod eum non lateret, quantas a regibus hujus sæculi persecutiones prius pertulerit christiana religio: videat nunc ipsos reges terræ Christi imperio subjugatos, omnesque gentes eidem servientes: quæ omnia per Prophetas fuerunt prædicta. Hoc ergo audiens de scriptura prophetica, et cernens in universa terra completa, moveretur ad finem. GLOSSA (ord. super illud, *Ut adimpleretur*). Horum ergo errorem Evangelista excludit dicens: *Ut adimpleretur quod dictum est a Domino per Prophetam*. Prophetia autem alia est ex prædestinatione Dei, quam necessarium est evenire omnibus modis, ut sine nostro impleatur arbitrio ut illa de qua modo agimus: unde dicit, *Ecce*, ad demonstrandum certitudinem prophetiæ: alia est ex præsentia Dei, cui nostrum admiscetur arbitrium et cooperante gratia consequimur præmium, vel ab ea juste relictis tormentum: alia non ex præscientia, sed est quedam comminatio more humano facta; sicut illud (Jonæ 3), "Adhuc quadraginta dies et Ninive subvertetur " intelligendo nisi Ninivæ corrigantur.

14. REMIGIUS. Eo auditu rediit vita quæ ingressa est mors. Per inobedientiam enim Adæ omnes perdit sumus, per obedientiam Joseph omnes ad pristinum statum incipimus revocari; nam his verbis magna nobis virtus obedientiæ commendatur, quibus dicitur: *Exurgens autem Joseph fecit sicut præceperat ei Angelus Domini*. GLOSSA (ord. super illud "Exurgens Maria"). Non tantum quod præcepit angelus fecit, sed etiam sicut præcepit. Quisquis etiam a Deo moneatur, solvat moras, surgat a somno, faciat quod jubetur.

Et accepit Mariam conjugem suam. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 1 in opere imperfecto). Non in domum accepit eam, nec enim adhuc dimiserat eam de domo, sed de animo suo deposuerat eam, et iterum in animum suum eam recepit. REMIGIUS. Vel accepit celebratis nuptiis ut conjux vocaretur, non tamen ut concumberet, quia sequitur: *Et non cognoscebat eam.* HIERONYMUS contra Helvidium (non longe ab initio libri). Sed Helvidius superfluo labore desudat, cognoscendi verbum ad coitum magis quam ad scientiam esse referendum; quasi hoc quisquam negaverit, et eas ineptias quas redarguit aliquando prudens quisquam suspicari potuerit. Deinde vult dicere, quod *donec*, sive *usque* adverbium certum tempus significet, quo completo fiat aliud quod usque ad illud tempus non fiebat, ut hic, *Non cognoscebat eam donec peperit filium.* Apparet, inquit, cognitam esse post partum, cujus cognitionem filii tantum generatio differebat. Et ad hoc approbandum congerit de Scripturis exempla quam plurima. Ad quod respondemus: *Et non cognoscebat, et usque, vel donec* in Scripturis dupliciter intelligenda. Et de eo quidem quod scriptum est, *Non cognoscebat*, ad coitum esse referendum ipse disseruit, nullo dubitante quin ad scientiam sæpe referatur, ut ibi (Luc. 2): "Remansit puer Jesus in Jerusalem, et non cognoverunt parentes ejus." Sic etiam *donec* in Scriptura sæpe certum tempus, sicut ipse disseruit, significat, sæpe infinitum, ut est illud (Is. 46): "Donec conspescatis, ego sum." Numquid postquam illi senuerint, Deus desistit? Et Salvator in Evangelio (infra 28): *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi.* Ergo post consummationem sæculi a discipulis abscedet. Et Apostolus (1 ad Corinth. 15): "Oportet illum regnare donec ponat inimicos sub pedibus ejus." Numquid postquam illi sub pedibus erunt, regnare desistet? Intelligat ergo ea de quibus posset ambigi, si non fuissent scripta, significari; cetera vero nostræ intelligentiæ derelinqui: juxta quod Evangelista illud indicat, de quo scandalum poterat moveri, non eam cognitam esse a viro usque ad partum, ut multo magis intellexeremus cognitam non fuisse post partum. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 1 in op. imp. prope fin.). Ut si quis di-

cat: Donec ille vixit, non est hoc locutus; numquid per hoc significavit, quia post mortem ille locutus est? quod fieri non potest: sic et Joseph ante partum credibile fuit ut non cognosceret eam, quia nondum cognoscebat mysterii dignitatem; postquam vero cognovit quia est facta Unigeniti Dei templum, quomodo poterat hoc usurpare? Sed sequentes Eunomium putant, quia illi ausi sunt hoc dicere, quod Joseph hoc ausus fuit, sicut insanus neminem reputat esse sanum. HIERONYMUS contra Helvidium (parum ante medium libri). Ad summum illud requiro, cur se abstinuerit Joseph usque ad partus diem. Respondebit utique: Quia Angelum audierat dicentem, *Quod in ea natum est.* Qui ergo somnio tantum credidit ut uxorem non auderet tangere, hic postquam pastores audierat, Magos viderat, miracula tanta cognoverat, templum Dei, Spiritus sancti sedem, Domini sui matrem audebat attingere? CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 1, in op. imperf. prope fin.). Potest etiam dici quod verbum cognoscendi hic accipitur pro agnitione: vere enim non agnovit eam ante, cujus fuerat dignitatis; et postquam peperit, tunc cognovit eam, quia speciosior et dignior facta fuerat quam totus mundus: quia quem totus mundus capere non poterat, in angusto cubiculo uteri sui sola suscepit. HILARIUS in hom. Vel aliter. Propter sanctissimæ Mariæ glorificationem a Joseph cognosci non potuit, donec peperit: Dominum enim gloriæ habens in utero quomodo cognosceretur? Si Moysi cum Deo colloquentis glorificata est facies, ut non possent intendere in eum filii Israel, quanto magis Maria agnosci vel intueri non poterat, quæ Dominum potentiae utero habebat? Post partum autem a Joseph agnita invenitur specie faciei, non tactu libidinis. HIERONYMUS super Matthæum (in fine cap.). Ex hoc autem quod dicitur, *Filium suum primogenitum*, quidam perversissime suspiciantur et alios filios habuisse Mariam; dicentes, primogenitum non dici nisi qui habeat et fratres; cum hic mos Scripturarum sit ut primogenitum non eum vocent quem fratres sequuntur, sed eum qui primus natus sit. HIERONYMUS contra Helvidium (paulo ante med. lib.). Alioquin si non est primogenitus nisi quem sequuntur et fratres,

tandiu sacerdotibus primogenita non debentur, quamdiu et alia fuerint procreata. GLOSSA (ord. super illud, *Filius suum primogenitum*). Vel primogenitus dicitur inter omnes electos per gratiam; proprie autem Unigenitus Dei Patris vel Mariæ dicitur.

Sequitur: *Et vocavit nomen ejus Jesum*, die octavo quo fiebat circumcisio, et nomen imponebatur. REMIGIUS. Liqueat autem hoc nomen fuisse notissimum sanctis Patribus et Dei Prophetis, maxime illi qui dicebat (Psal. 118): "Defecit in salutari tuo anima mea;" et (Psal. 12): "Exultavit cor meum in salutari tuo;" et illi qui dicebat (Habac. 3): "Exultabo in Deo Jesu meo."

CAPUT II.

1. Cum natus esset Jesus in Bethlehem Judæ, in diebus Herodis regis, ecce Magi ab oriente venerunt Ierosolymam, dicentes: Ubi est qui natus est rex Judæorum? Vidimus enim stellam ejus in oriente, et venimus adorare eum.

2. Audiens autem Herodes rex, turbatus est, et omnis Ierosolyma cum illo. Et congregans omnes principes sacerdotum et scribas populi, discitabatur ab eis ubi Christus nasceretur. At illi dixerunt ei: In Bethlehem Judæ. Sic enim scriptum est per Prophetam: Et tu Bethlehem terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda: ex te enim exiit dux qui regat populum meum Israel.

3. Tunc Herodes clam vocatis Magis, diligenter didicit ab eis tempus stellæ quæ apparuit eis; et mittens illos in Bethlehem, dixit: Ite, et interrogate diligenter de puero; et cum inveneritis, renuntiate mihi, ut et ego veniens adorem eum. Qui cum audissent regem, abierunt.

4. Et ecce stella quam viderant in oriente, antecedeat eos, usque dum veniens staret supra ubi erat puer.

5. Videntes autem stellam, gavisus sunt gaudio magno valde. Et intrantes domum, invenerunt puerum cum Maria matre ejus, et procidentibus adoraverunt eum: et aperitis thesauris suis, obtulerunt ei munera, aurum, thus et myrrham.

6. Et responso accepto in somnis ne redirent ad Herodem, per aliam viam reversi sunt in regionem suam.

7. Qui cum recessissent, ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph, dicens: Surge, et accipe puerum et matrem ejus, et fuge in Ægyptum, et esto ibi usque dum dicam tibi. Futurum est enim ut Herodes querat puerum ad perdendum eum. Qui consurgens accepit puerum et matrem ejus nocte, et recessit in Ægyptum. Et erat ibi usque ad obitum Herodis: ut adimpleretur quod

dictum est a Domino per Prophetam dicentem: Ex Ægypto vocavi filium meum.

8. Tunc Herodes videns quoniam illusus esset a Magis, iratus est valde; et mittens occidit omnes pueros qui erant in Bethlehem, et in omnibus finibus ejus, a bimatu et infra, secundum tempus quod exquisierat a Magis.

9. Tunc adimpletum est quod dictum est per Jeremiam prophetam dicentem: Vox in Rama audita est, ploratus et ululatus multus: Rachel plorans filios suos; et noluit consolari, quia non sunt.

10. Defuncto autem Herode, ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph in Ægypto, dicens: Surge, et accipe puerum et matrem ejus, et vade in terram Israel: defuncti sunt enim qui querebant animam pueri.

11. Qui consurgens accepit puerum et matrem ejus, et venit in terram Israel. Audiens autem quod Archelaus regnaret in Judæa pro Herode patre suo, timuit illo ire; et admonitus in somnis, recessit in partes Galilææ. Et veniens habitavit in civitate quæ vocatur Nazareth: ut adimpleretur quod dictum est per prophetas, quoniam Nazareus vocabitur.

1. AUGUSTINUS in serm. de Epiph. Post miraculum virginis partus quo uterus divino numine plenus, salvo pudoris signo, Deum hominem profudit, inter obscuras cubiculi latebras, et præsepis angustias, in quibus infinita majestas membris contractioribus stabulabat, dum pendet ad ubera, et vilium patitur Deus involumenta pannorum, repente novum de cælo sidus terris effulsit, et, totius mundi dissipata caligine, noctem convertit in diem, ne dies celaretur in nocte: unde Evangelista dicit: *Cum ergo natus esset Jesus in Bethlehem etc.* REMIGIUS. In principio autem hujus evangelicæ lectionis tria pñit: Personam, cum dicitur, *Cum natus esset Jesus*; locum, cum ait, *In Bethlehem Judæ*; tempus, cum addit, *In diebus Herodis regis*. Et hæc tria ad confirmationem narrandæ rei ponuntur. HIERONYMUS super Matth. (cap. 2, parum a princ.). Putamus autem ab Evangelista primum editum, sicut in Hebraico legimus, *Judæ*, non *Judææ*. Quæ est enim aliarum gentium Bethlehem, ut ad distinctionem ejus hic *Judææ* poneretur? *Judæ* autem idcirco scribitur, quia et aliam Bethlehem in *Judæa* legimus in lib. Jesu filii Nave. GLOSSA (ord. super illud, *Bethlehem Judæ*). Duæ enim Bethlehem sunt: alia quæ est in terra Zabulon, altera quæ in terra Juda, quæ prius vocata est Ephrata. AUGUSTINUS in lib. de Cons. Evang. (lib. 2, cap. 5, non

remote a princ.). De civitate autem Bethlehem Matthæus Lucasque consentiunt. Sed quomodo et qua causa ad eam venerint Joseph et Maria, Lucas exponit, Matthæus prætermittit. E contra de Magis ab oriente venientibus Lucas tacet, Matthæus dicit. CHRYSOSTOMUS super Matthæum (hom. 2, in op. imperf., circa princ.). Sed videamus quid ad utilitatem respiciat, quod Evangelista tempus designat quo Christus nascitur, dicens: *In diebus Herodis regis*: quod dicit ut prophetiam Danielis impletam demonstraret, quæ post LXX septimanas annorum Christum nasciturum esse prædicit. Nam ex illo tempore usque ad regnum Herodis LXX septimanarum anni sunt consummati: vel ideo quia quamdiu Judaica gens sub Judaicis regibus, quamvis peccatoribus, tenebatur, Prophetæ mittebantur ad remedium ejus; nunc autem quando lex Dei sub potestate regis iniqui tenebatur, et justitia Dei sub dominatione Romana premebatur, nascitur Christus: quia magna et desperabilis infirmitas medicum artificiosiore quaerebat. RABANUS. Vel ideo regis alienigenæ mentionem fecit, ut impleretur prophetia quæ dixit (Gen. 39): "Non auferetur sceptrum de Juda, nec dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est." AMBROSIIUS super Lucam (lib. 3, inter med. et fin.). Fertur autem quod Idumæi latrones Ascalonem ingressi, Antipatrum inter alios adduxerunt captivum. Is igitur imbutus mysteriis Judæorum, Hircano Judææ regi amicitia copulatur; quam pro se ad Pompejum Hircanus direxit: et quia legationis fructu potitus est, per eam gratiam partem regni affectavit. Occiso autem Antipatro, filius ejus Herodes sub Antonio Senatus consulto Judæis regnare præceptus est: in quo claret Herodem nulla affinitate gentis Judæorum regnum quæsisse. CHRYSOSTOMUS in hom. (6, circa med.). Dicitur autem, *Herodis regis*, dignitatem addens, quia et alius fuit Herodes qui Joannem interfecit. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 2, in opere imperf.). Dum ergo hoc tempore *natus esset*, ecce *Magi* veniunt; hoc est confestim ut natus est; magnum Deum ostendentes in parvulo homine. RABANUS. Magi vero sunt qui de singulis rebus philosophantur; sed sermo communis Magos pro maleficis accipit; qui aliter tamen habentur apud gentem

suam, eo quod sint philosophi Chaldæorum, et ab hujus artis scientia reges quoque et principes ejusdem gentis omnia sapiunt, et ipsi primum ortum Domini intellexerunt. AUGUSTINUS in serm. de Epiph. (serm. 4, qui est de temp. 32, parum a princ.). Isti autem Magi quid fuerunt nisi primitiæ gentium? Israelitæ pastores, Magi gentiles; illi prope, isti longe, utrique tamen ad angularem lapidem cucurrerunt. (Et serm. 2 de Epiph. qui est 30 de temp.). Manifestatus est ergo Jesus non doctis, nec justis: prævalet namque imperitia in rusticitate pastorum, et impietas in sacrilegiis Magorum. Utrosque sibi lapis ille angularis attribuit: quippe qui venerit stulta eligere, ut confunderet sapientes, et non vocare justos, sed peccatores, ut nullus magnus superbireret, nullus infirmus desperaret. GLOSSA (ord. super illud, *Ecce Magi venerunt*). Hi autem Magi reges fuerunt, qui etsi tria munera obtulisse dicuntur, non ideo non plures quam tres fuisse probantur; sed ut per eos gentes, quæ ex tribus filiis Noe natæ sunt, venturæ ad fidem præfigurarentur. Vel tot fuerunt principes, qui plures duxerunt in comitatu suo. Venerunt autem non post annum, quia tunc inveniretur in Ægypto, non in præsepio, sed tertiadecima die. Ad ostendendum autem unde venirent, dicitur, *Ab oriente*. REMIGIUS. Sciendum est autem, quia varia est de Magis opinio. Quidam enim dicunt eos fuisse Chaldæos; Chaldæi enim stellam pro Deo colebant; et ideo dixerunt quod nuncupativus eorum Deus ostenderit Deum verum natum. Alii vero dicunt Persas eos fuisse. Nonnulli dicunt illos de ultimis finibus terræ fuisse. Alii vero dicunt illos fuisse nepotes Balaam: quod magis est credendum; Balaam enim inter cetera quæ prophetavit dixit (Num. 24): "Orietur stella ex Jacob." Illi vero habentes hanc prophetiam, mox ut viderunt stellam novam, intellexerunt regem natum, et venerunt. HIERONYMUS (in Commentariis super Matth. 2). Et sic hanc stellam futuram vaticinio Balaam novæ, cujus erant successores. Sed quaerendum est si Chaldæi vel Persæ, aut de ultimis finibus terræ fuerunt, quomodo in tam brevi spatio Jerosolymam venire potuerunt? REMIGIUS. Sed sciendum est, quod aliqui solent dicere quod puer qui tunc natus est, in tam brevi

spatio temporis de ultimis finibus terræ ad se perducere potuit. GLOSSA. Vel non mirandum est eos in tredecim diebus venisse in Bethlehem, cum equos Arabicos et dromedarios haberent, qui scilicet sunt veloces ad iter. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 2, in op. imperf. post init.). Vel per biennium ante Christi natiuitatem profecti sunt, et stella eos præcedebat, et neque esca, neque potus defecit in peris eorum. REMIGIUS. Velsi fuerunt successores Balaam, reges isti non longe distant a terra promissionis; idcirco in tam brevi spatio temporis Jerusalem venire potuerunt. Sed tunc quærendum est quare Evangelista dicat eos ab oriente venisse. Quod ideo est, quia ab illa regione venerunt quæ in orientali parte Judæis posita est. Pulchre autem ipsi ab oriente venisse dicuntur, quia omnes qui ad Dominum veniunt, ab ipso et per ipsum veniunt: ipse enim est oriens, secundum illud Zach. 6, "Ecce vir, oriens nomen ejus." CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 2, in opere imperf., non remote a principio). Vel ab oriente venerunt. Unde dies nascitur, inde initium fidei processit, quia fides lumen est animarum. Ab oriente ergo venerunt, sed Jerosolymam. REMIGIUS. Quamvis Dominus ibi natus non esset: quia licet agnoscerent natiuitatis tempus, locum tamen non cognoverunt. Jerusalem enim regia civitas est, et crediderunt quod talis puer non nisi in urbe regia nasci debuisset. Sive ideo venerunt, ut adimpleretur quod scriptum est (Isa. 2): "De Sion exhibit lex, et verbum Domini de Jerusalem;" quia ibi primo annuntiatus est Christus; sive ut studio Magorum damnaretur pigritia Judæorum. Venerunt ergo Jerosolymam, dicentes: *Ubi est qui natus est rex Judæorum?* AUGUSTINUS in serm. de Epiph. (serm. 2, parum ante medium). Cum autem multi nati atque defuncti essent reges Judæorum, numquid quemquam eorum adorandum Magi quæsierunt? Non, quia nec quemquam eorum de cælo loquentem didicerunt. Non itaque regi Judæorum, quales esse illic solebant, hunc tam magnum honorem longinqui alienigenæ ab eodem regno prorsus extranei a se debere arbitrantur. (Et serm. 7, circa med.). Sed talem natum esse didicerant, in quo adorando se salutem, quæ secundum Deum est, consequuturos minime dubitarent: neque enim

atas erat saltem cui adulatio humana serviret, non de membris purpura, non in capite diadema fulgebat, non pompa famulantium, non terror exercitus, non gloriosa fama præliorum hos ad eum viros ex remotis terris cum tanto voto supplicationis attraxerunt. (Et serm. 6, de Epiph.). Jacebat in præsepio puer, ortu recens, exiguus corpore, contemptibilis paupertate. Sed magnum aliquid latebat in parvo, quod illi homines primitiæ gentium, non terra portante, sed cælo narrante didicerant: unde sequitur: *Vidimus enim stellam ejus in oriente.* Annuntiant et interrogant, credunt et quærunt, tamquam significantes eos qui ambulantes per fidem, et desiderant speciem. CHRYSOSTOMUS in hom. 6. Sciendum autem, quod Priscillianistæ hæretici, qui nasci unumquemque hominem sub constitutionibus stellarum putant, hoc in adjutorium sui erroris assumunt, quod nova stella exiit, cum Dominus in carne apparuit: cujus fuisse fatum eandem quæ apparuit stellam putant. AUGUSTINUS contra Faustum (lib. 2, cap. 1, in princ.). Et secundum Faustum hic stella inducitur, quæ confirmat genesim, ut recte Genesidium hoc magis nuncupari possit quam Evangelium. GREGORIUS in hom. (10, ante med.). Sed absit a fidelium cordibus ut esse quid fatum dicant. AUGUSTINUS de Civit. Dei (lib. 5, cap. 1, paulo a principio). Nam homines quando fatum audiunt, usitata loquendi consuetudine non intelligunt nisi vim positionis siderum, qualis est quando quis nascitur sive concipitur; quod aliqui alienant a Dei voluntate. Et hi ab auribus omnium repellendi sunt, qui qualicumque deorum volunt esse cultores. Aliqui vero stellas hanc putant habere potestatem traditam sibi a summa Dei potestate: qui magnam cælo faciunt injuriam, in cujus velut splendidissima curia opinantur scelera facienda decerni; qualia si aliqua terrena civitas decrevisset, genere humano decernente fuerat evertenda. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 2, in opere imperf.). Si ergo aliquis adulter et homicida fiat per stellam, magna est iniquitas illarum stellarum, magis autem illius qui creavit stellas: nam cum sit præscius futurorum Deus, ex quo tanta iniquitas futura per stellas, si voluit ei dare, non est bonus; si noluit ei dare, et non potuit, im-

potens est. Si etiam stellæ nec quod aut mali sumus aut boni, ergo nec quod bonum nostrum laudandum est, nec malum vituperandum, quia nec in nobis est voluntarius actus; ut quid enim mali mei penam suscipiam, quod non voluntate, sed necessitate commisi? Ipsa denique mandata Dei ne peccent homines, aut hortamenta ut faciant bonum, hanc insipientiam destruunt. Quis enim jubet aliquem ne faciat malum quod non potest declinare; aut faciat bonum ad quod non potest pervenire? GREGORIUS NYSSÆNUS (lib. 6 Philo., cap. 1). Insipientes vero sunt orationes omnibus secundum fatum existentibus; exultat autem et providentia Dei cum pietate; cum his et homo organum solum invenitur superni circularis motus; ab hoc enim moveri ad operationes ajunt, non solum partes corporis, sed animæ excogitationes; et universaliter qui hoc dicunt, quæ in nobis sunt, et contingentis naturam destruunt; et ita nihil aliud est hoc quam omnia evertere. Ubi etiam de reliquo erit liberum arbitrium? Liberum enim oportet esse quod est in nobis. AUGUSTINUS de Civit. Dei (lib. 5, cap. 6, circa med.). Non usquequaque autem absurde dici potest, ad solas corporum differentias afflatus quosdam valere sidereos, sicut solaribus accessibus et decessibus videmus anni tempora variari, et lunaribus incrementis atque decrementis augeri et minui quædam genera rerum, sicut conchas, et mirabiles æstus Oceani; non autem animi voluntates positionibus siderum subdi. (Et cap. 1). Quod si dicantur stellæ significare ista potius quam facere; quid est quod nunquam dicere potuerunt, cur in vita geminorum, in actionibus, in eventibus, professionibus, actibus, honoribus, ceterisque rebus ad humanam vitam pertinentibus, atque in ipsa morte plerumque sit tanta diversitas, ut similiores sint multi extranei, quam ipsi inter se gemini, per exiguum temporis intervallum in nascendo separati, in conceptu autem per concubitum uno etiam momento seminati? (Et cap. 2). Quod ergo conantur efficere de intervallo exigui temporis quod ipsi inter se gemini dum nascerentur habuerunt, non tantum valet quanta invenitur in geminorum voluntatibus, actibus, moribus casibusque diversitas. (Et cap. 7). Quidam vero non astrorum constitutionem, sed om-

nium connexionem seriemque causarum, quam Dei summi tribuunt voluntati et potestati, fati nomine appellant. Si quis ergo res humanas fato tribuit quia ipsam Dei voluntatem vel potestatem fati nomine appellat; sententiam teneat, linguam corrigat, quoniam fati nomen solent a loquentibus poni in siderum constitutione. (Et cap. 9). Unde voluntatem Dei fati vocabulum non nuncupamus, nisi forte ut fatum a fando, idest a loquendo, dictum intelligamus. Scriptum est enim (Psal. 61): "Semel locutus est Deus: duo hæc audivi." Unde non est multum cum eis de verbi controversia laborandum atque certandum. AUGUSTINUS contra Faustum (lib. 2, cap. 5, circa med.). Si autem sub fato stellarum nullius hominis genesim ponimus, ut liberum arbitrium voluntatis ab omni necessitatis vinculo vindicemus; quanto minus illius temporalem generationem sub astrorum conditione credimus factam, qui est universorum æternus creator et Dominus? Itaque illa stella quam viderunt Magi, Christo secundum carnem nato, non ad decretum dominabatur, sed ad testimonium famulabatur. Proinde non ex illis erat stellis quæ ab initio creaturæ itinerum suorum ordinem sub creatoris lege custodiunt, sed novo virginis partu novum sidus apparuit, quod ministerium officii sui etiam ipsis Magis quærentibus Christum, cum ante faciem præiret, exhibuit, donec eos usque ad ipsum locum ubi Deus Verbum infans erat, præeundo perduceret. Quidam autem astrologi ita constituerunt nascentium hominum fata sub stellis, ut aliquam stellarum, homine aliquo nato, circuitus sui ordinem reliquisse, et ad eum qui natus est, perrexisse asseverent. Sortem quippe nascentis astrorum ordini colligari arbitrantur, non astrorum ordinem ad hominis nati diem posse mutari. Quapropter si stella illa ex his erat quæ in cælo peragunt ordines suos, quomodo poterat discernere quid Christus acturus erat, quæ nato Christo jussa est relinquere quod agebat? Si autem, ut probabilius creditur, ad demonstrandum Christum, quæ non erat, exorta est; non ideo Christus natus quia illa extitit; sed illa extitit, quia Christus natus est: unde si dici oporteret, non stellam Christo, sed Christum stellæ, fatum fuisse diceremus: ipse quippe illi, non illa huic nascendi attulit

causam. CHRYSOSTOMUS in hom. (6, parum a princip.). Non est hoc etiam astronomiæ opus a stellis scire eos qui nascuntur, sed ab hora nativitatis futura prædicere; hi autem tempus nativitatis non cognoverunt, ut hinc sumentes initium a stellarum motu futura cognoscerent; sed e converso. Dicunt ergo, *Vidimus stellam ejus*. GLOSSA (interl.). Idest propriam, quia hanc creavit ad ostensionem sui. AUGUSTINUS in serm. de Epiph. Pastoribus Angeli, Magis stella Christum demonstrat: utrisque loquitur lingua cælorum, quia lingua cessaverat Prophetarum. Cælos Angeli habitant, et sidera exornant: utrisque ergo cæli enarrant gloriam Dei. GREGORIUS (hom. in Evangel., 10, circa princ.). Et rationabiliter Judæis, tamquam ratione utentibus, rationale animal, idest Angelus, prædicare debuit. Gentiles vero, quia ratione uti nesciebant, ad cognoscendum Dominum non per vocem, sed per signa perducuntur: quia et illis prophetiæ tamquam fidelibus, et istis signa tamquam infidelibus data sunt. Eisdem autem gentibus Christum, cum perfectæ esset ætatis, Apostoli prædicant, eumque parvulum et necdum per humanitatis officium loquentem stella gentibus denuntiatur: quia nimirum rationis ordo poscebat ut loquentem jam Dominum loquentes nobis prædicatores, et necdum loquentem elementa muta prædicarent. LEO Papa in serm. 8 de Epiph. Ipse etiam Christus expectatio gentium, de quibus quondam beatissimo patri Abraham innumerablem fuit promissa successio, non carnis semine, sed fidei fecunditate generanda: et ideo stellarum multitudini comparata, ut ab omnium gentium patre, non terrena, sed cælestis progenies speraretur. Ad credendum ergo promissæ posteritatis heredes in sideribus designati, ortu novi sideris excitantur; ut in quo cælum est adhibitum in testimonium, cæli famuletur obsequium. CHRYSOSTOMUS in hom. (6, aliq. a princ.). Quoniam autem non cælestium una stellarum hæc fuit, manifestum est; nulla enim alia stellarum hac via procedit: hæc enim ab oriente in meridiem ferebatur, ita enim Palæstina ad Persidem jacet. Secundo autem a tempore quo videbatur: non enim in nocte apparuit tantum, sed in media die; quod non est virtutis stellæ, sed nec etiam lunæ. Tertio,

ab eo quod apparebat, et occultabatur rursus: cum enim intraverunt Jerosolimam, occultavit seipsam; deinde ubi Herodem reliquerunt, seipsam monstravit. Neque etiam proprium quemdam gressum habebat; sed cum oportebat ire Magos, ibat; quando autem stare oportebat, stabat; sicut et de columna nubis erat in deserto. Quarto, quia non sursum manens partum Virginis ostendebat, sed deorsum descendens hoc faciebat; quod non est stellæ motus, sed virtutis cujusdam rationalis: unde videtur hæc stella virtutis invisibilis fuisse in talem apparentiam formata. REMIGIUS. Nonnulli dicunt hanc stellam fuisse Spiritum sanctum, ut ipse qui postea super baptizatum Dominum descendit in specie columbæ, in specie stellæ apparuerit Magis. Alii dicunt fuisse Angelum, ut ipse qui apparuit pastoribus, apparuerit etiam Magis. GLOSSA (ordin. super illud, *Vidimus stellam ejus*). Sequitur etiam, *In oriente*. Utrum stella in oriente orta sit, an ipsi ibi positi natam et occidentem viderint, ambiguum est: potuit enim nasci in oriente, et eos in Jerusalem perducere. AUGUSTINUS in serm. de Epiph. Sed dicturus es: A quibus audierunt quod talis, scilicet stella, Christum natum significaret? Profecto ab Angelis aliqua monitione revelationis. Quæris fortassis: Ab Angelis bonis, an malis? Christum quidem et angeli mali, hoc est demones, Filium Dei esse confessi sunt. Sed cur non et a bonis hoc audierint, quando in Christo adorando salus eorum jam quærebatur, non iniquitas damnabatur? Potuerunt ergo illis et Angeli dicere: Stella quam vidistis, Christus est. Ite, adorare illum ubi natus est, et simul judicate qualis quantusque natus sit. LEO Papa (in serm. 4 de Epiph.). Vel præter illam stellæ speciem quæ corporeum incitavit obtutum, fulgentior veritatis radius eorum corda perdocuit; et hoc quidem ad illuminationem fidei pertinebat. AUGUSTINUS in lib. de Quæst. novi et vet. test. (quæst. 63, in princ.). Vel Judæorum natum regem intellexerunt, cum stella indice temporalis rex soleat designari. Hi enim Magi Chaldæi non malevolentia astrorum cursum, sed rerum curiositate speculabantur. Sicut enim datur intelligi, traditionem Balaam sequebantur, qui dixit Num. 24, " Orietur stella ex Jacob. "

Unde videntes stellam extra ordinem mundi, hanc intellexerunt quæm Balaam futuram indicem regis Judæorum prophetaverat. Leo Papa in serm. 4, de Epiph. Potuerunt autem illis credita et intellecta sufficere, ut corporali intuitu non inquirerent quod plenissimo visu mentis inspexerant; sed diligentia sagacis officii ad videndum usque pterum perseverans nostri temporis hominibus serviebat: ut sicut omnibus nobis profuit, quod post resurrectionem Domini vestigia vulnerum ejus, Thomæ apostoli exploravit manus: ita ad nostram utilitatem proficeret quod infantiam ipsius Magorum probavit aspectus: unde dicunt: *Venimus adorare eum*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 2 in opere imperf. non multum repete a princ.). Sed numquid nesciebant quia in Jerusalem regnabat Herodes? Numquid non intelligebant quia quicumque, rege vivente, alterum regem pronuntiat aut adorat, punitur in sanguine? Sed dum considerabant regem futurum, non timebant præsentem: adhuc non viderant Christum, et jam parati erant mori pro eo. O beati Magi, qui ante conspectum crudelissimi regis, priusquam Christum cognoscerent, Christi facti sunt confesores.

2. AUGUSTINUS in serm. de Epiph. Sicut Magi desiderant redemptorem, ita Herodes timet successorem: unde sequitur: *Audiens autem Herodes rex, turbatus est*. Glossa. Rex dicitur ut ex collatione ejus qui queritur, hic intelligatur extraneus. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 2 in opere imperf. parum ante medium). Et ideo turbatur audiens regem natum Judæis ex genere Judæorum, cum esset ipse genere Idumæus, ne regno revolutio iterum ad Judæos, ipse a Judæis expelleretur, et semen ejus post ipsum præcideretur a regno: semper enim grandis potestas majori timori subjecta est: sicut enim rami arborum in excelso positarum, etiam si levis aura flaverit, moventur, sic et sublimes homines etiam levis nuntii fama conturbat; humiles autem, sicut in convalle, plerumque in tranquillitate consistunt. AUGUSTINUS in serm. de Epiph. (2, ante med.). Quid autem erit tribunal judicantis, quando superbos reges timere faciebat nativitas infantis? Pertimeant reges ad Patris dexteram jam sedentem, quem

rex impius timuit adhuc matris ubera lambentem. Leo Papa in serm. de Epiph. (4, ante med.). Superfluo tamen Herodes timore turbatur: non capit Christum regio tua, nec mundi Dominus potestatis tuæ cœpit esse contentus angustiis. Quem in Judæa regnare non vis, ubique regnat. Glossa (ord. super illud, *Turbatus est*). Vel non solum propter se timuit, sed propter iram Romanorum: decreverant enim Romani, ne quis rex vel Deus sine eorum consilio diceretur. GREGORIUS in hom. (10, super Evang. in princ.). Cæli autem rege nato, rex terræ turbatus est: quia nimirum terrena altitudo confunditur, cum celsitudo cælestis aperitur. Leo Papa in serm. de Epiph. (6, ante med.). Herodes etiam diaboli personam gerit, cujus sicut tunc fuit incensor, ita nunc quoque est indefessus imitator. Cruciatur enim vocatione gentium, et quotidiana potestatis suæ destructione torquetur. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 2, in opere imperf.). Uterque ergo zelo proprio turbatur, et sui regni successorem timebat: Herodes terrenum, diabolus autem cælestem. Ecce autem et Judaicus populus turbatur, qui magis de auditu isto gaudere debuerat, quia rex Judæus surgere dicebatur. Sed turbabantur, quia de adventu justi non poterant gaudere iniqui. Aut certe turbantur, ne forte iratus Judaico regi genus ejus vexaret; unde sequitur: *Et omnis Jerosolyma cum illo*. Glossa (ord. super illud, *Et omnis Jerosolyma cum illo*). Volens illi favere quem timebat: populus enim plus justo eis favit quos crudeles sustinet.

Sequitur: *Et congregans omnes principes sacerdotum et scribas populi*. Ubi nota diligentiam inquirentis, ut si inveiret, faciat quod postea se velle ostendit; sin autem, excusatus sit Romanis. Remyus. Scribæ autem dicti sunt, non tantum ab officio scribendi, sed potius ab interpretatione Scripturarum: erant enim legis doctores.

Sequitur: *Sciscitabatur ab eis ubi Christus nasceretur*. Hic attendendum est, quia non dixit ubi Christus natus est, sed *Ubi nasceretur*. Callide enim interrogavit eos, ut posset agnoscere si de rege nato lætarentur. Christum autem vocat, quia noverat inungi regem Judæorum. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 2, in opere imperf.). Ut quid autem

interrogat Herodes, qui non credebat Scripturam? Aut si credebat, quomodo sperabat posse interficere illum quem regem futurum esse dicebant? Sed diabolus instigabat, qui credebat quod Scripturam non mentitur. Sic sunt omnes peccatores, qui hoc ipsum quod credunt, perfecte credere non permittunt; quod enim credunt, veritatis est virtus, quæ non potest esse occulta; quod autem non credunt, excæcatio est inimici. Si enim perfecte crederent, sic viverent quasi post modicum transirent de hoc mundo, non quasi in æternum mansuri.

Sequitur: *At illi dixerunt: In Bethlehem Judæ.* LEO Papa in serm. de Epiph. (1. paulo ante medium). Magi quidem humano sensu significatum sibi regis ortum existimaverunt in civitate regia esse querendum. Sed qui servi susceperat formam, et non judicare venerat, sed judicare, Bethlehem prælegit natiuitati, Ierosolymam passioni. TEODORUS (in ser. Conc. Ephesini). Si enim maximam Romam elegeret civitatem, potentia civium mutationem orbis terrarum factam putarent; si filius fuisset Imperatoris, potestati utilitatem adscriberent. Sed quid fecit? Omnia egena et vilia elegit, ut divinitas cognosceretur orbem transformasse terrarum. Propterea paupereulam elegit matrem, pauperiorem patriam, egenus fit pecuniis, et hoc tibi exponit presepe. GREGORIUS in hom. (8 super Evang.). Bene etiam in Bethlehem nascitur: Bethlehem quippe domus panis interpretatur: ipse namque est qui ait (Joan. 6): "Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi." CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 2, in opere imperf.). Cum autem debuissent celare mysterium regis præfiniti a Deo, maxime in conspectu alienigenæ regis, facti sunt non prædicatores operum Dei, sed proditores mysteriorum ejus; et non solum manifestant mysterium, sed etiam prophetium protulerunt exemplum; unde subjungunt: *Sic enim scriptum est per Prophetam, scilicet Michæam (cap. 5): Et tu Bethlehem terra Juda.* GLOSSA (ordin. super illud, *Et tu Bethlehem*). Hoc sic ponit ut ab eis dictum est, qui etsi non verba, veritatem sensus quodammodo ponunt. HIERONYMUS (de opt. interpretandi genere, a medio). Unde hic reprehenduntur Judæi de ignorantia, quo-

niam prophetia dicit, "Tu Bethlehem Ephrata; illi dixerunt, *Tu Bethlehem terra Judæ.* CHRYSOSTOMUS, super Matth. (hom. 2, in opere imperf. ante medium). Sed adhuc ipsam prophetiam præcidentes, interficiendorum parvulorum facti sunt causa: sic enim scriptum erat, "Ex te exiet rex, qui pascet populum meum Israel, et dies ejus a diebus sæculi." Si ergo integram prophetiam protulissent, considerans Herodes, quia non erat rex terrenus, cujus dies a diebus sæculi erant, in tantum furorem non exarsisset. HIERONYMUS super Matthæum (cap. 2, in initio, et super Michæam, cap. 5). Est autem sensus prophetiæ talis: Tu Bethlehem terra Juda vel Ephrata (quod ideo dicitur, quia est alia Bethlehem in Galgalis sita), quamvis parvus vicus sis inter millia civitatum Juda, tamen ex te nascetur Christus, qui erit dominator Israel, qui secundum carnem de David est, de me tamen natus est ante sæcula; et ideo dicitur: "Egressus ejus ab initio a diebus æternitatis;" quia (Joan. 1) "In principio Verbum erat apud Deum." Sed hoc ultimum, ut dictum est, Judæi taceverunt, alia vero mutaverunt, vel propter ignorantiam, ut dictum est, vel ad majorem manifestationem, ut Herodi alienigenæ intellectum prophetiæ aperirent; unde pro eo quod Propheta dixit Ephrata, quod erat nomen antiquum, et forte Herodi ignotum, dixerunt, *Terra Juda;* pro eo autem quod Propheta dixerat, "Minima es in millibus Juda," volens ostendere parvitatem ejus quantum ad populi multitudinem, dixerunt: *Nequaquam minima es in principibus Juda.* Volentes ostendere magnitudinem dignitatis, provenientem ex dignitate principis nascituri; quasi dicerent: Magna es inter civitates ex quibus principes prodierunt. REMIGIUS. Vel talis est sensus: quamvis minima videaris inter urbes principatum habentes, tamen non es minima; quia *ex te exiet dux qui regat populum meum Israel.* Dux autem iste Christus est, qui populum fidelem regit et gubernat. CHRYSOSTOMUS in hom. (1, prope princ.). Intende autem certitudinem prophetiæ; non enim dixit quod in Bethlehem erit, sed quod de Bethlehem exiet; ostendens quod ibi solum nasceretur. Quomodo autem habet rationem de Zorobabel hæc dicta esse ut

quidam dicunt? Non enim exitus ejus fuit a principio ex diebus sæculi, neque etiam ex Bethlehem exivit, cum non in Judæa, sed in Babylonia natus sit. Est etiam ad hoc, testimonium quod dicit: *Nequaquam minima es, quia ex te exiet*: nullus enim alius illustrem fecit villam in qua nasceretur quam Christus. Post nativitatem enim a finibus orbis terrarum veniunt visuri præsepe et tugurii locum. Non autem dixit, Ex te exiet Filius Dei; sed *Dux qui pascet populum meum Israel*: oportebat enim in principio condescendere, ut non scandalizarentur; et quæ ad salutem hominum pertinebant prædicare, ut magis inducerentur. Mystice autem dicit: *Qui regat populum meum Israel*: Israel enim hic dicit eos qui crediderunt ex Judæis, si autem non omnes Christus rexit, eorum est accusatio. De gentibus autem interim tacuit, ne scandalizaret Judæos. Vide autem mirabilem dispensationem: Judæi enim et Magi simul se invicem docent. Judæi a Magis audiunt quod Christum in orientis regione stella prædicabat, et Magi a Judæis quod Prophetæ antiquitus eum nuntiaverunt; ut geminato testimonio confirmati, ardentiori fide expeterent quem et stellæ claritas et prophetiæ manifestabat auctoritas. AUGUSTINUS in serm. de Epiph. Ferme autem biennio ante visa est stella mirantibus quid esset. Sed tunc intelligitur indicatum eis cujus esset stella quæ jamdiu videbatur, quando natus est qui per illam significabatur. Sed postquam Christo nato revelatum est Magis, venerunt ab oriente, et tertiadecima die adoraverunt eum, quem ante paucos dies natum fuisse didicerunt. CHRYSOSTOMUS in hom. 7. Vel ante multum tempus hæc stella apparuit, quoniam multum tempus in itinere erant Magi consumpturi, ut confestim cum natus esset, Christo assisterent, eum in fasciis adorantes, ut mirabilior appareret. GLOSSA. Secundum alios vero a die nativitatis Christi creditur stella tantum apparuisse, et peracto officio, cum nova esset, desiit esse. Ait enim Fulgentius (in hom. de Epiph.): Puer natus novam stellam fabricavit. Cognito autem loco et tempore, personam pueri vult non ignorare: unde dicit: *Ite, et interrogate diligenter de puero*. Illud præceperat quod absque præcepto erant facturi. CHRYSOSTOMUS in hom. 7. Non autem dicit, *Interrogate* de rege; sed *de puero*: ei enim etiam nomen potestatis inviderat. CHRYSOSTOMUS super Matth. (in opere imperf. ut supra). Ergo ut ad hoc eos induceret, devotionem promittebat, et per eam gladium acuebat, et malitiam cordis sui humilitatis colore depingebat. Talis est consuetudo omnium malignorum; quando aliquem in occulto gravius lædere volunt, hu-

quam audivit Herodes responsum duplici modo credibile: primum quia a sacerdotibus fuerat dictum, deinde quia exemplo prophetico fuerat comprobatum: non tamen ad devotionem flectitur nascituri regis, sed ad malitiam interfectionis ejus per dolum. Vidit enim quia non poterat Magos nec blandimentis flectere, nec minis terrere, nec auro corrumpere, ut consentirent in interfectionem regis futuri; ideo illos decipere cogitavit: unde dicitur: *Tunc Herodes clam vocatis Magis*. Occulte autem vocavit eos, ut non viderent Judæi quos habebat suspectos: ne forte quasi regem suæ gentis amantes proderent consilium ejus. *Diligenter didicit ab eis tempus stellæ*. REMIGIUS. Idcirco diligenter, quia callidus erat, et timebat ne non reverterentur ad eum, ut tunc sciret quid ageret de puero occidendo. AUGUSTINUS in serm. 7 de Epiph. Ferme autem biennio ante visa est stella mirantibus quid esset. Sed tunc intelligitur indicatum eis cujus esset stella quæ jamdiu videbatur, quando natus est qui per illam significabatur. Sed postquam Christo nato revelatum est Magis, venerunt ab oriente, et tertiadecima die adoraverunt eum, quem ante paucos dies natum fuisse didicerunt. CHRYSOSTOMUS in hom. 7. Vel ante multum tempus hæc stella apparuit, quoniam multum tempus in itinere erant Magi consumpturi, ut confestim cum natus esset, Christo assisterent, eum in fasciis adorantes, ut mirabilior appareret. GLOSSA. Secundum alios vero a die nativitatis Christi creditur stella tantum apparuisse, et peracto officio, cum nova esset, desiit esse. Ait enim Fulgentius (in hom. de Epiph.): Puer natus novam stellam fabricavit. Cognito autem loco et tempore, personam pueri vult non ignorare: unde dicit: *Ite, et interrogate diligenter de puero*. Illud præceperat quod absque præcepto erant facturi. CHRYSOSTOMUS in hom. 7. Non autem dicit, *Interrogate* de rege; sed *de puero*: ei enim etiam nomen potestatis inviderat. CHRYSOSTOMUS super Matth. (in opere imperf. ut supra). Ergo ut ad hoc eos induceret, devotionem promittebat, et per eam gladium acuebat, et malitiam cordis sui humilitatis colore depingebat. Talis est consuetudo omnium malignorum; quando aliquem in occulto gravius lædere volunt, hu-

3. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 2, in opere imperf., ante medium). Post-

militatem illi et amicitias fingunt. Unde dicit: *Et cum inveneritis, renuntiate mihi, ut et ego veniens adorem eum.* GREGORIUS in hom. (10 in Evang. ante med.). Adorare eum se velle simulat, ut quasi hunc, si invenire possit, extinguat.

Sequitur: *Qui cum audissent regem, abierunt.* REMIGIUS. Audierunt Magi Herodem ut quærerent Dominum; sed non ut ad eum reverterentur. Significabant enim bonos auditores, qui bona quæ audiunt a malis prædicatoribus faciunt; sed tamen opera illorum non imitantur.

4. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 2 in opere imperf. circa medium). Ex hoc loco ostenditur, quia cum stella deduxisset Magos prope Jerusalem, abscondita est ab eis, ut relictæ stella cogerentur in Jerusalem interrogare de Christo simul et manifestare, propter duo: primo ad confusionem Judæorum; quia Gentiles stellæ tantummodo visione confirmati, Christum per alienas provincias requirebant, et Judæi ab infania prophetias legentes de Christo, et in suis finibus natum non susceperunt; demum ut interrogati sacerdotes, unde nascitur Christus, ad præjudicium suum responderent, De Bethlehem: quia qui Herodem docuerant de Christo, ipsi ignorabant de illo: et ideo post interrogationem et responsonem habitam subditur: *Et ecce stella quam viderant in oriente; antecedebat eos*, ut considerantes obsequium stellæ, regis intelligerent dignitatem. AUGUSTINUS in serm. de Epiph. Et ut Christo plenum redderet obsequium, temperavit gradum, donec Magos perduceret ad puerum. Obsequium præbuit, non imperium adduxit: suplices ostendit, hospitium radiavit amplissimo lumine, et tecta nati perfudit, sicque discessit: unde sequitur: *Usque dum veniens staret supra ubi erat puer.* CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 2 in opere imperf.). Quid autem mirum si soli justitiæ orituro stella ministrabat divina? Stetit enim supra caput pueri, quasi dicens, Hic est; ut quia loquendo monstrare non poterat, stando demonstraret. GLOSSA. Hic autem apparet quod stella in aere posita erat, et domui in qua puer erat multum vicina: aliter enim domum non discrevisset. AMBROSIIUS super Luc. (lib. 2, cap. ult.). Hæc autem stella via est, et via Christus est: quia secundum incarnationis mysterium Christus est

stella; ipse enim est stella splendida et matutina: unde ubi Herodes est, non videtur; ubi autem Christus, rursum videtur, et viam monstrat. REMIGIUS. Vel stella significat gratiam Dei, Herodes diabolus. Qui autem per peccatum se diabolo subdit, mox gratiam perdit; quod si per pœnitentiam recesserit, mox gratiam invenit; quæ non dimittit donec perducatur ad domum pueri, idest Ecclesiam. GLOSSA (ord. super illud, *Et ecce stella*). Vel stella est illuminationis fidei, quæ ad proximum ducit: quam dum divertunt ad Judæos, Magi amittunt: quia dum a malis consilium quærunt, veram illuminationem perdunt.

5. GLOSSA. Postquam præmisit stellæ obsequium, subjungit Evangelista Magorum gaudium, dicens: *Videntes autem stellam, gavisi sunt gaudio magno valde.* REMIGIUS. Et sciendum, quod non satis fuit dicere Evangelistæ, *Gavisi sunt*; sed addidit, *Gaudio magno et valde.* CHRYSOSTOMUS (super Matth. hom. 2 in op. imp.). Gavisi sunt, quia spes eorum non erat decepta, sed amplius confirmata, quod tanti itineris non sine causa susceperunt laborem. GLOSSA. Gaudio gaudet qui propter Deum gaudet, qui est verum gaudium. Addidit autem et magno, quia de magno gaudebant. CHRYSOSTOMUS (hom. 2 in opere imperf. a medio). Per mysterium enim stellæ intelligebant quoniam dignitas tunc nati regis excedebat mensuram omnium mundalium regum. Addidit etiam valde. REMIGIUS. Quia voluit ostendere, quod magis gaudent homines de rebus perditis quam semper possessis.

Subditur autem: *Et intrantes domum, invenerunt.* LEO Papa in serm. de Epiph. (4, circa medium). Quantitate parvum, alienæ opis indigum, fandi impotentem, et in nullo ab humanæ infantie generalitate discretum; quia sicut fidelia erant testimonia quæ in eo majestatem invisibilis divinitatis ostenderent, ita probatissimum debebat esse, sempiternam illam essentiam Filii Dei, veram suscepisse hominis naturam.

Cum Maria matre ejus. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 2 in opere imperf.). Non diademate coronata, aut in lecto aureo recumbente: sed vix tunicam habente unam, non ad ornamentum corporis, sed ad tegumentum nuditatis, qualem habere potuit carpentarii uxor

peregre constituta. Si ergo regem terrenum quærentes venissent, magis fuissent confusi quam gavis, quia tanti itineris laborem sine causa suscepissent. Nunc autem quia cælestem regem quærebant, etsi nihil regale videbant, in eo tamen solius stellæ testimonio contenti, gaudebant oculi eorum contemptibilem puerum aspicere, quia spiritus in corde eorum terribilem eum monstrabat: unde *proidentes adoraverunt eum*; vident enim hominem, et agnoscunt Deum. RABANUS. Divino autem nutu factum est quod abierat Joseph, ne aliqua malæ suspitionis occasio daretur Gentibus. Glossa (ord. super illud, *Et apertis thesauris*): Qui licet morem suæ gentis in donis offerendis sequantur, Arabes enim auro, thure et diversis generibus aromatum abundant; tamen aliquid mysterii muneribus demonstrare volebant: unde sequitur: *Apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera, aurum, thus et myrrham*. GREGORIUS (hom. 10 in Ev. a medio). Aurum quippe regi congruit; thus vero in Dei sacrificium ponebatur; myrrha autem mortuorum corpora condiuntur. AUGUSTINUS in serm. de Epiph. Aurum igitur solvitur quasi regi magno; thus immolatur ut Deo; myrrha præbatur quasi pro salute omnium morituro. CHRYSOSTOMUS (hom. 2, in opere imperfecto). Hæc autem etsi tunc non intelligebantur secundum quale mysterium ista gerebant, vel quid significaret unumquodque munus, eorum nihil contrarium est: gratia enim quæ illos hæc omnia facere hortabatur, ipsa ordinaverat universa. REMIGIUS. Et sciendum, quod isti non singula obtulerunt, sed singuli tria; et singuli cum suis muneribus regem, Deum et hominem prædicaverunt. CHRYSOSTOMUS in hom. (7, circa medium). Erubescant ergo Marcion et Paulus Samosatenus, qui nolunt videre quæ Magi viderunt, qui Ecclesiæ sunt progenitores, Deum in carne adorantes. Nam quod in carne vera sit, panni monstrant et præsepe; quoniam autem non ut purum hominem adorant, sed ut Deum, demonstrant dona, quæ Deo offerre decens erat. Confundantur et Judæi videntes se præventos a Magis, et neque post illos venire studentes. GREGORIUS (hom. 10 in Evang. a medio). Potest et in his aliud intelligi. Auro namque sapientia designatur, Salomone teste, qui ait

(Proverb. 21): "Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis." Thure, quod Deo incenditur, virtus orationis exprimitur, secundum illud (Psalm. 140): "Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo." Per myrrham vero carnis mortificatio figuratur. Nato ergo regi aurum offerimus, si in conspectu ejus sapientiæ lumine splendemus; thus offerimus, si per orationum studia Deo redolere valeamus; myrrham offerimus, si carnis vitia per abstinentiam mortificamus. Glossa (ord. super illud: *Obtulerunt ei*). Tres autem viri qui offerunt, significant gentes de tribus partibus mundi venientes. Thesauros aperiant dum fidem cordis per confessionem ostendunt. Bene autem in domo docentes ne thesaurum bonæ conscientiæ jactando propaleamus. Offerunt tria munera, hoc est fidem sanctæ Trinitatis; vel apertis thesauris Scripturarum, historicum, moralem, et allegoricum sensum offerunt, vel Logicam, Physicam et Ethicam, dum illa fidei servire faciunt.

6. AUGUSTINUS in ser. de Epiph. Herodes impius factus ex timore crudelis voluit desævire. Sed quomodo poterat capere eum qui ipsas fraudes venerat amputare? Ut ergo ejus fraus elidetur, sequitur: *Et responso accepto*. HIERONYMUS (super illud, *Et responso accepto*). Qui enim munera obtulerunt Domino, consequenter responsum accipiunt. Responsum, quod græce *ἀπάντησεν*; dicitur, non per Angelum fit, sed ipsum Dominum, ut meritum Joseph privilegium demonstretur. Glossa (ord. super illud, *Et responso accepto*). Fit autem hæc responsio per ipsum Dominum: quia nullus alius viam reversionis instituit nisi ille qui dicit (Joan. 14), "Ego sum via." Non tamen loquitur puer ad eos, ne divinitas ante tempus reveletur, et ut vera humanitas habeatur. Dicit autem, *Et responso accepto*: sicut enim Moyses tacitus clamat, sic isti pie affectu interrogabant quid divina juberet voluntas. Dicit autem: *Per aliam viam reversi sunt in regionem suam*: quia infidelitatis miscendi non erant Judæorum. CHRYSOSTOMUS in hom. (8, non remote a princ.). Intuere autem Magorum fidem, qualiter non scandalizati sunt in seipsis dicentes: Si magnus est puer hic, quæ necessitas fugæ est, et occultæ reces-

sionis? Hoc enim est veræ fidei non quærere causas eorum quæ fieri præcipiuntur; sed suaderi solum ab eis. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 2 in opere imperf.). Si autem Magi Christum quasi terrenum regem quæsissent, inveniētes eum, apud ipsum mansissent: tunc autem adoraverunt, et reversi sunt. Cum autem reversi fuissent, manserunt colentes Deum magis quam ante, et prædicantes multos erudierunt. Et denique cum Thomas ivisset ad provinciam illam, adjuncti sunt ei; et baptizati, facti sunt executores prædicationis ipsius. GREGORIUS (hom. 10 in Evang. prope finem). Magnum vero nobis aliquid Magi innuunt, quod in regionem suam per aliam viam revertuntur. Regio quippe nostra paradisus est, ad quem Jesu cognito redire per viam qua venimus prohibemur. A regione etenim nostra, superbiendo, inobediendo, visibilia sequendo, cibum vitium gustando discesimus; sed ad eam necesse est ut flendo, obediendo, visibilia contemnendo, atque appetitum carnis refrenando redeamus. CHRYSOSTOMUS super Matth. (in opere imperf. ut supra). Nec etiam erat possibile ut qui ab Herode ad Christum venissent, redirent ad Herodem: qui enim relicto Christo ad diabolum transeunt per peccatum, frequenter per poenitentiam revertuntur ad Christum. Qui enim fuit in innocentia, dum nescit quid sit malum, facile decipitur: sed cum expertus fuerit malum quod invenit, et recordatus bonum quod perdidit, compunctus redit ad Deum. Qui autem relicto diabolo, venit ad Christum, difficile redit ad diabolum: quia dum gaudet in bonis quæ invenit, et recordatur mala quæ evasit, difficile redit ad malum.

7. RABANUS. Hic prætermittit Matthæus diem purificationis, in qua oportebat primogenitum offerri in templo, et agnum, vel par turturum aut columbarum. Et quamvis timerent Herodem, tamen non sunt ausi transgredi legem, quin ad templum puerum deferrent. Cum itaque rumor de puero jam inciperet dilatari, mittitur Angelus qui in Ægyptum faciat puerum transportari: unde dicit: *Angelus Domini apparuit in somnis Joseph*. REMIGIUS. Per hoc quod semper Angelus Joseph in somnis apparuisse dicitur, mystice designatur

quia illi qui a curis terrenis et sæcularibus negotiis quiescunt, perfrui angelica visione merentur. Dicit ergo ei: *Surge, et accipe puerum et matrem ejus*. HILARIUS (cap. 1 in Matth. circa med.). Cum desponsatam eam justo significabat, conjugem nuncupavit; sed post partum mater tantum Jesu ostenditur, ut quem admodum justo Joseph deputaretur Mariæ in virginitate conjugium, ita venerabilis esse ostenderetur in Jesu matre virginitas. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 2, in opere imperf.). Non autem dicit, Accipe matrem, et puerum ejus: sed e converso: quia non propter matrem puer natus est; sed propter puerum mater præparata est. Sequitur: *Et fuge in Ægyptum*. Quomodo autem Filius Dei ante hominem fugit; aut quis liberet de inimicis, si et ipse inimicos suos timet? Et primum quidem oportet ut regulam humanæ naturæ quam suscepit conservet et in hac parte; quia humanæ naturæ et puerilitati convenit fugere potestatem minantem; deinde ut ceteri Christiani, cum necessitas persecutionis adveniret, fugere non erubescant. Sed quare in Ægyptum? Recordatus est enim Dominus, qui non in finem irascitur, quanta mala fecerit super Ægyptum; ideo mittit Filium suum in eam, et dat illi magnæ reconciliationis signum, ut decem plagas Ægypti una medicina sanaret; ut populus qui ante fuerat persecutor populi primogeniti, custos fieret Filii unigeniti; ut quia illi violenter dominati sunt, isti cum devotione servirent; ut jam non irent ad mare rubrum demergendi, sed vocarentur ad aquas baptismatis vivificandi. AUGUSTINUS in serm. de Epiph. Audi etiam magni mysterii sacramentum. Moyses aliquando in Ægypto perfidis clauserat diem; illuc Christus adveniens sedentibus in tenebris reddidit lucem; fugit ut illuminaret, non fugit ut lateret. Sequitur: *Et esto ibi usque dum dicam tibi: futurum est enim ut Herodes quærat puerum ad perdendum eum* (Serm. 2 de Innocen.). Putabat enim infelix tyrannus Salvatoris adventu regali se solio detrudendum; sed non ita est: non ad hoc venerat Christus ut alienam gloriam invaderet, sed ut suam donaret.

Sequitur: *Qui consurgens, accepit puerum et matrem ejus nocte, et recessit in Ægyptum*. HILARIUS (Cæn. 1 in Matth.

prope fin.). Scilicet idolis plenam: jam enim post Judæorum insectationem Judæam relinquens, Christus ad Gentes inanissimis religionibus deditas, colendus infertur. HIERONYMUS (in Matth. cap. 2, super illud, *Ecce Angelus*). Quando igitur tollit puerum et matrem ejus, ut in Ægyptum transeat, nocte tollit et in tenebris; quando vero revertitur in Judæam, nec nox nec tenebræ ponuntur in Evangelio. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 2, in op. imperfecto circa fin.). Omnis enim perfectionis angustia nox est, refrigerium autem dies. RABANUS. Vel quia luce vera recedente, lucis ipsius oscores in tenebris remanserunt, ipsa vero redeunte illuminantur. CHRYSOSTOMUS in hom. 8. Vide autem statim ipso nato tyrannum insanire, et quod mater cum puero ad extraneam effugatur regionem, ut si tu incipiens alicui spirituali rei deservire, videaris tribulari, non turberis, sed omnia viriliter feras, hoc habens exemplum. BEDA. Quod enim Dominus a parentibus sublatus est in Ægyptum, significat electos sæpius malorum improbitate suis effugandos ex sedibus, vel etiam exilio dammandos. Si quidem ipse qui suis erat præcepturus (infra 10): *Cum vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam*: primus fecit quod præcepit, fugiendo hominem quasi homo in terra, quem stella Magis paulo ante adorandum monstravit ex cælo. REMIGIUS. Quod autem Dominus in Ægyptum iturus esset, prædixerat Isaïas 19, cum ait: "Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingreditur Ægyptum, et disperdet simulacra Ægypti." Consuetudo autem fuit istius Evangelistæ omnia quæ dixit confirmare; et hoc ideo, quia Judæis scribebat; ideoque subjungit: *Ut adimpleretur quod dictum est a Domino per Prophetam dicentem: Ex Ægypto vocavi Filium meum*. HIERONYMUS de optimo genere interpretandi (circa medium). Hoc LXX Interpretes non habent; sed in Osee Propheta juxta Hebraicam scribitur veritatem (cap. 11): "Quia puer Israel est, et dilexi eum;" et "Ex Ægypto vocavi Filium meum:" pro quo LXX transtulerunt: "Quia parvulus est Israel, et dilexi eum, ex Ægypto vocavi Filium meum." HIERONYMUS super Osee (lib. 3 in expositione cap. 2). Hoc autem testimonio utitur Evangeli-

sta, quia hæc typice referuntur ad Christum. Notandum enim, quod in hoc Propheta et in aliis ita de adventu Christi, et de vocatione Gentium prænuntiatur, ut radix historiæ non penitus deserratur. CHRYSOSTOMUS in hom. (8, in Matth.). Est etiam prophetiæ lex multa multoties dici de aliis, compleri autem in aliis; sicut de Simeone et Levi dictum est (Gen. 49): "Dividam eos in Jacob, et dispergam in Israel:" quod non in eis, sed in nepotibus completum est: quod et hic apparet, Christus enim natura, Dei Filius est, et sic in eo vere prophetia completur. HIERONYMUS (Matthæi 2, super illud, *Ut adimpleretur*). Possumus autem et hunc locum conciliare, et inducimus testimonium ex Numeris (cap. 23): "Deus ex Ægypto vocavit eum: gloria ejus sicut unicornis." REMIGIUS. Per Joseph autem designatur ordo prædicatorum; per Mariam sacra Scriptura; per puerum notitia Salvatoris; per persecutionem Herodis, persecutio quam passa est Ecclesia in Jerusalemis; per fugam Joseph in Ægyptum, transitus prædicatorum ad gentes infideles: Ægyptus enim tenebræ interpretatur; per tempus quo fuit in Ægypto, spatium temporis ab ascensione Domini usque ad adventum Antichristi; per obitum Herodis, extinctio invidiæ in cordibus Judæorum.

8. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 2, in opere imperf.). Postquam parvulus Jesus Magos suo imperio subjugavit, non potestate corporis, sed gratia spiritus, irascebatur Herodes, quia quos ipse sedens in throno regni suadere non potuit, his Jesus parvulus placuit in præsepio jacens. Deinde contemnentes eum, Magi addiderunt causas doloris: unde dicitur *Tunc Herodes videns quoniam illius esset a Magis, iratus est valde*. Illa enim regum ira magna et inextinguibilis est quam regni zelus accendit. Sed quid fecit? *Mittens occidit omnes pueros*. Sicut enim bestia vulnerata, quicquid oculis ejus occurrit, quasi auctorem sui vulneris dilaniat; sic et ille delusus a Magis iram suam super parvulos diffundebat. Dicebat enim cogitans in furore: Certe Magi puerum invenerunt, quem regnatum dicebant: nam rex regni zelo repletus, de his omnia timet, omnia suspicatur. Ideo ergo misit, et interfecit omnes parvulos, ut unum in-

veniret in omnibus. AUGUSTINUS in serm. de Epiph. Et dum insequitur Christum, regi nostro cœvum prœcuravit exercitum stolis victricibus candidatum. AUGUSTINUS in ser. 8 de Innocentibus. Ecce profanus hostis beatīs parvulis nunquam tantum prodesse potuisset obsequio, quantum profuit odio: nam quantum contra eos iniquitas abundavit, tantum gratia benedictionis effulsit. IDEM. O parvuli beati! Ille de vestra corona dubitabit in passione pro Christo qui etiam parvulis baptismum prodesse non existimat Christi: nam qui natus habere potuit prædicatores Angelos, narratores cœlos, adoratores Magos, potuit et illis, ne pro eo sic morentur, præstare, si sciret illa morte perituros, et non potius majore felicitate vicuros. Absit ut ad liberandos homines Christus veniens, de illorum præmio qui pro illo interficerentur, nihil egerit, qui pendens in ligno pro eis a quibus interficiebatur, oravit. RABANUS. Non est autem contentus vastatione Bethlehem, sed et adjacentia loca vastavit; nec ullam misericordiam ætatis habuit, a filio unius notis usque ad filium duorum annorum, quin omnes occideret: unde subdit in *Bethlehem et in omnibus finibus ejus a bimatu et infra*. AUGUSTINUS in serm. de Epiph. In cælo enim viderant Magi ignotissimam stellam non ante paucos dies, sed ante finem biennii, sicut inquerenti Herodi patefecerunt; unde a bimatu et infra occidit infantes; propter quod sequitur: *Secundum tempus quod exquisierat a Magis*. AUGUSTINUS in serm. de Innoc. Vel quia timebat ne puer cui sidera famulantur, speciem suam paulo super ætatem vel infra transformaret, vel ætatem sui temporis occultaret; ideo videtur pueros a bimatu usque ad pueros unius diei interfecisse. AUGUSTINUS de Cons. Evang. (lib. 2, cap. 11). Vel aliquorum magis propinquantium periculorum terroribus agitatus, Herodes ab illa cura, scilicet interficiendi pueros, mente abrepta, in aliis potius occupatur: vel potuit credere, Magos fallaci stellæ visionē deceptos, posteaquam non inveniunt quem natum putaverant, erubuisse ad se redire; atque ita timore depulso, a persequendo puero quievit: et sic completis diebus purgationis, tute cum illo ascendere in templum potuerunt. Quis enim non videat unum illum

diem regem multis occupatum latere potuisse? deinde vulgatis rebus quæ in templo dictæ factæque fuerant, Herodes sensit se a Magis illusum; ac deinde, sicut hic dicitur, multos infantes occidit. BEDA in hom. (in festo Innocent.). In hac autem morte puerorum, omnium Christi martyrum pretiosa est mors designata: quod parvuli occisi sunt, significat per humilitatis meritum ad martyrii perveniendum gloriam: quod in Bethlehem, et in omnibus finibus ejus occisi sunt, ostendit in Judæa, unde Ecclesiæ cœpit origo, et ubique per orbem persecutionem sævituram: quod bimi occisi sunt, doctrina et operatione perfectos indicat; qui vero infra, simplices; quod illi quidem occisi sunt, et Christus evasit, insinuat corpora martyrum ab impiis posse perimi, sed Christum ab eis non posse auferri.

9. CHRYSOSTOMUS in hom. 9. Quia Evangelista horrore implevit auditorem, crudelem occisionem narrans, rursus mitigationem apponit; ostendens quod hæc non facta sunt Deo nequeunte prohibere, atque ignorante, sed per Prophetam prædicente; unde dicit, *Tunc impletum est*. HIERONYMUS super Jerem. (lib. 6 in expos. cap. 31, super illud, "Vox in excelso audita est"). Hoc Jeremiæ testimoniū Matthæus, non secundum hebraicam veritatem, nec juxta LXX protulit. Ex quo perspicuum est Evangelistas et Apostolos non interpretationem alicujus secutos; sed tamquam Hebræos, quod legebant hebraice, suis sermonibus expressisse. HIERONYMUS super Matth. (super illud, *Tunc adimpletum est*). Quod autem dicitur: *In Rhama*, non putamus loci nomen esse, quod est juxta Gabaa: sed Rhama excelsum interpretatur; ut sit sensus: Vox in excelso audita est, idest longe lateque dispersa. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 2, in opere imperf.). Vel quoniam de morte innocentium mittebatur, ideo in excelso audiebatur, secundum illud (Eccli. 35): "Vox pauperis penetrat nubes." Quod autem dicit, *Ploratus*, fletum parvulorum ostendit; quod autem dicit, *Ululatus*, matrum significat lamentum. In parvulis autem mors faciebat finem doloris, in matribus autem semper per memoriam reparatur: et ideo dicit: *Ululatus multus; Rachel plorans filios suos*. HIERONYMUS (super illud Matth., *Tunc adimpletum est*). De Ra-

chel natus est Benjamin, in cuius tribu non est Bethlehem. Quæritur ergo quomodo Rachel filios Judæ, idest filios Bethlehem, quasi suos ploret. Respondendum breviter, quia sepulta sit juxta Bethlehem in Ephrata; et ex corpusculi hospitio, matris nomen accepit. Sive quoniam Juda et Benjamin duobus tribus junctæ erant; et Herodes præceperat non solum in Bethlehem interfici pueros, sed et in omnibus finibus ejus; per occisionem Bethlehem intelligimus multos etiam de Benjamin fuisse cæsos. AUGUSTINUS, de quæst. novi et vet. Test. (quæst. 63). Vel quia filii Benjamin, qui ad Rachel pertinent, olim a reliquis tribubus extincti sunt, et in præsentem et in futuro erasi. Tunc ergo Rachel cœpit filios suos plangere quando filios sororis suæ in tali causa vidit occisos, ut æternæ vitæ heredes existerent: cui enim aliquid adversum evenit, ex felicitate alterius infausta sua miserius luget. REMIGIUS. Assumpsit autem sanctus Evangelista ad exaggerandam magnitudinem luctus, ut diceret etiam Rachelem mortuum plorasse filios suos, *et noluit consolari, quia non sunt*. HIERONYMUS (super illud Matth. 2, *Tunc adimpletum est*). Et hoc secundum duplicem intelligentiam: sive quod eos in æternum mortuos existimaret, sive quod se consolari nollet de his quos scivit esse victuros: ut sit sensus: *Noluit consolari*, de hoc quod non essent. HILARIUS (can. 1 in Matth., in fine). Non enim non erant hi qui mortui putabantur: in æternitatis enim profectum per martyrii gloriam efferebantur: consolatio autem rei amissæ erat præstanda, non auctæ. Rachel Ecclesiæ typum prætulit diu sterilis, nunc fecunda. Hujus ploratus ex filiis, non ideo quia peremptos dolebat, auditur; sed quia ab his perimebatur quos primum genitos filios retinere voluisset. RABANUS (super illud, *Habitavit in Nazareth*). Vel significat, Ecclesiam quidem plorare sanctorum de hoc sæculo ablationem; sed non ita velle se consolari, ut qui sæculum morte vicerunt, sursus ad sæculi certamina secum redeant toleranda: quia non sunt ultra revocandi in mundum. GLOSSA (ord. super illud, *Vox in Rhama audita est*). Vel non vult consolari in præsentem, quia non sunt, sed omnem spem et consolationem ad æternam transmittit vitam. RABANUS (ubi supra). Bene autem

Rachel, quia ovis vel videns dicitur Ecclesiam figurat, cujus tota intentio ut Deum contempletur, invigilat; et ipsa est ovis centesima quam pastor in humeris reportat.

10. Ex HISTORIA eccles. (apud Eus. lib. 1, cap. 8 et 9). Cum pro sacrilegio, quod Herodes in Salvatorem commiserat, et scelere quod in æquævos ejus peregerat, ultio eum divina perurgeret in mortem; corpus ejus (ut Josephus refert, lib. 19, c. 7) morbus invasit diversus; ita ut diceretur a vatibus, non morbi corporis hæc, sed divinæ ultionis esse supplicia. Ipse autem furore jam plenus nobiliores et primarios ex omni Judæa ad se colligi, et recludi jubet in carcere; mandans, statim ut spiritum exhalasset, omnes interfici, ut ejus obitum omnis Judæa deferret invita. Paulo autem antequam novissimum spiritum redderet, Antipatrum filium suum jugulavit, post duos pueros quos ante necaverat, scilicet Alexandrum et Aristobulum. Talis igitur Herodis finis, qui digna supplicia scelere quod in Bethlehem erga parvulos gesserat, et pro insidiis Salvatoris exactus est: ab Evangelista designatur cum dicit: *Defuncto autem Herode*. HIERONYMUS (super illud, *Videns quod Archelaus*). Multi propter ignorantiam historiarum labuntur in errorem, putantes eundem esse Herodem, a quo in passione Dominus irridetur, et qui nunc mortuus esse refertur. Ergo Herodes ille, qui cum Pilato postea amicitias fecit, hujus Herodis filius est, frater Archelai, quem Tiberius Cæsar Lugdunum relegavit, fratremque ejus Herodem successorem regni fecit. Primo ergo Herode defuncto, ecce apparuit Angelus Domini in somnis Joseph in Ægypto, dicens: *Surge, et accipe puerum et matrem ejus*. DIONYSIUS in cælest. Hierarch. (cap. 4, par. ante finem). Vide quoniam et ipse Jesus super cælestibus essentiis superexistens, ad id quod secundum nos est, immutabiliter veniens, non refugit ad se ordinatam et assumptam humanam ordinationem; sed obediens subditur Dei Patris per Angelos dispositionibus, et per Angelos ipsos annuntiatur Joseph a Patre disposita Filii ad Ægyptum recessio, et iterum ad Judæam ex Ægypto transductio. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 2, in opere imperf.). Vides enim quia Joseph ad ministerium Mariæ erat electus:

eunte enim illa in Ægyptum et redeunte, quis ministerium ei tantæ necessitatis impleret, nisi desponsata fuisset? Nam prima quidem facie Maria puerum nutriebat, et Joseph conservabat; revera autem puer et matrem nutriebat, et Joseph tuebatur. Sequitur: *Et vade in terram Israel*: quasi medicus enim descendit in Ægyptum, ut visitaret eam languentem erroribus, non ut remaneret in ea. Ratio autem reversionis assignatur cum subditur: *Defuncti sunt enim qui querebant animam pueri*. HIERONYMUS (super illud, *Defuncti sunt*). Ex hoc loco intelligimus non solum Herodem, sed etiam sacerdotes et scribas eo tempore necem Domini fuisse meditados. REMIGIUS. Sed si multi fuerunt, quomodo in tam brevi spatio extincti sunt? Quia, ut dictum est, Herode mortuo, occisi sunt omnes majores, qui in custodia tenebantur. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 2, in opere imperf.). Quod dicitur consilio factum esse, quia consenserunt Herodi, ut inquireret puerum et occideret: quia scriptum est: *Turbatus est Herodes, et omnis Jerusalem cum illo*. REMIGIUS. Aut certe locutus est Evangelista per speciem tropi, quando multi ponuntur pro uno. In hoc autem quod dicit, *Animam pueri*, destruantur hæretici, qui dixerunt, Christum non sumpsisse animam; sed loco animæ habuisse divinitatem. BEDA in hom. (de Innoc.). Quod autem occisis pro Domino pueris, Herodes non longe post obiit, et Joseph Dominum cum matre ad terram Israel reduxit, significat omnes persecutiones quæ contra Ecclesiam erant movendæ, persecutorum morte vindicandas, et pacem Ecclesiæ denuo reddendam, et sanctos qui latuerant, ad sua loca reversuros. Vel quod defuncto Herode, redit ad terram Israel Jesus, denuntiat quod Enoch et Elia prædicantibus, Judæ, sopita modernæ invidiæ flamma, fidem veritatis accipient.

11. GLOSSA. Angelicæ admonitioni Joseph non inobediens fuit; unde sequitur: *Qui consurgens, accepit puerum et matrem ejus, et venit in terram Israel*. Non enim determinaverat Angelus in quo loco terræ Israel; ut dubitante Joseph, iterum revertatur, et frequentiori visitatione Angeli certior redderetur: unde sequitur: *Audiens autem quod Archelaus regnaret in Judæa pro Herode pa-*

tre suo, timuit illo ire. JOSEPHUS (lib. 17 Antiq. cap. 2, et lib. 1 de Bello Jud. cap. 18). Habuit siquidem Herodes uxores novem, ex quarum septem numerosam suscepit sobolem: primogenitus ejus Antipater ex Josida, Alexander et Aristobulus ex Marianne, Archelaus ex Mathaca Samaritide, Herodes Antipas, qui postea tetrarcha fuit, et Philippus, ex Cleopatra Jerosolymitide. Tribus igitur primis ab Herode interfectis, et post mortem ejus occasione testamenti patris, Archelao gubernationem regni usurpante, et causa de successione regni ad Cæsarem Augustum delata; tandem de consilio Senatus omnem Herodis monarchiam distribuit: mediam partem, scilicet Idumæam et Judæam, tradens Archelao sub nomine tetrarchiæ, pollicitus se facturum eum regem, si se dignum præbuisset; mediam vero partem in duas secuit tetrarchias: cessitque Galilæa in partem Herodis tetrarchæ: Ituræ vero et Trachoniditis regio Philippo. Factus est ergo post Herodem defunctum Archelaus quasi diarchus, quod dominii genus hic regnum appellat. AUGUSTINUS de Cons. Evang. (lib. 2, cap. 10). Sed hic aliquis quæret: Quomodo, sicut Lucas narrat, ibant parentes ejus per omnes annos pueritæ Christi in Jerusalem, si Archelai timore ibi prohibebantur accedere? Hoc dissolvere non est difficile: fieri enim poterat ut per diem festum, inter tam ingentem turbam latenter ascenderent mox reversuri, cum tamen aliis diebus habitare metuerent: ut nec sollemnitate prætermissa essent irreligiosi, nec continua mansione perspicui. Iste quoque intellectus patet; ut quod Lucas dicit per omnes annos eos ascendere solitos in Jerusalem, tunc accipiamus factum cum jam non metueretur Archelaus, qui, secundum historiam Josephi (lib. 2, cap. 8), solum novem annis regnavit. Sequitur: *Et admonitus in somnis secessit in partes Galilææ*. Sed forte hic quispiam moveatur. Cum Matthæus dixerit, ideo timuisse Joseph cum puero redeuntem ire in Judæam, quia pro patre suo Herode Archelaus filius ejus regnabat; quomodo potuit ire in Galilæam, ubi alius filius ejus Herodes tetrarcha erat, ut Lucas testatur? Quasi vero ipsa sint tempora quibus puero timebatur, quæ Lucas commemoravit, quæ usque adeo mutata erant ut

in ipsa Judæa non rex esset Archelaus, sed præses Pilatus. GLOSSA (ord. super illud, *Timuit illo ire*). Sed tunc quæritur: Quare non timuit Joseph in Galilæam ire, cum et ibi Archelaus regnaret? Sed melius potuit latere cum puero in Nazareth, quam in Jerusalem, ubi erat caput regni, et assiduus Archelaus. CHRYSOSTOMUS in homil. (9, circa medium). Immo quia regionem ortus sui mutavit, res in posterum caligine obducta est. Omnis quippe impetus persecutis in Bethlehëm ejusque fines desævierat. Venit igitur Joseph in Nazareth, et periculum fugiens, et in patriam rediens: unde sequitur: *Et veniens habitavit in civitate quæ vocatur Nazareth*. AUGUSTINUS de Cons. Evang. (lib. 2, cap. 1). Forte et hoc movet, quomodo dicat Matthæus, propterea cum puero Jesu parentes ejus isse in Galilæam, quia metu Archelai in Jerusalem ire noluerint; cum propterea magis esse in Galilæa videantur, quia civitas eorum erat Nazareth Galilæe, sicut Lucas non tacuit. Sed intelligendum est, quia ubi Angelus in somnis in Ægypto dixit ad Joseph, *Vade in terram Israel*, sic intellectum primo esse a Joseph ut putaret rectius esse pergere in Judæam: ipsa enim primitus intelligi potuit terra Israel. Postquam vero comperit ibi regnare Archelaum, noluit obicere se periculo; cum posset terra Israel etiam Galilæa intelligi, quia et ipsam populus Israel incolebat. Quamquam possit et aliter solvi: quia potuit videri parentibus Christi non esse habitandum ibi cum puero, nisi in Jerusalem ubi erat templum Domini; et illuc ivissent, nisi Archelai præsentia terrentur. Non autem divinitus jubebantur in Judæa vel in Jerusalem habitare, ut de Archelao quod timebant deberent contemnere; sed in terra Israel, in qua etiam, ut dictum est, poterat intelligi Galilæa. HILARIUS (can. 3 in Matth., circa princ.). Verum typica ratio conservata est: Joseph enim Apostolorum tenet speciem, quibus Christus circumferendus est creditus. Hi tamquam Herode mortuo, idest populo ejus in passione Domini deperdito, Judeis prædicare sunt jussi (missi enim erant ad oves perditas domus Israel): sed manente hereditariæ infidelitatis dominatu, metuunt et recedunt; admoniti per visum, Spiritus sancti donum in Gentibus contemplantés, ad eas conferunt Christum. RA-

BANUS. Vel hoc ultima tempora Ecclesiæ designat: quando plurimis Judæorum ad prædicationem Enoch et Eliæ conversis, ceteri ad instinctum Antichristi contra fidem pugnabunt. Pars igitur Judææ in qua regnabat Archelaus, Antichristi sequaces ostendit; Nazareth autem Galilæe, quo transfertur Christus, partem ejusdem Gentis quæ fidem est susceptura designat: unde Galilæa transmigratio, Nazareth autem flos virtutum interpretatur: quia Ecclesia quo ardentius a terrenis ad cælestia transmigrat, eo magis virtutum flore, et germine abundat. GLOSSA. Huic autem Prophetæ testimonium adjungit dicens: *Ut imple-retur quod dictum est per Prophetas, quoniam Nazareus vocabitur*. HIERONYMUS. Si fixum de Scripturis posuisset exemplum, nunquam diceret, *Quod dictum est per Prophetas*; sed simpliciter: Quod dictum est per Prophetam. Nunc autem pluraliter Prophetas vocans, ostendit se non verba de Scripturis sumpsisse, sed sensum. Nazareus interpretatur sanctus; sanctum autem Dominum futurum omnis Scriptura commemorat. Possumus et aliter dicere: quod etiam eisdem verbis juxta Hebraicam veritatem in Isaia 11 scriptum sit: "Exiet virga de radice Jesse, et Nazareus de radice ejus con-surget." CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 3, in opere imperf., in fine). Aut forte legerunt et aliquos prophetas ita dicentes, qui non sunt nobis canonizati, sicut Nathan et Esdra. Et quoniam hoc prophetatum erat, manifestat Philippus dicens ad Nathanaelem (Joan. 1): "Quem scripsit Moyses in lege, invenimus Jesum a Nazareth." Unde etiam prius Christiani Nazareï vocabantur; sed apud Antiochiam mutatum est hoc nomen, et dicti sunt Christiani. AUGUSTINUS de Cons. Evang. (lib. 2, cap. 5). Hæc autem omnia quæ sunt a narratione Magorum et deinceps, Lucas tacet. Hoc proinde cognoscendum, quod deinceps ad cetera valeat: sic unumquemque Evangelistarum contexere narrationem suam, ut tamquam nihil prætermittentis series digesta videatur: tacitis enim quæ non vult dicere, sic ea quæ vult dicere illis quæ dicebat adjungit ut ipsa continuo sequi videantur: sed cum alter dicit ea quæ alter tacuit, diligenter ordo consideratus indicat locum ubi ea potuerint a quo prætermitta sunt, transiliri.

CAPUT III.

1. In diebus autem illis venit Joannes Baptista prædicans in deserto Judææ, et dicens: Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Hic est enim de quo dictum est per Isaiam prophetam dicentem: Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.

2. Ipse autem Joannes habebat vestimentum de pilis camelorum, et zonam pelliceam circa lumbos suos. Esca autem ejus erat locustæ et mel silvestre.

3. Tunc exibat ad eum Jerosolyma, et omnis Judæa, et omnis regio circa Jordanem, et baptizabantur ab eo in Jordane, confitentes peccata sua.

4. Videns autem multos pharisæorum et saduceorum venientes ad baptismum suum, dixit eis: Progenies viperarum, quis demonstrabit vobis fugere a ventura ira? Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ: et ne velitis dicere intra vos: Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham. Jam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor que non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur.

5. Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam; qui autem post me venturus est, fortior me est, cujus non sum dignus calceamenta portare. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni: cujus ventilabrum in manu sua: et permundabit aream suam, et congregabit triticum in horreum suum; paleas autem comburet igni inextinguibili.

6. Tunc venit Jesus a Galilæa in Jordanem ad Joannem, ut baptizaretur ab eo, Joannes autem prohibebat eum, dicens: Ego a te debeo baptizari; et tu venis ad me? Respondens autem Jesus dixit ei: Sine modo. Sic enim decet nos implere omnem justitiam. Tunc dimisit eum.

7. Baptizatus autem Jesus, confestim ascendit de aqua. Et ecce aperti sunt ei cœli, et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, et venientem super se.

8. Et ecce vox de cœlis dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.

1. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 8, in opere imperf.). Sol approprians antequam appareat, mittit radios suos, et facit albescere orientem, ut præcedens aurora adventum dei demonstret: sic Dominus natus in mundo, antequam appareat, per doctrinam Spiritus sui fulgore transmissio illuminavit Joannem, ut præcedens ille adventum annuntiet Salvatoris: et ideo post ortum Christi enarratum, doctrinam ejus enarraturus Evangelista et baptismum, in quo testimonium habuit, de præcursore et Ba-

ptista præmittit, dicens: *In diebus autem illis venit Joannes Baptista prædicans in deserto.* REMIGIUS. His autem verbis, beati Joannis non solum tempus et locum et personam, sed etiam officium et studium demonstrat. Tempus generale demonstrat cum dicit, *In diebus autem illis.* AUGUSTINUS de Cons. Evang. (lib. 2, cap. 6). Hoc autem tempus Lucas per terrenas potestates expressit cum dixit (cap. 8): "Anno quintodecimo." Sed intelligere debemus Matthæum cum diceret, *In diebus illis*, in multo longiori spatio accipi voluisse. Mox enim ut narravit regressum de Ægypto Christum, quod utique tempore pueritiæ vel infantie factum est, ut possit stare quod Lucas de illo cum duodecim esset annorum narravit; continuo intulit, *In diebus autem illis*: non utique pueritiæ tantum illius dies insinuans, sed omnes dies ab ejus nativitate usque quo prædicare cepit Joannes. REMIGIUS. Personam ostendit cum dicit, *Venit Joannes*; idest, manifestavit se, qui tamdiu prius latuerat. CHRYSOSTOMUS in homil. Sed quare necessarium fuit ut Joannes Christum præveniret operum testimonio Christum prædicante? Primo quidem ut hinc Christi dignitatem discas, quod sicut Pater, ita et ipse Prophetas habet, secundum illud Zachariæ (Luc. 1): "Et tu, puer, Propheta Altissimi vocaberis." Deinde ut nullam causam invecundie Judæis relinquat: quod et ipse demonstrat dicens (Luc. 7): "Venit Joannes neque manducans neque bibens; et dicunt, Dæmonium habet. Venit Filius hominis manducans et bibens; et dicunt, Ecce homo edax." Sed et aliter necessarium erat ab alio prius dici quæ de Christo erant, et non ab ipso; alias Judæi quid dixissent, qui post testimonium Joannis dixerunt (Joann. 8): "Tu testimonium tuum perhibes de teipso? Testimonium tuum non est verum." REMIGIUS. Officium subjungit cum dicit, *Baptista*: in quo Domini viam præparavit: nisi enim baptizari homines consueverent, baptismum Christi abhorrent. Studium ostendit, cum ait, *Prædicans*. RABANUS. Quia etiam Christus prædicaturus erat: postquam enim visum fuit idoneum tempus, scilicet circa triginta annos, incipiens prædicationem suam, viam Domini præparavit. REMIGIUS. Locum subjungit dicens, *In deserto Judææ*.

MAXIMUS. Ubi ad prædicationem ejus nec insolens turba perstreperet, nec infidelis auditor rediret; sed hi tantum audire possent qui prædicationem cura divini cultus expeterent. HIERONYMUS super Isaiam (lib. 11, in exp. cap. 40). Vel in hoc considerandum est quod salutare Dei et gloria Domini non prædicatur in Jerusalem, sed in solitudine Ecclesiæ, et in deserta gentium multitudine. HILARIUS (can. 2 in Matth.). Vel etiam ad Judæam venit desertam Deifrequentatione, non populi; ut prædicationis locus, eorum quibus prædicatio erat missa, solitudinem testaretur. GLOSSA (ord. hoc loco). Vel typice desertum significat vitam a mundi illecebris segregatam, quæ pœnitentibus competit. AUGUSTINUS in lib. de utilitate Pœnitentiæ (sub init.). Nisi autem pœniteat aliquem vitæ veteris, novam non potest inchoare. HILARIUS (ut supra). Et ideo pœnitentiam, regno cælorum appropinquante, pronuntiat, per quam est reditus ab errore, recurstus a crimine, et post vitiorum pudorem professio desinendi; dicens, *Pœnitentiam agite*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 3, in opere imperf.). Ubi manifestat in ipso principio, quia benigni regis est nuntius; non enim peccatoribus minus intendebat; sed indulgentiam promittebat. Solent reges nato sibi filio, indulgentiam in regno suo donare; sed ante transmittunt acerbissimos exactores. Deus autem nato sibi filio, volens donare indulgentiam peccatorum, præmisit quasi exactorem exigentem, et dicentem, *Pœnitentiam agite*. O exactio quæ non fecit pauperes, sed divites reddit. Nam cum quis debitum justitiæ suæ reddiderit, Deo nihil præstat, sed sibi lucrum suæ salutis acquirit. Pœnitentia enim cor emundat, sensus illuminat, et ad susceptionem Christi præparat humana præcordia; unde subjungit: *Appropinquabit enim regnum cælorum*. HIERONYMUS (super Matth. cap. 3). Primus Baptista Joannes regnum cælorum prædicat, ut præcursor Domini hoc honoretur privilegio. CHRYSOSTOMUS in hom. (10, prope medium). Ideoque quod nunquam Judæi audierunt neque etiam a Prophetis, cælos et regnum quod ibi est, prædicat, et nihil de cætero de terra dicit. Sic ergo ex novitate eorum quæ dicuntur erigit eos ad quærendum eum qui prædicatur. REMIGIUS. Regnum autem cælo-

rum quatuor modis dicitur: nempe Christus, secundum illud (Luc. 7): "Regnum Dei intra vos est:," sancta Scriptura, secundum illud (infra 21): *Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructum ejus: sancta Ecclesia*, secundum illud (ibid. 25), *Simile est regnum cælorum decem virginibus: supernum solium*, secundum illud (ibid. 8): *Multi venient ab oriente et occidente, et recumbent in regno cælorum: et hoc totum hic potest intelligi*. GLOSSA (ord. super illud, *Appropinquabit enim regnum cælorum*). Dicit autem: *Appropinquabit enim regnum cælorum*, quia nisi appropinquaret, nemo redire posset: quia infirmi et cæci via, quæ est Christus, carebant. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 12). Hæc autem verba Joannis, alii Evangelistæ prætermiserunt. Jam vero quod sequitur, *Hic est qui dictus est per Isaiam Prophetam dicentem: Vox clamantis in deserto: Rectas facite semitas ejus*: ambigue positum est, nec elucet utrum ex persona sua Evangelista commemoraverit, an adhuc verba ejusdem Joannis secutus adjunxerit, ut totum hoc Joannes dixisse intelligatur: *Pœnitentiam agite: appropinquabit enim regnum cælorum*. *Hic est enim de quo dictum est per Isaiam Prophetam*. Neque enim hoc movere debet quia non ait, Ego sum, sed, *Hic est*: nam et Matthæus dixit (infra 9), *Invenit hominem sedentem in telonio: et non dixit, Invenit me*. Quod si ita est, non est mirum, si et interrogatus quid diceret de seipso, sicut narrat Joannes Evangelista (c. 1), respondit: "Ego vox clamantis in deserto." GREGORIUS in hom. (7, in Evang. super "Ego vox,,"). Scitur autem, quia unigenitus Filius Verbum Patris vocatur, secundum illud (Joan. 1): "In principio erat Verbum." Ex ipsa autem nostra locutione cognoscimur: quia vox sonat, ut verbum possit audiri. Adventum itaque Domini Joannes præcurrens vox dicitur, quia per ejus ministerium Patris Verbum ab hominibus auditur. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 3, in opere imperf.). Vox etiam est sonus confusus, nullum secretum cordis ostendens, sed, hoc tantummodo significans quia vult aliquid dicere ille qui clamat; verbum autem est sermo mysterium cordis aperiens. Ad hæc, vox inter homines et animalia communis est; verbum autem est hominum tantum. Ideo ergo Joan-

nes dictus est vox, non verbum, quia per eum Deus sua consilia non demonstravit, sed hoc solum quod Deus aliquod facere in hominibus meditabatur; postea autem per Filium suum plenissime mysterium suæ voluntatis aperuit. RABANUS (sup. illud, *Joannes habebat vestimentum*). Qui recte vox clamantis ob fortitudinem prædicationis dicitur. Tribus autem modis clamor accidit: hoc est, si longe positus est cui loquatur, si surdus, si per indignationem: et hæc humano generi acciderunt. GLOSSA (ord. super illud, *Vox clamantis*). Est igitur Joannes quasi vox Verbi clamantis: Verbum enim clamat in voce, idest Christus in Joanne. BEDA. Sicut etiam clamavit in omnibus qui a principio aliquid divinitus dixerunt; et tamen iste solus est vox: quia per eum præsens Verbum ostenditur, quod alii longe nuntiaverunt. GREGORIUS (homil. 7 in Evang.). Ipse autem Joannes est clamans in deserto, quia derelictæ ac destitutæ Judææ solatium Redemptoris annuntiat. REMIGIUS. Quantum autem ad historiam attinet, in deserto clamabat, quia remotus erat a turbis Judæorum. Quid autem clamat, insinuat cum subjungit, *Parate viam Domini*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 3, in opere imperf. prope princ.). Sicut enim magno regi in expeditionem venturo præparatores præcedunt, qui sordida ablunt, dirupta componunt; sic et Dominum nostrum præcessit Joannes, qui ab humanis cordibus penitentiae scopis peccatorum sordes ejiceret, et quæ dissipata fuerant, spiritualium præceptorum ordinatione componeret. GREGORIUS in hom. (20 in Evang. super illud, *Parate viam Domini*). Omnis autem qui fidem rectam et bona opera prædicat, Domino ad corda audientium viam parat, rectas Domino semitas facit, dum mundas animo cogitationes per sermonem bonæ prædicationis format. GLOSSA (interl.). Vel fides est via qua verbum ad cor descendit: cum mores in melius mutantur, fiunt semitæ rectæ.

2. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 3, in opere imperf. prope medium). Postquam ostendit quia ipse est vox clamantis in deserto, prudenter Evangelista subjunxit: *Ipse autem Joannes habebat vestimentum de pilis camelorum*: in quo ostenditur quæ sit vita ipsius: nam

ipse quidem testificabatur de Christo vita autem ejus de ipso. Nemo autem potest esse alterius testis idoneus, nisi prius fuerit suus. HILARIUS (can. 2 super Matth., super illud, *Ipse autem Joannes*). Fuerant enim prædicianti Joanni et locus opportunior, et vestitus utilior, et cibus aptior. HIERONYMUS (sup. illud, *Ipse autem Joannes*). De pilis enim camelorum habebat vestimentum, non de lana. Aliud austeræ vestis indicium est, aliud luxuriæ mollioris. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 3, in opere imperfecto). Servis autem Dei non convenit habere vestimentum ad speciem visionis vel ad carnis delectamentum, sed tantum ad tegumentum nuditatis. Habebat enim Joannes vestem non mollem neque delicatam, sed cilicinam, gravem et asperam, et conterentem corpus potius quam foventem; ut de virtute animæ ejus, ipse habitus corporis loqueretur. Sequitur: *Et zonam pelliceam circa lumbos suos*. Consuetudo enim erat apud Judæos ut zonis laneis uterentur: ideo iste, quasi durius aliquid facere volens, zona pellicea cingebatur. HIERONYMUS (super illud, *Joannes habebat vestimentum*). Porro quid sequitur, *Esca ejus erat locustæ et mel silvestre*, habitatori solitudinis congruum est, ut non delicias ciborum, sed necessitates humanæ carnis expleret. RABANUS. Tenui victu contentus, et ex minutis volatilibus, et melle invento in truncis arborum. In dictis autem Arnulphi Galliarum Episcopi reperimus minimum genus locustarum fuisse in deserto Judææ, quæ corpusculis in modum digiti manus exilibus et brevibus in herbis facile capiuntur, coctæque in oleo pauperem præbent gustum. Similiter narrat, in eodem deserto esse arbores habentes lata folia et rotunda, lactei coloris, et melliti saporis, quæ natura fragilia manibus fricantur et eduntur, et hoc est quod mel silvestre dicitur. REMIGIUS. Sub hoc autem habitu vestimentorum et vilitate ciborum ostendit se peccata totius generis humani deflere. RABANUS (super illud, *Ipse autem Joannes*). Potest et habitus et gustus ejus, qualitatem internæ conversationis exprimere: nam austerioribus utebatur indumentis, quia vitam peccantium increpavit. HIERONYMUS (super hæc verba). Zona quidem pellicea, qua cinctus fuit et Elias, mortificationis est in-

dicium. RABANUS (super illud, *Ipse autem Joannes*): Locustas et mel silvestre edebat, quia dulcius sapiebat turbis prædicatio ejus; sed citius finem sortita est: in melle enim dulcedo; in locustis est alacer volatus, sed cito deciduus. REMIGIUS. Per Joannem autem, qui Dei gratia interpretatur, significatur Christus, qui mundo gratiam attulit; per vestimentum illius designatur Ecclesia Gentium. HILARIUS (can. 2 in Matth.). Cum exuviis immundarum pecudum, quibus Gentiles pares existimantur, Christi prædicator induitur, fitque sanctificatum habitu prophetali quiddid in eis vel inutile fuerat vel sordidum. Zonæ autem præcinctio, efficax in omne opus bonum est apparatus, ut ad omne ministerium Christi simus accincti. In esum etiam eliguntur locustæ fugaces hominum, et ad omnem adventum nostri sensus evolantes: nos scilicet, qui ab omni sermone et congressu ipsis quibusdam corporis saltibus efferebamur voluntate vagi, in operibus inutilles, in verbis queruli, sede peregrini; nunc sumus sanctorum alimonia et satietas Prophetarum electi, simul cum melle silvestri, dulcissimum ex nobis cibum non ex alveariis legis, sed ex truncis silvestrium arborum præbituri.

3. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 2, in opere imperf. ante med.). Conversatione Joannis exposita, convenienter subjungit, *Tunc exibat ad eum*; amplius enim resonabat conversatio vitæ ejus in eremo, quam vox clamoris ipsius. CHRYSOSTOMUS in hom. (10, a medio). Erat enim mirabile in humano corpore tantam patientiam videre: quod denique et Judæos magis attrahebat, magnum Eliam in eo videntes. Conferebat autem ad stuporem quod dereliquerat eos gratia Prophetarum, et post longum tempus reversa videbatur ad eos. Prædicationis etiam modus immutatus ad id proderat: nihil enim assuetorum apud alios Prophetas audiebant, puta prælia et victorias Babylonicas et Persicas; sed cælos, et quidem illic regnum, et supplicium gehennæ. Dicit autem: *Tunc exibat ad eum Jerosolyma, et omnis Judæa, et omnis regio circa Jordanem, et baptizabantur ab eo in Jordane*. GLOSSA (interl. super illud, *Baptizabantur*). Baptismo præcurrente, non peccata dimitte. REMIGIUS. Baptismus enim Joan-

nis figuram gerebat catechumenorum: nam sicut modo catechizantur pueri, ut digni fiant sacramento baptismatis; ita Joannes baptizabat, ut baptizati ab eo, postea devote vivendo digni fierent accedere ad Christi baptismum. In Jordane autem baptizabat, ut ibi aperiretur janua regni cælestis ubi datus est aditus filiis Israël terram promissionis intrandi.

Sequitur: *Confitentis peccata sua*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 3, in opere imperf.). Ad comparisonem enim sanctitatis Joannis quis poterat arbitrari se justum? Sicut enim vestis candida si fuerit posita juxta nivem, ad comparisonem nivis sordida invenietur; sic ad comparisonem Joannis, omnis homo videbatur immundus: et ideo peccata sua confitebantur. Confessio autem peccatorum testimonium est conscientie timentis Deum. Perfectus enim timor solvit omnem pudorem. Illic autem turpitudine confessionis aspicitur ubi futuri iudicii pœna non creditur. Et quia ipsum erubescere pœna est gravis; ideo jubet nos Deus confiteri peccata nostra, ut verecundiam patiamur pro pœna: nam et hoc ipsum pars iudicii est. RABANUS (super illud, *Tunc exibat ad eum*). Bene autem qui baptizandi erant, exire ad Prophetam dicuntur: quia nisi quis ab infirmitate recedat, pompæ diaboli ac mundi illecebris abrenuntiet, baptismum salubre consequi non poterit. Bene autem in Jordane, qui descensio eorum dicitur, baptizantur: quia de superbia vitæ ad humilitatem veræ confessionis descenderant. Exemplum autem jam tunc confitendi peccata ac meliorem vitam promittendi baptizandis dabatur.

4. GREGORIUS in Pastor. (lib. 3, cap. 1). Pro qualitate audientium formari debet sermo doctorum, ut ad sua singulis congruat, et tamen a communis ædificationis arce nunquam recedat. GLOSSA. Unde necesse fuit ut post doctrinam quam Joannes turbis tradiderat, Evangelista etiam illius doctrinæ faceret mentionem qua instruxit eos qui proveciores videbantur: et ideo dicit: *Videns autem multos Phariseorum et Sadducæorum venientes ad baptismum suum*. ISIDORUS in lib. Etymol. (8, cap. 4). Pharisei et Sadducæi inter se contrarii sunt: nam Pharisei ex hebræo in latinum interpretantur divisi, eo quod traditio-

num et observationum iustitiam præferunt; unde divisi vocantur a populo quasi per iustitiam. Sadducæi interpretantur iusti: vindicant enim sibi quod non sunt, corporum resurrectionem negant, et animam cum corpore interire prædicant. Hi tantum. quinque libros legis recipiunt, prophetarum vaticinia respuunt. GLOSSA (ord. super his verbis). Hos ergo qui inter Judæos majores videbantur, videns Joannes ad baptismum suum venire, dixit eis: *Progenies viperarum, quis vobis demonstrabit fugere a ventura ira?* REMIGIUS. Consuetudo Scripturarum est ab imitatione operum nomina imponere, secundum illud Ezech. 16, "Pater tuus Amorrhæus:", sic et isti ab imitatione viperarum, progenies viperarum dicuntur. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 3, in opere imperf. ante medium). Sicut enim artificiosus medicus si viderit ægrotantis colorem, intelligit speciem passionis; sic Joannes venientium ad se Phariseorum pravas cogitationes intellexit: forsitan enim apud se cogitaverunt: Imus, et confitemur peccata nostra: nullum laborem nobis imponit; baptizemur, et consequamur indulgentiam peccatorum. Insuperantes, numquid facta digestionem impuritatis, non est necessaria sumptio medicinæ? Sic multa diligentia necessaria est homini post confessionem et baptismum, ut vulnus peccatorum perfecte sanetur: ideo dicit, *Progenies viperarum*. Natura enim viperarum est, quod statim cum morderit hominem, currit ad aquam; quam si non invenit, moritur; ideo istos dicebat progeniem viperarum, quia peccata mortifera committentes currebant ad baptismum, ut sicut viperæ per aquam tantum pericula mortis evaderent. Item viperarum natura est rumpere viscera matrum suarum, et sic nasci. Quoniam ergo Judæi assidue persequentes Prophetas corruerunt matrem suam synagogam, ideo progenies viperarum nuncupantur. Item viperæ a foris speciosæ sunt, et quasi pictæ: intus autem veneno repletæ: ita et isti pulchritudinem sanctitatis ostendebant in vultu. REMIGIUS. Cum ergo dicitur, *Quis demonstrabit vobis fugere a ventura ira?* subauditur, nisi Deus. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 3, in opere imperf.). Vel quis vobis demonstravit? Num Isaias

Propheta? Absit: si enim ipse vos docuisset, non spem in aqua poneretis tantum, sed etiam in operibus bonis: ille enim dicit, cap. 1: "Lavamini, et mundi estote: auferte nequitiam ab animabus vestris, discite bene facere." Numquid etiam David dicens Psalm. 50: "Lavabis me, et super nivem dealbabor?" Absit: ille enim sic dicit postea: "Sacrificium Deo spiritus contribulatus." Si ergo essetis discipuli David, cum gemitu ad baptismum veniretis. REMIGIUS. Si vero quis demonstrabit sub futuro legatur tempore, hic est sensus: Quis doctor, quis prædicator dabit vobis consilium ut possitis evadere iram æternæ damnationis? AUGUSTINUS in lib. de Civ. Dei (9, cap. 5, in fine). Deus autem propter quamdam operum similitudinem, non propter affectionum infirmitatem, secundum Scripturas, irascitur, nec tamen ulla passione turbatur: hoc enim verbum vindictæ usurpavit effectus, non ille turbulentus affectus. Si ergo vultis effugere, facite dignum fructum pœnitentiæ. GREGORIUS in hom. (20 in Evang., ante fin. aliquant.). In quibus verbis notandum est, quod non solum fructus pœnitentiæ, sed dignos pœnitentiæ admonet esse faciendos. Sciendum enim est, quia quisquis illicita nulla commisit, huic jure conceditur ut licitis utatur; at si quis in culpam lapsus est, tanto a se debet licita abscindere quanto se meminit et illicita perpetrasse. Uniuscujusque ergo conscientia convenitur, ut tanto majora quærat bonorum operum lucra per pœnitentiam, quanto graviora sibi intulerit damna per culpam. Sed Judæi de generis nobilitate gloriantes, idcirco se agnoscere peccatores nolebant, quia de Abrahæ stirpe descenderant; et ideo recte dicitur: *Et ne velitis dicere intra vos: Patrem habemus Abraham*. CHRYSOSTOMUS in hom. Hæc autem dixit, non prohibens illos dicere ex illo se esse; sed prohibet in hoc confidere, virtuti animæ non insistentes. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 3, in opere imperf. circa medium). Quid enim prodest ei quem sordidant mores, generatio clara? Aut quid nocet illi generatio vilis, quem mores adornant? Melius est enim alicui ut in eo glorientur parentes quia talem filium habent, quam ut ipse in parentibus glorietur. Sic et vos nolite gloriari dicentes quia patrem

habemus Abraham; sed magis erubescite, quia filii estis ejus, et sanctitatis ejus non estis heredes. De adulterio enim natus videtur qui non assimilatur patri. Parentum igitur gloriam excludit dicens: *Et ne velitis dicere. RABANUS.* Quia ergo præco veritatis ad dignum poenitentiae fructum faciendum eos incitare volebat, ad humilitatem provocabat, sine qua nullus poenitere potest; subdens: *Dico enim vobis quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham.* REMIGIUS. Fertur, quod in eo loco prædicavit Joannes circa Jordanem, ubi jubente Deo duodecim lapides de medio alveo Jordanis sublatis positi sunt. Potuit ergo fieri ut hos demonstrando diceret, *De lapidibus istis.* Hieronymus (super illud, *Potens est Deus*). In quo Dei indicat potentiam, quod qui de nihilo cuncta fecerat, posset et de saxis durissimis populum procreare. GLOSSA. Prima enim sunt rudimenta fidei credere Deum posse quicquid voverit. CHRYSOSTOMUS in hom. Ex lapidibus autem generari homines, simile est ei quod ex Sara processit Isaac: unde et Propheta dicit (Isai. 51): "Aspicite ad petram de qua excisi estis." Hujus igitur prophetiae eos memores faciens, monstrat quod possibile est nunc etiam simile fieri. RABANUS. Vel aliter. Lapidum nomine gentes significatae sunt, quæ lapides coluerunt. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 3, in opere imperf.). Item lapis durus est ad opus; sed cum factum fuerit opus ex eo, deficere necit; sic et gentes cum difficultate crediderunt quidem, tamen credentes permanent in æternum in fide. Hieronymus (super illud, *Potens est*). Lege Ezechielem (cap. 6): "Auferam (inquit) a vobis cor lapideum, et dabo vobis cor carneum." In lapide duritia, in carne molitudo monstratur. RABANUS. De lapidibus ergo filii Abraham suscitati sunt: quia dum Gentiles in Abraham semine, idest in Christo, crediderunt, ejus filii facti sunt cujus semini sunt uniti.

Sequitur: *Jam enim securis ad radicem arboris posita est.* CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 1, in opere imperf.). Securis est acutissima ira consummationis, quæ totum præcisura est mundum. Sed si posita est, quare non præcidit? Quia rationales sunt arbores, et in potestate habent facere bonum aut non facere;

ut videntes ad radices suas positam esse securim, timeant, et faciant fructum. Ergo denuntiatio iræ, quod est securis positio, etsi in malis nihil agat, tamen a malis segregat bonos. Hieronymus. Vel securis est prædicatio Evangelii, juxta Jeremiam qui (cap. 23) verbum Domini comparat securi cadenti petram. GREGORIUS in hom. (20, circa med.). Vel securis est Redemptor noster, qui velut ex manubrio et ferro, ex divinitate constans et humanitate, tenetur ex humanitate, sed incidit ex divinitate: quæ videlicet securis ad radicem arboris posita est, quia etsi per patientiam expectat, videtur tamen quid factura est. *Omnis enim arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur:* quia unusquisque perversus paratam citius gehennæ concremationem invenit qui hic fructum boni operis facere contemnit. Securis autem non juxta ramos positam, sed ad radicem dicit: cum enim malorum filii tolluntur, rami infructuosæ arboris abscinduntur; cum vero tota simul progenies cum parente tollitur, infructuosa arbor a radice abscissa est, ne remaneat unde prava iterum soboles succrescat. CHRYSOSTOMUS in hom. 11. Cum autem dicit, *Omnis*, excludit primatum, quod est a nobilitate; quasi dicat: Etsi nepos fueris Abraham, sustinebis poenam sine fructu manens. RABANUS (super illud, *Arbor quæ non facit fructum*). Quatuor autem sunt species arborum: quarum una tota est arida, cui assimilantur pagani; altera viridis, sed sine fructu, cui assimilantur hypocritæ; tertia viridis et fructuosa, sed venenosa, cui assimilantur hæretici; quarta viridis est, et fructum bonum gignit, cui assimilantur viri catholici. GREGORIUS in hom. (20, circa med.). Igitur omnis arbor non faciens fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur: quia paratam gehennæ concremationem invenit qui hic boni operis fructum facere contemnit.

5. GLOSSA. Quia in præcedentibus verbis Joannes explicaverat quod supra summarie de agenda poenitentia prædicaret quod de regni cælorum approximatione jam dixerat: ideo dixit: *Ego quidem baptizo vos in aqua in poenitentiam.* GREGORIUS in hom. (super Evangel.). Joannes non in spiritu, sed in a-

qua baptizat, quia peccata solvere non valebat: corpora quidem per aquam lavat, sed tamen animas per veniam non lavat. CHRYSOSTOMUS in hom. (10 in Matth., aliquantulum a princ.). Cum enim nondum esset oblata hostia, neque peccatum solum esset, nec Spiritus descendisset in aquam, qualiter fieret remissio peccatorum? Sed quia Judæi nequaquam propria sentiebant peccata, et hoc erat eis causa malorum, adventit Joannes, in cognitionem eos ducens priorum peccatorum, poenitentiam memorando. GREGORIUS in hom. (7 in Evangel., par. ante med.). Cur ergo baptizat qui peccata non relaxat, nisi ut præcursionis suæ ordinem servans, qui nasciturum nascendo prævenerat, baptizaturum quoque Dominum baptizando præveniret? CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 3, in opere imperf., a med. illius). Vel missus erat Joannes ad baptizandum, ut ad baptismum venientibus præsentiam Filii Dei in corpore prædicaret, sicut ipse testatur alibi dicens (Joann. 1): " Ut manifestetur in Israel, ideo ego veni in aqua baptizare. " AUGUSTINUS super Joannem (tractat. 4, a med., et tract. 5). Val ideo baptizat quia oportebat baptizari Christum. Sed quare non solus ipse baptizatus est a Joanne, si ad hoc missus erat Joannes per quem baptizaretur Christus? Quia si solus Dominus baptizatus esset baptismo Joannis, non deessent qui putarent baptismum Joannis majorem esse quam baptismum Christi, usque adeo ut solus Christus eo baptizari meruisset. RABANUS (super illud, *Ego baptizo vos aqua*). Vel ideo baptizat ut poenitentes hoc signaculo ab impoenitentibus discernendo, ad baptismum dirigat Christi. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 3, in opere imperf.). Quia ergo propter Christum baptizabat, ideo ad ipsum venientibus Christum prædicat appariturum, et eminentiam potestatis ejus annuntiat, dicens: *Qui autem post me venturus est, fortior me est*. REMIGIUS. Sciendum est autem, quod quinque modis venit Christus post Joannem: nascendo, prædicando, baptizando, moriendo, et ad inferos descendendo. Et pulchre Dominus dicitur fortior Joanne, quia ille purus homo, hic vero Deus et homo. RABANUS. Ac si Joannes dicat: Ego quidem fortis sum ad poenitentiam invitando, ille pec-

cata remittendo; ego regnum cælorum prædicando, ille donando; ego in aqua baptizando, ille in spiritu. CHRYSOSTOMUS in hom. (11, a med. illius). Cum autem audieris, *Quia fortior me est*, ne æstimes secundum comparisonem me hoc dicere: neque enim inter servos illius ordinari sum dignus, ut vilissimam ministerii susciperem particulam: unde subdit: *Cujus non sum dignus calceamenta portare*. HILARIUS (can. 2 in Matth. a med.). Apostolis utique circumferendæ prædicationis gloriam derelinquens, quibus speciosis pedibus pacem Dei erat debitum nuntiare. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 3, in opere imperf., post med.). Vel per pedes Christi intelligere possumus Christianos, præcipue Apostolos, ceterosque prædicatores, inter quos erat Joannes Baptista: calceamenta autem sunt infirmitates quibus operit prædicatores. Hæc ergo calceamenta Christi omnes prædicatores portant; et Joannes etiam portabat; sed se dignum non esse portare pronuntiat, ut majorem ostenderet gratiam Christi meritis suis. HIERONYMUS (super illud, *Cujus non sum dignus*). In alio Evangelio ait (Joan.): " Cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamenti. " Hic humilitas, ibi ministerium demonstratur: quia Christus cum sponsus sit, et Joannes non mereatur sponsi corrigiam solvere, ne vocetur domus ejus, juxta legem Moysi, et exemplum Ruth, domus discalceati. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 3, in op. imperf.). Quia vero nemo potest dare dignius beneficium quam ipse est, nec facere alterum quod ipse non est; recte subdit: *Ille vos baptizabit in Spiritu sancto et igni*. Joannes quidem cum sit corporalis, spirituale baptismum dare non potest; sed baptizat in aqua, quæ corpus est; et ideo corpus cum corpore baptizat. Christus autem spiritus est, quia Deus est. Spiritus etiam sanctus, spiritus est; anima quoque spiritus est: ideo spiritus cum spiritu spiritum nostrum baptizat. Baptismus autem spiritus proficit, quia ingrediens spiritus circumplectitur animam, et quasi muro quodam inexpugnabili circuit eam, et non permittit ut carnales concupiscentiæ prævaleant contra eam. Non quidem facit ut caro non concupiscat: sed tenet animam ut ei non consentiat. Et quoniam Christus

judex est, baptizat in igne, idest in tentationibus; in igne autem baptizare non potest homo purus. Ille enim tentandi habet licentiam qui remunerandi habet potestatem. Hic autem baptismus tribulationis, idest ignis, comburit carnem, ut non germinet concupiscentias: nam caro spirituales quidem penas non timet, sed carnales. Ideo ergo Dominus super servos suos carnales tribulationes mittit, ut timens angustias suas caro non concupiscat malum. Vides ergo quia spiritus repellit concupiscentias, et prævalere non sinit; ignis autem ipsas concupiscentiarum radices comburit. Hieronymus (super illud, *Ipse vos baptizabit*). Vel in *Spiritu sancto et igni*: quia ignis est Spiritus sanctus, quo descendente, sedit quasi ignis super linguas credentium. Et impletus est sermo Domini dicens, Luc. 12, "Ignem veni mittere in terram: ", sive quia in præsentis spiritu baptizamur, et in futuro, igni, secundum illud Apostoli, 1 Cor. 3, "Uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit. " Chrysostomus in hom. (11, in Matth. circa med.). Non autem dicit, Dabit vobis Spiritum sanctum; sed *Baptizabit vos in Spiritu sancto*, copiam gratiæ metaphorice ostendens. Per hoc etiam monstratur quod sola voluntate etiam in fide indiget ad justificandum, non laboribus et sudoribus; et sicut facile est baptizari, ita facile est per eum transmutari et fieri meliores. In igne vero vehementiam gratiæ, quæ vinci non possit, demonstrat; et ut intelligatur quod similes antiquis et magnis Prophetis repente suos faciat: propter hoc enim ignis meminit, quia plures visionum prophetiarum per ignem apparuerunt. Chrysostomus super Matth. (hom. 3 in opere imperf. a med. illius). Patet ergo quod baptismus Christi non solvit Joannis baptismum, sed in se includit: qui enim baptizatur in nomine Christi, utrumque baptismum habet, et aquæ et spiritus: quia Christus et spiritus erat, et corpus suscepit, ut et corporale et spirituale baptisma daret. Joannis autem baptismum non includit in se baptismum Christi, quia quod minus est, majus in se includere non potest. Ideo Apostolus cum invenisset quosdam Ephesios Joannis baptismo baptizatos, iterum baptizavit eos in nomine Christi, quia in spiritu non erant baptizati:

quoniam et Christus iterum baptizavit eos qui a Joanne fuerant baptizati, sicut sermo Joannis demonstrat, dicens: *Ego vos baptizo in aqua, ille vos baptizabit in spiritu*. Nec videbatur iterum baptizare, sed semel: quia enim amplius erat baptisma Christi quam Joannis, novum dabatur, et non iteratum. Hilarius (can. 2 in Matth., a medio). Salutis igitur nostræ et judicii tempus designat in Domino, dicens: *Baptizabit vos in Spiritu sancto et igni*: quia baptizatis in Spiritu sancto reliquum sit consummari igne judicii: unde subditur: *Cujus ventilabrum in manu sua*. Rabanus (super illud, *Cujus ventilabrum*). Per ventilabrum, idest palam, discretio justis examinis designatur, quod habet Dominus in manu, idest in potestate, quia (Joan. 5) "Pater omne judicium dedit Filio. "

Sequitur: *Et permundabit aream suam*. Chrysostomus super Matth. (hom. 3, in opere imperf.). Area, idest Ecclesia; horreum vero regnum cælestis; ager autem hic mundus. Mittens ergo Dominus Apostolos ceterosque doctores quasi messorum, præcidit omnes Gentes de mundo, et in aream Ecclesiæ congregavit. Hic ergo tritrandi sumus, hic ventilandi: omnes enim homines in rebus carnalibus delectantur, sicut grana in palea. Sed qui fidelis est, et boni cordis habet medullam, mox ut leviter tribulatus fuerit, negligens carnalia, currit ad Dominum: si autem modicæ fidei fuerit, vix cum grandi tribulatione; qui autem omnino infidelis est et vacuus, quantumcumque tribulatus fuerit, non transit ad Deum. Triticum autem cum primum tritratum fuerit, jacet cum paleis in uno loco confusum; postea autem ventilatur ut separetur: sic et in una Ecclesia fideles cum infidelibus habentur commixti; ideo movetur persecutio quasi ventus, ut ventilabro Christi jactati, qui jam disjuncti fuerant actibus, separentur et locis. Et vide quia non dixit, Mundabit aream suam; sed *permundabit*: necesse est enim ut diversis modis tentetur Ecclesia, donec permundetur. Et primum quidem ventilaverunt illam Judæi, deinde Gentiles, modo hæretici, postmodum perventilabit Antichristus. Sicut enim quando modica est aura, non permundatur tota tritici massa; sed leviores paleæ jactan-

tur, graviore autem remanent; sic et modo modico flatu tentationis sufflante pessimi homines recedunt. Si autem surrexerit major tempestas, etiam illi qui videntur esse stabiles, sunt exituri. Ideo necessaria est tentatio major, ut permundetur Ecclesia. REMIGIUS. Hanc etiam aream, scilicet Ecclesiam, Dominus mundat in hac vita, cum vel per iudicium sacerdotum mali de Ecclesia tolluntur, vel per mortem de hac vita abscinduntur. RABANUS (super illud, *Cujus ventilabrum*). Universaliter autem areæ purgatio in fine perficietur, quando mittet Angelos suos Filius hominis, et colliget de regno suo omnia scandala. GREGORIUS, 34 Mor. (cap. 8, super illud, "Mittet contra eum fulmina: „in novis exemplaribus est cap. 5, a med.). Nam post trituram vitæ præsentis, in qua nunc triticum sub paleis gemit, ita illo extremi iudicii ventilabro triticum paleaque discernitur, ut nec in tritici horreum paleæ transeant, nec in palearum ignem horrei grana elabantur: et hoc est quod sequitur: *Et congregabit triticum suum in horreum; paleas autem comburet igni inextinguibili*. ILLARIUS (c. 2 in Matth., a med.). Triticum suum, perfectos scilicet credentium fructus, dicit cælestibus horreis recondendum; paleas vero infructuosorum hominum inanitatem. RABANUS (super illud, *Paleas comburet igni inextinguibili*). Verum hoc inter paleas et zizania distat, quod paleæ non alio quam triticorum semine prodeunt, zizania vero diverso. Paleæ ergo sunt qui fidei sacramentis imbuuntur; sed solidi non sunt; zizania vero qui et opere et professione secernuntur a bonorum sorte. REMIGIUS. Ignis autem inextinguibilis dicitur pœna æternæ damnationis: sive quia quos semel suscepit, nunquam extinguit, sed semper cruciat; sive ad differentiam ignis purgatorii, qui ad tempus accenditur et extinguitur. AUGUSTINUS de Concord, Evang. (lib. 2, cap. 12, a med.). Si autem queritur quæ verba potius Joannes Baptista dixerit, utrum quæ Matthæus, an quæ Lucas, an quæ Marcus eum dixisse commemorat; nullo modo hic laborandum esse iudicat qui prudenter intelligit ipsas sententias esse necessarias cognoscendæ veritati, quibuslibet verbis fuerint explicatæ. Et in hoc apparet non debere nos arbitrari mentiri quem-

quàm, si pluribus reminiscens rem quam audierunt vel viderunt, non eodem modo atque eisdem verbis eadem res fuerit indicata. Quisquis autem dicit Evangelistis per Spiritus sancti potentiam hoc potuisse concedi ut nec in genere verborum nec in ordine nec in número discreparent, non intelligit quanto amplius Evangelistarum excellit auctoritas, tanto magis per eos fuisse firmandam ceterorum hominum vera loquentium securitatem. Quod autem alius dixit, *Cujus non sum dignus calceamenta portare*; alius vero (Marc. 1), "Calceamenti corrigiam solvere;" non verbis tantum, sed et re ipsa videtur aliud esse. Merito ergo quæri potest quid horum Joannes dixerit. Verum enim videtur narrasse qui hoc potuit narrare quod ille dixit; qui autem aliud, etsi non est mentitus certe vel oblitus, aliquid pro alio dixisse putabitur. Omnem autem falsitatem abesse ab Evangelistis decet, non solum eam quæ mentiendo promitur, sed etiam eam quæ obliviscendo. Ita si ad rem pertinet aliquid aliud intelligere ex utroque dictorum; recte existimandum est, Joannem utrumque dixisse, sive aliud alio tempore, sive confestim. Si autem nihil intendit Joannes cum de calceamentis Domini diceret, nisi excellentiam ejus et suam humilitatem; quodlibet dictorum dixerit, eandem tamen sententiam tenuit, quisquis etiam verbis suis per calceamentorum commemorationem eandem significationem humilitatis expressit: unde ab eadem voluntate non aberravit. Utilis ergo modus, et memoriæ commendandus, non esse mendacium cum quisque voluntatem ejus explicat de quo aliquid narrat, etiam dicens aliquid aliud quod ille non dixit; voluntatem tamen suam explicavit eandem quam et ille cujus verba commemorat. Ita enim salubriter dicimus nihil aliud esse querendum quam quid velit ille qui loquitur.

6. GLOSSA. (interlinearis super illud, *Tunc venit Jesus a Galilæa*). Postquam prædicatione sui præcursoris Christus mundo prænuntiatus est, tandem qui diu latuerat, hominibus se manifestare voluit; unde dicitur: *Tunc venit Jesus a Galilæa in Jordanem ad Joannem, ut baptizaretur ab eo*. REMIGIUS. Est sciendum, quod in his verbis describuntur

personæ, loca, tempus et officium. Tempus, cum dicit, *Tunc*. RABANUS. Quando scilicet tricenarius erat: in quo ostendit nullum vel sacerdotem vel prædicatorem debere institui, nisi sit perfectæ ætatis. Joseph tricenarius regimen Ægypti suscepit; David ea ætate regnum inchoavit; Ezechiel sub eodem tempore Prophetiam promeruit. CHRYSOSTOMUS in hom. 10. Quia etiam post baptismum hanc legem cessare oportebat, hac ætate ad baptismum venit, qui potest omnia peccata suscipere; ut lege servata, nullus dicat quia ideo eam solvit quia implere non potuit. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 4 in opere imperf., sub init.). Tunc etiam, scilicet quando Joannes prædicaverat, *Pœnitentiam agite*, ut confirmaret prædicationem ipsius, et ut testimonium acciperet a Joanne. Sicut autem cum processerit lucifer, lux solis non expectat occasum luciferi; sed eo procedente, egreditur, et suo lumine obscurat illius candorem: sic et Christus non expectavit ut cursum suum Joannes impleret; sed adhuc eo docente apparuit. REMIGIUS. Personæ ponuntur, cum dicit, *Venit Jesus ad Joannem*; idest, Deus ad hominem, dominus ad servum, rex ad militem, lux ad lucernam. Loca designantur, cum dicit, *A Galilæa in Jordanem*. Galilæa enim transmigratio interpretatur. Quicumque ergo vult baptizari, transmigret de vitiis ad virtutes, et veniendo ad baptismum se humiliet: Jordanis enim interpretatur descensus. AUGUSTINUS (in serm. de Epiphania). Multa autem mirabilia in hoc flumine sæpius facta esse Scriptura sancta commemorat, inter cetera dicens (Psal. 113): "Jordanis conversus est retrorsum." Ante quidem retrorsum aquæ conversæ fuerant, modo retrorsum peccata conversa sunt: sicut etiam Elias in Jordane divisionem fecit aquarum, et Christus Dominus in eodem Jordane separationem operatus est peccatorum. REMIGIUS. Officium designatur cum sequitur, *Ut baptizaretur ab eo*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 4, in opere imperf.). Non ut ipse remissionem peccatorum acciperet per baptismum, sed ut sanctificatas aquas relinqueret postmodum baptizandis. AUGUST. (Priora verba habentur in serm. 1, infra octavam Epiph.). Salvator enim ideo baptizari voluit, non ut sibi munditiam a-

quireret, sed ut nobis fluentia munderet. Ex quo ipse in aquam demergitur, ex eo omnium peccata abluit aqua. Nec mirum quod aquam, hoc est substantiam corporalem, ad purificandam animam dicimus pervenire: pervenit plane, et penetrat conscientiæ universa latibula. Quamvis enim ipsa sit subtilis et tenuis, benedictione tamen Christi facta subtilior, occultas vitæ causas ac secreta mentis subtiliore rore pertransit. Subtilior enim est benedictionum cursus quam aquarum meatus. Unde quæ de Salvatoris baptismate benedictio fluxit, tamquam fluvius spiritualis, omnium gurgitum tractus, universorum fontium venas implevit. CHRYSOSTOMUS sup. Matth. (hom. 4, in opere imperf.). Ad hoc autem ad baptismum venit, ut qui humanam suscepit naturam, totum humanæ naturæ inveniatur implese mysterium: nam quamvis ipse non erat peccator, tamen naturam suscepit peccatricem. Propterea etsi pro se baptismate non egebat, tamen aliis carnalis natura opus habebat. AUGUSTINUS in serm. de Epiph. Item ideo baptizari voluit, quia voluit facere quod faciendum omnibus imperabat; ut bonus magister doctrinam suam non tam verbis insinquaret, quam actibus exerceret. AUGUSTINUS super Joannem (tract. 5). Hinc ergo dignatus est a Joanne baptizari, ut cognoscerent servi quanta alacritate debeant currere ad baptismum Domini, quando ipse non designatus est accipere baptismum servi. HIERONYMUS (super illud, *Venit Jesus*). Item baptizari voluit, ut baptismate suo Joannis baptismam comprobaret. CHRYSOSTOMUS in homil. (12, in init.). Quia vero baptismus pœnitentiæ erat, et in demonstrationem delictorum inducebatur; ne aliquis æstimaret quod hac ratione Christus ad Jordanem venit, ideo venienti dixit: *Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me?* quasi dicat: CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 4 op. imp. parum a principio): Ut tu me baptizes, est idonea ratio, ut justus efficiat, et dignus cælo; ut autem ego te baptizem, quæ est ratio? Omne bonum de cælo descendit in terram, non de terra ascendit in cælum. HILARIUS (can. 2, a medio). Denique a Joanne baptizari prohibetur ut Deus; et ita in se fieri oportere ut homo docet: unde sequitur: *Respondens autem Jesus dixit ei,*

Sine modo. HIERONYMUS (super illud, *Sine modo*). Pulchre dixit, *Modo*, ut ostenderet Christum in aqua a Joanne, Joannem a Christo in spiritu baptizandum. Sive aliter, *Sine modo*, ut qui formam servi assumpsi, expleam et humilitatem ejus; alioquin scito te in die judicii meo esse baptismate baptizandum. Vel *sine modo*, ut dicat Dominus: Habeo et aliud baptisma, quo et baptizandus sum. Tu me baptizas in aqua, ut ego te baptizem pro me in sanguine tuo. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 4 in opere imperf. ante med.). In quo etiam ostendit quia postea Christus baptizavit Joannem; quamvis etiam in apocryphis libris hoc manifeste scriptum sit. Sed *modo sine* ut justitiam baptismatis non verbis, sed factis adimpleam: prius suscipiam, postea prædicabo; unde sequitur: *Sic enim decet nos omnem implere justitiam*: ubi non hoc significat, ut si fuerit baptizatus, adimpleat omnem justitiam, sed *sic*: idest, quemadmodum baptismatis justitiam prius factis implevit, postea prædicavit; sic et omnem aliam justitiam: secundum illud Act. 1: "Cœpit Jesus facere et docere." Aut ita, *Sic oportet nos implere omnem justitiam* baptismi, idest secundum dispensationem humanæ naturæ; sic enim implevit justitiam nascendi, crescendi et similibus. HILARIUS (can. 2 in Matth.). Erat et per eum omnis implenda justitia, per quem solum lex poterat impleri. HIERONYMUS (super illud, *Sic decet nos*). Non autem addit justitiam legis, sive naturæ, ut utrumque intelligamus. REMIGIUS. Vel sic: *Decet nos implere omnem justitiam*; idest, ostendere exemplum omnis implendæ justitiæ in baptismo, sine quo non aperitur aditus regni cælestis. Vel etiam discant superbi exemplum humilitatis, ut non dedignentur baptizari ab humilibus membris meis, dum viderint me baptizatum a te Joanne servo meo. Illa autem est vera humilitas quam comes obedientia sequitur; unde subdit, *Tunc dimisit eum*; idest, ad ultimum assensum præbuit, ut baptizaret eum.

7. AUGUSTINUS in serm. de Epiph. Quia, ut dictum est, cum Salvator noster abluitur, jam tunc in nostrum baptismum tota aqua mundatur, ut secuturis postmodum populis lavacri gratia ministretur. Oportuit etiam Christi baptismum ea

designari quæ per baptismum consequuntur fideles: unde dicitur: *Baptizatus autem Jesus, confestim ascendit de aqua.* CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 4 operis imperf. ante med.). Factum Christi ad mysterium pertinet omnium qui postmodum fuerant baptizandi; et ideo dixit, *Confestim*, et non dixit simpliciter, *Ascendit*: quia omnes qui digne baptizantur in Christo, confestim de aqua ascendant; idest, proficiunt ad virtutes, et ad dignitatem sublevantur cælestem: qui enim in aquam ingressi fuerant carnales et filii Adæ peccatores, confestim de aqua ascendunt spirituales filii Dei facti. Si autem quidam ex sua culpa nihil proficiunt baptizati, quid ad baptismum? RABANUS. Quia ergo nobis Dominus sui corporis intinctu baptismi lavacrum dedicavit, nobis quoque post acceptum baptismum cæli aditum patere et Spiritum sanctum dari demonstravit: unde sequitur, *Et aperti sunt ei cæli.* HIERONYMUS (in calce Com. in c. 8 Matth.). Non reseratione elementorum, sed spiritalibus oculis; sicut et Ezechiel in principio voluminis sui apertos esse commemorat. CHRYSOSTOMUS sup. Matth. (hom. 4 oper. imperf. circa medium). Si enim ipsa creatura cælorum rupta fuisset, non dixisset, *Aperti sunt ei*: quia quod corporaliter aperitur, omnibus est apertum. Sed dicit aliquis: Quid enim? Ante oculos Filii Dei clausi fuerant cæli, qui etiam in terra constitutus erat in cælo? Sed sciendum, quod sicut secundum dispensationem humanam baptizatus est, sic secundum humanam dispensationem aperti sunt ei cæli; secundum autem naturam divinam erat in cælis. AUGUSTINUS. Sed numquid tunc primo aperti sunt ei cæli etiam secundum humanam naturam? Fides enim Ecclesiæ et credit et tenet quod non minus aperti sunt ei cæli ante quam post. Ideo ergo dicitur quod aperti sunt ei cæli, quia omnibus renatis aperitur janua regni cælestis. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 4 oper. imperf.). Forte enim prærant invisibilia quædam obstacula prius, quibus obsistentibus animæ defunctorum non poterant introire cælos. Nullam enim animam ante Christum arbitror ascendisse in cælum ex quo peccavit Adam et clausi sunt cæli. Sed ecce baptizato Christo aperti sunt tantum; postquam vero tyrannum vicit

per crucem, quia non erant necessariæ portæ cælo nunquam claudendo, non dicunt Angeli, Aperite portas, jam enim erant apertæ; sed (Psal. 23): "Tollite portas." Vel baptizatis aperiuntur cæli, et vident ea quæ sunt in cælo, non carnalibus oculis videndo, sed spiritualibus fidei credendo. Aut ita: Cæli sunt Scripturæ divinæ; quas omnes legunt, non tamen omnes intelligunt, nisi qui fuerint sic baptizati ut accipiant Spiritum sanctum. Unde et Apostolis primum erant clausæ Scripturæ Prophetarum; sed accepto Spiritu sancto, reseratæ sunt eis omnes Scripturæ. Tamen quocumque modo intelligatur, cæli aperti sunt ei, idest omnibus propter eum: sicut si Imperator alicui pro alio petenti dicat: Hoc beneficium non illi do, sed tibi; idest, propter te illi. GLOSSA. Vel tantus splendor circumfulsit Christum in baptismo, ut empyreum videretur cælum reseratum esse. CHRYSOSTOMUS in hom. (12, parum ante med.). Si autem tu non vides, non incredulus sis; etenim in principiis spiritualium rerum semper sensibiles apparent visiones, propter illos qui nullam intelligentiam incorporealis naturæ suscipere possunt; ut si postea non fiat, ex his quæ semel facta sunt, recipiant fidem. REMIGIUS. Sicut autem omnibus per baptismum renatus aperitur janua regni cælestis, ita omnes in baptismo accipiunt dona Spiritus sancti: ideo subditur: *Et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, et venientem super se.* AUGUSTINUS in serm. de Epiph. (dominica infra oct. Epiph. et est serm. de temp. 36). Christus enim postquam natus est hominibus, renascitur sacramentis; ut quemadmodum tunc eum miramur incorrupta matre progenitum, ita et nunc suscipiamus illum pura unda submersum. Filium enim genuit mater, et casta est; Christum lavit unda, et sancta est. Denique Spiritus sanctus, qui tunc illi in utero affuit, modo eum in gurgite circumfulsit; qui tunc Mariam castificavit, nunc fluenta sanctificat. Unde dicit: *Et vidit Spiritum Dei descendentem.* CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 4 in op. imp. non procul a fin.). Ideo autem Spiritus sanctus speciem columbæ suscepit, quoniam præ omnibus animalibus hæc cultrix est caritatis. Omnes autem justitiæ species quas habent servi Dei in veri-

tate, possunt habere servi diaboli in simulatione; solum autem caritatem sancti Spiritus non potest immundus spiritus imitari. Ideo ergo hanc privatam speciem caritatis tibi servavit Spiritus sanctus, quia per pullius testimonium sic cognoscitur ubi est Spiritus sanctus, sicut per gratiam caritatis. RABANUS. Significentur etiam quatuor virtutes in baptizatis per columbam. Columba enim secus fluenta habitat, ut, viso accipitre, mergat se, et evadat; meliora grana eligit, alienos pullos nutrit, non lacerat rostro, felle caret, in cavernis petra nificat, gemitum pro cantu habet: ita et sancti secus divinæ Scripturæ fluenta resident, ut incursum diaboli evadant; sanas sententias quibus pascantur eligunt, non hæreticas; homines qui diaboli fuerunt pulli, idest imitatores, doctrina nutriunt et exemplo; bonas sententias lacerando non pervertunt hæreticorum more; ira irreconciliabili carent; in plagis mortis Christi, qui petra firma est, nidum ponunt, idest suum refugium et spem; sicut etiam alii delectantur in cantu, ita ipsi in gemitu pro peccatis. CHRYSOSTOMUS in hom. (12, circa med.). Veteris etiam recordatur historiæ: in diluvio enim apparuit hoc animal, ramum ferens olivæ, et communem orbis tranquillitatem annuntians; quæ omnia typus erant futurorum. Etenim nunc columba apparet, liberatorem nobis demonstrans, et pro ramo olivæ adoptionem generi humano affert. AUGUSTINUS lib. 2 de Trin. (cap. 5 et 6). Est autem in promptu intelligere cur Spiritus sanctus missus dicatur, cum in ipsum Dominum corporali specie velut columba descendit: facta est enim quædam creaturæ species ex tempore, in qua visibiliter ostenderetur Spiritus sanctus. Hæc autem operatio visibiliter expressa, et oculis oblata mortalibus, missio Spiritus sancti dicta est; non ut appareret invisibilis ejus substantia; sed ut corda hominum exterioribus visis commota, ad occultam æternitatem converterentur. Non autem sic assumpta est creatura, in qua Spiritus sanctus apparuit, in unitatem scilicet personæ, sicut assumpta est humana illa forma ex Virgine. Neque enim columbam beatificavit Spiritus, aut sibi in personæ suæ unitatem in æternum conjunxit. Proinde, quamquam illa

columba Spiritus dicta sit, ut ostenderetur per columbam Spiritum demonstratum, non tamen ita possumus dicere Spiritum sanctum et Deum et columbam, sicut dicimus Filium et Deum et hominem; nec sicut dicimus Filium agnum Dei, non solum Joanne Baptista dicente, sed etiam Joanne Evangelista vidente agnum occisum in Apocalypsi: illa quippe visio prophetica non est exhibita oculis corporeis per formas corporeas, sed in spiritu per spirituales imagines corporum. De illa vero columba nullus unquam dubitavit quin oculis visa sit; nec sicut dicimus Filium petram (scriptum est enim 1 Corinth. 10, "Petra erat Christus"), ita possumus dicere Spiritum columbam. Illa enim petra jam erat in creatura, et per actionis modum nuncupata est nomine Christi quem significabat; non autem sic illa columba, quæ ad hæc tantummodo significanda repente extitit. Magis autem simile hoc mihi videtur flammæ illi quæ in rubo apparuit Moysi, et illi quam populus in eremo sequebatur, et fulguribus ac tonitruis quæ fiebant dum lex daretur in monte. Ad hoc enim rerum illarum corporalis extitit species, ut aliquid significaret atque præteriret. Propter hæc ergo corporales formas missus dicitur Spiritus sanctus; illæ vero species corporales ad demonstrandum quod opus fuit, ad tempus apparuerunt, et postea destiterunt. Hieronymus (in fine Comm. in cap. 8 Matth.). Sedit autem super caput Jesu, ne quis putaret vocem Patris ad Joannem factam, non ad Dominum; unde sequitur, *Et venientem super se.*

8. AUGUSTINUS in serm. Epiph. Non enim ut ante per Moysen aut per prophetas, nec per typos aut figuras, venturum in carne Pater Filium docuit; sed palam venisse monstravit, dicens: *Hic est filius meus.* HILARIUS (can. 2 in Matth., prope finem). Vel ut ex his quæ consummabantur in Christo, cognosceremus post aquæ lavacrum et de celestibus portis sanctum in nos Spiritum involare, et celestis nos gloriæ unctione perfundi, et paternæ vocis adoptione filios Dei fieri. Hieronymus (in com. Matthæi, cap. 8, prope finem). Mysterium autem Trinitatis in baptismo demonstratur. Dominus baptizatur. Spiritus descendit in habitu columbe, Patris vox

Filio testimonium perhibentis auditur. AUGUSTINUS in serm. de Epiph. Nec mirum si in dominico lavacro mysterium non defuit Trinitatis, cum nostrum lavacrum Trinitatis compleat sacramentum. Voluit enim Dominus primo circa se exhibere quod erat postea humano generi præcepturus. AUGUSTINUS de Fide ad Petrum (cap. 9, in initio). Quamvis autem Pater et Filius et Spiritus sanctus sint una natura, firmissime tamen tene tres esse personas; Patremque solum esse qui dixit, *Hic est Filius meus dilectus*; et Filium solum esse super quem illa vox Patris insonuit; et Spiritum sanctum solum esse qui in specie columbæ super Christum baptizatum descendit. AUGUSTINUS, 4 de Trin. (cap. 21). Hæc autem opera sunt totius Trinitatis. In sua quippe substantia Pater et Filius et Spiritus sanctus unum sunt, sine ullis intervallis temporum vel locorum; in meis autem vocibus separati sunt Pater, Filius et Spiritus sanctus, nec simul dici poterunt; et in litteris visibilibus sua separatim locorum spatia tenuerunt: quia similitudine utcumque cognoscitur, inseparabilem in seipsa Trinitatem per visibiles creaturæ speciem separabiliter demonstrari. Quod autem solus Patris vox sit, ostenditur ex hoc quod dicit, *Hic est Filius meus.* HILARIUS in libro de Trin. Non solum nomine contestatus est eum esse Filium, sed proprietate. Multi enim nos filii Dei sumus; sed non talis est hic Filius: hic enim et proprius et verus est Filius; origine, non adoptione; veritate, non nuncupatione; nativitate, non creatione. AUGUSTINUS super Joannem (tract. 14). Pater autem diligit Filium, sed quomodo pater filium, non quomodo dominus servum; sed quomodo unicum, non quomodo adoptatum; et ideo subditur, *In quo mihi complacui.* REMIGIUS. Vel si ad humanitatem Christi referatur, si legatur: *In quo mihi complacui*, talis est sensus: *In quo mihi complacui*, quia istum solum reperi sine peccato. Si vero legatur, *In quo mihi complacuit*, subauditur placitum meum constituere, ut per eum agerem quæ agenda sunt; idest, genus humanum redimerem. AUGUSTINUS de Cons. Evang. lib. 2, cap. 14). Hæc autem verba et alii duo, Marcus et Lucas, similiter narrant; sed de verbis vocis

quæ de cælo facta est, variant locutionem, salva tamen sententia. Quod enim Matthæus ait dictum, *Hic est Filius meus dilectus*, et alii duo dicunt, "Tu es Filius meus dilectus," ad eandem sententiam explicandam valet; vox enim cælestis unum horum dixit; sed Evangelista ostendere voluit ad id valere quod dictum est, *Hic est Filius meus*, ut illis potius qui audiebant indicaretur quod ipse esset Filius Dei; atque ita dictum referre voluit, "Tu es Filius meus," ac si illi diceretur: *Hic est Filius meus*. Non enim Christo indicabatur quod sciebat; sed audiebant qui aderant, propter quos vox facta est. Jam vero quod alius dicit, *In quo mihi complacuit*; alius, "In te complacuit mihi;" si quæris quid horum illa voce sonuerit, quodlibet accipe; dum intelligas eos qui non eandem locutionem retulerunt, eandem retulisse sententiam: quod enim Deus in Filio sibi complacuit, admonetur aliquis ex eo quod dictum est, "In te complacui;" quod autem in Filio Pater placuerit hominibus, admonetur ex eo quod dictum est, "In te complacuit mihi;" seu intelligatur hoc dictum esse ab omnibus Evangelistis, tamquam diceretur: In te complacitum meum constitui; hoc est, implere quod mihi placet.

CAPUT IV.

1. Tunc Jesus ductus est in desertum a Spiritu, ut tentaretur a diabolo. Et cum jejunasset quadraginta diebus et quadraginta noctibus, postea esurit.

2. Et accedens tentator dixit ei: Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant. Qui respondens dixit: Scriptum est: Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.

3. Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam civitatem, et statuit eum super pinnaaculum templi, et dixit ei: Si Filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim: Quia Angelis tuis mandavit de te, et in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. At illi Jesus rursum: Scriptum est: Non tentabis Dominum Deum tuum.

4. Iterum assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde, et ostendit ei omnia regna mundi et gloriam eorum, et dixit ei: Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me. Tunc dixit ei Jesus, Vade, Satana: scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies. Tunc

reliquit eum diabolus; et ecce angeli accesserunt et ministrabant ei.

5. Cum autem audisset Jesus quod Joannes traditus esset, accessit in Galileam, et relicta civitate Nazareth, venit, et habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon et Nephtalim: ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam: Terra Zabulon et terra Nephtalim, via maris trans Jordanem Galilææ Gentium. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam, et sedentibus in regione umbrae mortis, lux orta est eis.

6. Exinde cepit Jesus prædicare et dicere: Pœnitentiam agite: appropinquavit enim regnum cælorum.

7. Ambulans autem Jesus juxta mare Galilææ, vidit duos fratres; Simonem, qui vocatur Petrus, et Andream fratrem ejus, mittentes rete in mare: erant enim piscatores. Et ait illis: Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. At illi continuo, relictis retibus, secuti sunt eum. Et procedens inde, vidit alios duos fratres, Jacobum Zebedæi, et Joannem fratrem ejus in navi cum Zebedæo patre eorum, resicientes retia sua, et vocavit eos. Illi autem statim, relictis retibus et patre, secuti sunt eum.

8. Et circumibat Jesus totam Galilæam, docens in synagogis eorum, et prædicans Evangelium regni, et sanans omnem languorem et omnem infirmitatem in populo. Et abiit opinio ejus in totam Syriam; et obtulerunt ei omnes male habentes, varis languoribus et tormentis comprehensos, et qui demonia habebant, et lunaticos et paralyticos, et curavit eos. Et secuti sunt eum turbae multæ de Galilæa et Decapoli, et de Jerosolymis et de Judæa et de trans Jordanem.

1. CHRYSOSTOMUS super Matth. (nom. 5, in opere imperfecto). Postquam baptizatus est Dominus a Joanne in aqua, ducitur a Spiritu in desertum, ut baptizaretur igne tentationis: unde dicitur: *Tunc Jesus ductus est in desertum a Spiritu*. Tunc, scilicet quando Pater clamavit de cælo, *Hic est Filius meus dilectus*. CHRYSOSTOMUS in homil. 13. Quisquis ergo post baptismum majores sustines tentationes, non turberis: etenim propter hoc accepisti arma, ut non cadas, sed ut prælieris. Ideo autem tentationem a te Deus non prohibet, primum quidem, ut discas quoniam multo factus es fortior; deinde ut magnitudine donorum non extollaris; tertio ut diabolus experientia cognoscat quod perfecte ab eo abscessisti; quarto ut per hoc fortior reddaris; quinto ut crediti tibi thesauri signum accipias: neque enim diabolus superveniret tibi ad tentandum, nisi te in majori honore effectum videret. HILARIUS (can. 3 in Matth., fere in princ.). In sanctificatis enim maxime

diaboli tentamenta grassantur, quia victoria ei est magis optata de sanctis. GREGORIUS in homil. (16 in Evang.). Dubitari autem a quibusdam solet a quo spiritu sit ductus Jesus in desertum, propter hoc quod subditur: *Assumpsit eum diabolus in sanctam civitatem*. Sed vere et absque ulla quæstione convenienter accipitur ut a Spiritu sancto ductus esse credatur, ut illuc eum suus Spiritus duceret ubi hunc ad tentandum spiritus malignus invenit. AUGUSTINUS in 4 de Trin. (cap. 18, ante med.). Cur seipsum quoque tentandum præbuit? Ut ad superandas tentationes mediator esset, non solum per adiutorium, verum etiam per exemplum. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 5 oper. imperf. in initio). Est autem ductus a Spiritu sancto, non quasi minor majoris præcepto: non enim solum ductus dicitur qui alicujus potestate ducitur, sed etiam ille qui alicujus rationabili exhortatione placatur: sicut scriptum est de Andrea, quod invenit Simonem fratrem suum, et adduxit eum ad Jesum. HIERONYMUS super Matth. (in init. Com. in cap. 4). Ducitur autem non invitus aut captus, sed voluntate pugnandi. CHRYSOSTOMUS (hom. 5 oper. imperfecti). Ad homines enim diabolus vadit ut tentet eos: quoniam autem adversus Christum diabolus ire non poterat, ideo contra diabolum Christus processit: unde dicitur, *Ut tentaretur a diabolo*. GREGORIUS in hom. 16. Sed sciendum nobis est, quia tribus modis tentatio agitur: suggestione, delectatione et consensu: et nos cum tentamur, plerumque in delectationem aut in consensum labimur, quia de carnis peccato propagati in nobisipsis etiam gerimus unde certamina toleramus; Deus vero, qui in utero virginis incarnatus, in mundum sine peccato venerat, nihil contradictionis in semetipso tolerabat. Tentari ergo per suggestionem potuit; sed ejus mentem peccati delectatio non momordit; atque ideo omnis diabolica illa tentatio, foris, non intus fuit. CHRYSOSTOMUS in homil. (18, sub initio). Tunc autem maxime instat diabolus ad tentandum, cum viderit solitarios: unde etiam in principio mulierem tentavit sine viro eam inveniens: unde et sic per hoc etiam diabolus datur occasio tentandi quod dicitur in desertum. GLOSSA (ord. circa init. c. 4 Matth.). Hoc

desertum est in Jerusalem et Jericho ubi morabantur latrones, qui locus vocatur Dammin, idest sanguinis, propter effusionem sanguinis, quam ibi latrones faciebant: unde et homo cum descendisset a Jerusalem in Jericho incidisse dicitur in latrones, gerens figuram Adæ, qui a dæmonibus victus est. Conveniens ergo fuit ut ibi Christus diabolum superaret ubi diabolus hominem sub figura superasse dictum est. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 5, in opere imperf.). Non solum autem Christus ductus est in desertum a Spiritu, sed et omnes filii Dei habentes Spiritum sanctum: non enim sunt contenti sedere otiosi, sed Spiritus sanctus urget eos aliquid magnum apprehendere opus, quod est ire in desertum quantum ad diabolum: quia non est ibi injustitia, qua diabolus delectatur. Omne etiam bonum est extra carnem et mundum, quia non est secundum voluntatem carnis et mundi. Ad tale ergo desertum omnes filii Dei exeunt ut tententur: ut puta si non proposuisti ducere uxorem, duxit te Spiritus sanctus in desertum, idest extra fines carnis et mundi, ut tenteris concupiscentia carnis: quomodo enim tentatur libidine qui tota die est cum uxore? Scire autem debemus, quod filii Dei non tentantur a diabolo nisi in deserto exierint; filii autem diaboli in carne et mundo constituti confringuntur et parent: sicut bonus homo, si uxorem habuerit, non fornicatur, sed sufficit ei uxor sua; malus autem etiam habens uxorem, fornicatur, et non est uxore contentus: et sic in omnibus invenies. Filii ergo diaboli non exeunt ad diabolum ut tententur. Quid enim opus habet ad certamen exire qui non desiderat vincere? Qui autem gloriosiores sunt filii Dei, extra fines carnis exeunt contra illum, quia victoriae gloriam concupiscunt. Propterea et in hoc Christus exiit ad diabolum, *ut tentaretur ab eo*. CHRYSOSTOMUS in hom. 13. Ut autem dicas quam magnum bonum est jejunium, et qualiter scutum est adversum diabolum, et quoniam post baptismum non lasciviæ, sed jejunio intendere oportet, ipse jejunavit, non eo indigens, sed nos instruens. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 5, in op. imp.). Et ut quadragesimi nostri jejunii poneret mensuram, quadraginta diebus et quadraginta no-

etibus jejunavit: unde sequitur: *Et cum jejunasset quadraginta diebus et quadraginta noctibus.* CHRYSOSTOMUS in homil. 13. Non autem ultra processit jejunando quam Moyses et Elias, ne incredibilis videretur carnis assumptio. GREGORIUS in hom. (16, a medio). Ipse autem auctor omnium in quadraginta diebus nulum omnino cibum sumpsit. Nos quoque quantum possumus, quadragesimæ tempore carnem nostram per abstinentiam affligamus. Quadragenarius autem numerus custoditur, quia virtus decalogi per libros quatuor sancti Evangelii impletur; denarius etenim quater ductus, in quadragenarium surgit. Vel quia in hoc mortali corpore ex quatuor elementis subsistimus, per cujus voluptatem præceptis dominicis contraimus, quæ per decalogum sunt accepta. Qui ergo per carnis desideria decalogi mandata contempsimus, dignum est ut eandem carnem quaterdecies affligamus. Vel sicut in lege offerre debemus decimas rerum, ita ei offerre contendimus decimas dierum. A prima enim dominica quadragesimæ usque ad paschalis solemnitatis gaudia, sex hebdomadæ veniunt, quarum dies quadraginta et duo sunt: ex quibus dum sex dies dominici ab abstinentia subtrahuntur, remanent trigintasex. Dum vero per tercentum sexaginta quinque dies annus ducitur; nos autem per trigintasex dies affligimur, quasi anni nostri decimas Deo damus. AUGUSTINUS in lib. 83 Qq. (qu. 81). Vel aliter. Omnis sapientiæ disciplina est creatorem creaturamque cognoscere. Creator est Trinitas, Pater et Filius et Spiritus sanctus; creatura vero partim est invisibilis, sicut anima, cui ternarius numerus tribuitur (diligere enim Deum tripliciter jubemur, ex toto corde, ex tota anima, et ex tota mente): partim visibilis, sicut corpus; cui quaternarius debetur, propter calidum et frigidum, humidum et siccum. Denarius ergo numerus, qui totam insinuat disciplinam, quater ductus, id est numero qui corpori debetur, multiplicatus, quia per corpus administratio geritur, quadragesimum numerum conficit, cujus partes æquales ad quinquaginta perveniunt; unum enim et duo et quatuor et quinque et octo et decem et viginti, quæ sunt partes quadragenarii, simul juncta, efficiunt quinquaginta. Et ideo

tempus quo ingemiscimus et dolemus quadragenario numero celebratur. Status autem beatitudinis, in quo erit gaudium, quinquagesimæ celebratione præfiguratur, id est a Pascha usque ad Pentecosten. AUGUSTINUS in serm. de quadragesima. Non autem quia Christus post acceptum baptismum continuo jejunavit, regulam observationis dedisse credendum est, ut post Christi baptismum continuo jejunare necesse sit. Sed quando acriori certamine cum tentatore configitur, jejunandum est, ut corpus impleat de castigatione militiam, et animus impetret de humiliatione victoriam. CHRYSOSTOMUS sup. Matth. (hom. 5, in op. imperf.). Sciebat autem Dominus cogitationem diaboli, quia volebat eum tentare: audierat enim quia Christus natus est in hoc mundo Angelis prædicantibus, pastoribus referentibus, Magis quærentibus, et Joanne ostendente. Unde Dominus processit contra eum, non quasi Deus, sed quasi homo; magis autem quasi Deus et homo. Nam per quadraginta dies non esurire non erat hominis; aliquando autem esurire non erat Dei. Unde esurivit, ne manifeste intelligatur Deus, et sic diaboli spem tentandi extingueret, suam autem victoriam impediret: unde sequitur, *Postea esuriit.* HILARIUS (can. 3, paulo a princ.). Nam post quadraginta dies, non in quadraginta diebus esuriit. Igitur cum Dominus esuriit, non inedia surrepsit operatio, sed naturæ suæ hominem dereliquit. Non enim erat a Deo diabolus, sed a carne vincendus. Qua rerum ratione indicat, post quadraginta dierum consummationem, quibus post passionem in sæculo erat commoratus, esuritionem se humanæ salutis habiturum; quo in tempore expectatum Deo Patri munus, hominem quem assumpserat, reportavit.

2. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 5 op. imp.). Quia diabolus videns per quadraginta dies Christum jejunantem desperaverat, postquam esurientem sensit, iterum cepit sperare: unde sequitur, *Et accedens tentator.* Si ergo jejunaveris et tenteris, ne dicas quia perdidisti fructum jejunii mei: nam etsi non tibi profuit jejuniium tuum ut non tenteris, tamen proficiet ut a tentationibus non vincaris. GREGORIUS in hom. (16, aliq. a princ.). Sed si ipsum ordinem tentationis aspi-

cimus, pensamus quanta magnitudine nos a tentatione liberamur. Antiquus enim hostis primum hominem ex gula tentavit, cum cibum ligni vetitum ad comedendum suavitatis ex vanagloria, cum diceret (Gen. 3), "Eritis sicut dii;" ex avaritia, cum diceret, "Scientes bonum et malum: avaritia enim non solum pecuniæ est, sed etiam altitudinis, cum supra modum sublimitas ambitur. Quibus autem modis primum hominem stravit, istis modis secundo homini tentato succubuit. Per gulam tentat, cum dicit, *Dic ut lapides isti panes fiant*; per vanam gloriam cum dicit, *Si Filius Dei es, mitte te deorsum*; per sublimitatis avaritiam, cum regna mundi ostendit, dicens, *Hæc omnia tibi dabo*. AMBROSIIUS super Lucam (lib. 4, in tit. de prima tentatione Christi). Inde autem cœpit unde jam vicerat, scilicet a gula: unde dixit ei: *Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant*. Quid autem sibi vult talis sermonis exorsus, nisi quia cognoverat Dei Filium esse venturum; sed venisse per infirmitatem corporis non putabat? Aliud explorantis, aliud tentantis est: et Deo se proficitur credere, et homini conatur illudere. HILARIUS (can. 3, parum ante med.). Eam ergo in tentando conditionem operis proposuit, per quam in Deo ex mutatione lapidum in panes virtutem potestatis agnosceret, et in homine oblectamento cibi potentiam esurientis illuderet. HIERONYMUS (super illud, *Dic ut lapides isti panes fiant*). Sed quobus contrariis teneris, o diabole: si ad imperium ejus possunt lapides panes fieri, ergo frustra tentas eum qui tantæ potentie est: si autem non potest facere, frustra Dei Filium suspicaris. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 5, in opere imperf. ante medium). Sicut autem diabolus omnes excœcabat, sic modo invisibiliter a Christo est excœcatus. Post quadraginta enim dies esurientem sensit, et per quadraginta non esurientem non intellexit. Cum suspicatus est eum non esse Filium Dei, non cogitavit quoniam fortis athleta ad ea quæ infirma sunt, descendere potest; infirmus autem ad ea quæ fortia sunt, ascendere non potest. Magis ergo ex eo quod per tot dies non esuriit, intelligere debuit quia Deus est, quam ex eo quod post tot dies esuriit, quia homo est. Sed dicit: Moyses et Elias quadra-

ginta dies jejunaverunt, et homines erant. Sed illi jejunantes esuriebant et sustinebant: iste quadraginta diebus non esuriit, sed postea. Esurire enim et non manducare, patientiæ est humanæ; non esurire autem, divini naturæ. HIERONYMUS (super illud, *Qui respondens, ait*). Propositum autem Christi erat humilitate vincere; unde adversarium vicit testimoniis legis, non potestate virtutis: ut hoc ipso et hominem plus honoraret, et adversarium plus puniret; cum hostis generis humani non quasi a Deo, sed quasi ab homine vinceretur: unde sequitur: *Qui respondens, dixit ei: Scriptum est: Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei*. GREGORIUS in hom. (16, paulo ante medium). Sic ergo tentatus a diabolo Dominus, sacri eloquii præcepta respondit; et qui tentatorem suum mergere in abyssum poterat, virtutem suæ potentie non ostendit: quatenus nobis præberet exemplum ut quoties a pravis hominibus aliquid patimur, ad doctrinam excitemur potius quam ad vindictam. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 5, in opere imperf. ante medium). Non autem dixit, Non in solo pane vivo, ne videatur de se dictum esse; sed *Non in solo pane vivit homo*, ut posset diabolus dicere: *Si Filius Dei es*. Abscondit se, ut non ostendatur; quod potest, si homo est; astute excusat se, ne ostendatur non posse. RABANUS (super illud, *Non in solo pane vivit homo*). Testimonium autem hoc de Deuteronomio sumptum est. Ergo si quis non vescitur verbo Dei, iste non vivit: quia sicut corpus humanum non vivit sine terreno cibo, ita et anima vivere non potest sine Dei verbo. Procedere autem verbum de ore Dei dicitur cum voluntatem suam per Scripturarum testimonia revelat.

3. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 5, in opere imperf. ante medium). Cum ex præmisso Christi responso nihil certum discere diabolus potuisset, utrum Christus Deus esset an homo; assumpsit eum ad aliam tentationem, dicens apud se: Iste qui fame non vincitur, etsi Filius Dei non est, tamen sanctus est: valent enim homines sancti fame non vinci; sed postquam omnem necessitatem carnis vicerunt, per vanam gloriam cadunt: ideo cœpit eum tentare in gloria vana; propter quod sequitur: *Tunc*

assumpsit eum diabolus in sanctam civitatem. Hieronymus (super illud, *Tunc assumpsit eum*). Assumptio ista non ex imbecillitate domini venit, sed de inimici superbia, qui voluntatem Salvatoris necessitatem putat. Rabanus. Sancta autem civitas Jerusalem dicebatur, in qua templum Dei erat, et Sancta sanctorum, et cultus unius Dei secundum legem Moysi. Remigius. In quo ostenditur quia diabolus fidelibus Christi etiam in sanctis locis insidiatur. Gregorius in homil. (16, circa princ.). Sed ecce dum dicitur Deus homo in sanctam civitatem a diabolo assumptus, humanæ aures audire expavescunt; iniquorum tamen omnium diabolus caput est. Quid est autem mirum si se ab illo permisit in montem duci, qui se permisit a membris illius crucifigi? Glossa (ord. super illud, *Super pinnaculum templi*). Diabolus enim semper ad alta ducit elevando per jactantiam, ut præcipitare possit; et ideo sequitur: *Et statuit eum supra pinnaculum templi.* Remigius. Pinnaculum sedes erat doctorum: templum enim non habebat culmen erectum, sicut nostræ domus habent: sed et planum erat desuper more Palæstinorum, et in ipso templo tria tabulata erant. Et sciendum, quia in pavimento pinnaculum erat, et in unoquoque tabulato pinnaculum erat. Sive ergo statuerit eum in illo pinnaculo quod erat in pavimento, sive in illis quæ erant in primo, secundo vel tertio tabulato; intelligendum est quod in illo statuisset eum unde aliquod præcipitum esse potuit. Glossa (ib.). Nota vero, hæc omnia corporeis sensibus esse completa: si enim verba ad invicem conferuntur, in specie hominis diabolum apparuisse verisimile est. Chrysostomus sup. Matth. (homil. 5, in opere imperf. ante medium). Sed forte dicis: Quomodo in corpore constitutum videntibus omnibus statuit supra templum? Sed forsitan diabolus sic eum assumebat ut ab omnibus videretur; ipse autem, nesciente diabolo, invisibiliter sic agebat ut a nemine videretur. Glossa (ibidem). Ideo autem duxit eum supra pinnaculum, eum vellet eum de vana gloria tentare, quia in cathedra doctorum multos deceperat inani gloria, et ideo putavit istum positum in sede magisterii inani gloria extolli posse: unde sequitur: *Et dixit: si Filius Dei es, mitte te deorsum.* Hieronymus (sup. illud,

Statuit supra pinnaculum templi). In omnibus enim tentationibus hoc agit diabolus ut intelligat si Filius Dei sit. Dicit autem, *Mitte te*, quia vox diaboli, qua semper homines cadere deorsum desiderat, persuadere potest, præcipitare non potest. Chrysostomus super Matth. (homil. 5, in opere imperf. circa medium). Per hanc autem propositionem quomodo poterat cognoscere si est Filius Dei, an non? Volare enim per aerem non est proprie opus Dei, quia nulli utile est. Si ergo aliquis volaverit provocatus, propter ostentationem solum hoc facit, et est potius ex diabolo quam ex Deo. Si ergo homini sapienti sufficit esse quod est, et non est necessarium ei apparere quod non est; quanto magis Filius Dei ostendere se necessarium non habet, de quo nemo potest tantum cognoscere quantum est apud se? Ambrosius super Lucam (lib. 4 in tit. de tertia tentatione Christi). Sed quia satanas transfiguratur se sicut Angelum lucis, et de Scripturis ipsis divinis laqueum fidelibus parat, utitur testimoniis Scripturarum, non ut doceat, sed ut fallat: unde sequitur: *Scriptum est enim: Quia Angelis suis mandavit de te.* Hieronymus (super illud, *Angelis suis mandavit*). Hoc enim in 90 Psalmo legimus; verum ibi non de Christo, sed de viro sancto prophetia est. Male ergo diabolus interpretatur Scripturas. Chrysostomus super Matth. (homil. 5, in opere imperfecto, a medio illius). Vere enim Filius Dei Angelorum manibus non portatur; sed ipse magis Angelos portat: et si portatur manibus Angelorum, non ut offendant ad lapidem pedem suum, quasi infirmus, sed propter honorem, quasi Dominus. O diabole, quoniam Filius Dei manibus portatur legisti; et quia super aspidem et basiliscum calcas, non legisti? Sed illud quidem exemplum profert quasi superbus; hoc autem tacet quasi astutus. Chrysostomus in homil. (13 in Matth. ante med.). Intuere etiam quia testimonia a Domino allata sunt convenienter, a diabolo autem indecenter: non enim quod scriptum est, *Angelis suis mandavit de te, et in manibus tollent te*, suadet projicere seipsum et præcipitare. Glossa. Est ergo sic exponendum. Ait enim Scriptura de quolibet bono homine, quod Angelis suis, id est administratoribus spiritibus, præce-

pit de ipso quod in manibus suis, idest in auxiliis suis, tollant eum et custodiant, ne offendant pedem, idest affectum mentis, ad lapidem, idest ad veterem legem scriptam in lapideis tabulis. Vel per lapidem potest intelligi omnis peccati occasio et ruinæ. RABANUS (super illud, *Si Filius Dei es, mitte te deorsum*). Notandum est autem, quod Salvator noster licet permisisset se a diabolo supra pinnaculum templi poni, tamen renuit ad imperium ejus descendere: nobis exemplum donans, ut quisquis imperaverit viam veritatis arctam nos ascendere, obtemperemus. Si autem vult nos de altitudine veritatis et virtutum ad ima erroris et vitiorum præcipitare, non illum audiamus. HIERONYMUS (super illud, *Ait illi Jesus rursum*). Falsas autem de Scripturis diaboli sagittas veris Scripturarum frangit clypeis: unde sequitur: *Ait illi rursus Jesus: Scriptum est: Non tentabis Dominum Deum tuum*. HILARIUS (can. 3 in Matth., a med.). Diaboli enim conatus contundens, et Deum se protestatur et Dominum. CHRYSOSTOMUS (homil. 5, in opere imperf. a med.). Non autem dixit, Non tentabis me Dominum Deum tuum, sed ita, *Non tentabis Dominum Deum tuum*; quod poterat dicere omnis homo Dei tentatus a diabolo: quoniam et qui hominem Dei tentat, Deum tentat. RABANUS. Vel aliter. Suggerabatur ei quasi homini ut aliquo signo exploraret quantum Deus posset. AUGUSTINUS contra Faustum (lib. 22, cap. 36, paulo a princ.). Pertinet autem ad sanam doctrinam, quando habet homo quid faciat, non tentare Dominum Deum suum. THEODOTUS. Tentat enim Deum qui sine ratione obiciens se periculo, quidpiam agit. HIERONYMUS (super illud, *Ait illi Jesus rursum*: et quest. 6 in Deut.). Et notandum, quod necessaria testimonia de Deuteronomio tantum protulit, ut secundæ legis sacramenta monstraret.

4. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 5, in opere imperf. a medio illius). Diabolus ex secundo responso incertus, transit ad tertiam tentationem: quia enim Christus retia ventris disruperat, retia vanæ gloriæ transiverat, ponit ei retia avaritiæ: propter quod dicitur: *Iterum assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde*: quem scilicet diabolus circuiens omnem terram excelsiorem ce-

teris cognoscebat. Quanto enim excelsior fuerit mons, tanto ex eo spatiosior terra videtur: unde sequitur: *Et ostendit ei omnia regna mundi, et gloriam eorum*. Ostendit autem ita non ut ipse regna vel civitates eorum vel populos, vel argentum vel aurum videret; sed partes terræ in quibus unumquodque regnum vel civitas posita erat: ut puta, si ascendens super excelsum locum digito extenso dicam tibi, Ecce ibi est Roma aut Alexandria, non sic ostendo tibi ut ipsas videas civitates; sed partes terræ in quibus positæ sunt: sic et diabolus poterat Christo singula loca demonstrare digito, et uniuscujusque regni honores et statum verbis exponere: nam ostensum dicitur etiam quod exponitur ad intelligendum. ORIGENES super Lucam (hom. 30). Vel aliter. Non est arbitrandum quod regna ei mundi ostendens, Persarum verbi gratia regnum Indorumque ostenderit; sed ostendit ei regnum suum, quomodo regnaret in mundo, idest quomodo alii regnentur a fornicatione, alii ab avaritia. REMIGIUS. Gloriam eorum appellat aurum, argentum et lapides pretiosos, et temporalia bona. RABANUS (super illud, *Ostendit ei omnia regna mundi*). Ostendit autem hæc diabolus Domino, non quod ipse visum ejus amplificare potuerit, aut aliquid ignotum demonstrare; sed vanitatem pompæ mundanæ, quam ipse diligebat, quasi speciosam ac desiderabilem verbis ostendens, in amorem Christo suggerens venire volebat. GLOSSA (ord. super illud, *Et gloriam ejus*). Qui non concupiscentiæ oculo intuetur sicut nos, sed sicut medici vident morbos sine læsione. HIERONYMUS (super illud, *Hæc omnia tibi dabo*). Sequitur: *Et dixit illi: Hæc omnia tibi dabo*. Arrogans et superbus de jactantia loquitur: non enim potest omnia regna dare, cum sciamus plerosque sanctos viros a Deo reges factos. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 5 in opere imperf.). Sed eas quæ per iniquitatem fiunt in mundo, ut puta per furtum aut per perjuriam acquisitas divitias diabolus dat. Non ergo diabolus quibus vult divitias dare potest, sed his qui volunt ab illo recipere. REMIGIUS. Miranda etiam est diaboli dementia. Illi promittebat dare regna terrena qui suis fidelibus dat regna cælestia, et gloriam mundi ei qui est cælestis gloriæ Domi-

nus. AMBROSIIUS (lib. 4 in Lucam, in titulo de tertia tentatione Christi, a med. illius). Habet autem ambitio domesticum periculum: ut enim dominetur aliis, prius servit; curvatur obsequio ut honore dominetur; et dum vult esse sublimior, fit remissior. Unde aperte subditur: *Si cadens adoraveris me*. GLOSSA. Ecce antiqua diaboli superbia. Sicut enim in principio voluit se similem Deo facere, ita nunc volebat divinum sibi usurpare cultum, dicens: *Si cadens adoraveris me*. Ergo qui adoraturus est diabolum, ante corrui.

Sequitur: *Tunc dicit ei Jesus: Vade, satana*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 5 in opere imperf.). In quo finem tentandi diabolo ponit, ne progrediatur ulterius tentans. HIERONYMUS (super illud, *Vade satana*). Non autem, ut plerique putant, eadem satanas et Petrus condemnantur sententia. Petro enim dicitur (infra 16): *Vade retro me, satana*; idest, sequere me qui contrarius es meæ voluntati; huic autem dicitur: *Vade satana*; et non ei dicitur, *Retro*, ut sabaudiatur: Vade in ignem æternum qui paratus est tibi et Angelis tuis. REMIGIUS. Vel secundum alia exempla, *Vade retro*; idest, reminiscere, recordare in quanta gloria conditus fuisti, et in quantam miseriam cecidisti. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 15 op. imp.). Videntium autem quia Christus cum passus fuisset tentationis injuriam, dicente sibi diabolo, *Si Filius Dei es, mitte te deorsum*, non est turbatus, neque diabolum increpavit. Nunc autem quando diabolus usurpavit sibi Dei honorem, exasperatus est, et repulit eum, dicens, *Vade satana*: ut nos illius discamus exemplo, nostras quidem injurias magnanimiter sustinere, Dei autem injurias nec usque ad auditum sufferre: quoniam in propriis injuriis esse quempiam patientem laudabile est, injurias autem Dei dissimulare, nimis est impium. HIERONYMUS (super illud, *Dominum tuum adorabis*). Dicens autem diabolus Salvatori, *Si cadens adoraveris me*, e contrario audit, quod ipse magis adorare eum debeat Dominum et Deum suum. AUGUSTINUS contra serm. Arianorum (cap. 29). Unde sequitur: *Scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies*. Unus Dominus Deus noster est ipsa Trinitas, cui soli servitutem pietatis jure debe-

mus. AUGUSTINUS 10 de Civitate Dei (cap. 1). Nomine autem servitutis, cultus Deo debitus intelligitur: latrarium quippe nostri, ubicumque sanctorum Scripturarum positum est, interpretati sunt servitutem; sed ea servitus quæ debetur hominibus, secundum quam præcepit Apostolus servos dominis suis subditos esse debere, græce nuncupari solet *dulia*; latraria vero aut semper, aut tam frequenter ut pene semper, ea servitus dicitur quæ pertinet ad colendum Deum. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 5 in opere imperf.). Diabolus autem, sicut rationabiliter intelligi potest, non quasi obediens præcepto recessit: sed divinitas Christi et Spiritus sanctus qui erat in eo excussit inde diabolum: unde sequitur: *Tunc reliquit eum diabolus*. Quod ad nostram proficit consolationem: quia non tamdiu homines Dei diabolus tentat quamdiu vult, sed quamdiu Christus permittit. Etsi enim permittit eum paulisper tentare, tamen repellit propter infirmam naturam. AUGUSTINUS 9 de Civitate Dei (cap. 20, in fine). Post tentationem vero sancti Angeli spiritibus immundis metuendi Domino ministrabant, et per hoc magis magisque innotescibat dæmonibus quantus esset: unde sequitur: *Et ecce Angeli accesserunt, et ministrabant ei*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 5 in opere imperf. non procul a fine). Non autem dixit, Descendentes Angeli: ut ostendat quia semper ad ministerium ejus erant in terris, sed tunc præcipiente Domino recesserunt ab eo, ut locus diabolo adversus Christum daretur, ne forte videns Angelos circa eum non appropinquaret ad eum. In quibus autem rebus illi ministrabant, scire non possumus: utrum ad sanationes infirmitatum, an ad correctiones animarum, an ad effugationem dæmonum; quæ omnia per Angelos facit, unde eis facientibus ipse facere videtur: tamen manifestum est quod non propter necessitatem impotentiae ejus ei ministrabant, sed propter honorem potestatis ipsius: non enim dicitur quod adjuvent eum, sed quod ministrent. GREGORIUS in hom. (15, circa medium). Ex his autem unius personæ utraque natura ostenditur: quia et homo est quem diabolus tentat, et idem ipse Deus est cui ab Angelis ministratur. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 5 oper. imp.). Nunc

breviter perstringamus quid significant Christi tentationes. Jejunium est abstinentia rei malæ, esuries est desiderium ejus, usus ejus est panis. Qui ergo peccatum sibi convertit ad usum, lapidem convertit in panem. Respondeat ergo diabolo persuadenti, quia non in solo usu illius rei vivit homo, sed in observantia mandatorum Dei. Quando vero quis inflatus fuerit quasi sanctus, ductus est quasi super templum: et quando aestimaverit se consistere in sanctimonie summitate, positus est supra pinnaculum templi. Et hæc tentatio sequitur primam, quia victoria tentationis gloriationem operatur, et fit causa jactantie. Sed vide quod Christus jejunium ultro suscepit. Super templum autem diabolus eum duxit, ut tu ad abstinentiam laudabilem sponte procedas: extolli autem ad fastigium sanctitatis non acquiescas: fuge exaltationem cordis, et non patieris ruinam. Ascensio autem montis est processio ad altitudinem divitiarum, et gloriæ hujus mundi quæ de superbia cordis descendit. Cum ergo volueris dives fieri, quod est ascendere in montem, incipis cogitare de divitiis et honoribus acquirendis; et tunc princeps mundi gloriam regni sui tibi ostendit. Tertio loco providet tibi causas, ut si volueris illa consequi, servias ei, negligens justitiam Dei. HILARIUS (can. 3 in Matth. parum ante finem). Victo autem a nobis calcatoque diaboli capite, Angelorum ministeria et Virtutum in nos cælestium officia non defutura ostenditur. AUGUSTINUS de Cons. Evang. (lib. 2, cap. 16). Lucas has tentationes non eodem ordine persecutus est: unde incertum est quid prius factum sit: utrum regna terræ prius demonstrata sint, et postea in pinnaculum templi levatus sit, an e converso: nihil tamen ad rem, dum omnia facta esse manifestum sit. GLOSSA (ordin. super illud, *Tunc assumpsit eum diabolus*). Sed quod dicit Lucas, magis videtur secundum historiam esse, sed Matthæus has refert tentationes secundum hoc quod in Adam factæ sunt.

5. RABANUS. Postquam Matthæus de quadraginta dierum jejunio et de tentatione Christi, et de Angelorum ministerio narravit, continuo subjecit dicens: *Cum autem audisset Jesus quia Joannes traditus esset*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 6, in opere imperf.). Sine

dubio a Deo, quia in virum sanctum nemo potest aliquid, nisi tradiderit eum Deus. Sequitur: *Secessit in Galilæam*, scilicet de Judæa, ut passionem suam opportuno tempori reservaret, deinde ut nobis fugiendi periculum daret exemplum. CHRYSOSTOMUS in hom. 14. Non enim accusabile est non projicere seipsum in periculum, sed incidentem non stare viriliter. Recedit etiam de Judæa, Judæam invidiam mitigans, simul quidem prophetiam complens, et magistros orbis terrarum piscari studens, qui in Galilæa morabantur. Attende etiam qualiter ad Gentes abiturus a Judæis accepit causam: etenim cum præcursorem in vincula misissent, impellunt Jesum transire ad Galilæam Gentium. GLOSSA. Ut autem refert Lucas, venit Nazareth, ubi erat nutritus, et ibi intravit in synagogam, ubi legit et dixit multa, propter quæ voluerunt eum præcipitare de monte; et tunc descendit Capharnaum: unde modo ait Matthæus: *Et relicta civitate Nazareth, venit et habitavit Capharnaum*. HIERONYMUS (de locis Hebraicis). Nazareth est in Galilæa vicus juxta montem Thabor: Capharnaum est oppidum in Galilæa Gentium juxta stagnum Genesareth: et ideo dicit, *Maritima*. GLOSSA (ord. super illud, *Relicta civitate Nazareth*). Addit etiam: *In finibus Zabulon et Nephtalim*: ubi prima captivitas Hebræorum fuit ab Assyriis. Ubi ergo prima legis oblivio est, ibi prima Evangelii prædicatio; ut de loco quasi medio diffunderet ad Gentes et Judæos. REMIGIUS. Reliquit autem unam, scilicet Nazareth, ut prædicando et miracula faciendo plures illuminaret: in quo facto reliquit prædicatoribus exemplum, ut eo tempore et illis in locis studeant prædicare, quando multis prodesse possunt. Sequitur: *Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam: Terra Zabulon et terra Nephtalim etc.* In prophetia ita habetur (Isai. 9): "Primo tempore alleviata est terra Zabulon et terra Nephtalim, et novissimo aggravata est via maris, trans Jordanem, Galilææ Gentium." HIERONYMUS super Isaiam (lib. 3 in exposit. cap. 9). Dicitur autem primo tempore alleviata esse ab onere peccatorum, quia in regionibus duarum tribuum, primum Salvator Evangelium prædicavit: novissimo vero tempore aggravata est fides eorum, plurimis Judæorum in errore

permanentibus. Mare autem hic lacum appellat Genesareth, qui Jordane influente efficitur, in cujus littore Capharnaum et Tiberias et Bethsaida et Corozaim sitæ sunt: in qua maxime regione Christus prædicavit. Vel, secundum Hebræos in Christum credentes, hæ duæ tribus Zabulon et Nephtalim ab Assyrîis captæ sunt, et Galilæa deserta est: quam Propheta dicit esse alleviatam, eo quod peccata populi sustineret: sed postea reliquæ tribus, quæ habitabant trans Jordanem et in Samaria, ductæ sunt in captivitatem: et hoc, inquit, Scriptura nunc dicit, quod regio, cujus populus primum captivatus est, ipsam primum lucem prædicantis viderit Christi. Vel, secundum Nazaræos, adveniente Christo, primo terra Zabulon et Nephtalim est Pharissæorum erroribus liberata, postea per Evangelium Apostoli Pauli ingravata est, idest multiplicata prædicatio in terminos Gentium. GLOSSA. Hic autem in Evangelio diversi nominativi ad idem verbum reduuntur; ita et terra Zabulon et terra Nephtalim, quæ est via maris, quæ est trans Jordanem, scilicet populus Galilææ Gentium, qui ambulabat in tenebris. Hieronymus in lib. de locis Hebr. Nota autem, quod duæ Galilææ sunt: una quæ dicitur Judæorum, et alia quæ dicitur Gentium. Divisa est enim Galilæa a tempore Salomonis, qui dedit viginti civitates in Galilæa Hyram regi Tyri; quæ pars dicta est postea Galilæa Gentium; reliqua Judæorum. Vel legendum est: *Trans Jordanem Galilææ Gentium*: ita, inquam, ut populus, qui vel sedebat vel ambulabat in tenebris, lucem viderit, nequaquam parvam, ut aliorum Prophetarum, sed magnam, scilicet illius qui in Evangelio (Joan. 8) loquitur: "Ego sum lux mundi." *Et qui habitabant in regione umbræ mortis, lux orta est eis.* Inter mortem et umbram mortis hoc interesse puto, quod mors eorum est qui dum peccant, nondum de hac vita egressi sunt: possunt enim, si voluerint, agere pœnitentiam. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 6 in opere imperf. parum ante med.). Vel in regione umbræ mortis sedebant Gentiles, quia colebant idola et dæmones. Judæi autem, qui legis opera faciebant, in tenebris erant, quia Dei justitia nondum

erat eis manifesta. CHRYSOSTOMUS in hom. (10, parum a princip.). Ut autem discas, quod neque lumen neque tenebras sensibiles ait, de lumine dixit, *Lumen magnum*, quod alibi dicitur lumen verum; tenebras autem exponens nominavit umbram mortis. Deinde monstrans quod non ipsi quærentes invenerunt, sed Deus ipsis apparuit, dixit quod lumen ortum est et effulsit: non enim prius ipsi ad lumen cucurrerunt, etenim in ultimis malis homines erant ante Christi præsentiam: neque enim ambulabant in tenebris, sed sedebant; quod signum erat quia non sperabant liberari: sicut enim nescientes quo oporteret progredi, ita comprehensi a tenebris sedebant, jam non potentes stare. Tenebras autem vocat hic errorem et impietatem. RABANUS (super illud, *Et relicta civitate Nazareth*). Allegorice autem Joannes est vox præcedens Verbum, et alii Prophetæ. Postquam autem Propheta cessavit et ligatus est, accessit Verbum complens quod prædicaverat vox, idest Propheta. *Et recessit in Galilæam*, idest de figuris ad veritatem. Vel *in Galilæam*, idest in Ecclesiam, ubi est transmigratio de vitiis ad virtutes. Nazareth interpretatur flos; Capharnaum villa pulcherrima. Reliquit ergo florem figurarum, quo fructus Evangelii significabatur; et venit in Ecclesiam, quæ est Christi virtutibus pulchra. Et maritima est, quia juxta fluctus sæculi posita, quotidie tunditur procellis persecutionum. Inter Zabulon et Nephtalim sita est, idest Judæis communis et Gentibus. Zabulon enim habitaculum fortitudinis dicitur: quia Apostoli, qui de Judæa electi sunt, fortes fuerunt. Nephtalim dilatatio, quia Gentium Ecclesia per orbem dilatata est. AUGUSTINUS de Cons. Evang. (lib. 2, cap. 17, in initio). Joannes autem Evangelista, priusquam iret Jesus in Galilæam, dicit de Petro et Andrea et Nathanaele, et de miraculo in Cana Galilææ; quæ omnia ceteri Evangelistæ prætermiserunt, id contextentes suis narrationibus quod Jesus reversus sit in Galilæam: unde intelligitur fuisse interpositos aliquos dies, quibus illa de discipulis gesta sunt quæ interponuntur a Joanne. REMIGIUS. Sed illud solertius attendendum est, quare Joannes dicat Dominum iisse in Galilæam, antequam Joannes missus fuisset in carcerem. Nam

post vinum de aqua factum et descensum ejus in Capharnaum et post ascensum ejus in Jerusalem, dicitur in Evangelio Joannis, quod rediit in Judæam et baptizabat, et nondum erat missus Joannes in carcerem. Hic autem dicitur, quod postquam traditus fuit Joannes, secessit in Galilæam: et hoc quidem dicit Marcus. Non autem debet hoc contrarium videri: nam Joannes primum adventum Domini in Galilæam descripsit, qui scilicet fuit ante incarcerationem Joannis. Sed et de secundo adventu a libi facit mentionem, cum ait (Joan. 4), quod "Jesus reliquit Judæam, et abiit iterum in Galilæam:," et de hoc tantum secundo adventu in Galilæam, qui scilicet fuit post incarcerationem Joannis, alii Evangelistæ dicunt. EUSEBIUS (lib. 3 Historiæ eccles. cap. 18 circa medium). Joannem enim tradunt usque ad ultimum pene vitæ suæ tempus absque ullius scripturæ indicio Evangelium prædicasse: sed cum trium Evangeliorum ad ipsum notitia pervenisset, probasse quidem veritatem dictorum, deesse tamen vidit aliqua, et maxime quæ primo prædicationis suæ tempore Dominus gesserat. Certum est enim, quod in aliis tribus Evangeliiis hæc videntur sola contineri quæ in eo gesta sunt anno quo Joannes Baptista vel inclusus est in carcerem vel punitus. Matthæus enim post tentationem Christi continuo subjecit: *Audiens autem quia Joannes traditus esset*: et Marcus similiter. Lucas vero priusquam aliquid de actibus Christi referret, dicit quod Herodes conclusit Joannem in carcerem. Rogatus est ergo Joannes Apostolus, ut ea quæ præterierant priores ante traditionem Joannis, Salvatoris gesta conscriberet: et ideo dicit in Evangelio suo (cap. 2): "Hoc fecit initium signorum Jesus."

6. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 6 operis imperf. a med.). Ille debet Christi justitiam prædicare qui ventri suo contradicere potest, qui sæculi istius bona contemnit, qui vanam gloriam non desiderat. Et ideo dicitur: *Exinde cœpit Jesus prædicare*, idest ex quo tentatus, famem vicit in deserto, avaritiam sprevit in monte, vanam gloriam repercusit in templo. Vel *exinde cœpit prædicare*, ex quo traditus est Joannes: nam si prædicante Joanne prædicare cœpisset, vilem reddidisset Joannem, et inve-

niretur prædicatio Joannis esse superflua quantum ad istius doctrinam: sicut si uno tempore sol cum lucifero oriatur, gratiam luciferi celat. CHRYSOSTOMUS in hom. (14, inter init. et med.). Ideo etiam non prædicavit donec Joannes in carcerem mitteretur, ne ex hoc multitudo scinderetur: propter quod etiam Joannes nullum fecit signum, ut per miracula omnes traherentur ad Christum. RABANUS (super illud, *Relicta civitate Nazareth*). In hoc etiam docet, ne quis ab inferiori persona sermonem contemnat: unde Apostolus (1 Corinth. 14): "Si cui sedenti revelatum fuerit, prior taceat." CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 6 operis imperf. a med.). Sapienter autem inde prædicationis suæ sumpsit initium, non ut conculcet Joannis doctrinam; sed ut magis confirmet, et testem eum verum fuisse demonstret. HIERONYMUS (super illud, *Exinde cœpit Jesus*). In quo etiam ostendit se ejusdem esse Dei Filium, cujus ille fuerat Propheta, et ideo dicit, *Pœnitentiam agite*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 6 operis imperf. non procul a fine). Non enim statim justitiam prædicavit quam omnes cognoscebant, sed pœnitentiam, qua omnes indigebant. Quis ergo ausus est dicere: Volo bonus esse, et non possum? Pœnitentia enim correctio est voluntatis: et si vos mala non terrent, ut scilicet pœnitentiam agatis, saltem bona delectent: unde sequitur: *Appropinquavit enim regnum cælorum*, idest beatitudo regni cælestis; ac si dicat: Parate Vos per pœnitentiam, quia appropinquavit tempus mercedis eternæ. REMIGIUS. Et notandum, quia non dicit, *Appropinquavit regnum Chanaanæorum aut Jebusæorum*, sed *regnum cælorum*. Lex enim promittebat bona temporalia, sed Dominus regna cælestia. CHRYSOSTOMUS in hom. (14, inter princ. et med.). Considerandum etiam, quod in hac prædicatione nihil de seipso manifeste prædicabat; quod interim conveniens erat, quia nondum de eo decentem habebant opinionem. Incipiens etiam, nihil grave et onerosum dixit, sicut Joannes dixerat securim exscindendæ arbori imminentem, et hujusmodi; sed in principio benigna proposuit, regnum cælorum evangelizans. HIERONYMUS (super illud, *Exinde cœpit Jesus*). Mystice autem: Joanne tradito, Christus incipit prædicare.

quia desinente lege, consequenter ori-
tur Evangelium.

7. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 7
opëris imperf. in princ.). Antequam Chri-
stus aliquid dicat vel faciat, vocat Apo-
stolos, ut nihil illos lateat nec verborum
Christi nec operum; ut postmodum
fiducialiter dicere possint (Act. 4): "Non
possumus quæ vidimus et audivimus
non loqui." Hinc est quod dicitur, *Ambulans Jesus juxta mare Galilææ*. RABANUS.
Mare Galilææ idem est quod stagnum
Genesareth, mare Tiberiadis, et lacus
salinarum. GLOSSA (ordin. super illud,
Piscatores). Decenter autem per piscato-
ria vadit loca, piscatores piscaturi:
unde sequitur: *Vidit duos fratres, Simo-
nem, qui vocatur Petrus, et Andream fra-
trem ejus*. REMIGIUS. Vidit autem non
tam corporaliter quam spiritualiter ad
corda eorum respiciens. CHRYSOSTOMUS in
hom. 14. In mediis autem operationibus
existentes eos vocavit, monstrans quod
omnibus occupationibus sequelam suam
præponere oportet: unde sequitur, *Mit-
tentes retia in mare*; quod quidem eorum
officio congruebat: propter quod sequi-
tur, *Erant enim piscatores*. AUGUSTINUS in
serm. de Kalend. Januarii (serm. 49 de
verb. Domini). Non enim elegit reges
aut senatores aut philosophos aut ora-
tores: immo elegit plebejos, pauperes et
indoctos piscatores. AUGUSTINUS super
Joannem (tract. 7, a med.). Si enim do-
ctus eligeretur, fortassis ideo se diceret
electum, quia doctrina ejus eligi meruit.
Dominus autem noster Jesus Christus
volens superborum frangere cervices,
non quæsit per oratorem piscatorem,
sed de piscatore lucratus imperatorem.
Magnus Cyprianus orator, sed prius Pe-
trus piscator. CHRYSOSTOMUS super Mat-
thæum (hom. 7 operis imperf., parum a
princ.). Futuræ etiam dignitatis gratiam
artificij opera prophetabant: nam sicut
qui retia jactat in aquam, nescit quos
piscas comprehensurus est; sic et doctor,
quando divini sermonis retia super po-
pulum jactat, nescit qui sunt accessuri
ad Deum. Sed quoscumque Deus excita-
verit, illi adhærent ejus doctrinæ. RE-
MIGIUS. De his autem piscatoribus loqui-
tur Dominus per Jeremiam dicens (cap.
16) "Mittam in vos piscatores meos, et
piscabuntur vos." Unde et hic subdi-
tur, *Venite post me*. GLOSSA (interlinearis
super illud *Venite*). Non tam pedibus,

quam affectu et imitatione: *Et faciam
vos fieri piscatores hominum*. CHRYSOSTO-
MUS super Matth. (hom. 7 in op. imp.).
Idest doctores; ut cum rete verbi Dei
comprehendatis homines de mundo tem-
pestuoso et periculoso, ubi homines non
ambulant, sed feruntur: quia diabolus
cum delectatione compellit eos in mala,
ubi alterutrum homines se comedunt,
sicut pisces fortiores devorant juniores:
ut translati vivant in terra, corporis
Christi membra facti. GREGORIUS in ho-
mil. (5 in Evangelium). Nulla autem Pe-
trus et Andreas Christum miracula fa-
cere viderant; nihil ab eo de præmio
æternæ retributionis audierant, et ta-
men ad unum Domini præceptum, hoc
quod possidere videbantur, oblitri sunt:
unde sequitur: *At illi continuo, relictis
retibus, secuti sunt eum*. In quo affectum
debemus potius pensare quam censum.
Multum enim reliquit qui sibi nihil re-
tinuit; multum dimisit qui cum re pos-
sessa et concupiscentiis renuntiavit. A
sequentibus ergo tanta dimissa sunt
quanta a non sequentibus concupisci
potuerunt. Exteriora enim nostra Do-
mino quantumlibet parva sufficiunt; nec
perpendit quantum in ejus sacrificio,
sed ex quanto proferatur. Æstimatio-
nem quippe pretij regnum Dei non ha-
bet; sed tantum valet quantum habes.
CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 7 op.
imp., parum ante med.). Non autem præ-
dicti discipuli secuti sunt Christum, do-
ctoris cupientes honorem, sed operis lu-
crum: sciebant enim quam pretiosa est
anima hominis, quam grata est apud
Deum salus ipsius, et quanta est mer-
ces. CHRYSOSTOMUS in hom. (14, parum
ante med.). Tantæ igitur promissioni
crediderunt; et per sermones quibus
sunt capti, crediderunt se alios posse
piscari. CHRYSOSTOMUS super Matth.
(hom. 7 operis imperfecti, circa med.).
Hæc igitur cupientes, secuti sunt, omni-
bus relictis: in quo nos docuerunt quia
nemo potest terrena possidere, et perfe-
cte ad cælestia pervenire. GLOSSA. In his
ergo datum est exemplum illis qui cen-
sum deserunt pro Christi amore. Subdi-
tur autem exemplum eorum qui etiam
carnales affectus pro Deo postponunt;
unde dicitur: *Et procedens inde, vidit
alios duos*. Nota, quia vocat binos et bi-
nos, sicut alibi legitur quod misit eos bi-
nos et binos ad prædicandum. GREGORIUS

in hom. (17 in Evang. circa initium). Quatenus hic nobis tacitus innuat, quia qui caritatem erga alterum non habet, prædicationis officium suscipere nullatenus debet. Duo enim sunt præcepta caritatis: et minus quam inter duos caritas haberi non potest. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 7 operis imperf. a med.). Super caritatem etiam fraternitatis Ecclesiæ recte posuit fundamenta, ut ex radicibus caritatis exuberans quasi humor ascendat in ramos; et hoc super naturalem caritatem; ut non solum per gratiam, sed etiam per naturam ipsa caritas firmiter habeatur: unde dicit, *Fratres*: sic enim fecit Deus et in veteri testamento, super Moysen et Aaron fratres, ponens ædificationis initium. Quoniam autem abundantior est gratia novi testamenti quam veteris: ideo primum populum ædificavit super unam fraternitatem, hunc autem super duas. *Jacobum*, inquit, *Zebedæum*, et *Joannem fratrem ejus in navi cum Zebedæo patre eorum, reficientes retia sua*: quod est maximæ paupertatis indicium: vetera enim reficiebant qui nova unde emerent non habebant. Et quod ad majorem pietatem eorum pertinet, in tanta paupertate sic patri suo succurrebant, ut secum eum bajularent in navi, non ut ille istos adjuvaret in opere, sed ut isti illum consolarentur sua præsentia. CHRYSOSTOMUS in hom. (14 circa med.). Non parva autem est hic demonstratio virtutis, inopiam facile ferre, ex justis nutrirî laboribus, colligari invicem amoris virtute, patrem inopem habere secum, et in ejus obsequio laborare. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 7 oper. imperf.). Æstimare autem primos velociores ad prædicandum, quia retia mittebant: istos autem quasi pigriores, quia adhuc retia componebant, non sumus ausi: quia differentiam eorum cognoscere solius est Christi. Forte ergo illi propter Petrum dicti sunt mittentes retia, qui prædicavit Evangelium, sed non composuit: isti autem propter Joannem componentes, qui Evangelium composuit. Sequitur, *Et vocavit eos*: erant enim habitatione cives, dilectione concordēs, artificio pares, fraternitatis conjuncti pietate. Ideo simul vocavit eos, ne tot bonis conjunctos dissimilis vocatio separaret. CHRYSOSTOMUS in hom. (14, parum ante med.). Vocando autem nihil eis promisit, sicut

prioribus: obedientia enim eorum qui prævenerant, viam eis ad credendum præparaverat. Sed et multa de ipso audierant, scilicet tamquam familiares, et consanguinitate conjuncti.

Sequitur: *Illi autem, relictis retibus et patre, secuti sunt eum*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 7 operis imperf.). Tria enim sunt quæ relinquere debet qui venit ad Christum: actus carnales, qui per retia piscationis significantur; substantiam mundialem, quæ per navem: et parentes, qui per patrem. Reliquerunt ergo navem, ut fierent ecclesiasticæ navis gubernatores; reliquerunt retia, ut non pisces afferrent ad civitatem terrenam, sed homines ad cælestem; reliquerunt unum patrem, ut spirituales patres omnium fierent. HILARIUS (can. 8 in Matth. circa finem). Eis igitur artem et patriam domum relinquentibus, docemur Christum secuturi, et sæcularis vitæ sollicitudine et paternæ domus consuetudine non teneri. REMIGIUS. Mystice autem per mare designatur iste mundus, propter amaritudinem et fluctuationem. Galilæa autem interpretatur volubilis, sive rota; et significat mundi volubilitatem. Ambulavit igitur Jesus juxta mare, dum ad nos per incarnationem venit: quia non carnem peccati, sed similitudinem carnis peccati suscepit ex Virgine. Per duos fratres duo populi designantur, qui ab uno Deo patre creati sunt: quos vidit quando eos misericorditer respexit. Per Petrum enim, qui interpretatur agnoscens, et dicitur Simon, idest obediens, designatur Judæicus populus, qui per legem Deum agnovit, et præceptis ejus obedivit; per Andream, qui interpretatur virilis sive decorus, intelligitur Gentilis populus, qui post agnitionem Dei viriliter in fide permansit. Nos populum vocavit quando prædicatores in mundum misit, dicens, *Venite post me*: idest relinquitte deceptorum, et sequimini creatorem. De utroque etiam populo, facti sunt hominum pisces, idest prædicatores. Relictis autem navibus, idest carnalibus desideriis, et retibus, idest mundi cupiditatibus, secuti sunt Christum. Per Jacobum etiam intelligitur Judæicus populus, qui per cognitionem Dei diabolus supplantavit; per Joannem Gentilis populus, qui sola gratia salvatus est. Zebedæus autem, quem relinquunt, et interpretatur fugi-

tivus sive labens, significat mundum qui transit, et diabolus qui de cælis lapsus est. Per Petrum etiam et Andream mittentes retia in mare, designantur illi qui in prima ætate, dum de navi corporis sui mittunt retia carnalis concupiscentiæ in mare hujus sæculi, vocantur a Domino. Per Jacobum et Joannem reficientes retia designantur illi qui post peccata ante adversitates veniunt ad Christum, recuperantes quæ perdididerunt. RABANUS (super illud, *Relictis navibus et patre*). Duæ naves duas Ecclesias figurant: eam quæ ex circumcissione, et eam quæ ex præputio vocata est. Quilibet etiam fidelis fit Simon, Deo obediendo; Petrus, peccatum suum agnoscendo; Andreas, viriliter labores patiendo; Jacobus, vitia supplantando. GLOSSA. Et Joannes, ut totum gratiæ Dei adscribat: et ideo quatuor tantum vocatio ponitur, per quos prædicatores Dei a quatuor mundi partibus vocatos signetur. HILARIUS (can. 3, circa finem). Vel in hoc futurorum Evangelistarum numerus figuratur. REMIGIUS. Per hoc etiam quatuor virtutes principales designantur: prudentia enim refertur ad Petrum, propter divinam cognitionem; justitia ad Andream, propter operum virilitatem; fortitudo ad Jacobum, propter diaboli supplantationem; temperantia ad Joannem, propter divinæ gratiæ effectum. AUGUSTINUS de Consens. Evang. (l. 2, c. 17, inter princ. et med.). Sane movere potest quomodo Joannes dicat non in Galilæa, sed juxta Jordanem Andream secutum esse Dominum cum alio cujus nomen tacetur; deinde Petrum ab illo nomen accepisse; ceteri autem tres Evangelistæ de piscatione vocatos eos dicunt, satis inter se convenienter, maxime Matthæus et Marcus; nam Lucas Andream non nominat, qui tantum intelligitur in eadem navi fuisse. Hoc etiam videtur distare quod tantum Petro a Domino dictum esse commemorat Lucas cap. 5, "Ex hoc jam homines eris capiens:", quod Matthæus et Marcus ambobus dixisse narrant. Sed potuit prius Petro dici secundum Lucam, et ambobus postea secundum alios duos. Sed quod de Joanne diximus, diligenter considerandum est: cum et locorum plurimum intersit, et temporis, et ipsius vocationis. Sed intelligendum est, Petrum et Andream non sic vidisse Do-

minum juxta Jordanem: ut ei jam inseparabiliter inhærerent: sed tantum cognovisse quis esset, et eum miratos ad propria remeasse. Forte autem quod prætermiserat recapitulat; quia sine ulla consequentis temporis differentia dicit, *Ambulans autem juxta mare*. Quæri etiam potest quomodo binos et binos seorsum eos vocaverit, sicut narrat Matthæus et Marcus, cum Lucas dicat, Jacobum et Joannem tamquam socios Petri ad adjuvandum vocatos fuisse, et simul subductis ad terram navibus Christum secutos? Unde intelligendum est hoc primo esse factum quod Lucas insinuat, et eos ad capturam piscium ex more remeasse: non enim erat dictum Petro quod pisces nunquam esset capturus, cum post resurrectionem hoc fecerit, sed quod homines esset capturus: postea hoc factum est quod Matthæus et Marcus narrant: non enim subductis ad terram navibus, tamquam cura redeundi secuti sunt eum, sed tamquam jubentem ut sequerentur.

8. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 8 operis imperf. in init.). Omnis rex pugnaturus contra adversarium, prius congregat exercitum, et sic vadit ad pugnam: sic et Dominus contra diabolum pugnaturus, prius congregavit Apostolos, et sic cœpit Evangelium prædicare: unde sequitur, *Et circuibat Jesus*. REMIGIUS. In quo doctorum vita instruitur: ut enim non sint pigri, docentur per hoc quod dicitur, *Circuibat Jesus*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 8 oper. imperf. circa initium). Quia enim illi ut debiles ad medicum venire non poterant, ipse sicut studiosus medicus, circuibat graviter ægrotantes: et Dominus quidem circuibat singulas regiones; qui autem sunt unius regionis pastores considerando debent circuire populi singulas passiones, ut ad remedium passionis eorum, aliquod medicamentum in Ecclesia proferatur. REMIGIUS (Rabanus in hoc loco id habet). Ut autem non sint acceptores personarum, docentur prædicatores per hoc quod subjungitur, *Totam Galilæam*. Ut autem vacui non discurrant, docentur per hoc quod subditur *Docens*. Ut autem non paucis, sed multis prodesse studeant, monentur per hoc quod sequitur, *In synagogis*. CHRYSOSTOMUS hom. 14. Hinc quoque Judæos docebat, quod nec esset Dei adversarius

nec animarum seductor, sed quod Patri consentiens advenisset. REMIGIUS. Ut autem non errores neque fabulas, sed salutaria prædicent, docentur per hoc quod subditur, *Prædicans Evangelium regni*. Distat autem inter *docens* et *prædicans*; docens enim refertur ad præsentia, prædicans ad futura; docebat enim de præsentibus mandatis, prædicabat de futuris promissis. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 8 oper. imperf. parum ante med.). Vel docebat iustitias naturales, quas scilicet ratio naturalis docet: ut castitatem, humilitatem, et huiusmodi, quas per seipsos omnes bona esse intelligunt: de quibus necessaria est doctrina, non tantum propter manifestationem eorum, quantum propter excitationem cordis. Prævalentibus enim delectationibus carnalibus, scientia iustitiæ naturalis quasi in oblivionem deducta obdormit. Cum ergo cœpit doctor reprehendere carnalia mala, ejus doctrina non novam scientiam introducit, sed oblitam commonefacit. Prædicabat autem Evangelium, annuntiando bona, quæ antiqui manifeste nec audierant, ut beatitudinem cælestem, mortuorum resurrectionem, et huiusmodi. Vel docebat interpretando prophetias de ipso: Evangelium prædicabat denuntiando in se bona futura. REMIGIUS. Ut autem doctores doctrinam suam virtutibus commendare studeant, docentur per hoc quod subditur, *Sanans omnem languorem et omnem infirmitatem in populo*. Infirmitas quidem est corporum, languor autem animarum. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 8 in opere imperf.). Vel per languorem, animæ aliquam passionem intelligimus, ut avaritiam, libidinem, et huiusmodi: per infirmitatem autem infidelitatem, per quam aliquis infirmatur in fide. Vel per languores intelliguntur graviore corporis passionem, per infirmitates autem leviores. Sicut autem passionem corporales divinitatis virtute sanabat, sic spirituales verbo pietatis. Primo autem docet, et postea sanat: propter due. Primo, quia præmittitur quod magis necessarium est: verba enim pietatis sœdificant animam, non miracula: deinde quia verba per miracula commendantur, et non e converso. CHRYSOSTOMUS in homil. (24, circa medium). Considerandum autem, quod quando novum fit aliquid, ac politicæ ejusdem introductio, signa Deus fa-

cere consuevit præstans suæ potentiæ pignora his qui legem ejus accepturi sunt. Sic cum hominem facturus esset, prius mundum creavit, ac tum demum facto homini legem in paradiso dedit; et cum sancto Noe legem positurus esset, magna utique mirabilia monstravit; sed et Judæis quidem, cum legem laturus esset, prius prodigia magna ostendit, ac tum demum eis præcepta legis imposuit. Ita hic sublimem quamdam vivendi introducturus disciplinam, auctoritatem mandatis suis præstruxit claritate signorum: quia enim æternum regnum, quod prædicabat, non apparebat, ex his quæ videntur, etiam illud quod nondum apparebat, manifestum fecit. GLOSSA (ord. super illud, *In totam Syriam*). Sed quia prædicatores debent habere bonum testimonium ab his qui foris sunt, ne, si vita despiciatur, prædicatio contemnatur, subditur, *Et abiit opinio ejus in totam Syriam*. RABANUS (super his verbis). Syria est omnis regio ab Euphrate usque ad mare magnum, a Capadocia usque ad Ægyptum, in qua est provincia Palestina, in qua habitant Judæi. CHRYSOSTOMUS in hom. (14, a med. illius). Intende autem moderationem Evangelistæ, quia non unumquemque nobis enarrat curatorum, sed brevibus verbis copiositatem transcurrit signorum; unde sequitur: *Et obtulerunt ei omnes male habentes*. REMIGIUS. Per quos varias vult intelligi infirmitates, sed leviores. Cum vero dicit, *Variis languoribus et tormentis comprehensos*, illos vult intelligi de quibus subinfertur, *Et qui dæmonia habebant*. GLOSSA. Languor diuturnus est: tormentum est morbus acutus, ut dolor lateris, et huiusmodi; qui autem dæmonia habebant, sunt qui a dæmonibus vexabantur. REMIGIUS. Lunatici enim dicti sunt a luna, quæ dum mensuris temporibus crescit et decrescit, ipsi vexantur. HIERONYMUS (in calce Comment. in 4 cap. Matth.). Dæmones enim observantes lunaria tempora, creaturam infamare cupiebant, ut in creaturam blasphemix redundarent. AUGUSTINUS, l. 21 de Civit. Dei (c. 6, circa med.). Illiciuntur tamen dæmones ad inhabitandum per creaturas (quas non ipsi, sed Deus condidit) delectabilibus pro sua diversitate diversis, non ut animalia cibis, sed ut spiritus signis, quæ ejusque delectationi congruunt. RABANUS (hoc

loco). Paralytici autem sunt corpore dissoluti: paralytici enim græce, latine dicitur dissolutio.

Sequitur, *Et curavit eos*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 8 op. imperf.). Cum in quibusdam locis dicatur, Multos curavit; hic simpliciter dicitur, *Et curavit eos*; signans, quod omnes curavit: sicut et novitius medicus intrans civitatem, omnes ad se venientes curat, propter suam opinionem commendandam. CHRYSOSTOMUS in homil. (14 in Matth., a med. illius). A nullo autem eorum fidem exquisivit, quoniam nondum virtutis sue demonstrationem dederat: et illi e longinquo venientes, et ægros adducentes, non parvam ostenderant fidem.

Sequitur: *Et secute sunt eum turbæ multæ*. RABANUS (super illud, *Et secute sunt eum turbæ*). Quæ quadripartitæ sunt: alii propter cælestis magisterium, ut discipuli; alii ob curationem infirmitatum; alii sola fama et curiositate, volentes experiri an verum esset quod dicebatur; alii per invidiam, volentes eum in aliquo capere et accusare. Mystice autem Syria interpretatur elata, Galilæa volubilis vel rota; idest diabolus et mundus, qui et superbus est, et ad ima semper rotatur: in quo fama Christi per prædicationem innotuit: demoniaci enim sunt idololatæ: lunatici, instabiles: paralytici, pigri et dissoluti. GLOSSA. Turbæ autem quæ sequuntur Dominum, sunt de Ecclesia, quæ spiritualiter est Galilæa transmigrans ad virtutes; et Decapolis decem præcepta servans; et Jerosolyma et Judæa, quam visio pacis et confessio illustrat; et trans Jordanem, quia baptismo transito, terram promissionis intrat. REMIGIUS. Vel sequitur Dominum de Galilæa, idest de volubilitate mundi, et Decapoli, quæ est regio decem urbium, et significat decalogi transgressores, et de Jerosolyma, quia scilicet prius innoxia pace detinebatur, et de Judæa, idest de confessione diabolica, et de trans Jordanem, qui prius erant in paganismo constituti, sed transeuntes per aquam baptismi venerunt ad Christum.

CAPUT V.

1. Videns autem Jesus turbas, ascendit in montem: et cum sedisset, accurrunt ad eum discipuli ejus; et aperiens os suum, docebat eos, di-

cens: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum.

2. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.

3. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.

4. Beati qui esurierint et sitiierint justitiam, quoniam ipsi saturabuntur.

5. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.

6. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.

7. Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.

8. Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum celorum.

9. Beati omnes qui maledixerint vobis homines, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos, mentientes propter me. Gaudete et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in caelis. Sic enim persecuti sunt Prophetas, qui fuerunt ante vos.

10. Vos estis sal terræ. Quod si sal evanuerit, in quo salietur? Ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras, et conculetur ab hominibus.

11. Vos estis lux mundi. Non potest civitas abscondi supra montem posita. Neque accendunt lucernam et ponunt eam sub modio; sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in caelis est.

12. Nolite autem putare quoniam veni solvere legem sive Prophetas. Non veni solvere, sed adimplere. Amen quippe dico vobis: donec transeat caelum et terra, jota unum aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant. Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno celorum; qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno celorum.

13. Dico autem vobis, quia nisi abundaverit iustitia vestra plusquam scribarum et pharisæorum, non intrabitis in regnum celorum. Audistis quia dictum est antiquis, Non occides; qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: qui autem dixerit fratri suo, *Racha*, reus erit concilio: qui autem dixerit *abhi*, *Patao*, reus erit gehennæ ignis.

14. Si ergo offers munus tuum ad altare, et tibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque tibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum.

15. Ego consentiens adversario tuo cito a me es in via cum eo, ne forte tradat te adversarius tui, et iudex tradat te ministro, et in carcerem mittaris. Amen dico tibi, non exies inde donec reddas novissimum quadrante.

16. Audistis quia dictum est antiquis, Non moechaberis. Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam moechatus est eam in corde suo.

17. Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs te. Expedit enim tibi

ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam ignis. Et si dextera manus tua scandalizat te, absconde eam, et projice abs te. Expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum eat in gehennam.

18. Dictum est autem: Quicumque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudii. Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mochari: et qui dimissam duxerit, adulterat.

19. Iterum audistis quia dictum est antiquis: Non perjurabis: reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis, non jurare omnino, neque per cælum, quia thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum est pedum ejus, neque per Jerosolymam, quia civitas est magni regis: neque per caput tuum juraveris, quia non potes unam capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester: Est, est: Non, non. Quod autem his abundantius est, a malo est.

20. Audistis quia dictum est: Oculum pro oculo, dentem pro dente. Ego autem dico vobis, non resistere malo; sed si quis te percussit in dexteram maxillam tuam, præbe illi et alteram; et ei qui vult tecum in judicio contendere et tunica tuam tollere, dimitte ei et pallium, et quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo. Qui autem petit a te, da ei, et volenti mutuari a te, ne avertaris.

21. Audistis quia dictum est: Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus, et calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in cælis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos. Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne et publicani hoc faciunt? Et si salutaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? Nonne et ethnici hoc faciunt? Estote ergo vos perfecti, sicut et Pater vester cælestis perfectus est.

22. Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis; alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum qui in cælis est.

23. Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis et vicis ut honorificentur ab hominibus. Amen dico vobis: receperunt mercedem suam. Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua: ut sit eleemosyna tua in abscondito; et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.

1. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 9 operis imperf. in init.). Omnis artifex secundum professionem suam, opportunitatem operis videns gaudet: carpentarius enim si viderit arborem bonam, concupiscit eam præcidere ad opus artificii sui; et sacerdos, cum viderit Ecclesiam plenam, gaudet animus ejus et

delectatur, ut doceat. Sic et Dominus videns magnam congregationem populi, excitatus est ad docendum: unde dicit: *Videns autem turbas Jesus, ascendit in montem.* AUGUSTINUS de Concord. Evang. (l. 1, c. 19). Vel hic potest videri multas turbas vitare voluisse, et ob hoc ascendisse in montem ut solis discipulis loqueretur. CHRYSOSTOMUS in homil. 15. Per hoc autem quod non in civitate et foro, sed in monte et solitudine sedit, erudit nos nihil ad ostentationem facere, et a tumultibus ascendere; et præcipue cum philosophandum est, ac de rebus seriis disserendum. REMIGIUS. Hoc enim sciendum est, quod tria refugia legitur Dominus habuisse: navim, montem et desertum: ad quorum alterum, quotiescumque a turbis opprimebatur, conscendebat. HIERONYMUS (in c. 5 Matth.). Nonnulli autem simpliciorum fratrum putant Dominum ea quæ sequuntur in Oliveti monte docuisse; quod nequaquam ita est: ex præcedentibus enim et sequentibus in Galilæa monstratur locus, quem putamus esse vel Thabor, vel quemlibet alium montem excelsum. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 9 oper. imperf. par. a principio). Ascendit autem in montem: primo quidem ut impleret prophetiam Isaïæ dicentis (cap. 40): "Super montem ascende tu: deinde ut ostendat quoniam in altitudine spiritualium virtutum consistere debet qui docet Dei justitiam, pariter et qui audit: nemo enim potest in valle stare et de monte loqui. Si in terra stas, de terra loquere: si autem de cælo loqueris, in cælo consiste. Vt ascendit in montem, ut ostendat quod omnis qui vult discere mysteria veritatis, in montem Ecclesiæ debet ascendere; de quo Propheta (Psal. 67): "Mons Dei, mons pinguis." HILARIUS (c. 4 in Matth., sub initio). Vel ascendit in montem, quia in paternæ majestatis celsitudine positus, cælestis vitæ præcepta constituit. AUGUSTINUS de sermone Domini in monte (lib. 1, cap. 1). Vel ascendit in montem, ut significet, quia minora erant præcepta justitiæ quæ a Deo data sunt per Prophetas populo Judæorum, quem timore adhuc alligari oportebat; per Filium autem suum majora populo quem caritate jam convenerat liberari.

Sequitur: *Et cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli ejus.* HIERONYMUS. Ideo autem non stans, sed sedens, loquitur,

quia non poterant eum intelligere in sua majestate fulgentem. AUGUSTINUS de sermone Domini in monte (ibid.). Vel quod sedens docebat, pertinet ad dignitatem Magistri. *Accesserunt autem ad eum discipuli ejus*, ut audiendis verbis illius hi essent etiam corpore viciniore qui præceptis implendis animo appropinquabant. RABANUS. Mystice autem sessio Domini, incarnatio ejus est: quia nisi Dominus incarnatus esset, humanum genus ad eum accedere non potuisset. AUGUSTINUS de Concord. Evang. (l. 1, c. 19, a med. illius). Movet autem quod Matthæus in monte dicit hunc habitum esse sermonem a Domino sedente; Lucas autem in loco campestri a Domino stante. Hæc igitur diversitas facit videri alium fuisse illum, alium istum. Quid enim prohibet Christum quædam alibi repetere quæ ante jam dixerat; aut iterum facere quæ ante jam fecerat? Quamquam etiam possit illud occurrere: in aliqua excellentiori parte montis primo cum solis discipulis Dominum fuisse, quando ex eis duodecim elegit: deinde cum eis descendisse non de monte, sed de ipsa montis celsitudine in campestrum locum, idest, in aliquam æqualitatem quæ in latere montis erat, et multos capere poterat: atque ibi stetisse donec ad eum turbæ congregarentur; ac postea cum sedisset, accessisse propinquius discipulos ejus: atque ita illis, ceterisque turbis præsentibus, unum habuisse sermonem, quem Matthæus Lucasque narrant diverso narrandi modo, sed eadem veritate rerum. GREGORIUS 4 Moral. (super illud Job 3, "Aperuit Job os suum, et est cap. 5 in novis exemplaribus). Sublimia autem præcepta Domino in monte dicturo præmittitur: *Aperiens os suum, docebat eos*, qui dudum aperuerat ora Prophetarum. REMIGIUS. Ubicumque autem legitur Dominus aperuisse os, inspicendum est, quia magna sunt quæ sequuntur. AUGUSTINUS de serm. Dom. in monte (lib. 1, cap. 1). Vel dicit, *Aperiens os suum*, ut ipsa mora commendat aliquanto longiorem futurum esse sermonem. CHRYSOSTOMUS (in homil. 15, par. a princ.). Vel hoc dicit, ut discas quoniam nunc quidem docebat os aperiens in loquendo, nunc autem vocem, quæ est ab operibus, emittens. AUGUSTINUS de sermone Domini in monte (ubi supra). Si quis autem pie sobrieque consideravit,

inveniet in hoc sermone, quantum ad mores opportunos pertinet, perfectum vitæ christianæ modum: unde sic ipse sermo concluditur (cap. 7): *Omnis qui audit verba mea hæc, et facit ea, similabo eum viro sapienti*. AUGUSTINUS de Civitate Dei (l. 19, c. 1). Nulla autem est causa philosophandi, nisi finis boni; quod autem beatum facit, ipse est finis boni. Et ideo a beatitudine incipit dicens, *Beati pauperes spiritu*. AUGUSTINUS de sermone Domini in monte (lib. 1, cap. 2). Præsumptio quidem spiritus, audaciam et superbiam significat. Vulgo etiam magnum spiritum superbi habere dicuntur, et recte: nam spiritus ventus vocatur: quis vero nesciat superbos inflatos dici, quasi vento distentos? Quapropter recte hic intelliguntur *pauperes spiritu* humiles et timentes Deum, idest non habentes inflantem spiritum. CHRYSOSTOMUS in homil. (15 in Matth. parum a princ.). Vel spiritum hic elationem et animum dicit: quia enim sunt multi humiles nolentes, rerum necessitate coacti, non est laus: unde illos beatificat qui se ex electione humiliant. Ideo autem hic incipit radicitus evellens superbiam, quia hæc fuit radix et fons malitiæ universæ: contra quam ponit humilitatem, velut quoddam stabile fundamentum: quæ subjecta, cum stabilitate alia superædificantur; hac autem destructa, pereunt quæcumque congregaveris bona. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 9 in opere imperf.). Ideo autem dixit manifeste, *Beati humiles spiritu*, ut sic humiles ostendat, ut semper adiutorium Dei sint mendicantes: unde in græco dicitur: *Beati πτωχοι πτοχι*, idest mendici, vel egeni. Sunt enim multi naturaliter humiles, et non ex fide, qui non pulsant adiutorium Dei; sed solum qui secundum fidem sunt humiles. CHRYSOSTOMUS in homil. 15. Vel quia pauperes spiritu hic dicit formidantes et trementes Dei jussionem, quomodo Dominus per Isaiam commendat. Quid autem amplius quam simpliciter humiles? Humilium enim hic quidem mediocriter est; hic autem superabundanter. AUGUSTINUS (l. 1 de serm. Dom. in monte, c. 2). Superbi ergo appetant regna terrarum: sed humilium est regnum cælorum. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 9 oper. imperf.). Nam sicut cetera vitia deponunt ad inferos, maxime tamen superbia; sic et

omnes virtutes inducunt in regnum cælorum, maxime tamen humilitas; quia proprium est ut qui se humiliat exaltet. HIERONYMUS (super illud, *Beati pauperes spiritu*). Vel beati pauperes spiritu; qui scilicet propter Spiritum sanctum voluntarie sunt pauperes. AMBROSIIUS de Offic. (lib. 1, cap. 16). Inde autem incipit beatitudo iudicio divino, ubi ærumna æstimatur humana. GLOSSA (interlin. super illud, *Quoniam ipsorum est regnum cælorum*). Pauperibus autem in præsentī convenienter promittuntur divitiæ cæli.

2. AMBROSIIUS super Lucam (lib. 4, titulo de Beatitudinibus). Cum simpliciter contentus fuero inops, superest ut mores meos temperem. Quid enim mihi prodest carere sæcularibus, nisi fuero mitis? Congrue igitur sequitur, *Beati mites*. AUGUSTINUS (lib. 1 de serm. Dom. in monte, cap. 3). Mites sunt qui cedunt improbitatibus, et non resistunt malo, sed vincunt in bono malo. AMBROSIIUS super Lucam (ut supra). Mitiga ergo affectum tuum, ut non irascaris, aut certe iratus ne peccaveris. Præclarum est enim motum temperare consilio; nec minoris virtutis dicitur prohibere iracundiam, quam omnino non irasci; cum plerumque illud lentius, hoc fortius æstinetur. AUGUSTINUS (de serm. Dom. ubi supra). Rixentur igitur immites, et dimicent pro terrenis et temporalibus rebus: sed *beati mites, quoniam ipsi hereditabunt terram*, de qua evelli non possunt; illam, inquam, terram de qua in Psalmo 140 dicitur: "Portio mea in terra viventium." Significat enim quamdam stabilitatem hereditatis perpetuæ, ubi anima per bonum affectum tamquam loco suo requiescit, sicut corpus in terra; et inde cibo suo alitur, sicut corpus ex terra: ipsa est requies, et vita sanctorum. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 9 in op. imperf.). Vel terra hic, sicut quidam dicunt, quamdiu est in hoc statu, terra mortuorum est, quia vanitatis subiecta est: cum autem liberata fuerit de corruptione, fit terra vivorum, ut mortales hereditent immortalem. Alterum exponentem legi, quasi cælum, in quo habitaturi sunt sancti, dicatur terra vivorum, quod quantum ad inferiorem regionem cælum est, quantum autem ad superius cælum dicitur terra. Alii dicunt, quia corpus nostrum terra est: et quamdiu subjacet morti, terra est mor-

tuorum; cum autem fuerit conforme factum gloriæ corporis Christi, erit terra vivorum. HILARIUS (can. 4 in Matth., paulo a principio). Vel hereditatem terræ mitibus Dominus pollicetur, idest ejus corporis quod ipse assumpsit habitaculum: et quia per mansuetudinem mentis nostræ habitat Christus in nobis, nos quoque clarificati corporis ejus gloria vestiemur. CHRYSOSTOMUS in hom. (15 in Matth., super illud, *Quoniam ipsi possidebunt terram*). Vel aliter, Christus hic spiritualibus sensibilibus immiscuit: quoniam enim æstimatur qui mitis est omnia sua perdere, contrarium promittit, dicens, quod cum stabilitate sua possidet qui non est protervus: qui autem aliter est, multoties animam et hereditatem paternam perdit. Quia vero Propheta dixerat (Psal. 36), "Mansueti hereditabunt terram," a consuetis verbis contextit sermonem. GLOSSA. Mites etiam, qui seipsos possederunt, hereditatem Patris in futuro possidebunt. Plus autem est possidere quam habere: multa enim habemus quæ statim amittimus.

3. AMBROSIIUS super Lucam (lib. 4 in Lucam in titulo de Beat., circa med.). Cum hoc feceris, ut scilicet sis pauper et mitis, memento quia peccator es, et lugeto peccata tua: unde sequitur, *Beati qui lugent*. Et bene tertia benedictio est peccata deflentis, quia Trinitas est quæ peccata condonat. HILARIUS (c. 4 in Matth.). Lugentes enim hic dicuntur non orbitates aut contumelias aut damna moerentes; sed peccata vetera flentes. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 9 operis imperf., ante med.). Et qui sua quidem peccata lugent, beati sunt, sed mediocriter; beatiores autem sunt qui aliena lugent peccata: tales convenit esse omnes doctores. HIERONYMUS (super illud, *Beati qui lugent*). Luctus enim hic non mortuorum ponitur communi lege naturæ, sed peccatis et vitiis mortuorum. Sic flevit Samuel Saulem, et Paulus eos qui post immunditiam poenitentiam egerunt. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 9 operis imperf.). Cum autem consolatio sit lugentium cessatio luctus; qui sua peccata lugent, consolabuntur indulgentiam consecuti. CHRYSOSTOMUS in homil. 15. Et licet talibus sufficiat venia frui, non terminat retributionem in peccatorum remissione, sed et multarum facit participes consolationum et hic et

in futuro. Semper enim majores laboribus Deus dat retributiones. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 9 operis imperf.). Qui vero aliena peccata lugent, consolabuntur: qui cum in sæculo illo providentiam cognoverint Dei, et intellexerint quod qui perierunt non fuerunt Dei, de cujus manu nemo rapere potest: de eis, luctu derelicto, in sua beatitudine lætabuntur. Vel aliter. AUGUSTINUS in serm. Domini in monte (lib. 1, cap. 4 in princ.). Luctus est tristitia de amissione carorum. Conversi autem ad Deum ea quæ in hoc mundo cara habebant amittunt: non enim gaudent his rebus quibus ante gaudebant: et donec fiat in illis amor æternorum, nonnulla mœstitia sauciantur. Consolabuntur ergo Spiritu sancto, qui maxime propterea Paraclitus nominatur, idest consolator, ut temporalem amittentes, æternalætitia perfruantur, et ideo dicit: *Quoniam ipsi consolabuntur*. GLOSSA. Vel per luctum duo genera compunctionis intelliguntur: scilicet pro miseris hujus mundi, et pro desiderio cœlestium: unde filia Caleph petivit irriguum superius et inferius. Hujusmodi autem luctum non habet nisi pauper et mitis, qui cum mundum non diligit, quod miser est recognoscit, et ideo cœlum concupiscit. Convenienter ergo lugentibus promittitur consolatio: ut qui tristatus est in præsentī, gaudeat in futuro. Major est autem retributio lugentis quam pauperis et mitis; plus enim est gaudere in regno, quam habere et possidere: multa enim cum dolore possidemus. CHRYSOSTOMUS in homil. 5. Notandum autem, quod hanc beatitudinem non simpliciter, sed omnino cum intentione et cumulo posuit; ideoque non dixit, Qui mœrent, sed *Qui lugent*. Siquidem præceptum istud totius philosophiæ magisterium est. Si enim qui filios vel próximos mortuos lugent, toto illo doloris sui tempore nec pecuniarum nec gloriæ amore tenentur, non invidia consumuntur, non injuriis permoventur, nec aliis vitiis obsidentur, utpote solis luctibus mancipati; multo magis qui propria peccata lugent, sicut ea lugere dignum est, celsiorem hanc philosophiam debent ostendere.

4. AMBROSIIUS super Lucam (lib. 4, titul. de Beatit.). Postquam delicta dolevi, esurire incipio et sitire justitiam. Æger enim cum in gravi morbo est, non esu-

rit: unde sequitur: *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam*. HIERONYMUS (super illud, *Beati qui esuriunt*). Non nobis sufficit velle justitiam, nisi justitiæ patiamur famem, ut sub hoc exemplo, nunquam nos satis justos, sed semper esurire justitiæ opera intelligamus. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 9 operis imperf. circa med.). Quoniam omne bonum quod non ex amore ipsius boni faciunt homines, ingratum est ante Deum. Esurit autem justitiam qui secundum justitiam Dei desiderat conversari; sitiit autem justitiam qui scientiam ejus acquirere cupit. CHRYSOSTOMUS in hom. (15, super illud, *Beati qui esuriunt*). Justitiam autem dicit vel universalem, vel particularem avaritiæ contrariam. Quia enim de misericordia dicturus erat, præmonstrat qualiter misereri oporteat, quia non ex rapina neque ex avaritiâ; unde etiam quod est avaritiæ proprium, scilicet esurire et sitire, justitiæ attribuit. HILARIUS (can. 4, in Matth.). Sitientibus autem et esurientibus justitiam, beatitudinem tribuit, significans extensam in Dei doctrinam sanctorum aviditatem perfecta in cœlo satietate repleti: et hoc est quod dicitur: *Quoniam ipsi saturabuntur*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 9 operis imperf.). Scilicet largitatem remunerantis Dei; quoniam majora erunt præmia Dei quam sanctorum desideria. AUGUSTINUS de Serm. Domini (lib. 1, cap. 2). Vel illo cibo saturabuntur in præsentī, de quo Dominus dicit: (Joan. 4): "Meus cibus est ut faciam voluntatem Patris mei: " quod est justitia: et illa aqua de qua (ibid.) " quisque biberit, fiet ei fons aquæ salientis in vitam æternam. " CHRYSOSTOMUS in hom. 15. Vel rursus sensibile præmium statuit: quia enim plurimos divites facere putatur avaritiâ, dicit hoc esse contrarium, magisque id præstare justitiam: qui enim justitiam diligit, tutissime omnia possidet.

5. GLOSSA. Justitia et misericordia ita conjunctæ sunt, ut altera ab altera debeat temperari: justitia enim sine misericordia crudelitas est; misericordia sine justitia, dissolutio: unde de misericordia post justitiam subdit, *Beati misericordes*. REMIGIUS. Misericors dicitur, quasi miserum habens cor: quia alterius miseriam quasi suam reputat, et de malo alterius quasi de suo dolet. HIERONYMUS

(super illud, *Beati misericordes*). Misericordia hic non solum in eleemosynis intelligitur, sed in omni peccato fratris, si alter alterius onera portemus. AUGUSTINUS de Serm. Domini in monte (lib. 1, cap. 2 vel 6). Beatos autem dicit esse qui subveniunt miseris, quoniam eis ita reppenditur ut de miseria liberentur: unde sequitur: *Quoniam ipsi misericordiam consequentur*. HILARIUS (can. 4 in Matth.). Intantum enim Deus benevolentiae nostrae in omnes delectatur affectu, ut suam misericordiam sit solis misericordibus praestaturus. CHRYSOSTOMUS in hom. 15. Videtur autem esse aequalis retributio; sed est multo major: non enim est aequalis humana misericordia et divina. GLOSSA. Merito ergo misericordibus misericordia impenditur, ut plus accipiant quam meruissent: et sicut plus recipit qui ultra saturitatem habet quam ille qui habet tantum ad saturitatem; sic major est gloria misericordiae quam praecedentium.

6. AMBROSIIUS super Lucam (lib. 4 in titulo de Beatit. circa med.). Qui misericordiam defert, misericordiam amittit, nisi mundo corde mereatur: nam si jactantiam quaerit, nullus est fructus: unde sequitur, *Beati mundo corde*. GLOSSA. Convenienter autem sexto loco ponitur cordis munditia, quia sexto die homo conditus est ad imaginem Dei; quae quidem obtenebrata erat in homine per culpam, sed in mundis cordibus reformatur per gratiam. Merito autem post praedicta sequitur; quia nisi illa praecedant, mundum cor in homine non creatur. CHRYSOSTOMUS in hom. 15. Mundos autem hic ait vel eos qui universalem virtutem possident, et nullius sibi malitiae conscii sunt; vel eos qui in temperantia consistunt, quae maxime necessaria est ad videndum Deum, secundum illud Pauli (Hebr. 12): "Pacem sequimini cum omnibus, et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum." Quia enim multi miserentur quidem, sed impudica agunt; monstrans quod non sufficit primum, scilicet misereri, hoc de munditia opposuit. HIERONYMUS (super illud, *Beati mundo corde*). Mundus autem Deus a mundo corde concupiscitur: templum enim Dei non potest esse pollutum: et hoc est quod dicitur: *Quoniam ipsi Deum videbunt*. CHRYSOSTOMUS super Matth. hom. 9 in opere imperf.). Qui enim om-

nem justitiam facit et cogitat mente sua Deum videt: quoniam justitia figura est Dei, Deus enim justitia est. Secundum ergo quod aliquis eripuerit se a malis et fecerit bona, secundum hoc Deum videt, aut parum, aut amplius, aut interdum, aut semper, secundum possibilitatem humanam. In saeculo autem illo mundi corde Deum videbunt facie ad faciem, non in speculo et in aenigmate, sicut hic. AUGUSTINUS in Serm. Domini in monte (lib. 1, cap. 2 vel 7). Stulti autem sunt qui Deum videre istis exterioribus oculis quaerunt, cum corde videatur, sicut alibi scriptum est (Sap. c. 1): "In simplicitate cordis quaerite illum: hoc enim est simplex cor quod mundum cor. AUGUSTINUS, ult. de Civitate Dei (cap. 29). Si autem tantum poterunt in corpore spirituali oculi etiam ipsi spirituales quantum possunt isti quales nunc habemus, proculdubio per eos Deus videri non poterit. AUGUSTINUS in 1 de Trinit. (cap. 8 et 13). Haec autem visio merces est fidei; cui mercedi per fidem corda mundantur, sicut scriptum est (Act. 15): "Mundans fide corda eorum." Hoc autem probatur illa maxime sententia: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*. AUGUSTINUS super Gen. ad litteram (lib. 12, cap. 25). Nemo autem videns Deum vivit vita ista qua mortaliter vivitur, et istis sensibus corporis. Sed nisi ab hac vita quisque funditus moriatur, sive omnino exiens de corpore, sive ita alienatus a carnalibus sensibus ut merito nesciat, sicut ait Apostolus, utrum in corpore an extra corpus sit, non in illam subvehitur visionem. GLOSSA. Majorem autem remunerationem isti habent quam primi: sicut qui in curia regis non solum prandet, sed etiam faciem regis videt.

7. AMBROSIIUS super Lucam (lib. 4 super Lucam in titulo de Beatit. in med.). Cum interiora tua vacua feceris ad omnem labe peccati, ne dissensiones contentionesque ex affectu tuo prodeant, a te pacem incipe, ut sic pacem aliis feras: unde sequitur, *Beati pacifici*. AUGUSTINUS, 19 de Civit. Dei (cap. 13, sub init.). Est autem pax tranquillitas ordinis. Ordo autem est parium dispariumque sua cuique loca tribuens dispositio. Sicut autem nemo est qui gaudere nolit, ita nemo est qui pacem habere nolit; quandoquidem ipsi qui bella volunt, nihil aliud

quam ad gloriosam pacem cupiunt belando pervenire. HIERONYMUS (hoc loco). Pacifici autem dicuntur beati, qui primum in corde suo, deinde et inter fratres dissidentes faciunt pacem. Quid enim prodest alios per te pacari, cum in tua anima sint bella vitiorum? AUGUSTINUS in serm. Domini in monte (lib. 1, cap. 2 vel 8). Pacifici autem in semetipsis sunt qui omnes animi sui motus componentes et subjicientes rationi, carnalesque concupiscentias habentes edomitas, fiunt regnum Dei: in quo ita ordinata sunt omnia ut quod est in homine præcipuum et excellens, imperet ceteris reluctantibus quæ sunt nobis bestiisque communia; atque id ipsum quod excellit in homine, idest mens et ratio, subjiciatur potiori quod est ipsa veritas, Filius Dei. Neque enim imperare inferioribus potest nisi superioribus subjiciatur. Et hæc est pax quæ datur in terra hominibus bonæ voluntatis. AUGUSTINUS in lib. Retract. (lib. 1, cap. 19, sub initio). Non tamen cuiquam provenire potest in hac vita ut lex repugnans legi mentis omnino non sit in membris. Sed hoc nunc pacifici agunt domando concupiscentias carnis, ut ad pacem plenissimam quandoque veniant. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 9 operis imperf. a med.). Pacifici autem ad alios sunt non solum qui inimicos in pace reconciliant, sed etiam illi qui immemores malorum, diligunt pacem. Pax enim illa beata est quæ in corde posita est, non tantum in verbis. Qui autem pacem diligunt, filii sunt pacis. HILARIUS (can. 4, super *Beati pacifici*). Pacificorum autem beatitudo, adoptionis est merces; et ideo dicitur: *Quoniam filii Dei vocantur*. Parens enim omnium Deus noster est: neque aliter transire in nuncupationem familiæ ejus licebit, nisi fraternæ invicem caritatis pace vivamus. CHRYSOSTOMUS in hom. 15. Vel cum pacifici dicantur qui non adversum se mutuo dimicant, sed alios dissidentes in concordiam revocant, jure etiam filii Dei appellantur; quia Unigeniti hoc præcipuum fuit opus, distantia copulare, conciliare pugnantia. AUGUSTINUS (lib. 1 de serm. Domini in monte, cap. 2 vel cap. 8). Vel quia in pace perfectio est, ubi nihil repugnat; pacifici filii Dei dicuntur, quoniam nihil resistit Deo: et utique filii Dei similitudinem Patris debent ha-

bere. GLOSSA. Maximam ergo dignitatem habent pacifici; sicut qui filius regis dicitur, in domo regia summus est. Septimo autem loco beatitudo hæc ponitur, quia in sabbato veræ requiei dabitur pax, sed ætatibus transactis.

8. CHRYSOSTOMUS in hom. 15. Posita pacificorum beatitudine, ne aliquis existimaret quod semper pacem sibi querere sit bonum, subdit: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam*, hoc est propter virtutem, propter defensionem aliorum, propter pietatem: justitiam enim consuevit pro omni virtute anime ponere. AUGUSTINUS in serm. Domini in monte (lib. 1, cap. 2 vel 8). Pace enim intrinsecus constituta ac firmata, quascumque persecutiones ille qui foras missus est, forinsecus concitaverit aut gesserit, auget gloriam quæ secundum Deum est. HIERONYMUS super illud, *Beati qui persecutionem patiuntur*. Signanter autem addit, *Propter justitiam*: multi enim propter sua peccata persecutionem patiuntur, et non sunt justi. Simulque considera, quod octava veræ circumcisionis beatitudo martyrio terminetur. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 9 operis imperf.). Non autem dixit: *Beati qui a Gentibus persecutionem patiuntur*: ne putes illum solum beatum qui persecutionem patitur propter idola non colenda; ideo et ab hæreticis persecutionem patiens propter veritatem non relinquentum, beatus est, quia propter justitiam patitur. Sed et si quis ex potentibus, qui christiani videntur, forsitan propter sua peccata correctus a te, fuerit te persecutus; beatus es cum Joanne Baptista. Si enim verum est quod Propheta martyres sunt, qui a suis occisi sunt; sine dubio qui propter causam Dei aliquid patitur, etsi a suis patitur, mercedem martyrii habet. Et ideo non posuit Scriptura personas persecutorum, sed solam causam persecutionis; ut non aspicias quis te persequitur, sed propter quod. HILARIUS (can. 4 in Matth. super illud, *Beati qui persecutionem patiuntur*). Sic ergo ad postremum eos in beatitudine numerat quibus omnia pro Christo pati, qui justitia est, pronus affectus est. His igitur et regnum servatur, qui in contemptu sæculi sunt pauperes spiritu: unde dicit: *Quoniam ipsorum est regnum cælorum*. AUGUSTINUS (lib. 1 de serm. Dom. in monte, cap. 2 vel 9). Vel octava beati-

tudo tamquam ad caput redit, quia consummatum perfectumque ostendit et probat. Itaque in prima et in octava nominatum est regnum cælorum: septem enim sunt quæ perficiunt; nam octava clarificat et perfectum demonstrat; ut per hos gradus perficiantur et ceteri, tamquam accipiatur rursus exordium. AMBROSIIUS super Lucam (lib. 4 in Luc. titulo de Beatis, a med.). Vel aliter: Primum regnum cælorum sanctis propositum est in absolutione corporis; secundum post resurrectionem esse cum Christo. Post resurrectionem enim terram incipies tuam possidere absolutus a morte, et in ipsa possessione consolationem reperies. Consolationem sequitur delectatio, delectationem divina miseratio. Cui autem miseretur Dominus, et vocat, et sic vocatus videt vocantem. Qui autem viderit, in jus divine generationis assumitur; et tunc demum quasi Dei filius celestis regni divitiis delectatur. Ille igitur incipit, hic repletur. CHRYSOSTOMUS in homil. (15, super illud, *Quoniam merces vestra multa est*). Ne autem mireris si secundum unamquamque beatitudinem regnum non audis: quia cum dicit, *Consolabuntur, Misericordiam consequentur*, et cetera hujusmodi, per hæc universa nihil aliud quam regnum cælorum occulte insinuat, ut nihil sensibile expectes. Neque enim beatus est qui in his coronatur quæ cum presenti vita discedunt. AUGUSTINUS (lib. 1 de Serm. Domini, cap. 8 vel 9). Diligenter autem attendendus est numerus harum sententiarum: his enim septem gradibus congruit operatio Spiritus sancti septiformis quam Isaïas describit; sed ille a summo, hic ab imo: quia ibi docetur Filius Dei ad ima descendurus; hic homo de imis ad similitudinem Dei ascendurus. In his prius est timor, qui congruit hominibus humilibus, de quibus dicitur, *Beati pauperes spiritu*, id est non alta sapientes, sed timentes. Secunda est pietas, quæ convenit mitibus: qui enim pie querit, honorat, non reprehendit, non resistit; quod est mitem fieri. Tertia est scientia, quæ convenit lugentibus, qui didicerunt quibus malis nunc victi sunt, quæ quasi bona petierunt. Quarta, quæ est fortitudo, congruit esurientibus et sitientibus: quia desiderantes gaudium de veris bonis, laborant, a terrenis cupientes averti. Quinta, con-

silium, convenit misericordibus, quia unicum remedium est de tantis malis erui, dimittere aliis et dare. Sexta est intellectus, et convenit mundis corde, qui purgato oculo possunt videre quod oculus non vidit. Septima est sapientia, quæ convenit pacificis, in quibus nullus motus est rebellis, sed obtemperant spiritui. Unum autem præmium, quod est regnum cælorum, varie nominatum est. In prima, sicut oportebat, positum est regnum cælorum, quod est perfectæ sapientiæ initium; ac si diceretur (Psal. 110): "*Initium sapientiæ timor Domini.*" Mitibus hereditas tamquam testamentum patris cum pietate querentibus. Lugentibus consolatio, tamquam scientibus quid amiserunt et in quibus mersi sunt. Esurientibus saturitas, tamquam refectio laborantibus ad salutem. Misericordibus misericordia, tamquam optimo consilio utentibus, ut hoc eis exhibeatur quod exhibent. Mundis corde facultas videndi Deum, tamquam purum oculum ad intelligenda æterna gerentibus. Pacificis Dei similitudo. Et ista quidem in hac vita possunt compleri, sicut completa esse in Apostolis credimus: nam quod post hanc vitam promittitur, nullis verbis exponi potest.

9. RABANUS. Superiores sententias generaliter dirigebat: jam incipit loqui præsentibus compellans, prædicans eis persecutiones quas pro nomine ejus passuri erant, dicens: *Beati estis cum maledixerint vobis homines, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos*. AUGUSTINUS (lib. 1, cap. 3 vel 9, de serm. Domini). Quæri autem potest quid intersit quod ait, *Um vobis maledicent, et dicent omne malum*; cum maledicere hoc sit malum dicere. Sed aliter est maledictum jactatum cum contumelia coram illo qui maledicetur, aliter cum absentis fama leditur. Persequi autem est vim inferre, vel insidiis appetere. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 9 operis imperf.). Si autem verum est quoniam qui calicem aquæ porrexerit, merces ejus non perit; consequenter qui vel unius levisimi verbi injuriam fuerit passus, vacuus non erit a mercede. Ut autem blasphematus sit beatus, duo convenire debent: ut et mendaciter blasphemetur, et propter Deum: alioquin si unum defuerit, non est beatitudinis merces. Et ideo dicit, *Mentientes propter me*. AUGU-

stinus (lib. 1 de serm. Domini in monte, cap. 9). Quod propter illos dictum puto qui volunt de persecutionibus et de fama suâ turpitudinis gloriari; et ideo dicere ad se pertinere Christum, quod multa de illis dicuntur mala; cum et vera dicantur, quando et de errore ilorum dicuntur; et si aliquando falsa jactantur, non tamen propter Christum ista patiuntur. GREGORIUS super Ezechielem (hom. 9 paulo ante med.). Quid autem poterit obesse si homines vobis derogent, et sola vos conscientia defendat? Sed tamen linguas detrahentium sicut nostro studio non debemus excitare, ne ipsi pereant; ita per suam malitiam excitatam debemus æquanimiter tolerare, ut nobis meritum crescat: unde et hic dicitur: *Gaudete et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis*. GLOSSA (interlinearis). *Gaudete*, mente quidem, *et exultate* corpore, *quia merces vestra non tantum magna est, sicut aliorum, sed copiosa est in cælis*. AUGUSTINUS (lib. 1 ser. Domini in monte, cap. 9). Non hic cælos puto dici superiores partes hujus visibilis mundi: non enim merces vestra in rebus visibilibus collocanda est; sed, *In cælis*, dictum puto in spiritualibus firmamentis, ubi habitat sempiterna justitia. Sentiant ergo istam mercedem qui gaudent spiritualibus; sed ex omni parte perficietur cum mortale hoc induerit immortalitatem. HIERONYMUS (hoc loco). Gaudere igitur et exultare debemus, ut merces nobis in cælestibus præparetur. Hoc qui vanam sectatur gloriam, implere non potest. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 9 operis imperf.). Quia quantum aliquis lætatur de laude hominum, tantum de vituperatione tristatur. Qui vero gloriam concupiscis in cælo, opprobria non times in terris. GREGORIUS super Ezech. (hom. 9). Aliquando tamen detractores debemus compescere, ne dum de nobis mala disseminant, eorum qui audire a nobis bona poterant, corda innocentia corrumpant. GLOSSA. Non solum autem præmio, sed etiam exemplo eos ad patientiam provocat, cum subdit: *Sic enim persecuti sunt Prophetæ qui fuerunt ante vos*. REMIGIUS. Magnam enim consolationem accipit homo in tribulatione positus, dum recordatur passiones aliorum, a quibus exemplum patientiæ accipit; ac si diceret: Mementote quia illius vos estis

Apostoli cujus illi fuerunt Prophetæ. CHRYSOSTOMUS in hom. (15 super illud, *Si persecuti sunt Prophetæ*). Simul etiam insinuat coequalitatem sui honoris ad Patrem: ac si dicat: Sicut illi propter Patrem, ita et vos propter me patiemini. Cum etiam dixit, *Prophetæ qui fuerunt ante vos*, monstrat et ipsos Prophetas jam factos. AUGUSTINUS (de serm. Domini in monte, cap. 9). Persecutionem autem hic generaliter posuit, et in maledictis, et in laceratione famæ.

10. CHRYSOSTOMUS in homil. 15. Quoniam sublimia præcepta Apostolis dederat, et multo quam in lege veteri majora; ne turbarentur, ac dicerent, Quoniam modo hæc implere poterimus? eos laudum admixtione permulcet, dicens: *Vos estis sal terræ*: per quod ostendit quam necessario ista præcipiat. Non enim pro vestra, inquit, salute tantummodo, aut pro una solum gente, sed pro universo prorsus orbe hæc vobis doctrina committitur. Proinde non oportet vos adulari atque palpare; sed e contrario salis instar mordicare. Quod si homines mordendo ac perstringendo, male audieritis, gaudete: hoc enim salis est opus, laxa quæque mordicare atque restringere. Sic itaque aliorum maledictio nihil vobis afferet incommodi; sed vestræ potius firmitatis testimonium erit. HILARIUS (can. 4, super illud, *Vos estis sal*). Est autem hic proprietates quærenda dictorum, quam et Apostolorum officium et ipsius salis natura monstrabit. Hoc igitur in omnem usum humani generis effectum incorruptionem corporibus, quibus fuerit aspersum, impertit, et ad omnem sensum conditi saporis aptissimum est. Apostoli autem sunt rerum cælestium prædicatores, et æternitatis velut salitores: merito sal terræ nuncupati, quia per virtutem doctrinæ quasi salientes, æternitati corpora servant. REMIGIUS. Sal etiam, per aquam et ardorem solis et per flatum venti in naturam alteram commutatur; sic et apostolici viri per aquam baptismi et ardorem dilectionis et flatum Spiritus sancti in spiritualem regenerationem commutati sunt, Sapientia etiam cælestis, per Apostolos prædicata, exsiccat humores carnalium operum, aufert fetorem et putredinem malæ conversationis, et vermem libidinosæ cogitationis, et illum de quo dicit Propheta (Isai. 60):

“ Vermis eorum non moritur. „ REMIGIUS. Sunt Apostoli sal terræ, idest hominum terrenorum, qui amando terram, terra vocantur. HIERONYMUS (super illud, *Vos estis*). Vel Apostoli sal terræ appellantur, quia per illos universum hominum conditur genus. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 10 op. imperf.). Doctor enim cum fuerit omnibus prædictis virtutibus ornatus, tunc est quasi optimum sal, et totus populus de illo conditur videndo eum et audiendo. REMIGIUS. Et sciendum, quia nullum sacrificium offerebatur Deo in veteri testamento nisi prius condiretur sale: quia nullus potest laudabile sacrificium Deo offerre absque sapore celestis sapientiæ. HILARIUS (can. 4, ibid.). Verum quia conversioni homo subjacet, ideo Apostolos sal terræ nuncupatos monet in traditæ sibi potestatis virtute persistere, cum subdit: *Quod si sal evanuerit, in quo salietur?* HIERONYMUS (ibidem). Idest si doctor erraverit, a quo alio doctore emendabitur? AUGUSTINUS (lib. 1 de serm. Domini in monte, cap. 10). Et si vos, per quos condiendi sunt populi, metu persecutionum temporalium, amiseritis regna cælorum; qui erunt homines, per quos a vobis error auferatur? Alia littera habet: *Si sal infatualum fuerit; ostendens fatuos esse iudicandos qui temporalium bonorum vel copiam sectantes vel inopiam metuentes amittunt æterna, quæ nec dari possunt ab hominibus nec auferri*. HILARIUS (can. 4, ibid.). Si autem doctores infatuati nil saliant, et ipsi sensu accepti saporis amisso vivificare non possunt corrupta, redduntur inutilis: unde sequitur: *Ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras et conculectur ab hominibus*. HIERONYMUS (super illud, *Ad nihilum valet ultra*). Exemplum de agricultura sumptum est. Sal enim ut in condimentum ciborum et ad siccandas carnes necessarium est, ita alium usum non habet. Certe legimus in Scripturis urbes quasdam ira victorum sale seminatas, ut germen nullum in ipsis oriretur. GLOSSA. Postquam ergo illi qui capita sunt aliorum, defecerint, nulli usui apti sunt, nisi ad hoc ut mittantur foras ab officio docendi. HILARIUS (can. 4, super illud, *Vos estis sal terræ*). Vel etiam de Ecclesiæ promptuariis projecti, pedibus incedentium conterantur. AUGUSTINUS (ubi supra). Non autem calcatur ab ho-

minibus qui patitur persecutionem, sed qui persecutionem timendo infatuatur. Calcari enim non potest nisi inferior; inferior autem non est qui quamvis corpore multa in terra sustineat, corde tamen in cælo fixus est.

11. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 10 oper. imperf.). Sicut doctores propter bonam conversationem sunt sal quo populus conditur; ita propter verbum doctrinæ sunt lux qua ignorantes illuminantur. Prius autem est bene vivere quam bene docere: et ideo postquam Apostolos dixerat sal, consequenter vocat eos lucem, dicens: *Vos estis lux mundi*. Vel quia sal in eo statu tenet rem ne ad deterius mutetur, lux autem ad melius perducit illustrando: propter quod Apostoli dicti sunt prius sal propter Judæos et propter populum Christianum, a quibus Deus cognoscitur, quos servant in Dei scientia; lux autem propter Gentes, quas ad scientiæ lumen perducunt. AUGUSTINUS (lib. 1 de serm. Domini, cap. 11). Oportet autem hic mundum non cælum et terram, sed homines qui sunt in mundo, intelligi, vel qui diligunt mundum, quibus illuminandis Apostoli missi sunt. HILARIUS (can. 4, super illud, *Vos estis sal terræ*). Natura enim luminis est ut lucem, quocumque circumferatur, emittat, illatumque ædibus tenebras interimat, luce dominante. Igitur mundus extra cognitionem Dei positus, obscuris tenebatur ignorantæ tenebris, qui per Apostolos scientiæ lumen invehitur, et cognitio Dei claret, et de parvis eorum corpusculis, quocumque incesserint, lux tenebris ministratur. REMIGIUS. Sicut autem sol dirigit radios suos, ita et Dominus, qui est sol justitiæ, direxit Apostolos suos ad effugandas humani generis tenebras. CHRYSOSTOMUS in hom. (15 super illud, *Non potest abscondi civitas*). Intellige autem quam magna eis promittit, ut qui in regione propria cogniti non erant, ad fines orbis terrarum eorum veniret fama. Nec persecutiones quas prædixerat, eos potuerunt occultare; sed propter hoc magis præclari redduntur. HIERONYMUS (super illud, *Vos estis lux mundi*). Ne autem Apostoli abscondantur ob metum, sed tota libertate se prodant, docet eos fiduciam prædicandi, cum consequenter dicit: *Non potest civitas abscondi supra montem posita*. CHRYSOSTOMUS in hom. (12, a med.). Per

hoc etiam eos docet esse sollicitos de propria vita, quasi in oculis omnium positos, sicut civitas quæ est supra montem posita, vel lucerna supra candelabrum lucens. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 10 op. imp. super illud, *Non potest civitas abscondi*). Hæc autem civitas Ecclesia sanctorum est, de qua dicitur Ps. 86: "Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei." Cives ejus sunt omnes fideles, de quibus Apostolus (Ephes. 2): "Vos estis cives sanctorum." Hæc ergo civitas posita est supra montem Christum, de quo Daniel (cap. 2): "Lapis abscisus sine manibus, factus est mons magnus." AUGUSTINUS (lib. 1 de serm. Dom. c. 18). Vel posita est supra montem, idest supra magnam justitiam, quam significat mons, in quo disputat Dominus. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 10 in opere imperf., ib.). *Non potest ergo civitas abscondi posita supra montem*, etiam si ipsa voluerit: mons enim qui eam portat, facit eam omnibus manifestam: sic et Apostoli, et sacerdotes, qui fundati sunt in Christo, non possunt esse absconditi etiam si voluerint, quia Christus eos manifestat. HILARIUS (can. 4, super eodem verbo). Vel civitatem, carnem quam assumpserat nuncupat: quia in eo per naturam suscepti corporis, quædam humani generis congregatio continetur; et nos per consortium carnis sæ sumus habitatio civitatis. Abscondi ergo non potest, quia in altitudine positus celsitudinis Dei, admiratione operum suorum offertur omnibus contemplandus. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 10 in opere imperf.). Quare autem sanctos suos Christus manifestet, et non sinat eos esse absconditos, per alteram comparisonem ostendit, cum subditur: *Neque accendunt lucernam et ponunt eam sub modio, sed supra candelabrum*. CHRYSOSTOMUS in hom. 15. Vel per hoc quod dixit, *Non potest civitas abscondi*, demonstravit suam virtutem; in hoc autem quod subdit, *Neque accendunt lucernam*, eos inducit ad liberam prædicationem; ac si diceret: Ego quidem lucernam accendi: ut vero perseveret ardens, vestri erit studii, non solum propter vos, sed propter alios qui illuminabuntur, sed et propter gloriam Dei. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 10 op. imperf.). Lucerna est verbum divinum, de quo dictum est (Psalm. 118): "Lucerna pedibus meis verbum

tuum." Accendentes lucernam sunt Pater et Filius et Spiritus sanctus. AUGUSTINUS (lib. 1 de serm. Domini, c. 12). Quid autem putamus dictum esse, *Et ponunt eam sub modio*? Ut occultatio tantum lucernæ accipienda sit (tamquam si diceret: *Nemo accendit lucernam, et occultat eam*): an aliquid etiam modius significat, ut hoc sit ponere lucernam sub modio, superiora facere corporis commoda quam prædicationem veritatis? Sub modio ergo lucernam ponit quisquis lucem doctrinæ bonæ commodis temporalibus obscurat et tegit. Et bene modius dicitur res corporalis, sive propter retributionem mensuræ, quia ea quisquis recipit quæ gessit in corpore; sive quia temporalia bona, quæ corpore peraguntur, circa dierum mensuram, quam significat modius, inchoantur, et transeunt; æterna vero et spiritualia nullo tali fine coercentur. Super candelabrum autem lucernam ponit qui corpus suum ministerio verbi subjicit, ut superior sit prædicationi veritatis et inferior servituti corporis: per ipsam enim corporis servitutem excelsior lucet doctrina, dum per vocem et ceteros corporis motus in bonis operibus insinuat discipulis. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 10 in opere imperf.). Vel modii sunt homines mundiales: quoniam sicut modii desuper quidem vacui sunt, subtus autem pleni; sic omnes mundi amatores in rebus spiritualibus insensati sunt, in terrenis autem sapientes: et ideo quasi modius verbum Dei tenet absconditum, quando propter aliquam causam terrenam verbum Dei non est ausus palam proloqui, nec fidei veritatem. Candelabrum est Ecclesia, quæ bajulat verbum vitæ, et omnis ecclesiasticus vir. HILARIUS (can. 4 super illud, *Et ponunt eam sub modio*). Vel synagogam Dominus modio comparavit, quæ susceptos fructus intra se tantum receptans, certum modium dimensæ observantiæ continebat. AMBROSIIUS super Lucam (loco citato super his verbis). Et ideo nemo fidem suam intra mensuram legis includat, sed ad Ecclesiam conferat, in qua septiformis Spiritus relucet gratia. BEDA in hom. (1 super illud, *Nemo lucernam accendit*). Vel ipse Christus accendit lucernam, qui testam humanæ naturæ flamma suæ divinitatis implevit; quam nec credentibus abscondere, nec modio supponere, hoc est sub mensuræ

legis includere, vel intra unius gentis terminos noluit cohibere. Candelabrum Ecclesiam dicit, cui lucernam superposuit, quia nostris in frontibus fidem suæ incarnationis affixit. HILARIUS (can. 4 super illud, *Et ponunt eam sub modio*). Vel lucerna Christi ponitur in candelabro, idest in ligno per passionem suspensa, quæ lumen æternum est in Ecclesia habitantibus præbitura: et ideo dicit: *Ut luceat omnibus qui in domo sunt*. AUGUSTINUS (de serm. Domini, ut supra). Si quis enim domum vult accipere Ecclesiam, non est absurdum. Vel domus est ipse mundus, propter id quod superius ait: *Vos estis lux mundi*. HILARIUS (can. 4, super illud, *Non potest civitas*). Tali etiam lumine monet fulgere Apostolos, ut ex admiratione operis eorum Deo laus impartiat: unde sequitur: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 10 in opere imperf.). Idest sic illuminare docentes ut non vestra tantum audiant verba, sed et opera videant; et quos illuminaveritis per verbum quasi lux, condatis per exemplum quasi sal. Per illos autem doctores qui docent et faciunt magnificatur Deus: nam disciplina domini ex moribus familiæ demonstratur et ideo sequitur: *Et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est*. AUGUSTINUS (lib. 1 de Serm. Domini, ubi supra). Si tantummodo diceret, *Ut videant opera vestra bona*, finem constituisse videretur in laudibus hominum, quas quærunt hypocritæ; sed addidit: *Et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est*: ut hoc ipsum quod homo per bona opera placet hominibus, non ibi finem constituat, sed referat ad laudem Dei; et propterea placeat hominibus ut in illo glorificetur Deus. HILARIUS (can. 4 super illud, *Non potest civitas*). Non quod ab hominibus oporteat gloriam quærere; sed ut dissimulantibus nobis, opus nostrum his inter quos vivimus, in honorem Dei eluceat.

12. GLOSSA (ord. super illud, *Nolite putare*). Postquam hortatus est audientes ut se præparent ad omnia sustinenda pro justitia, et non absconderent quod accepturi erant, sed ea benevolentia discerent, ut ceteros docerent; incipit eos informare qui doceant, æquamquam si quæreretur: Quid est hoc quod non vis abscondi, pro quo jubes omnia tolerari?

Numquid aliquid dicturus es extra ea quæ in lege sunt scripta? Ideo inquit: *Nolite autem putare quoniam veni solvere legem aut Prophetas*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 10 operis imperf. a med.). Quod propter duas causas dicit. Primum ut discipulos his verbis ad suum provocaret exemplum; ut sicut ipse omnem legem adimplebat, sic et illi studerent implere. Denique futurum erat ut calumniarentur eum Judæi, quasi legem solventem: unde priusquam incurrat calumniam, calumniæ satisfacit, ne putaretur sic venisse ut simpliciter legem prædicaret, sicut Prophetæ fecerant. REMIGIUS. Duo dixit; negat venisse se solvere, et affirmat venisse se implere; et ideo addit: *Non enim veni legem solvere, sed implere*. AUGUSTINUS (lib. 1 de serm. Domini, cap. 14). In hac autem sententia duplex est sensus: nam adimplere legem aut est addendo aliquid quod minus habet, aut faciendo quod habet. CHRYSOSTOMUS in hom. 16. Implevit igitur Christus Prophetas, complendo omnia quæ per eos de ipso fuerant dicta: legem autem, primo quidem nihil transgrediendo legalium, secundo justificando per fidem, quod lex per litteram facere non valebat. AUGUSTINUS contra Faustum (lib. 19, cap. 7). Demum etiam, quia sub gratia positus in hac mortali vita difficile erat implere quod in lege scriptum est (Exod. 20): "Non concupisces," ille per carnis suæ sacrificium sacerdos effectus impetrat nobis indulgentiam; etiam hinc adimplens legem, ut quod per nostram infirmitatem minus possumus, per illius perfectionem curetur, cujus capitis membra effecti sumus (cap. 22 et 23). Puto etiam sic esse accipiendum quod dicitur: *Non veni legem solvere, sed adimplere*; his videlicet additamentis, quæ vel ad expositionem pertinent antiquarum sententiarum, vel ad conversationem in eis. Aperuit enim Dominus, etiam iniquum motum ad nocendum fratri, in homicidii genere deputari. Maluit etiam nos Dominus non jurantes non recedere a vero, quam verum jurantes appropinquare perjurio (lib. 17, cap. 1). Sed cur, o Manichæi, legem non accipitis et Prophetas; cum Christus eos se non venisse solvere dixerit, sed adimplere?

Ad hoc respondet Faustus hæreticus: Quis hoc testatur dixisse Jesum? Matthæus. Quomodo ergo Joannes non id

testatur, qui fuit in monte; Matthæus hoc scripsit, qui postquam Jesus descendit de monte, secutus est eum? Ad hoc Augustinus respondet: Si nemo de Christo vera dixit nisi qui vidit eum vel audivit, hodie de eo vera dicit nullus. Cur ergo ex ore Joannis non potuit vera Matthæus audire de Christo, si ex libro Joannis possumus vera loqui de eo nos tanto tempore post nati? Hinc enim non solum Matthæi, sed etiam Lucæ ac Marci Evangelium, et non impari auctoritate, receptum est. Huc accedit, quia et ipse Dominus potuit narrare Matthæo quod egerat, antequam eum vocasset. Aperte autem dicite non vos credere Evangelio; nam qui in Evangelio non nisi quod vultis creditis, vobis potius quam Evangelio creditis.

Item Faustus (lib. 17, cap. 4). Probeamus et Matthæum hoc non scripsisse, sed alium, nescio quem, sub nomine ejus. Quid enim dicit? (Infra 9): *Cum transisset Jesus, vidit sedentem hominem ad telonium, Matthæum nomine*. Et quis ergo scribens de seipso dicat, *Vidit hominem*, et non, *Vidit me*? Ad quod Augustinus (lib. 17, cap. 5): Ita Matthæus de se, tamquam de alio scripsit, sicut et Joannes fecit dicens (cap. 21): “*Conversus Petrus vidit alium discipulum quem diligebat Jesus*.” Manifestum est enim hunc morem fuisse scriptorum cum gesta narrarent.

Item Faustus (lib. 17, cap. 2). Quid quod etiam ex ipso sermone quo præcepit non putare quia venerit legem solvere, magis intelligi datur quia solveret? Neque enim nihil tale eo faciente Judæi suspicari hoc possent. Ad quod Augustinus (l. 17, c. 6). Hoc quidem valde infirmum est, non enim negamus Judæis non intelligentibus videri potuisse Christum destructorem esse legis et Prophetarum.

Item Faustus (lib. 17, c. 2). Quid quod etiam lex et Prophetæ nec adimplerentur gaudent: cum in Deuteronomio (c. 12) dicatur: “*Hæc præcepta quæ mando tibi observabis, nec addas quicquam eis nec minuas*?” Ad quod Augustinus (l. 17, c. 6): Non intelligit Faustus quid sit legem implere, cum hoc de verborum adjectione putat accipiendum. Plenitudo enim legis caritas est, quam Dominus dedit mittendo fidelibus Spiritum sanctum. Impletur ergo lex, vel cum fiunt

quæ ibi præcepta sunt, vel cum exhibentur quæ ibi prophetata sunt.

Item Faustus (lib. 18, cap. 1). Quod novum testamentum Jesum condidisse fatemur, quid aliud quam destructionem fatemur veteris testamenti? Ad quod August. (lib. 18, cap. 4): In veteri testamento figuræ erant futurorum, quas rebus per Christum præsentatis auferri oportebat, ut eo ipso lex et Prophetæ implerentur, in quibus scriptum est, daturum Deum novum testamentum.

Item Faustus (lib. 18, cap. 2). Hoc igitur si dixit Christus, aut aliud significans dixit, aut (quod absit) mentiens dixit, aut omnino nec dixit. Sed Jesum quidem mentitum fuisse nullus dicat; ac per hoc aliter dictum est, aut nec omnino dictum est. Me quidem jam adversus capituli hujus necessitudinem Manichæa fides reddidit tutum, quæ principio mihi non cunctis quæ ex Salvatoris nomine leguntur scripta, passim credere persuasit. Esse enim multa zizania, quæ in contagium boni seminis Scripturis bene omnibus noctivagus quidam seminator insparsit. Ad quod Augustinus (lib. 18, cap. 7): Manichæus docuit impiam perveritatem, ut ex Evangelio quod hæresim tuam non impedit hoc accipias; quod autem impedit non accipias. Nos autem docuit Apostolus (Gal. 1) piam provisionem: ut quisquis nobis annuntiaverit præter id quod accepimus, anathema sit. Dominus autem exposuit quid sint zizania, non aliqua falsa veris Scripturis immissa, sicut tu interpretaris, sed homines filios maligni.

Item Faustus (lib. 18, cap. 3). Cum te Judæus interpellabit, cur legis et Prophetarum præcepta non serves, quæ Christus dixit non se venisse solvere, sed adimplere; cogeris aut vanæ superstitioni succumbere, aut capitulum profiteri falsum, aut te Christi negare discipulum. Ad quod Augustinus (lib. 18, cap. 7): Nullas ex hoc capitulo catholici patiuntur angustias, quasi legis et Prophetarum præcepta non servent, quia caritatem Dei et proximi habent, in quibus præceptis pendet lex et Prophetæ. Et quæcumque ibi rebus gestis vel sacramentorum celebrationibus vel locutionum modis figurate prophetata sunt, in Christo et Ecclesia compleri cognoscunt. Unde nec vanæ superstitioni succumbimus, nec istud Evan-

geli caputulum falsum esse dicimus, nec Christi discipulos nos negamus (l. 19, c. 16). Qui ergo dicit: Si Christus legem et Prophetas non solvisset, illa sacramenta legis et Prophetarum in Christianorum celebrationibus permanerent: potest dicere: Si Christus legem et Prophetas non solvisset, adhuc promitteretur nasciturus, passurus, resurrecturus; cum ideo magis hoc non solverit sed adimpleverit, quia jam non promittitur nasciturus, passurus, resurrecturus, quod illa sacramenta quodammodo personabant; sed annuntiatur quod natus sit, passus sit, resurrexit; quod hæc sacramenta, quæ a Christianis aguntur, jam personant. Patet ergo quanto errore delirent qui putant, signis sacramentisque mutatis, etiam res ipsas esse diversas, quas ritus propheticus pronuntiavit promissas, et evangelicus demonstrat impletas.

Item Faustus (lib. 19, cap. 1). Quærendum est si hoc Christus dixit, cur dixerit: utrum ne compalpandi Judæorum furoris causa, qui sancta sua ab eo conculcari videntes, nec audiendum quidem eum existimabant; aut ut nos, qui ei credebamus ex Gentibus, instrueret legis subire jugum (lib. 19, cap. 2). Si autem hæc non ei fuit causa dicendi, illa debet esse quam dixi; nec hoc ipsum mentitus est. Sunt enim tria genera legum. Unum Hebræorum, quod peccati ac mortis Paulus appellat: aliud Gentium, quod naturale vocat, dicens (ad Roman. 1): "Gentes naturaliter, quæ legis sunt, faciunt: tertium est veritatis, de qua dixit (Rom. 8), "Lex spiritus vitæ." Item Prophetæ alii sunt Judæorum, de quibus notum est. Alii Gentium, de quibus Paulus dicit (ad Tit. 1): "Dixit quidam proprius eorum Propheta: alii veritatis, de quibus Jesus dicit (infra, 23): *Mitto ad vos sapientes et Prophetas* (l. 19, c. 3). Et quidem si observationes Hebraicas adimpletionis gratia protulisset, dubium non erat quin de Judæorum lege et Prophetis dixisset; ubi vero sola recenset antiquiora præcepta, idest, "Non occides, non mœchaberis, quæ olim promulgata fuerant per Henoch et Seth et ceteros justos; cui non videatur hoc eum dixisse de veritatis lege, et Prophetis? Ubi vero Judæorum quædam visus est nominasse, penitus eradicavit, præcipiendo contraria: ut est illud (Exod. 21): "Oculum pro oculo, dentem pro

dente." Ad quod Augustinus (l. 19, c. 7). Manifestum est quam legem et quos Prophetas Christus non venerit solvere, sed implegere (lib. 19, cap. 19). Ipsa enim est lex quæ per Moysen data est. Non autem, sicut Faustus opinatur, quædam Dominus adimplevit, quæ ab antiquis justis jam dicta erant ante legem Moysi, sicut (Exod. 20), "Non occides, quædam vero solvit, quæ propria videbantur legis Hebræorum (lib. 19, cap. 17). Nos enim dicimus, et hæc pro tempore bene fuisse tunc instituta, et nunc a Christo non soluta, sed adimpleta: ut patebit per singula. Hoc etiam non intelligebant qui in ea perversitate manserunt ut Gentes cogerent judaizare; hæretici scilicet qui Nazaræi dicuntur.

CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 10 op. imp.). Quoniam vero omnia quæ ab initio mundi usque ad finem erant futura, mystice erant prophetata in lege; ne videatur aliquid eorum quæ fiunt non antea cognovisse, propterea dicit: Non potest fieri ut transeat cælum et terra, donec omnia quæ in lege prophetata sunt, rebus ipsis fuerint adimpleta: et hoc est quod dicit: *Amen quippe dico vobis, donec transeat cælum et terra, jota unum aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant.* REMIGIUS. Amen, hebræus sermo est, et latine dicitur vere, fideliter, sive fiat. Duabus autem de causis hoc sermone utitur Dominus: sive propter duritiam illorum qui tardi erant ad credendum; sive propter credentes, ut profundius attenderent ea, quæ sequuntur. HILARIUS (can. 4, paulo ante medium). Per hoc autem quod ait, *Donec transeat cælum et terra, cælum quidem et terram maxima elementa non arbitramur esse solvenda.* REMIGIUS. Permanebunt enim essentialiter, sed transibunt per renovationem. AUGUSTINUS (lib. de ser. Domini, c. 15). Per hoc autem quod ait, *Jota unum, aut unus apex non transibit a lege,* nihil potest aliud intelligi nisi vehementens expressio perfectionis: quæ per litteras singulas demonstrata est: inter quas litteras jota minor est ceteris, quia uno ductu fit: apex etiam est ipsius aliqua in summo particula. Quibus verbis ostendit in lege ad effectum et minima quæque perducere. RABANUS. Apte quoque græcum jota, et non jod hebræum posuit, quia jota in numero, decem significat, et Decalogum legis enumerat, cu-

jus quidem apex et perfectio est Evangelium. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 10 in op. imp.). Si autem ingenuus homo vel in vili mendacio inventus fuerit, erubescit: et vir sapiens verbum quod dixit, non relinquit in vacuum; quomodo verba divina sine exitu vacua poterant permanere? Unde concludit: *Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum.* Puto autem quod ipse Dominus manifeste hoc respondit, quæ sunt minima mandata monstrans, dicendo: *Si quis solverit unum de mandatis istis minimis*, id est quæ modo dicturus sum. CHRYSOSTOMUS in hom. 16. Non enim pro veteribus legibus hoc dixit, sed pro his quæ ipse erat præceptorus; quæ quidem minima vocat, licet magna. Sicut enim multoties de se humilia locutus est, ita et de suis præceptis humiliter loquitur. Vel aliter. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 10 op. imp.). Mandata Moysi in actu facilia sunt: "Non occides, non adulterabis; ipsa enim criminis magnitudo voluntatem faciendi percutit: et ideo in remuneratione modica sunt, in peccato autem magna. Mandata autem Christi, idest "Non irascaris, non concupiscas," in actu difficilia sunt; et ideo in remuneratione magna, in peccato autem minima. Minima igitur dicit ista Christi mandata, "Non irascaris, non concupiscas:," ergo illi qui levia peccata committunt, minimi sunt in regno Dei; idest qui iratus fuerit, et grande peccatum non fecerit, a pœna quidem securus est, scilicet damnationis æternæ; non tamen est in gloria, scilicet quam consequuntur illi qui etiam hæc minima implent. AUGUSTINUS (lib. 1 de serm. Domini, cap. 16). Vel e converso illa quæ præcepta sunt in lege, dicuntur minima; quæ autem Christus dicitur est, sunt maxima. Mandata autem minima significantur per unum jota et unum apicem. *Qui ergo solverit, et docuerit sic*, idest secundum quod solvit, *minimus vocabitur in regno cælorum.* Et fortasse ideo non erit, quia ibi nisi magni esse non possunt. GLOSSA (ord. super illud, *Qui solverit unum*). Solvere autem est non agere quod recte quis intelligit, vel non intelligere quæ depravavit, aut minuire integritatem superadditionis Christi. CHRYSOSTOMUS in hom. (16 a medio). Vel cum audieris minimum in re-

gno cælorum, nihil suspicare quam supplicium et gehennam. Regnum enim consuevit dicere non solum regni utilitatem, sed tempus resurrectionis, et adventum Christi terribilem. GREGORIUS in hom. (12 in Evang. *Non veni, a principio*). Vel per regnum cælorum Ecclesia intelligenda est, in qua doctor qui solvit mandatum, minimus vocatur: quia ejus vita despicitur, restat ut ejus prædicatio contemnatur. HILARIUS (can. 4 in Matth. a principio). Vel minima dicit Domini passionem et crucem: quæ si quis tamquam erubescenda non confitebitur, erit minimus, idest novissimus, ac pene nullus; contenti vero magnam in cælo vocationis gloriam pollicetur: unde sequitur: *Qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum.* HIERONYMUS (super illud, *Qui solverit unum*). Suggillat in hoc Phariseus, qui, contemptis mandatis Dei, statuebant proprias traditiones, quod non eis prosit doctrina in populo, si vel parvum quod in lege est destruant. Possumus autem et aliter intelligere: quod magistri eruditio, etiam si parvo peccato obnoxia sit, deducat eum de gradu maximo; nec prosit docere justitiam quam minima culpa destruit; beatitudoque perfecta sit, quæ sermone docueris, opere complere. AUGUSTINUS, lib. 1 de serm. Domini (cap. 17). Vel aliter, *Qui solverit illa minima*, scilicet præcepta legis, *et sic docuerit, minimus vocabitur; qui autem fecerit, illa minima, et sic docuerit*, non jam magnus habendus est; sed tamen non tam minimus quam ille qui solvit. Ut autem sit magnus, facere debet et docere quæ Christus docet.

13. HILARIUS (can. 4 in Matth. circa med.). Pulcherrimo ingressu opus legis cœpit excedere, aditum in cælum Apostolis, nisi justitiam Phariseorum anteissent, denuntians non futurum; et hoc est quod dicit, *Dico enim vobis.* CHRYSOSTOMUS in hom. (16 in initio). Justitiam autem hic dicit universalem virtutem. Intende autem gratiæ additamentum: discipulos enim suos adhuc rudes magistris qui in veteri testamento erant, vult esse meliores. Scribas autem ac Phariseos non dixit iniquos, quia non dixisset eos habere justitiam. Vide etiam quoniam hic vetus testamentum confirmat, comparisonem faciens ejus ad novum: plus enim et minus ejusdem gene-

ris est. (Et hom. 11 in op. imp.). Scribarum autem et Phariseorum iustitiæ sunt mandata Moysi; superimpletiones autem istorum mandatorum sunt mandata Christi. Hoc est ergo quod dicit: Nisi quis supra legis mandata, etiam hæc mea præcepta, quæ apud illos minima existimabantur, impleverit, non intrabit in regnum cælorum: quoniam illa de pœna liberant, quæ scilicet transgressoribus legis debetur, non autem in regnum inducunt: hæc autem et de pœna liberant, et in regnum inducunt. Cum autem sit idem solvere minima mandata, et non custodire; quare supra de solvente dicit, quod minimus vocabitur in regno Dei: hic autem de non conservante, Non introibit in regnum cælorum? Sed vide quia minimum esse in regno idem est quod non intrare in regnum. Esse autem aliquem in regno non est regnare cum Christo, sed esse tantum in populo Christi; tamquam si dicat de solvente, quod inter Christianos quidem erit, tamen minimus Christianus. Qui autem intrat in regnum, fit particeps regni cum Christo. Consequenter et iste qui non intrat in regnum cælorum, gloriam quidem non habebit cum Christo, erit tamen in regno cælorum, idest in numero eorum super quos Christus cælorum rex regnat. AUGUSTINUS, 20 de Civitate Dei (cap. 10, circa medium). Vel aliter. *Nisi abundaverit iustitia vestra plusquam Scribarum et Phariseorum*, idest super eos qui solvunt quod docent, quia de iis alibi dictum est (infra 23): *Dicunt enim, et non faciunt*: ac si dicat: *Nisi ita abundaverit iustitia vestra*, ut vos non solvatis, sed faciatis potius quod docetis, *non intrabitis in regnum cælorum*. Alio ergo modo intelligendum est regnum cælorum ubi ambo sunt, et ille scilicet qui solvit quod docet, et ille qui facit, sed minimus ille, iste magnus: quod quidem regnum cælorum est Ecclesia præsens. Alio autem modo regnum cælorum dicitur quo non intrat nisi ille qui facit; et hoc est Ecclesia, qualis in futuro erit. AUGUSTINUS contra Faustum (lib. 19, in fin. lib. et cap. 30). Hoc autem nomen *regnum cælorum*, quod tam crebro nominat Dominus, nescio utrum in libris veteris testamenti quisquam inveniat: proprie enim pertinet ad revelationem novi testamenti quod ori ejus etiam nominandum servabatur quem

regem ad regendum servos suos vetus testamentum præfigurabat. Hic ergo finis, quo præcepta referenda sunt, occultus erat in veteri testamento, quamvis secundum eum etiam tunc viverent sancti, qui futuram ejus revelationem videbant. GLOSSA. Vel hoc quod dicit: *Nisi abundaverit*, referendum est ad intellectum pharisæorum et scribarum, non ad continentiam veteris testamenti. AUGUSTINUS contra Faustum (lib. 19, cap. 28). Pene enim omnia quæ monuit vel præcepit Dominus, ubi adjungebat, *Ego autem dico vobis*, inveniuntur et in illis veteribus libris (lib. 19, c. 23). Sed quia non intelligebant homicidium nisi peremptionem corporis humani, aperuit Dominus, omnem iniquum motum ad nocendum fratri in homicidii genere deputari; unde subdit: *Audistis quia dictum est, antiquis, Non occides*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 11 op. imperf.). Volens Christus ostendere quia ipse est Deus, qui aliquando locutus est in lege, et qui nunc mandat in gratia, illud mandatum quod ponitur in lege, ante omnia, scilicet prohibitiva, quæ sunt contra proximum, et nunc ponit in principio mandatorum suorum. AUGUSTINUS, 1 de Civit. Dei (c. 20). Non autem quod adivimus, *Non occides*, virgultum vel lere nefas ducimus, secundum Manichæorum errorem: nec de irrationabilibus animalibus dictum intelligimus; quia justissima ordinatione creatoris, vita et mors eorum nostris usibus subditur. Unde restat quod de homine intelligamus quod dictum est, *Non occides*: non alterum, ergo nec te: neque enim qui se occidit, aliud quam hominem occidit. Nequaquam autem contra hoc præceptum fecerunt qui auctore Deo bella gesserunt, ac personam gerentes publicæ potestatis justissimæ rationis imperio sceleratos morte punierunt. Et Abraham non solum non est culpatus crudelitatis crimine, verum etiam laudatus est nomine pietatis, quod voluit filium obedenter occidere. Hi ergo excipiuntur quos Deus occidi jubet sive lege data, sive ad personam pro tempore expressa jussione: non autem ipse occidit qui ministerium dat jubenti, sicut adminiculum gladio utenti; nec Sampson aliter excusatur, quod seipsum cum hostibus ruina domus oppressit, nisi quod latenter Spiritus hoc jusserat, qui per

illum miracula faciebat. CHRYSOSTOMUS in hom. 16. Per hoc autem quod dicit, *Dictum est antiquis*, ostendit multum tempus esse ex quo mandatum hoc acceperant. Hoc ergo dicit, ut auditores ad sublimiora progredi præcepta cunctantes acrius incitet: ut si quispiam doctor dicat puero negligenti: Nescis jam quantum temporis syllabarum meditatione consumpseris? Et ideo subdit: *Ego autem dico vobis, quoniam omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.* In quo considera legislatoris potestatem: nullus enim antiquorum Prophetarum ita locutus est, sed sic, "Hæc dicit Dominus;" quia illi ut servi ea quæ sunt Domini annuntiabant; hic autem ut Filius ea quæ sunt Patris, quæ etiam sua sunt; et illi conservis prædicabant, hic autem suis servis legem ponebat. AUGUSTINUS, 9 de Civitate Dei (cap. 10). Duæ quidem sunt sententiæ philosophorum de animi passionibus. Stoicis enim non placet hujusmodi passionem cadere in sapientem; Peripatetici vero has passionem in sapientem cadere dicunt, sed moderatas, rationique subjectas; sicut cum ita præbatur misericordia ut iustitia conservetur. In disciplina autem Christiana non tam quaeritur utrum prius animus irascatur aut tristetur; sed unde. CHRYSOSTOMUS super Mat. (homil. 11, in opere imperf.). Qui enim sine causa irascitur, reus erit; qui vero cum causa, non erit reus: nam si ira non fuerit, nec doctrina proficit, nec judicia stant, nec crimina compescuntur. Itaque qui cum causa non irascitur, peccat: patientia enim irrationabilis vitia seminat, negligentiam nutrit, et non solum malos, sed etiam bonos invitat ad malum. HIERONYMUS (sup. illud, *Omnes qui irascuntur*). In quibusdam ergo codicibus additur, *Sine causa*; ceterum in veris definita sententia est: et ira penitus tollitur. Si enim jubemur orare pro persequentibus, omnis iræ occasio tollitur. Radendum ergo est, *Sine causa*; quia "ira viri iustitiam Dei non operatur;" Jacob. 1. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 11 op. imperf.). Sed tamen iracundia, quæ cum causa est, non est iracundia, sed iudicium: iracundia enim proprie intelligitur commotio passionis; qui autem cum causa irascitur, ira illius non est ex passione; ideo judicare dicitur, non irasci. AUGUSTINUS in lib.

Retract. (lib. 1, cap. 19). Illud etiam dicimus intuendum quid sit irasci fratri suo: quoniam non fratri irascitur qui peccato fratris irascitur. Qui ergo fratri, non peccato irascitur, sine causa irascitur. AUGUSTINUS, 14 de Civit. Dei (cap. 9). Irasci autem fratri ut corrigatur, nullus sanæ mentis reprehendit: hujusmodi enim motus de amore boni et de sancta caritate venientes, vitia dicenda non sunt, cum rectam rationem sequantur. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 11, in opere imperf.). Puto autem quod non de iracundia carnis loquitur Christus, sed de iracundia animæ: caro enim non potest obedire, ut non conturbetur. Quando ergo homo irascitur, et non vult facere quod ira compellit, caro ejus irata est, animus autem ejus non est iratus. AUGUSTINUS (lib. 1 de serm. Domini, cap. 19). Sic ergo in hoc primo est unum, idest ira sola; in secundo autem sunt duo, scilicet ira et vox, quæ iram signat: unde sequitur: *Qui autem dixerit fratri suo, Racha, reus erit concilio.* Nonnulli de græco trahere voluerunt interpretationem hujus vocis, putantes pannosum dici racha, quoniam græce dicitur pannus *ρακος*, idest racos. Probabilius autem est non esse vocem significantem aliquid; sed indignantis animi motum experimentem. Has autem voces grammatici interjectiones vocant, velut cum dicitur a dolente, *Heu*. CHRYSOSTOMUS in hom. (16, a med. illius). Vel *racha* est verbum contemptus, et parvipensionis. Sicut enim nos vel famulis vel junioribus injungentes dicimus, *Vade tu*, dic illi tu; ita et qui Syrorum utuntur lingua, *racha* dicunt, pro *tu*. Dominus enim et quæ parvissima sunt evellit, et cum honore nobis invicem ubi jubet. HIERONYMUS (super hoc verbo Domini). Vel *racha* hebræum verbum est, et dicitur *Κενος*, Kenos, idest inanis aut vacuus, quem nos possumus vulgata injuria absque cerebro nuncupare. Signanter autem addidit, *Qui dixerit fratri suo*: frater enim noster nullus est nisi qui eumdem nobiscum habet patrem. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 11, in op. imp.). Indigna autem res est dicere hominem vacuum, qui habet in se Spiritum. AUGUSTINUS (lib. 1 de serm. Domini in monte, c. 19). In tertio autem significantur tria: ira, et vox quæ iram significat, et in voce vituperationis expressio: unde di-

citur: *Qui autem dixerit, Fatue, reus erit gehennæ ignis.* Gradus itaque sunt in istis peccatis: primo, ut quisquis irascitur, motum retineat corde conceptum. Jam si extorsit vocem non significantem aliquid, sed animi motum ipsa eruptione testantem, plus est quam si ira surgens silentio premeretur. Sed adhuc plus est, si etiam verbum proferatur, quod jam certam vituperationem designat. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 41, in opere imperf.). Sicut autem nemo est vacuus qui habet Spiritum sanctum, ita nemo est vacuus qui Christum cognoscit; sed si *racha* idem est quod vacuus, quantum ad sensum verbi, unum est dicere *fatue* et *racha*; sed differunt quantum ad dicentis propositum: *racha* enim verbum vulgare erat apud Judæos, quod non ex ira neque odio, sed ex aliquo motu vano dicebant, magis fiduciæ causa, quam iracundiæ. Sed forte dices: Si *racha* iracundiæ causa non dicitur, quare peccatum est? Quia contentionis causa dicitur, non ædificationis: si enim nec bonum verbum dicere debemus nisi pro ædificatione, quanto magis illud quod in se naturaliter malum est? AUGUSTINUS (l. 1 de sermone Domini in monte, cap. 19, a med.). Vide etiam nunc tres reatus: iudicii, concilii et gehennæ ignis: in quibus quosdam gradus factos admonet a levioribus ad graviora: nam in iudicio adhuc defensionis locus datur; ad concilium autem pertinere videtur sententiæ prolatio, quando inter se iudices conferunt quo supplicio damnari oporteat; in gehenna vero ignis certa est damnatio et poena damnati. Unde patet quantum intersit inter justitiam Pharisæorum et Christi: ibi enim occisio reum facit iudicio, hic autem ira facit reum iudicio, quod horum trium est levissimum. RABANUS (super illud, *Reus erit gehennæ ignis*). Gehennam hic Salvator inferni cruciatum nominat, quam nomen traxisse putant a valle idolis consecrata, quæ est juxta Jerusalem, repleta olim cadaveribus, quam et Josiam contaminasse in libro Regum legimus. CHRYSOSTOMUS in hom. 16. Hic autem primum gehennæ nomen posuit, postquam de regno cælorum supra dixerat; ostendens quod illud dare, est ex suo amore, hoc autem ex nostra desidia. Multis autem hoc grave videtur, si pro solo verbo tantam patiemur poenam: propter quod

quidam dicunt hoc hyperbolice dictum esse. Sed timeo ne verbis hic nosmetipsos decipientes, illic opere ultimum patiamur supplicium. Non ergo æstimes hoc esse onerosum: plures enim poenarum et peccatorum a verbis habent principium: etenim parva verba multoties homicidium pepererunt, et civitates integras everterunt. Nec enim parvum æstimes. fratrem stultum vocare, auferens ei prudentiam et intellectum, quo homines sumus, et ab irrationalibus distamus. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 11 op. imperf.). Vel *reus erit concilio*: idest, ut sit unus ex concilio eorum qui adversus Christum fuerunt, sicut Apostoli in suis Canonibus interpretantur. HILARIUS (c. 4 in Matth.). Vel qui Spiritu sancto plenum concilio vacuitatis insinuat, fit reus concilio sanctorum contumeliam Spiritus sancti sanctorum iudicio animadversione luiturus. AUGUSTINUS (l. 1 de serm. Domini, c. 39). Quisquis autem dixerit, Quo gravius supplicio punitur homicidium, si gehenna ignis punitur concivium? cogit intelligi esse differentiam gehennarum. CHRYSOSTOMUS in homil. 16. Vel iudicium et concilium sunt poenæ in præsentibus: gehenna autem poena futura. Ideo autem iræ iudicium apposuit, ut ostendat quod non est possibile hominem omnino esse sine passionibus: sed refrenare eas possibile est: et propterea determinatam poenam non apposuit, ne videretur prorsus iram prohibere. Concilium autem posuit nunc pro iudicio Judæorum, ne videatur semper nova inducere, ac peregrina docere. AUGUSTINUS (lib. 1 de serm. Dom. in monte, cap. 19). In istis autem tribus sententiis subauditio verborum intuenda est. Habet enim prima sententia omnia verba necessaria, ut nihil subaudiatur: *Qui irascitur*, inquit, *fratri suo, sine causa*, secundum quosdam; in secunda vero, cum ait, *Qui autem dixerit fratri suo, Racha*, subauditur *sine causa*: nam in tertia, ubi ait, *Qui autem dixerit, Fatue*, duo subaudiuntur, *fratri suo, et sine causa*. Et hoc est unde defenditur quod Apostolus Galatas vocat stultos, quos etiam fratres nominat: non enim id facit sine causa.

14. AUGUSTINUS (lib. 1 de serm. Domini in monte, cap. 20). Si irasci non est fas fratri, aut dicere *racha*, aut *fatue*, multo minus in animo tenere aliquid, ut in

odium indignatio convertatur: et ideo subdit: *Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, etc.* HIERONYMUS (super illud, *Si offers*). Non dixit, Si tu habes aliquid adversus fratrem tuum; sed, *Si frater tuus habet aliquid adversum te*, ut durior tibi reconciliationis imponatur necessitas. AUGUSTINUS, lib. 1 de serm. Dom. (cap. 20). Tunc enim ipse habet adversus nos, si nos eum in aliquo læsimus: nam nos adversus illum habemus, si ille nos læserit, ubi non est opus pergere ad reconciliationem: non enim veniam postulamus ab eo qui tibi fecit injuriam; sed tantum dimittas, sicut tibi a Domino dimitti cupis quod ipse commiseris. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 11 in opere imperf. a medio). Si autem ille te læserit, et prius rogaveris, magnam habebis mercedem. CHRYSOSTOMUS in homil. 16. Sed si aliquis propter amorem proximi ei reconciliari non curat, ad hoc eum inducit ut saltem ejus opus non remaneat imperfectum, et præcipue in loco sacro: unde subdit: *Relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo.* CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 11, in opere imperf.). Ecce a discordantibus accipere non vult sacrificium. Hinc ergo perpendite quantum sit malum discordiæ, propter quod et illud abjicitur per quod culpa relaxatur. Vide autem misericordiam Dei, quomodo hominum utilitates amplius aspicit quam suos honores: plus enim diligit concordiam fidelium quam munera: quamdiu enim fideles homines aliquam dissensionem habuerint, munus eorum non suspicatur, oratio eorum non exauditur. Nemo enim inter duos inimicos potest esse fidelis amicus amorum; ideo et Deus non vult esse amicus fidelium, quamdiu inter se fuerint inimici. Et nos ergo fidem Deo non servamus, si inimicos ejus non diligimus, et amicos ejus odimus. Qualis autem præcessit offensio, talis debet sequi reconciliatio. Si cogitatu offendisti, cogitatu reconciliare; si verbis offendisti, verbis reconciliare; si operibus offendisti, operibus reconciliare. Omne enim peccatum quo modo committitur, eo modo de ipso penitentia agitur. HILARIUS (can. 4 in Matth., a med. illius). Reconciliata autem humana pace, reverti in

divinam jubet, in Dei caritatem de caritate hominum transituros. Et ideo sequitur: *Et tunc veniens offeres munus tuum.* AUGUSTINUS (lib. 1 de serm. Dom., cap. 20). Si autem quod hic dicitur, accipiat ad litteram, fortassis aliquis credit ita fieri oportere, si frater sit præsens: non enim diutius differri potest, cum munus tuum relinquere ante altare jubearis. Si vero de absente, et, quod fieri potest, etiam trans mare constituto aliquid tale veniat in mentem; absurdum est credere ante altare munus relinquendum, quod post terras et maria pererrata offeras Deo. Et ideo propterea intro ad spiritualia refugere cogimur, ut quod dictum est, sine absurditate possit intelligi. Altare itaque spiritualiter fidem accipere possumus. Munus enim quod offerimus Deo, sive doctrina, sive oratio, vel quicquid aliud, Deo acceptum esse non potest nisi fide fulciatur. Si ergo fratrem in aliquo læsimus, pergendum est ad reconciliationem, non pedibus corporis, sed motibus animi, ubi te humili affectu prosternas fratri in conspectu ejus, cujus munus es oblaturus. Ita enim, ac si præsens sit, poteris eum non simulato animo lenire veniam postulando: atque inde veniens, idest intentionem revocans ad id quod agere cœperas, offeras munus tuum.

15. HILARIUS (can. 4 in Matth., a med. illius). Quia nullum tempus vacuum affectu placabilitatis Dominus esse permittit, cito in vitæ nostræ via reconciliari nos adversario præcepit, ne in mortis tempus non inita pace transeamus; et ideo dicit: *Eslo consentiens adversario tuo cito dum es cum eo in via, ne forte tradat te adversarius judici.* HIERONYMUS (super illud, *Eslo consentiens*). Pro eo quod nos habemus in latinis codicibus, *Consentiens*, in græcis scriptum est *ευνοων ευνουν*, quod interpretatur benevolus, aut benignus. AUGUSTINUS (lib. 1 de serm. Domini, cap. 22). Sed videamus quis sit adversarius, cui jubemur esse benevoli. Aut enim diabolus est, aut homo, aut caro, aut Deus, aut præceptum ejus. Sed diabolo non video qualiter jubeamur esse benevoli aut consentientes: ubi enim benevolentia, ibi amicitia; nec quisquam dixerit amicitiam cum diabolo esse faciendam; neque concordare cum illo expedit cui semel renuntiando bel-

lum indiximus; neque consentire illi oportet, cui si nunquam consensissemus, nunquam in istas incidissemus materias. HIERONYMUS (ibidem). Quidam tamen dicunt a Salvatore præcipi ut simus benevoli erga diabolum, ne faciamus eum pœnam sustinere pro nobis, quem dicunt pro nobis esse torquendum, si ei consenserimus vitia suggerenti. Quidam cautius disputant, in baptismo singulos pactum inire cum diabolo ei abrenuntiando. Si ergo servaverimus pactum, benevoli et consentientes sumus adversario, et nequaquam in carcere recludendi. AUGUSTINUS (lib. 1 de serm. Domini in monte, cap. 22). Non autem video quomodo accipiam, ab homine nos iudici tradi, ubi Christum iudicem intelligo, ante cujus tribunal omnes exhiberi oportet. Quomodo ergo iudici traditurus est qui ante iudicem pariter exhibetur? Et etiam si occidendo quis nocuerit homini, non erit jam tempus quo concordet cum eo in via, idest in hac vita; nec tamen ideo non sanabitur pœnitendo. Carni vero multo minus video quomodo consentientes esse jubeamur: magis enim peccatores ei consentiunt: qui vero eam servituti subiciunt, non ei consentiunt, sed eam sibi consentire cogunt. HIERONYMUS (ibidem). Quomodo etiam caro mittenda erit in carcerem si animæ non consenserit, cum et anima et caro pariter recludendæ sint, nec quicquam possit caro facere nisi quod animus imperaverit? AUGUSTINUS (lib. 1 de serm. Domini, cap. 22). Fortassis ergo jubemus Deo consentire, quia ab eo peccando recessimus, ut adversarius noster dici possit dum nobis resistit: Deus enim superbis resistit. Quisquis ergo in hac vita non fuerit reconciliatus Deo per mortem Filii ejus, tradetur ab illo iudici, idest Filio, cui Pater iudicium dedit. Quomodo autem potest recte dici homo esse in via cum Deo, nisi quia Deus ubique est? Aut si non placet dici impios esse cum Deo, qui ubique præsto est, sicut non dicimus cæcos esse cum luce quæ eos circumfundit; unum reliquum est ut hic adversarium præceptum Dei intelligamus, quod adversatur peccare volentibus, et datum est nobis ad hanc vitam, ut sit nobiscum in via; cui oportet nos consentire cito, legendo, præaudiendo, deferendo ei culmen auctori-

tatis, ut quod aliquis intelligit non oderit propter hoc quod adversatur peccatis suis, sed magis diligit propter correctionem; quod vero obscurum est, oret ut intelligat. HIERONYMUS (super illud, *Esto consentiens*). Sed ex præcedentibus manifestus est sensus, quod Dominus nos ad concordiam proximi cohortatur: nam supra dictum est: *Vade reconciliari fratri tuo*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 11 in opere imperf.). Festinat enim Dominus ut ad amicitiam festinemus inimicorum nostrorum quamdiu vivimus in hac vita, sciens quam periculosum est si unus ex inimicis pace non facta mortuus fuerit. Si enim inimicantes per mortem iveritis ante iudicem, tradet te Christo, convincens te reum iudicio ejus. Tradet autem te iudici, etiam si te prius rogaverit: qui enim rogat prius inimicum, reum facit eum ante Deum. HILARIUS (can. 4 in Matth. a med.). Vel adversarius tradet vos iudici, quia manens in eum simultatis vestræ ira vos arguit. AUGUSTINUS (lib. 1 de serm. Domini, cap. 21). Iudicem intelligo Christum: "Pater enim omne iudicium dedit Filio," Joan. 5: ministrum autem intelligo Angelum. *Et Angeli*, inquit (supra 5), *ministrabant ei*: et cum Angelis suis venturum credimus ad iudicandum. Unde sequitur: *Et iudea tradat te ministro*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 11 in opere imperf., circa finem). Vel *ministro*, idest angelo pœnarum crudeli, et ille mittet te in carcerem gehennæ: unde sequitur: *Et in carcerem mittaris*. AUGUSTINUS (lib. 1 de serm. Domini in monte, cap. 23). Carcerem autem intelligo pœnas, videlicet tenebrarum. Et ne quis istum carcerem contemneret, sequitur: *Amen dico tibi: non exies inde donec reddas novissimum quadrantem*. HIERONYMUS. Quadrans genus nummi est quod habet duo minuta: hoc est ergo: Non egredieris de carcere donec etiam minuta peccata persolvās. AUGUSTINUS (lib. 1 de serm. Domini, cap. 22, ante med.). Aut enim pro eo positum est quod nihil relinquitur impunitum; sicut cum volumus exprimere aliquid ita exactum ut nihil relinqueretur, dicimus, Usque ad facem: vel significantur sub nomine quadrantis novissimi terrena peccata. Quarta enim pars elementorum hujus mundi, et ea novissima, terra invenitur. In hoc autem quod di-

ctum est, *Solvas*, significatur pœna æterna. Et sicut positum est *donec*, ubi dictum est (Psal. 109): "Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis: „ non enim cum fuerint inimici sub pedibus positi, desinit regnare; ita et hic accipi potest: *Non exies inde donec solveris novissimum quadrantem*: semper non exiturum, quia solvet semper novissimum quadrantem, dum sempiternas pœnas peccatorum terrenorum luet. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 11 in opere imperf., circa finem). Vel si quidem in hoc sæculo pacem feceris, etiam gravissimi operis poteris accipere indulgentiam; si autem semel condemnatus fueris, missus in carcerem, non solum de gravibus peccatis, sed etiam de verbo otioso, quod potest significari per quadrantem, exigentur a te supplicia. HILARIUS (can. 4 in Matth.). Quia enim caritas plurimum peccatorum tegit, novissimum pœnæ quadrantem solvemus, nisi pretio ipsius culpa criminum redimatur. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 11 oper. imperf., circa finem). Vel angustiae hujus mundi appellantur carceres, in quas plerumque peccantes mittuntur a Deo. CHRYSOSTOMUS in homil. (16, super illud, *Esto consentiens*). Vel loquitur hic de iudicibus qui sunt in mundo isto, et de via quæ est ad hoc iudicium, et de carcere isto: ut non solum a futuris, sed et a præsensibus auditorem inducat, quæ sunt ante oculos, et magis consueverunt movere: sicut et Paulus dicit, Rom. 13, "Si male feceris, time potestatem: non enim sine causa gladium portat."

16. CHRYSOSTOMUS in hom. (17, in initio). Postquam Dominus quid primum mandatum contineret edocuit, scilicet *Non occides*, instituto pergens ordine provehitur ad secundum, dicens: *Audistis quia dictum est antiquis, Non mœchaberis*. AUGUSTINUS de decem Chordis (cap. 3). Id est, non ibis ad aliquam aliam præter uxorem tuam. Si enim hoc exis ab uxore, non vis hoc reddere uxori, cum debeas in virtute præcedere uxorem. Turpe autem est ut vir dicat hoc non posse fieri. Quod femina facit, vir non potest. Noli autem dicere: Uxorem non habeo, ad meretricem pergo, nec hoc præceptum violo, quod dicit, *Non mœchaberis*; jam enim nosti pretium tuum, jam nosti quod manduces, quod bibas. Abstine ergo te

a fornicationibus. Cum enim imaginem Dei (quod es tu) corrumpis per fornicationes et defluentias libidinis, ipse etiam Dominus, qui scit quid tibi utile sit, hoc præcipit, ne per illicitas voluptates corruat templum ejus, quod esse cœpisti. AUGUSTINUS contra Faustum (19, cap. 23). Sed quoniam putabant Pharisæi, tantummodo corporalem cum femina illicitam commixtionem vocari mœchiam, demonstravit Dominus talem concupiscentiam nihil aliud esse, dicens: *Ego autem dico vobis quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo*. Quod autem lex præcipit (Exod. 20): "Non concupisces uxorem proximi tui," videbatur Judæis intelligendum esse de ablatione, non de concubitu. HIERONYMUS (super illud, *Qui viderit mulierem*). Inter παθος pathos, et προπαθια propathian, id est inter passionem et propassionem, hoc interest, quod passio reputatur in vitium; propassio, licet vitii culpam habeat, tamen non tenetur in crimine. Ergo qui viderit mulierem, et anima ejus fuerit titillata: hic propassione percussus est. Si ergo consenserit, de propassione transivit ad passionem: et huic non voluntas peccandi deest, sed occasio. Quicumque igitur viderit ad concupiscendum, id est sic aspexerit ut concupiscat, et facere disponat: recte mœchatus dicitur in corde suo. AUGUSTINUS, lib. 1 de serm. Domini (cap. 23). Nam tria sunt quibus impletur peccatum: scilicet suggestio quæ per memoriam fit, sive per corporis sensus: quod si frui delectaverit, delectatio illicita refrenanda est: si autem consensio facta fuerit, plenum peccatum est. Verumtamen delectatio ante consensum vel nulla est, vel tenuis; cui consentire peccatum est. Si autem et in factum processerit, videtur satiari et extinguì cupiditas. Sed postea cum suggestio repetitur, major accenditur delectatio, quæ adhuc minor est quam illa quæ in consuetudinem vertitur; quam vincere difficile est. GREGORIUS, 21 Moral. (cap. 2). Quisquis vero incaute exterius respicit, plerumque in delectationem peccati cadit, atque obligatus desideriis, incipit velle quod noluìt. Valde namque est quod caro deorsum trahit, et semel species formæ cordi per oculos alligata, vix magis luctaminis manu solvitur. Providen-

dum ergo nobis est: quia intueri non debet quod non licet concupisci. Ut enim munda mens in cogitatione servetur, a lascivia voluptatis suæ deprimendi sunt oculi, quasi quidam raptores ad culpam. CHRYSOSTOMUS in hom. (17, super illud, *Jam mœchatus est*). Si ergo studeas venustis vultibus oculos frequenter infigere, profecto capieris, etiam si secundo et tertio possis fortasse animum continere. Neque enim extra naturam aleamque humanam consistis. Qui enim in se flammam cupiditatis accenderit, etiam absente muliere quam vidit, jugiter apud se turpium rerum simulacra depingit, et nonnumquam ad flagitium ipsum etiam opere pervenit. Si qua vero ideo ornatur et comitur, ut in se oculos hominum irritet, etiam si nullum pulchritudine sua potuerit vulnerare, dabit tamen extrema supplicia: paravit quippe venenum, porrexit poculum, etiam si nullus qui biberet inventus sit. Quod autem ad solos viros videtur dirigere, etiam feminis competit: cum enim capiti loquitur, toti profecto corpori admonitio communis est.

17. GLOSSA. Quia non solum peccata vitanda sunt, sed et occasiones peccatorum tollendæ: postquam docuit vitare mœchiæ peccatum, non solum in opere, sed etiam in corde; consequenter docet occasiones peccatorum abscindere, dicens: *Quod si oculus tuus dexter scandalizat te*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 12 oper. imperf.). Sed, si secundum Prophetam (Psal. 37), non est sanitas in carne nostra; quot membra quis habet, debet abscindere, ut secundum malitiam carnis, sufficiat poena membrorum. Sed videamus si sic possibile est intelligere de oculo corporali vel manu. Sicut totus homo, cum conversus fuerit ad Deum, mortuus est peccato; sic et oculus, cum desierit male aspicere, ejectus est peccato: sed neque sic convenit. Si enim dexter oculus scandalizat, sinister quid facit? Numquid contradicit dextero, ut quasi innocens reservetur? Hieronymus (super illud, *Si oculus tuus dexter*). In dextero ergo oculo et dextera manu, et fratrum et uxoris et liberorum atque affinium et propinquorum innititur affectus; quem si ad contemplandam veram lucem nobis impedimento cernimus, debemus truncare hujusmodi portiones. AUGUSTINUS (lib. 1 de serm. Domini, cap.

24). Quemadmodum autem in oculo contemplatio, sic in manu actio recte intelligitur. Per oculum autem intelligimus dilectissimum amicum: solet enim ab eis qui vehementer volunt exprimere dilectionem suam, ita dici: *Diligo eum ut oculum meum*. Oportet autem intelligi per oculum amicum consiliarium, quia oculus iter demonstrat. Quod autem additum est, *Dexter*, fortasse ad augendam vim dilectionis valet: dextrum enim oculum homines magis formidant amittere. Vel quia dexter est, intelligitur consiliarius in rebus divinis, sinister autem oculus est consiliarius in rebus terrenis: ut sic ille sit sensus: Quicquid illud est quod ita diligis ut pro dextero oculo habeas, si scandalizat te, id est si impedimento est tibi ad veram beatitudinem, ejice eum, et projice abs te. De sinistro autem scandalizante superfluum erat dicere, quando quidem nec dextero parcendum est. Dextera autem manus accipitur dilectus adiutor in divinis operibus; sinistra autem in operibus quæ huic vitæ et corpori sunt necessaria. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 12, in opere imperf.). Vel aliter vult Christus ut non solum de periculo nostri peccati curemus, sed etiam ne ad nos pertinentes turbæ aliquid agant: ut puta si habes aliquem amicum qui res tuas bene aspicit, quasi proprius oculus, aut qui procurat res tuas quasi propria manus, si eum agnoveris aliquid turpiter agere, projice eum longe abs te, quia scandalizat te: quia non solum pro nostro peccato, sed etiam proximorum, quos prohibere possumus, dabimus rationem. HILARIUS (can. 4 in Matth.). Fit ergo innocentiae gradus celsior: carere enim non solum propriis vitiis, sed etiam extrinsecus incidentibus admonemur. Hieronymus (super *Si oculus*). Vel aliter. Quia supra de concupiscentia mulieris dixerat, recte nunc cogitationem et sensum in diversa volitantem oculum nuncupavit. Per dexteram autem et ceteras corporis partes, voluntatis ad effectum initia demonstrantur. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 12 in opere imperf.). Oculus enim iste carnalis speculum est interioris oculi. Habet autem et corpus suum sensum, quod est oculus sinister; et appetitum, quod est manus sinistra. Partes autem animæ, dextræ vocantur, quoniam in libero arbitrio anima est

creata, et sub lege justitiæ, ut recte videat et agat. Pars autem corporis, quæ non habet liberum arbitrium, et est sub lege peccati, sinistra dicitur. Non autem carnis sensum vel appetitum præcidere jubet: desideria enim carnis retinere possumus, ut non faciamus quod desiderat caro; præcidere autem non possumus, ut non desideret. Quando autem ex proposito volumus malum et cogitamus; tunc dexter sensus et dextera voluntas nec scandalizant, et ideo hic præcidere jubet. Possunt enim præcidi propter arbitrii libertatem. Vel aliter. Omne bonum generaliter quod nos vel alios scandalizat, præscindere debemus a nobis: sicut si visito aliquam mulierem causa religionis, bonus respectus est oculus dexter: sed si assidue visitans decidi in laqueum desiderii ejus, vel etiam quidam videntes scandalizantur; dexter oculus scandalizat, quod bonum est scandalizat: oculus enim dexter est bonus respectus, idest intentio; manus dextera, bona voluntas. Glossa (ordinaria). Vel oculus dexter est vita contemplativa, quæ scandalizat, in desidiam mittendo, vel arrogantiam, vel cum ex infirmitate contemplari ad purum non valemus. Dextera autem manus est bona operatio, vel vita activa, quæ scandalizat, dum per sæculi frequentiam et occupationis tedio illaqueamur. Si quis ergo non potest frui contemplativa, non torpeat otio ab activa, vel ne, dum occupatur actibus, arescat ab interna dulcedine. Remigius. Sed quare ejiciendus sit dexter oculus, et dextera manus abscindenda, manifestat cum subdit: *Expediit enim etc.* Chrysostomus super Matth. (hom. 12, in opere imperf.). Quoniam enim alter alterius membra sumus, melius est ut sine uno tali membro salvemur, quam ut volentes tales habere, et ipsi pereamus cum eis. Vel melius est ut sine uno respectu aut uno bono opere salvemur, quam dum omnia opera bona volumus facere, cum omnibus pereamus.

18. Glossa. Docuerat superius Dominus alienam uxorem non esse concupiscendam; consequenter hic docet suam non esse dimittendam, dicens: *Dictum est autem: Quicumque dimiserit uxorem suam, det illi libellum repudii.* Hieronymus (hoc loco). In posteriori parte istum locum plenius Dominus et Salvator exponit,

quod Moyses libellum repudii dari jussit propter duritiam cordis maritorum, non dissidium concedens, sed auferens homicidium. Chrysostomus super Matth. (hom. 12, in op. imperf.). Quando enim Moyses filios Israel eduxit de Ægypto, genere quidem erant Israelitæ, moribus autem Ægyptii. Propter mores Gentilium contingebat ut vir odiret uxorem: et quia dimittere illam non permittebatur, paratus erat interficere eam aut assidue affligere. Ideo jussit dari libellum repudii, non quia bonum erat, sed quia remedium erat mali peioris. Hilarius (can. 4 in Matth.). Sed Dominus æquitatem in omnes concilians, manere eam maxime in conjugiorum pace præcepit: unde subdit: *Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiserit uxorem suam etc.* Augustinus contra Faustum (lib. 19, cap. 26). Quod hic præcepit Dominus de uxore non dimittenda, non est contrarium ei quod lex præcipit, ut Manichæus dicebat: neque enim ait lex, Qui voluerit dimittat uxorem, cui esset contrarium non dimittere; sed utique nolebat dimitti uxorem a viro, qui hanc interposuit moram, ut in dissidium animus præceps libella conscriptione refractus absisteret: præsertim quia, ut perhibetur apud Hebræos, scribere litteras Hebræas nulli fas erat nisi scribis solis, qui excellentiorem profitebantur scientiam. Ad hos igitur lex mittere voluit eum quem jussit libellum dare repudii, si dimisisset uxorem, qui interissem ipsum et uxorem pacifice agendo, concordiam suaderent, et libellum non scriberent nisi in animo nimis perverso consilium concordie non valeret. Sic ergo neque primorum hominum legem per verborum additamenta implevit, neque illam quæ per Moysen data est, quasi contrariorum oppositione destruxit, ut Manichæus dicebat; sed potius omnia ex Hebræorum lege commemorata ita commendavit ut quicquid ex persona sua insuper loqueretur, vel ad expositionem requirendam valeret, si quid illa obscure posuisset, vel ad tutius observandum quod illa voluisset. Augustinus de serm. Dom. in monte, (lib. 1, cap. 25). Qui ergo dimittendi moram quæsit, significavit quantum potuit duris hominibus, se nolle dissidium. Dominus ergo ad illud confirmandum, ut non facile uxor dimittatur, solam

causam fornicationis exceptit, dicens, *Excepta causa fornicationis*; ceteras vero universas molestias, si quæ forte extiterint, jubet pro fide conjugali fortiter sustineri. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 12, in opere imperf.). Si enim extraneorum vitia supportare debemus, dicente Apostolo, Galat. 6: "Invicem onera vestra portate: „ quanto magis uxorum? Vir autem Christianus non solum se inquinare non debet, sed nec aliis inquinandi occasionem præbere: alioquin illorum crimen ad istius redundat peccatum qui aliis committendi criminis factus est causa. Qui ergo dimittens uxorem occasionem dedit adulteriorum committendorum, ut et illa adulteretur in alterum, et alter in illam, pro adulteriis hujusmodi condemnatur: et ideo dicit, quod *qui dimiserit uxorem suam, facit eam mœchari*. AUGUSTINUS de serm. Dom. in monte (lib. 1, cap. 25). Ulterius etiam mœchum dicit virum qui eam duxerit quæ dimissa est a viro, scilicet per libellum repudii; et ideo subdit: *Et qui dimissam duxerit, adulterat*. CHRYSOSTOMUS in hom. 18. Non enim dicas quoniam vir suos eam dimisit, quia etiam postquam dimissa est, remanet dimittentis uxor. AUGUSTINUS de serm. Domini (lib. 1, cap. 25). Hujus autem rei Apostolus terminum ostendit, qui tamdiu observandum dicit quamdiu vir ejus vivit. Illo autem mortuo dat nubendi licentiam. Si autem non conceditur alteri nubere mulieri, vivente viro a quo recessit; multo minus fas est illicita cum quibuscumque stupra committere; neque enim contra istud præceptum, quo Dominus dimitti conjugem vetat, facit qui cum ea non carnaliter, sed spiritualiter vivit, cum non eam dimittat. Beatiora namque sunt conjugia eorum qui inter se pari consensu continentiam servant. Oritur autem hic quæstio: cum Dominus causa fornicationis permittat dimitti uxorem, qualiter hic intelligenda sit fornicatio: utrum ut eam fornicationem credamus dictam quæ stupris committitur, an quemadmodum Scripturæ solent fornicationem vocare omnem illicitam corruptionem; sicut est idololatria, vel avaritia, et omnis jam transgressio legis per illicitam concupiscentiam. Sed si licet, secundum Apostolum, ut dimittatur conjux infidelis, quamvis melius sit non dimittere;

et tamen non licet secundum præceptum Domini ut dimittatur conjux, nisi causa fornicationis; fornicatio est etiam ipsa infidelitas. Porro si infidelitas fornicatio est, et idololatria infidelitas, et avaritia idololatria; non est dubitandum, et avaritiam fornicationem esse. Quis ergo jam quamlibet illicitam concupiscentiam potest recte a fornicationis genere separare, si avaritia fornicatio est? AUGUSTINUS in lib. Retract. (lib. 1, c. 19). Nolo tamen putare lectorem in re tam difficili istam sibi disputationem nostram debere sufficere: non enim omne peccatum fornicatio est spiritualis: neque enim omnem peccantem Deus perdit, qui quotidie sanctos suos exaudit dicentes: *Dimitte nobis debita nostra*, inf. 6, cum perdat omnem qui fornicatur ab eo. Utrum etiam propter hanc liceat dimittere uxorem, latebrosissima quæstio est; licere tamen propter istam quæ in stupris committitur, nulla quæstio est. AUGUSTINUS in lib. 83 Questionum (quæst. ult.). Si enim aliquis asserat solam illam fornicationem Dominum admittere ad causam relinquendæ conjugis, quæ concubitu illicito perpetratur; potest dicere, Dominum de utroque fidei dixisse, ut neutri liceat alterum relinquere, nisi causa fornicationis. AUGUSTINUS de serm. Dom. (lib. 1, cap. 28). Non tantum fornicantem uxorem dimittere conceditur; sed quisquis eam quoque uxorem dimittit a qua ipse cogitur fornicari, causa fornicationis utique dimittit, non tantum illius, sed et suæ: illius, quia fornicatur; suæ, ne fornicetur. AUGUSTINUS de Fide et Operibus (cap. 16). Eodem etiam modo eam rectissime dimittit, si viro suo dicat: Non ero uxor tua, nisi mihi de latrocinio divitias congreges, aut si quid aliud vel facinorosum vel flagitiosum in viro monuerit. Tunc enim ille cui hoc uxor dicit, si veraciter penitens est, membrum quod eum scandalizet amputabit. AUGUSTINUS de serm. Domini in monte (lib. 1, cap. 28). Nihil autem est iniquius quam fornicationis causa uxorem dimittere, si et ipse convincitur fornicari: occurrit enim illud (Rom. 2): "In quo alterum judicas, teipsum condemnas. „ De eo autem quod dicit, *Et qui dimissam duxerit, adulterat*, potest quæri utrum sicut mœchatur ille qui eam ducit, sic et illa quam ducit: jubetur enim ab Apostolo et illa

manere innupta, aut viro reconciliari. Sed tamen si discesserit a viro, multum interest utrum dimittat an dimittatur: si enim ipsa virum dimiserit et alteri nupserit, videtur cupiditate mutandi conjugii virum priorem reliquisse; quæ adulterina cogitatio est: sed si dimittatur a viro, inveniri non potest quomodo, cum vir et mulier pari consensu misceatur, unus eorum mœchatus sit, et non alter. Huc accedit quia si mœchatur ille ducendo eam quæ dimissa est a viro, ipsa facit eum mœchari: quod hic Dominus vetat.

19. GLOSSA. Docuerat supra Dominus non esse injuriam proximo inferendam, prohibendo iram cum homicidicis concupiscentiam cum adulterio, et dimissionem uxoris cum libello repudii; nunc autem consequenter docet ab injuria Dei abstinendum, cum prohibet non solum perjurium tamquam malum, sed etiam juramentum tamquam mali occasionem; unde dicit: *Iterum audistis quia dictum est antiquis, Non perjurabis*. Dicitur enim in Levit. 19: "Non perjurabis in nomine meo: et ne creaturas facerent sibi deos, præcepit reddere Deo juramenta, et non jurare per creaturas; unde subditur: *Redde autem Domino juramenta tua*; idest, si jurare contigerit, per creatorem jurabis, non per creaturam; unde dicitur in Deuter. 6: "Dominum Deum tuum timebis, et per nomen ejus jurabis." Hieronymus (super illud, *Dico vobis non jurare*). Hoc autem quasi parvulus fuerat lege concessum, ut quomodo victimas immolabant Deo, ne eas idolis immolarent, sic et jurare permitterentur in Deum, non quod recte hoc facerent, sed quod melius esset Deo hoc exhibere quam dæmoniis. Chrysostomus super Matth. (hom. 12 in opere imperf.). Nemo enim frequenter jurat qui non aliquando perjuret; sicut qui fecit consuetudinem multa loqui, aliquando loquitur importuna. Augustinus contra Faustum (lib. 19, cap. 28, a med. illius). Quia vero perjurare grave peccatum est, longius autem remotus est a perjurio qui nec jurare consuevit quam qui verum jurare proclivis est, maluit nos Dominus non jurantes non recedere a vero, quam verum jurantes, appropinquare perjurio: unde subdit: *Ego autem dico vobis, Non jurare omnino*. Augustinus de serm. Dom. in monte (lib. 1, cap.

80). In quo Phariseorum justitiam, quæ est non pejorare, confirmat: non enim potest perjurare qui non jurat. Sed quoniam ille jurat qui adhibet Deum testem, considerandum est ne contra hoc præceptum Domini Apostolus fecisse videatur, quia sæpe hoc modo juravit cum dixit, Galat. 1, "Quæ scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior." Et Rom. 1, "Testis est mihi Deus, cui servio in spiritu meo." Nisi forte quis dicat tunc cavendam esse jurationem cum aliquid dicitur per quod juratur: ut non juraverit, quia non dixit per Deum, sed dixit, "Testis est mihi Deus." Ridiculum est hoc putare; sed tamen etiam sciat hoc modo jurasse Apostolum dicentem, 1 Corinth. 15, "Quotidie morior per gloriam vestram, fratres." Quod ne quis ita existimet dictum tamquam si diceretur, Vestra gloria me fecit quotidie mori, Græca exemplaria dijudicant, in quibus quod scriptum est, *ἡ τὴν καυχῆν ἡμετέραν*, ni tin kauchisin himeteran, idest per gloriam vestram, non nisi a jurante dicitur. Augustinus contra Mendac. (cap. 15). Sed pleraque in verbis intelligere non valentes, in factis sanctorum colligimus quemadmodum oporteat accipi quod facile in aliam partem duceretur, nisi exemplis revocaretur. Juravit Apostolus in epistolis suis, et sic ostendit quomodo accipiendum est quod dictum est: *Dico autem vobis, non jurare omnino*: ne scilicet jurando, ad facilitatem jurandi veniatur: ex facilitate autem jurandi veniatur ad consuetudinem: a consuetudine in perjurium decidatur. Et ideo non invenitur jurasse nisi scribens, ubi consideratio cautior non habet linguam præcipientem. Et tamen Dominus omnino ait, *Non jurare*: non enim concessit ut id liceret scribentibus. Sed quia præcepti violati reum Paulum præsertim in epistolis conscriptis nefas est dicere, est intelligendum illud quod positum est, *Omnino*, ad hoc positum, ut quantum in te est non affectes, vel quasi pro bono cum aliqua delectatione appetas jusjurandum. Augustinus contra Faustum (lib. 19, cap. 28, a med.). In scriptis ergo ubi est consideratio major, pluribus locis Apostolus jurasse invenitur, ne quisquam putaret etiam verum jurando peccari, sed potius intelligeret humanæ fragilitatis corda non jurando tutius a perjurio conservari. Hieronymus

(super *Ego dico vobis*). Denique considerare, quod hic Salvator non per Deum jurare prohibuit, sed per cælum, per terram, et per Jerosolymam, et per caput tuum: hanc enim per elementa jurandi pessimam consuetudinem semper habuere Judæi. Qui autem jurat, aut veneratur, aut diligit eum per quem jurat; Judæi autem per Angelos et urbem Jerusalem, et templum, et elementa jurantes, creaturas venerabantur Dei honore; cum in lege præceptum sit ut non juremus nisi per Dominum Deum nostrum. AUGUSTINUS de serm. Domini in monte (lib. 1, cap. 31). Vel ideo additum est, *Neque per cælum*, quia Judæi non putabant se teneri juramento, si per ista jurassent; ac si dicat: Cum juras per cælum et terram, non te arbitreris non debere Domino jusjurandum tuum, quia per eum jurare convinceris cujus cælum thronus est et cujus terra scabellum est: quod non est sic dictum quasi habeat Deus collocata membra in cælo et in terra, ut nos cum sedemus: sed illa sedes Dei judicium significat. Et quoniam in hoc universo mundi corpore maximam speciem cælum habet, sedere in cælo dicitur tamquam præstantior sit excellenti pulchritudine vis divina; terramque dicitur calcare, quod minimam speciem ordinet in extremis. Spiritualliter autem sanctas animas cæli nomine significat, et terræ, peccatrices: quoniam (1 Corinth. 2)* spiritualis omnia judicat. „Peccatori autem dictum est (Gen. 3): „Terra es, et in terram ibis. „Et qui in lege manere voluit, sub lege ponitur; et ideo congruenter dicit, *Scabellum pedum ejus*. Sequitur: *Neque per Jerosolymam, quia civitas est magni regis*: quod melius dicitur, quam si diceret, Mea, cum tamen hoc dixisse intelligatur. Et quia ipse utique est Dominus, Domino jusjurandum debet qui per Jerosolymam jurat. Sequitur: *Neque per caput tuum juraveris*. Quid enim poterat quisquam magis ad se pertinere arbitrari quam caput suum? Sed quomodo nostrum est ubi potestatem faciendi unum capillum album aut nigrum non habemus? Propter quod dicitur: *Quia non potes unum capillum album facere, aut nigrum*. Ergo Deo debet jusjurandum quisquis etiam per caput suum jurare voluerit. Et hinc etiam cetera intelliguntur. CHRYSOSTOMUS (in hom. 17). Attendite autem, quod ele-

menta mundi extollit, non ex propria natura, sed ex habitudine quam habent ad Deum, ne idololatriæ daretur occasio. RABANUS. Qui autem jurare prohibuit, quomodo loqui oporteat docuit, subdicens: *Sit autem sermo vester, Est, est; Non, non*; idest quod est, sufficiat dicere, Est; quod non est, sufficiat dicere, Non est. Sive ideo dicitur bis, *Est, est, Non, non*, ut quod ore affirmas, operibus, probes; et quod verbis negas, factis non confirmes. HILARIUS (can. 4 in Matth. inter med. et fin.). Vel aliter. In fidei simplicitate viventibus jurare opus non est cum quibus semper quod est, est, quod non, non: et per hoc eorum et opus et sermo omnis in vero est. HIERONYMUS. Evangelica igitur veritas non recipit juramentum, cum omnis sermo fideli pro juramento sit. AUGUSTINUS (lib. 1 de serm. Dom., cap. 30). Quapropter qui intelligit non in bonis sed in necessariis jurationem habendam, refrenet se quantum potest, ut non ea utatur nisi in necessitate, cum videt pigros esse homines ad credendum quod utile est credere, nisi juratione firmetur. Hoc ergo est bonum et appetendum, quod hic dicitur, *Sit sermo vester Est, est; Non, non*. Quod autem his abundantius est, a malo est, idest, si jurare cogeris, scias de necessitate venire infirmitatis eorum quibus aliquid suades; quæ utique infirmitas malum est. Itaque non dixit, Quod amplius est, malum est: tu enim non malum facis qui bene uteris juratione, ut alteri persuadeas quod utiliter persuades: sed a malo est illius cujus infirmitate jurare cogeris. CHRYSOSTOMUS in hom. 17. Vel a malo est, idest ab infirmitate eorum quibus lex jurare permisit. Ita enim Christus non monstrat veterem legem diaboli esse; sed a veteri imperfectione ducit ad abundantem novitatem.

20. GLOSSA. Quia superius docuerat Dominus non esse proximo injuriam inferendam, nec irreverentiam Domino, consequenter hic docet qualiter se Christianus habere debeat ad injuriam sibi inferentes: unde dicit: *Audistis quia dictum est: Oculum pro oculo, et dentem pro dente*. AUGUSTINUS contra Faustum (l. 19 cap. 25). Quod quidem ad reprimendas flammæ odiorum in se invicem sævientium, et immoderatos animos refrenandos ita præceptum est. Quis enim facile contentus est tantum rependere vindi-

etæ quantum accipit injuriæ? Nonne videmus leviter læsos homines moliri cædem, sitire sanguinem, vixque invenire in malis inimici unde satientur? Huic igitur immoderate ac injustæ ultioni lex justum modum figens, pœnam talionis instituit; hoc est, ut qualem quisque intulit injuriam, tale supplicium rependat: quod non fomes, sed limnes furoris est: non ut id quod sopitum erat, hinc accenderetur; sed ne id quod ardebat, ultra extenderetur; imposita est enim justa vindicta, quæ juste debetur ei qui passus fuerit injuriam. Quod autem debetur, etsi benigne remittitur, non tamen inique repetitur. Itaque cum peccet qui immoderate vult vindicari, non peccet autem qui juste vult vindicari, remotior est a peccato qui non vult omnino vindicari: et ideo subdit: *Ego autem dico vobis, non resistere malo.* Poteram autem et ego sic ponere: Dictum est antiquis: Non juste vindicabis: ego autem dico vobis, Ne vindicetis, quod adimpletio est: si per hæc verba, quod legi deficit, a Christo additum mihi videretur; ac non potius id quod lex volebat efficere, ne injuste se quisquam vindicaret, conservari tutius, si omnino non vindicaret. CHRYSOSTOMUS sup. Matth. (hom. 12 in op. imp.). Sine hoc enim mandato, legis mandatum stare non potest: quia si secundum legis mandatum omnibus reddere mala pro malis cœperimus, omnes efficiemur mali, eo quod persequentes abundant. Si autem, secundum Christi præceptum, non resistitur malo, et si mali non leniuntur, tamen boni permanebunt bonis. HIERONYMUS (super illud, *Dentem pro dente*). Dominus ergo noster, vicissitudinem tollens, truncat initia peccatorum: in lege namque culpa emendatur, hic peccatorum auferuntur exordia. GLOSSA. Vel potest dici, quod Dominus hoc dixit, justitiæ veteris legis aliquid addens. AUGUSTINUS de serm. Domini in monte (lib. 1, cap. 38). Phariseorum enim justitia minor est, non excedere vindictæ modum: et hoc est pacis inchoatio; perfecta autem pax est talem penitus nolle vindictam. Intra illud ergo primum quod præter legem est, ut majus malum pro minori malo reddatur, et hoc quod Dominus perficiendis discipulis dicit, ne pro malo ullum malum reddatur, medium locum tenet ut tantum reddatur quantum et acce-

ptum est: per quod a summa discordia ad summam concordiam transitus factus est. Quisquis enim malum prior infert, maxime a justitia distat: quisquis autem nulli prior malefecit, sed tamen læsus rependit gravius, recessit aliquantulum a summa iniquitate; qui vero tantum reddit quantum accepit, jam aliquid donat; justum est enim eum qui læsit prior, gravius lædi. Hanc ergo inchoatam minimam justitiam ille perficit qui legem venit implere. Duos autem gradus qui intersunt, intelligendos relinquit: nam est qui non reddat tantum, sed minus; et hinc ascendit, qui omnino nil rependerit; quod parum videtur Domino, nisi et amplius sit paratus suscipere. Quapropter non ait, non reddere malum pro malo; sed *non resistere adversus malum*; ut non solum non rependas quod tibi fuerat irrogatum, sed etiam non resistas quin aliud irrogetur. Hoc enim est quod convenienter exponitur: *Sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe ei et alteram*: quod ad misericordiam pertinere maxime sentiunt qui eis quos multum diligunt, serviunt, vel pravis vel phreneticis, a quibus multa sæpe patiuntur: et si eorum salus id exigit, præbent se etiam ut plura patiantur. Docet ergo Dominus medicus animarum, ut discipuli sui, eorum quorum saluti consulere vellent, imbecillitates æquo animo tolerarent. Omnis namque improbitas ex imbecillitate animi venit; quia nihil innocentius est eo qui in virtute perfectus est. AUGUSTINUS (de Mend. ad Consentium, cap. 15). Ea vero quæ in novo testamento a sanctis facta sunt, valent ad exempla intelligendarum Scripturarum, quæ in præceptis digesta sunt, velut cum legimus in Evang. Luc. 6: "Accepisti alapam etc." Exemplum autem patientiæ nullum quam ipsius Domini excellentius invenimus; et ipse cum alapa percussus esset, non ait, Ecce alteram maxillam; sed ait (Joan. 18): "Si male dixi, exprobra de malo; si autem bene, quid me cædis?" ubi ostendit illam præparationem alterius maxillæ in corde faciendam. AUGUSTINUS in serm. Domini in monte (lib. 1, cap. 30). Paratus enim fuit Dominus non solum in alteram maxillam cædi pro salute omnium, sed in toto corpore crucifigi (1. 1, c. 35). Quæri autem potest quid sit dextera maxilla. Sed cum facies sit qua-

quisque cognoscitur, in faciem cædi, secundum Apostolum esse contemni ac despicì. Sed quoniam facies non potest dici dextera et sinistra, et tamen nobilitas est secundum Deum et secundum sæculum, ita distribuitur tamquam in dexteram maxillam et sinistram, ut in quocumque discipulo Christi contemptum fuerit quod Christianus est, multo magis in se contemni paratus sit, si quos hujusmodi sæculi honores habet (lib. 1, cap. 37). Omnia autem in quibus improbitatem aliquam patimur, in duo genera dividuntur: quorum unum est quod restitui non potest, alterum quod potest. Sed in illo quod restitui non potest, vindictæ solatium quæri solet. Quid enim prodest quod percussus reperiatur? numquid propterea quod in corpore læsum est restituitur? Sed tunc animus talia fomenta desiderat. Curyssotomus super Matth. (hom. 12, in opere imperf.). Numquid autem si reperiueris eum, compescuisti eum, ut te non percutiat? Sed magis excitasti eum ut adhuc percutiat. Nam iracundia per iracundiam non compescitur, sed amplius irritatur. Augustinus in serm. Domini in monte (lib. 1, c. 37). Unde Dominus potius misericorditer perferendam alterius infirmitatem judicat, quam alieno supplicio suam mitigandam: neque tamen hic ea vindicta prohibetur quæ ad correctionem valet: ipsa enim pertinet ad misericordiam, nec impedit illud propositum quod quisquam paratus est ab eo quem correctum esse vult, plura perferre. Requiritur tamen ut et ille vindicet cui ordine rerum potestas data est, et ea voluntate vindicet qua pater in filium parvulum, quem odisse non potest. Sancti autem viri nonnulla peccata morte punierunt, quo et viventibus utilis metus inculceretur, et illis qui morte puniebantur non ipsa mors noceret, sed peccatum quod augeri posset si viverent. Inde est quod Elias multos morte affecit: de quo cum exemplum cepissent discipuli, reprehendit in eis Dominus non exemplum Prophetæ, sed ignorantiam vindicandi, animadvertens eos non amore correctionis, sed odio desiderare vindictam. Sed postquam eos docuit diligere proximum, infuso etiam Spiritu sancto, non defuerunt tales vindictæ: nam et verbis Petri Ananias et uxor ejus exanimis ceciderunt; et Pau-

lus apostolus tradidit quemdam satanæ in interitum carnis: et ideo quidam adversus corporales vindictas quæ sunt in veteri testamento, nescio qua cæcitate sæviunt, quo animo facta sunt, nescientes. Augustinus ad Bonif. Comitem (ep. 50). Quis autem mente sobrius regibus dicat: Non ad vos pertinet quis velit esse, sive religiosus sive sacrilegus? Quibus dici non potest: Non ad vos pertinet in regno vestro, quis velit pudicus esse aut impudicus. Melius est quidem ad Deum colendum doctrina homines duci, quam poena compelli; multis autem profuit, quod experimentis probavimus, prius dolore vel timore cogi, ut postea possint doceri, aut quod jam verbis didicerant, opere sectari. Sicut enim meliores sunt quos dirigit amor, ita plures sunt quos corrigit timor. Agnoscant in Apostolo Paulo prius cogentem Christum, et postea docentem. Augustinus in serm. Domini in monte (lib. 1, c. 39). Tenebitur ergo in hoc injuriarum genere quod per vindictam luitur, iste modus a Christianis: ut accepta injuria non surgat odium, sed paratus sit animus plura perpeti, nec correctionem negligat qui vel consilio vel auctoritate uti potest. Hieronymus (super illud, *Si quis te percuiderit*). Secundum autem mysticos intellectus percussa dextera nostra, non debemus sinistram præbere, sed alteram, hoc est alteram dexteram: justus enim sinistram non habet. Si nos hæreticus in disputatione percusserit, et dextrum dogma voluerit vulnerare, opponatur ei aliud de Scripturis testimonium. Augustinus in serm. Domini in monte (lib. 50, c. 39). Aliud autem injuriarum genus et quod integrum restitui potest: cujus duæ sunt species: una ad pecuniam, altera ad opera pertinet; unde de primo horum duorum subdit: *Et ei qui vult tecum in judicio contendere et tunicam tuam tollere, dimitte ei et palium*. Sicut ergo quod positum est de percussa maxilla, omnia significat quæ sic ingeruntur ab improbis ut restitui non possint nisi vindicta; ita quod positum est de vestimento, omnia significat quæ possunt restitui sine vindicta; et hoc etiam ad preparationem operis recte intelligitur. Et quod de tunica et vestimento dictum est, in omnibus faciendum est quæ aliquo jure tempora-

litter nostra esse dicimus. Si enim de necessariis hoc imperatum est; quanto magis superflua contemnere convenit? Et hoc ipse signat cum dicit: *Qui vult tecum in iudicio contendere*: omnia ergo intelliguntur de quibus in iudicio nobiscum contendere potest. Sed utrum et de servis accipiendum sit, magna questio est: non enim Christianum oportet sic possidere servum quomodo equum: quamvis fieri possit ut majori pretio valeat equus quam servus. Sed si servus rectius a te regitur quam ab illo qui eum cupit auferre, nescio utrum quisquam audeat dicere, eum ut vestimentum debere contemni. CHRYSOSTOMUS sup. Matth. (hom. 12, in opere imperf.). Indigna autem res est ut homo fidelis stet in iudicio ante conspectum iudicis infidelis. Vel si fidelis, certe sæcularis, et qui te venerari debuerat propter dignitatem fidei, iudicat te propter necessitatem causæ, perdes dignitatem Christi propter negotium mundi. Deinde omne iudicium irritatio cordis est, et cogitationum malarum: nam si videris quod causa tua fraudibus aut pecuniis expugnetur, et similiter tu causæ tuæ adesse festinas, etsi ab initio hoc consilium non habuisti. AUGUSTINUS in Enchir. (c. 78). Et ideo prohibuit hic Dominus suos de sæcularibus rebus cum aliis habere iudicium. Tamen cum Apostolus sinit in Ecclesia talia iudicia finire inter fratres, fratribus iudicantibus, extra Ecclesiam vero terribiliter vetat; manifestum est quid secundum veniam concedatur infirmis. GREGORIUS in Moralibus (lib. 81, cap. 10). Sed tamen quidam dum temporalia nobis rapiunt, solummodo sunt tolerandi; quidam vero sunt servata caritate prohibendi; non sola cura ne nostra subtrahantur; sed ne rapientes non sua, semetipsos perdant. Plus enim ipsis raptoribus debemus metuere quam rebus irrationabilibus defendendis inihiare. Cum autem pro terrena re pax a corde cum proximo scinditur, apparet quod plus res quam proximus amatur. AUGUSTINUS in serm. Domini (lib. 1, cap. 36, a med.). Tertium vero injuriarum genus quod ad operam pertinet, ex utroque confectum est, et cum vindicta, et sine vindicta potest restitui: nam qui angariatur hominem, et cogit se improbe adjuvari ab invito; et poenam improbitatis potest luere, et operam reddere. In hoc

ergo genere injuriarum, Dominus docet animum christianum esse patientissimum, et ad plura referenda paratum: unde subdit: *Et quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo alia duo*. Et hoc utique monet non tam ut pedibus agas, quam ut animo sis paratus. CHRYSOSTOMUS in hom. 18. Angariare enim est injuste trahere, et sine ratione vexare. AUGUSTINUS de serm. Domini in monte (lib. 1, cap. 36). Sic ergo dictum putamus, *Vade cum illo alia duo*, scilicet millia, ut tria compleri voluerit: quo numero significatur perfectio: ut meminerit quisquis hoc facit, perfectam se implere justitiam: propter quod et tribus exemplis hoc præceptum insinuavit; et in hoc tertio exemplo, simple duplum additur, ut triplum compleatur. Vel per hoc accipitur quod in præcipiendo tamquam tolerabilius incipiens paulatim creverit; nam primo præberi voluit alteram maxillam, cum fuerit dextra percussa, ut minus perferre paratus sis quam pertulisti. Deinde illi qui tunicam vult tollere, jubet et pallium dimitti, vel vestimentum, secundum aliam litteram; quod aut tantumdem est, aut non multo amplius. Tertio de mille passibus, quibus addenda dicit duo millia, usque ad duplum perducit. Sed quoniam parum est non nocere, nisi et beneficium præstes, consequenter adjungit, et dicit: *Qui autem petit a te, da ei*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 12, in opere imperf.). Quia divitiarum nostræ non sunt, sed Dei: Deus enim dispensatores divitiarum suarum voluit nos esse, non dominos. HIERONYMUS (super illud, *Qui petit a te, da ei*). Sed si de eleemosynis tantum dictum intelligamus, in pluribus pauperibus hoc stare non potest; sed et divites si semper dederint, semper dare non poterunt. AUGUSTINUS in serm. Domini (lib. 1, cap. 40). Dicit ergo: Omni petenti da, non omnia petenti, ut id des quod dare honeste potes et iuste. Quid enim si pecuniam petat qua innocentem conetur opprimere? Quid si stuprum petat? Dandum est ergo quod nec tibi nec alteri noceat, quantum ab homine credi potest; et cum negaveris quod petit, indicanda est justitia, ut non eum inanem dimittas, et aliquando melius aliquid dabis, cum petentem injuste correxeris. AUGUSTINUS ad Vincentium (epist. 48). Utilius enim esurienti panis tollitur, si de cibo securus

justitiam negligat, quam esurienti panis frangitur, ut vi injustitiæ seductus acquiescat. Hieronymus (ibidem). Potest enim intelligi de pecunia doctrinæ, quæ nunquam deficit, sed quanto plus datur, tanto amplius duplicatur. Augustinus (lib. 1 de serm. Domini in monte, c. 40). Quod autem ait, *Et volenti mutuari a te ne avertaris*, ad animam referendum est; "hilarem enim datorem diligit Deus;" 2 Corinth. 9. Mutuatur autem omnis qui accipit, etsi ipse non soluturus sit, quia misericordibus Deus plura restituit. Aut si non placet accipere mutuam nisi eum qui accipit redditurus, intelligendum est Dominum ipsa duo genera præstandi esse complexum: nam aut donamus, aut reddituro commendamus. Recte ergo ad hoc beneficii genus hortando dicit, *Ne avertaris*, idest, ne propterea voluntatem alienes, quasi Deus non redditurus sit, cum homo reddiderit: cum enim ex præcepto Dei facis, infructuosum esse non potest. Chrysostomus sup. Matth. (hom. 12, in op. imp.). Ergo jubet nos Christus mutuum dare, non tamen sub usuris: quia qui sic dat, non sua dat, sed aliena tollit; de uno vinculo solvit, et multis alligat; et non propter Dei justitiam dat, sed propter proprium lucrum. Similis est etiam pecunia usuraria aspidis morsui: nam sicut venenum aspidis latenter omnia membra corrumpit, sic usura omnes facultates convertit in debitum. Augustinus ad Marcellinum (epist. 5, par. ante med.). Obijciunt autem quidam, quod hæc Christi doctrina Reipublicæ moribus nulla ex parte conveniat: nam quis, inquit, tolli sibi ab hoste aliquis patiatur, vel Romanæ provinciæ prædatoribus non mala velit belli jure rependere? Sunt autem ista præcepta patientiæ semper in cordis preparatione retinenda, ipsaque benevolentia, ne redatur malum pro malo, semper in voluntate complenda est. Agenda sunt autem multa etiam cum invitis benigna quadam asperitate plectendis; ac per hoc si terrena Respublica præcepta christiana custodiat, et ipsa bella sine benevolentia non gerentur, ut ad pietatis justitiæque pacatam societatem victis facilius consolatur: nam cui licentia iniquitatis eripitur, utiliter vincitur: quoniam nihil est infelicitis felicitate peccantium, qua pœnalis nutritur impunitas, et mala voluntas velut hostis interior roboratur.

21. GLOSSA. Docuit Dominus supra, injuriam inferenti non esse resistendum, sed ad plura perferenda paratum esse; nunc autem ulterius docet injuriam inferentibus impendendum esse caritatis affectum simul et effectum. Et cum præmissa ad complementum justitiæ legis pertineant, convenienter hoc ultimum rite pertinet ad impletionem caritatis, quæ, secundum Apostolum, est legis plenitudo. Dicit ergo: *Audistis quia dictum est: Diliges proximum tuum*. Augustinus in 1 de doct. Christiana (c. 30). Quod autem nullum hominem exceptit qui præcepit proximum diligere, Dominus in parabola semivivi relictæ ostendit, dicens proximum qui erga illum extitit misericors, ut eum intelligamus proximum cui exhibendum esset misericordiæ officium, si indigeret: quod nulli negandum esse, quis non videat? Domino dicente: *Benefacite his qui oderunt vos*. Augustinus de serm. Domini in monte (lib. 1, cap. 41, a medio). Gradum autem esse in Phariseorum justitia, quæ ad legem veterem pertineret, hinc intelligitur quod multi etiam eos a quibus diliguntur oderunt. Ascendit ergo aliquem gradum qui proximum diligit, quamvis adhuc oderit inimicum: unde ad hoc designandum subditur: *Et odio habebis inimicum tuum*: quæ vox non est accipienda ut juberis justo, sed permissentis infirmo. Augustinus contra Faustum (lib. 19, cap. 24). Quæro autem a Manichæis, cur proprium velint esse legis Moysi quod dictum est antiquis, *Oderis inimicum tuum*. An et Paulus non dixit homines quosdam Deo odibiles? Quærendum est ergo quomodo intelligatur exemplo Dei, cui dixit Paulus quosdam odibiles, odio habendos inimicos; et rursus exemplo Dei, *qui facit solem suum oriri super bonos et malos*, diligendos inimicos. Hæc itaque regula est qua et oderimus inimicum propter id quod in eo malum est, idest iniquitatem; et diligamus inimicum propter id quod in eo bonum est, idest rationalem creaturam. Audito igitur et non intellecto quod antiquis dictum erat, *Oderis inimicum tuum*, ferebantur homines in hominis odium, cum non deberent odire nisi vitium. Hos ergo corrigat Dominus cum subdit: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros*; ut qui jam dixerat: *Non veni solvere legem*.

sed implere, præcipiendo utique ut diligamus inimicos, cogeret nos intelligere quomodo possemus unum eundemque hominem et odisse propter culpam, et diligere propter naturam. GLOSSA. Sed sciendum est, in toto corpore legis non esse scriptum: *Odio habebis inimicum tuum*: sed hoc dicitur quantum ad traditionem scribarum, quibus visum est hoc addendum, quia Dominus præcepit filiis Israel persequi inimicos et delere Amalech de sub cælo. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 12, in opere imperf.). Sicut enim quod dictum est, *Non concupisces*, non dictum est ad carnem, sed ad animam; sic in hoc loco caro quidem inimicum suum diligere non potest, anima autem potest: quia dilectio vel odium carnis in sensu est, animæ vero in intellectu. Quando ergo nocemur ab aliquo, et si sentimus odium, non tamen exequi volumus; cognosce quia caro nostra odit inimicum, anima vero diligit. GREGORIUS, 22 Moral. (cap. 6, 10 et 11). Inimici autem dilectio tunc veraciter custoditur cum non de profectu deijcitur, nec de ruina illius lætamur. Non enim amat aliquis quem non vult esse meliorem, eumque stantem voto persequitur quem cecidisse gratulatur. Evenire tamen plerumque solet ut, non amissa caritate, et inimici nos ruina lætifcet, et rursum ejus gloria sine invidiæ culpa contristet; cum et redeunte eo quodam bene erigi credimus, et proficiente illo plerosque injuste opprimi timemus. Sed ad hoc servandum est discretionis examen, ne cum nostra odia exequimur, fallamur sub specie utilitatis alienæ. Oportet etiam pensare quid debemus ruinæ peccatoris, et quid justitiæ ferientis; nam cum perversum quemquam Omnipotens percuit, et congaudendum est justitiæ judicis, et condolendum miseriæ pereuntis. GLOSSA. Qui autem sunt contra Ecclesiam, tribus modis ei adversantur, odio, verbis, cruciату corporis. Ecclesia contra diligit, unde dicit, *Diligite inimicos vestros*; benefacit, unde sequitur, *Benefacite his qui oderunt vos*; et orat, unde sequitur, *Et orate pro persequentibus et calumniantibus vos*. HIERONYMUS (super illud, *Diligite inimicos vestros*). Multi præcepta Dei imbecillitate sua, non sanctorum viribus æstimantes, impossibilia putant esse quæ præcepta sunt; et dicunt sufficere

virtutibus, non odisse inimicos; ceterum diligere plus præcipi quam humana natura patiatur. Sciendum est ergo Christum non impossibilia præcipere, sed perfecta; quæ fecit David in Saul et Absalon: Stephanus quoque martyr pro lapidantibus deprecatus est: et Paulus anathema cupit esse pro persecutoribus suis. Hoc autem Jesus et docuit et fecit, dicens, Luc. 23, "Pater, ignosce illis." AUGUSTINUS in Enchir. (capite 73). Sed perfectorum sunt ista filiorum Dei: quo quidem se debet omnis fidelis extendere, et humanum animum ad hunc affectum, orando Deum secumque luctando, perducere. Tamen hoc tam magnum bonum, tantæ multitudinis non est, quantam credimus exaudiri, cum in oratione dicitur (infra 6): *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*. AUGUSTINUS de serm. Domini in monte (lib. 1, cap. 42). Oritur autem hic quaestio, quod huic præcepto Domini in quo nos hortatur orare pro inimicis, multæ aliæ Scripturæ partes videntur adversæ: quia in Prophetis inveniuntur multæ imprecationes adversus inimicos; ut est illud Psal. 108: "Fiant filii ejus pupilli." Sed sciendum, quod Prophetæ solent figura imprecantis futura prædicere. Sed illud magis movet quod dicit Joannes (1 Joannis 5): "Est autem peccatum ad mortem, non pro illo dico ut oret quis: aperte enim ostendit esse aliquos fratres pro quibus orare nobis non præcipitur, per hoc quod præmittit: "Si quis scit peccare fratrem suum etc." cum Dominus etiam pro persecutoribus nos jubeat orare. Nec ista quaestio solvi potest, nisi fateamur aliqua peccata esse in fratribus, quæ inimicorum persecutione sunt graviora. Nam et Stephanus orat pro eis a quibus lapidatur, quia nondum Christo crediderant; et Apostolus Paulus (2 Tim. 4) non orat pro Alexandro, quia frater erat, et per invidentiam, fraternitatem oppugnando peccaverat. Pro quo autem non oras, jam non contra illum oras. Sed quid agimus de his contra quos oratum a sanctis accipimus, non ut corrigerentur (nam hoc modo pro ipsis potius oratum est), sed ad illam ultimam damnationem, non sicut contra Domini traditorem per Prophetam (nam illa, prædictio futurorum, non optatio supplicii fuit), sed si-

cut in Apocalypsis 6 legimus martyres orare ut vindicentur? Sed hinc non oportet moveri. Quis enim audeat affirmare utrum contra ipsos homines, an contra regnum peccati petierint? Nam ipsa iustitiæ et misericordiæ vindicta martyrum, ut evertatur regnum peccati, quo regnante tanta perpessi sunt. Destruitur autem partim correctione hominum, partim damnatione perseverantium in peccato. Nonne tibi videtur Paulus in seipso Stephanum vindicasse cum dicit (1 Corinth. 9): "Castigo corpus meum, et in servitutem redigo?" AUGUSTINUS de Quæst. novi et vet. Testam. (quæst. 68). Vel animæ occisorum clamant, vindicari se postulantes; sicut sanguis Abel clamavit de terra non voce, sed ratione. Nam et opus officem laudare dicitur per hoc ipsum quod videntem se oblectet: non enim tam impatientes sunt sancti ut urgeant fieri quod sciunt tempore præfinito futurum. CHRYSOSTOMUS in homil. 18. Vide autem quot gradus ascendit, et qualiter nos in ipsum virtutis verticem statuit. Primus gradus est non incipere injuriam: secundus ut injuriam ulciscens, equali supplicio sis contentus; tertius non facere vexanti quæ quis passus est; quartus exponere seipsum ad patiendum mala; quintus amplius se tribuere quam ille vult qui fecit mala; sextus non odio habere eum qui hoc operatur; septimus diligere; octavus benefacere; nonus pro ipso orare. Et quia magnum erat præceptum, præclarum præmium subdit, scilicet fieri similes Deo: unde dicit: "*Ut sitis filii Patris vestri qui in celis est.*" HIERONYMUS (in fine com., c. 5). Si quis enim præcepta Dei custodiat, filius Dei efficitur: ergo non in natura filius est, hic scilicet de quo loquitur, sed arbitrio suo. AUGUSTINUS de serm. Dom. in monte (lib. 1, cap. 46). Ex illa autem regula intelligendum est quod hic dicitur, quæ et Joannes dicit (c. 1): "Dedit eis potestatem filios Dei fieri." Unus enim naturaliter Filius est; nos autem potestate accepta efficiamur filii, inquantum illa quæ ab eo præcipiuntur implemus. Itaque non ait, Facite ista, quia estis filii; sed Facite ista, ut sitis filii. Cum autem ad hoc nos vocat, ad similitudinem suam vocat: unde sequitur: "*Qui solem suum facit oriri super bonos et malos, et pluit super justos et*

injustos." Potest autem per solem intelligi non iste visibilis; sed ille de quo dicitur (Malach. 4): "Vobis qui timetis nomen Domini, oriatur sol justitiæ;" et per pluviam irrigatio doctrinæ veritatis; quia et bonis et malis apparuit et evangelizatus est Christus. HILARIUS (can. 4 in Matth. non procul a fine). Vel in baptismi et spiritus sacramento tribuit solem et pluviam. AUGUSTINUS (lib. 1 de serm. Domini in monte, c. 46). Vel potest accipi sol iste visibilis, et pluvia quæ fructus gignuntur: quia iniqui in Libro Sapientiæ (c. 5) plangunt: "Sol non ortus est nobis." Et de pluvia spirituali dicitur Psalm. 5, "Mandabo nubibus meis ne pluant super eam." Sed sive hoc sive illud, magna Dei bonitate fit, quæ nobis imitanda præcipitur. Non autem solum ait, *Qui facit solem oriri*; sed addidit *suum*, id est quem ipse fecit; ut hinc admoneremur quanta liberalitate ex præcepto ejus præstare debemus quod non creamus, sed ex muneribus ejus accipimus. AUGUSTINUS ad Vincentium (epist. 48). Sed sicut ista dona ejus laudamus, ita etiam flagella in eos quos diligit cogitamus. Unde non omnis qui pareit, amicus est, nec omnis qui verberat, inimicus; melius est enim cum severitate diligere, quam cum lenitate decipere. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 13 op. imperf.). Cautè autem dixit, *Super justos et injustos*, non super justos ut injustos: quia omnia bona Deus non propter homines dat, sed propter sanctos, sicut et flagella propter peccatores; sed in nobis non separat peccatores a justis, ne desperent; nec in malis justos a peccatoribus, ne gloriantur; maxime cum malis bona non prosint quæ male viventes ad præjudicium suum percipiunt; nec bonis mala noceant, sed magis prosint ad justitiæ lucrum. AUGUSTINUS in lib. 1 de civ. Dei (cap. 8). Nam bonus temporalibus bonis non extollitur, nec malis frangitur. Malus autem ideo hujusmodi infelicitate punitur, quia felicitate corrumpitur. Vel ideo ista temporalia bona et mala utrisque voluit esse communia, ut nec bona cupidius appetantur, quæ mali habere cernuntur; nec mala turpiter evitentur, quibus et boni afficiuntur. GLOSSA (interl. super illud, *Si diligitis*). Amare autem amantem, naturæ est; inimicum vero amare est caritatis;

et ideo sequitur: *Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis*, scilicet in cælo? Nullam: de his enim dicitur (infra 6): *Receperitis mercedem vestram*. Sed tamen hæc oportet facere, illa non omittere. RABANUS (super iisdem verbis). Si ergo peccatores erga dilectores suos natura duce volunt esse benefici, multo magis vos majoris dilectionis signo amplecti debetis etiam non amantes: unde sequitur: *Nonne et publicani hoc faciunt?* idest qui publica vectigalia exigunt, vel qui publica negotia sæculi vel lucra sectantur. GLOSSA. Si vero pro his tantum oraveritis qui aliqua affinitate vobis conjuncti sunt, quid amplius habet beneficium vestrum quam infidelium? unde sequitur: *Et si salutareritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis?* Salutatio enim est quedam species orationis. *Nonne et Ethnici hoc faciunt?* RABANUS (loc. cit.). Idest gentiles: nam ethnos græce, latine gens dicitur, qui tales sunt ut fuerunt geniti, scilicet sub peccato. RMMIGIUS. Quia vero perfectio dilectionis ultra dilectionem inimicorum non potest procedere: ideo postquam Dominus præcepit diligere inimicos, subjunxit: *Ecce ego et vos perfecti, sicut et Pater vester cælestis perfectus est*. Ipse quidem perfectus est ut omnipotens, homo autem ut ab omnipotente adjutus: nam *sicut* quandoque in Scripturis pro veritate et æqualitate accipitur: ut ibi (Josue 1): „Sicut fui cum Moyse, ita ero et tecum: „ aliquando autem pro similitudine, ut hic. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 13, in opere imperf.). Sicut enim filii carnales simulant patres in aliquo corporis signo, ita filii spirituales Deum in sanctitate.

22. GLOSSA. Postquam Christus legem quantum ad præcepta implevit, incipit nunc eam adimplere quantum ad promissa, ut pro cælesti mercede præcepta Dei faciamus, non pro terrenis quæ lex promittebat. Omnia autem terrena ad duo potissima reducuntur: scilicet ad humanam gloriam, et ad terrenorum affluentiam; quorum utrumque in lege promissum esse videtur. De gloria enim dicitur in Deuter. 28: „Faciet te Dominus excelsiorem cunctis gentibus quæ versantur in terra. „ De affluentia vero temporalium ibidem subditur: „Abundare te faciet Dominus in omnibus bonis. „ Et ideo Dominus hæc duo ab

intentione fidelium excludit, scilicet gloriam et terrenorum affluentiam. Sed sciendum quod appetitus gloriæ propinquus est virtuti. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 13, in opere imperf.). Ubi enim res agitur gloriosa, ibi facilius invenit locum gloriationis occasio; et ideo intentionem gloriæ primo Dominus excludit: præ omnibus enim vitiis carnalibus periculosius hoc esse in hominibus intellexit: cum enim omnia mala servos diaboli vexent, concupiscentia vanæ gloriæ magis voxat servos Dei quam servos diaboli. PROSPER in libro de sentent. Aug. (sent. 317). Quas etiam vires nocendi habeat humanæ gloriæ amor, non sentit nisi qui ei bellum indixerit: quia etsi cuiquam facile est laudem non cupere dum negatur, difficile tamen est ea non delectari cum offertur. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 13, in opere imperf.). Intuere autem qualiter incepit velut de fera aliqua difficile cognita disputans, et apta furari eum qui non valde vigilat: occulte enim ingreditur, et omnia que intus sunt, insensibiliter aufert. CHRYSOSTOMUS in hom. 19. Et ideo hoc cautius cavendum mandat dicens: *Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus*. Cor autem nostrum attendere debemus: invisibilis enim est serpens quem observare jubemus, et latenter ingreditur et seducit. Sed in corde mundo si surreptio inimici successerit, mox homo justus discernit quia spiritu alieno pulsatur; si autem cor fuerit iniquitatibus plenum, suggestionem diaboli non facile intelligit: et ideo præmisit, *Ne irascaris, Ne concupiscas*: quia qui malis istis subiectus est, cor suum non potest attendere. Sed quomodo potest fieri ut non coram hominibus eleemosynam faciamus? Aut si fiat, quomodo non sentiemus? Si enim præsentem aliquo occurrerit pauper, quomodo dabitur ei absconse? Sed educendo eum in secreto, videtur quia datur. Sed considera, quia non dixit, Ne tantum coram hominibus faciatis; sed addidit, *Ut videamini ab eis*. Qui ergo non ideo facit ut ab hominibus videatur; etsi coram hominibus fecerit, non tamen coram hominibus fecisse videtur: qui enim aliquid facit propter Deum, neminem videt in corde suo nisi Deum propter quem facit; sicut artifex eum semper habet præ oculis

qui sibi opus faciendum commisit. Gregorius (l. 8 Mor., c. 3, super illud Job 8: "Inter lapides"). Si ergo dantis gloriam querimus, et publicata nostra opera in conspectu illius occulta servamus; si vero per hoc nostram laudem concupiscimus, foras ab ejus conspectu jam fusa sunt, etiam si a multis ignorentur. Sed valde perfectorum est, sic ostenso opere, auctoris gloriam querere, ut de illata laude, privata nesciant exultatione gaudere, quam infirmi quia perfecte contemnendo non superant, necesse est ut bonum quod operantur, abscondant. Augustinus de serm. Dom. in monte (lib. 2, cap. 2 vel 3). In hoc vero quod dicit, *Ut videamini ab eis*, nihil addens, apparet hoc eum prohibuisse ut ibi finem nostri propositi collocemus. Nam et Apostolus qui dicit (Galat. 1): "Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem," alio loco dicit (1 Cor. 10): "Ego omnibus per omnia placeo." Quod non ideo facit ut placeret hominibus, sed Deo, ad cujus amorem corda hominum volebat convertere ex eo quod eis placebat: sicut non absurde loqueretur qui diceret: In hoc opere quo navem quero, non navem quero, sed patriam. Augustinus de serm. Dom. in monte (lib. 2, cap. 3, in fine). Dicit autem, *Ut videamini ab eis*: quia sunt quidam qui sic faciunt justitiam coram hominibus ut non videantur ab eis, sed ut ipsa opera videantur, et glorificetur Pater qui in oculis est: non enim suam justitiam deputant, sed ejus cujus fide vivunt. Augustinus de serm. Domini in monte (ubi supra). In hoc etiam quod addit, *Alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum qui in caelis est*, nihil aliud demonstrat, nisi illud, nos cavere oportere ne humanam laudem pro nostrorum operum mercede queramus. Chrysostomus super Matth. (hom. 13, in op. imperf.). Quid autem a Deo recipies qui Deo nihil dedisti? Nam quod propter Deum fit, Deo datur, et ab eo recipitur; quod autem propter homines fit, in ventos effunditur. Quæ est autem sapientia res dare, et verba vacua compungere, et mercedem Dei contemnere? Vel illum aspice a quo laudem expectas, qui te propter Deum facere putat; alioquin vituperaret te magis. Ille autem qui plena quidem voluntate propter homines facit, ille propter homines facisse videtur. Si au-

tem per alicujus cor cogitatio vana ascendit, desiderans hominibus apparere, anima autem intelligens contradicit; ille non propter homines fecisse videtur: quia quod cogitavit, passio carnis est; quod elegit, judicium animæ.

28. AUGUSTINUS de serm. Domini in monte (lib. 2, cap. 5). Generaliter supra Dominus justitiam nominavit cum dixit: *Attendite ne justitiam etc.*; nunc autem per partes exequitur. CHRYSOSTOMUS sup. Matth. (homil. 18, in opere imperf.). Pone autem tria fortia bona, scilicet eleemosynam, orationem et jejunium, contra tria mala adversus quæ Dominus tentationis bellum suscepit: pugnavit enim pro nobis contra gulam in eremo, contra avaritiam supra montem, contra vanam gloriam supra templum. Est ergo eleemosyna quæ dispergit, contra avaritiam quæ congregat; jejunium contra gulam, quia ei contrarium; oratio vero contra vanam gloriam, quia cum omne malum ex malo nascatur, sola vana gloria de bono procedit: ideo non destruitur per bonum, sed magis nutritur: nullum ergo remedium potest esse contra vanam gloriam nisi oratio sola. AMBROSIIUS (super illud ad Timoth. 4, "Pietas ad omnia utilis est"). Omnis autem sententia discipline christianæ in misericordia et pietate est; et ideo ab eleemosyna incipit, dicens: *Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 12, in opere imperf.). Tuba autem est omnis actus vel sermo per quem operis jactantia demonstratur; puta, qui facit eleemosynam quando aliquem videt præsentem vel intercedente aliquo, aut honestiori personæ quæ potest retribuere; alias autem non facit. Sed et si in loco secreto fecerit eo proposito ut laudabilis videatur, tuba est. AUGUSTINUS (lib. 2 de serm. Domini in monte, cap. 1). Sic ergo quod dicit, *Noli tuba canere ante te*, ad hoc respicit quod superius ait: *Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus*. HIERONYMUS (initio Comment. in cap. 6 Matth.). Qui autem tuba canit, eleemosynam faciens, hypocrita est: et ideo subdit, *Sicut hypocrita faciunt*. ISIDORUS (lib. 10 Etymol., cap. 8). Nomen hypocrite tractum est a specie eorum qui in spectaculis contacta facie incedunt, distinguentes vultum vario colore, ut ad per-

sonæ, quam simulant, colorem perveniunt, modo in specie viri, modo in femine, ut fallant populum dum in ludis agunt. AUGUSTINUS de serm. Dom. in monte (lib. 2, cap. 8, in initio). Sicut ergo hypocritæ, idest simulators, tamquam imitatores personarum aliarum, agunt partes illius quod non sunt: non enim qui agit partes Agamemnonis, vere ipse est, sed simulat eum: sic et in Ecclesiis in omni vita humana quisquis se vult videri quod non est, hypocrita est: simulat enim se justum et non exhibet, qui totum fructum in laude hominum ponit. GLOSSA. Et ideo subdit loca publica, cum dicit, *In synagoga et vicis*; et finem intentum, cum subdit: *Ut honorificentur ab hominibus*. GREGORIUS, lib. 81 Moral. (cap. 11, in novis exempl. cap. 8). Sciendum vero est, quod sunt nonnulli qui et sanctitatis habitum tenent, et perfectionis meritum exequi non valent; quos nequaquam credendum est inter hypocritarum numerum currere: quia aliud est infirmitate, aliud callida simulatione peccare. AUGUSTINUS de serm. Dom. in monte (lib. 2, cap. 8, circa med.). Tales autem qui simulatione peccant, ab inspectore cordis Deo mercedem non capiunt, nisi fallaciæ supplicium: et ideo subditur: *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam*. HIERONYMUS (super hoc verbo). Non Dei mercedem, sed suam: laudati enim sunt ab hominibus, quorum causa exercuere virtutes. AUGUSTINUS de serm. Dom. in monte (lib. 2, cap. 6). Hoc autem respicit ad illud quod supra posuit: *Alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum*. Sic ergo non quomodo illi eleemosynam facias: sed quomodo facienda sit, jubet convenienter, cum dicit: *Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua*. CHRYSOSTOMUS in hom. (19 super illud, *Nesciat sinistra*). Hoc autem per superabundantiam dicitur; ac si dicat: Si possibile est teipsum ignorare, et ipsas manus latere possibile esset, studiosissimum est tibi. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 18, in op. imperf.). Apostoli autem interpretantur in lib. Canonum sic: Dextera est populus Christianus, qui est ad dexteram Christi; sinistra autem est omnis populus, qui est ad sinistram. Hoc ergo dicit, ne Christiano eleemosynam faciente, qui est dextera, infide-

lis aspiat, qui est sinistra. AUGUSTINUS de serm. Dom. in monte (lib. 2, cap. 4 et 5). Sed secundum hoc videbitur nulla esse culpa velle placere fidelibus, cum tamen in quorumlibet hominum laudem finem boni operis constituere prohibeamur. Ut autem te imitentur quibus facta tua placuerint, non tantum fidelibus, sed etiam infidelibus exhibendum est. Si autem (ut alii dicunt) sinistram inimicum putaveris, ut nesciat inimicus tuus cum eleemosynam facis; cur ipse Dominus inimicis Judæis circumstantibus misericorditer sanavit homines? Deinde quomodo cum ipso inimico faciemus, ut illud impleamus præceptum (Prov. 21): "Si esurierit inimicus tuus, ciba illum?" Tertia opinio est ridenda eorum qui dicunt, sinistræ nomine uxorem significari; ut quoniam in re familiari tenaciores pecuniarum solent esse femine, lateat eas cum aliquid viri alienis impendunt, propter domesticas lites. Non autem solis viris hoc præceptum datum est, sed etiam feminis: cui ergo sinistræ jubetur femina occultare opus misericordiæ suæ? An etiam vir sinistra erit femine? Quod si quispiam putat, cum præceptum sit talibus, ut se invicem bonis moribus lucrifaciant, non sibi debent occultare bona opera sua; nec furta facienda sunt ut promerentur Deus. Quod si occultandum est aliquid, quamdiu alterius infirmitas id æquo animo non potest sustinere, quamvis non illicite fiat; non tamen femina per sinistram significari facile apparet totius capituli significatione; et etiam quam sinistram vocet. Quod enim in hypocritis culpatum est, quod scilicet laudes hominum quærent; hoc tu facere veteris: quapropter sinistra videtur significare delectationem laudis; dextera autem significat intentionem implendi præcepta divina. Cum ergo conscientia facienti eleemosynam miscet se appetitio laudis humanæ, fit sinistra conscientia dextera. *Nesciat ergo sinistra*; idest, non se miscet conscientia tue laudis humanæ appetitio. Dominus autem noster multo magis prohibet solam sinistram in nobis operari, quam eam miscere operibus dexterae. Quo autem fine hoc dixerit, ostendit cum subdit: *Ut sit eleemosyna vestra in abscondito*, idest in ipsa bona conscientia, quæ humanis oculis demonstrari non potest, nec ver-

his aperiri, quandoquidem multi multa mentiuntur. Sufficit autem tibi ad promerendum primum ipsa conscientia, si ab eo expectas primum qui solus conscientibus inspector est. Et hoc est quod subditur: *Et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi*. Multa latina exemplaria habent, *Reddet tibi palam*. Chrysostomus super Matth. (hom. 18, in opere imperf.). Impossibile est enim ut opus bonum hominis in abscondito dimittat Deus; sed in hoc saeculo manifestat, et in illo glorificat, quia gloria Dei est; sicut et diabolus manifestat malum, in quo malitias ejus virtus ostenditur. Proprie autem publicat Deus omne bonum in saeculo illo cujus bona non sunt communia bonis et malis; ideo euleumque illic bene fecerit Deus, manifestum est quia pro mercede justitiam suam meruit illud. Merces autem justitiam in hoc saeculo manifesta non est; quia hic non solum boni, sed etiam mali sunt divites. Augustinus de serm. Dom. in monte (lib. 2, cap. 4). Sed in graecis exemplaribus, quae propria sunt, non invenimus, *Palam*. Chrysostomus in hom. 19. Si ergo vis habere inspectores eorum quae facis, ecce habes non solum Angelos aut Archangelos, sed Deum universum.

CAPUT VI.

1. Cum oratis, non eritis sicut hypocritae, qui amant in synagoga et in angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus. Amen dico vobis; repperunt mercedem suam. Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum; et clauso oculo, ora Patrem tuum in abscondito; et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.

2. Orantes autem nolite multum loqui, sicut ethnici faciunt: putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis. Noli enim Pater vester quid opus sit vobis antequam petatis eum.

3. Noli ergo vos orabiles: Pater noster qui es in caelis.

4. Manifestetur nomen tuum.

5. Adveniat regnum tuum.

6. Fiat voluntas tua, sicut in caelo, et in terra.

7. Panem nostrum superabundantem da nobis hodie.

8. Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.

9. Et ne nos induas in tentationem.

10. Sed libera nos a malo. Amen.

11. Mi enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester caelestis deli-

cta vestra: si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.

12. Cum autem jejunatis, nolite fieri sicut hypocritae tristes. Exterminant enim facies suas, ut pareant hominibus jejunantes. Amen dico vobis, quia repperunt mercedem suam.

13. Tu autem cum jejunas, unge caput tuum, et faciem tuam lava, ne videaris hominibus jejunans, sed Patri tuo qui est in abscondito; et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.

14. Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi verugo et tinea demollitur, et ubi fures effodiunt et furantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in caelo, ubi nec verugo nec tinea demollitur, et ubi fures non effodiunt nec furantur. Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum.

15. Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit; si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen quod in te est, tenebrae sunt, ipse tenebrae quante erunt?

16. Nemo potest duobus dominis servire: Aut enim unum odio habebit, et alterum diligit; aut unum sustinebit, et alterum contemnet. Non potestis Deo servire et mammon.

17. Ideo dico vobis: ne solliciti sitis animae vestrae quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Nonne anima plus est quam esca, et corpus plus quam vestimentum?

18. Respiciite volatilia caeli, quoniam non serunt neque metunt, neque congregant in horrea; et Pater vester caelestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis? Quis autem vestram cogitationem potest adlocare ad staturam suam cubitum unum?

19. Et de vestimentis quid solliciti estis? Considerate lilia agri quomodo crescunt. Non laborant, neque nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua cooperatus est sicut unum ex istis. Si enim fenum agri quod hodie est, et cras in cilicium mittitur, Deus sic vestit; quanto magis vos modice fidei?

20. Nolite ergo solliciti esse, dicentes: Quid manducabimus aut quid bibemus, aut quo operiemur? Haec enim omnia gentes inquirunt. Scit enim Pater vester quia his omnibus indigetis. Queritis ergo primum regnum Dei et justitiam ejus; et haec omnia adjicientur vobis.

21. Nolite ergo solliciti esse in crastinum: crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi: sufficit enim diei malitia sua.

1. Chrysostomus super Matth. (hom. 18, in opere imp.). Salomon dicit (Eccli. 18), "Ante orationem prepara animam tuam." Quod quidem facit qui faciens eleemosynam venit ad orationem: bona enim opera excitant fidem cordis, et dant confidentiam animae apud Deum orandi. Ergo eleemosyna preparatio est orationis, et idem Dominus post eleemosynam convenienter de oratione nos instruit. Augustinus de serm. Dom. in monte (lib. 2,

cap. 6). Non autem hoc monet nunc ut oremus, sed quomodo oremus; sic nec superius ut faciamus elemosynam, sed quo animo faciamus. Chrysostomus super Matth. (ibidem). Est autem oratio quasi quoddam spiritale tributum, quod anima offert Deo de visceribus suis. Quanto ergo gloriosior est, tanto cautius est servanda, non propter homines facta vilescat: et ideo dicit: *Cum oratis, non eritis sicut hypocritae*. Chrysostomus in hom. 18. Hypocritas vocat, qui Deum se fingentes orare, homines circumspiciunt; et ideo subdit: *Qui amant in synagogis orare*. Chrysostomus super Matth. (hom. 8 in op. imp. super illud, *Qui amant*). Puto autem quod non ad locum hoc refert Dominus, sed ad propositum orantis: in conventu enim fidelium orare laudabile est, sicut dictum est Paul. 67: "In ecclesiis benedicite Deum." Qui ergo sic orat ut ab hominibus videatur, non Deum aspicit, sed homines; et ideo quantum ad propositum suum in synagoga orat. Cuius autem orantis mens solum aspicit Deum, quamvis in synagoga orat, tamen apud se in secreto videtur orare. Sequitur: *Fit in angulis platearum*: ut videantur absconso orare; et sic dupliciter laudantur; et quia orant, et quia absconso orant. Glossa. Vel anguli platearum sunt ubi via per transversum viam ducitur, et quadrivium reddit. Chrysostomus super Matth. (ibidem). Eo ergo proposito in conventu vetat orare, ut a conventu videatur: unde subditur: *Ut videantur ab hominibus*. Orans ergo nihil novum faciat quod aspiciant homines, vel clamando, vel pectus percutiendo, vel manus extendendo. Augustinus de serm. Domini (lib. 2, cap. 6). Non autem videri ab hominibus nefas est: sed ideo hoc agere ut ab hominibus videar, Chrysostomus in hom. (19, ante finem). A vana enim gloria ubique erui bonum est, maxime autem in oratione; si enim in hoc cogitationibus circumferimur, si ad orandum ingressi fuerimus hanc habentes aegritudinem, qualiter intelligemus ea quae a nobis dicuntur? Augustinus de serm. Domini (lib. 2, cap. 6). Sic etiam fugienda est hominum scientia, si hoc animo aliquid fiat ut fructus expectetur placendi hominibus: unde subditur: *Aman dico vobis, reciperunt mercedem suam*. Chrysostomus super Matth. (hom. 18, in op. imp.). Unusquis-

que enim ubi seminat, ibi motit: unde qui propter homines orant, non propter Deum, ab hominibus, non a Deo laudantur. Chrysostomus in hom. (19, super *Reciperunt mercedem*). Dicit autem, *Reciperunt*, quia Deus retributionem quae est ab ipso, tribuere vellet; illi autem eam quae est ab hominibus, usurpant. Quomodo autem orandum sit, subiungit dicens: *Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito*. Hieronymus (super *Cum oraveris*). Hoc simpliciter intellectum erudit auditorem, ut vanam orandi gloriam fugiat. Chrysostomus super Matth. (hom. 18 in opere imperf.). Ut nemo sit ibi nisi ille qui orat: testis enim orantem gravat, non adjuvat. Cyprianus de Oratione dominica (ser. 6). In additis etiam locis orare, magis convenit fidei, ut sciamus Dominum ubique esse praesentem, et maiestatis suae plenitudine occulta penetrare. Possumus etiam intelligere per ostium domus, os corporis, ut non clamosa voce oremus Deum, sed tacito corde, propter tria. Primo, quia Deus non vocis clamosa pulsandus est, sed conscientia recta placendus, quia est cordis auditor; secundo, quia secretas orationes tuas non oportet alterum scire, nisi te et Deum; tertio, quia clamose orans, alteram iuxta te non permittit orare. Cassianus (in Collat. Patrum 9, cap. 85). Cum summo etiam est orandum silentio, ut ipsos quoque inimicos nostros, qui orantibus nobis maxime insidiantur, lateat nostrae petitionis intentio. Augustinus de serm. Domini in monte (lib. 2, cap. 6). Vel per cubicula nostra sunt intelligenda corda nostra, de quibus dicitur Psal. 4: "Quae dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini." Ostium est carnalis sensus; foris sunt omnia temporalia, quae per sensum cogitationes nostras penetrant, et turba vanorum phantasmatum orantibus obstrepunt. Cyprianus de Oratione dominica (serm. 6). Quae autem seguita est alienari et capi ineptis cogitationibus et profanis, cum Dominum deprecaris: quasi sit aliud quod magis debeat cogitare quam quod cum Deo loquaris? Quomodo te audiri a Deo postulas, cum teipsum non audias? Hoc est ab hoste non cavere, hoc est Deum negligentia orationis offendere. Augustinus de serm. Domini (lib. 2, cap. 6).

Claudendum est ergo ostium, idest carnali sensui resistendum, ut oratio spiritalis dirigatur ad Patrem, quæ fit in intimis cordis, ubi oratur Pater in abscondito: unde sequitur: *Et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. Remigius*. Et est sensus: Sufficiat tibi ut ille solus noverit tuam orationem qui omnium corda novit occulta: quia ipse qui est inspector, erit exauditor. Chrysostomus in homil. (19, prope finem). Non autem dixit, *Gratis dabit*, sed *Reddet tibi*; etenim debitorem seipsum tibi constituit.

2. AUGUSTINUS de ser. Domini in monte (lib. 2, cap. 7). Sicut hypoeritarum est præbere se spectandos in oratione, quorum fructus est placere hominibus; ita est Ethnicorum, idest gentilium, in multiloquio se putare exaudiri: et ideo subditur: *Orantes autem nolite multum loqui. CASSIANUS* libro 9 Collationum (cap. 86). Frequenter enim, sed breviter est orandum; ne immorantibus nobis, inferre aliquid nostro cordi insidiator possit inimicus. AUGUSTINUS ad Probam (epist. 121, cap. 10). Non tamen, ut quidam putant, hoc est orare in multiloquio, si diutius oretur. Aliud est sermo multus, aliud diuturnus affectus. Nam et de ipso Domino scriptum est, quod pernoctaverit in orando, et prolixius oraverit, ut nobis præberet exemplum. Dicuntur fratres in *Egypto* crebras quidem habere orationes, sed eas tamen brevissimas, et raptim quodammodo jaculatas, ne illa violenter erepta, quæ oranti plurimum est necessaria, per productiones moras hebetetur intentio; ac per hoc ipsi satis ostendunt hanc intentionem sicut non est obtundenda si perdurare non potest, ita si perduraverit, non cito esse rumpendam. Absit autem ab oratione multa locutio; sed non desit multa precatio, si fervens perseverat intentio; nam multum loqui est in orando rem necessariam superfluis agere verbis. Multum autem precari, est cum quem precamur diuturna cordis excitatione pulsare; nam plerumque hoc negotium plus gemitibus quam sermonibus agitur; plus fletu quam affatu. CHRYSOSTOMUS in hom. (19 in Matth.). Dissuadet igitur per hoc inane locutionem in orando; puta cum non petimus decentia a Deo, sed potentatus et glorias, inimicos superare, et pecuniarum abundantiam. Jubet ergo

hic non longas orationes facere. Longas autem dico non tempore, sed multitudine eorum quæ dicuntur. Perseverare tamen oportet eos qui petunt. "Orationi enim (ait Apostolus, Rom. 12) instantes: non tamen jubet decem millium versusum orationem componere, et corde tenuis amputiare; quod occulte innuat, cum dixit, *Nolite multum loqui. GLOSSA* (ordinaria). Damnat autem multiloquium orationis veniens de infidelitate; unde sequitur, *Sicut Ethnici faciunt. Gentilibus enim erat necessaria verborum multiplicitas, propter demones, qui nesciebant quid illi peterant, nisi illorum verbis instructi; unde sequitur: Putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. AUGUSTINUS* de ser. Domini in monte (lib. 2, cap. 7). Et revera omne multiloquium a gentilibus venit, qui exercebent linguas potius quam mundando animo dant operam, et hoc studii genus, etiam ad Deum prece flectendum transferre conantur. GREGORIUS, 14 Moral. (super illud Job 41, 'Non paream verbis'). Sed veraciter orare est amarus in compunctione gemitus, et non composita verba resonare; et ideo subditur: *Nolite ergo assimilari eis. AUGUSTINUS* de serm. Domini in monte (lib. 1, cap. 7). Si enim verba multa ad id profertur ut instruat ignarus; quid eis opus est ad rerum omnium conditorem? Unde sequitur: *Scit enim Pater venter quid opus sit vobis, antequam petatis eum. HIERONYMUS* (super *Scit Pater venter*). Consurgit autem in hoc loco quedam hæresis philosophorum quorundam, dogma perversum dicentium: Si novit Deus quid oremus, et antequam petamus scit quo indigeamus; frustra scienti loquimur. Quibus respondendum est, non narratores esse, sed rogatores. Aliud est enim narrare ignorantem, aliud scientem petere. CHRYSOSTOMUS in hom. (10 in Matth.). Non ergo oras ut doceras, sed flectas; ut familiaris officina continuitate interpellationis; ut humilliter; ut rememoraris peccatorum tuorum. AUGUSTINUS de ser. Dom. etc. (lib. 2, cap. 7). Nec etiam verbis nos agere debemus apud Deum, ut impetremus quod volumus, sed rebus quas animo gerimus, et intentione cogitationis, cum dilectione pura, et supplicii affectu. AUGUSTINUS ad Probam (epist. 121). Sed ideo per certa intervalla temporum etiam verbis rogamus Deum,

ut illis rerum signis nos ipsos admo-
neamus, quantumque in hoc desiderio
profecerimus, nobisipsis innotescamus,
et ad hoc augendum nosipsos acrius ex-
citemus, ne variis curis quod tepescere
cœperat, omnino frigescat, et penitus
extinguatur nisi crebrius inflammetur.
Nobis ergo necessaria sunt verba qui-
bus commoveamur et inspiciamus quid
petemus, non quibus Dominum seu do-
cendum seu flectendum esse credamus.
Augustinus de serm. Domini in monte
(lib. 2, cap. 7). Sed rursus queri potest,
sive rebus sive verbis orandum sit, quid
opus sit ipsa oratione, si Deus jam no-
vit quid nobis necessarium sit, nisi quia
ipsa orationis intentio cor nostrum se-
renat et purgat; capaciusque efficit ad
excipienda divina munera, quæ spiri-
tualiter nobis infunduntur. Non enim
ambitione precum nos exaudit Deus,
qui semper paratus est dare suam lucem;
sed nos non semper parati sumus
accipere, cum inclinamur in alia. Fit
ergo in oratione conversio corporis ad
Deum, et purgatio interioris oculi, cum
ea quæ cupiebantur, temporaliter ex-
cluduntur, ut acies cordis simplicis ferro
possit simplicem lucem, et in ea manere
cum gaudio, quo beata vita perficitur.

3. GLOSSA. Inter salutaria monita et di-
vina quibus consuluit credentibus, for-
mam orandi proposuit, et orationes com-
posuit brevibus verbis, ut sit fiducia
cito annuendi, quod breviter vult ro-
gari: unde dicit: *Pater noster qui es in
caelis*. CYPRIANUS de Oratione dominica.
Qui fecit vivere, docuit et orare: ut
dum oratione quam Filius docuit, apud
Patrem loquimur, facilis audiamur.
Amica et familiaris oratio est Dominum
de suo rogare. Agnoscat Pater Filii sui
verba, cum precem facimus; et cum ip-
sum habeamus advocatum apud Pa-
trem pro peccatis nostris, quando pec-
catores pro delictis nostris petimus, ad-
vocati nostri verba promamus. GLOSSA.
Non tamen his solis verbis oratur, sed
et aliis sub eodem sensu conceptis, qui-
bus cor nostrum accenditur. AUGUSTINUS
de serm. Domini in monte (lib. 2, c. 8).
Cum autem in omni deprecatione bene-
volentia concilianda sit ejus quem de-
precamur, deinde dicendum quid depre-
cetur. Per laudem illius ad quem, oratio
dirigitur, solet benevolentia concili-
ari; et hoc in orationis principio poni

solet: in quo Dominus noster nihil aliud
nos dicere jussit, nisi *Pater noster qui
es in caelis*. Multa quidem dicta sunt in
laudem Dei; nusquam tamen invenitur
præceptum populo Israel, ut dicerent,
Pater noster; sed est eis insinuatus ut
Dominus tamquam servus. Sed de populo
Christiano Apostolus dicit (Rom. 8), quod
spiritum adoptionis accepit, in quo cla-
mamus Abba pater, quod non est mori-
torum nostrorum, sed gratiæ, quam in
oratione ponimus, cum dicimus, *Pater*.
Quo nomine et caritas excitatur: quid
enim carius debet esse filiis quam pa-
ter? et supplex affectus, cum homines
dicunt Deo, *Pater noster*: et quædam
impetrandi præsumptio: quid enim non
det filiis petentibus, cum hoc ipsum
ante dederit ut filii essent? Postremo
quanta cura animum tangit, ut qui di-
cit, *Pater noster*, tanto patre non sit in-
dignus? Admonentur etiam hinc divi-
tes, vel genere nobiles, cum facti fue-
rint Christiani, non superbire adversus
pauperes vel ignobiles, quoniam simul
dicunt Deo, *Pater noster*; quod non pos-
sunt pie ac vere dicere, nisi se fratros
esse cognoscant. CHRYSOSTOMUS in homil.
20. Quod enim nocumentum est ex in-
feriori cognatione, cum secundum su-
periores omnes simus copulati? Qui
etiam patrem dixit, et peccatorum re-
missionem et adoptionem et heredita-
tem et fraternitatem, quæ est ad Uni-
genitum, et spiritus largitionem per
unam hanc confessus est nuncupatio-
nem. Non enim possibile est vocare De-
um patrem, nisi eum qui est omnibus
istis bonis potitus. Dupliciter orantium
igitur erigit sensum: et dignitate ejus
qui invocatur, et magnitudine benefi-
ciorum, quibus orans potitus est. CY-
PRIANUS de Oratione dominica. Non
autem dicimus, Pater meus, sed *Pater no-
ster*, quia pacis et unitatis magister no-
luit sigillatim et privatim precem fieri,
ut qui eum precatur, pro se tantum pre-
cetur. Publica enim est nobis et com-
munis oratio; et quando oramus, non
pro uno tantum, sed pro populo toto
oramus, quia totus populus unum su-
mus. Sic enim unum orare pro omnibus
voluit, quomodo in uno omnes ipse por-
tauit. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom.
14, in opere imperf.). Pro se enim orare
necessitas cogit, pro altero autem cari-
tas fraternitatis hortatur. Dulcior autem

est ante Deum oratio non quin necessitas transmittit, sed quam caritas fraternitatis commendat. GLOSSA. Dicitur etiam *Pater noster*, quod commune est omnibus: non *Pater meus*, quod soli Christo convenit, qui est Filius per naturam. CHRYSOSTOMUS super Matth. (in op. imperf. ut supra). Addit autem, *Qui es in caelis*, ut sciamus nos habere patrem celestem, et erubescant se terrenis rebus subternere qui patrem habent in caelis. CASSIANUS lib. 9 Coll. (c. 18). Et ut ad illam regionem in qua patrem nostrum commorari fatemur, summo desiderio properamus. CHRYSOSTOMUS (in hom. 20 super Matth.). *In caelis* ergo cum dicit, non illic Deum concludens, hoc ait; sed a terra abducens orantem, et excelsis regionibus alligens. AUGUSTINUS de serm. Domini in monte (lib. 2, c. 9). Vel dicitur *esse in caelis*, idem in sanctis et iustis: non enim spatium locorum continetur Deus. Sunt quidem caeli excellentia mundi corpora; et si in eis locus Dei esse credatur, melioris meriti sunt aves, quarum vita est Deo vicinior. Non autem est scriptum (Psal. 88): "Prope est Dominus," excelsis hominibus, aut eis qui in montibus habitant; sed "contritis corde." Sed sicut terra appellatur peccator, cui dictum est (Gen. 3): "Terra es, et in terram ibis;" sic caelum iustus a contrario dici potest. Recte ergo dicitur, *Qui es in caelis*: tantum enim spiritaliter interesse videtur inter iustos et peccatores, quantum corporaliter inter caelum et terram. Cuius rei significandus gratia orantes ad orientem convertimur, unde caelum surgit; non tanquam Deus ibi sit, ceteras mundi decorans partes; sed ut admoneretur animus ad naturam excellentiorem se convertere, id est ad Deum; cum corpus ejus, quod terrenum est, ad corpus excellentius, id est ad corpus celeste, convertatur. Convenit etiam ut omnium sensibus et parvulorum, et magnorum bene sentiantur de Deo: et ideo qui nondum possunt incorporeum cogitare, tolerabilior est illorum opinio, si Deum in caelo potius esse credant quam in terra.

4. AUGUSTINUS (lib. 2 de serm. Dom. in monte, cap. 10). Dictum est quis sit qui petitur, et ubi habitat: jam videamus quas sint petenda. Primum autem omnium quas petuntur, hoc est, *Sanctificetur*

nomine tuum: quod non sic petitur quasi non sit sanctum Dei nomen, sed ut sanctum habeatur ab hominibus; id est, ita innoscescat Deus ut non aestimetur aliquid sanctius. CHRYSOSTOMUS in hom. 20. Vel rogare jubet orantem, Deum per nostram glorificari vitam; ac si dicat: Ita fac nos vivere ut per nos universa te glorificent. *Sanctificetur* enim idem est quod glorificetur. Digna est autem Deum deprecantis oratio, nihil petere ante Patris gloriam, sed omnia ejus laudi postponere. CHRYSOSTOMUS (hom. 14 in Matth., in op. imperf.). Vel aliter. Non optamus Deo ut sanctificetur orationibus nostris, sed ut nomen ejus sanctificetur in nobis. Quia enim ipse dixit (Levit. 30): "Sancti estote, quia ego sanctus sum;" id petimus et rogamus, ut qui in baptismo sanctificati sumus, in eo quod esse coeperimus perseveremus. AUGUSTINUS de Bono Perseverant. Cur autem perseverantia ista poseitur a Deo, si, ut Pelagiani dicunt, non datur a Deo? An et ista irrisoria petitio est, cum id ab eo petitur quod soletur non ipsum dare, sed ipso non danto esse in hominis potestate praestare? CYPRIANUS (ut supra). Et hoc etiam ut sanctificemur, quotidie deprecamur: opus enim est nobis continua sanctificatione, ut qui quotidie delinquimus, delicta nostra sanctificatione assidue purgemus.

5. GLOSSA. Congrue sequitur ut post adoptionem filiorum, regnum petamus, quod filiis debetur: unde sequitur: *Adveniat regnum tuum*. AUGUSTINUS de serm. Dom. in monte (lib. 2, cap. 10). Quod non ita dictum est, quasi Deus nunc non regnet etiam in terra, semperque in ea regnaverit. *Adveniat* ergo accipiendum est ut manifestetur hominibus. Nulli autem licebit ignorare regnum Dei; cum ejus Unigenitus non solum intelligibiliter, sed etiam visibiliter venerit judicare vivos et mortuos. Tunc autem esse futurum judicii diem Dominus docet, cum Evangelium praedicatum fuerit in omnibus gentibus; quae res pertinet ad sanctificationem nominis Dei. HIERONYMUS. Vel generaliter pro totius mundi petit regno, ut diabolus in mundo regnare desistat; vel ut in unoquoque regnet Deus, et non regnet peccatum in mortali hominum corpore. CHRYSOSTOMUS (ubi supra). Vel nostrum regnum petimus advenire a Deo nobis repromissum, et Chri-

sti sanguine acquisitum; ut qui in sæculo ante servivimus, postmodum Christo dominante regnemus. Augustinus ad Probam (epist. 121, cap. 11). Regnum namque Dei venit, sive velimus sive nolumus. Sed desiderium nostrum ad illud regnum excitamus, ut nobis veniat, atque in eo regnemus. Cassianus, 9 Col-lat. (cap. 19). Vel quia novit sanctus testimonio conscientie sue, cum apparuerit regnum Dei, ejus se futurum esse consortem. Hieronymus (in hoc loco). Attendendum autem quod grandis audacie sit et puræ conscientie postulare regnum Dei, et judicium non timere. Cyprianus (ut supra). Potest etiam et ipse Christus esse regnum Dei, quem venire quotidie cupimus, cujus adventus ut cito nobis representetur optamus: nam cum resurrectio ipse sit, quia in ipso resurgimus, sic et regnum Dei potest intelligi, quia in illo regnaturi sumus. Bene autem regnum Dei petimus, idest cæleste, quia est et terrestre regnum. Sed qui renuntiavit jam sæculo, major est etiam honoribus ejus et regno; et ideo qui se Deo et Christo dedicat, non terrena, sed cælestia regna desiderat. Augustinus de bono Perseverantis (cap. 2). Cum autem petitur, *Adveniat regnum tuum*, quid orant qui jam sancti sunt, nisi ut in ea sanctitate quæ jam illis data est perseverent? Neque enim aliter veniet Dei regnum, quod his qui perseverant usque in finem, certum est esse venturum.

6. Augustinus (lib. 2 de serm. Dom. in monte, cap. 10). In illo beatitudinis regno vita beata perficietur in sanctis, sicut nunc in cælestibus Angelis. Et ideo post illam petitionem qua dicimus, *Adveniat regnum tuum*, sequitur, *Fiat voluntas tua, sicut in celo, et in terra*; idest, sicut in Angelis, qui sunt in celo, voluntas tua fit, ut te perfruantur, nullo errore obnubilante eorum sapientiam, nulla miseria impediante eorum beatitudinem; ita fiat in sanctis tuis, qui in terra sunt, et de terra, quantum ad corpus attinet, facti sunt. Item *fiat voluntas tua*, recte intelligitur, obediatur præceptis tuis: *sicut in celo, et in terra*; idest, sicut ab Angelis, ita ab hominibus: non quod ipsi faciant ut velit Deus, sed quia faciunt quod ille vult; idest, faciunt, secundum voluntatem ejus. Chrysostomus in hom. (20 super Matth. prope princ.).

Vide autem consequentiam optimam: quia enim concupiscere docuit cælestia, per hoc quod dictum est, *Adveniat regnum tuum*, antequam ad cælum perveniat, ipsam terram jussit fieri cælum, per hoc quod dicit, *Fiat voluntas tua sicut in celo et in terra*. Hieronymus. Erubescant autem ex hac sententia qui quotidie ruinas in celo fieri mentiuntur. Augustinus de serm. Dom. in monte (lib. 2, cap. 11). Vel *sicut in celo, et in terra*; idest, sicut in justis, ita in peccatoribus: tanquam si diceret: Sicut faciunt voluntatem tuam justis, etiam peccatores, ut ad te convertantur, sive, ita ut sua cuique tribuantur, quod fiet in extremo judicio. Vel per cælum et terram, accipiamus spiritum et carnem. Et quod dicit Apostolus, Rom. 7, "Monte servio legi Dei;," videamus factam Dei voluntatem in spiritu. In illa autem immutatione quæ promittitur justis, *fiat voluntas tua sicut in celo et in terra*; idest, sicut spiritus non resistit Deo, ita et corpus non resistat spiritui. Vel *sicut in celo et in terra*, idest, sicut in ipso Jesu Christo, ita et in Ecclesia; tanquam in viro, qui patris voluntatem implevit, ita et in femina; quæ illi desponsata est. Cælum enim et terra convenienter intelligitur quasi vir et femina, quoniam terra cælo fecundante fructifera est. Cyprianus (ubi supra). Non ergo petimus ut Deus faciat quod vult: sed ut nos facere possimus quod Deus vult: quod ut fiat in nobis, opus est Dei voluntate, idest opera ejus et protectione: quia nemo suis viribus fortis est, sed Dei misericordia tutus. Chrysostomus in homil. (20 super illud, *Fiat voluntas tua*). Virtus enim non est nostri studii solum, sed superioris gratiæ. Rursum autem hic orationem pro orbe terrarum cuiuslibet nostrorum inunxit: neque enim dixit: *Fiat voluntas tua in me vel in nobis*, sed ubique terrarum, ut solvatur error, et plantetur veritas, et expellatur malitia, et revertatur virtus, et sic jam non differat cælum a terra. Augustinus de bono Perseverantis (c. 8). Ex hoc autem evidenter ostenditur contra Pelagianos initium fidei esse donum Dei, quando pro infidelibus, ut habere fidem incipiant, sancta orat Ecclesia. Cum etiam in sanctis jam sit facta Dei voluntas; cur ut fiat adhuc petunt, nisi ut perseverent in eo quod esse ceperunt?

CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 14 in opere imperf.). Communiter autem accipi debet quod ait, *Sicut in cælo et in terra*; idest, *sanctificetur nomen tuum sicut in cælo, et in terra*; *adveniat regnum tuum sicut in cælo, et in terra*; *fiat voluntas tua sicut in cælo, et in terra*. Et vide quod caute locutus est; non dixit: Pater, sanctifica nomen tuum in nobis: adveniat regnum tuum super nos: fac voluntatem tuam in nobis. Nec iterum dicit: Sanctificemus nomen tuum: suscipiamus regnum tuum: faciamus voluntatem tuam: ne hoc aut Dei tantum, aut hominis tantum esse videatur. Sed medie dixit et impersonaliter: nam sicut homo non potest facere bonum nisi habuerit adiutorium Dei, sic nec Deus bonum operatur in homine nisi homo voluerit.

7. AUGUSTINUS (in Ench. cap. 15). Hæc ergo tria quæ in præmissis petitionibus petuntur, hic inchoantur, et quantumcumque proficimus, augentur in nobis; perfecte vero, quod in alia vita sperandum est, semper possidebuntur. Reliquis vero quatuor quæ sequuntur, petuntur temporalia, quæ propter æterna consequenda sunt necessaria; panis enim qui convenienter petitur hic, est necessarius: sequitur enim: *Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie*. HIERONYMUS (in hoc loco). Quod nos supersubstantialem exprimimus, in græco habetur *ἁπλοῦς* (epiousion), quod verbum LXX Interpretes *περιουσιον* (periousion) frequentissime transferunt. Consideravimus ergo in hebræo: et ubicumque illi *περιουσιον* (periousion) expresserunt, nos invenimus *segola*, quod Symmachus *ἐκπαιστον* *exeretion*, idest præcipuum vel egrægium transtulit; licet in quodam loco *peculiarem* interpretatus sit. Quando ergo petimus ut peculiarem vel præcipuum nobis Dominus tribuat panem, illum petimus qui dicit in Evangelio (Joan. 6): "Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi." CYPRIANUS (ubi supra). Nam panis vitæ Christus est; et panis hic omnium non est, sed noster est. Hunc autem panem dari nobis quotidie postulamus, ne qui in Christo sumus et eucharistiam quotidie accipimus, intercedente aliquo graviore delicto a cælesti pane prohibeamur, et a Christi corpore separemur. Petimus ergo ut qui in Christo manemus, a sanctificatione ejus et corpore non recedamus. AUGU-

STINUS de bono Perseverantia (cap. 4). Perseverantiam ergo a Domino sancti poscunt, quando petunt ne a Christi corpore separentur, sed in ea sanctitate permaneant, ut nullum crimen admittant. CHRYSOSTOMUS (hom. 14 oper. imp.). Vel *panem supersubstantialem* posuit, hoc est quotidianum. CASSIANUS lib. 9 Coll. (cap. 21). Cum enim dicit, *Hodie*, ostendit eum quotidie esse sumendum, omnique tempore hæc oratio debet profundi; quia non est dies qua non opus sit nobis hujus panis perceptione cor interioris hominis confirmare. AUGUSTINUS de serm. Dom. in monte (lib. 2, cap. 12). Sed contra hoc illi movent quæstionem qui in orientalibus partibus non quotidie cenæ Domini communicant: qui de hac re suam sententiam defendunt, vel ipsa auctoritate ecclesiastica, quod sine scandalo ista faciunt, neque ab eis qui Ecclesiis præsent, facere prohibentur. Sed ut de istis *nihil* in aliquam partem disseramus, illud certe debet occurrere cogitantibus, regulam nos orandi a Domino accepisse, quam transgredi non oportet. Quis ergo audeat dicere, semel tantum nos orare debere orationem dominicam, aut si iterum et tertio, usque ad eam tantum horam qua corpori Domini communicamus? Non enim postea dicere poterimus, *Da nobis hodie*, quod jam accepimus. Aut poterit quisque cogere ut ultima parte diei sacramentum illud celebremus? CASSIANUS ibidem. Licet istud quod dicitur, *Hodie*, ad præsentem vitam possit intelligi; idest dum in hoc sæculo commoramur, præsta nobis hunc panem. HIERONYMUS (hoc loco). Possumus supersubstantialem panem et aliter intelligere, qui super omnes substantias sit, et universas superet creaturas, scilicet Domini. AUGUSTINUS de serm. Dom. in monte (lib. 2, cap. 12). Vel quotidianum panem accipiamus spirituale, præcepta scilicet divina, quæ quotidie oportet meditari et operari. GREGORIUS, 24 Moral. (cap. 7, vel 5 in novis exempl.). Nostrum autem hunc panem dicimus, et tamē ut detur oramus: quia Dei est ex munere, et noster fit per acceptionem. HIERONYMUS. Alii simpliciter putant, secundum Apostoli sermonem dicentis (1 Tim. 6), "Habentes victum et vestitum, his contenti simus; in præsentem tantum cibo sanctos curam gerere: unde in posterioribus præce-

ptum est, *Nolite cogitare de crastino*. AUGUSTINUS ad Probam (epist. 121, cap. 11). Sic ergo hic sufficientiam petimus a parte quæ excellit, idest nomine panis totum significantes. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 14 in op. imp.). Non solum autem oramus ideo, *Panem nostrum da nobis hodie*, ut habeamus quid manducemus, quod commune est inter justos et peccatores; sed ut quod manducamus, de manu Dei accipiamus, quod est tantum sanctorum. Nam illi Deus dat panem qui cum iustitia præparat, diabolus autem ei qui præparat cum peccato. Vel ita ut dum a Deo datur, sanctificatus accipiat: et ideo addidit, *Nostrum*, idest quem nos habemus paratum, illum da nobis, ut a te sanctificetur: sicut sacerdos panem accipiens a laico, sanctificat, et porrigit ei: panis enim offerentis est; sed quod sanctificatum est beneficium est sacerdotis. Dicit autem *Nostrum*, propter duo. Primo, quia omnia quæ nobis Deus dat, per nos alii dat, ut de eo quod accipimus, partem impotentibus faciamus. Qui ergo de laboribus suis, indigentibus præstat, non tantum panem suum manducat, sed etiam alienum. Deinde qui de iustitia acquisitum panem manducat, sumit panem manducat; quod autem cum peccato alienum. AUGUSTINUS de serm. Dom. in monte (lib. 2, cap. 12). Forte autem aliquis moveatur cur oremus pro his adipiscendis quæ huic vitæ sunt necessaria, sicut est victus et tegumentum, cum Dominus dicat: *Nolite solliciti esse quid edatis aut quid induamini*: non potest autem quisque de ea re, pro qua adipiscenda orat, non esse sollicitus. AUGUSTINUS ad Probam (epist. 121, cap. 11). Sed sufficientiam vitæ non indecenter vult quisque vult, et non amplius; hæc autem sufficientia non appetitur propter seipsam, sed propter salutem corporis, et congruentem habitum personæ hominis, quo habito non sit inconveniens eis cum quibus honeste vivendum est. Ista ergo cum habentur, ut teneantur; cum non habentur, ut habeantur orandum est. CHRYSOSTOMUS in hom. 20. Considerandum est autem, quod postquam dixit, *Fiat voluntas tua sicut in cælo, et in terra*; quia hominibus loquebatur in terra carne indutis, et non potentibus habere eandem impassibilitatem cum Angelis; condescendit jam infirmitati nostræ, quæ necessario indi-

get cibo: et ideo pro pane jussit orationem facere, non pro pecuniis neque pro lascivia, sed solum pro pane quotidiano: et neque hoc sufficit, sed apposuit, *Da nobis hodie*, ut non conteramus nos ipsos sollicitudine supervenientis diei. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 14 op. imperf.). Et sic prima facie videntur hæc verba sonare, ut qui hoc dicunt, non habeant in crastinum aut post crastinum præparatum. Quod si ita est, oratio ista aut paucis potest convenire, sicut Apostolis, qui docendi gratia omni tempore vagabantur, aut forsitan nulli. Doctrinam autem Christi ita debemus aptare, ut omnes in ea proficiant. CYPRIANUS (in tract. de dominica Oratione, circa medium). Divinum ergo cibum discipulus Christi debet petere, ne in longum desiderium petitionis extendat: quia contrarium sibi fit et repugnans ut quæramus in sæculo diu manere, qui petimus regnum cælorum velociter advenire. Vel addit, *Quotidianum*, ut tantum quis manducet quantum ratio naturalis exigit non quantum lascivia carnis impellit. Si enim in uno convivio tantum expendas quantum sufficere tibi potest centum diebus, jam non quotidianum cibum manducas, sed multorum dierum. HIERONYMUS (super illud, *Panem nostrum*). In Evangelio autem quod appellatur secundum Hebræos pro *supersubstantiali* pane *mohar* reperitur, quod dicitur crastinum: ut sit sensus, *Panem nostrum crastinum*, idest futurum, *da nobis hodie*.

8. CYPRIANUS (ubi supra). Post subsidium cibi petitur et venia delicti; ut qui a Deo pascitur, in Deo vivat; nec tantum præsentī vitæ, sed æternæ consulatur, ad quam venire potest, si peccata donentur, quæ debita Dominus appellavit, sicut alibi dicit (infra 18): *Dimisi tibi omne debitum, quia rogasti me*. Unde sequitur: *Dimitte nobis debita nostra*. Quare necessarie et salubriter admonemur, qui peccatores sumus, quia pro peccatis rogare compellimur; et ne quis sibi quisi innocens placeat, et se extollendo plus pereat, instruitur se peccare quotidie dum pro peccatis quotidie jubetur orare. AUGUSTINUS de bono Perseverantiæ (cap. 5). Hoc autem telo Pelagiani confodiuntur hæretici, qui audent dicere, hominem justum in hac vita habere nullum omnino peccatum, et in talibus hominibus esse jam in præ-

senti tempore Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam. CHRYSOSTOMUS in hom. 20. Quoniam vero fidelibus hæc oratio convenit, et leges Ecclesiæ docent, et orationis principium, quod docet Deum patrem vocare. Qui ergo fidelibus jubet remissionem peccatorum petere, demonstrat quod post baptismum contingit peccata dimitti, contra Novatianos. CYPRIANUS (ubi supra). Qui ergo pro peccatis nos orare docuit, paternam misericordiam promisit; sed plane addidit legem, certa conditione nos constringens, ut sic nobis debitum dimitti postulemus, secundum quod et ipsi debitoribus nostris dimittimus; et hoc est quod dicit, *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*. GREGORIUS, 10 Moral. (super illud Job 11, " Si abstuleris iniquitatem, " cap. 2, in nov. exempl.). Ut profecto bonum, quod a Deo compuncti petimus, hoc primum proximo conversi faciamus. AUGUSTINUS de serm. Dom. (lib. 2, cap. 13). Hoc non de pecunia dicitur, sed de omnibus quæ in nos quisque peccat, ac per hoc etiam de pecunia: peccat namque in te qui pecuniam tibi debitam, cum habeat unde reddere, non reddit: quod peccatum si non dimiseris, non poteris dicere: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (14 hom. in op. imperf.). Cum qua ergo spe orat qui inimicitiam servat adversus alterum, a quo forsitan læsus est? Sicut enim ipse orans mentitur, dicit enim, Remitto, et non remittit, sic a Deo petit indulgentiam, et non illi indulgetur. Sed multi nolentes dare veniam peccantibus in se, fugiunt istam orationem orare. Stulti! Primo, quia qui non sic orat ut docuit Christus, non est Christi discipulus; secundo, quia nec Pater libenter exaudit orationem quam Filius non dictaverit: cognoscit enim Pater Fili sui sensus et verba, neque suscipit quæ usurpatio humana excogitavit, sed quæ sapientia Christi exposuit. AUGUSTINUS in Enchir. (cap. 75). Tamen quia hoc tam magnum bonum, scilicet dimittere debita et diligere inimicos, tantæ multitudinis non est quantam credimus exaudiri cum in oratione dicitur: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*: procul dubio verba sponsionis hujus implentur, si homo nondum ita proficit ut diligat ini-

micum; tamen quando rogitur ab homine qui peccavit in eum ut ei dimittat, dimittit ex corde, qui etiam sibi roganti utique vult dimitti. Jam vero qui eum in quem peccavit, rogat, si peccato suo movetur ut roget, non adhuc est reputandus inimicus, ut eum diligere sit difficile, sicut difficile erat quando inimicitias exercebat.

9. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 14 in op. imperf.). Quia multa magnifica supra mandavit hominibus, ut Deum patrem suum dicant, ut regnum Dei petant venire: ideo nunc additur humilitatis doctrina, cum dicitur: *Et ne nos inducas in tentationem*. AUGUSTINUS de ser. Dom. in monte (lib. 2, cap. 14). Nonnulli codices habent: *Et ne nos inferas in tentationem*: quod tantumdem valere arbitror: nam ex uno græco verbo, εἰσενεγκὴς, *isenenkiis*, utrumque est translatum. Multi autem interpretando ita dicunt: Ne nos patiaris induci in tentationem, exponentes quomodo dictum sit, *Inducas*. Nec enim per se ipsum inducit Deus, sed induci patitur eum quem suo auxilio deseruerit. CYPRIANUS (ubi supra). Qua in parte ostenditur, contra nos nihil adversarium posse, nisi Deus ante permiserit: ut omnis timor noster et devotio convertatur ad Deum. AUGUSTINUS de ser. Dom. in monte (lib. 2, cap. 14). Aliud est autem induci in tentationem, aliud tentari: nam sine tentatione probatus esse nemo potest, sive sibi ipsi, sive alii; Deo autem ante omnes tentationes quisque notissimus est. Non ergo hic oratur ut non tentemur, sed ut non inferamur in tentationem; tamquam si quispiam cui necesse est igne examinari, non orat ut igne non contingatur; sed ut non exuratur. Inducimur enim, si tales inciderint quas ferre non possumus. AUGUSTINUS ad Probam (epist. 121, c. 2). Cum ergo dicimus: *Ne nos inducas in tentationem*, nos admonemur hoc petere, ne deserti ejus adjutorio, alicui tentationi vel consentiamus decepti, vel cedamus afflicti. CYPRIANUS (ubi supra). In quo admonemur infirmitatis et imbecillitatis nostræ, ne quis se insolenter extollat: ut dum procedit humilis et submissa confessio, et datur totum Deo quicquid suppliciter petitur, ipsius pietate præstetur. AUGUSTINUS de bono Perseverantiæ (cap. 5). Cum autem sancti petunt, *Ne nos inferas in tentationem*,

quid aliud quam ut in sanctitate perseverent orant? Hoc autem sibi concessō (quod esse de Dei dono, cum ab illo poscitur, demonstratur), nemo sanctorum non tenet usque in finem perseverantiam sanctitatis; neque enim quisquam in proposito christiano perseverare desistit, nisi in tentationem primitus inforatur. Ideo ergo petimus ne inferamur in tentationem, ut hoc non fiat; et si non fit, Deus non permittit ut fiat: nihil enim fit, nisi quod aut ipse facit, aut fieri permittit. Potens est ergo a malo in bonum flectere voluntates, et lapsū convertere, ac dirigere in sibi placitum gressum, cui non frustra dicitur: *Ne nos inferas in tentationem*: nam qui in tentationem suæ malæ voluntatis non infertur, in nullam prorsus infertur: "unusquisque enim tentatur a concupiscentia sua" (Jac. 1). Voluit ergo Deus a se posci ne inferamur in tentationem, quod poterat nobis et non orantibus dari: quia voluit nos admoneri, a quo beneficia accipimus. Attendat ergo Ecclesia quotidianas orationes suas: orat ut increduli credant; Deus ergo convertit ad fidem; orat ut credentes perseverent; Deus ergo dat perseverantiam usque in finem.

10. AUGUSTINUS de serm. Dom. (lib. 2, cap. 16). Orandum est, non solum ut non inducamur in malum quo caremus, sed ab illo etiam liberemur in quod jam inducti sumus; et ideo sequitur: *Sed libera nos a malo*. CHRYSOSTOMUS in hom. 20. Vel malum hic diabolū vocat, propter excellentiam malitiæ, non quæ ex natura est, sed quæ ex electione. Et quia ad nos implacabile bellum habet, propter hoc dixit: *Libera nos a malo*. CYPRIANUS (ubi supra). Post omnia quidem supradicta, in consummatione orationis venit clausula universas preces nostras collecta brevitate concludens: nihil enim remanet quod ultra adhuc debeat postulari, cum semel protectionem Dei adversus malum petamus, qua impetrata, contra omnia quæ diabolus et mundus operatur, securi sumus. Quis enim de sæculo metus est, cujus in sæculo Deus tutor est? AUGUSTINUS ad Probam (epist. 121, cap. 11). Et hoc ultimum quod in oratione dominica positum est, tam late patet, ut homo Christianus in qualibet tribulatione constitutus, in hoc gemitus edat, et in hoc lacrymas fundat, hinc exordietur, in hoc terminet orationem:

unde sequitur, *Amen*, quo desiderium orantis exprimitur. HIERONYMUS (super illud, *Libera nos a malo*). *Amen* enim, quod in fine constat scriptum, signaculum est dominicæ orationis; quod Aquila interpretatus est *Fideliter*, quod nos *Vere* possumus dicere. CYPRIANUS (ubi supra). Quid mirum, si talis oratio est quam Deus docuit, qui magisterio suo omnem precem nostram saluari sermone brevavit? Hinc per Isaiam fuerat ante prædictum (cap. 10). "Sermone brevium faciet Deus super terram. " Nam cum Dominus Jesus Christus omnibus venerit, ut colligeret doctos pariter atque indoctos, omni sexui atque ætati præcepta salutis ediderit; præceptorum suorum fecit grande compendium, ut in disciplina cælesti discitentium memoria non laboraret, sed quod esset simpliciter fidei necessarium, velociter discerent. AUGUSTINUS ad Probam (ep. 121, cap. 12). Quælibet autem alia verba dicamus, quæ affectus orantis vel præcedendo format ut clareat, vel consequendo accendit ut crescat: nil aliud dicimus quam quod in ista oratione dominica positum est, si recte et congruenter oramus. Qui enim dicit (Eccli. 36): "Clarificare in omnibus gentibus sicut clarificatus es in nobis," quid aliud dicit quam *Sanctificetur nomen tuum*? Qui dicit (Psal. 79): "Ostende faciem tuam, et salvi erimus," quid aliud dicit quam *Adveniat regnum tuum*? Qui dicit (Psal. 118): "Gressus meos dirige secundum eloquium tuum," quid aliud dicit quam *Fiat voluntas tua*? Qui dicit (Prov. 30): "Paupertatem et divitias ne dederis mihi," quid aliud dicit quam *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*? Qui dicit (Psal. 131): "Memento, Domine, David, et omnis mansuetudinis ejus," et (Psal. 7): "Si reddidi retribuentibus mihi mala," quid aliud dicit quam *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*? Qui dicit (Eccli. 23): "Aufer a me concupiscentias ventris," quid aliud dicit quam *Ne nos inducas in tentationem*? Qui dicit (Psal. 58): "Erue me ab inimicis meis, Deus meus," quid aliud dicit quam *Libera nos a malo*? Et si per omnia precationum sanctorum verba discurras, nihil invenies quod in ista oratione dominica non contineatur. Quisquis autem id dicit quod ad evangelicam istam precem pertinere non possit,

carنالiter orat: quod nescio quomodo non dicatur illicite quando renatos Dominus, non nisi spiritualiter docet orare. Qui autem dicit in oratione: Domine, multiplica divitias meas, et honores meos auge; et hoc dicit eorum habens concupiscentiam, non id attendens ut ex his secundum Deum prosit hominibus, puto eum non invenire in oratione dominica quo possit hæc vota aptare. Quamobrem pudeat saltem petere quod non pudet cupere. Aut si et hoc pudet, et cupiditas vincit, melius hoc petetur ut etiam ab isto cupiditatis malo liberet cui dicimus: *Libera nos a malo*. AUGUSTINUS de serm. Dom. (lib. 2, cap. 18). Videtur etiam iste numerus petitionum septenario beatitudinum congruere. Si enim timor Dei est quo beati fiunt pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum, petamus ut sanctificetur in hominibus nomen Dei, timore casto permanente in sæcula sæculorum. Si pietas est qua beati sunt mites, petamus ut veniat regnum ejus, ut mitemur, nec ei resistamus. Si scientia est qua beati sunt qui lugent, oremus ut fiat voluntas ejus sicut in cælo et in terra: quia si corpus tamquam terra cum spiritu tamquam cælo consenserit, non lugebimus. Si fortitudo est qua beati sunt qui esuriunt, oremus ut panis noster quotidianus detur nobis hodie, quo ad plenissimam saturitatem venire possimus. Si consilium est quo beati sunt misericordes, quoniam ipsorum miserebitur, dimittamus debita, ut nobis nostra debita dimittantur. Si intellectus est quo beati sunt mundo corde, oremus non induci in tentationem, ne habeamus duplex cor, temporalia et terrena sectando, de quibus tentationes fiunt in nobis. Si sapientia est qua beati sunt pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur, oremus ut liberemur a malo: ipsa enim liberatio liberos nos faciet filios Dei. CHRYSOSTOMUS in hom. (20 in Matth., circa medium). Quia vero sollicitos nos fecerat inimici memoria, in hoc quod dixerat, *Libera nos a malo*, rursus audaciam præbet per hoc quod in quibusdam libris subditur: *Quoniam tuum est regnum et virtus et gloria*: quia si ejus est regnum, nullum formidare oportet, cum et qui præliatur contra nos, sit ei subjectus. Cum autem virtus ejus et gloria sint infinita, non solum a malis eruere potest,

sed etiam facere gloriosum. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 14 in op. imp.). Hæc etiam ad præcedentia pertinent: quod enim dicit, *Tuum est regnum*, respondet ad illud quod dixerat, *Adveniat regnum tuum*: ne aliquis dicat, Ergo Deus non habet regnum in terra. Quod autem dicit, *Et virtus*, respondet ad id quod dixerat, *Fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra*; ne aliquis dicat, quod Deus non potest facere quod vult. Quod vero dicit, *Et gloria*, respondet ad omnia quæ sequuntur, in quibus gloria Dei apparet.

11. RABANUS (super illud, *Libera nos a malo*). Per hoc quod Dominus dixerat, *Amen*, significat, indubitanter illis a Domino conferri omnia quæ rite postulant, qui conditionis additæ servare pactum non negligunt; unde subditur: *Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cælestis delicta vestra*. AUGUSTINUS in serm. Dom. (lib. 2, cap. 18, a med.). Ubi non est prætereundum, quod ex omnibus his sententiis, quibus nos Dominus orare præcepit, eam potissimum commendandam esse judicavit quæ pertinet ad remissionem peccatorum, in qua nos misericordes esse voluit; quod est unum consilium miseriae evadendi. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 14 in op. imperf.). Non autem dixit, ut prius nobis Deus dimittat, et postea nos debitoribus nostris, scit enim Dominus homines esse mendaces, quoniam etsi acceperint remissionem peccati sui, ipsi suis debitoribus non dimittunt: ideo sic dicitur, ut prius dimittamus, postea petamus dimissionem. AUGUSTINUS in Enchirid. (cap. 73). Quisquis autem roganti et peccati sui penitenti ex corde non dimittit, nullo modo æstimet a Domino sua peccata dimitti: et ideo subdit: *Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra*. CYPRIANUS (de Oratione dominica a medio). Excusatio enim tibi nulla est in die judicii, cum secundum tuam sententiam judicaris, et quod feceris, hoc patiaris. HIERONYMUS (super illud, *Si enim dimiseritis*). Si autem hoc quod scriptum est (Psal. 81): "Ego dixi, Diis estis; vos autem sicut homines innotemini," ad eos dicitur qui propter peccata homines ex diis esse meruerunt: recte ergo et hi quibus peccata dimittuntur, homines appellati sunt. CHRYSO-

stomus in hom. 20. Ideo autem cælorum et Patris. meminit, ut ex hoc provocet auditorem: nihil enim ita te Deo assimilat, sicut injuriæ tibi facientibus ignoscere. Inconveniens est autem, si talis patris filius existens, servilis efficitur; et ad cælum vocatus, terrenum quemdam et vitæ hujus proprium habet sensum.

12. CHRYSOSTOMUS sup. Matth. (hom. 15, in opere imperf.). Quia oratio illa jam fortis est, quæ fit in spiritu humili et corde contrito; qui autem deliciis fruitur, spiritum humilem et cor contritum habere non potest; manifestum est quoniam oratio sine jejuniio gracilis est et infirma: et ideo quicumque pro aliqua necessitate voluerunt orare, jejunium adjutorium est orationis. Unde consequenter Dominus, post doctrinam de oratione, subjungit doctrinam de jejunio dicens: *Cum autem jejunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes*. Sciebat enim Dominus gloriam vanam ex omni bono procedere; ideo spinam vanæ gloriæ, quæ nascitur in terra bona, jubet præcidere, ne suffocet jejunii fructum. Non autem potest fieri ut non sentiat qui jejunat; sed melius est ut jejunium te ostendat, quam tu jejunium. Non autem potest fieri ut sit hilaris qui jejunat; ideo non dixit, *Nolite esse tristes*; sed, *Nolite fieri tristes*: qui enim per imposturas aliquas pallentes apparent, illi non sunt tristes, sed fiunt; qui autem naturaliter propter assiduum jejunium tristis est, non fit tristis, sed vere est: unde subdit: *Exterminant enim facies suas, ut pareant hominibus jejunantes*. Hieronymus (super illud, *Exterminant facies*). Verbum *exterminant*, quod in ecclesiasticis scripturis vitio interpretum tritum est, aliud multo significat quam vulgo intelligitur. Exterminantur quippe exules, qui mittuntur extra terminos. Pro hoc ergo sermone, *demoliuntur* semper accipere debemus, quod græce dicitur *ἀγανίζουσι*. Demolitur autem hypocrita faciem suam, ut tristitiam simulet, et animo forte lætante luctum gestat in vultu. GREGORIUS, 8 Mor. (cap. 30, quod in novis exempl. est 26). Nam ora pallescunt, corpus debilitate quatitur, pectus interrumpentibus suspiriis urgetur, nihilque tanto labore aliud nisi æstimatio humana cogitatur. LEO Papa (in serm. 3 de Epiph.). Non sunt autem casta jeju-

nia quæ non de ratione veniunt continentia, sed de arte fallaciæ. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 15 in opere imperf.). Si ergo qui jejunat et tristem se facit, hypocrita est; quanto magis iniquior est qui non jejunat, sed argumentis quibusdam in facie sua pingit venalem pallorem, quasi jejunii signum? AUGUSTINUS de serm. Dom. in monte (lib. 2, cap. 19). In hoc autem capitulo maxime advertendum est, non in solo rerum corporearum nitore atque pompa, sed etiam in ipsis sordibus luctuosus esse posse jactantiam, et eo periculosiorem, quo sub nomine servitutis Dei decipit. Qui ergo immoderato cultu corporis atque vestitus vel ceterarum rerum nitore fulget, facile convincitur rebus ipsis pomparum sæculi esse sectator, nec quemquam fallit dolosa imagine sanctitatis; qui autem in professione christianitatis inusitato squalore ac sordibus intentos in se hominum oculos facit, cum id voluntate faciat, non necessitate patiatur, ex ceteris ejus operibus potest cognosci utrum hoc contemptu superflui cultus, an ambitione aliqua faciat, REMIGIUS. Fructus autem jejunii hypocritarum manifestatur cum subinfertur: *Ut pareant hominibus jejunantes. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam, idest quam desideraverunt*.

13. GLOSSA. Docuit Dominus quid non est faciendum; modo docet quid est faciendum, dicens: *Tu autem cum jejunas, unge caput tuum, et faciem tuam lava*. AUGUSTINUS de serm. Dom. in monte (lib. 2, cap. 22). Quæri autem solet quid sit quod hic dicitur: non enim quisquam recte præceperit (quamvis faciem quotidiana consuetudine lavemus), unctis quoque capitibus, cum jejunamus, nos esse debere; quod turpissimum omnes fatentur, CHRYSOSTOMUS sup. Matth. (hom. 15, in opere imperf.). Item si ideo jubet nos non fieri tristes, ne per tristitiam appareamus hominibus jejunare; si unctio capitis et lavatio faciei a jejunantibus semper serventur; nihilominus erunt signa jejunii. Hieronymus (super illud, *Tu autem cum jejunas*). Sed loquitur juxta ritum provincie Palæstine, ubi diebus festis solent ungere capita. Præcipit ergo ut quando jejunamus, lætos et festivos nos esse monstremus. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 15 oper. imperf.). Simplex ergo in-

interpretatio hujus est, quoniam per aggregationem intelligenda sunt ista sicut cetera ante dicta, tanquam si dicat: Sic longe te facere debes ab ostentatione jejunii tui, ut, si posset fieri (quod tamen non docet), ea etiam facias quæ ex diverso luxuriæ et epulationis videntur esse indicia: unde sequitur: *Ne videaris hominibus jejunare*. CHRYSOSTOMUS in hom. (21, parum a princ.). In eleemosyna quidem non simpliciter hoc posuit; sed dixit eleemosynam non esse faciendam eorum hominibus, apponens ut videremur ab eis: in jejuniis autem et oratione nihil tale addidit: quoniam eleemosynam quidem impossibile est omnino latere, orationem autem et jejunium possibile est. Non parvus autem fructus est humanam gloriam contemnere: per hoc enim aliquis a gravi hominum servitute liberatur, et proprie virtutis operator efficitur, cum amans non propter alios, sed propter seipsam. Sicut enim nos contumeliam aestimamus, cum non propter nos, sed propter alios diligimur; ita nec virtutem oportet propter alios sequi, nec Deo propter homines obedire, sed propter seipsam. Ideo sequitur: *Sed Patri tuo, qui est in abscondito*. GLOSSA (interl. et ord. simul). Idest, Patri tuo cælesti qui est invisibilis, vel qui habitat in corde per fidem; Deo autem jejunat qui pro ejus amore se macerat, et quod sibi subtrahit, alteri largitur.

Et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. REMIGIUS. Sufficit enim tibi ut qui est inspector conscientie, sit et remunerator. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 15 oper. imperf.). Spiritualiter autem facies animæ conscientia intelligitur. Sicut enim in conspectu hominum gratioſa est facies pulchra, sic in oculis Dei speciosa est munda conscientia. Hæc facies hypocritæ, qui propter homines jejunant, exterminant, fallere volentes Deum et homines; nam semper vulnerata est conscientia ejus qui peccat. Si ergo abstuleris nequitiam ab anima tua, lavasti conscientiam tuam, et bene jejunas. LEO PAPA in serm. de Jejun. (sermone 6 de quadragesima, qui incipit "Semper quidem"). Impleri enim debet jejunium, non ciborum tantummodo parcitate, sed maximo privatione vitiorum. Nam cum ob hoc castigatio ista sumatur, ut carnalium desideriorum fomites subtrahantur, nullum magis se-

ctandum est conscientie genus quam ut semper simus ab injusta voluntate sobrii, et ab inhonesta actione jejuni; quæ devotio non secernit invalidos, quia etiam in languido corpore potest animæ integritas reperiri. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 15, in op. imp.). Spiritualiter autem caput tuum Christus est. Sitientem pota, esurientem ciba; et sic oleo misericordiæ unxisti caput tuum, idest Christum, qui clamat in Evangelio (infra 25): *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis*. GREGORIUS in hom. (16, super Evang.). Illud enim jejunium Deus approbat quod ante oculos ejus manus eleemosynarum lavat. Hoc ergo quod tibi subtrahis, alteri largire; ut unde tua caro affligitur, inde egentis proximi caro reparetur. AUGUSTINUS de serm. Dom. (lib. 2, cap. 20). Vel caput recte accipimus rationem, quia in anima præminet, et cetera hominis membra regit. Ungere ergo caput ad lætitiā pertinet. Interior ergo gaudeat de jejunio suo qui jejunando se avertit a voluntate sæculi, ut sit subditus Christo. GLOSSA (ord. super illud, *Ungere caput tuum*). Ecce non omnino in novo testamento ad litteram accipiuntur. Ridiculum enim est in jejunio oleo delibari; sed spiritu amoris ejus, cujus passionibus debemus participare, nos macerando, mens debet inungi. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 15, in opere imperf.). Proprie autem debet faciem quidem lavare; caput autem non lavare, sed ungere. Quamdiu enim sumus in corpore, conscientia nostra sordida est in peccatis: Caput autem nostrum Christus peccatum non fecit.

14. CHRYSOSTOMUS in hom. 21. Postquam vanæ gloriæ expulit aegritudinem, optime jam sermonem de contemptu divitiarum inducit. Nihil enim isti pecunies concupiscere facit ut gloriæ cupido: propter hoc namque famulorum greges et auro opertos equos et argenteas mensas expetunt homines, non ut utilitatem aut voluptatem impleant, sed ut multis ostendantur: et hoc est quod dicit: *Nobite thesaurizare vobis thesauros in terra*. AUGUSTINUS de serm. Dom. (lib. 2, cap. 21). Si enim eo corde quisque operetur aliquid ut terrenum commodum adipiscatur; quomodo erit cor mundum quod in terra volutatur? Sordescit enim aliquid cum inferiori miscetur naturæ,

quamvis in suo genere non sordidetur, quia etiam de puro argento sordidatur aurum si misceatur: ita et animus noster terrenorum cupiditate sordescit, quamvis terra in suo ordine munda sit. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 15, in opere imperf. a medio). Vel aliter. Quia supra Dominus nihil de eleemosyna, vel oratione, vel jejunio docuerat, sed simulationem eorum compescuit tantum; nunc secundum tria prædicta, tres consequentias introducit doctrinæ: quarum prima pertinet ad eleemosynam, quæ est hæc: *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra*; ubi primo dat consilium ut eleemosyna fiat; ut sit ordo narrationis talis: *Cum facis eleemosynam, noli tuba canere ante te*: et postea subsequitur: *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra*; secundo ostendit quæ sit utilitas in eleemosyna faciendâ; tertio ut neque timor inopiæ accidentis impediat voluntatem eleemosynæ faciendæ. CHRYSOSTOMUS in hom. (21 in Matth. super illud, *Nolite thesaurizare*). Dicens autem, *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra*, subdit, *Ubi ærugo et tineæ demolitur*: ut demonstret thesauri qui est hic, nocumentum, et ejus qui est in cælo, utilitatem, et a loco, et ab his quæ nocent; quasi dicat: Quid formidas ne pecuniæ consumantur, si eleemosynam dederis? Itaque da eleemosynam, et additionem accipient: etenim quæ in cælis sunt apponentur: quod si non dederis, pereunt. Et non dixit, Aliis derelinquis, quoniam hoc delectabile est hominibus. RABANUS (super eodem verbo). Tria autem ponit, secundum tres diversitates divitiarum. Metalla æruginè, vestes tineæ demoluntur: sunt autem alia quæ neque æruginem neque tineam timent, sicut lapides pretiosi; et ideo ponit generale detrimentum, scilicet fures, qui omnes divitias rapere possunt. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 15, in opere imperf. a medio). Alia littera habet: *Ubi tineæ et commestura exterminant*. Omnia enim bona mundi triplex tollit interitus. Aut enim a semetipsis veterascunt et tineant, sicut vestimenta; aut ab ipsiis dominis luxuriose viventibus comeduntur; aut ab extraneis vel dolo, vel vi, vel calumniis, vel alio iniquo modo diripiuntur: qui omnes fures dicuntur, quia per iniquitatem festinant aliena facere sua. Sed dices: Numquid

omnes hæc qui habent, perdent ea? Interim quidem dicam, quia etsi non omnes perdunt, tamen multi perdunt. Vere autem et male servatas divitias, etsi non corporaliter, spiritualiter tamen perdidisti: quia non proficiunt tibi ad usum salutis. RABANUS. Allegorice autem ærugo significat superbiam, quæ decorem virtutum obscurat. Tineæ, quæ vestes latenter rodit, invidia est, quæ bonum studium lacerat, et per hoc compactionem unitatis dissipat. Fures sunt hæretici et dæmones, qui semper ad hoc sunt intenti ut spiritualibus spolient. HILARIUS (can. 5, in Matth. parum a princip.). Ceterum laus cælestis æterna est, nec furto surrepti subtrahenda, nec tineæ et rubiginè invidiæ excidenda: et ideo sequitur: *Thesaurizate autem vobis thesauros in cælis, ubi neque ærugo neque tineæ demolitur, et ubi fures non effodiunt neque furantur*. AUGUSTINUS de serm. Dom. in monte (lib. 2, cap. 21, parum a princ.). Cælum autem hoc loco non corporeum acceperim, quia omne corpus pro terra habendum est. Totum enim mundum debet continere qui sibi thesaurizat in illo cælo de quo dictum est (Psal. 118): "Cælum cæli Domini," id est in firmamento spirituali. *Cælum enim et terra transibunt*, infra 28: non autem in eo quod transit collocare debemus thesaurum nostrum, sed in eo quod semper manet. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 15, in op. imperf. a med.). Quid ergo melius est, an in terra reponere, ubi incertus est conservationis eventus: an in cælo, ubi est certa custodia? Quæ autem stultitia est illic relinquare unde exiturus es, et illic non præmittere quo iturus es? Illic ergo substantiam tuam colloca ubi patriam habes. CHRYSOSTOMUS in hom. (21 in Matth. ante med.). Quia tamen non omnis terrenus thesaurus æruginè aut tineæ destruitur, aut per fures aufertur; ideo aliud inducit dicens: *Ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum*; ac si dicat: Etsi nihil priorum veniat, non parvam sustinebis jacturam inferioribus affixus, et eorum servus factus, et a cælestibus cadens, et nihil excelsorum cogitare potens. HIERONYMUS (super illud, *Ubi enim est thesaurus*). Hoc autem non solum de pecunia, sed de cunctis possessionibus sentiendum est. Culosi enim Deus venter est; lascivi thesauri sunt

lubrica amoris libido. Hinc fuerit unusquisque a quo vincitur. Ibi ergo habet cor, ubi et thesaurum. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 15, in opere imperf.). Vel aliter. Ponit nunc quæ sit utilitas in elemosyna facienda. Qui enim collocat thesauros in terra, non habet quid speret in cælo. Ut quid ergo aspiat in cælum, ubi nihil repositum habet? Unde dupliciter peccat: primo, quia mala congregat; secundo, quia cor habet in terra; et ex contrariis causis dupliciter bene facit qui thesaurizat in cælo.

15. CHRYSOSTOMUS in homil. (21 ante medium). Postquam fecit mentionem de intellectu in servitutem redacto et captivato, quia hoc non multis facile cognoscibile erat, ad exteriorem doctrinam transponit dicens: *Lucerna corporis tui est oculus tuus*; ac si dicat: Si non nosti quid est jactura intellectus, a corporalibus hoc discere: quod enim est oculus corpori, hoc est intellectus animæ. Sicut ergo oculis orbatis multum operationis reliquorum membrorum amittitur, lumine eis extincto, ita et mente corrupta, multis malis vita tua impletur. HIERONYMUS (super illud, *Si oculus tuus fuerit simplex*). Hoc ergo totum transfert ad sensum: quomodo enim corpus totum est in tenebris, si oculus non fuerit simplex; ita si anima principalem fulgorem suum perdiderit, universus sensus, vel sensualis pars animæ in caligine commorabitur: unde dicitur: *Si ergo lumen quod in te est, tenebras aint, ipsas tenebras quantæ erunt?* idest, si sensus, qui lumen est animæ, vitio caligatur, ipsa putas caligo quibus tenebris obvolvitur? CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 15, in opere imperf. a med.). Videtur autem quod non de corporali oculo hic loquatur, nec de hoc corpore quod videtur de foris; alioquin dixisset, Si oculus tuus sanus fuerit aut infirmus: nunc autem dicit: *Simplex et nequam*. Si autem benignum oculum habet et infirmum, numquid corpus ejus in lumine est? Aut si malignum et sanum, numquid corpus ejus in tenebris est? HIERONYMUS (ibidem). Sed solent lippientes lucernas videre numerosas; simplex autem oculus et purus simplicia intuetur et pura. CHRYSOSTOMUS, super Matth. (ibidem). Vel dicitur oculus non a foris sed ab intus. Lucerna enim est mens, per quam anima videt Deum.

Qui ergo cor habet ad Deum, illius oculus lucidus est; idest illius mens munda est, non terrenis concupiscentiis sordidata. Tenebræ autem in nobis sunt sensus carnales, qui semper desiderant quæ sunt tenebrarum. Qui ergo habet oculum mundum, idest mentem spirituales, corpus suum servat lucidum, idest sine peccato: etsi enim caro desiderat mala, virtute tamen divini timoris repercutit eam. Qui autem habet oculum, idest mentem, aut malignitate tenebrosam, aut concupiscentia turbulentam, tenebrosus possidet corpus: non enim resistit carni quando concupiscit perversa, quia non habet spem in cælo, quæ præstat nobis virtutem ut concupiscentiis resistamus. HILARIUS (can. 5 in Matth., paulo post princ.). Vel aliter. De officio luminis oculi, lumen cordis expressit: quod si simplex et lucidum manebit, claritatem æterni luminis corpori tribuet, et splendorem originis suæ corruptioni carnis infundet, scilicet in resurrectione; si autem obscurum peccatis et voluntate erit nequam, vitiis mentis natura corporis subiacabit. AUGUSTINUS de serm. Domini (lib. 2, cap. 21 ante med.). Vel aliter. Oculum hic accipere debemus intentionem nostram; quæ si munda fuerit et recta, omnia opera nostra, quæ secundum eam operamur, bona sunt: quæ quidem omnia totum corpus appellavit, quia et Apostolus membra nostra dicit quædam opera, ubi ait (Coloss. 3): "Mortificate membra vestra, fornicationem et immunditiam." Non ergo quid quisque faciat, sed quo animo faciat considerandum est. Hoc est enim lumen in nobis, quia hoc nobis manifestum est bono animo nos facere quod facimus. "Omne enim quod manifestatur, lumen est," (Eph. 5). Ipsa vero facta, quæ ad hominum societatem procedunt, incertum nobis habent exitum; et ideo tenebras eas vocavit: non enim novi cum pecunia porrigo indigenti, quid sit inde facturus. Si ergo ipsa cordis intentio, quæ tibi nota est, sordidatur appetitu temporalium rerum, magis ipsum factum, cujus incertus est exitus, sordidum erit; quia etsi bene alicui proveniat quod tu non recta intentione facis, quomodo tu feceris imputabitur tibi, non quomodo illi provenierit. Si autem simplici intentione, idest fine caritatis,

opera nostra fiant, tunc munda sunt, et placent in conspectu Dei. AUGUSTINUS contra Mendac. (cap. 7). Sed ea quæ constat esse peccata, nulla velut bona intentione facienda sunt: ea quippe opera hominum si causas habuerint bonas vel malas, nunc sunt bona nunc mala, quæ non sunt per seipsa peccata: sicut victum præbere pauperibus bonum est, si fiat misericordiæ causa; malum autem si fiat causa jactantiæ. Cum vero opera ipsa peccata sunt, ut furta, stupra et hujusmodi; quis dicat causis bonis esse facienda, vel peccata non esse? Quis dicat: Furem divitibus, ut habeamus quid demus pauperibus? GREGORIUS (28 Moral., cap. 15 in antiquis, in novis exempl. 6). Vel aliter. *Si lumen quod in te est*; idest, si hoc quod nos bene agere cepimus, ex mala intentione offuscamus: ipsa quæ mala esse non ignoramus, etiam cum facimus, *quantæ tenebræ sunt?* REMIGIUS. Vel aliter. Fides lucernæ assimilatur, quia per eam egressus interioris hominis, idest actio, illuminatur, ne offendant: secundum illud Psal. 118: "Lucerna pedibus meis verbum tuum:," quæ si fuerit munda et simplex, totum corpus lucidum erit; si vero sordida, totum corpus erit tenebrosum. Vel aliter. Per lucernam intelligitur rector Ecclesiæ, qui bene oculus dicitur, quia salutaria plebi subjectæ providere debet, quæ per corpus intelligitur. Si ergo rector Ecclesiæ erraverit, quanto magis errabit populus ei subjectus?

16. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. in opere imperf. in princ.). Superius dixerat Dominus, quod qui habet mentem spiritalem, ille potest corpus suum servare sine peccato; qui autem non habet, non potest; cujus rationem subiungit, dicens: *Nemo potest duobus dominis servire.* GLOSSA. Vel aliter. Quia dictum est supra quod propter intentionem temporalium, bona mala fiunt; unde posset aliquis dicere: Ego faciam bona et propter temporalia et propter cælestia. Contra quod Dominus ait: *Nemo potest duobus dominis servire.* CHRYSOSTOMUS in hom. 22. Vel aliter. In anterioribus, avaritiæ compressit tyrannidem per multa et magna; sed adhuc alia apponit ampliora. Non enim in hoc solum nobis nocent divitiæ quod latrones adversus nos armant, et quod in-

tellectum obtenebrant; sed etiam a servitute Dei nos expellunt. Et hoc probat a communibus conceptionibus, dicens: *Nemo potest duobus dominis servire*: duos autem dicit qui contraria injungunt: concordia enim multos unum facit: quod ostenditur per hoc quod subdit: *Aut enim unum odio habebit.* Ideo autem dū ponit, ut monstret facilem esse transmutationem ad melius. Si enim dicas: Servus factus sum pecudiarum, amando scilicet eas, monstrat quod possibile est aliud venire; scilicet non sustinendo servitutem, sed contemnendo. GLOSSA. Vel duo tangere videtur servitium genera. Quidam enim serviunt liberaliter ex amore, quidam serviliter ex timore. Si ergo aliquis ex amore serviat uni contrariorum dominorum, necesse est ut alterum odio habeat; si vero ex timore serviat, necesse est ut dum unum sustinet, alterum contemnât. Res autem terrena, vel Deus, si in corde hominis dominetur, ad contraria ex utroque trahitur homo: nam Deus trahit ad superiora sibi servantem, res vero terrena ad inferiora: et ideo quasi concludens subdit: *Non potestis Deo servire et mammonæ.* HIERONYMUS (super illud, *Non potestis servire Deo et mammonæ*). Mammona sermone syriaci divitiæ nuncupantur. Audiat ergo hoc avarus, qui censetur vocabulo christiano, non posse se simul divitiis Christoque servire. Et tamen non dixit, Qui habet divitias; sed, Qui servit divitiis. Qui enim divitiarum servus est, divitias custodit ut servus; qui autem servitutis excussit jugum, distribuit eas ut dominus. GLOSSA. Per mammonam etiam intelligitur diabolus, qui præest divitiis; non quod possit eas dare, nisi quando Deus permittit; sed quia per eas homines fallit. AUGUSTINUS de sermone Domini in monte. (lib. 2, cap. 22). Qui enim servit mammonæ, idest divitiis, illi utique servit qui rebus istis terrenis merito suæ perversitatis præpositus, princeps hujus sæculi a Domino dicitur. Vel aliter. Qui sint duo domini, ostendit cum dicitur: *Non potestis Deo servire et mammonæ*, scilicet Deo et diabolo. *Aut ergo hunc odio habebit homo, et alterum diligit*, idest Deum; *aut alterum patietur, et alterum contemnet.* Patitur enim durum dominum quisquis servit mammonæ: sua enim cupiditate implicatus subditur dia-

hola, et non eum diligit. Nient qui ancilla aliena conjunctus est, propter concupiscentiam, duram patitur servitutem; et non diligit eum cuius ancillam diligit. Dixit autem, *Alterum contemnet, non Odio habebit*: nullus enim vera conscientia Deum potest odiasse. Contemnit autem, id est non timet eum, eum quasi de ejus bonitate securus est.

17. AUGUSTINUS de serm. Dom. in monte (lib. 2, cap. 22) Quia superius docuerat Dominus, quod quisquis vult diligere Deum, et cavere ne offendant, non se arbitretur duobus dominis posse servire; ne forte quavis jam superflua non quiescant, propter ipsa tamen necessaria eor duplicatur, et ad ea deflectenda torquentur intentio; subjungit dicens: *Ideo dico vobis: Ne solliciti sitis animum vestrum quid manducetis, neque corpus vestrum quid induamini*. Chrysostomus in homil. 22. Non hoc dicit, quod anima cibo indigeat, incorporea est enim; sed secum ducit communem locutus est consuetudinem: aliter enim non potest morari in corpore, nisi eo cibato. AUGUSTINUS (lib. 2 de serm. Dom. in monte, cap. 22). Vel animam in hoc loco pro animali vita positam noverimus. Hieronymus. In nonnullis codicibus additum est, *Neque quid hibeatis*. Ergo quod omnibus natura tribuit, et jumentis et bestis hominibusque commune est, hujus cura non penitus liberamur; sed praecepit nobis ne solliciti simus quid manducemus: quia in sudore vultus preparamus nobis panem: labor exersendus est, sollicitudo tollenda. Quod autem hic dicitur, *Ne solliciti sitis*, de carnali cibo et vestimento accipiamus: ceterum de spiritualibus cibis et vestimentis spiritus debemus esse solliciti. AUGUSTINUS de Haer. (cap. 57). Dicuntur autem Eucharistia quidam haeretici, opinantes, monacho non licere, sustentanda vitae suae causa, aliquid operari, atque ita aspicuos profiteri ut omnino ab operibus vacent. AUGUSTINUS de opere Monach. (cap. 1). Inquiunt enim: Non de hoc opere corporali, in quo vel agricola vel opifex laborant, praecepit Apostolus cum dixit (2 Thess. 3): " Qui non vult operari, non manducet. " Neque enim Evangelio potuit esse contrarius, ubi ait Dominus: *Ideo dico vobis: Ne solliciti sitis*. In verbo ergo Apostoli praedicto spiritualia opera debemus accipere, de quibus alibi

dicitur. (1 Corinth. 3): " Ego plantavi, Apollo rigavit. " Et ita se arbitrantur apostolicis obtemperare sententia, cum Evangelium credunt de non curanda corporali vitae hujus indigentia praecipisse, et Apostolum de opere et cibo spiritali dixisse (loc. cit.): " Qui non vult operari, non manducet. " Prius ergo demonstramus Apostolum opera corporalia servos Dei operari voluisse. Praemiserat enim dicens: " Ipsi scitis quomodo oporteat nos imitari; quia non inquieti fuimus inter vos, neque panem ab aliquo gratis manducavimus; sed in labore et fatigationis die ac nocte laborantes, ne quem vestrum gravaremus: non quia non habuimus potestatem, sed ut nos ipsos formam daremus vobis, quia nos imitaremur. Nam et cum essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis, quoniam si quis non vult operari, non manducet. " Quid ad hoc dici potest, quando exemplo suo docuit quid praeciperit, scilicet corporaliter operando? Nam quod corporaliter operaretur, ostenditur in Actibus, cap. 18, ubi dicitur, quod mansit cum Aquila et uxore ejus Priscilla, opus faciens apud illos: erant enim tabernaculorum artifices (cap. 3). Et tamen Apostolo, tamquam praedicatori Evangelii, militi Christi, plantatori vineae, pastori gregis, constituerat Dominus ut de Evangelio viveret; qui tamen stipendium sibi debitum non exegit, ut se formam daret eis qui exigere indebita cupiebant. Audiant ergo qui non habent hanc potestatem quam ille habebat, ut tantummodo spiritaliter operantes manducent panem a corporali labore gratuitum (cap. 21). Hi autem Evangelistae sunt, si ministri altaris, si dispensatores sacramentorum, habent hanc potestatem, si eadem habebant aliquid in saeculo, quo facile sine officio sustentarent hanc vitam, quod conversi ad Deum indigentibus dispartiti sunt, et credenda est eorum infirmitas et ferenda. Nec attendendum in quo loco hoc quod habebant impenderint, cum omnium Christianorum sit una respublica (cap. 22). Sed qui veniunt ad professionem servitutis Dei ex vita rusticana, et ex opifum exereitio et plebeo labore, si quo minus operantur, excusari non possunt. Nullo enim modo deest ut in ea vita ubi senatores sunt

laboriosi, ibi fiant opifices otiosi: et quo veniunt relictis deliciis suis qui fuerunt prædiorum domini, ibi sint rustici delicati. At cum Dominus ait, *Notite solliciti esse*, non hoc dicit ut ista non procurent, quantum necessitatis est, unde honeste poterunt; sed ut ista non intueantur, et propter ista faciant quicquid in Evangelii prædicatione facere jubentur: eam namque intentionem paulo superius oculum vocaverat. Chrysostomus in hom. (22 in Matth.). Vel potest aliter continuari: cum enim docuisset Dominus pecuniam despiciere; ne aliqui dicerent, qualiter poterimus vivere, si omnia projecimus? subjungit dicens: *Ideoque dico vobis: Ne solliciti sitis anime vestre*. Glossa (interlin.). Id est, cura temporalis ne retrahamini ab æternis. HIERONYMUS. Præcipitur ergo nobis ne solliciti simus quid comedamus, quia in sudore vultus præparamus nobis panem: ergo labor exerceendus est, sollicitudo tollenda. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 16, in op. imperf.). Non enim sollicitudinibus spiritualibus, sed laboribus corporalibus acquirendus est panis, qui laborantibus pro præmio diligentis, Deo præstante, abundat, et negligentibus pro pœna, Deo faciente, subducitur. Confirmat autem spem nostram Dominus; et primo de majore ad minus descendit dicens: *Nonne anima plus est quam esca, et corpus plus quam vestimentum?* HIERONYMUS. Qui majora præstitit, utique et minora præstabit. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 16, in op. imperf.). Nisi enim voluisset conservari quod erat, non creasset: quod autem sic creavit ut per escam servetur, necesse est ut det ei escam quamdiu vult esse quod fecit. HILARIUS (can. 5 in Mattheum ante medium). Vel aliter. Quia corruptus circa futurorum curam infidelium sensus est, calumniantium quæ in resurrectione corporum speciositas futura, quæ in substantia eternitatis alimonia; ideo subsequenter dicitur: *Nonne anima plus est quam esca?* Non enim patitur spem nostram futuri in resurrectione cibi et potus et vestitus sollicitudine demorari; ne tanto pretiosa reddenti, corpus scilicet atque animam, contumelia in non efficiendis levioribus inferatur.

18. CHRYSOSTOMUS (hom. 16 super Matth. in op. imp.). Postquam confirmavit spem

nostram de majore ad minus descendens, deinde confirmat de minori ad majus ascendens, cum dicit: *Respiciite volatilia cæli, quia non serunt neque metunt. Aviveris de opere Monachorum* (cap. 28). Quidam se dicunt propterea operari non debere, quia nec volucres cæli seminant neque metunt. Cur ergo non attendunt quod sequitur: *Neque congregant in horrea?* Cur ergo isti manus otiosas et plena repositoria volunt habere? Cur denique molunt et coquant? Hæc enim aves non faciunt. Aut si reperiunt quibus hoc persuadent, ut eis per singulos dies escas afferant præparatas; saltem sibi de fontibus aquam afferunt et reponunt, quod volatilia non faciunt. Sed si nec aqua sibi vasa coguntur implere, et jam illos qui tunc erant Jerusolymis novo gradu justitiæ supergressi sunt, qui de misso sibi ex gratia frumento panem fecerunt, aut facere curaverunt; quod aves non faciunt. Non possunt autem ista servare, ut scilicet nihil in crastinum reponant, qui se per multos dies a conspectu hominum separatos, et nulli ad se præbentes accessum, includunt seipsos, viventes in magna intentione orationum. An forte quo sunt sanctiores, eo sunt volucres dissimiliores? Quod ergo dicit de volatilibus cæli, ad hoc dicit, ne quisquam putet Deum servorum suorum necessaria non curare, cum ejus providentia usque ad ista gubernanda perveniat. Neque enim non ipse pascit eos qui manibus operantur; neque etiam quia Deus dixit (Psal. 49). "Invoca me in die tribulationis, et erui te: " non debuit fugere Apostolus, sed expectare ut comprehenderetur, et cum Deus sicut tres pueros, de mediis ignibus liberaret. Sicut enim qui fugientibus sanctis hujusmodi questionem objiceret, responderunt, non se oportuisse tentare Deum, sed tunc talia Deum, si vellet, esse facturum, ut eos liberaret, sicut Danieli a leonibus et Petrum a vinculis, cum ipsi quid facerent non haberent; cum vero eis fugam in potestatem dedisset, etiam si liberarentur per illam, non nisi ab ipso liberari: sic servis Dei valentibus manibus suis victum transigere, si ex Evangelio moverit questionem de volatilibus cæli, quæ non seminant, neque metunt, facile respondebunt: Si nos per aliquam infirmitatem vel occupationem non possumus

operari, ille nos pascet sicut aves, quæ nihil operantur. Cum autem possumus, non debemus tentare Deum, quia hæc quæ possumus, ejus munere possumus: et cum hic vivimus, illo largiente vivimus qui largitus est ut possimus: et ille nos pascit a quo aves pascuntur, sicut dicitur: *Et Pater vester cælestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis?* AUGUSTINUS de serm. Domini in monte (lib. 2, cap. 22, in fin.). Id est carius vos valetis; quia rationale animal, sicut est homo, sublimius ordinatur in rerum natura quam irrationalia, sicut sunt aves. AUGUSTINUS, 11 de Civit. Dei (cap. 16). Plerumque tamen carius comparatur equus quam servus, et gemma quam famula, non ratione considerantis, sed necessitate indigentis, seu voluptate cupientis. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 16 in op. imperf.). Omnia enim animalia Deus propter hominem fecit, hominem autem propter se: quanto ergo pretiosior est hominis creatio, tanto major est Dei sollicitudo de ipso. Si ergo aves non laborantes inveniunt escas, homo non inveniet, cui Deus dedit et operandi scientiam et fructificandi spem? HIERONYMUS (super illud, *Respicite volatilia cæli*). Sunt autem quidam qui dum volunt terminos patrum excedere et ad alta volitare, in ima merguntur. Volatilia cæli Angelos esse volunt, ceterasque in Dei ministerio fortitudines, quæ absque sui cura, Dei alantur providentia. Si hoc itaque est, ut intelligi volunt, quomodo sequitur dictum ad homines: *Nonne vos magis pluris estis illis?* Simpliciter ergo accipiendum, quod si volatilia absque cura et ærumnis, Dei aluntur providentia, quæ hodie sunt et cras non erunt; quanto magis homines, quibus æternitas repromittitur? HILARIUS (can. 5 in Matth. circa med.). Potest autem dici, quod sub nomine volucrum, exemplo nos immundorum spirituum hortatur, quibus sine aliquo negotio quærendi et congregandi, vivendi tamen tribuitur de æterni consilii potestate substantia; atque ut ad immundos istud spiritus referatur, opportune adjecit: *Nonne vos pluris estis illis?* de comparationis præstantia differentiam nequitie et sanctitatis ostendens. GLOSSA. Non solum autem exemplo avium, sed experimento docet, quod ad hoc quod sumus et vivimus, nostra cura non sufficit, sed divina providentia ope-

ratur: dicens, *Quis autem vestrum cogitans potest adjicere ad staturam suam cubitum unum?* CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 16 in op. imp. a medio). Deus enim est qui per singulos dies incrementa corporis tui facit, te non intelligente. Si ergo in teipso quotidie Dei providentia operatur, quomodo in necessariis tuis cessabit? Si autem vos cogitando modicam partem corpori vestro addere non potestis, quomodo cogitando salvandi estis in toto? AUGUSTINUS de serm. Domini in monte (lib. 2, cap. 23, circa princ.). Vel potest referri ad sequentia; ac si diceret: non esse cura nostra factum ut ad hanc staturam veniret corpus nostrum, ex hoc intelligi potest quod si velletis adjicere unum cubitum, non possetis. Illi ergo tegendi corporis curam relinquit, cujus cura factum est ut esset tantæ stature. HILARIUS (can. 5 in Matth. circa med.). Vel aliter. Sicut fidei vitalis substantiæ nostræ de documento spirituum firmavit, ita opinionem futuri habitus judicio communis intelligentiæ dereliquit. Cum enim universorum corporum quæ vitam hauserunt, diversitatem in unum perfectum virum sit excitaturus, solusque potens sit ad unicujusque proceritatem cubitum unum et alterum tertiumve præstare; de vestitu, id est de specie corporum, cum ejus contumelia ambigimus, qui ut æqualem omnem hominem efficiat, tantum mensuræ est humanis corporibus additurus. AUGUSTINUS, ult. de Civit. Dei (cap. 15 in princ.). Sed si Christus in ea mensura corporis in qua mortuus est, resurrexit, nefas est dicere, cum resurrectionis omnium tempus venerit, accessuram corpori ejus eam magnitudinem quam non habuit, quando in ea discipulis, in qua notus erat, apparuit, ut longissimis fieri possit æqualis. Si autem dixerimus ad dominici corporis modum, etiam minorum majorumque corpora redigenda, peribit de multorum corporibus per plurimum, cum ipse nec capillum periturum esse promiserit. Restat ergo ut quisque recipiet suam mensuram, quam vel habuit in juventute, si senex est mortuus, vel fuerat habiturus, si est ante defunctus. Et ideo non est dictum ab Apostolo, In mensuram stature, sed "In mensuram ætatis plenitudinis Christi," Ephes. 4; quia resurgent corpora mortuorum in juvenili ætate et robore,

ad quam Christum pervenisse cognovimus.

19. CHRYSOSTOMUS in hom. 23. Postquam monstravit quod non oportet nos pro cibo esse sollicitos, ad id quod levius est pertransit: neque enim ita necessarium est indumentum sicut cibis: unde dicit: *Et de vestimentis quid solliciti estis?* Non autem hic utitur exemplo voluerum, ut induceret pavonem et cygnum, a quibus erat similia exempla accipere; sed utitur exemplo liliorum, dicens: *Considerate lilia agri.* Vult ex duobus monstrare superabundantiam: scilicet a munificentia pulchritudinis, et a vilitate participantium tali decore. AUGUSTINUS de serm. Dom. in monte (lib. 2, cap. 23). Ipsa autem documenta non sic allegorice discutienda sunt ut quæramus quid significant aves cæli aut lilia agri: posita sunt enim ut de rebus minoribus majora persuadantur. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 16, in op. imperf.). Lilia enim statuto tempore formantur in frondibus, vestiuntur candore, implentur odoribus; et quod terra radici non dederat, Deus invisibili operatione largitur. In omnibus autem eadem plenitudo servatur, ut non ab eventu facta putentur, sed Dei providentia intelligantur esse disposita. Dicendo autem, *Non laborant*, viros confortat; dicendo vero, *Neque nent*, mulieres. CHRYSOSTOMUS in hom. (23, in Matth., parum a princ.). Hæc autem dicens, non opus prohibuit, sed sollicitudinem, sicut et supra eum de seminatione loqueretur. Et ut magis Dei providentiam in ipsis commendat quæ omnem superat humanam industriam, subdit: *Dico autem vobis, quoniam neque Salomon in omni gloria sua cooperatus est sicut unum ex istis.* HIERONYMUS (super illud, *Considerate lilia agri*). Revera enim quod sericum, quæ regum purpura, quæ pictura textricum potest floribus comparari? Quid ita rubet ut rosa? Quid ita candet ut lilium? Violæ vero purpuram nullo superari murice, oculorum magis quam sermonis iudicium est. CHRYSOSTOMUS in hom. (23 in Matth., paulo a princ.). Quantum enim veritatis ad mendacium, tantum vestimentorum et florum differentia est. Si ergo Salomon a floribus superatus est, qui omnibus rogis fuit præclarior; quando tu vestimentis poteris vincere florum decorem? Est autem Salomon superatus a

florum decore non semel tantum neque bis, sed per totum tempus sui regni; et hoc est quod dicit: *In omni gloria sua:* quia nec in uno die ita decoratus est ut flores. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 16, in opere, imperf.). Vel hoc dicit, quia Salomon etsi non laborat quod vestiretur, tamen jubebat. Ubi autem jussio, illic et ministrantium offensa et jubentis ira frequenter invenitur. Hæc autem quando nesciunt, sic ornantur. HILARIUS (can. 5, a medio). Vel lilia intelligenda sunt Angelorum cælestium claritates, quibus a Deo gloriæ candor indultus est. *Non laborant* autem, *neque nent*, quia virtutes Angelorum ex ea quam adeptæ sunt originis suæ sorte, ut sint semper accipiunt; et cum in resurrectione similes homines Angelis erunt, sperare cælestis gloriæ voluit operimentum, exemplo angelicæ claritatis. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 16, in op. imperf.). Si autem floribus terrenis sic occurrit Deus, qui nati sunt ut tantummodo videantur et pereant; homines negliget, quos sic creavit ut non pro tempore videantur, sed ut perpetuo sint? Et hoc est quod dicit: *Si autem fenum agri, quod hodie est, et cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit; quanto magis vos modicæ fidei?* HIERONYMUS (super illud, *Nolite solliciti esse*). Cras autem in Scripturis futurum tempus intelligitur, dicente Jacob, Gen. 30: "Exaudiet me cras justitia mea." GLOSSA (ord. super illud, *In clibanum mittitur*). Alii libri habent, *In ignem*, vel *in acervum*, qui habet speciem clibani. CHRYSOSTOMUS in hom. (23 super Matth., circa princ.). Non autem lilia jam ea vocat, sed fenum agri, ut eorum vilitatem ostendat. Sed et aliam vilitatem apponit dicens, *Quæ hodie sunt:* et non dixit, *Cras non erunt*, sed quod est multo deficientius, *Quod in clibanum mittitur*. Quod autem dicit, *Quanto magis vos*, occulte insinuat humani generis honor; ac si diceret: Vos quibus animam dedit, corpus plasmavit, Prophetas misit, et unigenitum Filium tradidit. GLOSSA. Dicit autem, *Modicæ fidei*, quia modica fides est quæ nec de minimis certa est. HILARIUS (can. 5 in Matth., a med.). Vel sub feni nomine gentes nuncupantur. Si igitur gentibus idcirco tantum indulgetur æternis corporalibus ut mox igni judicii destinentur; quam profanum est sanctos de gloria

æternitatis ambigere, cum iniquis æternitatis opus præstetur ad penam? REMIGIUS. Spiritualiter autem per volatilia sancti viri designantur, qui ex aqua sacri baptismatis renascuntur, et devotione terrena despicunt et celestia petunt, quibus pluris dicuntur esse Apostoli, qui principes sunt omnium sanctorum. Per lilia etiam sancti viri intelliguntur, qui absque labore legalium caeremoniarum, sola fide Deo placuerunt: de quibus dicitur Cant. 2. "Dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia." Sancta etiam Ecclesia per lilium intelligitur, propter candorem fidei et odorem bonæ conversationis; de qua dicitur ibid.: "Sicut lilium inter spinas." Per fenum designantur infideles; de quibus dicitur Isa. 9: "Aruit fenum et flos ejus cecidit." Per clibanum æterna damnatio; ut sit sensus: Si Deus infidelibus tribuit bona temporalia, quanto magis tribuet nobis æterna?

20. GLOSSA. Postquam sigillatim de victu et vestitu sollicitudinem excluderat, argumento ab inferioribus sumpto, hic consequenter utrumque excludit, dicens: *Nolite ergo solliciti esse dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur?* REMIGIUS. Ideo autem hoc Dominus repetivit, ut ostenderet hanc rem esse pernecessariam, et ut arctius eam in cordibus nostris inculcaret. RABANUS (super illud, *Nolite solliciti esse*). Notandum vero, quod non ait: Nolite quærere, aut solliciti esse de cibo aut potu, aut indumento; sed, *Quid manducetis, aut quid bibatis, aut quid vestiamini*: ubi mihi videntur argui qui spreto victu vel vestimento communi, lautiora sibi vel austeriora his cum quibus vitam ducunt alimenta vel indumenta requirunt. GLOSSA. Est etiam alia sollicitudo superflua ex vitio hominum, quando fructus et pecuniam plusquam necesse est reservant, et dimissis spiritualibus, illis intenti sunt, quasi de bonitate Dei desperantes: et hoc prohibetur: unde subdit: *Hæc enim omnia gentes requirunt.* CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 16 op. imperf.). Quia in rebus humanis fortunam credunt esse, non providentiam; neque judicio Dei vitas suas gubernari existimant, sed incerto duci eventui; ideo merito timent et desperant, quasi qui neminem habent gubernantem. Qui autem credit se Dei judicio gubernari,

escam quidem suam in manu Dei committit: unde sequitur: *Scit enim Pater vester quia his omnibus indigetis.* CHRYSOSTOMUS in hom. 23. Non autem dicit, *Scit Deus*; sed *Scit Pater vester*, ut eos in majorem spem ducat: si enim pater est, non poterit despicere filios, cum nec homines patres hoc sustineant. Dicit autem: *Quoniam his omnibus indigetis*: ut magnis sollicitudinem abjiciatis, quia necessaria sunt. Qualiter enim est pater qui sustinet etiam necessaria filiis non dare? Si autem essent superflua, non ita oporteret confidere. AUGUSTINUS, 15 de Trinit. (cap. 18). Non autem ista ex aliquo tempore cognovit Deus, sed futura omnia temporalia; atque in eis etiam quid et quando ab illo petitori eramus, sine initio ante præscivit. AUGUSTINUS, 12 de Civitate Dei (cap. 18). Quod autem dicunt quidam, hæc Dei scientia non posse comprehendi, quia infinita sunt; restat eis dicere, quod non omnes numeros Deus noverit, quos infinitos esse certissimum est. Infinitas autem numeri non est incomprehensibilis ei cujus intelligentiæ non est numerus. Quapropter, si quicquid scientia comprehenditur, scientis comprehensione finitur, profecto omnis infinitas quodam ineffabili modo Deo finita est, quia ejus scientiæ incomprehensibilis non est. GREGORIUS NYSSÆNUS lib. de Homine (seu de Prov., cap. 1, 4, 6, 7). Quoniam autem est providentia, per hujusmodi signa demonstratur: permanentia enim universorum, et maxime eorum quæ sunt in generatione et corruptione, et positio et ordo eorum quæ sunt, semper custoditur secundum eundem modum: qualiter utique perficeretur nullo providente? Sed quidam dicunt: Deo curam esse existentium permanentiæ in universali, et hujus solius providentiam habere: singularia vero fieri ut contingit. Tres autem causas solas utique quis dicit non fieri providentiam singularium: aut enim hoc quod est ignorare Deum quoniam bonum est particularium diligentiam habere; aut non velle; aut non posse. Sed ignorantia omnino aliena est a beata substantia: qualiter enim latebit Deum quod nec homo sapiens ignorabit, quod singularium destructis, universalia destruentur? Nihil autem prohibet omnia individua perire, nulla procurante potentia. Si autem non vult, propter duas

fit causas: aut propter pigritiam, aut propter indecentiam. Pigritia autem a duobus generatur: aut enim voluptate aliqua attracti pigritamur, aut propter timorem desistimus: quorum neutrum fas est cogitare de Deo. Si autem dicant non decere Deum, indignum enim esse tantæ beatitudinis parvis condescendere; qualiter non inconueniens est artificem quidem procurantem universalia, nihil particularium neque parvissimum derelinquere sine procuracione, scientem quod ad totum proficit pars; conditorum vero Deum artificibus enuntiare indoctiorem? Si autem non potest; imbecillis est Deus, et impotens benefacere. Si vero incomprehensibilis nobis est singularium providentiæ ratio, non propterea oportet dicere quia non est providentia; ita enim dicerent, quia numerum hominum ignoramus, neque homines esse. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 17, in opere imperf.). Sic ergo qui credit se Dei iudicio gubernari, escam suam in manu Dei committat: cogitet autem de bono et malo; de quo nisi sollicitus fuerit, neque malum fugiet, neque bonum apprehendet. Et ideo subditur: *Quærite autem primum regnum Dei et iustitiam ejus*. Regnum Dei est retributio bonorum operum; iustitia autem ejus, via pietatis, per quam itur ad regnum. Si ergo cogites qualis erit gloria sanctorum, necesse est ut aut propter timorem pœnæ recedas a malo, aut propter desiderium gloriæ festines ad bonum. Et si cogitaveris quæ sit Dei iustitia, quid scilicet odit Deus et quid amat, iustitia ipsa ostendit tibi vias suas, quæ amantes se sequitur. Non autem datur sumus rationem, si pauperes sumus aut divites; sed si bene vel male egerimus, quod est in nostro arbitrio. GLOSSA (interlin.). Vel dicit, *Iustitiam ejus*; quasi dicat, ut per eum, non per vos justis sitis. CHRYSOSTOMUS sup. Matth. (ibidem). Terra autem etiam propter peccata hominum maledicatur ut non germinet, secundum illud Gen. 3: "Maledicta terra in opere tuo: " benedicatur autem cum bona fecerimus. Quære ergo iustitiam, et non deerit tibi panis: unde sequitur: *Et hæc omnia adjiciuntur vobis*. AUGUSTINUS de serm. Domini in monte (lib. 2, cap. 24). Scilicet temporalia; quæ manifesto hic ostendit non esse talia bona nostra propter quæ bene fa-

cere debeamus; sed tamen necessaria esse. Regnum vero Dei et iustitia ejus bonum nostrum est, ubi finis constitutus est. Sed quia in hac vita militamus, ut ad illud regnum pervenire possimus, quæ vita sine hiis necessariis agi non potest: *apponentur*, inquit, *hæc vobis*. Cum autem dixit illud *primum*, significavit quia hoc posterius querendum est non tempore, sed dignitate; illud tamquam bonum nostrum, hoc tamquam necessarium est. Noque enim (verbi gratia) debemus evangelizare ut manducemus, quia sic vilis haberemus Evangelium quam cibum; sed ideo manducare ut evangelizemus. Quærentibus autem primum regnum Dei et iustitiam ejus, idest hoc præponentibus ceteris rebus, ut hoc propter cetera queramus, non debet subesse sollicitudo, ne necessaria desint: et ideo ait: *Hæc omnia adjiciuntur vobis*, idest consequenter sine ullo vestro impedimento: ne cum ista queritis, illinc avertamini, aut duos fines constituatis. CHRYSOSTOMUS in hom. (23 in Matth.). Et non dixit, Dabuntur, sed *Apponentur*, ut discas quia præsentia nihil sunt ad magnitudinem futurorum. AUGUSTINUS de serm. Domini in monte (lib. 2, cap. 24). Cum autem legimus, in fame et siti Apostolum laborasse, non existimemus hic Domini promissa titubasse; quandoquidem ista sint adjutoria. Medicus isto, cui nos totos commisimus, novit quando apponat et quando detrahat, sicut nobis judicat expedire. Si enim nobis aliquando defuerint (quod plerumque propter nostram exercitationem Deus sentit), non debilitat propositum nostrum, sed examiniatum confirmat.

21. GLOSSA. Prohibuerat sollicitudinem præsentium rerum: modo prohibet sollicitudinem futurorum vanam ex vitio hominum proveniente, cum dicit: *Nolite ergo solliciti esse in crastinum*. HIERONYMUS (in fine quasi Com. in 6 cap. Matth.). Cras in Scripturis futurum tempus intelligitur, dicente Jacob, Genes. 35: " Exaudiet me cras iustitia mea: " et in Samuelis phantasmate pythonissa loquitur ad Saulem (2 Regum 28): " Cras eris mecum. " De præsentibus ergo concessit debere esse sollicitos qui futura prohibet cogitare. Sufficit enim nobis præsentis temporis cogitatio: futura, quæ incerta sunt, Deo relinquamus. Et hoc est quod dicitur: *Crastinus enim dies*

solicitudinis erit sibi ipse: id est ipse affert sollicitudinem suam secum. *Sufficit enim dies malitia sua*. Ille malitiam non contrariam virtuti posuit, sed laborem et afflictionem et angustiam sæculi. *Onyxostomus* in hom. (23 in Matth.). Nihil enim ita dolorem infert animæ ut sollicitudo et cura. Cum autem dicat quod crastina dies erit sollicita de seipsa volens manifestius facere quod dicitur, prosopopœiam facit temporis, secundum multorum consuetudinem, loquens ad plebem imperfectam: ut enim eos magis moveat, ipsos dies conquerentes inducit pro superflua cura. Numquid enim dies non sufficiens habet onus, id est curam suam? Quid igitur eam aggravas magis, curam quæ pertinet ad alium diem apponendo? *Onyxostomus* super Matth. (hom. 16, in op. imperf.). Vel aliter. Per *hodie* hæc solum significantur quæ habemus in vita præsentis necessaria. Quia autem dicit, *Cras*, quod superfluum est ostendit: dicit ergo: *Nolite solliciti esse in crastinum*; id est, nihil curetis super id habere quod necessarium est vobis ad vitam quotidianam: quod enim superfluum fuerit, quod est cras, curabit se. Et hoc est quod dicit: *Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipse*; hoc si dicat: Superflua cum congregaveris, ipsæ se curabunt: te quidem eis non fruente, invenient dominos multos, qui ea procurent, Quid ergo curas de illis, quorum potestatem aliis es dimissurus? *Sufficit enim dies malitia sua*; quasi dicat: Sufficit tibi labor quem pateris propter necessaria: noli de superfluis laborare. Vel aliter. Augustinus de serm. Domini in monte (lib. 2, cap. 25). Non dicitur crastinus dies nisi in tempore, ubi præterito succedit futurum. Ergo cum aliquid boni operatur, non terrens, sed æterna cogitamus. *Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipse*, id est, cum oportuerit, sumamus cibum et huiusmodi, solliciti cum necessitas urgere coeperit. *Sufficit enim dies malitia sua*; id est, sufficit quod ista humore urgebit necessitas; quam malitiam nominat, quia pœnalis est nobis: pertinet enim ad mortalitatem, quam peccando meruimus. Huic ergo pœne temporalis necessitati noli addere aliquid gravius: ut non solum eam patiaris, sed etiam propter hanc explendam milites Deo (cap. 26). Ille est cavendum, ne cum viderimus aliquem servum Dei

providere ne ista necessaria desint vel sibi vel eis quorum cura sibi commissæ est, judicemus eum contra Domini præcepta facere, et de crastino esse sollicitum: nam et ipse Dominus (cui ministrabant Angeli) propter exemplum loculos habere dignatus est. Et in Actibus Apostolorum scriptum est, quæ ad victum sunt necessaria, procurata esse in futurum propter imminentem famem. Non ergo hoc Dominus increpat, si quis humano more ista procuret; sed si quis propter ista non militet Deo. *HILARIUS* (can. 5 in Matth., super *Nolite solliciti esse*). Hoc etiam totum sub dicti cælestis significantia continetur. Jube-mur igitur non ambigere de futuris. Satis enim vitæ nostræ malitia dierum quibus vivimus, scilicet peccata, sufficiunt, ut circa hæc purganda omnis vitæ nostræ meditatio laborque versetur. Cessante autem cura nostra, ipsa futura sollicita sunt, dum nobis æternæ caritatis profectus Deo procurante proponitur.

CAPUT VII.

1. Nolite iudicare, et non iudicabimini: nolite condemnare, et non condemnabimini: in quo enim iudicio iudicaveritis, iudicabimini; et in qua mensura mensi fueritis, remetetur vobis.

2. Quid autem vides festinam in oculo fratris tui, et trabem in oculo tuo non vides? Aut quomodo dicis fratri tuo: Frater, siue ejicias festinam de oculo tuo; et ecce trabs est in oculo tuo? Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo, et tunc videbis ejicere festinam de oculo fratris tui.

3. Nolite sanctum dare canibus, neque margaritas vestras ante porcos, ne forte conculant eas pedibus suis, et canes conversi dirumpant vos.

4. Petite, et dabitur vobis; querite, et invenietis; pulsate, et aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit; et qui querit, invenit; et pulsanti aperietur.

5. Aut quis est ex vobis homo, quem si petierit filius panem, numquid lapidem porriget ei? Aut si piscem petierit, numquid serpentem porriget ei? Si ergo vos cum sitis mali, noetis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester, qui in cælis est, dabit bona potentibus se?

6. Omnia ergo quaecumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis. Hæc est enim lex et propheta.

7. Intrate per angustam portam: quia lata porta est spatiosa via est quæ ducit ad perditionem; et multi sunt qui intrant per eam. Quam angusta porta et arcta via est quæ ducit ad vitam; et pauci sunt qui inveniunt eam!

8. Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. A fructibus eorum cognoscetis eos. Numquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis fenus? Sic omnis arbor bona fructus bonos facit; mala autem arbor malos fructus facit. Non potest autem arbor mala bonos fructus facere, neque arbor bona malos fructus facere. Omnis arbor que non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittitur. Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos.

9. Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum celorum; sed qui facit voluntatem Patris mei qui in caelis est, ipse intrabit in regnum celorum. Multi dicent mihi in illa die: Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo demonia eiecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis, quia numquam novi vos. Discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem.

10. Omnis ergo qui audit verba mea hæc et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificavit domum suam supra petram; et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam; et non cecidit: fundata enim erat super petram. Et omnis qui audit verba mea hæc, et non facit ea, similis erit viro stulto, qui ædificavit domum suam super arenam; et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam; et cecidit, et fuit ruina ejus magna.

11. Et factum est, cum consummasset Jesus verba hæc, admirabantur turbæ super doctrinam ejus: erat enim docens eos sicut potentatem habens, et non sicut scribæ eorum et pharisæi.

1. AUGUSTINUS de serm. Dom. in monte (lib. 2, cap. 28, in init.). Quia cum ista temporalia procurantur in futurum, incertum est quo animo fiat, cum possit simplici corde fieri, et duplici: opportune hoc loco subjecit, *Nolite judicare*. Vel aliter. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 17 in initio quasi in oper. imperf.). Hucusque exposuit consequentiam ad eleemosynam pertinentem; nunc autem incipit exponere consequentiam ad orationem respicientem. Et est doctrina hæc quodammodo pars orationis, ut sit ordo narrationis talis: *Dimitte nobis debita nostra*; et sequitur: *Nolite judicare, ut non judicemini*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (ubi supra). Sed si judicare prohibet, quæ consequentia Paulus Corinthium judicat fornicantem, et Petrus Ananiam et Saphiram mendacii arguit? Sed quidam hunc locum secundum hujusmodi sensum exponunt, quia Dominus hoc mandato non prohibet Christianos ex benevolentia alios corripere; sed ne per jactantiam justitiæ suæ Christiani Christianos despiciant, ex solis

plerumque suspicionibus odientes ceteros et contemnentes, et sub specie pietatis proprium odium exequentes. CHRYSOSTOMUS in homil. (24 in Matth. a principio). Unde non dixit, *No quiescere facias peccantem*; sed, *No judicaveris*; hoc est, ne amaris flus judex: corripo quippe non ut hostis expetens vindictam, sed ut medicus instituens medicinam. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 17, in opere imperf.). Sed ut non sic quidam corripere Christiani Christianos, convenit sermo, qui dicit, *Nolite judicare*. Sed si non sic corripuerint, numquid propter hoc consequentur indulgentiam peccatorum, quia dictum est, *Non judicabimini*? Quis enim consequitur indulgentiam mali prioris, quia non addidit alterum malum? Hoc autem diximus volentes ostendere, quia hic sermo non est positus de proximis non judicandis qui peccant in Deum, sed qui in nos peccant. Qui enim non judicat proximum propter peccatum in se commissum, illum nec Deus judicat propter peccatum; sed dimittit ei debitum, sicut et ipse dimisit. CHRYSOSTOMUS in homil. (24 in Matth.). Vel aliter. Non simpliciter universa peccata jubet non judicare; sed his qui multis malis sunt pleni, et alios pro minimis judicant, hanc prohibitionem facit. Sicut et Paulus non simpliciter prohibet judicare eos qui peccant, sed discipulos judicantes de magistris redarguit, docens ut eos qui supra nos sunt non judicemus. HILARIUS (can. 5 parum ante finem). Vel aliter. Judicari de sponsonibus suis Deum vetat: quia ut judicia ex incertis rebus inter homines sumuntur, ita et hoc judicium adversus Deum ex ambiguitate suscipitur: quod penitus repellet a nobis, ut constans potius fides retineatur: quia non sicut in ceteris rebus peccatum fit perperam judicasse; sed si in rebus tantummodo dederò judicium, initium fit criminis. AUGUSTINUS de serm. Dom. in monte (lib. 2, cap. 28). Vel aliter. Hoc loco nihil aliud præcipi existimo, nisi ut ea facta quæ dubium est quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur. De his autem quæ non possunt bono animo fieri, sicut sunt stupra, blasphemie et hujusmodi, nobis judicare permittit; de factis autem mediis, quæ possunt bono et malo animo fieri, tenerarium est judicare,

maxime ut condemnemus. Duo autem sunt in quibus temerarium iudicium cavere debemus; cum incertum est quo animo quicquam factum sit, vel cum incertum est qualis quisque futurus est, qui nunc vel bonus vel malus apparet. Non ergo reprehendamus ea quæ nescimus quo animo sunt; neque ita reprehendamus quæ manifesta sunt ut desperemus sanitatem. Potest autem movere quod ait, *In quo iudicio judicaveritis, judicabimini*. Numquid si nos temerario iudicio judicaverimus, temere etiam de nobis Deus judicabit? Aut numquid si mensura iniqua mensi fuerimus, et apud Deum est iniqua mensura, unde nobis remetietur? (Cap. 29). Nam mensuræ nomine ipsum iudicium significatum arbitror. Sed hoc dictum est; quoniam temeritas qua punis alium, ipsa te puniat necesse est. Iniquitas enim sæpe nihil nocet ei qui patitur injuriam, ei vero qui facit necesse est ut noceat. AUGUSTINUS, 21 de Civ. Dei (cap. 11). Dicunt aliqui: Quomodo verum est quod ait Christus: *Et in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis*: si temporale peccatum supplicio puniatur æterno? Nec attendunt non propter æquale temporis spatium, sed propter vicissitudinem mali (idest ut qui mala fecerit, mala patiatur) eandem dictam mensuram fuisse: quamvis in ea re hoc proprie possit accipi de qua Dominus cum hoc diceret loquebatur, idest de iudiciis et condemnationibus. Proinde qui iudicat et condemnat injuste, si iudicatur et condemnatur juste, in eadem mensura recipit, quamvis non hoc quod dedit: iudicio enim fecit quod iniquum est, iudicio patitur quod justum est.

2. AUGUSTINUS de serm. Dom. (lib. 2, cap. 30). Quia de temerario et iniquo iudicio Dominus admonuerat; maxime autem hi temere iudicant, qui de incertis et facile reprehendunt, qui magis amant vituperare et damnare, quam emendare atque corrigere; quod vitium vel superbia est vel invidentia; consequenter subjicit, et dicit: *Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, et trabem in oculo tuo non vides?* HIERONYMUS (in Comm. c. 7 Matth.). De his loquitur qui cum mortali crimine detineantur obnoxii, minora peccata fratribus non concedunt, ut si forte ira ille peccaverit, tu odio reprehendas. Quantum au-

temi inter festucam et trabem, tantum inter iram distat et odium: odium enim ira inveterata est. Fieri autem potest ut si irascaris homini, velis eum corrigi; non autem si cum oderis. CHRYSOSTOMUS in hom. (24, super illud, *Quid vides festucam?*). Multi etiam hoc faciunt, qui si viderint monachum superfluum vestimentum habentem, aut copiosiori cibo potitum, amari fiunt accusatores, quotidie ipsi rapientes et crapulam patientes. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 17 in op. imperf.). Vel aliter. Hoc quod hic dicitur, doctoribus convenit. Omne enim peccatum dijudicatur modicum aut magnum, secundum peccantis personam. Laici enim peccatum modicum est et festuca quantum ad peccatum sacerdotis, quod trabi comparatur. HILARIUS (can. 5 in Matth. parum ante finem). Vel aliter. Peccatum in Spiritum sanctum est divina virtutis potestatem negare, et Christo substantiam adimere æternitatis; per quem, quia in hominem venit Deus, homo rursus veniet in Deum. Ergo quantum inter festucam et trabem discriminis est, tantum ostendit peccatum in Spiritum sanctum cetera crimina excedere: ut cum infideles delicta corporis aliis exprobrant, onus peccati, quod de promissis Dei ambigunt, in se ante non videant, in oculo trabe, tamquam in mentis acie incidente.

Sequitur: *Aut quomodo dices fratri tuo: Sine, ejiciam festucam de oculo tuo, et ecce in oculo tuo trabs est?* CHRYSOSTOMUS (hom. 17, in op. imp.). Idest, cum qua facie arguis peccatum fratris tui, ipse aut in eodem peccato vel in majori existens? AUGUSTINUS de serm. Dom. (lib. 2, cap. 30, ante med.). Primum ergo cogitemus cum aliquem reprehendere nos necessitas coegerit, utrum tale sit vitium quod nunquam habuimus; et tunc cogitemus, et nos homines esse, et habere potuisse; vel tale quod habuimus, et jam non habemus; et tunc tangat memoriam communis fragilitas, ut illam correctionem non odium sed misericordia præcedat. Si autem invenerimus nos in eodem vitio esse, non oburgemus, sed congremiscamus, et ad pariter conandum invitemus. Raro autem et ex magna necessitate oburgationes adhibendæ sunt; in quibus non ut nobis, sed ut Domino serviatur instemus. CHRYS-

CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 17, in opere imperf.). Vel aliter. *Quomodo dicis fratri tuo?* idest, quo proposito putas? Ex caritate, ut salves proximum tuum? Non, quia teipsum ante salvas. Vis ergo non alios sanare, sed per bonam doctrinam malos actus celare, et scientiæ laudem ab hominibus querere, non ædificationem mercedis a Deo; et es hypocrita: unde sequitur: *Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo.* AUGUSTINUS de serm. Dom. (lib. 2, cap. 80). Accusare enim vitia officium est bonorum; quod cum mali faciunt, alienas partes agunt sicut hypocritæ, qui tegunt sub persona quod sunt, et ostendunt in persona quod non sunt. CHRYSOSTOMUS in hom. (21 in Matth.). Et notandum, quod ubicumque vult monstrare magnum aliquod peccatum, a contumelia incipit; sicut ibi (infra 18): *Serve nequam, omne debitum dimisi tibi*; et ideo hic dicit: *Hypocrita, ejice primum.* Etenim quæ sui ipsius sunt, magis aliquis novit quam quæ sunt aliorum; et quæ majora sunt, magis videt quam quæ minora, et seipsum magis diligit quam proximum. Et ideo jubet eum qui obnoxius est multis peccatis, non amarum esse judicem delictorum alterius, et maxime, cum fuerint parva: non quidem ab arguendo aut a corrigendo avortens; sed prohibet propria contempnere, et alienis insistere. Oportet enim ut primo cum diligentia investiges quæ tua sunt, et tunc quæ proximi sunt discuties; et ideo sequitur: *Et tunc videbis ejicere festucam de oculo fratris tui.* AUGUSTINUS de serm. Dom. in monte (lib. 2, cap. 80). Auferentes enim de oculo nostro trabem inadvertentiæ vel malitiæ vel simulationis, videbimus ejicere festucam de oculo fratris.

3. AUGUSTINUS de serm. Dom. in monte (lib. 2, cap. 81). Quia potest aliquos nomen simplicitatis, adquam per superiora induxerat, decipere, ut sic putetur vitiosum esse aliquando verum occultare, quomodo vitiosum est falsum dicere; recte subjungit: *Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos.* CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 17, in opere imp.). Vel aliter. Jussorat superius Dominus diligere inimicos et benefacere his qui peccant in nos. Ne ergo cogitarent sacerdotes etiam quæ Dei sunt eis communicare, talem

cogitationem compescuit, dicens: *Nolite sanctum dare canibus*; ac si diceret: Mandavi vobis diligere inimicos, et benefacere eis de vestris corporalibus bonis, non tamen de meis spiritalibus passim, quoniam in natura vobiscum communes sunt, non in fide; et Deus carnalia beneficia dignis et indignis similiter præstat, non autem gratias spirituales. AUGUSTINUS de sermone Dom. in monte (lib. 2, cap. 81). Quærendum autem est quid sit sanctum, quid canes, quid margaritæ, quid porci. Sanctum est quod corrumpere nefas est; cujus sceleris voluntas rea tenetur, quamvis illud incorruptibile maneat. Margaritæ autem sunt quæcumque spiritalia magni æstimanda sunt. Licet itaque una eademque res et sanctum et margarita dici possit; sed sanctum dicitur ex eo quod non debet corrumpi; margarita vero ex eo quod non debet contemni. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 17, ibid.). Vel aliter. Sanctum est sicut baptismus, gratia corporis Christi et hujusmodi: mysteria autem veritatis margaritæ sunt; quia sicut margaritæ inclusæ cochleis, positæ sunt in profundo maris, sic mysteria divina verbis inclusa, posita sunt in altitudine sensus sacre Scripturæ. CHRYSOSTOMUS in homil. 24. Quæ quidem his qui bonæ mentis sunt et intellectum habent, revelata, honesta apparent; his autem qui insensibiles sunt, magis videntur reverenda cum ignorantur. AUGUSTINUS de serm. Dom. (lib. 2, cap. 81). Canes autem pro impugnatoribus veritatis, porcos pro contemptoribus positos non incongrue accipimus. Quapropter, quia canes exiliunt ad dilacerandum, quod autem dilacerant, integrum esse non sinunt, dixit: *Nolite sanctum dare canibus*; quia, quantum in ipsis est, si fieri posset, conantur perimere veritatem. Porci autem quamvis non ita ut canes morsu appetant, passim tamen calcando inquinant; et ideo dicit: *Neque mittatis margaritas vestras ante porcos.* RABANUS (super illud, *Nolite sanctum dare canibus*). Vel canes sunt ad vomitum reversi; porci nondum conversi, sed in luto vitiorum versati. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 17, in opere imperf.). Vel aliter. Canis et porcus immunda animalia sunt; sed canis ex omni parte, quia nec ruminat, nec ungulam findit; porcos au-

tem ex parte; nam ungulam habet fassam, sed non ruminat. Propter quod canes puto intelligendos Gentiles omnino immundos, et propter actus et propter fidem; porcos autem hereticos, quia nomen Domini invocare videntur. *Nolite ergo sanctum dare canibus*: quia baptismum et alia sacramenta non sunt danda nisi fidem habentibus. Item mysteria voritatis, idest margaritis non sunt danda nisi desiderantibus veritatem, et cum ratione humana viventibus. Si enim porcis eas miseria, idest cœnæ vitæ delectatione gravatis, non intelligunt pretiositatem earum; sed æstimant eas similes ceteris fabulis mundiculis, et eas actibus suis carnalibus conculcant. AUGUSTINUS de serm. Dom. (lib. 2, cap. 31). Calcari enim dicitur quicquid contemnitur; et ideo dicitur: *Nam forte conculcant eas pedibus suis*. GLOSSA (interl.). Dicit autem, *Nam forte*, quia respiciere possunt ab immunditia. AUGUSTINUS (lib. 2 de sermone Domini, cap. 31). Quod autem sequitur, *Et conversi dirumpant vos*, non ait ipsas margaritas; illas enim conculcant, et cum convertuntur ut adhuc aliquid audiant, dirumpunt eum a quo missas margaritas conculcânt: non enim facile inveniretur quod ei gratum esse possit, a quo magno labore inventa contemnantur. Qui ergo tales docent, quomodo non dirumpantur indignando et stomachando non video. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 17, in op. imperf.). Vel porci non solum carnalibus actibus margaritas conculcant, sed etiam post modicum conversi, per inobedientiam rumpunt præbiteros earum. Frequenter autem et scandalizati calumniantur eos quasi dogmatum novorum seminatores. Omnes etiam conculcant sancta sordidic actibus, disputationibus suis rumpunt prædicatorem veritatis. CHRYSOSTOMUS in homil. (24 super Matth.). Et bene dixit, *Conversi*: fingunt enim mansuetudinem, ut addiscant; deinde cum didicerint, detrahunt. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 17, in opere imperf.). Rationaliabiliter autem margaritas dari porcis prohibuit: quia si porcis minus immundis mitti voluntur, quanto magis canibus plus immunda? De sancto autem dando idem æstimare non possumus; quia frequentè etiam benedictionem damus pecorum more viventibus

Christianis; non quia merentur accipere, sed ne forte plenius scandalizati disperiant. AUGUSTINUS de serm. Domini (lib. 2, cap. 32). Cavendum est ergo ne quid aperiatur ei qui non capit; melius enim quærit id quod clausum est quam id quod apertum est: aut infestat per odium, ut canis, aut negligit per contemptum, ut porcus. Non est autem consequens ut si verum occultatur, etiam falsum dicatur: quia Dominus quamvis nihil mentitus sit, vera tamen aliqua occultavit, secundum illud Joannis 16: "Adhuc habeo vobis multa dicere, quæ non potestis portare modo." Sed si aliquis non capit propter sordes, mundandus est vel verbo vel opere quantum fieri potest a nobis. Quia autem Dominus quædam dixisse invenitur quæ multi qui aderant, vel resistendo vel contemnendo non receperunt; non putandus est sanctum dedisse canibus, aut margaritas ante porcos misisse. Dedit enim eis qui capere poterant, et simul aderant, quos propter aliorum immunditiam negligi non oportebat: et quamvis tentantes eum in ipsis quæ eis respondebat, contabescerent, alii tamen qui poterant capere, ex illorum occasione multa utiliter audiebant. Qui ergo novit quid respondeat, debet respondere, saltem propter illos quibus desperatio auriatur, si propositam questionem solvi non posse crediderint: et hoc de rebus ad instructionem salutis pertinentibus. De supervacuis autem et noxiis nihil dicendum est; sed hoc ipsum explicandum est, cur inquirenti talia non oporteat respondere.

4. HIERONYMUS. Quia carnalia supra veterat postulari, quid potere debeamus ostendit dicens: *Petite, et dabitur vobis*. AUGUSTINUS de serm. Dom. (lib. 2, cap. 33). Vel aliter. Cum præceptum esset ne sanctum daretur canibus, et ne margaritis ante porcos mitterentur; potuit auditor suæ ignorantie conscius dicere: Quid sanctum me dare canibus vetas, cum adhuc me habere non videam? et ideo opportune subiecit, dicens: *Petite, et accipietis*. CHRYSOSTOMUS (hom. 18, in opere imperf.). Vel aliter. Quoniam ad sanctificandam orationem quædam dederat eis mandata, dicens, *Nolite iudicare*; competenter adjungit: *Petite, et dabitur vobis*; quasi dicat: Si hanc clementiam servaveritis ad inimicos, quic-

quid clausum vobis videtur, *pulsate, et aperietur vobis. Petite* ergo precibus, die ac nocte orantes; *querite* studio et labore: nec enim laborantes circa Scripturam acquirimus scientiam sine gratia Dei, nec gratiam acquirimus nisi studuerimus, ne donum Dei negligentibus detur. *Pulsate* autem oratione, et jejuniis, et elemosynis. Sicut enim qui pulsat ostium, non tantum voce clamat, sed manu; sic et qui bona opera facit, pulsat operibus bonis. Sed dices: Hoc ipsum peto ut sciam et faciam: quomodo ergo possum facere priusquam accipiam? Sed quod potes fac, ut amplius possis; et quod scis serva, ut amplius scias. Vel aliter. Cum dixisset supra orantibus ut indulgerent inimicis, et postea prohibuerit ne sub obtentu dilectionis sancta canibus darent; nunc dat eis bonum consilium, ut petant Deum pro illis, et dabitur eis; querant eos qui perierant in peccatis, et inveniunt; pulsant eos qui in erroribus sunt conclusi, et aperiet eos Deus, ut habeat sermo eorum ad animas eorum ingressum. Vel aliter. Quoniam maiora erant mandata superius posita quam virtus humana, transmittit eos ad Deum, cuius gratiæ nihil impossibile est, dicens: *Petite, et dabitur vobis*: ut quod ex hominibus consummari non potest, per gratiam Dei adimpleatur. Cum enim alia animalia Deus muniverit veloci pedum cursu, aut velocibus pennis, aut unguibus, aut dentibus, aut cornibus; hominem solum sic disposuit ut virtus illius sit ipse; ut infirmitatis suæ necessitate coactus, semper necessarium habeat Dominum suum. GLOSSA (ord. super illud, *Petite*). Petimus autem fide, querimus spe, pulsamus caritate. Primum petere debes, ut habear; post querere, ut invenias; inventa observare, ut introeas. REMIGIUS. Vel aliter. Petimus orando, querimus recte vivendo, pulsamus perseverando. AUGUSTINUS de serm. Dom. in monte (lib. 2, cap. 88). Petitio autem pertinet ad impetrandam sanitatem animæ, ut ea quæ præcipiuntur, implere possimus; inquisitio autem ad inveniendam veritatem. Sed cum quisque veram viam invenerit, perveniet ad ipsam possessionem; quæ tantum pulsanti aperietur. AUGUSTINUS in lib. Re-tract. (lib. 1, cap. 19). Operose quidem ista tria quid inter se differant, sic ex-

ponendum putavi; sed longe melius ad instantissimam petitionem omnia referuntur: unde postea concludit dicens: *Dabit bona petentibus sc.* CHRYSOSTOMUS in hom. (24 in Matth. super illud, *Petite*). Per hoc ergo quod addidit, *Querite et pulsate*, cum instantia multa et robore peti jussit. (Qui enim querit, omnia alia projicit a mente, et ad illud solum afficitur quod querit; qui autem pulsat, cum vehementia et fervida mente venit. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 18, in opere imperf.). Quia vero dixerat, *Petite, et accipietis*: ne forte peccatores audientes dicerent: Ad hoc Dominus dignos hortatur; nos autem indigni sumus; ideo repetit, ut tam justis quam peccatoribus misericordiam Dei commendet; et ideo dicit: *Omnis qui petit, accipit*; idest, sive justus sive peccator, tamen petere non dubitet: ut constet neminem sperni, nisi qui petere dubitavit a Deo. Non enim credibile est ut opus pietatis quod exhibetur benefaciendo inimicis, Deus injungat hominibus, ipse autem non faciat, cum sit bonus. AUGUSTINUS super Joannem (tract. 44). Unde peccatores exaudit Deus. Si enim peccatores non audiret, frustra Publicanus dixisset (Luc. 28): " Domine, propitius esto mihi peccatori: " et ex ista confessione meruit justificationem. PROSPER in lib. sent. August. (sent. 212). Fideliter autem supplicans Deo pro necessitatibus hujus vite, et misericorditer auditur, et misericorditer non auditur. Quid enim infirmo sit utile, magis novit medicus quam ægrotus. Si autem id postulat quod Deus et promittit et præcipit, fiet omnino quod poscit: quia accipiet caritas quod petit veritas. AUGUSTINUS ad Paulinum et Therasiam (epist. 250). Bonus autem Dominus, qui non tribuit sæpe quod volumus, ut quod malleamus attribuat. AUGUSTINUS de serm. Dom. (lib. 2, capite 88). Perseverantia etiam opus est ut accipiamus quod petimus. AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 5). Cum enim Deus aliquando tardius dat, commendat dona, non negat: diu desiderata dulcius obtinentur; cito autem data vilescunt. Pete ergo et quære justa. Petendo enim et querendo, crescit appetitus ut capias: servat tibi Deus quod non vult cito dare, ut tu discas magna magne desiderare; ideo oportet semper orare et non deficere.

5. AUGUSTINUS de serm. Dom. (lib. 8, cap. 88, a med.). Sicut in superioribus egit de volatilibus celi et de liliis agri, ut spes de minoribus ad majora consurgeret; ita et in hoc loco, cum dicit: *Aut quis ex vobis homo?* CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 18, in op. imperf.). Ne forte aliquis considerans quanta est differentia inter Deum et hominem, et ponderans peccata sua, dum desperat impetrare, nec incipiat petere, patrum et filiorum similitudinem introduxit; ut si propter peccata nostra desperamus, propter paternam bonitatem Dei speremus. CHRYSOSTOMUS in hom. (24, ante medium). Duo autem oportet adesse oranti; et petere vehementer, et que oportet petere. Hæc autem sunt spiritualia: etenim Salomon, quia petiit quod petere oportebat, velociter accepit. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 18, in op. imperf.). Quæ autem petere oportet, sub similitudine panis et piscis ostendit. Panis enim est verbum de notitia Dei Patris. Lapis est omne mendacium quod habet scandalum offensionis ad animam. REMIGIUS Piscem autem possumus intelligere verbum de Christo, serpentem autem, ipsum diabolum. Vel per panem intelligitur doctrina spiritualis; per lapidem ignorantiam; per piscem unda baptismatis sacri; per serpentem astutia diaboli, sive infidelitas. RANANUS. Vel panis, qui est communis cibus, caritatem significat, sine qua aliæ virtutes nihil valent. Piscis significat fidem, quæ ex aqua baptismatis orta est, et in medijs fluctibus hujus vitæ pulsatur, et tamen vivit. Lucas autem addidit tortum, scilicet ovum, quod est spes animalis, unde spem significat. Contra caritatem ponit lapidem, idest odii duritiam; contra fidem, serpentem, idest perfidie venenum; contra spem, scorpionem, idest desperationem, quæ retro pungit, sicut scorpio. REMIGIUS. Est ergo sensus: Non est timendum quod si petamus a Deo Patre panem, idest doctrinam vel caritatem, quod porrigat lapidem; idest, quod permittat cor nostrum contrahi aut frigore odiorum, aut duritiæ mentis; vel quod si petierimus fidem, ipse nos permittat perire veneno infidelitatis. Unde sequitur: *Si ergo vos cum aliis mali.* CHRYSOSTOMUS in hom. 24. Hæc autem dixit, non detrahens humanæ naturæ, neque malum condens o-

mne genus humanum; sed ad differentiam bonitatis suæ, dilectionem paternam malitiam vocans: tanta est superabundantia amoris ipsius ad homines. Quia quantum ad comparisonem Dei, qui solus singulariter bonus est, omnes mali videntur; sicut ad comparisonem solis omne lucidum videtur obscurum. HIERONYMUS (super illud, *Si ergo vos cum aliis mali*). Vel forte Apostolos malos dixit, quia sub Apostolorum persona omne hominum genus damnatur, ejus ab infantia cor ad malum appositum est, ut in Genesis 8 legitur. Nec mirum hujus sæculi homines dici malos, cum et Apostolos memoret, Ephes. 5, "quoniam dios mali sunt." AUGUSTINUS de serm. Dom. (lib. 2, cap. 88, a med.). Vel malos appellavit hujus sæculi dilectores, unde et bona quæ dant, secundum eorum sensum bona dicenda sunt, quia hæc pro bonis habent; quamquam et in rerum natura, ista bona sint, scilicet temporalia, et ad istam vitam infirmam pertinentia. AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 5). Bonum enim quod facit bonos, Deus est. Aurum autem et argentum bonum est, non quod te faciat bonum, sed unde facias bonum. Mali ergo cum simus, et bonum patrem habeamus, non semper mali remaneamus. AUGUSTINUS de serm. Domini (lib. 2, capito 88). Si ergo cum simus mali, novimus id dare quod petimus; quanto magis sperandum est daturum Deum nobis bona petentibus? CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 18, in op. imp.). Quoniam autem non omnia petentibus præstat, sed bona tantummodo; ideo convenienter addidit, *Bona*. Glossa (ordin. super illud, *Nostis bona*). A Deo enim non nisi bona percipimus, qualiacumque nobis videantur: omnia enim dilectis in bonum cooperantur. REMIGIUS. Et sciendum, quod ubi Matthæus sic dicit, *Dabit bona*; Lucas dicit (cap. 11), "Dabit spiritum bonum." Sed non debet videri contrarium: quia cuncta bona quæ homo a Deo accipit, per gratiam Spiritus sancti dantur.

6. AUGUSTINUS de serm. Domini (lib. 2, cap. 84). Firmitas quedam et valentia ambulandi per sapientiæ viam in bonis moribus constituta est, quibus perducuntur homines usque ad mundationem et simplicitatem cordis; de qua jam diu loquens, ita concludit: *Omnia quæcum-*

que vultis, etc. Nemo enim est qui velit quemquam duplici corde secum agere. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 18, in op. imperf. a med.). Vel aliter. Supra propter sanctificandam orationem mandavit ut non iudicent homines eos qui peccant in ipsos. Et quia ab ordine narrationis suæ recedens, introduxit alia quedam, nunc ad mandatum quod cœperat, rediens, ait: *Omnia quæcumque vultis*; idest, non solum mando, *Nolite iudicare*; sed et *omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite eis*: et tunc impetrabiliter poteritis orare. GLOSSA (ord. super illud, *Dabit bona petentibus se*). Vel aliter. Omnium bonorum spiritualium distributor est Spiritus sanctus, ut opera caritatis impleantur: unde subdit: *Omnia ergo, etc.* CHRYSOSTOMUS in hom. 24. Vel aliter. Vult Dominus demonstrare quoniam oportet homines et superius inquirere auxilium, et quæ a seipsis sunt simul inforre: unde cum dixisset: *Petite, querite, et pulsate*, docet aperte ipsos homines studiosos esse; et ideo subdit: *Omnia quæcumque vultis, etc.* AUGUSTINUS de verb. Domini (serm. 5, circa med.). Vel aliter. Promiserat se Dominus petentibus bona largiturum. Ut autem ille agnoscat mendicos suos, agnoscamus et nos nostros. Excepta enim substantia facultatum, tales sunt qui petunt, quales a quibus possunt. Quam frontem habes petendi ad Deum tuum, qui non agnoscis parem tuum? Hinc est quod Proverb. 21 dicitur: " Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, et ipse clamabit, et non exaudietur. " Quid autem petenti proximo debeamus impendere ut et ipsi audiamur a Deo, ex hoc considerare possumus quod ab aliis volumus nobis impendi. Et ideo dixit: *Omnia ergo quæcumque vultis*. CHRYSOSTOMUS in hom. (24 in Matth., ante med.). Non simpliciter dicit *omnia*; sed addidit *ergo*; quasi dicat: Si vultis audiri, cum illis quæ dixi et hæc facite. Non autem dixit, Quæcumque vis effici tibi a Deo, hæc fac ad proximum; ut non dicas, Qualiter hoc est possibile? sed ait: Quæcumque volueris effici tibi a conservo, hæc et circa proximum ostende. AUGUSTINUS de serm. Domini (lib. 2, cap. 34). Quidam latini codices habent additum, *Bona*; quod additum puto ad manifestationem sententiæ. Occurrebat enim quod si quis-

quam flagitiose aliquid erga se fieri velit, et ad hoc referat istam sententiam, ut hoc prior illi faciat a quo sibi fieri cupit; ridiculum est hunc putare istam implessse sententiam. Intelligendum est autem perfectam esse sententiam, etiamsi hoc non addatur. Quod enim dictum est, *Omnia quæcumque vultis*; non usitare ac passim, sed proprio dictum accipi oportet. Voluntas namque non est nisi in bonis: nam in malis cupiditas proprie dicitur, non voluntas: non quia sic semper loquantur Scripturæ, sed ubi oportet, ibi omnino proprium verbum tenent, ut non aliud intelligatur. CYRILLANUS de Oratione dominica (serm. 6). Cum autem Dei Verbum Dominus Jesus Christus omnibus venerit, præceptorum suorum fecit grande compendium, cum dixit: *Quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite eis*: unde subdit: *Hæc est enim lex et Propheta*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 18, in op. imp.). Nam quæcumque lex et Prophetae sparsim in omnibus præceperunt Scripturis, in hoc compendioso continentur mandato, quasi innumerabiles arborum rami in una radice. GREGORIUS, 10 Moral. (super illud Job 11: " Etiam quod multiplex sit lex ejus, " 104, in novis exempl.). Qui enim cogitat ut ea alteri faciat quæ ipse sibi ab altero fieri expectat, pensat nimirum ut malis bona et bonis meliora reddat. CHRYSOSTOMUS in hom. 24. Unde manifestum est quoniam ex nobis quæ deceant omnes scimus, et non est possibile ad ignorantiam refugere. AUGUSTINUS de serm. Dom. (lib. 2, cap. 34). Videtur autem hoc præceptum ad dilectionem proximi pertinere, non autem ad Dei; cum in alio loco duo esse præcepta dicat, in quibus lex pendet et Propheta. Cum autem hic non addit, Tota lex, quod ibi addidit, servavit locum alteri præcepto, quod est de dilectione Dei. AUGUSTINUS, 8 de Trin. (c. 34). Vel aliter. Ideo Scriptura tantum dilectionem proximi commemorat, cum dicit, *Omnia quæcumque vultis*; quia qui proximum diligit, consequens est ut et ipsam præcipue dilectionem diligit: Deus autem dilectio est: consequens est ergo ut principue diligit Deum.

7. AUGUSTINUS, de sermone Domini in mente (lib. 2, cap. 35). Admonuerat superius Dominus ad habendum cor simplex et mundum, in quo queritur Deus:

sed quia hoc paucorum est; jam incipit de investiganda sapientia loqui, cui investigandæ et contemplandæ talis oculus per omnia superiora perductus est, quo videri jam possit arcta via et angusta porta: unde subdit: *Intrate per angustam portam*. GLOSSA (ord. hoc loco). Vel aliter. Etsi difficile sit ut alii facias quod tibi vis fieri; tamen sic faciendum est, ut intromus per angustam portam. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 18, in op. imp.). Vel aliter. Tertia hæc convenientia ad justitiam jejunii pertinet, ut sit ordo narrationis talis: *Tu autem cum jejunas, unge caput tuum*; et postea sequitur: *Intrate per angustam portam*. Præcipue enim tres sunt naturales passionis et intimæ carnis: primo esca et potus, deinde amor viri ad mulierem, tertio loco somnus; et ideo gravius est eas a natura carnali præcidere quam ceteras passionis. Et ideo nullius passionis abstinencia sic sanctificat corpus, sicut quod homo sit castus, jejunos, et in vigiliis perseverans. Ergo propter omnes has justitias, et præcipue propter laboriosissimum jejunium, dicit: *Intrate per angustam portam*. Porta perditionis est diabolus, per quem introitur in gehennam; porta vitæ est Christus, per quem introitur in regna celestia. Lata autem porta dicitur esse diabolus, non magnitudine potestatis extensus, sed effrenatæ superbie licentia dilatatus. Porta autem angusta dicitur Christus, non parvitate potestatis exiguus, sed humilitatis ratione collectus: quia quem totus non capit mundus, seipsum intra angustias uteri virginalis inclusit. Via autem perditionis est omnis iniquitas. Dicitur autem spatiosa, quia non est intra regulam discipline inclusa; et ambulantes in ea, quicquid eos delectaverit, hoc sequuntur. Via autem vitæ dicitur esse omnis justitia, et propter contrarias causas esse arcta. Considerandum autem, quia nisi quis ambulaverit per viam, non potest pervenire ad portam: qui enim non ambulant per viam justitiæ, impossibile est ut vere Christum cognoscant. Similiter nec incurrit in manus diaboli nisi qui in via ambulat peccatorum. GREGORIUS super Ezechielem (hom. 17 post med.). Quamvis autem caritas sit lata, tamen per angustam et ardua homines ducit a terra. Satis angustum est omnia prætermittere, unum so-

lum diligere, prospera non ambire, adversa non timere. CHRYSOSTOMUS in hom. 24. Sed cum postea dicat, infra 11, *jugum meum suavis est, et onus meum leve*; qualiter hic angustam esse viam ait et arctam? Sed et hic monstrat eam levem esse et suavem: quoniam via est et porta est; sicut et altera, quæ lata et spatiosa dicitur, ipsa via et porta est. Horum autem nihil mansurum est, sed omnia pertrans-eunt. Transire autem labores et sudores, et in bonum finem devenire, scilicet in vitam, sufficiens est mitigare eos qui agones patiuntur. Si enim tempestates nautis et vulnera militibus levia sunt propter spem præmiorum percontium: multo magis cum cælum præjacens fuerit, et immortalis præmia, nullum aliquis sentiet imminuentium periculorum. Sed et hoc ipsum quod illam arctam vocavit, maxime ad faciendam illam facilem conferbat: per hoc siquidem ut semper vigilarent admonuit: hoc enim Dominus dicit erigens nostrum desiderium. Qui enim in agone certat, cum viderit principem admirantem labores agonum, animosior fit. Ne igitur mæstissimus cum multa nobis hic contigerint tristia, quia arcta est via, sed non civitas; ideo neque hic quietem oportet expectare, neque ibi triste aliquid præstolari. Dicens autem, *Quam pauci sunt qui inveniunt eam*, rursus hic multorum desiderium significavit, et audientes erudit non multorum prosperitatibus attendere, sed paucorum laboribus. HIERONYMUS (super illud, *Intrate per angustam portam*). Significantur igitur de utraque via locutus dixit, quod per latam multi ambulant, angustam pauci inveniunt: latam enim non querimus, nec inventionem opus est, quia sponte se offert, et errantium via est: angustam vero nec omnes inveniunt, nec qui invenerint, statim ingrediuntur per eam. Siquidem multi, inventa veritatis via, capti voluptatibus sæculi, de medio itinere rever-tuntur.

8. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 19, in op. imperf.). Supra mandaverat Apostolis Dominus, ne elemosynas, orationes et jejunia coram hominibus, sicut hypocritæ, faciant; et ideo ad cognoscendum quia hæc omnia in hypocrisis fieri possunt, loquitur dicens: *Attendite a falsis prophetis*. AUGUSTINUS de serm. Dom. (lib. 2, cap. 36). Vel aliter. Cum di-

xisset Dominus, paucos esse qui inveniunt angustam portam et arctam viam; ne hæretici, qui plerumque se sub nomine paucitatis commendant, se nobis supponant, statim subjicit dicens: *Attendite a falsis prophetis*. CHRYSOSTOMUS in hom. 24. Vel aliter. Quia dictum est, angusta est porta; sed et multi sunt, qui pervertunt eam quæ illuc fert viam; ideoque induxit: *Attendite a falsis prophetis*: in quo ut majorem sollicitudinem habeant, meminit eorum quæ in patribus eorum facta sunt, falsos prophetas vocans, etenim tunc talia contigerunt. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 19 op. imperf.). Quod autem scriptum est, infra 11, quia *lex et Prophetæ usque ad Joannem*, dicitur quia prophetia de Christo non erat futura post eum. Prophetæ autem et fuerunt et sunt: sed non qui prophetarent de Christo, sed interpretarentur ea quæ de Christo ab antiquis fuerant prophetata, idest doctores Ecclesiarum: nec enim potest quis propheticos interpretari sensus nisi per spiritum prophetiæ. Sciens ergo Dominus futuros esse falsos doctores hæresum diversarum, admonet dicens: *Attendite a falsis prophetis*. Quia enim non erant futuri manifesti gentiles, sed absconditi sub nomine christiano, non dixit, Aspicite, sed *Attendite*: ubi enim res certa est, aspicitur, idest simpliciter videtur; ubi autem incerta, attenditur, idest caute consideratur. Item dicit, *Attendite*, quia firma tutela salutis est scire quem fugias. Non autem sic admonet, *Attendite*, quasi invito Deo diabolus hæreses introducat, sed eo permittente: quia enim non sine judicio vult servos habere, ideo misit tentationem; quia vero non vult eos per ignorantiam perire, ideo præmonet. Ne autem aliquis hæreticus doctor dicat quia non dixit eos falsos prophetas, sed Gentilium et Judæorum doctores; ideo addidit dicens: *Qui veniunt ad vos in vestimentis ovium*. Oves enim Christiani dicuntur; vestimentum autem ovile est species christianitatis et simulatæ religionis. Nulla autem res sic exterminat bonum, sicut simulatio: nam malum sub specie boni celatum, dum non cognoscitur, non cavetur. Et ne adhuc dicat hæreticus quia de viris doctoribus loquitur, qui tamen peccatores sunt; ideo addit: *Intrinsecus autem sunt lupi rapaces*. Catholici autem doctores,

etsi fuerint peccatores, servi quidem carnis dicuntur: non tamen lupi rapaces, quia non habent propositum perdere Christianos. Manifeste ergo de hæreticis doctoribus dicit; quia eo proposito speciem Christianorum suscipiunt, ut Christianos infique seductionis morsu dilanient; de quibus dixit Apostolus Act. 20: "Scio quia post discessum meum intrabunt in vos lupi rapaces, non parcetes gregi." CHRYSOSTOMUS in hom. (24, circa med.). Sed tamen videtur falsos prophetas hic non hæreticos insinuare, sed eos quidem qui vitæ sunt corruptæ, sed facie tamen virtutis induuntur: unde dixit: *A fructibus eorum cognoscetis eos*. Apud hæreticos enim est multoties et vitam invenire; apud hos autem quos dixi, nequaquam. AUGUSTINUS de serm. Domini (lib. 2, cap. 88). Unde rectissime quæritur, quos fructus nos attendere voluerit. Multi enim quædam in fructibus deputant quæ ad vestitum ovium pertinent, et hoc modo de lupis decipiuntur: secuti enim sunt vel jejunia vel eleemosynas vel orationes, quæ prædunt hominibus, placere cupientes eis quibus ista difficilia videntur. Hi ergo non sunt fructus, de quibus cognoscere istos monet. Ista enim quæ cum bono animo fiunt, sunt propriæ ovibus vestes: cum autem malo, in errore, non aliud quam lupos tegunt: sed non ideo debent oves odisse vestimentum suum, quod plerumque illo se occultant lupi. Qui sunt ergo fructus quibus cognoscamus arborem malam? Dicit Apostolus (Galat. 5): "Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, etc." Qui vero sunt fructus quibus cognoscamus arborem bonam? Idem Apostolus ostendit, dicens ibid.: "Fructus autem spiritus sunt caritas, gaudium, pax." CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 19 op. imperf.). Fructus etiam ejus ovis est confessio ejus fidei: qui enim secundum Deum vocem humilitatis et veræ confessionis emittit, ovis est; qui autem contra veritatem blasphemias ululat contra Deum, lupus est. HIERONYMUS (super illud, *Attendite a falsis prophetis*). Etsi ergo potest de omnibus intelligi quod hic de falsis prophetis dicitur, qui aliud habitu ac sermone promittunt, aliud opere demonstrant; specialiter de hæreticis intelligendum videtur, qui videntur continentia ac jejuniis quasi qua-

dam pietatis veste se circumdare; intrinsecus autem habentes animum venenatum, simpliciorum fratrum corda decipiunt. AUGUSTINUS de serm. Dom. in monte (lib. 2, cap. 39). Sed ex operibus concipi potest utrum exteriorem cultum ambitione aliqua faciant. Cum enim coeperint aliquibus tentationibus ea ipsa vel subtrahi vel negari, quæ isto velamine vel consecuti sunt vel consequi cupierunt, tunc necesse est ut appareat utrum lupus in ovina pelle sit, an ovis in sua. GREGORIUS, 31 Moral. (cap. 11, et in nov. exempl. 9). Hypocrita etiam sanctæ Ecclesiæ pace premitur; ideo ante oculos nostros religione vestitur. Si qua vero fidei tentatio erumpat, statim lupi mens rabida habitu se ovinae pellis expoliat, quantumque contra bonos sæviat, persequens demonstrat. CHRYSOSTOMUS in homil. (24, a medio). Facile etiam hypocritæ capiuntur: via enim quam jussi sunt ambulare, laboriosa est: hypocrita autem laborare non utique eligit. Deinde ut non dicas quoniam impossibile est cognoscere tales, rursum rationem ab humano exemplo ponit, dicens: *Numquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus?* CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 19, in op. imperf.). Uva in se mysterium Christi habet: sicut enim botrus multa in se grana ligno mediante suspendit, sic et Christus multos sibi fideles per lignum crucis tenet adjunctos. Ficus autem est Ecclesia, quæ multos fideles tenet dulci quodam caritatis amplexu, sicut ficus multa grana uno tegmine tenet inclusa. Sunt ergo ficus signa hæc, caritatis quidem in dulcedine, unitatis autem in conjunctione granorum. In uva autem patientiæ quidem signum est, quia in torcular mittitur; gaudii autem, quia vinum lætificat cor hominis; sinceritatis, quia non est aqua permixtum; suavitatis autem in delectatione. Spinæ autem et tribuli sunt hæretici. Sicut ergo spina vel tribulus ex quacumque parte habet aculeos, sic servos diaboli ex quacumque parte consideraveris, iniquitatis pleni sunt. Non possunt ergo hujusmodi spinæ et tribuli ecclesiasticos fructus proferre. Quod autem particulariter sub similitudine ficus et vitis, spinæ et tribuli dixerat, ostendit consequenter universaliter esse verum, cum dicit: *Sic omnis arbor bona fructus bonos facit, mala autem arbor fru-*

ctus malos facit. AUGUSTINUS, de serm. Dom. (lib. 2, cap. 36). In hoc autem loco illorum error cavendus est, qui de duabus arboribus duas naturas opinantur esse; quarum una sit Dei, altera vero non. Non autem eos adjuvare duas istas arbores dicendum est: quia de hominibus eum dicere planum est, si quis præcedentia et consequentia legerit. AUGUSTINUS, 12 de Civ. Dei (cap. 4 et 5). Hominibus autem prædictis ipsæ naturæ displicent, non eas considerantibus secundum utilitatem suam: non autem ex commodo vel incommodo nostro, sed per seipsam considerata natura dat artificii suo gloriam. Naturæ igitur omnes quoniam sunt, et ideo habent modum suum, speciem suam et quamdam secum pacem suam, profecto bonæ sunt. CHRYSOSTOMUS in homil. 34. Ut autem nullus dicat quoniam mala arbor fert quidem fructus malos, fert autem et bonos; et sic difficilis sit cognitio, duplici prolatione existente; ideo subjungit: *Non potest arbor bona fructus malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere.* AUGUSTINUS de serm. Domini (lib. 2, cap. 36 et 37). Ex hoc verbo putant Manichæi, neque animam malam fieri posse ut in melius commutetur, neque bonam in deterius; quasi dictum sit: Non potest arbor bona mala fieri, neque mala fieri bona; sed ita dictum est: *Non potest arbor bona fructus malos facere*, nec e converso. Arbor, quippe est ipsa anima, idest ipse homo; fructus vero opera hominis. Non ergo potest malus homo bona operari, neque bonus mala. Ergo si vult malus bona operari, prius bonus fiat. Quamdiu autem quisque malus est, non potest facere fructus bonos. Sicut enim potest fieri ut quod fuit nix, non sit; non autem ut nix sit calida: sic potest fieri ut qui malus fuit, non sit malus; non tamen fieri potest ut malus bene faciat: quia etsi aliquando utilis est, non hoc ipse facit, sed fit de illo divina providentia procurante. RABANUS. Homo autem ipse arbor bona vel mala dicitur, propter voluntatem bonam vel malam. Fructus autem sunt opera, quæ nec bona malæ voluntatis esse possunt, nec mala bonæ voluntatis. AUGUSTINUS contra Julianum (lib. 1, cap. 8). Sicut autem manifestum est ex voluntate mala, tamquam ex arbore mala fructus ejus, fieri omnia opera mala; sic ipsam vo-

luntatem malam unde dices esse exortam, nisi quia voluntas mala Angeli ex Angelo, ex homine hominis orta est? Quid autem erant hæc duo antequam in eis ista mala orirentur, nisi bonum opus Dei, et bona atque laudanda natura? Ecce ergo ex bono oritur malum; nec fuit omnino unde oriri posset, nisi ex bono; ipsam dico voluntatem malam, quoniam nullum malum præcessit, non opera mala, quæ non sunt nisi ex voluntate mala tamquam ex arbore mala: nec ideo tamquam ex bono potuit oriri voluntas mala, quia bonum factum est a bono Deo: sed quia de nihilo factum est, non de Deo. HIERONYMUS (super illud, *Non potest arbor bona*). Quæramus autem ab hæreticis, qui duas in se contrarias dicunt esse naturas, si juxta intelligentiam eorum, arbor bona malos fructus facere non potest, quomodo Moyses arbor bona peccaverit ad aquam contradictionis, Petrus quoque in passione Dominum negaverit, dicens (infra 26): *Nescio hominem*. Aut qua consequentia socer Moysi arbor mala, qui in Deum Israel non credebatur, dedit consilium bonum? CHRYSOSTOMUS in homil. 24. Quia vero punire non jusserat falsos prophetas, ideo terret eos secundum pœnam quæ est a Deo, dicens: *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur*: quibus verbis et Judæos insinuare videtur; ideoque verbum Joannis Baptistæ meminit, per eadem verba pœnam eis subscribens. Etenim et ille hoc dixit ad Judæos, instantem securim, et arborem excidentem, et ignem inextinguibilem commemorans. Si quis autem diligenter investigabit, duæ pœnæ sunt: et excidi, et comburi: qui enim comburitur, et a regno exciditur omnino; quæ pœna difficilior est. Multi autem gehennam solum abhorrent; ego autem casum illius gloriæ multo amariorem pœnam, quam ipsius gehennæ supplicium esse dico. Quod enim parvum vel magnum malum non susciperet pater, ut videat, et potius dulcissimo filio? Hoc itaque in gloria illa putemus: non enim aliquis filius ita suavis est patri ut illorum bonorum requies, et dissolvi et esse cum Christo. Intolerabilis quidem pœna est gehenna; sed si quis decem mille ponat gehennas, nihil tale dicit quale est a beata gloria illa excidere, et odio haberi

a Christo. GLOSSA (ord. super illud, *Igitur ex fructibus*). Ex præmissa autem similitudine concludit quod supra jam dixerat, quasi manifestum, dicens: *Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos*.

9. HIERONYMUS (super illud, *Non omnis qui dicit*). Sicut supra dixerat, eos qui habent vestem bonæ vitæ, non recipiendos propter dogmatum nequitiam; ita nunc e contrario asserit nec his quidem accommodandam fidem qui, cum polleant integritate doctrinæ, malis operibus destruunt: utrumque enim Dei servis necessarium est, ut et opus sermone, et sermo operibus comprobetur: et ideo dicit: *Non omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnum cælorum*. CHRYSOSTOMUS in hom. 25. Ubi Judæos maxime tangere videtur, in dogmatibus omnia ponentes: unde et Paulus (Rom. 2) eos incusat dicens: " Si autem tu Judæus cognominaris, et requiescis in lege. " CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 19 op. imperf.). Vel aliter. Quoniam falsos prophetas et veros ex fructibus eorum docuit discernendos; hic jam manifestius docet qui sunt fructus quibus discernuntur probi doctores et reprobi. AUGUSTINUS de serm. Domini (lib. 2, cap. 39). Cavendum enim est in ipso Christi nomine ab hæreticis vel quibuslibet male intelligentibus et sæculi hujus amatoribus ne decipiamur: et ideo dicit, *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine*. Sed merito potest movere quomodo huc sententia conveniat illud Apostoli (1 Corinth. 12): " Nemo potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto. " Non enim possumus dicere, illos qui non intrant in regnum cælorum, habere Spiritum sanctum. Sed Apostolus proprie posuit hoc verbum, " Dicit, " ut significet voluntatem atque intellectum dicentis. Ille enim proprie dicit qui voluntatem ac mentem suam sono vocis enuntiat. Dominus autem generaliter hic posuit verbum dicendi: videtur enim etiam ille dicere qui nec vult nec intelligit quod dicit. HIERONYMUS. Moris est enim Scripturarum dicta pro factis accipere, secundum quem sensum dicit Apostolus (ad Titum 1): " Confitentur scire Deum, factis autem negant. " AMBROSIIUS (in exp. 1 ad Cor. cap. 12). Omne etiam verum a quocumque dicatur, a Spiritu sancto est. AUGUSTINUS de serm. Domini (lib. 2, c. 39). Non ergo putemus ad illos fructus

de quibus supra dixerat, pertinere si quis Domino nostro dicat, *Domine, Domine*; et ex eo nobis arbor bona videatur; sed illi sunt fructus facere voluntatem Dei; unde sequitur: *Sed qui facit voluntatem Patris mei qui in caelis est, ipse intrabit in regnum caelorum*. Illamque (can. 6 in Matth. a med.). Coelestis enim regni iter, obedientia voluntatis Dei, non nuncupatio repertura est. Chrysostomus super Matth. (hom. 10, in opere imperf.). Quis autem est voluntas Dei, ipse Dominus docet: "Hoc est (inquit, Joan. 6) voluntas ejus qui misit me, ut omnis qui videt Filium, et credit in eum, habeat vitam eternam." Credulitatis autem verbum et ad confessionem respicit et ad actum. Qui ergo non creditur, aut non conversatur secundum verbum Christi, non intrabit in regnum caelorum. Chrysostomus in hom. (25, in princ.). Non autem dicit, *Qui facit voluntatem meam*, sed *Patris*; quoniam interim conveniens erat prius hoc suscipi ad imbecillitatem eorum; sed et per hoc illud occulte insinuavit; non est enim alia voluntas Filii quam quae est Patris. Augustinus de sermone Domini (lib. 2, c. 40). Illud autem ad rem pertinet, ne decipiamur non solum nominis Christi per eos qui nomen habent, et facta non agunt, sed etiam quibusdam factis atque miraculis, quales propter infideles cum fecerit Dominus, monuit tamen ne talibus decipiamur, arbitantes ibi esse invisibilem sapientiam ubi miraculum visibile videmus: unde adiungit, et dicit: *Multi dicunt mihi in illa die*. Chrysostomus in hom. (25, prope init.). Vides qualiter intenter jam seipsum introducit. Quia enim omnem complavit sermonem, monstrat seipsum iudicem esse. Quia enim poena expectat eos qui peccant, jam ante monstravit. Quia autem est qui punit, hoc jam revelat, dicens: *Multi dicunt mihi in illa die*. Chrysostomus super Matth. (hom. 10, in op. imperf.). Quando scilicet venerit in maiestate Patris sui, quando jam nemo audentis est garrula contentione sermonum aut mendacium defendere aut contradicere veritati, quando opera singulorum loquentur, et ora tacebunt; nec alter pro altero interveniet, sed singuli sibi testebunt. In illo enim iudicio non erunt testes adulatores homines, sed Angeli veraces; iudex autem Dominus iustus: unde proprio timentium hominum

et angustias patientium vocem expressit, dicens: *Domine, Domine*. Non enim semel sufficit illi dicere, *Domine*, quem necessitas timoris astringit. Hieronymus (can. 4 in Matth.). Gloriam autem sibi ex verbi intentione presumunt in doctriinis prophetia et demoniorum fuga et operum virtutibus; atque hinc sibi regnum caelorum pollicentur, dicentes: *Nonne in nomina tuo prophetavimus?* Chrysostomus in homil. 25. Sed sunt quidam qui dicunt quoniam mentientes hi hoc dixerunt, et ideo salvati non sunt; sed non audent iudice praesente ad ipsum hoc dicere. Sed et ipsa responsio et interrogatio ostendit eos talia fecisse. Qui enim hic mirabiles erant apud omnes, miracula facientes, illic autem vident seipsos punitos, admirantes dicunt: *Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus?* etc. Quidam autem dicunt, quoniam non in tempore in quo haec miracula faciebant, iniqua agebant, sed potius. Sed si hoc erit, rursus quod Dominus volebat monstrare, non constat: quod scilicet neque fides neque miracula valent, bona vita non existente; quod et Paulus dicit (1 Corinth. 13): "Si habuerio fidem ut montes transferam, caritatem autem non habuero, nihil sum." Chrysostomus super Matth. (hom. 10, in opere imperf.). Sed considera, quia *In nomine* dicunt, non in spiritu: prophetant enim in nomine Christi, sed in spiritu diaboli; quales sunt divinatores. Sed sic discernuntur: quoniam diabolus interdum falsa dicit, Spiritus sanctus nunquam. Concessum est autem et diabolo interdum vera dicere, ut mendacium suum rara veritate commendat. Dæmonia autem eieciunt in nomine Christi habentes spiritum inimici; magi autem non eieciunt, sed eiecere videntur, colludentibus sibi dæmonibus. Faciunt et virtutes, idest miracula, non utilia et necessaria, sed inutilia et vana. Augustinus de serm. Domini (lib. 2, cap. 40). Legant enim quanta fecerint resistentes Moysi magi Aegyptiorum. Hieronymus (super illud, *Multi dicunt mihi*). Vel aliter. Prophetare, virtutes facere et demonia eiecere, etiam divina virtute, interdum non est ejus meriti qui operatur, sed vel invocatio nominis Christi hoc agit, vel ob condemnationem eorum qui invocant, aut utilitatem eorum qui vident et audiunt conceditur

ut licet homines despiciant signa facientes, tamen Deum honorent, ad cuius invocationem fiunt tanta miracula: nam et Saul et Balaam et Caiphas prophetaverunt, et in Actibus Apostolorum filii Scevæ videbantur ejicere dæmonia, et Judas Apostolus cum animo proditoris multa signa inter ceteros Apostolos faciisse narratur. Chrysostomus in hom. 25. Quia enim non omnes ad omnia apte se habebant; sed hi quidem erant vitæ puræ, fidem autem non tantam habebant, hi autem contrarium: ideo Deus illos per hos convertibat, ut multam ostenderent fidem; hos autem per hoc ineffabile signorum donum, ut fierent meliores, advocabat: unde et cum multa copia hanc gratiam eis dabat. Dicent enim: *Virtutes multas facimus*. Sed quia circa eum qui eos ita honoravit, ingrati facti sunt, recte sequitur: *Tunc confitebor illis, Quia nunquam novi vos*. Hieronymus. Signanter dicit, *Tunc confitebor*, quia multo tempore ante dicere dissimulaverat. Chrysostomus super Matth. (hom. 19, in opere imperf.). Grandem enim iram grandis dilatio præcedere debet, quæ justius facit Dei esse judicium, et digniorem interitum peccatorum. Sciendum autem, quod peccatores nescit Deus, quia non digni sunt ut cognoscantur a Deo: non quia omnino ipsos non cognoscat, sed quia suos esse illos non cognoscat. Deus enim naturaliter omnes cognoscat; sed videtur eos non cognoscere, quia non eos diligit; sicut etiam non videntur Deum cognoscere qui non colunt eum digne. Chrysostomus in hom. 25. Dicit autem eis, *Nunquam novi vos*; quasi, non solum in tempore judicii, sed neque tunc cum miracula faciebatis: multos enim et hio jam odio habet, et ante punitionem avertit. Hieronymus. Observa etiam hoc quod dicit, *Nunquam novi vos*, esse contra quosdam dicentes, quod omnes homines semper conversati sunt inter rationabiles creaturas. Gregorius, 20 Moral. (c. 8 vel 9). Hac autem sententia datur intelligi, quod in hominibus caritas, humilitas, non autem debeant virtutum signa venerari: unde nunc sancta Ecclesia etiam si qua sunt hæreticorum miracula, despicit, quia hæc sanctitatis speciem non esse cognoscit. Probatio quidem sanctitatis non est signa facere, sed proximum ut se diligere, de Deo vera, de

proximo meliora quam de seipso sentire Augustinus contra Adversarium legis et Prophetarum (lib. 2, cap. 4). Absit autem ut secundum Manichæos ista de Prophetis sanctis Dominus dixerit; sed dictum est de his qui post ejus Evangelium prædicatum in ejus nomine sibi loqui videntur, nescientes quid loquantur. Hieronymus (can. 6, a medio). Sic autem hypocritæ gloriati sunt, quasi aliquid proprium sit quod loquuntur aut faciunt, et non omnia virtus Dei invocata perficiat; cujus doctrinæ scientiam lectio afferat, dæmoniorum fugam Christi nomen exagitet. De nostro igitur est beata illa æternitas promerenda; præstandumque est aliquid ex proprio, ut bonum velimus, malum omne vitemus, agamusque potius quod vult quam quod potest gloriemur. Repudians igitur eos ac expellens propter opera iniquitatis, dicit: *Discedite a me, qui operamini iniquitatem*. Hieronymus. Non dixit, Qui operati estis iniquitatem, ne videretur tollere poenitentiam; sed, *Qui operamini*; idest, qui usque in præsentem horam cum judicii tempus advenit, licet non habeatis facultatem peccandi, tamen adhuc habetis affectum. Chrysostomus in hom. (19 super Matth. in op. imperf.). Nam mors quidem animam a carne separat; animæ autem propositum non immutat.

10. Chrysostomus (in hom. 25, a medio). Quoniam quidam futuri erant quæ dicta sunt a Domino admirantes; ostensionem autem quæ est per opera non tribuentes, præveniens eos terret dicens: *Omnis ergo qui audit verba mea hæc, et facit ea, assimilabitur viro sapienti*. Chrysostomus super Matth. (hom. 20 in opere imperf.). Non autem dixit, *Æstimabo eum qui audit et facit*, virum sapientem; sed, *Assimilabitur viro sapienti*: ergo qui similatur homo est: cui autem assimilatur? Christo; Christus autem est sapiens vir, qui ædificavit domum suam, idest Ecclesiam, supra petram, idest supra fortitudinem fidei. Vir autem stultus est diabolus, qui ædificavit domum suam, idest omnes impios, super arenam, idest inconstantiam infidelitatis, aut super carnales homines: qui dicuntur arena propter sterilitatem, et quia non cohærent sibi, sed sunt per diversas opiniones dispersi, et quia sunt innumerabiles. Pluvia autem est doctrina quæ irrigat hominem; nubes autem sunt a

quibus pluvia fuit. Quidam a Spiritu sancto excitantur, sicut Apostoli et Prophetæ; et quidam a spiritu diaboli, sicut heretici. Ventī autem boni sunt spiritus diversarum virtutum, vel Angeli, qui invisibiliter in sensibus hominum operantur, et adducunt ad bona; ventī autem mali sunt spiritus immundi. Flumina autem bona sunt Evangelistæ et doctores populi; flumina mala sunt homines immundo spiritu pleni, et verbositate instructi; sicut philosophi, et ceteri sæcularis scientiæ professores, de quorum ventre exeunt flumina aquæ mortuæ. Ecclesiam ergo quam Christus fundavit non pluvia mendaciæ doctrinæ corrumpit, neque diabolicus flatus impellit, neque violentorum fluminum impetus movet. Nec est contrarium quod quidam de Ecclesia cadunt: non enim omnes qui Christiani dicuntur, Christi sunt; sed novit Dominus "qui sunt ejus." 2 Timoth. 2. Sed contra domum quam ædificavit diabolus, descendit pluvia veræ doctrinæ; ventī, idest spirituales gratiæ, aut Angeli; flumina, quatuor Evangelistæ, et ceteri sapientes; et sic cecidit domus, idest gentilitas, ut surgeret Christus; et facta est ejus ruina magna, solutis erroribus, convictis mendaciis, et idolis in toto mundo destructis. Christo ergo similis est qui audit verba Christi et facit ea: ipse enim ædificat supra petram, idest Christum, qui est omne bonum: ut in quacumque specie boni aliquis ædificaverit, supra Christum ædificasse videatur. Sicut autem Ecclesia ædificata a Christo dirui non potest, sic talem Christianum, qui se ædificavit super Christum, nulla adversitas deicere potest: secundum illud Rom. 8: "Quis nos separabit a caritate Christi?" Diabolo autem est similis qui audit verba Christi et non facit. Verba enim quæ audiuntur et non fiunt, separata sunt, et dispersa; et ideo assimilantur arenæ. Arena etiam est omnis malitia, vel etiam mundalia bona. Sicut autem domus diaboli destructa est, ita tales supra arenam fundati destruuntur et cadunt. Et est ruina magna, si de fundamento fidei aliquid ruinæ fuerit passus; non autem si fornicatus fuerit aut homicidium fecerit; quia habet unde per pœnitentiam surgat, sicut et David. RABANUS (super illud, *Et fuit ruina ejus magna*). Vel ruina magna intelligenda

est, quæ dicturus est Dominus audientibus et non facientibus (infra 25), *Ite in ignem æternum*. HIERONYMUS. Vel aliter. Super arenam, quæ fluida est, et in unam copulam non potest redigi, omnis hæreticorum sermo ædificatur ut corruat. HILARIUS (can. 6, par. ante finem). Vel aliter. In pluviis blandarum et sensim illabentium voluptatum illecebras significat, quibus primum fides ravis patientibus immadescit; post quas fluviorum procursus, idest graviorum cupiditatum motus, incurrit, ut exinde tota ventorum vis circumstantium desæviat, idest universus diabolicæ potestatis spiritus inferatur. AUGUSTINUS de serm. Domini (lib. 2, cap. 40). Vel aliter. Pluvia cum in mali alicujus significatione ponitur, caliginosa superstitio intelligitur; rumores autem hominum ventis comparantur; fluvius autem carnalibus concupiscentiis, tamquam fluentibus super terram; et qui prosperitatibus inducitur, adversitatibus frangitur: quorum nihil metuit qui fundatam habet domum supra petram, idest qui non solum audit præceptum Domini, sed etiam facit. Et in his omnibus periculo se subjicit qui audit et non facit; non enim quisque firmat in se quæ Dominus præcipit vel ipse audit, nisi faciendo. Considerandum autem est, quia cum dixit, *Qui audit verba mea hæc*, satis significat istum sermonem omnibus præceptis, quibus christiana vita formatur, esse perfectum; ut merito qui secundum ea vi, vere voluerint, comparentur ædificantī supra petram.

11. GLOSSA. Posita doctrina Christi, effectum doctrinæ ipsius in turbis ostendit, dicens: *Et factum est, cum consummasset Jesus verba hæc, admirabantur turbæ super doctrinam ejus*. RABANUS (parum ante finem lib. 2, in Matth.). Consummatio hæc ad perfectionem verborum et integritatem dogmatis pertinet. Quod autem dicitur turbas admirari; aut infideles in turba significat (qui ob hoc stupebant, quia non credebant verbis Salvatoris); aut omnes generaliter demonstrat, qui excellentiam tantæ sapientiæ in eo venerantur. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 20 in op. imp. prope finem). Placatus rationabiliter hominis intellectus laudem generat, victus autem admirationem. Quicquid enim digne laudare non possumus, admiramur.

Admiratio tamen eorum magis ad gloriam Christi pertinebat quam ad fidem ipsorum: si enim crederent in Christum, non mirarentur. Illud enim movet admirationem quod superat facientis aut dicentis personam: et ideo quod a Deo factum aut dictum est, non admiramur, quia omnia minora sunt quam Dei potentia. Turbæ autem erant quæ mirabantur, id est populus vulgaris, non principes populi, qui non discendi studio audire solebant: populus autem simplex simpliciter audiebat: sed eorum silentium, si illi interfuissent, suis contradictionibus conturbassent: ubi enim est major scientia, illic fortior malitia: qui enim festinat esse prior, non est contentus esse secundus. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 19). Ex eo autem quod hic dicitur potest videri discipulorum turbam deseruisse, ex quibus illos duodecim elegerat in monte ex pluribus quos Apostolos nominavit, quod Matthæus hic prætermisit. Solis enim discipulis in monte videtur Jesus hunc habuisse sermonem, quem Matthæus interposuit et Lucas tacet. Et deinde, cum descendisset in loco campestri, habuisse alterum similem, de quo Matthæus tacet, Lucas non tacet. Quamquam etiam illud possit occurrere quod, sicut supra dictum est, Apostolis ceterisque turbis præsentibus unum habuisse sermonem quem Matthæus Lucasque narrarunt diverso narrandi modo, sed eadem veritate sententiarum; et sic planum est quod hic dicitur de admiratione turbæ CHRYSOSTOMUS in hom. (26, par. 1^a princ.). Causam autem admirationis subdit, dicens: *Erat enim docens eos sicut potestatem habens, et non sicut Scribæ eorum et Pharisei.* Si autem hanc potestatem videntes per opera, scribæ eum a se abigebant, ubi sola verba erant potestatem manifestantia, qualiter scandalizati non fuissent? Sed turbæ hoc non passæ sunt: cum enim anima benevola fuerit, facile persuadetur a sermonibus veritatis. Erat autem potestas docentis, ut multos eorum caperet, et in admirationem mitteret; ita quod propter delectationem eorum quæ dicta erant, neque tacentem dimittebant: unde et secutæ sunt eum descendentem de monte. Stupabant autem ejus maxime potestatem, quia non ad alium referens, ut Prophetæ et Moyses dixerunt, quæ dixit, sed

ubique ostendit se eum esse qui habet dominium: etenim legem ferens, continue apponebat (supra 5): *Ego autem dico vobis.* HIERONYMUS (in fine Com. in 7 cap. Matth.). Quia quasi Deus et Dominus ipsius Moysi pro libertate voluntatis suæ, vel ea quæ minus videbantur addebat in lege, vel commutans prædicabat in populo, ut supra legimus (ibid.): *Dictum est antiquis; ego autem dico vobis.* Scribæ autem ea tantum docebant quæ scripta sunt in Moyse et Prophetis. GREGORIUS, 23 Moral. (sup. illud Job 38, "Ecce aperui os meum: " in novis exempl. est cap. 7, in fine). Vel singulariter Christus ex bona potestate locutus est, quia ex infirmitate mala nulla commisit: nos autem quia infirmi sumus, ex propria infirmitate pensemus quo docendi ordine infirmis fratribus consulamus. HILARIUS (can. 6). Vel in verborum virtutibus effectum potestatis metiebantur. AUGUSTINUS de serm. Domini (lib. 2, cap. 40). Hoc enim quod in Psalmo 11 significatur: "Fiducialiter agam in eo. Eloquentia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, terræ probatum, purgatum septuplum: " propter quem numerum admonitus sum omnia ista præcepta ad septem illas referre sententias quas in principio sermonis hujus posuit, scilicet de beatitudinibus (lib. 2, cap. 20). Quod enim aliqui fratri irascatur sine causa, vel racha dicat, vel fatuum eum appellet, superbissime admittitur; contra quod est unum remedium, ut supplici animo veniam deprecetur, qui non jactantiæ spiritu inflatur. *Beati ergo pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum* (lib. 2, c. 22). Consentit autem adversario, idest verbo Dei reverentiam exhibendo, quisquis ad testamentum patris aperiendum non litibus acerbus, sed pietate mitis accesserit: *Beati ergo mites, quoniam ipsi hereditate possidebunt terram* (lib. 1, c. 23). Quisquis etiam carnalem delectationem contra rectam voluntatem suam rebelare sentit, exclamet (Rom. 7): "Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? " Et ita lugendo imploret consolatoris auxilium: "unde beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur" (lib. 1, cap. 32). Quod autem laboriosius cogitari potest quam ut in vitiosa consuetudine superanda præcedit intra se membra impediencia regnum cælorum, nec do-

lore frangatur; toleret in conjugali fide omnia quæ, quamvis sint molestissima, crimen tamen fornicationis non habent; verum loquatur, quod non jurationibus crebris, sed morum probitate commendetur? Sed quis tantos labores inire audeat, nisi flagret amore justitiæ, quasi fame ac siti vehementi accensus? *Beati ergo qui esuriunt et sitiunt, quoniam ipsi saturabuntur* (lib. 1, cap. 46). Quis autem potest paratus esse ab infirmis injurias sustinere, petentia se tribuere, diligere inimicos, benefacere his qui se oderunt orare pro persecutibus, nisi perfecte misericors? *Beati ergo misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* (lib. 2, cap. 35). Mundum autem cordis oculum habet qui finem bonorum operum suorum non in eo constituit ut hominibus placeat, neque ut comparet ea quæ huic vitæ sunt necessaria, neque temere animum hominis contemnat; et quicquid exhibet homini, hac intentione exhibet, quæ sibi vult exhiberi. *Beati ergo mundo corde, quoniam Deum videbunt* (lib. 1, cap. 40). Oportet etiam ut per mundum cor inveniat arcta via sapientiæ, cui perversorum hominum deceptiones obstrepuunt; quas evadere est venire ad pacem sapientiæ. *Beati ergo pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur* (In fine lib. 2). Sed sive iste ordo considerandus sit, sive alius, facienda sunt quæ audivimus a Domino, si volumus ædificare supra petram.

CAPUT VIII.

1. Cum autem descendisset Jesus de monte, secute sunt eum turbæ multæ; et ecce leprosus veniens adorabat eum dicens: Domine, si vis, potes me mundare. Et extendens Jesus manum, tetigit eum, dicens: Volo, mundare. Et confestim mundata est lepra ejus. Et ait illi Jesus: Vide, nemini dixeris: sed vade, ostende te sacerdoti, et offer munus tuum, quod præcepit Moyses in testimonium illis.

2. Cum autem introisset Capharnaum, accessit ad eum Centurio, rogans eum, et dicens: Domine, puer meus jacet in domo paralyticus, et male torquetur. Et ait illi Jesus: Ego veniam et curo eum. Et respondens Centurio ait: Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum; sed tantum dic verbo, et sanabitur puer meus. Nam et ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites; et dico huic, Vade, et vadit; et alii, Veni, et venit; et servo meo, Fac hoc, et facit.

3. Audiens autem Jesus miratus est, et sequentibus se dixit: Amen dico vobis, non inveni tan-

tam fidem in Israel. Dico autem vobis, quod multi ab oriente et occidente venient, et recumbent cum Abraham et Isaac et Jacob in regno cælorum; filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores. Ibi erit fletus et stridor dentium. Et dixit Jesus Centurioni: Vade, et sicut credidisti fiat tibi. Et sanatus est puer ex illa hora.

4. Et cum venisset Jesus in domum Petri, vidit socrum ejus jacentem et febricitantem, et tetigit eam; et dimisit eam febris, et surrexit, et ministrabat eis.

5. Vespere autem facto obtulerunt ei multos dæmonia habentes, et ejiciebat spiritus verbo, et omnes male habentes curavit: ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam dicentem: Ipse infirmitates nostras accepit, et agrotationes nostras portavit.

6. Videns autem Jesus turbas multas circum se, jussit discipulos ire trans fretum. Et accedens unus scriba ait illi: Magister, sequar te quocumque ieris. Et dicit illi Jesus: Vulpes foveas habent, et volucres cæli nidus; Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet. Alius autem de discipulis ejus ait illi: Domine, permitte me primum ire, et sepelire patrem meum. Jesus autem ait illi: Sequere me, et dimitte mortuos sepelire mortuos suos.

7. Et ascendente eo in naviculam, secuti sunt eum discipuli ejus; et ecce motus magnus factus est in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus. Ipse vero dormiebat. Et accesserunt ad eum discipuli ejus, et suscitaverunt eum, dicentes: Domine, salva nos, perimus. Et dicit eis Jesus: Quid timidi estis modice fidei? Tunc surgens imperavit ventis et mari; et facta est tranquillitas magna. Porro homines mirati sunt, dicentes: Qualis est hic, qui venti et mare obediunt ei?

8. Et cum venisset Jesus trans fretum in regionem Gerasenorum, occurrerunt ei duo habentes dæmonia de monumentis exeuntes, sævi nimis, ita ut nemo posset transire per viam illam. Et ecce clamaverunt dicentes: Quid nobis et tibi, Jesu Fili Dei? Venisti huc ante tempus torquere nos. Erat autem non longe ab illis grex multorum porcorum pascens. Dæmones autem rogabant eum, dicentes: Si ejicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum. Et ait illis, Ite. At illi exeuntes abierunt in porcos. Et ecce magno impetu abiit totus grex per præceps in mare, et mortui sunt in aquis. Pastores autem fugerunt, et venientes in civitatem nuntiaverunt hæc omnia, et de his qui dæmonia habuerant. Et ecce tota civitas exiit obviam Jesu, et viso eo rogabant eum ut transiret a finibus eorum.

1. HIERONYMUS (in com. cap. 8 Matth.). Post prædicationem atque doctrinam, signorum offertur occasio, ut per virtutum miracula præteritis apud audientes sermo firmetur. CHRYSOSTOMUS (hom. 21, in op. imp.). Quia enim quasi potestatem habens docebat, ut non æstimaretur ostentatio esse hic doctrinæ modus, operibus hoc idem facit, quasi po-

testatem habens curare: et ideo dicit. *Cum autem descendisset Iesus de monte, secute sunt eum turbe multe.* ORIGENES (hom. 5, inter eas quæ ex variis locis sunt collectæ). Docente enim Domino in monte, discipuli erant cum ipso, quibus erat datum cælestis doctrinæ nomine secreta; nunc autem descendente eo de monte, turbe secute sunt eum, quia in monte ascendere nequaquam poterant; quia quos delictorum sarcina deprimit, ad mysteriorum sublimia scandere non valent. Descendente autem Domino, hoc est inclinante se ad infirmitatem et impotentiam ceterorum, quando misertus est imperfectioni eorum, vel infirmitati, *secute sunt eum turbe multe*: quidam propter claritatem, plerique propter doctrinam, nonnulli propter curationem et administrationem. HAYMO. Vel aliter. Per montem in quo Dominus sedet, cælum intelligitur, de quo scriptum est (Isai. 66): "Cælum mihi sedes est." Sed cum Dominus in monte sedet, soli discipuli ad eum accedunt: quia antequam fragilitatis nostræ humanitatem assumeret, notus erat tantum in Judæa Deus (Psal. 73); at vero postquam de monte suæ divinitatis descendit, et humanitatis nostræ fragilitatem assumpsit, magna turba nationum secuta est eum. Demonstratur autem doctoribus ut in prædicatione sua sermonem habeant temperatum, et sicut viderint unumquemque capere posse, ita et verbum Dei annuntiant. Ascendunt enim in montem doctores, cum perfectioribus excellentia præcepta ostendunt: descendunt vero, cum infirmioribus leviora demonstrant. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 21 in op. imp.). Inter ceteros autem qui montem non ascenderant, et leprosus sursum ascendere non valebat, quasi peccatorum bajulans pondus: lepra enim est peccatum animarum nostrarum. Ideo ergo Dominus de altitudine cæli, quasi de excelsio monte, descendit, ut lepram peccatorum nostrorum mundaret: et ideo quasi jam præparatus descendenti occurrit: propter quod dicitur: *Et ecce leprosus veniens.* ORIGENES (hom. 5, ex diversis locis collect. parum a fine). Deorsum curat, et in monte nihil facit: quia tempus est omni rei sub cælo, tempus doctrinæ, et tempus curationis. In monte docuit, animas curavit, corda navigavit; quibus completis, sicut de cæle-

stribus montibus ad salvandos carnales descendente, venit ad eum leprosus, et adorabat eum. Antequam peteret, adorare cepit, cultum ostendens. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 21, in op. imp.). Non enim illum petebat quasi hominem artificem, sed adorabat eum quasi Deum. Oratio autem perfecta est fides et confessio: unde leprosus fidei opus adorans implevit; sed opus confessionis implevit in verbis: unde adorabat eum *dicens.* ORIGENES (hom. 5 inter collectas ex var. locis). Domine, per te omnia facta sunt: tu ergo *si vis, potes me mundare.* Voluntas tua opus est, et opera tua voluntati obediunt. Tu prius Naaman Syrum per Eliseum a lepra mundasti; et modo, *si vis, potes me mundare.* CHRYSOSTOMUS in hom. 2. Non dixit, Si rogaveris Deum, neque, Si adoraveris; sed *Si volueris, potes me mundare.* Neque dixit, Domine, munda; sed ei totum concedit; et dominum eum facit, et potestatem universorum ei attribuit. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 21 in op. imp.). Et ita spiritali medico spiritalium offerebat mercedem: nam sicut medici pecuniis, iste oratione placatur. Nihil enim dignius offerimus Deo quam orationem fidelem. In hoc autem quod dicit, *Si vis*, non dubitat Christi voluntatem ad omne opus bonum paratam. Sed quia non omnibus expedit corporalis integritas, nesciebat utrum si expediret curatio illa. Dicit ergo: *Si vis*; ac si diceret: Credo quia quod bonum est vis; ignoro autem si est mihi quod desidero, bonum. CHRYSOSTOMUS in hom. 26. Cum autem voluntate ac sermone purgare posset, manus apposuit tactum, unde sequitur: *Et extendens manum, tetigit eum*: ut ostendat quoniam non subiacet legi, et quoniam mundo jam nihil est immundum. Eliseus autem observans legis diligentiam, non exivit, et tetigit Naaman; sed mittit eum ad Jordanem lavandum. Dominus autem monstrat quoniam non ut servus, sed ut Dominus, curat et tangit: non enim manus a lepra facta est immunda, sed corpus leprosum a manu sancta constitutum est mundum. Non enim corpora solum curaturus advenit, sed et animam in veram sapientiam ducturus. Sicut igitur manibus non lotis jam manducare non prohibebat; ita et hic erudit quoniam oportet animæ lepram formidare.

solum, quod est peccatum; lepram autem corporis nullum impedimentum esse ad virtutem. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 21 in op. imp.). Quamvis autem litteram legis solverit, propositum tamen ejus non solvit. Ideo enim lex jussit non tangere lepram, quia non poterat facere ut lepra non sordidaret tangentem: ergo vetuit tangere lepram, non ut leprosi non sanarentur, sed ut tangentes non inquinarentur. Iste autem tangens non inquinatus est a lepra, sed ipsam lepram mundavit tangendo. DAMASCENUS (lib. 3 de Fide orth. cap. 15). Non enim Deus solum erat, sed homo: unde per tactum et per sermonem divina signa operabatur: ut enim per organum, ita per corpus divinæ perficiebantur actiones. CHRYSOSTOMUS in hom. 26. Cum autem leprosum tangit, nullus eum incusat, quia nondum invidia detenti erant auditores. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 21 in op. imp.). Si autem tacite eum curasset, quis scire poterat cujus virtute sanatus esset? Igitur voluntas mundandi facta est propter leprosum: verbum autem propter spectantes; ideo dixit: *Volo, mundare*. HIERONYMUS (super illud, *Ex-tendens Jesus*). Non autem ut plerique Latinorum putant, junctim legendum est, *Volo, mundare*; sed separatim, ut prius dicatur, *Volo*, deinde ut imperans dicat, *Mundare*. Ille enim dixerat, *Si vis*; Dominus respondit, *Volo*: ille præmiserat, *Poles me mundare*; Dominus dixit, *Mundare*. CHRYSOSTOMUS in hom. 26. Nusquam autem videtur dicere hoc verbum, quamvis magna signa faciens: sed hic propterea apposuit *Volo*, ut opinionem plebis et leprosi de ejus potestate confirmaret. CHRYSOSTOMUS in hom. 26. Cessit autem mandanti natura eum decenti velocitate: et ideo sequitur: *Et confestim mundata est lepra ejus*. Sed hoc quod dicit, *Confestim*, multum est tardius velocitate quæ secundum opus est facta. ORIGENES (hom. 5, ut supra). Quia enim non dubitavit credere, non tardatur sanatio; quia non distulit confessionem, non differtur mundatio. AUGUSTINUS de Contr. Evang. (lib. 2, c. 19, par. a princ.). Hujus autem leprosi mundati etiam Lucas meminit, non sane hoc ordine, sed ut solent prætermissa recordari, posterius facta præoccupari, sicut divinitus suggerebantur, ut antea cognita, postea recordando rescriberent.

CHRYSOSTOMUS in hom. 26. Curans autem Jesus corpus, jubet nulli dicere: unde sequitur: *Et ait illi Jesus: Vide, nemini dixeris*. Quidam igitur ajunt quoniam ideo jussit hoc, ut non malignentur circa ejus purificationem: quod insipienter dicitur: non enim ita mundavit ut dubitabilis esset mundatio; sed nulli dicere jubet, docens non diligere ostentationem et honorem. Qualiter igitur alii sanato (Marc. 5) jubet dicere? Sed in hoc erudit nos bonæ mentis esse; non enim illic divulgari se jussit, sed dari gloriam Deo. Per leprosum ergo hunc instruit nos non esse vane gloriosos: per illum autem non esse ingratos, sed omnia ad laudem Dei referre. HIERONYMUS. Et revera quid erat necesse quod sermone jactaret quod corpore præferbat? HILARIUS (can. 7, sub initio). Vel ut salus hæc non offerretur potius quam quæreretur, silentium imperatur.

Sequitur: *Sed vade, ostende te sacerdoti*. HIERONYMUS (super illud, *Vade, ostende te*). Mittit autem eum ad sacerdotes, primum propter humilitatem, ut sacerdotibus deferre videatur; deinde ut videntes leprosum mundatum, si crederent Salvatori, salvarentur; si vero non crederent, inexcusabiles fierent; et simul ne quod in eo sæpissime criminabantur, legem infringere videretur. CHRYSOSTOMUS in hom. (26, ante medium). Neque enim ubique eam dissolvebat, neque ubique custodiebat; sed quandoque quidem hoc, quandoque illud faciebat: in uno quidem futuræ sapientiæ præparans vitam, in altero autem invecundam Judæorum cohibens linguam, et condescendens imbecillitati eorum. Unde Apostoli apparent quandoque quidem observantes legem, quandoque autem eam prætermittentes. ORIGENES (homil. 5, inter collect. ex variis locis). Vel mittit ad sacerdotes, ut cognoscant quia non per legis consuetudinem mundatus est, sed per gratiæ operationem. HIERONYMUS (ibidem). Erat autem in lege præceptum ut qui mundati fuerant a lepra, offerrent munera sacerdotibus; unde sequitur: *Et offer munus tuum, quod præcepit Moyses, in testimonium illis*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 21, in opere imperf.). Non sic intellige, quia hoc Moyses præcepit in testimonium illis: sed *Vade tu, offer in testimonium illis*. CHRYSOSTOMUS in hom. 26. Prævidens enim

Christus eos ex hoc nihil profecturos, non dixit, In emendationem eorum, sed *In testimonium*, idest in accusationem, et attestationem quoniam quæ a me erant fienda, omnia facta sunt. Et licet eos præviderit non emendari, non tamen dimisit quæ facere oportebat: illi autem in propria manserunt malitia. Non autem dixit, Munus quod ego jubeo, sed *quod Moyses jussit*, ut interim transmittat ad legem, et iniquorum obstruat ora: ut enim non dicant quoniam sacerdotum gloriam rapuit, opus quidem ipse implevit, probationem autem illis concessit. ORIGENES (loc. cit.). Vel offer munus tuum, ut omnes qui vident te portare, miraculo credant. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 21, in opere imperf.). Vel ideo jubet offerri munera, ut si postmodum eum expellere vellent, diceret eis: Munera quasi a mundato accepistis; et quomodo me quasi leprosum expellitis? HILARIUS (can. 7 super Matth.). Vel legendum est: *Quod Moyses præcepit in testimonium illis*: quia quod Moyses in lege præcepit, testimonium est, non effectus. BEDA in homil. (Dom. 3 post Epiph.). Si quem autem moveat quomodo Dominus cum videatur Moysi sacrificium approbare, quare id Ecclesia non recipiat; meminerit quod nondum Christus corpus suum obtulerat per passionem in holocaustum. Non autem oportebat auferri significantia sacrificia prius quam illud quod significabatur, confirmatum esset testimonio Apostolorum prædicantium, et fide credentium populorum. Vir autem iste genus humanum designat, qui non solum leprosus, verum etiam, juxta Evangelium Lucæ, plenus lepra fuisse describitur. "Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei: " Rom. 3: illa scilicet ut extenta manu Salvatoris, hoc est incarnato Dei Verbo, humanamque contingente naturam, ab erroris prisci vanitate mudentur; et qui diutius abominabiles, et castris populi Dei ejecti, jam aliquando templo redditi et sacerdoti, queant offerre corpora sua hostiam viventem; illi scilicet cui dicitur, Psal. 109: "Tu es sacerdos in æternum." REMIGIUS. Moraliter autem per leprosum designatur peccator: nam peccatum imundam et variam animam facit; qui ante Christum procidit, quando de pristinis peccatis confunditur: et tamen

debet confiteri, et remedium pœnitentiæ postulare: nam leprosus vulnus ostendit, et remedium postulavit. Extendit autem Dominus manum, quando auxilium divinæ miserationis impendit: et statim consequitur remissionem delictorum; nec debet Ecclesia eidem reconciliari, nisi judicio sacerdotis.

2. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homilia 22, in initio in opere imperfecto). Postquam Dominus discipulos docuit in monte, leprosum autem sanavit sub monte, venit Capharnaum in mysterio, quia post Judæorum mundationem venit ad Gentes. HAYMO. Capharnaum enim, quæ villa pinguedinis interpretatur, sive ager consolationis, Ecclesiam quæ ex Gentibus est collecta, significat, quæ spirituali pinguedine est repleta: secundum illud Psal. 62: "Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea." Et inter pressuras sæculi de cælestibus consolatur: secundum illud Psal. 98: "Consolationes tuæ lætificaverunt animam meam." Unde dicitur, *Cum autem introisset Capharnaum, accessit ad eum Centurio*. AUGUSTINUS de Verb. Dom. (serm. 6). Iste Centurio de Gentibus erat: jam enim Judæa gens habebat militem Romani Imperii. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 22, in op. imperf.). Centurio autem iste primus fructus ex Gentibus, ad cujus fidei comparisonem omnium Judæorum fides infidelitas est inventa: qui neque Christum audivit docentem, neque leprosum, cum mundaretur, aspexit, sed audita tantummodo sanitate leprosi, plus credidit quam audivit: erat enim in mysterio Gentium futurarum, quæ neque legem aut Prophetas legerant de Christo, neque ipsum Christum mirabilia facientem viderant. Accessit ergo rogans, et dicens: *Domine, puer meus jacet in domo paralyticus, et male torquetur*. Vide autem bonitatem Centurionis, qui pro salute servi sic sollicitè festinabat, quasi non damnum pecuniæ sed salutis passurus in morte illius. Nullam enim differentiam aestimabat inter servum et dominum: quia etsi dignitas in hoc sæculo diversa est inter illos, una tamen est illis natura. Fidem autem Centurionis vide: quia non dixit, Veni et salva eum: quia ille constitutus in omni loco erat præsens: sapientiam autem, quia non dixit, Hic constitutus

salva eum: sciebat enim quia potens est ad faciendum, sapiens ad intelligendum, misericors ad exaudiendum: ideo infirmitatem tantum exposuit, remedium autem sanitatis in potestate misericordiae ejus dimisit, dicens, *Et male torquetur*: in quo apparet quia, diligebat eum: nam unusquisque quem diligit, etsi modice fuerit tædiatus, gravius eum putat habere quam habet. RABANUS. Omnia ista cum dolore cognominavit: et jacentem, et paralyticum, et male detentum: ideo ut animæ suæ angustias demonstraret, et Dominum commoveret: sic debent omnes condolere servis, et eorum curam habere. CHRYSOSTOMUS in hom. (27, circa initium). Quidam autem dicunt, quoniam excusans se, hanc causam dixit propter quam non ipsum adduxit. Neque enim possibile erat dissolutum, cum torqueretur, et ad ultimas esset expirationes, portari. Ego autem signum hoc esse magnæ fidei dico: quia enim sciebat quod sola injunctio sufficeret ad restaurationem jacentis, superfluum æstimabat eum ducere. HILARIUS (can. 7, inter princ. et med.). Jacentes autem in sæculo et peccatorum morbis dissolutæ spiritualiter Gentes æstimandæ sunt, omnibus undique membris fluidis, et ad consistendi officium gradiendiæ corruptis; quarum salutis sacramentum in puero Centurionis expletur, quem satis dictum sit principem esse Gentium crediturorum. Quis autem sit hic princeps, canticum Moysi in Deuteronomii 32 docet, ubi scilicet dicitur: "Constituit terminos Gentium juxta numerum Angelorum." REMIGIUS. Vel per Centurionem designantur qui primi ex Gentibus crediderunt, et perfecti in virtute fuerunt: centurio enim dicitur qui centum militibus præest; centenarius autem numerus perfectus est. Recte ergo Centurio pro puero suo rogat, quia primitiæ Gentium pro salute totius Gentilitatis Deum rogaverunt. HIERONYMUS (super illud, *Accessit ad eum Centurio*). Vicens autem Dominus Centurionis fidem, humilitatem, et providentiam, statim se iturum et sanaturum esse promittit: unde sequitur: *Et ait illi Jesus: Ego veniam, et curabo eum*. CHRYSOSTOMUS, in hom. (27, par. a princ.). Quod nunquam fecit, hic facit Jesus: ubique enim sequitur voluntatem supplicantium, hic autem præsilii, et non solum curare

promittit, sed ire ad domum. Facit hoc, ut discamus Centurionis virtutes. CHRYSOSTOMUS, super Matth. (hom. 22, in opere imperf.). Nisi enim ille dixisset, *Veniam, et curabo eum*, nunquam iste responderet: *Non sum dignus*. Deinde quoniam pro servo petebat, ideo ire promisit, ut nos doceat non colere magnos et contemnere modicos; sed pauperes et divites similiter honorare. HIERONYMUS (ubi supra). Sicut autem in Centurione commendamus fidem, eo quod credidit paralyticum a Salvatore posse sanari; ita patet humilitas in hoc quod se judicaverit indignum cujus tectum Dominus intraret: unde sequitur: *Et respondens Centurio, ait illi: Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum*. RABANUS (super illud, *Domine, non sum dignus*). Propter conscientiam enim vitæ gentilis, gravari se magis dignatione putavit, quam juvari, cujus etsi fide præditus, nondum erat tamen sacramentis inunctus. AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 6). Dicendo autem se indignum, præstitit dignum, non in cujus parietes, sed in cujus cor Verbum Dei Christus intraret. Neque hoc diceret cum tanta fide et humilitate, nisi illum quem timebat intrare domum suam, corde gestaret: nam non erat magna felicitas, si Jesus intraret in parietes ejus, et non esset in pectore ejus. SEVERIANUS (in homil. loci hujus). Mystice autem hoc tectum, corpus est quod tegit animam: quod libertatem mentis celesti visione in se concludit. Sed Deus neque habitare carnem, neque tectum nostri corporis designatur intrare. ORIGENES (homil. 5 inter collectas ex diversis locis). Nunc etiam quando sancti et a Deo acceptabiles Ecclesiarum antistites sub tectum tuum intrant, tunc ibidem per eos Dominus ingreditur; et tu sic æstimes quasi Dominum suscipiens. Et quando corpus et sanguinem Domini manducas et bibis, tunc Dominus sub tectum tuum ingreditur; et tu ergo humilians teipsum dicas: *Domine, non sum dignus*. Ubi enim indigne ingreditur, ibi ad iudicium ingreditur accipienti. HIERONYMUS (super illud, *Accessit ad eum Centurio*). Prudentia autem Centurionis apparet in hoc quod ultra corporis tegumen latentem vidit divinitatem, unde subiungit: *Sed tantum dic verbo, et sanabitur puer meus*. CHRYSOSTOMUS super

Matth. (homil. 22, in opere imperf.). Sciebat enim quoniam astabant illi invisibiliter Angeli ministrantes, qui omne verbum ejus vertunt in opus; et quod si Angeli cessant, tamen infirmitates præceptis ejus vivacibus expelluntur. HILARIUS (can. 7 ante med.). Dicit etiam Centurio, puerum verbo posse sanari, quia salus Gentium omnis ex fide est, et in præceptis Domini vita est universorum: et ideo subjungit dicens: *Nam et ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites; et dico huic, Vade, et vadit; et alii, Veni, et venit; et servo meo, Fac hoc, et facit.* CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 22, in opere imperf.). Patris et Filii mysterium Spiritu sancto suggerente depinxit, ac si diceret: Etsi ego sum sub potestate alterius, tamen habeo potestatem jubendi eis qui sub me sunt; sic et tu, quamvis sis sub potestate Patris, scilicet in quantum homo, habes tamen potestatem jubendi Angelis. Sed forte dicit Sabellius volens ostendere eundem esse Patrem qui et Filius est, sic hoc esse intelligendum: Si ego sub potestate constitutus possum jubere; quanto magis tu, qui sub nullius es potestate? Sed hanc expositionem non recipit textus. Non enim dixit, Si ego homo sub potestate; sed dixit: *Nam et ego homo sum sub potestate*: in quo patet quod inter se et Christum non comparationis differentiam fecit; sed rationem similitudinis introduxit. AGGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 6). Si ego, qui sum sub potestate, jubendi habeo potestatem: quid tu potes, cui omnium serviunt potestates? GLOSSA (ord. super illud, *Ego homo sum*). Potes per Angelorum ministeria sine corporis præsentia dicere infirmitati ut recedat, et recedet: et sanitati ut veniat, et veniet. HARMO. Posunt autem per subjectos Centurionis, virtutes naturales intelligi, in quibus plurimi Gentilium pollebant; vel etiam cogitationes bonæ aut malæ. Malis autem dicamus ut recedant, et recedent; sed bonas vocemus, et venient; servo quoque nostro, hoc est corpori, ut subijciatur voluntati divinæ. AGGUSTINUS de Cons. Evang. (lib. 2, cap. 20). Huic autem quod hic dicitur, videtur repugnare quod ait Lucas (cap. 6): "Cum audisset Centurio de Jesu, misit ad eum seniores Judæorum, rogans eum ut veniret,

et salvaret servum ejus: „ et iterum quod „ cum non longe esset a domo misit ad eum Centurio amicos, dicens: Domine, noli vexari, non enim sum dignus ut sub tectum meum intres. „ CHRYSOSTOMUS in hom. (27 in Matth. parum ante med.). Quidam autem dicunt, quoniam non est idem ille et hic; quod multas conjecturas habet. De illo enim ait (Luc. 7), quoniam „ synagogam nostram construxit, et gentem diligit; „ de isto autem ipse Jesus ait: *Neque in Israel tantam fidem inveni*; unde videtur Judæum illum esse. Mihi autem videtur idem hic et ille. Sed quando Lucas dicit quod misit ut veniat, blanditias Judæorum insinuat. Conveniens enim est credere Centurionem volentem abire, prohibitum esse a Judæis blandimentibus, et dicentibus, quoniam nos abimus et conducimus eum. Sed quando ab eorum imminetia erutus est, tunc misit, dicens: Ne æstimes quod propter desidiæ non veni: sed quia me indignum æstimavi ut te in domum meam susciperem. Quod autem Matthæus ait non per amicos, sed per seipsum hoc eum dixisse, nihil contrarium est: uterque enim desiderium viri representavit, et quoniam de Christo decentem opinionem habebat. Conveniens autem est opinari et ipsum, postquam misit amicos, ad venientem per se hæc dicere. Si autem non hoc dixit Lucas, neque illud Matthæus, non sibi contradicunt, sed complent quæ ab invicem derelinquebantur. AGGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 20). Matthæus ergo accessum Centurionis ad Dominum per alios factum compendio dicere voluit, quia fidem ejus qua vere ad Deum acceditur, laudavit, ut diceret: *Non inveni tantam fidem in Israel.* Lucas autem ideo totum ut gestum est aperuit, ut ex hoc intelligere cogeremur qualiter eum accepisse dixerit Matthæus, qui mentiri non potuit. CHRYSOSTOMUS in hom. (27, in Matth.). Neque enim est contrarium quod fabricavit synagogam, secundum Lucam, et quod hic ostenditur non esse Israelita: possibile enim est Judæum non existentem, et synagogam fabricasse, et gentem diligere.

3. CHRYSOSTOMUS in hom. 27. Sicut quod leprosus dixerat de Christi potestate, *Si vis, potes me mundare*, Christi voce confirmatur, dicentis: *Volo, mundare:*

ita et hic Centurionem de Christi potestate testantem non solum non accusavit, sed etiam commendavit. Sed et amplius aliquid fecit: intensionem enim laudis Evangelista significans, dicit: *Audiens autem Jesus miratus est.* ORIGENES (homil. 5, ex diversis locis). Attende quantum sit aut quale quod Deus unigenitus miratur. Aurum, divitiæ, regna, principatus in conspectu ejus sunt tamquam umbra vel flos decedens: nihil ergo horum in conspectu Dei mirabile est, quasi magnum vel pretiosum, sed tantum fides: hanc miratur honorificans, hanc acceptabilem sibi æstimat. AUGUSTINUS super Genesim contra Manichæos (lib. 1, cap. 8). Quis autem in illo fecerat illam fidem, nisi ipse qui admirabatur? Quod si et alius eam fecisset, ut quid miraretur qui præsciis erat? Quod ergo miratur Dominus, nobis mirandum esse significat, quibus adhuc opus est sic moveri: omnes enim tales motus ejus non perturbati animi signa sunt, sed docentis magisterium. CHRYSOSTOMUS in hom. 27. Unde plebe omni præsentem admiratus esse dicitur, et aliis exemplum dedit, ut eum mirentur; sequitur enim: *et sequentibus se dixit: Amen dico vobis, Non inveni tantam fidem in Israel.* AUGUSTINUS contra Faustum (lib. 22, cap. 74). Fidem laudat illius; non autem desertionem militiæ imperavit. HIERONYMUS. Hoc autem de præsentibus loquitur, non de omnibus retro Patriarchis et Prophetis. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 22, in op. imperf. prope finem). Credidit enim Andreas; sed Joanne dicente (Joann. 1): "Ecce agnus Dei:" credidit Petrus, sed evangelizante sibi Andrea: credidit Philippus, sed legendo Scripturas: et Nathanael prius signum divinitatis accepit, et sic fidei confessionem obtulit. ORIGENES (hom. 5 in collectis ex diversis locis). Jairus Israelis princeps pro filia sua petens, non dixit, *Dic verbo*, sed "Veni velociter" (Marc. 5). Nicodemus de fidei sacramento audiens ait (Joan. 3): "Quomodo potest hoc fieri?" Maria et Martha dicunt (ibid. 6): "Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus: quasi dubitantes, quod ubique posset adesse Dei potentia. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 22, in opere imperf.). Aut si volumus fideliorum putare istum quam Apostolos, ita

testimonium Christi intelligendum est quod unumquodque bonum hominis secundum quantitatem personæ illius laudatur: rusticum enim dicere aliquid sapienter, magnum est; quod de philosopho non est mirum: sic de Centurione dictum est: *In nullo tantam fidem inveni in Israel.* CHRYSOSTOMUS in hom. (27, parum ante med.). Non enim erit æquale Judæum credere et Gentilem. HIERONYMUS. Vel forte in Centurione fides Gentium præponitur Israeli: unde subdit: *Dico autem vobis, quod multi ab oriente et occidente venient.* AUGUSTINUS de Verbis Dom. Non omnes ait; sed *Multi*, tamen ipsi *ab oriente et occidente*: istis duabus partibus totus orbis designatur. HAYMO (serm. 61). Vel ab oriente veniunt qui statim illuminati transeunt; ab occidente hi qui persecutionem usque ad mortem toleraverunt pro fide: vel ab oriente quis venit, cum ab infantia Deo servire incipit; ab occidente, dum in ipsa decrepita ætate ad Deum convertitur. ORIGENES (hom. 5, ut supra). Sed quomodo alibi dicit, quod pauci sunt electi? Per diversas enim generationes pauci electi sunt, simul vero congregati in tempore visitationis multi veniunt. Sequitur, *Et recumbent*, non carnaliter jacentes, sed spiritualiter requiescentes; non temporaliter potantes, sed æternaliter epulantes, cum Abraham, Isaac et Jacob in regno cælorum, ubi lux, exultatio, gloria, et longævitas vitæ æternæ. HIERONYMUS (super illud, *Dico autem vobis*). Quia autem Deus Abraham cæli conditor, Pater Christi est; idcirco in regno cælorum est et Abraham, cum quo accubitura sunt nationes quæ crediderunt in Christum Filium Creatoris. AUGUSTINUS de verb. Domini (serm. 5). Sicut autem videmus Christianos vocatos ad cæleste convivium, ubi est panis justitiæ, potus sapientiæ: ita videmus et Judæos reprobos; unde sequitur: *Filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores*: Judæi scilicet, qui legem acceperunt, qui celebrant figuras omnium futurorum, qui tamen præsentia non agnoverunt. HIERONYMUS. Vel filios regni dicit Judæos, quia in eis Deus ante regnavit. CHRYSOSTOMUS in homilia (27, a med.). Vel filios regni eos dicit quibus regnum erat præparatum; quod et magis eos mordebatur. AUGUSTINUS contra Faustum (lib.

16, cap. 24). Si ergo non commendavit Moyses populo Israel Deum, nisi Deum Abraham, Isaac et Jacob, eumque ipsum Christus commendat; non est conatus illum populum avertere a Deo suo; sed ideo minatus est eos ituros in tenebras exteriores, quod aversos videret eos a Deo suo, in cuius regno Gentes vocatas ex toto orbe terrarum recubituras dicit cum Abraham, Isaac et Jacob: non ob aliud quam quod fidem tenuissent Dei Abraham, Isaac et Jacob: quibus non quasi in morte correctis, vel post passionem suam justificatis testimonium Dominus perhibeat. HIERONYMUS (super illud, *Filii regni ejicientur*). Tenebræ autem exteriores dicuntur, quoniam qui a Domino expellitur foras, relinquit lumen. HAYMO. Quid autem ibi passuri sint, manifestat cum subdit: *Ibi erit fletus et stridor dentium*. Per metaphoram enim membrorum penas describit tormentorum: solent enim oculi fumo tacti lacrymas producere, dentes vero a nimio frigore stridere. Ostenditur ergo quod reprobi in inferno et calorem intolerabilem et frigus sustinebunt: secundum illud Job 24: "Transient ab aquis nivium ad calorem nivium." HIERONYMUS (super illud, *Ibi erit fletus*). Si autem fletus oculorum est, et stridor dentium ossa demonstrat; vera est corporum et eorumdem membrorum quæ ceciderant resurrectio. RABANUS. Vel stridor dentium prodit indignantis affectum, eo quod sero unumquemque pœniteat, sero sibi irascatur, quod tam pertinaci improbitate deliquit. REMIGIUS. Vel aliter. Tenebras exteriores appellat exterarum nationes: quantum enim ad historiam attinet, prædicat Dominus his verbis interitum Judæorum, quoniam propter infidelitatem ducendi erant captivi, et dispergendi per diversa regna terrarum: fletus enim ab igne solet fieri, stridor dentium a frigore. Illis ergo adscribitur fletus qui in calidioribus locis habitant, sicut in India et Æthiopia; stridor vero dentium illis adscribitur qui in frigidioribus locis commorantur, sicut est Hircania et Scythia. CHRYSOSTOMUS (hom. 27 super Matth.). Ne quis autem existimet, blanditiarum esse hæc verba quæ dicta erant, credere facit signo: unde sequitur: *Et dixit Jesus Centurioni: Vade, et sicut credidisti fiat tibi*. RABANUS. Quasi dicat, Secundum mensuram fidei fiat tibi

et ista gratia. Potest autem meritum Domini etiam famulis suffragari, non solum merito fidei, sed etiam studio disciplinæ; unde sequitur: *Et sanatus est puer ex illa hora*. CHRYSOSTOMUS in hom. (27, a med.). Ubi velocitatem admirare: neque enim solum curare, sed inopinate et in momento temporis hoc facere, virtutem Christi ostendebat. AUGUSTINUS de verbis Domini (serm. 6, super illud, *Et ego homo*). Sicut enim Dominus domum Centurionis corpore non intravit, sed absens corpore, præsens majestate, puerum sanavit; sic et in solo Judaico populo corpore fuit: apud alias autem gentes, nec de virgine natus est, nec passus est, nec humana pertulit, nec divina mirabilia fecit: et tamen impletum est quod dictum erat (Psalm. 17): "Populus quem non cognovi, servivi mihi; in auditu auris obedivit mihi." Judæa enim gens cognovit, et crucifixit; orbis terrarum audivit, et credidit.

4. RABANUS. Postquam ostendit Matth. per leprosum totum genus humanum sanatum, et in servo Centurionis gentilis populi sanationem, consequenter per socrum Petri designat curationem synagogæ, cum dicit: *Et cum venisset Jesus in domum Petri*. Prius autem narrat de servo, quia majus miraculum fuit, et major gratia in Gentili converso; vel quia in fine sæculi synagoga est plenarie convertenda, cum plenitudo Gentium subintraverit. Domus autem Petri in Bethsaida erat. CHRYSOSTOMUS in hom. (28, circa initium). Sed cur intravit in domum Petri? Mihi videtur cibum assumpturus: unde sequitur: *Et surrexit, et ministrabat eis*. Apud discipulos enim divertebat honorans eos, et avidiores ex hoc faciens. Attende autem Petri ad Christum reverentiam: habens enim socrum domi febricitantem; non traxit eum in domum, sed expectavit doctrinam compleri, et alios curari. Ab exordio enim erudiebatur quæ aliorum erant sibi ipsi præponere. Quocirca neque ipse eum inducit, sed Christus sponte adivit, postquam dixit Centurio: *Non sum dignus ut intres sub tectum meum: monstrans quantum largiebatur discipulo*. Non est autem dedignatus sub vilia turgia piscatorum intrare, erudiens per omnia humanum conculcare tumorem. Et quandoque solum verbis curat, quandoque autem etiam manum extendit:

unde et hic dicitur: *Et tetigit manum ejus, et dimisit eam febris*. Non enim volebat semper cum superabundantia miracula facere: oportebat enim interim latere. Tangens autem corpus, non febrem extinxit solum, sed et puram tribuit sanitatem. Quia enim ægrotudo curabilis erat, modo curationis suam virtutem ostendebat, faciendo quod ars medicinalis non operatur, ut scilicet simul perfectam restituat sanitatem: unde Evangelista hoc innuens dicit, quod *surrexit, et ministrabat eis*. HIERONYMUS (super illud, *Et cum venisset Jesus, tetigit*). Natura enim hominum istiusmodi est ut post febrem magis lassescant corpora; et incipiente sanitate, ægrotationis mala sentiant. Verum sanitas que confertur a Domino, tota simul reddit: nec sufficit esse sanatum; sed ut epistasis fortitudinis indicetur, additum est: *Surrexit, et ministrabat eis*. CHRYSOSTOMUS in homil. 28. In hoc ergo quod dicitur, quod *surrexit, et ministrabat eis*, et Christi virtutis signum est, et affectus quem mulier erga Christum ostendebat. BEDA in hom. (Matth. 8, super illud, *Et cum venisset in domum*). Mystice autem domus Petri, lex vel circumcisio est; socrus est synagoga, quæ quodammodo est mater Ecclesiæ Petro commissæ. Hæc febricitat, quia invidiæ æstibus laborabat, persequens Ecclesiam: cujus manum Dominus tangit, quando carnalia ejus opera in spirituale usum convertit. REMIGIUS. Vel per socrum Petri potest intelligi lex, quæ secundum Apostolum infirmabatur per carnem, idest carnalem intelligentiam. Sed cum Dominus per mysterium incarnationis visibilis in synagoga apparuit, et opere legem implevit, et spiritualiter intelligendam docuit: mox ipsa sociata gratiæ Evangelii, tantum robur accepit, ut quæ fuerat ministra mortis et pænæ, postmodum fieret vitæ et gloriæ. RABANUS (super illud, *Surrexit, et ministrabat*). Vel unaquæque anima, quæ carnis concupiscentiis militat, quasi febribus æstuat; sed manu misericordiæ divini tacta convalescit, et per continentiæ frena carnis lasciviam constringit, et membris quibus servierat immunditiæ, servit justitiæ. HILARIUS (can. 7 in Matth. parum ante med.). Vel in socru Petri vitiosa infidelitatis æstimator affectio, cui adjacet libertas voluntatis, quæ nos sibi quodam conjugii

societate conjungit. Ergo ingressu Domini in Petri domum, idest in corpus, curatur infidelitas peccatorum calore æstuans, et salvata officii famulatu ministrat. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 21). Hoc autem quando factum sit, idest post quid vel ante quid, non expressit Matthæus: non enim post quod narratur, post hoc etiam factum necesse est intelligatur: nimirum tamen iste hic recoluisse intelligitur quod prius omiserat. Nam id Marcus hic (cap. 2) narrat antequam illud de mundato leproso commemoret, quod post sermonem in monte habitum, de quo ipse tacuit, videtur interposuisse. Itaque et Lucas (cap. 4) hoc post factum narrat, de socru Petri, post quod et Marcus: ante sermonem etiam quem prolixum interposuit, qui potest idem videri quem dicit habitum in monte Matthæus. Quid autem interest, quis quo loco ponat, sive quod ex ordine inserit, sive quod omisum recolit, sive quod postea factum ante præoccupat, dum tamen non adversetur eadem alia narranti, nec sibi nec alteri? Quia enim nullius in potestate est res opportune cognitas quo quisquam ordine recordetur; satis probabile est quod unusquisque Evangelistarum eo se ordine credidit debuisse narrare, quo voluisset Deus ea quæ narrabat, ejus recordationi suggerere. Quapropter ubi ordo temporum non apparet, nihil nostra interesse debet quem narrandi ordinem quilibet eorum tenuerit.

5. CHRYSOSTOMUS in hom. (28 in Matth.). Quia multitudo credentium erat jam aucta, neque tempore impellente a Christo abscedere patiebantur; vespere ei infirmos adducunt: unde dicitur: *Vespere autem facto obtulerunt ei multos demonia habentes*. AUGUSTINUS de cons. Evangel. (lib. 2, cap. 22). Per hoc autem quod dicit, *Vespere autem facto*, ad ejusdem diei tempus hoc pertinere satis indicatur, quamvis necesse non sit, ubi dicitur, *Vespere facto*, ejusdem diei vesperum accipere. REMIGIUS. Christus autem Dei Filius auctor humanæ salutis, fons et origo totius pietatis, cælestem medicinam tribuebat; unde sequitur: *Et eiciebat spiritus verbo, et omnes male habentes curavit*. Dæmones enim et morbos solo verbo repellebat, ut his signis et virtutibus ostenderet se ad salutem ge-

neris humani venisse. CHRYSOSTOMUS in homil. (28, ante med.). Intende autem quantam multitudinem curatam transcurrunt Evangelistæ; non unumquemque curatum enarrantes, sed uno verbo pelagus ineffabile miraculorum inducentes. Ne autem magnitudo miraculi incredulitatem immittat, si tantam plebem et varias ægritudines uno temporis momento curavit, inducit Prophetam attestantem his quæ fiebant: unde sequitur: *Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam dicentem: Ipse infirmitates nostras accepit.* RABANUS (super illud, *Ut adimpleretur*). Non ut sibi haberet, sed ut nobis auferret; et *agrotationes nostras portavit*, ut quod pro imbecillitate virium ferre non poteramus, ille pro nobis portaret. REMIGIUS. Quia humanæ naturæ infirmitatem ad hoc suscepit ut nos infirmos faceret fortes atque robustos. HILARIUS (can. 7, a med.). Et passione corporis sui, secundum Prophetarum dicta, infirmitates humanæ imbecillitatis absorbuit. CHRYSOSTOMUS in hom. (28, ante med.). Hoc autem de peccatis magis a Propheta dictum esse videtur. Qualiter igitur Evangelista de ægritudinibus hoc exponit? Sed sciendum, quod vel hystoriæ hic testimonium adaptavit, vel ostendit quoniam plures ægritudines ex peccatis sunt animarum: nam et ipsa mors a peccatis habet radicem. HIERONYMUS (super illud, *Vespere autem facto*). Attendendum autem, quod omnes non mane, non meridie, sed ad vesperam curantur, quando sol occubiturus est, et quando granum tritici in terra moritur, ut multos afferat fructus. RABANUS (super iisdem verbis). Solis enim occubitus passionem et mortem designat illius qui dixit (Joan. 9): "Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi: " qui temporaliter vivens in carne, paucos Judæorum docuit: calcato autem regno mortis, omnibus per orbem Gentilibus fidei dona promisit.

6. CHRYSOSTOMUS in homil. (28, ante med.). Quia Christus non solum corpora curabat, sed animam emendabat, et veram sapientiam monstrare voluit, non solum ægritudines solvendo, sed etiam nihil ad ostentationem faciendo; et ideo dicitur, *Videns autem Jesus turbas multas circum se, jussit discipulos ire trans fretum.* Faciebat autem hoc et simile moderata nos cupere docens, et invidiam

Judaicam mitigans, et docens nos nihil ad ostentationem facere. REMIGIUS. Vel hoc facit quasi homo volens turbarum importunitatē declinare. Erant autem ei affixi admirantes eum, et videre ipsum volentes. Quis enim discederet a talia miracula operante? Quis non in faciem ejus simplicem vellet videre, et os talia loquens? Si enim Moyses glorificatam faciem habebat, et Stephanus sicut Angeli: intellige commune dominatorem qualem decens est tunc apparuisse; unde Propheta dicit (Psal. 44): "Speciosus forma præ filiis hominum." HILARIUS (can. 7 in Matth. a med. illius). Discipulorum autem nomen non duodecim tantum Apostolis convenire æstimandum est: nam præter Apostolos plures fuisse discipulos legimus. AUGUSTINUS de Cons. Evang. (lib. 2, c. 22). Manifestum est autem alium esse diem quo jussit ire trans fretum, non eum qui sequitur illum in quo socrus Petri sanata est, quo die Marcus Lucasque eum in desertum exisse affirmant. CHRYSOSTOMUS in hom. (27 in Matth. ante medium). Vide autem qualiter turbas non simpliciter abiecit, ut non offendant. Non enim dixit, Recedite, sed ultro discipulos jussit abire, spem dans turbæ eundi etiam illuc. REMIGIUS. Sed quid inter jussionem Dei et transfretationem gestum sit, Evangelista studuit manifestare, cum ait: *Et accedens unus scriba ait illi: Magister, sequar te quocumque ieris.* HIERONYMUS (super illud, *Accedens unus scriba*). Iste scriba, qui tantum litteram noverat occidentem, si dixisset, Domine, sequar te quocumque ieris; non fuisset repulsus a Domino: sed quia magistrum unum de pluribus æstimat, et litterator erat (quod significantius græce dicitur γραμματεὺς, idest grammateus) et non spiritualis auditor, ideo non habet locum in quo possit Jesus reclinare caput suum. Ostenditur autem nobis, et ob hoc scribam repudiatum, quod signorum videns magnitudinem sequi voluerit Salvatorem, ut lucra ex operum miraculis quæreretur; hoc idem desiderans quod et Simon Magus a Petro emere voluerat. CHRYSOSTOMUS in homil. (28 in Matth. parum ante med.). Vide etiam quantus est tumor: ita enim advenit et locutus est sicut designans cum turba annumerari; sed ostendens quoniam super multos est ipse. HILARIUS (can. 7, in Matth.). Vel aliter. Iste scriba

qui est unus ex doctoribus legis, an sit secuturus interrogat, quasi lege non contineretur hunc esse quem utiliter sequatur. Igitur infidelitatis affectum sub diffidentia interrogationis expressit: quia fidei assumptio non interroganda est, sed sequenda. CHRYSOSTOMUS in hom. (28 in Matth. circa med.). Respondet autem ei Christus, non ad interrogationem verborum, sed ad consilium obvians mentis; unde sequitur: *Et dicit ei Jesus: Vulpes foveas habent, et volucres cæli nidos; Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet*; ac si dicat, HIERONYMUS (ubi supra), Quid me propter divitias et sæculi lucra cupis sequi, cum tantæ sim paupertatis, ut nec hospitium quidem habeam, et tecto utar non meo? CHRYSOSTOMUS in hom. (28 in Matth.). Hoc autem non erat avertentis, sed arguentis quidem malum consilium, concedentis autem si vellet cum paupertatis expectatione sequi Christum. Et ut discas ejus malitiam, audiens hoc et correctus non dixit: Paratus sum sequi. AUGUSTINUS de Verb. Dom. (serm. 7). Vel aliter, *Filius hominis non habet ubi caput suum reclinet*, scilicet in fide tua. *Vulpes enim habent foveas*, in corde tuo, quia dolosus es: *volucres cæli habent nidos*, in corde tuo, quia elatus es. Dolosus et elatus non me sequeris; quomodo enim dolosus sequitur simplicitatem? GREGORIUS (19 Moral. cap. 1). Vel aliter. Vulpes valde fraudulenta sunt animalia, quæ in fossis vel specubus absconduntur; cumque apparuerint, nunquam rectis itineribus sed tortuosos anfractus currunt; volucres vero alto volatu se sublevant. Nomine ergo vulpium dolosa atque fraudulenta, nomine autem volucrum hæc eadem superba dæmonia designantur; ac si dicat: Fraudulenta et elata dæmonia in corde tuo inveniunt habitationem suam; humilitas autem mea requiem in superba mente non invenit. AUGUSTINUS de Quæst. Evang. (in Matth. qu. 5). Intelligitur enim miraculis motus, propter inanem jactantiam eum sequi voluisse, quam significant aves; finxisse autem discipuli obsequium, quæ stotio vulpium nomine significata est. RABANUS (super illud, *Vulpes foveam habent*). Hæretici autem in sua versutia confidentes significantur per vulpes, et maligni spiritus per volucres cæli, qui in corde Judaici populi foveas et nidos, idest domicilia

habebant. Sequitur: *Alius autem de discipulis illius ait illi: Domine, permittle me ire primum, et sepelire patrem meum*. HIERONYMUS. Quid simile est inter scribam et discipulum? Ille Magistrum vocat, hic Dominum constituit. HILARIUS (can. 7 in Matth.). Iste pietatis occasione ad sepeliendum patrem ire desiderat, ille secuturum se quolibet ierit, promittit, non magistrum quærens, sed ex magistro lucrum. Ille etiam discipulus non interrogat an sequatur: jam enim sequi se oportere credidit: sed permitti sibi orat sepelire patrem. AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 7, super illud: *Ibo prius sepelire*). Dominus autem quando parat homines Evangelio, nullam excusationem vult interponi carnalis hujus temporalisque pietatis; et ideo sequitur: *Jesus autem dixit ei: Sequere me, et dimitte mortuos sepelire mortuos suos*. CHRYSOSTOMUS in hom. (28 in Matth. a med.). Hoc autem dixit non jubens contemnere amorem qui est ad parentes, sed monstrans quoniam nihil cælestibus negotiis nobis magis necessarium esse oportet; quoniam cum toto studio his jungi debemus, et neque parum tardare, etiam si valde inevitabilia et incitantia fuerint quæ attrahunt. Quid enim magis necessarium erat quam sepelire patrem? Quid etiam facilius? Neque enim tempus multum consumendum erat. Per hoc etiam eum Dominus a multis malis eripuit: puta luctibus et meroribus, et ab his quæ hic expectantur. Post sepulturam enim necesse jam erat et testamenta scrutari, et hereditatis divisionem, et alia hujusmodi: et ita fluctuationes ex fluctuationibus ei succedentes, longe eum a veritatis abducere portu potuerunt. Si autem adhuc tumultuarius, excogita quoniam multi infirmos non permittunt scire, nec ad momentum sequi; etiamsi pater aut mater aut filius sit qui defunctus est; nec ex hoc incusantur crudelitatis; sed contrarium crudelitatis esset. Et multo majus malum est abducere hominem a spiritualibus sermonibus, et maxime cum fuerint qui hoc compleant: erant enim qui completuri erant hujus funeris sepulturam; unde dicit: *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos*. AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 7, super illud, *Sine mortuos*). Quasi dicat: Pater tuus mortuus est. Sunt autem alii mortui, qui sepeliant mortuos suos,

quia infideles sunt. CHRYSOSTOMUS in hom. (28 in Matth.). In quo monstrat quoniam hic mortuus non erat ejus: etenim qui defunctus erat, sicut æstimo, de numero infidelium erat. Si autem admiraris juvenem, quoniam pro negotio ita necessario interrogavit Jesum, et non spontanee abiit; multo magis admirare quoniam et prohibitus permansit: quod non erat ingratitudinis: cum non propter desidiā fecerit, sed ut non intercederet negotium magis necessarium. HILARIUS (can. 7 in Matth. parum ante finem). Item quia accepimus in dominicæ orationis exordio ita primum precandum (supra 6): *Pater noster, qui es in cælis*, et in discipulo credentis populi persona est, admonetur quod pater sibi vivus in cælis est; deinde inter fidelem filium patremque infidelem jus paterni nominis non relinquit. Admonuit etiam non admisceri memoriis sanctorum mortuos infideles, et etiam eos esse mortuos qui extra Deum vivunt: ut idcirco mortui sepeliantur a mortuis: quia per Dei fidem vivos vivo oporteat adhærere. Si autem mortuum sepelit mortuus, non debemus curam habere mortuorum, sed viventium; ne dum solliciti sumus de mortuis, nos quoque mortui appellemur. GREGORIUS, 4 Moral. (super illud Job 8: "Quare lactatus uberibus?"). Mortui etiam mortuum sepeliunt, cum peccatores peccatoribus favent. Qui enim peccantem laudibus prosequuntur, extinctum sub verborum suorum aggere abscondunt. RABANUS. Notandum est etiam in hac sententia, quia aliquando minora bona prætermittenda sunt pro utilitate majorum. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 28, circa med.). Quod autem Matthæus dicit, tunc istud gestum esse quando jussit ut irent trans fretum, Lucas vero ambulantiibus illis in via, non est contrarium; quia viam utique ambulabant, ut venirent ad fretum.

7. ORIGENES (hom. 6, in diversos loc.). Cum multa magna et miranda ostendisset Christus in terra, transit ad mare, ut ibidem excellentia opera demonstraret, quatenus terræ marisque Dominum se esse cunctis ostenderet: unde dicitur: *Et ascendente eo in naviculam, secuti sunt eum discipuli ejus*: non imbecilles, sed firmi et stabiles in fide. Hi ergo secuti sunt eum, non tantum gressus ejus

sequentes, sed magis sanctitatem comitantes. CHRYSOSTOMUS in homil. (29 in Matth.). Accepit autem discipulos secum et in navi, ut ad utraque eos erigeret: et ad hoc quod in periculis non stupeficerent, et ad hoc quod in honoribus moderata de se quodarent. Ut enim non magna de se saperent, propter hoc quod aliis dimissis eos retinuerat, permittit eos fluctuari. Ubi enim miraculorum ostensio erat, plebem permittit adesse; ubi autem tentationum et timorum arreptio, athletas orbis terrarum, quos exercitatus erat, hos solos assumit. ORIGENES (hom. 6, ex diversis locis). Ingressus ergo naviculam fecit turbare mare; unde sequitur: *Et ecce motus magnus factus est in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus*. Hæc tempestas non ex se orta est, sed potestati paruit imperantis, qui educit ventos de thesauris suis. Facta est autem tempestas magna ut magnum opus ostenderetur: quia quanto magis fluctus naviculæ irruebant, tanto magis discipulos timor conturbabat, ut plus desiderarent se liberari per mirabilia Salvatoris. CHRYSOSTOMUS in hom. 39. Quia enim viderant alios Christi beneficia accepisse; non autem similiter aliquis æstimat quæ in alienis corporibus fiunt et quæ in seipso; oportuit per familiarem sensum eos potiri beneficiis Christi. Et ideo voluit hanc fieri tempestatem, ut per liberationem manifestiorem accipiant beneficii sensum. Erat autem hæc turbatio typus futurarum tentationum, de quibus Paulus dicit (2 Corinth. 1): "Nolo vos ignorare, fratres, quoniam gravati sumus supra virtutem." Ut ergo daret tempus formidini, sequitur, *Ipse vero dormiebat*. Si enim vigilante eo facta fuisset tempestas; vel non rogassent, vel neque posse ipsum tale aliquid facere crederent. ORIGENES (hom. 6, in diversos loc.). Est autem res mirabilis et stupenda: is qui nunquam dormit neque dormitat, dormire dicitur. Dormiebat quidem corpore, sed vigilabat deitate; demonstrans quia verum humanum portabat corpus, quod corruptibile induerat. Corpore itaque dormiebat, ut Apostolos faceret vigilare, et ne omnes nos unquam animo dormiamus. Tanto autem metu discipuli fuerant conterriti, et pene animo alienati, ut irruerent in eum; et non modeste ac leviter suggererent, sed tur-

bulenter suscitarent eum: unde sequitur: *Et accesserunt ad eum discipuli ejus, et suscitaverunt eum dicentes: Domine, salva nos, perimus.* HIERONYMUS. Hujus signi typum in Jona legimus, quando ceteris periclitantibus ipse securus est, et dormit et suscitatur. ORIGENES (hom. 6, in diversos loc.). O veraces discipuli, Salvatorem vobiscum habetis, et periculum timetis? Vita vobiscum est, et de morte solliciti estis? Sed respondeant: Parvuli sumus, et adhuc infirmi, ideoque timemus: unde sequitur: *Et dicit eis Jesus: Quid timidi estis, modicæ fidei?* quasi diceret: Si potentem me super terram cognovistis, quare non creditis quia et in mari potens sum? Et si mors irperet, nonne debuistis eam constantissime sustinere? Qui modicum credit, arguatur; qui nihil credit, contemnatur. CHRYSOSTOMUS in hom. (29, in Matth.). Si autem aliquis dixerit, quoniam non fuit modicæ fidei, accedentes excitare Jesum; hoc signum fuit quod non decentem de ipso opinionem habebant. Noverant enim quod excitatus poterat mare increpare; nondum autem quod dormiens. Propter hoc etiam neque præsentibus turbis hoc signum fécit, ut non accusentur modicæ fidei; sed discipulos solum accipiens corrigit; et prius solviturbationem aquarum: unde sequitur: *Tunc surgens imperavit ventis et mari, et facta est tranquillitas magna.* HIERONYMUS (super illud, *Tunc imperavit ventis*). Ex hoc autem loco intelligimus quod omnes creaturæ sentiant creatorem: quibus enim imperavit, sentiunt imperantem: non errore hereticorum, qui omnia putant animantia sensibilia esse; sed majestate conditoris, quæ apud nos insensibilia sunt, illi sensibilia sunt. ORIGENES. Imperavit ergo ventis et mari; et de magno vento facta est tranquillitas magna: decet enim magnum magna facere: et ideo qui prius magnifice conturbavit profundum maris, nunc iterum tranquillitatem magnam fieri jussit, ut discipuli nimium conturbati magnifice lætarentur. CHRYSOSTOMUS in hom. (29, in Matth.). In hoc etiam ostenditur quia omnis confestim soluta est tempestas, et neque semitaurbationis remansit: quod quidem extraneum erat: cum enim naturaliter fluctuatio terminatur, usque ad multum tempus aquæ concutuntur; sed hic simul omnia solvebantur; unde

quod de Patre dictum est (Psal. 106): "Dixit, et stetit spiritus procellæ," hoc Christus opere implevit: solo enim verbo et præcepto mare sedavit et refrenavit. A visu autem et a somno, et ex utendo navigio, qui aderant, eum hominem æstimabant: propter hoc in admirationem ceciderunt: unde sequitur: *Porro homines mirati sunt, dicentes: Qualis est hic, quia venti et mare obediunt ei?* GLOSSA. Chrysostomus ponit hanc litteram, *Qualis est hic homo?* somnus enim, et quod apparebat, hominem demonstrabat; sed mare et tranquillitas Deum ostendebat. ORIGENES (hom. 6, ex collectis in diver. loc.). Sed qui homines mirati sunt? Non putes hic Apostolos significatos: nusquam enim invenimus præter honorem cognominari Domini discipulos; sed semper aut Apostoli aut Discipuli nominantur. Mirabantur ergo hi homines qui cum eo navigabant, quorum erat navicula. HIERONYMUS (super illud, *Homines mirati sunt, dicentes*). Si autem quis contentiose voluerit eos qui mirabantur fuisse discipulos; respondebimus, recte homines appellatos, quia necdum noverant potentiam Salvatoris. ORIGENES (hom. 6, inter evang.; sunt ex diver. locis collectæ). Non autem interrogantes dicunt, *Qualis est iste?* sed asserentes, quia iste talis est, cui venti et mare obediunt. *Qualis ergo est iste?* idest, quantus, quam fortis, quam magnus? Jubet omni creaturæ, et non supergreditur jussionem ejus: soli homines resistunt, et ideo in judicio damnabuntur. Mystice autem omnes in sanctæ Ecclesiæ navicula cum Domino per hunc undosum supernatamus mundum. Ipse autem Dominus pio obdormit somno, patientiam nostram et impiorum penitentiam expectans. HILARIUS (can. 7, in Matth.). Vel dormit, eo quod somno nostro consopiat in nobis. Maxime autem id accidit ut a Deo auxilium periculi metu speremus: atque utinam vel spes sera confidat se periculum posse evadere, Christi intra se vigilantis virtute. ORIGENES (hom. 6, ex collectis). Alacriter ergo accedamus ad eum, cum Propheta dicentes (Psal. 43), "Exurge, quare obdormis, Domine?" Et ipse imperabit ventis, idest dæmonibus, qui concitant fluctus, idest principes hujus mundi, ad persecutiones sanctis immittendas, facietque tranquillitatem magnam circa

corpus et spiritum, pacem Ecclesiæ, et serenitatem mundo. RABANUS (super illud, *Ascendente illo in naviculam*). Vel aliter. Mare est æstus sæculi: navicula quam Christus ascendit, intelligitur arbor crucis: ejus auxilio fideles, transactis mundi fluctibus, perveniunt ad cælestem patriam, quasi ad littus securum, in qua Christus una cum suis ascendit: unde post ait (infra 16): *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me*. Cum ergo Christus in cruce positus fuisset, motus magnus factus est: quia commotæ sunt mentes discipulorum de ejus passione, et navicula operta est fluctibus: quia tota vis persecutionis circa crucem Christi fuit, ubi scilicet morte occubuit: unde dictum est: *Ipse vero dormiebat*. Suum dormire, mori est. Excitant autem discipuli Dominum, dum turbati morte, maximis votis resurrectionem quærunt dicentes: *Salva, resurgendo, quia perimus*, turbatione tuæ mortis. Ipse vero resurgens increpat duritiam cordis eorum, ut alibi legitur. *Imperavit autem ventis*, quia diaboli superbiam stravit; *imperavit mari*, quia vesaniam Judæorum disjecit; *et facta est tranquillitas magna*, quia sedatæ sunt mentes discipulorum visa resurrectione. GLOSSA. Vel navicula est Ecclesia præsens, in qua Christus cum suis mare sæculi transit, aquas persecutorum compescit. Unde miremur, et gratias agamus.

8. CHRYSOSTOMUS in hom. (29, a med.). Quidam homines Christum hominem esse dicebant: venerunt dæmones divinitatem ejus divulgantes, ut qui mare procellosum et rursus quietum non audierunt, dæmones audirent clamantes: unde dicitur: *Et cum venisset trans fretum in regionem Gerasenorum, occurrerunt ei duo homines habentes dæmonia*. RABANUS. Gerasa urbs est Arabiæ trans Jordanem, juncta monti Galaad, quam tenuit tribus Manasse, non longe a stagno Tiberiadis, in quo porci præcipitati sunt. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, c. 24). Quod autem Matthæus duos dicit fuisse qui dæmonia patiebantur, Marcus autem et Lucas unum commemorant; intelligas unum eorum fuisse personæ alicujus clarioris et famosioris, quem regio illa maxime dolebat, et pro ejus salute plurimum satagebat, de quo facti hujus

fama præclarior fragravit. CHRYSOSTOMUS in homil. (29, in Matth. ante med.). Vel Lucas et Marcus unum eorum sæviorem elegerunt: unde et ejus calamitatem exprimunt. Lucas enim dicit, quod ruptis vinculis agebatur in deserto; Marcus autem quia et lapidibus seipsum intercidebat; nec tamen dicunt quoniam unus solus erat, ne Matthæo contraria dicere viderentur. Per hoc autem quod subditur, *De monumentis exeuntes*, perniciosum dogma imponere volebant, scilicet quod animæ morientium dæmones fiant: unde multi aruspicum occidunt pueros, ut animam eorum cooperantem habeant: propter quod et dæmoniacy clamant, quoniam anima illius ego sum. Non est autem anima defuncti quæ clamat; sed dæmon hoc fingit, ut decipiat audientes. Si enim in alterius corpus animam mortui possibile esset intrare, multo magis in corpus suum. Sed neque habet rationem, iniqua passam animam cooperari iniqua sibi facienti, vel hominem posse virtutem incorpoream in aliam transmutare substantiam, scilicet animam in substantiam dæmonis. Neque enim in corporibus hoc machinari quis potest, ut in hominis corpus transmutet asini corpus: neque enim rationale est animam a corpore separatam hic jam oberrare. "Justorum enim animæ in manu Dei sunt" (Sap. 3); unde et quæ puerorum; neque enim malæ sunt. Sed et quæ peccatorum sunt, confestim hinc abducuntur: et hoc manifestum est ex Lazaro et divite. Quia verc nullus eos afferre audebat ad Christum propter sævitiam horum dæmoniacorum, Christus ad eos vadit. Quæ quidem eorum sævitia designatur, cum subditur: *Sævi nimis, ita ut nemo posset transire per viam illam*. Sed quia alios prohibebant pertransire, obstruentem sibi viam invenerunt. Etenim flagellabantur invisibiliter, intolerabilia patientes ex Christi præsentia: unde sequitur: *Et ecce clamaverunt dicentes: Quid nobis et tibi, Jesu fili Dei?* HIERONYMUS (super illud, *Quid nobis et tibi, Jesu?*). Non est autem voluntatis ista confessio, quam præmium sequitur confitentium: sed necessitatis extorsio, quæ cogit invitos. Velut si servi fugitivi post multum temporis dominum suum videant, nihil aliud nisi de verberibus deprecantur; sic et dæmones cernentes Dominum in terris

repente versari, ad eos judicandos se venisse credebant. Ridiculum autem putant quidam dæmonia scire Filium Dei, et diabolum ignorare, eo quod minoris malitiæ sint isti quam ille cujus satellites sunt; cum omnis scientia discipulorum ad magistrum referenda sit. AUGUSTINUS de Civitate Dei (c. 21, parum a princ.). Tantum autem innotuit eis Deus, quantum voluit: tantum autem voluit, quantum oportuit. Innotuit ergo eis non per id quod vita æterna est, et lumen quod illuminat pios; sed per quædam temporalia suæ virtutis effecta, et occultissimæ præsentis signa, quæ angelicis spiritibus etiam malignis potius quam infirmitati hominum possunt esse perspicua. HIERONYMUS (ibid.). Sed tamen tam dæmones quam diabolus suspicari magis Filium Dei quam nosse intelligendi sunt. AUGUSTINUS in libro de Quæstionibus novi et veteris testamenti (quæst. 66). Quod autem dæmones clamant: *Quid nobis et tibi, Jesu Fili Dei?* magis ex suspitione quam ex cognitione dixisse credendi sunt. "Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifigi permisissent: „ 1 Corinth. 9. REMIGIUS. Sed quotiescumque ejus virtute torquebantur, et signa et miracula facientem videbant, æstimabant eum esse Filium Dei: postquam videbant eum esurire, sitire et his similia pati, dubitabant, et credebant hominem purum. Considerandum est, quod etiam Judæi increduli dicentes Christum in Beelzebub ejecisse dæmonia, et Ariani dicentes eum esse creaturam, non solum judicio Dei, sed etiam dæmonum confessione damnari merentur, qui Christum Filium Dei dicunt. Recte autem dicunt: *Quid nobis et tibi, Jesu Fili Dei?* hoc est, nihil commune est nostræ malitiæ et tuæ gratiæ: quia, secundum Apostolum, 2 Corinth. 6, nulla societas est lucis ad tenebras. CHRYSOSTOMUS in hom. (29, inter princ. et med.). Ut autem non videretur adulationis hoc esse, ab experientia clamabant, dicentes: *Venisti ante tempus torquere nos.* AUGUSTINUS, 8 de Civit. Dei (cap. 23). Sive quia subitum illis fuit quod futurum quidem, sed tardius opinabantur; sive quia perditionem suam hanc ipsam dicebant, quia fiebat ut eorum cognitio sperneretur; et hoc erat ante tempus judicii, quo æterna damnatione puniendi sunt. HIERONYMUS.

Præsentia etiam Salvatoris tormenta sunt dæmonum. CHRYSOSTOMUS in hom. (29, ante med.). Non autem poterant dicere se non peccasse, quia eos Christus invenerat mala operantes, et facturam Dei punientes; unde æstimabant propter superabundantiam malorum quæ fecerant, quod non expectaretur in eis tempus extremæ punitionis, quæ erit in die judicii. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 24). Quod autem verba dæmonum diversimode ab Evangelistis sunt dicta, non habet aliquod scrupuli: cum vel in unam redigi sententiam, vel omnia dicta possint intelligi: nec quia pluraliter apud Matthæum, apud alios autem singulariter loquitur; cum et ipsi narrent, quod interrogatus quid vocaretur, legionem se esse respondit, eo quod multa essent dæmonia.

Sequitur: *Erat autem non longe ab eis grex porcorum multorum pascens. Dæmones autem rogabant eum, dicentes: Si ejcis nos hinc, mitte nos in porcos.* GREGORIUS, 2 Moral. (super illud Job 1, "Ex-tende manum tuam: „ cap. 6, in novis exempl.). Scit enim diabolus, quia quolibet agere ex semetipso non sufficit; quia nec per semetipsum in eo quod est spiritus existit. REMIGIUS. Sed ideo non petierunt ut in homines mitterentur, quia illum cujus virtute torquebantur, humanam speciem gestare videbant. Nec etiam petierunt ut in pecora mitterentur, quia pecora, Dei præcepto, munda sunt animalia, et tunc in templo Dei offerebantur. Præ aliis autem immundis in porcos mitti petierunt, quia nullum animal est immundius porco: unde et porcus dicitur quasi spurcus, eo quod in spurcitiis delectetur: sic et dæmones spurcitiis peccatorum delectantur. Non autem petierunt ut in aerem mitterentur propter nimiam cupiditatem nocendi hominibus.

Sequitur: *Et ait illis, Ite.* CHRYSOSTOMUS in hom. (26 in Matth.). Non autem hoc fecit Jesus quasi a dæmonibus persuasus, sed multa hinc dispensans: unum quidem, ut instruat magnitudinem nocenti dæmonum, qui illis hominibus insidiabantur; aliud, ut discant omnes quoniam neque adversus porcos audent, nisi ipse concesserit; tertium, ut ostendat quod graviora in illos homines operati essent quam in porcos, nisi essent homines illi inter calamitates divina

providentia adjuti: magis enim odio habent homines quam irrationalia. Per hoc autem manifestum est, quoniam nullus est qui non potiatur divina providentia. Si autem non omnes similiter neque secundum unum modum; et hæc etiam providentiæ maxima species est; ad id enim quod unicuique expedit, providentia ostenditur. Cum prædictis autem et aliud ex hoc discimus: quoniam non communiter omni providet solum, sed singulariter unicuique: quod in dæmoniis his aliquis aspiciet manifeste: qui olim suffocati essent, nisi divina procuratore potiti essent. Propterea etiam concessit abire in gregem porcorum, ut qui regiones habitabant illas, discant ejus virtutem. Ubi enim nullus eum cognoverat, fulgere faciebat miracula, ut eos in suæ divinitatis cognitionem trahat. HIERONYMUS (parum ante fin. Com. in cap. 8). Non ergo ut concederet Salvator dæmonibus quod petebant, dixit: *Ite*; sed ut per interfectionem porcorum, hominibus salutis occasio præberetur. Sequitur: *At illi exeuntes, scilicet ab hominibus, abierunt in porcos; et ecce magno impetu abiit totus grex præcepit in mare, et mortui sunt in aquis.* Erubescat Manichæus. Si de eadem substantia et ex eadem origine hominum bestiarumque sunt animæ, quomodo ob unius hominis vel duorum salutem, duo millia porcorum suffocantur? CHRYSOSTOMUS in hom. (29 in Matth. a med.). Ideo autem porcos dæmones occiderunt, quia ubique homines in mœstitiam mittere student, et de perditione lætantur. Damni etiam magnitudo augebat ejus quod factum erat famam: a multis enim divulgabatur: scilicet ab his qui curati erant, a porcorum dominis, et a pastoribus; unde sequitur: *Pastores autem fugerunt, et venientes in civitatem nuntiaverunt omnia, et de his qui dæmonia habuerant; et ecce tota civitas exiit obviam Jesu.* Sed cum deceret eos adorare et admirari virtutem, emittebant eum a se: unde sequitur: *Et viso eo rogabant eum ut transiret a finibus eorum.* Intuere autem et Christi mansuetudinem post virtutem: quia enim beneficia adepti abigebant eum, non restitit, sed recessit; et eos qui indignos se nuntiaverunt ejus doctrina, dereliquit, dans eis doctoribus liberatos a dæmonibus, et porcorum pastores. HIERONYMUS (loco cit.). Vel quod rogant

ut transeat fines eorum, non de superbia hoc faciunt, sed de humilitate, quæ se indignos Domini præsentia judicabant; sicut et Petrus ait (Luc. 5): "Exi a me, Domine, quia vir peccator sum." RABANUS. Interpretatur autem Gerasa colonum ejiciens, vel advena propinquans, hoc est Gentilitas, quæ diabolum a se eiecit: et quæ prius longe, modo facta est prope, post resurrectionem visitata a Christo per prædicatores. AMBROSIIUS super Lucam (cap. 9). Duo quoque dæmoniæ figuram populi gentilis accipiunt: quoniam cum tres filios Noe generavit, Cham, Sem et Japheth; Sem tantummodo familia in possessionem accita est Dei, ex duobus autem aliis nationum populi pullularunt. HILARIUS (can. 8, parum ante med.). Unde extra urbem, idest extra legis et Prophetarum synagogam, duos homines in monumentis dæmones detinebant; duarum scilicet gentium origines, intra defunctorum sedes et mortuorum reliquias obsederant, efficientes prætereuntibus viam vitæ præsentis infestam. RABANUS (super illud, *Ut nemo posset*). Vel non immerito in monumentis illos habitasse significavit: quid enim aliud sunt corpora perfidorum nisi quædam defunctorum sepulchra, quibus non Dei sermo, sed anima peccantis morte recluditur? Dicit autem: *Ita ut nemo posset transire per viam illam*: quia ante adventum Salvatoris in via Gentilitas fuit. Vel per duos, Judæos et Gentes accipe, qui non habitabant in domo; idest, in conscientia sua non requiescebant. In monumentis manebant, idest in operibus mortuis delectabantur; nec sinunt per viam fidei, quam viam Judæi impugnabant, aliquem transire. HILARIUS (can. 8, circa med.). Occursu autem eorum, concurrentium ad salutem voluntas indicatur. Videntes autem dæmones non sibi jam locum in Gentibus derelinqui, ut patitur habitare se in hæreticis deprecantur; quibus occupati, in mare, idest in cupiditatem sæcularem, dæmonum præcipitantur instinctu; et cum reliquarum Gentium infidelitate moriuntur. Vel porci sunt qui lutulentis delectantur actibus: nam nisi quis porci more vixerit, non in eum diaboli accipiunt potestatem: aut ad probandum tantum, non ad perdendum accipiunt. Quod autem in stagnum præcipitati sunt porci,

significat quod, etiam liberato populo Gentium a damnatione dæmonum, in abditis agunt sacrilegos ritus suos qui Christo credere noluerunt, cæca et profunda curiositate submersi. Quod autem pastores porcorum fugientes ista nuntiant, significat quosdam etiam primates impiorum, qui quamquam christianam legem fugiant, potentiam tamen Christi stupendo prædicare non cessant. Quod autem magno timore percussi, rogant ut ab eis discedat, significat multitudinem vetusta sua vita delectatam, honorare quidem se nolle christianam legem, dum dicunt quod eam implere non possunt. HILARIUS (ut supra). Vel urbs illa Judaici populi habuit speciem, quæ, Christi operibus auditis, Domino suo obviam pergit, prohibens ne fines suos urbemque contingeret: neque enim Evangelia recepit.

CAPUT IX.

1. Et ascendens Jesus in naviculam, transfretavit, et venit in civitatem suam. Et ecce offerebant ei paralyticum jacentem in lecto. Videns autem Jesus fidem illorum, dixit paralytico: Confide, fili: remittuntur tibi peccata tua. Et ecce quidam de scribis dixerunt intra se: Hic blasphemam. Et cum vidisset Jesus cogitationes eorum, dixit: Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris? Quid est facilius dicere, Dimittuntur tibi peccata tua, an dicere, Surge et ambula? Ut autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata: tunc ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum, et vado in domum tuam. Et surrexit, et abiit in domum suam. Videntes autem turbæ, timuerunt, et glorificaverunt Deum, qui dedit potestatem talem hominibus.

2. Et cum transiret inde Jesus, vidit hominem sedentem in telonio, Matthæum nomine, et ait illi, Sequere me. Et surgens secutus est eum. Et factum est, discumbente eo in domo, ecce multi publicani et peccatores venientes discumbebant cum Jesu et discipulis ejus. Et videbentes Pharisei, dicebant discipulis ejus: Quare cum publicanis et peccatoribus manducat magister vester? At Jesus audiens ait: Non est opus valentibus medicis, sed male habentibus. Euntes autem discite quid est, Misericordiam volo, et non sacrificium. Non enim veni vocare justos, sed peccatores.

3. Tunc accesserunt ad eum discipuli Joannis, dicentes: Quare nos et pharisei jejunamus frequenter; discipuli autem tui non jejunant? Et ait illis Jesus: Numquid possunt illi sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus? Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus, et tunc jejunabunt. Nemo enim immittit commisuram panni rudis in vestimentum vetus. Tollit enim

plenitudinem ejus a vestimento, et pejor scissura fit. Neque mittunt vinum novum in utres veteres. Alioquin rumpuntur utres, et vinum effunditur, et utres percunt. Sed vinum novum in utres novos mittunt, et ambo conservantur.

4. Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps unus accessit, et adorabat eum, dicens: Domine, filia mea modo defuncta est; sed veni, domine manum tuam super eam, et vivet. Et surgens Jesus sequebatur eum, et discipuli ejus. Et ecce mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit retro, et tetigit fimbriam vestimenti ejus. Dicebat enim intra se: Si tetigero tantum vestimentum ejus, salva ero. At Jesus conversus, et videns eam, dixit: Confide, filia: fides tua te salvam fecit. Et salva facta est mulier ex illa hora.

5. Et cum venisset Jesus in domum principis, et vidisset tibicines et turbam tumultuantem, dicebat: Recedite; non est enim mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum. Et cum ejecta esset turba, intravit, et tenuit manum ejus, et dixit, Puella, surge. Et surrexit puella: et exiit fama hæc in universam terram illam.

6. Et transeunte inde Jesu, secuti sunt eum duo cæci clamantes, et dicentes: Miserere nostri, Fili David. Cum autem venisset domum, accesserunt ad eum cæci; et dixit eis Jesus: Creditis quia hoc possum facere vobis? Dicunt ei: Utique, Domine. Tunc tetigit oculos eorum, dicens: Secundum fidem vestram fiat vobis. Et aperti sunt oculi eorum; et comminatus est illis Jesus dicens: Videte ne quis sciat. Illi autem exeuntes diffamaverunt eum in tota terra illa.

7. Egressis autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum dæmonium habentem: et ejecto dæmonio locutus est mutus; et mirate sunt turbæ, dicentes: Numquam apparuit sic in Israel. Pharisei autem dicebant: In principe dæmoniorum ejicit dæmones.

8. Et circumibat Jesus omnes civitates et castella, docens in synagogis eorum, et prædicans Evangelium regni, et curans omnem languorem et omnem infirmitatem. Videns autem turbas, miseros est eis, quia erant vexati et jacobites, sicut oves non habentes pastorem. Tunc dixit discipulis suis: Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo dominum messis ut mittat operarios in messem suam.

1. CHRYSOSTOMUS in hom. (30, in Matth.). Monstravit superius Christus suam virtutem per doctrinam, quando docuit eos ut potestatem habens; per leprosum, quando dixit: *Volo, mundare*; per Centurionem, qui dixit: *Dic verbo, et sanabitur puer meus*; per mare, quod verbo refrenavit; per dæmones, qui eum confitebantur: hic autem rursus alio majori modo inimicos ejus cogit confiteri æqualitatem honoris ad Patrem: unde ad hoc ostendendum subdit: *Et ascendens Jesus in naviculam, transfretavit, et venit in civitatem suam. Navigium autem in-*

trans pertransit qui pede mare poterat pertransire: non enim semper mirabilia volebat facere, ne incarnationis noceat rationi. JOANNES Episcopus. Creator autem rerum, orbis terræ Dominus, posteaquam se propter nos nostra angustavit in carne, cœpit habere humanam patriam, cœpit civitatis Judaicæ esse civis, parentes habere cœpit, parentum omnium ipse parens, ut attraheret caritas quos disperserat metus. CHRYSOSTOMUS in hom. (30 in Matth.). Civitatem autem suam hic Capharnaum dicit: alia enim eum susceperat nascentem, scilicet Bethlehem; alia eum nutrit, scilicet Nazareth; alia autem habuit continue habitantem, scilicet Capharnaum. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, c. 25). Vel aliter. Quod Matthæus hic scribit de civitate Domini, Marcus autem de Capharnaum, difficilius solveretur, si Matthæus Nazareth nominaret; nunc vero cum potuerit ipsa Galilæa dici civitas Christi, quia in Galilæa erat Nazareth, sicut universum regnum Romanum in tot civitatibus constitutum, dicitur modo Romana civitas; quis dubitaverit ut veniens in Galilæam Dominus recte diceretur venisse in civitatem suam, in quocumque esset oppido Galilææ: præsertim quia et ipsa Capharnaum extollebatur in Galilæa, ut tamquam Metropolis haberetur? HIERONYMUS. Vel civitatem ejus non aliam intelligamus quam Nazareth: unde et Nazarenus appellatus est. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 25). Et secundum hoc, dicimus Matthæum prætermisisse quæ gesta sunt postea quam Jesus venit in civitatem suam donec veniret Capharnaum, et hic adjunxisse de sanato paralytico; sicut in multis faciunt prætermittentes media; ut tamquam hoc continuo sequatur, quod sine ulla prætermissionis significatione subjungunt: et hoc modo hic subditur: *Et ecce offerebant ei paralyticum jacentem in lecto.* CHRYSOSTOMUS in hom. (30 in Matth. sub initio). Paralyticus autem hic alter est præter eum qui in Joanne patitur. Ille quidem in natatoris jacebat, hic autem in Capharnaum; ille famulus carebat, hic autem habebat eos qui sui curam habebant, qui et portantes eum attulerunt. HIERONYMUS. Obtulerunt autem ei jacentem in lecto, quia ipse ingredi non valebat. CHRYSOSTOMUS in hom. (30 in Matth.). Non autem ubi-

que ab ægris solum quærit fidem, putam cum insaniunt, vel aliter ab ægritudine in excessu fuerint mentis, unde subditur: *Videns autem Jesus fidem illorum.* HIERONYMUS. Non ejus qui offerebatur, sed eorum qui offerebant. CHRYSOSTOMUS in hom. (ut supra). Quia igitur tantam ostendunt fidem, monstrat et ipse suam virtutem, cum omni potestate solvens peccata; unde sequitur: *Dixit paralytico: Confide, fili, remittuntur tibi peccata.* JOANNES Episcopus. Quantum valet apud Deum fides propria, apud quem sic valuit aliena, ut intus et extra sanaret hominem? Audit veniam, et tacet paralyticus: nec ullam respondet gratiam, quia plus corporis quam animæ tendebat ad curam. Merito ergo Christus offerentium recipit fidem, non vecordiam jacentis. CHRYSOSTOMUS (hom. 80, in princ.). Vel erat magna fides etiam hujus infirmi: non enim permisisset se submitti, ut alius Evangelista dicit, per teotum, non credens. HIERONYMUS (Comment. in cap. 19 Matth.). O mira humilitas! Despectum et debilem, totis membrorum compagibus dissolutum, filium vocat, quem sacerdotes non dignabantur attingere; aut certe ideo filium, quia dimituntur ei peccata sua: ubi datur nobis intelligentia, propter peccata plerasque evenire corporum debilitates. Et ideo forsitan prius dimituntur peccata; ut causis debilitatis ablatis, sanitas restituatur. CHRYSOSTOMUS in hom. (ibid.). Scribæ autem diffamare volentes, etiam nolentes fecerunt clarere quod factum est; eorum enim æmulatione ad signi ostensionem usus est Christus: hoc enim est superabundantia ejus sapientiæ quod sua per inimicos manifestat: unde sequitur: *Ecce quidam de scribis dixerunt intra se, Hic blasphemat.* HIERONYMUS (super illud, *Ecce quidam de scribis*). Legimus in Propheta (Isai. 48): "Ego sum qui deleo omnes iniquitates tuas." Consequentur ergo Scribæ, quia hominem putabant, et verba Dei non intelligebant, arguunt eum vitio blasphemiae. Videns autem cogitationes eorum, ostendit se Deum, qui potest cordis occulta cognoscere, et quodammodo tacens loquitur: Eadem potentia qua cogitationes vestras intueor, possum et hominibus delicta dimittere. Ex vobis intelligite quid paralyticus consequatur. Unde sequitur: *Et cum vidisset Jesus cogitatio-*

nes eorum, dixit: *Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris?* CHRYSOSTOMUS (hom. 30). Non quidem eorum destruxit suspicionem, quæ scilicet cogitabant eum prædicta dixisse ut Deum. Si enim non esset æqualis Deo Patri, oportebat eum dicere, Longe sum ab hac potestate, scilicet dimittendi peccata. Nunc autem contrarium firmavit sua voce, et miraculi ostensione; unde subdit: *Quid est facilius dicere, Dimittuntur tibi peccata tua, an dicere, Surge, et ambula?* Quanto quidem anima corpore potior est, tanto peccatum dimittere majus est quam corpus sanare. Sed quia illud quidem non manifestum, hoc autem manifestum; facit minus, quod est manifestius, ut demonstret majus, et non manifestum. HIERONYMUS (super illud, *Quid est facilius dicere?*). Utrum enim sint paralytico peccata dimissa, solus noverat qui dimittebat; *surge autem et ambula*, tam ille qui surgebat quam hi qui surgentem videbant, poterant approbare; quamquam ejusdem virtutis sit et corporis et animæ vitia dimittere. Inter dicere autem et facere, multa distantia est. Sit ergo carnale signum, ut probetur spirituale: unde sequitur: *Ut autem sciatis quoniam Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata*. CHRYSOSTOMUS in hom. 30. Supra quidem paralytico non dixit, Dimitto tibi peccata, sed, *Dimittuntur tibi peccata*. quia vero scribæ resistebant, altiorē suam potentiam demonstrat, dicens: *Quia Filius hominis habet potestatem dimittendi peccata*. Et ut ostendat se Patri æqualem; non dixit, Filius hominis indiget aliquo ad dimittendum peccata, sed quoniam habet. GLOSSA (interlinearis, ibidem). Hæc autem verba, *Ut sciatis*, possunt esse Christi, vel Evangelistæ; quasi Evangelista diceret: Ipsi dubitabant eum peccata dimittere; sed *ut sciatis quoniam Filius hominis habet potestatem, ait paralytico*. Si autem Christus dicatur pronuntiassē hæc verba, sic intelligentur: Vos dubitatis me posse peccata dimittere; sed *ut sciatis quoniam Filius hominis habet potestatem dimittendi peccata*: quæ quidem oratio imperfecta est; sed subditur actus loco consequentis; unde dicitur: *Ait paralytico: Surge et tolle lectum tuum*. JOANNES EPISCOPUS. Ut quod fuit probatio infirmitatis, sit testimonium sanitatis. *Et vade in domum tuam*; ne christiana

fide curatus moriaris in perfidia Judæorum. CHRYSOSTOMUS in hom. (30, a med.). Hoc autem præcepit, ut non æstimetur phantasia esse quod factum est: unde ad veritatem facti ostendendam subditur: *Et surrexit, et abiit in domum suam*. Sed tamen astantes homines adhuc deorsum trahuntur: unde sequitur: *Videntes autem turbæ, timuerunt et glorificaverunt Deum qui dedit talem potestatem hominibus*. Si enim bene cogitassent apud se, agnovissent quia Filius Dei erat. Interim autem non parum erat æstimare omnibus hominibus majorem, et a Deo venire. HILARIUS (c. 8 in Matth. circa med.). Mystice autem a Judæa repudiatus in civitatem suam revertitur. Dei civitas fidelium plebs est: in hanc ergo introivit per navim, idest Ecclesiam, vectus. JOANNES EPISCOPUS. Non autem Christus indiget navi, sed navis, Christo: quia sine cælesti gubernatione navis Ecclesiæ per mundanum pelagus ad cælestem portum non valet pervenire. HILARIUS (ibid. a med.). In paralytico autem Gentium universitas offertur medenda. Hic itaque Angelis ministrandus offertur; hic filius nuncupatur, quia Dei opus est; huic remittuntur animæ peccata, quæ lex laxare non poterat: fides enim sola justificat. Deinde virtutem resurrectionis ostendit, cum sublatione lectuli, infirmitatem corporibus docuit defuturam. HIERONYMUS (in Com. in 9 cap. Matth. sub initio). Juxta tropologiam autem, interdum anima jacens in corpore suo virtutibus dissolutis, a perfecto doctore Domino offertur curanda: unusquisque enim æger petendæ salutis precatores debet adhibere, per quos actuum nostrorum clauda vestigia verbi cælestis remedio reformatur. Sunt igitur monitores mentis qui animum auditoris ad superiora erigunt, quamvis exterioris corporis debilitate torpentem. JOANNES EPISCOPUS. Dominus autem in hoc sæculo insipientium voluntates non querit; sed respicit ad alterius fidem: nec medicus languentium respicit voluntatem, cum contraria requirit infirmus. RABANUS. Surgere autem est animam a carnalibus desideriis abstrahere; lectum tollere est carnem a terrenis desideriis ad voluptatem spiritus attollere; domum ire est ad paradysum redire, vel ad internam sui custodiam, ne iterum peccet. GREGORIUS, 28 Moral

(cap. 23, super illud Job 38: "Increpat pro dolore in lectulo: „ cap. 15, in novis exempl.). Vel per lectum voluptas corporis designatur. Jubetur itaque ut hoc sanus portet ubi infirmus jacuerat: quia omnis qui adhuc vitiis delectatur, infirmus jacet in voluptatibus carnis; sed sanatus hoc portat, quia ejusdem carnis contumelias postmodum tolerat, in ejus intus prius desideriis requiescebat.

HILARIUS (can. 8 in Matth., circa finem). *Videntes autem turbæ timuerunt.* Magni enim timoris res est, non dimissis a Christo peccatis, in mortem resolvi: quia nullus est in domum æternam reditus, si cui indulta non fuerit venia delictorum. Cessante autem timore, honor Deo redditur, quod potestas hominibus hac via data sit per verbum ejus, et peccatorum remissionis, et corporum resurrectionis, et reversionis in cælum.

2. CHRYSOSTOMUS in hom. (81 in princ.). Cum Christus facisset miraculum, non permansit in eodem loco, ne Judæorum zelum accenderet ampliorem. Hoc et nos faciamus, non obstinate obistentes eis qui insidiantur; unde dicitur: *Et cum transiret inde Jesus*, scilicet a loco ubi miraculum fecerat, *vidit hominem sedentem in telonio Matthæum nomine.* Hieronymus (super illud, *Vidit hominem sedentem*). Ceteri Evangelistæ propter verecundiam et honorem Matthæi, noluerunt eum nomine appellare vulgato, sed dixerunt Levi: duplici enim vocabulo fuit. Ipse autem Matthæus (secundum illud Salomonis, Prov. 18, "Justus accusator est sui „) Matthæum se et publicanum nominat, ut ostendat legentibus nullum debere salutem desperare, si ad meliora conversus sit, cum ipse de publicano in Apostolum sit repente mutatus. Glossa (ord. super illud, *In telonio*). Dicit autem, *Sedentem in telonio*, idest in domo ubi vectigalia congregantur. Erat enim telonearius dictus a telon græce, quod est vectigal. CHRYSOSTOMUS in hom. (81 in Matth.). Per hoc ergo monstrat vocantis virtutem: quoniam non desistentem a periculoso officio ex mediis ipsum evulsit malis, sicut et Paulum adhuc insanientem: et ideo sequitur: *Et ait illi, Sequere me.* Sicut vidisti vocantis virtutem, ita addisce vocati obedientiam. Neque enim resistit, neque domum abire rogavit, et suis hoc communicare. Remigius. Humana etiam pericula, quæ ei

a principibus accidere poterant, parvipendit, dum officii sui rationes imperfectas reliquit: unde sequitur: *Et surgens seculus est eum.* Et quia terrena lucra deseruit, ideo jure factus est dominicorum talentorum dispensator. Hieronymus (super illud, *Vidit hominem sedentem*). Arguit autem in hoc loco Porphyrius et Julianus Augustus vel imperitiam historici mentientis, vel stultitiam eorum qui statim secuti sunt Salvatorem; quasi irrationabiliter quemlibet vocantem hominem sunt secuti, cum tantæ virtutes tantaque signa præcesserint, quæ Apostolos, antequam crederent, vidisse non dubium est. Certe fulgor ipse, et majestas divinitatis occultæ, quæ etiam in facie refulgebat humana, ad se videntes trahere poterat in primo aspectu. Si enim in magnete lapide hæc esse vis dicitur ut ferrum trahat; quanto magis Dominus omnium creaturarum ad se trahere poterat quos volebat? CHRYSOSTOMUS in hom. (81 in Matth., circa princ.). Sed cur non cum Petro et Joanne et aliis eum vocavit? Quoniam durius adhuc dispositus erat; sed post multa miracula et multam Christi famam, quando aptiorem eum ad obedientiam scivit qui intima cordis novit. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 26, circa finem). Vel probabilius videtur quod hæc prætermissa recordando Matthæus commemorat: quia ante sermonem habitum in monte credendum est vocatum esse Matthæum: in eo quippe monte tunc Lucas commemorat omnes duodecim electos, quos Apostolos nominat. Glossa. Matthæus enim vocationem suam refert inter miracula: magnum enim miraculum fuit quod publicanus factus est Apostolus. CHRYSOSTOMUS in hom. (81 in Matth., paulo a princ.). Quid est autem quod de aliis Apostolis non dicitur qualiter et quando sunt vocati, nisi de Petro et Andrea et Jacobo et Joanne et Matthæo? Hi enim maxime erant in inconvenientibus, et humilibus studiis: neque enim telonii officio est aliquid deterius, neque piscatione vilius. Glossa. Congruam autem cælestis beneficii vicem impendens Matthæus, Christo magnum convivium in domo sua paravit, ut illi commodaret sua temporalia a quo expectabat perpetua bona; unde sequitur: *Et factum est discumbente eo in domo.* AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 22). Hic Mat-

theus non expressit in cujus domo discumberebat. Jesus: unde posset videri non hoc ex ordine subjunxisse, sed quod alio tempore factum est recordatus interponuisse; nisi Marcus et Lucas, qui hoc omnino similiter narrant, manifestarent, in domo Levi, hoc est Matthæi, discubuisse Jesum. CHRYSOSTOMUS in hom. (81 in Matth.). Honoratus autem Matthæus ingressu Christi in domum ejus, omnes publicanos, qui erant ejusdem artis, convocavit: unde sequitur: *Ecce multi publicani et peccatores venientes discumbant cum Jesu et discipulis ejus.* Glossa (ordinaria). Publicani enim vocantur qui publicis negotiis implicantur, quæ sine peccato aut vix aut nunquam possunt tractari. Et pulchrum fuit præsagium; quia qui Apostolus et doctor Gentium erat futurus, in prima sua conversione peccantium gregem post se trahit ad salutem; ut jam perficeret exemplo quod perficere debebat et verbo. HIERONYMUS. Tertullianus hos dicit fuisse ethnicoes, dicente Scriptura: "Non erit vœtigal pendens ex Israël; quasi Matthæus non fuerit Judæus. Dominus autem non convivatur cum ethnicis, cum id maxime caveret, ne legem solvere videretur, qui et discipulis præcepit (infra 10): *In viam Gentium ne abieritis.* Viderant autem publicanum a peccatis ad meliora conversum, locum invenisse pœnitentiæ, et ob id etiam ipsi non desperant salutem. CHRYSOSTOMUS in hom. (81 in Matth.). Unde accesserunt ad Redemptorem nostrum, et non solum ad colloquendum, sed etiam ad convescendum recepti sunt: non enim solum disputans aut curans aut arguens inimicos, sed etiam convescens emendabat multoties eos qui male dispositi erant, per hoc docens nos quoniam omne tempus et omne opus potest nobis tribuere utilitatem. Hoc autem videntes Pharisei indignati sunt: de quibus subditur: *Et videntes Pharisei dicebant discipulis ejus: Quare cum publicanis et peccatoribus manducat magister vester?* Notandum, quod cum discipuli visi sunt peccare, Christum alloquuntur dicentes (infra 12): *Ecce discipuli tui faciunt quod non licet facere in sabbato:* hic apud discipulos Christo detrahunt: quæ omnia malignantium orant, et volentium separare a doctore corda discipulorum. RANANUS (super illud, *Cum publicanis manducat*). Duplici autem errore tenebantur;

quia et se justos arbitrabantur, qui superbie fastu a justitia longe discesse-
rant, et eos criminabantur injustos qui resipiscendo a peccatis, justitiæ appropinquabant. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 27). Lucas autem aliquanto differentius hoc videtur commemorasse, secundum quem Pharisei dicunt discipulis (LUC. 5): "Quare cum publicanis et peccatoribus manducatis et bibitis?" Christo et discipulis ejus hoc obiectum insinuantes. Sed cum discipulis dicebatur, magis magistro obiciebatur, quem sectando imitabantur. Una est ergo sententia: et tanto melius insinuata, quanto quibusdam verbis, manente veritate, mutata. HIERONYMUS (super illud, *Et factum est discumbente*). Neque vero in pristinis permanentes veniunt ad Jesum, et Pharisei et Scribæ murmurant, sed pœnitentiam agentes; quod et præsens sermo Domini significat; unde sequitur: *At Jesus audiens ait: Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus.* RANANUS (super illud, *Non est opus valentibus*). Seipsum medicum dicit, qui miro medicandi genere propter iniquitates nostras vulneratus est, ut vulnus peccatorum nostrorum sanaret. Sanos quidem eos appellat, qui suam volentes statuere justitiam, veræ Dei justitiæ subjecti non sunt. Male habentes eos vocat qui suæ fragilitatis conscientia devicti, nec per legem videntes se justificari, pœnitendo se submitunt gratiæ Dei. CHRYSOSTOMUS in hom. (81 ante med.). Postquam a communibus opinionibus eos allocutus est, alloquitur eos ex Scripturis, cum dicit: *Euntes autem discite quid est, Misericordiam volo, et non sacrificium.* HIERONYMUS. De Propheta, scilicet Osee, sumens testimonium, sugillat Scribas et Phariseos, qui se justos æstimantes, peccatorum et publicanorum consortia declinabant. CHRYSOSTOMUS in hom. (81, ante medium). Ac si dicat: Cur accusatis me, quoniam peccatorum corripio? Ergo et Deum Patrem ex hoc incusate. Sicut enim ille vult peccatorum emendationem, ita et ego. Et sic ostendit non solum non esse prohibitum quod incusabant, sed et secundum legem majus esse sacrificio: non enim dixit, Misericordiam volo et sacrificium; sed hoc injunxit, illud autem ejecit. GLOSSA. Non tamen despiciat Deus sacrificium, sed sacrificium sine misericordia.

Faciebant autem Pharisei sæpe sacrificia in templo, ut justī apparerent coram populo; sed non exercebant misericordiæ opera, in quibus probatur vera justitia. RABANUS (super illud, *Discite, quid est, Misericordiam colo*). Admonet itaque eos, ut per opera misericordiæ sibi metipsis supernæ misericordiæ præmia requirant; et non, contemptis pauperum necessitatibus, per oblationem sacrificiorum se Deo placere confidant: unde dicit, *Euntes*, scilicet a temeritate stultæ vituperationis ad diligentiorē Scripturæ sanctæ meditationem, quæ misericordiam maxime commendat: unde et suum de misericordia exemplum eis proponit, dicens: *Non enim veni vocare justos, sed peccatores*. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 27). Lucas addidit (cap. 5): "In pœnitentiam;," quod ad explaudandam sententiam valet, ne quisquam peccatores ob hoc ipsum quod peccatores sunt, diligi arbitretur a Christo: cum et illa similitudo de ægrotis bene intimet quid velit Deus vocando peccatores, tamquam medicus ægros, utique ut ab iniquitate, tamquam ab ægritudine, salvi fiant; quod fit per pœnitentiam. HILARIUS (cap. 9 in Matth.). Omnibus autem Christus venerat: quomodo ergo non se justis venisse dicit? Erant ergo quibus necesse non erat ut venirent? Sed nemo justus ex lege est. Ostendit ergo inanem justitiæ jactantiam, quia sacrificia infirmis ad salutem, misericordia erat universis in lege positis necessaria. CHRYSOSTOMUS in hom. 81. Unde ironice videtur ad eos loquens, sicut cum dicitur (Genes. 3): "Ecce jam Adam factus est quasi unus ex nobis.," Quoniam enim nullus justus erat in terra, Paulus significat dicens, Rom. 8: "Omnes peccaverunt, et egent gloria Dei.," In hoc autem et illos mitigavit qui vocati erant; quasi dicat: Tantum renuo abominari peccatores, quin propter eos solos adveni. RABANUS (super illud, *Non veni vocare*). Vel quia qui justī erant, sicut Nathanael et Joannes Baptista, non erant ad pœnitentiam invitandi. Vel, *Non veni vocare justos* falsos, qui de justitia sua gloriantur, ut Phariseos, sed illos qui se peccatores cognoscunt. Per Matthæi autem et publicanorum vocationem fides Gentium exprimitur, qui prius mundi lucris inhæbant, et nunc spiritualiter cum Domino

reficiuntur; per superbiam Phariseorum, invidia Judæorum de salute Gentium. Vel Matthæus significat hominem terrenis lucris inhiantem, quem videt Jesus, dum oculo misericordiæ respicit. Matthæus enim interpretatur donatus, Levi assumptus: pœnitens autem a massa perditorum assumitur, et gratia Dei Ecclesiæ donatur. *Et ait illi Jesus, Sequere me:* vel per prædicationem, vel per Scripturæ admonitionem, vel per internam inspirationem.

8. GLOSSA. Cum de convivio peccatorum et de participatione respondisset eis, de comestione eum aggrediuntur: unde dicitur: *Tunc accesserunt ad eum discipuli Joannis dicentes: Quare nos et Pharisei jejunamus frequenter; discipuli autem tui non jejunant?* HIERONYMUS (hoc loco). Superba interrogatio, et jejunii reprehendenda jactantia! Nec poterant discipuli Joannis non esse sub vitio, qui jungebantur Phariseis, quos a Joanne noverant condemnatos; et calumniabantur eum quem sciebant magistri vocibus prædicatum. CHRYSOSTOMUS in hom. (81, a med.). Quod autem dicunt, tale est: Esto tu ut medicus hæc facis; sed our discipuli tui dimittentes jejuniū, talibus mensis accedunt? Deinde incusationem ex comparatione augere volentes, primo seipso ponunt, et deinde Phariseos. Jejunabant illi quidem a lego discentes, sicut et Phariseus dixit, Luc. 8, "Jejuno bis in sabbato;," ipsi autem a Joanne. RABANUS (super illud, *Quare nos et Pharisei*). Joannes enim vinum et siceram non bibit: quod abstinentiæ meritum in eo auget, cui nulla est potentia naturæ. Dominus autem qui peccata potest condonare, cur a peccatoribus manducantibus declinaret, quos abstinētibz poterat facere justiores? Jejuna autem Christus, ne præceptum declinet; manducat autem cum peccatoribus, ut gratiam et potestatem intelligas. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, c. 27). Sed cum Matthæus tantum discipulos Joannis hoc dixisse perhibebat, verba quæ apud Marcum leguntur, magis indicant alios hoc dixisse de aliis, idest convivis de discipulis Joannis et Phariseis: quod Lucas evidentius expressit, qui alios de aliis dixisse narravit. Unde ergo Matthæus dicit, *Tunc accesserunt ad eum discipuli Joannis*, nisi quia et ipsi aderant, et omnes certatim, ut quisque

poterat, hoc objecerunt? CHRYSOSTOMUS in hom. (81, parum ante med.). Vel Lucas dicit, quod Pharisæi hoc dixerunt; hic autem dicit, quod discipuli Joannis: quia Pharisæi illos seum acceperunt ad dicendum, quod postea in herodianis fecerunt. Sed considerandum, quod quando pro extraneis, sicut pro publicanis, sermo erat, ut eorum turbatam mitiget animam, vehementius exprobrantes incusavit; ubi autem discipulos convitiabantur, cum mansuetudine respondet; unde sequitur: *Et ait illis Jesus: Numquid possunt filii sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus?* Primo quidem seipsum medicum vocaverat, hic autem sponsum, in memoriam reducens verba Joannis quæ dixit (cap. 3): "Qui habet sponsum sponsus est." HIERONYMUS (super illud, *Numquid possunt filii sponsi*). Sponsus Christus est, sponsa autem Ecclesia. De hoc spirituali connubio Apostoli sunt creati, qui lugere non possunt quamdiu sponsum in thalamo vident, et sciunt sponsum esse cum sponsa. Quando vero transierint nuptiæ, et passionis ac resurrectionis tempus advenerit, tunc sponsi filii jejunabunt. Et hoc est quod subditur: *Venient autem dies quando auferetur ab eis sponsus; et tunc jejunabunt.* CHRYSOSTOMUS in hom. (81 in Matth.). Quod autem dicit, tale est: Gaudii est præsens tempus et lætitiæ: non ergo introducenda sunt tristitia: etenim jejunium triste est non naturaliter, sed istis qui imbecillius adhuc dispositi sunt: his enim qui sapientiam contemplari desiderant, delectabile est: unde secundum opinionem illorum hoc dixit. Per hoc autem monstrat quod non gulæ erat quod fiebat, sed dispensationis ejusdam. HIERONYMUS (ibidem). Nonnulli autem putant idcirco dies quadraginta passionis jejunia debere committi, licet statim dies Pentecostes et Spiritus sanctus veniens inducat nobis festivitatem. Ex hujusmodi occasione testimonii Montanus, Prisca et Maximilla, etiam post Pentecosten faciunt quadragesimam, quia ablato sponso, filii sponsi debeant jejunare. Ecclesiæ autem consuetudo ad passionem Domini et resurrectionem per humilitatem carnis venit, ut spirituali saginæ jejunijs corporis præparemur. CHRYSOSTOMUS in hom. (ibidem). Rursus autem a communibus exemplis confirmat hunc sermonem, cum subdit: *Nemo autem mittit com-*

*missuram panni rudis in vestimentum vetus: tollit enim plenitudinem ejus a vestimento, et pejor scissura fit; quasi diceret: Nondum effecti sunt fortes mei discipuli, sed adhuc multa indigent condensatione: nondum sunt per Spiritum renovati. Sic autem dispositis non oportet gravēdinem imponere præceptorum. Hoc autem dixit, regulam dans suis discipulis, ut discipulos ex universo orbe terrarum cum mansuetudine suscipiant. REMIGIUS. Vestimentum vetus discipulos vult intelligi, quia nondum erant per omnia innovati. Pannum rudem, idest novum, appellat novam gratiam, idest evangelicam doctrinam, cujus quædam particula est jejunium; et ideo non conveniebat ut sæviora præcepta jejunii illis committerentur, ne forte austeritate jejunii frangerentur, et fidem perderent quam habebant: ideo subdit: *Tollit enim plenitudinem ejus a vestimento, et pejor scissura fit.* GLOSSA. Quasi dicat: Ideo rudis pannus, idest novus, non debet poni in vestimento veteri, quia tollit sæpe a vestimento plenitudinem ejus, idest perfectionem; et tunc fit pejor scissura. Grave enim onus rudi injunctum, illud boni quod prius inerat, sæpe destruit. REMIGIUS. Duabus autem similitudinibus positus, scilicet nuptiarum, et de panno rudi et de vestimento veteri, nunc tertiam addit similitudinem de utribus et de vino: *Neque mittunt vinum novum in utres veteres.* Utres veteres appellat suos discipulos, qui nondum perfecte erant innovati. Vinum novum appellat plenitudinem Spiritus sancti, et profunda cælestium mysteriorum, quæ tunc discipuli ferre non poterant; sed post resurrectionem utres novi facti fuerunt, et vinum novum receperunt quando Spiritus sanctus replevit corda eorum. Unde quidam dixerunt, Act. 2: "Omnes isti multo pleni sunt." CHRYSOSTOMUS in hom. (81, a med.). Hinc et nos causam docuit humilium verborum quæ continuo ad eos dicebat propter imbecillitatem ipsorum. HIERONYMUS (super illud, *Nemo autem immittit*). Vel aliter. Per vestimentum vetus et utres veteres debemus intelligere Scribas et Pharisæos: particula vestimenti novi et vinum novum præcepta evangelica sentienda: quæ non possunt sustinere Judæi, ne major scissura fiat. Tale quid et Galatæ facere cupiebant, ut cum Evangelio legis præce-*

pta miscerent, et in utribus veteribus mitterent vinum novum. Sermo igitur evangelicus Apostolis potius quam Scribis et Phariseis est infundendus, qui majorum traditionibus depravati, sinceritatem præceptorum Christi non poterant custodire. GLOSSA. Per hoc ergo significat quod Apostoli non erant in veteribus observantiis detinendi, quos oportebat gratiæ novitate perfundi. AUGUSTINUS in serm. de Quadragesima. Vel aliter. Omnis qui recte jejunit, aut animam suam in gemitu orationis et castigatione corporis humiliat, aut illecebras carnales spiritualis sapientiæ delectatione suspendit. De utroque autem jejunii genere Dominus hic respondet: nam de primo, quod habet animæ humiliationem, dicit: *Non possunt filii sponsi lugere*: de illo quod epulum mentis, consequenter locutus est, dicens: *Nemo mittit commissuram panni rudis*. Deinde quia sponsus ablatus utique nobis est, lugendum est. Et recte lugemus, si flagramus desiderio ejus. Beati quibus licuit eum ante passionem tunc habere præsentem, interrogare sicut vellent, audire sicut deberent. Illos dies concupierunt videre patres ante adventum ejus, neque viderunt, quia in alia dispensatione sunt ordinati, per quos venturus annuntiaretur, non a quibus veniens audiretur; in nobis autem illud impletum est quod ipse dicit, Luc. 17: "Venient dies quando desiderabitis videre unum de diebus istis, et non poteritis." Quis ergo hic non lugebit? Quis non dicat: "Factæ sunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie: Ubi est Deus tuus?" Psal. 41. Merito ergo Apostolus cupiebat dissolvi, et esse cum Christo. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 27). Quod ergo dixit Matthæus, *Lugere*, ubi Marcus et Lucas dicunt jejulare, significat de tali jejuniu Dominum locutum quod pertinet ad humilitatem tribulationis, ut illud alterum quod pertinet ad gaudium mentis in spiritualia suspensæ, et ob hoc alienatæ a corporalibus cibis, posterioribus similitudinibus significasse intelligatur; ostendens, quod circa corpus occupatis et ob hoc veterem sensum habentibus, hoc genus jejunii non congruat. HILARIUS (can. 9 in Matth. partim ante med.). Mystice vero, quod præsentem sponso jejunandi necessitatem discipulis

non esse respondet, præsentia suæ gaudium, et sacramentum sancti cibi edocet, quo nemo se præsentem (idest, in conspectu mentis Christum continens) indigebat; ablato autem se, jejunaturus esse dicit; quia omnes non credentes resurrexisse Christum, habituri non essent cibum vitæ. In fide enim resurrectionis sacramentum panis cælestis accipitur. HIERONYMUS (super illud, *Numquid possunt filii sponsi jejulare*). Vel cum propter peccata a nobis recesserit, tunc indicendum est jejunium, tunc luctus est recipiendus. HILARIUS (can. 9 in Matth. circa med.). Ponit etiam exempla, quibus ostendit, infirmatas vetustate peccatorum et animas et corpora novæ gratiæ sacramenta non capere. RABANUS. Cum autem datæ sint diversæ similitudines ad idem, differunt tamen: vestis enim qua foris tegitur, opera bona significat, quæ foris agimus; vinum quo intus reficimur, fervor est fidei et caritatis, quo intus reformamur.

4. CHRYSOSTOMUS in hom. (32 in Matth. in princ.). Post sermones opus adjunxit, in quo amplius Pharisei obstruerentur eo quod qui advenit ad miraculum petendum, archisynagogus erat, et luctus magnus, quia puella unigenita erat, et duodecim annorum, quando incipit esse flos ætatis: et ideo dicitur: *Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps unus accessit*. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, c. 28, sub initio). Dicunt autem hoc et Marcus et Lucas, sed ab isto ordine jam recedunt: eo enim loco hoc inserunt ubi post expulsa dæmonia, et in porcos missa, transfretando redit a regione Gerasenorum. Et per hoc quod Marcus dicit, intelligendum est hoc factum esse postquam venit rursus trans fretum; sed quantum post, non apparet. Nisi autem fuisset aliquod intervallum, non esset quando fieret quod narrat Matthæus in convivio domus suæ. Post hoc factum continuo sequitur de archisynagogi filia. Si enim loquente eo de panno novo, accessit princeps, nihil aliud factorum dictorumque ejus interpositum est; in narratione autem Marci patet locus ubi alia interponi potuerunt. Similiter autem et Lucas non renititur Matthæo: quod enim adjunxit, cap. 8, "Et ecce vir cui nomen erat Jairus," non continuo accipiendum est factum, sed post illud de convivio publicanorum, ut narrat

Matthæus dicens: *Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps unus*, scilicet Jairus archisynagogus, *accessit et adorabat eum, dicens, Domine, filia mea modo defuncta est. Considerandum est autem, ne repugnare videatur, quod alii duo Evangelistæ morti jam proximam, non tamen mortuam eam dicant, usque adeo ut dicant venisse postea qui mortuam enuntiarent; et ob hoc non debere vexari magistrum: intelligendum est enim brevitatibus causa Matthæum hoc potius dicere voluisse, rogatum Dominum esse ut faceret, quod ipsum fecisse manifestum est, ut scilicet et mortuam susciteret. Attendit enim non verba patris de filia sua, sed, quod potissimum est, voluntatem. Ita enim desperaverat ut potius eam vellet reviviscere, non credens vivam posse inveniri, quam morientem reliquerat. Duo itaque posuerunt quid dixerit Jairus; Matthæus autem quid voluerit atque cogitaverit. Sane si quisquam illorum duorum patrem ipsum commemorasset dixisse, ut non vexaretur Jesus, quod puella mortua fuisset, repugnarent ejus cogitationi verba quæ posuit Matthæus. Nunc vero non legitur quod suis nuntiantibus ille consenserit. Hinc autem rem pernecessariam discimus: nihil in cujusque verbis debere inspicere nisi voluntatem, cui debent verba servire; nec mentiri quemquam, si aliis verbis dixerit quod ille voluerit cujus verba non dicit. Chrysostomus in hom. (32 in Matth., circa princ.). Vel hoc quod princeps dixit de morte puellæ est augere calamitatem. Etenim consuetudo est rogantibus extollere sermone propria mala, et amplius aliquid eo quod est dicere, ut magis attrahant eos quibus supplicat; unde subjungit: *Sed veni, impone manum super eam, et vivet*. Vide autem ejus crassitiem. Duo enim expetit a Christo: et accedere ipsum, et manum imponere. Hoc etiam Syrus ille Naaman a Propheta expetebat. Etenim et visu indigent et sensibilibus rebus qui crassius dispositi erant. Remigius. Miranda est autem pariter atque imitanda Domini humilitas et mansuetudo: nam mox ut rogatus est, rogantem cœpit sequi: unde subdit: *Et surgens Jesus sequebatur eum*. Hic subditos et prælatos pariter instruit; subditis exemplum obedientiæ reliquit, prælatis vero instantiam et sollici-*

tudinem docendi demonstravit: ut quotiescumque audierint aliquem mortuum in anima, statim adesse studeant. *Et cum eo ibant discipuli ejus*. CHRYSOSTOMUS in hom. (32 in Matth., parum a princ.). Et Marcus quidem et Lucas dicunt, quoniam tres accepit discipulos, scilicet Petrum, Jacobum et Joannem; Matthæum autem non assumpsit, ampliorem ei concupiscentiam immittens, et quia imperfectus adhuc dispositus erat; propter hoc enim illos honorat, ut alii similes illis efficiantur. Sufficiebat enim interim Matthæo videre ea quæ facta sunt circa sanguinis fluxum patientem, de qua subditur: *Et ecce mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit retro, et tetigit fimbriam vestimenti ejus*. Hieronymus (super illud, *Ecce mulier*). Hæc autem mulier sanguine fluens, non in domo, non in urbe accedit ad Dominum, quia juxta legem urbibus excludebatur; sed in itinere ambulante Domino; ut dum pergit ad aliam, alia curaretur. CHRYSOSTOMUS (in hom. 32 in Matth.). Ideo autem non libera propalatione ad Christum venit, quia verecundabatur propter passionem, immundam se existimans: etenim apud legem multa immunditia æstimabatur esse hæc passio; propter hoc late et occultatur. REMIGIUS. In quo laudanda est ejus humilitas; quia non ad faciem accessit, sed retro, et indignam se judicavit pedes Domini tangere; et non plenitudinem vestimenti tetigit, sed tantummodo fimbriam: habuit enim Dominus fimbriam juxta legis præceptum. Pharisei etiam fimbrias habebant, quas magnificabant, in quibus etiam spinas appendebant. Sed fimbriæ Domini non habebant vulnerare, sed potius sanare; et ideo sequitur: *Dicebat enim intra se: Quia si tetigero tantum vestimentum ejus, salva ero: in quo fides ejus admiranda est, quia desperans de salute medicorum, in quos sua erogaverat, ut Marcus dicit, intellexit cælestem adesse medicum, et in eo totam suam intentionem collocavit, et ideo salvari promeruit: unde sequitur: *At Jesus conversus et videns eam, dixit: Confide, filia: fides tua te salvam fecit*. RABANUS (super illud, *Confide, filia*). Quid est quod eam confidere jussit; quæ si fidem non haberet, salutem ab eo non quæreret? Sed robor et perseverantiam fidei ab ea expostulavit, ut ad certam et veram per-*

veniat salutem. CHRYSOSTOMUS in hom. 82. Vel quia formidolosa erat hæc mulier, propter hoc ait, *Confide*. Et filiam eam vocat, quia fides eam filiam fecerat. Hieronymus. Non autem dixit, Quia fides tua te salvam factura est; sed, *Salvam facit*: an eo enim quod credidisti, jam salva facta es. CHRYSOSTOMUS in hom. 82 in Matth. Nondum tamen perfectam de Christo opinionem habebat, quia nequaquam attestasset eum intere; sed Christus non dimisit eam latere, non quasi gloriam concupiscens, sed multorum causa. Primo enim solvit timorem mulieris, ne a conscientia pungatur, quasi donum furatura; secundo eam emendat de hoc quod aestimat se latere; tertio omnibus fidem ejus ostendit, ut eam emularentur; quarto dedit in hoc signum, quod monstravit se nosse omnia, non minus eo quod fontem sanguinis decavit, de quo sequitur: *Et salva facta est mulier ex illa hora*. GLOSSA. Intelligendum est ex illa hora ex qua tetigit simbriam; non ex illa hora ex qua Jesus conversus est ad eam; jam enim salva facta erat, ut alii Evangelistæ manifesto ostendunt, et ex verbis Domini perpendi potest. HILARIUS (can. 10 in Matth.). In quo magna virtutis dominicæ admiratio est; cum potestas intra corpus manens, rebus caducis assilientiam adderet, sanitatis, et usque in vestium simbriæ operatio divina procederet; non enim comprehensibilis erat Deus, ut corpore clauderetur. Assumptio namque corporis non naturam virtutis inclusit, sed ad redemptionem nostram fragilitatem corporis virtus assumpsit. Mystice autem princeps hic lex esse intelligitur, quæ Dominum orat ut plebi, quam ipsa Christo, ejus adventus expectatione prædicata, nutrierat, vitam mortuæ reddat. RABANUS (super illud, *Eccc princeps tuus accersit*). Vel archisynagogus signat Moysen, et dicitur Jairus, idest illuminans, sive illuminaturus, quia accepit verba vitæ dare nobis, et per hoc cunctos illuminat ipse a Spiritu sancto illuminatus. Filla igitur archisynagogi, idest ipsa synagoga, velut duodecimo ætatis anno, idest tempore pubertatis, postquam spiritaltem sobolem Deo generare debebat, errorum languore consternata est. Ad hanc ergo principis filiam dum properat Dei Verbum, ut salvos faceret filios Israel, sancta Ecclesia ex Gentibus congregata,

quæ interiorum lapsum criminum deponebat, paratam alii fide percipit sanitatem. Notandum autem, quod dum archisynagogi filia sit duodennis, et mulier hæc ab annis duodecim sanguine fluxit, eo tempore quo hæc nata est, illa cepit infirmari: una enim pene sæculi ætate et synagoga ex Patriarchis cepit nasci, et Gentium exterarum natio idololatriæ sanie fœdari. Nam fluxus sanguinis bifariam potest intelligi: hoc est super idololatriæ pollutione, et super his quæ carnis et sanguinis delectatione geruntur; et sic quandiu synagoga vixit, laboravit Ecclesia; sed illorum delicto salus Gentibus facta est. Accedit autem et tangit Dominum Ecclesia, cum ei per fidem appropinquat. GLOSSA. Credidit, dixit, tetigit, quia his tribus, fide, verbo et opere omnis salus acquiritur. RABANUS (super illud, *Eccc mulier*). Accedit autem retro, sive juxta hoc quod ipse ait, Joan. 12: " Si quis mihi ministrat, me sequitur: " sive quia presentem Dominum in carne non videns, peractis jam sacramentis incarnationis illius, ad agnitionis ejus gratiam pervenit. Unde et simbriam vestimenti tangit; quia cum Christum in carne gentilis populus non videret, verba incarnationis recepit. Vestimentum enim Christi dicitur mysterium incarnationis ejus, quæ divinitas induta est; simbriæ vestimenti tangit, quia de incarnatione ejus dependentia. Non autem vestem, sed simbriam tangit; quia non vidit in carne Dominum, sed suscepit per Apostolos incarnationis verbum. BERTUS qui extremam partem Verbi fide tangit. Non autem in urbe, sed in itinere pergente Domino sanatur: unde Apostoli (Act. 18): " Quia indignos vos judicatis vita æterna, ecce convertimur ad Gentem. " Gentilitas autem ex hora dominici adventus cepit habere salutem.

5. GLOSSA. Post mulieris hæmorrhoeisæ curationem, sequitur de mortuæ suscitatione, cum dicitur: *Et cum venisset Jesus in domum principis, etc.* CHRYSOSTOMUS in hom. (82 in Matth.). Considerandum est autem, quod propter hoc tardius vadit, et plura loquitur mulieri curati, ut permittat mori puellum, et sic manifesta fiat resurrectionis demonstratio. Et similiter in Lazaro usque ad tertiam diem mansit. Sequitur: *Et cum vidisset bibeina, et turbam tumultuantem: quod*

est mortis demonstratio. AMBROSIIUS super Lucam (lib. 9, in titulo de filia principis). More enim veteri tibicines ad excitandos luctus in mortuis ferebantur adhiberi. CHRYSOSTOMUS (ut supra). Sed Christus tibiae universas projecit; parentes autem puellæ introduxit, ne posset dici, quod aliter curavit; sed et ante suscitationem puellæ sermone spem erigit: unde sequitur: *Dicebat: recedite, non est enim mortua puella, sed dormit.* RABANUS. Quasi dicit: Vobis mortua est; Deo autem, qui suscitare potest, dormit tam in anima quam in corpore. CHRYSOSTOMUS (hom. 82, ante med.). Per hoc autem et tumultum mentis removet eorum qui aderant, et ostendit quoniam facile est ei mortuos suscitare: quod utique in Lazaro fecit dicens (Joan. 11): "Lazarus amicus noster dormit." Et simul docuit non formidare mortem: quia enim et ipse erat moriturus, in aliorum corporibus instruxit discipulos confidere, et viriliter ferre mortem. Etenim eo accedente, jam mors somnus erat. Hoc autem Domino dicente, deridebant; unde sequitur: *Et deridebant eum.* Non autem increpavit derisionem, ut et ipsa derisio, et tibiae, et alia universa demonstratio fiant mortis: quia enim multoties, postquam facta sunt miracula, non credunt homines, antea eos convincit propriis responsionibus: quod et in Lazaro fecit cum dixit (Joan. 11): "Ubi posuistis eum?" ut qui dixerunt: "Veni et vide, et quoniam foetet, quadriduanus enim est," non amplius possint non credere quoniam mortuum suscitavit. HIERONYMUS (super illud, *Et cum ejecta esset*). Non autem erant digni ut viderent mysterium resurgentis qui resuscitantem indignis contumellis irridebant; et ideo sequitur: *Et cum ejecta esset turba, intravit, et tenuit manum ejus, et surrexit puella.* CHRYSOSTOMUS (hom. 82, par. ante med.). Non quidem aliam superinducens animam, eam suscitavit, sed eam quæ exierat reinducens, et velut ex somno erigens, ut ante viam faciat per visum fidei resurrectionis; et non solum puellam resuscitat, sed et cibum ei jubet dari, ut alii Evangelistæ dicunt, ut non videatur phantasma esse quod factum est. Sequitur: *Et exiit fama hæc in universam terram illam.* GLOSSA. Quod ad magnitudinem et novitatem miraculi pertinet, et ad manifestam veritatem

ipsius, ne confictum putetur. HILARIUS (can. 9 in Matth.). Mystice autem Dominus domum principis, scilicet synagogam, ingreditur, cui in canticis legis hymnus luctum personabat. HIERONYMUS (super illud, *Et cum venisset in domum principis*). Usque enim hodie jacet in domo principis mortua; et qui videntur magistri, tibicines sunt, carmen lugubre canentes: turba quoque Judæorum non est turba credentium, sed tumultuantium. Sed cum intraverit plenitudo Gentium, tunc omnis Israel salvus fiet. HILARIUS (can. 9, inter med. et finem). Ut autem rarus ex lege credentium electio- nis numerus posset intelligi, turba omnis expulsa est; quam utique salvari Dominus optasset; sed irridendo dicta, gستاque ejus, resurrectionis non fuit digna consortio. HIERONYMUS (super illud, *Et tenuit manum ejus*). Tenuit autem manum ejus, et surrexit puella: quia nisi prius mundatæ fuerint manus Judæorum, quæ sanguine pleno sunt, synagoga eorum mortua non consurget. HILARIUS (can. 9, in Matth.). Exeunte autem fama in universam terram illam, electio- nis salus, donum Christi, atque opera prædicantur. RABANUS (super illud, *Exiit fama ejus in universam terram illam*). Morali- ter autem puella in domo mortua, est anima mortua in cogitatione. Dicit autem quod puella dormit, quia qui peccant in præsentī, adhuc per penitentiam resuscitari possunt. Tibicines sunt adulatores, qui fovēt mortuam. GREGORIUS, 18 Moral. (cap. 28, super illud Job 28: "Et mare loquitur, Non est mecum: " cap. 25, in nov. exempl.). Foras autem turba ejicitur, ut puella suscitetur: quia nisi prius a secretioribus cordis expellatur sæcularium multitudi- curarum, anima quæ intrinsecus jacet mortua, non resurgit. RABANUS. In domo autem puella paucis arbitris surgit, juvenis extra portam, et Lazarus coram multis; quia publica noxa publico eget remedio; levis, leviori et secreta potest deleri penitentia.

6. HIERONYMUS (super illud, *Transcunte Jesu*). Priori signo de principis filia et morbosa muliere, consequenter signum de duobus cæcis adjungitur, ut quod ibi mors et debilitas, hic cæcitas demon- straret; et ideo dicitur: *Et transcunte inde Jesu, scilicet a domo principis, secuti sunt eum duo cæci, clamantes, et di-*

centes: Miserere nostri, fili David. CHRYSOSTOMUS (hom. 33). Non autem parva hic Judæorum accusatio est: cum hi quidem oculis carentes, ex auditu solo fidem suscipiant; illi autem habentes visum non attestantur miraculis quæ fiebant. Vide autem et eorum desiderium: neque enim simpliciter recesserunt, sed cum clamore, et nihil aliud quam misericordiam postulant. Filium autem David vocabant, quia nomen honoris esse videbatur. REMIGIUS. Recte ergo filium David vocant, quia Virgo Maria de stirpe David originem duxit. HIERONYMUS (super illud, *Miserere nostri, fili David*). Audiant Marcion et Manichæus, et ceteri hæretici, qui vetus laniant testamentum: et discant Salvatorem appellari filium David: si enim non est natus in carne, quomodo vocatur filius David? CHRYSOSTOMUS (in hom. 33 in Matth.). Considerandum autem quod multoties Dominus noluit rogatus sanare, ut non aliquis æstimet eum propter captandam honoris magnificentiam ad miracula insilire. HIERONYMUS (super illud, *Transcunte inde Jesu*). Et tamen rogantes non curantur in itinere; non transitorie, ut putabant; sed postquam venit in domum illam, accedunt ad eum, ut introeant; et primum eorum discutitur fides, ut sic veræ fidei lumen accipiant: unde sequitur: *Cum autem venisset Dominus, accesserunt ad eum cæci; et dixit eis Jesus: Creditis quia hoc possum facere vobis?* CHRYSOSTOMUS (hom. 33 in Matth.). Rursum autem hic erudit nos gloriam multitudinis expellere: quia enim prope erat domus, ducit eos illic singulariter curaturus. REMIGIUS. Qui autem cæcis reddere poterat visum, non ignorabat si crederent; sed ideo interrogavit, ut fides eorum, quæ gestabatur corde, dum confiterentur ore, digna fieret ampliori mercede, secundum illud Apostoli, Rom. 10: "Ore confessio fit ad salutem." CHRYSOSTOMUS (hom. 33 in Matth.). Et non propter hoc solum: sed ut ostenderet quoniam digni erant curatione; et ut non aliquis dicat, quoniam si misericordia solum salvabat, omnes salvari oportebat. Ideo etiam fidem ab eis expetit, ut ex hoc ad excelsium eos reducat: quia enim dixerant eum filium David, erudit quod oportet de eo majora sentire: unde non dixit, *Creditis quoniam possum rogare Patrem?* sed, *Creditis quoniam pos-*

sum hoc facere? de quorum responsione sequitur: *Dicunt ei, Utique, Domine.* Non ultra filium David eum vocant, sed altius elewantur, et dominationem continentur. Ex tunc jam ipse imponit eis manum: unde sequitur: *Tunc tetigit oculos eorum, dicens: Secundum fidem vestram fiat vobis.* Dicit autem hoc, fidem eorum affirmans, et contestans, quoniam non adulationis erant verba quæ dixerant. Postea curationem subjungit, dicens: *Et aperti sunt oculi eorum.* Deinde post sanationem jubet nulli dicere; et non simpliciter jubet, sed cum multa vehementia: unde sequitur: *Et comminatus est eis Jesus dicens: Videte ne quis sciat. Illi autem excurrentes, diffamaverunt eum in tota terra.* HIERONYMUS (super illud, *Comminatus est illis Jesus*). Dominus quidem propter humilitatem fugiens jactantiæ gloriam, hoc præceperat; et illi propter memoriam gratiæ non possunt tacere beneficium. CHRYSOSTOMUS (hom. 32 in Matth., super *Cavete ne quis sciat*). Quod autem alteri dixit (Luc. 8): "Vade, et annuntia gloriam Dei," non est contrarium: erudit enim nos prohibere eos qui volunt nos propter nos laudare. Si autem ad Domini gloriam refertur, non debemus prohibere, sed magis injungere ut hoc fiat. HILARIUS (can. 9 in Matth., parum ante finem). Vel silentium cæcis Dominus imperat, quia Apostolorum proprium erat prædicare. GREGORIUS, 19 Moral. (cap. 18, super illud Job 39: "Oculus fui cæco: " cap. 14, in novis exempl.). Quærendum autem nobis est quid sit hoc quod ipse Omnipotens, cui hoc est velle quod posse, et taceri virtutes suas voluit, et tamen ab eis qui illuminati sunt quasi invitus indicatur: nisi quod servis suis se sequentibus exemplum dedit, ut ipsi quidem virtutes suas occultari desiderent; et tamen ut aliis eorum exemplo proficiant, prodantur inviti. Occultentur ergo studio, necessitate publicentur; et eorum occultatio sit custodia propria, eorum publicatio sit utilitas aliena. REMIGIUS. Allegorice autem per hos duos cæcos duo populi designantur, idest Judaicus et Gentilis, vel duo populi Judaicæ gentis: nam tempore Roboam, regnum ejus divisum est in duas partes. De utroque autem populo in se credentes Christus illuminavit in domo, per quam intelligitur Ecclesia, quia absque unitate Ecclesiæ nul-

ius salvari potest. Illi autem qui ex Judæis crediderunt adventum Domini, per universum orbem diffinaverunt. RABANUS. Domus autem principis synagoga est subdita Moysi: domus Jesus cælestis est Jerusalem. Domina ergo per hoc sæculum transeunte, et domum suam revertente, duo cæci secuti sunt eum: quia prædicato Evangelio per Apostolos, multi ex Judæis et Gentibus coeperunt eum sequi. Sed postquam in cælum conscenderat, intravit in domum, idest in Ecclesiam, et ibi illuminati sunt.

7. REMIGIUS. Pulchre, illuminatis cæcis, muto loquela reddidit, et obsestum a dæmone curavit: in quo facto ostendit se dominum virtutis, et cælestis medicinæ auctorem: nam per Isaiam dictum est (cap. 85): "Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum patebunt, et aperta erit lingua mutorum." Unde dicitur: *Egressis autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum, demonium habentem*. HIERONYMUS (super illud: *Obtulerunt ei hominem habentem demonium*). Quod autem dicitur Græce *cophos*, magis tritum est sermone communi, ut tam surdus quam mutus intelligatur: sed moris est Scripturarum *cophon* indifferenter vel surdum vel mutum dicere. CHRYSOSTOMUS (homil. 88 in Matth.). Non autem naturæ erat hæc passio, sed ex dæmōnis insidiis: ideoque et aliis indiguit qui eum adducerent; neque enim per seipsum rogare poterat sine voce existens, neque aliis supplicare, dæmone apimam cum lingua colligente: propter hoc neque expetit fidem ab eo; sed confestim ægritudinem sanat: unde sequitur: *Et ejecto demonio, locutus est mutus*. HILARIUS (can. 9 in Matth. circa finem). In quo rerum ordo servatus est: nam diemon prius eiecit, et tunc reliqua corporis officia succedunt. Sequitur: *Et mirati sunt turbæ dicentes: Nunquam apparuit sic in Israel*. CHRYSOSTOMUS (hom. 88). Præponebant quidem ceteris eum, non quia curabat solum, sed quoniam facile et velociter infinitas ægritudines et insanabiles sanabat. Hoc autem maxime Phariseos contristabat: quoniam omnibus eum præponebant, non solum his qui tunc erant; sed et his qui antea geniti fuerunt in Israel: unde Pharisei concitati e contrario detrahebant: propter quod sequitur: *Pharisei autem di-*

cebant: In principe dæmoniorum eiecit dæmones. REMIGIUS. Scribæ namque et Pharisei facta Domini negabant quæ poterant; et quæ non poterant negare, in sinistram partem interpretabantur: secundum illud Psalmi 65, "In multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui." CHRYSOSTOMUS (hom. 88 in Matth. super illud, *In principe dæmoniorum*). Forum autem dicto quid est dementios? Non enim confingi potest, projicere dæmonem alterum dæmonem: suis enim applaudere consuevit, non dissolvere sua. Christus autem non solum dæmones eiciebat, sed et leprosos mundabat, et mortuos suscitabat, et peccata solvebat, et regnum Dei predicabat, et ad Patrem homines adducebat, quæ dæmon neque posset facere neque vellet. RABANUS. Mystice autem, sicut in duobus cæcis signatus est uterque populus, Judæorum et Gentium; ita in homine muto et dæmoniaco generaliter signatum est omne genus humanum. HILARIUS (can. 9, in Matth. circa finem). Vel in muto surdo et dæmoniaco Gentium plebs indigna totius salutis infertur: omnibus enim undique malis circumsessæ, totius corporis vitis implicabatur. REMIGIUS. Gentilis enim populus mutus erat: quia in confessione veræ fidei et in laude sui creatoris os aperire non poterat; sive quia mutis idolis cultum impendebat, similis illis factus. Dæmoniacus erat quia per mortem infidelitatis diaboli imperiis subditus erat. HILARIUS (ibid.). Dei autem cognitione, superstitionum omnium vesania effugata, et visus et auditas et sermo salutis invehitur. HIERONYMUS (super illud, *Obtulerunt ei hominem*): Sicut enim cæci lumen recipiunt, sic et muti ad loquendum lingua laxatur, ut confiteatur eum quem antea denegabat. In turba autem admirante confessio nationum est. Pharisei autem per suam calumniam usque hodie Judæorum infidelitatem demonstrant. HILARIUS (ib.). Admirationem autem turbæ talis confessio subsecuta est: *Nunquam apparuit sic in Israel*: quia is cui per legem nihil opis afferri potuit, Verbi virtute salvatur. REMIGIUS. Illi vero qui mutum sanandum Domino obtulerunt, intelliguntur Apostoli et predicatores, qui aspectibus divine pietatis gentilem populum salvandum obtulerunt. AUGUSTINUS, de cons. Evang. (lib. 2, cap. 29). Quod au-

tem hic dicitur de duobus cæcis et dæmonio muto, solus Matthæus posuit. Illi duo cæci de quibus alii narrant, non sunt isti; sed tamen simile factum est; ita ut is ipse Matthæus non etiam illius facti meminisset, posset putari hoc quod nunc narrat, dictum fuisse etiam ab aliis duobus. Quod commendare memoris diligenter debemus, esse quædam facta similia, quod probatur non esse idem, cum ipse Evangelista utrumque commemorat; ut, si quando talia singula apud singulos invenimus, atque in eis contrarium quod solvi non possit, occurrat nobis, non esse factum idem, sed aliud simile, vel similiter factum.

8. CHRYSOSTOMUS (hom. 33). Voluit Dominus ipso facto redarguere accusationem Phariseorum dicentium: *In principe dæmoniorum eiecit dæmonia*: dæmon enim convicium passus non benefacit, sed nocet eis qui eum inhonorant. Dominus autem contrarium facit, qui post convicia et contumelias non solum non punit, sed etiam nec increpavit, quinimodo beneficia præstitit: unde sequitur: *Et circuibat Jesus omnes civitates et castella*. In quo erudit nos accusatoribus nostris retribuere non accusationes, sed beneficia. Qui enim post accusationem desistit a beneficio, monstrat quoniam propter hominum laudem benefacit. Si vero propter Deum benefacis conservis, quicquid illi fecerint, non desistis benefaciens, ut major sit merces. HIERONYMUS (super illud, *Et circuibat per omnem civitatem*). Vides autem quod æqualiter et vicis et urbibus et castellis, idest et magnis et parvis, Evangelium prædicaverit, ut non consideraret nobilium potentiam, sed salutem credentium. Sequitur: *Docens in synagogis eorum*: hoc scilicet habens operis quod mandaverat Pater, et hanc esuriam ut doctrina salvos faceret infideles. Docebat autem in synagogis Evangelium regni: unde sequitur: *Et prædicans Evangelium regni*. REMIGIUS. Intellegendum est Dei. Quamvis enim annuntientur bona temporalia, tamen non dicitur Evangelium. Hinc est quod lex non nominatur Evangelium: quia suis observatoribus non promittebat bona cælestia, sed terrena. HIERONYMUS. Post prædicationem autem et doctrinam curabat omnem languorem et omnem infirmitatem, ut quibus sermo

non suaserat, opera persuaderent: unde sequitur: *Curans omnem languorem et omnem infirmitatem*; quod de ipso proprie dicitur, nihil quippe ei impossibile est. GLOSSA. Languorem vocat diuturnam infirmitatem, infirmitatem autem leves morbos. REMIGIUS. Sciendum est autem quia illos quos corpore sanabat forinsecus, mentes sanabat intrinsecus. Alii vero hoc facere non possunt sua potestate, sed per Dei gratiam. CHRYSOSTOMUS (hom. 33 in Matth.). Non autem in hoc stat Christi bonitas, sed et aliam providentiam circa eos ostendit, viscera misericordie circa eos expandens: unde sequitur: *Videns autem turbas, misertus est eis*. REMIGIUS. Per quod officium boni pastoris magis quam mercenarii in se Christus ostendit. Quare autem misertus sit subjungit: *Quia erant vexati et jacentes sicut oves non habentes pastorem*: vexati quidem a dæmonibus: sive quia a diversis infirmitatibus, et languoribus erant attriti. RABANUS (hoc loco). Vel vexati per diversos errores, et jacentes, idest torpentes, non valentes surgere: et cum haberent pastores, erant quasi non haberent pastorem. CHRYSOSTOMUS (hom. 33). Hæc principum Judæorum excusatio, quoniam pastores existentes, ea quæ luporum erant ostendebant: non solum enim non emendabant multitudinem, sed et nocebant eorum profectui. Illis enim admirantibus et dicentibus, *Nunquam apparuit sic in Israel*, e contrario dicebant, quoniam *in principe dæmoniorum eiecit dæmonia*. REMIGIUS. Postquam autem Dei Filius de cælo prospexit in terram ut audiret gemitus compeditorum, mox multa messis cœpit augeri: turbæ namque humani generis fidei non appropinquassent, nisi quia auctor humanæ salutis de cælis prospexit in terram: et ideo sequitur: *Tunc dixit discipulis suis: Messis quidem multa, operarii autem pauci*. GLOSSA. Messis ergo dicuntur homines, qui possunt meti a prædicatoribus, et de collectione perditorum separari, ut grana excussa a paleis, postea in horreis reponantur. HIERONYMUS. Messis multa, populorum signat multitudinem; operarii pauci, penuriam magistrorum. REMIGIUS. Parvus enim erat numerus Apostolorum ad comparationem tantarum segetum. Hortatur autem Dominus suos prædicatores, idest Apostolos, et eorum sequaces, ut quoti-

die sui numeri augmentationem exposcant: unde subdit: *Rogate ergo dominum messis ut mittat operarios in messem suam.* CHRYSOSTOMUS (hom. 33). Latenter seipsum Dominum ostendit: ipse enim est qui messis est dominus. Si enim metere misit quæ Apostoli non seminaverunt, manifestum est quoniam non aliena metere misit, sed ea quæ ipse per Prophetas seminavit. Sed cum duodecim Apostoli sint operarii, dixit: *Deprecamini dominum messis ut mittat operarios in messem suam:* et tamen nullum eis adjecit, quia scilicet eos jam duodecim existentes multiplicavit, non numero adjiciens, sed virtutem largiens. REMIGIUS. Vel tunc augmentatus est quando designavit et alios septuaginta duos, et quando sunt facti multi prædicatores, Spiritu sancto descendente super credentes. CHRYSOSTOMUS (hom. 33). Ostendit autem quia magnum donum sit hoc, scilicet ut aliquis habeat virtutem decenter prædicandi, per hoc quod dicit hoc esse orandum. Commemorat autem in hoc loco verborum Joannis de area et ventilabro et palea et frumento. HILARIUS (can. 10 in Matth., parum a princ.). Mystice autem, salute Gentibus data, civitates omnes et castella omnia, virtute et ingressu Christi illuminantur, et omnem infirmitatem veterem languoris evadunt. Immundi autem spiritus dominante violentia vexatam et sub legis onere ægrotam plebem Dominus miseretur: quia nullus adhuc eis pastor erat custodiam sancti Spiritus redditurus. Erat autem doni istius copiosissimus fructus, cujus copia haurientium multitudine vincit; nam quantumlibet assumatur a cunctis, ad largiendum tamen semper exuberat: et quia plures esse utile est per quos ministratur, rogari dominum messis jubet, ut ad capessendum quod præparabatur donum Spiritus sancti messorum copiam Deus præstet: per orationem enim hoc munus a Deo nobis effunditur.

CAPUT X.

1. Et convocatis duodecim discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut ejicerent eos, et curarent omnem languorem et omnem infirmitatem. Duodecim autem discipulorum nomina sunt hæc: Primus Simon, qui dicitur

Petrus, et Andreas frater ejus, Philippus et Bartholomæus, Jacobus Zebedæi et Joannes frater ejus, Thomas, et Matthæus publicanus, et Jacobus Alphæi, et Thaddæus, Simon Chananæus et Judas Iscariotes, qui et tradidit eum.

2. Hos duodecim misit Jesus, præcipiens eis et dicens: In vlam Gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis; sed potius ite ad oves quæ perierunt domus Israel. Euntes autem prædicante dicentes, quia appropinquabit regnum celorum. Ipsores curate, mortuos suscite, leprosos mundate, demones ejicite: gratis accepistis, gratis date.

3. Nolite possidere aurum neque argentum neque pecuniam in zonis vestris, non peram in via, neque duas tunicas, neque calcamenta, neque virgam: dignus est enim operarius cibo suo.

4. In quacumque autem civitatem aut castellum intraveritis, interrogate quis in ea dignus sit, et ibi manete donec exentis. Intrantes autem in domum, salutate eam, dicentes: Pax huic domui. Et si quidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam; si autem non fuerit digna, pax vestra revertetur ad vos. Et quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo vel civitate, excutite pulverem de pedibus vestris. Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum et Gomorrhæorum in die judicii, quam illi civitati.

5. Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbe. Cavete ab hominibus: tradent enim vos in conciliis, et in synagogis suis flagellabunt vos, et ad præsidēs et ad reges ducemini propter me, in testimonium illis et Gentibus.

6. Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.

7. Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium; et insurgent filii in parentes, et mortē eos afficient; et eritis odio omnibus propter nomen meum. Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.

8. Cum autem persequerent vos in civitate ista, fugite in aliam. Amen dico vobis: non consummabitis civitates Israel, donec veniat Filius hominis.

9. Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum. Sufficit discipulo ut sit sicut magister ejus, et servo sicut dominus ejus. Si patremfamilias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus?

10. Ne ergo timeritis eos. Nihil enim est operum quod non reveletur, et occultum quod non sciatur. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; et quod in aure auditis, prædicato super tecta. Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius timeate eum qui potest et animam et corpus perdere in gehennam.

11. Nonne duo passerēs asse veneunt? et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro? Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt.

Nolite ergo timere; multis passeribus meliores estis vos.

12. Omnis ergo qui constituitur me coram hominibus, confitebor et ego sum coram Patre meo qui in caelis est. Qui autem negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo qui in caelis est.

13. Nolite arbitrari quia venerim pacem mittere in terram. Non veni pacem mittere, sed gladium: veni enim separare hominem adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam, et nurum adversus socrum suam; et inimici hominis domestici ejus.

14. Qui amat patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus; et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus; et qui non accipit crucem suam et sequitur me, non est me dignus. Qui invenit animam suam, perdet illam; et qui perdidit animam suam propter me, inveniet eam.

15. Qui recipit vos, me recipit; et qui recipit me, recipit eum qui me misit. Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet; et qui recipit justum in nomine justī, mercedem justī accipiet; et quicumque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli, amen dico vobis, non perdet mercedem suam.

1. GLOSSA. A curatione socrus Petri usque huc continuationem habuerunt relata miracula; et fuerunt ante sermonem in monte habitum facta: quod ex electione Matthæi, quæ inter ipsa refertur, indubitanter habemus: fuit enim unus de duodecim electus in monte ad apostolatam. Hic autem redit ad ordinem rei, sicut gesta est, post curatum centurionis servum, dicens: *Et convocatis duodecim discipulis*. REMIGIUS. Narra-
verat enim supra Evangelista, quia cohortatus est Dominus discipulos rogare dominum messis ut mitteret operarios in messem suam; et quod hortatus est, hoc nunc implere videtur. Duodenarius enim numerus perfectus est: nascitur enim a senario, qui perfectionem habet, eo quod ex suis partibus, quæ sunt unum, duo, et tria, in seipsum formatur: senarius autem numerus duplicatus duodenarium gignit. GLOSSA. Quæ quidem duplicatio ad duo præcepta caritatis, vel ad duo testamenta pertinere videtur. RABANUS. Duodenarius etiam numerus, qui conficitur ex ternario et quaternario, designat eos per quatuor mundi climata fidem sanctæ Trinitatis prædicaturos. Iste etiam numerus per multas figuras in veteri testamento præsignatus est. Per duodecim filios Jacob, per duodecim principes filiorum Israel, per

duodecim fontes viventes in Helim, per duodecim lapides in rationali Aaron, per duodecim panes propositionis, per duodecim exploratores a Moyse missos, per duodecim lapides unde factum est altare, per duodecim lapides sublato de Jordane, per duodecim boves qui sustinebant mare æneum. In novo etiam testamento per duodecim stellas in corona sponsæ, per duodecim fundamenta Jerusalem, quæ vidit Joannes, et per duodecim portas. CHRYSOSTOMUS (hom. 33). Non solum autem eos considerare fecit, eorum ministerium vocando missionem in messem, sed et faciendo eos potentes ad ministerium: unde sequitur: *Dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut ejicerent eos, et curarent omnem languorem et omnem infirmitatem*. REMIGIUS. In quo aperte demonstratur quia vexatio barbarum non fuit tantum una aut simplex, sed varia; et hoc est misereri turbis, dare discipulis potestatem curandi et sanandi eas. HIERONYMUS (in princ. Comment. in cap. 10 Matth.). Benignus etenim, et clemens Dominus ac Magister non invidet servis atque discipulis virtutes suas; et sicut ipse curaverat omnem languorem et infirmitatem, Apostolis quoque suis tribuit potestatem ut curent omnem languorem, et omnem infirmitatem. Sed multa differentia est inter habere et tribuere, donare et accipere. Iste quodcumque agit, potestate Domini agit; illi, si quid faciunt, imbecillitatem suam et virtutem Domini confitentur, dicentes (Act. 3): "In nomine Jesu surge et ambula." Catalogus autem Apostolorum ponitur, ut extra hos, qui pseudo apostoli sunt, excludantur: unde sequitur: *Duodecim autem Apostolorum nomina sunt hæc: Primus Simon qui vocatur Petrus, et Andreas frater ejus*. Ordinem quidem Apostolorum et meritum uniuscujusque, illius fuit distribuere qui cordis arcana rimatur. Primus scribitur Simon cognomine Petrus, ad distinctionem alterius Simonis qui appellatur Chananæus de vico Galilææ Chana, ubi Dominus aquas convertit in vinum. RABANUS. Idem est autem græce sive latine Petrus, quod syriace Cephas; et in utraque lingua nomen a petra derivatum est. Nec dubium quin illa de qua Paulus ait, 1 Corinth. 10: "Petra autem erat Christus." REMIGIUS. Fuerunt autem nonnulli qui in hoc nomine, græco scilicet

atque latino, quod est Petrus, quærentes hebraicæ linguæ interpretationem, dixerunt, quod interpretatur discalcians, sive dissolvens vel, agnoscens. Sed illi qui hoc dicunt, duabus tenentur contrarietatibus. Prima est ex proprietate hebraicæ linguæ, in qua. *p* non exprimitur, sed loco ejus *ph* ponitur. Unde Pilatum dicunt Philatum. Secunda ex interpretatione Evangelistæ, qui narrat Dominum dixisse (Joan. 1): "Tu vocaberis Oephas," et ipse de suo addit: "Quod interpretatur Petrus." Simon interpretatur obediens: obedivit enim verbis Andrea, et cum eo venit ad Christum; sive quia obedivit præceptis divinis, et quia ad unius jussionis vocem secutus est Dominum; sive, ut quibusdam placet, interpretatur deponens mœrorem, et audiens tristitiam: Domino enim surgente deposuit mœrorem dominicæ passionis, et tristitiam audivit, dicente ei Domino (Joan. 21): "Alius te cinget, et ducet quo tu non vis."

Sequitur: *Et Andreas frater ejus*. CHRYSOSTOMUS (hom. 33). Non parva autem et hæc laus est. Petrum enim denominavit a virtute, Andream vero a nobilitate, quæ est secundum morem, in hoc quod eum fratrem Petri dixit. Marcus autem post duos vertices, scilicet Petrum et Joannem, Andream numerat; hic autem non ita: Marcus enim secundum dignitatem eos ordinavit. REMIGIUS. Andreas autem interpretatur virilis. Sicut enim apud latinos a viro derivatur virilis, ita apud græcos ab andros (*ανδρός*) derivatur Andreas. Bene autem virilis dicitur, quia refectis omnibus secutus est Christum, et viriliter in mandatis ejus perseveravit. HIERONYMUS (super, *Primus Simon qui dicitur Petrus*). Evangelista autem paria juga Apostolorum quæque consociat. Jungit enim Petrum et Andream fratres, non tam carne quam spiritu; Jacobum et Joannem qui patrem corporis relinquentes, verum patrem secuti sunt: unde sequitur: *Jacobus Zebedæi et Joannes frater ejus*: Jacobum quoque appellat Zebedæi, quia et alius sequitur Jacobus Alphæi. CHRYSOSTOMUS (hom. 33 in Matth.). Vide autem quia non secundum dignitatem ordinat. Mihi enim videtur Joannes non aliis solum, sed etiam fratre major esse. REMIGIUS. Interpretatur autem Jacobus supplantans, sive supplantator: quia non solum vitia carnis sup-

plantavit, sed etiam eandem carnem Herode trucidante contempsit. Joannes interpretatur Dei gratia, quia præ omnibus diligi a Domino meruit: unde ob præcipui amoris gratiam, super pectus Domini in cœna recubuit. Sequitur: *Philippus, et Bartholomæus*. Philippus interpretatur os lampadis, sive lampadarum, quia lumen quo illuminatus est a Domino, mox invento fratri per officium oris studuit propinare. Bartholomæus Syrum nomen est, non Hebræum, et interpretatur filius suspendentis aquas, id est Christi: qui corda suorum prædicatorum de terrenis ad cœlestia sublevat et suspendit, ut quo magis cœlestia penetrat, eo corda suorum auditorum gutta sanctæ prædicationis magis inebriet et infundat.

Sequitur: *Thomas, et Matthæus publicanus*. HIERONYMUS (loc. cit.). Ceteri Evangelistæ in conjunctione nominum primum ponunt Matthæum, postea Thomam; nec publicani nomen ascribunt, ne antiquæ conversationis recordantes sugillare Evangelistam viderentur: iste vero et post Thomam se ponit, et publicanum appellat: ut ubi abundavit peccatum, superabundet et gratia. REMIGIUS. Thomas autem interpretatur abyssus, sive geminus, qui græce dicitur Didymus. Bene autem Didymus abyssus interpretatur: quia quo diutius dubitavit, eo profundius effectum dominicæ passionis credit, et mysterium divinitatis agnovit: unde dixit (Joan. 20): "Dominus meus et Deus meus." MATTHEUS autem interpretatur donatus, quia Dei munere de publicano Evangelista factus est.

Sequitur: *Et Jacobus Alphæi et Thaddæus*. RABANUS (super *Jacobus Alphæi et Thaddæus*). Iste Jacobus est qui in Evangelii frater Domini nominatur, et etiam in Epistola ad Galatas: quia Maria uxor Alphæi, soror fuit Mariæ matris Domini, quam Joannes Evangelista Mariam Cleophæ nominavit: fortasse quia idem Cleophas et Alphæus est dictus. Vel ipsa Maria, defuncto Alphæo, post Jacobum natum, nupsit Cleophæ. REMIGIUS. Et bene dicitur *Filius Alphæi*, id est justus, sive doctus: quia non solum vitia carnis supplantavit, sed etiam curam carnis contempsit: nam cujus meriti fuerit, testes sunt Apostoli qui eum Episcopum Jerusalemitanæ Ecclesiæ ordinaverunt:

unde et ecclesiastica historia inter cetera de eo dicit, quia carnem nunquam comedit, et vinum et siceram non bibit, balneis et lineis vestibus non est usus, die noctuque flexis genibus orabat. Adeo etiam magni meriti fuit ut ab omnibus justus vocaretur. Thaddæus autem ipse est quem Lucas Judam Jacobi, idest fratrem Jacobi appellat, cujus Epistola in Ecclesia legitur, in qua se fratrem Jacobi nominat. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 30, inter princ. et med.). Nonnulli autem codices habent *Lebbæum*. Quis autem unquam prohibuit duobus vel tribus nominibus unum hominem vocari? REMIGIUS. Judas autem interpretatur confessus, eo quod Filium Dei confessus sit. RABANUS. Thaddæus autem sive Lebbæus interpretatur corculus, idest cordis cultor.

Sequitur: *Simon Chananeus, et Judas Iscariotes, qui et tradidit eum*. HIERONYMUS (super, *Simon Chananeus*). Simon Chananeus ipse est qui ab alio Evangelista scribitur Zelotes, Chana quippe zelus interpretatur. Judas autem Iscariotes, vel a vico in quo ortus est, vel ex tribu Issachar vocabulum sumpsit, ut quodam vaticinio in condemnationem sui natus sit. Issachar enim interpretatus est merces, ut significetur pretium proditoris. REMIGIUS. Interpretatur autem Iscariotes memoria Domini, quia secutus est Dominum; sive memoriale mortis, quoniam meditatus est in corde suo ut Dominum traderet in mortem; seu suffocatio, quia seipsum strangulavit. Et sciendum, quod duo discipuli hoc nomine sunt vocati, per quos omnes Christiani designantur: per Judam Jacobi illi qui in confessione fidei perseverant, per Judam Iscariotem illi qui relicta fide retro convertuntur. GLOSSA. Duo et duo nominatim exprimuntur, ut jugalis societas approbetur. AUGUSTINUS, 18 de Civitate Dei, cap. 49. Elegit ergo hos in discipulos, quos et Apostolos nominavit, humiliter natos, inhonoratos, illitteratos, ut quicquid magnum esset et facerent, ipse in eis esset et faceret. Habuit inter eos unum quo malo utens bene, et suæ passionis impleat dispositum, et Ecclesiae suæ tolerandum malorum præberet exemplum. RABANUS (super, *Judas Iscariotes*). Qui etiam non per imprudentiam inter Apostolos eligitur: magna est enim veritas quam nec ad-

versarius minister infirmat. Voluit etiam a discipulo prodi, ut tu a socio proditus, modeste feras tuum errasse judicium, periisse beneficium.

2. GLOSSA. Quia manifestatio spiritus, ut Apostolus dicit, ad utilitatem Ecclesiae datur, post datam Apostolis potestatem, mittit eos ut potestatem ad aliorum utilitatem exequantur: unde dicitur: *Hos duodecim misit Jesus*. CHRYSOSTOMUS (homil. 33. in Matth.). Attendite autem opportunitatem missionis. Postquam enim viderunt mortuum suscitatum, mare increpantem, et cetera hujusmodi, et sufficienter virtutis ejus demonstrationem susceperant per verba et per opera, tunc eos mittit. GLOSSA. Mittens autem docet eos quo eant, quid prædicent, et quid faciant. Primo quidem quo eant: unde dicitur: *Præcipientis eis, et dicens: In viam Gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis: sed potius ite ad oves quæ perierunt domus Israel*. HIERONYMUS (super, *In viam Gentium ne abieritis*). Non est autem contrarius locus iste ei præcepto quo postea dicitur (infra 28): *Euntes docete omnes gentes*: quia hoc ante resurrectionem, illud post resurrectionem præceptum est. Et oportebat primum adventum Christi nuntiare Judæis, ne justam haberent excusationem, dicentes, ideo a se Dominum rejecisse, quia ad Gentes et Samaritanos Apostolos miserit. CHRYSOSTOMUS (hom. 33). Ideo etiam primo ad Judæos mittit, ut quasi in quadam palæstra in Judæa exercitati, ad agones orbis terrarum intrarent, et velut quosdam pullos debiles ad volandum eos inducens. GREGORIUS in hom. (4, in Evang.). Vel quia prius soli Judææ voluit, et postmodum Gentibus prædicari, quatenus Redemptoris nostri prædicatio a propriis repulsa, gentiles populos quasi extraneos quæreretur. Erant etiam tunc quidam qui de Judæis vocandi essent et de Gentilibus vocandi non essent; qui nec ad vitam reparari mererentur, nec tamen gravius de contempta prædicatione judicari. HILARIUS (can. 10 in Matth.). Legis etiam lectio obtinere privilegium Evangelii debebat, hoc minus Israel sceleris sui excusationem habiturus, quod plus sedulitatis in admonitione sensisset. CHRYSOSTOMUS (hom. 33). Item ne aestimarent, quia Christo concitabantur et dæmoniacum eum voca-

bant, quod propter hoc eos odio haberet, primum eos emendare studuit, et ab omnibus aliis discipulos abducens, eis medicos et doctores mittit; et non solum prohibuit aliis annuntiare antiquam Judæis, sed neque viam quæ ad Gentios fert, pertingere concedebat; quod signat cum dicit: *In viam Gentium ne abieritis*. Et quia Samaritani contrarii erant Judæis, quamvis faciliores essent ut converterentur ad fidem, tamen neque Samaritanis priusquam Judæis prædicari permisit: unde dicit: *Et in civitates Samaritanorum ne intraveritis*. Glossa. Samaritani quidem fuerunt Gentiles dimissi in terra Israel a rege Assyriorum post captivitatem ab eo factam, et multis periculis coacti ad Judaismum sunt conversi, circumcisionem, et quinque libros Moysi recipientes, cetera vero omnino abhorrentes; unde Judei Samaritanis non commiscebantur. Chrysostomus (hom. 88 in Matth.). Ab his ergo discipulos avertens, ad filios Israel mittit, quos oves pereuntes vocat, non abscondentes, undique veniam eis excogitans, et attrahens eorum mentem. HILARIUS (can. 10, post princ.). Qui tamen licet oves vocentur, in Christum luporum ac viperarum linguis et faucibus sævierunt. Hieronymus (super *In viam Gentium ne abieritis*). Juxta tropologiam vero præcipitur nobis qui Christi censemur nomine, ne in viam gentium, et hæreticorum ambulemus errorem; ut quorum religio separata est, separetur et vita. Glossa. Postquam autem docuit eos quo eant, insinuat quid prædicent: unde subditur: *Euntes autem prædicate dicentes, quia appropinquabit regnum cælorum*. RANANUS (super *Appropinquabit regnum cælorum*). Hic appropinquare dicitur regnum cælorum per collatam nobis fidem invisibilis creatoris, non aliqua motione electorum. Recte autem cæli vocantur sancti, qui Deum fide retinent, et diliguntur caritate. Chrysostomus in hom. (88, ante med.). Vides mysterii magnitudinem, vides Apostolorum dignitatem. Nihil sensibile præcipiunt dicere, ut Moyses et Propheta; sed nova quædam et inopinata; illi enim terrena bona prædicaverunt, hi autem regnum cælorum, et omnia quæ illic sunt bona. GREGORIUS in homil. (4 in Evang.). Adjuncta sunt autem prædicatoribus sanctis miracula, ut fidem verbis daret virtus ostensa, et

nova facerent qui nova prædicarent: unde sequitur: *Infirmos curate, mortuos suscite, leprosos mundate, demones ejcite*. Hieronymus (super *Euntes prædicate*). Ne enim hominibus rusticianis, et absque eloqui venustate, indoctis et illitteratis nemo crederet pollicentibus regna cælorum, dat potestatem prædicta faciendi, ut magnitudinem promissorum probet magnitudo signorum. HILARIUS (can. 10, post princ. aliquantulum). Tota autem virtutis dominicæ potestas in Apostolis refertur: ut qui in Adam imagine et similitudine Dei erant figurati, nunc perfectam Christi imaginem sortiantur; et quicquid malorum Adæ corpori satanæ instinctus intulerat, hoc rursum ipsi de communione dominicæ potestatis emendent. GREGORIUS in hom. (29, in Evang.). Hæc autem signa in exordio Ecclesiæ necessaria fuerunt: ut enim fides cresceret credentium, miraculis erat nutrienda. Chrysostomus (ibidem). Postea autem steterunt, reverentia fidei ubique plantata. Si autem et postea facta sunt, pauca et rara fuerunt; consuetudo enim est Deo talia facere cum aucta fuerint mala: tunc enim suam demonstrat potentiam. GREGORIUS in hom. (29 in Evang. ante med.). Sancta tamen Ecclesia quotidie spiritualiter facit quod tunc per Apostolos corporaliter faciebat; quæ nimirum tanto majora sunt, quanto per hæc non corpora, sed animæ suscitantur. REMIGIUS. Infirmi quippe sunt ignavi, qui non habent vires bene vivendi; leprosi sunt immundi opere, vel delectatione carnali; mortui sunt qui opera mortis agunt; dæmoniaci fiunt qui in potestatem diaboli sunt reducti. Hieronymus (super *Euntes autem prædicate*). Et quia semper dona spiritualia, si merces media sit, viliora sunt, adjungitur avaritiæ condemnatio, cum subdit: *Gratis accipitis, gratis date*: quasi dicat: Ego magister et dominus absque pretio vobis hoc tribui: ergo et vos sine pretio date. Glossa. Hoc autem dicit ne Judas, qui loculos habebat, de prædicta potestate pecuniam congregare vellet, damnans etiam hic perfidiam simoniacæ hereseos. GREGORIUS in hom. (4, ut supra). Præsciēbat namque nonnullos donum accepti spiritus in usum negotiationis inflectere, et miraculorum signa ad avaritiæ obsequium declinare. CHRYSOSTOMUS (in hom. 88). Vido autem

qualiter morum diligentiam non minus habet quam signorum, monstrans quoniam signa sine his nihil sunt. Etenim superbiam eorum comprimit, dicens, *Gratis accepistis*; et ab amore pecuniarum mundos esse præcipit dicens, *Gratis date*. Vel ut non videatur eorum esse beneficium, ait, *Gratis accepistis*: quasi dicat: Nihil vos de vestro largimini suscipientibus: neque enim mercede hoc accepistis, neque laborantes in ea gratia: *Gratis enim accepistis*; ita igitur aliis date; neque enim est condignum pretium eorum invenire.

3. CHRYSOSTOMUS (hom. 33). Quia spiritualium mercationem supra Dominus prohibuerat, consequenter radicem omnium malorum evellens, ait: *Nolite possidere aurum neque argentum*. HIERONYMUS (super, *Nolite possidere aurum*). Si enim sic prædicant ut pretium non accipiant, superflua est auri et argenti nummorumque possessio; nam si hæc habuissent, videbantur non causa salutis hominum, sed causa lucri prædicare. CHRYSOSTOMUS (hom. 33). Per hoc ergo præceptum primo quidem discipulos facit non esse suspectos; secundo ab omni eos liberat sollicitudine, ut vacationem omnem tribuant verbo Dei; tertio docet eos suam virtutem. Hoc nempe eis postea dixit (Luc. 22): "Numquid aliquid defuit vobis, quando misi vos sine sacculo et pera?" HIERONYMUS (ut supra). Qui autem divitias detruncaverat, quæ per aurum et argentum et æs signantur, propemodum et vitæ necessaria amputat, ut Apostoli doctores veræ religionis, qui instituebant, omnia Dei providentia gubernari, seipsos ostenderent nihil cogitare de crastino. GLOSSA. Unde addit: *Neque pecuniam in zonis vestris*. Duo enim sunt genera necessariorum: unum quo emuntur necessaria, quod intelligitur per pecuniam in zonis; aliud ipsa necessaria, quod intelligitur per peram. HIERONYMUS (ibid.). Per hoc autem quod dicit, *Neque peram in via*, arguit philosophos qui vulgo appellantur Bactroperitæ, quod contemptores sæculi et omnia pro nihilo ducentes, cellarium secum vehant. Sequitur, *Neque duas tunicas*. In duabus tunicis duplex mihi videtur innuere vestimentum: non quod in locis Scythiæ et glaciali nive rigentibus, una quis tunica debeat esse contentus; sed quod in tunica vestimentum

intelligamus, ne alio vestiti, aliud nobis futurorum timore reservemus. Sequitur, *Neque calceamenta*. Et Plato etiam præcipit illas duas corporis summitates non esse velandas, nec assueferi debere mollietiei capitis et pedum: cum enim hæc habuerint firmitatem, cetera robustiora sunt. Sequitur, *Neque virgam*: qui enim Domini habemus auxilium, baculi præsidium cur quæramus? REMIGIUS. Ostendit etiam Dominus his verbis, quia sancti prædicatores revocati sunt ad primi hominis dignitatem: qui quamdiu cælestes possedit thesauros, ista non concupivit: sed mox ut peccando illa amisit, ista desiderare cœpit. CHRYSOSTOMUS in hom. (33, a medio). Felix autem est ista commutatio: nam pro auro et argento et hujusmodi, acceperunt potestatem curandi infirmos, suscitandi mortuos, et alia hujusmodi: unde non a principio dixit eis: *Non possideatis aurum vel argentum*: sed quando dixerat: *Leprosos mundate, demones ejicite*. Ex quo patet quod Angelos eos ex hominibus, ut ita dicam, constituit, ab omni solvens vitæ hujus sollicitudine: ut una sola detineantur cura, quæ est doctrinæ; a qua et eos solvit, dicens (infra hoc cap.): *Ne solliciti sitis quid loquamini*. Quare quod videtur esse valde onerosum et grave, hoc maxime leve eis ostendit, et facile: nihil enim est ita jucundum, ut a cura et sollicitudine erutum esse; et maxime cum possibile fuerit ab hac erutos in nullo minorari. Deo præsentem, et pro omnibus nobis effectum. HIERONYMUS (super *Nolite possidere*). Et quia nudos quodammodo et expeditos ad prædicandum Apostolos miserat, et dura videbatur esse conditio magistrorum; severitatem præcepti sequenti sententia temperavit, dicens: *Dignus est enim operarius cibo suo*; quasi dicat: Tantum accipite quantum in vestitu et victu vobis necessarium est: unde Apostolus, 1 Timoth. 6, "Habentes victum et vestitum, his contenti simus;" et alibi (Galat. 7): "Communicet is qui catechizatur ei qui se catechizat in omnibus bonis;" ut quorum discipuli metunt spiritualia, consortes faciant eos carnalium suorum, non in avaritiam, sed in necessitatem. CHRYSOSTOMUS (hom. 33). A discipulis autem Apostolos cibari oportebat: ut neque ipsi magna saperent adversus eos qui docebantur, sicut

omnia præbentes, et nihil accipientes; neque rursus illi abscedant, quasi ab his despecti. Deinde ut non dicant Apostoli, Mendicantes ergo nos jubet vivere, et in hoc verecundarentur, monstrat hoc eis debitum esse, operarios eos vocans, et quod datur mercedem appellans: non enim quia Apostolorum in sermonibus operatio erat, aestimare debebat parvum esse beneficium quod præstabant; et ideo dicit: *Dignus est operarius cibo suo*. Hoc autem dixit, non quidem ostendens tanto pretio apostolicos dignos esse labores, sed Apostolis legem inducens, et tribuentibus suadens, quia quod ab ipsis datur, debitum est. AUGUSTINUS de Pastor. (capite 2). Non ergo est venale Evangelium, ut pro temporalibus prædicetur. Si enim sic vendunt, magnam rem vili vendunt. Accipiant ergo prædicatores sustentationem necessitatis a populo, mercedem dispensationis a Deo. Non enim a populo redditur quasi merces illis qui sibi in caritate Evangelii serviunt; sed tamquam stipendium datur, quo, ut possint laborare, pascantur. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 30). Vel aliter. Cum dixerit Dominus Apostolis: *Nolite possidere aurum*, continuo subiecit: *Dignus est operarius cibo suo*: unde satis ostendit cur eos possidere hoc ac ferre noluerit; non quod necessaria non sint sustentationi hujus vitæ; sed quia sic eos mittebat ut eis hoc deberi demonstraret ab illis quibus Evangelium creditibus annuntiarent, tamquam stipendia militantibus. Apparet autem hic non præcepisse Dominum ita tamquam evangelice vivere aliunde non debeant, quam eis præbentibus quibus annuntiant Evangelium: alioquin contra hoc præceptum fecit Paulus, qui victum de manuum suarum laboribus transigebat. Sed apparet potestatem dedisse Apostolis, domum in qua starent, sibi ista debere. Cum autem a Domino aliquid imperatur, nisi fiat, inobedientiæ culpa est: cum autem a Domino potestas datur, licet cuique non uti, et tamquam de suo jure recedere. Hoc ergo ordinans Dominus, quod qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivant, illa Apostolis loquebatur, ut securi non possiderent, neque portarent huic vitæ necessaria, nec magna nec minima; ideo posuit, *Nec virgam*, ostendens a fidelibus

suis omnia deberi ministris suis nulla superflua requirentibus. Hanc ergo potestatem, virgæ nomine significavit, cum dixit secundum Marcum (cap. 6), ne quid tollerent in via nisi virgam tantum. Sed et calceamenta cum dicit Matthæus in via non esse portanda, curam prohibuit, quia ideo portanda cogitantur ne desint. Hoc et de duabus tunicis intelligendum est, ne quisquam eorum præter eam qua esset indutus, aliam portandam putaret, sollicitus ne opus esset; cum ex potestate illa possit accipere. Proinde Marcus dicendo calceari eos sandaliis vel soleis, aliquid hoc calceamentum mysticæ significationis habere admonet, ut pes neque tactus sit desuper, neque nudus ad terram; idest, non occultetur Evangelium, nec terrenis commodis innitantur. Et quia non portari duas tunicas, sed expressius indui prohibet, monet non dupliciter, sed simpliciter ambulare. Ita Dominum omnia dixisse nullo modo dubitandum est, partim proprie, partim figurate; sed Evangelistas alia istum, alia illum inseruisse scriptis suis. Quisquis autem putat non potuisse Dominum in uno sermone quædam figurate, quædam proprie ponere eloquia, cetera ejus inspiciat; et videbit quam temere atque inerudite arbitretur: quia enim Dominus monet ut nesciat sinistra quid facit dextera, ipsas elemosynas, et quicquid hic aliud præcipit, figurate accipiendum putabit. HIERONYMUS (super illud, *Nolite possidere aurum*). Hæc historice dixerimus; cetera secundum anagogem. Non licet magistris aurum et argentum et pecuniam quæ in zonis est possidere. Aurum sæpe legimus pro sensu, argentum pro sermone, æs pro voce: hæc non licet vobis ab aliis accipere, sed data a Domino possidere; neque hæreticorum et philosophorum perversæque doctrinæ suscipere disciplinas. HILARIUS (can. 10 in Matth.). Quia vero zona ministerii apparatus est, et ad efficaciam operis præcinctio; per hoc quod æris in zona inhibetur possessio, ne quid in ministerio venale sit admonemur. Admonemur etiam nec peram habere in via, curam scilicet sæcularis substantiæ relinquendam: quia omnis thesaurus in terra perniciosus est cordi, illic futuro ubi condatur thesaurus. Dicit autem, *Non duas tunicas*: sufficit enim nobis semel Christus indutus; neve post intelligentiam

veram, altera deinceps vel hæresis vel legis veste induamur. Non calceamenta, quia in sancta terra, peccatorum spinis atque aculeis non obsessa, ut Moysi dictum est, nudis pedibus statuti, admovemur non alium gressus nostri habere, quam quem accipimus a Christo apparatus. HIERONYMUS (loc. cit.). Vel docet Dominus pedes nostros mortiferis vinculis non alligari, sed sanctam terram ingredientiæ esse nudos, neque habere virgam quæ vertatur in colubrum, neque in aliquo presidio carnis inniti: quia hujusmodi virga et baculus arundineus est, quem si paululum presseris, frangitur, et manum perforat incumbentis. HILARIUS (ibid.). Potestatis autem externæ jure non sumus indigi, habentes virgam de radice Jesse.

4. CHRYSOSTOMUS (in hom. 33). Quia dixerat superius Dominus, *Dignus est operarius cibo suo*, ne crederetur propter hoc omnium eis janua aperire, multam diligentiam hic jubet facere de hospite eligendo: unde dicitur: *In quamcumque civitatem aut castellum intraveritis, interrogate quis in ea dignus sit*. HIERONYMUS (super *In quamcumque civitatem*). Apostoli novam introeuntes urbem scire non poterant quis qualis esset: ergo fama hospes eligendus est populi et iudicio vicinorum; ne prædicatoris dignitas, suscipientis infamia deturpetur. CHRYSOSTOMUS (in hom. 33, a medio). Qualiter ergo ipse Christus apud publicanum manebat? Quia scilicet dignus effectus erat ex conversione: hoc etiam non solum in gloriam eis proderat, sed in cibationem. Si enim dignus est, omnino dabit cibum; et maxime cum nihil amplius necessariis peteretur. Intende autem qualiter omnibus eos denudans, omnia eis dedit, permittens in domibus eorum qui docebantur, manere. Ita enim et ipsi a sollicitudinibus eruebantur, et aliis suadebant quoniam propter eorum advenerant salutem solam, in hoc quod nihil deferebant, et nihil amplius necessariis expetebant. Et non ad omnes simpliciter introibant: non enim signis solum volebat eos claros apparere, sed magis virtute. Nihil autem ita virtutem designat, sicut non superfluis uti. HIERONYMUS (ib.). Hospes unus etiam eligitur non tribuens beneficium ei qui apud se mansurus est, sed accipiens; hic enim dicitur, *Quis in ea*

dignus sit, ut magis se noverit accipere gratiam quam dare. CHRYSOSTOMUS in hom. (33 a medio). Intende autem quia nondum omnia eis tribuit; neque enim eis largitur ut sciant quis sit dignus, sed jubet scrutari; non solum autem dignos jubet quærere, sed neque de domo in domum transmutari, cum subdit: *Et ibi manete donec exeatis*: ut neque suscipientem contristent, neque ipsi opinionem accipiant levitatis, aut gulæ. AMBROSIIUS super Lucam (lib. 5, in c. 9, qua iter discipuli scilicet habere debeant). Non ergo otiose domus quam ingrediantur Apostoli, eligenda decernitur, ut mutandi hospitii causa non suppetat; non tamen eadem cautio receptori mandatur; ne dum hospes eligitur, hospitalitas minuatur.

Sequitur: *Intrantes autem domum, salutate eam, dicentes: Pax huic domui*. GLOSSA (interlinearis). Quasi diceret: Pacem hospiti precamini, ut sopiatur omnis repugnantia contra veritatem. HIERONYMUS (super illud, *Intrantes domum, salutate*). In hoc etiam occulte salutationem Hebræi ac Syri sermonis expressit; quod enim græce dicitur *Chere* et latine *Ave*, hoc hebraico syroque sermone appellatur *Salemlach*, siue *Samalach*, idest pax tecum. Quod autem præcipit tale est: Introeuntes autem, pacem imprecamini hospiti, et quantum in vobis est, discordiæ bella sedate. Sin autem orta fuerit contradictio, vos mercedem habebitis de illata pace; illi qui habere noluerunt, bellum possidebunt; unde sequitur: *Et si quidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam; si autem non fuerit digna, pax vestra ad vos revertetur*. REMIGIUS. Quia scilicet aut erit quisque prædestinatus ad vitam, et cæleste verbum sequitur, quod audit; aut si nullus audire voluerit, ipse prædicator sine fructu non erit: quia ad eum pax revertitur, quando ei a Domino pro labore sui operis recompensatur. CHRYSOSTOMUS (in hom. 33). Instruit ergo eos Dominus quod non propter hoc expectent ab aliis præsalutari, quia docebant; sed antecedere salutatione, alios honorando. Deinde monstrat quod non sola salutatio, sed benedictio, per hoc quod dicit: *Si fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam*. REMIGIUS. Docuit ergo Dominus discipulos suos offerre pacem in introitu domus ut, salu-

tatione pacis eligeretur domus digna, tunc hospes; ac si patenter diceret: Omnibus offerte pacem: quia aut accipiendo dignos, aut non accipiendo indignos se manifestabunt: quamvis enim fama populi dignus electus sit hospes, tamen salutandus est, ut magis sua dignitate predicatorum vocentur, quam ultro se ingerere videantur. Hæc autem pax paucorum verborum ad totam explorationem dignæ domus vel hospitis potest referri. HILARIUS (can. 10, in Matth. par. ante med.). Salutant ergo Apostoli domum cum pacis affectu; sed ita ut potius pax dicta sit quam data. Porro autem pacem propriam, quæ viscera miserationis sunt, non oportere in eam venire nisi sit digna: quæ si digna reposita non fuerit, sacramentum pacis celestis intra propriam Apostolorum conscientiam est continendum. In eos autem qui celestis regni præcepta respuerint, egressu Apostolorum et signo pulveris a pedibus excussi, æterna maledictio relinquatur: unde sequitur: *Et quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo vel de civitate, excutite pulverem de pedibus vestris*. Existenti enim in loco cum loco videtur esse communio. Totum ergo quod est illius domus, excussio pulvere pedum, relinquatur, nihilque sanitatis de insistentium Apostolorum vestigiis mutuatur. Hieronymus (super illud, *Excutite pulverem*). Pulvis etiam excutitur de pedibus in testimonium laboris sui, quod ingressi sint civitatem, et prædicatio apostolica ad illos usque pervenerit. Sive excutitur pulvis, ut si tolerabilis erit terræ Sodomorum quam illi civitati quæ non recipit Evangelium; nihil ab eis accipiant, nec ad victum quidem necessaria, qui Evangelium sperverint. RABANUS (super his verbis). Vel aliter. Pedes discipulorum ipsum opus incessantque prædicationis signant. Pulvis vero qui asperguntur, terrenæ levitas est cogitationis, a qua etiam summi doctores immunes esse nequeunt; cum pro auditoribus solliciti salubribus curis incessanter intendunt, et quasi per itinera mundi, uno calcaneo terræ pulverem legunt. Qui ergo sperverint doctrinam docentium, sibi labores et pericula tediumque sollicitudinum ad testimonium suæ damnationis inflectunt. Qui vero receperint verbum, afflictiones

curasque doctorum quas pro se tolerabunt, in argumentum sibi vertunt humilitatis. Et ne levis culpa videatur esse Apostolos non recipere, subdit: *Amen dico vobis: tolerabilis erit terræ Sodomorum et Gomorrhæorum in die iudicii quam illi civitati*. Hieronymus (super *Tolerabilis isti erit*). Quia Sodomitæ et Gomorrhæi non fuit prædicatum; huic autem cum prædicatum sit, non recipit Evangelium. Remigius. Vel quia Sodomitæ et Gomorrhæi inter vitia carnis et hospitales fuisse leguntur; quamvis non tales hospites receperint sicut Apostoli. Hieronymus (ibidem). Si autem tolerabilis erit terræ Sodomorum quam illi civitati quæ non recipit Evangelium, ergo inter peccatores supplicia diversa sunt. Remigius. Specialiter tamen Sodomorum et Gomorrhæorum mentionem facit, ut per hoc demonstret quia illa peccata sunt Deo magis odibilia quæ fiunt contra naturam, pro quibus deletus est mundus aquis diluvii, quatuor civitates subversæ, et mundus quotidie diversis malis affligitur. Hilarius (can. 10 in Matth. ante med.). Mystice autem instruit nos Dominus non immisceri eorum domibus aut familiaritatibus qui Christum aut insectantur aut nesciunt; et in quacunque civitate interrogare quis eorum habitatione sit dignus, idest, sicubi Ecclesia sit, et Christus habitator; neque quoquam alibi transire, quia hæc est domus digna et justus hospes. Judæorum autem plures erant futuri quorum tantus in favorem legis affectus esset, ut quamvis per admirationem operum in Christum crèdissent, tamen in legis operibus morarentur; alii vero explorandæ libertatis, quæ in Christo est, curiosi, transire se ad Evangelia ex lege essent simulaturi; multi etiam in hæresim per intelligentiæ perversitatem traducerentur. Et quia istiusmodi omnes penes se esse veritatem catholicam mentiuntur, domo ipsa, idest Ecclesia, caute utendum est.

5. Chrysostomus in hom. 34. Quia superius Apostolorum removet sollicitudinem, et signorum suorum ostensione eos armavit, consequenter prædicat eis mala quæ debebant eis contingere. Primo quidem ut discerent præscientiæ ejus virtutem; secundo ut nullus suspicaretur, quoniam propter imbecillitatem magistri hæc eis supervenirent mala; tertio

ut ipsi sustinentes non obstupescerent, dum inopinabiliter et præter spem evenirent; quarto ut hoc audientes non turbentur in tempore crucis; deinde ut discant quoniam nova hæc prælii lex est. Nudos enim mittit, a suscipientibus jubet cibari; neque in hoc sistit, sed ulterius suam virtutem ostendit dicens: *Ecce ego mitto vos, sicut oves in medio luporum.* Ubi considerandum, quod non simpliciter ad lupos, sed in medio luporum mittit, ut sic suam virtutem magis demonstrant, cum oves lupos superaverint, etiam in medio luporum existentes; et plurimos morsus accipientes ab eis, non solum non consumuntur, sed et illos convertunt: multo autem mirabilius est et majus, transmutare mentes eorum quam interficere eos. Inter lupos autem ovium mansuetudinem eos docet ostendere. GREGORIUS in homil. (17, in Evang.). Qui enim locum prædicatoris suscipit, mala inferre non debet, sed tolerare; ut ex ipsa sua mansuetudine iram summentium mitiget, et peccatorum vulnera ipse in aliis afflictionibus vulneratus sanet. Quoniam et si quando zelus rectitudinis exigit ut erga subditos sæviat, furor ipse de amore sit, non de crudelitate: quatenus et jura disciplinæ foris exhibeat, et intus paternam pietatem diligat quos foris castigat. Multi autem cum regiminis jura suscipiunt, ad lacerandum subditos inardescunt, terrorem potestatis exhibent, domini videri appetunt, patres se esse minime recognoscunt, humilitatis locum in elationem dominationis immutant, etsi quando extrinsecus blandiuntur, intrinsecus sæviunt: de quibus dicitur (sup. 7): *Veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Contra quæ nobis considerandum est, quia sicut oves inter lupos mittimur, ut sensum servantes innocentie, morsum malitie non habeamus. HIERONYMUS. Lupos autem Scribas et Phariseos vocat, qui sunt clerici Judæorum. HILARIUS (can. 10 in Matth.). Lupos etiam significat omnes hos qui vesano furore in Apostolos desævituri erant. CHRYSOSTOMUS in homil. (34 in Matth.). Malorum autem erat eis consolatio mittentis virtus: et ideo ante omnia posuit dicens: *Ecce ego mitto vps;* quasi dicat: Ne turbemini, quoniam in medio luporum mittimini: possum enim facere ut nihil mali sustineatis; non so-

lum lupo non suppositi, sed leonibus terribiliores effecti. Sed ita expedit fieri; hoc enim vos clariores facit, et meam virtutem magis divulgat. Deinde ut aliquid etiam a seipsis inferant, et non sine causa coronari æstimentur, subdit: *Estote ergo prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbe.* HIERONYMUS. Ut per prudentiam devitent insidias, per simplicitatem non faciant malum. Et serpentis astutia ponitur in exemplum: quia toto corpore occultat caput, ut illud in quo vita est, protegat. Ita et nos toto periculo corporis caput nostrum, qui Christus est, custodiamus; idest fidem integram et incorruptam servare studeamus. RABANUS (super illud, *Estote prudentes*). Sælet etiam serpens eligere strictas rimas, per quas transiens veterem pellem exuat: similiter prædicator transiens per angustam viam, veterem hominem omnino deponat. REMIGIUS. Pulchre etiam Dominus prædicatores serpentis prudentiam monet habere: quia primus homo per serpentem deceptus est: ac si diceret: Quia hostis callidus fuit ad decipiendum, vos prudentes sitis ad liberandum: ille laudavit lignum, vos laudate crucis virtutem. HILARIUS (can. 10 in Matth.). Ille animum primo mollioris sexus aggressus est, spe deinde illexit, et communionem immortalitatis spondidit. Pari ergo opportunitate, inspecta uniuscujusque natura et voluntate, verborum adhibenda prudentia est, spes futurorum bonorum revelanda; ut quod ille mentitus est, nos prædicemus ex vero, secundum sponsionem Dei, Angelis similes futuros esse qui credant. CHRYSOSTOMUS in homil. 34. Sicut autem prudentiam serpentis oportet habere, ut in principalibus non lædamur; sic et simplicitatem columbæ in non vindicando cum injusta patimur, neque per insidias alicui nocendo. REMIGIUS. Ideo autem Dominus hæc duo sociavit: quia simplicitas absque prudentia facile decipi potest; et prudentia periculosa est, nisi simplicitate temperetur, alicui non nocendo. HIERONYMUS. Simplicitas autem columbarum ex Spiritu sancti specie demonstratur: unde dicit Apostolus: "Malitia parvuli estote." CHRYSOSTOMUS in hom. 34. Quid autem durius his fiet jussionibus? Non enim sufficiens est pati mala: sed neque turbati conceditur, quod est columbæ: ira

enim non per iram, sed per mansuetudinem extinguitur. RABANUS. Quod autem lupi, de quibus supra dixerat, sint homines, ostendit cum subdit: *Cavete autem ab hominibus*. GLOSSA. Ideo autem necessarium est ut sitis sicut serpentes, idest astuti: nam secundum suam consuetudinem tradent vos primum in conciliis, prohibendo ne predicetis in nomine meo: deinde incorrectos flagellabunt vos: tandem ad reges et praesides ducemini. HILARIUS (can. 10 in Matth.). Qui extorquere silentium vestrum, aut convensionem tentant. CHRYSOSTOMUS in hom. 34. Mirandum est autem qualiter hoc audientes non statim abscesserint homines, qui stagnum illud nunquam egressi fuerant, circa quod piscabantur: quod non virtutis eorum erat solum, sed sapientiae doctoris. Unicuique enim malorum mitigationem adiungit: unde et hic dicit, *Propter me*: non enim parva consolatio est propter Christum pati: quoniam non ut perniciosi et nocivi haec patiebantur. Et iterum addit, *In testimonium illis*. GREGORIUS in hom. (34, in Evang.). Qui scilicet persequendo, mortem intulerunt, vel qui videndo non sunt mutati. Mors quippe sanctorum bonis est in adiutorium, malis in testimonium: ut inde perversi sine excusatione pereant, unde plecti exemplum capiunt et vivunt. CHRYSOSTOMUS in hom. 34. Hoc autem eos consolabatur, non quia aliorum cupiebant poenam; sed ut confidentiam habebant quoniam ubique eum habent praesentem et praescientem. HILARIUS (can. 10 in Matth.). Non solum autem hoc testimonio excusatio ignoratae divinitatis adimenda est persequentibus; sed etiam Gentibus via pandenda credendi in Christum, pertinaciter, inter saevientium poenas, confessorum vocibus praedicatum: et hoc est quod subiungit, *Et Gentibus*.

6. CHRYSOSTOMUS in hom. 34. Cum praemissis consolationibus non parvam et aliam apponit: ut enim non dicerent, Qualiter suadere poterimus hominibus talibus persequentibus, persecutionibus existentibus? jubet eos de responsione confidere dicens: *Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini*. REMIGIUS. Duo autem dicit, *Quomodo aut quid*; quorum unum refertur ad sapientiam, alterum ad oris officium. Quia enim et ipse subministrabat verba quae

loquerentur, et sapientiam qua ea proferrent: non fuerat necesse sanctis predicatoribus cogitare quid loquerentur aut quomodo. HIERONYMUS (super illud, *Cum autem tradent vos*). Cum enim propter Christum ducamur ad iudices, voluntatem tantum nostram pro Christo debemus offerre. Ceterum ipse Christus qui in nobis habitat, loquitur pro se, et Spiritus sancti in respondendo gratia ministrabitur. HILARIUS (can. 10). Fides enim nostra omnibus praecipit divinae voluntatis intenta, ad responsionem scientiae instruetur, in exemplo habens Abraham, cui postulanti ad hostiam Isaac, non defuit arii ad victimam: et ideo sequitur: *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis*. REMIGIUS. Et est sensus: Vos acceditis ad certamen, sed ego sum qui praetor; vos verba editis, sed ego sum qui loquor. Hinc Paulus ait, 2 Corinth. 13: "An experientiam quaeritis ejus qui in me loquitur Christus?" HIERONYMUS. Per hoc autem ad Prophetarum dignitatem eos reduxit, qui scilicet Dei spiritu sunt locuti. Cum autem hic dicat, *Ne solliciti sitis quid loquamini*, alibi dicitur (1 Petr. 3): "Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem reddere de ea quae in vobis est spe." Cum enim in medio amicorum certamen erit, jubemur esse solliciti; cum autem est iudicium terribile, et plebes insanientes, et timor undique, auxilium a Christo praebetur, ut confidenter loquantur, et non obstupescant.

7. GLOSSA (ord. super illud, *Tradet frater fratrem*). Praemissa consolatione, subdit graviora pericula: unde dicitur: *Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium: et insurgent filii in parentes, et morte eos afficient*. GREGORIUS in hom. (35, in Evang.). Minorem enim dolorem ingerunt mala quae ab extraneis, maiorem quae ab illis patimur, de quorum mentibus praesumebamus: quia cum damno corporis mala nos cruciant caritatis amissa. HIERONYMUS (ibid.). Hoc autem in persecutionibus fieri crebro videmus: nec ullus est inter eos fidus affectus quorum diversa est fides. CHRYSOSTOMUS (homil. 34). Deinde quod est multo horribilius apposuit, dicens: *Et eritis odio omnibus hominibus*. Ut enim communes orbis terrarum hostes, ita eos expellere tentabant. Hinc etiam

rursus apponitur consolatio, cum dicit, *Propter nomen meum*. Et cum hoc rursus aliud consolatorum ponitur, cum subditur: *Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*. Quoniam enim consueverunt multi in principio quidem esse vehementes, postea vero dissolvi, propter hoc ait: Quoniam finem requiro. Quæ enim utilitas est seminum in principio quidem florescentium, postmodum autem tabescentium? Propter hoc autem sufficientem perseverantiam expetit ab ipsis. HIERONYMUS. Non enim cœpisse sed perfecisse virtutis est. REMIGIUS. Nec inchoantibus, sed perseverantibus præmium tribuitur. CHRYSOSTOMUS (homil. 34). Ne autem aliquis dicat, quia omnia Christus in Apostolos fecit, nihil mirabile est tales illos esse effectos, nihil patientes onerosum: propter hoc ait, quod perseverantia eis est opus. Etsi enim ex primis eruti fuerint periculis, aliis difficilioribus conservantur; et post illa rursus alia succedent, et non stabunt quin insidias patiantur donec vivunt: et hoc occulte insinuat, dicens: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*. REMIGIUS. Idest qui præcepta fidei non deseruerit, et in persecutionibus non defecerit, salvus erit: quia pro persecutionibus terrenis percipiet præmia regni cælestis. Et notandum, quia finis non semper signat consumptionem, sed aliquando perfectionem, juxta illud Roman. 10: "Finis legis Christus est." Unde etiam potest esse sensus: *Qui perseveraverit usque in finem*, idest in Christo. AUGUSTINUS, 21 de Civ. Dei (cap. 25). In Christo namque perseverare, est in fide ejus permanere, quæ per dilectionem operatur.

8. CHRYSOSTOMUS in hom. 35. Postquam prædixit terribilia quæ post crucem et resurrectionem et ascensionem, eis erant ventura, rursus ducit eos ad mansuetiora; non enim jussit eos ad persecutionem audacter ire, sed fugere: unde dicit: *Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam*. Quia enim interim principium erat conversionis eorum, condecens utitur sermone. HIERONYMUS (super, *Cum persecuti*). Hoc enim ad illud tempus referendum est, cum ad prædicationem Apostoli mittebantur, quibus et proprie dictum est: *In viam Gentium ne abieritis*; quod persecutionem

timere non debeant, sed declinare. Quod quidem videmus in principio fecisse credentes, quando orta Jerosolymis persecutione, dispersi sunt in universam Judæam, ut tribulationis occasio fieret Evangelii seminarium, AUGUSTINUS contra Faust. (lib. 22, cap. 39). Neque tamen Salvator non poterat tueri discipulos suos, quibus fugere præcipit; et hujus rei prior exemplum præbuit; sed instruebat hominis infirmitatem, ne Deum tentare audeat quando habet quid faciat, ut quod cavere oportet, evadat. AUGUSTINUS, 1 de Civit. Dei (cap. 23). Potuit autem eos admonere ut sibi manus inferrent, ut non in manus persequentium devenirent. Porro si hoc ille non jussit aut monuit, ut hoc modo sui ex hac vita emigrarent, quibus migrantibus se mansionem æternam præparaturum esse promisit: quælibet exempla opponant gentes quæ ignorant Deum, manifestum est hoc non licere credentibus unum verum Deum. CHRYSOSTOMUS in hom. 35. Ne autem dicant, Quid igitur si persecutionem passi fuerimus, et rursus hinc nos abjece- rint? hunc destruens timorem ait: *Amen dico vobis, non consummabitis*, idest non pervenietis ad me, circumeuntes Palæstinam, donec vos assumam. RABANUS. Vel prædicit quod non ante prædicationibus suis ad fidem perducent omnes civitates Israel, quam resurrectio Domini fuerit perpetrata, et in toto orbe terrarum prædicandi Evangelium potestas concessa. HILARIUS (can. 10). Vel aliter. Ex una in aliam fugam suadet: quia prædicatione ejus primum a Judæa effugata transit ad Græciam; deinde diversis intra Græciæ urbes Apostolorum passionibus fatigata, tertio in universis Gentibus demoratur. Sed ut ostenderet Gentes quidem Apostolorum prædicationi credituras; verum ut reliquum Israel crederet esse adventui suo debitum, ait: *Non consummabitis civitates Israel*; idest, post plenitudinem Gentium, quod erit reliquum Israel ad implendum numerum sanctorum, futuro claritatis Christi adventu est in Ecclesia convocandum. AUGUSTINUS in epist. (180 ad Honor.). Faciant ergo servi Christi quod præcepit vel permisit: sicut ipse fugit in Ægyptum, fugiant omnino de civitate in civitatem, quando eorum quisquam specialiter a persecutoribus quæritur: ut ab aliis qui non ita requi-

runtur, non deseratur Ecclesia; sed præbeant cibaria conservis, quos aliter vivere non posse noverunt. Cum autem omnium, idest Episcoporum, clericorum et laicorum, est commune periculum, hi qui aliis indigent non deserantur ab his quibus indigent. Aut igitur ad loca munita omnes transeant; aut qui habent necessitatem remanendi, non relinquuntur ab eis per quos illorum ecclesiastica est supplenda necessitas: ut vel pariter vivant, vel pariter sufferant quod eos paterfamilias volet pati. REMIGIUS. Præterea sciendum est, quod sicut præceptum perseverandi in persecutionibus specialiter ad Apostolos pertinet, et ad eorum successores viros fortes; sic licentia fugiendi satis convenit infirmis in fide, quibus condescendit pius magister: ne si se ultro ad martyrium obtulissent, fortassis positi in tormentis negarent: levius enim erat fugere quam negare. Sed quamvis fugiendo perfectæ fidei constantiam in se non ostenderent, tamen magni meriti erant; quoniam omnia pro Christo parati erant deserere, scilicet fugiendo. Nisi autem illis licentiam fugiendi dedisset, dicerent eos aliqui alienos esse a gloria regni cælestis. HIERONYMUS (super *Cum persecuti vos fuerint*). Spiritualiter autem possumus dicere: *Cum persecuti vos fuerint in una civitate*, hoc est, in uno Scripturarum libro vel testimonio, non fugiamus ad alias civitates, idest ad alia volumina: quamvis enim contentiosus fuerit persecutor, ante præsidium Salvatoris adveniet quam adversariis victoria concedatur.

9. CHRYSOSTOMUS in hom. 35. Quia futurum erat ut discipuli cum præmissis persecutionibus etiam diffamati malam opinionem paterentur, quod multis onerosius esse videbatur; hic eos consolatur a seipso, et ab his quæ de ipso sunt dicta; cui consolationi nulla poterat esse æqualis. HILARIUS (can. 10 in Matth.). Dominus enim lumen æternum, dux credentium, et immortalitatis parens, discipulis suis futurarum passionum solatium ante præmisit, ut gloriæ loco amplectamur, si Domino nostro vel passionibus adæquemur; unde dicit: *Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum*. CHRYSOSTOMUS in hom. 35. Intelligendum, donec fuerit discipulus et servus: non est, inquam, super magi-

strum et dominum, secundum honoris naturam. Nec mihi ea quæ raro contingunt hic objicias; sed ab his quæ sunt in pluribus, suscipe hunc sermonem. REMIGIUS. Magistrum autem et dominum semetipsum appellat; per servum et discipulum, suos vult intelligi Apostolos. Glossa (ordinaria). Quasi dicat: Ne indignemini tolerare quæ tolero, quia dominus sum, faciens quod volo, et magister, docens quod utile scio. REMIGIUS. Et quia hæc sententia minus videbatur superioribus verbis congrua; quo tendant verba, manifestatur cum subditur: *Si patremfamilias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus?* CHRYSOSTOMUS in hom. 35. Non dixit servos, sed domesticos, ut multam ad eos familiaritatem ostenderet; sicut et alibi dixit (Joan. 15): "Non dicam vos servos, sed amicos meos." REMIGIUS. Quasi dicat: Vos ergo temporales honores et humanam gloriam non quærat, dum me videtis per irrisiones et opprobria genus humanum redimere. CHRYSOSTOMUS in hom. 35. Non solum autem dixit, Si domus dominum conviciati sunt; sed ipsam speciem convicii, quoniam Beelzebub eum vocaverunt. HIERONYMUS (super *Si patremfamilias Beelzebub*). Beelzebub idolum est Accaron, quod vocatur in Regum volumine idolum muscæ: Beel, ipse est Bel, sive Baal; zebub autem musca dicitur. Principem ergo dæmoniorum ex spurcissimi idoli appellabant vocabulo, qui musca dicitur propter immunditiam, quæ exterminat suavitatem olei.

10. REMIGIUS. Post præmissam consolationem, aliam non minorem subjungit, dicens: *Non ergo timueritis eos*, scilicet persecutores. Quare autem non esset timendum manifestat cum subjungit: *Nihil enim est opertum quod non revelatur, et occultum quod non sciatur*. HIERONYMUS (hoc loco). Quomodo ergo in præsentis sæculo multorum vitia nesciuntur? Sed de futuro tempore scribitur, quando judicabit Deus occulta hominum, et illuminabit latebras tenebrarum, et manifesta faciet consilia cordium (1 Cor. 4). Et est sensus: Nolite timere persecutorum sævitiam, et blasphemantium rabiem: quia veniet dies judicii, in quo et vestra virtus, et illorum nequitia demonstrabitur. HILARIUS (can. 10 in Matth.). Igitur non minas, non convicia, non po-

testates insectantium monet esse metuendas; quia dies iudicii nulla hæc fuisse atque inania revelabit. CHRYSOSTOMUS, in hom. 35. Vel aliter. Figura quidem eorum quæ dicuntur, universalem videtur enuntiationem habere; verum non de omnibus, sed de præmissis solum dictum est: quasi dicat: Si doletis audientes convicia, hoc cogitate, quia et ab hac suspicione post parum eruemini. Vocant quidem vos ariolos et magos et seductores; sed expectate parum, et salvatores vos orbis terrarum universi dicent; cum per res ipsas apparueritis benefactores: nec illorum attendent sermonibus homines, sed rerum veritati. REMIGIUS. Quidam autem dicunt, quod his verbis promiserit Dominus discipulis suis quod per eos essent revelanda omnia occulta mysteria, quæ sub velamine litteræ legis latebant: unde Apostolus dicit, 2 Cor. 3: "Cum conversi fuerint ad Christum, tunc auferetur velamen." Et est sensus: Quare debetis timere vestros persecutores, cum tantæ sitis dignitatis ut per vos occulta mysteria legis et Prophetarum sint manifestata? CHRYSOSTOMUS, hom. 35. Deinde quia eos ab omni timore liberaverat, et altiores opprobriis fecerat, nunc opportuno tempore eis loquitur de libera pro palatione, quæ est in prædicatione, dicens: *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; et quod in aure auditis, prædicate super tecta.* HILARIUS (can. 10 in Matth.). Non legimus Dominum solum fuisse noctibus sermocinari, aut doctrinam in tenebris tradidisse; sed hoc dicit, quia omnis sermo ejus carnalibus tenebræ sunt, et verbum ejus infidelibus nox est. Itaque quod ab eo dictum est, cum libertate fidei et confessionis est loquendum. REMIGIUS. Est ergo sensus: *Quod dico vobis in tenebris*, idest inter Judæos incredulos, *vos dicite in lumine*, idest fidelibus prædicate: *et quod in aure auditis*, idest quod dico vobis secrete, *prædicate super tecta*, idest palam coram omnibus. Solem enim dicere: In aurem loquitur illi, idest secrete. RABANUS. Sane quod ait, *Prædicate super tecta*, juxta morem provincie Palæstinæ loquitur, ubi solent in tectis residere: quia non sunt cacuminata, sed æqualia. Ergo prædicabitur in tectis quod cunctis audientibus palam dicetur. GLOSSA (ordinaria). Vel aliter: *Quod dico vobis in tenebris*,

idest dum adhuc in timore carnali estis, *dicite in lumine*, idest in fiducia veritatis, cum a Spiritu sancto eritis illuminati; *et quod in aure auditis*, idest solo auditu percipitis, *prædicate*, opere complendo, *super tecta*, existentes, idest corpora vestra quæ sunt domicilia animarum. HIERONYMUS. Vel aliter. *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine*; idest, quod auditus in mysterio, apertius prædicate: *et quod in aure auditis, prædicate super tecta*; idest, quod vos erudi in parvulo Judææ loco, universis urbibus in toto mundo audacter edicite. CHRYSOSTOMUS (in hom. 35). Sicut autem quando dicebat, Joan. 14: "Qui credit in me, opera quæ ego facio et ille faciet, et majora his faciet," ita et hic monstrat quoniam omnia per eos operatur, etiam plusquam per seipsum; quasi dicat: Principium ego dedi; sed quod plus est, per vos explere volo. Hoc autem non injungentis est solum, sed et futurum prædicentis et ostendentis quoniam omnia superabunt. HILARIUS (can. 10 a medio). Constanter ergo ingerenda est Dei cognitio, et profundum doctrinæ evangelicæ secretum lumine prædicationis revelandum, non timendo eos quibus cum sit licentia in corpora tantum, in animam jus nullum est: et ideo subditur: *Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* CHRYSOSTOMUS in hom. (35, super *Nolite timere*). Vide qualiter omnibus eos statuit superiores: non sollicitudinem solum et maledictionem, neque pericula, sed et ipsam quæ omnibus videtur terribilior, mortem suadens propter Dei timorem contemnere: unde subdit: *Sed potius eum timeat qui potest et animam et corpus perdere in gehennam.* HIERONYMUS (hoc loco). Nomen gehennæ in veteribus libris non invenitur; sed primo a Salvatore ponitur. Quæramus ergo quæ sit hujus sermonis occasio. Idolum Baal fuisse juxta Jerusalem ad radices montis Moria, in quibus Siloa fluit, non semel legimus. Hæc vallis et parva campi planities irrigua erat et nemorosa, plenaque deliciis, et lucus in ea idolo consecratus. In tantam autem populi Israel dimentiam venerat ut, deserta templi vicinia, ibi hostias immolaret, et rigorem religionis deliciæ vincerent, filiosque suos incenderent dæmoni; et appellabatur locus ipse Gehennon, idest val-

dis filiorum Hennon. Hoc Regum volumen, et Paralipomenon et Jeremias scribunt plenissime: et comminatur Deus se locum ipsum impleturum cadaueribus mortuorum, ut nequaquam vocetur Tophet et Baal, sed vocetur *πολύανδριον*, polyandriion, idest tumulus mortuorum. Futura ergo supplicia et poenae perpetuae quibus peccatores cruciandi sunt, hujus loci vocabulo denotantur. AUGUSTINUS, 13 de Civit. Dei (cap. 2). Hoc autem non antea fiet quam anima corpori fuerit copulata, ut nulla direptione separarentur; et tamen tunc recte mors animae dicitur, quia non vivit ex Deo; mors autem corporis, quia in damnatione novissima quamvis homo sentire non desinat, tamen quia sensus ipse nec voluntate suavis, nec quiete salubris, sed dolore poenalis est, mors potius appellata quam vita. CHRYSOSTOMUS in homil. (35, in Matth.). Vide autem rursus, quia non promittit eis liberationem a morte, sed suadet contemnere mortem; quod multo majus est quam erui a morte; et quod hoc sermone ea quæ de immortalitate sunt dogmata eis infigit.

11. CHRYSOSTOMUS (in hom. 35). Postquam timorem mortis excluserat, ne aestimarent Apostoli quod si interficerentur, essent derelicti a Deo, rursus sermonem de providentia Dei inducit, dicens: *Nonne duo passeressse assse veneunt; et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro?* HIERONYMUS (super, *Nonne duo passeressse*). Et est sensus: Si parva animalia absque Deo non decidunt auctore, et in omnibus est providentia, et quæ in his peritura sunt, sine voluntate Dei non pereunt, vos qui æterni estis, non debetis timere quod absque Dei vivatis providentia. HILARIUS (can. 10). Mystice autem quod venditur, corpus atque anima est; et cui venditur, peccatum est. Qui ergo duos passeressse assse vendunt, seipsos peccato minimo vendunt, natos ad volandum, et ad cælum pennis spiritalibus effferendos; sed capiti pretiis præsentium voluptatum, et ad luxum sæculi venales, totos se talibus actionibus nundinantur. Dei autem voluntatis est ut unus ex illis magis voleat; sed lex constitutione Dei perfecta decernit unum ex eis potius decidere. Quemadmodum enim si evolarent, unum essent, fieretque corpus spiritale; ita peccatorum pretio venditis, anima terrenam

contrahit ex vitiorum sordæ materiam, fitque unum ex illis quod tradatur in terram. HIERONYMUS. Quod autem ait, *Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt*, immensam Dei erga homines ostendit providentiam, et ineffabilem signat affectum, quod nihil nostrorum Deum lateat. HILARIUS (loc. cit.). In numerum enim aliquid colligi, diligentiae est. CHRYSOSTOMUS (hom. 35). Unde hoc dixit, non quod pilos Deus numeret; sed ut diligentem cognitionem et multam circa eos providentiam ostendat. HIERONYMUS (super, *Nonne duo passeressse*). Derident autem intelligentiam ecclesiasticam in hoc loco qui carnis resurrectionem negant; quasi nos et capillos qui numerati sunt, et a tonsore decisi, omnes dicamus resurgere, cum Salvator non dixerit: *Vestri autem et capilli omnes salvandi sunt*, sed *Numerati sunt*. Ubi numerus est, scientia numeri demonstratur, non ejusdem numeri conservatio. AUGUSTINUS ult. de Civitate Dei (cap. 19). Quamvis et de ipsis capillis possit inquiri, utrum redeat quicquid tendentibus decedit: quod si rediturum est, quis non exhorreat illam deformitatem? Semel autem intellecto, ita nihil perituum esse de corpore, ita ut deforme nihil sit in corpore; simul intelligitur, ea quæ deformem factura fuerant enormitatem, massæ ipsi accessura esse, non locis quibus membrorum forma turbetur: velut si de limo vas fieret quod rursus in eundem limum redactum, totum de toto iterum fieret; non esset necesse ut illa pars limi quæ in ansa fuerat, ad ansam requireret; aut quæ fundum fecerat, ipsa rursus faceret fundum; dum tamen totum reverteretur in totum; idest, totus ille limus in totum vas, nulla sui parte perditâ, remearet. Quapropter, si capilli toties tonsi ad sua loca deformiter redeunt, non redibunt, quia in eadem carnem, ut quemcumque locum ibi corporis teneant, servata partium congruentia, materiae in utilitatem vertentur. Quamvis quod dicit Lucas 21: "Capillus capitis vestri non peribit," non de longitudine, sed de numero capillorum posset intelligi: unde et hic dicitur: *Capilli capitis vestri numerati sunt*. HILARIUS (can. 10, ut supra). Neque enim dignum negotium est peritura numerare: ut igitur nihil ex nobis perituum esse cognoscere, ipso capillorum nostrorum

supputatorum numero indicatur. Nullus igitur corporum nostrorum casus est pertimescendus: et ideo subditur: *Nolite ergo timere: multis passeribus meliores estis vos.* HIERONYMUS. In quo manifestius superior expositionis sensus expressus est, quod timere non debeant eos qui possunt corpus occidere: quoniam si sine Dei scientia, parva quoque animalia non decidunt, quanto magis homo, qui apostolica fultus sit dignitate? HILARIUS (ibid.). Vel cum dicit plurimos eos antestare passeribus, ostendit multitudinem infidelium electionem fidelium præesse: quia his casus in terra est, illis volatus in cælum. REMIGIUS. Mystice autem Christus caput est, Apostoli capilli; qui pulchre numerati dicuntur, quia nomina sanctorum scripta sunt in cælis.

12. CHRYSOSTOMUS (hom. 35). Ejiciens Dominus timorem qui discipulorum concutiebat animam, per ea quæ consequuntur rursus eos confortat, non solum timorem ejiciens, sed et spe præmiorum majorum eos erigens in liberam propagationem veritatis, dicens: *Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui est in cælis.* Considera autem diligenter, quod non dixit, *Qui confitebitur me*: sed quemadmodum græce legitur, *Qui confitebitur in me*; ut tibi ostenderet non propria virtute, sed gratia superiore adjutum, confiteri eum qui confitetur. HILARIUS (ibidem). Hoc concludendo dicit, quia doctrinis talibus confirmatos oportet liberam Dei confitendi habere constantiam. REMIGIUS. Confessio autem hic illa intelligenda est de qua dicit Apostolus, Rom. 10: "Corde creditur ad justitiam, ore fit confessio ad salutem." Ne ergo aliquis putaret se absque oris confessione posse salvari, non solum ait, *Qui me confessus fuerit*; sed addit, *Coram hominibus*; et iterum addit: *Qui autem negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo qui est in cælis.* HILARIUS (ibid.). In quo ostendit, quales nos testes hominibus fuerimus, tales apud Deum Patrem testimonio ejus usuros. CHRYSOSTOMUS (in hom. 35, circa med.). Ubi considerandum est, quia in pœna amplius est supplicium, et in bonis major retributio. Quasi dicat! Superabundasti prius, me hic confitendo aut negando; superabundabo et ego,

ineffabiliter tibi majora dando: illic enim ego te confitebor aut negabo. Propter hoc si feceris aliquod bonum, et non susceperis retributionem, ne turberis: cum additamento enim in futuro tempore retributio te expectat. Et si feceris aliquod malum, et non exsolveris vindictam, non contemnas; illic enim te excipiet pœna, nisi transmuteris, et melior fias. RABANUS (super, *Omnis qui confitebitur*). Et sciendum, quod negare quod Deus non sit, nec Pagani possunt; sed quod non sit Deus Filius et Pater, negari ab infidelibus potest. Confitebitur ergo aliquem Filius apud Patrem, quia per Filium habebit accessum ad Patrem, et quia Filius dicit (infra 25): *Venite, benedicti Patris mei.* REMIGIUS. Negabit autem negantem se, quia per ipsum non habebit accessum ad Patrem, et a conspectu suæ divinitatis et Patris repelletur. CHRYSOSTOMUS (hom. 35, a med.). Ideo autem non solum fidem quæ est secundum mentem, sed et confessionem exigit oris, ut erigat nos in liberam propagationem et ampliorem amorem, excelsos nos faciens. Hæc autem verba ad universos loquitur: et neque in persona Apostolorum loquitur solum: non enim solos Apostolos, sed et discipulos eorum facit viriles. Qui nunc hoc servat, non solum cum libera propagatione docebit, sed et omnibus facile suadebit: hujus enim verbi observatio multos ad Apostolos adduxit. RABANUS. Vel confitetur quis Jesum ea fide quæ per electionem operatur, mandata ejus fideliter implendo; negat qui præceptis non obedit.

13. HIERONYMUS. Supra dixerat: *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine*: nunc infert quid post prædicationem sequatur, dicens: *Nolite arbitrari quia venerim pacem mittere in terram. Non veni pacem mittere, sed gladium.* GLOSSA. Vel aliter continua. Sicut timor mortis non debet attrahere, sic nec carnalis affectus. CHRYSOSTOMUS (hom. 36). Qualiter ergo eis injunxit ut in unquamque domum ingredientibus pacem indicarent; qualiter etiam et Angeli dixerunt, Luc. 2: "Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus:" quoniam hæc maxime est pax, cum id quod ægrotat, inciditur; cum id quod litem infert, separatur: ita enim possibile erit cælum terræ copulari. Nam et medicus ita reliquum con-

servat corpus, cum id quod insanabiliter se habet absceiderit. Ita quidem et in turri Babel gestum est: malam enim pacem bona dissquantia solvit. Ita et Paulus eos qui adversus eum consonabant, divisit. Non enim ubique concordia bonum est: nam et latrones consonant. Hoc autem prælium non est sui propositi, sed illorum consilii. Hieronymus (ibidem). Ad fidem enim Christi totus orbis contra se divisus est. Unaquæque domus et infideles habuit et credentes, et propterea bellum missum est bonum, ut rumperetur pax mala. Chrysostomus (hom. 36 in Matth. sub initio fere). Hoc autem dixit quasi discipulos consolans; ac si diceret: Ne turbemini, quasi præter spem his contingentibus: propter hoc enim veni, ut prælium mittam. Et non dixit, Prælium; sed, quod difficilius est, *Gladium*. Voluit enim asperitate verborum eorum excitare auditum, ut non in difficultate rerum deficiant: ne aliquis dicat, quod blanda suavit, sed difficultia occultavit. Melius est enim in rebus mansuetudinem videre, quam in verbis; et propter hoc in his non stetit, sed exponens prælii speciem, ostendit hoc esse civili bello difficilius, dicens: *Veni enim separare hominem adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam, et nurum adversus socrum suam*. In qua ostendit quod non solum in familiaribus erit hoc prælium, sed in amantissimis et valde necessariis: quod maxime Christi virtutem ostendit: quia discipuli hæc audientes et ipsi susceperunt, et aliis suaserunt. Quamvis autem non ipse Christus hanc separationem fecerit, sed illorum malitia; tamen dicit se facere, secundum Scripturæ consuetudinem. Scriptum est enim (Isai. 6): "Dedit eis Deus oculos ut non videant." Hoc autem maxime ostendit, vetus testamentum novo esse cognatum. Etenim in Judæis unusquisque proximum interficiebat, quando vitulum fecerunt, et quando Beelphegor immolaverunt: unde, ut monstraret eundem esse cui hæc et illa placuerunt, prophetie meminit, dicens: *Et inimici hominis, domestici ejus*. Et in Judæis tale aliquid contigit: erant enim Propheta et pseudoprophete; et plebs scindebatur, et domus dividebatur; et hi quidem his credebant, alii autem illis. Hieronymus (super *Veni enim separare*). Hic autem locus prope iisdem

verbis in Michæa Propheta scribitur. Et notandum, ubicumque de veteri testamento testimonium ponitur, utrum sensus tantum, an et verba consentiant. HILARIUS (can. 10, post med.). Mystice autem gladius telorum omnium acutissimum est, in quo est jus potestatis, et iudicii severitas, et animadversio peccatorum. Dei igitur verbum nuncupatum meminerimus in gladio; qui gladius missus est in terram; idest, prædicatio ejus hominum cordibus infusa. Hic igitur quinque habitantes in una domo dividit, tres in duos, et duos in tres: et tria ad hominem referimus; idest, corpus et animam et voluntatem: nam ut corpori anima data est, ita et potestas homini utendi utroque ut vellet, indulta est: atque ob illud lex est proposita voluntati. Sed hoc tantum in illis deprehenditur qui primi a Deo figurati sunt. Sed ex peccato atque infidelitate primi parentis, sequentibus generationibus cœpit esse corporis nostri pater peccatum, mater animæ infidelitas. Voluntas autem sua unicuique adjacet: ergo jam unius domus quinque sunt. Cum ergo innovamur baptismi lavacro, per virtutem verbi ab originis nostræ peccatis separamur, recisique quadam abscissione gladii Dei, a patris et matris affectionibus dissidemus, fitque gravis in domo una dissensio, et domestica novo homini crunt inimica: quia ille manere in spiritus novitate gaudebit; ea vero quæ a prosapie antiquitate deducta sunt, consistere in his quibus oblectantur concupiscunt. AUGUSTINUS, de quest. Evang. (in Matth. qu. 8). Vel aliter: *Veni separare hominem adversus patrem suum*: quia renuntiat quis diabolo qui fuit filius ejus: *et filiam adversus matrem suam*; idest, plebem Dei adversus mundanam civitatem, hæc est perniciosam societatem generis humani, quam nunc Babyloniam, nunc Ægypto, nunc Sodoma, nunc aliis atque aliis nominibus Scriptura signat. *Nurum adversus socrum suam*: Ecclesiam adversus synagogam, quæ secundum carnem Christum peperit sponsum Ecclesiæ. Dividuntur autem in gladio spiritus, quod est verbum Dei. *Et inimici hominis, domestici ejus*, cum quibus ante consuetudine implicatus erat. RABANUS. Nulla apud eos jura custodiri possunt inter quos fidei bellum est. GLOSSA. Vel aliter. Hoc dicit, quasi dicat: Non ad hoc in-

ter homines veni ut carnales affectus confirmem, sed spiritali gladio dissecem; unde recte dicitur: *Et inimici hominis domestici ejus*. GREGORIUS, 3 Mor. (c. 5). Callidus namque adversarius, cum a bonorum cordibus repelli se conspicit, eos qui ab illis valde diliguntur, exquirat; et per eorum verba blandiens loquitur qui plus ceteris amantur: ut dum vis amoris cor perforat, facile persuasionis ejus gladius ad intimæ rectitudinis munimina irrumpat.

14. HIERONYMUS (super illud, *Qui amat patrem*). Quia ante præmiserat: *Non veni pacem mittere, sed gladium, et dividere hominem adversus patrem et matrem et socrum*: ne quis pietatem religioni auferret, subjecit, dicens: *Qui amat patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus*. Et in Cantico legimus Cantoricum (cap. 2): "Ordinavit in me caritatem." Hic enim ordo in omni affectu necessarius est. Ama post Deum, patrem aut matrem aut filios. Si autem necessitas venerit ut amor parentum aut filiorum Dei amoris comparetur, et non possit utrumque salvari; odium in suos, pietas in Deum est. Non ergo prohibuit amari patrem aut matrem; sed signanter addidit, *Plusquam me*. HILARIUS (can. 10, prope finem). Illi enim qui domesticas hominum caritates dilectioni ejus prætulerint, futurorum bonorum indigni erunt hereditate. CHRYSOSTOMUS (hom. 36, ante med.). Si autem Paulus jubet per omnia parentibus obedire, non mireris: in illis enim solum dicit obediendum quæ non nocent pietati: etenim sanctum est omnem eis alium reddere honorem. Cum autem plus debito exegerint, non oportet assentire. Sunt autem hæc veteri testamento consonantia: etenim illic eos qui idola colebant, non odio habere solum, sed et lapidare Dominus jubet: et in Deuteronomio (cap. 33) dicitur: "Qui dixerit patri suo, et matri suæ, Nescio vos; et fratribus suis, Ignoro illos: hi custodierunt eloquium tuum." GLOSSA. Videtur autem id in pluribus accidere, ut parentes plus diligant filios, quam filii diligant eos: et ideo gradatim postquam suum amorem amoris parentum esse præponendum docuit, docet consequenter præferendum esse filiorum amoris, dicens: *Et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus*. RABANUS. Per quod signat illum divino con-

sortio esse indignum qui consanguinitatis carnalem amorem præponit spiritali amoris Dei. CHRYSOSTOMUS (in homil. 36). Deinde ut non moleste ferant illi, scilicet quibus amor Dei præfertur, ad altiorum adducit sermonem. Anima enim nihil est familiarius alicui, sed tamen et hanc non simpliciter eam haberi odio jussit, sed ut eam quis tradat in occisiones et sanguines; ostendens quod non solum ad mortem oportet esse paratum, sed ad mortem violentam et reprobatissimam, scilicet mortem crucis; unde sequitur: *Et qui non accipit crucem suam et sequitur me, non est me dignus*. Nihil autem adhuc eis de propria dixerat passione; sed interim in his eos erudit ut sermonem de passione ejus magis suscipiant. HILARIUS (can. 10, super, *Qui non accipit crucem*). Vel qui Christi sunt, crucifixerunt corpus suum cum vitiis et concupiscentiis; et indignus est Christo qui non crucem suam, in qua compatimur, commorimur, conselipimur, consurgimus, accipiens, Dominum sit secutus, in hoc sacramento fidei spiritus novitate victurus. GREGORIUS in homil. (32, in Evang., al. homil. 37). Crux quippe a cruciatu dicitur: et duobus modis crucem Domini bajulamus: cum aut per abstinentiam carnem affligimus, aut per compassionem proximi, necessitatem illius nostram putamus. Sciendum vero est, quod sunt nonnulli qui carnis abstinentiam non pro Deo, sed pro inani gloria exhibent; et sunt nonnulli qui compassionem proximo non spiritualiter, sed carnaliter impendunt, ut ei non ad virtutem, sed quasi miserando ad culpas faveant. Hi itaque crucem videtur ferre, sed Dominum non sequuntur: et ideo ait, *Et sequitur me*. CHRYSOSTOMUS (homil. 36 in Matth., ante med.). Quia vero præcepta hæc quæ injunguntur, onerosa videbantur, ponit et utilitatem eorum maximam existentem, dicens, *Qui invenit animam suam, perdet eam*; quasi dicat: Non solum hæc quæ præmisi, non nocent, sed maxime proderunt; contraria vero nocebunt: et hoc ubique facit. Ab his enim quæ homines concupiscunt inducit, sicut si dicat: Propter quid non vis contemnere animam tuam? Quia diligis eam? Quocirca propter hoc contemne, et tunc ei maxime proderis. REMIGIUS. Anima autem in hoc loco non substantia est intelligenda, sed

hæc vita præsens; et est sensus: Qui invenit animam suam, scilicet hanc præsentem vitam; idest, qui hanc lucem et ejus dilectionem et voluptates ad hoc desiderat ut semper invenire possit; istam quam semper servare cupit, perdet, et animam suam æternæ damnationi præparat. RABANUS (hoc loco). Vel aliter. Qui salutem animæ suæ querit æternam, eam perdere, hoc est in mortem dare, non dubitat. Utrique autem sensui congruit apte quod sequitur: *Et qui perdidit animam suam propter me, inveniet eam*. REMIGIUS. Idest, qui hanc temporalem lucem, et ejus dilectiones et voluptates tempore persecutionis propter confessionem nominis mei contempserit, animæ suæ inveniet æternam salutem. HILARIUS (can. 10, prope finem). Sic ergo proficit lucrum animæ in mortem, et damnun in salutem: detrimento enim brovis vitæ, fœnus immortalitatis acquiritur.

15. HIERONYMUS (super illud, *Qui recipit vos, me recipit*). Dominus ad prædicationem discipulos mittens, docet periculum non timenda, et affectum subjicit religioni; aurum supra tulerat, æs de zona exusserat: dura Evangelistarum conditio. Unde ergo sumptus, unde victus, unde necessaria, et cetera? Et ideo austeritatem preceptorum spe temperat promissorum, inquit: *Qui recipit vós, me recipit*: ut in suscipiendis Apostolis unusquisque credentium Christum se suscepisse arbitretur. CURYSOSTOMUS (hom. 86). Sufficientia siquidem erant præmissa ad persuadendum eis qui erant Apostolos suscepturi. Quis enim eos qui ita erant fortes, et omnia contemnebant ut alii salvarentur, non susceperet omni eum desiderio? Et superius quidem pœnam comminatus est his qui non recipere; hic autem retributionem promittit recipientibus. Et primo quidem reponit honorem suscipientibus Apostolos, ut Christum suscipiant, et etiam Patrem; unde subdit: *Et qui me recipit, recipit eum qui me misit*. Quid autem huic honori sit æquale, ut quis Patrem et Filium recipiat? HILARIUS (can. 10, paulo ante finem). In quibus verbis docet etiam in se mediatoris officium; qui cum sit receptus a nobis, atque ipse profectus ex Deo sit, Deus per illum transfusus in nobis sit; et per hunc ordinem gratiarum non est aliud

Apostolos recepisse quam Deum: quia et in illis Christus, et in Christo Deus habitat. CURYSOSTOMUS (homil. 86, parum ante med.). Promittit autem post hæc et aliam retributionem, dicens: *Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet*. Non autem simpliciter dixit: *Qui suscipit Prophetam*; aut *Qui suscipit justum*: sed addit, *In nomine Prophetæ, et in nomine justî*; hoc est, si non propter vitæ hujus eminentiam, neque propter aliud temporalium suscepserit, sed quia vel Propheta est vel justus, HIERONYMUS (super illud, *Qui Prophetam recipit*). Vel aliter. Quia ad susceptionem magistrorum discipulos provocaverat, poterat credentium occulta esse responsio: Ergo et pseudo-prophetas, et Judam proditorem debemus suscipere. Unde Dominus dicit, non personas suscipiendas esse, sed nomina; et mercedem non perire suscipientis, licet indignus fuerit qui susceptus sit. CURYSOSTOMUS (hom. 86, parum ante medium). Dicit autem: *Mercedem Prophetæ et mercedem justî accipiet*; idest qualem docens est accipere eum, qui suscipit Prophetam vel justum; vel qualem Propheta aut justus est accepturus. CURYSOSTOMUS in hom. 86. Non enim ait mercedem de Propheta, vel justo, sed mercedem Prophetæ vel justî. Iste enim fortasse justus est; et quanto in hoc mundo nihil possidet, tanto loquendi pro justitia fiduciam majorem habet. Hunc cum ille sustentat qui in hoc mundo aliquid possidet; illius justitiæ libertatem sibi præcipem facit, et cum eo pariter justitiæ præmia recipiet quem sustentando adjuvit. Ille prophetiæ spiritu plenus est, sed tamen corporeo eget alimento: et si corpus non reficitur, certum est quod vox ipsa subtrahatur. Qui igitur Prophetæ alimenta tribuit, vires illi ad loquendum dedit; cum Propheta ergo mercedem Prophetæ accipiet qui hoc ante Dei oculos exhibuit quod adjavit. HIERONYMUS (super his verbis). Mystice autem qui Prophetam recipit ut Prophetam, et intelligit eum de futuris loquentem, hic Prophetæ mercedem accipiet. Igitur Judæi carnaliter intelligentes Prophetas, mercedem non accipient Prophetarum. REMIGIUS. Nonnulli vero Prophetam intelligunt Dominum Jesum Christum, de quo Moyses dicit (Deut. 18): " Prophetam vobis

suscitabit Deus: quem similiter per justum intelligunt, quia incomparabiliter justus est. Qui ergo in nomine justī et Prophetæ, scilicet Christi, Prophetam vel justum suscipit, ab eo recipit remunerationem pro cuius amore recipit. Hieronymus (circa finem com. in cap. 10 Matth.). Poterat autem aliquis causari et dicere: Paupertate prohibeor ut hospitalis esse non possim: et hanc excusationem levissimo exemplo diluit, ut calicem aquæ frigidæ toto animo porrigamus, dicens: *Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis, aquæ frigidæ calicem tantum in nomine discipuli, amen dico vobis, non perdet mercedem suam.* Frigidæ, inquit, non calidæ; ne et in calida paupertatis et penurie lignorum occasio quæreretur. Remigius. Dicit autem, *Minimis*, idest non Prophetæ, non justo, sed alicui ex minimis. Glossa (ordinaria). Ubi nota, Deum magis ad piām affectum dantis respicere quam ad quantitatem rei exhibitæ. Vel minimi sunt qui nihil penitus habent in hoc mundo, et iudices erunt cum Christo. Hilarius (c. 10 in fine). Vel prævidens plures futuros tantum apostolatus nomine gloriosos, omni vero vitæ suæ opere improbables, obsequium quod ipsis sub religionis opinione delatum est, mercede non fraudat: nam licet et ipsi minimi essent, idest peccatorum omnium ultimi, non inania tamen in eos, etiam levia, sub frigidæ aquæ nomine designata, officia esse decernit. Non enim peccatis hominis, sed discipuli nomini honor præstus est.

CAPUT XI.

1. Et factum est cum consummasset Jesus prædicans duodecim discipulis suis, transit tude, ut doceret, et prædicaret in civitatibus eorum.

2. Joannes autem cum audisset in vinculis opera Christi, mittens duos de discipulis suis, ait illi: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Et respondens Jesus, ait illis: Euntes annuntiate Joanni quæ audistis et vidistis. Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mandantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur: et beatus est qui non fuerit scandalizatus in me.

3. Illis autem abeuntibus, cepit Jesus dicere ad turbas de Joanne: Quid existis in desertum videre? Arundinem vento agitatam? Sed quid existis videre? Hominem mollibus vestitum? Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt. Sed quid existis videre? Prophetam? Etiam dico

vobis, et plu-quam Prophetam: hic est enim de quo scriptum est: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui preparabit viam tuam ante te.

4. Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista. Qui autem minor est in regno celorum, major est illo.

5. A diebus autem Joannis Baptiste usque nunc, regnum celorum vim patitur, et violenti rapiunt illud. Omnes enim Prophetæ et lex usque ad Joannem prophetaverunt: et si vultis recipere, ipse est Elias, qui venturus est. Qui habet aures audiendi, audiat.

6. Cui autem similem restimabo generationem istam? Similis est pueris sedentibus in foro, qui clamantes oreequalibus dicunt: Cecinimus vobis, et non saltastis; lamentavimus, et non planxistis. Venit enim Joannes neque manducans neque bibens; et dicunt, demonium habet. Venit Filius hominis manducans et bibens; et dicunt: Ecce homo vorax et putator vini, publicanorum et peccatorum amicus. Et justificata est sapientia a illis suis.

7. Tunc cepit exprobrare civitatibus in quibus factæ sunt plurimæ virtutes ejus, quia non egissent penitentiam. Væ tibi, Corozaim; væ tibi, Bethsaida: quia si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere penitentiam egissent. Verumtamen dico vobis: Tyro et Sidoni remissius erit in die iudicii quam vobis. Et tu, Capharnaum, numquid usque in cælum exaltaberis? Usque in infernum descendes: quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem. Verumtamen dico vobis, quia terra Sodomorum remissius erit in die iudicii quam tibi.

8. In illo tempore, respondens Jesus dixit: Constat tibi, Pater Domine cæli et terre, qui abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Ita, Pater, quoniam hoc fuit placitum ante te.

9. Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. Et nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius, et qui voluerit Filium revelare.

10. Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve.

1. RABANUS. Postquam discipulos suos Dominus ad prædicandum mittens, præmissis verbis eos instruxit, ipse etiam quod docuerat verbis, factis implevit, offerens primam prædicationem Judæis; et hoc est quod dicitur: *Et factum est cum consummasset Jesus.* Dicit autem, *Transiit inde.* CHRYSOSTOMUS in hom. 37. Quia enim eos misit, subtraxit seipsum, dans locum eis et tempus facere quæ injunxerat: eo enim præsentē et curante, nullus ad discipulos vellet acce-

dere. REMIGIUS. Pulchre autem de speciali doctrina, quæ scilicet Apostolos instruxerat, ad generalem transit, in civitatibus prædicando; quia in hoc de cælis ad terras descendit, ut omnes illuminaret: in quo facto monentur etiam sancti prædicatores ut omnibus prodesse student.

2. GLOSSA. Posuerat supra Evangelista quomodo per miracula et doctrinam Christi tam discipuli quam turbæ instruebantur; nunc ostendit quomodo hæc instructio usque ad discipulos Joannis perveniret, qui ad Christum æmulationem habere videbantur: unde dicit: *Joannes autem cum audisset in vinculis opera Christi, mittens duos ex discipulis suis, ait illi: Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* GREGORIUS (homil. 6 in Evang.). Quærendum autem nobis est: Joannes Propheta, et plusquam Propheta, qui venientem ad baptismum Dominum ostendit, dicens (Joannis 1): "Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi: " cur in carcere positus mittens discipulos requirit: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* tamquam si ignoraret quem ostenderat; et an ipse sit nesciat quem ipse prophetando, baptizando ostendendo, ipsum esse clamaverat. AMBROSIIUS super Luc. (cap. 7). Nonnulli autem hoc si intelligunt. Magnum quidem ita Prophetam esse Joannem, ut Christum agnosceret, annuntiaret remissionem peccatorum futuram; sed tamen, tamquam pium vatem, quem venturum crediderat, non credidisse moriturum. Non igitur fide, sed pietate dubitavit. Dubitavit etiam Petrus dicens (infra 16): *Propitius tibi esto, Domine: non fiet hoc.* CHRYSOSTOMUS in hom. 37. Sed non utique hoc habet rationem. Joannes enim neque hoc ignorabat: sed hoc primum testatus est dicens (loc. cit.): "Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. " Agnum enim vocans, crucem divulgat: nec aliter quam per crucem peccatum abstulit mundi. Qualiter autem major Propheta est his si neque quæ Prophetarum sunt nescit? Etenim Isaias (capite 53) dicit: "Sicut ovis ad occisionem ductus est. " GREGORIUS in homil. (6 in Evang.). Sed aliter hæc quæstio solvitur, si gestæ rei tempus pensatur. Ad Jordanis enim fluentia positus, quia ipse Redemptor mundi esset, asseruit; missus vero in

carcerem, an ipse veniat, requirit: non quia ipsum esse mundi Redemptorem dubitat; sed quærit, ut sciat si is qui per se in mundum venerat, per se etiam ad inferni claustra descendat. HIERONYMUS (super, *Tu es qui venturus es?*). Unde non ait, *Tu es qui venisti?* sed, *Tu es qui venturus es?* et est sensus: Manda mihi, quia ad inferna descensus sum, utrum te etiam inferis debeam nuntiare, an alium ad hæc sacramenta missurus es? CHRYSOSTOMUS in hom. (37, a medio). Sed qualiter et hoc habet rationem? Cujus enim gratia non dixit, *Tu es qui venturus es in infernum?* sed simpliciter, *Qui venturus es?* Quamvis et derisibilis videatur quod propter hoc ei dixerit, ut et illuc abiens prædicaret: præsens enim vita, gratiæ tempus est; post obitum autem judicium est et pœna: quare in nullo opus erat præcursore illic. Sed aliter. Si infideles post mortem credentes essent salvandi, nullus peribit aliquando: omnes enim pœnitebunt tunc, et adorabunt. "Omne enim genu flectetur, cælestium, terrestrium, et infernorum;" Philip. 2. GLOSSA. Considerandum autem est, quod non ideo Hieronymus et Gregorius dixerunt, quod Joannes adventum Christi in infernum prænuntiaturus esset, quia ejus prædicatione aliqui non credentes converterentur ad fidem; sed ut justis in expectatione Christi manentibus ex vicino adventu consolationem afferret. HILARIUS (can. 11 in princ.). Certum est tamen quod qui venturum ut præcursor nuntiavit, consistentem ut Propheta agnovit, adeuntem ut confessor veneratus est, ejus abundantanti scientiæ error non obrepsit. Nec sane credi potest, Spiritus sancti gratiam in carcere posito defuisse, cum Apostolis virtutis suæ lumen esset in carcere positus ministraturus. HIERONYMUS (in princ. com. in capite 11 Matth.). Non ergo quasi ignorans interrogat: sed quomodo Salvator interrogat ubi sit Lazarus positus; ut qui locum sepulchri indicabant, saltem sic pararentur ad fidem, ut viderent mortuum resurgentem; sic et Joannes interficiendus ab Herode discipulos suos mittit ad Christum, ut per hanc occasionem videntes signa atque virtutes, crederent in eum, et magistro interrogante sibi discerent. Quod autem haberent discipuli Joannis aliquid mordaci-

tatis ex invidia adversus Dominum, superior quoque interrogatio demonstravit, cum dixerunt: *Quare nos et Pharisei jejunamus frequenter, discipuli autem tui non jejunt?* CHRYSOSTOMUS in hom. 37. Donec igitur Joannes erat cum ipsis, suadebat eis continue de Christo: quia autem jam erat obiturus, amplius studium facit. Etenim formidabat, ne relinquat in discipulis suis perniciosi dogmatis conditionem, et maneant affecti a Christo, cui et a principio omnes suos afferre studuit. Si autem dixisset eis, Abite ad ipsum, quia melior me est; non utique persuasisset, sed æstimaretur humilia de se sentiens hoc dicere; et sic magis essent ei affixi. Quid igitur facit? Expectat ab eis audire quod Christus miracula facit. Neque omnes misit; sed duos quosdam, quos noverat fortassis aliis persuasibiliores existentes, ut insuspicabilis interrogatio fieret, et ex rebus ipsis discerent distantiam inter eum et Jesum. HILARIUS (can. 11). Joannes igitur non suæ, sed discipulorum ignorantie consultit: ut enim scirent non alium a se prædicatum, ad opera ejus intuenda discipulos suos misit, ut auctoritatem dictis suis illius opera conferrent; nec Christus alius expectaretur quam cui testimonium opera præstittissent. CHRYSOSTOMUS (hom. 37, in Matth.). Idem Christus autem mentem noscens Joannis, non dixit, Quoniam ego sum: quia per hoc rursus obsisteret audientibus: excogitassent enim, etsi non dixissent, quod Judæi ad ipsum dixerunt (Joan. 8): "Tu de teipso testimonium perhibes." Et propter hoc a miraculis fecit eos disscere, insuspicabilem doctrinam faciens et manifestiorem. Testimonium enim quod est a rebus, credibilis est testimonio quod est a verbis. Unde confestim curavit cæcos et claudos et alios multos, non ut doceret Joannem scientem, sed hos qui dubitabant: et ideo sequitur: *Et respondens Jesus ait illis: Euntes renuntiatis Joanni quæ audistis et vidistis. Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur.* HIERONYMUS (sup. illud, *Pauperes evangelizantur*). Quod præmissis non minus est. Pauperes autem evangelizatos intellige, vel pauperes spiritu, vel certe opibus pauperes: ut nulla inter nobles et ignobiles, inter divites et egenos in

prædicatione distantia sit: hæc magistri rigorem, hæc præceptoris comprobant veritatem, quando omnis apud eum qui salvare potest æqualis est. CHRYSOSTOMUS (ut supra). Quod autem ait, *Et beatus est qui non fuerit scandalizatus in me*, internuntios percutit: quia enim scandalizabantur in ipso, dubitationem eorum non divulgans, et soli eorum conscientie derelinquens, redargutionem eorum latenter induxit. HILARIUS (c. 11 super his verbis). Itaque cui rei Joannes cavisset, ostendit dicens beatos eos in quibus aliquid in se scandali non fuisset: quia metu ejus, scilicet ne scandalizarentur, discipulos suos Joannes, ut Christum audirent, misit. GREGORIUS (homil. 6 in Evang.). Vel aliter. Infidelium mens grave in Christo scandalum per tulit, cum eum etiam post tot miracula morientem vidit: unde Paulus dicit, 1 Corinth. 1: "Nos prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum." Quid ergo est dicere, *Beatus qui non fuerit scandalizatus in me*, nisi aperta voce abjectionem mortis suæ humilitatemque signare? ac si patenter dicat, Mira quidem facio, sed abjecta perpeti non dedignor. Quia ergo moriendo te subsequor, cavendum valde est hominibus ne in me mortem despiciant qui signa venerantur. HILARIUS (ibidem). Præbatur etiam mystice in his quæ in Joanne gesta sunt, intelligentia amplior, ut Propheta ipso conditionis suæ genere prophetizaret, quia in eo forma legis lata est: Christum enim lex annuntiavit, et remissionem peccatorum prædicavit, et regnum cælorum spondit; et Joannes totum hoc opus legis explevit. Igitur, cessante jam lege (quæ peccatis plebis inclusa, ne Christus posset intelligi, quasi vinculis et quasi carcere continebatur), ad Evangelia contuenda lex mittit, ut infidelitas fidem dictorum contempletur in factis. AMBROSIIUS super Lucam (capite 7, vel lib. 5 in Lucam in cap. de missione discipulorum Joannis). Et fortasse isti discipuli quos misit, sunt duo populi: unus qui ex Judæis credidit, alter qui ex Gentibus.

3. CHRYSOSTOMUS (hom. 38, circa princ.). Quantum ad discipulos Joannis, satis actum erat: certificati enim de Christo per signa quæ viderant, recesserunt. Sed oportebat etiam turbas sanari, quæ ex interrogatione discipulorum Joannis

multa inconvenientia subintellegerint, ignorantes mittentis consilium. Poterant utique dicere: Qui tanta testatus est de Christo, aliter persuasus est nunc et dubitat utrum sit ipse. Numquid ergo altercans ad Jesum hoc dicit? Numquid timidior a carcere factus? Numquid vane et inaniter priora dixit? HILARIUS (c. 11). Ac ne illud quod immediate prae miserat, referri posset ad Joannem, tanquam scandalizatus esset de Christo, subditur: *Illis autem abeuntibus, cepit Jesus dicere ad turbas de Joanne*. CHRYSOSTOMUS in homilia (38, parum a princ.). Propter hoc autem abeuntibus eis, ut non videatur homini adulari. Corrigenens autem et plebem, non ducit in medium suspicionem eorum, sed solutionem cogitationum eorum inducit, quae eos in dubitationem mittebant, demonstrans se nosse occulta. Neque enim dixit sicut Judeis: *Quid cogitatis mala?* etsi mala cogitaverint; non tamen ex malitia, sed ex ignorantia; unde non loquitur eis dure, sed respondet pro Joanne, ostendens quod non excidit a priori opinione. Hoc autem docet, non solum proprio verbo, sed eorum testimonio; non tantum per ea quae dixerunt, sed per ea quae egerunt: ideoque ait: *Quid existis in desertum videre?* ac si diceret: Propter quid civitates dimittentes convenistis in desertum? Non enim plebs tanta cum tanto desiderio in eremum venisset, nisi magnum quemdam et mirabilem et petra solidiorem se videre existimans. GLOSSA. Non autem tunc exierant in desertum ad hoc ut viderent Joannem: nec enim erat tunc in deserto, sed in carcere: sed praeteritum refert, quia frequenter exierat populus in desertum videre Joannem, cum adhuc esset in deserto. CHRYSOSTOMUS in homil. 38. Et vide quia, omnem aliam malitiam praetermittens, removet a Joanne levitatem, de qua turbae dubitabant, dicens: *Arundinem vento agitatam?* GREGORIUS in homil. (6 in Evang.). Quod videlicet non amiserendo, sed negando intulit. Arundinem quippe, mox ut aura contingit, in partem flectit; per quam carnalis animus designatur, qui mox ut favore et distractione tangitur, in partem quamlibet declinatur. Arundo ergo vento agitata Joannes non erat, quem a status sui rectitudine nulla rerum varietas inflectebat. Ac si Dominus diceret, Hie-

RONYMUS (super illud, *Illis abeuntibus*). Numquid ob hoc existis in desertum ut videretis hominem calamo similem, qui omni vento circumfertur, et levitate mentis de eo ambigeret quem antea praedicaret? An forsitan stimulis invidiae contra me cogitur, et praedicatio ejus vanam sectatur gloriam, ut ex ea quoratur lucra? Cur divitias cupiat? Ut affluat dapibus? Locustis vescitur et melle silvestri. An ut mollibus vestiatur? Pili camelorum sunt tegmen ejus, et ideo subdit: *Sed quid existis videre? hominem mollibus vestitum?* CHRYSOSTOMUS in hom. 38. Vel aliter. Quod non sit Joannes similis calamo mobili per vestrum studium significastis, scilicet in desertum exeuntes. Non tamen potest aliquis dicere, quod Joannes quidem constans erat, sed postea lasciviae serviens factus est mobilis: sicut enim aliquis est iracundus natura, alius per infirmitatem longam: ita aliqui sunt mobiles per naturam, alii vero lasciviae serviendo mobiles fiunt. Joannes autem neque natura mobilis erat; propter quod dixerat: *Num existis videre arundinem vento agitatam?* neque lasciviae dans se ipsum, perdidit quam habebat excellentiam: quod enim non servierit lasciviae, monstrat stola, solitudo et carcer. Si enim vellet mollibus vestiri, non eremum inhabitasset, sed regum palatia: unde sequitur: *Ecco qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt*. HIERONYMUS (ibidem). Ex hoc ostenditur rigidam vitam et austeram praedicationem vitare debere aulas regum, et mollium hominum palatia declinare. GREGORIUS in hom. (6, in Evang.). Nemo autem existimet in luxu atque studio pretiosarum vestium peccata deesse: quia si hoc culpa non esset, nullo modo Joannem Dominus de vestimenti sui asperitate laudasset. Et nequaquam Petrus feminas a pretiosarum vestium appetitu compesceret, dicens (1 Petr. 3): "Non in veste pretiosa." AUGUSTINUS, 18 de Doctrina Christiana (cap. 12). Cum in omnibus talibus non usus rerum, sed libido utentis in culpa est. Quisquis enim rebus restrictius utitur quam se habent mores eorum cum quibus vivit, aut temperans, aut superstitiosus est. Quisquis vero sic utitur, ut metas consuetudinis bonorum inter quos versatur excedat; aut aliquid significant, aut flagitiosus est. CHRYSO-

mus in hom. 88. A loco autem et vestimentis, et a concursu hominum, ejus moribus designatis, inducit jam et Prophetam eum esse, dicens: *Sed quid existis videre? Prophetam? Dico vobis etiam plus quam Prophetam.* GREGORIUS (hom. 6). Prophetæ enim ministerium est ventura prædicare, non etiam demonstrare. Joannes ergo plusquam Prophetæ est: quia eum quem præcurrendo prophetaverat, etiam ostendendo nuntiabat. HIERONYMUS. In quo etiam ceteris Prophetis major est, et quia ad privilegium prophetæ etiam baptismi accessit præmium, ut suum Dominum baptizaret. CHRYSOSTOMUS in homil. 88. Deinde monstrat secundum quid est major, dicens: *Hic est enim de quo scriptum est: Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam.* HIERONYMUS (super, *Sed quid existis videre?*). Ut enim meritum Joannis augmentum faceret, de Malachia testimonium infert, in quo etiam Angelus prædicatur. Angolum autem hic dici Joannem non possumus naturæ societate, sed officii dignitate; idest nuntium qui venturum Dominum nuntiavit. GREGORIUS (hom. 6). Qui enim græco Angelus, hic latine Nuntius dicitur. Recte ergo qui nuntiare supernum nuntium venerat, Angelus vocatur, ut dignitatem servet in nomine, quam explet in operatione. CHRYSOSTOMUS in homil. 88. Monstrat igitur secundum quid est major Joannes Prophetis, secundum id scilicet quod est prope Christum: et ideo dicit: *Mitto ante faciem tuam*, hoc est prope te: sicut enim qui prope currum regis incedunt, aliis sunt clariores, ita et Joannes prope Christi presentiam. GLOSSA. Deinde alii Prophetæ missi sunt ut adventum Christi annuntiarent: isto autem, ut præpararet viam ipsius: unde sequitur: *Qui præparabit viam tuam ante te*: idest, pervia reddet tibi corda auditorum, penitentiam prædicando et baptizando. HILARIUS (can. 11 in Matth. super his verbis). Mystice autem desertum Spiritu sancto vacuum est sentiendum, in quo habitatio Dei nulla sit; in arundine homo talis ostenditur de gloria sæculi vitæ suæ inanitate speciosus, in se autem fructu veritatis cavus, exterior placens, et nullus interior, ad omnem ventorum motum, idest, immun-dorum spirituum flatum, movendus, neque ad consistendi firmitatem valens, et animæ medullis inanis. Veste autem,

corpus quo induitur anima signatur, quod lux ac lasciviis mollescit. In rebus transgressorum angelorum nuncupatio est: hi enim sæculi sunt potentes, mundique dominantes. Ergo vestiti mollibus in domibus regum sunt; idest illos quibus per luxum fluida et dissoluta sunt corpora, patet esse dæmonum habitationem. GREGORIUS (hom. 6). Joannes etiam mollibus vestitus non fuit, quia vitam peccantium non blandimentis fovit, sed rigore asperæ invectionis inerepavit, dicens (supra 8): *Genimina viperarum, etc.*

4. CHRYSOSTOMUS (homil. 88). Præmissa commendatione Joannis ex Prophetæ testimonio, non hic stetit, sed jam sententiam propriam de ipso inducit, dicens: *Amen dico vobis, non surrexit major inter natos mulierum Joanne Baptista.* RABANUS (super illud, *Non surrexit major Joanne Baptista*). Ac si diceret: Quid dicere per singula de commendatione Joannis? *Amen dico vobis, inter natos mulierum, etc.* Inter natos, inquit, mulierum, non virginum: mulieres enim propriè corruptæ vocantur. Si autem Maria aliquando mulier in Evangelio nuncupatur, sciendum est, Interpretem, mulierem pro femina posuisse, sicut ibi, "Mulier, ecce filius tuus:." Joan. 19. HIERONYMUS (ibidem). His ergo præfertur hominibus qui de mulieribus nati sunt et de concubitu viri, et non ei qui natus est ex Virgine et Spiritu sancto; quamvis in eo quod dicit, *Non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista*, non ceteris Prophetis et Patriarchis cunctisque hominibus Joannem prætulit, sed Joanni ceteros exæquavit: non enim statim sequitur ut si alii majores eo non sunt, ille major aliorum sit. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 28, in op. imp.). Sed tanta cum sit justitiæ altitudo ut in illa nemo possit esse perfectus nisi solus Deus; puto quia omnes sancti quantum ad subtilitatem divini judicii invicem sibi inferiores sunt aut priores. Ex quo intelligimus quoniam qui majorem se non habet, major omnibus est. CHRYSOSTOMUS in hom. 88. Ne autem rursus superabundantia laudum pariat aliquod inconveniens Judæis Joannem præferentibus Christo, convenienter hoc removet dicens, *Qui autem minor est in regno cælorum, hic major est illo.* AUGUSTINUS contra Adversarium legis et Prophetarum

(lib. 2, cap. 5). Argumentatur autem ex hoc hæreticus ita, velut ratiocinando, tamquam Joannes non pertineat ad regnum cælorum, et ob hoc multo minus ceteri Prophetæ illius populi, quibus major est Joannes. Hæc autem verba Domini duobus modis possunt intelligi: Aut enim regnum cælorum appellavit hoc quod nondum accepimus, de quo in fine dicturus est (infra 25): *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum*; et quia ibi sunt Angeli, quilibet in eis minor major est quolibet justo portante corpus quod corrumpitur. Aut si regnum cælorum intelligi voluit Ecclesiam, cuius filii sunt ab institutione generis humani usque nunc omnes justī, Dominus seipsum signavit: qui nascendi tempore minor erat Joanne: major autem divinitatis æternitate et dominica potestate. Proinde secundum priorem expositionem, ita distinguitur: *Qui minor est in regno cælorum*, ac deinde subinfertur, *Major est illo*. Secundum hanc autem posteriorem, ita: *Qui autem minor est*, ac deinde subinfertur, *In regno cælorum major est illo*. Chrysostomus (hom. 38 in Matth.). Dicit autem, *In regno cælorum*, idest in spiritualibus, et universis quæ sunt secundum cælum. Quidam autem dicunt quoniam de Apostolis hoc dixit Christus. Hieronymus (super, *Qui minor est in regno*). Nos autem simpliciter intelligamus, quia omnis sanctus qui jam cum Domino est, sit major illo qui adhuc consistit in prælio: aliud est enim victoriæ coronam possidere, aliud adhuc in acie dithicare.

5. GLOSSA. Quia dixerat superius: *Qui minor est in regno cælorum, est major Joanne*; ne videretur Joannes a regno cælorum esse alienus, hoc removet subdens: *A die autem Joannis Baptiste usque nunc regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud*. Gregorius (hom. 6). Per regnum cælorum supernum solium signatur, quo cum peccatores quolibet facinore polluti ad penitentiam redeunt, et semetipsos corrigunt, quasi prædatores in locum alienum intrant et violententer regnum cælorum rapiunt. Hieronymus (super, *A diebus Joannis Baptiste*). Si autem primus Joannes Baptista penitentiam populis nuntiavit dicens (supra 8), *Penitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum*; convenienter a diebus illius regnum cælorum vim patitur, et violenti ra-

piunt illud. Grandis est enim violentia, in terra nos esse generatos, et cælorum sedem querere, et possidere per virtutem quæ non tenuimus per naturam. Iulianus (can. 11). Vel aliter. Dominus Apostolos ire ad oves perditas Israel jussorat; sed omnis hæc prædicatio profectum publicanis et peccatoribus afferebat. Itaque vim regnum patitur, et violenti diripiunt: quia gloria Israel patribus debita, Prophetis nuntiata, a Christo oblata, fide Gentium occupatur et rapitur. Chrysostomus (hom. 38). Vel rapiunt regnum Dei per fidem Christi omnes qui cum festinatione veniunt: unde dicit: *A diebus usque Joannis usque nunc*; et ita impellit et festinare facit ad fidem suam, simul autem et his quæ antea dicta sunt a Joanne opitulatur. Si enim usque ad Joannem omnia completa sunt, ipse est qui venturus est: unde subdit: *Omnes enim Prophetæ et lex usque ad Joannem prophetaverunt*. Hieronymus (super his verbis). Non quod post Joannem excludat Prophetas; legimus enim in Actibus Apostolorum, cap. 21, et Agabum prophetizasse et quatuor virgines filias Philippi; sed quod lex et Prophetæ quos scriptoris legimus, quicquid prophetizaverunt, de Domino vaticinati sunt. Quando ergo dicitur, *Usque ad Joannem prophetaverunt*, Christi tempus ostenditur; et quem illi dixerunt esse venturum, Joannes venisse ostendit. Chrysostomus (hom. 38). Deinde aliam conjecturam sui adventus ponit, dicens: *Et si vultis recipere, ipse est Elias, qui venturus est*. Dicit Dominus in Malachia (cap. 4): "Mittam vobis Eliam Theobitum"; et de isto dicit: *Ecco ego mitto Angelum meum ante faciem tuam*. Hieronymus (super *Ipse est Elias*). Elias ergo Joannes dicitur, non secundum stultos philosophos, et quosdam hæreticos, qui metempsychosin, idest animas ex uno in aliud corpus migrationem introducunt; sed quod, juxta aliud testimonium Evangelii, venerit in spiritu et virtute Elias, et eandem Spiritus sancti vel gratiam habuerit vel mensuram. Sed et vitæ austeritas rigorque montis Elias et Joannis pares sunt: uterque in eremo, uterque zona pellicea cingebatur; ille, quoniam regem Achab et Jezabel impietatis arguit, fugere compulsum est; isto, quia Herodis et Herodiadis illicitas arguit nuptias, capite truncatur. Chrysostomus

(hom. 88). Et bene dixit, *Si vultis recipere, libertatem ostendens, et voluntariam expetens mentem. Est enim ille hic, et hic ille; quia præcursores facti sunt utrique. Hieronymus (loc. cit.). Hoc autem quod dictum est, Ipse est Elias, mysticum esse, et egere intelligentia, sequens Domini sermo demonstrat, dicens: Qui habet aures audiendi, audiat. Remigius. Ac si diceret: Qui habet aures cordis audiendi, idest intelligendi, intelligat: quia non dixit Joannem Eliam esse in persona, sed in spiritu.*

6. HILARIUS (can. 11). Totus hic sermo infidelitatis opprobrium est, et de affectu superioris quorimonie descendit: quia insolens plebs per diversa sermonum genera docta non fuerit. Chrysostomus (hom. 88). Unde et interrogatione utitur, monstrans quoniam nihil quod deberet fieri ad salutem eorum, derelictum est, dicens: *Qui autem similem aestimabo generationem istam?* GLOSSA (ordinaria). Quasi dicat: Tantus est Joannes: sed vos nec sibi nec mihi voluistis credere: et ideo cui vos similes aestimabo? Per generationem accipit communiter et Judæos, et se cum Joanne. Remigius. Mox autem sibi ipsi respondet, subjungens: *Similis est pueris sedentibus in foro, qui clamantes coequalibus dicunt: Cecinimus vobis, et non saltastis; lamentavimus, et non planxistis.* HILARIUS (can. 11, in medio). In pueris Prophetæ signantur, qui in simplicitate sensus, ut pueri, prædicaverunt, et in medio synagogæ tamquam in publico fori conventu coarguunt, quod cantantibus sibi officio corporis non obsecundaverint, et quod dictis suis non paruerint: ad cantantium enim modum saltantium motus aptatur. Prophetæ enim ad confessionem psallendi Deo provocaverunt, ut cantico Moysi tenetur, ut Isaie, ut David. Hieronymus (super *Similis est pueris*). Dicunt ergo: *Cecinimus vobis, et non saltastis:* idest, provocavimus vos ut ad nostrum canticum bona opera faceretis, et nolulistis. Lamentati sumus, et vos ad penitentiam provocavimus; et nec hoc quidem facere voluistis, spernentes utramque prædicationem, tam exhortationis ad virtutes, quam penitentis post peccata. Remigius. Quid est autem quod dicit, *Coequalibus?* Numquid infideles Judæi coequales erant sanctis Prophetis? Sed hoc dicit, quoniam de una stirpe

orti fuerunt. Hieronymus (ibidem). Pueri etiam sunt de quibus Iesus loquitur (cap. 8): "Ecce ego et pueri mei quos dedit mihi Dominus." Isti ergo pueri sedent in foro, ubi multa venalia sunt, et dicunt, Chrysostomus (hom. 88, circa med.): *Cecinimus vobis, et non saltastis;* hoc est, remissam vitam ostendi, et non persuasi estis: *Lamentavimus, et non planxistis;* hoc est, Joannes duram sustinuit vitam, et non attendistis. Non autem dicit ille illud et ego hoc, sed communiter: quia una intentio utriusque erat; unde sequitur: *Venit enim Joannes neque manducans neque bibens; et dicunt: Demonium habet. Venit Filius hominis, etc.* AUGUSTINUS contra Faustum (lib. 16, c. 81). Vellem autem ut mihi Manichæi dicerent quid manducabat et quid bibebat Christus, qui in comparatione Joannis non manducantis neque bibentis, hic se dixit manducantem ac bibentem. Non enim dictum est quod Joannes omnino non biberet; sed quod vinum et siceram non biberet; bibebat ergo aquam. Cibum autem ejus non omnino nullus erat, sed locustæ, et mel silvestre. Unde ergo dictus est non manducans neque bibens, nisi quia illo victu quo Judæi utebantur, non utebatur? Hoc ergo Dominus nisi uteretur, non in ejus comparatione manducans bibensque diceretur. Mirum autem si non manducans dicitur, qui locustas et mel comedit, et manducans dicitur qui pane et olere contentus est. Chrysostomus (hom. 88 in Matth.). Dicit ergo, *Venit Jesus;* ac si dicat: Per contrariam viam venimus ego et Joannes, et idem fecimus: sicut si venatores per duas contrarias vias aliquid animal insequantur, ut in alterum incidat. Universum autem hominum genus jejunium et duram vitam admiratur; et propter hoc dispensatum est a prima veritate ita nutriri Joannem, ut per hoc digna fide essent quæ dicerentur ab ipso. Incosuit siquidem Dominus per hanc viam quando quadraginta diebus jejunavit; sed tamen et aliter docuit quod sibi esset credendum; multo enim majus erat quod testaretur pro eo Joannes qui per hanc viam incoarserat, quam quod ipse per hanc viam incederet. Aliter Joannes nihil plus ostendit præter vitam et justitiam; Christus autem et a miraculis testimonium habebat. Dimittens ergo Joannem jejunio fulgere, ipse contrariam

incessit viam, ad mensam intrans publicanorum, et manducans et bibens. Hieronymus (ibidem). Si ergo jejunium vobis placet, cur Joannes displicuit? Si saturitas, cur Filius hominis? Quorum alterum dæmonium habentem, alterum voracem et ebrium nuncupastis. Chrysostomus (hom. 88 in Matth. post med.). Qualem igitur jam excusationem accipient? Propter hoc subdit: *Et justificata est sapientia a filiis suis*: hoc est, etsi vos persuasi non estis, sed me jam incusare non habetis: quod et de Patre ait Propheta, Psal. 1: " Ut justificeris in sermonibus tuis: „ etsi enim nihil in vobis expleatur a procuratore Dei, quæ est circa vos; omnia quæ sunt ex parte sua, complet, ut inverecundis neque umbram relinquat ingratis dubitationis. Hieronymus (super *Cæpit Jesus exprobrare*). *Justificata est ergo sapientia a filiis suis*; idest, Dei dispensatio atque doctrina, vel ipse Christus, qui est Dei virtus et Dei sapientia, juste fecisse, ab Apostolis suis filiis comprobatus est. Hilarius (can. 11 in Matth. a medio). Est autem ipsa sapientia non ex effectu, sed ex natura. Plures enim dictum apostolicum, quod ait, 1 Corinth. 1: " Christum Dei sapientiam et Dei virtutem, „ his modis solent eludere, quod in eo ex Virgine creando efficax Dei sapientia et virtus extiterit. Sed ne, tale posset intelligi, ipsum se sapientiam nuncupavit, eam in se, non quæ sunt ejus ostendens. Non enim idein opus virtutis et virtus; et efficiens discernitur ab effectu. Augustinus de Quæst. Evang. (lib. 2, cap. 2). Vel *justificata est sapientia a filiis suis*: quia sancti Apostoli intellexerunt regnum Dei non esse in esca et potu, sed in æquanimitate tolerandi; quos nec copia sublevat, nec deprimit egestas; unde et Paulus dicebat Philipp. 4, " Scio abundare et penuriam pati. „ Hieronymus (ibid. ut sup.). In quibusdam libris legitur: *Justificata est sapientia ab operibus suis*: sapientia namque non quærit vocis testimonium, sed operum. Chrysostomus (hom. 88). Si autem exempla vilia sunt de pueris, non mireris: ad imbecillitatem enim audientium loquebatur: sicut Ezechiel multa dicit exempla Judeis convenientia, Dei magnitudine indigna. Hilarius (can. 10, a med.). Mystice autem Judæos nec Joannis predicatio inflexit, quibus et lex gravis visa est,

potibus cibisque præscriptis, et difficilis et molesta peccatum in se, quod dæmonium nuncupat, habens: quia per observantiæ difficultatem necesse eis esset in lege peccare: rursusque in Christo Evangelii prædicatio vitæ libertate non placuit, per quam difficultates legis et onera laxata sunt, et ad eam publicani peccatoresque crediderunt. Atque ita tot et tantis admonitionum generibus frustra habitis, nec per gratiam justificantur, et a lege sunt abdicati: et *justificata est sapientia a filiis suis*, ab his scilicet qui regnum cælorum fidei justificatione diripiunt, confidentes justum sapientiæ opus, quod munus suum ad fideles a contumacibus transtulerit.

7. GLOSSA (ordinaria). Hucusque Judæos communiter increpaverat; nunc autem quasi nominatim quasdam civitates increpat, quibus specialiter prædicaverat, nec tamen converti volebant: unde dicitur: *Tunc cæpit exprobrare civitatibus in quibus factæ sunt plurimæ virtutes ejus, quia non egissent penitentiam*. Hieronymus (super *Tunc cæpit exprobrare*). Exprobratio enim civitatum Corozaim et Bethsaidæ et Capharnaum, capituli hujus titulo panditur, quod ideo exprobraverit eis, quia post factas virtutes et signa quamplurima, non egerint penitentiam: unde subdit: *Væ tibi, Corozaim, væ tibi, Bethsaida*. Chrysostomus (hom. 88). Ut autem non dicas a natura ipsos esse malos, ponit nomen civitatis, scilicet Bethsaida, a qua quandoque processerunt Apostoli; etenim Philippus et duo binarii principalium Apostolorum hinc fuerunt: scilicet Petrus et Andreas, Jacobus et Joannes. Hieronymus (super *Væ tibi, Corozaim*). Sed per hoc quod dicit, *Væ, hæ urbes Galilææ a Salvatore planguntur*, quod post tanta signa atque virtutes non egerint penitentiam. Rabanus. Corozaim autem, quæ interpretatur mysterium meum, et Bethsaida, quæ domus fructuum, vel domus venatorum dicitur, civitates sunt Galilææ sitæ in littore maris Galilææ. Plangit ergo Dominus civitates quæ quondam mysterium Dei tenuerunt, et virtutum jam fructum genere debuerunt, et in quas spirituales venatores sunt missi. Hieronymus (ibid.). Et præferunt eis Tyrus et Sidon urbes idolatriæ et vitis deditæ; et ideo sequitur: *Quia si in Tyro et Sidone fa-*

que essent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere poenitentiam egissent. GREGORIUS, 35 Moral. (c. 5, super illud Job 41, "Ago poenitentiam in favilla: ", in novis exempl. cap. 2). In cilicio quidem asperitas, quæ punctio peccatorum, in cinere autem pulvis ostenditur mortuorum: et ideo utrumque hoc adhiberi ad poenitentiam solet, ut in punctione cilicii cognoscamus quid per culpam fecimus, et in favilla cineris perpendamus quid per iudicium facti sumus. RABANUS (super, *Si in Tyro et Sidone*). Tyrus autem et Sidon sunt urbes Phœnicis. Interpretatur autem Tyrus angustia, et Sidon venatio; et significat Gentes quæ venator diaboli in angustia peccatorum comprehendit, sed Salvator Jesus per Evangelium absolvit. HIERONYMUS (super *Væ tibi, Corozaim*). Querimus autem ubi scriptum sit quod in Corozaim et Bethsaida Dominus signa fecerit. Supra (cap. 9) legimus: *Et circumibat civitates omnes et vicus, curans omnem infirmitatem*, et reliqua: inter ceteras ergo urbes et viculos existimandum est in Corozaim et in Bethsaida Dominum signa fecisse. AUGUSTINUS de Perseverantia (cap. 9, parum a princ.). Non ergo verum est quod his temporibus et his locis Evangelium ejus prædicatum non est, in quibus tales omnes futuros esse præciebat, quales multi in ejus corporali præsentia fuerunt, qui in eum nec suscitatis ab eo mortuis credere voluerunt. Ecce enim Dominus attestatur quod Tyrii et Sidonii acturi essent magnæ humilitatis poenitentiam, si in eis facta essent divinarum signa virtutum. Porro si etiam secundum facta quæ facturi essent si viverent, mortui judicantur: profecto quia fideles futuri erant isti, si eis cum tantis miraculis Evangelium fuisset prædicatum, non sunt utique puniendi, et tamen in die iudicii puniuntur: sequitur enim: *Verumtamen dico vobis, etc.* Severius ergo puniuntur illi, isti remissius. HIERONYMUS (ibidem). Quod ideo est, quia Tyrus et Sidon naturalem tantum legem calcaverant: istæ vero civitates post transgressionem naturalis legis et scripturæ, etiam signa quæ apud eos facta sunt, parvi duxerunt. RABANUS (ubi supra). Impletum autem hodie videmus dictum Salvatoris: quia scilicet Corozaim et Bethsaida præsentem Domino credere no-

luerunt; Tyrus autem et Sidon, postea evangelizantibus discipulis crediderunt. REMIGIUS. Capharnaum autem metropolis erat Galilææ, et insignis civitas illius provincie: et ideo Dominus specialiter mentionem illius facit, dicens: *Et tu, Capharnaum, numquid usque in cælum exaltaberis? Usque ad infernum descendes.* HIERONYMUS (super *Et tu, Capharnaum*). In altero exemplari reperimus: *Et tu, Capharnaum, quæ usque ad cælum exallata es, usque ad inferna descendes: et est duplex intelligentia.* Vel ideo ad inferna descendes, quia contra prædicationem meam superbissime restitisti: vel ideo quia exaltata usque in cælum meo hospitio, et meis signis atque virtutibus tantum habens privilegium, majoribus plecteris suppliciis, quod his quoque credere noluisti. REMIGIUS. Non solum autem Tyri et Sidonis, sed ipsæ Sodomorum et Gomorrhæorum fuerunt levia peccata per comparisonem: et ideo sequitur: *Quia si in Sodomis factæ essent virtutes quæ factæ sunt in te, forte mansissent usque in hunc diem.* CHRYSOSTOMUS (hom. 38, in Matth. a med.). In quo augetur eorum accusatio: etenim maxima malitiæ demonstratio est, cum non solum his qui tunc erant, sed his qui unquam fuerant mali, apparent deteriores. HIERONYMUS (super *Si in Tyro et Sidone*). In Capharnaum autem, quæ interpretatur villa pulcherrima, condemnatur Jerusalem, cum dicitur per Ezechielem, cap. 16: "Justificata est Sodoma ex te." REMIGIUS. Ideo autem Dominus, qui omnia novit, in hoc loco verbum dubitativum posuit, scilicet *forte*, ut demonstraret, quia liberum arbitrium concessum est hominibus. Sequitur: *Verumtamen dico vobis, quia terræ Sodomorum remissius erit in die iudicii quam vobis.* Et sciendum est, quod nomine civitatis vel terræ, non ædificia vel domorum parietes Dominus increpat; sed homines in eis commorantes; secundum speciem tropi, quæ est metonymia, in qua per hoc quod continet id quod continetur ostenditur. Per hoc autem quod dicit, *Remissius erit in die iudicii*, aperte demonstrat quia diversa sunt supplicia in inferno, sicut et diversæ sunt mansiones in regno cælorum. HIERONYMUS (super illud, *Si in Tyro et Sidone*). Querat autem prudens lector, et dicat: Si Tyrus et Sidon et Sodoma potuerunt agere pos-

nitentiam ad prædicationem Salvatoris, signorumque miracula: non sunt in culpa, quia non crediderunt; sed vitii silentium in eo est qui acturis poenitentiam noluit prædicare. Ad quod facilis et aperta est responsio: ignorare nos iudicia Dei, et singularem ejus dispensationum sacramenta nescire. Propositum fuerat Domino Judææ fines non excedere, ne justam Pharissæi et sacerdotibus occasionem persecutionis daret: unde et Apostolis præcepit (supra 10): *In viam Gentium ne abieritis*. Corozaim et Bethsaida damnantur, quod præsentem Domino credere noluerunt: Tyrus et Sidon justificantur, quod Apostolis illius crediderunt. Non quæras tempora, cum credentium intuearis salutem. REMIGIUS. Solvitur autem et aliter. Fortassis erant plurimi in Corozaim et Bethsaida qui credituri erant: et erant multi in Tyro et Sidone qui non erant credituri; et ideo non erant digni Evangelio. Dominus ergo ideo habitatoribus Corozaim et Bethsaidæ prædicavit, ut illi qui credituri erant, crederent; et habitatoribus Tyri et Sidonis prædicare noluit, ne forte illi qui non erant credituri, contemptu Evangelii deteriores facti atrocius punirentur. AUGUSTINUS de bono Perseverantiæ (cap. 10). Quidam autem disputator catholicus non ignobilis hunc Evangelii locum sic exposuit ut diceret, præscisse Dominum Tyrios et Sidonios a fide fuisse postea receduros, cum factis apud se miraculis credidissent; et misericordia potius non eum illic ista fecisse, quoniam graviore poenæ obnoxii fierent, si fidem quam tenuerant reliquissent, quam si eam nullo tempore tenuissent. Vel aliter. Præscivit profecto Deus beneficia sua, quibus nos liberare dignatur. Hæc autem est prædestinatio sanctorum, præscientia scilicet et præparatio beneficiorum Dei, quibus certissime liberantur quicumque liberantur. Ceteri autem non nisi in massa perditionis justo divino iudicio relinquuntur, ubi Tyrii relictii sunt et Sidonii, qui etiam credere poterant, si multa Christi signa vidissent: sed quoniam ut crederent non eis erat datum, et unde crederent est negatum. Ex quo apparet habere quosdam in ipso ingenio divinum naturaliter munus intelligentiæ, quo moveantur ad fidem, si congrua suis mentibus vel audiant verba

vel signa conspiciant: et tamen si Dei altiore iudicio a perditionis massa non sunt gratiæ prædestinatione discreti, nec ipsa eis adhibentur vel dicta divina vel facta, per quæ possent credere, si audirent utique talia vel viderent. In eadem perditionis massa relictii sunt etiam Judæi, qui non potuerunt credere factis in conspectu suo tam magnis clarisque virtutibus. Cur enim non poterant credere, non tacuit Evangelium dicens: *Dum autem tanta signa fecisset coram eis, non poterant credere: quia dixit Isaias: Ecce cæcavi oculos illorum, et induravi cor eorum*. Non erant ergo sic excæcati oculi nec sic induratum cor Tyriorum et Sidoniorum: quia credidissent, si qualia viderunt isti, signa vidissent. Sed nec illis profuit quod poterant credere quia prædestinati non erant, nec istis obfuisse quod non poterant credere, si ita prædestinati essent ut eos cæcos Dominus illuminaret, et induratis cor lapideum vellet auferre. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 82). Hoc autem quod hic dicitur, etiam Lucas commemorat, continuatim euidam sermone Domini etiam hoc ex ipsius ore conjungens: unde magis videtur ipse hoc ordine illa commemorare quo a Domino dicta sunt: Matthæus autem suæ recordationis ordinem tenuisse. Aut illud quod Matthæus ait, *Tunc cepit exprobrare civitatibus*, sic accipiendum putant ut punctum ipsum temporis voluisse creditur exprimere, in hoc quod est. *Tunc*; non autem ipsum tempus aliquanto latius quo hic multa gerebantur et dicebantur. Quisque ergo hoc credit, credat hoc esse bis dictum. Cum enim apud unum Evangelistam inveniantur quædam quæ bis dixerat Dominus, sicut apud Lucam de non tollenda pera in via; quid mirum si aliquid aliud bis dictum sigillatim a singulis dicitur eodem ordine quo dictum est? Et ideo diversus ordo apparet in singulis: quia et tunc quando ille, et tunc quando iste commemorat, dictum est.

8. CHRYSTOSTOMUS (hom. 28, in op. imp.). Quia sciebat Dominus multos de superiori questione dubituros, scilicet quod Judæi Christum non receperunt, quem gentilitas tam prona suscepit; respondet hic cogitationibus eorum; et ideo dicit: *Respondens Jesus dixit: Confiteor tibi, Pater, Domine celi et terræ*. GLOSSA (ordina-

ria. Id est, qui facis cœlos, et relinquis in terrenitate quos vis. Vel ad litteram. AUGUSTINUS, de verbis Domini (serm. 8). Si Christus dixit, *Confiteor*, a quo longe est omne peccatum; confessio non est solius peccatoris, sed aliquando etiam laudatoris. Confitemur ergo sive laudantes Deum, sive accusantes nosmetipsos. Dixit ergo, *Confiteor tibi*; id est, laudo te, non accuso me. HIERONYMUS. Audiant ergo qui Salvatorem non natum, sed creatum calumniantur, quod Patrem suum vocet cœli et terræ Dominum. Si enim et ipse creatura est, et creatura conditorem suum patrem appellare potest, stultum fuit non et sui, et cœli, et terræ dominum, vel patrem similiter appellare. Gratias autem agit, quod Apostolis adventus sui aperuerit sacramenta, quæ ignoraverunt Scribæ et Pharisei, qui sibi sapientes videntur et in conspectu suo prudentes: et ideo sequitur: *Quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis*. AUGUSTINUS de verbis Domini (serm. 8). Nomine sapientum et prudentum superbos intelligi posse ipse exposuit, cum ait, *Revelasti ea parvulis*: quid enim est *parvulis*, nisi humilibus? GREGORIUS, 27 Moral. (cap. 9, super illud Job 36: "In manibus abscondit lucem:", in novis exempl. cap. 7). Quod enim non subjungit, *Revelasti ea stultis*, sed *parvulis*, tumorem se damnasce innuit, non acumen. CHRYSOSTOMUS (homil. 39 in Matth.). Vel dicens sapientes, non veram sapientiam dicit, sed eam quam videbantur Scribæ et Pharisei ab eloquentia habere. Propter hoc neque dixit, *Revelasti ea stultis*, sed *parvulis*, id est informibus aut rusticis: in quo erudit nos per omnia ab elatione erui, humilitatem autem zelare. HILARIUS (can. 11 in Matth.). Cœlestium ergo verborum arcana atque virtutes sapientibus absconduntur, et parvulis revelantur; parvulis malitia, non sensu; sapientibus vero stultitiæ suæ præsumptione, non sapientiæ causa. CHRYSOSTOMUS (homil. 39, ut supra). Revelatum autem esse his, dignum est lætitiæ; occultari autem his, non lætitiæ, sed lacrymis dignum est. Non ergo propter hoc lætatur, sed quoniam quæ sapientes non cognoverunt, cognoverunt hi. HILARIUS (ut supra). Facti autem hujus æquitatem Dominus paternæ voluntatis judicio confirmet; ut qui indignan-

tur parvuli in Deo fieri, stulti deinceps in sapientia sua fiant: et ideo subditur: *Ita, Pater, quoniam sic placitum fuit antequam*. GREGORIUS, 25 Moral. (cap. 15, super illud Job 34: "Quis est qui condemnet?" cap. 13, in novis exempl.). Quibus verbis exempla humilitatis accipimus, ne temere discutere superna consilia de aliorum vocatione, aliorum vero repulsionem præsumamus: ostendens quod injustum esse non potest quod placuit justo. HIERONYMUS (ubi supra). In his etiam verbis blandientis affectu loquitur ad Patrem, ut cœptum in Apostolis compleatur beneficium. CHRYSOSTOMUS (hom. 39). Hæc autem quæ Dominus discipulis dixit, studiosiores eos fecerunt: quia enim consequens erat eos de se magna sapere, quia dæmones abigebant, ideo hic eos reprimit: revelatio enim erat quod eis factum est, non illorum studium; ideoque scribæ, sapientes et prudentes existimantes se esse, exiderunt propter proprium tumorem: unde si propter hoc ab eis abscondita sunt Dei mysteria, Timete, dicit, et vos. et manete parvuli: hoc enim fecit v. s. revelatione potiri. Sicut autem cum Paulus dicit, Rom. 1: "Tradidit illos Deus in reprobum sensum; non hoc dicit inducens Deum hoc agentem, sed illos qui causam tribuerunt, ita et hic: *Abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus*. Et propter quid abscondita sunt ab illis? Audi Paulum dicentem, Rom. 10, quoniam "querentes propriam justitiam statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti."

9. CHRYSOSTOMUS (hom. 39). Quia dixerat: *Confiteor tibi, Pater, quoniam abscondisti hæc a sapientibus*: ut non existimes quoniam ita gratias agit Patri, sicut si ipse sit hac virtute privatus, consequenter adjungit: *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo*. Cum autem audieris quoniam *tradita sunt*, nihil humanum suspiceris: ut enim non duos deos ingenitos esse æstimes, hanc ponit dictionem. Simul enim cum genitus est, omnium dominator fuit. HIERONYMUS (super *Omnia mihi tradita sunt*). Alioquin si juxta nostram fragilitatem sentire volumus, cum cœperit habere qui accepit, incipiet non habere qui dedit. Vel tradita sibi omnia, non cœlum et terra et elementa intelligenda sunt, et cetera quæ ipse fecit et condidit; sed hi qui per Filium accessum ha-

bent ad Patrem. HILARIUS. Vel hoc dixit ne quid in illo minus quam quod in Deo est, aestimaretur. AUGUSTINUS contra Maximum (lib. 8, cap. 12). Nam si minus habet in potestate aliquid quam Pater, non sunt ejus omnia quæ habet Pater: gignendo enim dedit Pater potentiam Filio, sicut omnia, quæ habet in substantia sua, gignendo dedit ei quem genuit de substantia sua. HILARIUS (can. 12 in Matth.). Deinde in mutua cognitione Patris et Filii dat intelligere non aliud in Filio quam quod in Patre extitisse: sequitur enim: *Et nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius*. CHRYSOSTOMUS (homil. 89, in Matth.). Ex eo enim quod solus Patrem novit, latenter ostendit ejusdem se esse substantiæ; ac si diceret: Quid mirum est, si omnium sum dominator, cum aliquid aliud majus habeam, scilicet scire Patrem, et ejusdem esse substantiæ? HILARIUS (can. 11, ante finem). Eandem enim utriusque in mutua cognitione docet esse substantiam; cum qui Filium cognosceret, Patrem quoque cogniturus esset in Filio; quia omnia ei a Patre sunt tradita. CHRYSOSTOMUS (hom. 88, in op. imp.). Cum autem dicat, *Neque Patrem aliquis cognoscit nisi Filius*, hoc ait non quoniam eum omnes omnino ignorent; sed quoniam cognitione qua ipse eum novit, nullus eum scit; quod et de Filio dicendum est. Neque etiam de ignoto quodam Deo hoc dixit, sicut Marcion ait. AUGUSTINUS, 1 de Trinit. (cap. 8). Denique propter substantiæ inseparabilitatem sufficienter aliquando nominatur vel solus Pater vel solus Filius: neq. inde separatur utriusque Spiritus, qui propriè dicitur Spiritus veritatis. HIERONYMUS (super *Nemo novit Filium*). Erubescat ergo Eunomius hæreticus tantam sibi notitiam Patris et Filii quantam ad alterutrum inter se habent, vindicans. Quod si inde contendit, et suam consolatur insaniam, quia sequitur, *Et cui voluerit Filius revelare*; aliud est naturæ æqualitate nosse quod noveris, aliud revelantis dignatione. AUGUSTINUS, 7 de Trinit. (cap. 8). Revelatur autem Pater per Filium, idest per Verbum suum. Si enim hoc verbum quod nos proferimus temporale et transitorium, et seipsum ostendit, et illud de quo loquimur; quanto magis Verbum Dei, per quod facta sunt omnia, quod

ita ostendit Patrem sicuti est Pater, quia et ipsum ita est et hoc est quod Pater? AUGUSTINUS de quæst. Evang. (l. 2, c. 1). Cum autem diceret, *Nemo novit Filium nisi Pater*, non dixit, Et cui voluerit Pater Filium revelare; sed cum diceret, *Nemo novit Patrem nisi Filius*, addidit, *Et cui voluerit Filius revelare*: quod non ita intelligendum est quasi Filius a nullo possit agnosci nisi a Patre solo, Pater autem non solum a Filio, sed etiam ab eis quibus revelaverit Filius: sic enim potius dictum est, ut intelligamus Patrem et ipsum Filium per Filium revelari, quia ipse est mentis nostræ lumen, et quod postea intulit, *Et cui voluerit Filius revelare*, non tantum Patrem, sed etiam Filium accipiamus: ad totum enim quod dixit, illatum est: Verbo enim suo se Pater declarat; verbum autem non solum id quod per verbum declaratur, sed etiam seipsum declarat. CHRYSOSTOMUS (hom. 89 in Matth., op. imp.). Si ergo Patrem revelat, et seipsum revelat. Sed hoc quidem ut manifestum dimisit; illud autem posuit, quia scilicet poterat esse dubium. Per hoc etiam instruit quod adeo concordat Patri quod non est possibile aliquem venire ad Patrem nisi per Filium; hoc enim maxime scandalizabat, quod videbatur Deo contrarius; et ideo per omnia hoc destruere studuit.

10. CHRYSOSTOMUS (hom. 89, ante med.). Per ea quæ dicta sunt, in desiderium sui discipulos constituerat, ostendens ineffabilem suam virtutem; nunc autem eos ad se vocat, dicens: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis*. AUGUSTINUS de verbis Domini (serm. 10 in princ.). Quare enim omnes laboramus, nisi quia sumus homines mortales, lutea vasa portantes, quæ faciunt invicem angustias? Sed si angustiantur vasa carnis, dilatentur spatia caritatis. Ad quid ergo dicit, *Venite ad me, omnes qui laboratis*, nisi ut non laboretis? HILARIUS (c. 11, circa finem). Legis etiam difficultatibus laborantes et peccatis sæculi oneratos ad se advocat. HIERONYMUS. Gravia enim esse onera peccati, et Zacharias Propheta testatur, cap. 5, iniquitatem dicens sedere super talentum plumbi. Et Psalmista, Psal. 87, complevit: "Iniquitates meæ aggravatæ sunt super me." GREGORIUS, 30 Mor. (cap. 28, super illud Job 89: "Quis dimisit onagram?", c. 12

in nov. exempl.). Asperum etiam jugum et durum servitutis pondus est subesse temporalibus, ambire terrena, retinere labentia, velle stare in non stantibus, appetere quidem transeuntia, sed cum transeuntibus nolle transire. Dum enim contra votum cuncta fugiunt, quæ prius mentem ex desiderio adeptionis affligerant, post ex pavore amissionis premunt. CHRYSOSTOMUS (hom. 39, in Matth.). Non autem dicit, Venite ille et ille; sed omnes qui in sollicitudinibus, qui in tristitiis, qui in peccatis estis; non ut expetam noxas, sed ut solvam peccata. Venite, non quoniam indigeo vestra gloria, sed quia volo vestram salutem: unde dicit: *Et ego reficiam vos*; non dixit, Salvabo solum: sed, quod multo amplius erat, *Reficiam vos*; idest, in omni quiete constituam. RABANUS. Non solum exonerabo, sed interna refectioe saturabo. REMIGIUS. Venite, dicit, non pedibus, sed moribus; non corpore, sed fide. Iste namque est spiritualis accessus, quo quisque Deo appropinquat: et ideo sequitur: *Tollite jugum meum super vos*. RABANUS. Jugum Christi est Evangelium Christi, quod Judæos et Gentes in unitate fidei conjungit et sociat. Hoc autem super nos jubemur sumere, idest in honore habere, ne forte subtile ponentes, idest illud prave contemneres, lutulentis pedibus vitiorum conculemus: unde subditur: *Discite a me*. AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 10). Non mundum fabricare, non in ipso mundo miracula facere; sed *quia mitis sum et humilis corde*. Magnus esse vis? A minimo incipe. Cogitas magnam fabricam constituere celsitudinis? De fundamento prius cogita humilitatis. Et quanto quisque vult superponere majus ædificium, tanto altius fodiat fundamentum. Quo autem perventurum est cacumen nostri ædificii? Usque ad conspectum Dei. RABANUS (super *Tollite jugum meum super vos*). Discendum ergo nobis est a Salvatore nostro ut simus mites moribus et humiles mentibus: neminem lædamus, neminem contemnamus, et virtutes quas foris ostendimus in opere, intus teneamus in corde. CHRYSOSTOMUS (hom. 39, in Matth.). Et ideo incipiens divinas leges, ab humilitate incipit; et maximum præmium ponit, dicens: *Et invenietis requiem animabus vestris*. Hoc maximum est præmium: non enim alteri efficeris utilis solum, sed teipsum requiescere facis; et

ante futura hanc tibi dat promissionem; in futuro autem perpetua gaudebis requie. CHRYSOSTOMUS (ibidem). Et ne formidarent quia dixerat *onus et jugum*, subdit: *Jugum enim meum suave est, et onus meum leve*. HILARIUS. Jugi autem suavis et levis oneris blandimenta proponit, ut credentibus ejus boni scientiam præstet quod ipse solus novit in Patre. GREGORIUS, 4 Moral. (cap. 39, super illud Job 3: "Impii cessaverunt:," cap. 32, in nov. exempl.). Quid grave mentis nostræ cervicibus imponit qui vitare omne desiderium quod perturbat præcipit, qui declinare laboriosa mundi hujus itinera monet? HILARIUS (can. 11, in fine illius). Et quid jugo ipso suavius, quid onere levius? Probatiorem fieri, scelere abstinere, bonum velle, malum nolle, amare omnes, odisse nullum, æterna consequi, præsentibus non capi, nolle inferre alteri quod sibi perpeti sit molestum. RABANUS (hoc loco). Sed quomodo jugum Christi suave, cum supra dicatur, cap. 7: *Arcta est via quæ ducit ad vitam*? Sed quod angusto initio incipitur, processu temporis ineffabili dilectionis dulcedine dilatatur. AUGUSTINUS de verbis Domini (serm. 9). Item qui jugum Domini intrepida cervice subierunt, tam difficilia pericula patiuntur, ut non a laboribus ad quietem, sed a quiete ad laborem vocari videantur. Sed profecto aderat Spiritus sanctus, qui in exterioris hominis corruptione interiorem renovaret de die in diem; et gustata requie spirituali in affluentia deliciarum Dei in spe futuræ beatitudinis, omnia præsentia deliniret aspera, et omnia gravia relevaret. Secari et uri se homines patiuntur, ut dolores non æterni, sed aliquanto diuturnioris ulceris, acriorum dolorum pretio redimantur. Quibus tempestatibus vel penis importuni sunt mercatores, ut divitias perituras acquirant? Sed qui has non amant, eadem gravia patiuntur; qui vero amant, eadem quidem, sed non gravia patiuntur. Omnia enim sæva et immania, prorsus facilia et prope nulla efficit amor: quanto ergo facilius ad veram beatitudinem caritas facit quod ad miseriam, quantum potuit, cupiditas fecit? HIERONYMUS (super *Jugum meum suave est*). Quomodo etiam levius est lege Evangelium, cum in lege homicidium et adulterium, in Evangelio ira concupiscentiaque pu-

niantur; in lege enim multa præcepta sunt, quæ Apostolus non posse compleri plenissime docet: in lege opera requiruntur; in Evangelio voluntas queritur, quæ etsi effectum non habuerit, tamen præmium non amittit, Evangelium ea præcipit quæ possumus, ne scilicet concupiscamus: hoc in nostro arbitrio est; lex cum voluntatem non puniat, punit effectum, ne adulterium facias. Finge in persecutione aliquam virginem prostitutam: hæc apud Evangelium, quia voluntate non peccat, virgo suscipitur; in lege quasi corrupta repudiatur.

CAPUT XII.

1. In illo tempore abiit Jesus per sabbato; discipuli autem ejus esurientes cuperunt vellere spicas, et manducare. Pharisei autem videntes dixerunt ei: Ecce discipuli tui faciunt quod non licet eis facere sabbatis. At ille dixit eis: Non legistis quid fecerit David, quando esurivit ipse et qui cum eo erant: quomodo intravit in domum Dei, et panes propositionis comedit, quos non licebat ei edere, neque his qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus? Aut non legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, et sine crimine sunt? Dico autem vobis, quia templo major est hic. Si autem sciretis quid est, Misericordiam volo, et non sacrificium; nunquam condemnassetis innocentes. Dominus enim est Filius hominis etiam sabbati.

2. Et cum inde transisset, venit in synagogam eorum. Et ecce homo manum habens aridam: et interrogabant eum, dicentes: Si licet sabbatis curare? ut accusarent eum. Ipse autem dixit illis: Quis erit ex vobis homo qui habeat ovem unam, et si ceciderit hæc sabbatis in foveam, nonne tonabit et levabit eam? Quanto magis melior est homo ovis? Itaque licet sabbatis benefacere. Tunc ait homini: Extende manum tuam. Et extendit, et restituta est sanitati, sicut altera.

3. Exeuntes autem Pharisei, consilium faciebant adversus eum, quomodo perderent eum. Jesus autem relictus, recessit inde; et secuti sunt eum multi, et curavit eos omnes. Et præcepit eis ne manifestum eum facerent; ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam dicentem: Ecce puer meus, quem ego elegi; dilectus meus, in quo bene complacuit animæ meæ: bonam spiritum meum super eum, et iudicium gentibus nuntiabit. Non contendet neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus: arundinem quassatum non confringet, et linum fumigans non extinguet; donec efficiat ad victoriam iudicium: et in nomine ejus gentes sperabunt.

4. Tunc oblatus est ei demonium habens, cæcus et mutus; et curavit eum, ita ut loqueretur et videret. Et stupebant omnes turbæ, et dicebant: Numquid hic est filius David? Pharisei autem au-

dicentes dixerunt: Hic non efficit damones nisi in Beelzebub principe demoniorum.

5. Jesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum divisum contra se, desolabitur, et omnis civitas, vel domus divisa contra se, non stabit. Et si satanas satanam efficit, adversus se divisus est: quomodo ergo stabit regnum ejus?

6. Et si ego in Beelzebub efficio demones, illi vestri in quo efficiunt? Ideo ipsi iudices vestri erunt. Si autem ego in spiritu Dei efficio demones, igitur pervenit in vos regnum Dei.

7. Aut quomodo potest quisquam intrare in domum fortis, et vasa ejus diripere, nisi prius alligaverit fortem? Et tunc domum illius diripiet.

8. Qui non est mecum, contra me est; et qui non congregat mecum spargit.

9. Ideo dico vobis: Omne peccatum et blasphemia remittitur hominibus; spiritus autem blasphemie non remittitur. Et quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei; qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc sæculo neque in futuro.

10. Aut facite arborem bonam, et fructum ejus bonum; aut facite arborem malam, et fructum ejus malum: siquidem ex fructu arbor agnoscitur. Progentes viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? Ex abundantia enim cordis os loquitur. Bonus homo de bono thesauro profert bona, et malus homo de malo thesauro profert mala.

11. Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii. Ex verbis enim tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis.

12. Tunc responderunt ei quidam de scribis et pharisæis, dicentes: Magister, volumus a te signum videre. Qui respondens ait illis: Generatio mala et adultera signum querit; et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophete. Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus: sic erit Filius hominis in corde terre tribus diebus et tribus noctibus.

13. Viri Ninivite surgent in iudicio cum generatione ista, et condemnabunt eam, quia penitentiam egerunt in predicatione Jonæ. Et ecce plus quam Jonas hic. Regina Austri surgit in iudicio cum generatione ista, et condemnabit eam: quia venit a finibus terre audire sapientiam Salomonis. Et ecce plusquam Salomon hic.

14. Cum autem inmundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, querens requiem, et non invenit. Tunc dicit: Revertar in domum meam, unde exivi. Et veniens invenit eam vacantem, scopis imbandatam et ornatam. Tunc vadit, et assumit septem alios spiritus aciem, nequiores se, et intrantes habitant ibi; et sunt novissima hominis illius pejora prioribus. Sic erit generatio ista hule pessime.

15. Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater ejus et fratres stabant foris, querentes loqui ei. Dixit autem ei quidam: Ecce mater tua et fratres tui foris stant, querentes te. At ipse respondens dicenti sibi, ait: Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei? Et extendens manum in discipulos suos, dixit: Ecce mater mea, et fratres mei. Qui-

omnino enim fecerit voluntatem Patris mei qui in caelis est, ipse meus frater, soror, et mater est.

1. GLOSSA (ord. in princ. cap. 12). Narrata prædicatione cum miraculis unius anni ante questionem Joannis factis, transit ad ea quæ facta sunt in alio anno, scilicet post mortem Joannis, quando jam in omnibus Christo contradicitur; unde dicitur: *In illo tempore abiit Jesus per sata sabbato*. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 34). Hoc autem quod hic sequitur, sine ulla repugnantie questione commemoratur a Marco et a Luca; sed illi non dicunt, *In illo tempore*: unde fortassis Matthæus rei gestæ hic ordinem tenuit; illi autem recordationis suæ: nisi latius accipiat quod dictum est, *In illo tempore*, id est quod hæc multa et diversa gerebantur: unde concipitur ista omnia post mortem Joannis completa esse. Cum enim Joannes discipulos suos ad Christum misisset, creditur post paululum decollatus fuisse: unde cum dicitur, *In illo tempore*, interminatum tempus ponere videtur. CHRYSOSTOMUS (hom. 40). Quare autem per sata sabbato eos ducebat qui omnia præscivit, nisi quia volebatolvere sabbatum? Volebat quidem, sed non simpliciter; ideoque non sine causa id solvit, sed dans occasionem rationabilem, ut et legem cessare faciat, et legem non offundat; et ideo hic, ut Judæos mitiget, naturæ necessitatem præmittit; et hoc est quod dicitur: *Discipuli autem ejus esurientes cæperunt vellere spicas, et manducare*. Quamvis in peccatis quæ manifesta sunt, nulla sit excusatio: neque enim occidens, ad sui excusationem potest furorem prætere, neque qui adulterat, concupiscentiam, sed nec ullam aliam causam; hic tamen famem inducens, discipulos ab omni accusatione liberat. HIERONYMUS (in princ. Comment. in cap. 12 Matth.). Ut autem in alio Evangelista legimus, propter nimiam importunitatem, nec vescendi quidem habebant locum; et ideo quasi homines esuriebant. Quod autem segetum spicas manibus confricant, et in eisdem consolantur, vitæ austerioris indicium est; non preparatas epulas, sed simplicem cibum quærentium. CHRYSOSTOMUS (ut supra). Tu autem admirare discipulos, qui ita erant oppressi quod nul- lum corporaliu habebant curam, sed

contemnebant carnalem mensam; et fame oppugnabantur, nec tamen desistebant a Christo: nisi enim eos coegeret vehementer esuries, nequaquam hoc fecissent. Quid autem Pharisei ad hoc dicerent, subditur: *Pharisei autem videntes, dixerunt ei: Ecce discipuli tui faciunt quod non licet facere sabbatis*. AUGUSTINUS de operibus Monachorum (cap. 28). De sabbato autem potius quam de furto discipulos Domini Judæi calumniati sunt: quia populo Israel per legem præceptum est ut in agris suis furem nullum tenerent, nisi qui secum aliquid vellet auferre: nam qui nihil aliud attigisset quam id quod comedisset, liberum impunitumque abire sinerent. HIERONYMUS (super *Pharisei autem videntes*). Nota vero, quod primi Apostoli Salvatoris litteram sabbati destruunt adversus Ebionitas, qui cum ceteros recipiant Apostolos, Paulum tanquam transgressoru legis repudiant. Deinde ad excusationem eorum subditur: *At illo dicit eis: Non legis quid fecerit David, quando esurit?* Ad confundendam siquidem calumniam Phariseorum, veteris recordatur historiæ: quando David fugiens Saulem, venit in Nob, et ab Abimelech sacerdote susceptus postulavit cibos (1 Reg. 21), qui cum panes laicos non haberet, dedit eis consecratos panes, quibus non licebat vesci nisi solis sacerdotibus et levitis: melius arbitratus de famis periculo homines liberare, quam Deo sacrificium offerre; hostia enim Deo placabilis est hominum salus. Opponit ergo Dominus, et dicit: Si et David sanctus est, et Abimelech pontifex a vobis non reprehenditur, et legis utrique mandatum probabili excusatione transgressi sunt, et famem in causa est; cur eandem famem non probatis in Apostolis quam probatis in ceteris? Quamquam et in hoc multa distantia sit. Isti spicas in sabbato manu confricant; illi panes comederunt leviticos, et ad sabbati solemnitatem accedebant neomeniaru dies, quibus requisitus in convivio fugit ex aula regis. CHRYSOSTOMUS (homil. 40 in Matth.). Excusans autem discipulos, David in medium adducit. Etenim multa Prophetæ hujus erat gloria apud Judæos. Nec potest responderi, quod David Prophetæ erat: quia nec propter hoc ei licebat, sed sacerdotibus solis. Tanto autem magis discipulos ab accusatione

liberat, quanto major invenitur qui hoc fecit, sed etsi David Propheta erat, non tamen qui cum ipso erant. HIERONYMUS (super *Non legistis*). Observa tamen, quod panes propositionis nec David nec pueri ejus acceperunt, antequam mundos se mulieribus esse responderint. CHRYSOSTOMUS (hom. 40, in Matth.). Sed dicit aliquis: Quid est exemplum hoc ad id quod quaeritur? Non enim David sabbatum transgressus est. Sed in hoc ostenditur Christi sapientia, qui exemplum fortis sabbatis majus. Neque enim est aequale transgredi sabbati diem, quod multoties factum est, et sacram illam tangere mensam, quod nulli fas erat. Deinde rursus et aliter solvit, principaliorum inducens solutionem, cum dicit: *Aut non legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, et sine crimine sunt?* HIERONYMUS (ubi supra). Ac si diceret, Calumniamini discipulos meos cur sabbato spicas triverint, famis necessitate cogente; cum ipsi sabbatum violetis in templo immolantes victimas, caedentes tauros, holocausta super lignorum struem incendio concremant; et juxta alterius Evangelii fidem, circumciditis paryulos in sabbato, ut dum aliam legem servare cupitis, sabbatum destruat. Nunquam autem leges Dei sibi contrariae sunt; et prudenter, ubi discipuli sui argui poterant transgressionis, et Abimelech et David dicit exempla secutantes; veram autem, et absque necessitate obtentu, sabbati praevaricationem in ipsos refert qui calumniam fecerant. CHRYSOSTOMUS (hom. 40, ante medium). Ne autem mihi dicas, quoniam afferre in medium alium peccantem, non est erui ab accusatione: cum enim non accusatur qui fecit, excusatio fit circa id quod factum est. Verum hoc non sufficit; sed quod majus est dixit, quod sine crimine sunt. Vide autem quanta posuit. Locum, ubi dicit, *In templo*; tempus, cum dicit, *Sabbatis*; legis remissionem, cum dicit, *Violant*, et non solum solvunt; et quod non solum liberantur a poena, sed a culpa liberati sunt: unde dicit, *Sine crimine sunt*. Neque autem hoc secundum simile est priori quod dixerat de David; illud enim et semel factum est, et a David non sacerdote, et necessitatis causa fuit; hoc autem secundum singulo sabbato, et a sacerdotibus, et secundum legem. Et ideo non secundum

veniam, ut in primo exemplo; sed secundum legem sunt discipuli ab accusatione liberati. Sed numquid discipuli sunt sacerdotes? Immo sunt sacerdotibus majores: ipse enim aderat, qui templi est Dominus, qui veritas est, et non typus: et ideo subditur: *Dico autem vobis, quia templo major est hic*. HIERONYMUS (super *Dico vobis*). Hic non pronomen, sed adverbium loci legendum est, quod major templo sit locus qui Dominum templi teneat. AUGUSTINUS de quest. Evangel. (in Matth. cap. 10). Notandum autem, unum exemplum datum esse regiae potestatis de David, alterum sacerdotalis, de his qui propter ministerium templi sabbata violant; ut multo minus ad ipsum evulsarum sabbato spicarum crimen pertineat, qui verus rex et verus Sacerdos est. CHRYSOSTOMUS in homil. 40. Deinde, quia grave audientibus videbatur esse quod dixerat, rursus convolat ad misericordiam, sermonem cum quadam vehementia inducens, cum dicit: *Si autem sciretis quid est, Misericordiam volo, et non sacrificium; nunquam condemnassetis innocentes*. HIERONYMUS (super *Si autem sciretis quid est*). Quid autem est *Misericordiam volo, et non sacrificium*, supra diximus. Quod autem dicit, *Nunquam condemnassetis innocentes*, de Apostolis intelligendum est: et est sensus: Si misericordiam comprobastis Achimelech, eo quod periclitantem fame David refocillavit; quare meos discipulos condemnastis? CHRYSOSTOMUS (homil. 40, in Matth.). Vide autem rursus qualiter ad veniam ducens sermonem, discipulos rursus veniam superiores ostendit in hoc quod dicit eos innocentes; quod quidem supra et de sacerdotibus dixerat. Deinde et aliam causam dicit quare sunt innocentes, dicens: *Dominus est Filius hominis etiam sabbati*. REMIGIUS. Filium autem hominis seipsum appellat: et est sensus: Ille quem vos purum hominem putatis, Deus est omnium creaturarum Dominus, et etiam sabbati; et ideo potest legem mutare pro sua voluntate, quia fecit eam. AUGUSTINUS contra Faustum (lib. 16, cap. 28). Discipulos autem suos vellere spicas sabbato non prohibuit, ut inde convinceret et praesentes Judaeos et futuros Manichaeos, qui herbam non evellunt, ne homicidium perpetrent. HILARIUS (can. 12, in princip.). Mystice autem in principio est contuen-

dum, sermonem hunc ita cœptum esse, *In illo tempore*, quo scilicet Deo Patri gratiam, data Gentibus salute, confessus est. Ager autem mundus est, sabbatum otium est, seges creditorum profectus in messem: ergo sabbato in agrum profectus in legis otio, Domini progressus in hunc mundum est; esuries fames est salutis humanæ. RABANUS (super *Discipuli tui*). Spicas vellunt dum singulos homines a terrena intentione retrahunt; fricant dum a concupiscentia carnis mentes exuunt; grana comedunt dum emendatos in corpus Ecclesiæ trajiciunt. AUGUSTINUS de quæst. Evang. (lib. 1, quæst. 2). Nullus autem transit in corpus Christi nisi carnalibus spoliatus fuerit indumentis, secundum illud Apostoli ad Coloss. 3: "Exuite vos veterem hominem." GLOSSA. Sabbato hoc agunt, scilicet spe quietis æternæ, ad quam alios invitant. RABANUS (super *Discipuli tui faciunt quod non licet*). Item ambulant per sata cum Domino, qui in Scripturarum meditatione delectantur; esuriunt dum panem vitæ, idest Dei amorem, in eis invenire desiderant; vellunt spicas et terunt dum testimonia discutunt, donec inveniant quod latebat in littera; et hoc, sabbato, dum a turbidis cogitationibus vacant. HILARIUS (can. 12, par. a princ.). Pharisei, qui penes se clavem cœlorum esse existimabant, illicita agere discipulos arguunt; quos Dominus factorum, in quibus sub rerum argumento Prophetiæ ratio continetur, admonuit; atque ut ostenderet omnium rerum efficaciam, speciem futuri operis continere adjecit: *Si autem sciretis quid est, Misericordiam volo*: opus enim salutis nostræ non in sacrificio legis, sed in misericordia est; et lege cessante, in Dei bonitate salvamur. Cujus rei donum si intellexissent, nunquam condemnassent innocentes, idest Apostolos suos, quos insimulaturi erant transgressæ legis invidia, cum sacrificiorum vetustate cessante, universis per eos misericordiæ novitas subveniret.

2. HIERONYMUS (super *Et interrogabant eum dicentes*). Quia destructionem sabbati, qua discipulos arguebant, probabili exemplo excusaverat, ipsum calumniari volunt: unde dicitur: *Et cum inde transisset, venit in synagogam eorum*. HILARIUS (can. 12). Hæc enim quæ præ-

missa sunt, in campo dicta gestaque sunt, et post hæc synagogam ingreditur. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 35). Posset autem putari eodem die factum et de spicis et de isto sanato, quoniam et sabbatum hic commemoratur; nisi Lucas aperuisset, alio sabbato factum fuisse. Proinde quod dicit Matthæus, *Et cum inde transisset, venit in synagogam eorum*, non quidem venit nisi cum inde transisset: sed post quot dies in synagogam eorum venerit posteaquam a segete illa transiit, an recte continuoque illuc ierit, non expressum est: ac per hoc locus datur narrationi Lucæ, qui dicit alio sabbato hujusmodi manum fuisse sanatam. HILARIUS (c. 12). Ingresso autem synagogam, hominem aridæ manus offerunt, interrogantes an curare sabbatis liceret, occasionem arguendi eum ex responsione quærentes; unde sequitur: *Et ecce homo manum habens aridam, et interrogabant eum dicentes: Si licet sabbato curare?* CHRYSOSTOMUS (homil. 41). Non autem interrogant ut addiscant, sed ut accusent eum: unde sequitur: *Ut accusarent eum*. Quamvis et ipsum opus sufficeret si accusare volebant; sed et per verba volebant captivum invenire, majorem copiam argutionum sibi præparantes. HIERONYMUS. Et interrogant, utrum liceat curare sabbatis: ut si non curaverit, crudelitatis aut imbecillitatis; si curaverit, transgressionis vitio eum accusent. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 35). Sed potest movere quomodo Matthæus dixerit, quod ipsi interrogaverunt Dominum: *Si licet sabbato curare?* cum Marcus et Lucas illos potius a Domino interrogatos esse perhibeant (Luc. 6): "Licet sabbato bene facere, an male?" Itaque intelligendum, quod illi prius interrogaverunt Dominum: *Si licet sabbato curare?* deinde intelligens cogitationes eorum, aditum accusandi quærentium, constituit in medio illum quem erat sanaturus, et interrogavit quæ Marcus et Lucas eum interrogasse commemorant: et tunc illis tacentibus, proposuit similitudinem de ove, et conclusit quod licet sabbato benefacere: unde sequitur: *Ipsæ autem dixit illis: Quis erit ex vobis homo, qui habens ovem unam? etc.* HIERONYMUS (super *Ipsæ dixit eis*). Ubi sic solvit propositam quæstionem, ut interrogantes avaritiæ condemnaret. Si vos,

inquit, in sabbato ovem et aliud quodlibet animal in foveam decedens eripere festinatis, non animali sed vestrae avaritiæ consulentes; quanto magis ego hominem, qui multo melior est ove, debeo liberare? RABANUS (in hunc loc.). Competenti ergo exemplo solvit quæstionem eorum, ut eos ostendat sabbatum violare in opere cupiditatis, qui eum violare arguunt in opere caritatis: legem male interpretantes, qui dicunt in sabbato a bonis feriandum in quo a malis tantum feriandum est. Unde Levit. 23: "Opus servile non facietis in eis, hoc est, peccatum. Sic in æterna requie a malis tantum feriabitur, non a bonis. AUGUSTINUS de cons. Evang. (l. 2, c. 35 a med.). Proposita autem similitudine de ove, concludit, quod liceat sabbato benefacere, dicens: *Itaque licet sabbatis benefacere.* CHRYSOSTOMUS (hom. 12 in Matth. post princ.). Intende autem qualiter varias excusationes de solutione sabbati inducit. Sed quia jam insanabiliter ægrotabat, ad opus processit; unde sequitur: *Tunc ait homini, Extende manum tuam: et extendit, et restituta est sanitati sicut altera.* HIERONYMUS (super *Tunc ait homini*). In Evangelio quo utuntur Nazareni et Ebionitæ (quod nuper in græcum de hebraico sermone transtulimus, et quod vocatur a perlisque Matth. authenticum) homo iste qui aridam habet manum, cæmentarius scribitur, istiusmodi vocibus auxilium precans: *Cæmentarius eram manibus victum quærilans: precor te, Jesu, ut mihi restituas sanitatem, ne turpiter mendicem cibus.* RABANUS (super *Si licet sabbatis curare*). Sabbatis autem præcipue docet et operatur Jesus, non solum propter spirituale sabbatum, sed etiam propter celebriorem populi conventum, quærens salutem omnium. HILARIUS (can. 12 in Matth.). Mystice autem post reditum de segete, ex qua jam Apostoli fructus sationis acceperant, ad synagogam venit, jam illic messis suæ opus paraturus: quia plures postmodum una cum Apostolis extiterunt qui curabantur. HIERONYMUS (ubi supra). Usque autem ad adventum Domini Salvatoris arida manus in synagoga Judæorum fuit, et Dei opera non fiebant in ea; postquam autem ille venit in terras, reddita est in Apostolis credentibus dextera, et operi pristino restituta. HILARIUS (c. 12, inter princ. et med.).

Curatio autem omnis in verbo est: et manus sicut altera redditur: idest, similis ministerio Apostolorum in officium dandæ salutis efficitur; docetque Pharisæos ægre ferre non oportere operationem humanæ salutis in Apostolis, cum ipsis ad officii ejusdem ministerium manus sit reformanda, si credant. RABANUS (super *Et ecce homo habens manum aridam*). Vel aliter: Homo qui habebat manum aridam, humanum genus indicat, sterilitate boni operis arefactum per manum ad pomum extensam, quam sanavit manus innocens in cruce extensa. Et bene manus in synagoga erat arida; quia ubi majus donum scientiæ, ibi gravius est inexcusabilisnoxæ periculum. Sananda autem manus arida jubetur extendi: quia infructuosæ debilitas animæ nullo melius ordine quam eleemosynarum largitate curatur. Habebat autem homo dexteram manum languidam, quia ab eleemosynis torpebat; sinistram sanam, quia suæ utilitati intendebat. Sed veniente Domino, dextra sanatur ut sinistra: quia quod congregaverat avide, modo distribuit caritative.

3. HILARIUS (can. 12 in Matth.). Invidia autem facti Pharisæos commovet: quia contuentes hominem in corpore, Deum in operibus non intelligebant: unde dicitur: *Exeuntes autem Pharisæi consilium faciebant adversus eum, quomodo eum perderent.* RABANUS (super hoc verbo). *Exeuntes* dicit, quia eorum mens a Domino aversa fuit. Consilium fecerunt quomodo vitam perderent, non quomodo ipsi vitam invenirent. HILARIUS. Sciensque eorum consilia secessit, ut a consiliis malignantium procul abesset: unde sequitur: *Jesus autem sciens secessit inde.* HIERONYMUS (ubi supra). Sciens, inquam, eorum insidias recessit, ut Pharisæis contra se occasionem impietatis auferret. REMIGIUS (super *Sciens autem Jesus secessit*). Sive secessit inde quasi homo fugiens insidias suorum persequentium; sive quia non erat tempus neque locus patiendi; "non enim capit perire Prophetam extra Jerusalem: ", sicut ipse dicit Luc. 13. Declinavit etiam Dominus odio se persequentes, et pervenit illuc ubi invenit plurimos se per amorem diligentes: unde sequitur: *Et secuti sunt eum multi.* Quem Pharisæi unanimi consilio perdere quærunt, turba indocta unanimi dilectione sequitur: unde mox

sui desiderii consequuntur effectum: nam sequitur: *Et curavit eos omnes.* HILARIUS (can. 12, ante med.). His autem quos curavit, silentium imperavit: unde sequitur: *Et præcepit eis ne manifestum eum facerent:* nam salus unicuique red-dita, erat sibi ipsi testis. Sed jubendo silentium teneri, et gloriandi de se jactantiam declinat, et nihilominus cognitionem sui præstat in eo ipso, cum admonet de se taceri; quia observatio silentii ex re quæ sit silenda proficiscitur. RABANUS (super *Præcepit eis ne eum manifestarent*). In hoc etiam nos instruit, ne cum aliquid magni fecerimus, laudem foris quæramus. REMIGIUS. Ideo etiam præcipit ut non manifestarent eum, ne persequentes ipsum deteriores fierent. CHRYSOSTOMUS in hom. 41. Deinde ut non turberis in his quæ fiunt insania inopinabili Pharisæorum, inducit Prophetam hoc prædicentem; tanta erat enim Prophetarum diligentia, ut neque hoc derelinquerent; sed et vias ejus et transitus prophetizarent, et intentionem eum qua hoc faciebat; ut discas quoniam omnia a Spiritu sancto loquebantur: si enim cogitationes hominum impossibile est scire, multo magis Christi intentionem, nisi Spiritus sanctus revelaret. Sequitur ergo: *Ut impleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam dicentem: Ecce puer meus quem elegi.* REMIGIUS. Dominus quidem Jesus Christus per omnipotentis Dei dictus est, non secundum divinitatem, sed secundum assumptionem carnis dispensationem: quia cooperante Spiritu sancto carnem suscepit ex Virgine absque macula peccati. Quidam libri habent: *Electus, quem elegi:* electus enim fuit a Deo Patre, idest prædestinatus, ut esset Filius Dei proprius, non adoptivus. RABANUS (super hoc loco). *Quem elegi,* dicit, ad opus quod nemo alius fecit, ut redimeret genus humanum, et pacificaret mundum cum Deo. Sequitur, *Dilectus meus, in quo bene complacuit animæ meæ:* quia ipse solus est agnus sine macula peccati, de quo Pater dicit, infra 17: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* REMIGIUS. Quod autem dicit, *Animæ meæ,* non ita intelligendum est quod Deus Pater animam habeat; sed translativè anima in Deum ascribitur, ut per eam demonstraretur Dei affectus. Nec mirum si anima translativè in Deo dicitur, cum etiam

cetera corporis membra ei ascribantur. CHRYSOSTOMUS (hom. 41, in Matth. ante med.). Hoc autem in principio Propheta ponit, ut discas quia hoc quod hic dicitur, fuit secundum consilium Patris: dilectus enim secundum consilium ejus qui diligit facit. Sed iterum electus, non ut adversarius solvit legem, neque ut inimicus existens legislatori, sed ei concordans. Quia ergo dilectus est, *ponam spiritum meum super eum.* REMIGIUS. Tunc etiam Deus Pater posuit spiritum suum super eum, cum operante Spiritu sancto suscepit carnem ex Virgine, et mox ut homo factus est, plenitudinem Spiritus sancti suscepit. HIERONYMUS (super *Ecce puer meus quem elegi*). Ponitur autem Spiritus sanctus non super Dei Verbum, sed super Unigenitum, qui de sinu Patris processit, scilicet super eum de quo dictum est, *Ecce puer meus.* Quid autem per ipsum facturus sit, subditur: *Et judicium Gentibus nuntiabit.* AUGUSTINUS, 20 de Civit. Dei (cap. 30). Quia scilicet judicium prænuntiavit futurum, quod Gentibus erat occultum. CHRYSOSTOMUS (hom. 41 in Matth.). Deinde humilitatem ejus manifestans, dicit, *Non contendet;* quia sicut illi placuit oblatum est, et manibus persequentium se ultro obtulit; *neque clamabit:* quia sicut agnus coram ton-dente se obmutuit; *neque audiet aliquis in plateis vocem ejus.* HIERONYMUS (super *Nec audietur in plateis*). Lata enim est et spatiosa via quæ ducit ad perditionem, et multi ingrediuntur per eam; qui multi non audiunt vocem Salvatoris, quia non sunt in arcta via, sed in spatiosa. REMIGIUS. Platea namque græce, latine latitudo dicitur. In plateis ergo vocem ejus nemo audit: quia suis dilectoribus non delectabilia in hoc mundo promisit, sed aspera. CHRYSOSTOMUS (hom. 41, ante med.). Volebat autem Dominus per hujusmodi mansuetudinem curare Judæos. Sed licet isti renuerent, non tamen eis restitit, eos destruendo: unde et ejus virtutem et illorum imbecillitatem Propheta ostendens dicit: *Arundinem quassatam non confringet, et linum fumigans non extinguet.* HIERONYMUS (super illud, *Arundinem quassatam*). Qui peccatori non porrigit manum nec portat onus fratris sui, iste quassatum calammum confringit; et qui modicam scintillam fidei contemnit in parvulis, hic linum extinguat fumigans. AUGUSTINUS

(20 de civit. Dei, cap. 30). Unde persecutores Judæos, qui calamo quassato, perditâ integritate, et lino fumantî, amisso lumine, comparati sunt, non contrivit, non extinxit: quia pepercit eis, quod nondum venerat eos judicare, sed judicari ab eis. AUGUSTINUS de quæst. Evang. (lib. 2, quæst. 3). In lino etiam fumigante notandum est, quia desertum lumine facit putorem. HILARIUS. Vel in hoc quod dicit, *Arundinem quassatam non confringet*, ostendit quod ita facile erat ei omnes eos frangere, sicut arundinem; et non simpliciter arundinem, sed jam contritam. In hoc autem quod dicit, *Linum fumigans non extinguet*, demonstrat ei illorum furorem accensum, et virtutem Christi potentem ad extinguendum hujusmodi furorem cum omni facultate: unde in hoc multa mansuetudo Christi ostenditur. RABANUS. Vel per hoc quod dicit, arundinem quæ quassata est, non esse confractam, ostendit caduca et quassata Gentium corpora non fuisse contrita, sed in salutem potius reservata. Per hoc autem quod dicit, *Linum fumigans non extinguet*, ostendit exiguitatem ignis jam tantum fumigantis in lino non extinctam, idest Israel ex reliquiis veteris gratiæ spiritum non ablatum, quia resumendi totius luminis in tempore poenitentiae sit facultas. RABANUS. Vel e converso, arundinem quassatam vocat Judæos, quos a vento agitados, et quasi ab invicem dissipatos, non statim Dominus condemnavit, sed patienter supportavit; linum autem fumigans vocat populum de Gentibus congregatum, qui, extincto naturalis legis ardore, fumi amarissimi et oculis noxii, tenebrosæque caliginis involvebantur erroribus; quem non solum extinxit et redegit in cinerem, sed e contrario de parva scintilla et pene moriente maxima suscitavit incendia. CHRYSOSTOMUS (hom. 41 in Matth.). Sed posset aliquis dicere: Quid igitur? Semper hæc erunt; et feret usque in finem eos qui sic insidiantur et insaniunt? Absit: sed cum sua omnia facta erunt, tunc et illa operabitur. Et hoc signavit dicens: *Donec ejiciat ad victoriam judicium*; ac si dicat: Cum ea quæ ex se sunt, omnia compleverit, tunc perfectam ultionem inducet; tunc enim punientur cum claram fecerit suam victoriam, ut non relinquatur eis inverecunda contradictionis occasio. HILARIUS (can. 12). Vel

donec ejiciat ad victoriam judicium: sublata scilicet mortis potestate, judicium et claritatis suæ reditum introducat. RABANUS (super *Donec ejiciat ad victoriam*). Vel donec illud judicium quod in eo agebatur, ad victoriam perveniret: quia postquam mortem resurgendo superavit, expulso principe hujus mundi, victor ad regnum rediit in Patris dextera sedens, donec ponat sub pedibus omnes inimicos suos. CHRYSOSTOMUS (hom. 41 in Matth.). Sed non in hoc stabunt ea quæ sunt dispensationis, ut solum puniantur qui non crediderunt; sed et orbem terrarum ad se trahet; unde sequitur: *Et in nomine ejus Gentes sperabunt*. AUGUSTINUS, 20 de Civit. Dei (cap. 30). Hoc autem ultimum jam videmus impletum: et sic per hoc quod negari non potest, creditur et illud quod imprudenter a quibusdam negatur, novissimum judicium, quod ponet in terra, cum venerit ipse de cælo. Quis enim speraret Gentes in Christi nomine speraturas, quando tenebatur, ligabatur, cædebatur, illudebatur et crucifigebatur; quando et ipsi discipuli spem perdidierant, quam in illo habere jam cœperant? Quod tunc vix unus latro speravit in cruce, nunc sperant Gentes longe lateque diffusæ. Et ne in æternum moriantur, ipsa in qua ille mortuus est cruce signantur. Nullus igitur dubitet per Jesum Christum novissimum futurum esse judicium. REMIGIUS. Sciendum est autem, quia non solum istius loci sensus, sed et multorum aliorum hoc testimonio confirmatur: nam quod dicit, *Ecce pater meus*, ad illum locum refertur ubi dixerat Pater, supra 3: *Hic est Filius meus*; quod vero ait, *Ponam spiritum meum super eum*, ad hoc refertur quod Spiritus sanctus descendit super Dominum baptizatum; quod autem subjungit, *Judicium Gentibus nuntiabit*, refertur ad id quod infra 25 dicitur, *Cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ*; quod autem subdit, *Non contendet neque clamabit*, ad hoc refertur quod Dominus pauca respondit principi sacerdotum et Pilato, Herodi vero nulla: quod vero dicitur, *Arundinem quassatam non confringet*, ad hoc pertinet quod Dominus suos persecutores declinavit, ne fierent deteriores: quod vero dicit, *In nomine ejus Gentes sperabunt*, ad hoc refertur quod ipse dixit, infra ult., *Evntes docete omnes Gentes*.

4. GLOSSA. Confutaverat superius Dominus Phariseos Christi miracula calumniantes ex hoc quod sabbatum solvere videbatur: sed quia majori nequitia ipsa Christi miracula divina virtute facta pervertebant, attribuentes ea immundo spiritui; ideo Evangelista præmittit miraculum ex quo blasphemandi occasionem sumpserunt, dicens: *Tunc oblatus est ei demonium habens, cæcus et mutus*. REMIGIUS. Quod autem dicit, *Tunc*; ad superiora refertur, quando sanato homine qui habebat manum aridam, exivit de synagoga. Sive quod dicit, *Tunc*, potest referri ad latius atque prolixius tempus; ut sit sensus: Tunc quando hæc vel illa dicebantur vel gerebantur. CHRYSOSTOMUS (hom. 41). Miranda est autem nequitia dæmonis. Utrumque ingressum oppilavit per quem ille erat crediturus, scilicet et auditum et visum. Sed Christus utrumque aperuit: unde sequitur: *Et curavit eum ita ut loqueretur et videret*. HIERONYMUS. Tria autem signa simul in uno homine perpetrata sunt: cæcus videt, mutus loquitur, possessus a dæmone liberatur. Quod et tunc quidem carnaliter factum est: sed quotidie completur in conversione credentium: ut expulso dæmone, primum fidei lumen aspiciant, deinde in laudes Dei tacentia prius ora laxentur. HILARIUS (can. 12). Non autem sine ratione cum turbas omnes curatas in communi dixisset, nunc seorsum dæmonium habens, cæcus et mutus offertur. Oportebat enim ut postquam manus aridæ homo oblatus est, qui in synagoga curabatur, in unius huiusmodi hominis forma Gentium salus fieret; ut qui erat habitatio dæmonii, et cæcus et mutus, Deo capax pararetur, et Deum contineret in Christo, et Christi opera Dei confessione laudaret. AUGUSTINUS de quæst. Evang. (lib. 2, quæst. 3). Dæmonium enim habens, cæcus et mutus est qui non credit, et subditus est diabolo qui non intelligit et non confitetur ipsam fidem, vel non dat laudem Deo. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, c. 37). Hoc autem non isto ordine, sed post multa alia Lucas commemorat; et mutum dicit tantum et non cæcum. Sed non ex eo quod aliquid tacet, de alio dicere putandus est: ea enim sequentia et ipse contexuit quæ Matthæus. HILARIUS (can. 12). Stupuerunt facti istius omnes turbæ; sed Phariseorum ingravescit invi-

dia; unde sequitur: *Et stupebant omnes turbæ et dicebant: Numquid iste est filius David?* GLOSSA. Ob misericordiam et beneficia filium David prædicant. RABANUS (hæc habet Beda cap. 2 Lucæ super id, in Beelzebub). Turbis autem quæ minus eruditæ videbantur, Domini semper facta mirantibus, illi contra vel negare hoc, vel quæ negare nequiverant sinistra interpretatione pervertere laborabant; quasi hæc non divinitatis, sed immundi spiritus opera fuissent, idest Beelzebub, qui Deus erat Accaron: unde sequitur: *Pharisei autem audientes dixerunt: Hic non ejicit dæmones nisi in Beelzebub principe dæmoniorum*. REMIGIUS. Beelzebub autem, ipse est Beel et Baal et Beelphegor. Beel fuit pater Nini regis Assyriorum; Baal dictus est, quia in excelso colebatur; Beelphegor a loco, idest a monte Phega; Zebub servus fuit Abimelech filii Gedeonis, qui occisis septuaginta fratribus ædificavit templum Baal, et constituit eum sacerdotem in ipso ad abigendas muscas quæ ibi congregabantur, propter nimium cruorem victimarum. Zebub namque musca dicitur, Beelzebub ergo vir muscarum interpretatur: unde propter spurcissimum ritum colendi, dicebant eum esse principem dæmoniorum. Nihil ergo sordidius inventientes quod Domino objicerent, dicebant eum in Beelzebub ejicere dæmonia. Et sciendum quod non est legendum per *d* vel *t* in fine, ut quædam mendosa exemplaria habent, sed per *b*.

5. HIERONYMUS (super *Jesus autem sciens*). Pharisei opera Dei principi dæmoniorum deputabant; quibus Dominus non ad dicta, sed ad cogitata respondit, ut vel sic compellerentur credere potentie ejus qui cordis videbat occulta: unde dicitur: *Jesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis*. CHRYSOSTOMUS (hom. 42). Superius quidem et de hoc Christum accusaverant, quia in Beelzebub ejiceret dæmonia; sed tunc quidem eos non increpavit, concedens eis et a pluribus signis cognoscere ejus virtutem, et a doctrina discere ejus magnitudinem. Sed quia permanebant eadem dicentes, jam increpat eos, quamvis eorum accusatio valde irrationabilis esset. Invidia autem non quærit quid dicat, sed solum ut dicat. Neque tamen Christus eos contempsit, sed respondet cum decenti mansuetudine, docens nos mites esse inimicis, et

non turbari, etiam si talia dicant quæ nos in nobis non recognoscimus, neque habent aliquam rationem. In quo etiam ostendit mendacia esse quæ ab ipsis sunt dicta: neque enim est dæmonium habentis, tantam ostendere mansuetudinem, et cogitationes scire. Et quia valde irrationabilis erat eorum suspicio, et multitudinem timebant, non audebant publicare Christi accusationem, sed in mente volebant: propter quod dicit, *Sciens cogitationes eorum*. Ipse autem accusationem quidem in respondendo non ponit, neque divulgat eorum nequitiam: solutionem autem inducit: studium enim ejus erat prodesse peccantibus, non publicare. Non autem respondet eis a Scripturis, quia non attenderent aliter exponentes; sed a communibus opinionibus: non enim ita exteriora prælia corrumperunt, sicut ea quæ interiora: hoc enim fit in corporibus, et in omnibus rebus; sed interim a magis cognitis exempla ducit, dicens: *Omne regnum contra se divisum desolabitur*. Nihil enim est in terra regno potentius; sed tamen per altercationem perit. Quid autem dicendum est de civitate, vel de domo? Sive magnum sive parvum fuerit, contra seipsum pugnans perit. HILARIUS (can. 12 in Matth.). Unde domus, et civitatis eadem est hic ratio quæ est regni: propter quod sequitur: *Et omnis civitas vel domus divisa contra se, non stabit*. HIERONYMUS (super *Si satanas satanam ejicit*). Quomodo enim concordia parvæ res crescant, sic discordia maximæ dilabuntur. HILARIUS (can. 12). Sermo autem Dei dives est; et vel simpliciter intellectus, vel inspectus interior, ad omnem profectum est necessarius. Relictis ergo his quæ ad communem intelligentiam patent, causis interioribus immoremur. Responsurus enim Dominus ad id quod de Beelzebub dictum erat, in ipsos quibus respondebat, responsionis conditionem retorsit: lex enim a Deo est, et regni Israel pollicitatio ex lege est: si regnum legis contra se dividitur, dissolvatur necesse est; et sic Israel amisit legem, quando impletionem legis in Christo plebs legis impugnat. Sed civitas hic Jerusalem indicatur, quæ postquam in Dominum suum furore plebis exarsit, et Apostolos ejus cum credentium turbis fugavit, post divisionem non stabit; atque ita (quod per hanc divisionem mox

consecutum est) civitatis illius denuntiatur excidium. Deinde assumit: *Et si satanas satanam ejicit, adversus se divisus est: quomodo ergo stabit regnum ejus?* HIERONYMUS (ubi supra). Ac si diceret, Si satanas pugnat contra se, et dæmon inimicus est dæmoni, deberet jam mundi venire consummatio; nec habent in eo locum adversariæ potestates, quarum inter se bellum, pax hominum est, GLOSSA (ordinaria, super *Regnum in se divisum*). Necessaria ergo complexione eos arguit. Vel enim Christus in virtute Dei dæmones ejicit, vel in principe dæmoniorum. Si in virtute Dei, frustra calumniantur; si in principe dæmoniorum, regnum ejus divisum est nec stabit: et ideo a regno ejus recedant: quod innuit sibi eos elegisse, dum in se non credunt. CHRYSOSTOMUS (hom. 42, aliq. a princ.). Vel sic: Si divisus est, imbecillior factus est, et perit: si autem perit, qualiter potest alium projicere? HILARIUS (can. 12, paulum ante med.). Vel aliter. Si ad divisionem suam coactus est dæmon, ut dæmones perturbaret: hinc quoque æstimandum est plus in eo qui dividerit, quam in his qui divisi sunt, esse virtutis: ergo regnum diaboli, divisione facta, a Christo est dissolutum. HIERONYMUS (super id, *Si satanas satanam ejicit*). Si autem putatis, o Scribæ et Pharisei, quod recessio dæmonum obedientia sit in principem suum, ut homines ignorantes fraudulenta simulatione deludantur; quid potestis dicere de corporum sanitatibus quas Dominus perpetravit? Aliud est, si membrorum quoque debilitates, et spirituum virtutum insignia dæmonibus assignetis.

6. CHRYSOSTOMUS (hom. 42). Post primam solutionem, venit ad secundam primam manifestiorem, dicens: *Et si ego in Beelzebub ejicio dæmones, filii vestri in quo ejiciunt? Ideo ipsi judices vestri erunt*. HIERONYMUS (super *Si ego in Beelzebub*). Filios Judæorum vel exorcistas gentis illius, ex more signat, vel Apostolos ex eorum stirpe generatos. Si exorcistas, qui ad invocationem Dei ejiciebant dæmones, coarctat Phariseos interrogatione prudenti, ut confiteantur Spiritus sancti esse opus eorum. Quod si expulsio, inquit, dæmonum in filiis vestris, Deo, non dæmonibus deputatur: quare in me idem opus non eandem habeat et causam? Ergo ipsi vestri judi-

ces erunt, non potestate, sed comparatione; dum illi expulsionem dæmonum Deo assignant, vos principi dæmoniorum. Sin autem et de Apostolis dictum est (quod et magis intelligere debemus), ipsi erunt iudices eorum: quia sedebunt in duodecim solis, iudicantes duodecim tribus Israel. HILARIUS (can. 12). Idecirco autem digne iudices sunt in eos constituti, quibus id dedisse Christus adversus dæmones potestatis reperitur quod ipse est negatus habuisse. RABANUS. Vel quia Apostoli bene sibi conceiti erant, nihil malæ artis se ab eo didicisse. CHRYSOSTOMUS (hom. 42). Non autem dixit, Discipuli mei, neque Apostoli, sed *Filii vestri*: ut si quidem voluerint reverti ad illorum dignitatem, multam hinc accipiant occasionem: si autem ingrati fuerint, neque inverecondam habeant excusationem. Ejiciebant autem Apostoli dæmones, quia acceperant potestatem ab ipso, et tamen nihil eos inculpabant: non enim rebus, sed personæ Christi adversabantur. Volens igitur monstrare quoniam invidiæ erant quæ dicebantur de ipso, Apostolos in medium ducit. Rursus autem ad sui cognitionem inducit eos, demonstrans quoniam propriis adversantur bonis, et contrariantur suæ salutis; cum deceret eos lætari, quod magna bona illis advenerat donaturus: unde sequitur: *Si autem ego in spiritu Dei ejicio dæmones, igitur pervenit in vos regnum Dei*. Per hoc autem demonstrat quod magnæ virtutis opus est dæmones ejicere, et non cujuslibet gratia. Et ob hoc quidem syllogizat dicens: *Ergo pervenit in vos regnum Dei*; ac si dicat: Si hoc est, profecto Filii Dei advenit. Hoc autem obumbrate dicit, ut non illis sit grave. Deinde ut illos alliciat, non dixit simpliciter, *Pervenit regnum*, sed *in vos*: quasi dicat: Vobis veniunt bona: propter quid vestram impugnatis salutem? Hoc enim est signum a Prophetis traditum præsentia Filii Dei, tanta fieri potestate divina. HIERONYMUS (super *Igitur pervenit*). Regnum enim Dei seipsum signat, de quo in alio loco scriptum est (Luc. 17): "Regnum Dei intra vos est," et Joan. 1: "Medius stat intra vos quem nescitis." Vel certe illud regnum quod et Joannes et ipse Dominus prædicaverant, supra 1, 8 et 4: *Pœnitentiam agite: appropinquabit enim regnum celorum*. Est et tertium regnum Scripturæ sanctæ,

quod auferetur a Judæis, et tradetur Genti facienti fructus ejus. HILARIUS (can. 12). Si ergo discipuli operantur per Christum, et ex spiritu Dei Christus operatur; adest regnum Dei jam in Apostolos mediatoris officio transfusum. Diminutio etiam regni diaboli, est augmentatio regni Dei. AUGUSTINUS de quæst. Evang. (lib. 1, q. 5). Unde potest etiam hic esse sensus: *Si ego in Beelzebub ejicio dæmones*, etiam secundum vestram sententiam, *pervenit in vos regnum Dei*: quia regnum diaboli stare non potest, quem adversum se divisum fatemini. Regnum enim Dei nunc dixit quo damnantur impii, et a fidelibus de peccatis suis poenitentiam nunc agentibus secerantur.

7. CHRYSOSTOMUS (hom. 42). Posita secunda solutione, inducit et tertiam, dicens: *Aut quomodo potest quisquam intrare in domum fortis?* Quod enim non potest satanas satanam ejicere, manifestum ex dictis est. Sed quoniam neque alius potest eum ejicere nisi prius eum superaverit, omnibus est manifestum. Constituitur ergo quod et antea ex manifestiori abundantia: dicit enim: Tantum absisto ab hoc quod utar diabolo coadjutore, quod prælior cum eo et ligem eum: et hujusmodi conjectura est quod vasa ejus diripio. Et sic contrarium ejus quod illi tentabant dicere, demonstrat. Illi enim volebant ostendere quod non propria virtute ejicit dæmones, ipse autem ostendit quod non solum dæmones, sed et eorum principem ligavit: quod manifestum est ab his quæ facta sunt. Qualiter enim principe non victo, hi qui subjacent dæmones direpti sunt? Hoc autem mihi prophetia videtur esse, quod dicitur: non enim solum dæmones ejicit, sed et errorem universi orbis terrarum abiget et machinationem diaboli dissolvit. Et non dixit, *Rapiet*, sed *Diripiet*, ostendens quod hoc cum potestate fiat. HIERONYMUS (super *Aut quomodo potest quisquam*). Domus illius mundus est, in maligno positus, non creatoris dignitate, sed magnitudine delinquentis. Alligatus est fortis, et religatus in tartarum, et Domini pede contritus. Non autem debemus esse securi: adversarius noster fortis victoris quoque vocibus comprobatur. CHRYSOSTOMUS (hom. 42 in Matth., a med.). Fortem autem eum vocat, antiquam ejus ostendens

tyrannidem, quæ ex nostra desidia orta est. AUGUSTINUS de quæst. Evang. (lib. 1, qu. 5). Quos scilicet ipse tenebat, ne possent viribus suis ab illo se homines eruere, sed per gratiam Dei. Vasa ejus dicit omnes infideles. Alligavit autem fortem, quia potestatem illi ademit impediendi voluntatem fidelium a sequendo Christo et obtinendo regno Dei. RABANUS. Domum ergo ejus diripuit; quia ereptos a diaboli laqueis eos quos suos esse prævidit, Ecclesiæ adunavit: vel quia omnes mundi partes Apostolis et eorum successoribus convertendas distribuit. Ostendit igitur per manifestam parabolam, dicens, quia non concordat in fallaci operatione cum dæmonibus ut calumniabantur, sed virtute divinitatis homines a dæmonibus liberavit.

8. CHRYSOSTOMUS (hom. 42, a med.). Posita tertia solutione, hic ponit quartam, dicens: *Qui non est mecum, contra me est.* HILARIUS (can. 11, parum a med.). In quo ostendit longe a se esse ut aliquid a diabolo mutuatus sit potestatis; et ex hoc ingentis periculi res intelligitur male de eo opinari, cum quo non esse, idipsum est quod contra esse. HIERONYMUS (super *Qui non est mecum*). Non tamen putet hoc quisquam de hæreticis dictum et schismaticis; quamquam et ita ex superfluo posset intelligi; sed ex consequentibus textuque sermonis ad diabolum refertur, eo quod non possint opera Salvatoris Beelzebub operibus comparari. Ille cupit animas hominum tenere captivas, Dominus liberare; ille prædicat idola, hic unius Dei notitiam; ille trahit ad vitia, hic revocat ad virtutes. Quomodo ergo possunt inter se habere concordiam quorum opera sunt diversa? CHRYSOSTOMUS (hom. 42, parum a med.). Qui ergo non mecum congregat, neque mecum est, non erit mihi comparandus, ut mecum dæmones ejiciat: sed magis desiderat quæ mea sunt spargere. Sed dic mihi: Si oportuerit cum aliquo præliari: qui non vult tibi auxiliari, hoc ipso non est adversum te? Ipse etiam Dominus alio loco dixit (Luc. 9): "Qui non est adversus vos, pro vobis est." Sed non est contrarium hoc quod hic dicitur. Hic enim loquitur de diabolo adversario existente, ibi autem de homine qui in parte erat cum eis, de quo dictum erat (ibid.): "Vidimus quemdam

in nomine tuo ejicientem dæmonia." Videtur autem Judæos hic occulte insinuare, cum diabolo statuens eos: ipsi enim adversus eum erant, et spargebant quæ ipse congregabat. Sed et de cons est credere hoc de seipso dixisse: quia adversus diabolum erat, et quæ illius sunt dispergebat.

9. CHRYSOSTOMUS (hom. 62). Quia Dominus Phariseis excusando respondebat, jam eos terret. Est enim hoc correctionis non parva pars, non solum excusando respondere, sed et comminari. HILARIUS (can. 12, parum a medio). Phariseorum enim sententiam, et eorum qui ita cum his sentiunt, perversitatem severissima definitione condemnat; peccatorum omnium veniam promittens, et blasphemie spiritus indulgentiam abnegans: *Ideo dico vobis: omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus.* REMIGIUS. Sciendum est tamen, quod non passim quibuscumque dimittuntur; sed illis qui pro suis reatibus dignam pœnitentiam egerint. Destruitur autem his verbis error Novatiani, qui dicebat, quod fideles post lapsum per pœnitentiam non possunt surgere, neque peccatorum suorum veniam promereri: maxime illi qui in persecutione positi negabant.

Sequitur: *Spiritus autem blasphemie non remittetur.* AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 2). Quid enim interest ad rem utrum dicatur, *Spiritus blasphemie non remittetur*, an dicatur, "Qui blasphema- verit in Spiritum sanctum, non ei remittetur?" ut Lucas dicit, cap. 11, nisi forte quod eadem sententia apertius isto modo quam illo dicitur; et alium Evangelistam non destruit alius, sed exponit? Spiritus enim blasphemie clause dictum est, quia non est expressum cuius spiritus; et ideo ad hujusmodi expositionem subditur: *Et quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei.* Ideo post universalem commemorationem omnis blasphemie, eminentius voluit exprimere blasphemiam quæ dicitur contra Filium hominis, quam in Evangelio secundum Joannem valde gravem ostendit: ubi (c. 16) ait de Spiritu sancto: "Ille arguet mundum de peccato, de justitia, et de judicio: de peccato quidem, quia non credunt in me." Sequitur: *Qui autem dixerit contra Spiritum sanctum verbum, non remittetur ei neque in hoc sæculo neque in futuro.* Non

ergo hoc dicitur propterea quia in Trinitate major est Filio Spiritus sanctus: quod nullus unquam vel hæreticus dixit. HILARIUS (can. 12, post med.). Quid autem tam extra veniam est quam in Christo negare quod Dei est, et consistentem in eo paterni spiritus substantiam adimere, cum in spiritu Dei omne opus consummet, et in eo Deus sit mundum reconcilians sibi? HIERONYMUS (super *Quicumque dixerit verbum*). Vel ita locus iste est intelligendus. Qui verbum dixerit contra Filium hominis, scandalizatus carne mea, et me hominem tantum arbitratus; talis opinio atque blasphemia, quamquam culpa non careat erroris, tamen habet veniam propter corporis vilitatem. Qui autem manifeste intelligens opera Dei, cum Dei virtutem negare non possit, eadem calumniatur stimulatus invidia, et Christum Dei Verbum et opera Spiritus sancti dicit esse Beelzebub, isti non remittetur neque in hoc sæculo, neque in futuro. AUGUSTINUS de verb. Dom. (ser. 11). Sed si hoc propterea dictum esset, profecto de omni blasphemia taceretur, et hæc sola remissibilis videretur quæ contra Filium hominis dicitur, quasi cum homo solum putatur. Cum vero præmissum sit, *Omne peccatum, et blasphemia remittetur hominibus*: proculdubio et illa blasphemia quæ contra Patrem dicitur, ista generalitate concluditur; et tamen hæc sola irremissibilis definitur quæ dicitur contra Spiritum sanctum. Numquidnam et Pater formam servi accepit, quasi sit major Spiritus sanctus? Quis etiam non convincitur dixisse verbum contra Spiritum sanctum antequam Christianus vel catholicus fieret? Primo ipsi Pagani, cum dicunt Christum magicis artibus fecisse miracula, nonne similes sunt his qui dixerunt eum in principe dæmoniorum ejecisse dæmonia? Judæi etiam, et quicumque hæretici qui Spiritum sanctum confitentur, sed negant eum esse in corpore Christi, quod est Ecclesia catholica, similes sunt Phariseis, qui negabant Spiritum sanctum esse in Christo. Quidam etiam hæretici ipsum Spiritum sanctum vel creaturam esse contendunt, sicut Ariani, Eunomiani et Macedoniani: vel eum prorsus ita negant ut Deum negent esse Trinitatem; sed solum Patrem esse Deum asseverant; et ipsum aliquando vocari Filium, ali-

quando Spiritum sanctum, sicut Sabeliani. Photiniani quoque Patrem solum esse dicentes Deum, Filium vero non nisi hominem, negant omnino tertiam esse personam Spiritum sanctum. Manifestum est igitur, a Pagani, Judæis et hæreticis blasphemari Spiritum sanctum. Numquid ergo deserendi sunt, et sine ulla spe deputandi? Quibus si non est dimissum verbum quod dixerunt contra Spiritum sanctum, inaniter eis promittitur quod in baptismo sive in Ecclesia remissionem accipiant peccatorum. Non enim dictum est, Non remittetur ei in baptismo; sed *Neque in hoc sæculo, neque in futuro*: et sic illi soli restimandi sunt ab hujusmodi gravissimi peccati reatu liberi qui ab infantia sunt catholici. Nonnullis autem videtur eos tantummodo peccare in Spiritum sanctum qui lavacro regenerationis abluti in Ecclesia, et accepto Spiritu sancto, volut tanto postea dono Salvatoris ingrati, mortifero aliquo peccato se immerserunt; qualia sunt vel adulteria, vel homicidia, vel ipsa discossio a nomine christiano, sive catholica Ecclesia. Sed iste sensus unde probari possit ignoro; cum et pœnitentiæ quorumcumque criminum locus in Ecclesia non negotur, et ipsos hæreticos ad hoc utique corripendos dicat Apostolus, 2 Timoth. 2; "Ne forte det illis Deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem." Postremo non ait Dominus: Qui fidelis catholicus dixerit verbum contra Spiritum sanctum; sed *Qui dixerit*, hoc est quicumque dixerit, *non remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro*. AUGUSTINUS de ser. Dom. in monte (lib. 1, cap. 48 et 44). Vel aliter. Dicit Joannes Apostolus (1 Joan. 5): "Est peccatum ad mortem, non pro eo dico, ut roget quis. Peccatum autem fratris ad mortem dico esse, cum post Dei agnitionem per gratiam Domini nostri Jesu Christi quisquam oppugnat fraternitatem, aut adversus ipsam gratiam qua reconciliatus est Deo, invidentiæ facibus agitur. Hujus peccati tanta labe est ut deprecandi humilitatem subire non possit, etiam si peccatum suum mala conscientia et agnoscere et annuntiare cogatur. Quam mentis affectionem propter peccati magnitudinem jam de damnatione aliquos habere credendum est: et hoc fortasse est peccare in Spiritum sanctum; idest, per mali-

tiam et invidiam, fraternam impugnare caritatem, post acceptam gratiam Spiritus sancti; quod peccatum Dominus neque hic, neque in futuro sæculo dimitti dicit. Unde quæri potest utrum in Spiritum sanctum Judæi peccaverint, quando dixerunt, quod in Beelzebub principe dæmoniorum Dominus dæmonia expellebat. Utrum enim hoc in ipsum Dominum dictum accipiamus, quia de se dicit alio loco (supra 10): *Si patrem-familias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus?* An quoniam de magna invidentia dixerant, ingrati tam presentibus beneficiis, quamvis nondum Christiani fuerint, tamen propter ipsam invidentiæ magnitudinem in Spiritum sanctum peccasse credendi sunt? Non enim hoc colligitur de verbis Domini. Videri tamen potest adhuc eos monuisse, ut accedant ad gratiam, et post acceptam gratiam non ita peccent ut nunc peccaverunt. Neque enim in Filium hominis dixerunt verbum nequam; et potest eis dimitti, si conversi fuerint et ei crediderint. Si autem postquam Spiritum sanctum acceperint, fraternitati invidere, et gratiam quam acceperunt, oppugnare voluerint, non eis dimittitur neque in hoc sæculo, neque in futuro. Nam si eos sic haberet condemnatos ut nulla spes reliqua illis esset, non adhuc monendo indicaret, cum addidit dicens: *Aut facite arborem bonam, etc.* AUGUSTINUS in lib. *Retract.* (lib. 1, capit. 19). Hoc autem non confirmavi, quia hoc putare me dixi; sed tamen addendum fuit: Si in hac tam sceleratam mentis perversitate finierit hanc vitam, quoniam de quocumque pessimo in hac vita constituto non est utique desperandum; nec pro illo imprudenter oratur de quo non desperatur. AUGUSTINUS de verbis Dom. (serm. 2). Est autem magnum secretum hujus quæstionis. Lumen ergo expositionis a Domino quærat. Dico autem caritati vestræ, forte in omnibus Scripturis sanctis nulla major quæstio, nulla difficilior invenitur. Prius ergo ut advertatis admoneo, non dixisse Dominum, Omnis blasphemia spiritus non remittetur; neque dixisse, Qui dixerit quodcumque verbum contra Spiritum sanctum; sed *Qui dixerit verbum*. Quapropter non est necesse ut omnem blasphemiam et omne verbum quod dicitur contra Spiritum sanctum,

remissionem quisquam existimet non habere; sed necesse est plane ut sit aliquod verbum quod si dicatur contra Spiritum sanctum, nullam remissionem mereatur. Solent enim Scripturæ ita loqui, ut quando aliquid sic dicitur ut neque ex toto, neque ex parte dictum sit; non sit necesse ut ex toto fieri possit, ut ex parte non intelligatur: sicut cum Dominus dixit Judæis (Joann. 11), "Si non venissem, et locutus eis non fuisset, peccatum non haberent." Non enim ita dictum est ut sine ullo omnino peccato vellet intelligi futuros fuisse Judæos; sed esse aliquod peccatum quod non haberent nisi Christus venisset. Quis autem sit iste modus contra Spiritum sanctum, ordo postulat ut dicamus. Insinuatur siquidem nobis in Patre auctoritas, in Filio nativitas, in Spiritu sancto Patris Filique communitas. Quod ergo commune est Patri et Filio, et per hoc nos voluerunt habere communionem et inter nos et secum. "Caritas enim Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis," ad Rom. 5: et quia peccatis alienabamur a possessione bonorum verorum, "caritas operit multitudinem peccatorum:" 1 Petr. 1. Quod enim Christus in Spiritu sancto peccata dimittat, hinc intelligi potest quod cum dixisset discipulis (Joan. 20): "Accipite Spiritum sanctum," continuo subiecit: "Si cui dimiseritis peccata, dimittentur illis." Primum itaque credentium beneficium est in Spiritu sancto remissio peccatorum. Contra hoc donum gratium loquitur cor impoenitens: ipsa ergo impoenitentia est spiritus blasphemie; quæ non remittetur neque in hoc sæculo, neque in futuro. Contra enim Spiritum sanctum, quo peccata dimittuntur, verbum valde malum, sive cogitatione sive lingua sua dicit qui secundum duritiam cordis sui et cor impoenitens thesaurizat sibi iram in die iræ. Hæc omnino impoenitentia non habet remissionem neque in hoc sæculo, neque in futuro: quia pœnitentia impetrat remissionem in hoc sæculo, quæ valeat in futuro. Sed ista impoenitentia, quamdiu quisque in hac carne vivit, non potest judicari: de nullo enim desperandum est quamdiu patientia Dei ad pœnitentiam adducit. Quid enim, si isti quos in quocumque genere erroris

notas et tamquam desperatissimos damnas, antequam istam vitam finiant, agant poenitentiam, et inveniant veram vitam in futuro? Hæc autem blasphemia, quamvis prolixa, et pluribus verbis contexta sit, solet tamen Scriptura etiam multa verba verbum appellare: neque enim unum verbum locutus est Dominus cum Propheta; et tamen legitur: Verbum quod factum est ad illum, vel ad illum Prophetam. Hic autem fortassis aliquis quaerat utrum tantummodo Spiritus sanctus peccata dimittat, an et Pater et Filius. Respondemus, quia et Pater et Filius: ipse enim Filius de Patre dicit (supra 6): *Dimittet vobis Pater vester peccata vestra*: et de se ait (supra 9): *Filius hominis potestatem habet in terra dimittendi peccata*. Cur ergo illa impoenitentia quæ nunquam dimittitur, solum ad Spiritum sancti blasphemiam dicitur pertinere? Tamquam ille qui in hoc impoenitentiae peccato fuerit obligatus, dono Spiritus sancti resistere videatur, quod eo dono fiat remissio peccatorum. Sed peccata, quia præter Ecclesiam non dimittuntur, in eo spiritu dimitti oportebat quo in unum Ecclesia congregatur. Remissio ergo peccatorum, quam tota Trinitas facit, proprie ad Spiritum sanctum dicitur pertinere: ipse enim est " Spiritus adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba Pater, " Rom. 8: ut ei possimus dicere: *Dimitte nobis debita nostra*, supra 6. Et hinc cognoscimus (sicut dicit Johannes, Epist. 1, cap. 4), " quoniam Christus manet in nobis, de Spiritu sancto quem dedit nobis. " Ad ipsum etiam pertinet societas qua efficiamur unum corpus unioi Filii Dei: quia quodammodo societas Patris et Filii est ipse Spiritus sanctus. Quisquis ergo reus fuerit impoenitentiae contra Spiritum sanctum in quo unitas et societas communionis congregatur Ecclesiae, nunquam illi remittitur. Chrysostomus (homil. 42 in Matth. a med.). Vel aliter secundum primam expositionem: Judæi quidem ignorabant Christum quis esset; Spiritus autem sancti sufficiens acceperunt experimentum; etenim Prophetæ per eum locuti sunt. Quod ergo dicit hoc est: Esto quia me offendistis propter carnem circumpositam; numquid et de Spiritu sancto habetis dicere: Quoniam ignoramus eum? Propter

hoc non ignoscibilis est vobis hæc blasphemia, et hic et illic dabitis vindictam; quia enim demones ejicere et sanitates perficere Spiritus sancti est: non ergo mihi contumelias infertis solum, sed Spiritui sancto; ideoque vobis inevitabilis erit condemnatio et hic et illic. Etenim hominum hi quidem hic solum puniuntur, sicut qui indigni participaverunt mysteriis apud Corinthios; hi autem illic solum, sicut dives in inferno; hi autem hic et illic, sicut et ipsi Judæi, qui et hic intolerabilia passi sunt, Jerusalem capta, et ibi difficillimam sustinent poenam. RABANUS. In hac autem auctoritate extinguitur hæresis Origenis, qui asserit, post multa sæcula omnes peccatores veniam consecuturos; quæ refellitur per hoc quod dicitur, quod non remittetur neque in hoc sæculo, neque in futuro. GREGORIUS in Dialogo (lib. 4, cap. 89, alias 80, circa medium). Datur enim intelligi quasdam culpas in hoc sæculo, quasdam vero in futuro relaxari: quod enim de uno negatur, de quibusdam conceditur. Sed tamen hoc de parvis minimisque peccatis fieri posse credendum est; sicut est assiduus otiosus sermo, immoderatus risus, vel peccatum curæ rei familiaris, quæ vix sine culpa vel ab ipsis agitur qui culpam qualiter debeant declinare sciunt; aut in non gravibus culpis error ignorantiae, quæ etiam post mortem gravant, si nobis in hac vita adhuc positæ minime fuerint relaxata. Hoc tamen sciendum est, quia illic saltem de minimis nil quisque purgationis obtinebit nisi qui hoc bonis actibus in hac vita positus ut obtineat, promeretur.

10. CHRYSOSTOMUS (hom. 43, in princip.). Post priores redargutiones rursus eos aliter confundit. Hoc autem facit non ut seipsum accusatione liberet (ad hoc enim sufficiebant priora); sed eos corrigere volens: unde dicit: *Aut facile arborem bonam et fructum ejus bonum: aut facile arborem malam, et fructum ejus malum*; ac si dicat: Nullus vestrum dixit quod malum est aliquis a dæmone liberare. Sed quia operibus non maledicebant, sed diabolum dicebant hoc operantem; demonstrat quod hæc accusatio est præter consequentiam rerum, et præter communes conceptiones. Talia autem confingere est immensæ veritatis. Hieronymus (super *Aut facile ar-*

bonum bonum). Constringit ergo eos syllogismo quem Greci vocant *aphycton*, nos inevitabilem possumus appellare: quia interrogatos hinc inde concludit et utroque cornu premit. Si, inquit, diabolus malus est, bona opera facere non potest; si autem bona sunt quæ facta cernitis, sequitur ut non sit diabolus qui illa fecit: neque enim fieri potest ut ex malo bonum, aut ex bono oriatur malum. Chrysostomus (homil. 43, in Matthæum). Etenim arboris dijudicatio a fructu apparet, non fructus ab arbore: unde sequitur: *Siquidem ex fructu arbor cognoscitur*. Etsi enim arbor fructus est causa; sed tamen fructus arboris est demonstrativus. Vos autem contrarium facitis: in operibus enim nihil accusare habentes, contrariam de arbore fertis sententiam, me demoniacum appellantes. HILARIUS (can. 12 in Matth. a med.). Sic ergo in præsens Judæos refellit: quia cum intelligerent Christi opera ultra humanam esse virtutem, noluerunt tamen ea quæ Dei sunt confiteri. Futuram vero omnem fidei perversitatem coarguit; eorum scilicet qui divinitatem et communionem paternæ substantiæ Domino detrahentes, in diversa hæresum studia ceciderunt, neutrum facientes: nec inter Gentes sub venia ignorantis habitantes, nec in veritatis cognitione versantes. Arborem se in corpore positum signat; quia per interiorum virtutis suæ fecunditatem exeat ubertas omnis in fructus. Igitur arbor bona facienda cum fructibus bonis est, aut mala constituenda cum malis fructibus: non quia arbor mala possit constitui quæ bona est; nec e converso, sed ut per hanc significantiam intelligeremus Christum tamquam inutilem relinquendum, aut tamquam bonorum fructuum utilitate retinendum. Ceterum medium se agere, et in Christum aliqua deferre, negare quæ maxima sunt, venerari tamquam Deum, Dei communione spoliare, blasphemia Spiritus est: ut cum per admirationem tantorum operum Dei nomen detrahare non audeas, per malevolentiam mentis generositatem ejus, abnegata paternæ substantiæ communione, deturpes. AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 12). Vel in hoc admonuit nos Dominus ut bonæ arbores simus, ut bonos fructus producere possimus: ubi enim ait: *Facile e-*

nim arborem bonam, et fructum ejus bonum, est præceptum salubre, cui obedientia est necessaria. Quod autem dicit, *Facile arborem malam, et fructum ejus malum*, non præceptum est ut faciatis, sed monitio ut caveatis: contra hæc enim dixit qui putabant se cum mali essent, bona loqui posse, vel bona opera habere: hoc Dominus dicit esse non posse. Prius enim est mutandus homo, ut opera mutantur: si enim manet homo in eo quod malus est, bona opera habere non potest; si manet in eo quod bonus est, mala opera habere non potest. Omnes ergo malas arbores Christus invenit; sed dedit potestatem filios Dei fieri credentibus in nomine ejus. CHRYSOSTOMUS (hom. 43, non procul a princip.). Quia vero non pro seipso, sed pro Spiritu sancto facit sermonem, eos convenienter increpat dicens: *Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali?* Hoc autem dixit et eos incusans, et eorum quæ dicta sunt, demonstrationem ex ipsis præbens, quasi dicat: Ecce vos cum sitis arbores malæ, non potestis portare fructum bonum. Non ergo miror quod hæc loquimini: etenim male nutriti estis a malis progenitoribus, et mentem malam habetis. Et vide, quod non dixit, *Qualiter potestis bona loqui, cum sitis viperæ*? nihil enim hoc ad illud pertinet; sed *Qualiter potestis bona loqui, cum sitis mali?* Progenies autem viperarum eos dicit, quia in progenitoribus gloriabantur: ut ergo excluderet eorum superbiam, separavit eos a cognatione Abraham, attribuens eis progenitores similibus morum. RABANUS (super *Progenies viperarum*). Vel *progenies viperarum*, idest filios et imitatores diaboli, eos appellat: quia scienter bonis operibus detrahunt, quod diabolicum est: unde sequitur: *Ex abundantia enim cordis os loquitur*. Ille homo ex abundantia cordis loquitur qui non ignorat ex qua intentione verba promantur: quod apertius ostendere volens, subjungit: *Bonus homo de bono thesauro profert bona, et malus homo de malo thesauro profert mala*. Thesaurus cordis intentio est cogitationis, ex qua interior arbitrariter judicat proventum operis, ut aliquando majora minorem habeant mercedem, aliquando ob incuriam cordis tepidi, majorum virtutum opera ostentantes, minora a Domino præ-

mia sortiantur. Chrysostomus (hom. 43). Ex his etiam demonstrat suam deitatem scientem cordis occulta: quoniam non verborum solum, sed etiam malorum cogitationum exsolvent vindictam. Est autem naturæ continentia supereminens, inter nequitie verba per os extra effundi. Quare cum audieris hominem male loquentem, multo amplioris aestimes nequitiam quam verba demonstrant. Quod enim exterius dicitur, est superfluentia ejus quod intus est; in quo eos vehementer tetigit. Si enim quod dictum est ab eis, ita est malum, excogita radix verborum quam maligna est. Contingit autem hoc decenter; lingua enim confusa multoties non repente effundit nequitiam: cor autem nullum hominum habens testem, sine timore quæcumque vult parturit mala: Dei enim non multa cura est ei. Sed cum angustat multitudinem malorum quæ intus sunt, quæ interim occultabantur, extra per verba proveniunt: et ideo dicit: *Ex abundantia cordis os loquitur*; eo quod homo de thesauris cordis loquitur. Hieronymus. In hoc autem quod dicit, *Bonus homo de bono thesauro proferit bona, etc.*, vel ipsos Judæos Deum blasphemantes ostendit, de quali thesauro blasphemiam proferant. Vel cum superiori questione hæret sententia, quod quomodo non possit bonus homo proferre mala, nec malus, bona; sic non possit Christus mala, nec diabolus bona opera facere.

11. Chrysostomus (hom. 43). Post premissa, eis Dominus multum timorem incutit, ostendens quod ultimam dabunt vindictam qui talia deliquerunt: unde dicit: *Dico enim vobis, quod omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii.* Hieronymus (super *Dico autem vobis*). Et est sensus: si otiosum verbum, quod nequaquam edificat audientes, non est absque periculo ejus qui loquitur, et in die judicii reddet unusquisque rationem sermonum suorum: quanto magis vos, qui opera sancti Spiritus calumniimini, et dicitis me in Beelzebub ejicere dæmonia, reddituri estis rationem calumniæ vestre? Chrysostomus (homil. 43). Non autem dixit, *Quod locuti estis vos*, simul quidem omne hominum erudiens genus: simul autem minus onerosum faciens suum sermo-

nem. Otiosum autem verbum est quod mendax est, quod calumniam habet. Quidam autem dicunt quoniam et vanum: quale est quod risum movet inordinatum, vel turpe, vel inverecundum. Gregorius in hom. 6 in Evang. Vel otiosum verbum est quod aut utilitate rectitudinis, aut ratione justæ necessitatis caret: quod scilicet sine utilitate et loquentis dicitur et audientis: si omissis seriis, de rebus frivolis loquamur, et fabulas narremus antiquas. Ceterum qui scurrilia replicat, et cachinnis ora dissolvit, et aliquid proferat turpitudinis; hic non otiosi verbi, sed criminosis tenetur reus. Remaneat. Ex superioribus autem verbis adhuc sequens dependet sententia, cum dicitur: *Ex verbis enim tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis.* Non est autem dubium quia unusquisque de verbis suis malis quæ loquitur condemnabitur; verumtamen ex bonis verbis non justificatur quis, nisi ex intimo corde et devota intentione ea proferat. Chrysostomus (homil. 43). Vide autem quia non est onerosum hoc iudicium. Non ex quibus alius dixit de te, sed ex quibus ipse locutus es, sententiam iudex foret. Non igitur accusatos timere oportet, sed accusantes: non enim illi coguntur accusare se pro his malis quæ audierunt, sed hi pro his quæ male dixerunt.

12. Chrysostomus (hom. 44, in princ.). Quia Dominus superius multoties verbis inverecundam Phariseorum obstruxerat linguam, rursus ad opera veniunt: quod admirans Evangelista dicit: *Tunc responderunt ei quidam de Scribis et Phariseis, dicentes: Magister, volumus a te signum videre*; tunc scilicet cum flecti oportebat, cum admirari, cum obtemperare; sed tunc a malitia non desistunt. Dicunt enim: *Volumus a te signum videre*, ut eum capiant. Hieronymus (super *Magister, volumus a te signum*). Sic signa postulant, quasi quæ viderant, signa non fuerint; sed in alio Evangelista quid petant plenius explicatur (Luc. 11): *"Volumus a te signum videre de cælo, vel in morem Eliæ ignem de sublimi venire cupiebant; vel in similitudinem Samuelis tempore æstivo contra naturam loci mugire tonitrua, coruscare fulgura, imbres ruere; quasi non possint et illa calumniari, et dicere ex occultis et variis aeris passionibus acci-*

disse: nam qui calumniaris ea quæ oculis vides, manu tenes, utilitate sentis; quid facturus esses in his quæ de cælo veniunt? Utique respondebis et magos in Egypto multa signa fecisse de cælo. CHRYSOSTOMUS (homil. 44). Verba autem eorum adulatione et ironia sunt plena. Et prius quidem conviciabantur, dæmoniacum eum dicentes; nunc autem adulantur, vocantes eum magistrum. Propter hoc et Dominus eos vehementer arguit: unde sequitur: *Qui respondens ait illis: Generatio mala et adultera signum quærit.* Et quidem cum ei conviciabantur, mansuete eis respondebat; cum autem adulabantur, conviciose: demonstrans quod utraque passione erat superior: et neque conviciis in iram deducitur, neque ab adulatione mollietur. Quod autem dicit, tale est. Quid mirum, si hoc in me facitis, qui ignotus sum vobis; cum in Patrem, ejus tantam accepistis experientiam, hoc idem fecistis, derelicto eo, ad dæmones currentes? Propter hoc autem eos dicit generationem malam, quia ingrati semper facti sunt circa benefactores, et bene patientes deteriores fiunt; quod est ultimæ malitiæ. HIERONYMUS (super *Generatio mala et adultera*). Egrege autem dixit, *Et adultera*, quia dimiserat virum, et juxta Ezechielem, multis se amatoribus copulavit. CHRYSOSTOMUS (homil. 44). Unde et monstrat se Patri æqualem, si ei non credere generationem adulteram facit. RABANUS (super *Et signum non dabitur ei*). Deinde respondere incipit, non eis signum de cælo, quod indigni erant videre, sed de profundo inferni tribuens. Discipulis autem suis signum de cælo dedit, quibus æternam beatitudinis gloriam et prius in monte figuraliter et post veraciter in cælum superelatus ostendit: unde sequitur: *Et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Prophætæ.* CHRYSOSTOMUS (hom. 44). Quia non ut eos induceret signa faciebat (sciebat enim eos lapideos esse); sed ut alios emendaret; aut quoniam non acciperent signum, quale est illud quod petebat; signum enim eis factum est quando per propriam poenam cognoverunt ejus virtutem. Hoc igitur occulte insinuans dicit: *Signum non dabitur ei:* ac si diceret: Multa beneficia demonstravi nihil horum vos allexit ad venerandum meam virtutem, quam cognoscetis per

pœnam quando civitatem vestram in terram projectam videbitis. Interim autem sermonem de resurrectione interponit, quem cognituri erant per ea quæ postea erant passuri, dicens: *Nisi signum Jonæ Prophætæ.* Crux enim profecto credita non esset, nisi signa testantia habuisset. Hæc autem non credita, et resurrectioni utique credita non esset. Propter hoc et signum hoc vocat, et figuram in medium fert, ut veritas credatur: unde sequitur: *Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus.* RABANUS (ubi supra). Ostendit Judæos ad instar Ninivitarum criminosos, et nisi poeniterent, subversioni proximos. Sed sicut illis denuntiatur supplicium et demonstratur remedium; ita Judæi non debent desperare veniam, si saltem post Christi resurrectionem egerint poenitentiam. Jonas enim, idest columba, vel dolens, signum est ejus super quem descendit Spiritus sanctus in specie columbæ, et qui dolores nostros portavit. Piscis qui Jonam devoravit in pelago, significat mortem quam Christus passus est in mundo. Tribus diebus et noctibus fuit ille in ventre ceti, et iste in sepulchro: ille ejectus est in aridam, iste resurrexit in gloriam. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 3, cap. 24). Quidam autem modum locutionis Scripturæ nescientes, noctem voluerunt advertere tres illas horas a sexta usque ad nonam, quibus sol obscuratus est; et diem tres horas alias, quibus iterum terris est redditus, idest a nona usque ad ejus occasum. Sequitur enim nox futura sabbati, quia cum suo die computata, erunt jam duæ noctes et duo dies. Porro autem post sabbatum sequitur nox primæ sabbati, idest illucescentis diei dominici, in qua tunc Dominus resurrexit. Erunt ergo duæ noctes et duo dies et una nox, etiam si tota posset intelligi; nec ostendere-mus quod illud diluculum pars ejus extrema sit: quapropter nec annumeratis illis sex horis quarum tribus tenebratus est et tribus illuxit, constabit ratio trium dierum et trium noctium. Restat ergo ut hoc inveniat illo Scripturarum usitato loquendi modo, quo a parte totum intelligitur. HIERONYMUS (super *Sicut fuit Jonas in ventre ceti*). Non quod omnes tres dies et tres noctes in inferno fuerit: sed quod in parte parasceves, et dominicæ, et tota die sabbati, tres dies et

tres noctes intelligantur. AUGUSTINUS, 4 de Trin. (c. 9). Ipsum enim triduum non plenum et totum fuisse Scriptura testis est; sed primus dies a parte extrema totus annumeratus est; dies vero tertius a parte prima et ipse totus; medius autem inter eos, idest secundus dies, absolute totus vigintiquatuor horis suis, duodecim nocturnis et duodecim diurnis: nox enim usque ad diluculum, quo Domini resurrectio declarata est, ad tertium pertinet diem. Sicut enim primi dies propter futurum hominis lapsum a luce in noctem: ita isti propter hominis reparationem a tenebris in lucem computantur. CHRYSOSTOMUS (homil. 44). Non autem manifeste dixit quod resurgeret; quia eum derisissent: sed occulte insinuat, ut et illi crederent quod præcivit. Non autem dixit, In terra, sed *In corde terræ*: ut et sepulchrum ostenderet, et quod nullus solam mortis apparentiam suspiceretur. Et tres dies propter hoc posuit, ut credatur quod mortuus est. Sed ipsa figura veritatem demonstrat: non enim fuit Jonas in ventre ceti in phantasia, sed in veritate: neque figura fuit in veritate, et veritas in imaginatione. Propter quod manifestum est quod filii sunt diaboli Marcionem sequentes, qui Christi passionem phantasticam esse asseruit; et quod pro eis esset passurus, licet eis non proficeret, ostendit per hoc quod innuit quod illi generationi signum daretur Jonæ Prophetæ.

18. CHRYSOSTOMUS (hom. 44). Ne aliquis estimaret quod talia deinceps futura essent in Judæis qualia Ninivitis contigerant, ut sicut Jonas illos convertit, et civitas fuit a periculo liberata, ita isti post resurrectionem converterentur: Dominus nunc totum contrarium ostendit, quoniam scilicet ex beneficio passionis nullum fructum perceperunt; sed et gravia patientur, ut infra ostendit per exemplum dæmonis. Interim autem ostendit quod juste patientur, dicens: *Viri Ninivite surgant in iudicio cum generatione ista*. REMIGIUS. Ostendit autem Dominus his verbis unam esse malorum et bonorum resurrectionem futuram, contra quosdam hæreticos, qui dixerunt unam esse resurrectionem bonorum, et alteram malorum. Destruitur etiam his verbis fabula Judæorum, qui solent dicere, quod ante iudicium mille annis celebraretur resurrectio; aperte his ver-

bis ostendens quia mox ut celebrabitur resurrectio, celebrabitur et iudicium.

Et condemnabunt eam. HIERONYMUS (super *Ninivite surgent in iudicio*). Non sententiæ potestate, sed comparationis exemplo: unde subditur: *Quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Jonæ; et ecce plusquam Jonas hic*. Hic adverbium loci, non pronomen intelligas. Jonas, secundum septuaginta Interpretes, triduum prædicavit: ego tanto tempore; ille Assyriis genti incredulæ, ego Judæis populo Dei. Ille voce locutus est simplici, nihil signorum faciens: ego tanta faciens, Beelzebub calumniam sustineo. CHRYSOSTOMUS (hom. 44). Non autem hic stat Dominus, sed et aliam annuntiationem adjungit dicens: *Regina Austri surget in iudicio cum generatione ista, et condemnabit eam: quia venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis*. Istud plus fuit quam prius. Jonas enim ad illos abiit; regina autem Austri non expectavit Salomonem ad ipsam ire, sed ipsa ad eum accessit: et mulier, et barbara, et tantum remota, non mortem formidans, sola cupidine verborum sapientium. Ibi ergo mulier advenit, hic ego veni: et ipsa quidem a finibus terræ surrexit, ego autem civitates et castra circumeo: et ille quidem de arboribus et lignis disputavit, ego autem de ineffabilibus mysteriis. HIERONYMUS (super *Regina Austri*). Eodem ergo modo condemnabit regina Austri populum Judæorum, quo condemnabunt viri Ninivite Israellem incredulum. Ista est regina Saba, de qua in Regum volumine et in Paralipomenon legimus, quæ per tantas difficultates, gente sua et imperio derelictis, venit in Judæam sapientiam audire Salomonis, et ei multa munera obtulit. In Ninive autem et in Regina Saba occulte fides nationum præfertur Israeli. RABANUS (super *Quia venit a finibus*). Ninivite significant eos qui peccare desistunt; Regina vero eos qui peccare nesciunt: pœnitentia enim peccatum abolet, sapientia cavet. REMIGIUS. Pulchre autem Ecclesia de Gentibus congregata regina dicitur, quia mores suos regere novit: de qua Psalmista (Psalm. 44): "Assitit regina a dextris tuis." Austri autem regina est, quia ardore Spiritus sancti superabundat: auster enim ventus calidus significat Spiritum sanctum. Salomon autem, qui interpretatur pacifi-

cus, significat ipsum de quo dictum est Ephes. 2: " Ipse est pax nostra. "

14. CHRYSOSTOMUS (hom. 44, parum ante med.). Quia Dominus dixerat Judæis. *Viri Ninivite surgent in iudicio, et condemnabunt generationem istam*: ne propter temporis tardationem contemnerent et fierent pigriores, ostendit quod non solum in futuro sæculo, sed et hic gravissima patientur; futuram in eis poenam sub quodam enigmate subdens; unde dicit: *Cum autem immundus spiritus exierit ab homine*. HIERONYMUS (super *Cum immundus spiritus*). Quidam istum locum de hæreticis dictum putant: quod immundus spiritus, qui in eis ante habitaverat, quando Gentiles erant, ad confessionem veræ fidei ejiciatur; postea vero cum se ad hæresim transtulerint, et simulatis virtutibus ornarent domum suam, tunc aliis septem nequam spiritibus adjunctis, revertatur ad eos diabolus, et habitet in illis; fiantque novissima eorum pejora prioribus. Multo quidem pejori conditione sunt hæretici quam gentiles: quia in illis spes fidei, in istis est pugna discordiæ; cum hæc intelligentia plausum quemdam et colorem doctrinæ præferat, nescio an habeat veritatem; ex eo enim quod, finita vel parabola vel exemplo, sequitur, *Sic erit generationi huic pessima*, compellimur non ad hæreticos et quosque homines, sed ad Judæorum populum referre parabolam: ut contextus loci non passim et vagus in diversum fluctuet, atque insipientium more turbetur; sed hærens sibi vel ad priora vel ad posteriora respondeat. Unde immundus spiritus exiit a Judæis quando acceperunt legem; expulsus autem a Judæis, ambulavit per Gentium solitudines: unde sequitur: *Ambulat per loca arida, quærens sibi requiem*. REMIGIUS. Loca arida appellat corda Gentium ab omni humore salutarium aquarum, hoc est sanctorum Scripturarum et spiritualium donorum, et ab infusione sancti Spiritus aliena. RABANUS. Vel loca arida sunt corda fidelium, quæ a mollitie fluxæ cogitationis expurgata, callidus insidiator explorat, si quos gressus ibi figere possit; sed castas mentes effugiens diabolus in solo corde pravorum gratam sibi potest invenire quietem; unde sequitur, *Et non invenit*. REMIGIUS. Putabat autem diabolus se perpetuam quietem posse habere

in gentili populo: sed subditur: *Et non invenit*: quia apparente Dei Filio per mysterium incarnationis suæ, gentilitas credidit. HIERONYMUS (super *Revertar in domum meam*). Quæ cum Domino credidisset, ille non invento loco in nationibus, dixit, *Revertar in domum meam unde exivi*. Habeo Judæos quos ante dimiseram. *Et veniens invenit eam vacantem, scopis mundatam et ornata*. Vacabat enim templum Judæorum et Christum hospitem non habebat dicentem (Jo. 14): " Surgite et abeamus hinc. " Quia igitur et Dei et Angelorum præsidia non habebant, et ornati erant superfluis observationibus legis, et traditionibus Phariseorum: revertitur diabolus ad sedem suam pristinam, et septenario numero sibi addito demonum, habitat pristinam domum: et fiunt novissima illius populi pejora prioribus; multo enim nunc majore demonum numero possidentur, blasphemantes in synagogis suis Christum Jesum, quam in Ægypto possessi fuerant ante legis notitiam: quia aliud est venturum non credere, aliud non suscepisse qui venerit. Septenarium autem numerum adjunctum diabolo, vel propter sabbatum intelligi, vel propter numerum Spiritus sancti: ut quomodo in Isaia super florem qui de radice Jesse descendit, septem spiritus virtutum descendisse narrantur, ita e contrario vitiorum numerus in diabolo consecratus sit. Pulchre ergo septem spiritus assumi dicuntur, vel propter violationem sabbati, vel propter criminalia peccata quæ contraria sunt septem donis Spiritus sancti. CHRYSOSTOMUS (hom. 44 in Matth. circa med.). Vel hic poenam eorum demonstrat: dicit enim quod sicut cum dæmoniaci liberati fuerint ab infirmitate, si desidiores efficiantur, graviorem attrahunt adversus se phantasiam; ita et in vobis fiet: etenim ante detinebamini a dæmone, quando idola adorabatis, et filios vestros dæmonibus occidebatis; sed tamen non dereliqui vos; sed expuli dæmonem illum per Prophetas, et per memetipsum rursus veni, amplius expurgare vos volens. Quia igitur non vultis attendere, sed in majorem excidistis nequitiam (gravius enim est occidere Christum quam Prophetas); propter hoc difficiliora patiemini. Quæ enim sub Vespasiano et Tito contigerunt eis, multo graviora fuerunt his quæ passi

sunt in Ægypto et in Babylone et sub Antiocho. Nec hoc solum ostendit, sed quoniam ab omni virtute erunt desolati, et dæmonum actibus occupabiles magis quam ante. Hæc autem non solum ad illos, sed ad nos etiam dicta esse, rationem habet; si illuminati et a prioribus eruti malis, rursus ab eadem possideamur nequitia: etenim difficilior jam erit poena posteriorum peccatorum: propter quod paralytico Christus dicit, Jo. 5: "Ecce sanus factus es: noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat." RABANUS. Homo enim quilibet ad fidem conversus est, a quo diabolus per baptismum ejicitur, qui ejectus inde loca arida peragrat, idest corda fidelium. GREGORIUS, 33 Moral. (cap. 5, super illud Job 40, "Sub umbra dormit:", cap. 3 in nov. exempl.). Loca enim arentia atque inaquosa sunt corda justorum, quæ per disciplinæ fortitudinem ab omni carnalis concupiscentiæ humore siccantur. Loca vero humentia sunt terrenorum hominum mentes, quas humor carnalis concupiscentiæ, quia replet, fluidas facit: in quibus diabolus iniquitatis suæ vestigia tanto altius imprimit quanto in eisdem mentibus per transitus illius, quasi in fluxa terra, descendit. RABANUS. Rediens autem ad domum suam unde exierat, *invenit eam vacantem*, a bonis actibus per negligentiam; *scopis mundatam*, scilicet a vitiis pristinis per baptismum; *ornatam* simulatis virtutibus per hypocrisim. AUGUSTINUS de Quæst. Evang. (lib. 1, qu. 8). Unde per hæc verba signat Dominus quosdam ita credituros, ut non possint ferre laborem continentiæ, et ad sæculum redituri sint. Quod dicit, *Assumit secum alios septem*, intelligitur, quia cum quis ceciderit de justitia, etiam simulationem habebit. Cupiditas enim carnis expulsa per poenitentiam consuetis operibus, cum non invenerit in quibus delectationibus conquiescat, avidius redit, et rursus occupat mentem hominis, si negligentia subsecuta est, ut non introduceretur tamquam habitator mundatæ domus sermo Dei per sanam doctrinam: et quoniam non solum habebit illa septem vitia quæ septem virtutibus sunt contraria spiritualibus; sed etiam per hypocrisim se ipsas habere virtutes simulabit: propterea assumptis secum septem aliis nequioribus, hoc est ipsa septenaria simulatione, redit ipsa con-

cupiscentia, ut sint novissima hominis illius pejora prioribus. GREGORIUS, 7 Moral. (super illud Job 6, "Qui cœpit, ipse me conterat: ", c. 7, in novis exempl.). Plerumque etiam fit ut cum mens ex ipso exordio sui profectus extollitur, cumque se jam quasi de virtutibus erigit, sævientia contra se adversario aditum pandat: tantoque se vehementius in ejus confractione exhibet, quanto et gravius, quia vel ad modicum fuerat projectus, dolet.

15. HILARIUS (can. 12). Quia prædicta omnia in paternæ majestatis virtute loquebatur, nuntianti sibi, quod foris a matre atque fratribus expectaretur; quid responderit, Evangelista demonstrat, subdens: *Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater ejus et fratres foris stabant, querentes loqui ei.* AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 40). Hoc sine dubio convenienter gestum intelligere debemus: præmisit enim cum ad hoc narrandum transiret: *Adhuc eo loquente ad turbas.* Quid est autem *adhuc*, nisi quando illud loquebatur? Nam et Marcus post illud quod de blasphemia Spiritus sancti retulerat, dixit, cap. 3: "Et veniunt mater ejus et fratres." Lucas autem non hujus rei gestæ ordinem tenuit, sed præoccupavit hoc, et recordatum ante narravit. HIERONYMUS contra Helvidium (circ. med.). Hinc Helvidii una propositio sumitur, ex hoc quod fratres Domini in Evangelio nominantur. Unde, inquit, fratres Domini dicti sunt qui non erant fratres? Sed jam nunc sciendum est quatuor modis in Scripturis divinis fratres dici: natura, gente, cognatione, et affectu. Natura, ut Esau et Jacob. Gente, ut omnes Judæi fratres inter se vocantur, ut in Deuteronomii cap. 17: "Non poteris constituere super te hominem alienum qui non est frater tuus." Porro cognatione fratres vocantur qui sunt de una familia, sicut in Genesi cap. 13: "Dixit Abraham ad Lot: Non sit rixa inter te et me, quoniam fratres sumus." Affectu etiam fratres dicuntur: quod in duo dividitur: in speciali et in communi. In speciali, quia omnes Christiani fratres dicuntur, ut Salvator dicit, Jo. 20: "Vade, dic fratribus meis." Porro in communi, quia omnes homines ex uno patre nati, pari inter nos germanitate conjungimur, sicut ibi Isa. 66: "Dicite

his qui oderunt vos: Fratres nostri vos estis. „ Interrogo ergo, juxta quem modum fratres Domini in Evangelio appellentur. Juxta naturam? Sed Scriptura non dicit, nec Mariæ eos vocans filios, nec Joseph. Juxta gentem? Sed absurdum est ut pauci ex Judæis vocati sint fratres, cum omnes qui ibi fuerunt Judæi, fratres potuerint appellari. Juxta affectum humani juris, et spiritus? Verum sit: qui magis erant fratres quam Apostoli, quos Dominus docebat intrinsecus? Aut si omnes quia homines, sunt fratres, stultum fuit nuntiare quasi proprium: *Ecce fratres tui quærun't te*. Restat igitur ut fratres eos intelligas appellatos cognatione, non affectu, non gentis privilegio, non natura. HIERONYMUS super Matth. (in fine quasi Com. 12 cap.). Quidam vero fratres Domini de alia uxore Joseph filios suspicantur, sequentes deliramenta apocryphorum, et quamdam Escham mulierculam confingentes. Nos autem fratres Domini, non filios Joseph, sed consobrinos Salvatoris, sororis Mariæ materteræ Domini filios intelligimus: quæ esse dicitur mater Jacobi minoris et Joseph et Judæ, quos in alio Evangelii loco fratres Domini legimus appellatos. Fratres autem consobrinos dici omnis Scriptura demonstrat. CHRYSOSTOMUS (hom. 45). Vide autem et fratrum ejus elationem: cum enim deceret eos ingredi, et audire cum turba; vel si hoc non vellent, expectare finem sermonis, et tunc eum adire: hi extra eum vocant; et coram omnibus hoc faciunt; et superfluum honoris amorem ostendentes, et monstrare volentes quod cum omni potestate Christo aliquid injungunt: quod et Evangelista ostendit, hoc ipsum obscure insinuans, cum dicit: *Adhuc eo loquente*; ac si diceret: Numquid non erat tempus aliud? Quid autem et loqui volebant? Si pro veritatis dogmatibus, communiter hoc proponere oportebat, ut et alios lucrarentur; si autem de aliis sibiipsis pertinentibus, non oportebat ita festinanter vocare: unde manifestum est quoniam solum ex vana gloria hoc faciebant. AUGUSTINUS de Natura et Gratia (cap. 36). Sed quidquid dicatur de fratribus, de sancta Virgine Maria, propter honorem Christi, nullam prorsus, cum de peccatis agitur, habere volò quæstionem. Inde enim scimus quod ei plus gratiæ colla-

tum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quod concipere et parere meruit eum quem constat nullum habuisse peccatum.

Sequitur: *Dixit autem ei quidam: Ecce mater tua et fratres tui foris stant, quærentes te*. HIERONYMUS. (super *Adhuc eo loquente*). Videtur mihi iste qui nuntiat, non fortuito et simpliciter nuntiare; sed insidias tendere, utrum spirituali operi carnem et sanguinem præferat: unde et Dominus non quod matrem negaret et fratres, exire contempsit, sed quo responderet insidianti. CHRYSOSTOMUS (hom. 45). Neque autem dixit: Vade dic ei, quoniam non est mater mea; sed ad eum qui nuntiaverat extendit sermonem: sequitur enim: *At ipse respondens dicenti sibi ait: Quæ est mater mea et qui sunt fratres mei?* HILARIUS (c. 12). Non autem fastidiose de matre sua sensisse existimandus est, cui in passione positus maximæ sollicitudinis tribuit affectum. CHRYSOSTOMUS (hom. 45). Quod si negare vellet matrem, tunc utique negasset quando Judæi exprobrabant ei de matre. HIERONYMUS. Non ergo, juxta Marcionem et Manichæum, matrem negavit, ut natus de phantasmate putaretur: sed Apostolos cognationi prætulit, ut et nos in comparatione dilectionis, carni spiritum præferamus: nec mater-num refutat obsequium pietatis, cujus præceptum est Exod. 20: „ Honora patrem tuum et matrem tuam: „ sed paternis se mysteriis vel affectibus amplius quam maternis debere demonstrat: unde sequitur: *Et extendens manum in discipulos dixit: Ecce mater mea et fratres mei*. GREGORIUS in homil. (8 in Evang.). Fideles quidem discipulos fratres nominare dignatus est Dominus, dicens, infra 28: *Ite, nuntiate fratribus meis*. Qui ergo frater Domini fieri ad fidem veniendo potuit, quærendum est quomodo etiam esse possit mater. Sed sciendum nobis est, quia qui Christi frater vel soror est in credendo, mater efficitur prædicando: quasi enim parit Dominum, quem cordi audientis infundit: et mater ejus efficitur, si per ejus vocem amor Domini in proximi mente generatur. CHRYSOSTOMUS (hom. 45). Cum his autem quæ dicta sunt et aliud nos docuit: videlicet in nulla cognatione confidentes, virtutem negligere. Si enim matri nihil prodest matrem esse, nisi

virtus adesset; quis utique alius per cognationem salvabitur? Una enim nobilitas sola est Dei facere voluntatem: et ideo sequitur: *Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, etc.* Multæ mulieres beatificaverunt sanctam Virginem illam et ejus uterum, et optaverunt tales fieri matres. Quid est igitur quod prohibeat? Ecce latam vobis constituit viam: et licet non mulieribus solum, sed et viris fieri matrem Dei. HIERONYMUS (circa fin. Com. in 12 cap.). Dicamus autem et aliter. Salvator loquitur ad turbas: intrinsecus erudit nationes: mater ejus et fratres, hoc est synagoga et populus Judæorum foris stant. HILARIUS (can. 12 ut supra). Cum itaque ingrediendi ad eum haberent, ut ceteri, potestatem: quia tamen in sua venit, et sui eum non receperunt, ingressu ejus atque aditu abstinuit. GREGORIUS in homil. (1 in Evang.). Unde et mater ejus cum quasi non agnoscitur, foris stare perhibetur: quia videlicet synagoga idcirco ab auctore suo non recognoscitur, quia legis observationem tenens, spirituales intellectum perdidit, et se ad custodiam litteræ foris fixit. HIERONYMUS (in fin. Com. ad 12 cap. Matth.). Cumque rogaverint et quæsierint et nuntium miserint, responsum accipient, liberos eos esse arbitrii, et intrare posse, si volint et ipsi credere.

CAPUT XIII.

1. In illo die exiens Jesus de domo, sedebat secus mare: et congregatæ sunt ad eum turbæ multæ, ita ut in naviculam ascendens sederet: et omnis turba stabat in littore: et locutus est eis multa in parabolis. dicens: Ecce exiit qui seminat seminare semen suum. Et dum seminat, quidam ceciderunt secus viam, et venerunt volucres cæli et comederunt ea. Alia autem ceciderunt in petrosa, ubi non habebant terram multam, et continuo exorta sunt; quia non habebant altitudinem terræ; sole autem orto estuaverunt, et quia non habebant radicem aruerunt. Alia autem ceciderunt in spinas, et creverunt spinæ, et suffocaverunt ea. Alia autem ceciderunt in terram bonam, et dabant fructum, aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud tricesimum. Qui habet aures audiendi, audiat.

2. Et accedentes discipuli dixerunt ei: Quare in parabolis loqueris eis? Qui respondens ait illis: Quia vobis datum est nosse mysterium regni cælorum, illis autem non est datum. Qui enim habet, dabitur ei, et abundabit: qui autem non habet, et quod habet auferetur ab eo. Ideo in pa-

rabolis loquor eis, quia videntes non vident, et audientes non audiunt neque intelligunt: et adimpletur in eis prophetia Isaiæ dicentis: Audita audietis, et non intelligetis; et videntes videbitis, et non videbitis. Incrassatum est enim cor populi hujus; et auribus graviter audierunt, et oculos suos clauserunt, ne quando videant oculis, et auribus audiant, et corde intelligant, et convertantur, et sanem eos. Vestri autem beati oculi, quia vident, et aures vestræ, quia audiunt. Amen quippe dico vobis, quia multi prophætæ et justi cupierunt videre quæ videtis, et non viderunt; et audire quæ auditis, et non audierunt.

3. Vos ergo audite parabolam seminantis. Omnis qui audit verbum regni, et non intelligit, venit malus, et rapit quod seminatum est in corde ejus: hic est qui secus viam seminatus est. Qui autem super petrosa seminatus est, hic est qui verbum audit, et continuo cum gaudio accipit illud: non habet autem in se radicem, sed est temporalis. Facta autem tribulatione et persecutione propter verbum, continuo scandalizatur. Qui autem seminatus est in spinis, hic est qui verbum Dei audit, et sollicitudo sæculi istius et fallacia divitiarum suffocant verbum, et sine fructu efficitur. Qui vero in terram bonam seminatus est, hic est qui audit verbum, et intelligit, et fructum affert; et facit aliud quidem centesimum, aliud autem sexagesimum, aliud vero tricesimum.

4. Alia parabolam proposuit illis dicens: Simile factum est regnum cælorum homini qui seminavit bonum semen in agro suo. Dum autem dormirent homines, venit inimicus ejus, et superseminavit zizania in medio tritici, et abiit. Cum autem crevisset herba et fructum fecisset, tunc apparuerunt et zizania. Accedentes autem servi patrisfamilias, dixerunt ei: Domine, nonne bonum semen seminasti in agro tuo? Unde ergo habet zizania? Et ait illis: Inimicus homo hoc fecit. Servi autem dixerunt ei: Vis imus, et colligimus ea? Et ait: Non: ne forte colligentes zizania, eradiceis simul et triticum. Sinite utraque crescere usque ad messem; et in tempore messis dicam messoribus: Colligite primum zizania, et alligate in fasciculos ad comburendum: triticum autem congregate in horreum meum.

5. Alia parabolam proposuit eis dicens: Simile est regnum cælorum grano sinapis, quod accipiens homo seminavit in agro suo: quod minimum quidem est omnibus seminibus, cum autem creverit, majus est omnibus olivibus; et fit arbor ita ut volucres cæli veniant, et habitent in ramis ejus.

6. Alia parabolam locutus est eis dicens: Simile est regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus do-næo fermentatum est totum.

7. Hæc omnia locutus est Jesus in parabolis ad turbas, et sine parabolis non loquebatur eis: ut impleretur quod dictum erat per prophetam dicentem: Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi.

8. Tunc dimissis turbis venit in domum: et accesserunt ad eum discipuli ejus dicentes: Edis

sere nobis parabolam zizaniorum agri. Qui respondens ait illis: Qui seminat bonum semen, est Filius hominis; ager autem est mundus; bonum vero semen, hi sunt filii regni; zizania autem filii sunt nequam; inimicus autem qui seminavit ea, est diabolus; messis vero consummatio sæculi est; messores autem angeli sunt. Sicut ergo colliguntur zizania, et igni comburuntur; sic erit in consummatione sæculi. Mittet Filius hominis angelos suos, et occident de regno ejus omnia scandala et eos qui faciunt iniquitatem, et mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus et stridor dentium. Tunc justii fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum. Qui habet aures audiendi, audiat.

9. Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro: quem qui invenit homo, abscondit, et præ gaudio illius vadit, et vendit universa quæ habet, et emit agrum illum.

10. Iterum simile est regnum cælorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas. Inventa autem una pretiosa margarita, ablit, et vendidit omnia quæ habuit, et emit eam.

11. Iterum simile est regnum cælorum saginæ missæ in mare, et ex omni genere piscium congreganti; quam cum impleta esset, educentes, et secus litus sedentes, elegerunt bonos in vasa sua, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione sæculi. Exibunt angeli, et separabunt malos de medio justorum, et mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus et stridor dentium.

12. Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei, Etiam. Ait illis: Ideo omnis scribe doctus in regno cælorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera.

13. Et factum est, cum consummasset Jesus parabolas istas, transiit inde; et veniens in patriam suam, docebat eos in synagoga eorum, ita ut mirarentur, et dicerent: Unde huic sapientia hæc et virtus? Nonne hic est fabri filius? Nonne mater ejus dicitur Maria, et fratres ejus Jacobus et Joseph et Simon et Judas? Et sorores ejus nonne omnes apud nos sunt? Unde ergo huic omnia ista? Et scandalizabantur in eo. Jesus autem dixit eis: Non est propheta sine honore nisi in patria sua et in domo sua. Et non fecit ibi virtutes multas, propter incredulitatem illorum.

1. CHRYSOSTOMUS (homil. 45). Postquam increpaverat eum qui matris et fratrum præsentiam nuntiavit, dehinc fecit quod illi cupiebant: exiit scilicet domum, primo sanans ægritudinem vanæ gloriæ fratrum; secundo decentem honorem exhibens matri: unde dicitur: *In illo die exiens Jesus de domo, sedebat secus mare*. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. ult.). Cum dicit, *In illo die*, satis indicat aut hoc consequenter gestum post præmissa, aut non multa interponi potuisse, nisi forte dies more Scripturarum tempus significet. RABANUS. Non solum autem verba et facta Domini, verum etiam

itinera ac loca in quibus virtutes operatur et prædicat, cælestibus sunt plena sacramentis. Post sermonem quippe in domo habitum, ubi nefanda blasphemia dæmonium habere dictus est, egrediens docebat ad mare, ut ostenderet se, relicta ob culpam perfidiam Judææ, ad Gentes salvandas esse transiturum. Gentilium enim corda diu superba et incredula merito tumidis amarisque fluctibus maris assimilantur; domum vero Domini per fidem fuisse Judæam quis nesciat? HIERONYMUS (in princ. Com. in 13 cap. Matth.). Considerandum etiam, quod populus domum Jesu non poterat intrare, nec esse ibi ubi Apostoli audiebant mysteria: idcirco miserator Dominus egreditur de domo sua, et sedet juxta hujus sæculi mare, ut congregentur ad eum multæ turbæ, et audiant in littore quæ intus non merebantur audire: unde sequitur: *Et congregatæ sunt ad eum turbæ multæ, ita ut in naviculam ascendens sederet: et omnis turba stabat in littore*.

CHRYSOSTOMUS (hom. 45). Hoc autem non simpliciter Evangelista posuit, sed ut monstraret quod Dominus hoc fecerit, volens cum diligentia hoc spectaculum statuere, ut nullum dimittat post dorsum, sed omnes coram facie habeat. HILARIUS (can. 13 in Matth. in initio). Sedisse autem Dominum in navi, et turbas foris stetisse, ex subjectis rebus est ratio. In parabolis enim erat locuturus; et facti ipsius genere significat eos qui extra Ecclesiam positi sunt: nullam divini sermonis posse capere intelligentiam. Navis enim Ecclesiæ typum præfert, intra quam verbum vitæ positum est, et prædicatum his qui extra sunt, et arenæ modo steriles intelligere non possunt. HIERONYMUS (in initio Com. in 13 c. Matth.). Jesus etiam in mediis fluctibus est: hinc inde mari tunditur, et in sua majestate securus appropinquare facit terræ naviculam suam, ut populus nequaquam periculum sustinens, non tentationibus circumdatus, quas ferre non poterat, stet in littore fixo gradu, ut audiat quæ dicuntur. RABANUS (super illud, *Et congregatæ sunt ad eum turbæ*). Vel quod ascendens navem sedebat in mari, significat quod Christus per fidem ascensurus erat in mentes Gentilium et Ecclesiam collecturus in mari, idest in medio nationum contradicentium. Turba vero quæ sta-

bat in littore, quæ neque in navi neque in mari erat, gerit figuram recipientium verbum Dei, et jam fide a mari, idest a reprobis, separatorum, sed necdum mysteriis celestibus imbutorum.

Sequitur: *Et locutus est eis multa in parabolis.* Chrysostomus (hom. 45 in Matthæum). Quamvis in monte ita non fecerit: non enim per parabolas sermonem contexit. Tunc enim turbæ solæ erant, et plebs incomposita: hic autem et Scribæ et Pharisei. Non propter hoc autem solum in parabolis loquitur, sed ut manifestiorem sermonem faciat, et ampliorem memoriam imponat, et sub visum res reducat. Hieronymus (super *Et locutus est eis multa in parabolis*). Est notandum, quod non omnis locutus sit eis in parabolis, sed multa: si enim dixisset cuncta in parabolis, absque emolumento populi recessissent. Perspicua miscet obscuria: ut per ea quæ intelligunt, provocentur ad eorum notitiam quæ non intelligunt. Turba etiam non unius sententiæ est, sed diversarum in singulis voluntatum: unde loquitur ad eam in multis parabolis: ut juxta varias voluntates, diversas recipiant disciplinas. Chrysostomus (hom. 45). Primam autem parabolam ponit eam quæ faciebat auditorem attentiores: quia enim sub enigmate erat tractaturus, erigit mentes audientium per primam parabolam, dicens: *Ece exiit qui seminat* seminare semen suum. Hieronymus (super *Exiit qui seminat*). Significatur autem sator isto qui seminat, esse Filius Dei, et Patris in populis seminare sermonem. Chrysostomus (hom. 45 in Matth.). Unde autem exiit qui ubique præsens est, vel qualiter exiit? Non loco, sed incarnatione propinquior factus nobis per habitum carnis: quia enim nos intrare non poteramus ad eum, peccatis nostris prohibentibus nobis ingressum, ipse nos egreditur. Ramanus. Vel exiit cum, relicta Judæa, per Apostolos ad Gentes transivit. Hieronymus (ibid.). Vel intus erat dum domi versabatur, et loquebatur discipulis sacramenta. Exiit ergo de domo sua, ut seminaret in turbis. Chrysostomus (ibid. post med.). Cum autem audieris, quoniam exiit qui seminat ut seminet, non certines esse identitatem sermonis. Egreditur enim multoties qui seminat et ad aliam rem: vel ut scindat terram, vel ut malas in-

cidat herbas, vel ut spinas avellat, vel ut aliam talem quandam diligentiam exhibeat: hic autem ad seminandum exiit. Quid igitur sit de semine isto? Tres depereunt partes, et una salvatur; et hoc non squaliter, sed cum differentia quadam: unde sequitur: *Et dum seminat, quidam occiderunt esse viam.* Hieronymus (super illud, *Quidam occiderunt*). Hanc parabolam ad probandum heresim suam Valentinus assumit, tres introducens esse naturas: spirituales, naturales vel animales, atque terrenas; cum his quatuor sint, una juxta viam, alia petrosa, tertia plena spinis, quarta terra bona. Chrysostomus (homil. 45, a med.). Sed secundum hoc, qualiter haberet rationem inter spinas seminare, et super petram, et in via? In seminibus quidem et terra materialibus non habet utique rationem: non enim est in potentate petreæ fieri terram, neque vis non esse viam, neque spinæ non esse spinam. In animalibus autem et doctrinis multam habet hoc laudem: possibile enim est petram fieri terram pinguem, et viam non ultra concutari et spinas destrui. Quod igitur plus seminis perit, non est ab eo qui seminat, sed a suscipiente terra, idest ab anima. Ipse enim qui seminat, non divitem, non pauperem discernit, non sapientem neque insipientem; sed omnibus loquebatur, quæ a seipso erant complens, providens tamen quæ futura erant, ut licet ei dicere: Quid me oportuit facere, et non feci? Ideo autem non dicit manifeste, quoniam hæc suscepimus desideria, et perdiderunt; hæc autem divites, et suffocaverunt; hæc autem molles, et perdiderunt: quia non voluit eos vehementer tangere, ut non in differentiam mittat. Per hanc etiam parabolam discipulos erudit, et alia pluræ audientium eos fuerint qui parant, ut non propter hoc desideria sint: quia non propter hoc Dominus, qui omnia previdit, destitit a seminando. Hieronymus (super *Exiit qui seminat*). Observa autem hanc esse primam parabolam, quæ cum interpretatione sua posita est: et cavendum est ubicumque Dominus exponit sermones suos, ne vel aliud, vel quid plus, vel minus præsumas intelligere, quam ab eo expositum est. Ramanus (hoc loco). Quæ vero tacita nostra intelligentiæ derelinquit, perstringenda

sunt breviter. Via est mens sedulo mar-
larum cogitationum meatu trita atque
arefacta: petram, duritiam protervæ
mentis; terram, levitatem animæ obe-
dientis; solem dicit fervorem persecu-
tionis sævientis. Altitudo terræ est pro-
bitas animæ disciplinis cælestibus insti-
tutæ. In qua expositione diximus, quia
nequaquam ipsæ res in una eademque
significatione semper allegorice ponun-
tur. Hieronymus (super *Qui habet aures
audiendi*). Provocamur autem ad dicto-
rum intelligentiam quoties his sermo-
nibus commonemur qui sequuntur: *Qui
habet aures audiendi, audiat. Remigius.*
Aures audiendi sunt aures mentis, scil.
intelligendi et faciendi quæ jussa sunt.

2. GLOSSA. Intelligentes discipuli esse
obscura quæ a Domino populo diceban-
tur, voluerunt Domino intimare ne pa-
rabolice loqueretur: unde dicitur: *Et
accedentes discipuli dixerunt ei: Quare in
parabolis loqueris eis?* Chrysostomus (ho-
mil. 46). Ubi dignum est admirari disci-
pulos, quare discere cupientes, sciunt
quando interrogare oporteat; non enim
eoram omnibus hoc faciunt. Et hoc o-
stendit Matthæus cum dicit, *Et acceden-
tes*; Marcus autem manifestius demon-
strat dicens, quod singulariter accesser-
unt. Hieronymus (super *Et accedentes
discipuli*). Querendum est autem quo-
modo accedant tunc ad eum, cum Jesus
in navi sedeat: nisi forte intelligatur,
quod dudum cum ipso navem conscen-
derint, et ibi stantes super interpreta-
tione parabolæ sciscitati sint. Remigius.
Dicit ergo Evangelista, *Accedentes*, ut
ostenderet quo sollicitati sunt; sive po-
terant accedere corpore, quamvis esset
aliquod vel breve spatium inter eos.
Chrysostomus (homil. 46). Consideranda
est autem et eorum rectitudo: qualiter
multam pro aliis habent curam, et prius
quæ aliorum sunt querunt, et tunc quæ
sunt ipsorum: non enim dixerunt, *In
parabolis loqueris illis. Qui respondens ait il-
lis: Quia vobis datum est nosse mysterium
regni cælorum.* Remigius. Vobis, inquam,
qui mihi adheretis, et in me creditis.
Mysterium autem regni cælorum appel-
lat evangelicam doctrinam. *Illis autem*,
scilicet qui foris sunt, et in eum cre-
dere nolunt, scribis scilicet et Phari-
sæis, et ceteris in infidelitate perseve-
rantibus, *non est datum.* Accedamus ergo

cum discipulis ad Dominum puro corde,
ut nobis evangelicam doctrinam inter-
pretari dignetur, juxta illud (Deut. 33):
"Qui appropinquant pedibus ejus, acci-
pient de doctrina ipsius." Chrysostomus
(homil. 46, parum a princ.). Hoc autem
dixit, non necessitatem inducens, neque
fatum; sed monstrans quoniam illi qui-
bus non est datum, causa sibi sunt uni-
versorum malorum; et ostendere volens
quoniam cognoscere divina mysteria
donum Dei est, et gratia desuper data.
Non tamen propter hoc liberum arbi-
trium destruitur: et hoc ex his quæ se-
quuntur manifestum est: ut enim neque
isti desperent neque illi pigritentur, au-
dientes quoniam eis datum est: demon-
strat a nobis principium horum esse, cum
subdit: *Qui enim habet, dabitur ei, et a-
bundabit; qui autem non habet, et quod
habet auferetur ab eo;* ac si diceret: Cum
aliquis desiderium habuerit et studium,
dabuntur ei universa quæ a Deo sunt;
cum autem his vacuus fuerit, et quæ ad
se pertinent non inferat; neque quæ a
Deo sunt, ei dantur; sed et quod habet
auferetur ab eo, non Deo auferente, sed
se indignum faciente his quæ habet.
Unde et nos si viderimus aliquem desi-
diose audientem, et exhortantes quod
attendat, non ei persaserimus, silea-
mus: quia si magis immorati fuerimus,
intendetur ei desidia. Studentem autem
discere allicimus, et multa effundimus.
Et bene dixit, secundum Evangelistam,
Quod videtur habere: neque enim habet
ipsum quod habet. Remigius. Qui etiam
habet studium legendi, dabitur ei et fa-
cultas intelligendi; et qui non habet
legendi studium, hoc quod per naturæ
bonum videtur habere, auferetur ab eo.
Vel qui habet caritatem, dabuntur ei ce-
teræ virtutes; et qui non habet, aufere-
tur ab eo; quia absque caritate nullum
bonum esse potest. Hieronymus (super
Qui enim habet, dabitur ei). Vel Aposto-
lis in Christo credentibus conceditur;
Judæis vero, qui non crediderunt in
Filium Dei, etiam si quid per natu-
ræ bonum possident, tollitur: neque
enim possunt aliquid sapienter intelli-
gere, quia sapientiæ non habent caput.
Hilarius (can. 13, parum a princ.). Fi-
dem etiam Judæi non habentes, legem
quoque quam habuerant perdidierunt;
et ideo perfectum fides evangelica ha-
bet donum: quia suscepta, novis fructi-

bus ditat; repudiata vero, etiam veteris substantiæ opes detrahit. CHRYSOSTOMUS (homil. 46 in Matth. parum a princ.). Ut autem manifestius quod dixerat fiat, subdit: *Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes non vident, et audientes non audiunt neque intelligunt.* Et si quidem naturæ hæc excæcatio esset, aperire eorum oculos oportebat: quia vero voluntaria est hæc excæcatio, propter hoc non dixit simpliciter, Non vident, sed *Videntes non vident.* Viderunt enim dæmones exeuntes, et dixerunt (supra 12): *In Beelzebub ejicit dæmonia.* Audiebant quod ad Deum omnes attrahebat; et dicunt (Joan. 9): "Non est hic homo a Deo." Quia ergo contraria his quæ videbant et audiebant, enuntiabant, propter hoc ipsum videre et audire eis aufertur: nihil enim proficiunt, sed in judicium magis incidunt: unde et a principio non eis parabolice loquebatur, sed cum multa certitudine. Quia autem audita et visa pervertunt, jam in parabolis loquitur. REMIGIUS. Et notandum est, quia non solum quæ loquebatur, verum etiam quæ faciebat, parabolæ fuerunt, idest signa spiritualium rerum: quod liquido ostendit cum dicit: *Ut videntes non videant; verba namque videri non poterant, sed audiri.* Hieronymus (super *Ideo in parabolis*). Hæc de his loquitur qui stant in littore, et dividuntur a Jesu, et sonitu fluctuum perstreptente non audiunt ad liquidum quæ dicuntur. CHRYSOSTOMUS (homil. 46). Deinde ut non dicerent quoniam ut inimicus noster nobis detrahit, Prophetam inducit eadem sentientem: unde sequitur: *Ut impleatur in eis Prophetia Isaia dicentis: Auditum audietis, et non intelligetis; et videntes videbitis, et non videbitis;* idest *auditum audietis* verba, sed *non intelligetis* verborum arcana: *videntes videbitis*, carnem scilicet, et *non videbitis*: hoc est, non intelligetis divinitatem. CHRYSOSTOMUS (ibid.). Hoc autem dixit, quia ipsi sibi abstule- runt videre et audire, aures et oculos sibi claudentes, et cor incrassantes. Non enim solum non audiebant, sed et graviter audiebant; unde sequitur: *Incrassatum est cor populi hujus, et auribus graviter audierunt.* RABANUS (hoc loco). Incrassatum est enim cor Judæorum crassitudine malitiæ, et abundantia peccatorum graviter verba Domini audierunt, quia ingrati susceperant. HIERO-

NYMUS (super *Incrassatum est cor*). Ac ne forte arbitremur crassitudinem cordis et gravitatem aurium naturæ esse, non voluntatis, subjungit culpam arbitrii, et dicit: *Et oculos suos clausuerunt.* CHRYSOSTOMUS (hom. 46). In hoc autem intensam eorum nequitiam ostendit, et aversionem cum studio. Ut autem attrahat eos, subdit: *Et convertantur, et sanem eos.* In quo demonstrat quia si converterentur, sanarentur: sicut si aliquis diceret, Si rogatus essem, confestim donaturus eram, ostendit qualiter aliquis sibi reconciliatur: ita et hic cum dicit, *Ne quando convertantur, et sanem eos*, demonstrat quoniam et converti possibile est et pœnitentiam agentes salvari. AUGUSTINUS de quæst. Evang. (c. 14). Vel aliter. Oculos suos clausuerunt, ne quando oculis videant; idest, ipsi causa fuerunt ut Deus eis oculos clauderet. Alius enim Evangelista dicit (Joan. 16), "Excæcavit oculos eorum." Sed utrum ut nunquam videant; an vero ne vel sic aliquando videant, cæcitate sua sibi displicentes, et se dolentes, et ex hoc humiliati atque commoti ad confitendum peccata sua, et pie querendum Deum? Si enim Marcus hoc dicit (cap. 4): "Ne quando convertantur, et dimittantur eis peccata." Ubi intelliguntur peccatis suis meruisse ut non intelligerent; et tamen hoc ipsum misericorditer eis factum ut peccata sua cognoscerent, et conversi veniam mererentur. Quod autem Joannes (cap. 12) hunc locum ita dicit: "Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaia: Excæcavit oculos eorum, et induravit cor eorum, ut non videant oculis, et non intelligant corde, et convertantur et sanem eos:" adversari videtur huic sententiæ, et omnino cogere ut quod hic dictum est, *Ne quando oculis videant*, non accipiat, ne vel sic aliquando oculis videant, sed prorsus ut non videant: quandoquidem aperte dicit: "Ita ut oculis non videant." Et quod ait, "Propterea non poterant credere," satis ostendit, non ideo factam excæcationem, ut ea commoti et dolentes se non intelligere, converterentur aliquando per pœnitentiam: non enim possent hoc facere nisi prius crederent, ut credendo converterentur, et conversione sanarentur, et sanati intelligerent; sed ideo potius excæcatos ut non crederent: dicit

enim apertissime: " Propterea non poterant credere. " Quod si ita est, quis non exurgat in defensionem Judæorum, ut eos extra culpam fuisse proclamet, quod non crediderunt? " Propterea enim non poterant credere, quia excæcavit oculos eorum. " Sed quoniam potius Deus extra culpam debet intelligi, cogimur fateri aliis quibusdam peccatis ita eos excæcari meruisse, qua tamen excæcatione non poterant credere: verba enim Joannis ista sunt: " Non poterant credere; " quia iterum dixit Isaias: " Excæcavit oculos eorum. " Frustra itaque conantur intelligere ideo fuisse cæcos ut converterentur; cum ideo converti non poterant, quia non credebant; et ideo credere non poterant, quia excæcati erant. An forte non absurde dicimus, quosdam Judæorum fuisse sanabiles; sed tanto tamen tumore superbiam periclitatos, ut eis expedierit primo non credere, ut non intelligerent Dominum loquentem parabolas, quibus non intellectis non in eum crederent; non credentes autem cum ceteris desperatis crucifigerent eum; atque ita post ejus resurrectionem converterentur, quando jam de reatu mortis Domini amplius humiliati diligenter eum, a quo sibi tantum scelus dimissum esse gauderent; quoniam tanta eorum superbia tali humilitatione esset deicienda? Quod incongrue dictum esse quilibet arbitretur, si non ita contigisse in Actibus Apostolorum manifeste legerit. Non ergo abhorret quod ait Joannes: " Propterea non poterant credere, quia excæcavit oculos eorum, ut non viderant; " ab ea sententia qua intelligimus, ideo excæcatos ut converterentur; hoc est, ideo eis per obscuritates parabolarum occultatas sententias Domini, ut post ejus resurrectionem salubriori penitentia resipiscerent; quia per obscuritatem sermonis excæcati, dicta Domini non intellexerunt; et ea non intelligendo, non in eum crediderunt; non credendo, eum crucifixerunt; atque ita post resurrectionem miraculis, quæ in ejus nomine fiebant, exterriti, majoris criminis reatu compuncti sunt, et prostrati ad penitentiam; deinde accepta indulgentia ad obedientiam flagrantissima dilectione conversi: quibusdam autem non profuit illa cæcitas ad conversionem. REMIGIUS. Et quantum ad hoc potest hæc sententia

sic intelligi, ut in omnibus subaudiatur non, hoc modo: ne quando oculis viderant; et ne quando auribus audiant, et ne quando corde intelligant, et ne quando convertantur, et sanem eos. GLOSSA. Sic ergo oculi eorum qui vident, et nolunt credere, sunt miseri; vestri autem beati: unde sequitur: *Vestri autem beati oculi quia vident, et aures vestra quia audiunt.* HIERONYMUS (super *Vestri autem beati oculi*). Nisi autem supra legissemus auditores ad intelligentiam provocatos, Salvatore dicente: *Qui habet aures audiendi, audiat*: putarem nunc oculos et aures, qui beatitudinem accipiunt, corporales intelligi. Sed mihi videntur oculi illi beati qui Christi possunt agnoscere sacramenta, et illæ beatæ aures de quibus Isaias cap. 50 loquitur: " Dominus apposuit mihi aurem. " GLOSSA (ordinaria). Mens enim est oculus, quia naturali vigore ad intelligendum aliquid dirigitur; auris, quia alio docente discit. HILARIUS (can. 13 in Matth.). Vel apostolici temporis beatitudinem docet, quorum oculis atque auribus contigit Dei salutare videre et audire, Prophetis atque justis cupientibus videre et audire in plenitudine temporum destinatum: unde sequitur: *Amen quippe dico vobis, quia multi Prophetæ et justii cupierunt videre quæ vos videtis, et non viderunt; et audire quæ vos auditis, et non audierunt.* HIERONYMUS (super *Amen dico vobis quia multi*). Videtur autem huic loco illud esse contrarium quod alibi dicitur (Jo. 8): " Abraham cupivit videre diem meum: vidit et gavisus est. " RABANUS. Isaias quoque et Michæas et multi alii Prophetæ viderunt gloriam Domini: quia etiam propterea videntes appellati sunt. HIERONYMUS (ibidem). Non autem dixit, Prophetæ et justii, sed *multi*: inter multos enim potest fieri ut alii viderint, alii non viderint: licet et in hoc periculosa sit interpretatio, ut inter sanctorum merita discretionem quamlibet facere videamur, scilicet quantum ad fidem de Christo habitam: ergo Abraham vidit in ænigmate, non vidit in specie. Vos autem impræsentiarum tenetis et habetis Dominum vestrum, et ad voluntatem interrogatis, et convescimini ei. CHRYSOSTOMUS (homil. 46, in Matth., a med.). Hæc ergo quæ Apostoli viderunt et audierunt, præsentiam suam

dicat, miracula, vocem et doctrinam. In hoc autem non solum male, sed his qui boni fuerant eos præponit: etenim antiquis iustis beatiore eos dicit: quoniam non solum quæ Judæi non viderant hi vident, sed et quæ iusti et Prophetæ cupierunt videre et non viderunt. Illi enim fide solum consideraverunt; hi autem visu, et multo manifestius. Vides autem qualiter vetus testamentum copulat novo: non enim si Prophetæ alieni ejusdam, et contrarii Dei servi fuissent, Christum cupivissent.

3. GLOSSA. Dixerat superius, quia Judæis non est datum nosse regnum Dei, sed Apostolis, et ideo concludit dicens: *Vos ergo audite parabolam seminantis*, quibus scilicet committuntur cæli mysteria. AUGUSTINUS, 8 super Genesim ad litteram (cap. 5, sub initio). Quod narravit Evangelista, factum est, Dominum scilicet talia locutum fuisse: ipsius autem Domini narratio parabola fuit, de qua nunquam exigitur ut etiam ad litteram facta monstrarentur quæ sermone proferuntur. GLOSSA. Unde parabolam exponens subdit: *Omnis qui audit verbum regni*, idest prædicationem meam quæ ad regnum cælorum adipiscendum valet, *et non intelligit*. Quomodo autem non intelligit, subjungit: *Venit enim malus*, idest diabolus, *et rapit quod seminatum est in corde ejus*. Omnis, inquam, qui talis est, *hic est qui secus viam seminatus est*. Notandum est autem, quod seminatum diversis modis accipitur. Dicitur enim et semen seminatum, et ager seminatus: quod utrumque hic invenitur. Ubi enim ait, *Rapit quod seminatum est*, de semine intelligendum est; ubi autem sequitur, *Secus viam seminatus est*, non de semine, sed de loco seminis intelligendum est, idest homine, qui est quasi ager divini verbi semine seminatus. REMIGIUS. His autem verbis exponit Dominus quid sit semen: verbum scilicet regni, idest evangelicæ doctrinæ. Sunt enim nonnulli qui verbum Dei nulla cordis devotione suscipiunt: et ideo semen verbi Dei quod in eorum cordibus seminatur, dæmones quasi semen viæ tritæ subito auferunt. Sequitur: *Qui autem est seminatus supra petram, hic verbum audit, etc.* Semen enim, seu verbum Dei, quod in petra, idest corde duro et indomito seminatur, fructificare non potest quia multa est ejus duritia,

et parvum cæleste desiderium: unde propter nimiam duritiam non habet in se radicem. HIERONYMUS (super *Continuo scandalizatur*). Attende autem quod dictum sit: *Continuo scandalizatur*. Est ergo aliqua distantia inter eum qui multis tribulationibus pœnisque compellitur Christum negare, et eum qui ad primam persecutionem statim scandalizatur et corrumpitur: de qua hic loquitur. Sequitur: *Qui autem seminatus est in spinis*. Mihi videtur et illud quod juxta litteram ad Adam dicitur (Gen. 3): "Inter spinas et tribulos panem tuum manducabis," hic significare mystice, quod quicumque sæculi se dederit voluptatibus, curisque istius mundi, panem cælestem et cibum verum inter spinas comedit. RABANUS (hoc in loco). Recte autem spinæ vocantur, quia cogitationum suarum punctionibus mentem lacerant, et quasi strangulando, spirituales virtutum fructus gignere non permittunt. HIERONYMUS (super *Qui autem seminatus est in spinis*). Et eleganter adjunxit: *Fallacia divitiarum suffocat verbum*: blandæ enim sunt divitiæ, aliud agentes, aliud pollicentes. Lubrica est illarum possessio, dum hac illacque circumferuntur, et instabili gradu vel habentes deserunt, vel non habentes reficiunt. Unde et Dominus divites asserit difficulter intrare in regnum cælorum, suffocantibus divitiis verbum Dei, et vigorem virtutum emollientibus. REMIGIUS. Et sciendum, quia his tribus generibus terræ nequam comprehenduntur omnes qui verbum Dei audire possunt, sed tamen ad salutem perducere non valent. Excipiuntur Gentiles, qui nec audire meruerunt. Sequitur: *Qui vero in terram bonam seminatus est*. Terra bona est fidelis conscientia electorum, sive mens sanctorum, quæ verbum Dei cum gaudio et desiderio et cordis devotione suscipit, et inter prospera et adversa viriliter conservat, et ad fructum perducit: unde sequitur: *Et facit fructum, aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud vero tricesimum*. HIERONYMUS (super *Qui vero in terram bonam*). Et notandum, quod sicut in terra mala tres fuere diversitates, scilicet secus viam, et petrosa, et spinosa loca; sic in terra bona trina diversitas est, centesimi, sexagesimi, et fructus tricesimi. Et in illa autem et in ista non mutatur substantia, sed voluntas; et tam incre-

dulorum quam credentium corda sunt qui semen recipiunt: unde primo dixit: *Venit malus, et rapit quod seminatum est in corde ejus*: et secundo et tertio ait: *Hic est qui verbum audit*. In expositione quoque terræ bonæ, *Iste est qui audit verbum*. Primum ergo debemus audire, deinde intelligere, post intelligentiam fructus reddere doctrinarum, et facere vel centesimum fructum vel sexagesimum sive tricesimum. AUGUSTINUS, 21 de Civit. Dei (cap. 27). Quidam putant hoc sic esse intelligendum quod sancti pro suorum diversitate meritorum, alii tricenos homines liberent, alii sexagenos, alii centenos: quod in die iudicii futurum suspicari solent, non post iudicium. Qua opinione quidam cum videret homines impunitatem perversissime pollicentes, eo quod omnes isto modo ad liberationem pertinere posse videantur, respondit bene potius esse vivendum, ut inter eos quisque reperiatur qui pro aliis intercessuri sunt liberandis: ne tam pauci sint, ut cito ad numerum suum pervenientes, multi remaneant qui erui, jam de pœnis illorum intercessione non possint, et in eis inveniatur quisquis sibi spem fructus alieni temeritate vanissima pollicetur. REMIGIUS. Tricesimum ergo fructum facit qui fidem sanctæ Trinitatis docet; sexagesimum vero qui perfectionem bonorum operum commendat (senario enim numero omnis mundi ornatus completus est): centesimum autem fructum facit qui vitam æternam promittit: centenarius enim de læva transit ad dexteram: per lævam autem vita præsens designatur, per dexteram futura. Aliter semen verbi Dei tricesimum fructum facit, quando bonam cogitationem gignit; sexagesimum quando bonam locutionem, centesimum quando ad fructum boni operis perducit. AUGUSTINUS de Qu. Evang. (lib. 1, cap. 10 et 11). Vel aliter. Centesimus fructus est martyrum propter sanctitatem vitæ, vel contemptum mortis: sexagenarius virginum propter otium interius, quia non pugnant contra consuetudinem carnis: solet enim otium concedi sexagenariis post militiam, vel post actiones publicas: tricesimus vero conjugatorum; quia hæc est ætas præliantium; et ipsi habent acriorem conflictum, ne libidinibus superentur. Vel aliter. Confligendum est cum amore

temporalium bonorum, ut ratio vincat; aut etiam edomitus subditusque esse debet, ut cum surgere cœperit, facile reprimatur; aut ita extinctus ut se omnino nulla ex parte commoveat. Ex quo fit ut ipsam etiam mortem propter veritatem alii fortiter spernant, alii æquanimitèr, alii libenter: quæ tria genera fructus sunt terræ, tricesimi, et sexagesimi, et centesimi. In horum aliquo genere inveniendus est tempore mortis suæ, si quis de hac vita recte cogitat emigrare. HIERONYMUS (super *Qui vero in terram bonam*). Vel centesimus fructus virginibus, sexagesimus viduis et continentibus, tricesimus sancto matrimonio deputatur. IDEM (in Apologia pro libris adversus Jovinianum). Nam ipsa digitorum conjunctio, et quasi molli se osculo complectens et fœderans, maritum pingit et conjugem. Sexaginta ad viduas: eo quod in angustia et tribulatione sint positæ: unde et inferiori digito deprimuntur; quia quanto major est difficultas expertæ quondam voluptatis illecebris abstinere, tanto majus est premium. Porro centesimus numerus a sinistra transit ad dexteram; et iisdem quidem digitis, non eadem manu circum faciens exprimit virginitatis coronam.

4. CHRYSOSTOMUS (hom. 47). In præcedenti parabola locutus est Dominus his qui verbum Dei non suscipiunt: hic autem de his qui suscipiunt corruptivum sermonem: etenim hoc est diabolicæ machinationis veritati semper errorem inserere: unde dicitur: *Aliam parabolam proposuit illis dicens*. HIERONYMUS (super *Aliam parabolam*). Proposuit autem aliam parabolam, quasi dives paterfamilias invitatos diversis reficiens cibis, ut unusquisque secundum naturam sui stomachi varia alimenta susci-peret. Non autem dixit alteram, sed *aliam*: si enim proposuisset alteram, expectare tertiam non poteramus. Præmisit aliam ut plures sequantur. Quæ autem sit parabola, ostenditur cum subditur: *Simile factum est regnum celorum*. REMIGIUS. Regnum celorum appellat ipsum Filium Dei: quod regnum simile dicitur esse homini qui seminavit bonum semen in agro suo. CHRYSOSTOMUS (homil. 47 in Matth.). Deinde modum insidiarum diaboli ostendit, dicens: *Cum autem dormirent homines, venit inimicus ejus, et su-*

perseminavit zizania in medio tritici, et abiit. Demonstrat hic quod error post veritatem existit: quod et rerum exitus testatur: etenim post Prophetas fuerunt pseudoprophetae, et post Apostolos pseudoapostoli, et post Christum Antichristus. Nisi enim diabolus viderit quid imitetur, vel quibus insidietur, non tentat. Quia igitur vidit quod hic reddidit in fructu centum, ille sexaginta, alius triginta, et non poterat rapere et suffocare quod radicatum erat; per aliam deceptionem insidiatur, interserens suam, multis ea similitudinibus colorans, ut facile surripiat his qui habiles sunt ad deceptionem. Propter hoc non dicit quod seminat aliquod aliud semen, sed zizania, quæ secundum visum assimilantur quodammodo frumento. Hinc etiam apparet diaboli malignitas: tunc enim seminat quando universa erant completa, ut magis noceret agricolæ studio. AUGUSTINUS de Quæst. Evang. (cap. 11). Dicit autem, *Cum dormirent homines*: quia cum negligentius agerent præpositi Ecclesiæ, aut dormitionem mortis acciperent Apostoli; venit diabolus, et superseminavit eos quos malos filios Dominus interpretatur. Sed recte quæritur utrum hæretici sint, aut male viventes catholici. Sed quod dicit eos in medio tritici seminatos, quasi videntur illi significari qui unius communionis sunt. Verumtamen quoniam agrum ipsum non Ecclesiam, sed hunc mundum interpretatus est, bene intelliguntur hæretici, qui in hoc mundo permiscuntur bonis; ut illis qui in eadem fide mali sint, palea potius quam zizania deputentur: quia palea etiam fundamentum habet cum frumento radicemque communem. Schismatici autem videntur specieis corruptis etiam similiores vel paleis aristarum fractis vel scissis, et de segete abjectis. Nec tamen consequens est ut omnis hæreticus vel schismaticus ab Ecclesia corporaliter separatur: multos enim portat Ecclesia, quia non ita defendunt falsitatem sententiæ suæ, ut intentam multitudinem faciant; quod si fecerint, tunc pelluntur. Cum ergo diabolus sparsis pravis erroribus falsisque opinionibus superseminasset; hoc est præcedente nomine Christi, hæreses superjecisset, magis ipse latuit, atque occultissimus factus est: hoc est enim quod dicit, *Et abiit*: quamquam in

hac parabola Dominus, sicut in expositione conclusit, non quædam, sed omnia scandala, et eos qui faciunt iniquitatem, zizaniorum nomine significasse intelligitur. CHRYSOSTOMUS (hom. 47). Ex posterioribus autem diligenter hæreticorum formam describit, dicens: *Cum autem crevisset herba, et fructum fecisset, tunc apparuerunt et zizania.* In principio enim hæretici obumbrant seipsos; cum autem multam acceperint libertatem, et sermone aliquis cum eis participaverit, tunc venenum effundunt. AUGUSTINUS de quæst. Evang. (cap. 12). Vel aliter. Cum homo spiritalis esse cœperit dijudicans omnia, tunc ei errores incipiunt apparere: discernit enim quicquid audierit aut legerit abhorrrere a regula veritatis: sed donec in eisdem perficiatur spiritualibus, potest eum movere quare sub nomine christiano tam multæ hæreticorum extitere falsitates: unde sequitur: *Accedentes autem servi patrisfamilias dixerunt ei: Domine, nonne bonum semen seminasti in agro tuo? unde ergo habet zizania?* Utrum autem ipsi sint servi quos postea messorum appellat, an quia in expositione parabolæ messorum dicitur esse Angelos; nec quisquam dicere facile ausus fuerit Angelos nescisse quis zizania superseminaverit: magis oportet intelligi, homines ipsos fideles servorum nomine hoc loco signatos. Nec mirum si et bonum semen ipsi dicuntur: ex diversis enim significationibus una res diversas similitudines recipit: sicut et de se ait, quod ipse sit janua, quod ipse sit pastor. REMIGIUS. Accedunt autem ad Deum sine corpore, sed corde et mentis desiderio: quo docente intelligunt, diaboli calliditate hoc esse factum: unde sequitur: *Et ait illis: Inimicus homo hoc fecit.* HIERONYMUS (sup. *Qui seminat bonum semen*). Diabolus propterea inimicus homo appellatur, quia Deus esse desiit: et in 9 Psal. scriptum est de eo, "Exsurge, Domine, non confortetur homo." Quamobrem non dormiat qui Ecclesiæ præpositus est: ne per illius negligentiam inimicus homo superseminet zizania, hoc est hæreticorum dogmata. CHRYSOSTOMUS (homil. 47). Inimicus autem vocatur propter jacturam quam infert hominibus: vexatio enim diaboli adversus nos est: principium autem vexationis factum est non ab inimicitia quæ est ad nos, sed quæ est ad Deum.

AUGUSTINUS de Quest. Evang. (cap. 12). Cum autem servi Dei cognoverint hanc excogitasse diabolum fraudem, cum contra tanti nominis auctorem nihil se valere sentiret, ut fallacias suas eodem nomine obtegeret; potest sibi suboriri voluntas ut tales homines de rebus humanis auferant, si aliquam temporis habeant facultatem; sed utrum facere debeant, justitiam Dei consulunt: unde sequitur: *Servi autem dixerunt: Vis imus et colligimus ea?* CHRYSOSTOMUS (ibid. super *Vis colligimus ea*). Ubi intuenta est servorum diligentia et dilectio: etenim festinant zizania evellere: quod monstrat eorum de semine sollicitudinem; ad hoc enim solum respiciunt, non ut aliquis puniatur, sed ut seminata non pereant. Quid autem Dominus responderit subditur: *Et ait, Non.* Hieronymus (ubi supra). Datur enim locus pœnitentiam; et monemur, ne cito amputemus fratrem: quia fieri potest ut ille qui hodie noxio depravatus est dogmate, cras respiscat, et defendere incipiat veritatem: unde subditur: *Ne forte colligentes zizania, eradicetis simul et triticum.* AUGUSTINUS de Quest. Evang. (cap. 12). In quo eos patientissimos et tranquillissimos reddit: hoc enim dicitur, quia boni dum adhuc infirmi sunt, opus habent in quibusdam malorum commixtione; sive ut per eos exerceantur, sive ut eorum comparatione magna illis exhortatio fiat, et invitentur ad melius. Aut forte simul eradicatur triticum cum auferuntur zizania: quia multi primo zizania sunt, et postea triticum fiunt; qui nisi patienter, cum mali sint, tolerentur, ad laudabilem mutationem non perveniunt. Itaque si evulsi fuerint, simul eradicatur et triticum, quod futuri essent, si eis parceretur. Ideo dicit tales non esse auferendos de hac vita, ne cum malos conatur interficere, bonos interficiat, quod forte futuri sint; aut bonis obsit, quibus et invitis utiles sunt. Sed tunc opportune hoc fiet cum jam in fine non restat vel tempus commutandæ vitæ, vel proficiendi ad veritatem ex occasione atque comparatione alieni erroris: et ideo subdit: *Sinite utraque crescere usque ad messem*, idest usque ad iudicium. Hieronymus (super *Qui seminat*). Videtur autem hoc esse contrarium illi præcepto (1 Corinth. 5): „Auferte malum de medio vestrum. „ Si enim pro-

hibetur eradicatio, et usque ad messem tenenda est patientia; quomodo ejiciendi sunt quidam de medio nostrum? Sed inter triticum et zizania (quod nos appellamus lolium) quamdiu herba est et nec dum calamus venit ad spicam, grandis similitudo est, et in discernendo aut nulla, aut difficilis distantia. Primo monet ergo Dominus, ne verbi, quod ambiguum est, cito sententiam proferamus; sed Deo iudici reservemus: ut cum dies iudicii venerit, ille non suspicionem criminis, sed manifestum reatum de sanctorum cœtu ejiciat. Augustinus contra Epistolam Parmeniani (lib. 3, cap. 2, circa med.). Cum enim quisque Christianorum intus in Ecclesia constitutorum in aliquo tali peccato fuerit deprehensus ut anathemate dignus habeatur, fiat hoc (ubi periculum schismatis non timetur) cum dilectione non ad eradicandum, sed ad corrigendum. Quod si se non agnovorit, neque pœnitendo correxerit, ipse foris exiet, et per propriam voluntatem ab Ecclesiæ communione dirimetur: unde Dominus cum dixisset: *Sinite utraque crescere usque ad messem*, subjunxit causam, dicens: *Ne forte cum vultis colligere zizania, eradicetis simul et triticum*; ubi satis ostendit, cum metus iste non subest, sed omnino de frumentorum stabilitate certa securitas manet; idest, quando ita cujusque crimen notum est et omnibus execrabile apparet ut vel nullos prorsus vel non tales habeat defensores per quos possit schisma contingere; non dormiat severitas disciplinæ: in qua tanto est efficacior emendatio pravitatis, quanto diligentior fuerit observatio caritatis. Cum vero idem morbus plurimos occupaverit, nihil aliud boni restat quam dolor et gemitus. Sic igitur misericorditer corripiat homo quod potest; quod autem non potest, patienter ferat, et ex dilectione gemat atque lugeat, donec ille desuper emendet et corrigat; atque usque ad messem differat eradicare zizania, et paleam ventilare. Turba autem iniquorum, cum facultas est, in populis promendi sermonem, generali objurgatione ferienda est; et maxime si occasionem atque opportunitatem præbuerit aliquod Domini desuper flagellum, quo eos appareat pro suis meritis vapulare: tunc enim aures humiles præbet emendantis sermoni calamitas auditorum, et facilius in gemitu

tum constendi, quam in murmura resistendi afflicta corda compellit; quamquam etsi nulla calamitas tribulationis premat, cum facultas detur, utiliter corripitur in multitudine multitudo: nam sicut separata sævire, sic in ipsa congregatione objurgata gemere consuevit. CHRYSOSTOMUS (homil. 47, ante med.). Hoc autem dixit Dominus prohibens occisiones fieri: neque enim oportet interficere hæreticum: quia prælium inexpiabile in orbe terrarum induceretur: et ideo dicit: *Ne eradicetis simul cum eis frumentum*; idest, si movefitis arma, et occideritis hæreticos, necesse est multos sanctorum simul submitti. Non ergo detinere hæreticos et abscondere liberam eorum propalationem et synodos et studia dissolvere prohibet, sed interficere et occidere. AUGUSTINUS ad Vincentium (epist. 48, circa med.). Hæc autem primitus mea sententia erat, neminem ad unitatem Christi esse cogendum: verbo enim agendum, disputatione pugnandum, ratione vincendum: ne fictos catholicos haberemus quos apertos hæreticos noveramus. Sed hæc opinio mea non contradicentium verbis, sed demonstrantium superabatur exemplis: harum enim legum terror quibus promulgandis reges serviunt Domino in timore, ita profuit, ut nunc alii dicant: Jam hoc volebamus; sed Deo gratias, qui nobis occasionem præbuit, et dilationum morulas amputavit. Alii dicant: Hoc esse verum jam sciebamus; sed nescio qua consuetudine tenebamur: gratias Deo, qui vincula nostra dirupit. Alii dicant: Nesciebamus hoc esse veritatem, nec eam discere volebamus: sed ad eam cognoscendam metus fecit intentos: gratias Domino, qui negligentiam nostram stimulo terroris excussit. Alii dicant: Nos falsis rumoribus terrebamur intrare, quos falsos esse nesciremus nisi intraremus, nec intraremus nisi cogeremur: gratias Deo qui prædicationem nostram flagello abstulit, expertos docuit, quam vana et inania de Ecclesia sua mendax fama jactaverit. Alii dicant: Putabamus quidem nihil interesse, ubi fidem Christi teneremus; sed gratias Domino, qui nos a divisione collegit, et hoc uni Deo congruere ut in unitate colatur, ostendit. Serviant ergo reges terræ Christo, leges edendo pro Christo. AUGUSTINUS ad Bo-

nifacium Comitem (epist. 50, longe post med.). Quis autem vestrum velit non solum aliquem hæreticorum perire, verum etiam aliquid perdere? Sed aliter non meruit habere pacem domus David, nisi Absalon filius ejus in bello quod contra patrem gerebat, fuisset extinctus: quamvis magna cura mandaverit suis ut eum quantum possent vivum salvumque servarent, et esset cui pœnitenti paternus affectus ignosceret. Quid autem ei restitit nisi perditum flere, et sui regni pace acquisita, suam mestitiam consolari? Sic ergo catholica mater Ecclesia, si aliquorum perditione tam multos ceteros colligit, dolorem materni cordis lenit, et sanat tantorum liberatione populorum. Ubi est autem quod isti clamare consueverunt, Liberum est credere vel non credere? Cui vim Christus intulit? Quem coegit? Ecce habent Apostolum Paulum: agnoscant in eo prius cogentem Christum, et postea docentem; prius ferientem, et postea consolantem. Mirum autem est quomodo ille qui pœna corporis ad Evangelium coactus intravit, plus illis omnibus qui solo verbo vocati sunt, in Evangelio laboravit. Cur ergo non cogeret Ecclesia perditos filios ut redirent, si perditii filii coegerunt alios ut perirent?

Sequitur: *Et in tempore messis dicam messoribus: Colligite primum zizania, et alligate ea in fasciculos ad comburendum: Remigius.* Messis autem, appellatur tempus metendi; per messem vero designatur dies iudicii, in quo separandi sunt boni a malis. CHRYSOSTOMUS (hom. 47 in Matth., ante med.). Sed propter quid dicit, *Colligite primum zizania*? Ut non timeant boni, quasi simul cum zizaniis tollatur frumentum. HIERONYMUS (super *Qui seminat semen bonum*). Quod autem dicit zizaniorum fasciculos igni tradi, et triticum congregari in horrea; manifestum est, hæreticos quosque et hypocritas gehennæ ignibus concremandos; sanctos vero, qui appellantur triticum, horreis, idest cælestibus mansionibus, recipi. AUGUSTINUS de quæst. Ev. (cap. 12). Quæri autem potest cur non unum fascem aut unum acervum zizaniorum fieri dixerit; nisi forte propter varietatem hæreticorum, non solum a tritico, sed etiam a seipsis discrepantium, ipsas uniuscujusque hæreses, in quibus sigillatim sua communione dis-

uncti sunt, nomine fasciculorum designavit: ut etiam tunc incipiunt alligari ad comburendum, cum a catholica communione segregati, suas proprias quasi ecclesias habere ceperint, ut combustio eorum sit in fine sæculi, non alligatio fasciculorum. Sed si ita esset, non tam multi respiciendo, et in catholicam Ecclesiam remeando ab errore discederent. Quapropter alligatio fasciculorum in fine profutura est, ut non confuso, sed pro modo perversitatis suæ uniuscujusque erroris pertinacia puniatur. Kabanus. Et notandum, quod ubi dicit, *Seminavit bonum semen*, notat bonam voluntatem, quæ in electis est; ubi vero dicit, *Inimicus venit, etc.*, cautelam habendam intimare voluit: quando autem crescentibus zizaniis, quasi patienter ferens ait, *Inimicus homo hoc fecit*, patientium nobis commendavit; ubi vero ait, *Ne forte colligentes zizania*, donavit nobis discretionis exemplum; quando autem subjungit, *Sinite utraque crescere usque ad messem*, commendavit longanimitatem; ad ultimum justitiam, cum dicit, *Alligate ea in fasciculos ad comburendum*.

5. CHRYSOSTOMUS (ubi supra). Quia Dominus dixerat, quod de semine tres partes pereunt, et salvatur una; et in ipsa rursum quæ salvatur, multa efficitur jactura, propter zizania quæ superseminantur; ne dicerent, Qui ergo erunt et quanti fideles? consequenter hunc timorem auferit per parabolam sinapis: et ideo dicitur: *Aliam parabolam proposuit eis, dicens: simile est regnum celorum grano sinapis*. HIERONYMUS (super *Simile est regnum celorum grano sinapis*). Regnum celorum prædicatio Evangelii est, et notitia Scripturarum quæ ducit ad vitam: de qua dicitur ad Judeos (infra 21): *Auferetur a vobis regnum Dei*. Hujusmodi ergo regnum celorum est simile grano sinapis. AUGUSTINUS de quæst. Evang. (lib. 1, quæst. 12). Granum namque sinapis ad fervorem fidei pertinet, vel eo quod dicatur venena expellere.

Sequitur: *Quod accipiens homo seminavit in agro suo*. HIERONYMUS. Homo qui seminat in agro suo, a plerisque Salvator intelligitur, qui in animis credentium seminat; ab aliis ipse homo seminas in agro suo, idest in corde suo. Quis autem est iste qui seminat nisi sensus noster et animus, qui suscipiens granum

prædicationis, et fovens sementem humore fidei, facit in agro sui pectoris pullulare? Sequitur: *Quod minimum quidem est omnibus seminibus*. Prædicatio Evangelii minima est omnibus disciplinis: ad primam quidem doctrinam fidem non habet veritatis, hominem Deum, Deum mortuum, et scandalum crucis prædicans. Confer hujusmodi doctrinam dogmatibus philosophorum, et libris eorum, et splendori eloquentiæ, compositionique sermonum; et videbis quanto minus sit ceteris seminibus semen Evangelii. CHRYSOSTOMUS (homil. 47 in Matth.). Vel minimum est semen Evangelii, quia discipuli universis erant imbecilliores; sed tamen quia magna erat virtus in eis, expansa est eorum prædicatio ubique terrarum; et ideo sequitur: *Cum autem creverit, majus est omnibus oleis*, idest dogmatibus. AUGUSTINUS de Quæst. Evang. (lib. 1, quæst. 12). Dogmata autem sunt placita sectarum, idest ut placuit sectis. HIERONYMUS (ubi supra). Philosophorum enim dogmata cum creverint, nihil mordax, nihil vitale demonstrant: totum flaccidum marcidumque ebullit in olera et in herbas, quæ cito arescunt et corruunt. Prædicatio autem evangelica, quæ parva videbatur in principio, cum vel in animam credentis, vel in totum mundum sata fuerit, non exurgit in olera, sed crescit in arborem, ita ut volucres cæli (quas vel animas credentium, vel fortitudines Dei servitio mancipatas sentire debemus) veniant, et habitent in ramis ejus: unde sequitur: *Et fit arbor, ita ut volucres cæli veniant, et habitent in ramis ejus*. Ramos puto evangelicæ arboris, qui de grano sinapis creverunt, dogmatum esse diversitates, in quibus supradictarum volucrum unaquæque requiescit. Assumamus et nos pennas columbe, ut ad altiora volitantes, possimus habitare in ramis hujus arboris, et nidos nobis facere doctrinarum, terrenaque fugientes ad cælestia festinare. HILARIUS (can. 13 in Matth., ante med.). Vel grano sinapis seipsum Dominus comparavit, acri semini, et omnium seminum minimo, cuius virtus pressuris accenditur. GREGORIUS, 19 Moral. (cap. 1). Ipse quidem est granum sinapis, qui in horto sepulture plantatus, arbor magna surrexit: granum namque fuit cum moreretur, arbor cum resurgeret: granum per humilita-

tem carnis, arbor per pótentiam majestatis. HILARIUS (ubi supra). Granum igitur hoc postquam in agro seminatum fuit, idest ubi a populo comprehensus et traditus morti, tamquam in agro fuit satione quadam corporis consequutus, ultra mensuram omnium olerum excrevit et universam Prophetarum gloriam excedit. Oleris enim vice tamquam ægroto Israel data est prædicatio Prophetarum; sed jam in ramis arboris cæli volucres inhabitant. Apostolos scilicet ex Christi virtute protensos, et mundum inumbrante in ramis intelligimus, in quo gentes in spem vitæ advolabunt, et aurarum turbine, idest diaboli spiritu flatuque vexatæ, tamquam in ramis arboris conquiescent. GREGORIUS, 19 Moral. (cap. 1). In istis etiam ramis volucres requiescunt; quia sanctæ animæ, quæ quibusdam virtutum pennis a terrena cogitatione se sublevant, in eorum dictis atque consolationibus ab hujusmodi fatigatione vitæ respirant.

6. CHRYSOSTOMUS (homil. 47). Ad idem ostendendum Dominus apponit parabolam de fermento: unde dicitur: *Aliam parabolam locutus est eis: Simile est regnum cælorum fermento*: quasi dicat: Sicut fermentum multam farinam transmutat in suam virtutem, ita et vos totum mundum transmutabitis. Et vide Christi prudentiam: ea enim quæ sunt naturæ inducit, demonstrans quoniam sicut illa possibile est fieri, ita et hoc. Non autem dixit quod posuit simpliciter, sed *Abcondit*; ac si diceret: Ita et vos cum subjecti fueritis impugnatoribus vestris, tunc eos superabitis. Et sicut fermentum suffoditur quidem, non autem destruitur, sed paulatim ad suum habitum omnia transmutat; sic et in prædicatione vestra continget. Non itaque quia multas dixi superventuras vobis vexationes timeatis; ita enim fulgebitis et omnes superabitis. Tria autem sata hic pro multis posuit: hunc enim numerum determinatum pro multitudine indeterminata accepit. HIERONYMUS. Satum autem est genus mensuræ juxta morem provinciæ Palæstinæ, unum modium et dimidium accipiens. AUGUSTINUS de Quæst. Evang. (lib. 1, quæst. 12). Vel fermentum dicit dilectionem, eo quod fervere facit, et excitat; mulierem, sapientiam dicit. In farinæ autem sata tribus intelliguntur vel tria illa in ho-

mine, ex toto corde, ex tota anima, et ex tota mente: vel tria illa fructifera, centesimum, sexagesimum, et tricesimum; vel tria illa genera hominum, Noe, Daniel et Job. RABANUS. Dicit autem: *Donec fermentatum est totum*: quia caritas in nostra mente recondita eo usque crescere debet ut totam mentem in sui perfectionem commutet: quod hic quidem inchoatur, in futuro vero perficitur. HIERONYMUS (super *Simile est regnum cælorum fermento*). Vel aliter. Mulier ista, quæ fermentum accipit et abscondit, prædicatio mihi videtur Apostolica, vel Ecclesia de diversis gentibus congregata. Hæc tollit fermentum, intelligentiam scilicet Scripturarum, et abscondit illud in farinæ sata tribus, ut spiritus, anima et corpus in unum reducta, non discrepent inter se. Vel aliter. Legimus in Platone tria esse in anima: rationale, irascibile et concupiscibile: et nos ergo si acceperimus fermentum evangelicum sacrarum Scripturarum, in ratione possideamus prudentiam; in ira odium contra vitia; in desiderio cupiditatem virtutum: et hoc totum fiet per evangelicam doctrinam, quam nobis mater Ecclesia præstitit. Dicam et quorundam intelligentiam: mulierem istam et ipsi Ecclesiam interpretantur, quæ fidem hominis farinæ satis tribus commiscuit, scilicet credulitati Patris et Filii et Spiritus sancti: cum in unum fuerit fermentata, non nos ad triplicem Deum, sed ad unius divinitatis perducit notitiam. Pius quidem sensus: sed nunquam parabolæ et dubia ænigmatum intelligentia possunt ad auctoritatem dogmatum proficere. HILARIUS (can. 18 in Matth. circa medium). Vel aliter. Fermento se Dominus comparavit: fermentum enim de farina est, quod virtutem acceptam acervo sui generis reddit. Hoc autem fermentum acceptum mulier, synagoga scilicet, per judicium mortis abscondit: hoc autem in farinæ mensuris tribus, idest Legis, Prophetarum, Evangeliorum æqualitate cooperatum, omnia unum fecit: ut quod lex constituit, Prophetæ nuntiaverunt, idipsum Evangeliorum profectionibus expleatur, quamquam ad trium gentium vocationem, ex Sem, Cham et Japhet, tres mensuras farinæ esse referendas sensisse multos memini. Sed nescio an hoc ita opinari ratio permittat; cum

etsi omnium gentium vocatio sit, in his tamen Christus non absconsus sit, sed ostensus; et in tanta infidelium multitudine non fermentatum sit totum.

7. CHRYSOSTOMUS (homil. 48). Post præmissas parabolas, ne aliquis opinaretur quod Christus nova induceret, induxit Evangelista Prophetam etiam hunc prædicentem doctrinæ modum; et ideo dicit: *Hæc omnia locutus est Jesus in parabolis ad turbas*. Marcus autem ait (cap. 4): " Quoniam sicut poterant audire, loquebatur eis sermonem in parabolis. " Unde non mireris si de regno disputans, grani et fermenti meminit: hominibus enim loquebatur idiotis et indigentibus ab his induci. REMIGIUS. Parabola græce, latine dicitur similitudo, per quam veritas demonstratur. Ostendit quippe in ipsa similitudine quasdam figuras verborum, et imagines veritatis. HIERONYMUS (super *Hæc omnia in parabolis locutus est*). Non autem discipulis, sed turbis parabolas loquebatur: et usque hodie turbæ in parabolis audiunt: et ideo dicitur: *Et sine parabolis non loquebatur eis*. CHRYSOSTOMUS (hom. 48). Quamvis enim multa sine parabolis non turbis dixerit, sed tamen tunc nihil. AUGUSTINUS de Quæst. Evang. (cap. 14). Vel hoc dicitur non quia nihil proprie locutus est: sed quia nullum fere sermonem explicavit, ubi non per parabolam aliquid significaverit; quamvis in eo aliqua et proprie dixerit: ita ut sæpe inveniat totus sermo ejus parabolis explicatus, totus autem proprie dictus nullus inveniat. Explicatos autem sermones dico, quando ex aliqua occasione rerum incipit loqui quousque terminet quidquid ad ipsam rem pertinet, et transeat ad aliud. Nonnunquam sane alius Evangelista contexit quod alius diversis temporibus dictum indicat: non enim omnino secundum rerum gestarum ordinem, sed secundum suæ quisque recordationis facultatem, narrationem quam exorsus est, ordinavit. Quare autem in parabolis loqueretur, manifestat Evangelista, cum subdit: *Ut adimpleretur quod dictum est per Prophetam dicentem: Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi*. HIERONYMUS (super *Ut adimpleretur*). Hoc testimonium de 77 Psalmo sumptum est. Legi in nonnullis codicibus eo loco ubi nos posuimus et vulgata

editio habet, *Ut adimpleretur quod dictum est per Prophetam dicentem*, ubi scriptum est, *Per Isaiam Prophetam dicentem*. REMIGIUS. Unde Porphyrius objecit fidelibus: Evangelista vester tantæ insipientiæ fuit ut quod repperit in Psalmis, ipse deputaverit Isaiæ. HIERONYMUS (ibidem). Quia ergo minime inveniebatur in Isaiâ, arbitrator postea a prudentibus viris esse sublatum: sed mihi videtur in principio ita editum: *Quod scriptum est per Asaph Prophetam dicentem*: septuagesimus enim septimus Psal. de quo sumptum est hoc testimonium, Asaph Prophetæ inscribitur, et primum scriptorem non intellexisse *Asaph*, et putasse scriptoris vitium, atque emendasse nomen *Isaiæ*, cujus vocabulum manifestius erat. Sciendum est itaque, quod non solum David, sed etiam ceteri (quorum in Psalmis et Hymnis et Canticis Dei, præscripta sunt nomina) Prophetæ sunt appellandi, Asaph videlicet et Idithum, et Heman Ephraites, et reliqui quos Scriptura commemorat: quodque in persona Domini dicitur, *Aperiam in parabolis os meum*, considerandum attentius et inveniendum describi egressum Israelis ex Ægypto, et omnia signa narrari quæ in Exodi continentur historia. Ex quo intelligimus universa illa quæ ibi scripta sunt, parabolice sentienda, et manifestare abscondita sacramenta: hoc enim Salvator edictum se esse promittit, dicens: *Aperiam in parabolis os meum*. GLOSSA. Quasi dicat: Qui prius locutus sum per Prophetas, modo in propria persona aperiam os meum in parabolis, et eructabo de thesauro mei secreti; emittam mysteria quæ abscondita erant a constitutione mundi.

8. CHRYSOSTOMUS (homil. 58). Locutus fuerat Dominus turbis in parabolis, ut eos ad interrogandum induceret; et quamvis multa in parabolis dixisset, nullus tamen eum interrogavit; et ideo eos dimisit: unde sequitur: *Tunc dimissis turbis venit in domum*. Nullus autem eum scribarum sequitur: unde manifestum est quod propter nihil aliud prius sequebantur quam ut eum capebant in sermone. HIERONYMUS (sup. *Tunc dimissis turbis*). Dimittit autem turbas Jesus, et domum revertitur, ut accedant ad eum discipuli, et secreto interrogent quæ populus nec merebatur audire nec

poterat. RABANUS. Mystice autem dimissa turba tumultuantium Judæorum, ingreditur Ecclesiam Gentium, et ibi fidelibus exponit sacramenta cælestia: unde sequitur: *Et accesserunt ad eum discipuli ejus dicentes, Edissere nobis parabolam zizaniorum agri.* CHRYSOSTOMUS (hom. 48). Cum aliquando volentes discere formidaverint interrogare, nunc libere interrogant, et confisi sunt, quoniam audierant, Marc. 4: "Vobis datum est nosse mysterium regni Dei:," ideoque singulariter interrogant, non multitudinem æmulantes, quibus non erat datum. Dimittunt autem parabolam fermenti et sinapis, ut manifestiores; interrogant autem de parabola zizaniorum, quia habet convenientiam ad præmissam parabolam de semine, et aliquid amplius ostendit. Dominus autem quæ esset parabola exponit: unde sequitur: *Quia respondens ait eis: Qui seminat bonum semen, est Filius hominis.* REMIGIUS. Ideo autem Dominus se Filium hominis appellavit, ut hoc indicio nobis exemplum humilitatis relinqueret; sive quia futurum erat ut hæretici negarent eum verum hominem esse; sive ut per humanitatis fidem possimus conscendere ad divinitatis cognitionem.

Sequitur: *Ager autem est mundus.* GLOSSA. Cum autem ipse sit qui seminat agrum suum, manifestum est quia præsens mundus est ejus.

Sequitur: *Bonum vero semen hi sunt filii regni.* REMIGIUS. Id est sancti et electi viri, qui inter filios regni computantur. AUGUSTINUS contra Faust. (l. 18, c. 7). Zizania autem exponit Dominus non aliqua falsa veris Scripturis immissa, sicut Manichæus interpretatur; sed omnes filios maligni, id est, imitatores diabolicæ falsitatis: unde sequitur: *Zizania autem sunt filii nequam;* per quos omnes impios et malignos vult intelligi. AUGUSTINUS de quæst. Evang. (lib. 1, cap. 11). Omnis autem immunditia in segete zizania dicuntur.

Sequitur: *Inimicus autem qui seminat ea, est diabolus.* CHRYSOSTOMUS (homil. 48). Etenim hoc diabolicæ est machinationis, veritati semper inserere errorem. Sequitur: *Messis vero consummatum sæculi est.* Alio autem loco ait, de Samaritanis loquens (Joan. 4): "Levate oculos vestros, et considerate regiones, quoniam jam albæ sunt ad messem:,"

et rursus (supra 9): *Messis quidem multa, operarii autem pauci:* in quibus verbis messem dicit jam adesse. Qualiter ergo hic eam dicit esse futuram? Sed sciendum, quod in alia significatione messem dicit: unde et ibi dicit, quod alius est qui seminat, et alius qui metit; hic autem eundem dicit esse qui seminat et qui metit; quoniam ibi non ad sui differentiam, sed Apostolorum, Prophetas induxit: etenim ipse Christus per Prophetas seminavit in Judæis et Samaritanis. Idem ergo nominat semen et messem secundum aliud et aliud. Cum enim de obedientia loquatur, et persuasionem ad fidem, tunc vocat messem, sicut in quo totum perficitur: sed cum inquit de fructu auditionis verbi Dei, tunc consummationem dicit messem, sicut hic. REMIGIUS. Per messem enim designatur dies judicii, in quo separandi sunt boni a malis; quod fiet ministerio Angelorum: unde infra dicitur, quod veniet Filius hominis cum Angelis suis judicare: propter quod sequitur: *Messores autem Angeli sunt.*

Sequitur: *Sicut ergo zizania colliguntur et igni comburuntur, sic erit in consummatione sæculi. Mittet Filius hominis Angelos suos, et colligent de regno ejus omnia scandala et eos qui faciunt iniquitatem.* AUGUSTINUS, 20 de Civitate Dei (cap. 9). Numquid de regno illo ubi sunt nulla scandala? De regno ergo isto ejus quod est hic, scilicet Ecclesia, colliguntur. AUGUSTINUS de Qu. Evang. (lib. 1, cap. 10 et 11). Quod autem primo separantur zizania, hoc est quia tribulatione præcedente separabuntur impii a piis: quod per bonos Angelos intelligitur fieri, quia officia vindictæ possunt implere boni bono animo, quomodo lex, quomodo iudex; officia vero misericordiæ mali implere non possunt. CHRYSOSTOMUS (hom. 48 in Matth.). Vel potest intelligi de regno cælestis Ecclesie; et tunc ostenditur hic duplex pœna: videlicet quod excidunt a gloria, in hoc quod dicit, *Et colligent de regno ejus omnia scandala,* scilicet ne scandala in regnum ejus intrent: et quod comburuntur, in hoc quod subdit: *Et mittent eos in caminum ignis.* HIERONYMUS (super Qui seminat bonum semen). Omnia autem scandala referuntur ad zizania. Hoc autem quod dicit, *Et colligent de regno ejus omnia scandala, et eos qui faciunt iniqui-*

tatem, inter hæreticos et schismaticos qui faciunt iniquitatem, voluit distinguere: ut per eos qui faciunt scandala intelligantur hæretici; per eos vero qui faciunt iniquitatem, intelligantur schismatici. GLOSSA. Vel aliter. Per scandala possunt intelligi illi qui præbent proximo occasionem offensionis, aut ruinæ; per facientes iniquitatem quoscumque peccantes. RABANUS (super *Et eos qui faciunt iniquitatem*). Observa quod dicit, *Et eos qui faciunt iniquitatem*: non qui fecerunt, quia non qui conversi sunt ad poenitentiam, sed solum qui permanent in peccatis, æternis cruciatibus mancipandi sunt. CHRYSOSTOMUS (homil. 48 in Matth.). Vide autem ineffabilem Dei amorem ad homines; est enim ad beneficia promptus, et ad penam tardus: cum enim seminat, per seipsum seminat; cum autem punit, per alios: mittit enim ad hoc Angelos suos.

Sequitur: *Ibi erit fletus et stridor dentium*. REMIGIUS. His verbis demonstratur vera corporum resurrectio: nihilominus ostenditur per hoc duplex pœna inferni, scilicet nimii caloris, et nimii frigoris. Sicut autem scandala referuntur ad zizania, ita justi reputantur in filios regni; de quibus sequitur: *Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum*. In præsentem enim sæculo fulget lux sanctorum coram hominibus, post consummationem autem mundi ipsi justi fulgebunt sicut sol in regno Patris sui. CHRYSOSTOMUS (hom. 48, inter princ. et med.). Non quia ita solum sicut sol; sed quia hoc sidere aliud magis luculentum non noscimus, cognitis nobis utitur exemplis. REMIGIUS. Quod autem dicit, *Tunc fulgebunt*, intelligendum est quia et nunc fulgent in exemplum aliorum; sed tunc fulgebunt sicut sol ad laudandum Deum.

Sequitur: *Qui habet aures audiendi, audiat*. RABANUS. Idest, qui habet intellectum intelligat, quia mystice hæc omnia intelligenda sunt.

9. CHRYSOSTOMUS (hom. 48, parum ante med.). Parabola quas supra Dominus posuerat de fermento et sinapi, ad virtutem evangelicæ prædicationis referuntur, quoniam superavit orbem terrarum; nunc autem ut pretiositatem et magnificentiam ejusdem ostenderet, proponit parabolam de thesauro et margarita, dicens: *Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro*. Prædicatio

enim Evangelii occultata est in mundo, et si non vendideris omnia, non emes eam: et cum gaudio hoc oportet facere: unde sequitur: *Quem qui invenit homo abscondit*. HILARIUS (can. 13 in Matth., inter med. et finem). Hic quidem thesaurus gratis invenitur. Evangeliorum enim prædicatio in abscondito est; sed utendi et possidendi hujusmodi thesauri cum agro potestas non potest esse sine pretio: quia cælestes divitiæ non sine damno sæculi possidentur. HIERONYMUS (super *Simile est regnum cælorum thesauro*). Quod autem abscondit, non de invidia facit; sed more servantis et nolentis prodere, abscondit in corde, quem pristinis prætulit facultatibus. GREGORIUS in homil. (12 in Evang. quasi in princ.). Vel aliter. Thesaurus in agro absconditus est cæleste desiderium; ager vero in quo thesaurus absconditur, est disciplina studii cælestis: quem scilicet thesaurum cum invenit homo abscondit, scilicet ut servet: quia studium cælestis desiderii a malignis spiritibus custodire non sufficit ei qui hoc ab humanis laudibus non abscondit. In præsentem etenim vita quasi in via sumus, qua ad patriam pergitur. Maligni autem spiritus iter nostrum quasi quidam latrunculi obsident. Deprædari ergo desiderant qui thesaurum publice portant in via. Hoc autem dico, non ut proximi nostri opera nostra non videant; sed ut per hoc quod agimus, laudes exterius non quæramus. Cælorum autem regnum idecirco terrenis rebus simile dicitur, ut ex his quæ animus novit, surgat ad incognita; ut per hoc quod scit notum diligere, discat ignotum amare. Sequitur: *Et præ gaudio illius vadit, et vendit universa quæ habet, et emit agrum illum*. Agrum profecto venditis omnibus comparat qui voluptatibus carnis reuntians, cuncta sua terrena desideria per disciplinæ cælestis custodiam calcit. HIERONYMUS (ubi supra). Vel thesaurus iste, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi, aut Deus Verbum est, qui in carne Christi videtur absconditus; aut sanctæ Scripturæ, in quibus reposita est notitia Salvatoris. AUGUSTINUS de quæst. Evang. (lib. 1 cap. 13). Hunc autem thesaurum dixit in agro absconditum, scilicet duo testamenta in Ecclesia; quæ cum quis ex parte intellectus attigerit, sentit illic

magna latere; et vadit, et vendit omnia sua, et emit illum; idest, contemptu temporalium comparat sibi otium, ut sit dives cognitione Dei.

10. CHRYSOSTOMUS (hom. 48 in Matth., a med.). Evangelica prædicatio non solum lucrum multiplex præbet ut thesaurus, sed et pretiosa est ut margarita: unde post parabolam de thesauro ponit parabolam de margarita, dicens: *Iterum simile est regnum cælorum homini negotiatori, etc.* In prædicatione enim duo oportet adesse: scilicet ab hujus vitæ negotiis separari, et vigilantes esse; quod negotiatio designat. Una autem est veritas et non partita; et propter hoc una margarita dicitur inventa. Et sicut qui margaritam habet, ipse quidem novit quod dives est, aliis vero non est cognitus, multoties eam manu detinens propter ejus parvitatem; ita est in prædicatione Evangelii: qui enim eam detinent, sciunt se divites esse; infideles autem hunc thesaurum nescientes, divitias nostras ignorant. HIERONYMUS (super *Homini quærenti bonas margaritas*). Bonæ autem margaritæ possunt intelligi lex et Prophetæ. Audi ergo, Marcion et Manichæe, quod bonæ margaritæ sunt lex et Prophetæ. Una ergo pretiosissima margarita est scientia Salvatoris, et sacramentum passionis et resurrectionis illius; quod cum invenerit homo negotiator, similis Pauli Apostoli, omnia legis, Prophetarumque mysteria, et observationes pristinas, in quibus inculpate vixerat, quasi purgamenta contemnit, ut Christum lucrifaciat: non quod inventio bonæ margaritæ condemnatio sit veterum margaritarum; sed quod comparatione ejus omnis alia gemma sit vilior. GREGORIUS (homil. 11 in Evang.). Vel per margaritam pretiosam intelligitur cælestis vitæ dulcedo, quam inventam omnia vendens emit: quia qui cælestis vitæ dulcedinem, inquantum possibilitas admittit, perfecte cognoverit, ea quæ in terris amaverat, libenter cuncta derelinquit: deforme conspiciatur quicquid de terrenæ rei placebat specie, quia sola pretiosæ margaritæ claritas fulget in mente. AUGUSTINUS de quæst. Evang. (cap. 12). Vel homo cum quærat bonas margaritas, invenit unam pretiosam: quia quærens homines bonos, cum quibus utiliter vivat, invenit unum sine peccato Jesum Christum: aut præ-

cepta quærens, quibus servatis, cum hominibus recte conversetur, invenit dilectionem proximi (in quo uno dicit Apostolus omnia contineri): aut bonos intellectus quærens, invenit illud Verbum quo cuncti continentur: "In principio erat Verbum, " Joan. 1, quod est lucidum candore veritatis, et solidum firmitate æternitatis, et undique sibi simile pulchritudine veritatis; qui Deus penetrata testudine intelligendus est. Quodlibet illorum vero trium sit, vel si aliud occurrere potuerit quod margaritæ unius pretiosæ nomine significetur; pretium ejus est nos ipsi, qui ad eam possidendam non sumus liberi, nisi omnibus pro nostra liberatione contemptis quæ temporaliter possidentur. Venditis enim rebus nostris, nullum aliud pretium majus accipimus quam nos ipsos (quia talibus implicati, nostri non eramus), ut rursus nos pro illa margarita demus: non quia tantum valet, sed quia plus dare non possumus.

11. CHRYSOSTOMUS (hom. 48). Postquam per prædictas parabolas evangelicam prædicationem commendaverat, ut non confidamus in prædicatione solum, neque fidem nobis æstimemus sufficere ad salutem, aliam parabolam terribilem subdit, dicens: *Iterum simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare.* HIERONYMUS (super *Simile est regnum cælorum sagenæ*). Impleto enim Jeremiæ vaticinio dicentis, c. 16: "Ecce ego mittam ad vos piscatores multos: " postquam autem audierunt Petrus et Andreas, Jacobus et Joannes (supra 4), *Sequimini me: faciam vos piscatores hominum:* contextuerunt sibi ex veteri et ex novo testamento sagenam evangelicorum dogmatum, et miserunt eam in mare hujus sæculi; quæ usque hodie in mediis fluctibus tenditur, capiens de salsis et amaris gurgitibus quicquid incidit, idest bonos homines et malos: et hoc est quod subdit: *Ex omni genere piscium congreganti.* GREGORIUS (homil. 11 in Evang.). Vel aliter. Sancta Ecclesia sagenæ comparatur, quia et piscatoribus est commissa, et per eam quisque ad æternum regnum a præsentis sæculi fluctibus trahitur, ne æternæ mortis profundo mergatur: quæ ex omni genere piscium congregat, quia ad peccatorum veniam sapientes et fatuos, liberos et servos, divites et pauperes, fortes et

infirmos vocat: quæ sagena scilicet tunc universaliter impletur, cum in fine suo humani generis summa concluditur: unde sequitur: *Quam cum impleta esset educentes, et secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa sua, malos autem foras miserunt.* Sicut enim mare sæculum, ita sæculi finem significat littus maris: in quo scilicet fine, boni pisces in vasis eliguntur, mali projiciuntur foras: quia et electus quisque in tabernacula æterna recipitur, et interni regni luce perditæ, ad exteriores tenebras reprobi protrahuntur. Nunc enim malos bonosque communiter quasi permixtos pisces fidei sagena continet; sed littus indicat sagena Ecclesiæ quid trahebat. Hieronymus (super *Sagenæ missæ*). Dum enim sagena extrahetur ad littus, tunc verum discernendorum piscium indicium demonstrabitur. Chrysostomus (hom. 48). Quid autem distat hæc parabola a parabola zizaniorum? Etenim illic hi quidem salvantur, hi autem pereunt, sicut et hic; sed illic quidem propter pravum dogmatum hæresim, et in anteriori parabola de semine, quia non attendebant quæ dicebantur; hic autem propter vitæ nequitiam, propter quam quamvis et piscatione capti, idest cognitione Dei fruenter, non possunt salvari. Ne autem audiens quoniam malos foras miserunt, æstimes hanc pœnam non esse periculosam, per expositionem ejus gravitatem ostendit, dicens: *Sic erit in consummatione sæculi: exibunt Angeli, etc.* Quamvis alibi dicat, quod ipse segregabit eos sicut separat pastor oves, hic Angelos hoc facere dicit, sicut et in parabola zizaniorum. Gregorius in homil. (11 in Evang.). Mimendum est autem hoc potius quam exponendum: dicta sunt, voce tormenta peccantium, excusatione quis ad ignorantiam suam, ignominiam recurreret, si quid de æt. is. Cum plicio obscure diceretur. RABANUS verum enim venerit finis mundi, tunc discernendorum piscium indicium demonstrabitur; et quasi in quodam vasa tissimo portu boni mittentur in torcælestium mansionum; malos autem amandos et exsiccandos, gehennæ suscipiet.

12. CHRYSOSTOMUS (homil. 48). R. in patibulis turbis, Dominus discipulis fortiores rabolis loquitur; ex quibus sapientia discunt facti, ita quod intelligunt q

cuntur: quocirca dicit eis. *Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei, Etiam.* Hieronymus (super *Intellexistis*). Ad Apostolos enim proprie sermo est, quos non vult audire tantum ut populum, sed etiam intelligere ut magistros futuros. Chrysostomus (ubi supra). Deinde quia intellexerunt, rursus eos laudat: unde sequitur: *Ait illis: Ideo omnis scribe doctus in regno cælorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera.* Augustinus, 20 de Civitate Dei (cap. 4). Non dixit, Vetera et nova: quod utique dixisset, nisi maluisset meritum ordinem servare quam temporum. Manichæi etiam dum sola Dei promissa nova tenere se arbitrantur, remanent in vetustate carnis, et novitatem inducunt erroris. Augustinus de quæst. Evang. (c. 16). Utrum autem ista conclusione exponere voluit quem dixerit thesaurum in agro absconditum (quoniam sanctæ Scripturæ intelliguntur, quæ nomine duorum testamentorum novi et veteris concluduntur); an ostendere voluit, eum doctum habendum in Ecclesia qui etiam Scripturas veteres parabolis explicatas intellexerit, ab istis novis accipiens regulas, quia et ista Dominus per parabolas enuntiavit; ut si ipse, in quo illa complentur et manifestantur, per parabolas adhuc loquitur, donec passio ejus velum discindat, ut nihil sit occultum quod non reveletur; multo magis illa quæ tam longe de illo scripta sunt, parabolis operata esse noverimus: quæ cum Judæi ad litteram accipiant, noluerunt esse docti in regno cælorum. Gregorius (hom. 11 in Evang.). Sed si per novum et vetus quod dicitur, utrumque testamentum accipimus, Abraham doctum fuisse denegamus, qui novi et veteris testamenti etsi facta novit, minime verba nuntiavit. Moysen quoque docto patri-familias comparare non possumus: quia etsi testamentum edecuit vetus, novi tamen dicta non protulit. Sed in eo quod hic dicitur, intelligi valet quia non de his qui fuerant, sed de his qui esse in Ecclesia poterant, loquebatur; qui tunc nova et vetera proferunt, cum utriusque testamenti prædicamenta vocibus et moribus loquuntur. Hilarius (can. 13 in Matth.). Discipulis enim est locutus, quos scribas propter scientiam nuncupat, eo quod intellexerint ea quæ ille nova et vetera, idest in Evangelia

et lege protulit, quæ sunt et ejusdem patrisfamilias, uniusque utraque thesauri: ipsos etiam sub patrisfamilias nomine sibi comparat, eo quod doctrinam de Spiritus sancti thesauro suo novorum ac veterum sunt adepti. HIERONYMUS (super *Omnis scribe doctus*). Vel Apostoli instructi scribæ dicuntur, quasi notarii Salvatoris, qui verba illius et præcepta signabant in tabulis cordis carnalibus rerum cælestium sacramentis, et pollebant opibus patrisfamilias, ejicientes de thesauro doctrinarum suarum nova et vetera: ut quicquid in Evangelio prædicabant, legis et Prophetarum vocibus comprobarent. Unde et Sponsa dicit in Canticò canticorum (c. 7): "Nova cum veteribus, dilecte mi, servavi tibi." GREGORIUS (hom. 11 in Evang.). Vel aliter. Vetus est ut procul humanum genus in æterna pœna intereat, et novum ut conversus in regnum vivat. Prius autem de regni similitudine thesaurum inventum ac margaritam bonam protulit: postmodum inferni pœnas de malorum combustionem narravit: atque in conclusione subiungit: *Ideo doctus scriba, etc.*; ac si dicat: Ille in sancta Ecclesia doctus prædicator est qui et nova scit proferre de suavitate regni, et vetusta dicere de terrore supplicii: ut vel pœnæ terreant quos præmia non invitant.

13. HIERONYMUS (super *Et cum consummasset parabolæ*). Post parabolæ quas Dominus ad populum esse locutus, et quas soli Apostoli intelligunt, transit in patriam suam, ut ibi apertius doceat: et hoc est quod dicitur: *Et factum est, cum consummasset Jesus parabolæ istas, transiit inde; et veniens in patriam suam, docebat eos in synagoga eorum*. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 42). A superiori sermone parabolarum istarum sic transit ut non ostendat consequentis ordinis necessitatem; præsertim quia Marcus ab istis parabolis non in quod Matthæus, sed in aliud intendens, in quod et Lucas, ita contexuit narrationem ut credibilius ostendatur hoc esse potius consequenter gestum quod ipsi duo consequenter adiungunt, de navi scilicet in qua dormiebat Jesus, et de miraculo expulsoꝝ dæmonioꝝ; quæ Matthæus superius recolens interposuit. CHRYSOSTOMUS (hom. 49). Patriam autem ejus hic Nazareth vocat: non enim fe-

cit ibi virtutes multas, ut infra dicitur, sed in Capharnaum fecit multa signa; sed doctrinam eis ostendit non minorem admirationem habentem quam signa. REMIGIUS. In synagoga autem docebat, ubi plurimi conveniebant: quia propter multorum salutem de cælis descendit ad terras. Sequitur: *Ita ut mirarentur, et dicerent: Unde huic sapientia hæc et virtutes?* Sapientia refertur ad doctrinam; virtutes vero ad miraculorum operationem. HIERONYMUS (super *Unde huic sapientia?*). Mira stultitia Nazaræorum! Mirantur unde habeat sapientiam sapientia, et virtutes virtus: sed error in promptu est, quia fabri filium suspicantur: unde et dicunt: *Nonne hic est fabri filius?* CHRYSOSTOMUS (hom. 49). Per omnia ergo erant insensati, vilipendentes eum ab eo qui æstimabatur esse pater; quamvis multa horum exempla habentes in antiquis temporibus, et patrum ignobilium nobiles videntes filios: etenim David cujusdam agricolæ Jesse fuit filius, et Amos cujusdam pastoris, et ipse pastor. Oportebat enim propter hoc maxime eum honorare, quoniam a talibus existens talia loquebatur. Ex hoc enim erat manifestum quoniam non ex humana diligentia erat, sed ex divina gratia. AUGUSTINUS in serm. de Nativ. (in serm. de dominica inf. oct. | Epiph.). Est autem pater Christi faber Deus, qui totius mundi opera fabricatus est, arcam Noe disposuit, Moysi tabernaculum ordinavit, arcam testamenti instituit. Fabrum dixerim, qui mentem rigidam explanat, ac cogitationes superbas excidit. HILARIUS (can. 14). Fabri etiam hic erat filius, ferrum ignea vincentis ratione, sæculi virtutem judicio decoquentis, massamque formantis in omne opus utilitatis humanæ; formam scilicet corporum nostrorum in diversa membrorum ministeria, et ad omnia æternæ vitæ opera fingentis. HIERONYMUS (super *Nonne hic est filius fabri?*). Cum autem errent in patre, non est mirandum si errent in fratribus: unde subditur: *Nonne ejus mater dicitur Maria, et fratres ejus, Jacobus et Joseph et Simon et Judas? Et sorores ejus nonne apud nos omnes sunt?* HIERONYMUS contra Helvidium (aliqu. a med.). Fratres Domini hic appellantur filii materteræ ejus Mariæ; et hæc est mater Jacobi et Joseph, idest Maria Cleophæ uxor Alphæi; et hæc dicta est

Maria mater Jacobi minoris. AUGUSTINUS de quæst. Evang. (cap. 17). Non ergo mirum est dictos esse fratres Domini ex materno genere quoscumque cognatos: cum etiam ex cognatione Joseph dici potuerint fratres ejus ab illis qui eum patrem Domini esse arbitrabantur. HILARIUS (can. 14 in Matth.). Inhonoratur ergo Dominus a suis; et quamquam docendi prudentia et operandi virtus admirationem commoveret, non tamen credunt hæc in nomine Domini agere, et paternæ artis quodam opprobrio lacerant. Inter tot ergo magnifica quæ gerebat, corporis ejus contemplatione commovebantur; et ideo dicunt: *Unde huic omnia ista?*

Sequitur: *Et sic scandalizabantur in eo.* HIERONYMUS (ubi supra). Error Judæorum salus nostra est, et hæreticorum condemnatio: intantum enim cernebant hominem Jesum Christum ut putarent filium fabri. CHRYSOSTOMUS (homil. 49 in Matth.). Intuere enim Christi mansuetudinem; conviciatus est; sed cum multa mansuetudine respondit: unde sequitur: *Jesus autem dixit eis: Non est Prophetæ sine honore nisi in patria sua et in domo sua.* REMIGIUS. Prophetam seipsum appellat; quod et Moyses manifestat cum dicit, Deut. 18: "Prophetam suscitabit Deus de fratribus vestris vobis." Et hoc sciendum, quia non solum Christus, qui est caput omnium Prophetarum, sed etiam Jeremias, Daniel, et ceteri minores Prophetæ majoris honoris et dignitatis fuerunt apud externos quam apud suos. HIERONYMUS (super *Non est Prophetæ sine honore*). Propemodum enim naturale est cives semper civibus invidere: non enim considerant præsentia viri opera, sed fragilis recordantur infantia: quasi non et ipsi per eosdem ætatum gradus ad maturam ætatem venerint. HILARIUS (can. 14 in Matth.). Inhonorablem etiam Prophetam in patria sua esse respondit, quia in Judæa esset usque ad crucis sententiam condemnandus, et quia penes solos fideles Dei virtus est: et propter eorum incredulitatem operibus divinæ virtutis abstinuit: unde sequitur: *Et non fecit ibi virtutes multas propter incredulitatem eorum.* HIERONYMUS (circa fin. Comment. in cap. 13 Matth.). Non quod etiam incredulis illis facere non potuit virtutes multas; sed quod ne multas faciens virtutes, cives incre-

dulos condemnaret. CHRYSOSTOMUS (hom. 49 in Matth.). Si autem admiratio ei adveniebat ex miraculis, quare non multa fecit? Quia non ad ostentationem suam inspiciebat, sed ad ea quæ aliis erant utilia. Hoc igitur non proveniente, despexit quod erat sui ipsius, ut non pœnam eis auget. Cur igitur vel pauca fecit signa? Ut non dicant: Si utique facta essent signa, nos credidissemus. HIERONYMUS (ubi sup.). Potest etiam aliter intelligi: quod Jesus despiciatur in domo, et in patria sua, hoc est in populo Judæorum; et ideo ibi pauca signa fecerit, ne penitus inexcusabiles fierent; majora autem signa quotidie in Gentibus per Apostolos facit non tam in sanatione corporum quam in animarum salute.

CAPUT XIV.

1. In illo tempore audivit Herodes tetrarcha famam Jesu, et ait pueris suis: Hic est Joannes Baptista: ipse surrexit a mortuis, et ideo virtutes operantur in eo. Herodes enim tenuit Joannem, et alligavit eum, et posuit in carcerem propter Herodiam uxorem fratris sui. Dicebat enim illi Joannes: Non licet tibi habere eam. Et volens illum occidere, timuit populum, quia sicut prophetam eum habebant.

2. Die autem natalis Herodis, saltavit filia Herodiadis in medio, et placuit Herodi: unde cum juramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset ab eo. At illa præmonita a matre sua, Da mihi, inquit, hic in disco caput Joannis Baptistæ. Et contristatus est rex; propter juramentum autem, et eos qui pariter recumbebant, jussit dari. Misitque, et decollavit Joannem in carcere. Et allatum est caput ejus in disco, et datum est puellæ, et illa attulit matri suæ. Et accedentes discipuli ejus, tulerunt corpus ejus, et sepelierunt illud, et venientes nuntiaverunt Jesu.

3. Quod cum audisset Jesus, secessit inde in navicula in locum desertum seorsum. Et cum audissent turbæ, secutæ sunt eum pedestres de civitatibus. Et extens vidit turbam multam, et misertus est eis, et curavit languidos eorum.

4. Vespere autem facto, accesserunt ad eum discipuli ejus dicentes: Desertus est locus, et hora jam præterit: dimitte turbas, ut euntes in castella, emant sibi escas. Jesus autem dixit eis: Non habent necesse ire: date illis vos manducare. Responderunt ei: Non habemus hic nisi quinque panes et duos pisces. Qui ait eis: Afferte mihi illos huc. Et cum jussisset turbam discumbere super fenum, acceptis quinque panibus et duobus piscibus, aspiciens in cælum, benedixit, et fregit, et dedit discipulis panes, discipuli autem turbis; et manducaverunt omnes et saturati sunt. Et tulerunt reliquias duodecim cophinas fragmento-

rum plenos. Manducantiam autem fuit numerus quinque millia virorum, exceptis mulieribus et parvulis.

5. Et statim compulsi discipulos ascendere in naviculam, et præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas. Et dimissa turba, ascendit in montem solus orare. Vespere autem facto, solus erat ibi. Navicula autem in medio mari jactabatur fluctibus: erat enim contrarius ventus. Quarta autem vigilia noctis venit ad eos ambulans supra mare. Et videntes eum supra mare ambulantem, turbati sunt, dicentes, quia phantasma est; et præ timore clamaverunt. Statimque Jesus locutus est eis, dicens: Habete fiduciam; ego sum: nolite timere. Respondens autem Petrus dixit: Domine, si tu es, jube me ad te venire super aquas. At ipse ait, Veni. Et descendens Petrus de navicula ambulabat super aquam, ut veniret ad Jesum. Videns vero ventum validum, timuit: et cum copisset mergi, clamavit dicens: Domine, salvum me fac. Et continuo Jesus extendens manum, apprehendit eum, et ait illi: Modicæ fidei, quare dubitasti? Et cum ascendisset in naviculam, cessavit ventus. Qui autem in navicula erant, venerunt, et adoraverunt eum, dicentes: Vere Filius Dei es.

6. Et cum transfretassent, venerunt in terram Genesareth. Et cum cognovissent eum viri loci illius, miserunt in universam regionem illam, et obtulerunt ei omnes male habentes, et rogabant eum ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent. Et quicumque tetigerunt, salvi facti sunt.

1. GLOSSA. Quia supra Evangelista ostenderat quomodo Pharisei Christi miracula calumniabantur, concives autem ejus hæc admirantes, Christum tamen contemnebant; refert nunc quam opinionem ex auditis miraculis Herodes de Christo conceperat: unde dicitur: *In illo tempore audivit Herodes tetrarcha famam Jesu*. CHRYSOSTOMUS (hom. 49). Non absque causa hic tempus Evangelista designat, sed ut discas tyranni superbiam et negligentiam: neque enim a principio didicisti ea quæ erant de Christo, sed post plurimum tempus: sic etiam multi qui in potestatibus sunt multa elatione circumdati, hujusmodi tarde addiscunt, quia non multam horum faciunt curam. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 43). Dixit autem Matthæus, *In illo tempore*, non, In illo die, vel ipsa hora: nam et Marcus quidem hoc eodem modo dicit, sed non eodem ordine; sed postquam discipulos ad prædicandum misit, nulla tamen facta necessitate, qua hoc consequenter gestum esse intelligeretur. Lucas etiam narrandi eum ordinem tenet quem et Marcus; nec ipse tamen rerum gestarum

ordinem fuisse eundem credi cogit. CHRYSOSTOMUS (hom. 49 super Matth.). Vide ergo quam magnum quid est virtus: nam et defunctum Joannem Herodes formidavit, et de resurrectione philosophatur: et ideo sequitur: *Et ait pueris suis: Hic est Joannes Baptista: ipse surrexit a mortuis: et ideo virtutes operantur in eo*. RABANUS. Sed quanta est invidia Judæorum, ex isto loco docemur. Joannem enim a mortuis potuisse resurgere nullo attestante Herodes alienigena pronuntiavit; Judæi vero Christum quem Prophætæ prædixerant, non resurrexisse, sed furtim ablatum esse credere maluerunt. In quo insinuat, quod promptior est animus Gentium ad credulitatem quam Judæorum. Hieronymus (in fin. com. in 14 cap. Matth.). Quidam autem ecclesiasticorum Interpretum quærit quare Herodes ista sit suspicatus, ut putet Joannem a mortuis resurrexisse: quasi alieni erroris nobis reddenda sit ratio, aut ex his verbis habeat occasionem hæresis μετεψυχώσεως (metempsychoseos), quæ post multos annorum circulos in diversa corpora dicit animas insinuari: cum eo tempore quo Joannes decollatus est, Dominus triginta annorum esset. RABANUS. Bene autem de resurrectionis virtute omnes senserunt, quod majoris potentie sunt sancti futuri cum a mortuis resurrexerint, quam fuere dum adhuc carnis infirmitate gravarentur: propterea dicit: *Et ideo virtutes operantur in eo*. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 43). Lucas autem dicit, cap. 19: "Et ait Herodes: Joannem ego decollavi. Quis est iste de quo audio talia?" Quia ergo hæsitantem Lucas commemoravit Herodem, intelligendum est, aut post hanc hæsitantem confirmasse in animo suo quod ab aliis dicebatur, cum dixit pueris suis, sicut hic Matthæus narrat, *Hic est Joannes Baptista*: aut ita pronuntianda sunt hæc verba ut hæsitantem adhuc indicent: utroque enim modo pronuntiari potest: ut aut confirmatum eum ex aliorum verbis accipiamus, aut adhuc eum hæsitantem, ut Lucas commemorat. REMIGIUS. Forte autem quæret aliquis quare dicat Matthæus, *In illo tempore audivit Herodes*; cum longe superius dicat, quod mortuo Herode, reversus est Dominus ex Ægypto. Sed hæc quæstio solvitur, si intelligatur duos

fuisse Herodes: mortuo namque priore Herode, successit ei Archelaus filius ejus, qui post decem annos relegatus est exilio apud Viennam urbem Galliae. Deinde Cæsar Augustus jussit dividi illud regnum in tetrarchias, et tres partes dedit filiis Herodis. Iste ergo Herodes qui Joannem decollavit, est filius majoris Herodis, sub quo Dominus natus est: et ut hoc ostenderet Evangelista, addidit *Tetrarcha*. GLOSSA (ord. super *Herodes enim tenuit*). Quia vero dixerat de opinione resurrectionis Joannis, cum nihil de morte dixisset; ideo revertitur, et narrat qualiter obierit. CHRYSOSTOMUS (hom. 49 in Matth.). Et hanc historiam nobis Evangelista non principaliter inducit, quia totum studium fuit ei dicere de Christo, et nihil aliud, nisi ad hoc conferre deberet. Dicit ergo: *Herodes tenuit Joannem, et alligavit eum*. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 44). Lucas quidem non eodem ordine recordatur, sed circa baptismum quo Dominus baptizatus est; unde hoc præoccupasse intelligitur, ut narret quod multo post factum est. Cum enim commemorasset Joannes verba de Domino, quod ventilabrum in manu ejus sit, continuo hoc subjecit, quod non continuo factum esse Joannes Evangelista exponit, cum commemoraret, postea quam baptizatus est Jesus, iisse eum in Galileam, et post rediisse in Judæam, et ibi baptizasse circa Jordanem, antequam Joannes in carcerem missus esset. Sed nec Matthæus nec Marcus eo ordine de Joanne in carcerem misso in sua narratione posuerunt: quod factum apparet in eorum scriptis: nam et ipsi dixerunt, tradito Joanne Dominum iisse in Galileam; et post multa quæ fecit ibi, ex occasione famæ venientis ad Herodem de Christo, narrant omnia quæ de Joanne fuerunt incluso et occiso. Causam autem quare positus sit in carcerem, ostendit cum dicit: *Propter Herodiam uxorem fratris sui*. Dicebat enim illi Joannes: *Non licet tibi habere eam*. HIERONYMUS (ubi supra). Vetus narrat historia, Philippum Herodis majoris filium, fratrem hujus Herodis, duxisse uxorem Herodiam filiam Arethæ regis Arabum; postea vero socrum ejus, exortis quibusdam contra generum similitudinibus, tulisse filiam suam, et in dolorem prioris mariti, Herodis inimici ejus nuptiis copulasse.

Ergo Joannes Baptista, qui venerat in spiritu et virtute Eliæ, eadem auctoritate qua ille Achab corripuerat et Jezabel, arguit Herodem et Herodiam, quod illicitis nuptias fecerint, et non liceat fratre vivente germano, uxorem ejus ducere; malens periclitari apud regem, quam propter adulationem esse immemor præceptorum Dei. CHRYSOSTOMUS (hom. 49 in Matth.). Non tamen uxori loquitur, sed viro ejus, quoniam principalior erat hic; forsitan enim legem Judæorum tenebat; et ideo Joannes eum ab adulterio prohibuit.

Sequitur: *Et volens eum occidere, timuit populum*. HIERONYMUS. Seditionem quidem populi verebatur propter Joannem, a quo sciebat turbas in Jordane plurimas baptizatas; sed amore vincebatur uxoris, ob cujus ardorem etiam Dei præcepta neglexerat. GLOSSA (ordinaria). Timor enim Dei corrigit; timor hominum differt, sed voluntatem non aufert: unde et avidiores reddit ad crimen quos aliquando suspendit a crimine.

2. CHRYSOSTOMUS (homil. 49). Postquam enarravit Evangelista incarcerationem Joannis, prosequitur de occisione ipsius, dicens: *Die autem natalis Herodis saltavit filia Herodiadis in medio*. HIERONYMUS (super *Die autem natalis*). Nullum invenimus alium observasse diem natalis sui, nisi Herodem et Pharaonem: ut quorum erat par impietas, esset una sollemnitas. REMIGIUS. Et sciendum, quod consuetudo est non solum divitum, sed etiam pauperum mulierum, ita pudice filias suas nutrire ut vix ab extraneis videantur. Hæc autem impudica mulier impudice filiam suam nutrit, quam non docuit pudorem, sed saltationem. Nec minus reprehendus est Herodes, qui oblitus est domum suam esse aulam regiam, quam prædicta mulier fecerat theatrum: unde sequitur: *Et placuit Herodi: unde cum juramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset ab eo*. HIERONYMUS (super *Cum juramento*). Ego autem non excuso, Herodem quod invitus et nolens propter juramentum homicidium fecerit, qui ad hoc forte juravit ut futuræ occisionis machinas præpararet; alioquin, si ob jusjurandum fecisse se dicit, si matris, si patris postulasset interitum, facturus fuerat, an non? Quod in se ergo repudiaturus fuit, contemnere debuit in Propheta. ISIDORUS. In malis

ergo promissis rescinde fidem. Impia est promissio quæ scelere adimpletur. Illud non est observandum sacramentum quo malum incaute promittitur.

Sequitur: *At illa præmonita a matre sua, Da mihi, inquit, hic in disco caput Joannis Baptistæ.* HIERONYMUS (super *Da mihi in disco*). Herodias enim timens ne Herodes aliquando resipisceret, vel Philippo fratri amicus fieret, atque illicitæ nuptiæ repudio solverentur, monet filiam ut in ipso statim convivio Joannis caput posulet: digno operi saltationis dignum sanguinis præmium. CHRYSOSTOMUS (homil. 49). Duplex est autem hic puellæ accusatio: et quoniam saltavit, et quoniam ita ei placuit ut occisionem expeteret in mercedem. Vide autem qualiter crudelis et qualiter mollis est Herodes: seipsum enim obnoxium juramento facit, illam autem dominam petitionis constituit. Quia ergo scivit quod ex ejus petitione malum eveniebat, tristatus est: unde sequitur: *Et contristatus est rex.* Virtus enim etiam apud malos admiratione et laudibus digna est. HIERONYMUS (super *Et contristatus est rex*). Vel aliter. Consuetudinis Scripturarum est ut opinionem multorum sic narret historicus quomodo eo tempore ab omnibus credebatur. Sicut Joseph ab ipsa quoque Maria appellabatur pater Jesu, ita et nunc Herodes dicitur contristatus, quia hoc discumbentes putabant. Dissimulator enim mentis suæ, et artifex homicidii, tristitiam præferebat in facie, cum lætitiā haberet in mente. Sequitur: *Propter jurgandum, et propter eos qui pariter recumbebant jussit dari.* Scelus excusat juramento, ut sub occasione pietatis impius fieret. Quod autem subjicit, *Et propter eos qui pariter discumbebant*, vult omnes sceleris sui esse consortes, ut in luxurioso convivio cruentæ epulæ deferrentur. CHRYSOSTOMUS (hom. 49). Si autem testes habere perjuratōis formidavit, quanto magis timuisse oportebat tam iniquæ occisionis tantos testes habere? REMIGIUS. Sed in eo minus peccatum factum est causa majoris peccati: nam quia libidinosam voluntatem non extinxit, idcirco ad luxuriam usque pervenit; et quia luxuria non coercuit, ideo ad reatum homicidii descendit: unde sequitur: *Misitque, et decollavit Joannem in carcere; et allatum est ca-*

put ejus in disco. HIERONYMUS (super *Allatum est caput Joannis*). Legimus in Romana historia, Flaminium ducem Romanorum, quod accubanti juxta meretriculæ, quæ nunquam vidisse se diceret hominem decollatum, assensus sit ut reus quidam capitalis criminis in convivio truncaretur, a cænsoribus pulsum curia, quod epulas sanguini commiscuerit, et mortem, quamvis noxii hominis, in alterius delicias præstiterit, ut libido et homicidium pariter miscerentur. Quanto sceleratior Herodes et Herodias, ac puella quæ saltavit: in pretium sanguinis petiit caput Prophetæ, ut haberet in potestate linguam, quæ illicitas nuptias arguebat.

Sequitur: *Et datum est puellæ, et attulit matri suæ.* GLOSSA (interlinearis). Ut habeat in potestate linguam quæ illicitas nuptias arguebat. GREGORIUS, 3 Moral. (cap. 4, super illud Job 2, "Qui testa saniem radebat"). Sed non sine admiratione gravissima perpendo, quod ille Prophetiæ spiritu intra matris uterum impletus, quo inter natos mulierum nemo major surrexit, ab iniquis in carcerem mittitur; et pro puellæ saltu capite truncatur; et vir tantæ severitatis pro risu turpium moritur. Numquid nam credimus aliquid fuisse quod in ejus vita illa sic despecta mors tergeret? Sed idcirco Deus suos sic premit in infimis, quia videt quomodo remuneret in summis. Hinc ergo unusquisque colligat quid illi sint passuri quos reprobat, si sic cruciat quos amat. GREGORIUS, 29 Moral. (cap. 4, super illud Job 38, "Auferetur ab impiis lux sua: ", cap. 6 in nov. exempl.). Neque autem Joannes de confessione Christi, sed de justitiæ veritate requisitus occubuit. Sed quia Christus est veritas, usque ad mortem pro Christo quasi pro veritate pervenit. Sequitur: *Et accedentes discipuli ejus tulerunt corpus ejus, et sepelierunt illud.* HIERONYMUS. In quo ipsius Joannis et Salvatoris discipulos intelligere possumus. RABANUS. Narrat autem Josephus vinctum Joannem in castellum Macheronta adductum, ibique truncatum: ecclesiastica vero narrat historia sepultum eum in Sebastia urbe Palæstinorum, quæ quondam Samaria dicta est. CHRYSOSTOMUS (hom. 50 in Matth.). Intende autem qualiter discipuli Joannis jam magis familiares facti sunt Jesu;

ipsi enim sunt qui annuntiaverunt ei quod factum est de Joanne: unde sequitur: *Et venientes nuntiaverunt Jesu*. Etenim universos dimittentes ad ipsum confugiunt; et ita paulatim post calamitatem et responsionem a Christo datam directi sunt. HILARIUS (cap. 14 in Matth.). Mystice autem Joannes prætulit formam legis: quia lex Christum prædicavit, et Joannes profectus ex lege est, Christum ex lege prænuntians. Herodes vero princeps est populi, et populi princeps subjectæ sibi universitatis nomen causamque complectitur. Joannes ergo Herodem monebat ne fratris sui uxorem sibi jungeret. Sunt enim atque erant duo populi, circumcisionis et gentium. Hi igitur fratres ex eodem sunt humani generis parente; sed Israellem lex admonebat ne opera gentium et infidelitatem sibi jungeret, quæ ipsis tamquam vinculo conjugalitatis amoris annexa est. Die autem natalis, idest rerum corporalium gaudiis, Herodiadis filia saltavit: voluptas enim tamquam ex infidelitate orta, per omnia Israel gaudia totis illecebris suæ cursibus efferebatur, cui se etiam sacramento venalem populus addixit: sub peccatis enim et sæculi voluptatibus Israelitæ vitæ æternæ munera vendiderunt. Hæc matris suæ, idest infidelitatis, instinctu oravit deferri sibi caput Joannis, idest gloriam legis; sed populus boni ejus quod in lege erat conscius, voluptatis conditionibus non sine periculi sui dolore concedit; scitque se talem præceptorum gloriam non oportuisse concedere; sed peccatis tamquam sacramento coactus, et principum adjacentium metu atque exemplo depravatus et victus, illecebre voluptatis mœstus obtemperat. Igitur inter reliqua dissoluti populi gaudia, in disco Joannis caput offertur: damnum scilicet legis, voluptas corporum, et secularis luxus augetur. Igitur per puellam ad matrem defertur; ac sic probrosus Israel etiam voluptati et infidelitati suæ gloriam legis addixit. Finitis igitur legis temporibus, et cum Joanne sepultis, discipuli ejus res gestas Domino annuntiant, ad Evangelia scilicet ex lege venientes. Hieronymus (super *Et allatum est caput ejus*). Vel aliter. Nos usque hodie carnimus in capite Joannis Prophetæ, Judæos Christum, qui caput Prophetarum est, perdidisse. Rabanus. Sed

et linguam et vocem apud eos perdidit Propheta. REMIGIUS. Vel aliter. Decollatio Joannis signat minorationem famæ illius qua æstimatur a populo Christus, sicut exaltatio Domini in cruce signat profectum fidei: unde Joannes dixerat. (Joan. 1): "Illum oportet crescere, me autem minui."

3. GLOSSA. Salvator, audita nece sui Baptistæ, secessit in locum desertum: unde sequitur: *Quod cum audisset Jesus, secessit inde in navicula in locum desertum seorsum*. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 45). Hoc autem continuo post Joannis passionem Evangelista factum esse commemorat: unde post hæc, facta sunt illa quæ primo narrata sunt; quibus motus Herodes dixit, *Hic est Joannes*. Illa enim posteriora debent intelligi quæ ad Herodem pertulit fama, ut moveretur, et hæsitaret quisnam iste esse posset de quo audiret talia, cum Joannem ipse occidisset. Hieronymus (super *Et venientes nuntiaverunt Jesu*). Non autem secedit in locum desertum, ut quidam arbitrantur, timore mortis; sed parcens inimicis suis, ne homicidium homicidio jungerent; vel in diem paschæ suum interitum differens, in quo propter sacramentum immolandus est agnus, et postes credentium sanguine respargendi: sive ideo secessit ut nobis præberet exemplum temeritatis ultro se tradentium vitandæ: quia non omnes eadem constantia perseverant in tormentis qua se torquendos offerunt. Ob hanc causam in alio loco (supra 10) præcipit: *Cum persecuti vos fuerint in ista civitate, fugite in aliam*. Unde eleganter quoque Evangelista non dicit, Fugit in locum desertum, sed *Secessit*, ut persecutores vitaverit magis quam timuerit. Potest etiam aliam ob causam, audito Joannis interitu, secessisse in desertum locum, ut credentium probaret fidem. CHRYSOSTOMUS (homil. 50). Vel ideo hoc fecit quia plura humanitas vult dispensare, nondum tempore existente denudandi suam manifeste deitatem: propter quod et discipulis dixit, quod nulli dicerent quod ipse esset Christus. Post resurrectionem autem volebat hoc fieri manifestum. Ideo autem quamvis per se noverit quod factum est, tamen antequam nuntiaretur ei, non secessit, ut demonstraret per omnia incarnationis veritatem: non enim solo visu, sed o-

peribus hoc credi volebat. Recedens vero non abiit in civitatem, sed in desertum in navigio, ut nullus sequeretur. Turbæ autem neque ita desistunt, sed sequuntur; et neque quod gestum est de Joanne eos terruit: unde sequitur: *Et cum audissent turbæ, secutæ sunt eum pedestres de civitatibus.* HIERONYMUS (super *Secutæ sunt eum pedestres*). Secutæ sunt autem eum pedestres, non in jumentis, non in vehiculis, sed proprio labore pedum, ut ardorem mentis ostenderent. CHRYSOSTOMUS (hom. 50). Et propter hoc statim retributionem acceperunt: unde sequitur: *Et exiens vidit turbam multam, et misertus est eis, et curavit languidos eorum*: etsi enim multa erat affectio eorum qui civitates mitebant, et diligenter eum quærebant; sed tamen quæ ab ipso fiebant, omnis studii superexcedunt retributionem. Ideoque causam talis curationis misericordiam ponit. Est autem magna misericordia quod omnes curat, et fidem non expetit. HILARIUS (c. 14 in Matth.). Mystice autem Dei Verbum, lege finita, navem conscendens, Ecclesiam adiit, in desertum descendit: relicta quippe conversatione Israel, in vacua divinæ cognitionis pectora transit. Turba autem hoc audiens, Dominum de civitate sequitur in desertum, de synagoga videlicet ad Ecclesiam tendens: quam videns misertus est, et omnem languorem infirmitatemque curat, obsessas scilicet mentes et corda infidelitatis vitio ad intelligentiam novæ prædicationis emundat. RABANUS. Illud quoque notandum, quod postquam Dominus in desertum venerit, secutæ sunt eum turbæ multæ: nam antequam veniret in solitudinem Gentium, ab uno tantum populo colebatur. HIERONYMUS (super *Exiens vidit turbas*). Relinquant autem civitates suas, hoc est pristinas conversationes et varietates dogmatum. Egressus autem Jesus signat quod turbæ quidem habebant eundi voluntatem, sed perveniendi vires non habuerunt; ideo Salvator egreditur de loco, et obviam pergit.

4. CHRYSOSTOMUS (hom. 50). Turbarum fidem ostendit quod Dominum etiam famem patientes expectabant usque ad vesperam: ideo sequitur: *Vespere autem facto, accesserunt ad eum discipuli ejus dicentes: Desertus est locus, et hora jam præteriiit.* Cibaturus quidem eos Do-

minus expectat rogari, quasi ubique non insiliens priora miracula, sed vocatus. Ideo autem nullus de turba accedit: venerabantur enim eum abundanter, et neque famis sensum accipiebant amore instantiæ. Sed neque discipuli accedentes dicunt, Ciba, eos: adhuc enim imperfectius erant discipuli dispositi; sed dicunt, *Desertus est locus*: quod enim videbatur Judæis in eremo esse miraculum, cum dicerent (Psal. 77): " Numquid potest parare mensam in deserto? " hoc et per opera ostendit. Propter hoc autem et in desertum eos ducit, ut sine omni suspicione sit hoc miraculum, et nullus æstimet ex castello aliquo prope existentis inferri aliquid ad mensam. Sed quamvis desertus sit locus, tamen qui nutrit orbem terrarum, adest; etsi hora jam præteriiit, ut dicunt, tamen qui non erat horæ suppositus, loquebatur. Et quamvis præveniens discipulos Dominus multos infirmos curaverit, tamen interim ita imperfecti erant quod neque quid de panibus facturus erat, poterant æstimare: unde subdunt: *Dimitte turbas, ut euntes in castella, emant sibi escas.* Vide autem magistri sapientiam: non enim statim dixit eis, Ego cibabo eos (neque enim hoc facile suscepissent); sed subditur: *Jesus autem dixit eis: Non habent necesse ire: date illis vos manducare.* HIERONYMUS. In quo provocat Apostolos ad fractionem panis, ut illis se non habere testantibus, magnitudo miraculi notior fieret. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 46). Potest autem movere, si Dominus, secundum narrationem Joannis, prospectis turbis, quæsivit a Philippo unde illis escæ dari possent, quomodo sit verum quod Matthæus hic narrat prius dixisse Domino discipulos ut dimitteret turbas, quo possent alimenta emere de proximis locis. Intelligitur ergo, post hæc verba Dominum insepexisse multitudinem, et dixisse Philippo quod Joannes commemorat, Matthæus autem et alii prætermiserunt. Et omnino talibus quæstionibus neminem moveri oportet, cum ab aliquo Evangelistarum dicitur quod ab alio prætermittitur. CHRYSOSTOMUS (hom. 50 in Matth.). Discipuli vero neque per præmissa verba directi sunt, sed adhuc ut homini loquuntur: unde sequitur: *Responderunt ei: Non habemus hic nisi quinque panes et duos pisces.* Addiscimus autem in hoc

discipulorum philosophiam, qualiter contempserunt escam. Duodecim enim existentes, quinque panes habebant et duos pisces: contempnibilia enim illis erant corporalia, et a spiritualibus possidebantur. Quia igitur discipuli adhuc ad terram trahebantur, jam Dominus inducere incipit quæ ab ipso erant: unde sequitur: *Qui ait eis: Afferte illos mihi huc.* Propter quid autem non facit panes ex nihilo, quibus turbam pascat? Ut scilicet obstruat Marcionis et Manichæi os, qui creaturas alienant a Deo; et per opera doceat quoniam omnia quæ videntur, ejus opera et creationes sunt, et ut ostendat quoniam ipse est qui fructus tradidit, qui dixit a principio (Gen. 1): "Terra germinet herbam virentem:", neque enim hoc minus illo est. Non enim minus est de quinque panibus facere panes tantos, et de piscibus similiter, quam de terra educere fructum, et ab aquis reptilia, et alia animata; quod demonstrabat eum esse dominum terræ et maris. Oportet autem erudiri discipulorum exemplo: quoniam etsi pauca habuerimus, oportet ea retribuere indigentibus. Jussi namque discipuli afferre quinque panes, non dicunt, unde mitigabimus famem nostram? sed obediunt confestim: unde sequitur: *Et cum jussisset turbam discumbere super fenum, acceptis quinque panibus et duobus piscibus, aspiciens in cælum benedixit ac fregit.* Quare autem asperxit in cælum et benedixit? Oportebat namque credi de eo quoniam a Patre est; et quoniam ei æqualis est, æqualitatem demonstrabat, cum potestate omnia faceret. A Patre autem esse se monstrabat per hoc quod ad ipsum omnia referens faciebat, invocans eum ad ea quæ fiebant: et ideo ut utrumque ostendat, nunc quidem potestate, nunc autem orans miracula facit. Deinde considerandum, quod in minoribus quidem respicit in cælum, in majoribus autem potestate omnia facit. Quando enim peccata dimisit, mortuos suscitavit, mare refrenavit, occulta cordium redarguit, oculos condidit cæci nati, quæ solius Dei sunt, nequaquam videtur orans; quando autem panes multiplicans fecit quod his omnibus minus est, tunc respexit in cælum; ut discas quoniam et in minoribus non aliunde virtutem habet quam a Pa-

tre. Simul autem erudit nos non prius tangere mensam, donec gratias egerimus ei qui cibum dat nobis. Propter hoc etiam et in cælum respicit: aliorum enim signorum multorum exempla habebant discipuli, hujus autem nullum. HIERONYMUS (super *Acceptis quinque panibus*). Frangente autem Domino, seminarium fit ciborum; si enim fuissent integri, et non in frusta discerpti, et non divisi in multiplicem segetem, tantam multitudinem alere non poterant. Turbæ autem a Domino per Apostolos alimenta suscipiunt: unde sequitur: *Et dedit discipulis panes, discipuli autem turbis.* CHRYSOSTOMUS (homil. 50 in Matth.). In quo quidem non solum eos honoravit, sed voluit ut hoc miraculo facto, non increduli fiant, neque obliviscantur cum præterierit, manibus ipsis testantibus. Ideoque turbas dimittit prius famis sensum accipere, et discipulos accedere et interrogare: et ab ipsis accipit panes ut multa essent testimonia ejus quod fiebat, et multas rememorationes haberent miraculi. Ex hoc autem quod nihil amplius quam panes et pisces eis dedit, et ex hoc quod omnibus communiter ea apposuit, humilitatem, parsimoniam, et caritatem qua omnia æstimarent communia, eos erudit; quod et a loco docuit, cum super fenum eos discumbere fecit: non enim nutrire solum corpora volebat, sed et animam erudire. Panes autem et pisces in discipulorum manibus augebantur: unde sequitur: *Et manducaverunt omnes, et saturati sunt.* Sed neque usque ad hoc stetit miraculum: sed et superabundare fecit, non panes integros, sed fragmenta; ut ostendat quoniam illi panes neque quantum reliquiæ erant, et ut absentes discant quod factum est, et ne ullus quod factum est æstimet esse phantasiam: unde sequitur: *Et tulerunt reliquias duodecim cophinos plenos fragmentorum.* HIERONYMUS (super *Intulerunt reliquias*). Unusquisque enim Apostolorum de reliquiis Salvatoris implet cophinum suum, ut ex reliquiis dodeat veros fuisse panes qui multiplicati sunt. CHRYSOSTOMUS (homil. 50 in Matth.). Propter hoc enim duodecim cophinos superabundare fecit, ut et Judas suum cophinum portaret. Accipiens autem fragmenta, dedit discipulis et non turbis, quæ adhuc imperfectius dispositæ erant quam discipuli.

Juxta numerum quinque panum, et credentium virorum quinque millium multitudo est: unde sequitur: *Manducantium autem fuit numerus quinque millia virorum, exceptis mulieribus et parvulis.* CHRYSOSTOMUS (hom. 50, paulo ante med.). Hoc enim erat plebis maxima laus; quoniam mulieres et viri astabant, quando hæ reliquæ factæ sunt. HILARIUS (c. 14 in Matth.). Non autem quinque panes multiplicantur in plures, sed fragmentis fragmenta succedunt. Crescit deinde materies, nescio utrum in mensarum loco, aut in sumentium manibus. RABANUS. Hoc autem miraculum scripturus Joannes præmisit quia proximum esset pascha: Matthæus vero et Marcus hoc, interfecto Joanne, continuo factum esse commemorant: unde colligitur imminente paschali festivitate fuisse decollatum, et anno post sequente, cum paschale tempus rediret, mysterium dominicæ passionis esse completum. HIERONYMUS (super *Vespere autem facto*). Omnia autem hæc plena mysteriis sunt; hoc enim facit Dominus non mane, non meridie, sed vespere, quando sol justitiæ occubuit. REMIGIUS. Per vesperam enim mors Domini designatur: quia postquam ille verus sol in ara crucis occubuit, famelicos satiavit. Vel per vesperum ultima ætas sæculi designatur, in qua Filius Dei veniens, turbas in se credentium refecit. RABANUS. Quod autem discipuli rogant Dominum ut dimittat turbas, ut emant sibi cibos per castella, signat fastidium Judæorum contra turbas Gentium, quos judicabant magis aptos ut quærerent sibi cibum in conventiculis Phariseorum, quam divinorum librorum uterentur pastu. HILARIUS (can. 14 a med.). Sed Dominus respondit, *Non habent necesse ire*: ostendens eos quibus medetur, venalis doctrinæ cibo non egere neque necessitatem habere regredi ad Judæam, cibosque mercari: jubetque Apostolis ut escam darent. Numquid autem ignorabat non esse quod dari posset? Sed erat omnis typica ratio explicanda: nondum enim concessum Apostolis erat ad vitæ æternæ cibum cælestem panem perficere ac ministrare: quorum responsio ad spiritualis intelligentiæ ordinem tendit: quia adhuc sub quinque panibus, idest quinque libris legis, continebantur; et piscium duorum, id-

est Prophetarum et Joannis prædicationibus alebantur. RABANUS. Vel per duos pisces et Prophetias et Psalmos habemus: totum enim vetus testamentum in his tribus completur, Lege, Prophetis et Psalmis. HILARIUS (ubi supra). Hæc igitur primum, quia in his adhuc erant, Apostoli obtulerunt; sed ex his Evangeliorum prædicatio in majorem suæ virtutis abundantiam crescit. Accumbere post hoc supra fenum populus jubetur, non jam in terra jacens, sed lege suffultus: et tamquam terræ feno, fructibus operis sui unusquisque subternitur. HIERONYMUS (super *Cum jussisset turbam discumbere*). Vel discumbere jubetur super fenum, et secundum alium Evangelistam, per quinquagenos et centenos, ut postquam calcaverint carnem suam, et sæculi voluptates quasi arens fenum sibi subjecerint, tunc per quinquagenarii numeri præsentiam, ad perfectum centesimi numeri culmen ascendant. Aspicit autem ad cælum, ut illic dirigendos oculos doceat. Frangitur autem lex cum Prophetis, et in ejus medio proferuntur mysteria; ut quod integrum non alebat, divisum per partes alat Gentium multitudinem. HILARIUS (can. 14). Dantur autem apostolis panes, quia per eos erant divinæ gratiæ dona reddenda. Idem autem edentium numerus invenitur qui futurus fuerat creditorum: nam, sicut in libro Actuum cap. 4 continetur, ex Israel populi infinitate virorum quinque millia crediderunt. HIERONYMUS (super *Manducantium fuit*). Comederunt autem quinque millia virorum, qui in perfectum virum creverant; mulieres autem et parvuli, sexus fragilis et ætas minor, numero indigni sunt: unde et in Numerorum libro, servi, mulieres, et parvuli, et vulgus ignobile absque numero prætermittitur. RABANUS. Turbis autem esurientibus, non nova creat cibaria; sed acceptis eis quæ habebant discipuli, benedixit: quia veniens in carne, non alia quam quæ prædicta sunt, prædicabat; sed legis et Prophetarum scripta mysteriis gravis esse demonstrat. Quod autem superest turbis, a discipulis tollitur; quia secretiora mysteria, quæ a rudibus capi nequeunt, non sunt negligenter habenda; sed a duodecim Apostolis, qui per duodecim cophinos signantur, et ab eorum successoribus diligenter inquirenda. Cophinis

enim servilia opera aguntur; et Deus infirma mundi elegit, ut confundat fortia. Quinque autem millia, pro quinque sensibus corporis, hi sunt qui in sæculari habitu exterioribus recte uti noverunt.

5. CHRYSOSTOMUS (hom. 50). Diligentem examinationem eorum quæ facta erant, tradere volens, eos qui præmissum signum viderant, jussit a se separari; quia etsi præsens visus fuisset, phantastice, et non in veritate, fecisse miraculum diceretur; non tamen ut absens: et ideo dicitur: *Et statim compulit Jesus discipulos ascendere in naviculam, et præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas.* HIERONYMUS (super *Et statim compulit eos*). Quo sermone ostenditur invitos eos a Domino recessisse, dum amore præceptoris ne ad punctum quidem temporis ab eo volunt separari.

CHRYSOSTOMUS (hom. 50). Considerandum autem, quod cum Dominus magna operatur, dimittit turbas: docens nos nusquam gloriam multitudinis. prosequi, neque attrahere multitudinem. Et iterum docet, non debere turbis nos commiscere continuo, neque fugere multitudinem semper; sed alterutrum utiliter facere: unde sequitur: *Et dimissa turba ascendit in montem solus orare:* in quo nos docet quia solitudo bona est, cum nos Deum interpellare oporteat. Propter hoc etiam ad desertum vadit, et ibi pernoctat dum orat, erudiens nos in oratione tranquillitatem querere et a tempore et a loco. HIERONYMUS. Quod autem ascendit solus orare, non ad eum referas qui de quinque panibus quinque millia hominum satiavit, sed ad eum qui audita morte Joannis secessit in solitudinem: non quod personam Domini separemus, sed quod opera ejus inter Deum hominemque divisa sunt. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 47). Potest autem hoc videri contrarium quod Matthæus dimissis turbis eum dicit ascendere in montem, ut illic solus oraret; Joannes autem in monte fuisse, cum easdem turbas pavit. Sed cum et ipse Joannes dicat, post illud miraculum fugisse eum in montem, ne a turbis teneretur quæ eum volebant facere regem, utique manifestum est quod de monte in planiora descenderat, quando illi panes ministrati sunt. Nec illud repugnat quod Matthæus dixit, *Ascendit in montem solus orare;* Joannes

autem, cap. 6, "Cum cognovisset, inquit, quod venturi essent ut facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus: neque enim causa orandi contraria est causæ fugiendi; quandoquidem et hinc Dominus docet hanc esse nobis magnam causam orandi quando est causa fugiendi. Nec illud contrarium est quod Matthæus prius dixit, eum jussisse ascendere discipulos in naviculam, ac deinde dimissis turbis ascendisse in montem solus orare; Joannes vero prius eum fugisse commemorat solum in montem, ac deinde, "Ut autem sero factum est, inquit, descenderunt discipuli ejus ad mare, et cum ascendissent etc." quis enim non videat hoc recapitulando Joannem postea dixisse factum a discipulis quod jam Jesus jusserat antequam fugisset in montem? HIERONYMUS (super illud, *Et navicula in medio mari*). Recte autem quasi inviti et detrectantes Apostoli a Domino recesserant, ne illo absente naufragia sustinerent; sequitur enim: *Vespere autem facto, solus erat ibi,* idest in monte; *navicula autem in medio mari jactabatur fluctibus; erat enim ventus contrarius.* CHRYSOSTOMUS (homil. 51). Rursus autem discipuli tempestatem sustinent sicut et prius; sed tunc quidem habentes eum in navigio, hoc passi sunt, nunc autem soli existentes. Paulatim enim ad majora eos ducit, et ad ferendum omnia viriliter instruit. HIERONYMUS. Domino quidem in montis cacumine commorante, statim ventus contrarius oritur, et turbat mare, et periclitantur Apostoli; et tamdiu imminens naufragium perseverat quamdiu Jesus veniat. CHRYSOSTOMUS (homil. 51). Tota autem nocte dimittit eos fluctuari, erigens eorum cor post timorem, in majus sui desiderium immittens eos, et in memoriam continuam: propter hoc non confestim eis astitit; unde sequitur, *Quarta autem vigilia noctis venit ad eos ambulans supra mare.* HIERONYMUS (super *Quarta vigilia noctis*). Stationes enim et vigiliæ militares in trina horarum spatia dividuntur. Quando ergo dicit, quarta vigilia noctis venisse ad eos Dominum, ostendit tota nocte periclitatos. CHRYSOSTOMUS (homil. 51). Erudiens eos non cito solutionem inquirere advenientium malorum, sed ferre ea quæ contingunt viriliter. Quando autem putaverunt erui, tunc intensus est timor; unde sequitur:

Et videntes eum supra mare ambulantes, turbati sunt, dicentes, quia phantasma est, et pro timore clamaverunt. Semper enim hoc Dominus facit: cum soluturus sit mala aliqua, difficilia et terribilia inducit. Quia enim non est longo tempore tentari, cum finiendi sunt agones justorum, volens amplius eos lucrari, auget eorum certamina; quod et in Abraham fecit, ultimum certamen tentationem filii ponens. HIERONYMUS (super *Præ timore clamaverunt*). Confusus autem clamor et incerta vox, magni timoris indicium est. Si autem, juxta Marcionem et Manichæum, Dominus noster non est natus ex Virgine, sed visus in phantasmate, quomodo nunc Apostoli timent ne phantasma videant? CHRYSOSTOMUS (hom. 51 in Matth.). Christus ergo non prius se revelavit discipulis donec clamaverunt: quanto enim magis intendebatur timor, tanto magis lætati sunt in ejus præsentia: unde sequitur: *Statimque Jesus locutus est eis dicens: Habete fiduciam; ego sum, nolite timere.* Hoc autem verbum et timorem solvit, et fiduciam præparavit. HIERONYMUS (super *Statim locutus est ad eos Jesus*). Quod autem dicit, *Ego sum*, nec subjungit quis sit; vel ex voce sibi nota poterant intelligere eum qui per obscuras noctis tenebras loquebatur, vel ipsum esse scire poterant quem locutum ad Moysen noverant (Ex. 3): "Hæc dices filiis Israel: Qui est, misit me ad vos." In omnibus autem locis ardentissimæ fidei invenitur Petrus. Eodem igitur fidei ardore quo semper, nunc quoque, tacentibus ceteris, credit se posse facere per voluntatem magistri quod non poterat per naturam: unde sequitur: *Respondens autem Petrus dixit: Domine, si tu es, jube me venire ad te super aquas*; quasi dicat: Tu præcipe, et illico solidabuntur: unde et leve fiet corpus quod per se grave est. AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 13). Non enim possum hoc in me, sed in te. Agnovit Petrus quid sibi esset a se, quid ab illo, cujus voluntate se credidit posse quod nulla humana infirmitas posset. CHRYSOSTOMUS (hom. 51 in Matth.). Vide autem quantus est fervor, quanta fides. Non dixit, Ora et deprecare; sed *Jube*; non enim solum credidit quoniam potest Christus ambulare super mare, sed quoniam potest et alios inducere: et concupiscit velociter ad eum ire: hoc

enim tam magnum quæsit propter amorem solum, non propter ostentationem. Non enim dixit, *Jube me ire super aquas*; sed *Jube me venire ad te*. Patet autem quod cum in miraculo supra posito ostenderit quod dominatur mari, nunc ad mirabilius signum eos inducit: unde sequitur: *At ille ait, Veni. Et descendens Petrus de navicula, ambulabat super aquas, ut veniret ad Jesum.* HIERONYMUS. Qui putant Domini corpus ideo non esse verum, quia super molles aquas quasi molle et aereum incesserit, respondeant quomodo ambulaverit Petrus, quem utique verum hominem non negabunt. RABANUS. Denique Theodorus scripsit corporale pondus non habuisse Dominum secundum carnem, sed absque pondere super mare ambulasse; sed contrarium fides catholica prædicat: nam Dionysius dicit, quod non infusus pedibus corporale pondus habentibus et materiale onus, deambulabat super undam. CHRYSOSTOMUS (hom. 51 in Matth.). Petrus autem quod majus est superans, scilicet undam maris, a minori turbatur, scilicet a venti impulsu: unde sequitur: *Videns autem ventum validum, timuit.* Talis est enim natura humana ut multoties in magnis recte se habens, in minoribus reprehendatur. Hic autem quod Petrus timuit, differentiam monstrat magistri et discipuli: sed et alios discipulos mitigabat. Si enim in duobus fratribus sessuris ad dexteram molestati sunt, multo magis hic molestati fuissent: nondum enim erant spiritu pleni; postea vero spirituales effecti, ubique Petro primatum concedunt, et in concionibus eum præmittunt. HIERONYMUS (super illud, *Videns ventum validum*). Paululum etiam relinquitur tentationi, ut augeatur fides, et intelligat se non facultate postulationis, sed potentia Domini conservatum. Ardebat enim in animo ejus fides; sed humana fragilitas in profundum trahebat. AUGUST. de verb. Dom. (ser. 13). Præsumpsit ergo Petrus de Domino, titubavit ut homo, sed rediit ad Dominum: unde sequitur: *Et cum cepisset mergi, clamavit dicens: Domine, salvum me fac.* Numquid autem Dominus desereret titubantem, quem audierat invocantem? Unde sequitur: *Et continuo Jesus extendens manum apprehendit eum.* CHRYSOSTOMUS (hom. 61 in Matth.). Ideo autem non injunxit ventis quiescere, sed extendens

manum, apprehendit eum, quoniam illius fide opus erat. Cum enim quæ a nobis sunt defecerint, tunc ea quæ a Deo sunt, stant. Ut igitur monstraret quia non venti immissio, sed illius modica credulitas periculum operabatur, subditur: *Et ait illi: Modicæ fidei, quare dubitasti?* In quo manifestat quia neque ventus nocere potuisset, si fides firma fuisset. Sicut autem pullum ante tempus ex nido exeuntem et casurum, mater alis portans, rursus ad nidum reducit; ita et Christus fecit: unde sequitur: *Et cum ascendisset in naviculam, cessavit ventus. Qui autem erant in navicula, venerunt, et adoraverunt eum dicentes: Vere Filius Dei es.* RABANUS. Quod quidem de nautis intelligendum est, sive de Apostolis. CHRYSOSTOMUS (ubi supra). Vide autem qualiter paulatim ad id quod est excelsius universos ducebat: supra enim increpavit mare: nunc autem magis virtutem suam demonstrat, super mare ambulando, et alii hoc idem facere jubendo, et periclitantem salvando; ideoque dicebant ei: *Vere Filius Dei es:* quod supra non dixerant. HIERONYMUS (super *Qui autem in navicula*). Si ergo ad unum signum tranquillitate maris reddita, quæ post nimias procellas intertundum et easu fieri solet, nautæ atque rectores vere Filium Dei confitentur; cur Arius ipsum in Ecclesia prædicat creaturam? AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 14). Mystice autem mons altitudo est. Quid autem altius cælo in hoc mundo? Quis vero in cælum ascendit, novit fides nostra. Cur autem solus ascendit in cælum? Quia nemo ascendit in cælum nisi qui de cælo descendit: quamvis et cum in fine venerit, et nos in cælum levaverit, etiam tunc solus ascendet; quia caput cum corpore suo unus est Christus; nunc autem solum caput ascendit. Ascendit autem orare, quia ascendit ad Patrem pro nobis interpellare. HILARIUS (can. 14 in Matth.). Vel quod vespere solus est, solitudinem suam in tempore passionis ostendit, ceteris trepidatione dilapsis. HIERONYMUS (sup. *Et dimissa turba*). Ascendit etiam in montem solus, quia turba ad sublimia sequi non potest, nisi docuerit eam juxta mare in littore. AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 14). Verumtamen dum Christus orat in excelso, navicula turbatur magnis fluctibus in profundo;

et quia insurgunt fluctus, potest ista navicula turbari; sed quia Christus orat, non potest mergi. Naviculam quippe istam, Ecclesiam cogitate; turbulentum mare, hoc sæculum. HILARIUS (can. 14). Quod autem navem conscendere discipulus jubet, et ire trans fretum, dum turbas ipse dimittit, et dimissis turbis ascendit in montem orare; esse intra Ecclesiam jubet, et periculum fieri usque in id tempus quo revertens in claritatis adventu populo omni qui ex Israel erit reliquus salutem reddat, ejusque peccata dimittat; dimissoque eo, vel in cæleste regnum potius admissio, agens Deo Patri gratias, in gloria ejus et majestate consistat. Sed inter hæc discipuli vento ac mari deferuntur: et totius sæculi motibus, immundo spiritu adversante, jactantur. AUGUSTINUS de verb. Domini (serm. 14, ante med.). Quando enim aliquis impiæ voluntatis, maximæ potestatis, persecutionem indicit Ecclesiæ, super naviculam Christi grandis unda consurgit. RABANUS. Unde bene dicitur, quia navis erat in medio mari, et ipse solus in terra: quia nonnumquam Ecclesia tantis pressuris est afflicta ut eam Dominus deseruisse videatur ad tempus. AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 14, a medio). Venit autem Dominus ad visitandos discipulos suos, qui turbabantur in mari, quarta vigilia noctis, idest extrema parte noctis: vigilia enim una tres horas habet, ac per hoc nox quatuor vigilias habet. HILARIUS (can. 14). Prima igitur vigilia fuit legis, secunda Prophetarum, tertia corporalis adventus, quarta in reditu claritatis. AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 14). Quarta igitur vigilia noctis, hoc est pene jam nocte finita, veniet in fine sæculi, iniquitatis nocte transacta, ad judicandum vivos et mortuos. Venit autem mirabiliter. Surgebant enim fluctus, sed calcabantur: quantumlibet enim potestates sæculi consurgant, premit eorum caput, nostrum caput. HILARIUS (c. 14). Veniens autem Christus in fine invenit Ecclesiam fessam, et Antichristi spiritu et totius sæculi motibus inveniet circumactam. Et quia de Antichristi consuetudine ad omnem tentationum novitatem solliciti erunt, etiam ad Domini adventum expavescent, falsas rerum imagines metuentes. Sed bonus Domi-

nus timorem depellet dicens, *Ego sum*; et adventus sui fide metum naufragii imminantis repellat. AUGUSTINUS de quæst. Evang. (lib. 1, cap. 15). Vel quod dixerunt discipuli phantasma esse, signat quia quidam qui cesserint diabolo, de Christi adventu dubitabunt. Quod autem Petrus implorat auxilium a Domino ne mergatur, signat quibusdam tribulationibus, etiam post ultimam persecutionem, purgaturum Ecclesiam: quod et Paulus signat dicens, 1 Corinth. 3: "Salvus erit, sic tamen quasi per ignem." HILARIUS (can. 14). Vel quod Petrus ex omni consistentium in navi numero respondere audet, et juberi sibi ut supra aquas ad Dominum veniat precatur, passionis tempore voluntatis suæ designat affectum, dum vestigiis Domini inhærens, ad contemnendam mortem conatus est. Sed infirmitatem futuræ tentationis timiditas ejus ostendit: per metum enim mortis, usque ad negandi necessitatem coactus est. Clamor autem ejus pœnitentiæ suæ gemitus est. RABANUS. Respexit Dominus, et ad pœnitentiam convertit; manum extendit et indulgentiam tribuit: et sic discipulus salutem invenit: quia, Rom. 9, "Non est volentis neque currentis, sed miserentis Dei." HILARIUS (ibid. paul. ante finem). Quod autem trepidante Petro virtutem perveniendi ad se Dominus non inducit, sed manu apprehensum sustinuit, hæc est ratio: solus enim passurus pro omnibus omnium peccata solvebat; nec socium admittit quicquid universitati præstatur ab uno. AUGUSTINUS de verb. Domini (serm. 13 et 14). In uno etiam Apostolo, idest Petro, in ordine Apostolorum primo et præcipuo, in quo figurabatur Ecclesia, utrumque genus significandum fuit; idest firmi in hoc quod super aquas ambulavit, et infirmi in hoc quod dubitavit: nam et unicuique sua cupiditas tempestas est. Amas Deum? Ambulas supra mare: sub pedibus tuis est sæculi timor. Amas sæculum? Absorbet te. Sed cum fluctuat cupiditate cor tuum, ut vincas cupiditatem, invoca Christi divinitatem. RABANUS. Aderit autem Dominus, si sopitis tentationum periculis, protectionis suæ fiduciam retribuat; et hoc, diluculo appropinquante: cum enim humana fragilitas pressuris obsita suarum virium parvitatem considerat, erga se tenebras

cernit; cum autem mentem ad supernum præsidium erexerit, repente exortum luciferi conspicit, qui totam vigiliam matutinam illuminat. Nec mirandum, si ascendente in naviculam Dominus ventus cessavit: in quocumque enim corde Dominus per gratiam adest, mox universa bella quiescunt. HILARIUS (canone 14). Ascensu etiam Christi in navim, ventum et mare esse sedatum, post claritatis suæ reditum æterna Ecclesiæ pax et tranquillitas indicatur: et quia tunc manifestius advenit, recte admirantes universi locuti sunt: *Vere Filius Dei es*. Confessio enim universorum tunc absoluta et publica erit: Dei Filium non jam in humilitate corporea, sed in gloria cælesti pacem Ecclesiæ reddidisse. AUGUSTINUS de quæst. Evang. (lib. 1, c. 15). Signatur enim, claritatem ejus tunc manifestam futuram per speciem jam videntibus qui per fidem nunc ambulant.

6. REMIGIUS. Narraverat superius Evangelista, Dominum jussisse discipulos suos ascendere in naviculam, et præcedere eum trans fretum; nunc autem in cœpta intentione perseverans, dicit quo in transfretando pervenerint, dicens: *Et cum transfretassent, venerunt in terram Genesareth*. RABANUS. Terra Genesar juxta stagnum Genesareth a loci ipsius natura nomen trahens, qua crispantibus aquis de seipso sibi excitare auram perhibetur: græco enim vocabulo quasi generans sibi auram dicitur. CHRYSOSTOMUS (hom. 51). Monstrat autem Evangelista quod post multum tempus ad partes illas Christus venerat: et ideo sequitur: *Et cum cognovissent eum viri loci illius, miserunt in universam regionem illam*. HIERONYMUS (super *Et cum cognovissent eum*). Cognoverunt autem eum rumore, non facie; vel certe pro signorum magnitudine quæ perpetrabat in populis, vultu plurimis notus erat. Et vide quanta fides sit hominum terræ Genesareth, ut non præsentium tantum salute contenti sint, sed mittant ad alias per circuitum civitates. CHRYSOSTOMUS (hom. 51). Neque enim similiter ut prius ad domos trahebant, et tactum manus inquirebant; sed cum majori fide eum alliciebant: unde sequitur: *Et obtulerunt ei omnes male habentes, et rogabant eum ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent*. Mulier enim quæ fluxum sanguinis patiebatur,

universos hanc sapientiam docuit, ut scilicet tangendo fimbriam vestimenti Christi, salvarentur. Patet etiam quod tempus quo Christus absens fuit, non solum fidem eorum non dissolvit, sed et maiorem reddidit, cujus virtute omnes salvati sunt: et ideo sequitur: *Et quicumque tetigerunt salvi facti sunt.* HIERONYMUS (super *Et cum transfretassent*). Si autem sciremus quid in nostra lingua resonat Genesareth, intelligeremus quomodo Jesus per typum Apostolorum et navis, Ecclesiam de persecutionis naufragio liberatam transducat ad litus, et in tranquillissimo portu faciat requiescere. RABANUS. Genesar enim interpretatur ortus principium. Tunc autem plena nobis tribuetur tranquillitas, quando paradisi per Christum nobis restituetur hereditas ac primæ stolæ iucunditas. HILARIUS (can. 14). Vel aliter. Finitis legis temporibus, et ex Israel quinque millibus virorum intra Ecclesiam collocatis, jam credentium populus occurrit: jam ipse ex lege per fidem salvus, reliquos ex suis infirmos ægrotosque offert Domino; oblatique fimbrias vestimentorum contingere optabant, salvi per fidem futuri; sed ut ex veste tota fimbriæ, ita ex Domino nostro Jesu Christo sancti Spiritus gratiæ virtus exiit, quæ Apostolis data, ipsis quoque tamquam ex eodem corpore exeuntibus, salutem his qui contingere cupiunt subministrat. HIERONYMUS (in fin. Comment. in 14 cap. Matth.). Vel fimbriam vestimenti ejus minimum mandatum intellige; quod qui transgressus fuerit, minimus vocabitur in regno cælorum: vel assumptionem corporis, per quam venimus ad Verbum Dei. CHRYSOSTOMUS (hom. 51, circa medium). Nos autem non solum fimbriam aut vestimentum Christi habemus; sed etiam corpus ejus, ut comedamus. Si ergo qui fimbriam vestimenti ejus tetigerunt, tantam acceperunt virtutem, multo magis qui totum ipsum sument.

CAPUT XV.

1. Tunc accesserunt ad eum ab Jerosolymis scribæ et pharisæi, dicentes: Quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum? Non enim lavant manus suas, cum panem manducant. Ipse autem respondens, ait illis: Quare et vos trans-

gredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dixit: Honora patrem tuum et matrem tuam; et, Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri vel matri: Munus quodcumque est ex me, tibi proderit; et non honorificabit patrem suum aut matrem suam: et irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.

2. Hypocritæ, bene prophetavit de vobis Isaias dicens: Populus hic labiis me honorat; cor autem eorum longe est a me. Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas et mandata hominum. Et convocatis ad se turbis, dixit eis: Audite, et intelligite. Non quod intrat in os, coinquinat hominem; sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.

3. Tunc accedentes discipuli ejus, dixerunt ei: Scis, quia pharisæi auditio hoc verbo scandalizati sunt? At ille respondens ait: Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus cælestis, eradicabitur. Sinite illos: cæci sunt, et duces cæcorum. Cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt.

4. Respondens autem Petrus, dixit ei: Edissere nobis parabola istam. At ille dixit: Adhuc et vos sine intellectu estis? Non intelligitis quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, et in secessum emittitur? Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, et ea coinquinant hominem: de corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemias: hæc sunt quæ coinquinant hominem. Non lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem.

5. Et egressus inde Jesus, secessit in partes Tyri et Sidonis, et ecce mulier chanaanæ a filiabus illis egressa, clamavit dicens ei: Miserere mei, Domine fili David: filia mea male a dæmonio vexatur. Qui non respondit ei verbum. Et accedentes discipuli ejus rogabant eum, dicentes: Dimitte eam, quia clamat post nos. Ipse autem respondens ait: Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel. At illa venit, et adoravit eum dicens: Domine, adjuva me. Qui respondens ait: Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus. At illa dixit: Etiam, Domine: nam et canelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Tunc respondens Jesus, ait illi: O mulier, magna est fides tua: fiat tibi sicut vis. Et sanata est filia ejus ex illa hora.

6. Et cum transisset inde Jesus, venit secus mare Galilææ; et ascendens in montem, sedebat ibi. Et accesserunt ad eum turbe multæ habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles, et alios multos, et projecerunt eos ad pedes ejus, et curavit eos; ita ut turbe mirarentur, videntes multos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes, et magnificabant Deum Israel.

7. Jesus autem convocatis discipulis suis dixit: Misereor turbe, quia triduo jam perseverant mecum, et non habent quod manducant; et dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via. Et dicunt ei discipuli: Unde ergo nobis in deserto panes tantos ut saturemus turbam tantam? Et ait illis Jesus: Quot panes habetis? At illi dixe-

runt: Septem, et paucos pasciculos. Et præcepit turbæ ut discumberent super terram. Et accipiens septem panes et pisces, et gratias agens, fregit, et dedit discipulis, et discipuli dederunt populo; et comederunt omnes, et saturati sunt. Et quod superfluit de fragmentis, tulerunt septem sportas plenas. Erant autem qui manducaverant quatuor millia hominum, extra parvulos et mulieres.

1. RABANUS. Homines Genesareth et minus docti credunt: sed qui sapientes videntur, ad pugnam veniunt: juxta illud (sup. 11): *Abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis*; unde dicitur: *Tunc accesserunt ad eum ab Hierosolymis Scribæ et Pharisei*. AUGUSTINUS de cons. Evang. (l. 2, c. 49). Ita autem conscribit Evangelista narrationis suæ ordinem, dicens, *Tunc accesserunt*: ut quantum ipse transitus indicat, rerum etiam consequentium ordo servetur. CHRYSOSTOMUS (hom. 52). Propter hoc autem Evangelista hic tempus designat ut ostendat ineffabilem illorum nequitiam nulli cedentem: tunc enim venerunt quando plurima signa operatus est, quando infirmos ex tactu fimbriæ curaverat. Quod autem ab Hierosolymis venisse dicuntur Scribæ et Pharisei, sciendum est, quod per omnes tribus erant disseminati; sed qui in Metropoli habitabant, pejores aliis erant, velut ampliori fruente honore, et majorem superbiam possidentes. REMIGIUS. Duabus autem de causis reprehenduntur: et quia ab Hierosolymis venerant, idest a loco sancto descenderant; et quia seniores populi et legis doctores erant; et non ad discendum, sed ad reprehendendum Dominum venerant: subditur enim: *Dicentes: Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum?* HIERONYMUS (in princ. Comment. in 15 cap. Matth.). Mira Phariseorum scribarumque stultitia! Dei Filium arguunt, quare traditiones hominum et præcepta non servet. CHRYSOSTOMUS (ubi supra). Vide autem qualiter et a sua interrogatione capiuntur: non enim dicunt: Quare transgrediuntur legem Moysi; sed *traditionem seniorum*: unde manifestum est, quod multa nova inducebant sacerdotes, quamvis Moyses dixerit (Deut. 4): "Non adjicietis ad verbum quod ego propono vobis hodie, et non auferetis ab eo;" et quando oportebat eos ab observationibus liberari, tunc amplioribus observationibus se alligabant, timentes ne

aliquis eorum principatum auferret; terribiliores esse volentes, quasi et ipsi essent legislatores. REMIGIUS. Quæ autem fuerint traditiones, manifestat Marcus (cap. 7), cum ait: "Pharisei et omnes Judæi, nisi crebro lavent manus suas, non manducant panem." Unde et hic discipulos reprehendunt, dicentes: *Non enim lavant manus suas cum panem manducant*. BEDA. Verba enim Prophetarum carnaliter accipientes, quod dictum erat Isai. 1: "Lavamini, et mundi estote," de corpore solum lavando servabant; et ideo statuerant non nisi lotis manibus manducandum esse. HIERONYMUS (ubi supra). Manus autem, idest opera non corporis sed animæ lavandæ sunt ut fiat in illis verbum Dei. CHRYSOSTOMUS (homil. 52). Ideo autem discipuli non lotis manibus manducabant, quia jam superflua despiciebant, ea solum quæ sunt necessaria attendentes, et neque lavari, neque non lavari pro lege habentes, sed ut contingebat alterutrum facientes. Qui enim et ipsum necessarium cibum contemnebant, qualiter circa hoc studium haberent? REMIGIUS. Vel reprehendebant Pharisei discipulos Domini, non de ista lavatione, quæ consueto more congruit, et necessariis temporibus agitur; sed de illa superflua quæ de superstitiosa traditione seniorum fuerat reperta. CHRYSOSTOMUS (ubi supra). Christus autem non excusavit, sed confestim reaccusavit, demonstrans quoniam eum qui magna peccat, pro parvis peccatis aliorum sollicitum esse non oportet: unde sequitur: *Ipse autem respondens ait illis: Quare et vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram?* Non autem dicit quod bene faciunt transgredientes, ut non det eis occasionem calumniæ; neque tamen vituperat quod ab Apostolis factum est, ne approbet eorum traditiones; neque rursus accusat seniores, ne tamquam injuriatorem eum repulissent, sed increpat eos qui advenerant, tangens etiam seniores qui talem traditionem statuerant, dicens: HIERONYMUS (ubi supra). Cum vos propter traditionem hominum præcepta Dei negligitis, quare discipulos meos arguendos creditis, quod seniorum jussa parvipendant, ut Dei præcepta custodiant? *Nam Deus dixit: Honora patrem et matrem*. Honor in Scripturis non tantum in salutationibus et

officiis deferendis, quantum in elemosynis ac munerum oblatione sentitur. "Honora (inquit Apostolus, 1 Tim. 5) viduas quæ vere viduæ sunt.," Hic enim honor donum intelligitur. Præceperat ergo Dominus, vel imbecillitates vel ætates vel penurias parentum considerans, ut filii hongrarent etiam in vitæ necessariis ministrandis parentes suos. CHRYSOSTOMUS (hom. 52). Voluit autem monstrare quod parentes essent valde honorandi, per hoc quod adjunxit et præmium et pœnam. Sed Dominus hic præmium prætermittens quod honorantibus repromittitur, scilicet esse longævum super terram, pōnit quod terribilius est, scilicet pœnam: ut et ipsos stupefaceret, et alios attraheret: unde addit: *Et qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur*: in quo demonstrat eos morte dignos esse. Si enim qui verbo dehonorat parentem, morte punitur; multo magis vos qui opere; et non solum dehonoratis parentes, sed et alios hoc docetis. Qui igitur neque vivere debetis, qualiter meos discipulos incusatis? Quomodo autem Dei mandatum transgrediuntur, manifestat cum subdit: *Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri vel matri: Munus quodcumque est ex me, tibi proderit.* HIERONYMUS (super *Honora patrem et matrem*). Præmissam enim providentissimam Dei legem volentes Scribæ Phariseique subvertere, ut impietatem sub nomine pietatis inducerent, docuerunt pessimos filios, ut si quis ea quæ parentibus offerenda sunt, Deo voluerit votare, qui verus est pater; oblatio Domini præponatur parentum muneribus. GLOSSA (ordinaria super illud, *Quicumque dixerit*). Ut sit sensus: Quod ego offero Deo, et mihi et tibi proderit: et ideo non debes sumere, scilicet res meas in tuos usus; sed pati ut Deo offeram. HIERONYMUS (super *Honora patrem et matrem*). Vel certe ipsi parentes, qui Deo consecrata cernebant, ne sacrilegii crimen incutrerent, declinantes, egestate conficiebantur; atque ita fiebat ut oblatio liberorum sub occasione templi et Dei in lucra cederet sacerdotum. GLOSSA. Ut sit sensus: *Quicumque*, idest quisquis vestrum, o juvenes, *dixerit*, idest dicere poterit vel dicet, *patri vel matri*: O pater, munus quod est ex me, Deo jam devotum, proderit tibi admirando; quasi diceret: Non debes

sumere, ne sis reus sacrilegii. Vel potest, legi per defectum hoc modo: *Quicumque dixerit patri, etc.* subaudi, faciet Dei mandatum, vel complebit legem, vel erit dignus vita æterna. HIERONYMUS (ubi supra). Potest autem et hunc breviter habere sensum. Compellitis, inquit, filios, ut dicant parentibus suis: Quodcumque donum oblaturus eram Deo, in tuos consumis cibos, tibi que prodest, o pater et mater; quasi diceret, non. GLOSSA. Et sic propter istas persuasiones avaritiæ vestræ, ille juvenis non honorificabit patrem et matrem: unde sequitur: *Et non honorificabit patrem et matrem*; quasi diceret: Vos filiis ista pessima suastis; et propter hoc filius postea patrem et matrem non honorificabit; et ita mandatum Dei de sustentandis parentibus fecistis irritum propter traditionem vestram, scilicet avaritiæ vestræ servientes. AUGUSTINUS contra Adversarium legis et Prophetarum (lib. 2, cap. 1). Evidenter autem hic Christus ostendit, et illam esse Dei legem quam hæreticus blasphematur, et Judæos habere suas traditiones a libris propheticiis et legitimis alienas; quas Apostolus appellat profanas fabulas et viles. AUGUSTINUS contra Faustum (lib. 16, cap. 24). Multa etiam nos hic Dominus docet: et Judæos a Deo suo se non avertere, et ejus mandata non tantum se non infringere, verum etiam illos a quibus infringerentur arguere, et non nisi per Moysen ista mandasse. AUGUSTINUS, de quæst. Evang. (lib. 1, cap. 16). Vel aliter. *Munus quodcumque est ex me, tibi proderit*; idest, munus quod offers causa mei, ad te jam pertinebit: quibus verbis significant filii jam sibi non necesse esse parentum pro se oblationem, quod ad eam ætatem pervenissent ut possent jam ipsi offerre pro se. In hac ergo ætate constitutos, ut possent parentibus suis hoc dicere, cum hoc dixissent, negabant Pharisei reos esse, si parentibus non præstarent honorem.

2. CHRYSOSTOMUS (hom. 52). Monstraverat Dominus quod Pharisei non erant digni accusare transgredientes mandata seniorum, cum Dei legem destruerent; rursus autem demonstrat hoc ipsum et a Propheta: unde dicit: *Hypocritæ, bene prophetavit de vobis Isaias dicens: Populus hic labiis me honorat; cor autem eorum longe est a me.* REMIGIUS. Hypocrita

dicatur simulator, quia aliud opere simulat, et aliud corde gestat. Isti ergo bene hypocritæ dicuntur, quia sub honore Dei terrenæ sibi lucra accumulare cupiebant. RABANUS. Prævidit autem Isaias simulationem Judæorum, quod in dolo pugnant contra Evangelium; et ideo dixit ex persona Domini: *Populus hic labiis me honorat etc.* REMIGIUS. Judæorum namque populus labiis et ore Deo appropinquare et honorare eum videbatur, quia unius Dei cultum se habere gloriabatur; sed corde longe a Deo recessit: quia visis signis atque miraculis, nec divinitatem ejus cognoscere, nec eum suscipere voluerunt. RABANUS. Item labiis eum honorabant quando dicebant (infra 22): *Magister, scimus quia verax es*; sed cor eorum longe ab eo fuit quando miserunt insidiatores, ut eum caperent in sermone. GLOSSA (ord. super illud, *Labiis me honorat*). Vel commendando exteriorem munditiam eum honorabant, sed dum interiori, quæ vera est, carebant, cor eorum longe erat a Deo, et illis talis honor inutilis erat: unde sequitur: *Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas et mandata hominum.* RABANUS. Non enim habebunt mercedem cum veris cultoribus, docentes doctrinas et mandata hominum, contemptis præceptis divinis. CHRYSOSTOMUS (homil. 52 in Matth.). Augmentata ergo accusatione Phariseorum a testimonio Prophetæ, et illis non emendatis, jam eis non loquitur, sed turbis: unde dicit: *Et convocatis ad se turbis, dixit eis: Audite, et intelligite.* Quia turbis dogma excelsum et multa philosophia plenum propositurus erat, non simpliciter hoc enuntiat, sed susceptibilem facit sermonem. Primo quidem et honore et sollicitudine exhibita circa turbas; quod ostendit Evangelista dicens: *Et convocatis ad se turbis.* Deinde etiam susceptibilem facit sermonem ex tempore: quia post mortuos suscitatos, post victoriam contra Phariseos habitam, tunc legem proponit, ut facilius suscipiatur. Et non solum simpliciter turbas advocavit; sed etiam eos attentiores fecit in hoc quod dixit: *Audite et intelligite*; idest, attendite et erigimini mente ad hoc audiendum. Non autem dixit eis, Nihil est observatio escarum, neque quod Moyses male injunxerat; sed per modum admonitionis et consilii a rerum ipsarum natura

testimonium accipiens ait: *Non quod intrat in os, coinquinat hominem; sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.*

Hieronymus habet *Communicat*. HIERONYMUS (super *Non quod intrat*). Verbum *communicat* proprie Scripturarum est, et publico sermone non teritur. Populus autem Judæorum partem Dei se esse jactans, communes cibos vocat quibus omnes utuntur homines; verbi gratia, suillam carnem, ostreas, lepores et istiusmodi animantia, quæ ungulam non findunt, nec ruminant, nec squamosa in piscibus sunt. Unde et in Actibus Apostolorum (cap. 10) scriptum est: "Quod Deus sanctificavit, tu ne commune dixeris." Commune ergo quod ceteris hominibus patet, et quasi non de parte Dei, pro immundo appellatur. AUGUSTINUS contra Faustum (lib. 6, cap. 6 et 7). Testamento autem veteri non est contraria ista sententia, quia Dominus dicit: *Non quod intrat in os*; in qua Apostolus, ad Tit. 1, dicit: "Omnia munda mundis:" et 1 Timoth. 4: "Omnis creatura Dei bona est." Si possumus, hoc Apostolum de ipsis dixisse naturis, intelligant Manichæi; illas autem litteras, propter quasdam præfigurationes temporis congruentes, animalia quædam non natura, sed significatione immunda dixisse. Itaque, verbi gratia, si de porco et agno requiratur, utrumque natura mundum est, quia, natura omnis creatura Dei bona est; quadam vero significatione agnus mundus, porcus immundus est; tamquam si stultum et sapientem diceret, utrumque hoc verbum natura vocis et litterarum et syllabarum quibus constat, utique mundum est; significatione autem unum horum verborum, quod dicitur stultus, immundum dici potest, non natura sui, sed quoniam quoddam immundum significat. Et fortasse quod est in rerum figuris porcus, hoc est in hominum genere stultus: et tam illud animal quam istæ duæ syllabæ, quod dicitur stultus, quoddam unum idemque significant. Immundum quippe illud animal in lege positum est, eo quod non ruminet; non autem hoc ejus vitium, sed natura est. Sunt autem homines, qui per hoc animal significantur, immundi proprio vitio, non natura; qui cum libenter audiant verba sapientiæ, postea de his omnino non cogitant. Quod enim utile

audieris, velut ab intestino memoriæ, tamquam ad os cogitationis recordandi dulcedine revocare, quid aliud est quam spiritualiter ruminare? Quod qui non faciunt, illorum animalium genere figurantur. Hæc autem similitudines rerum in locutionibus vel observationibus figuratis rationales mentes utiliter et suaviter movent; sed priori populo talia non tantum audienda, verum etiam observanda præcepta sunt. Tempus enim erat quo non tantum dictis, sed etiam factis prophetizari oportebat ea quæ posteriore tempore fuerant revelanda: quibus per Christum atque in Christo revelatis, fidei Gentium onera observationum non sunt imposita, prophetiæ tamen est auctoritas commendata. Requiro autem a Manichæis, utrum ista Domini sententia quæ dixit, non inquinari his hominem quæ in os ejus intrant, vera aut falsa sit. Si falsam dicunt, cur eam eorum doctor Adimantus a Christo prolata dicens, ad expugnandum vetus testamentum objecit? Si autem vera est, cur adversus eam credunt se coinquinari? HIERONYMUS (super *Non quod intrat in os*). Opponat autem prudens lector, et dicat: Si quod intrat in os, non coinquinat hominem, quare idolothytis non vescimur? Sciendum igitur, quod ipsi quidem cibi, et omnis Dei creatura per se munda sit; sed idolorum et dæmonum invocatio ea facit immunda; apud eos scilicet qui cum conscientia idoli idolothytum manducant, et conscientia eorum, cum sit infirma, polluitur, ut Apostolus dicit. REMIGIUS. Quicumque autem tantæ fidei est ut intellegat creaturam Dei nullo modo inquinari posse, sanctificetur cibus per verbum Dei et orationem, et comedat quicquid vult: ita tamen quod hæc licentia offendiculum non fiat infirmis, ut Apostolus dicit.

..3. HIERONYMUS. Ex uno sermone Domini, omnis superstitio observationum Judaicarum fuerat elisa, qui in cibis sumendis abominandisque religionem suam sitam arbitrabantur. CHRYSOSTOMUS (hom. 52). Præmissa itaque cum audissent Pharisei, nihil contradixerunt illi, quia vehementer eos convicerat, non redarguendo solum, sed et dolum illorum propalando: sed scandalizati sunt, Pharisei scilicet, non autem turbæ: unde

dicitur: *Tunc accedentes discipuli ejus, dixerunt ei: Scis quia Pharisei, audito hoc verbo, scandalizati sunt?* HIERONYMUS (super *Accedentes discipuli ejus*). Quia crebro teritur in ecclesiasticis scripturis scandalum, breviter dicendum quid significat scandalum. Nos offendiculum vel ruinam et impactionem pedis possumus dicere. Quando ergo legimus, Quicumque scandalizaverit, hoc intelligimus, Qui dicto vel facto occasione ruinæ dederit. CHRYSOSTOMUS (hom. 52). Christus autem non solvit Phariseorum scandalum, sed magis eos increpavit: unde sequitur, *At ille respondens ait: Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus celestis, eradicabitur.* Hoc autem Manichæi de lege dictum esse dicunt: sed confutant eos quæ antea dicta sunt. Si enim de lege dixisset, qualiter superius pro lege pugnasset, dicens: *Quare transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram?* Qualiter etiam Prophetam induxisset in medium? Si etiam Deus dixit, Exod. 20: "Honora patrem et matrem;" qualiter hoc quod in lege dictum est, non est Dei plantatio? HILARIUS (can. 14, in fin.). Dicens ergo omnem plantationem quæ non a Patre sit, docet traditionem hominum eradicandam, cujus favore legis præcepta transgressi sunt. REMIGIUS. Omnis etiam falsa doctrina, et superstitiosa observatio cum suis actoribus permanere non potest; et quia a Deo Patre non est, cum eisdem eradicabitur. Illa ergo sola permanebit quæ a Deo Patre est. HIERONYMUS (super *At ille respondens dixit*). Numquid ergo eradicabitur et illa plantatio, de qua Apostolus, 1 Corinth. 3, ait, "Ego plantavi, Apollo rigavit." Sed solvitur quæstio ex eo quod sequitur: "Deus autem incrementum dedit." Dicit et ipse: "Dei agricultura, Dei ædificatio estis;" et alibi: "Cooperatores Dei sumus." Si autem cooperatores Dei, igitur plantante Paulo et rigante Apolline, Deus cum operatoribus suis plantat et rigat. Abutuntur autem hoc loco qui diversas naturas introducunt, dicentes: Si plantatio quam non plantavit Pater, eradicabitur; ergo quam ille plantavit, non potest eradicari. Sed audiant illud Jeremiæ cap. 2: "Ego vos plantavi vineam veram: quomodo versi estis in amaritudinem vitis alienæ?" Plantavit quidem Deus, et nemo potest eradicare

plantationem ejus. Sed quoniam ista plantatio in voluntate proprii arbitrii est, nullus alius eam eradicare poterit, nisi ipsa tribuerit assensum. GLOSSA (interlinearis). Vel plantatio ista doctores legis significat cum sequacibus suis, qui Christum non habebant fundamentum. Quare autem sunt eradicandi, subditur: *Sinile illos: cæci sunt, et duces cæcorum.* RABANUS. Cæci quidem sunt, idest luce mandatorum Dei privati; et sunt duces cæcorum, quia alios in præcipitium trahunt, errantes, et in errorem mittentes; unde subditur: *Cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt.* HIERONYMUS (super *Si cæcus cæco*). Hoc etiam est quod Apostolus præceperat ad Tit. 3: "Hæreticum hominem post primam et alteram correptionem devita, sciens quod perversus sit hujusmodi." In hunc sensum et Salvator præcepit doctores pessimos dimittendos arbitrio suo, sciens eos difficulter ad veritatem posse trahi.

4. REMIGIUS. Consueverat Dominus parabolice loqui; et ideo Petrus cum audisset, *Quod intrat in os, non coinquinat hominem*, putavit illum parabolice fuisse locutum; et ideo interrogavit, ut subditur: *Respondens autem Petrus dixit ei: Edissere nobis parabolam istam.* Et quia ex persona ceterorum hoc dixerat, idcirco simul cum aliis a Domino reprehensus est: unde sequitur: *At ille dixit: Adhuc et vos sine intellectu estis?* HIERONYMUS (super *Edissere nobis*). Corripitur autem a Domino, quare parabolice dictum putet quod perspicue locutus est. Ex quo animadvertimus, vitiosum esse auditorem qui obscura manifeste, aut manifeste dicta, obscure velit intelligere. CHRYSOSTOMUS (hom. 52). Vel ideo Dominus increpat eum, quia non erat ex incertitudine quod quæsierat, sed ex scandalo quo scandalizatus erat. Turbæ enim non intellexerant quod dictum erat; discipuli autem scandalizati fuerant; unde a principio quasi pro Pharisæis interrogare volebant; sed quia audierant eum magna dicentem, *Omnis plantatio etc.*, repressi fuerunt. Sed Petrus, qui ubique fervens erat, neque ita silet; quem Dominus increpat, et increpationi rationem addidit dicens: *Non intelligitis quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, et in secessum emittitur?* HIERONYMUS (super illud, *Non intelligitis*).

Ex hac sententia quidam calumniantur quod Dominus physicæ disputationis ignarus, putet omnes cibos in ventrem ire, et in secessum digeri, cum statim infusæ escæ per artus et veras ac medullas nervosque fundantur. Sed sciendum, quod tenuis humor et liquens esca, cum in venis et artubus concocta fuerit et digesta, per occultos meatus corporis quos græci *πορος*, poros, vocant, ad inferiora dilabitur et in secessum vadit. AUGUSTINUS de vera Religione (c. 40 in princ.). Alimenta carnis corrupta, idest amittentia formam suam, in membrorum fabricam migrant, et corrupta reficiunt, in aliam formam per convenientiam transeuntia, et per vitalem motum dijudicantur quodammodo, ut ex eis in structuram hujus pulchri visibilis, quæ apta sunt, assumantur, non apta vero per congruos meatus abjiciantur: quorum aliud fæculentissimum redditur terræ ad alias formas assumendas, aliud per totum corpus exhalat, aliud totius animalis latentes nervos accipit et inchoatur in prolem. CHRYSOSTOMUS (hom. 42). Cum autem hoc Dominus dicit, adhuc discipulis secundum Judaicam infirmitatem respondet: dicit enim, quoniam cibus non manet, sed egreditur; quamvis etsi maneret, non faceret immundum. Sed nondum hæc audire poterant. Propter hoc autem et Moyses per tantum tempus dicit esse immundos, quantum cibus intus manet: in vespere enim jubet lavari et mundum esse, quasi tempus digestionis et egestionis dimetiens. AUGUSTINUS, 15 de Trinit. (cap. 10). Duo autem quædam hominis ora Dominus complexus est: unum corporis, aliud cordis: nam cum dicit, *Omne quod in os intrat, non coinquinat hominem*, apertissime demonstravit os corporis; at in eo quod sequitur, os cordis ostendit, dicens: *Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, et ea coinquant hominem.* CHRYSOSTOMUS (hom. 52). Quæ enim cordis sunt, intus in homine manent, et exeuntia inquinant, non manentia solum, immo tunc magis cum exierint; unde subjungit: *De corde enim exeunt cogitationes male:* quas primo ponit, quia hoc erat Judaicum vitium, qui scilicet ei insidiabantur. HIERONYMUS (super *De corde exeunt*). Principale igitur animæ non, secundum Platonem, in cerebro est, sed juxta Christum in corde:

et arguendi sunt ex hac sententia qui cogitationes a diabolo inmitti putant, et non ex propria nasci voluntate. Diabolus adjutor esse, et incenter malarum cogitationum potest esse; auctor esse non potest. Si autem semper in insidiis positus levem cogitationum nostrarum scintillam suis fomitibus inflammaverit, non debemus cpinari eum quæque occulta cordis rimari: sed ex corporis habitu et gestibus æstimare quid versusus intrinsecus. Verbi gratia, si pulchram mulierem nos crebro viderit inspicere, intelligit cor ab oculis vulneratum. GLOSSA. Ex cogitationibus autem malis proveniunt et mala facta et mala verba, quæ lege prohibentur: unde subdit *Homicidia*, quæ prohibentur illo legis præcepto, "Non occides: „*adulteria*, *fornicationes*, quæ intelliguntur prohiberi illo præcepto, "Non mœchaberis: „*furta*, quæ prohibentur illo præcepto, "Non furtum facies: „*falsa testimonia*, contra illud præceptum: "Non dices adversus proximum tuum falsum testimonium: „*blasphemias*, contra illud præceptum: "Non assumes nomen Dei in vanum. " REMIGIUS. Nominatis autem vitis quæ divina lege prohibentur, pulchre Dominus subjungit: *Hæc sunt quæ coinquinant hominem*; idest, immundum et impurum reddunt. GLOSSA. Et quia hujusmodi verba Domini ex Pharissæorum nequitia occasionem sumpserant, qui traditiones suas divinis præceptis præferebant, consequenter concludit inconvenientiam traditionis præmissæ, dicens: *Non lotis autem manibus manducare non coinquinat hominem*. CHRYSOSTOMUS (hom. 52). Non autem dixit, Escas in lege prohibitas manducare non coinquinat hominem, ut non possent illi contradicere, sed concludit de illo de quo disputatio erat.

5. HIERONYMUS (super *Et egressus inde Jesus*). Scribis et Pharissæis et calumniatoribus derelictis, transgreditur in partes Tyri et Sidonis, ut Tyrios Sidoniosque curaret: et ideo dicitur: *Et egressus inde Jesus, recessit in partes Tyri et Sidonis*. REMIGIUS. Tyrus et Sidon civitates fuero gentilium: nam Tyrus metropolis fuerat Chananæorum, Sidon terminus Chananæorum respiciens ad aquilonem. CHRYSOSTOMUS (hom. 53, in princ.). Considerandum autem, quod quando ab escarum observatione Judæos eripuit, tunc et Gentibus januam

aperuit, sicut et Petrus prius in visione jussus est hanc legem solvere, et post ad Cornelium mittitur. Si quis autem quærat, cum discipulis suis dixerit (supra 10): *In viam Gentium ne abieritis*, qualiter hanc ambulat viam: Primum quidem illud dicemus, quia non erat obnoxius præcepto quod discipulis dederat. Secundo autem quia neque ut predicaturus abiit: unde et Marcus dicit (cap. 7), quoniam occultavit seipsum. REMIGIUS. Ivit autem, ut Tyrios Sidoniosque curaret; sive ut hujus mulieris filiam liberaret a demonio; quatenus per ejus fidem, Scribarum et Pharissæorum nequitiam condemnaret: de qua quidem muliere subditur: *Et ecce mulier Chananæa a finibus illis egressa*. ONYSSOStOMUS (hom. 53, non remote a principio). Dicit autem Evangelista eam esse Chananæam, ut ostendat virtutem præsentis Christi. Chananæi enim, qui expulsi fuerant ut non perverterent Judæos, hi Judæis apparuerunt prudentiores, ut exirent a terminis suis, et accederent ad Christum. Cum autem hæc mulier accessisset, nihil aliud quam misericordiam poposcit; unde sequitur: *Clamavit dicens ei: Miserere mei, Domine fili David*. GLOSSA. Magna fides Chananæe hic notatur: Deum credit, ubi Dominum vocat; hominem, ubi dicit filium David. Nihil ex merito postulat; sed solam misericordiam Dei efflagitat, dicens, *Miserere*. Nec dicit, *Miserere filiæ*, sed *Miserere mei*: quia dolor filis dolor est matris; et ut magis eum ad compassionem moveat, totum ei dolorem enarrat: unde sequitur: *Filia mea male a demonio vexatur*: in quo vulnera medico detegit, et magnitudinem et qualitatem morbi; magnitudinem, eum dicit, *Male vexatur*; qualitatem eum dicit, *A demonio*. ORIGENES in hom. (7 in divor. locos). Vide autem prudentiam femine: non ivit ad homines seductores; non quæsivit inanes ligaturas; sed omnes relinquens diaboli cultus, venit ad Dominum. Non petivit Jacobum, non rogavit Joannem, non accessit ad Petrum: sed suscepit in se poenitentis patrocini-um, et sola ecurrit ad Dominum. Sed vide inexpertum negotium. Petiit, et lamentum suum producit in clamorem: et amator hominum Deus non respondet verbum: unde sequitur: *Qui non respondit ei verbum*. HIERONYMUS (super *Qui*

non respondit ei verbum). Non autem de superbia pharisaica, nec de scribarum supercilio, sed ne ipse sententiæ suæ contrarius videretur, per quam jusserat (supra 10): *In viam Gentium ne abieritis*: nolebat enim occasionem calumniantibus dare, perfectamque salutem Gentium passionis et resurrectionis temporis reservabat. GLOSSA. Differendo etiam et non respondendo, patientiam mulieris et perseverantiam nobis ostendit. Ideo etiam non respondit, ut discipuli pro ea rogarent: ostendens per hoc, necessarias esse preces sanctorum ad aliquid impetrandum: unde sequitur: *Et accedentes discipuli ejus, rogabant eum, dicentes: Dimitte eam, quia clamat post nos*. HIERONYMUS (super illud *Accedentes discipuli*). Discipuli adhuc illo tempore mysteria Domini nescientes, vel misericordia moti, rogabant pro Chananæa muliere, vel importunitate ejus carere cupientes. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 29, par. ante med.). Affert autem aliquam repugnantiam quæstionem quod Marcus in domo dicit fuisse Dominum cum ad illum venit mulier pro filia sua rogans, Matthæus autem posset intelligi de domo tacuisse, eandem tamen rem commemorasse. Sed quoniam dicit, discipulos Domino ita suggessisse, *Dimitte illam, quoniam clamat post nos*, nihil videtur aliud significare quam post ambulantes Dominum, mulierem istam deprecatoriam vocem misisse. Intelligendum est ergo, dixisse quidem Marcum quod intraverit ubi erat Jesus, cum eum prædixisset fuisse in domo. Sed quia Matthæus ait, *Non respondit ei verbum*, dedit agnoscere, quod tacuerunt ambo, et in eo silentio egressum fuisse Jesum de domo illa; atque ita cetera continentur quæ jam in nullo discordant. CHRYSOSTOMUS (hom. 55, aliquant. a principio). Æstimo autem et discipulos ad calamitatem mulieris esse tristatos, sed tamen non sunt ausi dicere, Da ei hanc gratiam, sed *Dimitte eam*: sicut et nos cum volumus alicui persuadere, multoties contraria dicimus.

Ipse autem respondens ait: Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel. HIERONYMUS (super *Non sum missus nisi ad oves*). Non autem hoc dicit quin ad Gentes non missus sit, sed quod primum ad Israel missus est, ut illis non recipientibus Evangelium, justa fieret

ad Gentes transmigratio. REMIGIUS. Specialiter enim missus est ad salutem Judæorum, ut etiam corporali præsentia eos doceret. HIERONYMUS (super *Ad oves Israel*). Signanter autem dixit, *Ad oves perditas domus Israel*, ut etiam ex hoc loco nunc erroneam ovem de alia parabola intelligamus. CHRYSOSTOMUS (in hom. 53). Sed quia mulier vidit nihil posse Apostolos, inverecunda effecta est bona inverecundia: ante enim neque in conspectum venire audebat: unde dictum est, *Clamat post nos*. Quando autem videbatur ut angustia recederet, tunc propius venit: unde sequitur: *At illa venit et adoravit eum*. HIERONYMUS (super *At illa venit et adoravit*). Nota, quod ista Chananitidis perseveranter primum filium David, deinde Dominum vocat, et ad extremum, Deum adoravit. CHRYSOSTOMUS (hom. 53, super *Non est bonum*). Ideoque non dixit, *Roga vel deprecare Deum*; sed, *Domine, adjuva me*. Quanto ergo magis mulier multiplicabat supplicationem, tanto et ipse multiplicabat negationem: et non adhuc Judæos oves vocat, sed filios, illam autem canem: unde sequitur: *Qui respondens ait, Non est bonum sumere panem filiorum, et dare canibus*. GLOSSA. Filii sunt Judæi generati et nutriti sub cultu unius Dei per legem; panis est Evangelium, miracula, et alia quæ ad salutem nostram pertinent. Non est ergo conveniens ut a filiis auferantur, et dentur Gentibus, qui sunt canes, donec Judæi repudient. RABANUS. Canes autem Gentiles propter idololatriam dicuntur, qui esui sanguinis dediti, et cadaveribus mortuorum, vertuntur in rabiem. CHRYSOSTOMUS (homil. 53 in Matth.). Vide autem mulieris prudentiam, qualiter neque contradicere ausa est, neque tristata in aliorum laudibus, neque molestata in proprio convicio: unde sequitur: *At illa dixit: Etiam, Domine: nam et catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum*. Ille dixit, *Non est bonum*: hæc autem dixit, *Utique, Domine*: ipse Judæos filios vocat; hæc autem dominos: ipse canem eam nominavit; hæc autem et opus canis adjecit; ac si dicat: Si canis sum, non sum aliena: canem me dicis; ergo nutri me ut canem: non possum relinquere mensam Domini mei. HIERONYMUS (ubi supra). Mira autem hujus mulieris fides, patientia et humilitas prædican-

tur: fides, qua credebatur sanari posse filiam suam; patientia, qua toties contenta in precibus perseverat; humilitas, quod se non canibus, sed catulis comparat. Scio me, inquit, filiorum panem non mereri, nec integros capere posse cibos, nec sedere ad mensam posse cum patre; sed contenta sum reliquiis catulorum, ut per humilitatem micarum ad panis integri veniam magnitudinem. CHRYSOSTOMUS (hom. 58, ante medium). Propter hoc autem Christus tardabat: presciebat enim eam hoc dicturam, nec occultari volebat tantam mulieris virtutem: unde sequitur: *Tunc respondens Jesus ait illi: O mulier, magna est fides tua: fiat tibi sicut vis*: ac si dicat: Fides tua majora his audire potest; verum interim fiat tibi sicut vis. Vide autem qualiter non parum et hæc mulier intulit in filiae medicinam: propter hoc enim neque Christus dixit, Sana sit filia tua; sed *Magna est fides tua: fiat tibi sicut vis*; ut discas quoniam simpliciter loquebatur, et non adulationis, sed multæ fidei erant verba ipsius. Hæc autem Christi vox similis est illi voci qua dixit, Gen. 1: "Fiat firmamentum: et factum est;" unde sequitur: *Et sanata est filia ejus ex illa hora*. Intende autem qualiter Apostolis non impetrantibus impetrat ipsa: tam magnum quid est instantia orationis: etenim pro nostris noxis a nobis vult magis rogari, quam ab alijs pro nobis. REMIGIUS. His etiam verbis datur nobis exemplum catechizandi et baptizandi pueros: quoniam hæc mulier non ait, Salva filiam meam, aut adjuva eam: sed *Miserere mei et adjuva me*. Hinc etenim descendit consuetudo in Ecclesia ut fideles pro suis parvulis fidem Deo promittant, quando ipsi non sunt tantæ ætatis et rationis ut per se fidem Deo promittere valeant; quatenus sicut fide istius mulieris sanata est filia ejus, ita et fide virorum catholicorum peccata parvulis relaxentur. Allegorice autem hæc mulier sanctam Ecclesiam significat de Gentibus congregatam. Per hoc enim quod Dominus, relictis Scribis et Phariseis, venit in partes Tyri et Sidonis, præfigurabatur quia relicturus erat Judæos, et transiturus ad Gentes. Est autem hæc mulier egressa a finibus suis, quoniam Ecclesia sancta recessit a pristinis erroribus et vitiis HIERONYMUS (super Fi-

lia mea). Filiam autem Chananæam putas animas esse credentium, quæ male a dæmonio vexabantur, ignorantes creatorem, et adorantes lapidem. REMIGIUS. Filios autem Dominus appellat Patriarchas et Prophetas illius temporis. Per mensam designatur sacra Scriptura; per micæ vero minima præcepta, vel interna mysteria, quibus sancta Ecclesia pascitur; per crustas vero carnalia præcepta, quæ Judæi observant. Micæ autem sub mensa comedi dicuntur, quia Ecclesia humiliter se submittit ad implenda divina præcepta. RABANUS (super *Et catelli*). Non autem crustas, sed micæ de pane puerorum edunt catelli: quia conversi ad fidem, qui erant despecti in Gentibus, non litteræ superficiem in Scripturis, sed spirituales sensum quo in bonis actibus proficere valeant, inquirunt. HIERONYMUS (super *Etiā Domine*). Mira autem rerum conversio! Israel quondam filius, nos canes: pro diversitate fidei ordo nominum commutatur: de illis postea dicitur Psal. 21: "Circumdederunt me canes multi:" nos audivimus cum muliere: *Fides tua te salvam fecit*. RABANUS (super *Magna est fides tua*). Quæ merito magna dicitur: quia cum Gentes nec lege fuerint imbutæ, nec vocibus Prophetarum instructæ, ad prædicationem mox Apostolorum, in auditu auris obedierunt; ideoque salutem impetrare meruerunt. Verum si ad primas Ecclesiæ rogantis lacrymas Dominus salutem animæ differt dare: non est desperandum, vel a petendo cessandum; sed magis precibus insistendum. AUGUSTINUS de Quæst. Evang. (l. 1, c. 18). Quod et puerum Centurionis et filiam Chananæam mulieris, non veniens ad domos eorum sanat, significat, Gentes ad quas non venit, salvas fore per verbum suum. Quod ipsis rogantibus filii sanantur, intelligenda est persona Ecclesiæ, quæ sibi est et mater et filii: nam simul omnes quibus constat Ecclesia, mater dicitur; singuli autem iidem ipsi filii appellantur. HILARIUS (can. 15 in Matth.). Vel hæc mulier proselytorum formam præfert, fines suos egreditur, et ex Gentibus, scilicet in populi alterius nomen excedens: quæ pro filia, videlicet Gentium plebe, dominatu immundorum spirituum occupata, orat; et quia Dominum cognovit ex lege,

David filium nuncupat. RABANUS. Item si quis conscientiam habet alicujus vitii sorde pollutam, filiam habet male a dæmonio vexatam. Item si quis bona quæ gessit, peccatorum peste fœdavit, filiam habet immundi spiritus furiis agitatam; ideoque necesse est ut ad preces lacrymasque confugiat, sanctorumque intercessionem et auxilia quærat.

6. HIERONYMUS. Sanata Chananæ filia, revertitur Dominus ad Judæam: unde dicitur: *Et cum transisset inde Jesus, venit secus mare Galilææ*. REMIGIUS. Hoc mare diversis vocabulis appellatur: dicitur enim mare Galilææ propter Galilæam adjacentem; mare Tiberiadis propter Tiberiadem civitatem.

Sequitur: *Et ascendens in montem, sedebat ibi*. CHRYSOSTOMUS (homil. 53). Considerandum autem, quod aliquando Dominus circuit ut sanet infirmos: aliquando autem sedet expectans eos: et ideo convenienter hic subditur: *Et accesserunt ad eum turbæ multæ, habentes secum mutos, claudos, cæcos, debiles, et alios multos*. HIERONYMUS (super *Et cum transisset inde*). In eo loco ubi latinus Interpres transtulit *debiles*, in græco scriptum est *κυλλούς* cyllous, quod non debilitatis generale, sed unius infirmitatis nomen est: ut quomodo claudus dicitur, qui pede claudicat uno, sic *κυλλός* cyllus appelletur qui unam manum debilem habet. CHRYSOSTOMUS (homil. 53). Hi autem in duobus fidem suam demonstrabant; et in ascendendo montem, et in hoc quia æstimabant se nullo alio indigere nisi ut projicerentur ad pedes Jesu; neque etiam adhuc tangunt simbriam vestimenti, sed et ad altiorem fidem ascendunt: unde dicitur: *Et projecerunt eos ad pedes ejus*. Et mulieris quidem filiam cum multa tarditate curavit, ut ejus virtutem ostenderet: his autem, non quia meliores erant, sed ut infidelium Judæorum ora obstrueret, confestim sanationem præbet: unde sequitur: *Et curavit omnes*. Multitudo autem eorum qui curabantur, et facilitas sanationis eos in stuporem mittebat: unde sequitur: *Ita ut turbæ mirarentur, videntes multos loquentes*. HIERONYMUS (ubi supra). De debilibus tacuit, quia quid e contrario diceret uno verbo non habebat. RABANUS. Mystice autem, cum filia Chananæ præfigurasset salutem

Gentium, venit in Judæam: quia "cum plenitudo Gentium intraverit, tunc omnis Israel salvus erit: ", Roman. 11. GLOSSA. Mare autem juxta quod venit Jesus, turbida hujus sæculi volumina signat: quod est Galilææ, cum homines a vitiis ad virtutes transmigrant. HIERONYMUS (super *Et curavit eos*). Ascendit autem in montem, ut quasi avis teneros fetus provocet ad volandum. RABANUS. Ut scilicet auditores suos erigat ad superna et cælestia meditanda. Sedebatque ibi, ut demonstraret, non nisi in cælestibus requiem esse quærendam. Eo autem sedente in monte, idest in cælorum arce, accedunt turbæ fidelium, devota mente illi appropinquant, ducen-tes secum mutos et cæcos etc., eosque ad pedes Jesu projiciunt: quia peccata confitentes ipsi soli curandos subjiciunt: quos ita curat ut turbæ mirentur et magnificent Deum Israel; quia fideles, quando viderint eos qui spiritualiter ægrotaverant, diversis operibus virtutum ditatos, laudem Deo decantant. GLOSSA. Muti autem sunt qui non laudant Deum; cæci qui non intelligunt viam vitæ: surdi qui non obtemperant: claudi per devia boni operis non recte euntes: debiles sunt qui infirmi sunt in bonis operibus.

7. HIERONYMUS (super *Convocatis discipulis*). Prius Christus infirmorum debilitates abstulerat, postea vero sanatis offert cibos. Convocat quoque discipulos suos, et quod facturus est loquitur: unde dicitur: *Jesus autem convocatis discipulis suis dixit, Misereor turbæ*. Hoc autem facit ut magistris exemplum tribuat, cum minoribus atque discipulis communicandi consilia; vel ut ex confabulatione intelligant signi magnitudinem. CHRYSOSTOMUS (homil. 54, circa princ.). Turbæ enim cum ad sanationem venissent, non audebant petere panes: unde ipse amator hominum, et omnium curam gerens, etiam non petentibus dat: propter quod dicit, *Misereor turbæ*. Ne autem dicatur quoniam venientes viaticum portaverant, dicit: *Quia triduum jam perseverant mecum, et non habent quod manducent*. Etsi enim quando venerunt, cibos habuerunt, tamen jam consumpti erant: et propter hoc non in prima aut secunda die hæc fecit, sed in tertia, quando jam omnia erant consumpta: ut prius ipsi in necessitate con-

-stituti, cum ampliori desiderio susceperent quod fiebat. Monstrat autem et quod de longe venerant, et nihil eis reliquum fuerat, in hoc quod dicit: *Et dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via.* Cum autem nolit eos jejunos dimittere, ideo tamen non statim signum facit, ut ex hac interrogatione et responsione attentiores discipulos faciat, et fidem suam ostendant, dicentes: Fac panes. Et quamvis Christus plurima fecerit ut miraculi prius facti recordarentur, quia fecit eos ministros et partiti sunt cophinos; adhuc tamen imperfectius dispositi erant: quod patet per hoc quod sequitur: *Et dicunt ei discipuli: Unde ergo nobis in deserto panes tantos ut saturemus turbam tantam?* Ipsi quidem infirma cogitatione hoc dixerunt; per hoc tamen miraculum futurum insuspicabile facientes: ne aliquis enim suspicaretur quod ab aliquo propinquo castello accepti sunt cibi, propter hoc miraculum istud in solitudine fit, multum a castellis distante. Ipse autem Christus, ut discipulorum erigat mentem, eos interrogat; ut ex modo interrogationis eos commemoret illorum quæ prius facta sunt: unde sequitur: *Et ait illis Jesus: Quot panes habetis? At illi dixerunt: Septem, et pisciculos paucos.* Non autem addunt: *Sed hæc quid sunt inter tantos?* sicut antea dixerant: jam enim paulatim profecerant, licet non totum apprehendatur ab eis. Admirare autem in Apostolis veritatis amorem, qualiter ipsi scribentes non occultant suos etiam magnos defectus: non enim est quantalibet accusatio, parum ante tali signo facto confestum oblivisci. Admirare autem et aliam sapientiam eorum, qualiter ventrem superabant, non multam mensæ curam facientes, in eremo enim existentes, et per tres dies ibi morantes, solum septem panes ibi habebant. Alia vero similiter prioribus fecit: etenim recumbere eos fecit in terra, et in manibus discipulorum crescere panes: unde sequitur: *Et præcepit turbæ ut discumberent super terram.* Hieronymus (super *Et dicunt ei discipuli*). De hoc autem supra diximus, et eadem repetere otiosi est: tantum in his quæ discrepant immoremur. Chrysostomus (hom. 54). Finis autem utriusque miraculi non similis est: sequitur enim: *Et quod superfluit de fra-*

gmentis, tulerunt septem sportas plenas. Erant autem qui manducaverant quatuor millia hominum, extra parvulos et mulieres. Quare autem minores fuerunt reliquæ in hoc miraculo quam in primo etsi non tot fuerint qui comederunt? Aut igitur hoc est, quia sportæ cophinis majores erant; aut ut ex diversitate rememoreatur et illius et hujus miraculi: et propter hoc tunc quidem fecit cophinos reliquiarum numero æquales discipulis, nunc autem sportas panibus æquales. Remigius. In hac autem evangelica lectione considerata est in Christo operatio divinitatis et humanitatis: per hoc enim quod turbis miseretur, ostendit se humanæ fragilitatis affectionem habere: in eo vero quod panes multiplicavit et turbas pavit, ostenditur divinitatis operatio. Destruitur ergo hic error Eutychetis, qui in Christo dicebat unam naturam. Augustinus de cons. Evang. (lib. 2, cap. 50). Sane non abs re est admonere in hoc miraculo: quod si aliqui Evangelistarum hoc dixisset, qui de quinque panibus non dixisset, contrarius ceteris putaretur. Sed quia illi qui miraculum de septem panibus narraverunt, nec illud de quinque tacuerunt; neminem movet, et utrumque factum homines intelligunt. Hoc ideo diximus, ut sicubi simile reperitur factum a Domino, quod in aliquo alter alteri Evangelistæ ita repugnare videatur ut omnino solvi non possit, nihil aliud intelligatur quam utrumque factum esse, et aliud ab alio commemoratum. Glossa (interlinearis). Notandum autem, quod prius Dominus aufert debilitates, et postea cibatur: quia prius sunt removenda peccata, et postea anima verbis Dei nutrienda. Hilarius (can. 15 in Matth., circa fin.). Sicut autem illa turba quam prius pavit, Judææ credentium convenit plebi: ita hæc populo Gentium comparatur. Quod vero quatuor millia virorum congregantur, multitudo innumerabilium ex quatuor orbis partibus intelligitur. Hieronymus (parum ante finem Com. in c. 15). Isti etiam non sunt quinque millia, sed quatuor millia, qui numerus semper in laudibus ponitur; et quadrangulus lapis non fluctuat, non est instabilis: et ob hanc causam etiam Evangelia in hoc numero consecrata sunt. In superiori ergo signo, quia propinqui erant et

vicini quinque sensuum, non ipse Dominus eorum recordatur, sed discipuli; hic autem ipse Dominus misereri se dicit eorum quia triduo jam perseverant cum eo: quia scilicet Patri, Filio Spirituique sancto credebant. HILARIUS (can. 15 in Matth. a med.). Vel quia omne passionis dominicæ tempus cum Domino agunt; sive quia venturi ad baptismum confitentur se credere in passione ac resurrectione ejus; sive quia toto passionis dominicæ tempore jejuniis Domino quadam compassionis societate junguntur. RABANUS (super *Quia jam triduo*). Vel hoc dicitur quia in toto sæculo triplex tempus est quo gratia datur: primum ante legem, secundum sub lege, tertium sub gratia, quartum est in cælo, ad quod tendens reficitur in via. REMIGIUS. Vel quia peccata commissa per poenitentiam corrigentes, cogitatione, locutione et opere convertuntur ad Dominum. Has turbas noluit Dominus dimittere jejunas, ne deficerent in via: quia peccatores per poenitentiam conversi, in cursu labentis sæculi pereunt, si absque sacræ doctrinæ pabulo dimittantur. GLOSSA. Septem panes sunt Scriptura novi testamenti, in quo gratia Spiritus sancti et revelatur et datur: neque sunt hordeacei, ut supra, quia non hic, ut in lege, vitale alimentum figuris quasi tenacissima palea tegitur: hic non duo pisces, ut in lege duo ungebantur, scilicet rex et sacerdos; sed pauci, idest sancti novi testamenti, qui de fluctibus sæculi erepti, et sustinent turbulentum mare, et exemplo suo nos reficiunt, ne in via deficiamus. HILARIUS (canone 15, parum ante finem). Turbæ autem in terra recumbunt: nullis enim legis operibus fuerant ante substratæ; sed peccatorum et corporum suorum inhærebant. GLOSSA (ordinaria sup. illud, *Septem sportas*). Vel ibi super fenum, ut desideria carnis comprimantur, hic super terram, ubi et ipse mundus relinquitur præcipitur. Vel mons in quo Dominus reficit, est altitudo Christi, ibi ergo fenum super terram, quia ibi celsitudo Christi, propter carnales, carnali spe et desiderio tegitur: hic remota omni cupiditate carnali, convivias novi testamenti spe permanentes solidatosque continet: ibi quinque millia, qui carnales quinque sensibus subdit: hic quatuor, propter quatuor virtutes quibus spiritualiter muniuntur,

temperantiam, prudentiam, fortitudinem et justitiam: quarum prima est cognitio rerum appetendarum et vitandarum: secunda, refrenatio cupiditatis ab his quæ temporaliter delectant; tertia, firmitas contra molesta sæculi; quarta, quæ per omnes diffunditur, dilectio Dei et proximi: et ibi et hic mulieres et parvuli excepti sunt: quia in veteri et novo testamento non admittuntur ad Dominum qui non perdurant occurrere in virum perfectum, vel infirmitate virium, vel levitate mentis. Utraque refectio in monte celebrata est, quia utriusque testamenti Scriptura et altitudinem cælestium præceptorum mandat et præmium. Utraque altitudinem Christi prædicat. Altiora mysteria, quæ non capit communis turba, Apostoli sufferunt et implent, scilicet perfectorum corda septiformis Spiritus gratia ad intelligendum illustrata. Sportæ junco et foliis palmarum solent contexi; et significant sanctos, qui radicem cordis in ipso fonte vitæ collocant ne arescant ut juncus in aqua, et palmam æternæ retributionis in corde retinent.

CAPUT XVI.

1. Et dimissa turba, ascendit in naviculam, et venit in finem Mageddan. Et accesserunt ad eum Pharisei et Sadducei tentantes, et rogaverunt eum ut signum de cælo ostenderet eis. At ille respondens ait illis: Facto vespere dicitis: Serenum erit, rubicundum est enim cælum: et mane: Hodie tempestas, rutilat enim triste cælum. Faciem ergo cæli dijudicare nostis; signa autem temporum non potestis. Generatio mala et adultera signum querit; et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophete. Et relictis illis, abiit.

2. Et cum venissent discipuli ejus trans fretum, oblit sunt panes accipere. Qui dixit illis: Intuemini, et cavete a fermento Phariseorum et Sadduceorum. At illi cogitabant inter se, dicentes: Quia panes non accepimus. Sciens autem Jesus dixit eis: Quid cogitatis inter vos, modice fidei, quia panes non habetis? Nondum intelligitis, neque recordamini quinque panum, et quinque millium hominum, et quot copiosus sumpsistis? Neque septem panum et quatuor millium hominum, et quot sportas sumpsistis? Quare non intelligitis, quia non de pane dixi vobis: Cavete a fermento Phariseorum et Sadduceorum? Tunc intellexerunt, quia non dixerit cavendum a fermento panum, sed a doctrina Phariseorum et Sadduceorum.

3. Venit autem Jesus in partes Cæsareæ Philippi; et interrogabat discipulos suos, dicens:

Quem dicunt homines esse Filium hominis? At illi dixerunt: Alii Joannem Baptistam, alii autem Eliam, alii vero Jeremiam, aut unum ex prophetis. Dicit illis Jesus: Vos autem quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit: Tu es Christus Filius Dei vivi. Respondens autem Jesus dixit ei: Beatus es, Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cælis est. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; et portæ inferi non prævalebunt adversus eam. Et tibi dabo claves regni cælorum: et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cælis.

4. Tunc præcepit discipulis suis ut nemini dicerent quia ipse esset Jesus Christus. Exinde cepit Jesus ostendere discipulis suis quia oportet eum ire Ierosolimam, et multa pati a senioribus et scribis, et principibus sacerdotum, et occidi, et tertia die resurgere.

5. Et assumens eum Petrus, cepit increpare illum, dicens: Absit a te, Domine: non erit tibi hoc. Qui conversus dixit Petro: Vade post me, Satana: scandalum es mihi, quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum.

6. Tunc Jesus dixit discipulis suis: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam; qui autem perdidit animam suam propter me, inveniet eam.

7. Quid enim prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiat? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum angelis suis; et tunc reddet unicuique secundum opera ejus. Amen dico vobis: Sunt quidam de his stantibus qui non gustabunt mortem donec videant Filium hominis venientem in regno suo.

1. CHRYSOSTOMUS (homil. 54). Sicut post miraculum quinque panum, Dominus turbas dimisit, ita et nunc: nec autem pedes recedit, sed navigio, ne turba eum sequatur: unde dicitur: *Et dimissa turba, ascendit in naviculam, et venit in fines Magaddan*. AUGUSTINUS de Cons. Evang. (lib. 2, cap. 51). Marcus autem dicit, quod in Dalmanutha: nec est dubitandum eumdem locum esse sub utroque nomine: nam plerique codices non habent, etiam secundum Marcum, nisi Magaddan. RABANUS. Est autem Magaddan regio contra Gerasam, et interpretatur poma, vel nuntia; et significat hortum, de quo dicitur Cant. 4: "Hortus conclusus, fons signatus: in quo crescunt poma virtutum, et ubi nuntiat nomen Domini. Docet autem, quod prædicatores, ministrato verbo turbæ,

ipsi intra cubiculum cordis virtutum pomis debent refici. Sequitur: *Et accesserunt ad eum Pharisei et Sadducei tentantes et rogaverunt eum ut signum de cælo ostenderet eis*. REMIGIUS. Admiranda quippe est cæcitas Phariseorum et Sadduceorum: sic enim postulabant signum de cælo, quasi ea non essent signa quæ facere videbatur. Quod autem signum postularent, Joannes manifestat: refert enim (cap. 6) post refectionem de quinque panibus, turbam accessisse ad Dominum, et dixisse: "Quod signum facis, ut videamus, et credamus tibi? Patres nostri manna in deserto comederunt, sicut scriptum est: Panem de cælo dedit eis manducare." Ideoque et hic dicunt: Ostende nobis signum de cælo; idest fac, ut uno vel duobus diebus manna pluât, ut totus populus pascatur, sicut multo tempore factum est in deserto. Ipse vero inspiciens cogitationes eorum, ut Deus, et sciens quod si etiam signum de cælo eis ostenderet, non crederent; noluit eis dare signum quod postulabant: unde sequitur: *At ille respondens ait illis: Facto vespere dicitis, Serenum erit etc.* HIERONYMUS (in princ. Cons. in cap. 16 Matth.). Hoc apud græcos in plerisque codicibus non habetur: Sensus autem manifestus est, quod ex elementorum ordine et consonantia posunt et sereni et pluviosi dies prænosci. Scribæ autem et Pharisei, qui videbantur legis esse doctores, ex Prophetarum vaticinio non poterant cognoscere Salvatoris adventum. AUGUSTINUS de quæst. Evang. (lib. 1, cap. 20). Potest etiam intelligi quod dixit Dominus: *Facto vespere dicitis: Serenum erit, etenim rubicundum est cælum*: idest sanguine passionis Christi, primo adventu indulgentia peccatorum datur. *Et mane: Hodie tempestas, rubet enim cum tristitia cælum*: illud est quod secundo adventu igne præcedente venturus est. GLOSSA (ordinaria). Vel aliter. *Rutilat triste cælum*; idest, patiuntur Apostoli post resurrectionem; post quos me judicare in futuro scire potestis; quia cum non parco meis bonis quin patiantur, non parco aliis in futuro. *Faciem ergo cæli dijudicare nostris, signa autem temporum non potestis*. Signa temporum dixit de adventu suo vel passione, cui simile est roseum cælum vespere; et idem de tribulatione, ante adventum suum futura, cui simile

est mane roseum cum tristitia cælum. CHRYSOSTOMUS (hom. 54 in Matth.). Sicut ergo in cælo aliud quidem est signum serenitatis, aliud pluviae; ita et in me putare oportet: nunc enim, scilicet in primo adventu, his signis quæ in terra sunt, opus est; quæ autem in cælo sunt, conservantur temporis secundi adventus. Nunc enim sicut medicus veni; tunc sicut iudex adero: propter hoc nunc occultus veni; tunc autem cum multa divulgatione quando virtutes cælorum movebuntur. Sed non est nunc tempus horum signorum: quia veni mori, et quæ abjecta sunt pati: et ideo sequitur: *Generatio mala et adultera signum quærit; et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Prophætæ.* AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 51). Hoc autem et alibi jam dixit Matthæus: unde retinendum est, eadem Dominum sæpe dixisse; ut quod existente contrario solvi non poterit, bis dictum intelligatur. GLOSSA (interlinearis). Dicit autem, *Generatio mala et adultera*, idest incredula, pro spiritali carneum habens intellectum. RABANUS. Non ergo generationi illi tentantium Dominum signum cæleste datur, quale quærebant, quibus multa signa dedit in terra; sed generationi quærentium Dominum, idest Apostolis; quibus cernentibus, ascendit in cælum, et Spiritum sanctum misit. HIERONYMUS (super *Et relictis*). Quid autem sibi velit signum Jonæ, jam supra dictum est. CHRYSOSTOMUS (ut supra). Cum autem hoc Pharisei audissent, oportebat interrogare, et dicere: Quid est quod dicitur? Sed ipsi non desiderio discendi, hoc a Domino quæsierunt; et ideo Dominus eos relinquit; unde sequitur: *Et relictis illis, abiit.* RABANUS. Idest relictæ generatione mala Judæorum, abiit trans fretum, et Gentium secutus est populus. Nota, quod non, sicut in aliis legitur locis, dimissis turbis abiit; sed quia infidelitatis error insolentium animos obtinebat, dicitur quod eos reliquit.

2. GLOSSA. Sicut Dominus Phariseos reliquerat propter eorum infidelitatem, ita consequenter et doctrinam eorum a discipulis cavendam esse docet: unde sequitur: *Et cum venissent discipuli ejus trans fretum, oblii sunt accipere panes.* REMIGIUS. Tanto enim amore magistri detinebantur ut nec etiam ad punctum vellent ab eo recedere. Animadverten-

dum est ergo quantum alieni essent ab appetitu deliciarum, cum tam parvam haberent de necessariis curam ut etiam oblii sint panes accipere, sine quibus humana fragilitas subsistere non potest.

Sequitur: *Qui dixit illis: Intuemini et caveate a fermento Phariseorum et Sadduceorum.* HILARIUS (can. 16, inter med. et fin.). In quo monentur Apostoli non admisceri Judæorum doctrinæ: quia legis opera in effectum fidei et præfigurationem rerum consequentium constituta sunt: et in quorum tempora atque ætatem veritas contigisset, nihil ultra in veritatis similitudinem positum arbitrentur: ne doctrina Phariseorum Christum nesciens, effectum evangelicæ veritatis rumperet. HIERONYMUS (super *Qui dixit illis, Intuemini*). Qui enim cavet a fermento Phariseorum et Sadduceorum, legis ac litteræ præcepta non servat, traditiones hominum negligit, ut faciat Dei mandata. Hoc est fermentum de quo Apostolus ait, 1 Cor. 5: "Modicum fermentum totam massam corrumpit." Istiusmodi fermentum etiam omni ratione vitandum est, quod habuit Marcion, Valentinus et omnes hæretici. Fermentum enim hanc habet vim ut, si farinæ mixtum fuerit, quod parum videbatur, crescat in majus, et ad saporem suum universam conspersionem trahat: ita et doctrina hæretica, si vel modicam scintillam jecerit in tuum pectus, in brevi ingens flamma concrescit, et totam hominis passionem ad se trahit. CHRYSOSTOMUS (homil. 54). Quare non dixit: Attendite a doctrina Phariseorum manifeste? Quia vult commemorare ea quæ facta sunt, scilicet de multiplicatione panum: etenim noverat eos esse obliis. Simpliciter autem de hoc eos incusare non videtur rationem habere: occasione autem ab eis recepta eos increpare, susceptibilem faciebat incusationem; et ideo quæ cogitabant discipuli, Evangelista in medium introducit, dicens: *At illi cogitabant intra se dicentes, Quia panes non accepimus.* HIERONYMUS (super illud, *Quid cogitatis?*). Quomodo autem panes non habebant qui statim impletis septem sportis, ascenderunt in naviculam, et venerunt in fines Magedan? Ibi audiunt navigantes quod cavere debeant a fermento Phariseorum et Sadduceorum. Sed Scriptura testa-

tur, quod oblitī sunt eos secum tollere. CHRYSOSTOMUS (homil. 54). Quia vero discipuli circa observationes Judaicas adhuc repebant; ideo Dominus vehementer eos increpat ad utilitatem omnium: unde sequitur: *Sciens autem Jesus, dixit eis: Quid cogitatis inter vos, modicæ fidei, quia panes non habetis?* GLOSSA (ordin.). Quasi dicat: Quid cogitatis me dixisse de terrenis panibus, de quibus non est vobis dubitandum, cum de tam paucis tantas feci abundare reliquias? CHRYSOSTOMUS (homil. 54). Hoc autem facit, ut sollicitudinem escarum ab eis abiciat. Sed quare non arguit eos, cum dixerunt: *Unde nobis in solitudine panes tanti?* etenim opportunius videbatur hoc dici. Sed ideo tunc non reprehendit eos, ne videretur se ingerere ad signa facienda, et nolebat ante turbas eos increpare. Tunc etiam rationabilior hæc accusatio fuit quando jam duplici miraculo de panibus facto tales erant ut adhuc de ecclis dubitarent. Vide autem et increpationem cum mansuetudine: velut enim excusando respondet, pro his quos increpaverat dicens: *Nondum intelligitis neque recordamini quinque panum?* GLOSSA (interlinearis). Quasi dicat: Neque mysterium intelligitis, neque virtutem in memoria habetis. CHRYSOSTOMUS (hom. 54). Per quod in memoriam eis reducit ea quæ præterierunt, et ad futura attentionem facit. HIERONYMUS (super illud, *Sciens Jesus dixit*). Per hoc autem quod dicit, *Quare non intelligitis?* ecce per occasionem docet eos quid significant quinque panes et septem, quinque millia hominum et quatuor millia, quæ pasta sunt in eremo. Si enim fermentum Pharissæorum et Sadducæorum non corporalem panem, sed traditiones peruersas et hæretica significat dogmata; quare cibi quibus nutritus est populus Dei, non veram doctrinam integramque significant? CHRYSOSTOMUS (hom. 54). Ut autem discas quantum in discipulis potuit increpatio Christi, et qualiter eorum mentem erexerit dormientem, audi quid Evangelista dicat: *Tunc intellexerunt quod non dixit cavendum a fermento panum; sed a doctrina Pharissæorum et Sadducæorum*, quamvis eo hoc non interpretante. Interpretatio ergo Domini eos a Judaicis observationibus abduxit, desides existentes attentiores fecit, et a parva fide eos eripuit, ut non timeant

si quando paucos panes habere videantur, neque pro pane solliciti sint, sed hæc despiciant universa.

3. GLOSSA. Postquam discipulos a Pharissæorum doctrina removerat Dominus, convenienter evangelicæ doctrinæ altitudinem in eis fundat: et ut major solemnitas designetur, locus describitur cum dicitur: *Venit autem Jesus in partes Cæsareæ Philippi*. CHRYSOSTOMUS (hom. 55). Ideo autem non simpliciter Cæsaream nominat, sed Cæsaream Philippi: quia est et alia Cæsarea quæ est Stratonis; non autem in illa, sed in hac discipulos interrogavit; longe eos a Judæis abducens, ut ab omni timore eruti, libere dicant quæ habebant in mente. Philippus autem iste, frater fuit Herodis tetrarchæ Ithureæ et Thraconitidis regionis, qui in honorem Tiberii Cæsaris Cæsaream Philippi, quæ nunc Paneas dicitur, appellavit. GLOSSA (ordin.). Confirmatur autem in fide discipulos, prius opiniones et errores aliorum a mentibus eorum voluit remove: unde sequitur: *Et interrogavit discipulos suos dicens: Quem dicunt homines esse Filium hominis?* ORIGENES (in Comm. Matthæi, tractatu ex his quos nunc habemus 1). Interrogat Christus discipulos, ut ex Apostolorum responsionibus nos discamus diversas opiniones fuisse tunc apud Judæos de Christo; et ut nos semper scrutemur qualis opinio sit apud homines de nobis: ut si quid male dicitur de nobis, occasiones illius præcidamus: si quid autem boni, ejus occasiones augemus. Sed et discipuli Episcoporum, Apostolorum instruuntur exemplo, ut qualescumque opiniones audierint foris de Episcopis suis, referant eis. HIERONYMUS (super *Et interrogabat discipulos*). Pulchre autem interrogat: *Quem dicunt homines esse Filium hominis?* Quia qui de Filio hominis loquuntur, homines sunt; qui vero divinitatem ejus intelligunt, non homines sed dii appellantur. CHRYSOSTOMUS (hom. 55, parum a princ.). Non autem dicit: *Quem me dicunt Scribæ et Pharissæi esse?* sed, *Quem me dicunt homines esse?* plebis mentem quæ ad malum inflexa non erat, investigans. Etsi enim multo humilior quam oportebat eorum erat de Christo opinio, sed tamen a nequitia libera erat; Pharissæorum autem opinio de Christo erat plena multa malitia. HILARIUS (canon. 16). Di-

cendo ergo, *Quem dicunt homines esse Filium hominis?* significavit, præter id quod in se videbatur, esse aliud sentendum: erat enim hominis Filius. Quod igitur de se opinandi iudicium desiderabat, non illud arbitramur quod de se ipse confessus est: sed occultum erat de quo quærebat, in quod se credentium fides debeat extendere. Est autem hæc confessionis tenenda ratio: ut sicut Dei Filium, ita et Filium hominis meminerimus: quia alterum sine altero nihil spei tribuit ad salutem; et ideo signanter dixit: *Quem dicunt homines esse Filium hominis?* HIERONYMUS (loco cit.). Non enim dixit, *Quem me esse dicunt homines?* sed *Quem dicunt esse Filium hominis?* ne jactanter de se quærere videretur. Et nota, quod ubicumque in veteri testamento scriptum est, Filius hominis; in Hebræo positum est Filius Adam. ORIGENES (ut supra). Diversas autem Judæorum opiniones de Christo discipuli referunt: unde dicitur: *At illi dixerunt: Alii Joannem Baptistam, æstimationem scilicet secuti Herodis: alii autem Eliam, videlicet æstimantes, quod aut secundam nativitatem suscepit Elias, aut ex eo tempore in corpore vivens, in tempore apparuit illo: Alii vero Jeremiam, quem Dominus in Gentibus Prophetam constituit: non intelligentes quoniam Jeremias typus fuerat Christi; aut unum ex Prophetis, ratione simili, propter illa quæ Deus ad ipsos locutus est per Prophetas, non tamen in ipsis, sed in Christo sunt impleta.* HIERONYMUS (super, *At illi dixerunt*). Sed tamen turbæ sic errare potuerunt in Elia et Jeremia, quomodo Herodes erravit in Joanne: unde miror quosdam Interpretes causas errorum inquirere singulorum. CHRYSOSTOMUS (homil. 55 in Matth.). Quia vero discipuli opinionem turbæ recitaverant, evocat eos per secundam interrogationem ad opinandum aliquid majus de ipso: et ideo sequitur: *Dicit illis Jesus: Vos autem quem me esse dicitis?* Vos, inquam, qui simul mecum estis semper, quia majora signa vidistis quam turbæ, non oportet vos in opinione convenire cum turbis: et propter hoc non a principio prædicationis eos de hoc interrogavit, sed postquam multa signa fecit, et multa locutus est eis de sua deitate. HIERONYMUS (super *Vos autem quem me esse dicitis?*). At-

tende autem, quod ex hoc textu sermonis Apostoli nequaquam homines sed dii appellantur; cum enim dixisset, *Quem dicunt homines esse Filium hominis?* subjecit: *Vos autem quem me esse dicitis?* Ac si dicat: Illis, quia homines sunt, humana opinantibus, vos, qui dii estis, quem me esse existimatis? RABANUS (ibidem). Non autem quasi nesciens, de se sententiam discipulorum, vel extraneorum inquit; sed ideo discipulos quid de se sentiant interogat, ut confessionem rectæ fidei digna mercede remuneret. Ideo quid alii de se sentiant inquit, ut expositis primo sententiis errantium, discipuli probarentur veritatem suæ confessionis non de opinione vulgata, sed de ipso percepisse dominicæ revelationis arcano. CHRYSOSTOMUS (hom. 55). Quando vero Dominus de plebis opinione interogat, omnes respondent; sed omnibus discipulis interrogatis, Petrus tamquam os Apostolorum et caput, pro omnibus respondet: unde sequitur: *Respondens Simon Petrus, dixit: Tu es Christus Filius Dei vivi.* ORIGENES (in Commentariis super capitulum Matth. 16, tractatu 1). Denegavit quidem Petrus aliquid eorum esse Jesum quæ arbitrabantur Judæi, confessus est autem: *Tu es Christus*, quod nesciebant Judæi; sed et quod majus est, *Filius Dei vivi*, qui et per Prophetas dixerat: "Vivo ego, dicit Dominus;" et ideo dicebatur vivus, sed secundum supereminentiam, quia supereminet omnibus habentibus vitam: quoniam solus habet immortalitatem et est fons vitæ, quod proprie dicitur Deus Pater; vita autem est quasi de fonte procedens, qui dixit (Joan. 14): "Ego sum vita." HIERONYMUS (ut supra). Deum etiam vivum appellat, ad comparisonem eorum deorum qui putantur dii, sed mortui sunt. Saturnum dico, Jovem, Venèrem, et Herculem, et cetera idolorum portenta. HILARIUS (can. 16 in Matth.). Est autem hæc vera et inviolabilis fides, ex Deo Deum Filium profectum esse, cui sit ex æternitate Patris æternitas. Hunc igitur assumpsisse corpus et hominem factum esse, perfecta confessio est. Complexus est itaque omnia qui et naturam et nomen expressit: in quo summa virtutum est. RABANUS (super *Tu es Christus Filius Dei vivi*). Mira autem distinctione factum est ut Dominus ipse humilitatem assumptæ hu-

manitatis profiteatur, discipulus excellentiam divinæ æternitatis ostendat. HILARIUS (can. 16 in Matth. par. a medio). Dignum autem confessio Petri præmium consecuta est, quia Dei Filium in homine vidisset: unde sequitur: *Respondens autem Jesus dixit ei: Beatus es, Simon Barjona: quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui est in celis*. HIERONYMUS (super illud, *Tu es Petrus*). Reddit enim Christus Apostolo vicem pro testimonio quod de se Petrus dixerat: *Tu es Christus Filius Dei vivi*. Dominus autem dixit ei: *Beatus es, Simon Barjona*. Quare? Quia non revelavit tibi caro et sanguis; sed revelavit Pater. Quod caro et sanguis revelare non potuit, Spiritus sancti gratia revelatum est. Ergo ex confessione sortitur vocabulum quod revelationem ex Spiritu sancto habeat, cujus et filius appellandus sit: siquidem Barjona in lingua nostra sonat Filius columbæ. Alii simpliciter accipiunt, quod Simon, scilicet Petrus, filius sit Joannis, juxta alterius loci interrogationem, Joan. 20: "Simon Joannis, diligis me?" et volunt scriptorum vitio depravatum: ut pro Barjoanna, idest filius Joannis, Barjona scriptum sit, una detracta syllaba; Joanna vero interpretatur Dei gratia. Utrumque autem nomen mystice intelligi potest: quod et columba Spiritum sanctum, et gratia Dei donum significet spiritale. CHRYSOSTOMUS (homil. 55 in Matth.). Vanum est enim dicere, Tu es filius Jonæ, vel Joanna, nisi ut ostendat quoniam ita naturaliter est Christus Filius Dei sicut Petrus filius Jonæ, ejusdem substantiæ cum eo qui genuit. HIERONYMUS (super *Respondens Jesus ait illi*). Illud autem quod ait, *Quia caro et sanguis non revelavit tibi*, Apostolicæ narrationi compara, in qua ait (Galat. 1): "Continuo non acquievi carni et sanguini: carnem ibi et sanguinem Judæos significans: ut hic quoque sub alio sensu demonstraretur, quod ei non per doctrinam Phariseorum, sed per Dei gratiam Christus Dei Filius revelatus sit. HILARIUS (can. 16 in Matth. a med.). Vel aliter. Beatus hic, quia ultra humanos oculos et intendisse et vidisse laudatus est, non id quod ex carne et sanguine est contuens, sed Dei Filium cælestis Patris revelatione conspicuens: dignusque judicatus est ut

primus agnosceret quod divinitas esset in Christo. ORIGENES (tract. 1 in 16 cap. Matth. a medio). Est autem in hoc loco quærendum utrum cum prius mitterentur, jam cognoscebant discipuli quoniam ipse erat Christus. Hic enim sermo demonstrat, quoniam tunc primum confessus fuerit eum Petrus Christum Filium Dei-vivi. Et vide, si potes hujusmodi quæstionem solvere, dicens, quoniam credere Jesum esse Christum, minus est quam cognoscere: ut dicamus, quod quando mittebantur ad prædicandum, credebant quidem Jesum esse Christum; postea autem proficientes etiam cognoverunt. Aut ita est respondendum ut dicamus quoniam tunc quidem Apostoli initia cognitionis habebant Christi, et exigua cognoscebant de illo; postea autem profecerunt in agnitione ipsius, ut possent capere scientiam Christi revelatam a Patre: sicut et Petrus qui beatificatur, non solum in eo quod dicit, *Tu es Christus*; sed in eo magis quod addidit, *Filius Dei vivi*. CHRYSOSTOMUS (hom. 55 in Matth. super illud, *Beatus*). Nimirum autem, si non confessus esset Petrus Christum proprie ex Patre natum, non esset hic revelatio opus: neque æstimare Christum unum ex multis filiis adoptivis, beatitudine dignum esset: nam et ante hoc illi qui erant in navi dixerunt (supra 14): *Vere Filius Dei est hic*. Sed et Nathanael dixit (Joan. 1): "Rabbi, tu es Filius Dei." Non tamen beati dicti sunt, quia non talem confessi sunt filiationem qualem Petrus: sed unum ex multis eum æstimabant, non vere filium; vel etsi præcipuum quidem præ multis, non autem ex substantia Patris. Vides autem qualiter et Filium revelat Pater et Patrem Filius. Non enim ab alio est dicere Filium quam a Patre, nec ab alio Patrem quam a Filio: quare et hinc manifestum est quod Filius est consubstantialis et coadorandus Patri. Ostendit autem Christus ex hinc jam multos credituros quod fuerat Petrus confessus; unde subdit: *Et ego dico tibi quia tu es Petrus*. HIERONYMUS (super illud, *Et ego tibi dico*). Ac si dicat: Quia tu mihi dixisti, *Tu es Christus Filius Dei vivi*, et ego dico tibi, non sermone casso et nullum opus habente; sed dico tibi (quia meum dixisse, fecisse est), quia tu es Petrus; sicut enim ipse lumen A-

postolis donavit ut lumen mundi appellerentur, et cetera quæ a Domino sortiti vocabula sunt; ita et Simoni qui credebatur in petram Christum, Petri largitus est nomen. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 53, a med.). Nullus tamen arbitretur quod hic Petrus nomen acceperit: non enim accepit hoc nomen nisi ubi Joannes (cap. 1) commemorat ei dictum esse: "Tu vocaberis Cephas; quod interpretatur Petrus." HIERONYMUS (super *Quia tu es Petrus*). Secundum autem metaphoram petræ, recte dicitur ei: *Ædificabo Ecclesiam meam super te*: et hoc est quod sequitur: *Et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*. CHRYSOSTOMUS (hom. 55). Idest in hac fide et confessione ædificabo Ecclesiam meam. Hinc ostendit multos jam credituros quod Petrus confessus fuerat, et erigit ejus sensum, et pastorem ipsum facit. AUGUSTINUS in lib. Retract. (lib. 1, cap. 21). Dixi in quodam loco de Apostolo Petro, quod in illo tamquam in petra ædificata est Ecclesia; sed scio me postea sæpissime sic exposuisse quod a Domino dictum est: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, ut super hunc intelligeretur quem confessus est Petrus dicens, *Tu es Christus Filius Dei vivi*; ac si Petrus ab hac petra appellatus, personam Ecclesiæ figuraret, quæ super hanc petram ædificatur; non enim dictum est illi, *Tu es petra*, sed *Tu es Petrus*; petra autem erat Christus, quem confessus Simon, sicut ei tota Ecclesia confitetur, dictus est Petrus. Harum autem duarum sententiarum quæ sit probabilior, eligat lector. HILARIUS (c. 16 in Matth.). Est autem in nuncupatione novi nominis felix Ecclesiæ fundamentum, dignaque ædificatione illius petra, quæ infernales leges et tartari portas et omnia mortis claustra dissolveret: unde ad ostendam firmitatem Ecclesiæ supra petram fundatæ, subditur: *Et portæ inferi non prævalebunt adversus eam*. GLOSSA (interlin. hoc loco). Idest, non separabunt eam a caritate mea et fide. HIERONYMUS (sup. *Et portæ inferi*). Ego portas inferi, vitia reor atque peccata; vel certe hæreticorum doctrinas, per quas illecti homines ducuntur ad tartarum. ORIGENES (super 16 Matth. tract. 1, ante med.). Sed et singulæ spirituales nequitie in cælestibus portæ sunt inferorum, quibus

contrariantur portæ justitiæ. RABANUS. Portæ quoque inferi, etiam tormenta et blandimenta sunt persecutorum; sed et prava infidelium opera ineptaque colloquia portæ sunt inferi, quia iter perditionis ostendunt. ORIGENES (ubi supra). Non autem exprimit utrum petræ non prævalebunt in qua ædificat Christus Ecclesiam, aut Ecclesiæ quam ædificat supra petram; tamen manifestum est quia nec adversus petram, nec adversus Ecclesiam portæ prævalent inferorum. CYRILLUS in lib. Thesauri (simile quippiam legitur in Epistola Marci Papæ, quæ habetur Conciliorum tom. 1). Secundum autem hanc Domini promissionem, Ecclesia Apostolica Petri ab omni seductione hæreticaque circumventionem manet immaculata, super omnes præpositos et Episcopos, et super omnes primates Ecclesiarum et populorum in suis Pontificibus, in fide plenissima et auctoritate Petri. Et cum aliæ Ecclesiæ, quorundam errore sint verecundatæ, stabilita iniquassabiliter ipsa sola regnat, silentium imponens, et omnium obturans ora hæreticorum: et nos necessario salutis, non decepti superbia, neque vino superbiæ inebriati, typum veritatis et sanctæ apostolicæ traditionis una cum ipsa confitemur et prædicamus. HIERONYMUS (super *Et portæ*). Nemo autem putet hæc de morte dici, quod Apostoli conditioni mortis subjecti non fuerint, quorum martyria videat coruscare. ORIGENES (Matth. 16, tract. 1). Si ergo et nos, Patre nobis revelante qui est in cælis, quando scilicet conversatio nostra in cælis est, confessi fuerimus Jesum Christum esse Filium Dei vivi: et nobis dicetur, *Tu es Petrus*; petra enim est omnis qui imitator est Christi. Adversus quem autem portæ prævalent inferorum, ille neque petra dicendus est, supra quam ædificat Christus Ecclesiam; neque Ecclesia, neque pars Ecclesiæ, quam Christus ædificat supra petram. CHRYSOSTOMUS (hom. 55). Deinde et alium Petri dicit honorem, cum subditur: *Et tibi dabo claves regni cælorum*; quasi dicat: Sicut Pater tibi dedit me cognoscere, ita et ego tibi aliquid dabo, scilicet claves regni cælorum. RABANUS (super *Et tibi dabo*). Qui enim regem cælorum majori præ ceteris devotione confessus est, merito præ ceteris ipse collatis clavibus regni cælestis donatus

est; ut constaret omnibus, quia absque ea confessione ac fide regnum cælorum nullus posset intrare. Claves autem regni cælorum ipsam discretionem et potentiam nominat: potentiam, quæ liget et solvat; discretionem, quæ dignos vel indignos discernat. GLOSSA (interlinearis). Unde sequitur: *Et quæcumque ligaveris*, idest quemcumque indignum remissionem judicaveris dum vivit, indignus apud Deum judicabitur: *et quodcumque solveris*, idest quemcumque solvendum judicaveris dum vivit, remissionem peccatorum consequetur a Deo. ORIGENES (Matth. 16, tract. 1). Vide autem quantum potestatem habet petra super quam ædificatur Ecclesia, ut ejus etiam judicia maneant firma, quasi Deo judicante per eam. CHRYSOSTOMUS (homil. 55). Vide autem qualiter Christus reducit Petrum ad excelsam de ipso intelligentiam. Hæc enim ei se promittit daturum quæ sunt propria Dei solius: scilicet peccata solvere, et Ecclesiam immutabilem facere inter tot persecutionum et tentationum procellas. RABANUS (super *Et quæcumque ligaveris*). Hæc autem ligandi atque solvendi potestas quamvis soli Petro data videatur a Domino, tamen et ceteris Apostolis datur, nec non etiam nunc in Episcopis ac presbyteris omni Ecclesiæ. Sed ideo Petrus specialiter claves regni cælorum et principatum judiciariæ potestatis accepit, ut omnes per orbem credentes intelligant quia quicumque ab unitate fidei vel societatis illius quolibet modo semetipsos segregant, tales nec vinculis peccatorum absolvi, nec januam possunt regni cælestis ingredi. GLOSSA. Specialiter etiam eam Petro concessit, ut ad unitatem nos invitaret. Ideo enim eum principem Apostolorum constituit, ut Ecclesia unum principalem Christi haberet vicarium, ad quem diversa membra Ecclesiæ recurrerent, si forte inter se dissentirent. Quod si diversa capita essent in Ecclesia, unitatis vinculum rumperetur. Quidam autem dicunt, quod ideo dicit, *Super terram*: non enim data est potestas hominibus ligandi vel solvendi mortuos, sed vivos. Qui autem mortuos solveret vel ligaret, non super terram, sed post terram hoc faceret. Ex SENTENTIIS Constantini. Concilii (Constantin. Syn. 5). Quomodo autem præsumunt quidam dicere de vivis tantummodo hæc dicta

esse? An ignorant quia judicium anathematis nihil est aliud quam separatio? Evitandi sunt autem illi qui pessimis culpis detinentur, sive in vivis sint, sive non. A nocente enim semper refugere necessarium est. Sed et Augustini religiosæ memoriæ, qui inter Africanos Episcopos splenduit, diversæ Epistolæ recitatæ sunt, significantes quod oporteret hæreticos et post mortem anathematizare. Talem autem ecclesiasticam traditionem et alii Africani Episcopi servaverunt. Sed et sancta Romana Ecclesia quosdam Episcopos post mortem anathematizavit, licet pro fide in vita sua non essent accusati. HIERONYMUS (sup. *Et tibi dabo claves regni*). Istum locum Episcopi et presbyteri non intelligentes, aliquid sibi de Phariseorum assumunt supercilio, ut vel damnent innocentes, vel solvere se noxios arbitrentur; cum apud Dominum non sententia sacerdotum sed reorum vita queratur. Legimus in Levitico de leprosis, ubi jubentur ostendere se sacerdotibus; et si lepram habuerint, tunc a sacerdote immundi fiant: non quod sacerdotes leprosos faciant et immundos, sed quod habeant notitiam leprosi et non leprosi, et possint discernere qui mundus quive immundus sit. Quomodo ergo ibi leprosum sacerdos immundum facit, sic et hic alligat vel solvit Episcopus vel presbyter, non eos qui insontes sunt vel innoxii; sed pro officio suo, cum peccatorum audierit varietates, scit qui ligandus sit, qui solvendus. ORIGENES. Sit ergo irreprehensibilis qui alterum ligat vel solvit, "ut inveniatur dignus ligare vel solvere in cælo. Sed et ei qui potuerit virtutibus portas obstruere inferorum, quasi præmium dantur claves regni cælorum: omnis enim species virtutis, cum quis eam ceperit operari, quasi ipsa se adaperit ante eum, Domino videlicet aperiente eam per gratiam suam, ut inveniatur eadem virtus et porta esse et clavis portæ. Forsitan autem et unaquæque virtus est regnum cælorum.

4. ORIGENES (tract. 1 in Matth.). Postquam Petrus confessus est Christum Filium Dei vivi, quia noluit hoc eos interim prædicare, subdit: *Tunc præcepit discipulis suis ut nemini dicerent quia ipse esset Jesus Christus*. HIERONYMUS (super *Præcepit discipulis suis*). Sed cum supra mittens discipulos ad prædican-

dum iusserit eis ut annuntiarent adventum suum, videtur esse contrarium quod hic præcipit ne se dicant esse Jesum Christum. Mihi videtur aliud esse Christum prædicare, aliud Jesum Christum. Et Christus commune dignitatis est nomen, Jesus proprium vocabulum Salvatoris. ORIGENES (ubi supra, a med.). Vel tunc leviter quidem de eo annuntiabant, quasi de magno et mirabili viro; Christum autem esse eum nondum annuntiabant. Qui autem vult etiam Christum eum prædicatum prius ab Apostolis, dicet, quoniam leviter præmittere voluit eos mentionem nominis sui, ut interim facto silentio prædicationis huius, hoc ipsum quod leviter de Christo auditum fuerat, digeratur in sensibus auditorum. Aut ita est solvenda quæstio: ut videantur ea quæ superius de annuntiando Christo sunt dicta, non ad tempus pertinere quod fuit ante Christi resurrectionem, sed ad tempora post futura. Hæc autem quæ mandat ut nemini dicant, tunc Apostolis convenire: inutile enim est ipsum quidem prædicare, crucem autem ejus tacere. Propterea præcepit eis ut nemini dicerent quia videt Christus, et præparabat eos, ut postmodum dicant, quoniam ipse est Christus, qui crucifixus est, et resurrexit a mortuis. HIERONYMUS (ubi supra). Quod ne quis putet nostræ tantum esse intelligentiæ quod sequitur, causas tunc prohibiti prædicationis exponit: sequitur enim: *Exinde cepit Jesus ostendere discipulis suis quia oporteret eum ire Ierosolymam, et multa pati a senioribus et scribis et principibus sacerdotum, et occidi, et tertia die resurgere.* Est autem sensus: Tunc me prædicare cum ista passus fuero: quia non prodest Christum publice prædicari, et ejus vulgare in populis majestatem, quem post paululum flagellatum visuri sunt et crucifixum. CHRYSOSTOMUS (homil. 55). Quod enim semel radicatam est et postea evulsum, si iterum plantetur, difficile retinebitur apud multos: quod autem infixum semel est, et mansit postea immobile, facile provehitur ad augmentum. Propter hoc autem immoratur tribus prædicandis, et sermonum multiplicat, ut aperiat discipulorum mentes. ORIGENES (Matth. 16, tract. 1, a med.). Et vide quia non dixit, Cœpit dicere, vel docere; sed *ostendere*; quia sicut cor-

poralia ostendi dicuntur, sic ostendi dicuntur a Christo ea quæ loquebatur. Non autem sic puto eis qui corporaliter eum multa patientem viderunt, ostensa fuisse ea quæ videbantur, quomodo discipulis ostensus est rationabilia sermo de mysterio passionis et resurrectionis Christi: et tunc quidem cœpit ostendere; consequenter autem postea capioribus factis plenius demonstravit: quia omne quod cœpit Jesus, hoc perfecit. Oportebat autem eum ire in Jerusalem, ut occidatur quidem in Ierosolymis quæ sunt deorsum, regnet autem resurgens in Jerusalem cælesti. Postquam enim resurrexit Christus, et alii consurrexerunt ei, jam non deorsum quæritur Jerusalem, vel domus orationis in ea, sed sursum. Patitur autem multa a senioribus Jerusalem terrenæ, ut glorificetur ab his qui capiunt beneficia ejus cælestibus senicribus. Tertia autem die resurrexit a mortuis, ut eripiens maligno, acquirat eis qui liberati fuerint hoc donum, ut baptizentur spiritu et anima et corpore in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, qui sunt tres dies simul perpetuo instantes eis qui per eos facti fuerunt filii lucis.

5. ORIGENES (Matth. 16, tract. 1). Adhuc initia eorum quæ ostendebantur dicente Christo, Petrus indigna hæc Filio Dei vivi arbitrabatur; et quasi oblitus quoniam Filius Dei vivi nihil dignum increpatione facit aut agit, cœpit increpare; et hec est quod dicitur: *Et assumens eum Petrus, cœpit increpare illum.* HIERONYMUS (super *Assumens eum Petrus*). Sæpe diximus nimii ardoris amorisque quam maximam fuisse Petrum in Dominum Salvatorem. Qui ergo post confessionem suam et præmium Salvatoris quod audierat, non vult destrui confessionem suam, nec putat posse fieri ut Dei Filium occidatur, assumit eum in affectum suum, vel separatim ducit, ne præsentibus ceteris condiscipulis videatur magistrum arguere; et cœpit illum increpare amantis affectu, et obstans dicere: *Absit a te, Domine.* Vel ut melius habetur in græco (ἰλεῶς σοι κύρις οὐμὴ ἔσται σοι τοῦτο) *Neos si Kyrie, umi este si tuto; hoc est, propitius sis tibi, Domine, non erit tibi hoc;* quasi necessariam haberet propitiationem. Cujus affectum quidem suscipiens Christus; ignorantiam exprobrat; unde se-

quitur: *Qui conversus dixit Petro: Vade post me, Satana; scandalum mihi es.* HILARIUS (can. 16 in Matth., prope finem). Sciens enim Dominus diabolicæ artis instinctum, Petro ait: *Vade retro post me*, idest ut exemplum suæ passionis sequatur. In eum vero per quem opinio hæc suggerebatur, conversus, adiecit: *Satana, scandalum mihi es.* Non enim convenit existimare Petro satanæ nomen et accusationem scandali deputari, post indulta illa beatitudinis et potestatis tanta præconia. HIERONYMUS (ut supra). Sed mihi error apostolicus de pietatis affectu veniens, nunquam incertivum videbitur diaboli. Prudens ergo lector consideret, Petro illam beatitudinem ac potestatem in futuro promissam, non in præsentī datam; quam si statim dedisset ei, nunquam in eo pravæ confessionis error invenisset locum. CHRYSOSTOMUS (hom. 55, par. ante med.). Quid etiam mirabile est hæc pati Petrum, qui de his revelationem non suscepit? Ut enim discas, quia neque illa quæ de Christo confessus fuerat, ex se locutus est, vide qualiter in his quæ non revelata sunt ei, turbationem patiatur: humana enim et terrestri cogitatione, quæ sunt Christi considerans, aestimabat turpe et indignum esse ei quod pateretur. Et ideo Dominus subiecit: *Quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum.* HIERONYMUS (ubi supra). Quasi dicat: Meæ voluntatis est et Patris, ut pro hominū salute moriar; tu tuam tantum considerans voluntatem, non vis granum tritici cadere in terram ut multos afferat fructus: et ideo, quia contraria loqueris voluntati meæ, debes adversarius appellari. Satanas enim interpretatur adversarius, sive contrarius. Non tamen ut plerique putant, eadem Satanas et Petrus sententia condemnatur: Petro enim dicitur: *Vade retro me, Satana*; idest, sequere me, qui contrarius es voluntati meæ: ille audit, *Vade, Satana*: et non ei dicit *retro*, ut subaudiatur, *Vade in ignem æternum.* ORIGENES (Matth. 16, tract. 1). Dixit ergo Petro, *Vade post me*, quasi desistenti per ignorantiam ire post Christum. *Satana* autem dixit ei, quasi per ignorantiam aliquid habenti contrarium Deo. Beatus autem ad quem convertitur Christus, etiam si corripiendi causa convertitur. Sed quare dixit ad Petrum, *Scandalum*

mihi es, cum in Ps. 118 dicatur: "Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum?" Sed respondendum est, quoniam non solum Jesus non scandalizatur, sed nec omnis homo qui in dilectione Dei perfectus est. Sed quantum ad se, qui tale aliquid vel agit vel loquitur, scandalum est alteri; licet ille inscandalizabilis sit. Aut certe omnem discipulum peccantem scandalum sibi appellat, sicut et Paulus dicebat, 2 Corinth. 11: "Quis scandalizatur, et ego non uror?"

6. CHRYSOSTOMUS (homil. 56). Postquam Petrus dixerat, *Propitius esto tibi: nequaquam erit tibi hoc*; et audivit, *Vade retro me, Satana*: non fuit Dominus hac solum increpatione contentus; sed ex superabundantia voluit ostendere inconvenientiam dictorum a Petro, et fructum suæ passionis: unde subditur: *Tunc Jesus dixit discipulis suis: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me; quasi dicat: Tu dicis mihi, Propitius esto tibi; ego autem dico tibi, quoniam non solum me prohibere a passione nocivum tibi est; sed neque salvari poteris, nisi patiaris et moriaris, et vitæ abrenunties semper. Et vide quia non coactivum facit sermonem; non enim dixit: Si nolueritis, oportet vos hoc pati, sed Si quis vult.* Hoc autem dicens magis attrahebat: qui enim libertati auditorem dimittit, magis attrahit; qui vero violentiam infert, multoties impedit. Non autem solis discipulis suis; sed commune hoc dogma orbi terrarum proponit, dicens, *Si quis vult*, idest, si mulier, si vir, si rex, si liber, si servus. Tria autem sunt quæ dicuntur: *Abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me.* GREGORIUS in hom. (32 in Evang.). Quia nisi quis a semetipso deficiat, ad eum qui super ipsum est, non appropinquat. Sed si nos ipsos relinquimus, quo ibimus extra nos? Vel quis est qui vadit, si se deseruit? Sed aliud sumus per peccatum lapsi, aliud per naturam conditi. Tunc ergo nosmetipsos relinquimus et abnegamus, cum vitam quod per vetustatem fuimus, et ad hoc nitimur ad quod per novitatem vocamur. GREGORIUS super Ezech. (hom. 10 a principio). Semetipsum etiam abnegat quicumque mutatur ad meliora, et incipit esse quod non erat, et desinit esse quod

erat. GREGORIUS, 23 Moral. (sup. illud Job 49, " Absorbabit fluvium; ", c. 6, in nov. exempl.). Semetipsum etiam abnegat qui calcato typo superbiæ, ante Dei oculos se esse a se alienum demonstrat. ORIGENES. Quamvis autem videatur aliquis a peccato abstinere, tamen nisi in crucem Christi crediderit, non potest dici Christo confixus, sive cruci: unde sequitur: *Et tollat crucem suam*. CHRYSOSTOMUS (homil. 61). Vel aliter. Qui negat alium, vel fratrem, vel famulum, vel quemcumque, et si flagellatum viderit, et quodcumque patientem, non assistit, non adjuvat: ita vult corpori nostro nos non ignoscere, ut si flagellaverint, vel quodcumque aliud fecerint, corpori non parcamus. Hoc enim est parcere: sicut patres tunc ignescunt filiis, cum magistris eos tradentes, jusserint, ut non parcant. Ne autem æstimes quod usque ad verba tantum et contumelias oportet abnegare seipsum, ostendit usque ad quantum abnegare seipsum oporteat; quia usque ad mortem, etiam turpissimam, scilicet crucis: quod significat in hoc quod dicit: *Et tollat crucem suam, et sequatur me*. HILARIUS (c. 16 in Matth.). Sequendus enim est Dominus, cruce assumpta passionis suæ; et si non sorte, tamen voluntate comitandus est. CHRYSOSTOMUS (ut supra). Quia etiam latrones multa gravia patiuntur, ut non æstimes quod passio malorum sufficiat, adiungit causam patiendi cum dicit, *Et sequatur me*, ut propter eum omnia sustineas, et alias ejus virtutes addiscas: hoc est enim sequi Christum ut oportet, diligentem esse circa virtutes, et pati omnia propter ipsum. GREGORIUS (hom. 32 in Evang.). Duobus etiam modis crux tollitur, cum aut per abstinenciam affligitur corpus, aut per compassionem proximi affligitur animus. Sed quia ipsis virtutibus quædam vitia mixta sunt, dicendum nobis est, quod abstinenciam carnis nonnumquam vana gloria obsidet: quia dum tenuitas in corpore, dum pallor in vultu respicitur, virtus patefacta laudatur. Compassionem vero animi plerumque latenter obsidet pietas falsa, ut hanc nonnumquam usque ad condescendendum vitii pertrahat: unde ad hæc excludenda, subdit, *Et sequatur me*. HIERONYMUS (super *Tunc Jesus dixit discipulis*). Vel aliter. Tollit crucem suam qui mundo crucifigitur; cui autem mun-

us crucifixus est, sequitur Dominum crucifixum. CHRYSOSTOMUS (homil. 56 in Matth.). Deinde, quia grave videbatur quod dictum est, per ea quæ consequuntur id mitigat, præmia ponens supereminencia laboribus, et malitiæ penas: unde sequitur: *Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam*. ORIGENES (tract. 2 in Matth. 16). Quod dupliciter potest intelligi. Primum sic: Si quis amator vitæ præsentis, parcat animæ suæ, timens mori, et putans animam suam per hanc mortem perire; iste volens hoc modo salvare animam suam, perdet eam, alienam illam faciens a vita æterna. Si quis contemnens vitam præsentem, usque ad mortem pro veritate certaverit, perdet quidem animam suam quantum ad vitam præsentem; sed quoniam propter Christum perdet eam, magis eam salvam faciet in vitam æternam. Alio modo sic: Si quis intelligit quæ est vera salus, et acquirere vult eam ad salutem animæ suæ, iste abnegans semetipsum, perdit quantum ad voluptates carnales animam suam propter Christum; et perdens animam suam hoc modo, salvat eam per opera pietatis: dicendo enim, *Qui voluerit*, præcedentem et sequentem unum sensum esse ostendit. Si ergo 'quod superius dixit' *Abneget semetipsum*, de morte corporali dixit, consequenter hoc de sola morte intelligere debemus dictum esse. Si autem abnegare seipsum est carnalem conversationem rejicere, et perdere animam est deponere voluptates carnales.

7. CHRYSOSTOMUS (homil. 56). Quia dixerat, Qui vult salvare, perdet, et Qui perdet, salvabit; utrobique salutem et perditionem ponens; ne aliquis æstimet æqualem esse hinc inde perditionem et salutem, subjungit: *Quid enim prodest homini si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patitur?* quasi dicat: Ne dicas, quod qui pericula quæ propter Christum imminet, effugit, salvet animam suam, idest vitam temporalem. Sed pone etiam cum anima, idest vita temporali, totum orbem terrarum: quid ex his homini erit amplius, anima in perpetuum pereunte? Si enim famulos tuos videres in lætitia, te autem in malis ultimis constitutum: quid lucraberis ex eorum dominio? Hoc etiam in anima tua reputa, cum carne

lasciviente, ipsa futuram perditionem expectat. ORIGENES (ut supra). Puto etiam quod mundum lucratur qui non abnegat semetipsum, nec perdit animam suam quantum ad voluptates carnales; et ipse facit animæ suæ detrimentum; ideo duobus nobis propositis, magis est eligendum ut mundum perdamus, et lucrémur animas nostras. CHRYSOSTOMUS (ut supra). Sed si regnaveris super universum orbem terrarum, non poteris animam tuam emere: unde sequitur: *Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?* ac si dicat: Divitias si perdidideris, poteris dare divitias alias ad eas redimendas; animam autem perdens, non poteris animam aliquam dare, sed neque aliquid aliud. Quid autem mirabile est si in anima hoc contingit? etenim in corpore hoc videtur contingere. Etsi enim decem millia diademata corpori insanabiliter ægroto circumposueris, non curatur. ORIGENES (ubi supra). Et prima quidem facie commutatio animæ est in substantia, ut det substantiam suam homo pauperibus, et salvet animam suam. Sed puto quod non habet aliquid homo quod dans quasi commutationem animæ suæ, liberet eam de morte. Deus autem pro animabus hominum dedit commutationem pretiosum sanguinem Filii sui. GREGORIUS (hom. 32 in Evang.). Vel aliter potest continuari: quia sancta Ecclesia aliud habet tempus persecutionis, et aliud pacis; Redemptor noster ipsa ejus tempora distinguit in præceptis: nam persecutionis tempore ponenda est anima; pacis autem tempore ea quæ amplius dominari possunt, frangenda sunt desideria terrena: unde dicitur: *Quid enim prodest homini?* HIERONYMUS (super *Filius hominis venturus est*). Provocatis autem discipulis ut abnegarent se et tollerent crucem suam, grandis fit error audientium. Idecirco tristibus læta succedunt, et dicit: *Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis*. Times mortem? Audi gloriam triumphantis. Vereris crucem? Ausculta Angelorum ministeria. ORIGENES (tract. 2 in Matth., capit. 16). Quasi dicat: Nunc quidem Filius hominis venit, sed non in gloria: non enim decebat eum in gloria constitutum peccata nostrā portare; sed tunc veniet in gloria cum ante præparaverit discipulos suos, factus sicut illi, ut illos faceret

sicut et ipse, conformes gloriæ suæ. CHRYSOSTOMUS (hom. 54). Non autem dixit in tali gloria in quali est Pater, ne alteritatem gloriæ suspiceris; sed ait, *Gloria Patris*, ut eadem gloria ostendatur. Si autem gloria una est, manifestum quod et substantia una est. Quid ergo times, Petre, mortem audiens? Tunc me videbis in gloria. Si autem ego in gloria, et vos. Sed tamen dicens gloriam, terribilia immiscuit, in medium judicium introducens: unde sequitur: *Et tunc reddet unicuique secundum opera ejus*. HIERONYMUS (prope finem Comm. in 16 capit. Matth.). Non est enim distinctio Judæi et Gentilis, viri et mulieris, pauperum et divitum, ubi non personæ, sed opera considerantur. CHRYSOSTOMUS (ut supra). Hoc autem dixit, non solum peccatoribus pœnas commemorans, sed justis bravia et coronas. HIERONYMUS. Poterat autem Apostolorum tacita cogitatio istiusmodi scandalum sustinere. Occisionem et mortem nunc dicis esse futuram; quod autem promittis te futurum in gloria, in tempora longa differtur. Prævidens ergo occultorum cognitor quid possent objicere, præsentem timorem præsentī compensat præmio, dicens: *Amen dico vobis: sunt quidam de hic stantibus qui non gustabunt mortem, donec veniat Filius hominis in regno suo*. CHRYSOSTOMUS (hom. 57). Volens ergo monstrare quid est illa gloria in qua postea venturus est, eis in præsentī vita revelavit, sicut possibile erat eos discere, ut neque in Domini morte jam doleant. REMIGIUS. Quod ergo hic dicitur, impletum est in tribus discipulis; quibus Dominus transfiguratus in monte, gaudia æternæ repromissionis ostendit; qui viderunt eum in regno suo venientem, idest in ea claritate fulgentem, in qua, peracto judicio, videbitur ab omnibus sanctis. CHRYSOSTOMUS (ubi supra). Propter hoc autem non prædicit nomina eorum qui ascensuri erant in montem, quia reliqui valde concupiscerent, sequi, exemplum illius gloriæ visuri, et graviter tulissent velut despecti. GREGORIUS (hom. 32 in Evang.). Vel regnum Dei, præsens Ecclesia vocatur: et quia nonnulli ex discipulis ejus usque adeo in corpore victuri erant ut Ecclesiam Dei constructam conspicerent, et contra hujus mundi gloriam erectam, consolatoria promissione nunc di-

citur: *Sunt quidam de his stantibus.* ORIGENES (tract. 3 in cap. 16 Matth., circa finem). Moraliter autem Verbum Dei his qui noviter inducuntur ad fidem, formam habet servi; perfectis autem venit in gloria Patris sui. Angeli autem illius sunt Prophetarum sermones, quos non est possibile ante spiritualiter intelligere nisi cum spiritualiter intellectum fuerit verbum Christi, ut videantur simul apparere in maiestate. Tunc autem dabit unicuique de gloria sua secundum actum ejus: quia quanto quis melior fuerit in actibus suis, tanto spiritualius intelligit Christum vel Prophetas ipsius. Stantes autem ubi stat Jesus, sunt qui fundatas habent apud Jesum animæ bases: ex quibus qui melius stant dicuntur non gustare mortem, donec videant Verbum Dei quod venit in regno suo, videntes eminentiam Dei, quam videre non possunt qui diversis involuti sunt peccatis; quod est mortem gustare, qua peccans anima moritur. Sicut enim vita est et panis vivus qui de cælo descendit, sic et inimica ejus mors panis est mortuus. Ex istis autem panibus quidam modicum manducant, tantum gustantes; quidam autem abundantius: qui enim raro et modicum peccant, tantummodo gustant mortem; qui autem perfectius susceperint spiritualem virtutem, non gustant eam, sed vivo pane semper vescuntur. Quod autem dicit, *Donec videant*, non definit tempus, ut postquam transierit illud *donec*, fiat quod ante non fuerat factum; sed rem quæ necessaria est, exponit: qui enim semel videt eum in gloria ejus, jam nequaquam gustabit mortem. RABANUS. Sanctos autem mortem gustare testatur, a quibus mors corporis quasi libando gustatur, vita vero animæ possidendo tenetur.

CAPUT XVII.

1. Et post dies sex assumpsit Jesus Petrum et Jacobum et Joannem fratrem ejus, et duxit illos in montem excelsum seorsum, et transfiguratus est ante eos: et resplenduit facies ejus sicut sol; vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix: et ecce apparuerunt illis Moyses et Elias cum eo loquentes. Respondens autem Petrus dixit ad Jesum: Domine, bonum est nos hic esse. Si vis, faciamus hic tria tabernacula; tibi unum, Moysi unum et Eliæ unum.

2. Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos: et ecce vox de nube dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit: ipsum audite. Et audientes discipuli ceciderunt in faciem suam, et timuerunt valde; et accessit Jesus, et tigit eos, dixitque eis: Surgite, et nolite timere. Levantes autem oculos suos, neminem viderunt nisi solum Jesum. Et descendit illis de monte, præcepit illis Jesus, dicens: Nemini dixeritis visionem hanc, donec Filius hominis a mortuis resurgat.

3. Et interrogaverunt eum discipuli ejus, dicentes: Quid ergo Scribæ dicunt, quod Eliam oporteat primo venire? At ille respondens, ait eis: Elias quidem venturus est, et restituet omnia. Dico autem vobis, quia Elias jam venit, et non cognoverunt eum; sed fecerunt in eo quaecumque voluerunt. Sic et Filius hominis passurus est ab eis. Tunc intellexerunt discipuli quia de Joanne Baptista dixisset eis.

4. Et cum venisset ad turbam, accessit ad eum homo genibus provolutus ante eum, dicens: Domine, miserere filio meo, quia lunaticus est, et male patitur; nam sæpe cecidit in ignem, et crebro in aquam. Et obtulit eum discipulis suis; et non potuerunt curare eum. Respondens autem Jesus ait: O generatio incredula et perversa, quousque ero vobiscum? Usquequo patiar vos? Afferte huc illum ad me. Et increpavit illum Jesus; et exiit ab eo demonium, et curatus est puer ex illa hora.

5. Tunc accesserunt discipuli ejus ad Jesum secreto, et dixerunt: Quare nos non potuimus ejicere illum? Dixit illis Jesus: Propter incredulitatem vestram. Amen quippe dico vobis, si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, Transi hinc illuc, et transibit; et nihil impossibile erit vobis. Hoc autem genus non ejicitur nisi per orationem et jejunium.

6. Conversantibus autem eis in Gallilæa, dixit illis Jesus: Filius hominis tradendus est in manus hominum; et occident eum, et tertia die resurget. Et contristati sunt vehementer.

7. Et cum venisset Capharnaum, accesserunt qui didrachma accipiebant, ad Petrum, et dixerunt ei: Magister vester non solvit didrachma? At, Etiam: et cum intrasset in domum, prævenit eum Jesus dicens: Quid tibi videtur, Simon? Reges terræ a quibus accipiunt tributum vel census, a filiis suis, an ab alienis? Et ille dixit, Ab alienis. Dixit illi Jesus: Ergo liberi sunt filii. Ut autem non scandalizemus eos, vade ad mare, et mitte hamum, et eum piscem qui primus ascenderit, tolle: et aperto ore ejus invenies saterem: illum sumens, da eis pro me et te.

1. REMIGIUS. Claritatem suæ visionis, quam promiserat Dominus discipulis suis, in hac transfiguratione habita in monte post sex dies complevit: unde dicitur: *Et post sex dies assumpsit Petrum et Jacobum et Joannem fratrem ejus.* HIERONYMUS (in Comm. super 17 capite Matth.). Quæritur autem quomodo post

sex dies assumpsit eos, cum Lucas Evangelista octonarium numerum ponat. Sed facilis est responsio: quia hic medii ponuntur dies, ibi primus additur et extremus. CHRYSOSTOMUS (homil. 57). Ideo autem non confestim facta promissione eos sursum ducit, sed post sex dies, ut reliqui discipuli nihil patiantur humanum, idest aliquem invidiæ motum; vel ut horum dierum spatio vehementiori concupiscentia repleti, qui assumendi erant, sollicita mente accederent. RABANUS. Merito autem post sex dies gloriam illam ostendit, quia post sex ætates futura est resurrectio. ORIGENES. Vel quia in sex diebus totus factus est visibilis mundus; qui transcendit omnes res mundi, potest ascendere super montem excelsum, et gloriam aspicere Verbi Dei. CHRYSOSTOMUS (homil. 57). Ideo autem hos tres assumpsit, quoniam aliis potiores erant. Intende autem qualiter Matthæus non occultat eos qui sibi præpositi sunt: hoc enim et Joannes facit, præcipuas Petri laudes commemorans. Ab æmulatione enim et yana gloria mundus fuit Apostolorum chorus. HILARIUS (canone 17 in Matth.). In tribus autem assumptis, de trium origine, Sem, Cam et Japhet, futura electio populi ostenditur. RABANUS (hoc loco). Vel tres solummodo discipulos secum ducit, quia multi sunt vocati, pauci vero electi. Vel quia qui nunc fidem sanctæ Trinitatis incorrupta mente servant, tunc æterna ejus visione lætantur. REMIGIUS. Ostensurus autem Dominus gloriam suæ claritatis discipulis, duxit eos in montem: unde sequitur: *Et duxit illos in montem excelsum seorsum: in quo docet quia necesse est omnibus qui Deum contemplari desiderant, ut non in infimis voluptatibus jaceant, sed amore supernorum semper ad cælestia erigantur; et ut ostendat discipulis quatenus gloriam divinæ claritatis non in hujus sæculi profundo quærant, sed in cælestis beatitudinis regno. Ducuntur autem seorsum, quia sancti viri toto animo et fidei intentione separati sunt a malis, funditusque separabuntur in futuro: vel quia multi vocati, pauci vero electi.*

Sequitur: *Et transfiguratus est ante eos.* HIERONYMUS (super *Et transfiguratus est*). Qualis enim futurus est tempore judicandi, talis Apostolis apparuit. Nemo

autem putet pristinam eum formam et faciem perdidisse, vel amisisse corporis veritatem, et assumpsisse corpus spirituale vel aereum; sed quomodo transfiguratus sit, Evangelista demonstrans dicit: *Et resplenduit facies ejus sicut sol, vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix.* Ubi splendor faciei ostenditur, et candor describitur vestium, non substantia tollitur, sed gloria commutatur. Certe transformatus est Dominus in eam gloriam qua venturus est postea in regno suo. Transformatio splendorem addidit, faciem non subtraxit, etsi corpus spirituale fuerit: unde et vestimenta mutata sunt, quæ intantum fuere candida, ut alius Evangelista disserit, qualia fullo super terram non posset facere: hujusmodi autem corporale est et tactui subjacet, non spirituale et aereum, quod illudat oculos, et tantum in phantasmate aspiaciatur. REMIGIUS. Si autem facies Domini resplenduit sicut sol, et sancti sicut sol fulgebunt; numquid erit æqualis claritas Domini et servorum? Nequaquam. Sed quia nihil lucidius invenitur sole, idcirco ad manifestandum exemplum futurae resurrectionis, et facies Domini resplendere, et justii fulgere dicuntur sicut sol. ORIGENES (in Matth. cap. 17, tract. 5). Mystice autem, cum aliquis transcenderit sex dies, secundum quod diximus, videt transfiguratum Jesum ante oculos cordis sui. Diversas enim habet Verbum Dei formas; apparens unicuique secundum quod videnti expedire cognoverit; et nemini supra quod capit, semetipsum ostendit: unde non dixit simpliciter, *transfiguratus est*, sed *coram eis*. In Evangelii enim Jesus simpliciter intelligitur ab eis qui non ascendunt per excitationem verborum spiritualium super excelsum sapientiæ montem; eis autem qui ascendunt, jam non secundum carnem cognoscitur, sed Deus Verbum intelligitur. Coram his ergo transfiguratur Jesus, et non coram illis qui sunt deorsum in conversatione terrena viventes. Hi autem coram quibus transfiguratur, facti sunt filii Dei, et ostenditur eis sol esse justitiæ; et vestimenta ipsius fiunt candida sicut lumen; quæ sunt sermones et litteræ Evangeliorum, quibus Jesus est indutus, secundum illa quæ ab Apostolis dicuntur de eo. GLOSSA. Vel vestimenta Christi sanctos significant, de quibus Isaias

cap. 49: "Omnibus his velut vestimento vestieris: et nivi comparantur, quia candidi erunt virtutibus, et omnis victorum æstus ab eis remotus erit.

Sequitur: *Et apparuerunt illis Moyses et Elias cum eo loquentes*. CHRYSOSTOMUS (homil. 57 in Matth.). Hoc autem multas habet rationes. Et prima quidem est hæc. Quia enim turbæ dicebant eum esse Eliam vel Jeremiam, aut unum ex Prophetis, capita Prophetarum secum ducit, ut saltem hinc videatur differentia servorum et Domini. Alia ratio est. Quia enim continue Jesum accusabant Judæi tamquam transgressorem legis, et blasphemum, Patris sibi gloriam usurpantem; ut ostendatur ab utraque accusatione innoxius, eos qui in utroque fulserunt, in medium ducit. Etenim Moyses legem dedit, et Elias pro gloria Dei æmulator fuit. Alia ratio est, ut discant quoniam mortis et vitæ potestatem habet: propter hoc et Moysen, qui morte defecerat, et Eliam, qui nondum mortem passus fuerat, in medium ducit. Aliam causam et ipse evangelista revelat, scilicet monstrare crucis gloriam, et mitigare Petrum et alios discipulos passionem timentes: loquebantur enim, ut alius Evangelista dicit, de excessu quem completurus erat in Jerusalem: unde eos in medium ducit qui se morti exposuerunt pro his quæ Deo placebant, et pro plebe credentium: etenim tyrannis uterque se libere præsentavit: Moyses quidem Pharaoni, Elias autem Achab. Ducit autem et propter hoc eos in medium: volebat enim quod discipuli illorum privilegia zelarent, ut scilicet fierent mansueti sicut Moyses, et zelantes sicut Elias. HILARIUS (can. 17 in Matth.). Quod etiam Moyses et Elias ex omni sanctorum numero assistunt, medius inter legem et Prophetas Christus in regno est: cum his enim Israelem, quibus testibus prædicatus est, judicabit. ORIGENES (in cap. 17 Matth., tract. 3). Si quis etiam intelligit spirituale legem convenientem sermonibus Jesu, et in Prophetis absconditam Christi sapientiam; ille vidit Moysen et Eliam in gloria una cum Jesu. HIERONYMUS (super *Ecce apparuit Moyses*). Considerandum est etiam, quod Scribis et Pharisæis de cælo signa poscentibus dare noluit; hic vero, ut Apostolorum augeat fidem, dat signum de cælo, Elia inde

descendente quo conscenderat, et Moyses ab inferis resurgente: quod et Achaz per Isaiam præcipitur, ut petat sibi signum de inferno vel de excelsis. ORIGENES (ubi supra). Quid autem fervidus Petrus dixerit, subditur: *Respondens autem Petrus dixit ad Jesum: Domine, bonum est nos hic esse*. Quia enim audivit quod oportet eum Jerosolymam ire, adhuc timet pro Christo: sed post increpationem non audet dicere rursus, *Propitius esto tibi*; sed idem occulte per alia signa insinuat. Quia enim videbat multam quietem et solitudinem, cogitavit convenientem ibi stationem esse ex loci dispositione: quod significat dicens: *Bonum est nos hic esse*. Vult etiam ibi semper esse; ideo tabernaculorum meminit, dicens: *Si vis, faciamus hic tria tabernacula*. Cogitavit enim quod si hoc fieret, non ascenderet, Christus non moreretur: ibi enim sciebat Scribas insidiari ei. Cogitabat etiam quod Elias aderat, qui in monte ignem descendere fecit, et Moyses, qui intravit nebulam, et Deo locutus est: unde occultari poterant, ut nullus persecutorum sciret ubi essent. REMIGIUS. Vel aliter. Visa Domini majestate et duorum servorum, Petrus adeo delectatus est ut cuncta temporalia oblivioni traderet, et ibi in perpetuum vellet manere. Si autem tunc Petrus sic accensus est, quanta erit suavitas et dulcedo videre regem in decore suo, et interesse choris Angelorum et omnium sanctorum? In eo sane quod ait Petrus, *Domine, si vis*, devotionem subditi et obedientis servi ostendit. HIERONYMUS (super illud *Si vis, faciamus hic tria tabernacula*). Erras tamen, Petre, et sicut alius Evangelista testatur, nescis quid dicas. Noli tria tabernacula quærere, cum unum sit tabernaculum Evangelii, in quo lex et Prophetæ recapitulanda sunt. Si autem quæris tria tabernacula, nequaquam servos cum Domino conferas; sed fac tria tabernacula, immo unum Patri et Filio et Spiritui sancto: ut quorum est una divinitas, unum sit in pectore tuo tabernaculum. REMIGIUS. Erravit etiam, quia voluit ut regnum electorum constitueretur in terra; quod Dominus promiserat dare in cælis. Erravit etiam, quia oblitus est se et socios suos esse mortales; et absque gustu mortis voluit subire æternam feli-

citatem. RABANUS (hoc loco). Et in eo quod cælesti conversationi tabernacula facienda putavit; in qua domus necessaria non erat, cum scriptum sit Apoc. 21: "Templum non vidi in ea."

2. HIERONYMUS. Qui carnale ex frondibus aut tentoris querebant tabernaculum, nubis lucidæ operiuntur umbraculo; unde dicitur: *Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos*. CHRYSOSTOMUS (hom. 57, ante medium). Cum Dominus comminatur, nubem tenebrosam ostendit, sicut in Sina; hic autem quia non terrere volebat, sed docere, nubes apparuit lucida. ORIGENES (ubi supra). Lucida autem nubes obumbrans sanctos, est virtus paterna, vel forte Spiritus sanctus: dicam etiam Salvatore nostrum esse lucidam nubem, quæ obumbrat Evangelium et legem et Prophetas; sicut intelligunt qui possunt aspicere lumen ipsius in præmissis. HIERONYMUS (super *Adhuc eo loquente*). Quia vero imprudenter interrogaverat Petrus, propterea Domini responsonem non meretur; sed Pater respondet pro Filio, ut verbum Domini (Jean. 8) completeretur: "Qui me misit, ipse de me testimonium perhibet." CHRYSOSTOMUS (hom. 57, ante medium). Neque autem Moyses loquitur, neque Elias, sed Pater omnibus major vocem emittit ex nube, ut discipuli credant quod a Deo hæc vox erat. Semper enim apparere solet Deus in nube, sicut scriptum est Psal. 96: "Nubes et caligo in circuitu ejus;" et hoc est quod dicitur, *Et ecce vox de nube*. HIERONYMUS (ut supra). Vox quidem Patris de cælo loquentis auditur, qui testimonium perhibeat Filio, et Petrum, errore sublato, doceat veritatem; immo per Petrum ceteros Apostolos: unde subdit dicens: *Hic est Filius meus dilectus*: huic est faciendum tabernaculum, huic obtemperandum: hic est Filius, illi servi sunt: debent et ipsi vobiscum in penetralibus cordis sui Domino tabernaculum præparare. CHRYSOSTOMUS (homil. 57 circa medium). Ne igitur timeas, Petre. Si enim potens est Deus, manifestum quia et Filius similiter potens est: si autem diligitur, ne timeas: nullus enim eum quem diligit prodit, nec tu æqualiter eum diligis genitori. Neque autem solum diligit eum quia genuit, sed et quia unius est voluntatis cum ipso: sequitur enim: *In quo mihi complacui*; ac si di-

ceret: In quo requiesco, quem accepto quia omnia quæ sunt Patris, cum diligentia exequitur, et est voluntas una ipsius et Patris: quare et si crucifigi vult, non contradicas. HILARIUS (can. 17 in Matth.). Hunc esse Filium, hunc dilectum, hunc complacitum, sed et hunc audiendum, vox de nube significat, dicens, *Ipsum audite*: ut scilicet idoneus ipse præceptorum talium auctor esset qui sæculi damnum, crucis voluntatem, obitum corporis, et post hæc regni cælestis gloriam facti confirmasset exemplo. REMIGIUS. Dicit ergo, *Ipsum audite*, ac si aliis verbis diceret: Recedant umbræ legales, et typi Prophetarum; et solum coruscum lumen Evangelii sequamini. Sive ideo ait, *Ipsum audite*, ut illum esse ostenderet quem Moyses prædixerat, dicens (Deut. 18): "Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris: tamquam me audietis ipsum." Sic ergo Dominus undique habuit testes, ex cælo vocem Patris, ex paradiso Eliam, ex inferis Moysen, ex hominibus Apostolos, ut in nomine Jesu omne genuflectatur, cælestium, terrestrium et infernorum. ORIGENES (tract. 3, in cap. 17 Matth.). Vox autem de nube, aut ad Moysen et Eliam loquitur, qui desiderabant videre Filium Dei et audire eum; aut discipulos docet. GLOSSA. Notandum autem, quod bene convenit mysterium secundæ regenerationi (quæ scilicet erit in resurrectione, ubi caro resuscitabitur) cum mysterio primæ, quæ est in baptismo, ubi anima resuscitatur. In baptismo enim Christi, operatio totius Trinitatis ostensa est; fuit enim ibi Filius incarnatus, apparuit in columbæ specie Spiritus sanctus, et Pater fuit ibi in voce declaratus: et similiter in transfiguratione, quæ est sacramentum secundæ regenerationis, tota Trinitas apparuit: Pater in voce, Filius in homine, Spiritus sanctus in nube. Quæritur autem quare Spiritus sanctus ibi in columba, hic in nube declaratus est. Dona siquidem sua per species declarare solet. Innocentiam autem in baptismo donat, quod per avem simplicitatis designatur. Daturus est autem claritatem et refrigerium in resurrectione; et ideo in nube refrigerium, in fulgore nubis claritas resurgentium corporum designatur.

Sequitur: *Et audientes discipuli cœci-*

derunt in faciem suam, et timuerunt valde. HIERONYMUS (super *Audientes discipuli ceciderunt*). Triplicem autem ob causam pavore terrentur: vel quia se errasse cognoverant, vel quia nubes lucida operuerat eos, aut quia Dei Patris vocem loquentis audierant: humana enim fragilitas conspectum majoris gloriæ ferre non sustinet, ac toto animo et corpore contremiscens ad terram cadit: quanto enim quis ampliora quæsierit, tanto magis ad inferiora collabitur, si ignoraverit mensuram suam. REMIGIUS. In eo vero quod sancti apostoli in faciem ceciderunt, fuit indicium sanctitatis: quia sancti in faciem cadere dicuntur, impii vero retrorsum. CHRYSOSTOMUS (ut supra). Sed cum ante in Christi baptismo, quando talis etiam vox de cælo delata est, nullus ex turba quæ aderat, tale aliquid passus est, quomodo discipuli in monte ceciderunt? Quia scilicet et solitudo, et altitudo, et silentium erat multum, et transfiguratio stupore plena, et lumen purum, et nubes extensa; ex quibus omnibus stupor in eis congregabatur. HIERONYMUS (super *Accessit Jesus*). Quia vero illi jacebant et surgere non poterant, ipse clementer accedit, et tangit eos, ut tactu fuget timorem, et debilitata membra solidentur; et hoc est quod dicitur: *Et accessit Jesus, et tetigit eos.* Quos autem manu sanaverat, etiam sanavit imperio: unde sequitur: *Dixitque eis: Surgite, et nolite timere.* Primum timor expellitur, ut postea doctrina tribuatur. Sequitur: *Levantes autem oculos suos, neminem viderunt nisi solum Jesum:* quod rationabiliter factum est, ne si Moyses et Elias perseverassent cum Domino, Patris vox videretur incerta cui potissimum daret testimonium. Vident etiam Jesum stantem ablata nube, et Moysen et Eliam evanuisse: quia postquam legis et Prophetarum umbra discesserat, utrumque in Evangelio reperitur. Sequitur: *Et descendantibus illis de monte præcepit eis Jesus, dicens: Nemini dixeritis visionem hanc, donec Filius hominis a mortuis resurgat.* Non vult ergo in populis prædicari, ne et incredibile esset pro rei magnitudine, et post tantam gloriam apud rudes animos sequens crux scandalum faceret. REMIGIUS. Sive quia, si majestas illius divulgaretur in populo, populi impedirent dispensationem passionis ejus, resistendo principi-

bus sacerdotum, et sic redemptio humani generis retardaretur. HILARIUS (can. 17). Silentium etiam rerum gestarum quas viderant imperat, ut cum essent Spiritu sancto repleti, tunc gestorum spiritualium testes essent.

8. HIERONYMUS (super *Quid ergo Scribæ dicunt*). Traditio Phariseorum est juxta Malachiam Prophetam, quod Elias veniat ante Salvatoris adventum, et reducat cor patrum ad filios et filiorum ad patres, et restituat omnia in antiquum statum. Æstimant ergo discipuli transformationem gloriæ hanc esse quam in monte viderant; et ideo dicitur: *Et interrogaverunt eum discipuli ejus dicentes: Quid ergo Scribæ dicunt, quod Eliam oporteat primum venire?* ac si dicerent: Si jam venisti in gloriam, quomodo præcursor tuus non apparet? Maxime autem hoc dicunt, quia Eliam viderant recessisse. CHRYSOSTOMUS (hom. 58). Non autem adventum Eliæ discipuli de Scripturis sciebant; sed Scribæ eis manifestabant; et ferebatur hic sermo in plebe inducta; sicut et de Christo. Non autem ut oportebat, adventus Christi et Eliæ a Scribis interpretabatur. Scripturæ enim duos dant Christi adventus; eum scilicet qui factus est, et eum qui futurus est. Sed Scribæ plebem evertentes, secundum adventum solum commemorabant plebi, et dicebant, quoniam si hic est Christus, oportebat Eliam prævenire. Est igitur solutio quam Christus inducit. Sequitur: *At ille respondens ait: Elias quidem venturus est, et restituet omnia. Dico autem vobis, quia Elias jam venit.* Ne autem existimes eum in sermone errasse, si quandoque dicit Eliam venturum, et quandoque venisse: cum enim dicit quod Elias venturus est et restaurabit omnia, de ipso Elia in propria persona loquitur: qui quidem restaurabit omnia, dum corriget infidelitatem Judæorum qui tunc inveniuntur, quod est convertere corda patrum ad filios, idest Judæorum ad Apostolos. AUGUSTINUS de Quæst. Evang. (l. 1, c. 21). Vel restituet omnia, idest eos quos Antichristi persecutio perturbaverit: vel ut ipse restituat moriendo quæ debet. CHRYSOSTOMUS (homil. 58). Si autem tot bona erunt ex Eliæ præsentia, quare tunc non eum misit? Dicemus, quia et tunc Christum æstimantes Eliam, non crediderunt ei. Tunc autem Eliæ cre-

dent, quia cum post tantam expectationem venerit, annuntians Jesum, facilius suscipient quæ ab eodem dicuntur. Cum vero dicit quod *Elias jam venit*, Joannem Eliam vocat, propter ministerii modum: sicut enim Elias secundi adventus præcursor erit, ita Joannes præcursor factus est primi. Propter hoc autem Joannem Eliam nominat, ut ostendat primum suum adventum veteri testamento et prophetis convenire. Hieronymus (super *Elias venturus est*). Ipse ergo qui venturus est in secundo Salvatoris adventu juxta corporis fidem, nunc per Joannem venit in virtute et spiritu. Sequitur: *Et non cognoverunt eum, sed fecerunt in eo quocumque voluerunt*, hoc est, spreverunt et decollaverunt eum. Hilarius (can. 17). Ut Domini adventum prænuntiatis, passionem quoque præcurreret et injuriæ et vexationis exemplo; unde sequitur: *Sic et Elias hominibus præcurritur est ab eis*. Chrysostomus (hom. 58). In quo opportuna suavis passionem commemorat ex passione Joannis, nullam eis præbens consolationem. Hieronymus (ubi supra). Queritur ergo, cum Herodes et Herodias Joannem interfecerint, quomodo ipsi quoque Jesum crucifixisse dicantur, cum legimus eum a Scribis et Phariseis interfectum. Et breviter respondendum, quod in Joannide necem Phariseorum factio consenserit: et in occisione Domini Herodes junxerit voluntatem suam; qui illum atque despectum remisit ad Pilatum, ut eum crucifigeret. Ramanus (super *Intellexerunt quia de Joanne*). Ex indicio autem passionis suæ, quam Dominus eis sæpius prædixit, et præcursoris sui, quam jam completam cernebant, discipuli cognoscebant Joannem sibi in Elia vocabulo demonstratum esse: unde sequitur: *Tunc intellexerunt discipuli quia de Joanne Baptista dixisset eis*. Origenes (tract. 8 in 17 cap. Matth.). Quod autem dixit propter Joannem, *Elias jam venit*, non anima Elia est intelligenda, ne invidamus in dogma transcorporationis, quod alienum est ab ecclesiastica veritate; sed, sicut Angelus prædixit, venit in spiritu et virtute Elie.

4. ORIGENES (tract. 8, ubi supra). Concupiscens Petrus spectabilem illam vitam, et præponens utilitatem suam utilitatibus plurimorum, dicebat: *Bonum est non hic esse*. Sed quoniam caritas

non querit quæ suæ sunt, hoc quod videbatur bonum Petro, non fecit Jesus; sed quasi de monte excelso divinitatis descendit ad turbam: ut qui non poterant ascendere sursum propter infirmitatem animarum suarum, illis proficiat; unde dicitur: *Et cum venisset ad turbam*; nisi enim cum discipulis suis electis venisset ad turbam, non accessisset ad eum ille de quo subditur: *Accessit ad eum homo genibus provolutus ante eum dicens: Domine, miserere filio meo*. Ubi considerandum est, quod quandoque qui patientur, credunt, et deprecantur pro sua salute; quandoque autem pro eis alii faciunt: sicut nunc qui genibus volvitur, pro filio rogat; quandoque vero a semetipso Salvator etiam a nullo rogatus, sanat. Primo autem queramus quid est quod sequitur: *Quia lunaticus est, et male patitur*. Medici ergo loquuntur quæ volunt: quia nec immundum spiritum arbitrantur, sed corporalem aliquam passionem; et dicunt humida moveri in capite secundum aliquam compassionem ad lumen lunare, quod humidam habet naturam. Nos autem qui Evangelio credimus, dicemus hanc passionem immundum spiritum in hominibus operari. Observat enim quædam schemata lunæ, et sic operatur, ut ab observatione lunæ pati homines mentiantur, et per hoc culpabilem Dei creaturam ostendat: sic et alii dæmones secundum aliqua stellarum schemata insidiantur hominibus, ut iniquitatem in excelsis loquantur, quasdam stellas dicentes maleficas, quasdam beneficas: cum nulla stella a Deo sit facta ut male faciat.

In hoc autem quod subditur, *Nam sæpe cadit in ignem, et crebro in aquam*, CHRYSOSTOMUS (hom. 58), considerandum est, quod nisi providentia hic homo esset munitus, dudum perisset: dæmon enim qui ipsum in ignem et in aquam mittebat, interfecisset eum omnino, nisi Deus eum refrenasset. Hieronymus (super *Miserere filio meo*). Quod autem dicit, *Et obtuli eum discipulis tuis, et non potuerunt curare eum*, latenter accusat Apostolos: cum impossibilitas curandi interdum non ad imbecillitatem curantium, sed ad eorum qui curandi sunt, fidem referatur. Chrysostomus (ubi supra). Inspice autem et aliunde ejus insipientiam, qualiter coram turba interpellat Jesum adversus discipulos. Sed ipse eos liberat

ab accusatione, defectum curationis imputans illi: ex multis enim monstratur eum infirmum in fide fuisse. Non tamen tantum in ejus personam invehitur, ne ipsum conturbaret; sed in omnes Judæos. Probabile est enim multos presentium de discipulis inconscientia cogitasse; et ideo sequitur: *Respondens Jesus ait: O generalis incredula et perversa, quousque ero vobiscum? Unusquisque patitur vos? Per hoc autem quod dicit, Unusquisque ero vobiscum?* ostendit desideratum ab eo esse moriem, et concupiscentibilem recessum. Remanens. Sciendum quoque, quia Dominus non tantum tunc exasperat pati improbitatem Judæorum, sed a longo prius tempore; et ideo hic dicit: *Unusquisque patitur vos?* ac si dicat: Quia longo tempore cœpi pati vestras improbitates, ideo indigni cœpi mea presentia. ORIGENES (tract. 8). Vel quoniam non poterant cum sanare discipuli, quasi adhuc modice fidei constati, propterea dixit, *O generalis incredula*; et quod ait, *Perversa*, ostendit quoniam ex perversitate malitia est introducta extra naturam. Puto autem, quod propter perversitatem totius humani generis, quasi gravatus malitia eorum, dixit, *Unusquisque ero vobiscum?* Hieronymus (super *O generalis perversa*). Non autem credendum est quod tædio superatus sit, et manuctus ac mitis in verba furoris eruperit; sed quod in similitudinem medici, si egrotum vident contra sua præcepta se gerere, dicat: *Unusquisque ascendam in domum tuam?* *Unusquisque artis perdam industriam, me aliud iubente, et te aliud perpetrante?* Quod autem non sit iratus homini sed vitio, ac per unum hominem Judæos arguat infidelitatis, patet ex hoc quod infert: *Afferte huc illum ad me.* Chrysostomus (hom. 58, prope med.). Postquam enim discipulos excoarctaverat, docuit patrem pueri ad spem benignam credendi, quod ab hoc malo eripietur; et ut inducatur pater ad fidem futuri miraculi, videndum monem tumultum pati ex hoc solum quod vocabatur, increpavitque; undesequitur: *Et increpavit eum Jesus.* Non ille qui patiebatur, sed demon increpatur. Remanens. In quo facto reliquit exemplum prædicatoribus, ut vitia persequantur, homines vero sublevent. Hieron. (hoc loco). Sive increpavit puerum, quia propter peccata sua a demone fuerat oppressus.

Sequitur: *Et exiit ab eo demon, et curatus est puer ex illa hora.* RABANUS (super illud, *Quia lunaticus est*). Mihi autem videtur, juxta tropologiam, lunaticus omne qui per horarum momenta mutatur ad vitia; et nunc quidem in ignem fertur, quod adulterantium corda succensa sunt, nunc in aquas, scilicet voluptatum, vel cupiditatum, quæ non valent extinguere caritatem. AUGUSTINUS de Quest. Evang. (lib. 1, cap. 22). Vel ignis ad iram pertinet, eo quod alta petat; aqua ad voluptates carnis. ORIGENES (tract. 4, in cap. 17 Matth.). De inconstantia autem peccatoris dicitur Eccl. 27: "Stultus ut luna mutatur." Et est videre in talibus impetus quondam quasi operum bonorum subrepere; aliquando autem quasi quadam abreptione spiritus a passionibus comprehenduntur, et cadunt a statu bono in quo stare putabantur. Forsitan ergo Angelus, qui sortitus est hujus lunatici custodiam, pater hujus appellatur, deprecans quasi pro filio medicum animarum, ut liberet eum qui non potest sanari a passione per verbum humile discipulorum Christi, quia non recipit eorum admonitionem veluti surdus; et ideo opus est ei Christi sermo, ut jam de cetero sine ratione non agat.

5. CHRYSOSTOMUS (hom. 58). Acceperant discipuli a Domino potestatem spirituum immundorum; et quia oblatum demoniacum curare non poterant, videtur quod in dubitationem devenissent, ne forte gratiam, quæ erat eis tradita, perdidissent; et ideo dicit: *Tunc accesserunt ad Jesum discipuli ejus secreto, et dixerunt: Quare nos non posuimus efficere illum?* Interrogant quidem singulariter, non propter verecundiam, sed quia de ineffabili et magna re erant eum interrogaturi.

Sequitur: *Dixit illis Jesus: Propter incredulitatem vestram.* HILARIUS (can. 17, ante medium). Crediderant quidem Apostoli, nondum tamen erant perfectæ fidei: nam Domino in monte demorante, et ipsis eum turbis residentibus, quidam tempor eorum fidem retardaverat. Chrysostomus (hom. 58). Unde manifestum est hinc quoniam ad discipuli in fide infirmati sunt, sed non omnes; columnæ enim illæ non adorant, scilicet Petrus, Jacobus et Joannes. Hieronymus (super *Quare nos non posuimus?*). Hoc est autem quod in alio loco Dominus

dicat (infra 21): *Quicumque in nomine meo petieritis, credentes accipietis*. Ergo quoties non accipimus, non prestantis est impossibilitas, sed poscentium culpa. CHRYSOSTOMUS (ubi supra). Sciendum tamen, quod sicut multoties accedentis fides accipere sufficit effectum miraculi; ita multoties facientium miracula sufficit virtus, etiam non credentibus illis qui expetierint miracula operari: etenim qui circa Cornelium, ex propria fide alloxerunt gratiam Spiritus sancti; ille autem mortuus qui projectus est in sepulchrum Elisei, sola virtute corporis sancti resuscitatus est. Contigit autem et tunc discipulos infirmari in fide: imperfectius enim dispositi erant ante crucem; et ideo fidem dicit hic esse causam signorum: unde subditur: *Amen quippe dico vobis: si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicatis monti huic: Transi hinc, et transibit*. HIERONYMUS (super *Si habueritis fidem*). Putant aliqui fidem grano sinapis comparatam parvam dici, cum Apostolus dicat (I. Corinth. 13): *¶ Et si habuero tantam fidem ita ut montes transferam*. „ Magna est ergo fides quæ grano sinapis comparatur. GREGORIUS, I Moral. (in præfatione expos. Job, cap. 2, in novis exempl. 4). Granum quippe sinapis nisi teratur, nequaquam virtus ejus agnoscitur: sic si virum sanctum tritura persecutionis opprimat, mox in fervorem virtutis vertitur quicquid in illo antea despicabile infirmumque videbatur. ORIGENES (tract. 4, ante med.). Vel ideo omnis fides grano sinapis comparatur, quoniam contemnitur quidem fides ab hominibus, et modicum aliquid et vile apparet: cum vero consecutum fuerit hujusmodi semen bonam animam quasi terram, fit arbor magna. Sic autem magna est prædicta lunatici infirmitas, et fortis ad curandum inter omnia mala, ut monti assimilatur, nec expellatur nisi per omnem fidem ejus qui passionem hujusmodi sanare voluerit. CHRYSOSTOMUS (hom. 58, a med.). Unde et de translatione montium mentionem facit, et ultra procedit dicens: *¶ Et nihil impossibile erit vobis*. RABANUS. Sic enim fides montem nostram capaxem donis celestibus facit, ut quæcumque volumus, facillime a fidei Domino impetrare possimus. CHRYSOSTOMUS (homil. 58, a medio). Si autem dixeris: Ubi Apostoli montes transtulerunt? il-

lud dicam, quis multa majora fecerunt, mortuos plurimos suscitantes. Dicuntur autem post Apostolos sancti quidam Apostolis minores, montes necessitate imminente transtulisse. Si autem Apostolorum tempore montes non sunt translati, hoc non fuit quia non potuerunt sed quia noluerunt, utilitate non imminente. Nec Dominus dixit quod hoc essent facturi, sed quod hoc facere possent. Probabile tamen est factum esse, sed scriptum non est; neque enim omnia miracula quæ fecerunt, scripta sunt. HIERONYMUS (super *Si habueritis fidem*). Vel montis translatio non ejus significatur quem oculis carnis aspicimus, sed illius qui a Domino translatus fuerat ex lunatico, qui per Prophetam corrumpere dicitur omnem terram. GLOSSA (interlinearis). Ut sit sensus: *Dicetis monti huic*, idest superbo diabolo, *Transi hinc*, idest ab obsessio corpore in altum maris, idest in profundum inferni, *et transibit*; *et nihil impossibile erit vobis*, idest nulla incommoditas insanabilis. AUGUSTINUS de Quæst. Evang. (lib. 1, cap. 22). Vel aliter. Ne discipuli in miraculis faciendis extollerentur in superbiam, admoniti sunt potius per humilitatem fidei, quasi per sinapis granum, elationem terrenam, quæ montis nomine significata est, curare transferre. RABANUS (super *Hoc genus demoniorum*). Dum autem docet Apostolos quomodo dæmon debeat expelli, omnes instituit ad vitam: ut scilicet noverimus graviora quæque vel immundorum spirituum vel hominum tentamenta jejuniis et orationibus esse superanda, iram quoque Domini hoc remedio singulari posse placari; unde subdit: *Hoc autem genus non ejicitur nisi per orationem et jejunium*. CHRYSOSTOMUS (hom. 58, a medio). Quod dicit non solum de genere lunaticorum, sed et de universo genere dæmonum. Jejunium enim multam sapientiam imponit, et hominem quasi Angelum de cælo constituit, et incorporeas potestates impugnat. Sed et oratione opus est, quasi principaliori. Qui enim orat ut oportet, et jejunat, non multis indiget; et ita non fit avarus, sed ad eleemosynam promptus est. Qui etiam jejunat, levis est, et vigilantior orat, et concupiscentias perniciosas extinguit, et propitium Deum facit, et animam superbiam humiliet. Qui ergo orat cum je-

junio, duplices habet alas, etiam ipsis ventis leviores. Neque enim oscitat et torpet orans (quod et multi patiuntur); sed est igne vehementior, et terra fixior; ideoque talis maxime dæmoniis adversatur; nihil enim est homine decenter orante potentius. Si autem infirmum est tibi corpus ad continen- dum jejunandum, non tamen ad orandum; et si jejunare non potes, potes tamen non lascivire. Non parvum autem est hoc, neque multum a jejunio distans. ORIGENES (tract. 4, in 17 cap. Matth., ante medium). Si ergo aliquando oportuerit nos circa curationem tale aliquid patientium permanere, non adjuvemus, neque interrogemus, neque loquamur quasi audienti spiritui immundo; sed abigamus jejuniis et orationibus nostris spiritus malignos. Glossa (ordinaria super *Nisi per orationem*). Vel hoc genus dæmonii, idest ista carnalium voluptatum mutabilitas, non vincitur nisi spiritus oratione confirmetur, et caro per jejunium maceretur. REMIGIUS. Vel jejunium hic intelligitur generale, quo non solum abstinemus a cibis, sed ab omnibus illecebris carnalibus, et peccatorum passionibus. Similiter oratio intelligenda est generalis, quæ in piis et bonis operibus consistit; de qua dicit Apostolus, 1 Thess. 5, "Sine intermissione orate."

6. REMIGIUS. Sæpe Dominus mysteria suæ passionis discipulis prædixit, ut quando acciderent, tanto levius ea ferrent quanto præcognita haberent: et ideo hic dicitur: *Conversantibus autem eis in Galilæa, dicit illis Jesus: Filius hominis tradendus est in manus hominum, et occidetur eum*. ORIGENES (tract. 4). Videntur quidem hæc illis quæ supra dixerat similia esse, ut facile quis dicat, Dominum eadem ipsa repetere; quod non est ita; tradendum enim superius non est dictum: hic autem non solum tradendum, sed etiam in manus hominum tradendum audivimus. Traditum igitur Apostolus Filium narrat a Deo Patre; sed etiam contrariæ potestates eum in manus hominum traderunt. HIERONYMUS (super *Conversantibus autem eis*). Semper autem prosperis miscet tristitia: si enim contristat eos quia occidendus est, debet lætificare, quod subditur, *Et die tertia resurget*. CHRYSOSTOMUS (homil. 59). Neque enim multum tempus dixit quo

in morte maneret; sed tertia die se dixit resurrecturum. ORIGENES (ubi supra). Prædicente autem hæc Domino, tristati sunt discipuli: unde sequitur, *Et contristati sunt vehementer*, non attendentes ad illud quod dixerat, *Et tertia die resurget*, nec considerantes quis esset cui ad destruendam mortem trium dierum tempus sufficeret. HIERONYMUS (ubi supra). Porro quod contristabantur vehementer, non de infidelitate venit: verum pro dilectione Magistri, nihil de eo sinistrum et humile patiuntur audire.

7. GLOSSA. Quia discipuli audita Domini passione contristati erant, ne aliquis passionem Christi necessitati ascriberet, non humilitati, subjungit factum, in quo Christi libertas et humilitas demonstratur: unde dicitur: *Et cum venissent Capharnaum, accesserunt qui didrachma accipiebant ad Petrum, et dixerunt ei: Magister vester non solvit didrachma?* HILARIUS (can. 17). Dominus didrachma solvere postulat, idest denarios: hoc enim omni Israël lex pro redemptione corporis et animæ constituerat in ministerio templi servientium. CHRYSOSTOMUS (hom. 59). Cum enim primogenita Ægyptiorum interfecit Deus, tunc tribum Levi pro eis accepit. Deinde quia primogenitis qui erant apud Judæos, minor; hujus tribus numerus erat, pro deficientibus in numerum, sicut jussit inferri: et ex tunc tenuit consuetudo ut primogenita vectigal hoc inferret. Quia igitur primogenitus erat Christus, videbatur autem discipulorum primus esse Petrus; ad eum accedunt. Et, ut mihi videtur, non in unaquaque civitate hoc expetebant: ideoque in Capharnaum adeunt Christum, quia ejus patria existimabatur. HIERONYMUS (super *Et cum pervenissent Capharnaum*). Vel aliter. Post Augustum Cæsarem Judæa facta est tributaria, omnes censi capite ferebantur: unde et Joseph cum Maria cognata sua professus est in Bethlehem. Rursus, quoniam Dominus nutritus erat in Nazareth, quod est oppidum Galilæe subjacens Capharnaum urbi, ibi deposcit tributum: et pro signorum magnitudine hi qui exigebant, non audebant ipsum repetere, sed discipulum conveniunt. CHRYSOSTOMUS (hom. 59). Et neque hunc cum multa vehementia, sed mansuetius: neque enim incusantes, sed interrogantes dixerunt: *Magister vester non solvit di-*

drachma? HIERONYMUS (ubi supra). Sive malitiose interrogant utrum reddat tributa, an contradicat Cæsaris voluntati. CHRYSOSTOMUS (hom. 59). Quid igitur Petrus? *Ait, Etiam*. Et his quidem dixit quoniam solvit; Christo autem non dixit, erubescens fortassis pro his ei loqui. GLOSSA. Vel aliter; Et Petrus respondit, *Etiam*; idest, ita est quod non solvit. Voluit autem Petrus Domino intimare, quod herodiani peterent census; sed Dominus prævenit eum: unde sequitur: *Et cum intrasset in domum, prævenit eum Jesus, dicens: Reges terræ a quibus recipiunt tributum vel census, idest redditum de capite, a filiis suis, an ab alienis?* HIERONYMUS (super *Prævenit eum Jesus*). Ante quidem quam Petrus suggerat, Dominus interrogat, ne scandalizentur discipuli ad postulationem tributi, cum videant eum nosse quæ absente se gesta sunt.

Sequitur. *At ille dixit, Ab alienis. Dixit illi Jesus: Ergo liberi sunt filii.* ORIGENES (tract. 4, a med.). Sermo iste duplicem habet sensum. Secundum unum enim filii regum terræ liberi sunt apud reges terræ; extranei autem extra terram liberi non sunt propter eos qui deprimunt eos, sicut Ægyptii filios Israel. Secundum alterum autem, propter hoc ipsum quod aliqui sunt alieni a filiis regum terræ, sed sunt filii Dei; liberi sunt qui manent in verbis Jesu, et cognoverunt veritatem, et veritas liberavit eos a servitute peccati. Filii autem regum terræ liberi non sunt; quoniam "qui facit peccatum, servus est peccati," Joan. 8. HIERONYMUS (super *Reges terræ*). Dominus autem noster et secundum carnem et secundum spiritum filius erat regis; vel ex David stirpe generatus, vel omnipotentis Patris Verbum: ergo tributa quasi filius regis non debebat. AUGUSTINUS de Quæst. Evang. (lib. 1, cap. 28). Dicit enim in omni regno liberos esse filios, idest non esse vectigabiles. Multo ergo magis liberi esse debent in quolibet regno terreno filii regni ipsius, sub quo sunt omnia regna terrena. CHRYSOSTOMUS (homil. 59). Si autem non erat filius, inaniter hoc exemplum induxit. Sed dicit aliquis: Filius est, sed non proprius; est ergo alienus; et si hoc exemplum non habet veritatem: ipse enim de propriis filiis disputat, ad quorum differentiam alie-

nos vocat qui non ex parentibus substantialiter nati sunt. Intende autem qualiter et hinc Christus certificata eam cognitionem quæ Petro revelata est a Deo, per quam dixit, supra 16, *Tu es Christus Filius Dei vivi*. HIERONYMUS (ubi supra). Quamvis ergo liber esset, quia tamen humilitatem carnis assumpserat, debuit omnem justitiam adimplere: unde sequitur: *Ut autem non scandalizemus eos, vade ad mare.* ORIGENES (in 17 cap. Matth. tract. 4). Consequens quoque est intelligere quoniam quoties exurgunt quidam qui per justitiam tollant nostra terrena, reges hujus terræ eos transmittunt, ut exigant a nobis quæ sunt ipsorum; et suo exemplo prohibet Dominus aliquod scandalum fieri etiam hujusmodi hominibus, sive ne amplius peccent, sive ut salventur. Filius enim Dei, qui nullum opus fecit servile, quasi habens formam servi quam propter hominem suscepit, tributum et census dedit. HIERONYMUS (super *Ut autem non scandalizemus*). Quid primum in hoc loco mirer nescio: utrum præscientiam, an magnitudinem Salvatoris: præscientiam, quod noverat habere piscem in ore staterem, et quod primus ipse capiendus esset; magnitudinem atque virtutem, si ad ejus verbum stater in ore piscis creatus est; et quod futurum erat, ipse loquendo fecerit. Ipse ergo Christus propter eximiam caritatem, et crucem sustinuit, et tributa reddidit: nos infelices qui Christi censemur nomine, et nihil tanta dignum facimus majestate: pro illius honore et tributa non reddimus, et quasi filii regis a vectigalibus immunes sumus. Hoc etiam simpliciter intellectum ædificat auditorem, dum audit Dominum tantæ fuisse paupertatis ut unde tributa pro se et Apostolo redderet, non habuerit. Quod si quis objicere voluerit, quomodo Judas in oculis portabat pecuniam; respondebimus: Rem pauperum in usus suos convertere nefas putavit, nobisque idem tribuit exemplum. CHRYSOSTOMUS (hom. 59). Vel ideo non ex repositis jubet dare, ut ostendat quod maris et piscium domineatur. ORIGENES (ubi supra). Vel quoniam Jesus non habuit imaginem Cæsaris (princeps enim hujus sæculi nihil habebat in eo), propterea non ex proprio, sed ex mari imaginem Cæsaris accepit. Non autem suscepit ipse staterem, ne-

que fecit eum sibi possessionem, ne sit aliquando imago Cæsaris apud imaginem invisibilis Dei. Vide etiam Christi prudentiam: qualiter nec renuit tributum, nec simpliciter jubet dari; sed prius ostendit se non esse obnoxium, et tunc dat: quorum unum fecit, scilicet dare tributum, ut illi, scilicet exactores, non scandalizentur; hoc autem, scilicet ut ostendat se liberum, ut non scandalizentur discipuli. Alio vero loco contemnit Pharissæorum scandalum, quando de escis disputabant; docens nos scire tempora secundum quæ oportet non contemnere eos qui scandalizantur, et secundum quæ oportet contemnere. GREGORIUS super Ezech. (hom. 7). Considerandum enim est quia in quantum sine peccato possumus, vitare proximorum scandalum debemus. Si autem de veritate scandalum sumitur, utilius permittitur nasci scandalum, quam veritas relinquatur. CHRYSOSTOMUS (hom. 59). Sicut autem stupescis de Christi virtute, ita admirare Petri fidem, quoniam rei tam difficili obedit. Ideoque de fide eum remunerans, copulavit eum sibi in tributii datione; quod fuit abundantis honoris: et hoc est quod dicitur: *Invenies staterem: illum sumens da eis pro me et te*. Glossa. Consuetudo enim erat ut unusquisque pro se didrachma redderet. Stater vero est pondus duorum didrachmatum. ORIGENES (ubi supra, paulo ante finem). Mystice autem in agro consolationis (sic enim interpretatur Capharnaum) consolatur omnem discipulum, et liberum filium esse pronuntiat, et dat ei virtutem piscandi primum piscem, ut ascendente eo, consolationem accipiat Petrus super eum quem piscatus est. HILARIUS (can. 17). Cum autem primum piscem admonetur Petrus inquirere, ascensuri ostenduntur et plures. Beatus ille primus martyr Stephanus, primus ascendit, et staterem in ore continuavit; in quo didrachma novæ prædicationis tamquam duo denarii habebantur: Dei enim gloriam et Dominum Christum in passione contuens prædicabat. HIERONYMUS (in fine Comment. in cap. 17 Matth.). Vel iste piscis primus captus, est primus Adam, qui per secundum Adam liberatur: et id quod in ore ejus, hoc est in confessione, fuit inventum, pro Petro et Domino redditur. ORIGENES (ubi supra). Cum etiam vide-

ris avarum hominem ab aliquo Petro correctum, quod abstulit de ore ejus verbum pecuniæ; dices eum ascendisse de mari, idest de fluctibus sollicitudinum avaritiæ, ad hamum rationalem; et comprehensum atque salvatum ab aliquo Petro, qui eum docuit veritatem, ut pro statere habeat imaginem Dei, idest eloquia ejus. HIERONYMUS (ubi supra). Et pulchre illud ipsum quidem datur pretium; sed divisum est: quia pro Petro quasi pro peccatore pretium reddebatur; Dominus autem noster peccatum non fecit. Ostenditur autem similitudo carnis, dum eodem et Dominus et servus pretio liberantur.

CAPUT XVIII.

1. In illa hora accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes: Quis putas major est in regno celorum? Et advocans Jesus parvulum, statuit eum in medio eorum, et dixit: Amen dico vobis: Nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum celorum. Quicumque ergo humiliterit se sicut parvulus iste, hic est major in regno celorum. Et qui suscepit unum parvulum talem in nomine meo, me suscipit: qui autem scandalizaverit unum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus et demergatur in profundum maris.

2. Vae mundo a scandalis. Necessæ est enim ut veniant scandala: verumtamen vae homini illi per quem scandalum venit. Si autem manus tua vel pes tuus scandalizat te, abscinde eum, et projice abs te. Bonum tibi est ad vitam ingredi debilem vel claudum, quam duas manus vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum. Et si oculus tuus scandalizat te, erue eum, et projice abs te. Bonum est tibi unum oculum habentem in vitam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis.

3. Videte ne contemnatis unum ex his pusillis: dico enim vobis quia angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris mei qui in cælis est. Venit enim Filius hominis salvare quod perierat. Quid vobis videtur? Si fuerint aliqui centum oves, et erraverit una ex eis; nonne reliquit nonagintanovem in montibus, et vadit querere eam que erravit? Et si contigerit ut inveniat eam; amen dico vobis, quia gaudet super eam magis quam super nonagintanovem que non erraverunt. Sic non est voluntas Patris vestrum qui in cælis est ut pereat unus de pusillis istis.

4. Si autem peccaverit in te frater tuus, vade, et corripe eum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. Si autem non te audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne

verbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ. Si autem Ecclesiæ non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.

5. Amen dico vobis: Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cælo; et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cælo. Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quæcumque petierint, fiet illis a Patre meo qui in cælis est. Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.

6. Tunc accedens Petrus ad eum, dixit: Domine, quoties peccaverit in me frater meus, et dimittam ei? Usque septies? Dicit illi Jesus: Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies.

7. Ideo assimilatum est regnum cælorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis. Et cum cepisset rationem ponere, oblitus est ei unus qui debebat ei decem millia talenta. Cum autem non haberet unde redderet, iussit eum dominus ejus venumdari, et uxorem ejus et filios et omnia quæ habebat, et reddi. Proci dens autem servus ille orabat eum, dicens: Patientiam habem in me, et omnia reddam tibi. Misertus autem dominus servi illius, dimisit eum, et debitum dimisit ei. Egressus autem servus ille, invenit unum de conservis suis, qui debebat ei centum denarios, et tenuis suffocabat eum, dicens: Redde quod debes. Et proci dens conservus ejus, rogabat eum, dicens: Patientiam habem in me, et omnia reddam tibi. Ille autem noluit; sed abiit, et misit eum in carcerem, donec redderet debitum. Videntes autem conservi ejus quæ fiebant, contristati sunt valde, et venerunt, et narraverunt domino suo omnia quæ facta fuerant. Tunc vocavit illum dominus suus, et ait illi: Serve nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me: nonne ergo oportuit et te misereri conservi tui, sicut et ego tui misertus sum? Et iratus dominus ejus tradidit eum tortoribus quoadusque redderet universum debitum. Sic et Pater meus cælestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris.

1. HIERONYMUS (in princip. Comment. in 18 cap.). Quia discipuli viderant pro Petro et Domino idem tributum redditum, ex æqualitate pretii arbitrati sunt omnibus Apostolis Petrum esse prælatum. CHRYSOSTOMUS (hom. 59). Unde passim sunt aliquid humanum; quod Evangelista designat dicens: *In illa hora accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes: Quis putas major est in regno cælorum?* Verrecundati siquidem passionem confiteri quam passi sunt, non dicunt manifeste, Petrum cur præhonorasti nobis? sed indeterminate interrogant, *Quis major est?* Quando autem tres præhonoratos viderunt, scilicet Petrum, Jacobum et Joannem in transfiguratione, nihil tale passi sunt; quando vero in unum solum

contulit honorem, tunc doluerunt. Tu autem considera primum quidem quod nihil eorum quæ sunt in terris, quærun; deinde quod postea hanc passionem deposuerunt. Nos autem neque ad defectus eorum contingere possumus: neque enim quærimus, *Quis major est in regno cælorum?* sed *Quis major est in regno terræ?* ORIGENES (Math. 18, tract. 5). In his autem imitatores discipulorum esse debemus, si quando aliquid in nobis dubium quæritur et non invenitur, ut cum omni consensu accedamus ad Jesum, qui potens est illuminare corda hominum ad intelligendum solutionem omnium quæstionum. Interroge mus etiam aliquem doctorum, qui præpositi habentur in Ecclesiis. Sciebant autem discipuli hoc interrogantes, quia non est æqualitas sanctorum in regno cælesti; sed quomodo major, et qualiter vivens minimus, hoc discere cupiebant. Vel sciebant quis esset minimus et quis magnus, ex eo quod supra Dominus dixerat; sed ex multis magnis quis esset major, hoc eis non erat manifestum. HIERONYMUS (ubi supra). Videns autem Jesus cogitationes eorum, voluit desiderium gloriæ, humilitatis contentione sanare: unde sequitur: *Et advocans Jesus parvulum, statuit eum in medio eorum.* CHRYSOSTOMUS (hom. 59 in Math.). Mihi videtur valde parvulum in medio statuere, omnibus passionibus exutum. HIERONYMUS (super *Et advocans Jesus parvulum*). Ut in eo et ætatem quæreret, et similitudinem innocentie demonstraret. Vel certe parvulum statuit in medio eorum seipsum, qui non venerat ministrari, sed ministrare, ut eis humilitatis tribueret exemplum. Alii parvulum interpretantur Spiritum sanctum, quem posuerit in cordibus discipulorum, ut superbiam in humilitatem mutaret. Sequitur: *Et dixit: Amen dico vobis: nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum.* Non præcipit Apostolis ut ætatem habeant parvulorum, sed innocentiam; et quod illi per annos possident, hi possideant per industriam; ut malitia non sapientia parvuli sint; ac si dicat: Sicut iste parvulus, cujus vobis exemplum tribuo, non perseverat in iracundia, læsus non meminit, videns pulchram mulierem, non delectatur, non aliud cogitat et aliud loquitur: sic et

vos, nisi talem habueritis innocentiam et animi puritatem, in regnum cælorum non poteritis intrare. HILARIUS (can. 18 in Matth., circa princ.). Pueros etiam credentes omnes per audientiæ fidem nuncupavit: hi enim patrem sequuntur, matrem amant, velle malum nesciunt, curam operum negligunt, non insoleseunt, non oderunt, non mentiuntur, dictis credunt, et quod audiunt, verum habent. Littera ergo sic legitur. GLOSSA. *Nisi conversi fueritis ab hac elatione et indignatione, in qua modo estis, et efficiamini omnes ita innocentes et humiles per virtutem sicut parvuli sunt per ætatem, non intrabitis in regnum cælorum:* et quandoquidem aliter non intratur, quicumque ergo humiliaverit se sicut parvulus iste, hic major est in regno cælorum: quanto enim quis erit humilior, tanto major efficitur in regno cælorum. REMIGIUS. Idest, in cognitione gratiæ, vel ecclesiastica dignitate, vel certe in æterna beatitudine. HIERONYMUS (super *Quicumque se humiliaverit*). Vel aliter. *Quicumque humiliaverit se sicut parvulus iste*, idest qui se in exemplum mei humiliaverit, hic intrabit in regnum cælorum.

Sequitur: *Et qui susceperit unum parvulum talem in nomine meo, me suscipit.* CHRYSOSTOMUS (hom. 59). Ac si dicat: Non solum si tales efficiamini, mercedem accipitis, sed et si alios tales propter me honorabitis; et honoris qui est ad illos retributionem vobis determino regnum. Magis autem quod multo majus est ponit, dicens, *Me suscipit.* HIERONYMUS (super *Qui susceperit unum parvulum*). Qui enim talis fuerit ut Christi imitetur humilitatem et innocentiam, in eo Christus suscipitur: et prudenter, ne cum delatum fuerit Apostolis, se putent honoratos, adjecit, non suo illos merito, sed Magistri honore suscipiendos. CHRYSOSTOMUS (hom. 59). Deinde facile susceptibilem hunc sermonem facit, pœnam inducens: unde sequitur: *Qui autem scandalizat unum de pusillis istis, etc.*; ac si diceret: Sicut qui hos honorant propter me, mercedem habent, ita et qui hos dehonorent, ultimam sustinebunt vindictam. Si autem convicium scandalum vocat, ne mireris, multi enim pusillanimes ex eo quod despiciuntur, scandalizati sunt. HIERONYMUS (super *Qui scandalizaverit*). Nota, quod qui scandalizatur,

parvulus est: majores enim scandala non recipiunt. Et quamquam generalis possit esse sententia adversus omnes qui aliquem scandalizant, tamen, juxta consequentiam sermonis, etiam contra Apostolos dictum intelligi potest; qui interrogando quis major esset in regno cælorum, videbantur inter se de dignitate contendere: et si in hoc vitio permansissent, poterant eos quos ad fidem vocabant, per suum scandalum perdere, dum Apostolos viderent inter se de honore pugnare. ORIGENES (Matth. 18, tr. 5). Quomodo autem qui conversus est, et factus quasi puer et minimus, est et potens scandalizari? Hoc sic possumus explanare. Omnis qui Filio Dei credit, et conversatur secundum evangelicos actus, conversus ambulat quasi puer; qui autem non convertitur ut fiat sicut puer, hunc impossibile est intrare in regnum cælorum. In omni autem credentium multitudine sunt quidam nuper conversi ut fiant sicut parvuli, nondum autem sunt facti; hi pusilli habentur in Christo, et sunt scandali receptores. HIERONYMUS (super illud *Ut suspendatur*). Quod autem dicitur, *Expedi ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus*, secundum ritum provinciæ loquitur, quo majorum criminum ista apud veteres Judæos pœna fuerat, ut in profundum ligato saxo demergeretur. Expedi autem ei: quia multo melius est pro culpa brevem recipere pœnam, quam æternis servari cruciatibus. CHRYSOSTOMUS (homil. 59). Consequens autem erat prioribus dicere, *Me non suscipit*, quod erat omni pœna amarius: sed quia crassi erant, et prædicta pœna eos non movebat, comparisonem exempli cogniti manifestat præparatam pœnam; propter hoc enim dicit quod expedit ei hoc sustinere, quoniam eos alia gravior pœna expectat. HILARIUS (can. 18 in Matth.). Mystice autem mola opus labor est cæcitatibus: nam clausis jumentorum oculis aguntur in gyrum: et sub asini quidem nomine frequenter Gentes cognominatas reperimus, qui cæci laboris ignorantia continentur. Judæis autem scientiæ iter in lege præstitum est; qui si Christi Apostolos scandalizaverint, rectius, alligata collo mola asinaria, demersi in mari fuissent, idest Gentium labore depressi ignorantia sæculi demonstrarentur: quia illis tolerabilius

fuerat nescisse Christum, quam Prophetarum Dominum non recepisse. GREGORIUS, lib. 11 Moral. (super illud Job 8: "Ingredieris in abundantia sepulcrum: cap. 17 in nov. exempl.). Vel aliter. Quid per mare nisi sæculum, quid per molam asinariam nisi actio terrena significatur? quæ cum colla mentis per stulta desideria stringit, hanc in laboris circuitum mittit. Sunt utique nonnulli qui dum terrenas actiones deserunt, et ad contemplationis studia humilitate postposita ultra intelligentiæ vires surgunt, non solum se in errorem dejiciunt, sed infirmos quoque de gremio veritatis dividunt. Qui ergo unum de minimis meis scandalizat, melius ei fuerat, ligata collo mola asinaria, in mare projici: quia nimirum perversæ menti expeditius esse potuisset ut occupata mundo terrena negotia ageret, quam per contemplationis studia ad multo- rum perniciem vacaret. AUGUSTINUS de Quæst. Evang. (lib. 1, cap. 24). Vel aliter: *Qui scandalizaverit unum ex pusillis istis*, idest ex humilibus, quales vult esse discipulos suos, non obtemperando, vel etiam contradicendo (sicut de Alexandro Apostolus dicit, 2 Tim. 4), *expedit ei ut mola asinaria suspendatur in collo ejus, et præcipietur in profundum maris*; idest congruit ei ut cupiditas rerum temporalium, cui stulti et cæci alligantur, eum devinctum pondere suo deducat ad interitum.

2. GLOSSA. Dixerat Dominus, quod expedit ei qui scandalizat, ut suspendatur mola asinaria in collo ejus: cujus rationem assignans, subdit: *Væ mundo a scandalis*, idest propter scandala. ORIGENES (tract. 5 in Matth., cap. 18). Hoc non de elementis mundi intelligamus; sed hic homines, qui sunt in mundo, dicuntur mundus. Non sunt autem discipuli Christi de hoc mundo: unde non potest eis esse a scandalis væ: nam etsi multa sunt scandala, non tangunt eum qui non est de hoc mundo. Si autem adhuc est de hoc mundo, propterea quod diligit mundum, et quæ sunt in eo; tanta scandala comprehendunt eum quantis fuerat obligatus in mundo.

Sequitur: *Necesse est enim ut veniant scandala*. CHRYSOSTOMUS (homil. 66). Cum autem dicit, *Necesse est*, non destruit libertatem arbitrii, neque necessitati aliquarum rerum supponit; sed quod

omnino futurum est, prædicit. Scandala quidem sunt prohibitiones rectæ viæ. Non autem prædictio Christi scandala inducit: neque enim quia prædixit, propter hoc fit; sed quia omnino futurum erat, propter hoc prædixit. Sed dicit aliquis: Si omnes corrigantur, et nullus sit qui scandala afferat, nonne mendacii arguetur hic sermo? Nequaquam: quia enim prævidit inemendatos futuros homines esse, propter hoc dixit: *Necesse est ut veniant scandala*: idest omnino venient. Si autem corrigendi essent, non dixisset, GLOSSA (interlin.). Vel *necesse est ut veniant scandala*, quia sunt necessaria, idest utilia, ut per hoc qui probati sunt, manifesti fiant. CHRYSOSTOMUS (hom. 60). Scandala enim erigunt homines, et acutiores eos faciunt; et eum qui cadit, velocius erigunt, in quantum scilicet ingerunt sollicitudinem. HILARIUS (can. 18). Vel humilitas passionis scandalum mundo est, quod sub deformitate crucis æternæ gloriæ Dominum voluit accipere. Et quid mundo tam periculosum quam non recepisse Christum? Ideo vero necesse ait venire scandala, quia ad sacramentum reddendæ nobis æternitatis, omnis in eo passionis humilitas esset complenda. ORIGENES (ubi supra, a med.). Vel venientia scandala sunt angeli Satanae. Nec tamen putes secundum naturam vel substantiam esse hujusmodi scandala; sed libertas arbitrii in quibusdam genuit scandalum, nolens suscipere pro virtute laborem. Non potest autem esse verum bonum, nisi habeat impugnationem mali. Sic ergo necesse est venire scandala, sicut necesse est sustinere malitiam cælestium; quæ tanto magis irritantur, quanto magis verbum Christi in hominibus invalescens expellit ab eis malignas virtutes. Quærent autem organa per quæ scandala operentur, quibus est magis væ: nam multo pejus erit ei qui scandalizat quam ei qui scandalizatur; unde sequitur: *Veruntamen vae homini illi per quem scandalum venit*. HIERONYMUS (super *Si manus tua scandalizat*). Ac si dicat: *Væ homini illi qui vitio suo facit ut per se fiat quod necesse est ut in mundo fiat*. Simulque per generalem sententiam percutitur Judas qui prodicioni animum preparaverat. HILARIUS (can. 18). Vel sub hominis nuncupatione actorem scandalii hujus quod est circa

passionem Christi, Judaicum populum designat, per quem omne huic mundo periculum comparatur, ut Christum in passione abnegent, quem lex et Prophetæ passibilem prædicaverunt. Chrysostomus (homil. 60 in Matth.). Ut autem discas quod non sunt absolutæ necessitatibus scandala, audi quæ sequuntur: *Si autem manus tua vel pes tuus scandalizat te, etc.* Non autem hoc de membris corporalibus dicit, sed de amicis, quos in ordine necessariorum membrorum habemus: nihil est enim ita nocivum ut conversatio mala. Rabanus (super *Si oculus*). Scandalum quippe sermo græcus est, quod nos offendiculum vel ruinam et impactionem pedis dicere possumus. Ille ergo scandalizat fratrem qui si dicto factoque minus recto occasionem ruinæ faciat. Hieronymus (ubi supra). Igitur omnis truncatur affectus, et universa propinquitas amputatur: ne per occasionem pietatis unusquisque credentium scandalis pateat. Si, inquit, ita est tibi conjunctus ut manus, pes et oculus, et est utilis atque sollicitus et acutus ad perspicendum: scandalum autem tibi faciat, et propter morum dissonantiam te pertrahat in gehennam: melius est ut propinquitate ejus careas et emolumentis carnalibus, quam dum vis lucrifacere cognatos et necessarios, causam habeas ruinarum. Novit enim unusquisque credentium quid sibi noceat, vel in quo sollicitetur ac sæpe tentetur: melius est enim vitam solitariam ducere, quam ob vitæ præsentis necessaria vitam æternam perdere. Origenes (Matth. 18, tract. 5). Vel sacerdotes rationabiliter possunt dici Ecclesiæ oculus, quoniam speculatores habentur; diaconi autem ceterique, manus, quia per eos opera spiritualia geruntur; populus autem sunt pedes corporis Ecclesiæ; quibus omnibus parcere non oportet, si scandalum Ecclesiæ facti fuerint. Vel actus animæ, peccans manus intelligitur; et incessus animæ, peccans pes, et visus animæ, peccans oculus: quos oportet præcidere, si scandalum præbent; frequenter enim ipsa opera membrorum pro membris in Scriptura ponuntur.

3. Hieronymus (super *Videte ne contemnatis*). Supra dixerat Dominus per manum et pedem et oculum, omnes propinquitates et necessitudines quæ scandalum facere poterant amputandas.

Austeritatem itaque sententiæ subjecto præcepto temperavit, dicens: *Videte ne contemnatis unum ex his pusillis*: ac si dicat: Quantum in vobis est nolite contemnere: sed post vestram salutem etiam illorum querite sanitatem. Sin autem perseverantes in peccatis videritis, melius est vos salvos fieri quam perire cum multis. Chrysostomus (hom. 60). Vel aliter. Sicut fugere malos, ita honorare bonos magnam habet lucrum. Supra ergo docuit scandalizantium abscindere amicitias; hic autem docet exhibere sanctis honorem et procuracionem. Glossa. Vel aliter. Quia tantum malum provenit ex scandalizatis fratribus, *videte ne contemnatis unum ex his pusillis*. Origenes (ut supra). Pusilli autem sunt qui nuper in Christo sunt nati; aut tales qui permanent sine profectu, quasi nuper nati. Non autem habuit necesse mandare Christus de perfectioribus fidelibus non contemnendis, sed de pusillis; sicut et supra dixerat: *Si quis scandalizaverit unum ex pusillis istis*. Alius autem forte dicit: Pusillum hic dicit perfectum, secundum quod alibi ait (Luc. 22): "Qui minimus fuerit in vobis, hic erit major." Chrysostomus (hom. 60). Vel quia perfecti parvuli apud multos æstimantur, scilicet pauperes et contemptibiles. Origenes (ubi supra). Sed huic expositioni non videtur convenire quod dicitur, *Si quis scandalizaverit unum ex pusillis istis*: perfectus enim non scandalizatur nec perit. Sed qui hanc expositionem æstimat veram, dicit quod justo homini anima vertibilis est, et scandalizatur aliquando, etsi non facile. Glossa. Ideo autem non sunt contemnendi, quia adeo cari sunt Deo quod Angeli sunt eis ad custodiam deputati: unde sequitur: *Dico enim vobis, quia Angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris mei qui in cælis est*. Origenes (Matth. 18, tract. 5). Quidam volunt ex eo dari hominibus Angelum adjutorem ex quo per lavacrum regenerationis nati sunt infantes in Christo; dicentes non esse credibile, incredulis et errantibus præesse Angelum sanctum; sed tempore infidelitatis et peccatorum est homo sub angelis Satanas. Alii autem volunt mox cum quis fuerit natus eorum qui præcogniti sunt a Deo, accipere sibi præpositum Angelum. Hieronymus (sup. *Videte ne contemnatis*). Magna enim

dignitas animarum ut unaquæque habeat ab ortu natiuitatis in custodiam sui Angelum delegatum. CHRYSOSTOMUS (homil. 60). Hic autem non de quibuscumque Angelis loquitur, sed de superioribus. Cum enim dicat, *Vident faciem Patris mei*; nihil aliud ostendit quam magis liberam præsentiam et maiorem eorum apud Deum. GREGORIUS in homil. (34 in Evang.). Dionysius autem dicit, quod ex minoribus Angelorum agminibus ad explendum ministerium vel visibiliter vel invisibiliter mittuntur: nam superiora illa agmina usum exterioris ministerii nequaquam habent. GREGORIUS, 2 Moral. (c. 3, vel 2 in nov. exempl.). Et faciem ergo Patris Angeli semper vident; et tamen ad nos veniunt: quia ad nos spirituali præsentia foras exeunt, et tamen ibi se unde recesserant, per internam contemplationem servant: neque enim sic a divina visione foras exeunt ut internæ contemplationis gaudiis priventur. HILARIUS (can. 18). Salvandorum igitur per Christum orationes Angeli Deo quotidie offerunt: ergo periculose ille contemnitur ejus desideria ac postulationes ad æternum et invisibilem Deum Angelorum famulatu ac ministerio pervehuntur. AUGUSTINUS, ult. de Civ. Dei (cap. 29). Vel Angeli nostri dicuntur qui sunt Angeli Dei. Dei sunt, quia Deum non reliquerunt; nostri sunt, quia suos cives nos habere coperunt. Sicut ergo nunc illi vident Deum; ita et nos sumus visuri facie ad faciem: de qua visione dicit Joannes (Epist. 1, capite 3): "Videbimus eum sicuti est." Facies enim Dei manifestatio ejus intelligenda est; non aliquod tale membrum, quale nos habemus in corpore, atque isto nomine nuncupamus. CHRYSOSTOMUS (homilia 60). Rursus aliam rationem ponit, quare pusilli non sint contemnendi, priore maiorem, dicens: *Venit enim Filius hominis salvare quod perierat*. REMIGIUS. Quasi dicat: Non contemnatis pusillos, quia ego pro hominibus homo fieri dignatus sum. Cum enim dicit, *Quod perierat*, subintelligendum est genus humanum: omnia enim elementa suum ordinem servant; sed homo erravit, quia suum ordinem perdidit. CHRYSOSTOMUS (ubi supra). Deinde ad hanc rationem parabolam copulat, per quam et Patrem inducit salutem hominum volentem, dicens: *Quid vobis videtur si fue-*

rint alicui centum oves? GREGORIUS in hom. (34 in Evang.). Hoc ad ipsum auctorem hominum pertinet: quia enim centenerius perfectus est numerus, ipse centum oves habuit, cum Angelorum et hominum substantiam creavit. HILARIUS (can. 18). Ovis autem una homo intelligendus est, et sub homine universitas sentienda est; in unius enim Adæ errore, omne hominum genus aberravit. Igitur et quærens hominem Christus est, et nonagintanovem relictæ cælestis gloriæ multitudo est. GREGORIUS (ut supra). Dicit autem Evangelista eas relictas in montibus, ut significet in excelsis: quia nimirum oves quæ non perierant, in sublimibus stabant. BEDA. Ovem ergo Dominus invenit, quando hominem restauravit: et super eam inventam majus gaudium est in cælo, quam super nonagintanovem: quia major materia divinæ laudis est in restauratione hominum, quam in creatione Angelorum. Mirabiliter enim Angelos creavit, sed mirabilius hominem restauravit. RABANUS (super *Si fuerint alicui centum oves*). Nota, quod unum deest a novem ut decem sint, et a nonagintanovem ut centum sint. Variari ergo per brevitatem et magnitudinem numeri possunt, quibus unum deest ut perficiantur; ipsum vero unum sine varietate in se manens, cum accesserit, ceteros perficit. Et ut perfecta summa ovium integraretur in cælo, homo perditus quærebatur in terra. HIERONYMUS. Alii vero nonagintanovem ovibus, justorum putant numerum intelligi, et in una ovicula perfectorum; secundum quod in alio loco dixerat (supra 9): *Non veni vocare justos, sed peccatores*. GREGORIUS in hom. (34 in Evang.). Considerandum autem nobis est cur Dominus plus de conversis peccatoribus quam de stantibus justis gaudium esse fateatur: quia scilicet plerumque pigri remanent ad exercenda bona præcipua qui valde sibi securi sunt, quod nulla commiserunt mala graviora. At contra nonnumquam hi qui se aliquid egisse illicite meminerunt, ex ipso suo dolore compuncti inardescunt in amorem Dei; et quia se errasse a Deo considerant, damna præcedentia lucris subsequentibus recompensant; sic et dux in prælio plus eum militem diligit qui post fugam conversus hostem fortiter premit, quam illum

qui nunquam terga præbuit, et nunquam aliquid fortiter fecit. Sed et sunt quidam iusti, de quibus tantum est gaudium ut eis nullus pœnitens præponi possit; qui etsi non sint sibi malorum consocii, tamen licita respuunt, et in omnibus se humiliant. Quantum ergo gaudium est si humiliter plangat iustus, cum gaudium sit si quod male gessit, damnatus in iustus? BEDA. Vel per nonagintanovem oves quas in montibus reliquit, superbos significat, quibus ad perfectionem unitas deest. Cum ergo inveniret peccatorem, magis super eum gaudet, idest suos gaudere facit, quam super justos falsos. HIERONYMUS (super *Sic non est voluntas ante Patrem*). Quod autem subditur, *Sic non est voluntas*, refertur ad superius propositum, de quo dixerat: *Videte ne contemnatis unum de pusillis istis*: et docet idcirco parabolam positam, ut pusilli non contemnuntur. In eo autem quod dicit, *Non est voluntas ante Patrem*, etc., ostendit quod quotiescumque peccaverit aliquis ex pusillis, non voluntate Patris perit.

4. CHRYSOSTOMUS (hom. 61, in principio). Quia superius vehementem sermonem adversus scandalizantes proposuit, undique eos terrens; ne rursus hi quibus scandala inferuntur, sic fiant resupini ut totum contemnentes, in aliud vitium incidant, scilicet negligentia; ac per omnia sibi parci volentes, in elationem incidant: hic Dominus eos comprimit, et redargutionem fieri jubet, dicens: *Si autem peccaverit in te frater tuus, vade, et corripe eum inter te et ipsum solum*. AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 16, in princ.). Admonet nos quidem Dominus noster non negligere invicem peccata nostra, non querendo quid reprehendas, sed videndo quid corrigas. Debemus enim amando corripere, non nocendi aviditate, sed studio corrigendi. Si neglexeris, pejor eo factus es. Ille injuriam faciendo, gravi seipsum vulnere percussit; tu vulnus fratris contemnis: pejor es tacendo, quam ille conviciando. AUGUSTINUS, 1 de Civit. Dei (cap. 9). Plerumque enim a malis docendis et admonendis, aliquando etiam objurgandis et corripiendis male dissimulatur; vel cum laboris piget, vel cum eorum inimicitias devitamus, ne impediatur et noceant in istis temporalibus rebus, sive quas adipisci adhuc nostra cupiditas appetit, sive

quas adhuc amittere formidat infirmitas. Si autem propterea quisque objurgandis et corripiendis male agentibus parcit, quia opportunius tempus inquiritur, vel eisdem ipsis metuit, ne deteriores ex hoc efficiantur, vel ad bonam vitam et piam erudiendos impediatur alios infirmos, aut premant atque avertant a fide; non videtur esse cupiditatis occasio, sed consilium caritatis. Longe autem graviores habent causas Ecclesiarum præpositi qui in Ecclesiis constituti sunt ut non parcant objurgando peccata: nec ideo tamen ab hujuscemodi culpa penitus alienus est qui, licet præpositus non sit, in eis tamen quibus vitæ hujus necessitate conjungitur, multa monenda vel arguenda novit et negligit: devitans eorum offensiones propter illa quibus in hac vita non indebite utitur, sed plusquam debuit delectatur. CHRYSOSTOMUS (homil. 61, parum a princ.). Considerandum autem, quod quandoque Dominus eum quem contristavit, ad eum qui contristatus est ducit, sicut cum dicit (supra 5): *Si recordatus fueris quod frater tuus habet aliquid adversum te, vade reconciliari fratri tuo*. Quandoque autem eum qui injusta passus est, jubet dimittere proximo; sicut ibi (supra 6): *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*. Hic autem alium excogitat modum: eum enim qui contristatus est, ducit ad eum qui contristavit; et ideo dicit: *Si peccaverit in te frater tuus*: quia enim ille qui injusta fecit, non facile veniret ad excusationem, verecundatus, hunc qui passus est ad illum trahit; et non simpliciter, sed ut corrigat quod factum est; unde dicit: *Vade et corripe eum*. RABANUS (hoc loco). Non passim jubet peccanti dimittere, sed audienti, idest obedienti et pœnitentiam agenti: ne vel difficilis sit venia, vel remissa indulgentia. CHRYSOSTOMUS (hom. 61 in Matth.). Non autem dicit, *Accusa*, neque *Increpa*, neque *Vindictas expete*; sed *Argue*; idest, rememora sibi peccatum, dic ei quæ ab eo passus es. Ipse enim ira et verecundia detinetur, ebrius factus quasi gravi somno. Unde oportet te, qui sanus es, ad illum qui ægrotat addre. HIERONYMUS (super *Si peccaverit in te frater*). Sciendum tamen, quod si peccaverit in vos frater vester, et in qualibet causa vos læserit, dimittendi ha-

betis potestatem, immo necessitatem: quia præcipitur ut debitoribus nostris debita dimittamus: propter quod et hic dicitur: *Si peccaverit in te frater tuus*. Si autem in Deum quis peccaverit, non est nostri arbitrii. Nos e contrario, in Dei injuria benigni sumus, in nostris contumeliis exercemus odia. CHRYSOSTOMUS (homil. 61). Ideo autem præcipit arguere ei qui passus est injuriam, et non alii; quia ille qui fecit injuriam, ab eo mansuetus sustinet; et maxime cum solus eum corripit. Cum enim qui vindictam expetere debebat, hic salutis videtur diligentiam habere, maxime hoc eum potest propitium facere. AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 16, ante med.). Quando ergo in nos aliquis peccat, habeamus magnam curam, non pro nobis, nam gloriosum est injuriam oblivisci; sed obliviscere injuriam tuam, non vulnus fratris tui: ergo corripe inter te et ipsum solum, studens correctioni, parcens pudori. Forte enim præ verecundia incipit defendere peccatum suum et quem vis facere correctiorem, facis pejorem. HIERONYMUS (ubi sup.). Corripiendus est enim seorsum frater, ne si semel pudorem atque verecundiam amiserit, permaneat in peccato. AUGUSTINUS de verb. Dom. (sermone 16). Apostolus autem dicit (1 Thess. 5): "Peccantem coram omnibus argue, ut et ceteri timorem habeant." Aliquando ergo scias corripiendum esse fratrem inter te et fratrem solum, aliquando autem coram omnibus. Quid autem ante facere debeamus, intendite et videte. *Si peccaverit, inquit, in te frater tuus, corripe eum inter te et ipsum solum*. Quare? Quia in te peccavit? Quid est, in te peccavit? Tu scis quia peccavit: quia enim secretum fuit quando in te peccavit, secretum quare cum corrigis quæ peccavit. Nam si solus nosti quia peccavit in te, et eum vis coram omnibus arguere, non es corrector, sed proditor. Peccavit ergo in te frater tuus; sed si tu solus nosti, tunc vere in te solum peccavit: nam si multis audientibus tibi fecit injuriam, et in illos peccavit, quos testes suæ iniquitatis effecit. Ergo ipsa corripienda sunt coram omnibus, quæ peccantur coram omnibus: ipsa corripienda sunt secretius quæ peccantur secretius. Distribuite tempora, et concordate Scripturas. Quare autem proximum corrigis? Quia tu doles quod pec-

caverit in te? Absit. Si autem amore tui id facis, nihil facis; si amore illius facis, optime facis. Denique in ipsis verbis attende cujus amore id facere debeas: utrum tui, an illius: sequitur enim: *Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum*. Ergo propter illum fac, ut lucreris illum. Agnosce, quia in hominem peccando periisti: nam si non perieras, quomodo te lucratus est? Nemo ergo contemnat quando peccat in fratrem. CHRYSOSTOMUS (hom. 61 in Matth.). In quo etiam demonstratur quod inimicitia damnum est commune; et propter hoc non dixit quod ille lucratus est seipsum, sed quod tu lucratus es eum: ex quo ostendit quoniam et tu et ille damnum passi eratis ex discordia. HIERONYMUS (ubi supra). Per salutem enim alterius nobis quoque acquiritur salus. CHRYSOSTOMUS (ut supra). Quid autem facere debeas si non persuadeatur, subditur: *Si autem te non audierit, adhibe tecum unum vel duos*. Quanto enim inverecundior fuerit et pertinacior, tanto magis nos ad medicinam studere oportet, non ad iram et odium. Etenim medicus cum viderit morbum non remitti, non desistit, sed tunc magis præparatur ad curandum. Vide autem qualiter non vindictæ gratia hæc correptio fit, sed emendationis: et propter hoc non confestim jubet duos accipere, sed quando ipse corrigi non voluerit; neque tunc ad eum mittit multitudinem, sed unum vel duos; et ad hoc legis testimonium inducit, dicens: *Ut in ore duorum testimonium vel trium stet omne verbum*; quasi dicat: Habes jam testimonium quia totum fecisti quod tuum erat. HIERONYMUS (ibid.). Vel intelligendum est hoc modo: Si te audire noluerit, adhibeatur unus frater tantum: quod si nec illum audierit, adhibeatur et tertius: vel corrigendi studio, ut scilicet vel admonitione aut pudore corrigatur; vel conveniendi subtestibus. GLOSSA. Vel si dixerit, non esse peccatum, ut probent illud esse peccatum. HIERONYMUS (ibidem). Porro si nec illos audire voluerit, tunc multis dicendum est, ut detestationi eum habeant; ut qui non potuit pudore salvari, salvetur opprobriis: unde sequitur: *Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ*. CHRYSOSTOMUS (hom. 61). Idest his qui Ecclesiæ præsident. GLOSSA. Vel dici toti Ecclesiæ, ut majorem erubescerentiam patiantur. Post

hæcomniasequitur excommunicatio, quæ fieri debet per os Ecclesiæ, idest per sacerdotem; quo excommunicante, tota Ecclesia cum eo operatur: unde sequitur: *Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.* AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 16). Idest, noli illum jam deputare in numero fratrum tuorum; nec sic tamen salus ejus negligenda est: nam et ipsos ethnicos, idest gentiles et paganos, in numero quidem fratrum non deputamus, sed tamen eorum salutem semper inquirimus. CHRYSOSTOMUS (homil. 61). Nihil tamen tale præcipit Dominus observandum in his qui extra Ecclesiam sunt, quale præcipit hic de fratribus corripiendis. Sed de exterioribus dicit (supra 5): *Si quis percusserit te in una maxilla, præbe ei et aliam*; quod et Paulus dicit (1 Corinth. 5): "Quid mihi est de his qui foris sunt, judicare?" Fratres autem et arguere et avertere jubet. HIERONYMUS (ubi supra). Quod autem dicit, *Sicut ethnicus et publicanus*, ostenditur majoris esse detestationis qui sub nomine fidelis agit opera infidelium, quam hi qui aperte gentiles sunt. Publicani enim vocantur qui sæculi sectantur lucra, et exigunt vectigalia per negotiationes et fraudes, ac furta scelerata atque perjuria. ORIG. (tract. 6 in Matth., cap. 18). Videamus autem ne forte sententia hæc, non de quocumque peccato posita sit: quid enim si aliquis peccaverit aliquod peccatorum quæ sunt ad mortem: puta masculorum concubitor factus, adulter, homicida, aut mollis: numquid talem rationis est arguere solum ad solum? Et, si audierit, statim eum dicere lucrefactum: et non prius expulerit eum de Ecclesia, nisi postquam coram testibus argutus, et ab Ecclesia, persisterit in actu priori? Alius autem respiciens ad immensam misericordiam Christi, dicit quoniam cum verba Christi nullam faciant differentiam peccatorum, contra Christi misericordiam faciunt qui hæc ad minima tantum peccata pertinere distinguunt. Alius contra, caute ipsa verba considerans, non de omni peccato hæc dicta defendet: quoniam qui grandia illa peccata facit, non est frater, sed nominatur frater; cum quo, secundum Apostolum, non oportet nec cibum sumere. Sicut autem negligentibus peccandi

occasionem dant qui ad omne peccatum hoc pertinere exponunt; sic e contra qui docet in minimis et non mortiferis peccatis peccantem post argutionem testium vel Ecclesiæ, fieri oportere sicut ethnicum et publicanum, aliquid crudelitatis videtur inducere. Utrum enim omnino pereat, pronuntiare non possumus. Primum, quia qui ter argutus non cbedivit, potest in quarto obedire; deinde, quia aliquando non secundum opera hominis redditur ei, sed amplius quam peccavit, quod expedit in hoc mundo; demum quia non dixit solum, *Sit sicut ethnicus et publicanus*; sed *Sit tibi*. Qui ergo in peccato levi correctus ter, non se emendat, nos quidem debemus eum habere sicut ethnicum et publicanum, abstinentes ab eo, ut confundatur. An autem etiam a Deo quasi publicanus et ethnicus judicetur, non est nostrum pronuntiare, sed est in iudicio Dei.

5. HIERONYMUS (super *Amen dico vobis*). Quia dixerat: *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus*; et poterit contempti fratris hæc esse responsio, vel tacita cogitatio: Si me despicias, et ego te despicio; si me condemnas, et tu mea sententia condemnaberis; potestatem tribuit Apostolis ut sciant qui talibus condemnantur, humanam sententiam divina sententia corroborari: unde dicitur: *Amen dico vobis: quicumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in celo: et quicumque solveritis super terram, erunt soluta et in celo.* ORIGENES (tract. 6 in 18 cap. Matth.). Non dixit, In cælis, sicut Petro, sed *In celo*, uno: quia non sunt tantæ perfectionis sicut Petrus. HILARIUS (can. 18). Per hoc tamen ad terrorem maximi metus, quo ad præsens omnes continentur, immobile severitatis apostolicæ iudicium demonstravit; ut quos in terris alligaverint, idest peccatorum nodis innexos reliquerint, et quos solverint, concessionem scilicet veniæ acceperint in salutem, hi in cælis ligati sint vel soluti. CHRYSOSTOMUS (homil. 61). Et notandum, quod non dixit primati Ecclesiæ, Liga talem; sed, Si ligaveritis, indissolubilia erunt ligamina; quasi hoc ejus iudicio dimittens. Vide autem qualiter incorrigibilem dupplicibus colligavit necessitatibus: scilicet et pœna quæ est hic, scilicet projectione ab Ecclesia, quam supra po-

mit, dicens, *Sit tibi sicut ethnicus*; et supplicio futuro, quod est ligatum esse in cælo: ut multitudine iudiciorum dissolvat fratris iram. AUGUSTINUS de verb. Domini (serm. 16). Vel aliter. Cœpisti habere fratrem tuum tamquam publicanum, ligans eum in terra: sed ut iuste alliges, vide: nam iniusta vincula dirumpit iustitia. Cum autem correxeris, et concordaveris cum fratre tuo, solvisti illum in terra: cum solveris in terra, solutus erit et in cælo. Multum prestat non tibi sed illi, quia multum nocuit non tibi sed sibi. GLOSSA (ordinaria). Non solum autem de excommunicatione, sed etiam de omni petitione quæ fit a consentientibus in unitate Ecclesiæ, dat confirmationem, cum subdit: *Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram, vel pœnitentem recipiendo, vel superbum abjiciendo, de omni re quam petierint, fiet illis a Patre meo qui in cælis est*. Per hoc autem quod dicit, *Qui in cælis est*, eum super omnia esse ostendit, et per hoc complere eum posse quod petitur. Vel *in cælis est*, idest in sanctis; quod valet ad probandum, quod fiet illis quicquid petierint quod dignum sit, quia illum apud se habent a quo petunt. Unde rata est sententia consentientium, quia Deus cum eis habitat; et ideo sequitur: *Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum*. CHRYSOSTOMUS (hom. 61). Vel quia dixerat, *Fiet illis a Patre meo*, ut ostendat se etiam esse datorem simul cum Patre, subdit: *Ubi enim sunt duo vel tres*. ORIGENES (ubi supra). Non autem dixit, *In medio eorum ero*, sed *sum*: mox enim ut aliqui consenserint, Christus invenitur in eis. HILARIUS (can. 18). Ipse enim qui pax atque caritas est, sedem atque habitationem in bonis atque pacificis voluntatibus collocabit. HIERONYMUS (super *Si duo ex vobis consenserint*). Vel aliter. Omnis superior sermo ad concordiam nos provocaverat; igitur et præmium pollicetur, ut sollicitius festinemus ad pacem, cum se dicat inter duos vel tres medium fore. CHRYSOSTOMUS (homil. 61). Non autem dixit simpliciter, *Ubi congregati fuerint*; sed addit: *In nomine meo*; quasi dicat: Si quis me principalem causam amicitiae ad proximum habuerit, cum eo ero, si et in aliis virtuosus erit. Quomodo ergo non

ibi consentientes consequuntur id quod petunt? Primo quidem, quia non expeditia petunt. Secundo, quia indigni sunt qui petunt, et ea quæ sunt a seipsis non inferunt: unde dicit, *Si duo ex vobis*, qui evangelicam ostenditis conversationem. Tertio, quia adversus eos qui contristaverunt orant vindictam quærentes. Quarto, quia petunt misericordiam peccantibus qui non pœnituerunt. ORIGENES (Matth. 18, tract. 6). Et ista est etiam causa propter quam non exaudimur orantes, quia non consentimus nobis per omnia super terram, neque dogmate neque conversatione. Sicut enim in musicis, nisi fuerit convenientia vocum, non delectat audientem sic in Ecclesia, nisi consensum habuerit, non delectatur Deus in ea, nec audit voces eorum. HIERONYMUS (ubi supra). Possumus autem et hoc spiritualiter intelligere, quod ubi spiritus et anima corpusque consenserint, et non intra se bellum diversarum habuerint voluntatum, de omni re quam petierint, impetrent a Patre: nulli enim dubium est quin bonarum rerum postulatio sit, ubi corpus vult habere ea quæ spiritus. ORIGENES (Matth. 18, tract. 6). Vel in quo duo testamenta consentiunt sibi, ejus invenitur oratio de omni re acceptabilis Deo.

6. HIERONYMUS (super *Quoties peccavit in me?*). Supra dixerat Dominus, *Videte ne contemnatis unum de pusillis istis*; et addecerat: *Si peccaverit in te frater tuus, etc.*; et præmium repromiserat, dicens: *Si duo ex vobis, etc.*; unde provocatus Apostolus Petrus interrogat; et hoc est quod dicitur: *Tunc accedens ad eum Petrus, dixit: Domine, quoties peccaverit in me frater meus, et dimittam ei?* et cum interrogatione profert sententiam, dicens, *Usque septies?* CHRYSOSTOMUS (hom. 62). Putavit quidem Petrus aliquid se magnum dicere. Sed quid amator hominum Christus responderit, subditur: *Dicit illi Jesus: Non tibi dico usque septies; sed usque septuagies septies*. AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 16). Audeo dicere: Et si septuagies octies peccaverit, ignoscas; et si centies; et omnino quoties peccaverit, ignosce. Si enim Christus millia peccatorum invenit, et tamen omnia donavit; noli subducere misericordiam. Ait enim Apostolus (Col. 3): "Donantes vobismetipsis, si quis ad-

versus aliquem habet querelam, sicut et Deus in Christo donavit nobis. CHRYSOSTOMUS (ubi supra). Cum ergo dicit, *Usque septuagies septies*, non numerum determinatum ponit, ut numero concludat remissionem; sed quod continue et semper est significavit. AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 15). Non tamen sine causa Dominus *Septuagies septies* dixit: nam lex decem præceptis commendatur: lex enim per decem, peccatum per undecim significatur, quia transgressio denarii est. Septem autem solet pro toto computari, quia septem diebus volvit tempus. Duc autem septies undecim, fiunt septuagies septies. Omnia ergo peccata dimitti voluit, quia ea septuagesimo septimo numero præsignavit. ORIGENES (tr. 6). Vel quia numerus sex videtur esse operis et laboris, septimus autem repausationis, dicit remissionem fieri oportere fratribus in hoc mundo degentibus, et secundum res hujus mundi peccantibus. Si autem aliquis ultra ea peccata peccaverit, jam non habebit remissionem. HIERONYMUS (ubi supra). Vel intelligendum est *septuagies septies*, id est quadringentis nonaginta vicibus: ut toties peccanti fratri dimitteret quoties ille peccare posset. RABANUS. Aliter tamen datur venia petenti fratri: ut nobis scilicet socia caritate communicet, sicut Joseph fratribus; aliter inimico persequenti, ut bonum ei velimus, et si licet, faciamus, ut David lugens Saul.

7. CHRYSOSTOMUS (homil. 62). Ne aliquis existimaret magnum quid et grave Dominum injunxisse, cum dicit dimitendum usque septuagies septies, adjectit parabolam. HIERONYMUS (hoc loco). Familiare enim est Syris, et maxime Palæstinis, ad omnem sermonem suum parabolam jungere: ut quod per simplex præceptum ab auditoribus teneri non potest, per similitudinem exemploque teneatur: unde dicitur: *Ideo assimilatum est regnum cælorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis*. ORIGENES (Matth. 18, tract. 6). Filius Dei, sicut est sapientia, justitia et veritas, ita ipse est regnum; non autem alicujus eorum quæ sunt deorsum, sed omnium quæ sunt sursum: in quorum sensibus justitia et ceteræ virtutes regnant; qui facti sunt cæli per hoc quod portant cælestis imaginem. Hoc ergo re-

gnum cælorum, id est Filius Dei quando factus est in similitudinem carnis peccati, tunc similis factus est homini regi, uniens hominem sibi. REMIGIUS. Vel regnum cælorum congrue sancta Ecclesia intelligitur, in qua Dominus operatur hoc quod in ista parabola loquitur. Nominem autem hominis aliquando designatur pater, sicut ibi, *Simile est regnum cælorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo*; aliquando vero designatur Filius: hic autem utrumque intelligi potest. et Pater et Filius qui sunt unus Deus. Deus autem rex dicitur, cuncta quæ creavit regendo et gubernando. ORIGENES (tract. 6). Servi autem hi soli sunt, quantum ad istas parabolas, qui dispensatores verbi habentur, et quibus hoc est commissum, ut negotientur. REMIGIUS. Vel per servos hujus hominis regis, designantur omnes homines, quos ad laudandum se creavit, quibusque legem naturæ dedit; cum quibus rationem ponit, quando vitam et mores et actus singulorum discutit, ut unicuique secundum quod gessit tribuat; unde sequitur: *Et cum cepisset rationem ponere, oblatus est ei unus qui debebat decem millia talenta*. ORIGENES (tr. 6 in 18 c. Matth.). Omnis autem vitæ nostræ ratio ponenda est a rege, quando omnes nos præsentari oportuerit ante tribunal Christi. Nec hoc dicimus ut suspicio sit ne forte res ipsa necessarium habeat longum tempus. Volens enim Deus ventilare omnium mentes, cito omnia ab omnibus omni tempore gesta, singulis quibuscumque faciet in mentem venire, ineffabili quadam virtute. Dicit autem: *Et cum cepisset rationem ponere*, quia initium judicii est ut incipiat a domo Dei. In principio ergo ponendæ rationis oblatus est debitor talentorum multorum, qui scilicet multa fecerat damna, et magna ei erant injuncta, et nullum attulit lucrum: qui forsitan tot talenta perdidit quantos perdidit homines; et ideo talentorum multorum est factus debitor, quoniam secutus est mulierem super talentum plumbi sedentem, cujus nomen iniquitas. HIERONYMUS (super *Oblatus est unus qui debebat*). Scio quosdam istum qui debebat decem millia talenta, diabolum interpretari, cujus uxorem et filios venundandos, perseverante illo in malitia, insipientiam et malas cogitationes intelligi volunt. Si-

cut enim uxor iusti dicitur sapientia: sic uxor iniusti et peccatoris appellatur stultitia. Sed quomodo ei dimittat Dominus decem millia talenta, et ille nobis conservis suis decem denarios non dimiserit, nec ecclesiasticæ interpretationis est, nec a prudentibus viris recipienda. AUGUSTINUS de verb. Domini (serm. 15 a med.). Ideo dicendum est quod, quia lex in decem præceptis commendatur, ille debebat decem millia talentorum: per quod omnia peccata significat, quæ secundum legem fiunt. REMIGIUS. Homo autem sua voluntate et sponte peccans, suo conatu nullo modo surgere valet: et non habet unde reddat, quia nihil in se invenit per quod se a peccatis solvat: unde sequitur: *Cum autem non haberet unde redderet, jussit eum dominus venumdari, et uxorem ejus et filios et omnia quæ habebat, et reddi.* Uxor quidem stulti est stultitia, et carnis voluptas seu cupiditas. AUGUSTINUS de Quæst. Evang. (lib. I, cap. 25). Per hoc ergo significatur, transgressorem decalogi pro cupiditate et pravis operibus tamquam uxore et filiis, pœnas solvere debuisse; quod est pretium ejus: pretium enim venditi est supplicium damnati. CHRYSOSTOMUS (hom. 62). Hoc autem non ex crudelitate jussit, sed ex ineffabili affectione. Vult enim eum terere per has minas, ut supplicet, et non vendatur; quod et factum ostenditur, cum subditur: *Procidens autem servus ille rogabat eum, dicens: Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi.* REMIGIUS. His autem verbis humiliatio et satisfactio peccatoris demonstratur dum dicitur, *Procidens.* In hoc vero quod dicit, *Patientiam habe in me,* vox exprimitur peccatoris poscentis tempus vivendi, et spatium corrigendi. Est autem larga Dei benignitas et clementia erga peccatores conversos: quoniam ipse semper paratus est per baptismum aut penitentiam peccata dimittere: unde sequitur: *Miserus autem dominus servi illius, dimisit eum, et debitum dimisit ei.* CHRYSOSTOMUS (homil. 62 in Matth.). Vide autem divini amoris superabundantiam: petit servus solius temporis dilationem: ipse autem majus eo quod petiti dedit; dimissionem et concessionem totius mutui. Volebat autem et a principio dare; sed nolebat solum suum esse donum, sed et supplicationis illius, ut non incoronatus ab-

scedat. Ideo autem artequam rationem poneret, debitum non dimisit, quia docere voluit a quantis debitis eum liberat, ut saltem ita ad conservos mansuetior fieret. Et quidem usque ad hæc quæ præmissa sunt acceptabilis fuit: etenim confessus est, et promisit se reddere debitum, et procidens rogavit, et debiti magnitudinem cognovit. Sed quæ postea fecit, indigna fuere prioribus: sequitur enim: *Egressus autem servus ille invenit unum de conservis suis, qui debebat ei. centum denarios.* AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 15). Quod autem dicitur quod debebat ei centum denarios, ab eodem numero, scilicet decem, sumitur, qui est numerus legis: nam et centum centies fiunt decem millia: et decies deni sunt centum; et illa decem millia talentorum et illi decies deni a legitimo numero non recedunt: in quo utroque invenies peccata. Uterque est ergo debitor, uterque veniæ deprecator: omnis enim homo et debitor est Dei, et debitorem habet fratrem suum. CHRYSOSTOMUS (hom. 62). Tanta autem differentia est peccatorum quæ committuntur in hominem et quæ committuntur in Deum, quanta est differentia decem millium talentorum et centum denariorum: magis autem et multo plus; quod patet ex differentia personarum, et a paucitate peccantium. Homine enim vidente, et desistimus, et pigritamur peccare; Deo autem vidente secundum unumquemque diem non abstinimus; sed agimus inordinabiliter omnia et loquimur. Non hinc autem solum graviora apparent peccata in Deum, sed etiam: e beneficio quo sumus potiti ab ipso: fecit enim nos esse, et omnia propter nos operatus est: animam rationalem nobis inspiravit, Filium suum misit, cælum nobis aperuit, et nos filios suos fecit. Numquid ergo si unaquaque die moreremur pro illo, retribuere ei aliquid dignum? Nequaquam; sed hoc rursus ad utilitatem nostram pertineret. Nos autem e contrario in legibus ejus offendimus. REMIGIUS. Sic ergo per debitorem decem millium talentorum designantur illi qui majora crimina committunt; per debitorem autem centum denariorum, qui minora committit. HIERONYMUS (super *Oblatus est ei unus*). Quod ut manifestius fiat, dicamus sub exemplo: Si quis vestrum commiserit adulterium, homicidium, sa-

crilegium, majora crimina decem milium talentorum roganti dimittuntur, si et ipse dimittat minora peccantibus. AUGUSTINUS de verb. Dom. (ser. 15). Sed ille servus ingratus, iniquus, noluit præstare quod illi indigno præstitum fuit: sequitur enim: *Et tenens suffocabat eum, dicens: Redde quod debes.* REMIGIUS. Idest acriter insistebat, ut vindictam ab eo exigeret. ORIGENES (in cap. 18 Matth., tract. 6). Ideo, ut arbitrator, suffocabat, quoniam a rege exierat: non enim suffocaret conservum suum, si non exisset a rege. CHRYSOSTOMUS (hom. 62). Per hoc etiam quod dicitur *Egressus*, ostenditur quod non post multum tempus, sed confestim; adhuc quasi in auribus habens beneficium, in malitiam abusus est liberatione a proprio domino sibi data. Quid igitur ille fecerit, subditur: *Et procidens conservus ejus rogabat eum, dicens: Patientiam habe in me, et omnia redam tibi.* ORIGENES (ubi supra). Considera subtilitatem Scripturæ: quoniam servus multorum debitor talentorum procidens adoravit Regem; qui autem centum debebat denarios, procidens non adorabat, sed rogabat conservum, dicens: *Patientiam habe.* CHRYSOSTOMUS (in hom. 62). Sed neque hæc verba ingratus servus reveritus est, quibus salvatus est: sequitur enim, *Ille autem noluit.* AUGUSTINUS de Quæst. Evangel. (lib. 1, cap. 25). Idest, tenuit contra eum hunc animum, ut supplicium illi vellet.

Sed abiit. REMIGIUS. Idest, magis iræxarsit, ut ab eo vindictam exigeret. *Et misit eum in carcerem donec redderet debitum;* idest, apprehenso fratre, vindictam ab eo exegit. CHRYSOSTOMUS (ubi supra). Vide domini caritatem, et servi crudelitatem: hic pro decem millibus talentis, hic autem pro centum denariis: hic conservum, hic autem dominum rogabat: et hic quidem totalem absolutionem accepit, ille autem solam dilationem petebat: nec tamen hoc dedit. Condoluerunt qui non debebant: unde sequitur: *Videntes autem conservi ejus quæ fiebant, contristati sunt valde.* AUGUSTINUS de Quæst. Evang. (lib. 1, cap. 25). Per conservos intelligitur Ecclesia, quæ illum solvit, et illum ligat. REMIGIUS. Vel conservi forte Angeli sunt intelligendi, aut prædicatores sanctæ Ecclesiæ: sive quicumque fideles, qui videntes aliquem fratrem remissionem

peccatorum adeptum, non velle misereri conservi sui, contristantur de ejus perditione. Sequitur: *Et venerunt et narraverunt domino quæ facta fuerant.* Veniunt quidem non corpore, sed corde. Domino autem narrare, est dolores et contristationes cordis in suo affectu demonstrare. Sequitur: *Tunc vocavit eum dominus suus.* Vocavit quidem per sententiam mortis, et ab hoc sæculo migrare jussit; et dixit ei: *Serve nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me.* CHRYSOSTOMUS (hom. 62). Et quando quidem decem millia talenta debebat, non vocavit eum nequam, neque est conviciatus, sed misertus; quando autem contra conservum ingratus est effectus, tunc dicitur, *Serve nequam;* et hoc est quod dicitur: *Nonne ergo oportuit et te misereri conservi tui?* REMIGIUS. Et sciendum, quia servus ille nullum responsum legitur domino dedisse: in quo demonstratur quod in die judicii, et statim post hanc vitam, omne argumentum excusationis cessabit. CHRYSOSTOMUS (homil. 62). Quia vero beneficio non est factus melior, relinquitur ut poena corrigatur: unde sequitur: *Et iratus dominus ejus tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet universum debitum.* Non autem simpliciter dixit, *Tradidit eum,* sed *iratus:* quod non posuit quando jussit eum vendi: non enim hoc erat iræ, sed magis amoris ad correptionem; nunc autem hæc sententia est supplicii et pœnæ. REMIGIUS. Tunc enim dicitur Deus irasci quando adversus peccatores vindicat. Tortores autem dicuntur dæmones, quia semper ad hoc parati sunt ut perditas animas suscipiant, et in poena æternæ damnationis eas torqueant. Numquid autem postquam aliquis demersus fuerit in æternam damnationem, poterit invenire spatium corrigendi aut aditum exeundi? Non; sed quousque ponitur pro infinito; et est sensus: Semper solvet, sed nunquam persolvet, et semper pœnam luet. CHRYSOSTOMUS (homil. 62). Per hoc ergo ostenditur quod continue, idest æternaliter, punietur, neque reddet aliquando. Quamvis autem irrevocabilia sint charismata et Dei vocationes, tamen tantum valuit malitia ut et hanc legem solvere videatur. AUGUSTINUS de verb. Domini (serm. 15, a med.). Dicit enim Deus (Luc. 6): "Dimittite, et dimittetur vobis;" sed ego prior dimisi,

dimitte vel postea: nam si non dimiseris, revocabo te, et quicquid tibi dimiseram, replicabo tibi: non enim fallit aut fallitur Christus, qui subiecit, dicens: *Sic et Pater meus celestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris*. Melius est enim ut clamet ore, et dimittas in corde, quam sis blandus ore et crudelis in corde. Ideo enim Dominus subdit, *De cordibus vestris*, ut si per caritatem impositis disciplinam, de corde lenitas non recedat. Quid enim tam pium, quam medicus ferrens ferramentum? Sævit in vulnus, ut homo curetur: quia si vulnus palpatur, homo perditur. HIERONYMUS (in fine Comment. in cap. 18 Matth.). Ideo et Dominus addidit, *De cordibus vestris*, ut omnem simulationem fictæ pacis averteret. Præcipit ergo Dominus Petro, sub comparatione regis, domini et servi qui debitor decem millium talentorum a domino rogans veniam impetraverat, ut ipse quoque dimittat et conservis suis minora peccantibus. ORIGENES (ubi supra). Vult etiam docere faciles nos esse ad indulgendum eis qui nocuerunt nobis; maxime si satisfaciant, et deprecantur sibi veniam dari. RABANUS (sup. *Oblatus est ei unus*). Allegorice autem servus hic qui decem millia talentorum debuit, Judaicus est populus decalogo legis astrictus: cui Dominus sæpius dimisit debita, quando in angustiis constituti illius misericordiam deprecabantur; sed liberati omnes debitores atrociter repetebant, et a gentili populo, quasi sibi obnoxio, circumcissionem et caeremonias legis expetebant; sed et Prophetas et Apostolos crudeliter trucidabant. Unde tradidit eos Dominus in manus Romanorum, vel malignorum spirituum, qui æternis cruciatibus eos punirent.

CAPUT XIX.

1. Et factum est, cum consummasset Jesus sermones istos, migravit a Galilea, et venit in fines Judææ trans Jordanem, et secutæ sunt eum turbe multe, et curavit eos ibi. Et accesserunt ad eum Pharisei tentantes eum et dicentes: Si licet homini dimittere uxorem suam quacumque ex causa? Qui respondens ait eis: Non legistis quia qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos? Et dixit: Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et e-

runt duo in carne una. Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet. Dicunt illi: Quid ergo Moyses mandavit dari libellum repudi, et dimittere? Ait illis: Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras; ab initio autem non fuit sic.

2. Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, moechatur; et qui dimissam duxerit, moechatur.

3. Dicunt ei discipuli ejus: Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere. Qui dixit illis: Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est. Sunt enim eunuchi qui de matris utero sic nati sunt, et sunt eunuchi qui facti sunt ab hominibus, et sunt eunuchi qui seipsos castraverunt propter regnum celorum. Qui potest capere, capiat.

4. Tunc oblatis sunt ei parvuli, ut manus eis imponeret et oraret. Discipuli autem increpabant eos. Jesus vero ait eis: Sinite parvulos, et nolite eos prohibere ad me venire: talium est enim regnum celorum. Et cum imposuisset eis manus, abiit inde.

5. Et ecce unus accedens ait illi: Magister bone, quid boni faciam ut habeam vitam æternam? Qui dixit ei: Quid me interrogas de bono? Unus est bonus, Deus. Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata. Dicit illi, Quæ? Jesus autem dixit: Non homicidium facies, non adulterabis, non facies furtum, non falsum testimonium dices, honora patrem tuum et matrem, diliges proximum tuum sicut teipsum. Dicit illi adolescens: Omnia hæc custodivi a juventute mea: quid adhuc mihi deest? Ait illi Jesus: Si vis perfectus esse, vade, et vende omnia quæ habes, et da pauperibus; et habebis thesaurum in celo: et veni, sequere me. Cum audisset autem adolescens verbum, abiit tristis: erat enim habens multas possessiones.

6. Jesus autem dixit discipulis suis: Amen dico vobis, quia dives difficile intrabit in regnum celorum. Et iterum dico vobis: Facilius est camelum per foramen acus transire quam divitem intrare in regnum celorum. Auditibus autem his, discipuli mirabantur valde, dicentes: Quis ergo poterit salvus esse? Aspiciebat autem Jesus dixit illis: Apud homines hoc impossibile est; apud Deum autem omnia possibilia sunt.

7. Tunc respondens Petrus dixit: Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te: quid ergo erit nobis? Jesus autem dixit illis: Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Et omnis qui reliquerit domum vel fratres aut sorores aut patrem aut matrem aut uxorem aut filios aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit. Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi.

1. CHRYSOSTOMUS (in hom. 68). Dominus prius Judæam relinquens propter illorum æmulationem, nunc ibidem jam

immoratur: quia passio in proximo futura erat. Non tamen ad Judæam interim ascendit, sed in terminos Judææ: unde dicitur: *Et factum est, cum consummasset Jesus sermones istos, migravit a Galilæa.* RABANUS (hoc loco). Hic ergo incipit narrare quæ in Judæa fecit, docuit, sive passus est: et primo quidem trans Jordanem ad orientem; deinde etiam trans Jordanem, quando venit Jericho et Bethphage et Jerusalem: unde sequitur: *Et venit in fines Judææ trans Jordanem.* CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 32, in opere imp.). Quasi justus dominus omnium, qui sic diligit alios servos, ut alios non contemnat. REMIGIUS. Sciendum est autem, quod omnis illa Israelitarum provincia, generaliter Judæa dicebatur, ad comparisonem aliarum gentium. Verumtamen meridiana ejus plaga in qua habitabat tribus Juda, et tribus Benjamin, specialiter dicebatur Judæa, ad distinctionem aliarum regionum, quæ in ipsa provincia continebantur, idest Samaria, Galilæa, Decapolis, et reliquæ aliæ.

Sequitur: *Et secutæ sunt eum turbæ multe.* CHRYSOSTOMUS super Matth. (ibidem). Perducebant eum quasi parvuli filii patrem peregre longe proficiscentem. Ipse autem tamquam pater proficiscens, pignora caritatis filiis reliquit remedia sanitatum: unde dicitur: *Et curavit eos.* CHRYSOSTOMUS (in homil. 63). Considerandum etiam, quod neque doctrina verborum continue Dominus insistit, nec signorum operationi; sed nunc quidem hoc, nunc autem illud facit: ut a signis credibilis appareret in his quæ dicebat; ex sermonum autem doctrina utilitas quæ erat in signis ostenderetur. ORIGENES (tract. 7). Sanabat autem Dominus turbas trans Jordanem, ubi baptismus dabatur. Vere enim omnes a spiritualibus infirmitatibus salvantur etiam in baptismo; et quidem multi sequuntur Christum sicut turbæ, tamen non surgentes, ut Matthæus, qui surgens secutus est Dominum. RABANUS. Curat etiam Galilæos in Judæa finibus ut peccata Gentium in eam veniam quæ Judææ parabatur, admitteret. CHRYSOSTOMUS (in hom. 63). Curabat siquidem Christus homines, et illis benefaciens, et per eos multis aliis. Horum enim sanatio aliis erat occasio divinæ cognitionis: sed non Pharisæis qui ex signis duriores fiebant: unde

sequitur: *Et accesserunt ad eum Pharisei tentantes eum, et dicentes: Si licet hominibus dimittere uxorem suam quacumque ex causa?* HIERONYMUS (in princ. Omm. in 19 c. Matth.). Ut quasi cornuto eum teneant syllogismo, et quodcumque responderet, pateat captioni. Si dixerit dimittendam uxorem qualibet ex causa, et ducendam aliam: pudicitie prædicator sibi videtur dicere contraria. Sin autem responderit non omnem ob causam debere dimitti, quasi sacrilegii reus tenebitur, et adversus doctrinam Moysi et Dei facere. CHRYSOSTOMUS in hom. 63. Intuere autem ex modo etiam interrogationis malitiam. Dominus enim supra de lege hac disputaverat; ipsi autem quasi jam nullo dicto interrogant, scilicet opinantes quod oblitus esset eorum quæ dixerat. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 32 in opere imperf.). Sicut autem si videas hominem assidue amicitias medicorum colentem, intelligis quia infirmus est; sic et cum videas virum sive mulierem de dimittendis uxoribus aut viris interrogantes, cognosce quia vir ille lascivus est, mulier illa meretrix est: nam in matrimonio castitas delectatur, libido autem quasi vinculo conjugii alligata torquetur. Sciebant autem quoniam nullam causam idoneam habebant circa dimittendas uxores, præter solam turpitudinem, et alias atque alias sibi jungebant. Timuerunt autem interrogare ex quibus causis, ne seipsos infra angustias certarum causarum astringerent; sed interrogaverunt: si ex omnibus causis licet: scientes, quia modum nescit nec infra terminos unius conjugii capit libido; sed quanto magis exercetur, magis accenditur. ORIGENES (tract. 7 in Matth.). Tentato autem Domino, nullus discipulorum ejus, qui positus est ad docendum, graviter ferat si tentatus fuerit a quibusdam: tamen et tentatoribus respondet dogmata pietatis. HIERONYMUS (ubi supra). Sic autem responsionem temperat ut decipulam eorum transeat, Scripturam sanctam adducens in testimonium, et naturalem legem, primamque Dei sententiam secundæ opponens: unde sequitur: *Qui respondens ait eis: Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos?* Hoc in exordio Genesis scriptum est. Dicendo autem masculum et feminam, ostendit secunda vitanda

conjugia: non enim ait, Masculum et feminas, quod ex priorum repudio quærebatur, sed *Masculum et feminam*; ut unus conjugii consortia necterentur. RABANUS (super *Erunt duo in carne una*). Salubri autem consilio Dei factum est ut sui corporis portionem vir amplecteretur in femina, nec a se putaret esse diversum quod de se cognosceret fabricatum. CHRYSOSTOMUS (super Matth. homilia 32 in opere imp.). Si ergo ad hoc Deus marem et feminam ex uno creavit ut sint unum; quare ergo et de cetero vir et mulier non ex uno utero nascuntur, sicut volatilia quædam? Quia Deus masculum quidem creavit et feminam propter necessitatem filiorum generandorum; tamen semper fuit castitatis amator et continentie auctor. Ideo illum typum non servavit in omnibus; ut si quidem vult homo nubere, secundum primam dispositionem creationis humanæ, intelligat quid est vir et uxor; si autem noluerit nubere, non habebit necessitatem nubendi propter conjunctionem nativitatis, ne forte videatur per suam continentiam alterum perdere, qui nolebat esse continens; sicut Dominus post conjunctum matrimonium jubet ne alter altero nolente se separet. CHRYSOSTOMUS (in homil. 63). Non solum autem ex modo creationis, sed etiam ex modo legislationis monstravit quoniam unum oportet uni conjungi, et nunquam rescindi: unde sequitur: *Et dixit: Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ*. HIERONYMUS (super *Qui respondens ait illis*). Similiter ait, *Uxori*, non *Uxoribus*: et expresse subditur: *Erunt duo in carne una*. Præmium enim esse nuptiarum ex duobus unam carnem, scilicet prolis fieri. GLOSSA (interlinearis). Vel *in carne una*, idest in carnali copula. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 32 in opere imperf.). Si ergo quia ex viro est uxor, et ex una carne sunt ambo, relinquet homo patrem suum et matrem; major nunc caritas debet esse inter fratres et sorores: quia hi quidem ex eisdem parentibus exeunt, illi autem ex diversis. Sed hoc magnum est nimis, quia fortior est Dei constitutio quam virtus naturæ. Non enim præcepta Dei naturæ subjecta sunt; sed natura Dei præceptis obtemperat. Deinde fratres ex uno nascuntur, ut diversas vias pe-

tant, vir autem et uxor ex diversis nascuntur, ut in unum convenient. Ordo etiam naturæ Dei ordinationem sequitur. Quod enim est in arboribus humor, hoc est in hominibus amor. Humor autem de radicibus ascendit in herbam et sursum transmittitur in semen. Ideo parentes quidem diligunt, sed non sic diliguntur a filiis: homo enim non ad parentes, sed ad procreandos filios transmittit affectum: et hoc est quod dicitur: *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ*. CHRYSOSTOMUS in homil. (63). Vide etiam sapientiam Doctoris. Interrogatus enim, *Si licet*, non confestim dixit, Non licet, ut non turbarentur; sed per probationem hoc constituit. Deus enim a principio masculum et feminam fecit, et non simpliciter eos conjunxit, sed matrem jussit dimittere et patrem; et non simpliciter virum mulieri dixit advenire, sed conjungi; ex ipso modo locutionis indivisibilitatem ostendens. Sed et majorem copulam adjunxit, cum dixit: *Et erunt duo in carne una*. AUGUSTINUS, 9 super Genesim ad litteram (cap. 19). Hæc tamen verbæ cum primi hominis fuisse Scripturam testetur, Dominus tamen hic Deum hoc dixisse declarat, ut hinc intelligeremus propter extasim quæ præcesserat in Adam, hoc divinitus tamquam Prophetam dicere potuisse. REMIGIUS. Mysterium enim hoc esse Apostolus dicit in Christo et Ecclesia; Dominus enim Jesus Christus quasi Patrem deseruit cum de cælis ad terram descendit, et matrem deseruit, idest synagogam, propter infidelitatem; et adhæsit uxori suæ, sanctæ scilicet Ecclesiæ; et sunt duo in carne una, idest Christi et Ecclesia in uno corpore. CHRYSOSTOMUS in hom. 63. Postquam vero veteris legis et verba et facta induxit, cum potestate jam et ipse interpretatur et legem inducit dicens: *Itaque jam non sunt duo, sed una caro*. Sicut enim qui spiritaliter se diligunt, una anima esse dicuntur, dicente Scriptura (Act. 4): "Omnium credentium erat cor unum et anima una"; sic vir et uxor qui carnaliter se diligunt, una caro esse dicuntur. Quemadmodum igitur carnem incidere est sordidum, ita et mulierem dividere est iniquum. AUGUSTINUS, 14 de Civit. (cap. 22). Unum etiam dicuntur, vel propter conjunctionem, vel propter

originem feminæ, quæ de masculo latere creata est. CHRYSOSTOMUS in hom. 63. Ulterius autem et Deus induxit, dicens: *Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet*: demonstrans, quod et præter naturam et præter legem est uxorem dimittere: præter naturam quidem, quia una caro dividitur; præter legem autem, quoniam Deo copulante et jubente non dividi, uxor dimittitur. HIERONYMUS (super *Quod Deus conjunxit*). Deus enim conjunxit, unam faciendo carnem viri et feminæ: hanc ergo homo non potest separare, sed solus Deus. Homo separat, quando propter desiderium secundæ uxoris prima dimittitur: Deus separat, qui et conjunxerat, quando ex consensu propter servitutem Dei sic habemus uxores quasi non habentes. AUGUSTINUS contra Faustum (lib. 19, cap. 29). Ecce Judæi ex libris Moysi convincuntur non esse uxorem dimittendam, qui secundum voluntatem legis Moysi arbitrabantur se facere cum dimitterent. Simul et illud hic, ipso Christo attestante, cognoscimus, Deum fecisse et conjunxisse masculum et feminam, quod Manichæi negando damnantur, Christi Evangelio resistentes. CHRYSOSTOMUS super Matthæum (hom. 32 in op. imperf.). Gravis est autem fornicariis interpretatio castitatis: sed contra rationem respondere non possunt; veritati tamen credere non acquiescunt. Conferunt ergo se ad patrocinium Moysi; sicut homines malam causam habentes confugiunt ad potentes viros, ut si per justitiam non possunt, vincant per personam; unde sequitur: *Dicunt illi: Quid ergo Moyses mandavit dari libellum repudii, et dimittere?* HIERONYMUS (super *Moyses mandavit*). Aperiunt calumniam quam paraverant: licet Dominus non propriam sententiam protulerit, sed veteris historiæ et mandatorum Dei fuerit recordatus. CHRYSOSTOMUS (in hom. 63). Si autem Dominus alienus esset a veteri testamento, non decertasset pro Moyse, neque quæ sua sunt monstrasset veteribus convenire. Sed ineffabilis Christi sapientia et pro his excusando respondit: unde sequitur: *Et ait illis: Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras*. In quo liberat Moysen ab accusatione, et totum in illorum caput convertit. AUGUSTINUS contra Faustum (l. 19, c. 29). Quanta enim erat duritia, quæ nec per

libelli interpositionem, ubi dissuadendi locus justis et prudentibus tribuebatur, solvi et flecti posset ad recipiendam vel revocandam conjugii caritatem? Porro qua calliditate reprehendunt Manichæi Moysen, tamquam conjugia dirimentem per libellum repudii, et laudant Christum tamquam ejus vinculum confirmantem? cum secundum suam sacrilegam scientiam, Moysen laudare debuerint separatam quod conjunxerat diabolus, et Christum vituperare diaboli ligamenta solidantem. CHRYSOSTOMUS (hom. 63). Denique quia grave erat quod dictum erat, statim reducit sermonem ad antiquam legem, dicens: *Ab initio autem non fuit sic*. HIERONYMUS (super *Moyses ad duritiam cordis*). Quod dicit, hujusmodi est. Numquid potest Deus sibi esse contrarius, ut aliud ante jusserit, et sententiam suam novo frangat imperio? Non ita sentiendum est: sed Moyses cum videret propter desiderium conjugum secundarum, quæ illis ditiores vel juniores vel pulchrioribus essent, primas uxores interfici, aut malam vitam ducere, maluit indulgere dissidium, quam odia et homicidia perseverare. Simulque considera, quod non dixit: *Propter duritiam cordis vestri permisit vobis Deus*, sed *Moyses*; ut, juxta Apostolum, consilium esset hominis, non imperium Dei. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 32 in op. imperf.). Propterea bene dixit, quod Moyses hoc permisit, non præcepit. Quod enim præcipimus, semper volumus: quod autem permittimus, nolentes indulgemus; quia malam voluntatem hominum ad plenum prohibere non possumus. Permisit ergo vobis facere mala, ne faceretis pejora: ergo hoc vobis permittendo, non vobis Dei justitiam demonstravit, sed a peccato abstulit culpam peccandi; ut quasi secundum legem agentibus vobis, peccatum vestrum non videatur esse peccatum.

2. CHRYSOSTOMUS in hom. (63). Quia os illorum oppilaverat, jam cum auctoritate legem inducit, dicens: *Dico autem vobis quia quicumque dimiserit uxorem suam nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mæchatur*. ORIGENES (tract. 7). Forte autem dicit aliquis, quoniam Jesus dicens, *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem*, permisit uxorem dimittere, quemadmodum Moyses: quem retulit propter duritiam cordis Judæo-

rum hoc præcepisse. Sed ad hoc respondendum, quoniam; si secundum legem adultera lapidatur, non secundum hoc intelligitur res turpis, propter quam Moyses permittit libellum repudii; nec enim in causa adulterii oportebat libellum dare repudii. Sed forsitan Moyses omnem culpam mulieris turpem rem appellavit; quæ si inventa fuerit in uxore, scribitur ei libellus repudii. Quærendum est autem: Si propter solam causam fornicationis dimittere jubet uxorem, quid est, si mulier non fuerit fornicata, sed aliud quid gravius fecerit: puta venefica inveniatur, aut interfectorix filiorum? Sed Dominus exponens rem, alibi (supra 5) dixit: *Qui dimiserit, excepta causa fornicationis, facit eam mœcham*, dans ei occasionem secundarum nuptiarum. Hieronymus (super *Qui dimiserit uxorem*). Sola ergo fornicatio est quæ uxoris vincit affectum: immo cum illa unam carnem in aliam dividerit, et se fornicatione separaverit a marito, non debet teneri, ne virum quoque sub maledictione faciat: dicente Scriptura, Prov. 18: " Qui adulteram tenet, stultus et impius est. " Chrysostomus super Matth. (hom. 32 in op. imp.). Sicut enim crudelis est et iniquus qui castam dimittit; sic fatuus et iniquus qui retinet meretricem; nam patronus turpitudinis est qui crimen celat uxoris. Augustinus de adulterinis Conjugiis (lib. 2, cap. 9). Non tamen erit turpis nec difficilis, etiam post patrata et purgata adulteria, reconciliatio conjugii, ubi per claves regni cælorum non dubitatur fieri remissio peccatorum: non ut post viri divortium adultera revocetur, sed ut post Christi consortium adultera non vocetur. Chrysostomus super Matth. (hom. 33 in op. imp.). Omnis autem res per quas causas nascitur, per ipsas solvit. Matrimonium autem non facit coitus, sed voluntas: et ideo non solvit illud separatio corporis, sed separatio voluntatis. Ideo qui dimittit conjugem suam, et aliam non accipit, adhuc maritus est: nam etsi corpore jam separatus est, tamen adhuc voluntate conjunctus est. Cum ergo aliam acceperit, tunc plane dimittit: et ideo Dominus non dicit, Qui dimittit, mœchatur, sed *Qui alteram ducit*. Rabanus. Una ergo solummodo carnalis est causa, idest fornicatio; una spiritualis, hoc est timor Dei,

ut uxor dimittatur. Nulla autem causa est ut, vivente ea quæ relicta est, alia ducatur. Hieronymus (super *Qui dimiserit uxorem*). Poterat autem accidere ut aliquis calumniam faceret innocenti uxori, et ob secundam copulam nuptiarum veteri crimen impingeret. Ideo sic priorem dimittere jubetur uxorem ut secundam, prima vivente, non habeat. Nec non quia poterat evenire ut, juxta eandem legem, uxor quoque marito daret repudium, eadem cautela præcipitur ne secundum accipiat virum: et quia meretrix, et quæ semel fuerat adultera, opprobrium non timebat, secundo non nubere præcipitur viro. Quod si talem duxerit, sub adulterii crimine sit: unde sequitur: *Et qui dimissam duxerit, mœchatur*. Glossa (ordinaria). Accipientem terret: quia adultera non timet opprobrium.

3. Hieronymus (super *Si ita est, non expedit nubere*). Grave pondus uxor est, si excepta causa fornicationis, eam dimittere non licet. Quid enim si temulenta fuerit, si iracunda, si malis moribus, tenenda erit? Videntes ergo Apostoli grave uxorum jugum, proferunt motum animi sui: unde dicitur: *Dicunt ei discipuli ejus: Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere*. Chrysostomus in homil. 63. Levius enim est contra concupiscentiam præliari et contra seipsum, quam ad mulierem malam. Chrysostomus super Matth. (hom. 32 in opere imperf.). Non autem dixit Dominus, quia expedit; sed magis consensit quod non expedit; sed infirmitatem carnis consideravit; unde sequitur: *Qui dixit eis: Non omnes capiunt verbum istud*, idest, non omnes hoc possunt. Hieronymus (super *Non omnes capiunt*). Nemo autem putet sub hoc verbo quod addit, *Sed quibus datum est*, vel fatum vel fortunam introduci: quod hi sunt virgines quos ad hoc casus adduxit. Sed his datum est a Deo qui petierunt, qui voluerunt, qui ut acciperent, laboraverunt. Chrysostomus super Matth. (hom. 32 in op. imperf.). Ideo ergo non omnes capere possunt, quia non omnes volunt. Palma proposita est: qui concupiscit gloriam, non cogitet de labore. Nemo vinceret, si omnes periculum timerent. Ex eo ergo quod quidam a proposito continentie cadunt, non debemus circa virtutem castitatis fieri pigriores; sicut et

qui in pugna cadunt non exanimant ceteros. Quod ergo dicit, *Quibus datum est*, illud ostendit, quia nisi auxilium gratiæ acciperemus, nihil nobis valeret. Hoc autem auxilium gratiæ volentibus non denegatur: dicit enim Dominus, supra 7: *Petite et accipietis*. CHRYSOSTOMUS in homil. 63. Deinde possibile hoc esse ostendens, ait: *Sunt enim eunuchi*; quasi dicat: Excogita: si ab aliis excisus esses, quid utique faceres? Voluptate quidem privatus esses, mercedem autem non haberes. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 32 in op. imp.). Sicut enim peccatum opus sine voluntate non facit, ita et justitia ex opere non consummatur, nisi et voluntas affuerit. Illa est ergo gloriosa continentia, non illa quam transgredi non potest necessitas debilitatis corporis, sed quam complectitur voluntas sancti propositi. HIERONYMUS (super *Sunt eunuchi*). Triplex ergo genus eunuchorum posuit; quorum duo sunt carnales, et tertii spirituales. Alii enim sunt qui de utero matris sic nascuntur; alii quos vel captivitas facit, vel delicia matronales; tertii sunt qui seipsos castraverunt propter regnum cælorum, et qui cum possint esse viri, propter Christum eunuchi fiunt. Istis promittitur præmium; superioribus autem, quibus necessitas castimonia est, non voluntas, nihil omnino debetur. HILARIUS (can. 19). In uno enim eorum posuit naturam, scilicet in eo qui nascitur; in altero necessitatem, scilicet in eo qui factus est; in tertio voluntatem, qui scilicet spe regni cælestis talis esse decrevit. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 32 in op. imp.). Quod autem aliqui sic nascuntur, hac ratione fit sicut et nascuntur sex digitos habentes aut quatuor. Si enim Deus sicut ab initio constituit unamquamque naturam, sic dimitteret illam immutabiliter semper in suo ordine permanere, in oblivionem deduceretur coram hominibus operatio Dei. Ideo ergo interdum natura rerum convertitur contra suam naturam, ut semper Deus naturæ opifex in memoriam reducat. HIERONYMUS (ubi supra). Possumus et aliter dicere: Eunuchi sunt ex matris utero qui frigidiores naturæ sunt, nec libidinem appetentes: et alii quæ ab hominibus fiunt, quos aut Pharisei faciunt, aut propter idolotum cultum emolliuntur in feminas, vel per-

suasione hæretica simulant castitatem, ut mentiantur religionis veritatem. Sed nullus eorum consequitur regnum cælorum, nisi qui se propter Christum castraverit: unde sequitur: *Qui potest capere, capiat*; ut unusquisque consideret vires suas, utrum possit virginalia et pudicitiam implere præcepta. Per se enim castitas blanda est, et quemlibet ad se alliciens; sed considerandæ sunt vires, ut qui potest capere, capiat. Quæ hortantis Domini vox est, et milites suos ad pudicitiam præmium concitantis, quasi, qui potest pugnare, pugnet, et superet ac triumphet. CHRYSOSTOMUS (in hom. 63). Cum autem dicit, *Qui se castraverunt*, non membrorum dicit abscissionem, sed malarum cogitationum interemptionem: maledictioni enim est obnoxius qui membrum abscindit: etenim quæ homicidarum sunt talis præsument; et Manichæis, qui detrahunt creaturis, tribuit occasionem, et eadem cum gentibus membra detruncantibus inique agit; abscindere enim membra dæmoniacæ tentationis est. Cum his autem quæ dicta sunt neque concupiscentia mansuetior ita fit, sed molestior: aliunde enim habet fontes sperma quod in nobis est, et præcipue a proposito incontinenti, et mente negligente: et si ipsa sobria fuerit, naturalium motuum nullum est nocumentum; nec ita abscissio membri comprimit tentationes et tranquillitatem facit, ut cogitationis frenum.

4. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 32 in op. imp.). Dominus de castitate sermonem fecerat; audientes autem quidam obtulerunt ei infantes castitate mundissimos: putabant enim quia Dominus corpore mundos tantum laudaret; et hoc est quod dicitur: *Tunc oblati sunt ei parvuli, ut manus eis imponeret, et oraret*. ORIGENES (tract. 7). Jam enim ex præcedentibus virtutibus ojus experti erant quoniam per impositionem manuum ejus, et orationem ropelluntur mala. Offerunt ergo ei pueros, considerantes quoniam impossibile est ut postquam per tactum Dominus dederit eis divinam virtutem, ruina aut dæmonium aliquid tangere eos possit. REMIGIUS. Consuetudo etiam fuit apud veteres ut parvuli offerrentur senioribus, quatenus eorum manu vel ore benedicerentur; et juxta hanc consuetudinem parvuli oblati sunt Domino. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 32 in

op. imp.). Caro autem, quia non deletur in bono, facile obliviscitur bonum; malum autem quod audierit, retinet semper. Ante modicum autem tempus Christus accipiens puerum (supra 18), dixit: *Nisi facti fueritis sicut parvulus iste, non intrabitis in regnum celorum*; et ecce statim obliti discipuli puerilis innocentiae, vetabant pueros ad Christum quasi indignos accedere; unde sequitur: *Discipuli autem increpabant eos*. HIERONYMUS (super *Tunc obliti*). Non quia nollent eis Salvatoris et manu et voce benedici; sed quod nondum habentes plenissimam fidem, putarent eum, in similitudinem aliorum hominum, offerentium importunitate lassari. CHRYSOSTOMUS in hom. 63. Vel discipuli expellebant pueros, causa dignitatis Christi. Dominus autem docens eos moderata sapere et tumorem conculcare mundanum, accepit parvulos, et in ulnis tenuit eos: et talibus regnum celorum promittit: unde sequitur: *Iesus autem ait eis: Sinite parvulos, et nolite prohibere eos ad me venire: talium est enim regnum celorum*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 32 in op. imp.). Quis enim mereatur appropinquare Christo, si repellitur ab eo simplex infantia? Ideo dixit: *Nolite prohibere eos*. Nam si sancti futuri sunt; quid vetat filios ad patrem venire? Si autem peccatores futuri sunt; ut quid sententiam condemnationis profertis, antequam culpam videatis? HIERONYMUS (super *Sinite parvulos venire*). Signanter autem dixit: *Talium est regnum celorum* non istorum, ut ostenderet, non aetatem regnare, sed mores; et his qui similem haberent innocentiam et simplicitatem praeium repromitti.

Sequitur: *Et cum imposuisset eis manus, abiit inde*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 32, in op. imp.). Praesens locus instruit omnes parentes, ut filios suos sacerdotibus offerant; non enim sacerdos manus imponit, sed Christus, in cuius nomine manus imponitur. Si enim qui escas suas per orationem offert Deo, sanctificatas eas manducat: sanctificatur enim per verbum Dei et orationem, ut Apostolus dicit (1 Tim. 4), quanto magis pueros offerri Deo et sanctificari necesse est? Causa autem sanctificandarum escarum haec est, "quoniam totus mundus in maligno positus est, " 1 Joan. 5: unde et res corporales quae

sunt magna pars mundi, in maligno positae sunt. Consequenter infantes quando nascuntur, et ipsi quantum ad carnem in maligno positi sunt. ORIGENES (tr. 7). Pueros autem mystice dicimus qui in Christo adhuc carnales sunt, et lacte opus habentes. Qui autem profitentur verbi doctrinam, simpliciores quidem, et quasi puerilem sermonem habentes quo nutriuntur, adhuc novitii sunt, qui offerunt Salvatori pueros et infantes. Qui autem videntur esse perfectiores, et ideo sunt discipuli Jesu, priusquam discant rationem iustitiae de pueris, reprehendunt eos qui per simplicem doctrinam pueros et infantes, idest minus adhuc eruditos, offerunt Christo. Dominus autem hortans discipulos suos jam viros constitutos condescendere utilitatibus puerorum, ut fiant pueris quasi pueri, ut pueros lucrentur, dicit: *Talium est enim regnum celorum*. Nam et ipse, cum in forma Dei esset, factus est puer. Haec ergo debemus attendere, ne aestimatione sapientiae excellentioris et profectus spiritualioris, contemnamus quasi magni pusillos Ecclesiae, prohibentes pueros venire ad Jesum. Quoniam autem pueri non omnia quae dicuntur, sequi possunt, imposuit eis manum Jesus, et virtutem relinquens in eis per tactum, abiit ab eis, quasi non potentibus sequi Christum, sicut ceteri discipuli ejus perfecti. REMIGIUS. Manibus etiam impositis benedixit pueris, significans quod humiles spiritu sunt digni ejus gratia et benedictione. GLOSSA (ordinaria). Imposuit etiam eis manus, viris continentibus, ut gratiam sui auxilii conferendam significaret. HILARIUS (cانون 19). Infantes etiam Gentium forma sunt, quibus per fidem et auditum salus redditur. Verum ex affectu primo salvandi Israel, a discipulis inhibentur accedere, quos Dominus ait non oportere prohiberi. Munus enim Spiritus sancti per impositionem manus, et precationem, cessante legis opere, erat Gentibus largiendum.

5. RABANUS (super *Magister bone*). Audierat forsitan homo iste a Domino, tantum eos qui volunt parvulis similes esse, dignos introitu regni caelestis; et ideo certior cupiens esse, non per parabolas, sed aperte postulata exponi, quibus meritis vitam aeternam consequi possit. Et ideo dicitur: *Et ecce unus accedens ait*

illi: Magister bone, quid boni faciam ut habeam vitam æternam? HIERONYMUS (super eodem loco). Iste qui interrogat, et adolescens et dives erat et superbus, et non voto discentis sed tentantis interrogat: quod ex eo probare possumus quod dicente sibi Domino, *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*, rursum fraudulenter interrogat, quæ sunt illa mandata; quasi non et ipse legere, aut Dominus posset eidem hæc jubere contraria. CHRYSOSTOMUS (in homilia 64). Ego autem avarum quidem eum et pecuniarum amatorem nequaquam recuso dicere, quia et Christus talem eum esse redarguit; simulatorem autem nequaquam, quia non est securum de incertis judicare, et maxime accusando. Marcus autem hanc suspicionem destruit: dicit enim, quod occurrens, et genuflectens rogabat eum, et quoniam inspiciens eum Jesus, amavit eum. Si etiam eum tentans accessisset, demonstrasset nobis hoc Evangelista, sicut in aliis facit. Si autem et ipse siluisset, Christus eum non permisisset latere, sed redarguisset manifeste, aut occulte insinuasset. Hoc autem non facit: sequitur enim: *Qui dicit ei: Quid me interrogas de bono?* AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 63). Potest autem videri distare aliquid, quod hic secundum Matthæum dicitur, *Quid me interrogas de bono?* secundum alios autem (Marc. 10 et Luc. 18): "Quid me dicis bonum?" Nam *Quid me interrogas de bono?* ad illud magis referri potest quod ait ille quærens, *Quid boni faciam?* Ibi enim et bonum nominavit, et interrogatio est. *Magister autem bone*, nondum est interrogatio. Commodissime ergo intelligitur utrumque dictum: "Quid me dicis bonum," et *Interrogas de bono?* HIERONYMUS (super *Quid me interrogas de bono?*). Quia vero Magistrum vocaverat bonum, et non Deum vel Dei Filium confessus erat, dixit quemvis sanctum hominem comparisone Dei non esse bonum: de quo dicitur Psal. 117: "Confitemini Domino, quoniam bonus." Et ideo dicit: *Unus est bonus Deus*. Ne quis autem putet in eo quod bonus Deus dicitur, excludi a bonitate Filium Dei, legitimus in alio loco (Jo. 19): "Pastor bonus ponit animam suam pro ovibus suis." AUGUSTINUS, 1 de Trinit. (cap. 18). Vel quia ille vitam æternam quærebat (vita autem æterna est in illa contem-

platione, qua non ad poenam videtur Deus, sed ad gaudium sempiternum) et non intelligebat eum quo loquebatur, quoniam tantummodo eum Filium hominis arbitrabatur; ideo dicit: *Quid me interrogas de bono;* et vocas me secundum quod vides Magistrum bonum? Hæc forma Filii hominis apparebit in iudicio, non tantum justis, sed et impiis; et ipsa visio malum eis erit, quia pœnalis erit. Est autem visio formæ meæ, in qua æqualis sum Deo. Ille ergo unus Deus, Pater, Filius et Spiritus sanctus, ipse est solus bonus; quia nemo videt eum ad luctum et planctum, sed tantum ad salutem et lætitiā veram. HIERONYMUS (ubi supra). Salvator etiam noster bonitatis testimonium non rēnit, sed magistri absque Deo exclusit errorem. Quæ autem utilitas est ut ita responderet? Reducit enim eum paulatim, et erudit liberari ab omni adulatione; et ab his quæ sunt super terram eum abducens, Deo adhærere suadet, et futura quærere, et nosse eum qui vere est bonus, et radix et fons universorum bonorum. ORIGENES (tract. 8, in 19 cap. Matth.). Respondet etiam sic Christus, propter eum qui dixit, *Quid boni faciam?* quando enim declinamus a malo et facimus bonum, quantum ad comparationem ceterorum hominum, dicitur bonum quod facimus: quantum autem ad veritatem secundum quod hic dicitur, *Unus est bonus*, bonum nostrum non est bonum. Dicere autem potest quis quoniam sciens Dominus propositum interrogantis non esse ut faciat vel humanum bonum, dixit: *Quid me interrogas de bono?* ac si dicat: Cum sis imparatus ad ea quæ dicuntur bona, cur me interrogas de bono? Post hoc autem dicit: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*. Ubi considera, quoniam adhuc quasi extra vitam constituto respondit: *Si vis ad vitam ingredi*: secundum enim unum modum homo est extra vitam, qui est extra eum qui dixit (Joan. 11 et 14): "Ego sum vita." Alias autem omnis qui super terram est, quamvis iustissimus, potest quidem in umbra esse vite, non autem in ipsa vita, cum sit corpore mortis circumdatus. Introibit autem quis in vitam, abstinens se ab operibus mortuis, appetens autem opera viva. Sunt autem et verba mortua et verba viva, et cogitationes mortuæ et cogitationes

vivæ; et ideo dicit, *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*. AUGUSTINUS de verb. Domini (sermone 17). Nec etiam dixit, *Si vis venire ad vitam æternam*; sed *Si vis ingredi ad vitam*, eam definiens vitam quæ fuerit æterna vita. Hic ergo considerandum est, quemadmodum amanda sit æterna vita, quando sic amatur misera ista et quandoque finienda vita. REMIGIUS. Demonstratur autem his verbis quia lex suis impletoribus non solum bona temporalia dabat, sed et vitam æternam. Et quia hoc audierat sollicitus factus interrogavit, unde sequitur: *Dicit illi, Quæ?* CHRYSOSTOMUS in hom. 64. Hoc autem non tentans dixit; sed æstimans alia quædam præcepta esse præter legalia quæ vitæ causa fierent ei. REMIGIUS. Jesus vero quasi infirmo condescendens, clementissime legis præcepta exposuit: unde sequitur: *Jesus autem dixit: Non homicidium facies*: quorum præceptorum expositio est sequens sententia, qua dicitur: *Et diliges proximum tuum sicut teipsum*. Etenim Apostolus dicit (Rom. 16): " Qui diligit proximum, legem implevit. " Quærendum est autem: Quare Dominus tantum secundæ tabulæ præcepta commemoravit? Idcirco scilicet quia forte iste studiosus erat in dilectione Dei; sive quia dilectio proximi gradus est ascendendi ad dilectionem Dei. ORIGENES (tract. 8 in 19 cap. Matth.). Forsitan autem ista præcepta sufficiunt ut in principium, ut ita dicam, vitæ ingrediatu quis; non autem sufficiunt hæc vel alia similia istis ad interiora vitæ introducere quemquam. Qui autem præterierit unum istorum mandatorum, nec in principium vitæ intrabit. CHRYSOSTOMUS in homil. 54. Quia ergo Dominus ea præcepta commemoraverat quæ erant in lege, ideo sequitur: *Dicit illi adolescens: Hæc omnia servavi a juventute mea*. Et neque hic stetit; sed rursus interrogat: *Quid adhuc mihi deest?* Quod et ipsum signum est vehementis desiderii. REMIGIUS. Illis autem qui in gratia perfecti esse volunt, ostendit qualiter ad perfectionem venire possunt: unde sequitur: *Ait illi Jesus: Si vis perfectus esse, vade, et vende omnia quæ habes, et da pauperibus*. Notanda sunt ista verba: non enim ait, *Vade et manduca omnia quæ habes*; sed *Vade et vende*. Et non ait, *Aliqua*, sicut Ananias et Saphira;

sed *Omnia*. Et pulchre subjungit, *Quæ habes*: illa enim habemus quæ juste possidemus. Illa ergo quæ juste possidentur, vendenda sunt; quæ vero injuste, sunt eroganda illis quibus fuerant ablata. Nec ait, *Da* proximis aut divitibus a quibus accipies similia; sed, *Da pauperibus*. AUGUSTINUS de Operibus Monachorum (cap. 25). Nec attendendum in quibus monasteriis, vel in quo loco indigentibus fratribus hoc quod habebat aliquis impenderit: omnium enim Christianorum una Respublica est. Et ideo quisquis Christianus necessaria ubilibet erogaverit, ubicumque etiam ipse quod necessarium est sibi, accipit, de eo quod est Christi accipit. RABANUS (super *Si vis perfectus esse*). Ecce duas vitas hominibus propositas audivimus: activam, ad quam pertinet, *Non occides*, et cetera legis mandata; et contemplativam, ad quam pertinet, *Si vis perfectus esse*. Activa ad legem pertinet, contemplativa ad Evangelium: quia sicut vetus novum præcessit testamentum, ita bona actio præcedit contemplationem. AUGUSTINUS contra Faustum (lib. 5, cap. 9). Nec tamen illi soli qui ut sint perfecti vendunt vel dimittunt omnia sua, pertinent ad regnum cælorum; sed huic militiæ Christianæ, propter quoddam commercium caritatis, subjungitur etiam quædam stipendiaria multitudo; cui dicitur in fine (infra 25): *Esuriivi, et dedistis mihi manducare*: quo absit ut istos a mandatis evangelicis alienos a vita æterna separandos judicemus. HIERONYMUS contra Vigilantium (prope fin.). Quod autem Vigilantius asserit, eos melius facere qui utantur rebus suis, et paulatim fructus possessionum pauperibus dividant, quam illos qui possessionibus venundatis semel omnia largiantur: non a me ei, sed a Deo respondebitur: *Si vis esse perfectus, vade, et vende*. Iste, quem tu laudas, secundus, aut tertius gradus est; quem et nos recipimus, dummodo sciamus prima secundis et tertiis præferenda. GENNADIUS de ecclesiast. Dogmatibus (c. 71, inter op. Aug.). Bonum est enim facultates cum dispensatione pauperibus erogare: melius est pro intentione sequendi Dominum insimul donare, et absolutum sollicitudine egere cum Christo. CHRYSOSTOMUS in homil. 64. Et quia de pecuniis erat sermo, a quibus denudari admonuit, ostendit

quod ampliora his retribuet quanto terra majus est cælum: et ideo dicit: *Et habebis thesaurum in cælo*. In thesauro enim copiam et permanentiam retributionis ostendit. ORIGENES (Matth. 19, tract. 8). Si autem omne mandatum in hoc verbo impletur, *Diliges proximum tuum sicut teipsum*; perfectus autem est qui impleverit omne mandatum: quomodo Dominus dicenti adolescenti, *Hæc omnia servavi a juventute mea*, quasi nondum perfectus, dicit: *Si vis perfectus esse?* Forte autem quod ait, *Diliges proximum tuum*, non a Domino positum est, sed ab aliquo additum: quia nec Marcus nec Lucas hunc locum exponentes hoc addiderunt. Vel aliter. Scriptum est in Evangelio secundum Hebræos, quod cum Dominus dixisset ei: *Vade, et vende omnia quæ habes*, cœpit dives scalpere caput suum, et non placuit ei. Et dixit ad eum Dominus: Quomodo dicis, Feci legem et Prophetas? quoniam scriptum est in lege: *Diliges proximum tuum sicut teipsum?* Et ecce multi fratres tui filii Abrahæ amicti sunt stercore morientes præ fame; et domus tua plena est multis bonis, et non egreditur omnino aliquid ex ea ad eos. Volens ergo Dominus arguere divitem illum, dicit: *Si vis perfectus esse, vade et vende omnia quæ habes et da pauperibus*. Sic enim apparebit si diligis proximum tuum sicut teipsum. Sed si perfectus est qui habet omnes virtutes, quomodo fit perfectus qui vendit omnia sua, et pauperibus dat? Ponamus enim aliquem hoc fecisse, quomodo statim erit sine ira, sine concupiscentia, suscipiens omnes virtutes, et deponens malitiam universam? Sapienti ergo videbitur forsân dicere, quoniam qui pauperibus tradidit bona sua, ipsorum orationibus adjuvatur, accipiens ad suam spiritualem inopiam illorum spiritualem abundantiam, et fit hoc modo perfectus, quamvis aliquas humanas habuerit passiones. Aut ita: iste qui mutavit pro divitiis paupertatem ut fiat perfectus, credens sermonibus Christi, adjuvabitur, ut sapiens fiat in Christo, justus et castus et absque omni passione; non tamen sic ut in ipso tempore quo tradidit bona sua pauperibus, fiat omnino perfectus; sed ex illo die incipiet speculatio Dei adducere eum ad omnes virtutes. Aliter autem ad expositionem moralem transibit, dicens

substantiam esse uniuscujusque actus animæ ejus. Imperat ergo Christus vendere omnem substantiam malam, et quasi tradere eam virtutibus operantibus eam quæ ab omni bono pauperes sunt. Sicut enim pax Apostolorum revertitur ad ipsos, nisi fuerit filius pacis, sic universa peccata revertuntur ad actores eorum, cum non fuerit quis utens malis eorum: et sic neque dubitatio erit, quin statim erit perfectus qui sic vendidit omnes proprias facultates. Manifestum est autem quod qui talia agit, habet thesaurum in cælo, et ipse factus cælestis. In suo enim cælo habebit thesaurum gloriæ Dei, et divitias in omni sapientia Dei. Talis autem poterit sequi Christum, quia non distrahitur ab aliqua mala possessione quo minus Christum sequatur. HIERONYMUS (super *Si vis perfectus esse*). Multi etiam divitias relinquentes, Dominum non sequuntur; nec hoc ad perfectionem sufficit, nisi post contemptas divitias Salvatorem sequantur: idest, relictis malis, faciant bona. Facilius enim sacculus contemnitur quam voluntas: et ideo sequitur: *Et veni, sequere me*; sequitur enim Dominum qui imitator est ejus, et per vestigia illius graditur. Sequitur: *Cum autem audisset adolescens verba hæc, abiit tristis*. Hæc est tristitia quæ ducit ad mortem. Causaque tristitiæ redditur: *Erat enim habens multas possessiones*; idest spinas et tribulos, qui sementem dominicam suffocaverunt. CHRYSOSTOMUS (hom. 64). Non enim similiter detinentur qui pauca habent, et qui multis abundant: quoniam abjectio divitiarum majorem accendit flammam, et violentior fit cupidus. AUGUSTINUS in epistola ad Paulinum et Therasiam (epist. 34). Nescio autem quomodo cum superflua terrena diliguntur, arctius adepta quam concupita constringunt; nam unde juvenis iste tristis discessit, nisi quia magnas habebat divitias? Aliud est enim jam nolle incorporare quæ desunt, aliud jam incorporata divellere: illa enim velut extranea repudiantur, ista velut membra præciduntur. Secundum historiam autem, iste adolescens laudabilis quidem est, quia non occidit, non adulteratus est; vituperabilis autem, quia contristatus est in verbis Christi vocantibus eum ad perfectionem. Adolescens quippe erat secundum animam

et propterea relinquens Christum, abiit.

6. GLOSSA. Occasione hujus avari, de quo prædictum est, habuit sermonem Dominus de avaro; unde dicitur: *Jesus autem dixit discipulis suis: Amen dico vobis, etc.* CHRYSOSTOMUS (hom. 64). Quod quidem dixit, non pecuniis quidem detrahens, sed eis qui detinentur ab ipsis; et discipulos pauperes existentes monens non verecundari ob inopiam. HILARIUS (can. 19). Habere enim divitias criminis non est; sed modus in habendo retinendus est. Nam quomodo communicandum est necessitatibus sanctorum, si communicanda materia non relinquitur? RABANUS (super *Dives difficile intrabit*). Sed inter pecunias habere et pecunias amare nonnulla distantia est; tutius autem est nec habere nec amare divitias. REMIGIUS. Unde Dominus in Marco (cap. 10) exponens hujus loci sensum, dixit: "Difficile est confidentibus in divitiis intrare in regnum caelorum." Illi enim in divitiis confidunt qui omnem suam spem in divitiis collocant. HIERONYMUS (ubi supra). Quia vero divitiarum habitus difficile contemnuntur, non dixit quod impossibile est divitem intrare in regnum caelorum, sed difficile. Ubi difficile ponitur, non impossibilitas præstenditur; sed raritas demonstratur. HILARIUS (can. 19). Periculosa enim cura est, velle ditescere, et grave onus innocentia subiit incrementis opum occupata; rem enim sæculi famulatus Dei non sine sæculi vitiiis assequetur. Hinc difficile est divitem regnum caelorum adire. CHRYSOSTOMUS in hom. 64. Quia vero dixerat difficile divitem intrare in regnum, procedit ad ostendendum quod est impossibile: unde sequitur: *Et iterum dico vobis: facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum caelorum.* HIERONYMUS (super *Facilius est camelum*). Secundum hoc nullus divitum salvus erit. Sed si legamus Isaiam, quomodo cameli Madian et Ephra veniant ad Jerusalem cum donis atque muneribus, et qui quondam curvi erant et vitiorum gravitate distorti ingrediantur portas Jerusalem; videbimus quomodo et isti cameli, quibus divites comparantur, cum deposuerint gravem sarcinam peccatorum et totius corporis pravitatem, intrare possunt per angustam et arctam viam quæ

ducit ad vitam. CHRYSOSTOMUS super Matthæum (hom. 39, in op. imperf.). Gentium etiam animæ assimilatæ sunt tortuosius camelis, in quibus erat gibbus idololatricæ: quoniam cognitio Dei erectio est animarum. Acus autem est Filius Dei, cujus prima pars subtilis est secundum divinitatem, alia vero crassior secundum incarnationem ejus. Tota autem recta est et nullam habet deflexionem, per cujus vulnus passionis, Gentes ingressæ sunt in vitam æternam. Hac acus consuta est immortalitatis tunica: ipsa est acus quæ spiritui consuit carnem: hæc acus Judæos populum junxit et Gentium: hæc acus amicitiam Angelorum et hominum copulavit. Facilius est ergo Gentiles transire per foramen acus, quam divites Judæos intrare in regnum caelorum. Si enim Gentes cum tanto labore divelluntur ab irrationabilibus idolorum culturis, quanto magis Judæi divelluntur a rationabilibus Dei culturis? GLOSSA. Aliter dicitur, quia Jerusalem quedam porta erat, quæ foramen acus dicebatur, per quam camelus, nisi deposito onere et flexis genibus, transire non poterat: per quod significatur, divites non posse transire viam arctam quæ ducit ad vitam, nisi sordibus peccatorum et divitiis depositis, saltem non amando. GREGORIUS, 35 Moral. (super illud Job 42, "Et facta sunt ei sex millia camelorum:", cap. 21, in nov. exempl.). Vel nomine divitis quemlibet elatum, cameli appellatione propriam condescensionem significat. Camelus autem per foramen acus transit, cum Redemptor noster usque ad susceptionem mortis, per angustias passionis intravit, quæ passio velut acus exitit, quia dolore corpus pupugit. Facilius autem camelus foramen acus quam dives regnum caelorum ingreditur: quia nisi ipse prius per passionem suam formam nobis humilitatis ostenderet, nequaquam se ad humilitatem ipsius superba nostra rigiditas inclinaret. CHRYSOSTOMUS in homil. 64. Discipuli autem inopes existentes turbantur, pro salute aliorum dolentes, et doctorum jam viscera assumentes; unde sequitur: *Audientes autem discipuli, mirabantur dicentes: Quis ergo poterit salvus esse?* AUGUSTINUS de Quest. Evang. (lib. 1, cap. 26). Cum autem pauci sint divites in comparatione multitudinis pauperum, intelligendum est, quod om-

nes qui divitias cupiunt, in divitum numero haberi discipuli animadverterunt. CHRYSOSTOMUS in hom. 64. Dei autem opus hoc esse consequenter ostendit, quoniam multa opus est gratia ut homo in divitiis dirigatur; unde sequitur: *Aspiciens autem Jesus dixit eis: Apud homines hoc impossibile est: apud Deum autem omnia possible sunt.* Per hoc quod dicit, *Aspiciens*, significat Evangelista, quod mansueto oculo timidam eorum mentem mitigavit. REMIGIUS. Non autem hoc sic intelligendum est quod possibile sit apud Deum quod dives cupidus, avarus et superbus intret in regnum celorum; sed ut convertatur, et sic intret. CHRYSOSTOMUS in hom. (ibid.). Neque etiam hoc Ideo dicitur ut resupinus jaceas, et sicut ab impossibilibus abstineas; sed magnitudinem justitiæ considerans insilias, Deum rogans.

7. ORIGENES (tract. 9). Audiverat Petrus verbum Christi dicentis: *Si vis perfectus esse, vade, et vende omnia quæ habes*; deinde consideravit adolescentem cum tristitia abeuntem, et difficultatem divitum ingrediendi in regnum celorum; ideo quasi qui non facilem rem consummaverat, fiducialiter quesivit. Etsi enim minima cum fratre reliquit; sed non minima aestimata sunt apud Deum, considerantem quoniam ex tanta plenitudine dilectionis illa minima reliquerunt, ut etiam si multas habuissent possessiones, omnia reliquissent. Et puto quod magis Petrus confidens de affectu suo quam de ipsa quantitate rerum relictarum, fiducialiter interrogavit; unde dicitur: *Tunc respondens Petrus dixit ei: Ecce non reliquimus omnia.* CHRYSOSTOMUS in hom. 65. Qualia omnia, o beate Petre? Arundinem, rete, navigium. Omnia quidem hæc dicit, non propter munificentiam, sed ut per interrogationem hanc inopem inducat plebem. Quia enim Dominus dixerat, *Si vis perfectus esse*; ne dicat aliquis inopum: Quid igitur si non habuero, non possum esse perfectus? interrogat Petrus, ut tu inops discas quoniam in nullo hinc diminutus es. Qui enim claves regni celorum acceperat, pro his quæ ibi sunt jam confidit, et pro orbe terrarum universo interrogat. Intuere autem et qualiter respondet diligenter, sicut Christus inquisivit: etenim Christus duo a divite expetiit, dare pauperibus quæ ha-

bebat, et sequi se: propter hoc ipse addidit: *Et secuti sumus te.* ORIGENES (in Matth. 19, tr. 9). Potest dici secundum omnia quæ Pater revelavit Petro esse Filium suum, secuti sumus te, justitiam, sanctificationem, et hujusmodi. Propter hoc quasi victor athleta interrogat quæ sint præmia certaminis. HIERONYMUS (super *Tunc respondens Petrus*). Quia ergo non sufficit tantum relinquere, jungit quod perfectum est, *Et secuti sumus te.* Fecimus quidem quod jussisti: quid ergo nobis dabis præmii? et hoc est quod dicitur: *Quid ergo erit nobis?*

Sequitur: *Jesus autem dixit illis: Amen dico vobis quod vos qui secuti estis me, etc.* HIERONYMUS (super *Jesus autem dixit*). Non dixit, *Qui reliquistis omnia*: hoc enim et Socrates fecit philosophus, et multi alii divitias contempserunt, sed *Qui secuti estis me*; quod proprie Apostolorum est atque credentium. HILARIUS (can. 20). Secuti sunt quidem discipuli Christum in regeneratione, idest in lavacro baptismi, in fidei sanctificatione: hæc enim illa regeneratio est quam Apostoli sunt secuti, quam lex indulgere non potuit. HIERONYMUS (ubi supra). Vel aliter debet construi: *Vos qui secuti estis me, sedebitis in regeneratione*; idest quando mortui ex corruptione resurgent incorrupti, sedebitis et vos in solis judicantium condemnantes duodecim tribus Israel; quia vobis credentibus, illi credere noluerunt. AUGUSTINUS, 20 de Civit. Dei (cap. 5). Sic enim caro nostra regenerabitur per incorruptionem, quemadmodum anima nostra regenerabitur per fidem. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 32, in opere imperf.). Futurum enim erat ut in die judicii responderent Judæi: Domine, non te cognovimus Filium Dei in corpore constituti. Quis hominum videre poterat thesaurum in terra absconditum, solem nube celatum? Respondebunt ergo discipuli: Et nos homines fuimus, rustici et obscuri in plebe; vos sacerdotes et scribæ: sed in nobis bona voluntas facta est quasi lucerna rusticitatis nostræ; in vobis autem malitia facta est quasi caligo scientiæ vestræ. CHRYSOSTOMUS in hom. (65 in Matth.). Propter hoc autem non dixit, Et gentes et orbem terrarum, sed *Tribus Israel*; quia in eisdem erant educati et legibus et consuetudinibus Apostoli et Judæi. Cum ergo dixerint Ju-

dæi quoniam propter hoc non potuimus credere Christo, quia lex prohibuit; discipuli in medium inducentur qui eandem susceperunt legem. Sed dicet aliquis: Quid magnum promisit eis, si id quod Ninivæ habent et regina Austri, hoc et ipsi habebunt? Maxima quidem alia præmia ante et post eis promittit; sed et hic occulte insinuat aliquid plus illis. De illis enim simpliciter dixit, quod surgent, et condemnabunt generationem hanc: de his autem: *Cum sederit Filius hominis, sedebitis et vos*. Manifestum est ergo quod conregnabunt et communicabunt in gloria illa: honorem enim et gloriam ineffabilem significavit per thronos. Qualiter autem hæc promissio completa est? Numquid enim et Judas sedebit? Nequaquam. Lex enim a Domino posita est per Jeremiam Prophetam, cap. 18: "Loquar super gentem et regnum, ut ædificem et plantem illud. Sed si fecerit malum in conspectu meo, poenitebo et ego de bonis quæ locutus sum ut facerem eis;" quasi dicat: Si indignos seipsos promissione faciant, non adhuc faciam quod promisi. Indignum autem seipsum principatu Judas ostendit; et propter hoc tunc loquens discipulis, non simpliciter eis promisit: neque enim dixit, Vos sedebitis; sed adjunxit: *Qui secuti estis me*: ut et hinc Judam excludat, et eos qui postea futuri erant attraheret: non enim ad illos solos dictum est, neque ad Judam jam indignum effectum. HILARIUS (can. 20). Sequela ergo Christi Apostolos super duodecim thronos judicandis duodecim tribus Israel in duodecim Patriarcharum gloriam copulavit. AUGUSTINUS, 20 de Civit. Dei (cap. 5). Ex hoc enim loco discimus, cum suis discipulis judicaturum Jesum: unde et alibi Judæis dicit (supra 12): *Ideo judices vestri erunt*. Nec quoniam super duodecim sedes sessuros esse ait, duodecim solos homines cum ipso judicatos putare debemus. Duodenario quippe numero, universa quædam significata est judicantium multitudo, propter duas partes numeri septenarii quo significatur plerumque universitas; quæ duæ partes, idest tres et quatuor, altera per alteram multiplicatæ duodecim faciunt: alioquin quoniam in locum Judæ traditoris, Apostolum Matthiam legimus ordinatum, Apostolus Paulus, qui plus illis omnibus

laboravit, ubi ad judicandum sedeat non habebit: qui profecto cum aliis sanctis ad numerum judicum se pertinere demonstrat, cum dicit, 1 Corinth. 6: "Nescitis quia Angelos judicabimus?" AUGUSTINUS in lib. de Pœnitentia. In hoc ergo numero judicantium omnes intelliguntur qui propter Evangelium sua omnia dimiserunt, et secuti sunt Dominum. GREGORIUS, 10 Moral. (cap. 30, in novis exempl. 17). Quisquis enim stimulo divini amoris excitatus hic possessa reliquerit, illic proculdubio culmen judiciaria potestatis obtinebit: ut simul tunc iudex cum iudice veniat qui nunc consideratione iudicii sese spontanea paupertate castigat. AUGUSTINUS, 20 de Civ. Dei (cap. 5). De ipsis quoque judicandis, in hoc numero duodenario similis causa est: non enim quia dictum est, *Judicantes duodecim tribus Israel*, tribus Levi quæ decimateria est, ab eis judicanda non erit; aut solum illum populum, non etiam gentes ceteras judicabunt. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 33, in op. imperf.). Vel per hoc quod dicit, *In regeneratione*, præmittit Christus tempus christianitatis futurum post ascensionem suam, quando scilicet homines regenerantur per baptismum, et illud est tempus quando Christus sedet in sede majestatis suæ. Et vide, quia non de tempore futuri iudicii dicit, sed de vocatione Gentium universarum: non enim dixit, Cum venerit Filius hominis sedens super sedem majestatis suæ; sed, *In regeneratione cum sederit in sede majestatis suæ*: quod ex tunc fuit ex quo Gentes credere cœperunt in Christum: secundum illud Psalmi 46: "Regnabit Dominus super gentes, Deus sedet super sedem sanctam suam." Et ex tunc Apostoli sederunt super duodecim thronos, idest in omnibus Christianis: omnis enim Christianus qui suscipit verbum Petri, thronus fit Petri: et sic de aliis Apostolis. Sedent ergo Apostoli in his thronis, idest in duodecim partes distinctis, secundum differentias animarum et diversitates cordium, quas solus Deus cognoscit. Sicut enim Judæorum populus in duodecim tribus fuit divisus; sic et universus populus Christianus dividitur in duodecim tribus, ut quædam animæ sint de tribu Ruben, et sic de aliis, propter diversas virtutes. Non e-

nim omnes gratiæ in omnibus æqualiter sunt; sed unus præcedit in ista, alius in illa. Et sic Apostoli iudicabunt duodecim tribus Israel, idest omnes Judæos, per hoc quod verbum Apostolorum est a Gentibus receptum. Omnes autem Christiani sunt quidem duodecim sedes Apostolorum, sed una sedes Christi. Christi enim omnes virtutes sunt quasi una sedes; quia in omni virtute æqualiter ipse solus perfectus est. Unusquisque etiam Apostolorum in aliquo bono speciali fit perfectior, ut Petrus in fide; et ideo Petrus requiescit in fide, Joannes in innocentia; et sic de aliis. Et quod de retributione Apostolis in hoc mundo danda Christus loquitur, demonstrat quod sequitur: *Et omnis qui reliquerit domum vel fratres*. Si enim in hoc sæculo centuplum recipiunt, sine dubio et Apostolorum etiam in hoc sæculo merces futura promittebatur. CHRYSOSTOMUS in hom. 65. Vel discipulis promittit futura, quia excelsiores erant jam, et nihil præsentium quærebant; aliis autem quæ sunt hic reponit. ORIGENES (Matth. 19, tract. 9). Vel aliter. Si quis reliquerit omnia, et secutus fuerit Christum; quæ promissa sunt Petro, et ipse recipiet. Si autem non omnia reliquit, sed quædam, quæ specialiter referuntur; hic multiplicia recipiet, et vitam possidebit æternam. HIERONYMUS (circa finem Comm. ad cap. 19). Ex occasione autem hujus sententiæ, quidam introducunt mille annos post resurrectionem, dicentes, tunc nobis centuplum omnium rerum quas dimisimus et vitam æternam esse reddendam: quod si in ceteris digna sit promissio, in uxoribus appareat turpitudine, ut qui unam pro Domino dimiserit, centum recipiat in futuro. Sensus igitur iste est: Qui carnalia pro Salvatore dimiserit, spiritualia recipiet: quæ comparatione et merito sui quasi parvo numero centenarius numerus comparatur. ORIGENES (Matth. 19, tr. 9). Sed in hoc sæculo, quia pro fratribus carnalibus multos inveniet fratres secundum fidem: sic et parentes, omnes Episcopos et presbyteros: et filios, omnes ætatem filiorum habentes. Sunt autem et Angeli fratres, et sorores omnes quæ exhibuerunt se Christo virgines castas; tam istæ quæ nunc habentur in terris, quam illæ quæ jam vivunt in cælis. Agros

autem et domos multiplices intellige in requie paradisi et civitate Dei. Super hæc autem omnia possidebunt vitam æternam. AUGUSTINUS, 20 de Civitate Dei (cap. 7). Hoc etiam quod hic dicitur, *Centuplum accipiet*, exponens quodammodo Apostolus ait (2 Cor. 6): „ Quasi nihil habentes et omnia possidentes. „ Centum enim pro ipsa universitate ponuntur aliquando. HIERONYMUS (hoc loco). Quod autem dicit, *Et omnis qui reliquerit fratres*, congruit illi sententiæ qua dixerat (supra 10): *Veni separare hominem a patre suo*. Qui enim propter fidem Christi ac prædicationem Evangelii omnes affectus contemperint atque divitias et sæculi voluptates, isti centuplum accipient et vitam æternam possidebunt. CHRYSOSTOMUS (in hom. 65). Cum autem dicit, *Qui reliquerit uxorem*, non hoc ait ut simpliciter nuptiæ divellantur, sed ut omnibus præferamus fidei pietatem. Videtur autem mihi et persecutionis tempus occulte insinuare: quia enim multi futuri erant filios ad impietatem trahentes, cum hoc acciderit, neque pro patribus neque pro viris habeantur. RABANUS. Verum, quia multi virtutum studia, non eadem qua incipiunt intentione pietatis consummant; sed vel tepescunt, vel accelerate labuntur, sequitur: *Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi*. ORIGENES (ubi supra). Per hoc exhortatur eos qui nuper accedunt ad verbum divinum, ut festinent ad perfectum ascendere præ multis qui videntur senuisse in fide. Potest etiam hic sensus destruere eos qui gloriantur eo quod christianis parentibus sunt enutriti in ipsa christianitate: neque pusillanimes fiant, quod christianitatis dogmata novissime receperint. Habet etiam alium intellectum, ut sint primi Israelitæ, qui facti sunt novissimi propter infidelitatem; Gentes autem novissimæ, primi. Cautè autem dicit, *Multi*; non enim omnes primi erunt novissimi, nec omnes novissimi primi. Adhuc autem multi hominum qui natura novissimi sunt, efficiuntur per vitam angelicam quibusdam Angelis superiores; et quidam Angeli qui fuerunt primi, facti sunt novissimi propter culpam. REMIGIUS. Potest etiam specialiter referri ad tristitiam divitis, qui primus videbatur, legis præcepta implendo; sed quia terrenam substantiam prætulit

Deo, novissimus factus est. Sancti vero Apostoli novissimi videbantur; sed relinquendo omnia, per humilitatis gratiam facti sunt primi. Sunt etiam pluri qui post studia bonorum operum a bonis operibus deficiunt; et cum fuerint primi, fiunt novissimi.

CAPUT XX.

1. Simile est regnum cœlorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam. Conventio enim facta cum operariis ex denario diurno, misit eos in vineam suam. Et egressus circa horam tertiam, vidit alios stantes in foro otiosos, et dixit illis: Ite et vos in vineam meam, et quod justum fuerit dabo vobis. Illi autem abierunt. Iterum autem exiit circa sextam et nonam horam, et fecit similiter. Circa undecimam vero exiit, et invenit alios stantes, et dixit illis: Quid hic statis tota die otiosi? Dicunt ei: Quia nemo nos conduxit. Dicit illis: Ite et vos in vineam meam. Cum sero autem factum esset, dicit dominus vineæ procuratori suo: Voca operarios, et redde illis mercedem suam, incipiens a novissimis usque ad primos. Cum venissent ergo qui circa undecimam horam venerant, acceperunt singulos denarios. Venientes autem et primi, arbitrati sunt quod plus essent accepturi. Acceperunt autem et ipsi singulos denarios. Et accipientes, murmurabant adversus patremfamilias, dicentes: Hi novissimi una hora fecerunt, et pares illos nobis fecisti qui portavimus pondus diei et æstus? At ille respondens uni eorum, dixit: Amice, non facio tibi injuriam. Nonne ex denario convenisti mecum? Tolle quod tuum est, et vade. Volo autem et huic novissimo dare sicut et tibi. Aut non licet mihi quod volo facere? An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? sic erunt novissimi primi et primi novissimi. Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.

2. Et ascendens Jesus Jerosolymam, assumpsit duodecim discipulos secreto, et ait illis: Ecce ascendimus Jerosolymam, et Filius hominis tradetur principibus sacerdotum et scribis: et condemnabunt eum morte, et tradent eum Gentibus ad illudendum et flagellandum et crucifigendum; et tertia die resurget.

3. Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæ cum filiis suis, adorans, et petens aliquid ab eo. Qui dixit ei: Quid vis? Ait illi: Dic ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dexteram tuam, et unus ad sinistram in regno tuo. Respondens autem Jesus, dixit: Nescitis quid petatis. Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Dicunt ei, Possumus. Ait illis: Calicem quidem meum bibetis; sedere autem ad dexteram meam vel sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo.

4. Et audientes decem indignati sunt de duobus fratribus. Jesus autem vocavit eos ad se, et ait: Scitis quia principes gentium dominantur eorum,

et qui majores sunt, potestatem exercent in eos. Non ita erit inter vos. Sed quicumque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister; et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus: sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et dare animam suam redemptionem pro multis.

5. Et egredientibus illis ab Jericho, secuta est eum turba multa. Et ecce duo cæci sedentes secus viam audierunt quia Jesus transiret, et clamaverunt dicentes: Domine, miserere nostri, fili David. Turba autem increpabat eos ut tacerent. At illi magis clamabant dicentes: Domine, miserere nostri, fili David. Et stetit Jesus, et vocavit eos, et ait: Quid vultis ut faciam vobis? Dicunt illi: Domine, ut aperiantur oculi nostri. Misertus autem eorum Jesus, tetigit oculos eorum. Et confestim viderunt, et secuti sunt eum.

1. REMIGIUS. Quia dixerat Dominus, *Multi erunt primi novissimi, et novissimi primi*; ut hanc sententiam confirmaret, subjunxit similitudinem, dicens: *Simile est regnum cœlorum homini patrifamilias*. Chrysostomus super Matth. (hom. 84, in op. imperf.). Homo paterfamilias Christus est, cui cœli et terra, quasi una est domus: familia autem cœlestium et terrestrium et inferiorum creaturarum. Vineam autem ejus justitia est, in qua diversæ species justitiarum positæ sunt quasi vites: puta, mansuetudo, castitas, patientia, ceteræque virtutes: quæ omnes generaliter justitia appellantur. Homines autem vineæ cultores ponuntur; unde dicitur: *Qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam*. Deus enim justitiam suam dedit in sensibus nostris, non propter suam utilitatem, sed propter nostram. Scitote ergo quia mercenarii sumus conducti. Sicut ergo nemo ideo conducit mercenarium ut hoc solum faciat quod manducat; sic et nos non ideo vocati sumus a Christo ut hæc solum operemur quæ ad nostrum pertinent usum, sed ad gloriam Dei: et sicut mercenarius prius aspicit opus suum, deinde quotidianum cibum; sic et nos primum debemus aspirare quæ ad gloriam Dei pertinent, deinde quæ ad nostram utilitatem: et sicut mercenarius totam diem circa domini opus impendit, unam autem horam circa suum cibum; sic et nos omne tempus vitæ nostræ debemus impendere circa gloriam Dei, modicam autem partem circa usum nostros terrenos. Et sicut mercenarius ea die qua opus non fecerit, erubescit intrare in domum et petere

panem; quomodo tu non confunderis intrare in Ecclesiam et stare ante conspectum Dei, quando nihil bonum in conspectu Dei gessisti? GREGORIUS in hom. (19 in Evang.). Vel paterfamilias, idest conditor noster, habet vineam, universam scilicet Ecclesiam, quæ ab Abel justo usque ad ultimum electum qui in fine mundi nasciturus est, quot sanctos protulit, quasi tot palmites misit. Ad erudiendam autem Dominus plebem suam, quasi ad excolendam vineam suam, nullo tempore destitit operarios mittere: quia et prius per Patres, et postmodum per legis doctores, deinde per Prophetas, ad extremum vero per Apostolos, quasi per operarios in vineæ cultum laboravit; quamvis in quolibet modulo vel mensura quisquis cum fide recta bonæ actionis extitit, hujus vineæ operarius fuit. ORIGENES (tract. 10). Totum autem hoc sæculum præsens, unum diem dicere possumus; magnum quidem quantum ad nos, modicum autem quantum ad Dei vitam. GREGORIUS in homil. (19 in Evang.). Mane autem mundi fuit ætas ab Adam usque ad Noe; et ideo dicitur: *Qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam.* Et modum conductionis subjungit dicens: *Conventione autem facta cum operariis ex denario diurno.* ORIGENES (tract. 10). Salutis autem arbitror nomen esse denarium. REMIGIUS. Denarius enim dicitur qui antiquitus pro decem nummis imputabatur, et figuram regis habet. Recte ergo per denarium designatur observati decalogi præmium. Pulchre ergo dicit: *Conventione facta ex denario diurno*; quia unusquisque in agro sanctæ Ecclesiæ pro spe futuræ remunerationis laborat. GREGORIUS (ibidem). Tertia vero hora a Noe fuit usque ad Abraham; de qua dicitur: *Et egressus circa horam tertiam vidit alios in foro stantes otiosos.* ORIGENES (tract. 10). Forum autem est quicquid est extra vineam, idest extra Ecclesiam Christi. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 34, in op. imperf.). In hoc enim mundo vendendo et emendo vivunt homines, et invicem sibi fraudem facientes, vitam suam sustentant. GREGORIUS (hom. 19). Qui autem sibi vivit, qui carnis suæ voluptatibus pascitur, recte otiosus arguitur, quia fructum divini operis non sectatur. CHRYSOSTOMUS super Matthæum (hom. 34, in op. imperf.). Vel otiosi sunt

peccatores, illi enim mortui dicuntur. Otiosus autem est qui opus Dei non operatur. Vis ergo non esse otiosus? Non aliena tollas, et de tuis des; et operatus es in vinea Domini, misericordiæ vitem colens. Sequitur: *Et dixit illis: Ite et vos in vineam meam.* Nota, quod solis primis convenit specialiter dare denarium; alics autem sub incerto pacto conduxit, dicens: *Quod justum fuerit dabo vobis.* Sciens enim Dominus quia prævaricatorus fuerat Adam, et omnes postmodum in diluvio erant perituri, certum fecit pactum ad eum, ne quando dicat, ideo se neglexisse justitiam, quia nesciebat quæ præmia fuerat recepturus. Istis autem non fecit pactum, quia tantum paratus est retribuere quantum mercenarii recipere non sperabant. ORIGENES (Matth. 20, tract. 10). Vel operarios tertiæ horæ non invitavit ad totum opus; quicquid autem poterant operari, suo arbitrio servavit. Poterant enim æquale opus facere in vinea eis qui ex mane sunt operati, quicumque in tempore brevi volebant operantem virtutem ad opus extendere, quæ ante non fuerat operata. GREGORIUS (homilia 19). Sexta quoque hora est ab Abraham usque ad Moysen; nona est a Moyse usque ad adventum Domini: unde sequitur: *Iterum autem exiit circa sextam et nonam horam, et fecit similiter.* CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 34, in op. imperf.). Ideo autem conjunxit sextam et nonam, quia in sexta et nona generationem vocavit Judæorum, et frequentavit cum hominibus disponere testamenta, quasi definito salutis omnium tempore jam appropinquante. GREGORIUS (hom. 19). Undecima vero hora est ab adventu Domini usque ad finem mundi. Operator ergo mane, hora tertia, sexta et nona, antiquus ille et Hebraicus populus designatur, qui in electis suis ab ipso mundi exordio, dum recta fide Deum studuit colere, quasi non destitit in vineæ cultura laborare. Ad undecimam vero Gentiles vocantur: unde sequitur: *Circa undecimam vero exiit, et invenit alios stantes, et dixit illis: Quid hic statis tota die otiosi?* Qui enim transacto tam longo mundi tempore pro vita sua laborare neglexerant, quasi tota die otiosi stabant. Sed pensate quid inquisiti respondeant: sequitur enim: *Dicunt ei: Quia nemo nos conduxit.* Nullus quippe

ad eos Patriarcha, nullus Propheta ad eos venerat. Et quid est dicere, *Nemo nos conduxit*, nisi vitæ nobis nemo viam prædicavit? Chrysostomus super Matth. (hom. 84, in op. imperf.). Quæ est enim conductio nostra, et conductionis merces? Promissio vitæ æternæ: Gentes enim solæ neque Deum sciebant neque Dei promissa. HILARIUS (can. 20 super Matth.). Illi igitur mittuntur ad vineam: unde sequitur: *Dixit eis: Ite et vos in vineam meam*. RABANUS (super *Cum sero esset*). Postquam autem operis diurni ratio reddita est, ad remunerationis tempus opportunum, dicit: *Cum autem sero factum esset*; hoc est, cum dies totius mundi ad vesperam consummationis inclinata esset. Chrysostomus super Matth. (hom. 84, in opere imperf.). Considera, quia sero, non alio mane mercedem reddit: ergo adhuc stante sæculo isto iudicium est futurum, et unicuique merces sua reddenda: et hoc propter duas rationes. Prima est quia ipsa beatitudo futura est merces iustitiæ; ideo non in illo sæculo fit iudicium, sed ante illud. Deinde ante adventum diei illius præmittitur iudicium, ne videant peccatores diei illius beatitudinem. Sequitur: *Dixit dominus procuratori suo*; idest, Filius Spiritui sancto. GLOSSA. Vel si volueris, dicit Pater Filio; qui scilicet Pater operatur per Filium, et Filius per Spiritum sanctum, non propter aliquam differentiam substantiæ aut dignitatis. ORIGENES (Matth. 20, tract. 10). Vel *dixit dominus procuratori suo*, idest alicui Angelorum qui super mercedes retribuendas est positus, sive alicui ex multis procuratoribus, secundum quod scriptum est Galat. 4, sub curatoribus et tutoribus esse heredem in tempore quo parvulus est. REMIGIUS. Vel Dominus Jesus Christus ipse est paterfamilias et vineæ procurator, sicut et ipse est et ostium et ostiarius. Ipse enim est venturus ad iudicium, ut unicuique reddat secundum quod gessit. Vocat ergo operarios et reddit illis mercedem, quando omnes congregabuntur in iudicio, ut unusquisque accipiat secundum opera sua. ORIGENES (ubi supra, a med.). Primi autem operarii testimonium habentes per fidem, non acceperunt Dei promissionem, pro nobis aliquid melius prospiciente paterfamilias, ut non sine nobis perficiantur. Et quia misericordiam

consecuti sumus, primi mercedem speramus accipere, qui sumus Christi; post nos autem qui ante nos operati sunt: et ideo dicitur: *Voca operarios, et redde illis mercedem suam, incipiens a novissimis usque ad primos*. Chrysostomus super Matth. (hom. 84, in opere imperf.). Semper enim libentius aliquid damus illis quibus gratis donamus, quia pro solo nostro honore donamus. Ergo omnibus sanctis Deus reddens mercedem, justus ostenditur. Gentibus autem dans, misericors, dicente Apostolo, Rom. 15: "Gentes autem super misericordiam honorare Deum." Et ideo dicitur: *Incipiens a novissimis usque ad primos*. Aut certe ut ostendat Deus inestimabilem misericordiam suam, primum novissimis et indignioribus reddit mercedem, postea primis: nimia enim misericordia ordinem non asperit. AUGUSTINUS de Spiritu et Littera (capit. 24). Vel ideo velut priores reperiuntur minores, quia minores ditati sunt.

Sequitur: *Cum venissent autem qui circa undecimam horam venerant, etc.* GREGORIUS (homil. 29 in Evang.). Eundem denarium accipiunt qui laboraverunt ad undecimam (quem expectaverunt toto desiderio) et qui laboraverunt ad primam: quia æqualem vitæ æternæ retributionem sortiti sunt cum his qui ab initio mundi vocati fuerant, hi qui in fine mundi ad Deum venerunt. Chrysostomus super Matth. (hom. 84, in opere imperf.). Non autem injuste: nam et qui in prima parte sæculi natus est, non amplius vixit quam statutum tempus vitæ suæ; et quid illi nocuit, si post illius exitum mundus stetit? Et qui circa finem nascuntur, non minus vivent quam dies qui numerati sunt eis; et quid illis prodest ad compendium laboris, si cito mundus finitur, cum pensum vitæ suæ compleant ante mundum? Deinde non est in homine quando nascatur prius aut postea; sed potestatis divinæ. Nec ille quidem sibi priorem debet locum defendere qui prius natus est, nec ille contemptibilior debet esse qui postea. Sequitur: *Et accipientes murmurabant adversus patremfamilias, dicentes*. Si autem verum est quod diximus, quia primi et posteriores tempus suum vixerunt, et non amplius neque minus, et unicuique mors sua est consummatio ipsius: quid est quod dicunt: *Portavimus pondus diei*

et æstus? Quia scilicet magna est nobis virtus ad faciendam justitiam, cognoscere prope esse finem mundi. Unde et Christus nos armans, dicebat (supra 4): *Appropinquabit regnum cælorum*. Illis autem infirmitas erat scire mundi spatia esse longinqua. Quamvis ergo non per omne sæculum vixerint, tamen totius sæculi gravamina pertulisse videntur. Aut pondus totius diei dicit onerosa legis mandata; æstum autem urentem erroris tentationem quam confabant spiritus maligni in eos, ad æmulationem Gentium eos irritantes: a quibus omnibus Gentiles liberi extiterunt, Christo credentes, et per compendium gratiæ ad plenum salvati. GREGORIUS (hom. 19 in Evang.). Vel pondus diei et æstus ferre, sed per longioris vitæ tempora carnis sue calore fatigari. Sed potest queri: Quomodo murmurare dicti sunt, qui ad regnum vocantur cælorum? Etenim regnum nullus qui murmurat accipit, nullus qui accipit, murmurare potest. CHRYSOSTOMUS in hom. (65, circa med.). Non autem oportet ea quæ in parabolis sunt, secundum totum quod dicitur, investigare; sed intentionem, propter quam composita est, intelligere, et nihil ultra scrutari. Non ergo inducit hoc ut ostendat aliquos esse invidia morsos, sed ut ostendat hos tanto potitos esse honore quod et invidiam aliis poterant generare. GREGORIUS (hom. 19, par. ante med.). Vel quia antiqui patres usque ad adventum Domini, quantumlibet juste vixerint, ducti ad regnum non sunt, eorum hoc ipsum murmurasse est. Nos autem qui ad undecimam venimus, post laborem non murmuramus: quia post mediatoris adventum in hoc mundo venientes, ad regnum decimus mox ut de corpore eximus. HIERONYMUS (super *Non facio tibi injuriam*). Vel omnis retro vocatio Gentilibus invidet, et in Evangelii torquetur gratia. ILLARIUS (can. 20, circa medium). Et secundum insolutionem populi jam sub Moyse contumacis hoc murmur operantium est.

Sequitur: *At ille respondens uni eorum, dixit: Amice, non facio tibi injuriam*. REMIGIUS. Per hunc unum possunt intelligi omnes qui ex Judæis crediderunt; quos amicos propter fidem nominat. CHRYSOSTOMUS (hom. 84, in op. imperf.). Non autem dolebant quasi defraudati de mercede sua; sed quia illi amplius quam

merebantur, acceperant. Sic enim dolent invidi quando alteri aliquid additur, quasi eis subtrahatur. Ex quo patet quod ex vana gloria nascitur invidia. Ideo enim dolet esse secundus, quia desiderat esse prior; et ideo invidiæ motum removet, dicens: *Nonne ex denario convenisti mecum?* HIERONYMUS (super *Nonne ex denario convenisti?*). Denarius figuram regis habet. Recepisti ergo mercedem quam tibi promiseram, hoc est imaginem et similitudinem meam: quid queris amplius; et non tam ipse plus accipere quam alium nihil accipere desideras?

Tolle quod tuum est, et vade. REMIGIUS. Id est, recipe mercedem tuam, et vade in gloriam. *Volo autem et huic novissimo, id est gentili populo, dare secundum meritum, sicut et tibi*. ORIGENES (Matth. 20, tract. 10). Forsitan autem Adæ dicit: *Amice, non facio tibi injuriam. Nonne ex denario convenisti mecum?* *Tolle quod tuum est, et vade*. Tuum est salus, quod est denarius. *Volo autem et huic novissimo dare sicut et tibi*. Non incredibiliter potest quis arbitrari, hunc novissimum esse Apostolum Paulum, qui una hora operatus est, et similiter omnes qui ante eum fuerunt. AUGUSTINUS de sancta virg. (c. 24 in fine). Quia vero ipsa vita æterna pariter erit omnibus sanctis æqualis, denarius omnibus est attributus, qui est omnium merces; quia vero in ipsa vita æterna distincte fulgebunt lumina meritum, multæ mansiones sunt apud Patrem: ac in denario quidem impari non vivet alius alio prolixius: in multis autem mansionibus honoratur alius alio clarius. GREGORIUS (hom. 19 in Evang.). Et quia ipsa regni perceptio, ejus est bonitas voluntatis, recte subjungitur: *Aut non licet mihi quod volo facere?* Stulta enim est questio hominis contra bonitatem Dei murmurare. Conquerendum quippe esset, non si dat quod non debet; sed si non daret quod deberet; unde aperte subditur: *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?* REMIGIUS. Per oculum enim vult intentionem intelligi. Judæi namque nequam habuerunt oculum, id est intentionem malam, quia de salute Gentium dolebant. Ad quid autem sensus hujus parabolæ tendat, manifestatum oculi subditur: *Sic erunt primi novissimi, et novissimi primi*: eo scilicet quod Ju-

dæi de capite vertantur in caudam, et nos de cauda mutamur in caput. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homilia 84, in opere imperf.). Aut ideo primos dicit novissimos, et novissimos primos, non ut novissimi digniores sint quam primi, sed ut cœquantur, et nulla sit inter eos differentia temporis causa. Quod autem dicit, *Multi sunt vocati, pauci vero electi*, non ad superiores sanctos pertinet, sed ad Gentes: quoniam ex ipsis Gentibus, qui multi vocati sunt, pauci sunt eligendi. GREGORIUS (hom. 19). Ad fidem enim plures veniunt, et ad cœleste regnum pauci perducuntur: plerique enim Deum vocibus sequuntur, moribus fugiunt. Ex hoc ergo duo pensare debemus. Primum est ut de se quisque minime præsumat, quia etsi jam ad fidem vocatus est, tutum ad regnum eligendus sit, nescit. Secundum vero est ut unusquisque proximum suum quem jacere in vitiis conspicit, desperare non audeat: quia divinæ misericordiæ divitias ignorat. Vel aliter. Mane nostrum pueritia est; hora tertia, adolescentia intelligi potest, quia quasi jam sol in altum proficit dum calor ætatis crescit; sexta autem, juvenitus est, quia velut in centro sol figitur, dum in ea plenitudo roboris solidatur; nona autem, senectus intelligitur, in qua velut sol ab alto axe descendit, quia ætas a calore juvenutis deficit; undecima vero est ea ætas quæ decrepita vel veterana vocatur. CHRYSOSTOMUS in homilia 65. Quod autem non omnes simul conduxit, sed alios mane, alios hora tertia, et sic de aliis, ex differentia mentis eorum processit. Tunc enim eos vocavit quando erant obedituri; nam et latronem vocavit quando obediturus erat. Si autem dicant, *Quia nemo nos conduxit*, sicut dictum est, non oportet omnia scrutari quæ in parabolis sunt. Item hoc non dicit dominus, sed operarii: quod ipse enim omnes, quantum ad se pertinet, a prima ætate vocet, significatur cum dicitur: *Exiit primo mane operarios conducere*. GREGORIUS (homil. 19). Qui ergo usque ad ultimam ætatem Deo vivere neglexerunt, usque ad horam undecimam otiosi steterunt: et tamen tales paterfamilias vocat, et plerumque ante remunerantur: quia prius ad regnum de corpore exeunt, quam hi qui modo in pueritia vocati

esse videbantur. ORIGENES (Matth. 20, tract. 10). Non autem dicitur, *Quid hic statis tota die otiosi?* his qui spiritu incipientes, carne consumuntur, si postea regredi volunt ut iterum spiritu vivant: quod non dicimus dissuadentes ne ad domum paternam revertantur lascivi filii, qui vivendo luxuriose evangelicæ doctrinæ substantiam consumperunt; sed quoniam non similes sunt eis qui peccaverunt in juventute sua, dum non adhuc didicissent quæ fidei erant. CHRYSOSTOMUS (in hom. 65, a med.). Quod autem dicit, *Erunt primi novissimi, et novissimi primi*, eos occulte insinuat qui a principio clauerunt, et postea virtutem contempserunt; et rursus eos qui a malitia reducti sunt, et multos superexcesserunt. Composita est ergo hæc parabola, ut eos avidiores faceret qui in ultima senectute convertuntur, ne æstimerent se minus aliquid habituros.

2. CHRYSOSTOMUS in hom. 66. Dominus a Galilæa veniens, non repente Jerosolymam ascendit, sed prius miracula fecit, Phariseos confutavit, et discipulos de vitæ perfectione et remuneratione instruxit; nunc jam ascensurus Jerusalem, rursus eis de passione loquitur: unde dicitur: *Et ascendens Jesus Jerosolymam, assumpsit duodecim discipulos secreto*. ORIGENES (tract. 11). In duodecim adhuc erat et Judas: adhuc enim forsitan dignus erat cum aliis seorsum audire quæ passurus erat magister. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 85 in opere imperf.). Omnis autem salus hominum in Christi morte posita est, nec est aliquid propter quod magis Deo gratias agere debeamus quam propter mortem ipsius. Ideo duodecim Apostolis in secreto mortis suæ annuntiavit mysterium; quia semper pretiosior thesaurus in melioribus vasis includitur. Si autem alii audissent passionem Christi futuram, viri forsitan turbarentur propter infirmitatem fidei, et mulieres propter molliem suæ naturæ, ex qua in tali negotio ad lacrymas excitantur. CHRYSOSTOMUS in hom. 66. Dictum est quidem, et ad multos, tamen occulte sicut ibi (Joan. 2): "Solvite templum hoc: et supra 12: *Signum non dabitur ei nisi signum Jonæ Propheta*. Discipulis autem manifeste exposuit dicens: *Ecce ascendimus Jerosolymam*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 35 oper. imperf.). Quod

dicat, *Ecce*, constantiæ sermo est, ut memoriam præsentiae hujus in cordibus esse recendant. Dicit autem, *Ascendimus*; ac si dicat, Videte quia voluntarie vado ad mortem. Cum ergo videritis me in cruce pendentem, ne aestimetis me hominem esse tantum: nam etsi posse mori, hominis est; velle tamen mori, hominis non est. ORIGENES (tract. 11). Hoc igitur considerantes, scire debemus quoniam frequenter, etiam cognoscentes quoniam et tentationes aliquas subituri sumus, nos ipsos offerre debemus. Sed supra 10 dictum est: *Si quis vos persecutus fuerit in una civitate, fugite in aliam*: sapientis in Christo est ut cognoscat quale tempus exigit declinationem, quale autem obviationem periculorum. HIERONYMUS (super *Ascendimus Jerosolymam*). Crebro autem de passione sua discipulis dixerat; sed quia multis in medio disputationis poterat labi de memoria quod audierant, iturus Jerosolymam et secum ducturus Apostolos, ad tentationem eos parat, ne cum venerit persecutio, et crucis ignominia, scandalizentur. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 35 in op. imp.). Tribulatio enim cum supervenerit expectantibus nobis, levior invenitur quam esset futura si repentina venisset. CHRYSOSTOMUS in hom. 66. Prædicat etiam eis, ut discant quoniam præscius ad passionem venit et volens. Sed a principio quidem mortem prædixit eis solum; quando autem exercitati sunt, adducit alia, scilicet quoniam *tradent eum Gentibus*. RABANUS (super *Tradent eum Gentibus*). Tradidit enim Judas Dominum Judæis, et ipsi tradiderunt eum Gentibus, idest Pilato, et potestati Romanorum. Ideo autem Dominus in mundo noluit prosperari, sed gravia pati, ut ostenderet nobis, qui per delectationem cecidimus, cum qua amaritudine redire debeamus; unde sequitur: *Ad illudendum et flagellandum et crucifigendum*. AUGUSTINUS, 18 de Civitate Dei (c. 49). Passione ostendit quid sustinere pro veritate, resurrectione quid sperare in Trinitate debeamus: unde dicitur: *Et tertia die resurget*. CHRYSOSTOMUS in homilia 66. Quæ quidem hujus gratia dixit, ut cum tristitia viderint, resurrectionem expectarent: unde subdit: *Et tertia die resurget*. AUGUSTINUS, 4 de Trinitate (cap. 3). Una enim mors, scilicet Salvatoris secundum corpus, duabus mortibus

nostris saluti fuit, scilicet animæ et corporis; et una ejus resurrectio duas nobis resurrectiones præstitit. Hæc autem ratio simpli ad duplum, oritur quidem a ternario numero, unum quippe et duo tria sunt. ORIGENES (tract. 11). Hic autem non referuntur discipuli dixisse aut fecisse aliquid, cum audissent tristitia hæc Christo futura, recordantes quæ Dominus dixit ad Petrum, ne audiant talia vel pejora. Et nunc quidem qui divinas litteras scire se arbitrantur scribæ condemnant Jesum morte, et in linguis suis flagellant et crucifigunt eum per hoc quod tollere volunt doctrinam ipsius; ille autem paululum deficiens, surgit apparens his qui acceperunt posse videre.

3. HIERONYMUS (hoc loco). Quia post omnia dixerat Dominus, *Et tertia die resurget*, putavit mulier post resurrectionem illico regnatum; et aviditate feminea præsentia cupit, immemor futurorum: unde dicitur: *Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homilia 35 in op. imp.). Hæc mater filiorum Zebedæi est Salome, cujus apud alterum Evangelistam ponitur nomen; vere pacifica, quæ vere filios genuit pacis. Magna laus mulieris ex hoc loco colligitur: quia non solum filii reliquerunt patrem; sed ipsa reliquerat virum suum et secuta fuerat Christum: quia ille sine ista vivere poterat; ista autem sine Christo salva esse non poterat; nisi forte quis dicat, quia intra tempus vocationis Apostolorum et passionis Christi mortuus est Zebedæus; et sic illa sexu fragilis, ætate defecta, Christi vestigia sequebatur: quia fides nunquam senescit et religio fatigationem non sentit. Audacem autem fecerat eam ad petendum naturæ affectus; unde dicitur: *Adorans et petens aliquid ab eo*: idest, reverentia exhibita petit, ut quod petierit sibi detur. Sequitur: *Qui dixit ei, Quid vis?* Non interrogat quasi nesciens; sed ut illa exponente, manifestum faceret irrationabilem esse petitionem: unde subditur: *Ait illi: Dic ut sedeant hi duo filii*. AUGUSTINUS de cons. Evang. (l. 2, c. 64). Quod autem hic per matrem dictum esse Matthæus expressit, Marcus ipsos filios Zebedæi perhibet dixisse, cum illa illorum voluntatem attulisset ad Dominum; unde magis ipsos quam illam dixisse

quod dictum est, Marcus breviter intinavit. Chrysostomus (in hom. 66). Videbant enim seipsos honoratos prae aliis, et audierant quod super duodecim thronos sedebitis, unde primatum ipsius cathedrae petebant accipere. Et quod quidem plus alii honoris apud Christum habebant, noverant; timebant vero Petrum sibi praeferrī; unde et alius Evangelista dicit, quod quia prope erant Jerusalem, putabant quod regnum Dei esset in januis, idest aliquid sensibile. Unde manifestum est quod nihil spiritale petebant, nec intelligentiam superioris regni habebant. ORIGENES (tract. 12). Si enim in regno mundi in honore esse videntur qui sedent cum rege; non fuit mirum si mulier muliebri simplicitate vel imperitia talia se debere petere aestimavit; et ipsi fratres adhuc imperfecti, et nihil altius cogitantes de regno Christi, talia arbitrati sunt de his qui sedebant cum Jesu. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 25 in opere imperf.). Vel aliter. Non dicimus quod recte peteret haec mulier; sed hoc dicimus, quia non terrena, sed caelestia filiis suis optabat: non enim sentit sicut ceterae matres, quae corpora natorum suorum amant, animas autem contemnunt; desiderant illōs valere in saeculo isto, et non curant quid sint passuri in illo, ut ostendant quia corporum sunt parentes, non animarum. Aestimo autem quod hi fratres cum audissent Dominum de passione ac resurrectione sua prophetantem, coeperunt dicere intra se, cum essent fideles: Ecce rex caelestis descendit ad regna tartarea, ut regem mortis destruat. Cum autem victoria fuerit consummata, quid aliud restat nisi ut regni gloria subsequatur? ORIGENES (tract. 12). Destructo enim peccato, quod regnabat in corporibus mortalibus hominum, et omni principatu malignarum virtutum, eminentiam regni in hominibus Christus recipit; quod est ipsum sedere in sede gloriae suae. Quod autem omnia Deus facit ad dexteram et sinistram, hoc est ut jam nullum malum sit ante eum; et qui quidem praecellunt praeter ceteris appropinquantibus Christo, sunt a dextris ejus; qui autem inferiores sunt, a sinistris sunt ejus. Dexteram autem Christi vidē si potes intelligere invisibilem creaturam; sinistram autem visibilem et corporalem. Appropinquant

tium enim Christo quidam dexteram sortiuntur, ut intelligibilia; alii sinistram, ut sensibilia. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 85 in opere imperf.). Qui autem seipsum donavit hominibus, quomodo regni sui societatem non donabit? Petentis negligentia reprehenditur, ubi de dantis misericordia non dubitatur. Si nos rogamus magistrum, forsitan ceterorum fratrum corda concutimus: etsi enim vinci a carne non possunt, quasi jam spirituales; tamen percuti possunt, quasi adhuc carnales. Ergo submittamus matrem nostram, ut suo nomine deprecetur pro nobis. Si enim reprehensibilis inventa fuerit, facile merebitur veniam; ipse enim sexus excusat errorem. Si autem non fuerit importuna, facilius impetrabit mater pro filiis suis rogans. Ipse enim Dominus, qui maternos animos filiorum miseratione implevit, facilius audiet maternum affectum. Tunc Dominus occultorum cognitor non ad verba intercedentis mulieris respondit, sed ad consilia suggerentium filiorum. Bonum quidem erat eorum desiderium, sed inconsiderata petitio; ideo etsi impetrare non debebant, simplicitas tamen petitionis eorum confundi non merebatur, quia de amore Domini talis petitio nascebatur: propterea ignorantiam in eis Dominus reprehendit: unde sequitur, *Respondens autem Jesus dixit: Nescitis quid petatis*. Hieronymus (super *Tunc accessit ad eum*). Nec mirum si ista arguatur imperitia, cum et de Petro dicatur, Luc. 9, "Nesciens quid diceret." CHRYSOSTOMUS super Matth. (ubi supra). Nam frequenter Dominus patitur discipulos suos aliquid non recte aut dicere, aut agere, aut cogitare, ut ex illorum culpa occasionem inveniat exponendi regulam pietatis; sciens quia error eorum non nocet presente magistro; et non solum in presenti, sed etiam in futuro doctrina ejus aedificat. CHRYSOSTOMUS super Matth. (ibid.). Hoc autem dicit ostendens quod vel nihil spiritale petebant, vel si novissent quod petebant, non ausi fuissent tantum quid petere quod superexcedit superiores virtutes. HILARIUS (can. 20). Nesciunt etiam quid petant, quia nihil de gloria Apostolorum ambigendum erat: judicatueros enim eos sermo superior exposuit. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 85 in opere imperf.). Vel *Nescitis quid petatis*: quasi

dicat: Ego vos vocavi ad partem dexteram de sinistra, et vos vestro consilio curritis ad sinistram. Ideo forsitan per mulierem res agebatur. Contulit enim se diabolus ad consueta arma mulierum; ut sicut Adam per mulierem spoliavit, ita et istos separaret per matrem. Sed jam non poterat per mulierem perditio introire in sanctos, ex quo de muliere salus cunctorum processit. Vel ideo dicit, *Nescitis quid petatis*, non enim solum debemus cogitare qualem gloriam consequamur, sed quomodo evadamus ruinam peccati: quia et in sæculari bello, qui semper de præda victoriæ cogitat, difficile vincit: ideo petendum erat: Da nobis auxilium gratiæ tuæ, ut omne malum vincamus. RABANUS (super *Nescitis quid petatis*). Nesciebant etiam quid peterent: quia sedem gloriæ a Domino, quam nondum merebantur, inquirunt. Delectabat eos culmen honoris: sed prius habebant exercere viam laboris: unde subdit: *Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum?* HIERONYMUS (super *Potestis bibere calicem*). Calicem in Scripturis divinis passionem intelligimus, ut in Psalmo 115: "Calicem salutaris accipiam: statimque infert quis iste sit calix: Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus." CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 35 in opere imperf.). Sciebat autem Dominus quia passionem ipsius poterant imitari; sed ideo interrogat, ut omnes audiamus, quia nemo potest cum Christo regnare, nisi passionem Christi fuerit imitatus: res enim pretiosa non nisi pretioso pretio comparatur. Passionem autem Domini dicimus non solum persecutionem gentilium, sed omnem violentiam quam patimur contra peccata certantes. CHRYSOSTOMUS in homil. 66. Dicit ergo *Potestis bibere?* ac si dicat: Vos mihi de honore et coronis loquimini; ego autem vobis de agonibus et sudoribus: non enim hoc est præmiorum tempus. Ex modo autem interrogationis eos attrahit: non enim dixit: Potestis sanguinem vestrum effundere? sed *Potestis bibere calicem?* Deinde addit: *Quem ego bibiturus sum.* REMIGIUS. Ut ex communione ad ipsum avidiores fiant. At illi qui jam martyrii libertatem constantiamque retinebant, bibituros se pollicentur: unde sequitur: *Dicunt ei, Possumus.* CHRYSO- STOMUS super Matth. (hcm. 35 in opere

imperf.). Vel dicunt hoc non tam ex fiducia suæ fortitudinis quam ex ignorantia: inexpertis enim levis videtur esse tentatio passionis et mortis. CHRYSOSTOMUS in homil. 66. Vel hoc ex desiderio promittunt. Neque enim hoc dixissent, nisi expectassent audire quod petebant. Dominus autem eis prophetat magna bona, idest martyrio dignos efficiendos.

Sequitur: *Ait illis: Calicem quidem meum bibetis.* ORIGENES (Matth. 20, tract. 12). Non ita respondit Christus: Calicem meum bibere potestis: sed ad futuram eorum perfectionem respiciens, dixit: *Calicem quidem meum bibetis.* HIERONYMUS (super *Calicem quidem meum bibetis*). Queritur autem quomodo calicem martyrii filii Zebedæi, Jacobus videlicet et Joannes, biberint; cum Scriptura narret Jacobum tantum Apostolum ab Herode capite truncatum; Joannes autem propria morte vitam finierit. Sed si legimus in ecclesiastica Historia, quod ipse Joannes propter martyrium sit missus in ferventis olei dolium, et relegatus in Pathmos insulam sit; videbimus martyrio animum non defuisse; et bibisse Joannem calicem confessionis, quem et tres pueri in camino ignis biberunt, licet persecutor non fuderit sanguinem. HILARIUS (can. 20). Dominus ergo collaudans eorum fidem ait, martyrio quidem eos secum compati posse; sed lævæ ejus ac dexteræ assidere aliis a Deo Patre fuisse dispositum: unde sequitur: *Sedere autem ad dexteram meam etc.* Et quidem, quantum arbitramur, ita honor iste aliis est reservatus, quod tamen nec Apostoli ab eo erunt alieni, qui in duodecim Patriarcharum sede consistentes, Israellem judicabunt; et quantum sentire ex ipsis Evangelii licet, in regno cælorum Moyses et Elias assidebunt; quibus comitantibus, cum gloriæ suæ habitu in monte apparuit. HIERONYMUS (ubi supra). Sed mihi hoc nequaquam videtur: sed ideo sedentium in regno cælorum vocabula non dicuntur, ne paucis nominatis ceteri putarentur exclusi; regnum enim cælorum non est tantum dantis, sed accipientis. Non enim est personarum acceptio apud Deum; sed quicumque talem se præbuerit ut regno cælorum dignus fiat, hoc accipiet, quod non personæ, sed vitæ paratum est. Si itaque tales estis qui

consequamini regnum caelorum quod Pater meus victoribus praeparavit; vos quoque accipietis illud. Ideo tamen non dixit neque Non sedebitis, ne duos confunderet: neque Sedebitis, ne ceteros irritaret. Chrysostomus in hom. 66. Vel aliter. Videtur invidius omnibus esse locus ille, non solum hominibus, sed etiam Angelis: sic enim principium Unigeniti ponit id Paulus dicens, Hebr. 1: "Ad quem autem Angelorum dixit unquam: Sede a dextris meis?". Dominus ergo non quasi existentibus quibusdam qui assessuri sunt, sed condescendens interrogantium suspicioni respondit. Hoc enim unum solum querebant prae aliis stare apud ipsum; sed Dominus respondit: Meritum quidem propter meriti: non tamen hoc sufficit vos facere primum ordinem obtinere. Si enim aliquis alius venerit cum martyrio, amplius virtutem possidens, non quia vos amo, illum expellam, et vobis dabo primatum. Propter hoc autem ut non infirmus ipse ostendatur, non dixit simpliciter, Non est meum dare; sed *Non est meum vobis dare, sed quibus paratum est*; his scilicet qui ab operibus possunt fieri clari. Remans. Vel aliter. *Non est meum dare vobis*, idest superbis talibus quales vos estis, sed humilibus corde, quibus paratum est a Patre meo. Augustinus de Trinit. (cap. 12). Vel aliter. Secundum formam servi discipulis Dominus respondit: *Sedere autem ad dexteram meam vel sinistram, non est meum dare vobis*. Quod autem paratum est a Patre ejus, et ab ipso Filio est paratum, quia et ipse et Pater unum sunt.

4. Chrysostomus in homilia 66. Donec Christi sententia incerta erat, non tribabantur alii discipuli: sed tunc tristati sunt quando eos increpavit: unde dicitur: *Et audientes decem, indignati sunt de duobus fratribus*. Hieronymus (super *Et audientes decem*). Non ad mulieris audaciam referunt postulantis, sed ad filios, quod ignorantes mensuram suam, non modica cupiditate exarsunt. Chrysostomus in hom. 66. Intellexerunt enim quia haec petitio discipulorum fuit, quando eos Dominus increpavit. Quando autem eos a Domino prae-honoratos viderunt in transfiguratione, etsi secundum mentem debebant, in medium efferre non audebant, honorantes doctorem. Chrysostomus super Matth. (hom.

85 in opere imperf.). Sicut autem duo carnaliter potierunt; ita et decem carnaliter contristati sunt: nam velle quidem esse super omnes vituperabile est: sustinere autem alium super se minus est gloriosum. Hieronymus (ubi supra). Humilis autem magister et mitis nec cupiditatis duos arguit postulantes, nec decem reliquos indignationis increpat et livoris: unde sequitur: *Jesus autem vocavit eos ad se*. Chrysostomus in homil. 66. Quia enim turbati erant, vocatione eos consolatur, de propinquo eis loquendo: etenim duo a societate decem seipsos separantes, propius stabant, seorsum Domino loquentes: non tamen sicut prius pueros in medium ducons eos consolatur; sed a contrario inservit, dicens: *Scitis quia principes gentium dominantur eorum*. Origenes (tr. 12). Idest, non contenti tantum regere suos subjectos, sed violenter eis dominari nituntur. Inter vos autem, qui estis mei, non erunt haec: quoniam sicut omnia carnalia in necessitate sunt posita, spiritalia autem in voluntate; sic et qui principes sunt spiritales, principatus eorum in dilectione subditorum debet esse positus, non in timore corporali. Chrysostomus in homil. 66. Ostendit autem in hoc, quod Gentilium est primatus cupere; et sic Gentium comparatione eorum animam aestuantem convertit. Chrysostomus super Matth. (hom. 85 in opere imperf.). Et opus quidem desiderare bonum, bonum est, quia nostrae voluntatis est, et nostra est merces; primatum autem honoris concupiscere vanitas est; hoc enim consequi, iudicium Dei est: propter quod ex primatu honoris nescimus si mercedem iustitiae meremur. Neque enim Apostolus laudem habebit apud Deum quia Apostolus fuit; sed si opus Apostolatus sui bene implevit: nec Apostolus pro merito suo antecedenti honoratus est ut esset Apostolus; sed ad hoc ministerium aptus est iudicatus secundum motum animae suae. Primatus etiam fugientem se desiderat, et desiderantem se horret. Conversatio ergo melior desideranda est, non dignior gradus. Volens ergo Dominus, duorum fratrum Zebedaei et aliorum indignationem extinguere, introducit differentiam inter principes mundiales et ecclesiasticos, ostendens quia primatus in Christo nec

ab aliquo appetendus est non habento, nec alteri invidendus est habenti: quia principes mundi ideo sunt ut dominentur minoribus suis, et eos servituti subiciant et expolient, et usque ad mortem eis utantur ad suam utilitatem et gloriam: principes autem Ecclesiæ fiunt, ut serviant minoribus suis, et ministrent eis quæcumque acceperunt a Christo; ut suas utilitates negligant, et illorum procurent, et mori non recusent pro salute inferiorum. Primatum ergo Ecclesiæ concupiscere neque justum est, neque utile. Nullus sapiens vult ultro se subdicere servituti et periculo tali, ut det rationem pro omni Ecclesia; nisi forte qui non timet Dei iudicium, abutens primatu suo ecclesiastico seculariter, ita ut convertat illum in seculari-rem. Hieronymus (super *Scitis quia principes*). Denique sui proponit exemplum, ut si dicta parvipenderent, erubescerent ad opera; unde subdit: *Sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare.*

Origenes (Matth. 20, tract. 12). Nam etsi Angeli et Martha ministraverunt ei, tamen non ideo venit ut ministraretur, sed ut ministraret; et tantum crevit ministrans, ut impleretur quod sequitur: *Et daret animam suam redemptionem pro multis*, scilicet qui crederent in eum: daret, inquam, in mortem. Sed quoniam solus erat inter mortuos liber et fortior omni potestate mortis, omnes sequi se volentes liberavit a morte. Ecclesiarum ergo principes imitari debent Christum accessibilem, et mulieribus loquentem, et pueris manus imponentem, et discipulis pedes lavantem; ut ipsi similiter faciant fratribus. Nos autem tales sumus ut etiam principum mundi excedere videamus superbiæ, vel non intelligentes, vel contemnentes mandatum Christi; et quærimus sicut reges acies præcedentes, et terribiles nos et accessu difficiles maxime pauperibus exhibemus, nullam affabilitatem habentes, vel habere ad nos permittentem. Chrysostomus in hom. 66. Quantumcumque ergo te humiliaveris, non poteris tantum descendere quantum Dominus tuus.

5. Chrysostomus super Matth. (hom. 86, in op. imperf.). Sicut testimonium studiosi agricolæ est messis fecunda; ita assidui doctoris est documentum Ecclesia plena: unde et hic dicitur: *Et agredientibus illis ab Jericho, secuta est eum*

turba multa. Neminem labor itineris impodivit, quia amor spiritualis fatigationem non sentit; neminem possessionum suarum recordatio retraxit, quia ingrediebantur in possessionem regni cælestis. Vere enim non habet super terram quod amet qui bonum cæleste in veritate gustaverit. Opportune autem oblatis sunt ante faciem Christi duo cæci, ut apertis oculis quasi testes virtutis ascenderent cum eo in Jerusalem: unde sequitur, *Et ecce duo cæci.* Hi currentium stropitum audiebant, et personas non videbant, nihil solum habentes de toto corpore nisi vocem: et ideo, quia pedibus eum sequi non poterant, voce sequebantur: unde dicitur: *Audierunt quia Jesus transiret, et clamaverunt dicentes: Domine, miserere nostri, fili David.* Augustinus de cons. Evang. (lib. 2, cap. 63). Hoc autem factum Marcus commemorat; sed de uno cæco factum: quæ ita solvitur questio; nam duorum cæcorum quos Matthæus interposuit, unum fuisse in illa civitate famosissimum, ex hoc satis apparet quod et nomen ejus et patris ejus Marcus commemoravit: Barthimæus enim Timæi filius ex aliqua magna felicitate dejectus notissimus fuit; qui non solum cæcus, verum etiam mundicius sedebat. Hinc est ergo quod ipsum solum voluit commemorare Marcus, ejus illuminatio tam claram famam huic miraculo comparavit, quam erat illius nota calamitas. Lucas vero quamvis omnino eodem modo factum, tamen in alio cæco intelligendus est par commemorare miraculum. Ille quippe hoc factum dicit, cum appropinquaret Jericho; alii cum egredereetur ab Jericho.

Sequitur: *Turba autem increpabat eos, ut tacerent.* Chrysostomus super Matth. (hom. 86, in op. imperf.). Videbant enim sordidas vestes, et non considerabant conscientie claritatem. Ecce fatua sapientia hominum: existimant enim injuriam pati magnos, si a pauperibus honorantur. Quis enim pauper ausus est divitem publice salutare? Hilarius. Vel silentium non causa honoris exigunt; sed quod acerbe a cæcis audiunt quod negabant, scilicet Dominum esse David filium. Origenes (tract. 18). Vel qui crederant increpabant eos, ut non appellarent eum contemptibili nomine filium David, sed potius dicerent: Fili Dei, miserere nostri. Hilarius. Invita-

bantur autem magis vetiti, quam compecebantur: fides enim quando vetatur, magis accenditur; et ideo in periculis secunda est, et in securitate periclitatur: unde sequitur: *At illi magis clamabant dicentes: Miserere nostri, fili David.* Primo enim clamabant, quia cæci erant; secundo magis clamabant, quia vetabantur ad lumen accedere. CHRYSOSTOMUS in hom. 67. Christus autem permittebat eos vetari, ut plus eorum desiderium appareret. Hinc autem disce quoniam, etsi abjecti fuerimus, cum studio accedentes ad Deum, per nosipsos, assequemur quod petimus.

Sequitur: *Et stetit Jesus, et vocavit eos, et ait: Quid vultis ut faciam vobis?* Hieronymus (super *Stetit Jesus*). Ideo autem stetit Jesus, quia cæci quo pergerent ignorabant. Multæ foveæ erant in Jericho, multæ rupes et prærupta in profundum vergenti; ideoque Dominus stat, ut venire possint. ORIGENES (tract. 18). Vel Jesus non portans, sed stat, ut stante eo, non transluat beneficium; sed quasi de fonte stante misericordia defluat usque ad eos. Hieronymus (ubi supra). Vocari autem jubet, ne turbæ prohibeant; et interrogat quid velint, ut ex responsione eorum, manifesta debilitas appareat, et virtus ex remedio cognoscatur. CHRYSOSTOMUS super Matth. hom. 86, in opere imperf.). Vel interrogat propter fidem; ut dum cæci Christum Filium Dei confitentur, confundantur videntes qui eum tantum hominem putant. Dominum quidem Christum vocaverant; et verum dixerant; sed dicentes filium David, dissipabant quod bone confessi sunt: nam abusive et homines domini dicuntur; vere autem nemo dominus, nisi Deus. Cum ergo dicunt, *Domine fili David*, abusive Christum secundum hominem honorant; si autem solummodo Dominum dicerent, deitatem confiterentur; ideo interrogat, *Quid vultis?* Tunc illi jam non dixerunt, *Domine fili David*; sed tantum *Domine*, sequitur enim: *Dicunt illi: Domine, ut aperiatur oculi nostri.* Filius enim David cæcos illuminare non potest, Filius Dei potest. Quamdiu ergo dixerunt, *Domine fili David*, suspensa erat sanitas; mox autem ut dixerunt, *Domine*, infusa est sanitas: sequitur enim: *Miserere autem eorum Jesus tetigit oculos eorum; et confestim viderunt.* Tetigit autem ut ho-

mo carnaliter, sanavit ut Deus. Hieronymus (super *Miserere eorum*). Præstat enim artifex quod natura non dederat: aut certe quod debilitas tulerat, misericordia donat. CHRYSOSTOMUS in hom. 67. Hi autem sicut ante donationem fuerant perseverantes, ita et post donationem non fuerunt ingrati. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 86, in op. imp.). Bonum enim munus obtulerunt Christo sanati; sequitur enim, *Et seculi sunt eum.* Hoc enim Deus a te requirit secundum Prophetam, sollicitum te ambulare cum Domino Deo tuo. Hieronymus (in fine Com. in cap. 20). Qui ergo in Jericho contracti sedebant, et clamare tantum noverant, postea sequuntur Jesum non tam pedibus quam virtutibus. RABANUS. Jericho autem, quæ interpretatur luna, defectum nostræ mutabilitatis significat. ORIGENES (tract. 18). Mystice autem Jericho intelligitur mundus, in quem Christus descendit. Qui autem sunt in Jericho, exire nesciunt de sapientia mundi, nisi viderint non solum Jesum exiuntem de Jericho, sed etiam discipulos ejus. Hæc ergo videntes, secutæ sunt eum turbæ multæ, mundum et mundana omnia contemnentes, ut Christo duce ascendant in Jerusalem celestem. Duos cæcos possumus dicere Judam et Israel, qui ante Christi adventum cæci fuerunt, quia non videbant verbum verum, quod erat in lege et Prophetis; tamen sedentes secus viam legis et Prophetarum, et secundum carnem tantum intelligentes, clamabant tantum ad eum qui factus est ex semine David secundum carnem. Hieronymus (super *Et egredientibus illis*). Vel duos cæcos plerique Phariseos et Sadduceos intelligunt. Vel aliter, *Duo cæci sedentes juxta viam* significant de utroque populo quosdam jam coherentes per fidem dispensationi temporali secundum quam Christus via est, et considerantes illuminari; idest, aliquid de Verbi aternitate intelligere; quod transcunte Domino impetrare cupiebant, idest, per meritum fidei, qua creditur Filius Dei, et natus homo, et passus propter nos: per hanc enim dispensationem quasi transit Jesus, quia actio temporalis est. Oportebat autem ut tantum clamarent donec resistentis sibi turbæ strepitum vincerent; idest, tam perseverando animum intenderent orando

CAPUT XXI.

atque pulsando, quousque consuetudinem desideriorum carnalium (quæ tamquam turba obstrepit cognitioni lucem veritatis æternæ videre conanti) vel ipsam hominum carnalium turbam, studia spiritualia impediendam, fortissima intensione superarent. AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 18). Bonos enim Christianos volentes facere præcepta Dei, Christiani mali et tepidi prohibent; clamant tamen illi non deficientes: cum enim quisque Christianus cœperit bene vivere mundumque contemnere, in ipsa sui novitate patitur reprehensores frigidos Christianos; sed si perseveraverit, ipsi jam obsequuntur qui ante prohibebant. AUGUSTINUS, de quæst. Evangel. (lib. 2, cap. 28). Itaque audiens Jesus, qui ait, supra 7, *Pulsanti aperietur*, stans, eos tangit et illuminat: quia enim fides incarnationis temporalis ad æterna intelligenda nos præparat, transeunte Jesu admoniti sunt ut illuminarentur, et ab eo stante illuminati sunt: temporalia enim transeunt, æterna stant. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 36, in op. imperf.). Quidam interpretantur duos cæcos Gentiles: unum ex Cham, alium ex Japhet: qui secus viam sedebant, idest juxta veritatem conversabantur, sed veritatem invenire non poterant; vel secundum rationem verbi consistentes, quia notitiam verbi nondum acceperant. RABANUS (super *Turba increpabat eos*). Agnita autem fama nominis Christi, participes ejus fieri querebant. Contradicebant multi: primo Judæi, ut in Actibus legimus; deinde etiam Gentiles persecutione instabant: nec tamen eos qui erant ad vitam præordinati, salute privare volebant. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 36, in op. imperf.). Consequenter autem Gentium oculos mentis tetigit Jesus, dans eis gratiam Spiritus sancti; quæ illuminatæ secutæ sunt eum operibus bonis. ORIGENES (tract. 13). Et nos ergo sedentes juxta Scripturarum viam, et intelligentes in quibus cæci sumus, si ex affectu petierimus, tanget oculos animarum nostrarum, et recedet a mentibus nostris tenebra ignorantie, ut eum in scientiæ lumine sequamur, qui dedit nobis posse videre propter nihil aliud nisi ut eum sequamur.

1. Et cum appropinquasset Jerosolym's, et venisset Bethphago ad montem Oliveti, tunc Jesus misit duos discipulos, dicens eis: Ite in castellum quod contra vos est, et statim invenietis asinam alligatam, et pullum cum ea: solvite, et adducite mihi. Et si quis vobis aliquid dixerit, dicite quia Dominus his opus habet: et confestim dimittet eos. Hoc autem totum factum est ut adimpleretur quod dictum est per Prophetam dicentem: Dicite filia Sion: Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam et pullum filium subjugalis. Euntes autem discipuli fecerunt sicut præcepit illis Jesus; et adduxerunt asinam et pullum, et imposuerunt super eos vestimenta sua, et cum desuper sedere fecerunt. Plurima autem turba straverunt vestimenta sua in via; alii autem cædebant ramos arboribus, et sternebant in via. Turbæ autem quæ præcedebant et quæ sequebantur, clamabant dicentes: Hosanna filio David, benedictus qui venit in nomine Domini, hosanna in altissimis.

2. Et cum intrasset Jerosolymam, commota est universa civitas dicens: Quis est hic? Populi autem dicebant: Hic est Jesus propheta a Nazareth Galilee. Et intravit Jesus in templum Dei, et ejiciebat omnes vendentes et ementes in templo, et mensas nummulariorum et cathedras vendentium columbas evertit; et dixit eis: Scriptum est: Domus mea domus orationis vocabitur; vos autem fecistis illam speluncam latronum. Et accesserunt ad eum cæci et claudi in templo, et sanavit eos. Videntes autem principes sacerdotum et scribæ mirabilla quæ fecit, et pueros clamantes in templo, et dicentes, Hosanna filio David, indignati sunt, et dixerunt ei: Audis quid isti dicunt? Jesus autem dixit eis: Utiique. Nunquam legistis quia ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem?

3. Et relicta illis, abiit foras extra civitatem in Bethaniam, ibique mansit. Mane autem reversus in civitatem, esurit. Et videns fic arborem unam secus viam, venit ad eam, et nihil invenit in ea nisi folia tantum; et ait illi: Nunquam ex te fructus nascatur in sempternum. Et arfacta est continuo ficulnea. Et videntes discipuli mirati sunt, dicentes: Quomodo continuo aruit? Respondens autem Jesus ait eis: Amen dico vobis, si habueritis fidem et non hesitaveritis, non solum de ficulnea facietis: sed et si monti huius dixeritis, Tolle, et jacta te in mare, fiet: et omnia quæcumque petieritis in oratione credentes, accipietis.

4. Et cum ventisset in templum, accesserunt ad eum docentes principes sacerdotum et seniores populi dicentes: In qua potestate hæc facis? Et quis tibi dedit hanc potestatem? Respondens Jesus dixit eis: Interrogabo vos et ego unum sermonem; quem si dixeritis mihi, et ego vobis dicam in qua potestate hæc facio. Baptismus Joannis unde erat? e caelo, an ex hominibus? At illi

cogitabant inter se dicentes : Si dixerimus, E cælo, dicit nobis : Quare ergo non credidistis illi ? Si autem dixerimus, Ex hominibus, timemus turbam. Omnes enim habebant Joannem sicut Prophetam. Et respondentes Jesu, dixerunt, Nescimus. At illis et ipse : Nec ego dico vobis in qua potestate hæc facio.

5. Quid autem vobis videtur ? Homo quidam habebat duos filios : et accedens ad primum, dixit : Fili, vade hodie operari in vineam meam. Ille autem respondens ait, Nolo. Postea autem poenitentia motus, abiit. Accedens autem ad alterum, dixit similiter. At ille respondens ait, Eo, domine ; et non ivit. Quis ex duobus fecit voluntatem patris ? Dicunt ei, Primus. Dicit illis Jesus : Amen dico vobis, quia publicani et meretrices præcedent vos in regno Dei. Venit enim ad vos Joannes in via justitiæ, et non credidistis ei. Publicani autem et meretrices crediderunt ei ; vos autem videntes, nec poenitentiam habuistis postea, ut crederetis ei.

6 Aliam parabolam audite. Homo erat paterfamilias qui plantavit vineam, et sæpe circumdedit ei, et fodit in ea torcular, et edificavit turrim, et locavit eam agricolis, et peregre profectus est. Cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit servos suos ad agricolas, ut acciperent fructus ejus. Et agricolæ, apprehensis servis ejus, alium cæciderunt, alium occiderunt, alium vero lapidaverunt. Iterum misit alios servos plures prioribus ; et fecerunt illis similiter. Novissime autem misit ad eos filium suum, dicens : Verebuntur filio meum. Agricola autem videntes filium, dixerunt inter se : Hic est heres : venite, occidamus eum, et habebimus hereditatem ejus. Et apprehensum eum ejecerunt extra vineam, et occiderunt. Cum ergo venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis ? Ajunt illi : Melos male perdet, et vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis. Dicit illis Jesus : Nunquam legistis in Scripturis : Lapidem quem reproba-verunt edificantes, hic factus est in caput anguli ? A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris. Ideo dico vobis, quia auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus. Et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur ; super quem vero occiderit, conteret eum.

7. Et cum audissent principes Sacerdotum et Pharisei parabolæ ejus, cognoverunt quod de ipsis diceret. Et querentes eum tenere, timebant turbas, quoniam sicut Prophetam eum habebant.

1. REMIGIUS. Narravit superius Evangelista Dominum egressum a Galilæa, et cœpisse ascendere Jerosolymam. Postquam ergo narravit quid in via gesserit, in incepta intentione perseverans dicit : *Et cum appropinquasset Jerosolymis, et venisset Bethphage*. Bethphage viculus fuit sacerdotum, situs in latere montis Oliveti, distans uno milliario a Jerusalem. Sacerdotes enim, qui per

certos dies in templo deservebant, completo officio vicis suæ, illuc divertebant ad manendum : similiter et illi qui accipiebant officium, illuc divertebant : quia præceptum fuit in lege, ut nullus diebus sabbatorum plus quam mille passus incederet. ORIGENES (tract. 14). Unde et interpretatur Bethphage, maxillarum domus : quoniam maxilla propria erat pars sacerdotum in lege.

Sequitur : *Tunc Jesus misit duos discipulos*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 37, in op. imperf.). Non dixit discipulis : Dicatis : Dominus tuus his opus habet, vel Dominus vester : ut intelligant, quia ipse sit solus Dominus, non solum animalium, sed omnium hominum : nam et peccatores conditione quidem sui sunt, voluntate autem sua diaboli. CHRYSOSTOMUS in homil. 67. Neque parvum enim existimes quod factum est. Quis enim suavit dominis jumentorum non velle contradicere, volentes silere, et concedere ? Et in hoc discipulos erudit quoniam poterat et Judæos prohibere, sed noluit ; sed et docet ut quodcumque petitus fuerit darent. Si enim qui ignorabant Christum, ita concesserunt, multo magis discipulos convenit omnibus dare.

Quod autem dicitur : *Et confestim dimittet eos*, CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 37, in op. imperf.), intelligendum est, quod animal postquam ingressum est in Jerusalem, ad dominum suum remissum est a Christo. Glossa (interlinearis). Vel dominus jumentorum confestim dimittet eos in Domini servitio mancipandos. Adhibetur autem huic facto Prophetæ testimonium, ut appareat Dominum omnia quæ de ipso scripta erant, implevisse ; sed invidia cæcatis Scribas et Phariseos ea quæ ipsi legebant intelligere noluisse : et ideo sequitur : *Hoc autem totum factum est ut adimpleretur quod dictum est per Prophetam, scilicet Zachariam*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 37, in opere imperf.). Sciens enim Propheta malitiam Judæorum, quia contradicendi erant Christo ascendenti in templum, præmonuit, ut per hoc signum cognoscerent regem suum dicentem : *Dicite filiæ Sion*. RABANUS (super *Dicite filiæ Sion*). Filia Sion historialiter dicitur Jerusalem civitas, quæ sita est in monte Sion : mystice autem est Ecclesia fidelium, pertinens ad su-

pernam Jerusalem. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 37, in op. imperf.). *Ecce ostendit eis sed verbum*; idest, non carnali aspectu, sed spirituali intellectu opera virtutum ejus aspiciat. Ante tempora quidem multa dicebat, *Ecce*, ut ostenderet quia ille de quo loquebatur, antequam nasceretur, jam erat rex tuus. Cum ergo videritis eum, nolite dicere (Joan. 19), "Non habemus regem nisi Cæsarem." *Venit tibi*, si intellexeris, ut salvet te; si non intellexeris, venit contra te. *Mansuetus*, non ut propter potentiam timeretur, sed ut propter mansuetudinem amaretur: unde non sedet in curru aureo, pretiosa purpura fulgens; nec ascendit super fervidum equum discordiæ amatorem et litis; sed super asinam tranquillitatis et pacis amicam: unde sequitur: *Sedens super asinam et pullum filium subjugalis*. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 36). In hoc autem testimonio prophetico aliquanto diversa est Evangelistarum locutio. Hoc enim Matthæus sic adhibet ut asinam dicat commemorasse Prophetam: non autem ita se habet vel quod Joannes interponit, vel codices ecclesiasticæ interpretationis LXX. Cujus rei causa mihi videtur quod Matthæus Hebræa lingua perhibetur Evangelium conscripsisse: manifestum est autem interpretationem illam quæ dicitur LXX in nonnullis aliter se habere, quam inveniunt in Hebræo qui eam linguam noverunt, et qui interpretati sunt singuli eosdem libros Hebræos. Hujus autem distantiae causa si quæretur, nihil probabilius æstimo quam eos LXX illo spiritu interpretatos, quo et illa quæ interpretabantur dicta fuerant, quod ex ipsa eorum mirabili, quæ prædicatur, consensione firmatum est. Ergo et ipsi nonnulla in eloquio variando, et voluntati Dei, cujus verba erant, non credendo, nihil aliud demonstrare voluerunt quam hoc ipsum, quod in Evangelistarum concordia, quadam diversitate narratur; quæ nobis ostenditur non esse mendacium, si quisquam ita diverso modo aliquid narret, ut ab ejus voluntate cui consentiendum est, non recedat: quod noscere in moribus utile est propter cavenda mendacia; et ipsi fidei, ne putemus quasi consecratis sonis ita muniri veritatem, tamquam Deus nobis, quemadmodum ipsam rem, sic verba quæ pro-

pter illam sunt dicenda commendat; cum potius ita res sermonibus proferatur ut istos omnino quærere non deberemus, si rem sine his nosse possemus, sicut illam novit Deus, et in eo Angeli ejus. Sequitur, *Euntes autem discipuli fecerunt sicut præcepit illis Jesus, et adduxerunt asinam et pullum*. Ceteri autem Evangelistæ de asina tacent. Non deberet autem permovere lectorem nec si Matthæus de pullo tacuisset, sicut illi de asina tacuerunt: quanto minus moveri oportet, quia unus ita commemoravit asinam, de qua ceteri tacuerunt, ut tamen pullum non taceret, de quo illi dixerunt? Ubi enim unum utrumque potest intelligi factum, nulla repugnantia est, nec si alius aliud commemoraret: quanto minus ubi unus unum, alius utrumque?

Sequitur: *Et imposuerunt super eos vestimenta sua, et eum desuper sedere fecerunt*. HIERONYMUS (super *Ut adimpleretur*). Sed videtur quod super utrumque animal in parvo itineris spatio Dominus sedere nequiverit: ergo cum historia aut impossibilitatem habeat aut turpitudinem, ad altiora transmittitur, idest ad mysticum sensum. REMIGIUS. Licet potuerit fieri ut super utrumque animal Dominus sederit. CHRYSOSTOMUS in homil. 67. Mihi autem videtur quod non propter mysterium solum super asinam sedit, sed et mensuram nobis sapientiæ tribuens: demonstrat scilicet quod non super equos ferri necesse est, sed sufficit asino uti, et eo quod necessitatis est, esse contentum. Interroga autem Judæos: Quis rex super asinam delatus intravit Jerosolymam? Sed non utique alium habent dicere, nisi istum solum. HIERONYMUS (super *Turbæ autem*). Turbæ ergo quæ egressæ fuerant de Jericho, et secutæ Salvatorem, supposuerunt vestimenta sua, et straverunt viam ramis arborum: et ideo sequitur: *Plurima autem turba straverunt vestimenta sua in via pedibus asini, necubi offendant in lapidem, nec calcet spinam, nec labatur in foveam*. Sequitur: *Alii autem cædebant ramos de arboribus, et sternebant in via: de arboribus scilicet fructiferis, quibus mons Oliveti constitus est*. Cumque opere cuncta fecissent, vocis quoque tribuunt testimonium: unde sequitur: *Turbæ autem quæ præcedebant et quæ sequebantur, clamabant dicentes: Hosanna filio David*. Quid autem significet Hosanna, nunc

perstringam breviter. In 117 Psalmo, qui manifeste de adventu Salvatoris scriptus est, inter cetera hoc quoque legimus: "O Domine, saluum me fac, o Domine, bene prosperare. Benedictus qui venturus es in nomine Domini." Pro eo quod in LXX habetur Interpretibus, ὦ κύριε σωσον, ὦ, o Kyrie son di; idest, "o Domine, saluum fac:." in Hebræo legimus: "Anna Jehova Hosanna:." quod manifestius interpretatus est Symmachus dicens: "Obsecro, Domine, salva, obsecro." Nemo ergo putet ex duobus verbis, græco scilicet et hebræo, sermonem esse compositum; sed totum hebraicum est. REMIGIUS. Et est compositum ex integro et corrupto. *Hosi* enim latine dicitur salva, sive salvifica; *Anna* vero apud illos interjectio est obsecrantis: nam sicut apud illos ab obsecrante dicitur anna, sicut apud Latinos dicitur heu. HIERONYMUS (ubi supra ante illa verba, *Cum intrasset Ierosolymam*). Significavit enim quod adventus Christi salus mundis; undesequitur: *Benedictus qui venit in nomine Domini*. Salvatore quoque idipsum in Evangelio comprobante: "Ego (inquit, Joan. 5) veni in nomine Patris mei." REMIGIUS. Quia scilicet in omnibus bonis operibus non suam, sed Patris gloriam quæsit. GLOSSA. Et est sensus: *Benedictus*, idest gloriosus sit, *qui venit*, idest incarnatus est, *in nomine Domini*, idest Patris, eum glorificando. Iterum repetunt: *Hosanna*, idest salva, obsecro; et determinat ubi se vellent salvari, *in altissimis*, idest in cælestibus, non in terrenis. Vel per hoc quod jungitur, *Hosanna*, idest salus in excelsis, perspicue ostenditur quod adventus Christi non tantum hominis salus, sed totius mundi sit, terrena jungens cælestibus. HIERONYMUS (ubi supra). Vel humanam quidem Christi dispensationem laudant in eo, quod dicebant, *Hosanna filio David: benedictus qui venit in nomine Domini*; restitutionem autem ejus in sancta, in eo quod dicebant: *Hosanna in excelsis*. CHRYSOSTOMUS (hom. 37 in op. imperf.). Hosanna etiam quidam interpretantur gloriam, alii vero redemptionem: nam et gloria illi debetur, et redemptio illi convenit qui omnes redemit. HILARIUS (can. 21 in Matth.). Laudationis enim verbâ, redemptionis in eo exprimunt potestatem; filium autem David nuncupant, in quo agnosce-

rent æterni regni hereditatem. CHRYSOSTOMUS (homil. 67 in princ.). Nunquam antea Dominus sibi adhibuit ministeria jumentorum, nec ramorum virentia circa se ornamenta constituit, nisi modo quando Jerusalem ut pateretur ascendit. Excitavit enim videntes ut facerent quod prius volebant: ergo potestas eis data est, non mutata voluntas. HIERONYMUS (in princ. Comment. in 21 cap. Matth.). Mystice autem appropinquat Dominus Ierosolymis egrediens de Jericho, turbis inde eductis quamplurimis, quia magnus magnis ditatus mentibus salute credentium rediens, ingredi cupit urbem pacis, et locum visionis Dei. Et venit Bethphage, idest ad domum maxillarum, et confessionis portabat typum; et erat situs in monte Oliveti, ubi est lumen scientiæ, laborum et dolorum requies. Per castellum enim, quod contra Apostolos erat, mundus iste designatur: contra Apostolos enim erat, nec lumen doctrinarum volebat accipere. REMIGIUS. Dominus ergo de monte Oliveti discipulos ad castellum misit, quia de primitiva Ecclesia prædicatores in mundum direxit. Duos quippe misit propter duos ordines prædicatorum, quod manifestat Apostolus dicens, Gal. 2: "Qui operatus est Petro in Apostolatuum circumcissionis, operatus est et mihi inter Gentes:." sive quia duo sunt præcepta caritatis, sive propter duo testamenta, sive propter litteram et spiritum. HIERONYMUS (super *Hoc factum*). Sive propter theoreticam et practicam, idest scientiam et opera. Asina autem ista quæ subjugalis fuit, et edomita, et jugum legis traxerat, synagoga intelligitur. Pullus asinæ lascivus et liber, Gentium populus: Judæa enim secundum Deum mater est Gentium. BARANUS (super *Et statim invenietis*). Unde Matthæus solus, qui Judæis Evangelium scripsit, asinam Domino refert adductam, ut eidem etiam genti Hebrææ, si poeniteat, non desperandam monstret esse salutem. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 37 in opere imperf.). Propter quasdam autem similitudines, animalibus assimilati sunt homines, Dei Filium non cognoscentes. Est enim animal immundum, et præ ceteris pene jumentis magis irrationabile et stultum et infirmum et ignobile et oneriferum. Sic fuerunt homines ante Christi adventum, passionibus diversis im-

mundi, irrationabiles, verbi ratione carentes, stulti propter Dei contemptum, infirmi secundum animam; ignobiles, quia oblitri generationis cœlestis, facti fuerant servi passionum et dæmonum; oneriferi, quia sufferebant sarcinam erroris a dæmonibus vel Phariseis impostam. Ligata autem erat asina, idest diabolici erroris vinculo impedita, ut non haberet libertatem eundi quo vellet: nam antequam peccemus, liberum habemus arbitrium sequi voluntatem diaboli an non: quod si semel peccantes obligaverimus nos operibus ejus, jam nostra virtute. evadere non possumus; sed sicut navis fracto gubernaculo illuc ducitur ubi tempestas voluerit; sic et homo divinæ auxilio gratiæ perditio per peccatum, non quod vult agit, sed quod diabolus vult. Et nisi Deus valida manu misericordiæ suæ solverit eum, usque ad mortem in peccatorum suorum vinculis permanebit: et ideo dicit discipulis, *Solvite*, scilicet per doctrinam vestram, et per miracula vestra; quia omnes Judæi et Gentes per Apostolos sunt liberati: *et adducite mihi*; idest, ad gloriam meam illos convertite. ORIGENES (tract. 14). Unde et ascendens in cælum jussit discipulis suis ut solverent peccatores, dans eis Spiritum sanctum. Absoluti autem et proficientes, et nutriti Verbi divinitate, digni habentur remitti in locum ex quo erant assumpti, non jam ad opera priora, sed ut prædicarent eis Filium Dei; et hoc est quod significat dicens: *Et confestim dimittet eos*. HILARIUS (can. 21). Vel per asinam et pullum duplex vocatio ex Gentibus ostenditur. Erant enim Samaritani sub quadam observantiæ suæ consuetudine servientes, qui scilicet significantur per asinam; erant etiam indomitæ Gentes et feroces, qui scilicet significantur per pullum. Igitur duo mittuntur, ut solvant ligatos erroris vinculis; per Philippum enim Samaria credidit, per Petrum Cornelius Christo, tamquam primitiæ Gentium, adductus est. REMIGIUS. Sicut autem tunc dictum est Apostolis: *Si quis vobis aliquid dixerit, dicite quia Dominus his opus habet*; sic nunc prædicatoribus est præceptum, ut si aliquid adversitatis obstitit, a prædicando non cessarent. HIERONYMUS (super *Evangelium autem fecerunt*). Vestis autem apostolica quæ jumento superponitur, vel doctrina virtutum,

vel discretio Scripturarum intelligi potest, sive ecclesiasticorum dogmatum veritates; quibus nisi anima instructa fuerit et ornata, sessorem habere Dominum non meretur. REMIGIUS. Dominus autem super asellum sedens, Jerosolymam tendit: quia præsidens sanctæ Ecclesiæ, vel animæ fideli, et eam in hoc sæculo regit, et post hanc vitam ad visionem cœlestis patriæ introducit. Apostoli autem et ceteri doctores vestimenta posuerunt super asinam: quia gloriam quam acceperunt a Christo Gentibus dederunt. Turba autem vestimenta sternebat in via: quia credentes ex circumcissione, gloriam quam habebant ex lege, contemnebant. Ramos autem de arboribus præcidebant: quia ex Prophetis acceperunt exempla de Christo, quasi de arboribus virentibus. Vel turba, quæ vestimenta stravit in via, significat martyres, qui vestimenta sua, idest corpora, quæ tegumenta sunt animarum, pro Christo ad martyrium tradiderunt. Vel significantur illi qui corpora sua per abstinentiam domant. Illi autem ramos arborum præcidunt qui dicta et exempla sanctorum patrum quærunt ad suam, vel filiorum salutem. HIERONYMUS (super *Turbæ autem quæ præcedebant*). Quod autem ait, *Turbæ autem quæ præcedebant, et quæ sequebantur*, utrumque populum ostendit, et qui ante Evangelium, et qui post Evangelium Domino crediderunt, consona Jesum confessionis voce laudare. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 37 in opere imperf.). Et illi quidem prophetantes de Christo venturo clamaverunt; hi autem laudantes clamant de adventu Christi jam adimpleto.

2. HIERONYMUS (super *Et cum intrasset*). Introeunte Jesu cum turba, tota Jerosolymorum civitas commovetur, mirans frequentiam, nesciens virtutem; unde dicitur: *Et cum intrasset Jerosolymam, commota est universa civitas, dicens: Quis est hic?* CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 38 in op. imp.). Merito autem commovebantur videntes rem mirabilem. Homo laudabatur quasi Deus, sed Deus laudabatur in homine. Puto autem quod nec ipsi qui laudabant, sciebant quid laudabant; sed Spiritus subito ingressus in eos, veritatis verba fundebat. ORIGENES (tract. 15). Sed et quando intravit Jesus Jerosolymam veram, admirantes

virtutes cælestes, dicebant (Psal. 23): "Quis est iste rex gloriæ?" Hieronymus (ubi supra). Aliis autem vel ambigebus vel interrogantibus, nisi plebecula confitetur: unde sequitur: *Populi autem dicebant: Hic est Jesus Propheta a Nazareth Galilææ*. A minoribus incipiunt, ut ad majora perveniant. Prophetam enim dicunt quem Moyses sui similem dixerat esse venturum, et qui proprie apud Græcos scribitur cum τοῦ ἀρθρου μαρτυρία, tu arthru martyria, idest cum articuli testimonio. A *Nazareth autem Galilææ*, quia ibi educatus fuerat, ut flos campi nutriretur in flore virtutum. Rabanus (super *Et intravit Jesus*). Notandum autem, quod hic introitus ejus in Jerusalem fuit ante quinque dies paschæ. Narrat enim Joannes, quod ante sex dies paschæ venerit in Bethaniam, et in crastinum asino sedens venerit in Jerusalem; ubi notanda est concordia non solum in rebus, sed etiam in temporibus veteris et novi testamenti. Decima enim die mensis primi, agnus qui in pascha immolaretur, domum introduci jussus est: quia et Dominus decima die ejusdem mensis, hoc est ante quinque dies paschæ, civitatem, in qua pateretur, erat ingressurus.

Sequitur: *Et intravit Jesus in templum Dei*. Chrysostomus super Matth. (hom. 38 in op. imperf.). Hoc erat proprium boni filii ut ad domum curret patris, et illi honorem redderet; et ut imitator Christi factus, cum ingressus fueris in aliquam civitatem, primo ad Ecclesiam curras. Hoc etiam erat boni medici ut ingressus ad infirmam civitatem salvandam, primum ad originem passionis intenderet: nam sicut de templo omne bonum egreditur, ita de templo omne malum procedit: si enim sacerdotium integrum fuerit, tota Ecclesia floret; si autem corruptum fuerit, tota fides marcida est: sicut enim cum videris arbores pallentibus foliis, intelligis quia vitium habet in radice; sic cum videris populum indisciplinatum, sine dubio cognosce quia sacerdotium ejus non est sanum.

Sequitur: *Et ejiciebat omnes vendentes et ementes*. Hieronymus (super *Et intravit Jesus in templum*). Sciendum quidem est, quod juxta mandata legis in venerabili toto orbe templo Domini, et de cunctis pæne regionibus Judæorum illuc populo

confluente, innumerabiles immolabantur hostiæ, maxime festis diebus, taurorum, arietum, hircorum; pauperibus, ne absque sacrificio essent, pullos columbarum et turtures offerentibus. Accidebat autem ut qui de longe venerant, victimas non haberent. Excogitaverunt igitur sacerdotes quomodo prædam de populo facerent; et omnia animalia quibus opus erat ad sacrificia, venderent; et ut venderent non habentibus, et ut ipsi rursus empta susciperent. Hanc ergo stropham, idest fraudem se in diversa vertentem, crebro venientium inopia dissipabat, qui indigebant sumptibus, et non solum hostias non habebant, sed nec unde emerent. Posuerunt itaque nummularios, qui mutuam sub cautione darent pecuniam. Sed quia erat lege præceptum ut nemo usuras acciperet, et prodesse non poterat pecunia fenestrata, quæ commodi nihil haberet, et interdum perderet sortem; excogitaverunt et aliam technam, idest artem, ut pro nummulariis collibystas facerent, cujus verbi proprietatem latina lingua non exprimit. Collyba dicuntur apud illos, quæ nos appellamus tragemata, vel vilia munuscula; verbi gratia, frixi ciceris, uvarumque passarum, et poma diversi generis. Igitur quia usuras accipere non poterant, collibystæ pro usuris accipiebant varias species; ut quæ in nummo non licebant, in his rebus exigenter, quæ nummis coeuntur: quasi non hoc ipsum Ezechiel prædica-verit dicens, cap. 18: "Usuram et superabundantiam non accipietis." Istiusmodi Dominus cernens in domo Patris, negotiationem seu latrocinium, ardore spiritus concitatus, tantam hominum multitudinem eiecit de templo. ORIGENES (Matth. 21, tract. 15). In quo non debent vendere et emere, sed orationibus tantum vacare qui congregantur, quasi in domo orationis: unde sequitur: *Et dicit eis: Scriptum est* (scilicet in Isaïæ 56): *Domus mea domus orationis vocabitur*. AUGUSTINUS in Regula. Nemo ergo in oratorio aliquid agat nisi ad quod factum est, unde et nomen accepit.

Sequitur: *Vos autem fecistis illam speluncam latronum*. Hieronymus (super *Et intravit Jesus*). Latro enim est, et templum Dei in latronum convertit speluncam, qui lucra de religione sectatur. Mihi autem inter omnia signa quæ fe-

cit Dominus, hoc videtur esse mirabilius, quod unus homo, et illo tempore contemptibilis, intantum ut postea crucifigeretur, Scribis et Phariseis contra se sævientibus et videtibus lucra sua destrui, potuerit ad unius flagelli verbera tantam ejicere multitudinem. Ingneum enim quiddam atque sidereum radiabat ex oculis ejus, et divinitatis majestas lucebat in facie. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 67 in fine). Manifestum autem est, hoc non semel, sed iterum a Domino esse factum; sed primum commemoratum est a Joanne, hoc autem ultimum a ceteris tribus. CHRYSOSTOMUS in hom. (68 in Matth.). In quo major est accusatio Judæorum: quoniam cum bis hoc idem fecisset, morabantur tamen in sua dementia. ORIGENES (tract. 15). Mystice autem templum Dei est Ecclesia Christi. Sunt autem multi in ea non, sicut decet, viventes spiritualiter; sed secundum carnem militant; qui domum orationis de lapidibus vivis constructam, faciunt speluncam esse latronum actibus suis. Si autem oportet tres species ejectas a templo cautius exponere, possumus dicere: Quicumque in populo Christiano ad nihil aliud vacant, nisi circa emptiones et venditiones, rarius autem in orationibus permanent, vel in aliis actibus rectis, ipsi sunt vendentes et ementes in templo Dei. Diaconi qui non bene tractant Ecclesiarum pecunias et divites fiunt de rebus pauperum, ipsi sunt nummularii, pecuniarum mensas habentes, quas Christus evertit. Quod autem mensis ecclesiasticarum pecuniarum diaconi præsint, docemur in Actibus Apostolorum. Episcopi autem qui tradunt Ecclesias quibus non oportet, ipsi sunt qui vendunt columbas, idest gratiam Spiritus sancti, quorum cathedras Christus evertit. HIERONYMUS (super *Accesserunt ad eum*). Juxta simplicem enim intelligentiam, columbæ non erant in cathedris, sed in caveis; nisi forte columbarum institores sedebant in cathedris: quod absurdum est, quia in cathedris magistrorum magis dignitas indicatur; quæ ad nihilum redigitur, cum mixta fuerit lucris. Observa etiam propter avaritiam sacerdotum, altaria Dei, nummulariorum mensas appellari. Quod autem de Ecclesiis diximus, unusquisque de se intelligat: dicit enim Apostolus; 2

Corinth. 6: "Vos estis templum Dei." Non sit ergo in domo pectoris vestri negotiatio, non donorum cupiditas, ne ingrediatur Jesus iratus et rigidus, et non aliter mundet templum suum nisi flagello adhibito, ut de spelunca latronum domum faciat orationum. ORIGENES (Matth. 21, tract. 15, a med.). Vel in secundo adventu ejiciet, vel evertet quos invenerit in templo Dei indignos. CHRYSOSTOMUS sup. Matth. (homil. 38 in op. imp.). Ideo etiam nummulariorum mensas evertit: quod significat quod in templo Dei non debent esse nummi, nisi spirituales qui Dei habent imaginem, non qui portant imaginem terrenam. Cathedras vendentium columbas evertit, loquens ipso facto: Quid faciunt in templo multæ columbæ venales, ex quo una columba gratuita descendit in templum corporis mei? Quod autem verbis turbæ clamaverunt, Dominus factis ostendit: unde sequitur: *Et accesserunt ad eum cæci et claudi in templo; et sanavit eos.* ORIGENES (Matth. cap. 21, tractatu 15 prope finem.). In templo enim Dei, idest in Ecclesia, non sunt omnes videntes, neque recte ambulantes; sed qui ex eis intelligunt quia nullius est opus nisi Christi ut sanentur, accedentes ad Verbum Dei sanantur. REMIGIUS. Quod autem in templo sanantur, significat quod homines non nisi in Ecclesia sanari possunt, cui data est potestas ligandi atque solvendi. HIERONYMUS (super *Et accesserunt ad eum cæci*). Nisi autem mensas nummulariorum subvertisset cathedrasque columbas vendentium, cæci et claudi lucem pristinam et concitum gradum in templo non meruissent recipere. CHRYSOSTOMUS in hom. 68. Principes autem sacerdotum neque ita persuadebantur; sed ex reliquis miraculis et præconiis puerorum eum extollentibus indignabantur; unde sequitur: *Videntes autem principes sacerdotum, etc.* HIERONYMUS (super *Videntes autem principes*). Cum enim manum non audeant in eum injicere sacerdotes, tantum opera calumniantur, et testimonium populi atque puerorum qui clamabant: *Hosanna filio David; benedictus qui venit in nomine Domini*: quod videlicet hoc non dicitur nisi soli Filio Dei. Videant ergo Episcopi, et quilibet sancti homines, cum quanto periculo dici sibi ista patiantur, si vero Domino, cui hoc di-

cebatur, quia nondum solida erat credentium fides, pro crimine impingitur. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homilia 38 operis imperf.). Sicut autem columna si modicum obliquata fuerit, accepto pondere amplius vadit in latus; sic et cor hominis cum perversum fuerit, si aliqujus viri iusti opera videat vel audiat, non confirmatur, sed magis ad invidiam concitatur. Hoc modo sacerdotes concitati sunt contra Christum, dicentes: *Audis quid isti dicunt?* HIERONYMUS (super *Jesus autem dicit eis*). Sed Christi responsio moderata fuit. Non dixit quod scribæ audire cupiebant: Bene faciunt pueri, ut mihi testimonium perhibeant: nec rursum: Errant, pueri sunt, debetis ætati ignoscere: sed proferet exemplum de octavo Psalmo, ut, tacente Domino, testimonium Scripturarum puerorum dicta firmaret: unde sequitur: *Jesus autem dicit eis: Ulisque. Nunquam legistis, etc.* CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 38 in opere imperf.). Tamquam si dicat: Esto, mea culpa est, quia isti clamant. Numquid mea culpa est, quia ante tot millia annorum hoc futurum Propheta prædixit? Infantes autem et lactentes nec intelligere aliquem nec laudare possunt. Dicuntur ergo infantes non ætate, sed simplicitate cordis: lactentes autem, quoniam quasi lactis suavitate, ita mirabilium delectatione excitati clamabant. Lac enim dicitur opus miraculorum; quia miracula nullum laborem videntibus ponunt, sed videntes admiratione delectant, et ad fidem molliter invitant. Panis autem est doctrina perfectæ iustitiæ; quam accipere non possunt nisi exercitati sensus circa res spirituales. CHRYSOSTOMUS in hom. 68. Hoc autem et typus Gentium erat, et Apostols non parva consolatio: ut enim non angustiarentur qualiter idiotæ existentes possent prædicare, prævenientes pueri eorum eiecerunt timorem: quoniam scilicet dabit eis sermonem qui hos fecit laudem cantare. Hoc etiam miraculum significat quod Christus conditor erat nature: quia pueri significativa loquebantur, et Prophetis consona; viri autem insipientia et insania plena.

3. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 38 in opere imperf.). Malum hominem melius locum dando potest aliquis vincere quam respondendo: quia malitia non

instruitur sermonibus, sed excitatur: et ideo Dominus recedendo compescere studebat quos respondendo non compe-scuit: unde dicitur: *Et relictis illis, abiit foras extra civitatem in Bethaniam.* HIERONYMUS (super his verbis). Hinc autem intelligendum est quod Dominus tantæ fuerit paupertatis, et ita nulli adulatus sit, ut in urbe maxima nullum hospitem, nullam invenerit mansionem; sed in vico parvulo apud Lazarum sororesque ejus habitaret; eorum quippe viculus Bethania est; unde sequitur: *Ibique mansit.* CHRYSOSTOMUS super Matth. (homilia 38 operis imperf.). Ut scilicet ibi maneret corporaliter ubi et spiritualiter repa-sabat: nam sanctorum virorum est quod non gaudent ubi epulæ largæ sunt, sed ubi sanctitas floret. HIERONYMUS (super *Mane autem*). Discussis autem noctis tenebris, cum in civitatem reverteretur Dominus esuriit: unde sequitur: *Mane autem revertens in civitatem, esuriit,* veritatem scilicet humanæ carnis ostendens. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 33 in op. imp.). Quando enim concessit carni quod proprium erat pati, tunc demonstrat ejus passionem. RABANUS. Nota autem majorem studiosi operatoris affectum, dum dicitur mane revertisse in civitatem, ut prædicaret, et ut aliquos Deo Patri acquireret. HIERONYMUS. Dominus autem passurus in populis, et bajulaturus scandalum crucis, voluit discipulorum animos signi anticipatione firmare: unde sequitur: *Et videns arborem unam secus viam, venit ad eam, et nihil invenit in ea nisi folia tantum.* CHRYSOSTOMUS in homil. 68. Non propter hoc veniebat quia esuriebat, sed propter discipulos: quia enim ubique beneficiebat, nullum autem puniebat, oportebat et punitricis ejus virtutis demonstrationem tribuere. Noluit autem in hominibus hoc ostendere, sed in planta. HILARIUS (can. 21 super Matth.). Et in hoc quidem bonitatis dominicæ argumentum reperimus: nam ubi afferre voluit procuratæ per se salutis exemplum, virtutis suæ potestatem in humanis corporibus exercuit, spem futurorum et animæ salutem, curis præsentium ægritudinum commendans: nunc vero, ubi in contumaces formam severitatis constituebat, futuri speciem damno arboris indicavit: unde sequitur: *Et ait illi: Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum.* HIE-

RONYMU (super *Videns arborem fici*). Vel in *seculum*, utrumque enim *ἔσθ' αἰών*, eona, græcus sermo significat. CHRYSOSTOMUS in hom. 68. Suspicionis autem discipulorum erat existimare propter hoc eam esse maledictam, quia non habebat fructum: cur igitur maledicta est? Discipulorum gratia, ut discant quoniam poterat siccare eos qui crucifixerunt eum; unde sequitur: *Et arefacta est continuo ficulnea*. Ideo autem non in alia planta, sed in omnium humidissima miraculum hoc fecit, ut et hinc majus hoc miraculum appareat. Cum autem in plantis vel in brutis fit aliquid tale, non queras qualiter iuste siccata est ficus, si tempus non erat (hoc enim querere est ultimæ dementiæ, quia scilicet in talibus non invenitur culpa et pœna): sed miraculum inspicere, et admirare miraculi factorem; unde sequitur: *Et videntes discipuli mirati sunt, dicentes: Quomodo continuo aruit?* GLOSSA (ordinaria). Non facit creator injuriam possidenti; sed creatura suo arbitrio ad utilitatem aliorum mutatur. CHRYSOSTOMUS in hom. (68 in Matth.). Et ut discas quoniam propter eos hoc factum est, scilicet ut ad confutandum eos erigat, audi quid deinceps dicatur: sequitur enim: *Respondens autem Jesus ait illis: Amen dico vobis, si habueritis fidem*. HIERONYMUS (super *Amen dico vobis*). Latrant contra nos gentilium canes, asserentes Apostolos non habuisse fidem, quia montes transferre non poterunt. Quibus respondemus multa facta esse signa a Domino quæ scripta non sunt: igitur et hæc credimus fecisse Apostolos; sed ideo scripta non esse ne infidelibus contradicendi major daretur occasio: alioquin interrogemus eos, utrum credant his signis quæ scripta narrantur, an non? Et cum incredulos viderimus, consequenter probabimus, nec majoribus eos credituros fuisse qui minoribus non crediderunt. CHRYSOSTOMUS in homil. 68. Hoc autem quod Dominus dicit, orationi adscribit et fidei: unde iterum dicit: *Omnia quæcumque petieritis in oratione, credentes accipietis*: discipuli enim Christi, nihil eorum quæ non oportet petunt: et quasi credentes magistro, nihil aliud petunt nisi magna et cælestia. RABANUS. Quotiescumque autem petentes non exaudimur, ideo fit quia vel contra auxilium nostræ salutis petimus, vel quia eorum pro quibus petimus, per-

versitas non impetremus obsistit; vel in futurum petitionis nostræ differtur effectus, ut desideria crescant, et perfectius capiant gaudia quæ requiruntur. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 68). Considerandum autem, quod miratos esse discipulos de hoc quod arbor aruerat, et eis Dominum respondisse quod dictum est de fide, non ipso secundo die quod maledixerit arbori, sed tertio die Marcus dicit: ipso quippe die secundo commemoravit Marcus de templo ejectos vendentes, quod primo die factum prætermiserat: ipso ergo secundo die dicit, facta vespera, egressum de civitate; et cum mane transirent, vidisse discipulos mane factam ficum aridam. Matthæus autem sic loquitur tamquam secundo die hoc totum sit factum: unde intelligitur quod cum Matthæus dixisset, *Arefacta est continuo ficulnea*, prætermisisset ceteris ad secundam diem pertinentibus, adjunxit statim: *Et videntes discipuli admirati sunt*; ita tamen quod alio die viderit Dominus ficulneam, et alio die discipuli mirati sunt: intelligitur enim non tunc aruisse quando viderunt arefactam, sed continuo quando maledicta est: non enim arascentem, sed penitus arefactam viderunt, ac sic eam continuo in verbo Domini aruisse intellexerunt. ORIGENES (tract. 16). Mystice autem relinquens Dominus principes et scribas, factus est extra Jerusalem terrenam, quæ ideo cecidit. Venit autem in Bethaniam ad domum obedientiæ, idest Ecclesiam: ubi cum requievisset post principium constituendi Ecclesiam, revertitur in civitatem quam paulo ante reliquerat, et revertens esurit. CHRYSOSTOMUS super Matth. (in opere imperf., hom. 39). Si autem quasi homo esurisset cibum carnalem, nunquam mane esurisset: sed mane esurit qui aliorum esurit salutem. HIERONYMUS. Arborem autem quam vidit in via, intelligimus synagogam, quæ juxta viam erat: quia legem habebat, non tamen credebatur in viam, idest in Christum. HILARIUS (can. 21 in Matth.). Quæ ficus arbori comparatur, quia credentes primi ex Israel Apostoli crasso modo, ceteros resurrectionis gloria et tempore anteibunt. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 39 op. imp.). Ficus etiam propter multitudinem granorum sub uno cortice, est quasi congregatio multorum fidelium. Nihil autem invenit

in ea nisi folia tantum, idest traditiones pharisaicas, jactationem legis absque fructibus veritatis. ORIGENES (tract. 16). Et quoniam arbor illa erat figuratim animam habens, quasi audienti dicit: *Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum*: ideo infructuosa est synagoga Judæorum: et hoc erit usque ad consummationem sæculi, donec intraverit Gentium multitudo: et aruit ficulnea, adhuc peregrinante in hac vita Christo, et videntes discipuli oculis spiritualibus mysterium fidei siccata, mirati sunt: sed et discipuli Christi fideles, et non hesitantes, relinquentes eam, siccam faciunt, cum vitalis virtus transierit ab eis ad Gentes; sed et a singulis qui adducuntur ad fidem, tollitur mons ille satanas et mittitur in mare, idest in abyssum. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 39 in op. imperf.). Vel *in mare*, idest in istum mundum, ubi sunt aquæ salis, idest populi iniqui. RABANUS. Exclusionem enim suam ab electis amplius sæviendo vindicat in reprobis. AUGUSTINUS de Quæst. Evang. (lib. 1, cap. 29). Vel hoc sibi servus Dei dicere debet de monte superbiæ, ut eam a se repellat: vel quia per eos Evangelium prædicatum est, ipse Dominus, qui mons appellatus est, a Judæis in Gentes tamquam in mare jacitur. ORIGENES (ubi supra, ante med.). Omnis etiam qui obedit verbo Dei. Bethania est, et requiescit Christus in eo: malos quidem et peccatores relinquit; quando autem fuerit apud justos, fit et apud alios post illos et cum illis: non enim dicitur quod relinquens Bethaniam venit in civitatem. Esurit autem semper Dominus in justis, volens manducare fructum Spiritus sancti in eis, qui sunt caritas, gaudium et pax. Erat autem secus viam hæc ficus quæ folia tantum habuit sine fructu. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 39 in op. imperf.). Idest juxta mundum: si enim homo juxta mundum vixerit, non potest in se fructum justitiæ tenere. ORIGENES (ibidem). Si autem venerit Dominus in tentationibus, fructum requirens, et inventus fuerit aliquis nihil justitiæ habens, nisi professionem tantummodo fidei, quod est folia sine fructu: mox exsiccat, hoc ipsum etiam quod videtur fidelis amittens: sed et unusquisque discipulorum ficum arescere facit, manifestum faciens, eum esse vacuum a

Christo: sicut Petrus dixit ad Simonem. Actor. 8: "Oor tuum non est rectum coram Deo." Melius est enim fallacem ficum, quæ vivere æstimatur, non autem fructificet, siccari verbis discipulorum Christi, et fieri manifestam, quam ut foret per figmentum innocentium corda. Est autem et in unoquoque infidelis mons secundum mensuram infidelitatis suæ, qui verbis discipulorum Christi tollitur.

4. CHRYSOSTOMUS (hom. 39 in op. imperf.). Quia viderant sacerdotes Christum cum magna gloria introeuntem in templum, invidia torquebantur. Itaque non suffcientes in pectore suo invidiæ stimulantis ardorem, prorumpunt in vocem; unde dicitur: *Et cum venisset in templum, accesserunt ad eum docentem principes sacerdotum et seniores populi, dicentes: In qua potestate hæc facis?* CHRYSOSTOMUS in homilia 68. Quia enim signis detrahare non habebant, ex his quæ inhibebantur in templo vendere, afferunt reprehensionem; ac si dicerent: Numquid magistralem suscepisti thronum? Sacerdos consecratus es, quoniam tantam demonstrasti potestatem? CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 39 op. imperf.). Per hoc autem quod subdunt, *Aut quis dedit tibi hanc potestatem?* ostendunt multas esse personas quæ dant hominibus potestatem, sive corporalem, sive etiam spirituales; quasi dicerent: De sacerdotali familia genitus non es; Senatus tibi hoc non concessit; Cæsar non donavit. Si autem credidissent quia omnis potestas ex Deo est, nunquam interrogassent: *Quis dedit tibi hanc potestatem?* Omnis enim homo secundum se æstimat alterum: fornicarius neminem æstimat castum: castus non facile de fornicario suspicatur: sic qui non est ex Deo sacerdos, nullius sacerdotium putat ex Deo. HIERONYMUS (super *Et cum venisset in templum*). Vel his verbis eandem quam supra calumniam struunt, quando dixerunt, supra 12: *In Beelzebub principe demoniorum ejicit demonia*. Quando enim dicunt, *In qua potestate hæc facis?* dubitant de Dei potestate, et subintelligi volunt, diaboli esse quod faciat. Addentes quoque, *Quis tibi dedit hanc potestatem?* manifestissime Dei Filium negant, quem putant non suis, sed alienis viribus signa facere. Poterat autem Dominus aperta responsione tentatorum

calumniam confutare; sed prudenter interrogavit, ut suo ipsi vel silentio vel scientia condemnarentur: unde sequitur: *Respondens Jesus dixit eis: Interrogabo vos et ego unum sermonem.* CHRYSOSTOMUS super Matth. (in opere imperf. hom. 39). Non quidem ut respondentes audiant, sed ut impediti non interrogent: quia ipse præceperat, supra 8, *No-lite sanctum dare canibus.* Deinde etiam si dixisset, nihil proficeret: quia non potest sentire quæ lucis sunt, tenebrosa voluntas: interrogantem enim oportet docere, tentantem autem rationabili percussione confundere, non autem ei virtutem mysterii publicare. Dominus ergo simplici interrogationi laqueum ponit in sua interrogatione; et quia eum vitare non poterant, subdit: *Quem si dixeritis mihi, et ego vobis dicam in qua potestate hæc facio.* Est autem interrogatio talis: *Baptismus Joannis unde erat: ex cælo, an ex hominibus?* AUGUSTINUS super Joan. (tract. 5 et 6). Accepit quidem Joannes ut baptizare posset ab eo quem postmodum baptizavit; baptismus autem quem accepit, baptismus Joannis hic dicitur. Solus tale donum accepit: nullus ante ipsum justorum, nullus post ipsum accepit baptismum, qui baptismus diceretur ipsius. Venit enim Joannes baptizare in aqua pœnitentiæ, viam Domino præparando, non interius mundando, quod purus homo non potest. HIERONYMUS (super *Respondens autem dixit*). Ipsi autem sacerdotes quid in sua malitia pertractaverint, ostenditur cum subditur: *At illi cogitabant inter se.* Si enim respondissent, baptisma Joannis esse de cælo, consequens erat responsio: *Quare ergo non estis baptizati a Joanne?* Si autem dicere voluissent humana deceptione compositum et nihil habere divinum, seditionem populi formidabant. Omnes enim congregatæ multitudines, Joannis receperant baptismum, et sic habebant eum ut Prophetam. Respondit itaque impliissima factio, et humilitatis verbo, quod nescire se diceret, versa est ad insidias cooperiendas: unde sequitur: *Et respondentes Jesu, dixerunt: Nescimus.* In hoc quod nescire se responderant, mentiti sunt: consequens ergo erat iuxta responsionem eorum, Dominum quoque dicere, *Nec ego scio.* Sed mentiri veritas non potest; sequitur enim: *Ait illis et ipse: Nec ego dico vobis in qua pote-*

state hæc facio. Ex quo ostendit et illos scire, sed respondisse nolle: et se nosse, et ideo non dicere, quia illi quod scient taceant. ORIGENES (tract. 17). Sed dicet aliquis contra hoc, quia ridiculum erat interrogare in qua potestate hæc faceret Jesus: nec enim poterat fieri ut responderet quia in potestate diaboli faceret; sed nec ipse responderet quod erat verum, quoniam in potestate propria facit. Si quis autem dicat, quoniam interrogabant principes ut illum terrent, ut puta, si facit aliquis quod nobis non placet in nostris, dicimus ei: *Quis te jussit hoc facere?* eum terrentes ut recedat ab actu: sed quid est quod et Christus ita respondit: *Dicite mihi vos hoc, et ego vobis dicam in qua potestate hæc facio?* Forte ergo sic intelligitur hic locus. Generaliter quidem sunt duæ potestates diversæ: una ex parte Dei, altera ex parte diaboli: specialiter autem sunt plures; non enim una potestas omnibus Prophetis facientibus signa cooperabatur; sed alia istis, alia illis; et ad res forsitan inferiores inferior, ad res autem eminentiores eminentior. Principes autem sacerdotum videbant Jesum multa prodigia facientem; et ideo potestatis sibi cooperantis speciem et proprietatem volebant audire a Christo. Alii quidem qui signa fecerunt, in primis quidem in ista potestate fecerunt; proficientes autem in alia potestate majori; tamen Salvator universa fecit in una potestate, quam accepit a Patre. Quoniam autem non erant digni talia audire mysteria, propterea non dat eis responsum, sed contra interrogat. RABANUS. Ob duas enim causas scientia veritatis est occultanda quærentibus: cum scilicet is qui quærit aut minus capax est ad intelligendum, aut odio vel contemptu veritatis indignus est cui debeat aperiri quod quærit.

5. HIERONYMUS (immediate ante *Quid vobis videtur*). Post præmissa, infert Dominus parabolam, qua et illos impietatis arguat, et ad gentes regnum Dei doceat transferendum, dicens: *Quid autem vobis videtur?* CHRYSOSTOMUS super Matth. (homilia 40 in opere imperf.). Quos reos proponit in causa, ipsos et iudices petit, ut a nullo mereantur solvi qui seipsos condemnant. Magna est fiducia justitiæ ubi adversario ipsi causa committitur. In parabolis ergo figurat

personas eorum, ut non intelligant quomodo ipsi adversus se sententiam dicerent; sequitur enim: *Homo quidam habebat duos filios*. Quis ille nisi Deus, qui omnes homines creavit; qui cum sit natura dominus, tamen vult magis diligi quasi pater, quam timeri ut dominus? Major filius, Gentium populus erat; minor vero, populus Judæorum: quoniam gentes quidem erant ex tempore Noe, Judæi autem ex Abraham. Sequitur: *Et accedens ad primum dixit: Fili, vade hodie operari in vineam meam. Hodie*, idest tempore sæculi hujus. Locutus est autem non in facie, ut homo, sed in corde, ut Deus, sensibus ingerens intellectum. Operari autem in vinea est justitiam facere: nescio autem si totam quis hominum sufficiat operari. HIERONYMUS (super *Homo habebat duos filios*). Primo ergo dicitur Gentilium populo per naturalis legis notitiam: *Vade, et operare in vineam meam*; hoc est, quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: qui superbe respondit: unde sequitur: *Ille autem respondens ait, Nolo*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 40 op. imp.). Gentes enim a principio relinquentes Deum et justitiam ejus, et transeuntes ad idola et peccata, in cogitationibus suis respondere videntur: Nolumus facere Dei justitiam. HIERONYMUS (ubi supra). Postea vero in adventu Salvatoris, Gentium populus, acta poenitentia, operatus est in vinea Dei, et sermonis contumaciam labore correxit; et hoc est quod dicitur: *Postea poenitentia motus abiit*. Sequitur: *Accedens autem ad alterum, dixit similiter. At ille respondens ait, Eo, domine*. Secundus enim filius, populus Judæorum est, qui respondit Moysi, Exod. 24, "Omnia quæcumque dixerit nobis Dominus, faciemus." CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 40 oper. imp.). Sed postea aversi, mentiti sunt Deo, secundum illud Psal. 17, "Filii alieni mentiti sunt mihi;" et hoc est quod dicitur, *Et non ixit*. Interrogat ergo Dominus consequenter: *Quis ex duobus fecit voluntatem patris? Dicunt ei, Primus*. Vide quomodo adversus se protulerunt sententiam, dicentes, priorem filium voluntatem patris fecisse, idest populum Gentium: quia melius est non promittere Deo justitiam et facere, quam promittere et mentiri. ORIGENES (tract. 18). Unde potest considerari Dominum esse

locutum in parabola ista ad eos qui modicum aut nihil promittunt, operibus autem ostendunt; et contra eos qui magna promittunt, nihil autem secundum promissionem suam agunt. HIERONYMUS (super *Dicunt ei, Primus*). Sciendum est autem, in veris exemplaribus non haberi *novissimum*, sed *primum*, ut proprio iudicio condemnentur. Si autem *novissimum* voluerimus legere, ut quidam habent, manifesta est interpretatio, ut dicamus intelligere quidem veritatem Judæos, sed tergiversari, et nolle dicere quid sentiunt; sicut et baptismum Joannis scientes esse de cælo, dicere noluerunt. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 40 in opere imperf.). Eorum autem iudicium Dominus abundanter confirmat: unde sequitur: *Dixit Jesus: Amen dico vobis, quia publicani et meretrices præcedent vos in regno Dei*; ac si dicat: Non solum populus Gentium melior est vobis, sed etiam publicani et meretrices. RABANUS. Potest autem regnum Dei Evangelium vel Ecclesiam præsens intelligi; in quo Gentes Judæos præcedunt, quia citius credere voluerunt. ORIGENES (tr. 18). Per hoc autem non excluditur quin Judæi aliquando intrent in regnum Dei; sed "cum plenitudo Gentium intraverit, tunc omnis Israel salvus fiet." Rom. 11. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 40). Puto autem, quod ex persona omnium virorum peccatorum publicani ponuntur, et ex persona omnium mulierum peccatricum, meretrices: quia avaritia præcipue in viris abundat, fornicatio autem in mulieribus: mulier enim in quiete sedet inclusa: fornicatio autem maxime ex otio nascitur: vir autem quoniam in actibus rerum diversarum est assidue, in avaritiæ peccatum facile incurrit; in fornicationem autem non facile, nisi multum sit lascivus: nam occupatio virilium sollicitudinum, voluptatem plerumque excludit: unde proprium est hoc adolescentium nihil agentium. Consequenter exponit causam ejus quod dixerat, dicens: *Venit enim Joannes ad vos in via justitiæ, et non credidistis ei*. RABANUS. Viam justitiæ Joannes prædicans venit, quia Christum, qui consummatio legis est, digito monstravit. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 40 in opere imperf.). Vel venit in via justitiæ sic manifeste ut conversatio ejus venerabilis peccatorum corda concuteret.

unde sequitur: *Publicani autem et meretrices crediderunt ei.* Considera quomodo conversatio bona prædicatoris prædicationi præstet virtutem, ut etiam indomita domet corda. Sequitur: *Vos autem videntes, nec pœnitentiam habuistis postea, ut crederetis ei;* ac si diceret: Illi fecerunt quod majus est, credendo; isti autem neque pœnitentiam fecerunt, quod minus est. In hac autem expositione, quam secundum multorum expositionem tractavimus, aliquid mihi videtur esse contrarium. Si enim duo filii, Judæi et Gentes, intelligendi sunt; postquam sacerdotes interrogati responderunt priorem filium patris voluntatem fecisse, concludens Christus parabolam, sic debuit dicere: Amen dico vobis, quia gentes præcedent vos in regnum Dei; quod magis popularium hominum ostendit conditionem quam Gentium: nisi forte intelligamus ut prius dictum est: Intantum Gentium populus magis placet Deo quam vos, ut etiam publicani et meretrices sint acceptabiliores Deo quam vos. HIERONYMUS (super illud *Quid vobis videtur?*). Unde alii putant non Gentilium et Judæorum esse parabolam: sed simpliciter peccatorum et iustorum: eo quod illi quidem per mala opera Deo servire negaverant, postea pœnitentiæ baptismum acceperant a Joanne; Pharisei autem, qui iustitiam præferebant, et legem Dei se facere jactabant, Joannis contempto baptismo, ejus præcepta non fecerunt. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 40 in opere imperf.). Hoc autem ideo introducit, quia sacerdotes non discendi causa, sed tentandi interrogaverant: *In qua potestate hoc facis?* Multi autem ex populis crediderant: et ideo introducit parabolam duorum filiorum, ostendens eis per eam, quia meliores sunt populares, qui a principio sæcularem profitentur vitam, quam sacerdotes, qui a principio profitentur Deo servire: quoniam populares quidem aliquando compuncti convertuntur ad Deum; sacerdotes autem impœnitibiles constituti, nunquam desinunt peccare in Deum. Prior enim filius populus est: non enim populus est propter sacerdotes, sed sacerdotes propter populum.

6. CHRYSOSTOMUS in hom. 69. Post prio-

rem parabolam, aliam ponit, ut ostendat eorum accusationem esse majorem, et veniam indignam: unde dicitur: *Aliam parabolam audite. Homo erat paterfamilias qui plantavit vineam.* ORIGENES (tract. 19). Homo paterfamilias Deus est, qui dicitur homo in quibusdam parabolis; sicut si pater cum parvulo filio suo loquatur infantilia, ut descendat ad verba filii sui, et instruat eum. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 40 op. imp.). Homo autem dicitur nomine, non natura; similitudine, non veritate: præcius enim Filius, quia propter appellationem humani nominis, quasi homo purus fuerit blasphemandus, etiam Deum Patrem invisibilem hominem appellavit, qui Angelorum et hominum natura dominus est, benevolentia pater. HIERONYMUS (super *Homo erat pater*). Plantavit autem vineam, de qua loquitur Isaias, cap. 5: "Vinea Domini Sabaoth, domus Israel est." Sequitur: *Et sepem circumdedit ei, vel murum urbis, vel Angelorum auxilia.* CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 40 in opere imperf.). Vel per sepem intellige custodiam patrum iustorum, qui tamquam murus facti sunt populo Israel. ORIGENES. Vel custodia Dei fuit sepes ipsius; torcular autem locus libationum, de quo sequitur: *Et fodit in ea torcular.* HIERONYMUS (super *Qui plantavit*). Altare scilicet, aut torcularia illa, quorum titulo tres Psalmi præbentur, 8, 80, 83, scilicet martyres. HILARIUS (can. 22). Vel Prophetas quasi quædam torcularia aptavit, in quos musti modo quædam ubertas Spiritus sancti ferventius influeret. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 40 op. imperf.). Vel torcular est verbum Dei, quod cruciat hominem, contradicente carnis natura.

Sequitur: *Et edificavit turrim.* HIERONYMUS (ubi supra). Idest templum, de quo dicitur per Michæam, cap. 3: "Et tu turris nebulosa, filia Sion." HILARIUS (canone 22 in Matth.). Vel in turre eminentiam legis extruxit, quæ et in cælum ex solo egressa proveheret, et ex qua speculari Christi posset adventus.

Sequitur: *Et locavit eam agricolis.* CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 40 oper. imperf.). Quando scilicet per legem constituti sunt sacerdotes et levitæ, et procuracionem regendi populum susceperunt. Sicut autem colonus, quam-

vis de suo munere obtulerit Domino, non sic eum placat sicut si de vinea ejus re-ditus ei obtulerit; sic et sacerdos non tantum propter suam justitiam placet Deo, quomodo si populum Dei in san-ctitate docuerit: quoniam ipseus justitia una est, populi autem multiplex.

Sequitur: *Et peregre profectus est.* Hieronymus. Non loci mutatione: nec enim Deus alicubi abesse potest, quo compleretur omnia: sed abire videtur a vinea, ut vinitoribus liberum operandi arbitrium derelinquat. Chrysostomus in hom. 69. Vel peregre profectus est, cum longanimitatem habuit, non semper eorum peccatis poenam inducens. Origenes (tract. 19 in Matth.). Vel quia Do-minus, qui fuerat cum illis in nube diei et in columna ignis per noctem, nequa-quam postea similiter apparuit illis. In Isaia ergo Judaicus populus vinea nomi-natur, et comminatio patrisfamilias contra vineam fit; in Evangelio autem vinea non culpatur, sed ejus coloni. Sed forte in Evangelio vinea est regnum Dei, idest doctrina, quæ Scripturis inserta est sanctis; vita autem irreprehensibilis hominum, est vineæ fructus. Littera au-tem Scripturæ est vineæ sepes circum-posita, ut non videantur ab his qui fo-ris sunt, fructus qui sunt in absconso. Profunditas autem eloquiorum Dei est vineæ torcular; in quod qui profecerunt de eloquiis Dei, infundunt studia sua quasi fructus. Turris autem ædificata, est verbum de ipso Deo et de dispen-sationibus Christi. Hanc vineam tradi-dit colonis, idest populo ante nos, tam sacerdotibus quam laicis. Et peregre profectus est, ad suam profectionem dans occasionem colonis. Appropinquat autem tempus fructuum, et secundum unumquemque, et generaliter populo universo. Primum enim vitæ tempus est secundum infantiam; et tunc nihil vinea ostendit, nisi tantum habens in se vitalem virtutem: cum autem ince-perit posse loqui, tempus est genera-tionis. Quantum autem proficit anima pueri, tantum et vinea, idest verbum Dei; et post profectum, vinea operatur fructum maturum caritatis, et gaudii, et pacis, et hujusmodi. Sed et populo qui acceperunt legem per Moysen, tem-pus fructuum appropinquat aliquando: unde sequitur: *Cum autem tempus fru-ctuum appropinquasset, misit servos suos*

ad agricolas, ut acciperent fructus ejus. Rabanus. Unde tempus fructuum posuit, non proventuum: nullus enim est fru-ctus populi contumacis. Chrysostomus in hom. (69 in Matth.). Servos dicit Pro-phetas, qui offerunt, quasi sacerdotes Domini, populi fructus et obedientiæ ostensionem per opera. Hi autem non solum malitia potiti sunt in non dando fructum, sed etiam in indignando ad eos qui venerunt; et sanguine manus impleverunt, unde sequitur: *Agricolæ autem apprehensis servis ejus; alium oc-ciderunt, alium vero lapidaverunt.* Hiero-nymus (super *Cum autem tempus fructuum*). Cæciderunt quidem, ut Jeremiam; occi-derunt, ut Isaia; lapidaverunt, ut Na-both et Zachariam, quem interfecerunt inter templum et altare. Chrysostomus super Matth. (homil. 40 oper. imperf.). Per singulos autem gradus malitiæ, Dei misericordia addebatur; et per singulos gradus divinæ misericordiæ malitia Ju-dæorum crescebat; et sic contra Dei cle-mentiam malignitas humana certabat: unde sequitur: *Iterum misit alios servos plures prioribus, et fecerunt illis similiter.* Hilarius (can. 22). Missi autem plures prioribus, illud tempus designant quo post singulorum Prophetarum predica-tionem plurimus simul numerus pro-phetae missi sunt, ipse legifer Moyses intelligitur, et Aaron primus sacerdos Dei, quos cæsos flagello linguæ vacuos emisserunt: alios autem servos, Prophetarum choros intellige. Hilarius (ubi supra). In filio autem ad ultimum misso, Domini nostri adventus signifi-catur: sequitur enim: *Novissime autem misit ad eos filium suum.* Chrysostomus in hom. 69. Quare autem non confestim misit? Ut ex his quæ ad alios fecerant, seipsos accusarent, et furorē dimit-tentes, revererentur propter filium advenientem: unde sequitur: *Verebun-tur filium meum.* Chrysostomus (hom. 40 in opere imperf.). Hunc autem misit, non quasi ad obnoxios poenæ sententiam bajulantem, sed poenitentiae veniam: mi-sit eum eos confundere, non punire. Hieronymus (super *Novissime misit filium suum*). Quod autem dicit, *Verebuntur fi-lium meum*, non de ignorantia venit. Quid enim nesciat paterfamilias, qui hoc loco Deus intelligitur? Sed semper ambigere Deus dicitur; ut libera voluntas homini

reservetur. CHRYSOSTOMUS in homilia 69. Vel hoc dicit, annuntians quid fieri debebat, quoniam oportebat eos verecundari; per hoc enim vult ostendere peccatum eorum magnum, et omni excusatione privatum. ORIGENES (tract. 19). Vel illud quod ait, *Verebuntur forte filium meum*, videtur impletum in illis Judæis qui intelligentes Christum, crediderunt in eum. Hoc autem quod sequitur: *Agricolæ autem videntes filium, dixerunt inter se: Hic est heres: venite, occidamus eum*: in illis impletum est qui videntes Christum, et cognoscentes Filium Dei, nihilominus crucifixerunt eum. HIERONYMUS (ubi supra). Interrogemus Arium et Eunomium: Ecce Pater dicitur ignorare. Quicquid pro Patre responderint, hoc intelligant de Filio, qui se dicit ignorare consummationis diem. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 40 op. imperf.). Dicunt autem quidam, quia post incarnationem dictus est Christus filius ex baptismo, sicut ceteri sancti; quos ex hoc loco convincit Dominus, ubi dicitur, Mittam filium meum. Quando ergo adhuc cogitabat ad transmittendum filium post Prophetas, jam filius erat: deinde si eo modo dicitur filius sicut omnes sancti ad quos factum est verbum Dei, debuit et Prophetas dicere filios sicut et Christum, aut et Christum servum dicere sicut et ceteros Prophetas. HIERONYMUS (hæc habet Rabanus hoc loco). Per hoc autem quod dicunt, *Hic est heres*, manifeste Dominus probat Judæorum principes non per ignorantiam, sed per invidiam Dei Filium crucifixisse. Intellexerunt enim eum esse illum cui Pater per Prophetam dicit, Psal. 2: "Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam." Hereditas quippe Filio sancta Ecclesia data est: quam non moriens Pater illi reliquit; sed ipse sua morte mirabiliter acquisivit. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 40 op. imp.). Tamen postquam introivit in templum, et vendentes animalia quæ ad sacrificium pertinebant, foras eiecit, tunc præcipue cogitaverunt eum occidere: unde dicunt: *Venite, occidamus eum*. Dicebant enim intra se: Necesse est ut populus per istum dimittat consuetudinem hostiarum, quæ ad nostrum pertinent lorum, et acquiescat offerre sacrificium justitiæ, quod ad gloriam pertineat Dei: et sic jam non erit populus iste posses-

sio nostra, sed Dei. Si autem occiderimus eum dum non est qui justitiæ fructum a populo querat, semper durabit consuetudo offerendarum hostiarum; et sic populus iste erit nostra possessio. et hoc est quod sequitur: *Et nostra erit hereditas*. Hæc est cogitatio communis omnium sacerdotum carnalium, qui non sunt solliciti quomodo vivat populus sine peccato; sed aspicunt quid in Ecclesia offeratur, et hoc æstimant sacerdotii sui lucrum. RABANUS (super *Hic est heres*). Vel hereditatem, occiso eo, præripere moliebantur Judæi, cum fidem quæ per eum est, extinguere, et suam magis quæ ex lege est justitiam præferre, ac Gentibus imbuendis conabantur inserere.

Sequitur: *Et apprehensum eum, ejecerunt extra vineam, et occiderunt*. HILARIUS (can. 22 in Matth.). Christus enim extra Jerusalem, tamquam extra vineam in sententiam damnationis abjectus est. ORIGENES (tractatu 19, a medio). Vel quod dicit, *Ejecerunt extra vineam*, tale mihi videtur: quantum ad se, alienum eum esse judicaverunt a vinea et colonis.

Sequitur: *Cum ergo venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis?* HIERONYMUS (super *Cum ergo venerit*). Interrogat quidem eos Dominus, non quod ignoret quid responsuri sint, sed ut propria responsione damnentur.

Sequitur: *Ajunt illi: Malos male perdet, et vineam suam locabit aliis agricolis*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 40 in opere imperf.). Quod autem verum responderunt, non est illorum qui juste judicaverunt, sed ipsius causæ: veritas enim ipsis violentiam fecit. ORIGENES (tract. 19). Sicut enim Caiphas, sic et isti non ex se prophetaverunt contra se, quoniam tollenda ab eis erant eloquia Dei, et danda Gentibus fructum in tempore daturis. Vel Dominus, quem occiderunt, statim venit resurgens a mortuis, et malos quidem colonos male perdidit, aliis autem colonis, idest Apostolis, vineam suam consignavit, idest eis qui ex Judaico populo crediderunt. AUGUSTINUS de cons. Evang. (l. 2, c. 70). Marcus autem hoc ab ipsis non responsum esse commemorat; sed Dominum hoc consequenter locutum, post interrogationem suam, ipsum sibi quodammodo respondisse. Sed facile potest in-

telligi, vel illorum vocem ita subjectam ut non interponeretur Illi responderunt, sed tamen intelligeretur: aut ideo responsionem istam Domino potius attributam, quia cum verum dixerunt, etiam de illis hoc ipse respondet, qui veritas est. CHRYSOSTOMUS in hom. (69 in Matth.). Vel non est contradictionis: etenim utraque facta sunt: quia scilicet et ipsi primo hoc responderunt, et postea Dominus iteravit. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 70). Sed illud magis movet quod Lucas non solum eos hoc respondisse non dicit, verum etiam contrariam retulisse responsionem: ita enim narrat, cap. 20: "Quo audito (scilicet hac sententia ex ore Domini prolata) dixerunt, Absit.," Restat ergo ut intelligamus, in plebe quæ audiebat, quosdam respondisse quod Matthæus commemorat, quosdam vero illud quod Lucas dicit, idest Absit. Nec moveat quod Matthæus principes sacerdotum et seniores populi dixit accessisse ad Dominum; et sic sine interpositione alicujus personæ sermo contextitur usque ad hoc quod de locata agricolis vinea commemoratur: potest enim putari, omnia hæc cum principibus sacerdotum locutum fuisse; sed Matthæus brevitatis causa tacuit, quod Lucas non tacuit; parabolam scilicet istam non ad eos solos dictam qui de potestate interrogaverant, sed ad plebem in qua erant qui dicerent: *Perdet illos et vineam suam dabit aliis*: quæ vox recte etiam ipsius Domini fuisse intelligitur, sive propter veritatem, sive propter membrorum ejus cum suo capite unitatem. Erant etiam qui talia respondentibus dicerent, "Absit:," quia intelligebant contra seipsos parabolam esse dictam. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 40 in opere imperf.). Vel aliter. Lucas quidem secundum responsionem oris eorum narravit; Matthæus autem secundum responsionem cordis: nam vere visibiliter quidem in facie contradixerunt dicentes: "Absit.," In conscientia autem susceperunt, dicentes, *Malos male perdet*. Sicut cum homo deprehensus fuerit in malo, verbis quidem excusat, intus autem ejus conscientia recognoscit. CHRYSOSTOMUS in homilia 69. Vel aliter. Dominus propter hoc eis parabolam proposuit ut ipsi non intelligentes, contra se sententiam proferrent; sicut et ad David dictum est

per Nathan. Rursus autem intelligentes quæ dicta sunt contra se esse, dixerunt, "Absit.," RABANUS. Moraliter autem cuique vinea locatur colenda, cum baptismi mysterium datur, quod operando exerceat. Mittitur servus unus, alter et tertius, cum Lex, Psalmus, Prophetia legitur, ad quorum monita bene operetur. Sed missus cæditur et ejicitur, cum sermo contemnitur, vel, quod pejus est, blasphematur. Heredem quantum ad se occidit, qui Filium Dei conculcaverit, et spiritui gratiæ contumeliam fecerit. Perdito malo cultore, vinea alii datur, cum donum gratiæ, quod superbus spreverit, humilis accipit. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 40 op. imp.). Deinde quasi non acquiescentibus illis, testimonium Scripturæ inducit. Sequitur enim: *Dicit illis Jesus: Nunquam legistis in Scripturis: Lapidem quem reprobaverunt edificantes, hic factus est in caput anguli?* idest, si parabolam meam non intelligitis, vel istam Scripturam cognoscatis. HIERONYMUS (super *Dicit illis Jesus*). Variis autem parabolis res eadem contextuntur; quos enim supra operarios et agricolas appellavit, nunc edificatores, idest cæmentarios vocat. CHRYSOSTOMUS in hom. 69. Lapidem autem Christum vocat, edificatores autem doctores Judæorum, qui Christum reprobaverunt, dicentes, Joan. 9: "Hic non est a Deo.," RABANUS (super *Lapidem quem reprobaverunt*). Sed illis nolentibus, idem lapis caput anguli firmavit: quia de utroque populo quotquot ipse voluit, sua fide conjunxit: undè sequitur: *Hic factus est in caput anguli*. EXLARIUS (can. 22 in Matth.). Est enim caput anguli factus: quia est inter legem et gentes lateris utriusque conjunctio. CHRYSOSTOMUS in hom. 69. Deinde ut discant quoniam nihil eorum quæ fiebant, Deo contrarium erat, subdit: *A Domino factum est*. ORIGENES (tract. 19). I. e. iste lapis donum est, donatum a Deo edificio universo et admirabile caput in oculis nostris, qui possumus eum videre oculis mentis. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 40 in op. imperf.). Quasi diceret: Quare non intelligitis, in cuius edificiæ angulo ponendus est ille lapis, non in vestro, quando reprobatus est, sed in alio? Si autem aliud edificium est futurum, ergo vestra edificatio est contemnenda. Unde subdit: *Ideo*

dico vobis, quia auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur Gentibus facientibus fructum ejus. ORIGENES (tract. 19). Regnum Dei dicit mysteria regni Dei, idest divinas Scripturas, quas tradidit Dominus primo quidem populo illi priori cui credita sunt eloquia Dei, secundo autem Gentibus facientibus fructum: nemini enim datur verbum Dei nisi facienti fructum de eo: et nemini in quo peccatum regnat, datur regnum Dei: quomodo ergo illi datum est a quo et ablatum est? Sed considera quomodo quod datur, intelligitur gratis datum. Quibus ergo locavit, non omnino quasi electis et fidelibus dedit; quibus autem donavit, cum judicio electionis donavit. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 40 in op. imp.). Lapis autem dicitur Christus non solum propter firmitatem, sed etiam quia est inimicorum magna confractio: unde sequitur: *Et qui ceciderit super lapidem istum, etc.* HIERONYMUS (super *Qui ceciderit super lapidem*). Qui peccator est, et tamen in illum credit, cadit quidem super lapidem et confringitur, sed non omnino conteritur; reservatur enim per patientiam ad salutem; super quem vero ille ceciderit, hoc est cui lapis ille irruerit, et qui Christum penitus negaverit, sic conteret eum ut nec testa quidem remaneat, in qua hauriatur aqua pusillum. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 40 in opere imperf.). Aliud est enim confringi, et aliud comminui: de eo enim quod confringitur, aliquid remanet; quod autem comminuitur, quasi in pulverem convertitur. Quod autem cadit ad lapidem, non frangitur secundum quod est lapidis virtus, sed inquantum fortiter cadit, aut propter pondus suum, aut propter altitudinem casus; sic et Christianus peccans, non tantum perit, quantum potest perdere Christus, sed quantum ipse se perdit per opera sua: aut propter magnitudinem peccati, aut propter altitudinem dignitatis. Infideles autem pereunt tantum quantum potest eos perdere Christus. CHRYSOSTOMUS in hom. 69. Vel hie duas perditiones eorum ostendit: unam ab eo quod offenderunt, et scandalizati sunt; quam designat dicens: *Qui ceciderit super lapidem*: aliam a captivitate eis superventura; quam manifestat dicens: *Super quem vero ceciderit*. AUGUSTINUS de quæst. Evang. (lib. 1, cap. 80). Vel de his dicit

quod cadent super eum, qui illum modo contemnunt vel injuriis afficiunt: ideo nondum penitus intereunt, sed tamen confringuntur, ut non recti ambulent: super quos cadet, dum veniet desuper in judicio cum pœna perditionis: ideo dixit, *Conteret eos*, ut sint impii, " tamquam pulvis, quem projicit ventus a facie terræ: " Psal. 1.

7. HIERONYMUS (super *Cum audissent principes*). Quamvis duro corde Judæi propter incredulitatem essent, tamen intelligebant contra se omnes Domini sententias dirigi: unde dicitur: *Et cum audissent principes sacerdotum et Pharisei parabolas ejus, cognoverunt quod de ipsis diceret*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 40, in op. imperf.). Hæc est autem differentia bonorum hominum et malorum: bonus enim comprehensus in peccato, gemit quia peccavit; malus autem fremit, non quia peccavit, sed quia comprehensus est in peccato: et non solum penitentiam non agit, sed magis adversus corripientem irascitur: unde et isti comprehensi, magis ad malitiam sunt excitati; sequitur enim: *Et quærentes tenere eum, timuerunt turbas, quoniam sicut Prophetam eum habebant*. ORIGENES (tract. 19). Sapiunt quidem aliquid de eo quod verum est, Prophetam eum, æstimantes; non autem magnitudinem ejus intelligunt, secundum quod erat Filius Dei. Turbas autem sic sapientes de eo, et paratas pro eo pugnare timent principes: neque enim ad eorum scientiam pertingere possunt, nihil dignum sentientes de eo. Deinde sciendum est, quoniam volentium Jesum tenere, differentia est. Aliter enim principes et pharisei quærebant eum tenere; aliter sponsa quæ dicit, Cant. 4: " Tenui eum, nec dimittam: " adhuc eum tentura melius, sicut dicit, ibid. 7: " Ascendam in palmam, et tenebo altitudinem ejus. " Omnes enim non recte sapientes de divinitate, tenere volunt Jesum, et perdere eum. Et alia quidem verba, præter verbum Christi, possibile est comprehendere et tenere; verbum autem veritatis nemo potest comprehendere, idest intelligere; neque tenere, idest convincere; neque separare a sensu credentium; neque mortificare, idest destruere. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 40, in op. imperf.). Omnis etiam homo malus quantum ad voluntatem suam, et manus

mittit in Deum et occidit eum. Qui enim præcepta Dei conculcat, qui murmurat contra Deum, et turbato vultu aspiciet cælum, nonne, si fieri potuisset, manus mitteret in Deum et occideret eum ut jam licenter peccaret? RABANUS (circa fin. Com. in 21 cap. Matth.). Sed tamen quod timent mittere manum in Jesum propter turbam, quotidie in Ecclesia geritur, cum quilibet solo nomine frater, fidei et pacis unitatem, quam non diligit, propter bonos cohabitantes, vel erubescit impugnare, vel timet.

CAPUT XXII.

1. Et respondens Jesus, dixit iterum in parabolis, eis dicens: Simile factum est regnum cælorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo; et misit servos suos vocare invitatos ad nuptias; et nolebant venire. Iterum misit alios servos, dicens: Dicite invitatis: Ecce prandium meum paravi: tauri mei et astita occisa sunt, et omnia parata: venite ad nuptias. Illi autem neglexerunt, et abierunt, alius in villam suam, alius vero ad negotiationem suam; reliqui vero tenuerunt servos ejus, et contumellis affectos occiderunt. Rex autem cum audisset, iratus est, et missis exercitibus suis perdidit homicidas illos, et civitatem illorum succendit. Tunc ait servis suis: Nuptiæ quidem paratæ sunt; sed qui invitati erant, non fuerunt digni. Ite ergo ad exitus viarum, et quoscumque inveneritis vocate ad nuptias. Et egressi servi ejus in vias congregaverunt omnes quos invenerunt, bonos et malos: et impleti sunt nuptiæ discumbentium. Intravit autem rex ut videret discumbentes: et vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali; et ait illi: Amice, quomodo hæc intrasti, non habens vestem nuptialem? At ille obmutuit. Tunc dixit rex ministris: Ligatis manibus et pedibus ejus, mittite eum in tenebras exteriores: ibi erit fletus et stridor dentium. Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.

2. Tunc abeuntes Pharisei, consilium inierunt, ut caperent eum in sermone. Et mittunt ei discipulos suos cum herodianis dicentes: Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces, et non est tibi cura de aliquo: non enim respicis personam hominum. Dic ergo nobis, quid tibi videtur? Licet census dari Cæsari, an non? Cogniti autem Jesus nequitia eorum, ait: Quid me tentatis, hypocritæ? Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium. Et ait illis Jesus: Cujus est imago hæc et superscriptio? Dicunt ei: Cæsaris. Tunc ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsari Cæsari, et quæ sunt Dei Deo. Et audientes, mirati sunt, et relicto eo abierunt.

3. In illa die accesserunt ad eum Sadducei, qui dicunt non esse resurrectionem, et interrogaverunt eum, dicentes: Magister, Moyses dixit, si quis mortuus fuerit non habens filium, ut ducat

frater ejus uxorem illius, et suscitet semen fratri suo. Erant autem apud nos septem fratres, et primus uxore ducta defunctus est; et non habens semen, reliquit uxorem suam fratri suo. Similiter secundus et tertius, usque ad septimum. Novissime autem omnium et mulier defuncta est. In resurrectione ergo cujus erit de septem uxor? Omnes enim habuerunt eam. Respondens autem Jesus, ait illis: Erratis, nescientes Scripturas neque virtutem Dei: in resurrectione enim neque nubent neque nubentur: sed erunt sicut Angeli Dei in cælo. De resurrectione autem mortuorum non legis quod dictum est a Deo dicente vobis: Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob? Non est Deus mortuorum, sed viventium. Et audientes turbæ, mirabantur in doctrina ejus.

4. Pharisei autem audientes quod silentium imposuisset Sadduceis, convenerunt in unum, et interrogavit eum unus ex eis legis doctor, tentans eum: Magister, quod est mandatum magnum in lege? Ait illi Jesus: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et in tota mente tua: hoc est maximum et primum mandatum. Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis universa lex pendet et Propheta.

5. Congregatis autem Phariseis, interrogavit eos Jesus, dicens: Quid vobis videtur de Christo? Cujus filius est? Dicunt ei, David. Ait illis: Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo filius ejus est? Et nemo poterat ei respondere verbum: neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare.

1. CHRYSOSTOMUS in hom. 70. Quia dixerat, *Dabitur genti facienti fructus ejus*, hic ostendit cui genti: unde dicitur: *Et respondens Jesus, dixit iterum in parabolis eis, dicens: Simile factum est regnum cælorum, etc.* GLOSSA (interlinearis). Dicit autem, *Respondens*, idest obvians prævæ cogitationi eorum de morte sua. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 71). Parabolam autem istam solus Matthæus narrat: simile quidem etiam Lucas commemorat; sed non est hoc, sicut et ipse ordo indicat. GREGORIUS in hom. (86, al. 38 in Evang.). Hic per nuptias, præsens Ecclesia; illic per cœnam, æternum et ultimum convivium designatur; quia et in hanc nonnulli exituri intrant; ad illud quisquis semel intraverit, ulterius non exibat. At si quis forte contendat hanc eandem esse lectionem, intelligi forsitan potest quia de projecto eo, qui cum nuptiali veste non intraverat, quod Lucas tacuit, Matthæus dixit; quod vero per illum cœna, per hunc autem prandium dicitur, nequaquam obsistit: quia

cum ad horam nonam apud antiquos prandium fieret quotidie, ipsum quoque prandium cœna vocabatur. ORIGENES (tr. 20). Regnum autem cœlorum simile est, secundum eum quidem qui regnat, homini regi; secundum eum autem qui conregnat, filio regis; secundum ea vero quæ sunt in regno regis, servis et invitatis ad nuptias; inter quos est et exercitus regis. Additum est autem, *Homini regi*, ut hominibus quasi homo loquatur, et dispenset homines non cupientes dispensari a Deo. Sed tunc cessabit regnum cœlorum esse simile homini, cum cessante zelo et contentione et ceteris passionibus et peccatis, cessaverimus secundum hominem ambulare, et videbimus eum sicuti est. Nunc enim videmus eum non sicuti est, sed sicuti per nostram dispensationem factus fuerit nobis. GREGORIUS in hom. (38 in Evang.). Tunc autem Deus Pater Deo Filio nuptias fecit quando hunc in utero Virginis humanæ naturæ conjunxit. Sed quia ex duabus personis fieri solet nuptiarum conjunctio, absit hoc ab intellectibus nostris ut personam Redemptoris nostri ex duabus personis credamus esse unitam. Ex duabus quippe atque in duabus hunc naturis existere dicimus, sed ex duabus personis credere compositum ut nefas vitamus. Securius ergo dici potest, quia in hoc rex Pater regi Filio nuptias fecit, quod ei per incarnationis mysterium sanctam Ecclesiam sociavit. Uterus autem genitricis Virginis hujus sponsi thalamus fuit. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 41, in op. imperf.). Vel aliter. Cum resurrectio fuerit facta sanctorum, tunc suscipiet hominem vitæ, quæ est Christus, mortalitatem ejus sua immortalitate absorbens. Nunc enim quasi arrhas futuri conjugii Spiritum sanctum accipimus; tunc autem ipsum Christum plenius in nobis habebimus. ORIGENES (can. 20). Vel conjunctionem sponsi ad sponsam, idest Christi ad animam, Verbi susceptionem intellige; partus autem opera bona. HILARIUS (can. 22). Merito autem a Patre jam sunt hæ nuptiæ factæ, quia æternitatis hujus societas et novi corporis desponsata conjunctio habetur jam perfecta in Christo.

Sequitur: *Et misit servos suos vocare invitatos ad nuptias; et noluerunt venire.* CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 41, in

op. imperf.). Ergo quando misit servos suos, jam invitati prius erant. Invitati sunt enim homines a tempore Abraham, cui Christi incarnatio promittebatur. HIERONYMUS (in Comment. cap. 22 Matth. sub princ.). *Misit autem servum suum*; nec dubium quin Moysen, per quem legem invitatis dedit. Si autem *servos* legerimus, ut plura habent exemplaria, ad Prophetas referendum est: quia invitati per eos, venire contempserunt. Sequitur: *Iterum misit alios servos, dicens: Dicite invitatis, etc.* Servi qui secundo missi sunt, melius est ut Prophetæ intelligantur, quam Apostoli; ita tamen si *servus* supra fuerit scriptus; sin autem *servos* ibidem legas, hic servi secundi, Apostoli sunt intelligendi. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 41 op. imp.). Quos misit cum eis dixit, supra 10: *In viam Gentium ne abieritis... sed potius ite ad oves perditas domus Israel.* ORIGENES (tract. 20). Vel qui primi mittuntur servi vocare invitatos ad nuptias habentur Prophetæ convertentes ex populo per suas prophetias ad lætitiæ et restitutionem Ecclesiæ ad Christum. Qui autem noluerunt venire in primis invitatis, sunt qui noluerunt audire verba Prophetarum. Iterum alii transmissi, alia congregatio Prophetarum est. HILARIUS (can. 22). Vel servi primo missi, qui invitatos vocarent, Apostoli sunt; qui autem admonentur ut veniant, invitati antea, populus Israel est: in gloriam enim æternitatis per legem est advocatus. Apostolorum ergo erat proprium commonefacere eos quos invitaverant Prophetæ. Qui vero iterum cum præceptorum conditione mittuntur, apostolici viri sunt successores eorum. GREGORIUS (hom. 38 in Evang.). Sed quia hi qui prius invitati sunt, ad nuptiarum convivium venire noluerunt, in secunda invitatione jam dicitur: *Ecce prandium meum paravi.* HIERONYMUS (super *Dicite invitatis*). Prandium paratum, et tauri, et altilia occisa, vel per metaphoram opes regiæ describuntur; ut ex carnalibus intelligantur spiritualia; vel certe dogmatum magnitudo et doctrina Dei lege plenissima sentiri potest. CHRYSOSTOMUS super Matthæum (hom. 41, in op. imp.). Cum ergo Dominus Apostolis dixit, Matth. 10: "Euntes, prædicate, dicentes, quia appropinquavit regnum cœlorum," hoc significavit quod hic dicitur: *Prandium*

meum paravi: idest, ex lege et Prophetis Scripturarum mensas ornari: unde sequitur: *Tauri mei et altilia occisa sunt*. GREGORIUS in hom. (38, ut supra). Per tauros autem patres veteris testamenti significantur; qui ex permissione legis inimicos suos virtutis corporeæ cornu feriebant. Altilia vero saginata dicimus: ab eo enim quod est alere, *altilia*, quasi alitilia, vel quasi alita vocamus. Per altilia ergo patres novi testamenti figurantur; qui dum gratiam pinguedinis internæ dulcedinis percipiunt, a terroris desiderii ad sublimia contemplationis suæ penna sublevantur. Dicit ergo: *Tauri mei, et altilia occisa sunt*; ac si diceret: Patrum præcedentium mortes aspice, et remedia vitæ vestræ cogitate. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 41, in op. imperf.). Vel aliter. Ideo dicit et saginata et tauros, non quia et tauri non fuerint saginati; sed quia non omnes saginati fuerunt tauri: ergo saginata tantummodo dicit Prophetas, qui fuerunt Spiritu sancto repleti; tauros autem qui Prophetæ fuerunt et sacerdotes, sicut Jeremias et Ezechiel: ut enim tauri duces sunt gregis, ita et sacerdotes principes sunt populi. HILARIUS. Vel aliter. Tauri gloriosa martyrum species est, qui confessioni Dei, tamquam hostia electa, sunt immolati; saginata vero sunt homines spirituales, tamquam cælesti pane ad evolandum aves pastæ, ceteris accepti cibi ubertate expleturæ. GREGORIUS (hom. 86, al. 38, ut supra). Notandum vero, quod in priore invitatione nil de tauris et altilibus dicitur; in secunda autem jam tauri et altilia macata memorantur: quia omnipotens Deus, cum verba ejus audire volumus, adjungit exempla: ut omne quod impossibile credimus, tanto nobis ad superandum fiat facilius, quanto per hoc transisse et alios audimus. ORIGENES (tract. 20). Vel quia prandium quod paratur, est eloquium Dei; fortia quæque eloquiorum Dei, tauri intelligantur; sua via vero et delectabilia eorum, sunt saginata. Si quis enim proferat quædam dicta modica et non firma, et non magnam virtutem rationis habentia, videntur macra esse quæ proferuntur; saginata autem sunt cum ad unamquamque propositionem exempla multa rationis probatione repleta inducuntur: puta si aliquis de castitate sermonem

loquitur, recte intelligitur turtur: sed cum ipsum sanctitatis sermonem cum rationis probatione de Scripturis repletum protulerit, ita ut delectet et confirmet animum audientis, protulit eum saginatum. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 41, in op. imperf.). Quod autem dicitur, *Et omnia parata sunt*, intelligitur quia quicquid quæritur ad salutem, jam adimpletum est in Scripturis: qui enim ignorans est, invenit ibi quod discat; qui contumax est, invenit ibi quod timeat; qui laborat, invenit ibi promissa, quibus excitetur ad opus. GLOSSA (interlinearis). Vel *omnia parata sunt*, idest, introitus regni paratus est per fidem meæ incarnationis, qui ante fuerat clausus. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 41, in op. imperf.). Vel *omnia parata* dicit quæ pertinent ad mysterium dominicæ passionis et nostræ redemptionis. Dicit autem, *Venite ad nuptias*, non pedibus, sed fide et moribus.

Sequitur: *Illi autem neglexerunt*. Quare autem neglexerint, manifestat cum subditur: *Et abierunt alius in villam suam, alius vero ad negotiationem suam*. CHRYSOSTOMUS in hom. 70. Quamvis autem videantur rationabiles occasiones esse; sed hinc discimus quod etiam si necessaria sint quæ detinent, omnibus tamen præponere spiritualia oportet. Mihi autem videtur quod his occasionibus usi, negligentie velamina proponebant. HILARIUS (can. 22). Ambitione enim sæculi, tamquam villa, homines occupantur; plures vero propter pecuniæ cupiditatem negotiatione detinentur. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 41, in op. imp.). Vel aliter. Cum labore manuum nostrarum aliquid facimus, puta exercentes agrum vel vineam, aut opus ligni vel ferri, villam colere videmur: cum autem non labore manuum nostrarum alia lucra sequimur, totum hoc negotiatio appellatur. O miserimus mundus, et miseri qui eum sequuntur! Semper enim mundialia opera homines excluderunt a vita. GREGORIUS (hom. 38 in Evang.). Qui ergo intentus labori terreno, vel mundi actionibus deditus, mysterium incarnationis dominicæ pensare, et secundum illud vivere dissimulat, quasi ad villam vel negotium pergens, venire ad regis nuptias recusat; et plerumque, quod est gravius, nonnulli vocati gratiam non solum respuunt, sed

etiam persequuntur: unde subditur: *Reliqui vero tenuerunt servos ejus, et contumeliis affectos occiderunt.* CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 41 op. imp.). Vel per occupationem villæ, populares Judæorum significat, quæ mundi delectatio separavit a Christo; per occupationem vero negotiationis, sacerdotes, ceterosque ministros templi significavit, quos lucri obtentu venientes ad ministerium legis et templi, avaritia separavit a fide: de quibus non dixit quod malignati sunt, sed *Neglexerunt:* qui enim odio aut invidia crucifixerunt Christum, illi malignati sunt: qui autem negotiis impediti non crediderunt, illi neglexisse dicuntur, non malignari. De sua tamen morte Dominus tacet, quia in priori parabola dixerat; sed ostendit mortem discipulorum suorum, quos post ascensum ipsius occiderunt. Judæi, Stephanum lapidantes, et Jacobum Alphæi occidentes: propter quæ Jerusalem destructa est a Romanis. Et notandum, quod ira in Deo non proprie, sed translativè dicitur; tunc enim irasci dicitur quando ulciscitur; unde et hic dicitur: *Rex autem cum audisset, iratus est.* HIERONYMUS. Quando invitabat ad nuptias, et agebat opera clementiæ, hominis nomen appositum est: nunc autem quando ad ultionem venit, homo sileatur, et rex tantum dicitur. ORIGENES (tract. 20). Dicant autem qui peccant in Deum legis et prophetarum et totius creationis; utrum iste qui et homo dicitur et iratus proponitur, ipse est Pater Christi. Quod si dixerint hunc ipsum esse, cogendi sunt confiteri quoniam multa in eo secundum passibilem hominum naturam esse dicuntur: non quia ipse passibilis est, sed quia morem gerit passibilis naturæ hominum. Et secundum hanc consequentiam suscipere convenit et iram Dei et pœnitentiam et cetera hujusmodi in Prophetis.

Sequitur: *Et missis exercitibus suis.* HIERONYMUS (super *Missis exercitibus*). Per hos exercitus, Romanos intelligimus sub Duce Vespasiano et Tito, qui, occisis Judææ populis, prævaratricem incenderunt civitatem. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 41, in op. imperf.). Romanus autem exercitus dicitur exercitus Dei: quia "Domini est terra et plenitudo ejus: "Psal. 25: nec etiam venissent Romani Jerusalem, nisi eos Do-

minus excitasset. ORIGENES (tract. 20). Vel Angelorum agmina sunt exercitus regis nostri. Missis ergo exercitibus extinxisse homicidas dicitur, quia in hominibus omne judicium per Angelos exercetur. Homicidas ergo perdit, quia persequentes interimit; civitatem eorum igni succendit, quia illorum non solum animæ, sed caro quoque in qua habitaverant, æternæ gehennæ flamma cruciantur. ORIGENES (ibidem). Vel civitas impiorum est, secundum unumquodque dogma, congregatio eorum qui conveniunt in sapientia principum hujus sæculi; quam succendit rex et exterminat, quasi ex malis ædificationibus consistentem. GREGORIUS (homil. 86, al. 38). Sed is qui invitamentum se contemni conspiciat, filii sui nuptias vacuas non habebit: quandoque enim sermo Dei inventurus est ubi requiescat: unde subditur: *Tunc ait servis suis.* ORIGENES (ibidem). Idest Apostolis, aut Angelis, qui præpositi erant in vocatione Gentium.

Nuptiæ quidem paratæ sunt. REMIGIUS. Idest, omne sacramentum humanæ dispensationis jam peractum atque completum est. *Sei qui invitati erant,* idest Judæi, *non fuerunt digni:* quia "Dei justitiam ignorantes, et suam statuere volentes, indignos se judicaverunt æternæ vitæ: "Rom. 10. Reprobato ergo Judaico populo, ad has nuptias gentilis populus est susceptus; unde sequitur: *Ite ergo ad exitus viarum, et quoscunque inveneritis vocate ad nuptias.* HIERONYMUS (super *Nuptiæ paratæ*). Gentilis enim populus non erat in viis, sed in exitibus viarum. REMIGIUS. Qui sunt errores Gentilium. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 41, in op. imp.). Vel viæ sunt omnes professiones hujus mundi, ut puta philosophiæ, militiæ, et hujusmodi. Dicit ergo: *Ite ad exitus viarum:* ut cujuslibet conditionis homines vocent ad fidem. Adhuc, sicut castitas via est quæ ducit ad Deum, sic fornicatio via est quæ ducit ad diabolum; et sic de aliis virtutibus et vitiis. Jubet ergo, ut cujuscumque conversationis vel conditionis homines invitent ad fidem. HILARIUS (can. 22). Per viam etiam tempus sæculi intelligendum est; atque ideo ad exitus viarum jubentur ire, quia omnibus retroacta donantur. GREGORIUS (homil. 86, al. 38). Vel aliter. In Scriptura sacra vias actiones accipimus; exitus viarum

intelligimus defectus actionum, quia illi plerumque facile ad Deum veniunt quos in terrenis actionibus prospera nulla comitantur. ORIGENES (tract. 20 super Matth. cap. 22). Vel aliter. Puto hanc primam vocationem fuisse ad nuptias aliquarum ingenuarum animarum: principaliter enim Deus vult venire ad epulationem divini eloquii eos qui ad intelligendum sunt ingeniosiores: et quoniam qui hujusmodi sunt, nolunt ad istam vocationem venire, transmittuntur alii servi provocantes eos, et promittentes quod, si venerint, percipient prandium paratum a rege. Sicut enim in corporalibus alia est quæ nubit sponsa, alii invitatores, alii qui invitantur ad nuptias, sic Deus scit diversos ordines animarum, earumque virtutes, et causas ob quas hi quidem in constitutione sponsæ accipiuntur, alii in ordine servorum vocantur, alii in numero invitatorum ad nuptias. Sed qui principaliter quidem fuerant invitati, primos invitatores quasi pauperes sensu neglexerunt, et abierunt sua sequentes, in quibus magis sunt delectati quam in his quæ rex per servos suos promittebat. Sed hi leviores sunt his qui servis transmissis injuriuntur et interficiunt; qui scilicet præparatione contentiosorum verborum ausi sunt tenuisse servos missos, qui non sunt præparati ad solvendas quæstiones eorum versutas; et contumeliis afficiuntur, vel interficiuntur ab eis.

Sequitur: *Et egressi servi ejus in vias, congregaverunt omnes quos invenerunt bonos et malos.* ORIGENES (ubi supra). Egre-dientes servi, sive de Judæa et Jerusalem Apostoli Christi, sive ab interioribus Angeli sancti, et venientes ad vias diversas diversorum morum, congregaverunt quoscumque invenerunt: et non curant, utrum aliquando ante vocationem mali fuerint aut boni. Bonos autem intelligere hic simpliciter convenit humiliores et rectiores ex eis qui veniebant ad cultum Dei, quibus conveniebat quod Apostolus ait, Rom. 2: "Cum Gentes quæ legem non habent, ea quæ legis sunt faciunt, ipsi sibi sunt lex." HIERONYMUS (super *Nuptiæ quidem paratæ sunt*). Inter ipsos enim Gentiles infinita est diversitas; cum alios sciamus esse procliviores ad vitia, alios ad honestatem morum virtutibus deditos. GREGO-

RIUS (hom. 36, al. 38). Vel hoc dicit, quia in hac Ecclesia nec mali sine bonis, nec boni sine malis esse possunt. Bonus autem non fuit qui malos tolerare recusavit.

Sequitur: *Et impletæ sunt nuptiæ discumbentium.* ORIGENES (tr. 20). Nuptiæ, scilicet Christi et Ecclesiæ, sunt impletæ dum restituti Deo qui ab Apostolis sunt inventi recubuerunt ad epulandum in nuptiis. Sed quoniam bonos et malos oportuit quidem vocari, non autem ut mali permanerent mali, sed ut deponerent vestimenta contraria nuptiis et induerent nuptialia indumenta, scilicet viscera misericordiæ et bonitatis; ideo rex egreditur, ut videat discumbentes priusquam apponatur eis prandium, ut retineat habentes nuptialia vestimenta, et delectet; condemnetque contrarios: unde sequitur: *Intravit autem rex, ut videret discumbentes.* CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 41 op. imp.). Non quia alicubi ipse non est; sed ubi vult per judicio aspiciere, ibi dicitur præsens; ubi autem non vult, absens videtur. Dies autem aspectionis est dies judicii, quando visitaturus est Christianos, qui super mensam Scripturarum recumbunt. ORIGENES (tract. 20). Ingre-diens autem invenit quemdam qui non mutaverat proprios mores: unde sequitur: *Et cecit ibi hominem non vestitum veste nuptiali.* Singulariter dixit, quia unus sunt generis omnes qui servant malitiam post fidem, quam habuerant ante fidem. GREGORIUS (homil. 36, al. 38). Quid autem debemus intelligere per nuptialem vestem nisi caritatem? Quia hanc in se Dominus habuit, dum ad sociandæ sibi Ecclesiæ nuptias veniret. Intrat ergo ad nuptias, sed sine veste nuptiali, qui in Ecclesia fidem habet, sed caritatem non habet. AUGUSTINUS contra Faustum (lib. 2, cap. 19). Vel sine veste nuptiali nuptias adit qui querit ibi gloriam non sponsi, sed suam. HILARIUS (can. 22 in Matth.). Vel vestis nuptialis est gratia Spiritus sancti, et candor habitus cælestis, qui bonæ interrogationis confessione susceptus, usque in cœtum regni cœlorum immaculatus et integer est reservandus. HIERONYMUS (super *Vidit unum non vestitum*). Vel vestis nuptialis præcepta sunt Domini, et opera que complentur ex lege et Evangelio, novique hominibus efficiunt vesti-

mentum; quod qui in die iudicii inventus fuerit sub nomine Christiano non habere, statim corripitur: unde sequitur: *Et ait illi: Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem?* Amicum vocat, quia est invitatus ad nuptias, quasi sit amicus per fidem. Arguit autem impudentiæ, quod veste sordida munditias polluerit nuptiales. ORIGENES (tract. 20). Et quoniam qui peccat et non induit Dominum Jesum Christum, non habet excusationem aliquam, ideo sequitur, *At ille obmutuit.* HIERONYMUS. In tempore enim illo non erit locus impudentiæ, nec negandi facultas; cum omnes Angeli et mundus ipse testes sint peccatorum. GREGORIUS (homil. 36, al. 38). Non autem solum rejectus est a nuptiis qui injuriam nuptiis fecit, sed adhuc a ministris regis super vincula constitutis ligatus incessionem, qua non est usus ad bonum, et apprehensoria virtute, qua nullum opus ad bonum implevit; et condemnatus est in loco ab omni lumine alieno, qui vocatur tenebræ exteriores: unde sequitur: *Tunc rex dixit ministris: Ligatis manibus et pedibus, mittite eum in tenebras exteriores.* GREGORIUS (homilia 36, al. 38). Ligantur tunc pedes et manus per distractionem sententiæ, qui modo a pravis operibus ligari noluerunt per meliorationem vitæ, vel tunc ligat poena quos modo a bonis operibus ligavit culpa. AUGUSTINUS, 11 de Trin. (cap. 6). Pravarum vero atque distortarum voluntatum implicatio vinculum est quo alligatur qui hoc agit, ut projiciatur in tenebras exteriores. GREGORIUS (hom. 38 in Evang.). Interiores autem tenebras dicimus cæcitatem cordis, exteriores vero tenebras eternam noctem damnationis. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 41 op. imperf.). Vel per hoc designatur differentia tormentorum in peccatoribus. Sunt enim primæ tenebræ exteriores, interiores autem minores, et novissima loci.

Sequitur: *Ibi erit fletus et stridor dentium.* HIERONYMUS (super illud, *Ligatis pedibus et manibus*). In fletu oculorum et stridore dentium, per metaphoram membrorum corporalium, magnitudo ostenditur tormentorum. Manus quoque ligatas et pedes, fletus oculorum, et stridorem dentium, ad comprobandam resurrectionis intellige veritatem. GREGORIUS (hom. 38, ut supra). Ut illic dentes

strideant, qui de edacitate gaudebant; illic oculi defleant, qui hic per illicitas concupiscentias versabantur; quatenus singula membra supplicio subiaceant, quæ hic singulis quibusque vitiis subiecta serviebant. HIERONYMUS (sup. *Multi sunt vocati*). Et quis in convivio nuptiali non initium, sed finis quæritur, subditur: *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* HILARIUS (can. 22). In invitante enim sine exceptione, publicæ bonitatis humanitas est; in invitatis vero, vel vocatis, de iudicio meritum probitatis electio est. GREGORIUS (hom. 36, al. 38). Nonnulli enim bona nec incipiunt, nonnulli vero in bonis quæ inceperunt, minime persistunt. Tanto ergo sibi unusquisque sollicitè metuat quanto ignorat quæ restant. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 41, in op. imp.). Vel aliter. Quoties Deus tentat Ecclesiam suam, ingreditur ad eam, ut videat discumbentes: et si invenerit aliquem non habentem vestem nuptialem, interrogat eum: Ut quid factus es Christianus, si hæc opera negligebas? Talem ergo Christus tradit ministris suis, idest aliquibus magistris seductionis; et ligant manus ejus, idest opera, et pedes, idest motus animæ; et mittunt eum in tenebras, idest in errores vel Gentium, vel Judæorum, vel hæresim: propinquiore enim sunt tenebræ Gentilium, quia veritatem spernunt quam non audierunt; sed exteriores Judæorum, qui audierunt, sed non crediderunt; sed magis exteriores hæreticorum, qui audierunt et didicerunt.

2. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homilia 42, in op. imp.). Sicut si aliquis claudere voluerit aquæ currentis meatum, si exclusa fuerit per aliquam violentiam, aliunde sibi semitam quærit; sic Judæorum malignitas, ex una parte confusa, alium sibi aditum adinvenit: unde dicitur: *Tunc abeuntes Pharisei consilium inierunt, ut caperent eum in sermone.* Abierunt, inquam, ad herodianos. Quale consilium, tales et consiliatores; et ideo sequitur: *Et mittunt ei discipulos suos cum herodianis.* Glossa (ordinaria). Tamquam ignotis, ut facilius deciperent, et per eos illum caperent; cum timentes turbam, hoc per se non præsumerent facere. HIERONYMUS (super *Tunc abeuntes Pharisei*). Nuper quidem sub Cæsare Augusto Judæa subiecta Romanis, quando in toto orbe est celebrata de-

scriptio, stipendiaria facta fuerat; et erat in populo magna seditio, dicentibus aliis pro securitate et quiete, qua Romani pro omnibus militarent, debere tributa persolveri; Pharisei vero qui sibi applaudebant in iustitia, e contrario nitentibus non debere populum Dei, qui decimas solveret, et primitias daret, et cetera quae in lege scripta sunt, humanis legibus subiacere. Caesar autem Augustus Herodem filium Antipatris alienigenam et proselytum regem Iudaeis constituerat, qui tributis praecesset, et Romano pareret imperio. Mittunt igitur Pharisei discipulos suos cum herodianis, idest militibus Herodis, seu quos illudentes Pharisei, quia Romanis tributa solvebant, herodianos vocabant, et non divino cultui deditos. Chrysostomus in homil. 71. Propter hoc autem suos discipulos et Herodis milites simul mittunt, ut quodcumque dixerit reprehendatur: cupiebant enim magis adversum herodianos eum aliquid dicere: quia enim eum detinere timebant propter turbas, voluerunt ei periculum immittere ex hoc quod esset publicis tributis obnoxius. Chrysostomus super Matth. (homil. 42, in op. imperf.). Ille autem hypocritarum prima simulatio, quia laudant quos perdere volunt; et ideo in laudem prorumpunt, dicentes: *Magister, scimus quia verax es*. Magistrum cum vocant, ut quasi honoratus et laudatus mysterium sui cordis simpliciter eis aperiat, tamquam volens eos habere discipulos. Glossa. Tripliciter autem contingit aliquem veritatem non docere. Primo ex parte ipsius docentis: quia scilicet veritatem vel non novit, vel non amat; et contra hoc dicunt: *Scimus quia verax es*. Secundo ex parte Dei, cuius timore postposito, quidam veritatem de eo, quam noverunt, non pure annuntiant; et contra hoc dicunt: *Etiam Dei in veritate doces*. Tertio ex parte proximi, ex cuius timore vel amore aliqua veritatem tacet; et ad hoc excludendum dicunt: *Et non est tibi curae de aliquo*, scilicet homine: non enim respicias personam hominum. Chrysostomus in hom. 71. Hoc de Herode et Caesare occulte insinuant. Hieronymus (super *Licet tributum dare*). Blanda quidem et fraudulenta interrogatio illuc provocat respondentem ut magis Deum quam Caesarem timeat; unde dicunt: *Dic ergo*

nobis quid tibi videtur: licet censum dari Caesar, an non? Ut si dicat non debere tributa solvi, statim audientes herodian, seditiois reum contra Romanum Principem eum teneant. Chrysostomus in hom. 71. Quia enim sciebant quod quidam hanc discordiam meditantes occisi erant, volebant et ipsum per sermones hos in talem suspicionem immittere.

Sequitur: *Cognita autem Jesus nequitia eorum, ait: Quid me tentatis, hypocritae?* Chrysostomus super Matth. (homil. 42 operis imperf.). Non secundum sermones eorum pacificos blande respondit; sed secundum conscientiam eorum crudelium, aspera dixit: quia Deus voluntatibus respondet, non verbis. Hieronymus (super *Quid me tentatis?*). Prima ergo virtus est respondentis, interrogantium mentes cognoscere, et non discipulos, sed tentatores vocare. Hypocrita ergo vocatur qui aliud est, et aliud simulat. Chrysostomus super Matth. (homil. 42, op. imperf.). Dicit ergo eis, *Hypocritae*, ut considerantes eum humanorum cordium cognitores, quod facere cogitabant, perficere non audeant. Vide ergo quod Pharisei blandiebantur ut perderent; sed Jesus confundebat eos ut salvaret: quia utilior est homini Deus iratus quam homo propitius. Hieronymus (super *Ostendite mihi*). Sapientia enim semper sapienter agit, ut suis potissimum tentatores sermonibus confutetur; et ideo sequitur: *Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium*. Hoc genus nummi est quod pro decem nummis computabatur, et habebat imaginem Caesaris: unde sequitur: *Et ait illis Jesus: Cujus est imago haec et superscriptio?* Qui putant interrogationem Salvatoris ignorantiam esse, et non dispensationem, discant ex praesenti loco, quod utique poterat scire Jesus, cuius imago esset in nummo. Sequitur: *Dicunt ei, Caesaris*. Caesarem non putamus Augustum, sed Tiberium significari, sub quo et passus est Dominus. Omnes autem reges Romani a primo Caio Caesare, qui imperium arripuerat, Caesares appellantur. Sequitur: *Reddite ergo quae sunt Caesari Caesari, idest nummum, tributum et pecuniam*. Hieronimus (can. 28 in Matth. par. a princ.). Si enim nihil quod Caesaris est, penes nos resederit, conditio rest-

dendi ei quæ sua sunt non tenebimur. Porro autem si rebus illius incumbamus, si jure potestatis suæ utimur, extra querelam injuriæ est reddere Cæsari quod Cæsaris est. CHRYSOSTOMUS (homil. 71 in Matth.). Tu autem cum audieris, *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari*, illa scito eum dicere solum quæ in nullo pietati nocent: quia si aliquid tale fuerit, non adhuc Cæsaris est, sed diaboli tributum. Deinde ut non dicant quoniam hominibus nos subjicis, subdit: *Et quæ sunt Dei Deo*. HIERONYMUS (super *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari*). Id est decimas, primitias, oblationes et victimas; sicut et ipse Dominus reddidit Cæsari tributa pro se et Petro; et Deo reddidit quæ Dei sunt, Patris faciens voluntatem. HILARIUS (can. 23, post principium). Deo etiam quæ ejus sunt reddere nos oportet, id est corpus et animam et voluntatem. Numisma enim Cæsaris in auro est, in quo est ejus imago depicta. Dei autem numisma homo est, in quo est Dei imago figurata: ideo divitias vestras date Cæsari, Deo autem innocentie vestræ conscientiam servate. ORIGENES (tract. 21). Ex hoc loco discimus Salvatoris exemplo, ut non his quæ a multis dicuntur, et propterea gloriosa videntur, occasione pietatis attendamus: sed quæ convenienter secundum ordinem rationis dicuntur. Possumus autem et moraliter intelligere locum istum, quoniam debemus corpori quædam dare, quasi tributum Cæsari, id est necessaria. Quæcumque autem sunt convenientia animarum naturæ, id est ea quæ ducunt ad virtutem, debemus Deo offerre. Qui ergo supra modum docent legem Dei, et de rebus debitis corpori nihil curare præcipiunt, sunt Pharisei qui reddere Cæsari tributum vetabant, prohibentes scilicet nubere, et abstinere a cibis quos Deus creavit: qui vero supra modum æstimant oportere corporibus indulgere, ipsi sunt herodiani. Salvator autem noster vult ut nec virtus minoretur dum supra modum carni servimus, nec carnis natura gravetur, dum abundantius virtutibus adhæremus. Vel princeps mundi, id est diabolus, dicitur Cæsar: non enim possumus reddere Deo quæ Dei sunt, nisi prius reddiderimus principi quæ sunt sua, id est, nisi deposuerimus malitiam universam. Hoc e-

tiam discamus ex loco præsentis: quod contra tentantes nec omnino tacere debemus, nec simpliciter respondere, sed circumspecte, ut præcidamus occasionem querentium in nobis occasionem, et doceamus irreprochabiliter quæ posunt salvare volentes salvari. HIERONYMUS (super *Et audientes mirati sunt*). Qui autem credere debuerant, ad tantam sapientiam mirati sunt quod calliditas eorum insidiandi non invenisset locum: unde sequitur: *Et audientes mirati sunt, et relicto eo abierunt*, infidelitatem pariter cum admiratione reportantes.

3. CHRYSOSTOMUS in hom. 71. Confutatis Phariseorum discipulis cum herodianis, Sadducæi se immittunt; cum tamen ex confusione priorum eos oporteret effici pigriores. Sed præsumptio inverecundum quid est et pertinax et impossibilia tentans: propter hoc et Evangelista stupens eorum dementia, hoc ipsum significat, dicens: *In illa die accesserunt ad eum Sadducæi*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 42 op. imperf.). Quando recedebant Pharisei, accedebant Sadducæi; forte tali consilio, quia decertabant quis eum ante deprehendere posset: vel si ratione eum non possent superare, saltem per ipsam frequentiam subverterent sensum ejus. HIERONYMUS (super *Accesserunt ad eum Scribæ*). Duæ hæreses erant in Judæis; una Phariseorum, et altera Sadducæorum: Pharisei traditionum et observationum justitiam præferebant, unde et divisi vocabantur a populo; Sadducæi autem, qui interpretantur justi, et ipsi vindicabant sibi quod non erant; ac prioribus et corporis et animæ resurrectionem credentibus confitentibusque, et Angelos et spiritum sequentes, juxta Actus Apostolorum, omnia denegabant; unde et hic dicitur: *Qui dicunt resurrectionem non esse*. ORIGENES (tract. 22). Non solum autem carnis resurrectionem negabant, sed etiam animæ immortalitatem tollebant. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 42 op. imp.). Videns enim diabolus quia justitiam Dei omnino extinguere non potuit, introduxit hæresim Sadducæorum, qui dicerent non esse resurrectionem mortuorum; quæ res omne propositum faciendæ justitiæ frangit: quis enim contentus erit adversus soipsum quotidie luctamina exorcere, nisi ad spem resurrectionis aspiceret? GREGO-

πρω, 14 Moral. (cap. 39, in nov. exempl. 29). Sunt autem nonnulli qui considerantes quod spiritus a carne solvitur, quod caro in putredinem vertitur, quod putredo in pulverem reducitur, quod pulvis in elementa solvitur, ut nequaquam ab humana oculis videatur, resurrectionem fieri posse desperant; et dum arida ossa inspiciunt, hec vestiri carnibus, rursumque ad vitam virescere, posse fieri dissidunt. Augustinus in Enchir. (cap. 88). Non autem perit Deo terrena materia, de qua mortalium creatur caro; sed in quolibet pulverem cinerumve solvatur, in quolibet halitus aurasque diffugiat, in quacunque alicuius corporum substantiam, vel in ipsa elementa vertatur, in quorumcumque animalium, aut otium hominum, cibum cedat, carnisque mutetur, anime illi humane in puncto temporis redditur quæ eam primitus, ut homo fieret, viveret et crederet, animavit. Onysosomus super Matth. (hom. 42, in op. imperf.). Ad defensionem autem sui erroris invenisse se argutissimam rationem Sadducei putabant: unde sequitur: *Et interrogaverunt eum, dicentes: Magister, Moyse dicit, si quis mortuus fuerit, etc.* Onysosomus in homilia 71. Quia enim inimitigabile malum mors erat apud Iudeos, qui omnia pro presenti vita faciebant, in legem deduxit Moyse, defuncti sine filio uxorem fratri dari oportere, ut defuncto filius nasceretur ex fratre, et non exideret nomen ejus; quod erat quedam mortis mitigatio: non autem alius quam frater vel propinquus jurebatur accipere uxorem defuncti: quoniam non ita putaretur qui ex tali conjunctione erat nasciturus, esse filius ejus qui obiit; et iterum extraneum non ita haberet necessitatem statuere domum ejus qui obierat, sicut frater, cui etiam ex cognatione hoc facere justum erat.

Sequitur: *Errant autem apud nos septem fratres.* Hieronymus (super Moyse dicit). Qui resurrectionem corporum non credebant, et animam putabant interire cum corporibus, recte istiusmodi fingunt fabulam, quæ deliramentis arguat eos qui resurrectionem asserant mortuorum. Turpitudinem ergo fabulæ opponunt, ut resurrectionis denegent veritatem: unde concludunt: *In resurrectione ergo cujus erit?* Potest autem fieri

ut videri in gente eorum hoc aliquando acciderit. Augustinus de Quæst. Evang. (lib. 1, cap. 32). Per hos autem septem fratres mystico intelliguntur homines impii, qui fructus justitiæ non potuerunt asserre in terra per omnes septem mundi ætates, quibus ista terra consistit: postea enim et ipsa terra transiet, per quam omnes illi quasi septem steriliter transierunt.

Sequitur: *Respondens autem Jesus, ait illis: Erratis nescientes Scripturas, neque virtutem Dei.* Onysosomus super Matth. (hom. 42, in op. imperf.). Sapienter primum arguit stultitiam eorum, quia non legabant; secundo ignorantiam, quia non cognoscebant Deum. Ex diligentia enim dilectionis nascitur scientia Dei: ignorantia autem negligentis filia est. Hieronymus (super Erratis nescientes). Propterea ergo errant, quia Scripturas nesciunt; et quia Scripturas nesciunt, consequenter ignorant virtutem Dei. Onysos (tractatu 22). Duas autem res dicit eos nescire: unam quidem Scripturas, alteram autem virtutem Dei, per quam resurrectio fit, et nova vita in ea. Vel Dominus arguens Sadduceos nescire virtutem Dei, se eos non cognoscere arguebat: ipse enim erat virtus Dei, et non cognoscebant eum, quasi nescientes Scripturas quæ loquuntur de eo: propterea nec resurrectionem credebant, quam facturus fuerat ipse. Queritur autem, cum Salvator dicat, *Erratis nescientes Scripturas*, an dicat quod in quibusdam Scripturis positum est quod sequitur: *In resurrectione neque nubent neque nubentur*: quod in veteri testamento non legitur scriptum. Nos autem dicimus, quia scriptum est non in ipsis æmonibus manifeste ista dicentibus, sed in mysterio indicantibus secundum intellectum moralem: nam cum sit lex umbra futurorum bonorum, dicens quodlibet de viris et uxoribus, de spiritualibus nuptiis principaliter dicit. Sed nec hoc invenio alicubi Scripturam dicentem, sanctos post exitum fore sicut Angelos Dei: nisi forte quis et hoc moraliter intelligat, secundum illud quod dicitur Gen. 15: "Tu autem dñs ad patres tuos: " Item ibid. 25: " Appositus est ad populum suum. " Dicit autem aliquis: Ideo eos increpabat, quia non legabant ceteras Scripturas quæ sunt extra legem, et ideo errabant. Alius

autem dicit, quod nesciebant Mosaiæ legis Scripturas ex eo quod divinum sensum earum non scrutabantur. Chrysostomus super Matth. (in op. imp. ubi supra). Vel quod dicit, *In resurrectione neque nubent neque nubentur*, retulit ad hoc quod dixerat, *Nescitis virtutem Dei*: quod autem dixit, *Ego autem Deus Abraham, etc.* ad illud quod dixit, *Nescitis Scripturas*. Et quidem calumniatoribus primum oportet in aliqua questione auctoritatem Scripturæ proferre, deinde rationem exponere; interrogantibus autem per ignorantiam, prius rationem exponamus; postea auctoritate confirmemus: quoniam calumniatores convincere oportet, interrogatores autem docere; ideo his interrogantibus per ignorantiam, prius rationem exponit, dicens, *In resurrectione, etc.* Hieronymus (super *In resurrectione neque nubent*). In hoc autem quod dicitur, *Neque nubent, neque nubentur*, latine consuetudo græco idiomati non respondet. Nubere enim apud latinos proprio dicuntur mulieres. Sed nos simpliciter dictum intelligamus quod nubere de viris, et nubi de mulieribus dictum sit. Chrysostomus super Matth. (hom. 42, in op. imperf.). In hoc quidem sæculo, quia morimur, ideo nascimur; quia nascimur, ideo uxores ducimus, ut quod moriendo minuitur, nascendo suppleatur: ibi autem moriendi necessitas tollitur, unde et nascendi causa soluta est. Hilarius (can. 23 in Matth.). Et quidem suffecerat adversus Sadducæos opinionem illecebræ corporeæ recidisse, et officiis cœsantibus immania hæc corporum gaudia sustulisse; sed adjecit: *Sed sunt sicut Angeli Dei in celo*. Chrysostomus in hom. 71. Per quod ad interrogatum convenienter respondet: quia enim hæc erat eis causa ostendendi resurrectionem non esse, quia credebant eandem fore resurrectionis conditionem; hæc causam removet, ostendens eos alterius conditionis futuros. Chrysostomus super Matth. (homil. 42, in op. imp.). Notandum vero, quod sum de jejuniis et elemosynis ceterisque virtutibus spiritualibus locutus fuit, nunquam Angelorum similitudinem introduxit, nisi cum de absolute a coitu quaereretur; quoniam sicut omnes actus carnales opera sunt animalium, præcuius tamen actus libidinis; sic omnes virtutes sunt res angelicæ, præcipue

tamen castitas, per quam vivitur natura virtutibus. Hieronymus (ubi supra). Quod ergo inferitur, *Sed sunt sicut Angeli Dei in celo*, spiritalis conversatio repromittitur. Dionysius. Tunc enim quando incorruptibiles et immortales erimus, visibili quidem ipsius Dei apparitione in castissimis contemplationibus adimplebimur; intelligibilis autem luminis dationem participabimus in impassibili et in immateriali mente secundum imitationem superælestium montium: propter quod dicitur, quod erimus Angelis æquales. Hilarius (can. 23). Tandem autem calumniam quam Sadducæi afferunt de conjugio, afferre plures solent, in quam formam mulieris sexus resurgat. Sed qualis in Scripturis auctoritas est de Angelis opinandi, talem in resurrectione speciei nostræ sensum oportet esse de feminis. Augustinus, 20 de Civ. Dei (cap. 17). Sed mihi melius videntur sapere qui utrumque sexum resurrecturum esse non dubitant: non enim libido ibi erit, quæ confusionis causa est; nam priusquam peccassent, nudi erant; natura autem servabitur, quæ tunc quidem et a concubitu et a partu immunis erit: erunt tamen membra feminea non accommodata usui veteri sed decori novo; quo non allicitur aspicientis concupiscentia, quæ nulla erit, sed Dei laudatur sapientia atque clementia, qui et quod non erat fecit, et liberavit a corruptione quod fecit. Hieronymus (ubi supra). Nemo enim dicit de lapide et arbore, et his rebus quæ non habent membra genitalia, quod non nubent neque nubentur; sed de his qui cum possint nubere, tamen aliqua ratione non nubunt. Rabanus (super *Sicut Angeli Dei in celo*). Hæc autem quæ dicta sunt de resurrectionis conditionibus, propositis reddidit questionem; de ipsa vero resurrectione contra eorum infidelitatem convenienter loquitur. Chrysostomus in hom. (71, a medio). Et quia illi interrogando, Moyses præmisserant, per Moysen eos confutat: unde subdit: *De resurrectione autem mortuorum non legistis*. Hieronymus (super *De resurrectione mortuorum*). Ad comprobandum resurrectionis veritatem multis aliis exemplis manifestioribus uti potuit, ex quibus est illud Isai. 26: "Resuscitabuntur mortui, et resurgent qui in monumentis sunt;"

et in alio loco (Dan. 12): "Multi dormientium de terræ pulvere resurgent." Quæritur ergo quid sibi voluerit Dominus hoc proferre testimonium quod videtur ambiguum, vel non satis ad resurrectionis pertinens veritatem; et quasi hoc prolato probaverit quod volebat, statim intulerit: *Non est Deus mortuorum, sed viventium.* Supra diximus autem Sadducæos nec angelum, nec spiritum, nec resurrectionem corporum confitentes, et animarum quoque interitum prædicasse: hi quinque tantum libros Moysi recipiebant, Prophetarum vaticinia respicientes. Stultum autem erat inde proferre testimonia cujus auctoritatem non sequebantur. Porro ad æternitatem animarum probandam, de Moyse ponit exemplum, *Ego sum Deus Abraham;* statimque infert: *Non est Deus mortuorum, sed viventium:* ut cum probaverit animas permanere post mortem (neque enim poterat fieri ut eorum esset Deus qui nequaquam subsisterent), convenienter introduceretur et corporum resurrectio, quæ cum animabus bona malaque gesserunt. CHRYSOSTOMUS in homil. 71. Sed qualiter alibi (Rom. 14) ait: "Ut vivorum et mortuorum dominetur?" Sed hoc non est simile ei quod hic dicitur: mortuorum enim ibi dicitur esse Dominus, eorum scilicet qui victuri sunt; non autem eorum qui semel disparuerunt, et ultra non resurgent. HIERONYMUS (super *Ego sum Deus Abraham*). Considerandum etiam, quod sermo hic ad Moysen factus fuerat, sanctis istis Patriarchis jam pridem quiescentibus: erant ergo quorum Deus erat: nihil enim habere poterant, si non erant: quia in natura rei est ut esse id necesse sit ejus sit alterum; atque ita habere Deum, viventium est; cum Deus æternitas sit, et non sit eorum quæ mortua sunt, habere id quod æternum est: et quomodo esse illi futuri semper negabuntur, quorum se esse profiteatur æternitas? ORIGENES (tract. 22). Deus etiam est qui dicit, Exod. 3: "Ego sum qui sum." Sic ergo impossibile est ut dicatur eorum Deus esse qui non sunt. Et vide, quia non dixit: *Ego sum Deus Abraham, Isaac et Jacob:* sed *Deus Abraham, Deus Isaac et Deus Jacob.* In alio autem loco sic dixit, Exod. 7: "Deus Hebræorum misit me ad te." Qui enim perfectissime sunt

circa Deum, quantum ad comparationem ceterorum hominum, totum habent Deum in se: propterea non communiter, sed singulariter dicitur eorum Deus; ut puta si dicamus, Ager ille illorum est, ostendimus quod unusquisque eorum non habet eum in toto. Si autem dicimus, quod ager ille illius est, demonstramus quia totum agrum possidet ille. Ubi ergo dicitur Deus Hebræorum, imperfectio demonstratur eorum: quia unusquisque eorum aliquid modicum de Deo habebat. Dicitur autem, *Deus Abraham, Deus Isaac et Deus Jacob:* quia singuli eorum totum habebant Deum. Non autem ad modicam laudem respicit Patriarcharum quod Deo vivebant. AUGUSTINUS contra Faustum (lib. 16, cap. 24). Opportune itaque eadem voce nunc convincuntur Manichæi, qua tunc convicti sunt Sadducæi: nam et ipsam resurrectionem alio quidem modo, sed tamen etiam ipsi negant. AUGUSTINUS super Joannem (tract. 11, a med.). Ideo autem specialiter *Deus Abraham, Deus Isaac et Deus Jacob* dicitur, quia in istis tribus omnes modi generationis filiorum Dei vocantur. Generat enim Deus multoties de bono prædicatore bonum filium, et de malo malum: quod significatur per Abraham, qui de libera uxore fidelem filium habuit, et de ancilla infidelem genuit. Aliquando vero generat per bonum prædicatorem, bonum et malum filium: quod significatur in Isaac, qui de libera unum bonum, et alterum malum generavit. Aliquando generat bonos per bonum et malum prædicatorem; quod significatur per Jacob, qui bonos filios genuit et de liberis et de ancillis. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 42 op. imperf.). Et vide quomodo sit infirmior congressio Judæorum contra Christum. Prima fuit cum terrore dicendo, *In qua potestate hæc facis?* contra quam necessaria fuit constantia cordis. Secunda fuit cum dolo, contra quam necessaria fuit acuta sapientia. Hæc autem fuit cum præsumptione ignara, quæ præcedentibus facilius est. Hominem enim putantem se aliquid scire, cum nesciat, viro scienti facile est convincere. Sic et operatio inimici in primis gravis est; sed si quis forti animo sustinuerit, inveniet eum infirmiores.

Sequitur: *Et audientes turbæ mirabantur in doctrina ejus.* REMIGIUS. Non qui-

dem Sadducæi, sed turbæ mirantur. Hoc etiam quotidie agit in Ecclesia: cum enim divina inspiratione adversarii Ecclesiæ superantur, turbæ fidelium lætantur.

4. HIERONYMUS. Quia supra Pharisæi in ostensione denarii fuerant confutati, et adversæ partis viderant factionem subrutam, debuerant ex hoc moveri, ne ultra molirentur insidias: sed malevolentia et livor nutrit impudentiam; unde dicitur: *Pharisæi autem audientes quod silentium imposuisset Sadduceis, convenerunt in unum.* ORIGENES (tractatu 23). Silentium autem Sadduceis imposuit Jesus, volens ostendere quoniam mendacii vocem obmutescere facit claritas veritatis. Sicut enim proprium est justi tacere cum sit tempus tacendi, et loqui cum sit tempus loquendi, non tamen obmutescere; sic proprium est omnium qui mendacii sunt doctores, obmutescere quidem quantum ad rem, non autem tacere. HIERONYMUS (super *Audientes autem Pharisæi*). Pharisæi ergo et Sadducæi, qui inter se contrarii sunt, ad tentandum Jesum pari mente consentiunt. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 42 operis imperf.). Vel convenerunt in unum Pharisæi, ut multitudine vincerent quem rationibus superare non poterant; a veritate nudos se professi sunt, qui multitudine se armaverunt. Dicebant enim apud se: Unus loquatur pro omnibus, et omnes loquamur per unum; ut si quidem vicerit, omnes videamur vicisse, si autem convictus fuerit, vel solus interatur confusus: et ideo sequitur: *Et interrogavit eum unus ex eis legis doctor, tentans eum.* ORIGENES (tract. 23). Omnes ergo qui non discendi, sed tentandi causa interrogant aliquem doctorem, æstimare debemus illius Pharisæi fratres, secundum illud, infra 25, *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* AUGUSTINUS (de cons. Evang. l. 2, c. 73). Non moveat autem quod Matthæus hic dicit tentantem fuisse a quo Dominus interrogatus est: Marcus autem hoc tacet, et in fine (cap. 12) ita concludit, quod ei Dominus Jesus sapienter respondenti dixerit: "Non longe es a regno Dei." Fieri enim potest ut quamvis tentans accesserit, Domini tamen responsione correctus sit. Aut certe ipsam tentationem, de qua loquitur Jacobus, non accipiamus malam tamquam

decipere volentis inimicum, sed cautam potius tamquam experiri amplius volentis ignotum: neque frustra scriptum est Eccli. 19: "Qui facile credit, levis est corde." Quid autem interroget, subditur: *Magister, quod est mandatum magnum in lege?* ORIGENES (tractatu 23). Tentans dicebat, *Magister*, quoniam non tamquam discipulus Christi proferebat hanc vocem. Si quis ergo non discit aliquid a Verbo, nec tradit se ei ex toto animo suo; dicit autem ei, *Magister*, frater Pharisæi est Christum tentantis. Cum ergo ante Salvatoris adventum legeretur lex, forsitan quærebatur quod est mandatum magnum in ea: neque enim interrogasset hoc Pharisæus, nisi diu apud illos de hoc quæsitum fuisset et non inventum, donec veniens Jesus hoc doceret. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 22 op. imperf.). De magno tamen mandato interrogat qui nec minimum observabat. Ille debet interrogare de majori justitia qui jam minorem complevit. HIERONYMUS. Vel non de mandatis interrogat, sed quod sit primum mandatum magnumque: ut cum omnia quæ Deus mandaverit, magna sint, quicquid ille respondeat, occasionem habeat calumniandi. CHRYSOSTOMUS super Matth. (in op. imp. ut supra). Dominus autem sic ei respondit ut interrogationis ejus fictam conscientiam statim primo responso percuteret: unde sequitur: *Ait illi Jesus: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et in tota mente tua.* Diliges, inquit, non Timebis, quia diligere magis est quam timere: timere enim servorum est, diligere filiorum; timor sub necessitate est, dilectio in libertate. Qui in timore servit Deo, penam quidem evadit, mercedem vero justitiæ non habet, quia invitus fecit bonum propter timorem. Non vult ergo Deus ut timeatur serviliter ab hominibus quasi dominus; sed ut diligatur quasi pater, qui adoptionis spiritum donavit hominibus. Diligere autem Deum ex toto corde, est ut cor tuum non sit inclinatam ad alicujus rei dilectionem magis quam Dei. Diligere autem Deum in tota anima, est certissimum animum habere in veritate, et firmum esse in fide. Alius est enim amor cordis, et alius est amor animæ. Amor cordis quodammodo carnalis est, ut etiam carnaliter diligamus Deum;

quod facere non possumus, nisi recedamus ab amore mundialium rerum. Cordis ergo amor sentitur in corde: amor vero animæ non sentitur, sed intelligitur, quia in iudicio animæ consistit. Qui enim credit apud Deum esse omne bonum, et nihil boni esse extra ipsum, hic diligit Deum in tota anima. Tota vero mente diligere Deum est ut omnes sensus Deo vacent: cujus enim intellectus Deo ministrat, cujus sapientia circa Deum est, cujus cogitatio ea quæ Dei sunt tractat, cujus memoria quæ bona sunt recordatur, tota mente diligit Deum. AUGUSTINUS de doct. Christ. (lib. 1, c. 22). Vel aliter. Deum *ex toto corde* diligere præciperis, ut omnes cogitationes tuas; *ex tota anima*, ut omnem vitam tuam; *ex tota mente tua*, ut omnem intellectum tuum in illum conferas, a quo habes ea quæ confers. Nullam ergo vitæ nostræ partem reliquit quæ vacare debeat, et quasi locum dare ut alia re velit frui. Sed quicquid aliud diligendum venerit in animum, illuc rapiatur quo totus dilectionis impetus currit: tunc enim est optimus homo cum tota vitæ sua pergit in incommutabile bonum. GLOSSA (interlin.). Vel *ex toto corde*, idest intellectu, *anima*, idest voluntate, *mente*, idest memoria, ut nihil ei contrarium velis, sentias, aut recorderis. ORIGENES (tract. 23). Vel aliter: *Ex toto corde*, idest secundum totam recordationem et operationem et cogitationem; *ex tota anima*, idest ut parati sint eam ponere pro pietate Dei; *in tota mente*, nihil aliud scilicet proferentes nisi quæ Dei sunt. Et vide si potes cor quidem accipere pro intellectu, quo intelligibilia speculamur, mentem autem ad proferendas res: mente enim proferimus singulas res, et per unumquodque quod significatur quasi mente nostra inambulamus atque proferimus. Si autem tentanti Phariseo Dominus non respondisset, æstimare possemus non esse unum mandatum majus altero. Sed Dominus respondens subdit: *Hoc est maximum et primum mandatum*: ubi discimus sententiam de mandatis, quod est magnum, et sunt inferiora usque ad minima. Respondet autem Dominus non solum, quod est magnum mandatum; sed etiam primum, non pro ordine Scripturæ, sed pro dignitate virtutis. Hi autem soli hujus mandati in se suscipiunt magnitu-

dinem et primatum qui non solum diligunt Dominum Deum suum, sed etiam illa tria susceperint, scilicet ex toto corde etc. Docuit autem, quod non solum est magnum et primum, sed etiam quod esset secundum simile priori: unde sequitur: *Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum sicut teipsum*. Si autem "qui diligit iniquitatem, odit animam suam": Psal. 10: manifestum est quod non diligit proximum sicut seipsum, cum nec seipsum diligit. AUGUSTINUS, 1 de Doctr. Christ. (cap. 30). Manifestum est autem omnem hominem proximum esse putandum, quia erga neminem operandum est malum. Jam vero si vel cui præbendum, vel a quo præbendum est nobis officium misericordiæ, recte proximus dicitur: manifestum est hoc præcepto, quo tenemur diligere proximum, etiam sanctos Angelos contineri, a quibus nobis tanta misericordiæ impenduntur officia, quantum nobis in Scripturis animadvertere facile est. Ex quo et ipse Dominus noster proximum se nobis dici voluit, quoniam seipsum Dominus Jesus significat opitulatum esse semivivo jacenti in via. AUGUSTINUS, 8 de Trin. (cap. 6, in fine). Qui autem amat homines, aut quia justi sunt, aut ut justi sint, amare debet; sic enim et seipsum amare debet, aut quia justus est, aut ut justus sit: sic enim diligit proximum sicut seipsum sine ullo periculo. AUGUSTINUS, 1 de doctrina Christ. (cap. 22). Si autem teipsum non propter te debes diligere, sed propter illum ubi dilectionis tuæ rectissimus finis est; non succenseat aliquis homo, si et ipsum propter Deum diligis. Quisquis ergo recte proximum diligit, hoc cum eo debet agere ut etiam ipse toto corde diligit Deum. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 42 in opere imperf.). Qui autem hominem amat, simile est sicut qui Deum amat: quia imago Dei est homo, in quo Deus diligitur, sicut rex in sua imagine honoratur. Et propter hoc dicitur hoc mandatum simile esse primo. ORIGENES. Vel aliter. Quod mandatum sequens primo est simile, significat idem esse officii et meriti in utroque: neque enim aut Dei sine Christo, aut Christi sine Deo potest utilis esse dilectio ad salutem.

Sequitur, *In his duobus mandatis tota lex pendet, et Propheta*. AUGUSTINUS de

quæst. Evang. (lib. 1, cap. 33). *Pendet, dixit, idest illuc refertur ubi habet finem.* RABANUS. Ad duo enim hæc præcepta pertinet totus decalogus: præcepta quidem primæ tabulæ ad dilectionem Dei, præcepta secundæ ad dilectionem proximi. ORIGENES (tract. 23). Vel quia qui omnia implevit quæ scripta sunt de Dei dilectione et proximi, dignus est magnas gratias a Deo percipere, ut intelligat omnem legem et Prophetas. AUGUSTINUS, 8 de Trin. (c. 7). Cum autem sint duo præcepta, in quibus pendet lex et Prophetæ, dilectio Dei et proximi; non immerito Scriptura plerumque pro utroque unum ponit: sive dilectionem Dei, sicut est illud Rom. 8: "Scimus enim quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum: sive dilectionem proximi, sicut est istud Galat. 5: "Omnis lex in uno sermone impletur: Diliges proximum tuum sicut teipsum." Sed hoc ideo quia qui proximum diligit, consequens est etiam ut Deum diligit: ex una enim eademque caritate Deum proximumque diligimus; sed Deum propter Deum; nos autem et proximum propter Deum. AUGUSTINUS, 1 de doctr. Christ. (cap. 23). Sed tamen quoniam excellentior et supra nostram naturam est divina substantia, præceptum quo diligimus Deum a proximi dilectione distinctum est: quod si te totum intelligas, idest animam et corpus, et proximum tuum, idest animam et corpus, nullum diligendarum rerum genus in his duobus præceptis prætermissum est. Cum enim præcurrat dilectio Dei, sequatur dilectio proximi, ejusque dilectionis modus præscriptus sit, ut eum sicut te ipsum diligas; simul et tui abs te dilectio prætermissa non est.

5. CHRYSOSTOMUS in homilia 72. Judæi æstimantes Christum esse hominem purum, eum tentabant; nec eum tentassent, si Filium Dei credidissent. Volens ergo Christus ostendere quod cognoscebat fallaciam cordis eorum, et quia Deus erat, nec manifeste voluit dicere veritatem, ne occasione blasphemie invenientes Judæi amplius insanirent, nec omnino tacere, quia ad hoc venerat ut veritatem annuntiaret: ideo talem interrogationem eis proposuit, ut ipsa interrogatione eis ostenderet quis esset; unde dicitur: *Congregatis autem Phari-*

sæis, interrogavit eos Jesus, dicens: Quid vobis videtur de Christo? Cujus filius est? CHRYSOSTOMUS in homilia 72. Discipulos quidem primum interrogavit quid alii dicerent de Christo, et tunc quid ipsi dicerent; hos autem non ita. Profecto enim seductorem eum dixissent et malum. Existimabant autem quoniam Christus purus homo erat; et ideo dixerunt eum esse filium David; et hoc est quod subditur: *Dicunt ei, David.* Ipse autem hoc reprehendens, inducit Prophetam dominationem ejus et proprietatem filiationis, et cohonorationem quæ est ad Patrem, testantem; unde dicitur: *Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens, Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam, etc.* HIERONYMUS. Testimonium hoc de 109 Psalmo sumptum est. Dominus ergo David vocatur, non secundum id quod de eo natus est, sed secundum id quod natus ex Patre semper fuit, præveniens ipsum carnis suæ patrem. Vocat autem eum Dominum suum, non errore incerto, nec propria voluntate, sed Spiritu sancto. REMIGIUS. Quod autem dicit, *Sede a dextris meis*, non intelligendum est quod Deus corporeus sit, ut dexteram vel sinistram habeat; sed a dextris Dei sedere est in honore et æqualitate paternæ dignitatis manere. CHRYSOSTOMUS sup. Matthæum (hom. 42 in op. imp.) Puto autem quod hanc interrogationem non solum contra Phariseos, sed etiam contra hæreticos posuit: nam secundum carnem vere filius erat David, Dominus autem secundum divinitatem. CHRYSOSTOMUS in hom. 72. Non autem in hoc stat; sed ut timeant, subdit: *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum:* ut saltem ita eos inducat. ORIGENES (tractatu 23). Deus etiam non ad perditionem solum ponit scabellum pedum Christi inimicos ipsius, sed ad eorum salutem. REMIGIUS. *Donec* autem pro infinito ponitur, ut sit sensus: Sede semper, et inimici tui in sempiternum: ut jicientur pedibus tuis. GLOSSA. Quod autem a Patre inimici subjiuntur Filio, non infirmitatem Filii, sed unitatem naturæ significat: nam et Filius subjiicit inimicos Patri, quia Patrem clarificat super terram. Et ex hac auctoritate concludit: *Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo filius ejus est?* HIERONYMUS (super *Congregatis autem*). Interrogatio hæc nobis proficit

usque hodie contra Judæos: et hi enim qui constantur Christum esse venturum, hominem simplicem et sanctum virum asserunt de genere David. Interrogemus ergo eos docti a Domino: Si simplex homo est, et tantum filius David; quomodo David vocat eum Dominum suum? Judæi autem ad diluendam interrogationis veritatem, frivola multa confingunt, vernaculum Abraham assessorum, cujus filius fuit Damascus Eliezer, et ex ipsius persona scriptum Psalmum, quod post eadem quinque regum, Dominus Deus Domino suo Abraham dixerit: *Sede ad dexteram meam, donec ponam, etc.* Quos interrogemus, quomodo dixerit Abraham ea que sequuntur; et respondere cogamus quando Abraham ante Luciferum genitus sit, et quomodo sacerdos fuerit secundum ordinem Melchisedech, pro quo Melchisedech obtulerit panem et vinum, et a quo decimas predæ acceperit. Chrysostomus in hom. 72. Hoc tantum imposuit finem ipsorum disputationibus, quasi magnum et sufficiens præludere eorum ora: unde sequitur: *Et nemo poterat respondere ei verbum, neque ausus fuit quisquam eo illa die eum amplius interrogare.* Siluerunt enim ex tunc non volentes, sed non habendo aliquid dicere. ONANES (tractatu 28). Si autem interrogatio eorum fuisset ex voluntate discendi, nunquam eis talia proposuisset ut amplius non essent ausi eum interrogare. RABANUS (circa finem Comment.). Ex hoc autem intelligimus venena invidie superari posse, sed difficile quiescere.

CAPUT XXIII.

1. Tunc Jesus locutus est ad turbas et ad discipulos suos dicebat: Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisei. Omnia ergo quaecumque dixerint vobis, servate et facite: secundum opera vero eorum nolite facere: dicunt enim et non faciunt. Alligant autem omnia gravia et importabilia, et imponunt in humeros hominum; digito autem suo nolunt ea movere.

2. Omnia vero opera sua faciunt ut videantur ab hominibus. Dilatant enim phylacteria sua, et magnificant ambrias. Amant autem primos recubitus in convitiis, et primas cathedras in synagogis, et salutationes in foro, et vocari ab hominibus Rabbi. Vos autem nolite vocari Rabbi. Unus est enim magister vester: omnes autem vos fratres estis. Et patrem nolite vocare vobis super terram: unus est enim pater vester qui in caelis est. Nec

vocemini magistri, quia magister vester unus est Christus. Qui major est vestrum, erit minister: qui autem se exaltaverit, humiliabitur, et qui se humiliaverit, exaltabitur.

3. Vae autem vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, qui clauditis regnum celorum ante homines. Vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare.

4. Vae vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, qui comeditis domos viduarum, orationes longas orationes: propter hoc amplius accipietis iudicium.

5. Vae vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, qui circumitis mare et aridam ut faciatis unum proselytum; et cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quam vos.

6. Vae vobis, duces cæci, qui dicitis: Quicumque iuraverit per templum, nihil est; qui autem iuraverit in auro templi, debitor est. Stulti et cæci: quid enim majus est auro, an templum quod sanctificat aurum? Et quicumque iuraverit in altari, nihil est; quicumque autem iuraverit in dono quod est super illud, debet. Cæci: quid enim majus est: donum, an altare quod sanctificat donum? Qui ergo jurat in altari, jurat in eo, et in omnibus que super illud sunt; et quicumque iuraverit in templo, jurat in illo, et in eo qui habitat in ipso; et qui jurat in cælo, jurat in throno Dei, et in eo qui sedet super ipsum.

7. Vae vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, qui decimatis mentam et anethum et cuminum; et reliquiis que graviora sunt legi, iudicium, et misericordiam, et fidem. Hæc oportuit facere, et illa non omittere. Duces cæci, excolentes culicem, camelum autem glaucios.

8. Vae vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, qui mundatis quod deforis est calicis et parapsidis: intus autem pleni oculis rapinis et immunditiis, Pharisei cæce, munda prius quod intus est calicis et parapsidis, ut fiat et id quod deforis est, mundum.

9. Vae vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ: quia similes estis sepulchris dealbatis, que a foris præsent hominibus speciosa; intus vero plena sunt ossibus mortuorum et omni spurcitia. Sic et vos a foris quidem parietis hominibus iusti; intus autem pleni oculis hypocrisis et iniquitatis.

10. Vae vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, qui edificatis sepulchra Prophetarum, et ornatis monumenta iustorum, et dicitis: Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine Prophetarum. Itaque testimonio oculis vobismetipsis, quia filii oculis eorum qui Prophetas occiderunt.

11. Et vos implete mensuram patrum vestrorum. Serpentes, genimina viperarum, quando fugietis a iudeis gehennas? Ideo dico vobis: Nece ego mitto ad vos Prophetas et sapientes et scribas; et ex illis occiditis et crucifigitis, et ex eis flagellabitis in synagoga vestra, et persequimini de civitate in civitatem, ut veniat super vos omnis sanguis iustus qui effusus est super terram, a sanguine Abel iusti usque ad sanguinem Zacharie filii Barachie, qui in occiditis inter templum et altare. Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam.

12. Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis Prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt: quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico enim vobis, Non me videbitis amodo, donec dicatis, Benedictus qui venit in nomine Domini.

1. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 43 in opere imperf.). Postquam Dominus sacerdotes responsione prostravit, et incorrigibilem eorum conditionem ostendit: sicut clerici, si male fecerint, inemendabiles sunt, laici vero delinquentes facile emendantur: tunc convertit sermones ad Apostolos, et ad populum: unde dicitur: *Tunc locutus est Jesus ad turbas, et ad discipulos suos.* Infructuosum namque est verbum in quo sic alter confunditur ut alter non erudiat. ORIGENES (tract. 24). Sunt autem meliores discipuli Christi reliquis turbis; et invenies in Ecclesiis quosdam affectuosius accedentes ad verbum Dei esse discipulos Christi, ceteros autem populum esse ipsius. Et interdum quædam discipulis solis dicit, quædam vero turbis simul atque discipulis, sicut hæc; unde sequitur: *Dicens: Super Cathedram Moysi, etc.* Qui legem Moysi profitentur, et interpretari se gloriantur, hi sedent super cathedram Moysi. Qui ergo non recedunt a littera legis, scribæ dicuntur; qui autem majus aliquid profitentes, dividunt se ipsos quasi meliores a multis, Pharisei dicuntur, quod interpretatur divisi; qui autem Moysen secundum spirituales virtutes intelligunt et exponunt, sedent quidem super cathedram Moysi, sed non sunt Scribæ et Pharisei; sed his meliores dilecti Christi discipuli. Post adventum autem Christi sedent super cathedram Ecclesiæ, quæ est cathedra Christi. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 43 oper. imp.). Videndum est tamen quomodo quis super cathedram sedeat: quia non cathedra facit sacerdotem, sed sacerdos cathedram; non locus sanctificat hominem, sed homo locum. Ideoque malus sacerdos de sacerdotio suo crimen acquirit, non dignitatem. CHRYSOSTOMUS in hom. 73. Ne autem aliquis dicat quoniam propter hoc desidiarius factus sum ad agendum quia malus est doctor; hanc destruit occasionem, cum subdit: *Omnia ergo quæcumque dixerint vobis, servate et facite; non enim sua dicunt, sed quæ Dei sunt, quæ per Moy-*

sen Deus in legem deduxit. Et intueretur quanto circa Moysen utitur honore, eam iterum quæ ad vetus est testamentum concordiam ostendens. ORIG. (tr. 24). Si autem Scribæ et Pharisei sedentes super cathedram Moysi, sunt Judæorum doctores, secundum litteram docentes legis mandata; quomodo jubet nos Dominus secundum omnia quæ dicunt illi, facere; cum Apostoli in Actibus vetent fideles vivere secundum litteram legis? Sed illi docent secundum litteram, legem spiritualiter non intelligentes. Quæcumque ergo dicunt nobis ex lege, intelligentes sensum legis, facimus et servamus, nequaquam facientes secundum opera eorum; non enim sicut lex docet faciunt, nec intelligunt velamen esse super litteram legis. Vel cum omnia audieris, non omnia intelligas præcepta legis, puta multa quæ de escis sunt et quæ de hostiis et similia; sed ea quæ corrigunt mores. Sed quare non de lege gratiæ hoc mandavit, sed de doctrina Moysi? Quia scilicet nondum erat tempus præcepta novæ legis ante tempus passionis manifestare. Mihi autem videtur quod et aliquid aliud prædispensans hoc dicit: quia enim accusaturus erat Scribas et Phariseos in sequentibus sermonibus; ne videretur apud stultos ex hoc eorum principatum cupere, vel propter inimitiam hoc facere; primum a se hanc suspicionem removet, et tunc eos incipit reprehendere, ut turbæ non in eadem vitia incidant; et ideo etiam ne existiment quod, quia debent eos audire, ideo eos debeant in operibus imitari: subditur enim: *Secundum vero opera eorum nolite facere.* Quid est autem doctore illo miserabilis cujus vitam discipuli cum non sequuntur salvantur, cum imitantur perdunt? CHRYSOSTOMUS super Matthæum (hom. 43 in opere imperf.). Sicut autem aurum de terra eligitur, et terra relinquitur; sic et auditores doctrinam accipiant, et mores relinquant; frequenter enim de homine malo bona doctrina procedit. Sicut autem sacerdotes melius judicant propter bonos malos docere, quam propter malos bonos negligere; sic et subditi propter bonos sacerdotes etiam malos honorent, ne propter malos boni etiam contemnantur: melius est enim malis injusta præstare, quam bonis justa subtrahere. CHRYSOSTOMUS in homil. 73. Considera vero unde incipit

eos reprehendere; nam sequitur: *Dicunt enim, et non faciunt*. Maxime enim accusatione dignus est qui doctrinæ auctoritatem habens, legem transgreditur: primo quidem quia prævaricatur qui alios corrigere debet; deinde quia peccans, maiore pœna dignus est, propter honorem; tertio quia plus corrumpit, velut in ordine doctoris peccans. Rursus autem et aliam eorum reprehensionem ponit, quoniam graves sunt sibi subjectis: unde sequitur: *Alligant enim onera gravia*: in quo duplicem eorum malitiam ostendit: unam quidem in hoc quod sine venia expetunt a subjectis summam diligentiam vitæ; aliam vero in hoc quod sibiipsis multam concedunt licentiam. Oportet autem bonum principem e contrario se habere; in his enim quæ secundum seipsum sunt, gravem iudicem esse; in subjectis autem mansuetum. Intende autem qualiter et eorum reprehensionem aggravat: non enim dixit, Non possunt, sed *Nolunt*; neque dixit, Portare, sed *Digito movere*: idest, neque prope fieri, neque tangere. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 43 in op. imp.). Et quidem quantum ad Phariseos et Scribas, de quibus loquitur, onera gravia et importabilia dicit legis mandata, de quibus Petrus in Actibus, cap. 15, dicit: "Ut quid vultis imponere jugum super cervices discipulorum, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus?" Onera enim legis quibusdam rationibus fabulosus commendantes, auditoribus quasi vincula super humeros cordis eorum alligabant, ut velut rationis vinculo constricti, non rejicerent ea a se; ipsi autem nec ex modica parte ea implebant; idest (ut non dicam pleno opere) sed nec modico tactu, idest digito. GLOSSA (interlinearis). Vel *alligant onera*; idest, undecumque traditiones colligunt, quæ conscientiam non levant, sed gravant. HIERONYMUS (super *Alligant onera gravia*). Humeri autem et digitus et onera et vincula, quibus alligant onera, spiritualiter sunt intelligenda. Hic etiam generaliter Dominus adversus omnes magistros loquitur qui grandia jubent, et minora non faciunt. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 43 in op. imperf.). Tales autem sunt qui grave pondus venientibus ad penitentiam imponunt; et sic dum pœna præsens fugitur, con-

temnitur pœna futura. Si enim fascem super humeros adolescentis, quem non potest bajulare, posueris; necesse habet ut aut fascem rejiciat, aut sub pondere confringatur: sic et homini, cui grave pondus penitentiae imponis, necesse est ut aut penitentiam rejiciat, aut suscipiens, dum sufferre non potest, scandalizatus amplius peccet. Deinde etsi erramus modicam penitentiam imponentes; nonne melius est propter misericordiam reddere rationem, quam propter crudelitatem? Ubi paterfamilias largus est, dispensator non debet esse tenax. Si Deus benignus, ut quid sacerdos ejus austerus? Vis apparere sanctus? Circa tuam vitam esto austerus, circa aliorum benignus: audiant te homines parva mandantem, et gravia facientem. Talis est autem sacerdos qui sibi indulget, et alios exigit, quemadmodum malus descriptor tributi in civitate, qui se relevat et onerat tributantes.

2. CHRYSOSTOMUS in homilia 78. Supra Dominus arguerat Scribas et Phariseos crudelitatis et negligentiae; consequenter autem arguit eos inanis gloriæ, quæ fecit eos a Deo recedere; unde dicit: *Omnia autem opera sua faciunt, ut videantur ab hominibus*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 43 op. imp.). In omni re nascitur quod ipsam exterminat, sicut ex ligno vermis, et ex vestimento tineæ: unde sacerdotum ministerium, qui positi sunt ad ædificationem sanctitatis, corrumpere diabolus nititur, ut hoc ipsum bonum, dum propter homines fit, fiat malum. Tolle hoc vitium de clero, et sine labore omnia rescabis: ex hoc enim fit ut difficile clerici peccantes penitentiam agant. Vult autem Dominus in hoc ostendere causam propter quam non poterant credere Christo; hoc est quia omnia faciunt ut videantur ab hominibus: impossibile enim est ut credat Christo cælestia prædicanti qui gloriam hominum concupiscit terrenam. Legi enim aliquem interpretantem hunc locum: Supra cathedram, idest in honore et gradu quo fuerat Moyses, constituti sunt Scribæ et Pharisei indigne, qui legem prophetantem de Christo venturo prædicabant aliis, ipsi autem non recipiebant præsentem. Propter hoc hortatur populum audire legem quam præ-

dicabant, idest credere in Christum prædicatum a lege, et non imitari Scribas et Phariseos incredulos. Et reddid causam quare prædicabant ex lege Christum venturum, et non credebant in eum: quia scilicet omnia opera sua faciunt ut ab hominibus videantur, idest quia non prædicabant Christum venturum desiderio adventus ejus: sed ut doctores legis esse ab hominibus viderentur. ORIGENES (tract. 24). Ad hoc autem opera sua faciunt ut ab hominibus videantur, visibilem suscipientes circumcisionem, et visibiliter corporalia fermenta auferentes de domibus suis, et similiter his similia agentes. Christi vero discipuli legem in occultis implent, quasi in occulto constituti Judæi, ut Apostolus dicit. CHRYSOSTOMUS in homilia 73. Vide autem hic, quod cum quadam intensione eos incusat. Non enim simpliciter ait quod faciant opera sua ut videantur ab hominibus, sed addidit *omnia*. Deinde monstrat quod neque in magnis vane gloriabantur, sed in quibusdam vilibus rebus: unde subditur: *Dilatant enim philacteria sua, et magnificant fimbrias*. HIERONYMUS (super *Dilatant philacteria*). Dominus enim cum dedisset mandata legis per Moysen (Deut. 5), ad extremum intulit: "Ligabis ea in manu tua, et erunt semper ante oculos tuos:", et est sensus: Præcepta mea sint in manu tua, ut opere compleantur; sint ante oculos tuos, ut die ac nocte mediteris in eis. Hoc Pharisei male interpretantes, scribebant in membranis decalogum Moysi, idest decem legis verba, complicantes ea, et ligantes in fronte, et quasi coronam capitis facientes, ut semper ante oculos moverentur. Jusserat quoque aliud Moyses (Num. 15), ut in quatuor angulis palliorum hiacynthinas fimbrias facerent, ad Israelis populum discernendum: ut quomodo in corporibus circumcisio signum Judæicæ gentis daret, ita vestis haberet aliquam differentiam. Superstitiosi vero magistri captantes auram popularem, atque ex mulierculis captantes lucra, faciebant grandes fimbrias, et acutissimas in eis spinas ligabant, ut videlicet ambulantes et sedentes interdum pungerentur, et quasi hac commonitione retraherentur ad ministeria servitutis Dei. Pictariola ergo illa decalogi, philacteria vocabant, idest conservatoria:

eo quod quicumque habuissent ea, quasi ob custodiam et munimentum sui haberent: non intelligentibus Phariseis quod hæc in corde portanda sunt, non in corpore; alioquin et armaria et arcæ habent libros, et notitiam Dei non habent. CHRYSOSTOMUS (homil. 43 in op. imperf.). Illorum autem exemplo adhuc multi aliqua nomina Hebraica Angelorum confingunt, et scribunt, et alligant; quæ non intelligentibus metuenda videntur: quidam vero aliquam partem Evangelii scriptam circa collum portant. Sed nonne quotidie Evangelium in Ecclesia legitur, et auditur ab omnibus? Cui ergo in auribus posita Evangelia nihil prosunt, quomodo eum possunt circa collum suspensa salvare? Deinde ubi est virtus Evangelii? In figuris litterarum, an in intellectu sensuum? Si in figuris, bene circa collum suspendis; si in intellectu, ergo melius in corde posita prosunt, quam circa collum suspensa. Alii vero sic exponunt hunc locum: quia dilatabant verba sua de propriis observantiis, quasi philacteria, idest conservatoria salutis, ea populo assidue prædicantes. Fimbrias autem vestimentorum magnificatas dicit superminientias eorumdem mandatorum. HIERONYMUS (parum ante illud, *Vos autem nolite vocari Rabbi*). Cum autem superflue philacteria dilatent, et magnas faciant fimbrias, gloriam cupientes, ab hominibus, consequenter arguuntur in reliquis; unde dicitur: *Amant enim primos accubitus in cænis, et primas cathedras in synagogis*. RABANUS. Notandum, quod non salutari in foro, non primo sedere vel discumbere vetateos quibus hoc officii ordine convenit: sed eos qui hæc, sive habita sive non habita, indebite amant, a fidelibus quasi improbos dicit esse cavendos. CHRYSOSTOMUS (hom. 43 in op. imp.). Non enim vituperat eos qui in primo loco recumbunt, sed eos qui amant primos discubitus; ad voluntatem vituperationem referens, non ad factum. Sine causa enim loco se humiliat qui corde se præfert: aliquis enim jactator audiens laudabile esse in ultimo loco discumbere, discumbit post omnes, et non solum jactantiam cordis non dimittit, sed adhuc aliam jactantiam humilitatis acquirit, ut qui vult videri justus, et humilis videatur. Multi enim superbi corpore quidem in novissimo recumbentes,

sordis autem elatione videntur sibi in capite recumbere; et multi sunt humiles in capite recumbentes, et conscientia se in ultimo esse existimant. Chrysostomus in homilia 78. Intende ubi in eis vana gloria dominabatur: in synagogis scilicet, in quas intrabant alios directuri in curia hoc pati qualitercumque tolerabile erat, quamvis doctorem in admiratione esse oporteat, non in Ecclesia solum, sed ubique. Si autem diligere talia est incuratio, quam malum est studere ut his aliquis potiatur? Chrysostomus super Matth. (hom. 48 in opera imperf.). Primas etiam salutaciones amant, non solum in tempore, ut eos primum salutamus, sed etiam in voce, ut clamantes dicimus, Ave Rabbi; et in corpore, ut flexis capitibus eis insurvenimus; et in loco, ut in publico salutentur: unde dicit: *Et salutaciones in foro*. RABANUS (super *Nolite vocari Rabbi*). Quamvis in hoc culpa non pareant, si fidem in foro litibus interesse qui in cathedra Moysi magistri synagogae curiunt appellari, et vocari ab hominibus Rabbi. Chrysostomus super Matth. (homil. 48 op. imp.). Idest, vocari volunt, et non esset nomen appetunt, et officium negligunt. ORIGENES (tract. 24). In Ecclesia etiam Christi inveniuntur menagramm suscipientes primatum, ut diacones stant; consequenter autem primas cathedras eorum qui dicuntur presbyteri, praeferre ambiunt; quidam autem machinantur ut Episcopi vocentur ab hominibus, hoc est Rabbi. Christi autem discipulus diligit quidem in spiritualibus oculis recubitus primos, ut meliora spiritualium ciborum manducet; diligit etiam cum Apostolis sedentibus super duodecim thronos, primas cathedras, actibus bonis dignum se praebere festinus cathedris huiusmodi: sic autem et salutaciones diligit quae sunt in mundum celestium, idest celestibus primitivorum congregationibus. Vocari autem Rabbi neque ab hominibus, neque ab aliquo alio diligit iustus, quia unus est Magister omnium; unde subdit: *Vos autem nolite vocari Rabbi*. Chrysostomus in homilia 78. Vel aliter. Praesumptorum, de quibus Phariseos increpaverat, alia quidem sunt parva, et vita praetermissa, quasi discipulis de his instrui non indigentibus; sed quod erat omnium malorum causa, idest thronum

appetere magistralem, hoc in medium ducit ad discipulos instruendum: unde subdit: *Vos autem nolite vocari Rabbi: unus est enim magister vester*. Chrysostomus super Matth. (hom. 48 in op. imp.). Quasi dicat: *Nolite vocari Rabbi*, ne quod Deo debetur, vobis praesumat. Nolite et alios vocare Rabbi, ne divinum honorem hominibus deferatis. Unus est enim Magister omnium, qui omnes homines naturaliter docet. Si enim homo hominem erudiret, omnes homines discerent qui habent doctores: nunc autem quia non homo docet, sed Deus, multi quidem docentur, pauci autem discunt. Non enim homo intellectum praestat homini docendo, sed a Deo praestitum per admonitionem exerceat. HILARIUS (can. 24). Ut ut meminerint discipuli se filios parentis unius, et per novae nativitatis generationem terreni ortus excessisse primordia, subdit: *Omnes autem vos fratres calis*. Hieronymus contra Helvidium (a medio). Omnes autem homines affectu fratres dici possunt: quod in duo dividitur: in speciale et commune. In speciale, quia omnes Christiani fratres vocantur; porro in commune, quia omnes homines ex uno patre nati, pari inter nos germanitate conjungimur.

Sequitur: *Et patrem nolite vocare vobis super terram*. Chrysostomus super Matth. (homilia 48 operis imperf.). In mundo enim, quamvis homo hominem generat, tamen unus est pater qui omnes creavit. Non enim initium vitae habemus ex parentibus, sed transitum vitae per eos accipimus. ORIGENES (tractatu 24). Sed quis non vocat patrem in terra? Qui per omnem actum secundum Deum impletum dicit: *Pater noster, qui es in caelis*; supra 6. Glossa. Quia vero appareret quis esset omnium pater, in hoc quod dixerat, *Qui es in caelis*, vult exponere quis sit omnium magister: unde praecceptum de magistro iterum repetit, dicens: *Ne vocemini magistri, quia magister vester unus est Christus*. Chrysostomus in homilia 78. Non tamen, dum dicitur Christus Magister, excluditur Pater: sicut neque ex hoc quod Deus Pater noster dicitur, hominum Pater excluditur Christus. Hieronymus (ubi supra). Queritur autem quare adversum hoc praecceptum Apostolus doctorem Gentium se esse dixerit, aut quo-

modo in monasteriis vulgato sermone se invicem patres vocant. Quod sic solvitur. Aliud est esse natura patrem, vel magistrum, aliud indulgentia. Nos si hominem patrem vocamus, honorem ætati deferimus, non auctorem nostræ ostendimus vitæ. Magister enim dicitur ex consortio veri magistri: et ne infinita replicem, quomodo unus per naturam Deus, et unus Filius non præjudicat ceteris, ne per adoptionem dii vocentur et filii: ita et unus Pater et Magister non præjudicat aliis ut abusive vocentur et patres et magistri. CHRYSOSTOMUS in hom. 78. Non solum autem Dominus primatus cupere prohibet, sed ad contrarium auditorem inducit; unde subdit: *Qui major est vestrum, erit minister vester*. ORIGENES (tractatu 24). Vel aliter. Et si ministrat quis verba divina, sciens quia Christus in eo fructificat, nequaquam se magistrum, sed ministrum profitetur; unde sequitur: *Qui major est vestrum, erit minister vester*: quoniam et ipse Christus cum esset vere magister, ministrum se esse professus est, dicens: *Ego sum in medio vestrum, quasi qui ministrat*. Bene autem post omnia quibus vanæ gloriæ vetavit concupiscentiam, addidit dicens: *Qui autem se exaltaverit, humiliabitur; et qui se humiliaverit, exaltabitur*. REMIGIUS. Quod sic intelligitur. Omnis qui se de suis meritis extollit, apud Deum humiliabitur; et qui se de beneficiis humiliat, apud Deum exaltabitur.

3. ORIGENES (tract. 25). Christus quasi vere Filius Dei illius qui legem dedit, secundum similitudinem benedictionum quæ sunt in lege, dixit et ipse beatitudines eorum qui salvantur; secundum similitudinem autem maledictionum positarum in lege, ponit væ adversus peccatores, dicens: *Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ*. Qui fatentur bonitatis esse adversus peccatores ista pronuntiare, intelligant quia simile est propositum Dei in maledictionibus legis; sive autem illa maledictio, sive istud væ, non ex pronuntiante contingit peccanti, sed ex peccatis, quibus dignum se præbet ad susceptionem istorum, quæ Deus discipline causa prænuntiavit, ut convertantur homines ad bonum: sicut pater increpans filium, profert verba maledictionis; nec tamen vult illum dignum fieri maledictionibus illis; sed magis ab

eis divertere. Hujus autem væ causam subdit: *Qui clauditis regnum cælorum ante homines; vos autem non intratis, nec introeuntes sinitis intrare*. Hæc duo præcepta naturaliter inseparabilia sunt: quoniam hoc ipsum sufficit ad expulsionem quod alios non permittit intrare. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 44 in op. imp.). Regnum cælorum dicuntur Scripturæ, quia in illis insitum est regnum cælorum: janua est intellectus earum. Vel regnum cælorum est beatitudo cælestis: janua autem est Christus, per quem introitur in eam. Clavicularii autem sunt sacerdotes, quibus creditum est verbum docendi et interpretandi Scripturas; clavis autem est verbum scientiæ Scripturarum, per quam aperitur hominibus janua veritatis. Apertio autem ejus est interpretatio vera. Vide autem, quia non dixit, *Væ vobis* qui aperitis, sed *qui clauditis*; ergo non sunt Scripturæ clausæ, licet sint obscure. ORIGENES (tr. 25). Pharisei ergo et Scribæ nec intrabant, nec eum volebant audire qui dixit, Joan. 10: "Si quis per me introierit, salvabitur: et nec intrantes, id est eos qui credere poterant propter ea quæ a lege et prophetis ante fuerant declarata de Christo, introire sinebant, cum omni terrore januarum claudentes: adhuc derogabant doctrinæ ejus, et subvertebant omnem prophetiam Scripturam de eo, et blasphemabant omne opus ipsius quasi falsum et a diabolo factum. Sed et omnes qui mala conversatione suadant exemplum peccandi in populo; et qui faciunt injuriam, scandalizantes pusillos, claudere videntur ante homines regnum cælorum. Et hoc peccatum invenitur quidem in popularibus, maxime autem in doctoribus, qui docent quod decet secundum justitiam Evangelii homines, non autem faciunt quod docent. Bene autem viventes et bene docentes aperiunt hominibus regnum cælorum; et dum ipsi intrant, alios provocant introire. Sed et multi non permittunt intrare in regnum cælorum intrare volentes, quando et sine ratione excommunicant quosdam propter aliquem zelum, qui meliores sunt quam ipsi; et ipsi quidem non permittunt eos introire. Illi autem qui sobrii sunt mente, patientia sua tyrannidem eorum vincentes, quamvis vetiti, tamen intrant et here-

ditant regnum. Sed et qui cum multa temeritate seipsos dederunt ad professionem docendi priusquam discerent, et Judaicas fabulas imitantes, detrahunt eis qui ea quæ sursum sunt in Scripturis requirunt, claudunt quantum ad se ante homines regnum cælorum.

4. CHRYSOSTOMUS in hom. 74. De reliquo Dominus de gula eos reprehendit: et quod deterius est, quoniam non a divitibus, sed a viduis accipiebant unde ventrem implerent; et illorum inopiam contrebant quam relevare oportebat; unde dicitur: *Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, qui comeditis domos viduarum.* GLOSSA. Id est, qui vestra superstitione nihil intenditis nisi ut prædam de subjecta plebe faciatis. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 44 operis imperf.). Sexus autem mulierum incautus est, quia non omnia quæ videt aut audit, cum ratione considerat: mollis etiam est, quia facile flectitur vel de malo ad bonum, vel de bono ad malum. Virilis autem sexus et cautior et durior est. Propterea simulators sanctitatis circa mulieres maxime negotiantur: quia nec intelligere eorum simulationes possunt, et facile ad eorum dilectionem inclinantur religionis causa. Præcipue tamen circa viduas negotiantur: primo quidem quia mulier non facile decipitur habens consiliarium virum; deinde quia non facile de facultatibus suis aliquid dant, cum sint in potestate viri. Propterea ergo Dominus, dum Judaicos sacerdotes confundit, Christianos monet ne viduis mulieribus amplius commoventur quam ceteris: quia etsi voluntas mala non sit, tamen suspicio mala est. CHRYSOSTOMUS in homilia 74. Deinde et hujus rapinæ modus erat gravior: additur enim, *Orationes longas orantes.* Quicumque enim malum facit, dignus est pœna; sed qui a religione causam accipit nequitie, graviore est obnoxius pœnæ: unde sequitur: *Propter hoc amplius accipietis iudicium.* CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 44, in op. imperf.). Primum quidem pro eo quod estis iniqui; alterum pro eo quod figmentum accipitis sanctitatis: avaritiam enim vestram, religionis colore depingitis; et quasi præstatis diabolo arma Dei, ut ametur iniquitas, dum pietas æstimatur. HILARIUS (can. 24). Vel quia hinc procedit regni cælestis observatio, ut in

obeundis viduarum domibus retineatur ambitio; ideo accipient amplius iudicium, quia pœnam proprii peccati et reatum alienæ ignorantie debebunt. GLOSSA (interlinearis). Vel quia "servus sciens et non faciens, vapulabit multis;" Luc. 12.

5. CHRYSOSTOMUS in hom. 74. Post præmissa, rursus eos Dominus aliter incusat: et quia inefficaces sunt ad multorum salutem, cum multo labore indigeant ut ad salutem unum convertant; et quia non solum desides sunt circa eos quos convertunt, sed eorum etiam destructores, dum eos corrumpunt prave vitæ exemplis: unde dicitur: *Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, qui circuitis mare et aridam, ut faciatis unum proselytum.* HILARIUS (canone 24). Maris autem et terræ peragrations significat in totius orbis finibus eos esse Christi Evangelio obtrectaturos, et legis iugo contra justificationem fidei aliquos subdituros. Proselyti enim sunt ex Gentibus in synagogam recepti, quorum futurorum raritas in uno indicatur. Neque enim post Christi prædicationem doctrinæ eorum fides relicta est; sed quisquis acquisitus fuerit ad fidem Judæorum, filius fit gehennæ. ORIGENES (tract. 25). Quicumque enim post Salvatorem judaizant, docentur imitari affectum eorum qui dixerunt in illo tempore, *Crucifige, crucifige eum:* infra 27; unde sequitur: *Et cum factus fuerit, facitis eum filium gehennæ duplo quam vos.* HILARIUS (can. 24). Ideo autem pœnæ duplicatæ erit filius, quia neque sit remissionem peccatorum Gentilium consecutus, et societatem eorum qui Christum persecuti sunt, sit secutus. HIERONYMUS (super *Væ vobis qui circuitis*). Vel aliter. Scribæ et Pharisei totum lustrantes orbem, id studii habebant, de Gentibus facere proselytum; id est, advenam in circumcismis miscere populo Dei. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 44 operis imperf.). Non autem propter misericordiam, volentes eum salvare quem docebant; sed aut propter avaritiam, ut additis in synagoga Judæis, sacrificiorum adderetur oblatio; aut propter vanam gloriam. Qui enim seipsum mergit in gurgite peccatorum, quomodo alterum a peccatis velit eripere? Numquid magis misericors potest alteri aliquis esse quam sibi? Ex ipsis ergo actibus

ostenditur qui propter Deum aliquem vult convertere, aut propter vanitatem. GREGORIUS (81 Moral. cap. 7). Quia vero hypocritæ, quamvis perversa semper operentur, loqui tamen recta non desinunt; bene loquendo quidem in fide vel conversatione filios pariunt, sed eos bene vivendo nutrire non possunt: quanto enim se libentius terrenis actibus inserunt, tanto negligentius eos quos genuerant, agere terrena permittunt. Et quia obduratis cordibus vivunt, ipsos etiam quos generant filios nulla pietate debiti amoris agnoscunt: unde et hic hypocritis dicitur: *Et cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quam vos*. AUGUSTINUS contra Faustum (lib. 18, cap. 29). Hoc autem, non quia circumcidebantur, dixit; sed quia eorum mores imitabantur, a quibus imitandis suos cohibuerat, dicens: *Super cathedram Moysi, etc.* In quibus verbis utrumque debet adverti: et quantus honor delatus sit doctrinæ Moysi, in ejus cathedra etiam mali sedentes, bona docere cogebantur; et inde fieret proselytus filius gehennæ, non quidem verba legis audiendo, sed eorum facta sectando. Propterea autem duplo quam illi, quia hoc negligebat implere quod propria voluntate susceperat, non ex Judæis natus, sed sponte Judæus factus. HIERONYMUS (ubi supra). Vel quia ante, dum esset Gentilis, simplicitate errabat, et erat semel filius gehennæ; videns autem magistrorum vitia et intelligens destruere eos opere quod verbo docebant, revertitur ad vomitum suum, et Gentilis factus, quasi prævaricator majori pœna dignus erat. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 44 op. imperf.). Vel quia forte sub cultura idolorum constitutus, vel propter homines justitiam servabat; factus autem Judæus, malorum magistrorum provocatus exemplo, fiebat pejor magistris. CHRYSOSTOMUS in hom. 74. Cum enim virtuosus fuerit magister, discipulus imitatur; cum autem fuerit malus, superexcedit. Filius autem vocatur gehennæ, quomodo filius perditionis, et filius hujus sæculi; unusquisque enim ejus opera facit, hujus filius appellatur. ORIGENES (tract. 25). Ex hoc autem loco discimus quoniam et eorum qui in gehenna futuri sunt, erit differentia tormentorum; quando alter est simpliciter filius gehennæ, alter vero

dupluciter. Sed et hic videre oportet si generaliter est fieri aliquem filium gehennæ, ut puta Judæum aut Gentilem, aut etiam specialiter, ut per singulas species peccatorum fiat quis filius gehennæ: ut justus quidem secundum numerum justitiarum suarum augeatur in gloria, peccator autem secundum numerum peccatorum suorum multiplicetur in gehenna.

6. HIERONYMUS (ubi supra). Sicut in philacteriis et fimbriis dilatatis opinio sanctitatis captabat gloriam, et per occasionem gloriæ quærebant lucra; sic alia traditionis fraude inventa, impietatis arguit transgressores. Si quis enim in contentione, seu in aliquo jurigio, vel in causæ ambiguo, jurasset in templo, et postea convictus esset mendacii, non tenebatur criminis: et hoc est quod dicit: *Væ vobis, duces cæci, qui dicitis: Quicumque juraverit per templum, nihil est; quasi dicat, Nihil debet.* Sin autem jurasset in auro et pecunia, quæ in templo sacerdotibus offerebatur, statim id in quo jurabat, cogebatur exsolvere: unde sequitur: *Qui autem juraverit in auro templi, debet vel debitor est.* CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 44 in op. imperf.). Templum quidem ad gloriam Dei pertinet, et ad hominum spirituales salutem: aurum autem templi, etsi ad gloriam Dei pertineat, tamen magis ad delectationem hominum et ad utilitatem sacerdotum offertur. Judæi ergo aurum quo ipsi delectabantur, et dona quibus pascebantur, sanctiora dicebant esse quam ipsum templum: ut homines promptiores facerent ad offerenda dona quam ad preces fundendas in templo. Unde convenienter reprehendit Dominus, dicens: *Sulti et cæci: quid enim majus est: aurum, an templum, quod sanctificat aurum?* Multi autem nunc christiani sic insipienter intelligunt. Ecce enim si aliqua causa fuerit, modicum videtur facere qui jurat per Deum; qui autem jurat per Evangelium, majus aliquid fecisse videtur. Quibus similiter dicendum est, *Sulti et cæci*: nam Scripturæ propter Deum scriptæ sunt, non Deus propter Scripturas. Major ergo est Deus, qui sanctificat evangelium, quam evangelium quod sanctificatur ab eo. HIERONYMUS (super *Væ qui dicitis, Quicumque juraverit*). Rursus si quis jurasset ir altari, perjurii reum

nunc retinebat; si autem jurasset in dono vel in oblationibus, hoc est in hostia, vel in victimis, in similia, et ceteris quæ offeruntur Deo super altare; hoc studiosissime repetebant. Totum autem faciebant non ob Dei timorem, sed ob divitiarum cupiditatem: unde sequitur: *Et qui juraverit in altari, nihil est; qui autem juraverit in dono super illud est, debet*. Arguit enim eos Dominus stultitiæ et fraudulentitiæ: quod multo majus sit altare quam hostiæ, quæ sanctificantur ab altari: unde sequitur: *Cæci: quid enim majus est: donum, an altare, quod sanctificat donum?* GLOSSA. Et ne forte in tantam insaniam prorumperent ut dicerent, aurum sanctius esse templo, et donum altari; eos alia ratione convincit: quia videlicet in juramento quod fit per templum et altare, continetur juramentum quod fit per aurum vel per donum: et hoc est quod subdit: *Qui ergo jurat in altari, jurat in eo, et in omnibus quæ super illud sunt*. ORIGENES (tract. 25). Similiter quoniam Judæi consuetudinem habebant per cælum jurare, ad reprehensionem eorum subdit: *Qui jurat in cælo, jurat in throno Dei, et in eo qui sedet super ipsum*. Non ergo, sicut arbitrantur, evadunt periculum in eo quod non per Deum jurant, sed per thronum Dei, scilicet cælum. GLOSSA (ordinaria). Qui enim per subjectam creaturam jurat, et per divinitatem præsentem creaturæ jurat. ORIGENES (tract. 25). Est autem juramentum confirmatio verbi de quo juratur. Juramentum ergo intelligendum est testimonium Scripturarum, quod præfertur ad confirmationem verbi quod loquimur: ut sit quidem templum Dei Scriptura divina; aurum autem sensus positus in ea. Sicut autem aurum quod fuerit extra templum, non est sanctificatum: sic omnis sensus qui fuerit extra divinam Scripturam, quamvis admirabilis videatur, non est sanctus. Non ergo debemus ad confirmandam doctrinam nostros intellectus assumere, nisi ostenderit eos esse sanctos, ex eo quod in Scripturis continentur divinis. Altare autem est hominis cor, quod principale habetur in homine. Vota autem, et dona quæ ponuntur super altare, est omne quod supponitur cordi, ut orare, psallere, eleemosynas facere et jejunare. Sanctum ergo facit omne votum

hominis cor ejus, ex quo votum ei offertur. Ideo non potest honorabilius esse votum quam cor hominis, ex quo transmittitur votum. Si ergo conscientia hominis non pungat, fiduciam habet ad Deum, non propter dona, sed quia, ut ita dicam, altare cordis sui bene construxit. Tertium est ut dicamus quod super templum, idest super omnem Scripturam, et super altare, idest super omne cor, est intellectus quidam qui dicitur cælum, et thronus ipsius dicitur Dei, in quo est videre facie revelata, cum venerit quod perfectum est, faciem veritatis. HILARIUS (can. 24). Adveniente etiam Christo, inutilem docet esse fiduciam legis: quia non in lege Christus, sed lex sanctificatur in Christo; in quo veluti sedes thronusque sit positus; atque ita stulti cæcique sunt, qui, sanctificante prætermisso, sanctificata venerantur. AUGUSTINUS de Quæst. Ev. (lib. 1, cap. 34). Templum etiam et altare, ipsum Christum intelligimus; aurum et donum, laudes et sacrificia precum, quæ in eo et per eum offerimus. Non enim ille per hæc, sed ista per illum sanctificantur.

7. CHRYSOSTOMUS in hom. 74. Supra Dominus dixerat, quod ligabant graviora onera, et aliis imponebant quæ ipsi nec tangere volebant: hic autem rursus ostendit, quod in parvis quærentes diligentiam, magna contemnebant: unde dicitur: *Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, qui decimatis mentam et anethum et cuminum*. HIERONYMUS (super *Væ vobis qui decimatis*). Pharisei enim, quia præceperat Dominus propter alimoniam sacerdotum et levitarum, quorum pars erat Dominus, omnium rerum offerri in templo decimas, ut intellectus mysticos dimittamus, hoc unum habebant studii, ut quæ vilia fuerant comportarentur; cetera quæ erant majora, parvipendebant; unde sequitur: *Et reliquistis quæ graviora sunt legis, judicium, et misericordiam, et fidem*. Ex hoc capitulo arguit eos avaritiæ, quod studiose etiam viliolum olerum decimas exigant, et judicium in disceptatione negotiorum, misericordiamque in pauperes, et fidem in Deum, quæ magna sunt, prætermittant. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 44 op. imp.). Vel quia sacerdotes avaritia pleni, si quis decimas alicujus rei minimæ non obtulisset, corripiebant eum quasi ma-

gnum crimen fecisset: si quis autem alterum lædebat, aut in Deum peccabat, non curabant eum corripere: de lucro quidem suo solliciti, et de gloria Dei ac salutem hominum negligentes. Servare enim iustitiam, et facere misericordiam, et habere fidem propter suam gloriam Deus mandavit; decimas autem offerre propter utilitatem sacerdotum, ut sacerdotes quidem populo in spiritualibus obsequantur, populi autem in carnalibus sacerdotibus subministrent. Sic et modo fit, quia omnes de honore suo sunt solliciti, de honore autem Dei nulli; portiones etiam suas vigilanter defendunt, sed circa obsequium Ecclesiæ curam impendere non attendunt. Si populus recte decimas non obtulerit, murmurant omnes; si peccantem populum viderint, nemo murmurat contra eos. Sed quia Scribarum et Phariseorum, ad quos loquebatur, quidam populares erant; non est incognitum ut aliam expositionem faciamus, propter eos qui decimas dabant: nam et qui accipit decimas, recte decimare dicitur, et qui dat. Scribæ ergo et Pharisei minimarum quidem rerum decimas offerebant, ostendendæ religionis gratia; in iudiciis autem erant iniusti, in fratres sine misericordia, in veritatem increduli. ORIGENES (tract. 25). Sed quoniam contingens erat ut audientes quidam Dominum ista loquentem, contemnerent minimarum rerum decimationem; sapienter addidit: *Et hæc oportuit facere*, hoc est iudicium, misericordiam et fidem, *et illa non omittere*, idest decimationem mentæ, anethi et cymini. REMIGIUS. Ostendit quippe Dominus his verbis quoniam omnia præcepta legis tam maxima quam minima, sunt implenda. Redarguuntur autem qui eleemosynas de fructibus terræ faciunt, putantes se minime posse peccare; quibus nihil prosunt eleemosynæ, nisi a peccatis studeant cessare. HILARIUS (can. 24). Et quia minoris periculi esset decimationem oleris, quam benevolentia officium præterire, irridet eos consequenter Dominus, dicens: *Duces cæci, excolantes culicem, camelum autem glutientes*. HIERONYMUS (super *Duces cæcorum*). Camelum puto esse magnitudinem præceptorum; iudicium, misericordiam et fidem; culicem decimationem mentæ, anethi, et cymini et reliquorum olerum vilium. Hæc au-

tem præcepta Dei, quæ magna sunt, devoramus atque negligimus; et operationem religionis in parvis, quæ lucrum habent, cum diligentia demonstramus. ORIGENES (tract. 25). Vel *excolantes culicem*; idest, expellentes a se minima delicta, quæ culices nominavit; *camelum autem glutientes*; idest, committentes maxima delicta, quæ nominat camelos, animalia videlicet tortuosa et grandia. Scribæ autem moraliter sunt qui amplius nihil æstimant positum in Scripturis quam simplex sermo demonstrat; Pharisei autem sunt omnes qui iustificant semetipsos, et dividunt se a ceteris, dicentes: Noli mihi appropinquare, quoniam mundus sum. Menta autem et anethum et cyminum, ciborum conditurae sunt, non principales cibi. Sic in conversatione nostra, quædam sunt necessaria ad justificationem, ut iudicium, misericordia et fides; alia sunt quasi condientia actus nostros, et suaviores eos facientia: ut abstinencia risus, jejuniū, flexio genuum et huiusmodi. Quomodo autem non æstimantur cæci qui non vident? Quoniam nihil prodest cautum esse dispensatorem in rebus minimis, cum principalia negliguntur. Hos ergo sermo præsens confundit, non quidem levia prohibens observare, sed principalia præcipientes cautius custodire. GREGORIUS, 1 Moral. (cap. 14). Vel aliter. Culex susurrando vulneret, camelus autem sponte se ad suscipienda onera inclinat. Liquaverunt ergo culicem Judæi, qui seditiosum latronem dimitti petierunt; camelum vero glutierunt quia eum qui ad suscipienda nostræ mortalitatis onera sponte descenderat, extinguere clamando conati sunt.

8. HIERONYMUS (super *Væ vobis, qui mundatis*, etc.). Diversis verbis, eodem sensu quo supra, arguit Phariseos simulationis et mendacii; quod aliud ostendant hominibus foris, aliud domi agant: unde dicitur: *Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, qui mundatis quod de foris est calicis et paropsidis*. Non hoc dicit quod in calice et paropside eorum superstitio moraretur; sed quod foris hominibus ostenderent sanctitatem: quod manifestum est ex eo quod addidit, dicens: *Intus autem pleni estis rapina et immunditia*. CHRYSOSTOMUS super Matthæum (homil. 44 op. imp.). Vel hoc dicit, quia Judæi quoties ingressuri erant in tem-

plum, aut sacrificia oblaturi, aut per dies fastos, seipsum et vestimenta sua et utensilia lavabant; et a peccatis nemo seipsum purgabat; cum Deus neque corporis munditiam laudet, neque sordes condemnet. Pone tamen quod Deus odit sordes corporum et vasorum, quæ necesse est ut ipso usu sordidentur; quanto magis sordes conscientia horret, quam, si volumus, semper mundam servamus? Hilarius (can. 24). Arguit ergo eos qui iactantiam inutilis studi sequentes, utilitatis perfectio ministerium derelinquunt. Calicis namque usus interior est; qui si obsoruerit, quid proficiet lotus exterior? Atque ideo interioris conscientia nitor est obtinendus, ut ea quæ corporis sunt, forniceum abluantur: et ideo subdit: *Pharisee caeco, munda prius quod intus est calicis et parapsidis, ut fiat et id quod deforis est, mundum.* Chrysostomus super Matth. (hom. 44 op. imperf.). Non autem hoc dicit de sensibili calice aut parapside, sed de intelligibili: qui si nunquam tetigerit aquam, mundus potest esse apud Deum; si autem peccaverit, et tota aqua pelagi et fluminum se laverit, sordidus est, et miser ante Deum. Chrysostomus in homil. 74. Attende autem, quod ubi de decima loquebatur, convenienter dixit: *Hæc oportuit facere, et illa non omittere.* Decima enim elemosyna quedam est. Quid autem nocet elemosynam dare? Non tamen hoc dixit sicut legalem observationem inducens. Hic autem, ubi de purgationibus et immunditiis disputat, non hoc addit; sed ostendit quod de necessitate ad interiorum munditiam exterior sequitur; quod quidem extra est calicis, et parapsidis, corpus vocans; quod autem intus est, animam. ORIGENES (tract. 25). Hic sermo nos instruit, ut festinemus esse iusti, non apparere. Qui enim studet ut appareat iustus, quæ a foris sunt, mundat, et quæ videntur curat; cor autem et conscientiam negligit. Qui autem studet ea quæ intus sunt, id est cogitationes, mundare, consequens est ut etiam ea quæ a foris sunt, faciat munda. Sed omnes falsi dogmatis profusiores, calices sunt a foris quasi mundati, propter speciem religionis quam simulant; ab intus autem pleni rapina et simulatione, dum rapiunt homines ad errorem. Calix etiam est vas ad potum,

paropsis ad cibum. Omnis ergo sermo per quem potamur spiritualiter, vel omnis narratio per quam nutrimur, vasa sunt potus et cibi. Qui ergo student compositum proferre sermonem magis quam salutari sensu repletum, calix ejus a foris mundatus est, ab intus autem sordibus vanitatis impletus. Sed et litteræ legis et Prophetarum calices spiritualis potus et paropsides necessariarum escarum sunt. Scribæ quidem et Pharisei student sensum exteriorum mundi demonstrare; discipuli autem Christi sensum spirituales mundare festinant.

9. ORIGENES (tract. 25). Sicut habetur superius, intus pleni rapina et intemperantia; similiter hic pleni sunt hyppocrisi et iniquitate; qui comparantur ossibus mortuorum et immunditiæ universæ: unde dicit: *Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, qui similes estis sepulchris dealbatis.* Chrysostomus super Matthæum (hom. 46 oporis imperf.). Merito quidem iustorum corpora templa dicuntur, quia anima in corpore iusti dominatur, sicut Deus in templo; vel quia ipse Deus in corporibus habitat iustis. Corpora autem peccatorum sepulcra dicuntur mortuorum, quia anima mortua est in corpore peccatoris: nec enim vivens putanda est quæ nihil vivum aut spirituale agit in corpore. Hieronymus (super *Quia similes estis*). Sepulcra autem forinsecus lavigata sunt calce, et ornata marmoribus in auro, coloribusque distinctis: intus autem plena sânt ossibus mortuorum: unde dicitur: *Quæ apparent hominibus speciosa; intus autem plena sânt ossibus mortuorum, et omni spurcitiis.* Sic autem et perversi magistri, qui alia docent et alia faciunt, munditiam habitu vestis et verborum humilitate demonstrant; intus autem pleni sunt omni spurcitiis et avaritiis et libidine; et hoc manifeste exprimit inferens: *Sic et vos a foris quidem apparetis hominibus iusti; intus autem pleni estis hyppocrisi et iniquitate.* ORIGENES (tr. 25). Omnis enim iustitia simulata mortua est, quæ propter Deum non fit; magis autem nequam iustitia est; sicut mortuus homo, non est homo; et sicut imitator, qui personas suscipiunt aliorum, et non sunt ipsi quos simulant. Tanta ergo sunt ossa in eis et immunditiæ, quanta bona simulant ex malo affectu. Viden-

tur autem a foris iusti coram hominibus; non eis quos Scriptura appellat deos, sed coram eis qui sicut homines moriuntur. GREGORIUS, 26 Moral. (cap. 28, in novis exempl. cap. 28). Ante districtum vero iudicem excusationem ideo de ignorantia habere non possunt, quia dum ante oculos hominum omnem modum sanctitatis ostendunt, ipsi sibi sunt testimonio quia bene vivere non ignorant. CHRYSOSTOMUS sup. Matthæum (hom. 45, in op. imperf.). Dic autem, hypocrita: si bonum est esse malum, ut quid non vis apparere quod vis esse? Nam quod turpe est apparere, turpius est esse; quod autem formosus est apparere, formosius est esse. Ergo aut esto quod appares, aut appare quod es.

10. HIERONYMUS (hoc loco) Prudentissimo syllogismo arguit eos esse filios homicidarum, dum ipsi opinione bonitatis et gloriæ in populo, ædificant sepulcra Prophetarum, quos majores eorum interfecerunt: et hoc est quod dicit: *Vae vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, qui ædificatis sepulcra Prophetarum, et ornatis monumenta iustorum.* ORIGENES (tract. 26). Non satis rationabiliter comminari videtur adversus eos qui ædificant sepulcra Prophetarum: quantum enim ad hoc laudabile aliquid faciabant: quomodo ergo erant digni suscipere *væ*? CHRYSOSTOMUS in hom. 75. Non ergo eos inculsat quoniam sepulcra ædificant, sed intentioni eorum detrahit, cum qua ædificant: quoniam non propter honorem eorum qui occisi fuerant, sed sicut pompam sibi statuentes in occisionibus illorum, et formidantes ne forte tempore procedente, sepulcris destructis, tabescat tantæ audaciæ memoria. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 45, in op. imperf.). Vel quia dicebant apud se: Si bene fecerimus pauperibus, non multi vident, et pro tempore vident: nonne ergo melius ædificia facimus, quæ omnes aspiciunt, non solum in hoc tempore, sed etiam in posterum? O insipiens homo: quid tibi prodest post mortem ista memoria, si ubi es torqueris, et ubi non es laudaris? Dum autem Judeos castigat Dominus, Christianos docet; nam si ad illos solos dixisset hæc, dicta fuissent tantum, non etiam scripta; nunc autem et dicta sunt propter illos, et scripta propter istos. Si ergo juxta alia bona

fecerit homo ædificia sancta, additamentum est bonis operibus; si autem sine aliis bonis operibus, passio est gloriæ secularis. Non enim gaudent martyres quando ex illis pecuniis honorantur in quibus pauperes plorant. Semper etiam Judei præteritorum sanctorum cultores fuerunt, et præsentium contemptores, magis autem et persecutores. Non enim sustinentes increpationes Prophetarum suorum, persequabantur eos et occidebant; postea vero nascentes filii intelligebant culpas patrum suorum, et ideo quasi de morte innocentium Prophetarum dolentes ædificabant memorias eorum; et ipsi tamen similiter persequabantur et interficiebant suos prophetas, increpantes eos propter peccata sua; et ideo subditur: *Et dicitis: Si fuissetis in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine Prophetarum.* HIERONYMUS (parum ante illud, *Et vos implete*). Hoc autem etsi sermone non dicant, opere loquuntur, ex eo quod ambitiosæ et magnificæ ædificant memorias occisorum. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 45, in opere imp.). Qualia ergo cogitabant in corde, talia loquebantur et factis. Naturalem autem consuetudinem omnium malorum hominum hic Christus exponit: quia alter alterius culpam cito intelligit, suam autem difficile: homo enim in causa alterius tranquillum habet cor, in sua vero turbatum. In causa ergo alterius de facili possumus omnes iusti iudices esse. Ille autem vere iustus et sapiens est qui sibi ipsi iudex fieri potest.

Sequitur: *Itaque testimonio estis vobismetipsis quia filii estis eorum qui Prophetas occiderunt.* CHRYSOSTOMUS in hom. 75. Qualis autem est inculcatio, filium esse homicidæ eum qui non communicat menti patris? Patet quod nulla: unde manifestum est quod propterea hoc dicit, quia occulte insinuat multæ similitudinem. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 45, in op. imp.). Testimonia enim sunt de filiis mores parentum: si enim pater fuerit bonus et mater mala, aut e converso: filii interdum patrem sequuntur, interdum matrem. Si autem ambo fuerint æquales, fit quidam aliquando ut de bonis parentibus mali exeant filii, aut e converso, sed raro. Sic enim hoc est sicut cum extra regulam naturæ nascitur homo aut sex

digitos habens, aut oculos non habens. ORIGENES (tract. 26). Sed et in propheti-
cis dictis narratio secundum historiam
est corpus, spiritualis autem sensus est
anima; sepulcra ipsæ litteræ Scriptu-
rarum et libri. Qui ergo solam histo-
riam attendunt, corpora Prophetarum
colunt in litteris posita, quasi in qui-
busdam sepulcris; et dicuntur Phari-
sæi, idest præcisi, quasi animam Pro-
phetarum præcidentes a corpore.

11. CHRYSOSTOMUS in hom. 75. Quia di-
xerat contra Phariseos et Scribas, quod
filii essent eorum qui occiderunt Pro-
phetas, nunc manifestat quod in malitia
eis similes erant, et quod fictio erat
hoc quod dicebant quod non communi-
cassent operibus eorum, si fuissent in
tempore illo: et ideo dicit: *Et vos im-
plete mensuram patrum vestrorum.* Non
quidem hoc dicit quasi injungens, sed
quasi prædicens quod futurum erat.
CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 45 op.
imperf.). Prophetizat enim illis futurum
esse ut sicut patres eorum interfece-
runt Prophetas, sic et ipsi interficerent
Christum, et Apostolos et ceteros san-
ctos: ut puta si contra aliquem litiges
adversarium, dicis illi, Fac mihi quod
es facturus; non jubes ut faciat, sed o-
stendis te intelligere quod cogitat fa-
cere. Et quidem quantum ad veritatem,
excesserunt mensuram patrum suorum:
illi epim homines occiderunt, isti Deum
crucifixerunt. Sed quia voluntate sua
descendit in mortem, non imputat illis
suae mortis peccatum: imputat autem
illis mortem Apostolorum, ceterorum-
que sanctorum: et ideo dicit, *Implete;*
et non Superimplete: nam benigni et
justi judicis est suas injurias contem-
nere, et aliorum injurias vindicare. ORI-
GENES (tract. 26). Implent etiam mensu-
ram paternæ iniquitatis per hoc ipsum
quod non credunt in Christum. Causa
autem incredulitatis fuit quoniam sem-
per animum suum dederunt circa hi-
storias corporales, nihil spirituale in
eis volentes intelligere. HILARIUS (can.
24). Quia ergo mensuram paternæ vo-
luntatis implebunt, ideo et serpentes et
vipera generatio sunt: unde sequitur:
*Serpentes, genimina viperarum, quomodo
fugietis a judicio gehennæ?* HIERONYMUS
(super illud, *Serpentes genimina viperarum*).
Hoc ipsum et Joannes Baptista
dixerat. Sicut ergo de viperis, inquit,

nascuntur viperæ, sic de homicidis pa-
tribus vos nati estis homicidæ. CHRYSO-
STOMUS super Matth. (hom. 45, in opere
imperf.). Genimina autem viperarum di-
cuntur, quoniam talis est viperarum
natura ut filii rumpant uterum matris,
et sic procedant; et sic Judæi semper
parentes condemnant, reprehendentes
eorum facta. Dicit autem: *Quomodo fu-
gietis a judicio gehennæ?* Numquid sepul-
cra sanctorum ædificantes? Sed primus
gradus pietatis est sanctitatem diligere,
deinde sanctos: sine causa enim justos
honorat qui justitiam spernit. Non pos-
sunt sancti amici esse illorum quibus
Deus est inimicus. An forsitan nomen
vacuum vos liberabit, quia videmini
esse in populo Dei? Puto autem quod
melior est inimicus apertus, quam ami-
cus falsus; sic et apud Deum odibilior
est qui servum Dei se dicit, et mandata
diaboli facit. Apud Deum quidem qui
hominem occidere disponit anequam
occidat, homicida habetur: voluntas en-
im est quæ aut remuneratur pro bono,
aut condemnatur pro malo. Opera au-
tem testimonia sunt voluntatis. Non
ergo quærit Deus opera propter se ut
sciat quomodo judicet, sed propter alios,
ut omnes intelligant quia justus est
Deus. Providet autem Deus occasionem
peccandi malis, non ut peccare faciat,
sed ut peccatorem ostendat, et bonis
præbeat occasionem, per quam osten-
dat propositum voluntatis suæ. Sic ergo
Scribis et Phariseis dedit occasionem
ostendendi voluntatem suam: unde con-
cludit: *Ideo ecce mitto ad vos Prophetas
et Sapientes et Scribas.* HILARIUS (can. 24).
Idest Apostolos, qui de futurorum re-
velatione Prophetæ sunt, de Christi a-
gnitione sapientes, de legis intelligentia
scribæ. HIERONYMUS (super illud, *Ecce
ego mitto*). Vel observa juxta Apostolum
scribentem ad Corinthios, varia dona
esse discipulorum Christi: alios Pro-
phetas, qui ventura prædicant; alios sa-
pientes, qui noverunt quando debent
proferre sermonem; alios scribas in lege
doctissimos; ex quibus lapidatus est
Stephanus, Paulus occisus, Petrus cru-
cifixus, flagellati in Actibus Apostolo-
rum discipuli: et persecuti sunt eos de
civitate in civitatem, expellentes de Ju-
dæa, ut ad Gentium populos transmi-
grarent. ORIGENES (tract. 26). Vel scribæ
qui mittuntur a Christo sunt secundum

Evangelium, quos et spiritus vivificat, et littera non occidit, sicut littera legis, quam sequentes in vanas superstitiones incurrunt. Simplex autem Evangelii narratio sufficit ad salutem. Scribæ autem legis, scribas novi testamenti adhuc per detractionem flagellant in synagogis suis: sed et heretici, qui sunt spirituales Pharisei, linguis suis christianos flagellant, et persequuntur de civitate in civitatem, interdum corporaliter, aliquando autem spiritualiter, volentes eos expellere quasi de propria civitate legis et Prophetarum et Evangelii in aliud Evangelium. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 75). Deinde ut ostendat quoniam non impune hoc faciunt, ineffabilem eis ex his timorem incutit: unde subditur: *Ut veniat super vos omnis sanguis*. RABANUS. Idest, omnis debita ultio pro effuso sanguine iustorum. HIERONYMUS (super *Ut veniat super vos omnis sanguis*). De Abel quidem nulla est ambiguitas quin is sit quem Cain frater occiderit. Justus autem non solum ex Domini nunc sententia, sed ex Genesio testimonio comprobatur, ubi accepta ejus a Deo narrantur munera. Querimus autem quis fuerit iste Zacharias filius Barachie, quia multos legimus Zacharias: et ne libera nobis tribueretur erroris facultas, additum est: *Quem occidistis inter templum et altare*. Alii Zachariam filium Barachie dicunt qui in duodecim Prophetis undecimus est, patrisque in eo nomen consentit: sed ubi occisus sit inter templum et altare, Scriptura non loquitur, maxime cum temporibus ejus vix ruinæ templi fuerint. Alii Zachariam patrem Joannis intelligi volunt. ORIGENES (tr. 26). Venit enim ad nos quedam traditio talis, quasi sit aliquis locus in templo ubi virginibus quidem licet adorare Deum; expertæ autem thorum virilem non permittebantur in eo consistere. Maria autem postquam genuit Salvatorem, ingrediens ad orandum stetit in illo virginum loco. Prohibentibus autem eis, qui noverant eam jam filium genuisse, Zacharias dixit, quoniam digna est virginum loco, cum adhuc sit virgo. Ergo quasi manifestissime adversus legem agentem occiderunt eum inter templum et altare viri generationis illius: et sic verum est verbum Christi quod dixit ad presentes: *Quem*

occidistis. HIERONYMUS (sup. eodem loco). Hoc tamen quia de Scripturis non habet auctoritatem, eadem facilitate contemnitur qua probatur. Alii istum volunt esse Zachariam qui occisus sit a Joas rege Judæ inter templum et altare, idest in atrio templi. Sed observandum, quod ille Zacharias non fuit filius Barachie, sed Joiadæ sacerdotis. Sed Barachias in lingua nostra benedicens Deum dicitur: et sacerdotis Joiadæ justitia Hebræo nomine demonstratur. In Evangelio vero quo utuntur Nazareni, pro filio Barachie filium Joiadæ scriptum reperimus. REMIGIUS. Querendum est autem quomodo usque ad sanguinem Zachariæ dixerit, cum plurimorum sanctorum sanguis postea fuerit effusus? Solvitur autem sic. Abel pastor ovium fuit in campo occisus; Zacharias fuit sacerdos et in atrio templi interfectus. Ideo ergo Dominus hos duos commemorat, quoniam per hos omnes sancti Martyres designantur, laicalis scilicet et sacerdotalis ordinis. CHRYSOSTOMUS in homil. 75. Abel etiam commemoravit, ostendens quoniam ex invidia essent Christum et discipulos ejus occisuri. Zachariæ autem mentionem fecit, quoniam duplex præsumptio fuit in ejus occisione: non enim solum in sanctum hominem facta est, sed et in loco sancto. ORIGENES (tract. 26). Zacharias etiam interpretatur memoria Dei. Omnis ergo qui memoriam Dei disperdere festinat, in eis quos scandalizat, Zachariæ sanguinem videtur effundere filii Barachie. Per benedictionem enim Dei, memores sumus Dei. Ab impiis etiam memoria interficitur Dei, quando et templum Dei a lascivis corrumpitur, et altare ejus per negligentiam orationum sordidatur. Abel autem luctus interpretatur. Qui ergo non recipit quod scriptum est supra 5, *Beati qui lugent*, sanguinem effundit Abel, hoc est veritatem luctus salutaris. Effundunt etiam aliqui veritatem Scripturarum quasi sanguinem earum: quia omnis Scriptura, nisi secundum veritatem intelligatur, mortua est. CHRYSOSTOMUS in hom. 75. Et ut omnem excusationem illis adimeret, ne dicerent: Quoniam ad Gentes eos misisti, propter hoc scandalizati sumus, prædixerat quod ad eos essent mittendi discipuli: et ideo de ultione eorum subditur: *Amen dico vobis:*

venient hæc omnia super generationem istam. GLOSSA (ordinaria). Non hos tantum præsentem dicit, sed omnem generationem præcedentem et futuram: quia omnes una civitas sunt, et unum corpus diaboli. HIERONYMUS (ut supra). Regula autem Scripturarum est duas generationes, bonorum et malorum, nosse. De generatione bonorum dicitur Psal. 111: "Generatio iustorum benedicetur: de malis vero in præsentem loco, *Generatio viperarum.* Ergo et isti, quia similia sicut Cain et Joas, contra Apostolos gesserunt, de una generatione esse referuntur. CHRYSOSTOMUS in homil. 75. Vel aliter. Quia gehennæ penam, quam eis comminatus fuerat, tardabat, comminatur etiam eis præsentia mala, cum dicit: *Venient hæc omnia super generationem istam.* CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 46, in op. imp.). Sicut enim omnia bona quæ in singulis generationibus a constitutione mundi omnes sancti merebantur, illis novissimis sunt donata qui receperunt Christum; sic omnia mala quæ in singulis generationibus a constitutione mundi pati meruerunt omnes iniqui, super novissimos Judæos venerunt, quia Christum repulerunt. Aut ita. Sicut omnis justitia præcedentium sanctorum, immo omnium sanctorum, tantum mereri non potuit quantum gratiæ datum est hominibus in Christo; sic omnium peccata impiorum tantum malum mereri non potuerunt quantum venit super Judæos, ut corpore talia paterentur, qualia passi sunt a Romanis: et sic postmodum omnes generationes eorum usque in finem sæculi projicerentur a Deo, et ludibrium fierent Gentibus universis. Quid enim pejus potest fieri quam Filium cum misericordia et humilitate venientem non suscipere, sed tali modo interficere? Vel ita. Omnis gens vel civitas non statim cum peccaverit, punit eam Deus; sed expectat per multas generationes: quando autem placuerit Deo perdere civitatem illam aut gentem, videtur omnium generationum præcedentium peccata reddere illis: quoniam quæ omnes merebantur, hæc sola passa est: sic et generatio Judæorum pro patribus suis videtur punita. Vere autem non pro illis, sed pro se condemnati sunt. CHRYSOSTOMUS in hom. 75. Qui enim multos jam peccantes vi-

dit, et incorrectus permansit, eadem rursus vel graviora faciens, majori est pænæ obnoxius.

12. CHRYSOSTOMUS in homilia 75. Post prædicta, ad civitatem convertit Dominus sermonem, ex hoc erudire volens auditores; unde dicit: *Jerusalem, Jerusalem.* Hæc autem duplicatio miserentis est, et valde diligentis. HIERONYMUS (super *Jerusalem, Jerusalem*). Jerusalem autem non saxa et ædificia civitatis, sed habitatores vocat, quam patris plangit affectu. CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 46 in op. imp.). Prævidens ruinam civitatis illius, et plagam quæ a Romanis superventura erat, recordabatur quidem sanguinis sanctorum suorum qui effusus erat ab illis, et postmodum effundendus: unde addit: *Quæ occidis Prophetas et lapidas eos qui ad te missi sunt.* Missum ad te Isaiam occidisti, et servum meum Jeremiam lapidasti, Ezechielem tractum per lapides excerebrasti: quomodo salvaberis, quæ ad te medicum non venire permittis? Et non dixit, Occidisti, aut lapidasti; sed *Occidis et lapidas*, idest, quasi hanc propriam et naturalem consuetudinem habes ut occidas et lapides sanctos. Eadem enim fecit Apostolis quæ fecerat aliquando Prophetis. CHRYSOSTOMUS in homilia 75. Deinde, cum vocasset eam, et abominabiles ejus occisiones dixisset, quasi se excusando dixit: *Quoties volui congregare filios tuos?* quasi dicat: Neque prædictis occisionibus me a tua benevolentia avertisti; sed volui te mihi adjungere, non semel aut bis, sed multoties. Magnitudinem autem amoris sub similitudine gallinæ ostendit. AUGUSTINUS de quæst. Evang. (lib. 1, cap. 36). Hoc enim genus animantis magnum affectum in filios habet, ita ut eorum infirmitate affecta infirmetur et ipsa: et, quod difficile in ceteris animantibus invenies, alis suis filios protegens contra milvum pugnat; sic et mater nostra, Dei Sapientia, per carnis susceptionem infirmata quodammodo, secundum illud Apostoli, 1 Corinth. 1: "Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus: protegit infirmitatem nostram, et resistit diabolo, ne nos rapiat. ORIGENES (tract. 23). Filios autem Jerusalem dicit, secundum quod dicimus semper civium successores præcedentium filios. Dicit autem, *Quoties volui*, cum sit manifestum semel

eum docuisse in corpore Judæos: semper enim Christus præsens fuit et in Moyse et in Prophetis et in Angelis, ministrantibus salutis humanæ per singulas generationes. Si quis autem non fuerit congregatus ab eo, judicabitur quasi noluerit congregari. RABANUS. Cessent igitur hæretici Christo principium ex Virgine dare: omittant alium legis et Prophetarum Deum prædicare. AUGUSTINUS in Enchiridion (cap. 99). Ubi est autem illa omnipotentia qua in cælo et in terra omnia quæcumque voluit fecit; si colligere filios Jerusalem voluit, et non fecit? An non potius illa quidem filios suos ab ipso colligi noluit; sed ea quoque nolente, filios ejus collegit ipse quos voluit? CHRYSOSTOMUS in homilia 75. Deinde comminatur penam quam semper formidaverunt, scilicet civitatis et templi eversionem, dicens: *Eccæ relinquetur vobis domus vestra deserta*. CHRYSOSTOMUS super Matth. (hom. 46 in op. imperf.). Sicut enim corpus, anima recedente, prius quidem frigescit, deinde putrescit et solvitur; sic et templum nostrum, Dei spiritu recedente, prius seditionibus et indiscipline replebitur, deinde veniet ad ruinam. ORIGENES (tract. 26). Semper etiam eis qui noluerunt congregari sub alis ejus, comminatur Christus: *Eccæ relinquetur vobis domus vestra deserta*, idest anima et corpus. Sed et si quis ex vobis noluerit congregari sub alis Christi, ex tempore illo ex quo congregationem refugit actu magis quam corpore, non videbit pulchritudinem Verbi, donec penitens a proposito malo dicat: *Benedictus qui venit in nomine Domini*. Tunc enim Verbum Dei benedictum venit super cor hominis quando fuerit quis conversus ad Deum; unde sequitur: *Dico enim vobis: non me videbitis amodo donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini*. HIERONYMUS (in fine Comm. in cap. 23 Matth.). Quasi dicat: Nisi penitentiam egeritis, et confessi fueritis ipsum esse me, de quo Propheta cecinerunt, Filium omnipotentis Patris, faciæ meam non videbitis. Habent ergo Judæi datum sibi tempus penitentiae. Confiteantur benedictum qui venit in nomine Domini; et Christi ora conspicient. CHRYSOSTOMUS in homilia 75. Vel aliter. Per hoc occulte secundum adventum significavit: quo-

niam tunc omnino eum adorabunt. Quod autem dicit, *Amodo*, ad tempus crucis refertur.

CAPUT XXIV.

1. Et egressus Jesus de templo, ibat. Et accesserunt ad eum discipuli ejus, ut ostenderent ei ædificationes templi. Ipse autem respondens, dixit illis: Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruat.

2. Sedente autem eo super montem Oliveti, accesserunt ad eum discipuli secreto, dicentes: Dico nobis quando hæc erunt; et quod signum adventus tui et consummationis sæculi? Et respondens Jesus, dixit eis: Videte ne quis vos seducat: multi enim venient in nomine meo, dicentes, Ego sum Christus: et multos seducunt.

3. Auditi enim estis prælia, et opiniones præliorum: videte ne turbemini. Oportet enim hæc fieri, sed nondum statim est finis. Consurgat enim gens in gentem, et regnum in regnum, et erunt pestilentie, et fames, et terræmotus per loca. Hæc autem omnia initia sunt dolorum.

4. Tunc tradent vos in tribulationem, et occident vos, et eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. Et tunc scandalizabuntur multi, et invicem tradent, et odio habebunt invicem. Et multi pseudoprophete surgent, et seducunt multos; et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet caritas multorum. Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Et prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus; et tunc veniet consummatio.

5. Cum ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele Propheta, statim in loco sancto (qui legit intelligat), tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes; et qui in tecto, non descendant tollere aliquid de domo sua; et qui in agro, non revertantur tollere tunicam suam. Vre autem prægnantibus et nutriendis in illis diebus. Orate autem ut non fiat fuga vestra hieme vel sabbato. Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet. Et nisi breviter fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro: sed propter electos breviantur dies illi.

6. Tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, aut illic; nolite credere. Surgent enim pseudochristi et pseudoprophete, et dabunt signa magna et prodigia; ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. Ecce prædixi vobis. Si ergo dixerint vobis, Ecce in deserto est, nolite exire; ecce in penetralibus, nolite credere: sicut enim fulgur exit ab oriente et apparet usque in occidentem, ita erit et adventus Filii hominis. Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilæ.

7. Statim autem post tribulationem dierum illorum, sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de cælo, et virtutes cælorum commovebuntur; et tunc apparebit signum

Filii hominis in celo; et tunc plangent omnes tribus terre.

8. Et videbunt Filium hominis venientem in nubibus caeli cum virtute multa et majestate.

9. Et mittet Angelos suos cum tuba et voce magna, et congregabunt electos ejus a quatuor ventis, a summis caelorum usque ad terminos eorum.

10. Ab arbore autem aei discite parabolam: cum jam ramus ejus tener fuerit et folia nata, scitis quia prope est aestas; ita et vos cum videritis haec omnia, scitote quia prope est in januis. Amen dico vobis, quia non praeteribit generatio haec donec omnia fiant. Caelum et terra transibunt, verba autem mea non praeteribunt.

11. De die autem illa et hora nemo scit, neque Angeli caelorum, nisi Pater solus. Sicut autem in diebus Noe, ita erit adventus Filii hominis. Sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes et bibentes, nubentes et nuptui tradentes usque ad eum diem quo intravit Noe in arcam, et non cognoverunt donec venit diluvium, et tulit omnes; ita erit et adventus Filii hominis. Tunc duo erunt in agro: unus assumetur, et unus relinquetur. Duo molentes in mola: una assumetur, et una relinquetur. Duo in lecto: unus assumetur, et unus relinquetur.

12. Vigilate ergo, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit. Illud autem scitote: quoniam si sciret paterfamilias qua hora for venturus esset, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam. Ideo et vos estote parati: quia nescitis qua hora Filius hominis venturus est.

13. Quis, quia, est fidelis servus et prudens, quem constituit dominus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore? Beatus ille servus, quem cum venerit dominus ejus, invenerit sic facientem. Amen dico vobis, quoniam suaver omnia bona sua constituit eum. Si autem dixerit malus servus ille in corde suo: Moram facit dominus meus venire, et coeperit percutire conservos suos; manducet autem et bibat cum ebriis: veniet dominus servi illius in die qua non sperat, et hora qua ignorat; et dividet eum, partemque ejus ponet cum hypocritis: illic erit fletus et stridor dentium.

1. ORIGENES (tractatu 27). Postquam omnia quae super Jerusalem ventura erant, Christus praedixit, exiit de templo qui conservaverat templum, ne caderet donec fuit in eo; unde dicitur: *Et egressus Jesus de templo, ibat.* Sed et unusquisque cum sit templum Dei propter Spiritum Dei inhabitantem in se, ipse fit causa suae desertionis ut egrediatur ab eo Christus. Sequitur: *Et accesserunt ad eum discipuli ejus, ut ostenderent ei edificationes templi.* Dignum est videre quomodo ostendunt ei structuras templi, quasi nunquam viderit templum. Ad quod respondendum est, quod cum Christus prophetiasset su-

perius ruinam templi futuram, audientes discipuli mirati sunt, talem ac tantam templi structuram ad nihilum redigendam; propterea ostendunt ei, ut floerent eum ad misericordiam loci illius, ne faceret quod fuerat comminatus. Sed et cum sit humanae naturae admirabilis constructio, facta videlicet templum Dei, discipuli ceterique sancti etiam modo miranda opera Dei erga figmentum humanum confitentes, ante conspectum Christi intercedunt, ne deserat genus humanum propter peccata ipsorum.

Sequitur: *Ipse autem respondens dixit eis: Videtis haec omnia? Amen dico vobis: non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruat.* RABANUS. Juxta historiam manifestus est sensus: quia quadragesimo secundo anno post passionem Domini, sub Vespasiano et Tito Romanis Principibus, civitas eversa est cum templo. REMIGIUS. Divinitus autem procuratum est ut revelata jam luce gratiae, templum cum suis caeremoniis tolleretur: ne forte aliquis parvulus in fide, dum videret omnia illa quae a Domino fuerant instituta et a Prophetis sanctificata adhuc permanere, paulatim recedendo a sinceritate fidei, ad carnalem judaismum transiret. CHRYSOSTOMUS in hom. 76. Sed qualiter verum est quod non mansit lapis super lapidem? Vel enim desolationem ejus ostendens omnimodam, hoc dixit; vel secundum illum locum ubi erat: sunt enim ejus partes usque ad fundamenta destructae. Cum his et illud dicam, quoniam ex his quae facta sunt, et de reliquis oportet credere quod peribunt perfecte. HIERONYMUS (in princ. Com. in cap. 24 Matth.). Mystice autem, recedente Domino de templo, omnia legis aedificia et compositio mandatorum ita destructa est ut nihil a Judaeis possit impleri, et capite sublato universa inter se membra compugnent, ORIGENES (tr. 27). Omnis etiam homo, qui suscipiens in se verbum Dei, templum est; si post peccatum adhuc servat ex parte vestigia fidei et religionis, templum est ex parte destructum et ex parte consistens. Qui autem postquam peccaverit, curam sui non habet, paulatim minuitur, donec ad plenum cedat a Deo vivente: et sic non relinquetur lapis super lapidem, mandatum Dei, qui non destruitur.

2. REMIGIUS. Perseverans Dominus in itinere, pervenit ad montem Oliveti; et quibusdam discipulis in via ostendentibus et laudantibus ædificationem templi, ipse palam prædixerat omnia esse destruenda: idcirco cum pervenissent ad montem Oliveti, accesserunt ad eum interrogantes; unde dicitur: *Sedente autem eo super montem Oliveti*. CHRYSOSTOMUS (homil. 76). Propter hoc autem secreto accesserunt, quia de magnis erant interrogaturi: etenim cupiebant discere diem adventus ejus, quia vehementer desiderabant gloriam ejus videre. HIERONYMUS (super *Sedente autem eo super montem*). Et interrogant tria. Primo, quo tempore Jerusalem destruenda sit, dicentes, *Dic nobis, quando hæc erunt?* Secundo, quo tempore Christus venturus sit; unde dicunt: *Et quod signum adventus tui?* Tertio, quo tempore consummatio sæculi sit futura; unde dicunt: *Et consummationis sæculi?* CHRYSOSTOMUS (homilia 76). Lucas autem ait unam esse interrogationem, quæ est de Jerosolyma, quasi æstimantibus discipulis tunc futurum esse Christi adventum et finem mundi quando Jerosolyma destrueretur. Marcus autem non omnes eos de consummatione Jerosolymæ interrogasse, sed Petrum, Jacobum, Joannem et Andream, quasi liberius et securius Christo loquentes. ORIGENES (tract. 27). Puto autem montem Oliveti mysterium esse Ecclesiæ quæ ex Gentibus est. REMIGIUS. Mons enim Oliveti non habet infructuosas arbores, sed oliveta, quibus lumen nutritur ad fugandas tenebras, et quibus fessis requies, infirmis salus præstatur. Sedens autem Dominus supra montem Oliveti contra templum, de ruina ipsius et excidio Judaicæ gentis disputat, ut etiam ipso situ corporis monstret quia quietus manens in Ecclesia, impiorum superbiam condemnat. ORIGENES (tract. 27). Agricola enim residens in monte Oliveti, verbum Dei est in Ecclesia confirmatum, Christus scilicet, qui semper oleastri ramos inserit in bonam olivam patrum. Qui habent fiduciam ante Christum, discere volunt signum adventus Christi et consummationis sæculi. Est autem duplex adventus Verbi in animam. Primus quidem stulta prædicatio de Christo, quando prædicamus Christum natum et crucifixum; secundus autem adventus est in

viris perfectis, de quibus dicitur, 1 Corinth. 8: "Sapientiam loquimur inter perfectos: et huic secundo adventui adjungitur consummatio sæculi in viro perfecto, cui mundus crucifixus est. HILARIUS (can. 25). Et quia tria a discipulis quæsitæ sunt, distinctis et temporis et intelligentiæ significationibus separantur. Respondetur ergo primo de civitatis occasu, et deinde confirmatur veritate doctrinæ, ne quis fallax ignorantibus possit obrepere; unde sequitur: *Et respondens Jesus, dixit eis: Videte ne quis vos seducat: multi enim venient in nomine meo, dicentes, Ego sum Christus*. CHRYSOSTOMUS (hom. 76 super Matth.). Neque enim de Jerosolymæ destructione, neque de secundo adventu respondit statim; sed de malis quibus statim obviandum erat. HIERONYMUS (hoc loco). Unus autem eorum de quibus loquitur fuit Simon Samaritanus, quem in Actibus Apostolorum legimus, qui se magnam dicebat esse virtutem, hæc quoque inter cetera in suis voluminibus scripta dimittens: Ego sum sermo Dei, ego omnipotens, ego omnia Dei. Sed et Joannes Apostolus in Epistola sua 1, cap. 2, loquitur: "Audiatis quia Antichristus venturus est; nunc autem antichristi multi sunt." Ego reor omnes hæresiarchas antichristos esse, et sub nomine Christi ea docere quæ contraria sunt Christo. Nec mirum si aliquos ab his videamus seduci, cum Dominus dixerit, *Et multos seducent*. ORIGENES (tract. 27). Multi autem sunt qui seducuntur: quia larga est porta quæ ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam. Hoc autem solum sufficit ad cognoscendum seductionem antichristorum, qui dicunt, *Ego sum Christus*, quod nunquam legitur Christus dixisse. Sufficiebant enim ad credendum quod ipse est Christus, opera Dei, et sermo quem docebat, et virtus ipsius. Omnis etiam sermo qui profitetur expositionem Scripturarum secundum fidem earum, et non habet veritatem, antichristus est. Veritas enim Christus est, et simulata veritas antichristus. Sed et omnes virtutes invenimus esse Christum, omnes simulatas virtutes antichristum: quoniam omnes species boni quascumque habet Christus in se in veritate ad ædificationem hominum, omnes eas habet diabolus in specie ad seductiones sanctorum. Opus ergo est nobis Deo auxilia-

tere, ne quis nos seducat, vel sermo, vel virtus. Malum enim est invenire aliquem secundum mores vitæ errantem; multo autem pejus arbitror esse non secundum verissimam regulam Scripturarum sentire.

3. AUGUSTINUS ad Hesychium (epist. 80, circa medium). Interrogantibus discipulis ea Dominus respondit quæ jam ex illo tempore fuerant secutura, sive de excidio Jerusalem, unde orta est ipsius interrogationis occasio; sive de adventu suo per Ecclesiam, in qua usque ad finem venire non cessat; in suis enim veniens agnoscitur, dum ejus quotidie membra nascuntur: sive de ipso fine, in quo apparebit vivos judicaturus et mortuos. Cum itaque signa dicat quæ ad ista tria pertinent, quod eorum trium signorum ad aliquid horum referendum sit, diligenter considerandum est, ne forte quod pertinet ad unum, referendum putemus ad alterum. CHRYSOSTOMUS (hom. 76). Hic autem loquitur de præliis quæ Jerosolymis erant futura, cum dicit: *Audituri enim estis praelia et opiniones præbitorum*. ORIGENES (tract. 28). Qui audit ipsas voces quæ fiunt in præliis, audit praelia: qui autem de præliis longe gestis audit, opiniones vel rumores audit præliorum. CHRYSOSTOMUS in homilia 76. Quia vero per hoc turbari etiam discipuli poterant, ideo subdit: *Videte ne turbemini*. Deinde quia æstimabant post illud bellum quo Jerusalem destrueretur, statim finem mundi esse venturum, eos in vera opinione stabilit, dicens: *Oportet enim hæc fieri, sed nondum statim est finis*. HIERONYMUS (super *Sed nondum est finis*). Id est, non putamus diem instare judicii, sed in tempus aliud reservari; cujus signum perspicue in consequentibus ponitur.

Consurget enim gens in gentem, et regnum in regnum. RABANUS. Vel admonentur Apostoli ne his advenientibus terreantur, ut Jerosolymam Judæamque deserant; quia non statim finis, sed in quadagesimum annum desolatio provinciae, ultimique urbis et templi sequetur excidium: de quibus subditur, *Consurget enim gens in gentem, et regnum in regnum*. Constat autem hic acerbissimos dolores, quibus omnis vastata est provincia, ad litteram contigisse. CHRYSOSTOMUS in hom. 76. Deinde ut ostendat quoniam et ipse præliabitur contra Judæos, non solum

bella prænuntiat, sed et plagas divinitus illatas: unde subdit: *Et erunt pestilentiae, et fames, et terramotus per loca*. RABANUS. Notandum quod in hoc quod dicit, *Consurget gens in gentem*, ostenditur perturbatio hominum; *erunt pestilentiae*, eccæ inæqualitas corporum: *erit fames*, eccæ sterilitas terræ; *terramotus per loca*, eccæ respectus iræ desuper. CHRYSOSTOMUS in homiliis 76. Et non simpliciter hæc fiunt secundum consuetudinem antea in hominibus existentem; sed ex ira quæ erit desuper: et propter hoc non simpliciter dixit ea esse ventura, neque repente; sed cum quadam significatione subdit: *Hæc autem omnia sunt initia dolorum*, id est Judaicorum malorum. ORIGENES (tract. 28). Vel aliter: Sicut ægrotant corpora ante mortem, sic necesse est ante corruptionem mundi ut quasi languens terra frequentius terræmotibus conquassetur, aer etiam vim mortiferam concipiens pestilens fiat; et vitalis virtus terræ deficiens, suffocet fructus. Consequens autem est ut propter inopiam ciborum, in avaritiam et bella homines excitentur: sed quia insurrectiones et lites interdum fiunt propter avaritiam, interdum autem propter concupiscentiam principatus, et gloriam vanam; adhuc profundiorẽm dabit aliquis causam eorum quæ ante finem mundi sunt ventura. Sicut enim adventus Christi in pluribus gentibus divina virtute fecit pacem, sic consequens est ut propter abundantiam iniquitatis refriguerit caritas multorum; et ideo dereliquerit illos Deus, et Christus ejus, iterum fieri prælia, dum non prohibentur a sanctitate operationes seminatrices bellorum: sed et adversariæ virtutes dum non vetantur a sanctis et a Christo, absque prohibitione operabuntur in cordibus hominum, ut excitent gentem adversus gentem, et regnum adversus regnum. Si autem, sicut quibusdam placet, et fames et pestilentia ab angelis satanæ fiunt; hæc etiam tunc invalescent ab adversis virtutibus, quando non fuerint sales terræ et lux mundi, Christi discipuli, destruentes quæ ex dæmonum malitia seminantur. Et aliquando quidem in Israel fames et pestilentia fiebant propter peccata, quas orationes sanctorum solvebant. Bene autem *per loca*: non enim insimul vult Deus perdere humanum genus; sed ju-

dicans per partes, dat penitentiae locum. Si autem incipientibus hujusmodi malis, non fuerit facta correptio, proficient ad pejus: unde sequitur: *Hæc autem omnia initia sunt dolorum*, generalium scilicet in universo mundo, et eorum qui secuturi sunt adversus impios, ut in doloribus acutissimis crucientur. HIERONYMUS (super *Consurget gens contra gentem*). Mystice autem videtur regnum contra regnum consurgere, et pestilentia eorum quorum sermo serpit ut cancer, et fames audiendi verbum Dei, et commotio universæ terræ, et a vera fide separatio, in hæreticis magis intelligi, qui contra se invicem dimicantes, Ecclesiæ victoriam faciunt. ORIGENES (tract. 28). Oportet autem hæc fieri antequam videamus perfectionem sapientiæ quæ est in Christo: sed non statim erit finis quem querimus: pacificus enim finis longe est ab hominibus istis. HIERONYMUS (super *Hæc omnia sunt initia dolorum*). Quod autem dixit: *Hæc omnia initia sunt dolorum*, melius transfertur *parturitio*, ut quasi conceptus quidam adventus Antichristi, non partus intelligatur.

4. RABANUS. Quo merito Jerosolymis, ac Provinciæ Judæorum universæ tot irroganda fuerint adversa, Dominus manifestat subdicens: *Tunc tradent vos, etc.* CHRYSOSTOMUS in homil. 76. Vel aliter. Quia discipuli audientes ea quæ de Jerosolyma dicebantur, sic dispositi erant ut extra turbationem essent, quasi de alia pœna audientes, sibi vero prospera superventura sperabant, quæ advenire valde desiderabant; propter hoc eis gravia prænuntiat, in sollicitudine eos statuens. Et prius quidem jusserat eos vigilare contra deceptionem seductorum; nunc autem tyrannorum violentiam eis prædicat, dicens: *Tunc tradent vos in tribulationem, et occident vos.* Opportune enim eorum mala interposuit, mitigationem habentia a communibus malis: nec solum ita eos consolatus est, sed ostendendo tribulationis causam, adjungens quod propter nomen ejus hæc essent passuri: unde sequitur: *Et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum.* ORIGENES (tractatu 28). Sed quomodo etiam in ultimis partibus terræ commorantibus gentibus odio habetur populus Christi? Nisi forte et hic aliquis dicat propter exaggerationem

positum *omnibus* pro multis. Sed et hoc quod dicit, *Tunc tradent vos*, habet questionem: nam et priusquam hæc fierent, traditi sunt Christiani in tribulationes. Sed aliquis respondet, quoniam tunc maxime tradentur christiani in tribulationes quemadmodum unquam. Amant enim qui in calamitatibus sunt, causas earum discutientes invenire aliquid quod loquantur. Consequens ergo est ut quasi derelinentibus hominibus deorum culturam propter multitudinem christianorum, dicant fieri bella, fames, et pestilentias; sed et terramotus causam dicant christianos, propter quod et persecutiones passæ sunt Ecclesiæ. CHRYSOSTOMUS in homil. 76. Postquam autem jam duplex prælium posuit, scilicet quod est a seductoribus, et quod est ab inimicis; consequenter tertium prælium ponit, quod est a falsis fratribus, unde subdit: *Et tunc scandalizabuntur multi, et invicem tradent, et odio habebunt invicem.* Vide autem et Paulum hæc plorantem et dicentem, 2 Cor. 7: "Foris pugnae, intus timores," et alibi (2 Corinth. 11): "Pericula in falsis fratribus;" de quibus ibi dicit: "Tales sunt pseudopostoli operarii subdoli." Unde et hic subdit: *Et multi pseudoprophetae surgent, et seducent multos.* REMIGIUS. Imminente enim captivitate Jerusalem, multi insurrexerunt, christianos se esse dicentes, et multos seduxerunt: quos Paulus nominat falsos fratres, Joannes vero antichristos. HILARIUS (c. 25). Ut Nicolaus unus ex septem diaconibus fuit, qui multos mentita veritate pervertit. CHRYSOSTOMUS in hom. 76. Deinde quod his difficilius est ostendit, quia tales pseudoprophetae nullam mitigationem a caritate accipiunt; unde sequitur: *Et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet caritas mulierum.* REMIGIUS. Idest vera dilectio erga Deum et proximum: nam quanto magis ab unoquoque iniquitas suscipitur, tanto magis in corde ipsius ardor caritatis exstinguitur. HIERONYMUS (super *Refrigesce*). Considerandum autem, quod non negavit omnium futuram esse caritatem, sed multorum: nam in Apostolis et in eorum similibus permansura est caritas, de qua Paulus dicit, Rom. 8: "Quis nos separabit a caritate Christi?" Propter quod et hic subdit: *Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* REMIGIUS.

Usque in finem dicit usque ad terminum vitæ suæ: qui enim usque ad terminum vitæ suæ in confessione nominis Christi perseveraverit, et in caritate salvus factus est. CHRYSOSTOMUS in homilia 76. Deinde ne dicerent: Qualiter ergo inter tot mala vivemus? quod plus est promittit: quod non solum viverent, sed etiam ubique docerent: unde subditur: *Et prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe.* REMIGIUS. Quia enim noverat Dominus corda discipulorum contristanda esse de excidio Jerusalem et perditione suæ gentis, hoc solatio consolatur eos, quod multo plures credituri erant de Gentibus quam de Judæis perirent. CHRYSOSTOMUS in homilia 76. Quod autem et ante captionem Jerosolymæ ubique prædicatum est Evangelium, audi quod ait Paulus, Rom. 10: "In omnem terram exivit sonus eorum." Et vides eum a Jerusalem ad Hispaniam currentem. Si autem unus tantam portionem accepit, excogita reliqui quanta operati sunt. Unde et quibusdam scribens, de Evangelio dicit (Coloss. 5) quod "fructificat, et crescit in omni creatura quæ sub cælo est." Hoc autem est maximum signum virtutis Christi, quod in triginta annis vel parum amplius Evangelii sermo fines orbis terrarum implevit. Quamvis autem Evangelium ubique prædicatum fuerit, non tamen omnes crediderunt: propter quod subdit: *In testimonium omnibus gentibus*, idest in accusationem his qui non crediderunt. Qui enim crediderunt, testabuntur adversus eos qui non crediderunt, et condemnabunt eos. Convenienter autem postquam prædicatum est Evangelium per orbem terrarum, tunc Jerosolyma periiit: unde sequitur: *Et tunc veniet consummatio*; idest finis Jerosolymorum. Qui enim viderunt Christi virtutem ubique refulgentem et in brevi tempore orbem terrarum supergressam, quam veniam habere debuerunt in ingratitude permanentes? REMIGIUS. Potest autem et totus locus iste referri ad consummationem sæculi. Tunc enim plurimi scandalizabuntur recedentes a fide, videntes multitudinem et divitias malorum, et miracula Antichristi, et consocios persequentur; et Antichristus mittet pseudoprophetas qui seducunt multos; et abundabit iniquitas, quoniam numerus malorum au-

gebitur; et refrigescet caritas, quoniam numerus bonorum minuetur. HIERONYMUS. Signum etiam dominici adventus est in toto orbe Evangelium prædicari, ut nullus sit excusabilis. ORIGENES (tractatu 28). Quod autem dicitur, *Eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum*, sic salvare quis poterit, quia nunc quidem in unum consenserunt omnes gentes adversus christianos. Cum autem contigerint quæ Christus prædixit, tunc fient persecutiones jam non ex parte, sicut ante, sed generaliter ubique adversus populum Dei. AUGUSTINUS ad Hesychium (epist. 80, circa finem). Sed qui putant hoc quod dicitur, *Prædicabitur Evangelium regni in universo orbe*, per ipsos Apostolos factum esse, non ita esse certis documentis probatum est. Sunt enim in Africa barbaræ innumerabiles gentes, in quibus nondum prædicatum esse Evangelium ex his qui ducuntur inde captivi, addiscere in promptu est. Neque tamen ullo modo recte dici potest, istos ad promissionem Dei non pertinere. Non enim Romanos solum, sed omnes gentes Dominus semini Abrahamæ jurando promisit. In quibus ergo gentibus nondum est Ecclesia, oportet quod sit, non ut omnes qui ibi fuerint credant: quomodo enim illud implebitur, *Eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum*, nisi in omnibus gentibus sint et qui oderint et quos oderint? Non est igitur ab Apostolis prædicatio ista completa, quando adhuc sunt gentes in quibus nondum cœpit impleri. Quod autem dixit Apostolus, Rom. 10: "In omnem terram exivit sonus eorum," quamvis locutus sit præteriti temporis, verbis tamen quod futurum erat dixit, non quod jam factum atque completum: sicut et ipse Propheta, quo usus est teste, fructificare et crescere dixit Evangelium in universo mundo, ut ita signaret usque quo crescendo esset venturum. Si ergo latet quando Evangelio universus orbis implebitur, proculdubio latet quando finis erit: ante quippe non erit. ORIGENES (tract. 28). Cum ergo omnis gens audierit Evangelii prædicationem, tunc erit sæculi finis; et hoc est quod sequitur: *Et tunc erit consummatio*. Multæ enim non solum barbarorum, sed etiam nostrarum gentium nondum audierunt christianitatis verbum GLOSSA. Utrum-

que autem dictorum tueri potest, si tamen diverso modo diffusio prædicationis Evangelii intelligatur. Si enim intelligatur quantum ad fructum prædicationis, qui est ut in singulis gentibus fundetur Ecclesia credentium in Christum, ut Augustinus (in epist. 80) exponit, est signum quod oportet præcedere ante finem mundi; non tamen præcessit ante destructionem Jerosolymæ. Si autem intelligatur quantum ad famam prædicationis; sic ante finem Jerosolymæ fuit completum, discipulis Christi per quatuor mundi partes dispersis. Unde Hieronymus (super *Prædicabitur*) dicit: Non puto aliquam remansisse gentem quæ Christi nomen ignoret; et quamquam non habuerit prædicatorem, tamen ex vicinis gentibus opinionem fidei non potest ignorare. ORIGENES (tract. 28). Moraliter autem qui visurus est, secundum verbum Dei, adventum gloriosum illum in animam suam, necesse est ut secundum mensuram profectus sui insidias a contrariis operationibus patiat, quasi magnus athleta, et Christus in eo ab omnibus odiatur: non tantum a gentibus secundum carnem, quantum a gentibus spiritualium nequitiarum. Sed et in questionibus pauci erunt veritatem plenius attingentes: plures autem scandalizabuntur, et cadent ab ea, proditores et accusatores alterutrum propter dissensionem dogmatum veritatis; quod causa fiet ut odiant se invicem. Multi etiam erunt non sane tradentes de futuris sermonem, et quomodo non oportet interpretantes Prophetas: quos pseudopphetas dicit, seducentes multos: et ferventem dilectionem, quæ prius fuerat in simplicitate fidei, refrigerescere facient. Sed qui potuerit manere in apostolicæ traditionis proposito, ipse salvabitur; et sic prædicatum Evangelium in animas omnium, erit in testimonium omnibus gentibus, idest omnibus cogitationibus incredulis animarum.

5. CHRYSOSTOMUS in hom. 77. Quia supra occulte insinuavit Jerosolymæ finem, consequenter idem manifeste ostendit, prophetiam inducens quæ destructionem Judæorum credere facit; unde dicit: *Cum ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele Propheta, stantem in loco sancto, qui legit intelligat.* HIERONYMUS (super *Cum videritis abominationem*). Hoc autem quod

dictum est, *Qui legit intelligat*, ponitur ut ad intelligentiam mysticam provocemur. Legimus autem in Daniele (cap. 9) hoc modo: "Et in dimidio hebdomadis auferetur sacrificium et libamina, et in templo desolationum abominatio erit usque ad consummationem temporis, et consummatio dabitur super solitudinem. AUGUSTINUS ad Hesychium (epist. 80, circa med.). Lucas quidem, ut ostenderet tunc factam fuisse abominationem desolationis quæ a Daniele prædicta est, quando expugnata est Jerusalem, eodem loco (cap. 21) hæc Domini verba commemorat: "Cum videritis circumdari ab exercitu Jerusalem, tunc scitote quia appropinquabit desolatio ejus." CHRYSOSTOMUS super Matth. (homil. 49 in opere imperf.). Unde *abominationem desolationis* videtur mihi exercitum dicere, quo scilicet desolata est civitas sancta Jerusalem. HIERONYMUS (ubi supra). Aut potest intelligi de imagine Cæsaris, quam Pilatus posuit in templo, aut de Hadriani equestri statua, quæ in ipso Sancta sanctorum loco stetit usque in presentem diem. Abominatio enim secundum veterem Scripturam idolum nuncupatur; et idcirco additur *desolationis*, quod in desolato templo atque deserto idolum positum sit. CHRYSOSTOMUS in homil. 76. Vel quia ille qui desolavit civitatem et templum, statuum intus posuit. Ut autem discant quoniam viventibus quibusdam eorum hæc erunt, propter hoc dixit, *Cum videritis*. Ex quo admirare Christi virtutem et discipulorum fortitudinem, qui in talibus temporibus prædicabant, in quibus omnia Judaica impugnabantur. Apostoli autem ex Judæis existentes, leges introduxerunt novas adversus Romanos tunc dominantes. Infinita milia Judæorum ceperunt Romani, et duodecim viros non superaverunt nudos et inermes. Quia vero multoties contigerat in gravibus præliis Judæos restauratos fuisse, sicut temporibus Sennacherib et Antiochi; ne aliquis suspicaretur tale aliquid futurum, suis fugiendum esse præcepit cum subdit: *Tunc qui in Judæa sunt fugiant ad montes.* REMIGIUS. Hæc enim omnia imminente desolatione Jerusalem, constat fuisse impleta: appropinquante namque Romano exercitu, omnes Christiani qui in provincia erant, sicut Historia ecclesiastica refert, divino

miraculo moniti, longius recesserunt, et transeuntes Jordanem, venerunt in Pel- lam civitatem, et ibi sub tutela Agrippæ regis, cujus mentio in Actibus Aposto- lorum fit, aliquanto tempore manserunt: ipse autem Agrippa, cum parte Judæo- rum quæ sibi obtemperabat, Romano subditus erat imperio. CHRYSOSTOMUS in hom. 77. Deinde ostendens inevitabilia mala futura esse Judæis et infinitam calamitatem, subdit: *Et qui in tecto est, non descendat tollere aliquid de domo sua; eligibilis enim erat nudo corpore sal- vari, quam intrare domum ut tolleret vestimentum, et occidi: propter quod et de eo qui est in agro subdit: Et qui in agro est, non revertatur tollere tunicam suam.* Si enim qui in civitate sunt fu- giunt, multo magis qui foris sunt non oportet ad civitatem refugere. Et qui- dem pecunias contemnere facile est, et providere sibi in vestimentis non diffi- cile; quæ autem a natura sunt, qualiter aliquis fugiet? Qualiter enim prægnans fiet levis ad fugam, aut lactans poterit eum quem peperit deserere? Propter quod subdit: *Væ autem prægnantibus et nutrientibus in illis diebus:* his quidem, quia pigriores sunt, et quia facile fu- gere non possunt, onere conceptionis gravatæ; his autem, quia detinentur vinculo compassionis filiorum, et non possunt simul salvare eos quos lactant. ORIGENES (tractatu 29). Vel quoniam non erit tunc tempus miserendi neque super prægnantes, neque super lac- tantes, neque super infantes earum. Et quasi ad Judæos loquens, qui ar- bitrabantur in sabbato non oportere ambulare viam amplius quam est sab- bati iter, subdit: *Orate autem ut non fiat fuga vestra hieme, vel sabbato.* HIERONY- MUS (super *Orate ut non fiat fuga*). Quia scilicet in altero duritia frigoris prohi- bet ad solitudines pergere, et in mon- tibus desertisque latitare: in altero au- tem transgressio legis est, si fugere voluerint; aut mors imminens, si re- manserint. CHRYSOSTOMUS in homilia 77. Vide autem quoniam adversus Judæos est hic sermo: non enim Apostoli sab- batum erant observaturi, neque ibi mansuri, cum Vespasianus hoc egit; etenim plures eorum jam præmortui erant. Si autem aliquis remanserat, in aliis partibus orbis terrarum tunc conversabatur. Propter quid autem

hoc orandum esse dixerit, subdit: *Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet.* AUGUSTINUS ad Hesychium (epist. 80, circa med.). Apud Lucam, cap. 21, sic legitur: "Erit autem pressura magna super terram, et ira populo huic; et ca- dent in ore gladii, et captivi ducentur in omnes gentes." Nam et Josephus, qui Judaicam scripsit historiam, talia mala dicit illi populo tunc accidisse ut vix credibilia videantur. Unde non im- merito dictum est, talem tribulationem nec fuisse a creaturæ initio, nec futu- ram: sed etsi tempore Antichristi talis aut major forsitan erit, intelligendum est de illo populo dictum, quod eis talis amplius futura non erit. Si enim Anti- christum illi primitus et præcipue re- cepturi sunt, facturus est tunc idem populus tribulationem potius quam pas- surus. CHRYSOSTOMUS in homil. 77. Inter- rogo autem Judæos, unde tam intoler- abilis ira divinitus venit super eos, om- nibus quæ ante factæ sunt difficilior. Nam manifestum est quoniam propter crucis manifestationem. Sed adhuc o- stendit ipsos graviiori pœna fuisse dig- nos, in hoc quod dicitur: *Et nisi bre- viati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro;* ac si diceret: Si amplius durasset prælium Romanorum adversus civitatem, universi periissent Judæi: omnem enim carnem Judaicam dicit, et qui foris et qui intus erant: non enim solum eos qui in Judea exant impugnabant Romani, sed et eos qui ubique dispersi erant persequébantur. AUGUSTINUS ad Hesychium (epist. 80, circa medium). Quidam autem conve- nienter mihi intellexisse videntur mala ipsa significata nomine dierum, sicut sunt dicti dies mali in aliis Scripturæ divinæ locis: neque enim dies ipsi mali sunt, sed ea quæ fiunt in eis: ipsa enim dicta sunt breviri, ut Deo tolerantiam donante, minus sentirentur: ac si quæ magna essent, fierent brevia. CHRYSOSTO- MUS in hom. 77. Ne vero Judæi dicerent, quoniam propter prædicationem et di- scipulos Christi hæc mala evenerunt, o- stendit quod nisi illi essent, radicitus periissent; unde subditur: *Sed propter electos breviabuntur dies illi.* AUGUSTINUS ad Hesychium (epist. 80, circa medium). Non enim debemus ambigere, quando eversa est Jérusalem, fuisse in illo po-

pulo electos Dei qui ex circumcisione crediderant, sive fuerant credituri, electi ante constitutionem mundi, propter quos breviarentur dies illi, ut tolerabilia mala fierent. Non autem desunt qui existimant ita breviores dies illos futuros, quod cursus olis celeriore brevientur, sicut fuit longior dies orante Jesu Nave. HIERONYMUS (super *Nisi breviati fuissent*). Nec recordantur illius scripti Psal. 118: "Ordinatione tua perseverat dies." Sed juxta temporum qualitatem, idest abbreviatos non mensura sed numero, ne temporum mora concutiat credentium fides. AUGUSTINUS ad Hesychium (epist. 80, circa medium). Non tamen putemus hebdomadas Danielis, vel propter dierum breviationes fuisse turbatas, vel illo jam tempore non fuisse completas, sed in fine temporum esse complendas: apertissime enim Lucas testatur Danielis prophetiam tunc fuisse completam quando eversa est Jerusalem. CHRYSOST. hom. 77. Intellige autem Spiritus sancti dispensationem, quoniam nihil horum scripsit Joannes, ut non videretur ex ipsa eorum quæ facta sunt historia scribere. etenim post captionem Jerusalem vixit multo tempore. Sed qui ante mortui sunt et nihil horum viderunt, ipsi scribunt, ut undique fulgeat prænuntiationis virtus. HILARIUS (can. 25). Vel aliter. Totum indicium adventus futuri Dominus ponit, dicens: *Cum videritis abominationem*. De Antichristi enim temporibus hæc locutus est Propheta. Abominatio ex eo dicta est quod adversus Deum veniens honorem Dei sibi vindicet: desolationis autem abominatio, quia bellis et cædibus terram desolaturus sit, atque ob id a Judæis susceptus loco sanctificationis instituitur, ut ubi sanctorum precibus Deus invocabatur, ibi ab infidelibus receptus Dei honore venerabilis sit: et quia proprius iste Judæorum error erit, ut qui veritatem respuerunt, suscipiant falsitatem, Judæam deseri monet, et transfugere in montes, ne admixtione plebis illius Antichristo credituræ, vis aut contagium afferatur. Quod autem ait: *Et qui in tecto sunt, non descendant tollere aliquid de domo sua*, sic intelligitur: Tectum est domus fastigium, et habitationis totius excelsa perfectio. Qui igitur in consummatione domus suæ, idest in cordis sui perfectione constiterit,

regeneratione spiritus novi celsus, non descendere in humiliora rerum sæcularium cupiditatem debet. *Et qui in agro erit, non revertatur tollere tunicam suam*; idest positus in operatione præcepti, non ad curas pristinas revertatur, ob quas veterum exinde peccaminum, quibus antea contegebatur, erit tunicam relaturus. AUGUSTINUS ad Hesychium (epist. 80, circa medium). In tribulationibus enim cavendum est ne quisquam devictus ad carnalem vitam de spirituali sublimitate descendat: aut qui profecerat in anteriora se extendens, deficiendo in posteriora respiciat. HILARIUS (can. 25 a medio). Quod autem dicitur, *Væ prægnantibus et nutriendis in illis diebus*; non de fetarum onere Dominum admonuisse credendum est, sed animarum peccatis repletarum ostendisse gravitatem, quod neque in tecto positæ, neque in agro manentes, repositæ iræ tempestatem vitare possint. Illis quoque vae erit qui nutriuntur: infirmitatem enim animarum quæ ad cognitionem Dei tamquam lacte educantur, in his ostendit; et idcirco vae ipsis erit, quia ad fugiendum Antichristum graves, et ad sustinendum imperitæ, nec peccata effugerunt, nec cibum veri panis acceperunt. AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 20). Vel prægnans est qui res alienas concupiscit: nutriendus est qui jam rapuit quod concupiverat: istis enim vae erit in die judicii.

Quod autem Dominus dixit: *Orate ne fiat fuga vestra hieme, vel sabbato*, AUGUSTINUS de Quæst. Evangel. (lib. 1, cap. 37), Idest ne in lætitia vel tristitia rerum temporalium quis inveniatur in die illa. HILARIUS (canone 25). Vel ne, aut in peccatorum frigore, aut in otio honorum operum reperiamur, quia gravius vexatio incumbet: nisi quod causa electorum Dei diebus illis sit brevitatis afferenda, ut vim malorum coarctatum tempus exsuperet. ORIGENES (tract. 29). Mystice autem in loco sancto omnium Scripturarum, tam veteris testamenti quam novi, Antichristus, qui est falsum Verbum, stetit frequenter; qui autem hoc vident, ex Judæa littera fugiant ad sublimes veritatis montes. Et si quis inventus fuerit ascendisse supra tectum verbi, et stare super fastigium ejus; non descendat inde, occasione ut auferat aliquid de domo sua.

Et si fuerit in agro in quo absconditus est thesaurus, et reversus fuerit retro, incurrit in seductionem verbi mendacis; et maxime si spoliaverit se vestimentum vetus, idest veterem hominem, et iterum conversus fuerit tollere ipsum. Tunc autem anima in utero habens, quæ necdum fructificavit ex verbo, incurrit in vœ: projicit enim conceptum, et evacuatur a spe, quæ est in actibus veritatis: similiter autem si videatur formatum et fructificatum verbum, non autem fuerit enutritum sufficienter. Orent autem qui fugiunt in montes, ne fuga eorum fiat hieme vel sabbato: quoniam in tranquillitate animæ constitutæ possunt impetrare viam salutis: et in sabbato, quando homo bona opera non facit, fuga vestra non fiat; nemo enim in periculo falsi dogmatis facile superatur, nisi qui nudus fuerit ab operibus bonis. Quæ est autem major tribulatio quam videre fratres nostros seduci, et quod aliquis videat seipsum moveri et conturbari? Dies autem intelliguntur præcepta et dogmata veritatis: omnes autem intellectus a scientia falsi nominis venientes, additamenta sunt dierum quæ Deus abbreviavit per quos vult.

6. CHRYSOSTOMUS in homilia 77. Cum complexset Dominus ea quæ de Jerosolymis sunt, ad suum de cetero pervenit adventum, et dicit ejus signa non illis utilia solum, sed et nobis, et his qui post nos erunt omnibus; unde dicit: *Tunc si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus aut illic, nolite credere.* Sicut autem cum supra, cap. 3, dixit Evangelista, *In diebus illis venit Joannes Baptista*, non tempus quod immediate est consequens exposuit, cum triginta anni in medio essent; ita et hic cum dicit, *Tunc*, totum medium tempus prætermisit, quod futurum erat a captione Jerosolymæ usque ad initia consummationis mundi. Dans autem eis signa sui secundi adventus, de loco eos certificavit et de seductoribus: non enim sicut in priori adventu in Bethlehem apparuit, et in parvulo angulo orbis terrarum, et nullo sciente a principio, ita et tunc erit; sed manifeste veniet, ita quod non indigeat quod aliquis ejus adventum annuntiet; propter quod dicit: *Si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus aut illic, non credatis.* HIERONYMUS (super il-

lud *Sicut fulgur exit*). In quo ostendit quod secundus adventus non in humilitate, ut primus, sed in gloria demonstrandus est. Stultum est itaque eum in parvo loco vel in abscondito quærere, qui totius mundi lumen est. HILARIUS (can. 25). Et tamen, quia in magna vexatione positi erunt homines, pseudoprophetae, tamquam præsentem in Christo opem sint indicaturi, multis in locis Christum esse atque haberi mentientur, ut in Antichristi famulatum depressos vexatosque deducant; et ideo subdit: *Surgent enim pseudochristi et pseudoprophetae.* CHRYSOSTOMUS in homil. 77. Hic de Antichristo loquitur et de quibusdam ejus ministris, quos pseudochristos et pseudoprophetas appellat, quales et tempore Apostolorum multi fuerunt: sed ante secundum adventum Christi, erunt multo prioribus amariore: unde subdit: *Et dabunt signa magna et prodigia.* AUGUSTINUS in lib. 83. Quæst. (qu. 77, circa medium). Admonet autem hic Dominus, ut intelligamus quædam miracula etiam sceleratos homines facere, qualia sancti facere non possunt: nec tamen ideo potioris loci apud Deum arbitrandi sunt. Non enim acceptiores erant Deo quam populus Israel magi Ægyptiorum, quia non poterat ille populus facere quod illi faciebant; quamvis Moyses in virtute Dei majora potuerit. Sed ideo non omnibus sanctis ista attribuuntur, ne perniciosissimo errore decipiantur infirmi, existimantes in talibus factis majora dona quam in operibus justitiæ, quibus vita æterna comparatur. Cum ergo talia faciunt magi qualia nonnunquam faciunt sancti, diverso fine et diverso jure fiunt: isti enim faciunt quærentes gloriam suam, illi quærentes gloriam Dei; et illi faciunt per quædam potestatibus concessa in ordine suo, quasi privata commercia vel beneficia: isti autem in publica administratione jussu ejus cui cuncta creatura subjecta est. Aliter enim cogitur possessor equum dare militi, aliter tradit emptori, vel cui libet donat aut commodat; et quemadmodum plerique mali milites, quos imperialis disciplina commendat, signis imperatoris sui nonnullos possessores terriant, et ab eis aliquid quod publice non jubetur extorquent; ita nonnumquam mali christiani, per nomen Chri-

sti vel per verba vel sacramenta christiana exigunt aliquid a potestatibus; cum autem mali iuventibus voluntate cedunt, ad seducendos homines cedunt, quorum errore lætantur. Quapropter aliter faciunt miracula magi, aliter boni christiani, aliter mali christiani: magi per privatos contractus, boni christiani per publicam justitiam, mali christiani per signa publicæ justitiæ. Nec hoc etiam oportet mirari; quia omnia quæ visibilibus fiunt, etiam per inferiores potestates aeris hujus, non absurde fieri posse creduntur. AUGUSTINUS, 3 de Trin. (cap. 28). Nec ideo tamen putandum est transgressoribus angelis ad nutum servire hanc visibilibus rerum materiam, sed Deo potius, a quo eis potestas datur; nec sane creatores, illi mali angeli dicendi sunt: sed pro subtilitate sua semina rerum istarum nobis occultiora noverunt, et ea per congruas temperationes elementorum latenter spargunt, atque ita et gignendarum rerum et accelerandorum incrementorum præbent occasiones: nam et multi homines noverunt ex quibus herbis aut carnibus aut succis aut humoribus ita obrutis vel commixtis quæ animalia nasci soleant: sed hæc ab hominibus tanto difficilius fiunt, quanto desunt sensuum subtilitates et corporum mobilitates in membris terrenis et pigris. GREGORIUS, 15 Moral. (cap. 30, in nov. exempl. 21). Cum ergo Antichristus coram carnalium oculis miranda prodigia fecerit, post se tunc homines trahet: quia qui bonis præsentibus delectantur, potestati illius se absque retractione subjiciunt; unde sequitur: *Ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi.* ORIGENES (tractatu 25). Exaggeratorius sermo est dicens, *Si possibile est*: non enim pronuntiavit, neque dixit ut in errorem mittantur electi: sed ostendere vult quoniam frequenter valde persuasorii sunt sermones hæreticorum, et commovere potentes etiam eos qui sapienter agunt. GREGORIUS, 33 Moral. (cap. 36, in nov. exempl. 27). Vel quia electorum cor et trepida cogitatione concutitur, et tamen eorum constantia non movetur, una sententia Dominus utrumque complexus est: quasi enim jam errare est in cogitatione titubare. Sed, *Si fieri potest*, subiungitur, quia fieri non potest ut in errorem electi capiantur. RABANUS. Vel

non ideo hoc dicit quod electio divina frustretur, sed qui humano iudicio electi videbantur, illi in errorem mittentur. GREGORIUS (in homilia 35 in Evang.). Minus autem jacula feriunt quæ prævidentur; et propter hoc subditur: *Ecce prædixi vobis.* Dominus enim noster perituri mundi præcurrentia mala denuntiat, ut eo minus perturbent venientia quo fuerint præscita: propter quod consequenter concludit: *Si ergo dixerint vobis, Ecce in deserto est, nolite exire; ecce in penetralibus, nolite credere.* HILARIUS (tract. 25). Nam pseudopropheta, de quibus supra dixerat, nunc in desertis Christum esse dicent, ut homines errore depravent; nunc in penetralibus asserent eum esse, ut homines dominantis Antichristi potestate concludant. Sed Dominus se nec loco occultandum, nec a singulis seorsum contuendum esse profitetur, sed ubique et in conspectu omnium præsentem se futurum esse denuntiat: unde sequitur: *Sicut enim fulgur exit ab oriente et apparet usque in occidentem, ita erit adventus Filii hominis.* CHRYSOSTOMUS in homilia 77. Sicut enim supra prædixit qualiter Antichristus venturus est; ita et per hoc ostendit qualiter ipse sit venturus. Sicut enim fulgur non indiget annuntiante aut præcone, sed in instanti momento temporis monstratur secundum universum orbem terrarum etiam his qui in thalamis sedent; ita et adventus Christi simul apparebit ubique propter gloriæ fulgorem. Consequenter autem dicit et aliud signum sui adventus, cum subdit: *Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilæ:* per aquilas multitudinem Angelorum, martyrum et sanctorum omnium designans. HIERONYMUS (super *Ubicumque fuerit*). De exemplo enim naturali quod quotidie cernimus, Christi instruimur sacramento: aquilæ enim et vultures, etiam transmarina dicuntur sentire cadavera, et adescam hujuscemodi congregari. Si ergo irrationabiles volucres naturali sensu tantis terrarum spatiis separatæ, parvum cadaver sentiant ubi jaceat; quanto magis omnis multitudo credentium debet ad Christum festinare, cujus fulgur exit ab oriente et paret usque ad occidentem? Possumus autem per corpus, idest ptoma (πτῶμα), quod significantius latine dicitur cadaver ab

eo quod per mortem cadat, passionem Christi intelligere. HILARIUS. Unde ut nec loci in quo venturus esset, essemus ignari, dicit: *Ubicumque fuerit corpus, ibi congregabuntur et aquilæ*. Sanctos de volatu spirituali corporis aquilas nominavit, quorum congregantibus Angelis conventum futurum in loco passionis ostendit: et digne illic claritatis adventus expectabitur ubi nobis gloriæ æternitatis passione corporeæ humilitatis operatus est. ORIGENES (tractatu 80). Et vide, quia non dixit: *Ubicumque fuerit corpus, ibi congregabuntur* vultures, aut corvi, sed *aquilæ*: volens ostendere magnificos et regales omnes qui in passione Domini crediderunt. HIERONYMUS. Aquilæ enim appellantur quibus juventus renovata est ut aquilæ, et qui assumunt pennas, ut ad Christi veniant passionem. GREGORIUS, 14 Moral. Potest etiam intelligi: *Ubicumque fuerit corpus*; ac si dicat: Quia cælesti sedi incarnatus præsideo, electorum animas, cum carne solvero, ad cælestia sublevabo. HIERONYMUS. Vel aliter. Quod hic dicitur, de pseudo-prophetis intelligi potest. Multi enim tempore captivitatis Judaicæ principes extitere qui Christos se esse dicerent, intantum, ut obsidentibus Romanis, tres intus fuerint factiones. Sed melius de consummatione mundi dicitur, ut expositum est. Potest autem et tertio de hæreticorum contra Ecclesiam pugna intelligi, et de istiusmodi antichristis, qui sub opinione falsæ scientiæ contra Christum dmicant. ORIGENES (tract. 30). Generaliter enim unus est Antichristus, species autem ejus multæ; tamquam si dicamus, Mendacium nihil differt a mendacio. Sicut autem veri Christi fuerunt sancti Prophetæ, sic intellige secundum unumquemque pseudochristum, multos ejus falsos prophetas, qui antichristi alicujus falsos sermones prædicant quasi veros. Quando ergo dicit aliquis, *Ecce hic est Christus, ecce illic*, non quasi extra Scripturam foras aspiendum est: ex lege enim et Prophetis et Apostolis proferunt quæ videntur defendere mendacium. Vel per hoc quod dicit, *Ecce hic est Christus, ecce illic*, ostendunt non Christum, sed aliquem fictum ejusdem nominis, ut puta secundum Marcionis doctrinam, aut Valentini et Basilidis. HIERONYMUS (super *Si vobis dixerint*). Si quis ergo promiserit vobis quod in de-

serto Gentilium et Philosophorum dogmate Christus moretur, aut in hæreticorum penetralibus, qui Dei pollicentur arcana, nolite credere, sed quod ab oriente usque in occidentem fides catholica in Ecclesiis fulget. AUGUSTINUS de quæst. Evang. (lib. 1, cap. 38). Orientis et occidentis nomine totum orbem voluit signare, per quem futura erat Ecclesia. Secundum autem illum sensum quo dicit, infra 26, *Amodo videbitis Filium hominis venientem in nubibus*, convenienter etiam nunc fulgur nominavit, quod maxime solet emicare de nubibus. Constituta ergo auctoritate Ecclesiæ per orbem terrarum clara atque manifesta, convenienter discipulos admonet, atque omnes fideles, ne schismaticis atque hæreticis credant. Unumquodque schisma aut unaquæque hæresis locum suum habet, in orbe terrarum aliquam tenens partem; aut obscuris atque occultis conventiculis curiositatem hominum decipit; quo pertinet quod ait: *Si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, aut illic*; quod significat terrarum partes aut provinciarum; aut in penetralibus aut in deserto; quod significat occulta et obscura conventicula hæreticorum. HIERONYMUS (ubi supra). Vel per hoc quod dicit, *In deserto*, et *in penetralibus* ostenditur quod persecutionis et angustiarum tempore semper pseudoprophetæ decipiendi inveniunt locum. ORIGENES (tract. 29). Vel quando secretas et non vulgatas scripturas proferunt ad confirmationem mendacii sui, videntur dicere: Ecce in solitudine verbum est veritatis. Quoties autem canonicas proferunt Scripturas, in quibus omnis christianus consentit, videntur dicere: Ecce in domibus est verbum veritatis. Sed nos exire non debemus a prima ecclesiastica traditione. Vel eos sermones qui sunt omnino extra Scripturam ostendere volens, dicit: *Si dixerint vobis, Ecce in solitudine est, nolite exire*, de regula fidei. Eos autem qui simulant divinas Scripturas, ostendere volens, dicit: *Si dixerint vobis, Ecce in penetralibus est, nolite credere*. Veritas enim similis est fulguri egredienti ab oriente, et apparenti usque ad occidentem. Vel hoc dicit, quoniam veritatis fulgur ex omni Scripturarum loco defenditur. Exit ergo veritatis fulgur ab oriente, idest ab initiis Christi, et apparet usque ad passio-

nem ipsius, in qua est occasus ejus; vel a primo initio creaturæ mundi, usque ad novissimam Apostolorum Scripturam. Vel oriens quidem est lex, occidens autem finis legis et prophetiæ Joannis. Sola autem Ecclesia neque subtrahit hujus fulguris verbum et sensum, neque addit quasi prophetiam aliquid aliud. Vel hoc dicit, quia non debemus attendere eis qui dicunt, *Ecce hic est Christus*; non autem ostendunt eum in Ecclesia, in qua tota totus est adventus Filii hominis dicentis, infra 28: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi*. Hieronymus (super *Ubi-cumque fuerit corpus*). Provocamur autem ad passionem Christi, ut ubicumque in Scripturis legitur, congregemur, ut per illam venire possimus ad verbum Dei.

7. Glossa. Postquam Dominus præmunivit fideles contra seductionem Antichristi et ministrorum ejus, ostendens se manifeste esse venturum, nunc ordinem et modum sui adventus demonstrat dicens: *Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur*. Chrysostomus in hom. 77. Tribulationem dierum Antichristi et pseudo prophetarum: tribulatio enim tunc erit magna tot existentibus deceptoribus. Sed non extendetur per temporis longitudinem. Si enim Judaicum bellum propter electos decuratum est, multo magis propter eos hæc tribulatio abbreviabitur: et propter hoc non simpliciter dixit: *Post tribulationem*; sed addit *statim*: ipse enim confestim aderit. Hieronymus (can. 26). Gloriam autem adventus sui indicat obscuritate solis, et defectione lunæ, et casu stellarum; nam sequitur: *Et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de cælo*. Origenes (tract. 30). Dicit autem aliquis: Sicut in magnis ignibus succendi incipientibus tenebræ ex fumo plurimo videntur extolli, sic in consummatione mundi ab igne, qui succendendus est, obscurabuntur etiam luminaria magna; marcescente autem stellarum lumine, reliquum earum corpus, cum exaltari non valeat, sicut primum cum a lumine ipso portatum extollebatur, cadet de cælo. His accidentibus consequens est cælorum rationabiles virtutes stuporem et commotionem aliquam pati, et conturbari, remotas a primis functionibus suis; unde sequitur: *Et virtutes cælorum com-*

movebuntur, et tunc apparebit signum Filii hominis in cælo, in quo scilicet cælestia facta sunt, idest virtus quam operatus est Filius suspensus in ligno; et in cælo apparebit maxime signum illius, ut homines de omnibus tribubus quæ prius non crediderunt christianitatem annuntiari, tunc recognoscentes per signum illud manifestatam, plangent, et lamentabuntur propter ignorantiam suam, atque peccata; unde sequitur: *Et tunc plangent omnes tribus terræ*. Alius autem aliter arbitrabitur: quoniam sicut lucernæ paulatim deficit lumen, sic cælestium luminum deficiente nutrimento, sol obscurabitur, et luna, et stellarum lumen deficit, et quod remanserit in eis, quasi terrenum cadet de cælo. Sed quomodo potest dici de sole quoniam obscurabitur lumen ejus, cum Isaias Propheta profectum aliquem solis in consummatione fore declaret? Similiter et de luna Isaias profert quoniam erit sicut sol. De stellis autem quidam dicere tentant, aut omnes aut plures earum majores esse tota terra. Quomodo ergo cadent de cælo, cum magnitudini earum non sufficiat terra? Hieronymus (super *Sol obscurabitur*). Non ergo diminutione luminis hujusmodi accident; alioquin solem legimus septuplum habiturum luminis; sed comparatione veræ lucis omnia visui apparebunt tenebrosa. Rabanus. Nihil tamen prohibet intelligi veraciter tunc solem et lunam cum ceteris sideribus ad tempus suo lumine privari, sicut de sole factum constat tempore dominicæ passionis; unde et Joel dicit, cap. 2: "Sol convertetur in tenebras et luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus et manifestus." Ceterum, peracto die Judicii et clarescente futuræ gloriæ vita, cum fuerit cælum novum et terra nova, tunc fiet quod Isaias Propheta dicit, cap. 30: "Erit lux lunæ sicut lux solis, et lux solis erit septemplex." Quod autem de stellis dictum est: *Et stellæ cadent de cælo*, in Marco cap. 14 ita scriptum est: "Et stellæ cæli erunt decidentes," idest suo lumine carentes. Hieronymus (ubi supra). Per virtutes autem cælorum, Angelorum multitudines intelligimus. Chrysostomus in homil. 77. Qui, valde decenter commovebuntur vel concutientur, videntes tantam mutationem fieri, et conspersos suos pu-

niri, et orbem terrarum terribili assistentem iudicio. ORIGENES (tract. 30). Sicut autem in dispensatione crucis, sole deficiente, tenebræ factæ sunt super terram; sic et signo Filii hominis apparente in cælo, deficient lumina solis, lunæ et stellarum, quasi consumpta ex multa virtute signi illius; unde sequitur: *Tunc apparebit signum Filii hominis in cælo*. Signum autem crucis hic intelligamus, ut videant, juxta Zachariam et Joannem, Judæi quem compunxerant et signum victoriae. CHRYSOSTOMUS in hom. 77. Si autem sol quidem obtenebraretur, crux non appareret, nisi multo solaribus radiis luculentior esset. Ne autem discipuli verecundentur et doleant de cruce, eam signum nominat cum quadam claritate. Apparebit autem signum crucis, ut Judæorum invecundiam confutet: adveniet enim Christus in iudicio non vulnera solum, sed mortem exprobratissimam ostendens; unde sequitur: *Et tunc plangent omnes tribus terræ*. Visa enim cruce considerabunt quod mortuo eo nihil profecerunt, et quoniam crucifixerunt eum quem adorari oportebat. HIERONYMUS (super *Et plangent*). Recte autem dicit, *Tribus terræ*: hi enim plangent qui municipatum non habent in cælis, sed scripti sunt in terra. ORIGENES (tract. 30). Moraliter autem dicit aliquis obscurandum solem, esse diabolum, qui in consummatione est arguendus, cum sit tenebræ, simulat autem solem: luna autem quæ videtur homini illuminari sole, est omnis ecclesia malignantium, quæ frequenter lumen se habere et dare promittit, tunc autem redarguta cum reprobatibus dogmatibus suis claritatem suam amittet; sed et quicumque, sive in dogmatibus sive in virtutibus falsis, hominibus quidem veritatem promittebant, mendaciis autem seducebant, hi convenienter dicendi sunt stellæ cadentes de cælo, ut ita dicam, suo, ubi erat in altitudine constitutæ, extollescentes se adversus scientiam Dei. Ad commendationem autem sermonis hujus utemur exemplo Proverbiorum 4, dicente: "Lumen justorum semper inextinguibile est; lumen autem impiorum extinguetur." Tunc claritas Dei apparebit in omni qui portavit imaginem cælestis; et cælestes lætabuntur, terreni autem plangent. Vel Ecclesia

est sol, luna et stellæ, cui dictum est, Cant. 6: "Speciosa ut luna, electa ut sol." AUGUSTINUS ad Hesychium (ep. 80, post medium). Tunc enim sol obscurabitur et luna non dabit lumen suum, quia Ecclesia non apparebit, impiis tunc persecutoribus ultra modum sævientibus. Tunc *stellæ cadent de cælo, et virtutes cælorum commovebuntur*: quoniam multi qui gratia Dei fulgere videbantur, persequentibus cedent et cadent; et quidem fideles fortissimi turbabuntur. Hoc autem post tribulationem dierum illorum dicitur esse futurum, non quia transacta tota illa persecutione accidant ista, sed quia præcedet tribulatio, ut sequatur quorundam defectio: et quia per omnes dies illos ita fiet, propterea post tribulationem dierum illorum, sed tamen eisdem diebus, fiet.

8. CHRYSOSTOMUS in hom. 77. Quia crucem audiverant, ne rursus existimarent aliquid turpe esse futurum, subjungit: *Et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa et majestate*. AUGUSTINUS ad Hesychium (ep. 80 prope finem). Cujus quidem proprius sensus est, ut cum hoc quisque audierit vel legerit, ipsum esse adventum accipiat, quando venturus est ad vivos et mortuos judicandos in corpore suo; in quo sedet ad dexteram Patris, in quo etiam mortuus est et resurrexit, et ascendit in cælum: et, sicut in Actibus Apostolorum, cap. 1, legitur, "Nubes suscepit eum ab oculis eorum:" et quia illic dictum est ab Angelis, "Sic veniet, quomodo vidistis eum euntem in cælum;" merito credendus est non solum in eodem corpore, verum etiam in nube venturus. ORIGENES (tract. 30). Videbunt ergo oculis corporalibus Filium hominis in specie humana venientem in nubibus cæli, idest supernis. Sicut enim quando transformatus est, vox venit de nube; sic cum veniet iterum in speciem transformatus gloriosam, et non super unam nubem, sed super multas, quæ erunt vehiculum ejus. Et siquidem ut ne terram calcaret Filius Dei Jerosolymam ascendens, diligentes eum, straverunt vestimenta sua in via, neque asellum qui portabat eum volentes terram calcare; quid mirum, si Pater et Deus omnium nubes ternat cælestes sub corpore Filii descendantis ad opus consummationis? Dicit autem aliquis, quo-

niam sicut in factione hominis accepit Deus limum de terra, et finxit hominem; sic ut appareat gloria Christi, accipiens Dominus de cælo et de cælesti corpore, corporavit primum quidem in transfiguratione in nubem lucidam; in consummatione autem in nubes lucidas: propter quod nubes cæli dicuntur, secundum quod et limus terræ est dictus: ut decet Patrem talia miranda dare Filio suo, qui se humiliavit; et propterea exaltavit illum non solum secundum spiritum, sed etiam secundum corpus, ut super talibus nubibus veniret; et forsitan super nubibus rationabilibus, ne irrationabile esset vehiculum Filii hominis glorificati. Et primum quidem venit Jesus cum virtute, ex qua faciebat signa et prodigia in populo; omnis autem illa virtus comparatione illius virtutis multæ cum qua in fine venturus est, modica erat: virtus enim erat exinanientis seipsum. Consequens est etiam ut ad majorem gloriam reformetur quam fuit transformatus in monte: tunc enim propter tres tantummodo transformatus est: in consummatione autem mundi totius apparebit in gloria multa, ut videant eum omnes in gloria. AUGUSTINUS ad Hesychium (epist. 80 post medium). Sed quoniam Scripturæ scrutandæ sunt, nec earum superficie debemus esse contenti, diligenter sunt inspicienda sequentia: post pauca enim sequitur: *Cum videritis hæc omnia fieri, scitote quia prope est jam in januis*: tunc enim scimus prope esse, cum non aliqua videamus esse præmissorum, sed hæc omnia, in quibus et hoc est quod videbitur Filius hominis veniens. Et mittet Angelos suos de quatuor partibus mundi; idest, de toto orbe terrarum congregabit electos suos: quæ tota hora novissima facit veniens in suis membris tamquam in nubibus, vel in tota ipsa Ecclesia tamquam in nube magna, sicut nunc venire non cessat; sed ideo cum potestate magna et majestate, quia major potestas et majestas illius apparebit sanctis, quibus magnam virtutem dabit, ne tanta persecutione vincantur. ORIGENES (tract. 30). Vel cum magna virtute venit quotidie ad animam hominis credentis in nubibus prophetis; idest in Scripturis Prophetarum et Apostolorum, qui verbum Dei super humanam naturam in intellectibus suis declarant;

sic etiam eis, qui intelligunt dicimus apparere gloriam multam; quæ quidem videtur in secundo Verbi adventu, quod est perfectorum: et sic fortasse omnia quæ a tribus Evangelistis dicta sunt de Christi adventu, diligentius inter se collata et bene discussa, invenientur ad hoc pertinere quod quotidie venit in corpore suo, quod est Ecclesia; de quo adventu suo alibi dixit (infra 26): *Amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cæli*; exceptis his locis ubi ab eo ille adventus ultimus in seipso promittitur.

9. ORIGENES (tract. 30). Quia de planctu mentionem fecerat, qui ad hoc erit ut sponte contra se sententiam proférant, et seipsos condemnent; ne putetur quod in isto planctu mala eorum terminentur, subdit: *Et mittet Angelos suos cum tuba et voce magna*. REMIGIUS. Hæc autem tuba non revera corporea est intelligenda, sed archangelica vox, quæ adeo magna erit ut ad clamorem illius omnes mortui de terræ pulvere resurgant. CHRYSOSTOMUS (homil. 77). Sonus autem tubæ pertinet ad resurrectionem, ad gaudium, ad representandum stuporem qui tunc erit ad dolorem illorum, qui relinquentur et in nubibus non rapiuntur. ORIGENES (tr. 30, a medio). Scriptum est autem in Numeris, cap. 10, quod ex quatuor ventis congregabunt sacerdotes tibicinantes eos qui sunt ex castris Israel: secundum quorum comparationem de Angelis Christi consequenter dicitur: *Et congregabunt electos ejus a quatuor ventis*. REMIGIUS. Idest, a quatuor climatibus mundi, idest oriente, occidente, aquilone et austro. ORIGENES (tr. 30). Et simpliciores quidem opinantur eos tantum qui tunc inventi fuerint in corpore, aggregandos; sed melius est dicere congregandos ab Angelis Christi esse omnes, non solum ab adventu Christi et usque ad consummationem vocatos atque electos, sed omnes qui a constitutione fuerint mundi, qui viderunt, sicut Abraham, Christi diem, et exultaverunt in illa. Quoniam autem non tantum illos qui in corpore fuerint comprehensi, dicit congregandos Christi electos, sed etiam illos qui de corporibus sunt egressi, manifestat sermo dicens, congregatos electos non solum a quatuor ventis, sed etiam subdens: *A summis cælorum usque ad termi-*

nos eorum: quod nemini super terram existentem arbitror convenire. Vel cæli sunt Scripturæ divinæ, aut auctores earum, in quibus habitat Deus. Summa autem Scripturarum sunt initia illarum, termini autem consummationes earum. Congregantur ergo sancti a summis cælorum, idest ab eis qui vivunt in initiis Scripturarum usque ad eos qui vivunt in consummationibus earum. Congregabuntur enim tuba, et voce magna, ut qui audierint et adverterint parent se ad viam perfectionis quæ ducit ad Filium Dei. REMIGIUS. Vel aliter. Ne forte aliquis putaret quod solummodo a quatuor partibus mundi, et non a mediterraneis regionibus et locis; ideo addit: *A summis cælorum usque ad terminos eorum*. Per summum enim cæli medii orbis intelligitur, quia medio orbis summum cæli præsidet. Per terminos autem cælorum, fines terræ significat, ubi longe distantibus circulis cæli terræ insidere videntur. CHRYSOSTOMUS (homil. 77). Quod autem per Angelos Dominus electos vocat, ad electorum honorem pertinet: nam et Paulus dicit quod rapiuntur in nubibus: quia eos quidem qui resurrexerunt congregabunt Angeli; congregatos autem recipient nubes.

10. CHRYSOSTOMUS (in hom. 78). Quia dixerat quod statim post tribulationem dierum illorum, quæ prædicta sunt contingerent, ipsi autem quærere poterant, post quantum tempus? ideo exponit, exemplum ponens de ficu, dicens: *Ab arbore fici discite parabolam: cum jam ramus ejus tener fuerit, et folia nata, scitis quia prope est æstas*. HIERONYMUS (super *Ab arbore fici discite*). Quasi dicat: Sicut quando teneri fuerint in arbore ficus cauliculi, et gemma erumpit in florem, cortexque folia parturit, intelligitis æstatis adventum, et favonii ac veris introitum; ita cum omnia quæ scripta sunt videritis, nolite putare jam adesse consummationem mundi; sed quasi prævia et præcursores quosdam venire, ut ostendant quod prope sit, et in januis; unde sequitur: *Ita et vos cum videritis hæc omnia, scitote quia prope est in januis*. CHRYSOSTOMUS in homil. 78. Per quod ostendit quod non multum erit temporis medium; sed statim adventus Christi occurret. Per ramum autem et aliud quiddam prænuntiat, scilicet æ-

statem spiritualem, et tranquillitatem justis post hiemem esse futuram; peccatoribus autem e contrario hiemem post æstatem. ORIGENES (tract. 30). Sicut enim ficus in tempore quidem hiemis, vitalem virtutem habet in se absconditam, postmodum autem cum virtus ipsa vitalis prodire cœperit ad manifestationem prætereunte hieme, et ipsa valetudine, ejus ramus efficitur tener, et folia producit: sic et mundus, et unusquisque eorum qui salvantur ante Christi adventum, quasi in hieme in se absconsam habent vitalem virtutem; Christo autem inspirante fiunt teneri et non duri cordis rami: et quæ abscondita erant in eis, progrediuntur in folia, et manifestos fructus ostendunt: talibus autem prope est æstas, et adventus gloriæ Verbi Dei. CHRYSOSTOMUS in homilia 78. Propter hoc etiam istud posuit, ut credere faciat hunc sermonem omnino ita esse venturum: ubicumque enim quod omnino eventurum est dicit, naturales necessitates in exemplum inducit. AUGUSTINUS ad Hesychium (epistola 80). Quod autem de signis evangelicis et propheticis, quæ fieri cernimus, propinquum Domini adventum sperare debeamus, quis negat? Quotidie quippe magis magisque fit proximus; sed quanto intervallo propinquat, de hoc dictum est Actor. 1: "Non est vestrum scire tempora vel momenta." Vide quando dixit Apostolus, Rom. 13: "Nunc propior est nostra salus quam cum credidimus: " et ecce tot anni transierunt, nec tamen quod dixit falsum est; quanto magis nunc dicendum est propinquare Domini adventum quando tantus factus est ad finem accessus? HILARIUS (can. 26). Mystice autem synagoga ficus arbori comparatur: ramus igitur ficus Antichristus esse intelligitur, diaboli filius, peccati portio, legis assertor; qui cum virescere cœperit et frondescere quadam peccatorum exultantium viriditate, tunc proxima est æstas, idest, dies iudicii sentietur. REMIGIUS. Vel cum hæc ficus rursus germinabit, idest cum synagoga verbum sanctæ prædicationis accipiet, prædicantibus Enoch et Elia, intelligere debemus quia prope est dies consummationis. AUGUSTINUS de Quæst. Evang. (lib. 1, cap. 39). Vel per arborem fici intellige genus humanum propter pruritum carnis. Cum jam ramus ejus

tener fuerit, idest, cum filii hominum per fidem Christi, ad spirituales fructus profecerint, et in eis honor adoptionis filiorum Dei emicuerit. HILARIUS (can. 26). Ut autem fides certa esset futurorum, subjunxit: *Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc donec omnia fiant.* Amen autem dicendo, professionem veritatis adjunxit. REMIGIUS. Et simplices quidem ad destructionem Jerusalem referunt verba, et de illa generatione æstimant dicta quæ passionem Christi aspexit, quod non esset transitura priusquam fieret destructio civitatis illius. Nescio autem si verbum a verbo exponere possint, ab eo quod ait, *Non relinquetur hic lapis super lapidem*, usque ad illud quod ait, *Prope est in januis*: forsitan enim in quibusdam poterunt, in aliis autem non poterunt omnino. CHRYSOSTOMUS (in hom. 78). Hæc ergo omnia de fine Jerosolymorum dicta sunt, et quæ de pseudoprophetis et pseudochristis et alia omnia quæ diximus usque ad Christi adventum futura. Quod autem dixit, *Generatio hæc*, non de ea quæ tunc erat dixit, sed de ea quæ est fidelium: consuevit enim Scriptura generationem non solum a tempore designare, sed a loco, cultu et conversatione; sicut cum dicitur Psal. 23: "Hæc est generatio quærentium Dominum." Ex hoc autem ostendit quod Jerusalem peribit, et amplior pars Judæorum destruetur; generationem autem fidelium nulla separabit tentatio. ORIGENES (tract. 30). Generatio tamen Ecclesiæ transibit aliquando totum hoc sæculum, ut hæreditet futurum; tamen donec hæc omnia fiant, non transibit. Cum autem omnia hæc facta fuerint, transibit non solum terra, sed etiam cælum; unde sequitur: *Cælum et terra*: idest non solum homines quorum vita terrena est, et propterea terra dicuntur; sed etiam illi quorum conversatio est in cælis, et ideo cælum vocantur: transibunt autem ad futura, ut veniant ad meliora. Verba autem quæ a Salvatore sunt dicta, non transibunt: quoniam quæ sua propria sunt, operantur et semper operabuntur: perfecti autem, et qui non recipiunt ut jam meliores efficiantur, transeuntes quod sunt perveniunt ad illud quod non sunt; et hoc est quod subditur: *Verba autem mea non præteribunt.* Et forte quidem verba Moysi et Pro-

phetarum transiverunt, quoniam quæ prophetizabantur ab illis, impleta sunt: verba autem Christi semper sunt plena, et quotidie implentur, et adhuc sunt implenda in sanctis. Aut forte neque Moysi verba aut Prophetarum dicere debemus impleta omnino: proprie enim et illa verba Filii Dei sunt, et semper implentur. HIERONYMUS (super *Non præteribit generatio*). Vel hic per generationem omne hominum significat genus, aut specialiter Judæorum. Deinde ut magis eos ad fidem præmissorum inducat, subdit: *Cælum et terra transibunt; verba autem mea non præteribunt*, ac si dicat: Facilius est fixa et immobilia destrui, quam sermonum meorum aliquid decidere. HILARIUS (can. 26). Cælum enim et terra ex conditione suæ creationis nihil habent in se necessitatis ut non sint: verba autem Christi ex æternitate deducta, id in se continent virtutis ut maneant. HIERONYMUS (super illud, *Cælum et terra transibunt*). Cælum autem et terra transibunt in mutatione, non abolitione sui: alioquin quomodo sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, si cælum, in quo ista sunt, terraque non fuerint? RABANUS. Cælum tamen quod transibit, non sidereum, sed æereum intelligere debemus, quod prius diluvio periit. CHRYSOSTOMUS in hom. 78. Elementa autem mundi in medium adducit, ostendens quoniam pretiosior cælo et terra est Ecclesia: simul etiam et hinc conditorem se omnium ostendit.

11. CHRYSOSTOMUS in hom. 78. Cum dixisset Dominus omnia quæ præcedunt Christi adventum, et ad ipsas januas narrationem duxisset, diem tacere voluit; unde dicit: *De die autem illa et hora nemo scit, neque Angeli cælorum, nisi solus Pater.* HIERONYMUS (super *De die autem illa*). In quibusdam autem latinis codicibus additum est: *Neque Filius*, cum in græcis, et maxime Adamantii et Pieri exemplaribus hoc non habeatur adscriptum. Sed quia in nonnullis legitur, disserendum videtur. REMIGIUS. Marcus etiam Evangelista non solum dicit Angelos nescire, sed etiam Filium. HIERONYMUS (ubi supra). In quo gaudent Arius et Eunomius; dicunt enim: Non potest æqualis esse qui novit et qui ignorat: contra quos breviter ista dicenda sunt. Cum omnia tempora

fecerit Jesus, hoc est Verbum Dei ("omnia enim per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil: ", Joan. 1); in omnibus autem temporibus cum dies iudicii sit, qua consequentia potest ejus ignorare partem ejus totum noverit? Hoc quoque dicendum est. Quid est majus: notitia Patris, an notitia iudicii? Si majus novit, quomodo ignorat quod minus est? HILARIUS (can. 26). Numquid etiam Deus Pater cognitionem illius diei Filio denegavit, cum dictum ab eo sit, Luc. 10: "Omnia mihi tradita sunt a Patre meo?" Ergo non omnia sunt tradita, si est aliquid quod negatur. HIERONYMUS (ubi supra). Igitur, quia probavimus non ignorare Filium Dei consummationis diem, causa reddenda est cur ignorare dicatur. Post resurrectionem quidem interrogatus ab Apostolis de hac die, manifestius respondit (Act. 1): "Non est vestrum scire tempora et momenta, quæ Pater posuit in sua potestate. " In quo ostendit quod ipse sciat, sed non expedit nosse Apostolis, ut semper incerti de adventu iudicii, sic quotidie vivant, quasi die illa judicandi sint. AUGUSTINUS, 1 de Trin. (cap. 12). Quod ergo dicit, Nescit; intelligendum est nescientes facit; idest, quod non ita sciebat ut tunc discipulis indicaret: sicut dictum est ab Abraham, Genes. 22: "Nunc cognovi quoniam times Deum; ", idest, nunc feci ut cognosceres: quia et ipse sibi in illa tentatione innotuit. AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 12). Quod autem dicit. Patrem scire, ideo dixit, quia in Patre et Filius scit. Quid enim est in die quod non in Verbo factum sit, per quod factus est dies? AUGUSTINUS in libro 83 Quæst. (quæst. 60). Bene autem accipitur quod dictum est, solum Patrem scire, secundum prædictum modum sciendi, quia facit Filium scire; Filius autem nescire dicitur, quia non facit homines scire. ORIGENES (tract. 30, inter med. et fin.). Vel aliter. Donec Ecclesia, quæ est corpus Christi, nescit diem illum et horam, tamdiu nec ipse Filius dicitur diem illum et horam scire. Dicitur autem scire secundum propriam significationem, sicut est in consuetudine Scripturarum. Apostolus enim Salvatorem dicit nescientem peccatum, quia non peccavit. Præparat autem Filius scientiam diei illius et horam co-

heredibus suæ promissionis, ut omnes simul sciant, idest re ipsa experiantur in illa hora et die quæ præparavit Deus diligentibus se. BASILIUS. Legi quoque in cujusdam libro, Filium hunc non unigenitum, sed adoptivum debere intelligi: non enim Unigenito filio Angelos præposuisset; sic enim ait: *Neque Angeli cælorum, neque Filius*. AUGUSTINUS ad Hesychium (epist. 80, prope princ.). Sic ergo Evangelium dicit, *De die illa et hora nemo scit*; tu autem dicis: Ego autem dico, neque mensem, neque annum adventus ipsius sciri posse: ita enim hoc videtur sonare tamquam non possit sciri quo anno venturus sit; sed possit sciri qua hebdomada annorum, vel qua decade; tamquam dici possit atque definiri inter illos septem annos, aut decem, aut centum, vel quodlibet, seu majoris numeri seu minoris. Si autem hoc te non comprehendisse præsumis, hoc sentis quod ego. CHRYSOSTOMUS in homil. 78. Ut autem addiscas quod non ignorantia suæ est quod de die et hora iudicii tacet, aliud signum inducit, cum subdit: *Sicut autem fuit in diebus Noe... ita fiet adventus Filii hominis*. Hoc autem dixit ostendens quod repente venit, et inopinate, et pluribus lascivientibus: hoc enim et Paulus dicit, 1 Thesal. 5: "Cum dixerint, Pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus: ", unde et hic subditur: *Sicut enim erant in diebus illis ante diluvium, comedentes et bibentes*. RABANUS. Non igitur hic juxta Marcionis et Manichæi errorem, conjugia vel alimenta damnantur, cum in his successionis, in illis naturæ sint posita subsidia; sed immoderatus licitorum usus arguitur. HIERONYMUS (super *Sicut in diebus*). Quæritur autem quomodo supra scriptum est: *Surget gens contra gentem, et regnum contra regnum, et erunt pestilentia et fames et terremotus*; et nunc ea futura memorentur quæ pacis indicia sunt? Sed æstimandum quod post pugnas, et cetera quibus vastatur genus humanum, brevis subsequutura pax sit, quæ quieta omnia reprobittat, ut fides credentium comprobetur. CHRYSOSTOMUS in hom. 78. Vel lascivia erit et pax his qui insensibiliter dispositi sunt: propter hoc non dixit Apostolus: Cum fuerit pax; sed "Cum dixerint, pax et securitas, ", insensibilitatem eorum ostendens, sicut

illorum qui fuerunt in diebus Noë: quoniam mali lasciviebant, non autem iusti; sed in tribulatione et tristitia pertransibant. Hinc autem ostendit quoniam, cum Antichristus venerit, indecentes voluptates assumuntur apud eos qui iniqui erunt, et de propria desperabunt salute; et ideo exemplum ponit huic rei conveniens. Cum enim arca fabricaretur, prædicabit quidem in medio, futura prædicans mala: mali autem non credentes, ac si nullum fuisset futurum malum, lasciviebant; et quia futura apud multos non creduntur, ex præteritis credibilia facit quæ prædicat. Deinde aliud signum ponit per quod ostendit et quod inopinabiliter dies ille veniet, et quod ipse diem illum non ignorat, dicens: *Tunc duo erunt in agro: unus assumetur, et alius relinquetur*: ex quibus verbis ostenditur quod assumuntur, et relinquentur et servi et domini, et qui in otio, et qui in labore. HILARIUS (can. 26). Vel duos in agro, duos populos fidelium, et infidelium in sæculo, tanquam in vitæ hujus opere, dies Domini deprehendet; separabuntur tamen relicto alio, et alio assumpto: in quo fidelium et infidelium discretio docetur: Dei enim ira ingravescens, sancti in promptuario recondentur, perfidi vero ad cælestis ignis materiam relinquentur. De molentibus etiam par ratio est; unde sequitur: *Duc erunt molentes in mola: una assumetur et alia relinquetur*. Mola enim opus legis est: sed quia pars Judæorum, ut per Apostolos credidit, ita per Eliam est creditura, et justificanda per fidem; ideo una per eandem fidem boni operis apprehendetur, alia vero infructuosa legis opere relinquetur, molens incassum, et non factura cælestis cibi panem. HIERONYMUS (super *Tunc duo erunt in agro*). Vel duo in agro pariter inveniuntur eumdem habentes laborem, et quasi parem sementem; sed fructus laboris non æque recipientes. In duobus etiam qui pariter molunt, vel synagogam intelligere debemus, et Ecclesiam, quod simul molere videantur in lege, et de eisdem Scripturis sanctis farinam terere præceptorum Dei; vel ceteras hæreses, quæ aut de utroque testamento, aut de altero videntur molere farinam doctrinarum suarum.

Sequitur: *Duo in lecto: unus assumetur, et alius relinquetur*. HILARIUS (c. 26).

Duo autem in lecto, sunt eandem passionis dominicæ requiem prædicantes; circa quam hæreticorum et catholicorum eadem confessio est: sed quia unitatem divinitatis Patris et Filii catholicorum fides prædicabit, et hæreticorum falsitas impugnabit; fidem confessionis utriusque divini arbitrii iudicium comprobabit, unum assumendo et alium relinquendo. REMIGIUS. Vel his verbis tres ordines Ecclesiæ demonstrantur: per duos in agro ordo prædicatorum, quibus commissus est ager Ecclesiæ; per duos in mola ordo conjugatorum, qui dum per diversas curas nunc ad hæc, nunc ad illa flectuntur, quasi molas in circuitu trahunt; per duos in lecto ordo continentium, quorum requies nomine lecti designatur. In his autem ordinibus sunt boni et mali, iusti et iniusti; et ideo ex eis quidam relinquentur, et quidam assumuntur. ORIGENES (tract. 31). Vel aliter. Corpus quidem quasi infirmum in lecto est carnalium passionum; anima autem molit in gravi mola mundi; vel corporis sensus in agro mundi operantur.

12. HIERONYMUS (super *Vigilate*). Perspicue ostendit Dominus, quia supra dicit, *De die autem illa nemo novit nisi Pater solus*: quia scilicet non expediebat Apostolis scire, ut pendulæ expectationis incerti semper credant eum esse venturum, quem ignorant quando venturus sit; et ideo quasi ex superioribus concludens dicit: *Vigilate ergo, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit*. Et non dicit, Quia nescimus, sed *Nescitis*, scilicet ut ostendat se diem iudicii non ignorare. CHRYSOSTOMUS in homilia 78. Vult autem eos semper in sollicitudine esse: propter hoc dicit, *Vigilate*. GREGORIUS (homilia 13 in Evang.). Vigilat qui ad aspectum veri luminis oculos apertos tenet; vigilat qui servat operando quod credit; vigilat qui a se torporis et negligentiae tenebras repellit. ORIGENES (tract. 31). Dicit autem qui simplicior est, quoniam de secundo adventu, in quo venturus fuerat, hunc dicebat sermonem; alius autem quod intelligibilem et futurum in sensum discipulorum Verbi dicebat adventum: quia nondum erat in sensu eorum, quemadmodum erat futurus. AUGUSTINUS ad Hesychium (epist. 80, circa princ.). Non solum autem illis dixit, *Vigilate*, quibus

tunc audientibus loquebatur; sed etiam illis qui fuerunt post illos annos, et ad nos ipsos, et qui erunt post nos usque ad novissimum ejus adventum, quia ad omnes pertinet quodammodo: tunc enim unicuique veniet dies ille, cum venerit ejus dies ut talis hinc exeat qualis judicandus est illa die: ac per hoc vigilare debet omnis christianus, ne imparatum eum inveniat Domini adventus: imparatum enim inveniet ille dies quem imparatum invenerit suæ vitæ ultima dies. ORIGENES. Vani autem sunt omnes, sive qui consummationem mundi scire se profitentur quando erit, sive qui vitæ propriæ finem scire se gloriantur, quem nemo cognoscere potest, nisi Spiritu sancto illuminatus. HIERONYMUS (ubi supra). Præmisso autem patrisfamilias exemplo, cur reticeat consummationis diem, manifestius docet cum subdit: *Illud autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias qua hora fur venturus esset, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam.* ORIGENES (tract. 31). Paterfamilias domus est sensus hominis, domus autem ejus est anima, fur autem diabolus. Est autem omnis sermo contrarius qui non per naturalem introitum intrat ad animam negligentis, sed quasi qui foderit domum, primum destruens quædam naturalia ædificia animæ, id est naturales intellectus, et per ipsam disruptionem ingressus, spoliat animam. Aliquoties invenit quis furem in ipsa perfossione, et comprehendens eum, percussorem sermonem immittens, interficit ipsum. Non autem in die fur venit, quando illuminata est a sole justitiæ anima hominis studiosi; sed in nocte, id est in tempore adhuc malitiæ permanentis: in qua cum fuerit aliquis, possibile est, etsi non habuerit virtutem solis, quod tamen illustretur ex aliquo splendore Verbi, quod est lucerna; adhuc quidem manens in malitia, sed tamen habens propositum meliorum et vigilantiam ne perfodiatur hoc ejus propositum. Vel in tempore tentationum, vel quarumcumque calamitatum maxime fur solet venire, volens perfodere animæ domum. GREGORIUS (homil. 13 in Evang.). Vel nesciente paterfamilias fur domum perfodit, quia dum a sui custodia spiritus dormierit, improvisa mors veniens carnis nostræ habitaculum irrumpit: et eum quem dominum domus dormientem

invenerit, necat: quia dum ventura damnâ spiritus minime prævidet, hunc mors ad supplicium nescientem rapit. Furi autem resisteret, si vigileret; quia adventum judicis, qui occulte animas rapit, præcavens, ei pœnitendo occurreret, ne impenitens periret. Horam vero ultimam ideo Dominus voluit esse incognitam ut semper possit esse suspecta, ut dum illam prævidere minime possumus, ad illam sine intermissione præparemur; propter quod sequitur: *Ideoque estote parati, quia nescitis qua hora Filius hominis venturus est.* CHRYSOSTOMUS in hom. 78. Hic videtur confundere eos qui non tantum studium faciunt animæ suæ, quantum student circa pecunias qui furem expectant.

13. HILARIUS (can. 27). Quamvis Dominus supra in communi nos ad indefessam vigilantiam curam fuerit adhortatus, specialem tamen populi principibus, id est Episcopis, in expectatione adventuque suo sollicitudinem mandat. Hunc enim servum fidelem atque prudentem præpositum familiæ significat, commoda atque utilitates populi sibi commissi curantem; unde dicit: *Quis putas est fidelis servus et prudens, quem constituit dominus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore?* CHRYSOSTOMUS in hom. 78. Quod autem dicit, *Quis putas*, non est ignorantis: invenitur enim et pater interrogando loquens: ut cum dicit, Gen. 3: "Adam, ubi es?" REMIGIUS. Nec enim signat hæc interrogatio impossibilitatem perficiendæ virtutis, sed difficultatem. GLOSSA (ordinaria). Rarus enim est fidelis servus, domino propter dominum serviens, oves Christi non ad lucrum, sed pro amore Christi pasceus; prudens qui subditorum capacitatem, vitam et mores discutiat: quem constituat dominus, qui scilicet sit vocatus a Deo, et non se injecerit. CHRYSOSTOMUS in homilia 78. Duo autem expetit ab hujusmodi servo, scilicet prudentiam et fidem: fidelem enim eum dicit, quoniam nihil quod domini sui est, sibi proprium fecit, nihil etiam de rebus sui domini vane et inaniter consumpsit. Prudentem autem eum vocat, quoniam cognovit id ad quod oportet dispensare quæ data sunt. ORIGENES (tract. 31). Vel qui in fide proficit, etsi nondum in ea perfectus est, communiter fidelis vocatur; et qui naturalem

habet mentis velocitatem, dicitur prudens. Si quis autem consideret, inveniet fideles multos et studium fidei exercentes, non autem et prudentes: quoniam "quæ stulta sunt mundi elegit Deus: " 1 Corinth. 1. Et iterum videbit alios veloces quidem esse et prudentes, modicæ autem fidei. Convenire autem in unum fidelem atque prudentem, rarissimum est. Ut autem in tempore det cibum, necessariam habet quis prudentiam; ut autem non adimat cibos indigentium, opus est fide: quoniam et secundum simplicem intellectum opus habemus ut fideles simus ad dispensandum Ecclesiæ reditus, et ut non devoremus quæ sunt viduarum, et ut memores simus pauperum, et ne occasionem accipientes ex eo quod scriptum est 1 Corinth. 9, " Dominus constituit his qui Evangelium prædicant, de Evangelio vivere, " amplius quæramus quam cibum simplicem et necessaria vestimenta, et ut nec amplius teneamus nobis quam his qui necessitatem patiuntur. Prudentes autem, ut prudenter intelligamus indigentium causas, propter quas sunt indigentes, et uniuscujusque dignitatem, quomodo educatus est, et quantum necessarium habet. Multa enim sapientia opus est ei qui bene vult dispensare ecclesiasticos reditus. Sit etiam fidelis servus et prudens, ut non effundat rationabilem et spiritualem cibum quibus non oportet, volens ostendere se esse prudentem; illis scilicet qui magis necessarium habent verbum quod mores eorum ædificet et vitam componat, quam quod illuminat scientiæ lucem; aut ne eis qui possunt acutius audire, pigeat exponere altiora, ne exponentes villa contemnantur ab his qui naturaliter sunt ingeniosi, aut per exercitationem sæcularis sapientiæ acuti. CHRYSOSTOMUS in homilia 78. Adaptatur etiam ad principes sæculares hæc parabola: unumquemque enim his quæ habet, ad communem utilitatem uti oportet, non ad nocumentum conservorum, neque ad perditionem sui ipsius, sive habeat sapientiam, sive principatum, sive aliud quodecumque. RABANUS. Dominus autem Christus est: familia autem supra quam constituit, est Ecclesia catholica. Difficile est ergo invenire in uno, ut et prudens sit et fidelis, non autem impossibile: nec enim bea-

tificaret eum qui non potest esse, cum subdit: *Beatus ille servus quem cum venerit dominus ejus, invenerit sic facientem.* HILARIUS (c. 27). Idest præcepto domini sui obediens, ut doctrinæ opportunitate verbum vitæ in æternitatis cibum alendæ familiæ dispenset. REMIGIUS. Notandum autem, quod sicut magna distantia est meritorum inter bonos prædicatores et bonos auditores: ita magna distantia est præmiorum. Bonos enim auditores, si vigilantes invenerit, faciet discumbere, ut. Lucas dicit; bonos autem prædicatores super omnia bona sua constituet; unde sequitur: *Amen dico vobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum.* ORIGENES (tract. 32). Ut scilicet conregnet cum Christo, cui omnia sua tradidit Pater; sicut boni patris filius, super omnem patris substantiam constitutus, participat hujusmodi dignitatem et gloriam fidelibus et prudentibus dispensatoribus suis, ut sint et ipsi super omnem creaturam. RABANUS. Non ut soli, sed ut præ ceteris æterna præmia habeant, tum pro sua vita, tum pro gregis custodia. HILARIUS (c. 27). Vel *super omnia bona constituetur*; idest, in Dei gloria collocabitur: quia nihil est ultra quod melius sit. CHRYSOSTOMUS (hom. 78). Deinde non solum ab honore qui imminet bonis, sed a pœna que minatur malis, erudit auditorem, cum subdit: *Si autem dixerit malus servus ille in corde suo: Moram facit dominus meus venire; et cæperit percutere conservos suos, etc.* AUGUSTINUS ad Hesychium (epist. 80, in princ.). Ex moribus hujus servi apparet animus ejus: quos mores licet breviter, Magister bonus curavit exprimere; idest superbiam, cum dicit, *Et cæperit percutere conservos suos*; atque luxuriam, cum dicit: *Manducet autem et bibat cum ebriosis*; ne quod dicebat, *Moram facit dominus meus*, desiderio sui domini dicere crederetur; quo ardebat ille qui dixit, Psal. 41: " Sitivit anima mea ad te Deum vivum: quando veniam? " Dicendo enim, Quando veniam? moras se perpeti moleste ferebat: quia etiam quod tempore acceleratur, desiderio tardum videtur. ORIGENES (tractatu 31). Peccat autem in Deum quicumque Episcopus qui non quasi conservus ministrat, sed quasi dominus et frequenter ut amarus dominus per vim domi-

natur; et non esurientes suscipit, sed epulatur cum ebrios, et semper somniat quia post multum temporis venturus est dominus. RABANUS. Typice etiam potest intelligi conservos percutere, conscientias infirmorum verbo vel pravo exemplo vitare. HIERONYMUS (super *Veniet dominus servi*). Quod autem dicit, *Veniet dominus servi illius in die qua non sperat, et hora qua ignorat*, ad hoc dicit ut sciat, quando non putatur dominus, tunc eum esse venturum; et vigilantiae ac sollicitudinis dispensatores admonet. Porro quod dicit, *Dividet eum*, non est intelligendum quod gladio eum dissecet, sed a sanctorum consortio eum separet. ORIGENES (tract. 31). Vel dividet eum quando spiritus ejus, idest spirituale donum, revertetur ad Deum qui dedit eum; anima autem cum corpore suo vadit in gehennam. Justus autem non dividitur; sed anima ejus vadit cum spiritu, idest spirituali dono, ad regna caelestia. Qui autem dividuntur, non habent postmodum in se partem spiritualis doni, quæ erat a Deo; sed relinquetur pars quæ erat ipsorum, idest anima, quæ cum corpore punietur: unde sequitur: *Et partem ejus ponet cum hypocritis*. HIERONYMUS (in fin. Comm. ad c. 24 Matth.). Cum his videlicet qui erant in agro, et qui molebant, et nihilominus derelicti sunt. Sæpe enim dicimus hypocritam aliud esse, et aliud ostendere; sicut et in agro et in mola idem facere videbatur, sed exitus diversæ voluntatis apparuit. RABANUS. Vel cum hypocritis suscipit partem suam, scilicet duplicem gehennæ pœnam, idest ignis et frigoris; unde sequitur: *Ibi erit fletus et stridor dentium*: ad ignem enim pertinet fletus oculorum, ad frigus stridor dentium. ORIGENES (tract. 31). Vel fletus erit eis qui male in hoc mundo ridentes fuerunt; et his qui requieverunt irrationaliter, erit dentium stridor: nolentes enim dolores materialiter sufferre, compulsi tormentis, dentibus strident, illi scilicet qui manducaverunt acerbiter malitiæ. Ex his autem cognoscere est quoniam non solum qui fideles sunt et prudentes, constituit Dominus super familiam suam, sed etiam malos; et quod non salvat eos hoc quod constituti sunt a Domino super familiam ejus; sed illud ut dent in tempore cibos, et ut abstineant a percussionibus et comes-

sationibus. AUGUSTINUS ad Hesychium (epist. 80, in fin.). Hoc autem servo malo remoto, qui procudubio domini sui odit adventum, constituamus ante oculos tres servos bonos, adventum domini sui desiderantes. Si unus eorum citius, alter tardius dominum suum dicit esse venturum, tertius de hac re suam ignorantiam confitetur. Videamus tamen quis magis Evangelio consonet. Unus dicit: Vigilemus et oremus, quia citius venturus est Dominus. Alter dicit: Vigilemus, quia brevis et incerta est vita ista, quamvis tardius venturus sit Dominus. Tertius dicit: Vigilemus, quia brevis et incerta est vita ista, et nescimus tempus quando venturus est Dominus. Quid autem aliud hic dicit, quam quod cum audimus Evangelium dicere: *Vigilate, quia nescitis qua hora venturus sit Dominus*? Omnes quidem præ desiderio regni Dei, hoc volunt esse verum quod putat primus: proinde si factum fuerit, gaudebit cum illo secundus et tertius; si autem factum non fuerit, metuendum est ne inter ipsas moras perturbentur qui crediderant quod dixerat primus, et incipiant Domini adventum non tardum putare sed nullum. Qui autem credit quod dicit secundus, tardius Dominum esse venturum, si falsum fuerit, nulli turbabuntur in fide, sed inopinato gaudio perfuerunt. Qui autem quid horum verum sit ignorare se confitetur, illud optat, hoc tolerat, in nullo eorum errat, quia nil eorum aut affirmat aut negat.

CAPUT XXV.

1. Tunc simile erit regnum caelorum decem virginibus, quæ accipientes lampadas suas, exierunt obviam sponso et sponsæ. Quinque autem ex eis erant fatuæ, et quinque prudentes. Sed quinque fatuæ, acceptis lampadibus, non sumpserunt oleum secum; prudentes vero acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus. Moram autem faciente sponso, dormitaverunt omnes, et dormierunt. Media autem nocte clamor factus est: ecce sponsus venit: exite obviam ei. Tunc surrexerunt omnes virgines illæ, et ornarunt lampadas suas. Fatuæ autem sapientibus dixerunt: Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ extinguuntur. Responderunt prudentes, dicentes: Ne forte non sufficiat nobis et vobis, ite potius ad vendentes, et emite vobis. Dum autem irent emeræ, venit sponsus; et quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias, et clausa est janua. Novis-

sime vero veniunt et reliquæ virgines, dicentes: Domine, domine, aperi nobis. At ille respondens ait: Amen dico vobis, Nescio vos. Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam.

2. Sicut enim homo peregre proficiscens vocavit servos suos, et tradidit illis bona sua; et uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum, unicuique secundum propriam virtutem, et profectus est statim. Abiit autem qui quinque talenta acceperat, et operatus est in eis, et lucratus est alia quinque. Similiter et qui duo acceperat, lucratus est alia duo. Qui autem unum acceperat, abiens fodit in terram, et abscondit pecuniam domini sui. Post multum vero temporis venit dominus servorum illorum, et posuit rationem cum eis. Et accedens qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque talenta, dicens: Domine, quinque talenta tradidisti mihi; ecce alia quinque superlucratus sum. Ait illi dominus ejus: Euge, serve bone et fidelis: quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: intra in gaudium domini tui. Accessit autem et qui duo talenta acceperat, et ait: Domine, duo talenta tradidisti mihi; ecce alia duo superlucratus sum. Ait illi dominus ejus: Euge, serve bone et fidelis: quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: intra in gaudium domini tui. Accedens autem et qui unum talentum acceperat, ait: Domine, scio quia homo durus es: metis ubi non seminasti, et congregas ubi non sparsisti: et timens abi, et abscondi talentum tuum in terra. Ecce habes quod tuum est. Respondens autem dominus ejus, dixit ei: Serve male et piger, sciebas quia meto ubi non semino, et congrego ubi non sparsi: oportuit ergo te committere pecuniam meam nummulariis: et veniens ego recepissem utique quod meum est cum usura. Tollite itaque ab eo talentum, et date ei qui habet decem talenta. Omni enim habenti dabitur, et abundabit; ei autem qui non habet, et quod videtur habere, auferetur ab eo. Et inutilem servum ejicite in tenebras exteriores: illic erit fletus et stridor dentium.

3. Cum autem venerit Filius hominis in majestate sua, et omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis sue, et congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hædis. Et statuet oves quidem a dextris, hædos autem a sinistris. Tunc dicet rex his qui a dextris ejus erunt: Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bibere; hospes eram, et collegistis me; nudus, et operuistis me; infirmus, et visitastis me; in carcere eram, et venistis ad me. Tunc respondebunt ei justi, dicentes: Domine, quando te vidimus esurientem, et pavimus te; sitientem, et dedimus tibi potum? Quando autem te vidimus hospitem, et collegimus te; aut nudum, et cooperuimus te? Aut quando te vidimus infirmum aut in carcere, et venimus ad te? Et respondens rex dicet illis: Amen dico vobis, quamdiu fecistis uni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Tunc dicet et his qui a sinistris erunt: Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus

est diabolo et angelis ejus. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare; sitivi, et non dedistis mihi potum; hospes eram, et non collegistis me; nudus, et non operuistis me; infirmus et in carcere, et non visitastis me. Tunc respondebunt ei et ipsi, dicentes: Domine, quando te vidimus esurientem aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, et non ministravimus tibi? Tunc respondebit illis dicens: Amen dico vobis, quamdiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fecistis.

4. Et ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam.

1. CHRYSOSTOMUS (homil. 79). In superiori parabola Dominus ponam ostendit ejus qui percutiebat et inebriabatur, et bona domini sui dispergebat; in hac autem parabola punitionem inducit etiam ei qui utilitatem non affert, neque copiose hæc quibus indiget, sibi præparat; habebant enim fatuæ virgines oleum, sed non copiose; unde dicitur: *Tunc simile erit regnum cælorum decem virginibus*. HILARIUS (can. 27). Ideo autem dicitur, *Tunc*, quia de magno die Domini, de quo supra agebatur, omnis hic sermo est. GREGORIUS (hom. 12 in Ev.). Regnum autem cælorum præsentis temporis Ecclesia dicitur, sicut et ibi (supra 13): *Mittel Filii hominis Angelos suos, et colligent de regno ejus omnia scandala*. HIERONYMUS (in princ. Comment. ad c. 25). Similitudinem autem decem virginum fatuarum atque prudentum quidam simpliciter interpretantur in virginibus, quarum aliæ, juxta Apostolum, et corpore et mente sunt virgines, aliæ virginitatem tantum corporum reservantes, vel cetera opera non habent, vel parentum custodia reservante, nihilominus mente nupserunt. Sed mihi videtur ex superioribus aliis esse sensus qui dicitur; et non ad virginalia corpora, sed ad omne hominum genus hanc comparisonem pertinere. GREGORIUS in homilia (12 in Evang.). In quinque enim corporis sensibus unusquisque subsistit geminatus; geminatus autem quinquari denarium perficit. Et quia ex utroque sexu fidelium multitudo colligitur, sancta Ecclesia decem virginibus similis denuntiatur; ubi quia mali cum bonis, reprobi cum electis admixti sunt, recte similis virginibus prudentibus et fatuis perhibetur. CHRYSOSTOMUS in homil. 79. Ideo autem ponit parabolam hanc in virginum persona, ut ostendat quod licet virginitas magnum quid sit, ta-

men si ab operibus misericordiæ sit deserta, cum adulteris foras ejicietur. ORIGENES (tract. 32). Vel sensus omnium qui receperunt verbum Dei, virgines sunt. Tale enim est verbum Dei ut de sua munditia accommodet omnibus qui per suam doctrinam recesserunt ab idolorum cultura, accesserunt autem per Christum ad Dei culturam; unde sequitur: *Quæ accipientes lampades suas, exierunt obviam sponso et sponsæ*. Accipiunt enim lampades suas, idest organa sua naturalia, et egrediuntur de mundo et de erroribus, et veniunt obviam Salvatore, qui semper paratus est venire, ut ingrediatur simul cum dignis ad beatam sponsum Ecclesiam. HILARIUS (can. 27). Vel sponsus atque sponsa, Dominus noster est in corpore Deus: namque spiritui caro sponsa est. Lampades autem quas acceperunt, animarum splendentium lumen est, quæ sacramento baptismi splenderunt. AUGUSTINUS de verbis Domini (serm. 22). Vel lampades quæ manibus gestantur, opera sunt; dictum est enim supra 5. *Luceant opera vestra coram hominibus*. GREGORIUS (homilia 12 in Evang.). Qui autem recte credunt et juste vivunt, assimilantur quinque prudentibus; qui autem profitentur quidem fidem Jesu, non autem præparant se bonis operibus ad salutem, reliquis quinque virginibus fatuis: unde subditur: *Quinque autem ex eis erant fatuæ et quinque prudentes*. HIERONYMUS (paulo a princ. Comment. ad cap. 25). Sunt enim quinque sensus, qui festinant ad cælestia, et superna desiderant. De visu autem et auditu et tactu specialiter dictum est 1 Joan. 1, "Quod vidimus, quod audivimus, quod oculis nostris perspeximus, et manus nostræ palparunt." De gustu Psal. 33: "Gustate, et videte quoniam suavis est Dominus." De odoratu Cant. 1: "In odorem unguentorum tuorum currimus." Alii autem sunt quinque sensus terrenis fœcibus inhiantes. AUGUSTINUS de verbis Domini (serm. 22). Vel per quinque virgines significatur quinquepartita continentia a carnis illecebris: continendus est enim animi appetitus a voluptate oculorum, aurium, olfaciendi, gustandi et tangendi. Sed quia ista continentia partim coram Deo fit ut illi placeatur interiori gaudio conscientiæ; partim coram hominibus tantum, ut gloria hu-

mana capiatur; quinque dicuntur sapientes, et quinque stultæ: utraq̃ue tamen virgines, quia utraq̃ue continentia est, quamvis diverso fomite gaudeat. ORIGENES (tract. 32). Sicut autem sequuntur se ipsas invicem virtutes ut qui unam habuerit, omnes habeat; sic et sensus omnes alterutrum se subsequuntur; propterea necesse est ut aut omnes quinque sensus sint prudentes, aut omnes fatui. HILARIUS (can. 27). Vel absolute in quinque prudentibus et quinque fatuis, fidelium atque infidelium est constituta divisio. GREGORIUS (homil. 12, ut supra). Notandum vero est, quod omnes lampades habent, sed non omnes oleum habent; sequitur enim: *Sed quinque fatuæ, acceptis lampadibus, non sumperunt oleum secum; prudentes vero acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus*. HILARIUS (can. 27). Oleum boni operis fructus est; vasa, humana sunt corpora, intra quorum viscera thesaurus bonæ conscientiæ recondendus est. HIERONYMUS (hoc loco). Oleum ergo habent virgines quæ juxta fidem operibus adornantur; non habent oleum quæ videntur simili quidem fide confiteri, sed virtutum opera negligunt. AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 22). Vel per oleum ipsam lætitiā significari arbitror, secundum illud Psal. 44: "Unxit te Deus tuus oleo exultationis." Qui ergo non propterea gaudet quia Deo intrinsecus placet, non habet oleum secum; gaudium enim non habent, dum continenter vivunt, nisi in laudibus hominum. *Prudentes autem acceperunt oleum cum lampadibus*: idest lætitiā bonorum operum, *in vasis suis*, idest in corde atque conscientia posuerunt, sicut Apostolus monet, Galat. 6: "Probet autem seipsum homo; et tunc gloriam habebit in seipso, et non in altero." CHRYSOSTOMUS in hom. 79. Vel oleum hic vocat caritatem et eleemosynam, et quodcumque circa indigentes auxilium; lampades autem vocat virginitatis charismata; propter hoc stultas eas vocat, quoniam majorem sustinentes laborem, propter minorem omnia perdididerunt; majori enim labore vincitur carnis cupido quam pecuniarum. ORIGENES (tract. 32). Vel oleum est verbum doctrinæ, quod vasa animarum implentur: nihil enim sic confortat sicut moralis sermo, qui oleum luminis appellatur. Prudentes ergo acce-

perunt hujusmodi oleum, quod satis sit eis, etiam tardante exitu et morante Verbo venire ad consummationem eorum; fatuæ autem acceperunt lampades in primis quidem accensas; sed tantum oleum non acceperunt ut eis sufficeret usque ad finem, negligentes circa susceptionem doctrinæ, quæ confortat fidem et bonorum actuum lumen illuminat; unde sequitur: *Moram autem faciente sponso dormilaverunt omnes et dormierunt.* AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 22). Ex utroque enim genere hominum moriuntur hoc intervallo temporis, donec sub adventu Domini fiat resurrectio mortuorum. GREGORIUS (hom. 12 in Evang.). Dormire etenim, mori est: ante somnum vero dormire, est ante mortem a salute languescere: quia per pondus ægritudinis pervenitur ad somnum mortis. HIERONYMUS (super *Moram autem faciente*). Vel *dormilaverunt*; idest mortuæ sunt. Consequenter autem dicitur, *Dormierunt*, quia postea suscitandæ sunt. Per hoc autem quod dicit, *Moram autem faciente sponso*, ostendit quod non parum temporis inter priorem et secundum Domini adventum prætergreditur. ORIGENES (tract. 32). Vel sponso tardante et non cito veniente Verbo ad consummationem vitæ, patiuntur aliquid sensus dormitantes, et quasi in nocte mundi agentes; et *dormierunt*, ut puta remissius agentes a sensu illo vitali; non tamen lampades perdiderunt, neque desperaverunt de conservatione olei illæ prudentes; unde sequitur: *Media autem nocte clamor factus est: ecce sponsus venit: exite obviam ei.* HIERONYMUS (super *Media autem nocte*). Traditio Judæorum est, Christum media nocte venturum in similitudinem Egyptii temporis, quando pascha celebratum est, et exterminator venit et Dominus super tabernacula transiit, et sanguine agni postes nostrarum frontium consecrati sunt; unde reor et traditionem apostolicam permansisse, ut die vigiliarum paschæ ante noctis dimidium, populum dimittere non liceat, expectantes Christi adventum: postquam illud tempus transierit, securitate præsumpta festum cuncti agant diem; unde Psalmista dicebat, Psal. 118: "Media nocte surgebam ad confitendum tibi." AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 22). Vel *Media nocte*, idest nullo sciente aut sperante. HIERO-

NYMUS. Subito ergo quasi intempesta nocte, et securis omnibus, quando gravissimus sopor est, per Angelorum clamorem et tubas præcedentium fortitudinum, Christi resonabit adventus: quod significatur cum dicitur: *Ecce sponsus venit, exite obviam ei.* HILARIUS (can. 27). Tuba enim excitante, sponso tantum obviam proceditur: erunt enim jam ambo unum, idest caro et Deus, quia in gloriam spirituales humilitas carnis transformata est. AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 22). Vel quod dicit, sponso tantum obviam venire virgines, sic intelligendum puto ut ex ipsis virginibus constet ea quæ dicitur sponsa; tamquam si omnibus christianis in Ecclesia concurrentibus, filii ad matrem currere dicantur, cum ex ipsis filiis congregatis constet ea quæ dicitur mater. Nunc enim desponsata est Ecclesia, et virgo est ad nuptias perducenda illo tempore quo universa mortalitate in ea prætereunte, immortalī conjunctione habeatur. ORIGENES (tract. 32). Vel *media nocte*, idest in altitudine remissionis, *factus est clamor*, omnes suscitare volentium, sicut existimo, Angelorum, qui sunt administratorii spiritus intus clamantes in sensibus omnium dormientium: *Ecce sponsus venit; exite obviam ei.* Et suggestionem quidem hanc omnes audierunt, et surrexerunt; non autem omnes decenter imposuerunt lampadibus suis ornatum; unde sequitur: *Tunc surrexerunt omnes virgines illæ, et ornaverunt lampades suas.* Ornantur autem lampades sensuum evangelicis usibus atque rectis. Qui autem male utuntur sensibus, ornamentum nullum habent in sensibus. GREGORIUS (hom. 12 in Evang.). Vel tunc quidem omnes virgines surgunt, quia et electi et reprobi a somno suæ mortis excitantur; lampades ornant, quia sua secum opera numerant, pro quibus æternam recipere beatitudinem expectant. AUGUSTINUS de verbis Domini (serm. 22). Aptaverunt enim lampades suas, idest rationes reddendas operum suorum. HILARIUS (can. 27). Vel lampadarum assumptio, animarum est reditus in corpora, earumque lux est conscientia boni operis elucens, quæ vasculis corporum continetur. ORIGENES. Sed lampades fatuarum virginum extinguuntur, quia earum opera quæ clara hominibus foris apparuerunt, in adventu

judicii intus obscurantur; unde sequitur: *Fatuae autem sapientibus dixerunt: Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostrae extinguuntur.* Quid est autem quod tunc a prudentibus oleum petunt, nisi quod in adventu iudicii, cum se intus vacuas invenerint, testimonium foris quaerunt? ac si a sua fiducia deceptae, proximis dicant: Quia nos quasi sine opere repelli conspiciatis, dicite de nostris operibus quod vidistis. AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 22). De consuetudine enim id semper inquit, unde gaudere animus solet. Itaque hominum, qui corda non vident, testimonium volunt habere apud Deum, qui cordis inspector est. Sed quorum facta aliena laude fulciuntur, eadem subtracta deficiunt: unde et earum lampades extinguuntur. Vel virgines quae lampades suas queruntur extingui, ostendunt eas ex parte lucere; et tamen non habent lumen indeficiens, nec opera perpetua. Si quis igitur habet animum virginalem et amator est pudicitiae, non debet mediocriter esse contentus his quae cito exarescunt et orto caumate arefiunt; sed perfectas virtutes sequatur, ut lumen habeat sempiternum. CHRYSOSTOMUS in hom. 79. Vel aliter. Non solum haec virgines stultae erant quoniam hinc recesserunt misericordia carentes; sed quia aestimabant ibi se accepturas ubi importune quesierunt. Quamvis autem illis virginibus prudentibus nihil misericordius sit, quae propter misericordiam maxime fuerunt approbatae; non tamen stultae virgines sua petitione potitae sunt. Sequitur: *Responderunt prudentes dicentes: Ne forte non sufficiat nobis et vobis.* Hinc autem discimus quod nullus nostrum adire poterit nisi operibus cum quibus inventi erimus. HIERONYMUS (super *Responderunt prudentes dicentes*). Non enim hoc virgines prudentes de avaritia, sed de timore respondent; unde quisque pro suis operibus mercedem accipiet; neque possunt in die iudicii aliorum virtutes, aliorum vitia sublevare. Dant autem prudentes consilium, ut non debeant sine oleo lampadarum sponso occurrere: et hoc est quod sequitur: *Ite potius ad vendentes, et emite vobis.* HILARIUS (can. 27). Vendentes hi sunt qui misericordia fidelium indigentes, reddunt ex se petita commercia indigentiae, sua satietate boni operis nostri

conscientiam venundantes. Haec est enim indefessi luminis copiosa materia, quae misericordiae fructibus et emenda est, et recondenda. CHRYSOSTOMUS in hom. 79. Vides ergo quanta nobis sit a pauperibus negotiatio: pauperes autem non sunt ibi, sed hic; ideoque hic oleum congregare oportet, ut illic utile sit, cum tempus nos vocet. HIERONYMUS (super *Ite potius*). Venditur etiam hoc oleum et multo emitur pretio, ac difficili labore conquiritur; quod non solum in eleemosynis, sed in cunctis virtutibus et consiliis intelligimus magistrorum. ORIGENES (tract. 32). Vel aliter. Etsi fatuae erant, tamen hoc intelligebant quoniam cum lumine debebant obviam ire sponso, omnes lampades sensuum habentes illuminatas. Videbant autem et illud, quoniam ex eo quod minus habebant oleum rationabile, jam propinquantibus tenebris lampades earum fuerant obscurande. Sed sapientes transmittunt fatuas ad olei venditores, videntes quoniam non tantum oleum, idest verbum doctrinae, congregaverant ut sufficeret ipsis ad vitam, et illas docerent; unde dicunt: *Ite potius ad vendentes*, idest ad doctores, et emite vobis: idest, ab eis accipite: et pretium est perseverantia, et amor discendi et diligentia, et labor cupientium discere. AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 22). Vel non sunt putandae dedisse consilium; sed crimen earum ex obliquo commemorasse. Vendunt enim adulatores oleum, qui sive falsa, sive ignorata laudando, animas in errores mittunt, et eis vana gaudia tamquam fatuis consiliando, aliquam de his mercedem commodi temporalis accipiunt. Dicitur ergo, *Ite ad vendentes, et emite vobis*; idest, videamus nunc quid vos adjuvet qui vobis laudes vendere consueverunt. Dicunt autem: *Ne forte non sufficiat nobis et vobis*; quia alieno testimonio non juvatur quisquam apud Deum, cui secreta cordis apparent; et vix quisque sibi sufficit cui testimonium perhibeat conscientia sua. HIERONYMUS (super illud, *Dum autem irent emere*). Verum quia jam emendi tempus excesserat, et adveniente iudicii die locus non erat poenitentiae, non nova patrare opera, sed praeteritorum rationem coguntur exsolvere; unde sequitur: *Cum autem irent emere, venit sponsus, et quae paratae erant intraverunt*

cum eo ad nuptias. HILARIUS (can. 27). Nuptiæ autem, immortalitatis assumptio est, et inter corruptionem atque incorruptionem ex nova societate conjunctio. CRRYSOSTOMUS in homil. 79. Per hoc autem quod dicit, *Dum irent emere*, ostendit quia etsi misericordes efficiamur post mortem, nihil hinc lucrabimur ad effugiendum: sicut nec diviti profuit quod factus est misericors et sollicitus circa eos qui sibi attinebant. ORIGENES (tract. 32 in Matth.). Vel dicit *Dum irent emere*: est enim invenire quosdam qui quando debuerunt, neglexerunt aliquid utile discere; in ipso autem exitu vitæ suæ, dum disponunt discere, comprehenduntur a morte. AUGUSTINUS de verb. Domini (serm. 22). Vel aliter. Euntibus illis emere, idest inclinantibus se in ea quæ foris sunt, et solitis gaudere querentibus, quia gaudia interna non noverant, venit ille qui judicat; et quæ paratæ erant, idest quibus coram Deo conscientia testimonium perhibebat, intraverunt cum eo ad nuptias; idest ubi munda anima, puro ac perfecto Dei Verbo fecunda copulatur. HIERONYMUS (super *Et quæ paratæ erant*). Post judicii autem diem bonorum operum et justitiæ occasio non relinquitur; unde sequitur, *Et clausa est janua.* AUGUSTINUS, de verb. Dom. (serm. 22, inter med. et fin.). Receptis enim illis qui sunt in angelicam vitam commutati, clauditur aditus ad regna cælorum; non enim post judicium patet precum ac meritum locus. HILARIUS (can. 27, circa med.). Et tamen cum jam poenitentiae nullum est tempus, fatuæ occurrunt, aperiri sibi aditum rogant; unde sequitur: *Novissime autem veniunt et reliquæ virgines dicentes: Domine, domine, aperi nobis.* HIERONYMUS (super his verbis). Egregia in Domini appellatione confessio indicium fidei est. Sed quid prodest voce invocare quem operibus neges? GREGORIUS (hom. 12). Dolore autem repulsionis compulsæ appellationem ingeminatur dominationis, invocando patrem, cujus in vita sua misericordiam contempserunt. AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 22). Non autem dictum est quod emerunt oleum; et ideo intelligendæ sunt, nullo jam remanente de alienis laudibus gaudio, in angustiis et magnis afflictionibus redire ad implorationem Dei. Sed magna ejus

est severitas post judicium, cujus ante judicium ineffabilis misericordia prærogata est; propter quod sequitur: *At ille respondens ait: Amen dico vobis, nescio vos:* ex illa scilicet regulâ, quia non habet ars Dei, idest ejus sapientia, ut intrent in gaudium ejus qui non coram Deo, sed ut placerent hominibus, conati sunt aliquid secundum præcepta ejus operari. HIERONYMUS (super *Amen dico vobis, nescio vos*). "Novit enim Dominus eos qui sunt ejus: 2 Timoth. 2, et qui ignorat ignorabitur: et licet virgines sint vel corporis puritate vel veræ fidei confessione; tamen quia oleum non habent, ignorantur a sponso. Ex hoc autem quod infert, *Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam*, intelligit universa quæ dicta sunt esse præmissa, ut quia ignoramus judicii diem, sollicite nobis lumen bonorum operum præparemus. AUGUSTINUS de verb. Dom. (serm. 22, paul. ante finem). Non autem solum illius futuri temporis quo venturus est sponsus, sed suæ quisque dormitionis diem et horam nescit, ad quam quisque paratus est, etiam paratus invenitur cum illa vox sonuerit qua omnes evigilaturi sunt. AUGUSTINUS ad Hesychium (epist. 80). Non defuerunt autem qui docere voluerunt, has quinque et quinque virgines ad hunc ejus adventum, qui nunc fit per Ecclesiam, pertinere; sed hæc non sunt temere pollicenda, ne aliquid occurrat quod valide contradicat.

2. GLOSSA. In præcedenti parabola demonstrata est eorum condemnatio qui oleum sibi sufficienter non præparaverant; sive per oleum nitor operum, sive gaudium conscientiæ, sive elemosyna, quæ est per pecuniam, intelligatur. Hæc autem parabola inducitur contra eos qui non solum pecuniis, sed nec verbo, nec alio modo prodesse proximis volunt, sed omnia occultant; unde dicit: *Sicut enim homo peregre proficiscens, vocavit servos suos, et tradidit illis bona sua.* GREGORIUS (hom. 9 in Evang.). Homo autem iste qui peregre proficiscitur, Redemptor noster est, qui in ea carne quam assumpserat, abiit in cælum. Carnis enim locus proprius terra est, quæ quasi ad peregrinandum ducitur, cum per Redemptorem nostrum in cælo collocatur. ORIGENES (tract. 33). Secundum enim divinitatis suæ naturam non pe-

regrinatur, sed secundum dispensationem corporis quod suscepit. Qui enim dicit discipulis suis (infra ult.), *Eccce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi*, Unigenitus Dei est, qui non est corpore habitu circumclusus. Hoc autem dicentes non solvimus Jesum; sed unicuique substantiæ proprietatem ejus salvamus. Possumus et talia dicere, quod peregrinatur Dominus per fidem ambulantes, et non per speciem. Si autem peregrinantes a corpore cum Domino fuerimus, tunc et ipse erit nobiscum. Simul etiam considera, quod non videtur redditio sermonis ita conscripta: Sicut homo peregrinans, ita ego aut Filius hominis; quoniam ipse est qui in parabola proponitur peregrinans quasi homo, non sicut Filius Dei. Hieronymus. Vocatis autem Apostolis, doctrinam eis Evangeliorum tradidit, non quasi pro largitate et parcitate, alteri plus et alteri minus tribuens, sed pro accipientium viribus; quomodo et Apostolus eos qui solidum cibum capere non poterant, lacte potasse se dicit; unde sequitur: *Et uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum, unicuique secundum propriam virtutem*. Chrysostomus (hom. 79). In quinque et duobus et uno talento diversas gratias intelligimus, quæ unicuique tradite sunt. Origenes (tract. 33 in Matth.). Si quando enim videlicet eorum qui acceperunt a Christo dispensationem eloquiorum Dei, alios quidem habere amplius, alios autem minus, et, ut ita dicam, neque in dimidio intelligentes rerum negotia comparatione meliorum; alios autem adhuc minus habere: videbis differentias eorum qui eloquia Domini susceperunt a Christo; quoniam alia fuit virtus eorum quibus data sunt quinque talenta, alia quibus duo, alia quibus unum; et alter alterius non capiebat mensuram; et qui accepit talentum unum, accepit quidem datum non contemptibile: multum est enim et unum talentum talis domini. Tamen tres sunt proprii servi, sicut tria sunt genera eorum qui fructum faciunt: et quinque quidem acceperit talenta qui omnia sensibilia Scripturarum potest adducere ad sensum diviniorem; duo autem qui est corporalem doctrinam edoctus; duo enim videtur carnalis numerus esse; sed adhuc minus potenter unum talentum paterfam-

lias dedit. Gregorius (hom. 9, ut supra). Vel aliter. Quinque talentis dona quinque sensuum, idest exteriorum scientia exprimitur; duobus vero intellectus et operatio designantur: unius autem talenti nomine, intellectus tantum designatur. . .

Sequitur: *Et profectus est statim*. Glossa (ordinaria). Non locum mutans, sed liberam eis operandi potestatem permittebat, et suo arbitrio relinquens.

Sequitur: *Abiit autem qui quinque talenta acceperat, et operatus est in eis, et lucratus est alia quinque*. Hieronymus (super hoc verbo). Acceptis enim terrenis sensibus, celestium sibi notitiam duplicavit, ex creaturis intelligens creatorem, ex corporalibus incorporalia, ex brevibus sempiterna. Gregorius (hom. 9 in Evang.). Sunt etiam nonnulli qui, etsi interna ac mystica penetrare nesciunt, pro intentione tamen supernæ patris docent recta quæ possunt de ipsis exterioribus quæ acceperunt; dumque se a carnis petulantia, a terrenarum rerum ambitu, atque a visibilium voluptate custodiunt, ab his etiam alios admonendo comescunt. Origenes (tract. 23). Vel qui habent sensus exercitatos, conversati salubriter, et ad majorem scientiam seipsos orientes, et studiose docentes, lucrati sunt alia quinque: quia nemo facile additamentum accipit virtutis alterius, nisi ejus quam habet; et quanta ipsa scit, tanta alterum docet, et non amplius. Hilarius (can. 27). Vel servus ille qui quinque talenta accepit, populus ex lege credentium est, ex qua profectus meritum ipsius recte impleta evangelicæ fidei operatione duplicavit.

Sequitur: *Similiter et qui duo acceperat, lucratus est alia duo*. Gregorius (homil. 9, ut supra). Sunt enim nonnulli qui dum intelligendo et operando aliis prædicant, quasi duplicatum de negotio lucrum reportant: quia dum utrique sexui predicatio impenditur, quasi accepta talenta geminantur. Origenes (tr. 33). Vel lucrati sunt alia duo, idest corporalem eruditionem, et aliam paulo sublimiorem. Hilarius (can. 27). Vel ille servus cui duo talenta commissa sunt, Gentium populus est, fide atque confessione et Filii justificatus, et Patris; Dominum nostrum Jesum Christum Deum atque hominem ex spiritu et carne confessus. Ille ergo huic sunt

duo talenta commissa. Sed ut populus Judæorum omne sacramentum quod in quinque talentis, idest in lege, cognoverat, idipsum fide Evangelii duplicavit; ita iste incremento duorum talentorum, intellectum atque operationem promeruit.

Sequitur: *Qui autem unum acceperat, abiens fodit in terra, et abscondit pecuniam domini sui.* GREGORIUS (hom. 9, ut supra). Talentum quippe in terra abscondere, est acceptum ingenium in terrenis actibus implicare. ORIGENES (tr. 33). Vel aliter. Si quando videris aliquem qui virtutem habet docendi et animabus proficiendi, et hanc virtutem occultat, quamvis habeat quamdam religionem conversationis, non dubites dicere talem esse qui accepit unum talentum, et abscondit ipsum in terra. HILARIUS (can. 27). Vel iste servus qui unum talentum accepit et in terra recondidit, populus est in lege persistens, qui propter invidiam salvandarum Gentium, in terra acceptum talentum abscondit: in terra enim talentum abscondere, est novæ prædicationis gloriam sub obtreptione corporeæ passionis occultare. Sequitur: *Post multum vero temporis venit dominus servorum illorum, et posuit rationem cum eis.* In ratione autem ponenda iudicii examen est. ORIGENES (tract. 33). Et observa in hoc loco, quoniam non servi ad dominum vadunt ut iudicentur; sed dominus venit ad eos, cum tempus fuerit impletum; de quo dicit, *Post multum vero temporis*, idest, postquam dimisit aptos ad negotiandum animarum salutem: et ideo forsitan non facile invenitur quis ex eis qui apti fuerint ad hujusmodi opus, ut cito transeat de hac vita; sicut est manifestum ex eo quod et Apostoli senuerunt: ex quibus dicitur ad Petrum (Joann. 21): "Cum senueris, extends manum tuam: de Paulo autem dictum est ad Philemœnem: "Nunc autem ut Paulus senex." CHRYSOSTOMUS in homil. 79. Vide et Dominum ubique non confestim expetentem rationem, ut discas ejus longanimitatem. Mihi autem videtur quod resurrectionem occulte insinuans, hoc dicit. HIERONYMUS. Ideo ergo dicit, *Post multum temporis*, quia grande tempus est inter ascensionem Salvatoris, et secundum ejus adventum. GREGORIUS (hom. 9 in Evang.). Hæc autem

lectio hujus Evangelii considerare nos admonet, ne qui plus ceteris in hoc mundo accepisse aliquid cernunt, ab auctore mundi gravius judicentur: cum enim augentur dona, rationes etiam crescant donorum. Tanto ergo humilior quisque debet esse ex munere, quanto se obligationem esse conspicit in reddenda ratione. ORIGENES (tract. 33). Fiducia autem fecit eum qui quinque talenta acceperat, eundem ut ad dominum prius accederet; sequitur enim: *Et accedens qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque talenta, dicens: Domine, quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum.* GREGORIUS (homil. 9, ut supra). Servus ergo qui geminata talenta retulit, laudatur a Domino, et ad æternam remunerationem perducitur: unde subditur: *Ait illi dominus, Euge.* RABANUS. *Euge* interjectio est lætantis; per quod gaudium suum Dominus insinuat, qui bene laborantem servum ad gaudium æternum invitat; de quo Propheta ait, Psal. 15: "Lætificabis nos in gaudio cum vultu tuo." CHRYSOSTOMUS in homil. 79. *Serve bone*, quia de bono loquitur, quod est ad proximum, et fidelis, quia nihil eorum quæ sunt domini sibi appropriavit. HIERONYMUS (super *Ait illi dominus*). Dicit autem, *Super pauca fuisti fidelis*, quia omnia quæ in præsentem habemus, licet magna videantur et plurima, tamen comparatione futurorum parva et pauca sunt. GREGORIUS (hom. 9 in Evang.). Sed tunc fidelis servus supra multa constituitur, quando, devicta omnis corruptionis molestia, de æternis gaudiis in illa cælesti sede gloriatur. Tunc etiam ad Domini sui gaudium perfecte intro mittitur, quando in æterna illa patria assumptus, atque Angelorum cœtibus admixtus, sic interius gaudet de munere ut non sit quod exterius doleat jam de corruptione. HIERONYMUS (loc. cit.). Quid autem potest majus dari fidei servo quam esse cum domino et videre gaudium domini sui? CHRYSOSTOMUS in hom. 29. Per hoc enim verbum omnem beatitudinem ostendit. AUGUSTINUS, 1 de Trin. (cap. 10). Hoc enim erit plenum gaudium nostrum, quo amplius non est, frui Deo Trinitate, ad cujus imaginem facti sumus. HIERONYMUS (super *Homo peregre proficiscens*). Utrique autem servo et qui de quinque talentis decem fece-

rat, et qui de duobus quatuor, idem par-
 trisfamilias sermo blanditur; utrumque
 etiam simili recipit gaudium, non consi-
 derans lucri magnitudinem, sed studii
 voluntatem; unde sequitur: *Accessit au-*
tem et qui duo talenta acceperat. ORIGENES
 (tract. 83). Quod autem dicit vel in eo
 qui quinque talenta acceperat, vel in
 isto qui duo, *Accedens*; intellige acces-
 sum transitum de hoc mundo ad illum:
 et vide quoniam eadem dicta sunt am-
 bobus, ne forte et qui minorem habuit
 virtutem, et totam illam quam habuit,
 secundum quod oportebat, exercuit,
 nihil minus habiturus sit apud Deum
 quam ille qui fuerit in maiori virtute:
 hoc enim solum quaeritur, ut quicquid
 habuerit homo ex Deo, toto eo utatur
 ad gloriam Dei. GREGORIUS (homil. 9 in
 Evang.). Servus autem qui operari de
 talento noluit, ad dominum cum verbis
 excusationis redit: unde subditur: *Ac-*
cedens autem et qui unum talentum acceperat,
ait: Domine, scio quia homo durus es.
 HIERONYMUS (super *Accedens autem*). Vere
 enim hoc quod scriptum est Psal. 140:
 "Ad excusandas excusationes in pec-
 catis, etiam huic servo contigit, ut ad
 pigritiam, et negligentiam, superbie
 quoque crimen accederet. Qui enim de-
 buit simpliciter inertiam confiteri et o-
 rare patremfamilias; e converso calum-
 niatur, et dicit se prudenti fecisse con-
 silio, ne dum lucra pecuniae quereret,
 etiam de sorte periclitaretur. ORIGENES
 (tract. 83). Videtur enim mihi iste ser-
 vus fuisse inter credentes quidem, non
 autem fiducialiter agentes, sed latere vo-
 lentes, et omnia facientes ut non co-
 gnoscantur quasi Christiani. Adhuc vi-
 dentur mihi qui huiusmodi sunt timo-
 rem Dei habere, et sapere de eo quasi
 de aliquo austero et implacabili: hoc e-
 nim significat cum dicit: *Domine, scio quia*
homo durus es. Intelligimus autem, quod
 vere Dominus noster metit ubi non se-
 minavit; quoniam iustus seminat in
 spiritu, ex quo metet vitam aeternam.
 Metit etiam ubi non seminat, et con-
 gregat ubi non spargit: quia sibi com-
 putat esse collata quocumque in pau-
 peribus fuerint seminata. HIERONYMUS
 (super *Respondens dominus dixit*). Ex eo
 etiam quod hic servus ausus est dicere,
Metis ubi non seminasti, intelligimus e-
 tiam Gentilium et Philosophorum bo-
 nam vitam recipere Dominum. GREGO-

RIUS (homil. 9 in Ev.). Sunt autem ple-
 rique intra Ecclesiam, quorum iste ser-
 vus imaginem tenet, qui melioris vite
 vias aggredi metuunt; et tamen jacere
 in sui corporis ignavia non pertime-
 scunt; cumque se peccatores conside-
 rant, sanctitatis vias arripere trepidant,
 et remanere in suis iniquitatibus non
 formidant. HILARIUS (can. 27). Vel per
 hunc servum intelligitur populus Ju-
 daeorum in lege persistens, qui dicit,
 Timui te; tamquam metu veterum prae-
 ceptorum ab usu evangelicæ libertatis
 abstinere, dicatque: *Ecco quod tuum est,*
 velut in his quæ a Domino præcepta
 sunt fuerit immoratus; cum tamen sci-
 verit, metendos illic iustitie fructus ubi
 lex sata non sit, et colligendos ex Gen-
 tibus qui non ex Abrahæ sint stirpe
 dispersi. HIERONYMUS (loco cit.). Sed quod
 putaverat se pro excusatione dixisse, in
 culpam propriam vertitur; unde sequi-
 tur: *Respondens autem dominus ejus dixit*
ei: Serve male et piger, sciabas quia meto
ubi non semino. Servus autem malus ap-
 pellatur, quia calumniam domino fecit:
 piger, quia talentum noluit duplicare;
 ut in altero superbius, in altero negli-
 gentius condemnatur. Si, inquit, durum
 et crudelem me noveras, et aliena se-
 ctari; tu scires me mea diligentius qua-
 siturum, et dares pecuniam meam, sive
 argentum nummulariis: utrumque enim
 ἀργύριον, argyriion, græcus sermo signi-
 ficat. "Eloquia (inquit Psal. 11) Domini,
 eloquia casta, argentum igne examina-
 tum. "Pecunia ergo et argentum, pfe-
 dicatio Evangelii et sermo divinus est;
 qui dari debuit nummulariis, idest vel
 ceteris doctoribus, quod fecerunt Apo-
 stoli, per singulas provincias presbyte-
 ros et Episcopos ordinantes; vel cun-
 ctis credentibus, qui possunt pecuniam
 duplicare et cum usuris reddere, ut
 quicquid sermone didicerant, opere ex-
 plerent. GREGORIUS (hom. 9 in Evang.).
 Sicut ergo periculum doctorum aspici-
 tur, si domipicam pecuniam teneant, ita
 et auditorum: quia cum usuris ab eis
 exigitur quod audierunt, ut scilicet ex
 eo quod audiunt, etiam student intel-
 ligere non audita. ORIGENES (tract. 83).
 Non autem confessus est Dominus se
 esse durum, sicut ille arbitrabatur; co-
 teris autem ejus sermonibus concessit.
 Sed vere durus est his qui misericordia
 Dei abutuntur ad negligentiam suam,

non ad conversionem. GREGORIUS (hom. 9 in Evang.). Pigrum vero servum qua sententia dominus feriat, audiamus: *Tollite itaque ab eo talentum, et date ei qui habet decem talenta.* ORIGENES (tract. 38). Potest quidem Dominus suæ divinitatis virtute auferre sufficientiam ab eo qui pigrius est ea usus, et dare ei qui eam multiplicavit. GREGORIUS (ibidem). Opportunum autem videbatur ut ei potius qui duo quam qui quinque talenta acceperat daretur: illi enim dari debuit qui minus habebat. Sed cum per quinque talenta exteriorum scientia designetur, per duo autem intellectus et operatio; plus habuit qui duo quam qui quinque talenta acceperat: quia qui per talenta quinque exteriorum administrationem meruit, ab intellectu æternorum adhuc vacuus fuit. Unum ergo talentum, per quod intellectum significari diximus, illi dari debuit qui bene exteriora quæ acceperat, ministravit: quod quotidie in sancta Ecclesia cernimus, ut etiam interna intelligentia polleant qui exteriora fideliter administrant. HIERONYMUS (ubi supra). Vel datur ei qui decem talenta fecerat, ut intelligamus, licet æquale sit domini gaudium in utriusque labore, ejus scilicet qui quinque et qui duo duplicavit, tamen majus deberi premium ei qui plus in domini pecunia laboravit. GREGORIUS (ubi supra, inter med. et fin.). Generalis etiam mox sententia subditur, qua dicitur: *Omni enim habenti dabitur, et abundabit: ei autem qui non habet, et quod videtur habere, auferetur ab eo.* Quisquis autem caritatem habet, alia etiam dona percipit; quisquis autem caritatem non habet, etiam dona quæ percepisse videbatur, amittit. CHRYSOSTOMUS in hom. 79. Qui etiam gratiam sermonis et doctrinæ ad proficiendum habet, non utens ea, gratiam perdit; qui autem studium adhibet, amplius attrahit donum. HIERONYMUS (super *Omni habenti dabitur*). Multi etiam cum sint sapientes naturaliter, et habeant acumen ingenii, si fuerint negligentes, et desidia bonum naturæ corruperint; ad comparisonem ejus qui paululum tardior labore et industria compensavit quod minus habuit, perdunt bonum naturæ; et premium quod eis fuerat repromissum, vident transire ad alios. Potest etiam sic intelligi. Ei qui fidem habet, et bonam in Domino

voluntatem, etiam si quid minus, ut homo, in opere habuerit, dabitur a bono judice: qui autem fidem non habuerit, etiam ceteras virtutes quas videbatur naturaliter possidere, perdet. Et eleganter inquit: *Quod videtur habere, auferetur ab eo:* quicquid enim sine fide Christi est, non ei debet imputari qui male eo usus est, sed illi qui etiam malo servo naturæ bonum tribuit. GREGORIUS (hom. 9 in Evang.). Vel quisquis caritatem non habet, etiam ea quæ percepisse videbatur, amittit. HILARIUS (can. 27 in Matth., in fine). Habentibus etiam usum Evangeliorum et legis honor redditur; non habenti autem fidem Christi, etiam quod ex lege sibi esse videbatur honoris auferetur. CHRYSOSTOMUS (in hom. 79, par. a medio). Servus autem malus non solum damno punitur, sed etiam intolerabili pœna, et cum pœna accusabili denuntiatione; unde sequitur: *Et inutilem servum ejicite in tenebras exteriores.* ORIGENES (tract. 33 in Matth. circa fin.). Ubi scilicet nulla illuminatio est, forsitan nec corporalis; nec est respectio Dei illic, sed quasi indignis speculatione Dei, qui talia peccaverunt, condemnantur in his quæ exteriores tenebræ appellantur. Legimus etiam aliquem ante nos exponentem de tenebris abyssi quæ est extra mundum, ut quasi indigni toto mundo, in abyssum illam foras ejiciantur, in qua sunt tenebræ, nemine eas illuminante. GREGORIUS (hom. 9 in Evang.). Et sic per pœnam in tenebras exteriores cadet qui per suam culpam sponte in interiores tenebras decedit. HIERONYMUS (super illud, *Et inutilem servum ejicite*). Quid autem sit fletus et stridor dentium, supra diximus. CHRYSOSTOMUS in hom. 79. Vide autem quia non solum qui rapit aliena aut qui mala operatur, punitur ultima pœna, sed etiam qui bona non facit. GREGORIUS (hom. 9 in Evang.). Habens igitur intellectum, curet omnino ne taceat; habens rerum affluentiam, a misericordia non torpescat; habens artem qua regitur, usum illius cum proximo partiat; habens loquendi locum, apud divitem pro pauperibus intercedat. Talenti enim nomine cuilibet reputabitur quod vel minimum acceperit. ORIGENES (tract. 33, parum ante med.). Si autem displicet tibi quod dicitur, si propter quod non docuit, quis judicatur, recor-

daŕe illud Apostoli, 2 Corinth. 9: " Væ mihi est, si non evangelizavero. "

8. RABANUS. Post parabolas de fine mundi, jam exequitur Dominus modum futuri iudicii. CHRYSOSTOMUS in hom. 80. Est autem hæc pars delectabilissima, quam continue in animo vertentes, cum studio audiamus, et omni compunctione; nam et ipse Christus terribilius et lucidius hunc pertractat sermonem. Idcirco non dicit de cetero: *Simile factum est regnum cælorum*; sed revelate seipsum ostendit, dicens: *Cum autem venerit Filius hominis in maiestate sua*. HIERONYMUS (super *Cum autem venerit Filius*). Post biduum quidem pascha facturus, et tradendus cruci, et illudendus ab hominibus, recte promittit gloriam triumphantis, ut secutura scandala pollicitationis præmio compensaret. Et notandum, quod qui in maiestate cernendus est, Filius hominis sit. AUGUSTINUS super Joannem (tract. 21). In forma humana videbunt eum impii, videbunt et ad dexteram positi: in iudicio enim apparebit in forma quam ex nobis accepit; sed postea futurum est ut videatur in forma Dei, quam sciunt omnes fideles. REMIGIUS. Destruitur autem his verbis illorum error qui dixerunt, Dominum non in eadem forma servi manere. Maiestatem autem appellat divinitatem, qua æqualis est Patri et Spiritui sancto. ORIGENES (tract. 34). Vel quia cum gloria huc revertetur, ut corpus ejus sit quale fuit cum transfiguratus fuit in monte. Sedes autem ejus aut quidam perfectiores sanctorum dicuntur, de quibus scriptum est Psalm. 121: " Quoniam illic sederunt sedes in iudicio, " aut quedam virtutes angelicæ, de quibus dicitur Coloss. 1: " Sive throni, sive dominationes. " AUGUSTINUS, 20 de civit. Dei (cap. 24). Descendet enim cum Angelis, quos advocabit de supernis locis ad faciendum iudicium; unde dicitur: *Et omnes Angeli ejus cum eo*. CHRYSOSTOMUS in hom. 80. Omnes enim Angeli cum ipso aderunt, testantes et ipsi quantum administraverunt missi a Domino ad hominum salutem. AUGUSTINUS de Penitentia. Vel Angelorum nomine significavit homines qui cum Christo judicabunt: Angeli enim nuntii sunt; nuntios autem rectissime accipimus omnes qui salutem cælestem hominibus nuntiaverunt.

Sequitur: *Et congregabuntur ante eum omnes gentes*. REMIGIUS. His verbis verna hominis futura demonstratur resurrectio. AUGUSTINUS, 20 de civit. Dei (cap. 24). Hæc autem congregatio per ministerium angelicum fiet, quibus in Psalm. 49 dicitur: " Congregate illi sanctos ejus. " ORIGENES (tract. 84). Vel non localiter intelligamus quod congregabuntur ante eum omnes gentes, sed quia jam non erunt dispersæ in dogmatibus falsis et multis de eo. Manifesta enim fiet divinitas Christi, ut non solum nullus justorum, sed nec aliquis peccatorum ignoret: non enim in aliquo loco apparebit Filius Dei, et altero non apparebit; sicut ipse secundum comparationem fulguris voluit demonstrare. Quamdiu ergo iniqui nec se cognoscunt nec Christum, vel justi per speculum, in ænigmate vident, tamdiu non sunt segregati boni a malis; cum autem propter manifestationem Fili Dei, omnes ad intellectum venerint suum, tunc Salvator segregabit bonos a malis; unde sequitur: *Et separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hædis*: quia et peccatores cognoscent sua delicta, et justi manifeste videbunt semina justitiæ suæ ad qualem eos perduxerint finem. Oves autem dicti sunt qui salvantur, propter mansuetudinem, quam didicerunt ab eo qui dicit, supra 11: *Discite a me quia mitis sum*; et propter quod usque ad occisionem parati fuerunt venire, imitantes Christum, qui " sicut ovis ad occisionem ductus est: " Isai. 53. Hædi autem dicuntur mali, qui aspera et dura saxa ascendunt, et per præcipitia eorum incedunt, CHRYSOSTOMUS in hom. 80. Vel hos vocat hædos, illos autem oves, ut horum infructuositatem ostendat, nullus enim fit ab hædis fructus; illorum autem utilitatem; multus enim est ovium fructus et a lana et a lacte et a fetibus qui parturiuntur. Nomine autem ovium in Scripturis divinis simplicitas, et innocentia solet designari. Pulchre ergo in hoc loco per oves electi designantur. HIERONYMUS (super *Cum venerit Filius hominis*). Hædus autem lascivum est animal et fervens semper ad coitum, et semper pro peccatis offertur in lege; nec dicit capras, quæ possunt habere fetus et tonsæ egrediuntur de lavaŕo. CHRYSOSTOMUS in hom. 80. Deinde segregat eos etiam

situ; nam sequitur: *Et statuet oves quidem a dextris, hædos autem a sinistris.* ORIGENES (tract. 34). Sancti enim, qui dextera opera operati sunt, acceperunt pro mercede suorum dexterarum dexteram regis, in qua requies et gloria est; mali vero propter opera sua pessima et sinistra, ceciderunt in sinistram, idest in tristitiam tormentorum. Sequitur: *Tunc dicet Rex eis qui a dextris ejus erunt, Venite;* ut quicquid minus fuerit eis, cum perfectius uniti fuerint Christo consequantur. Addit autem, *Benedicti Patris mei,* ut eminentia benedictionis eorum manifestetur: quia prius * benedicti sunt a Domino, qui fecit cælum et terram: „ Psalm. 113. RABANUS (hoc loco). Vel vocantur benedicti quibus pro bonis meritis debetur æterna benedictio. Patris autem sui dicit esse regnum, quia ad eum refert potestatem regni a quo ipse Rex est genitus; unde per auctoritatem regiam, qua ipse solus exaltabitur in die illa, proferet iudicii sententiam; unde signanter dicitur: *Tunc dicet Rex.* CHRYSOSTOMUS in hom. 80. Nota autem, quod non dixit, Accipite, sed *possidete*, sive hereditate, sicut familiaria bona sive paterna, sicut vestra vobis antiquitus debita; unde dicitur: *Paratum vobis regnum a constitutione mundi.* HIERONYMUS (super *Venite, benedicti*). Hæc autem juxta præscientiam Dei accipienda sunt, apud quem futura jam facta sunt. AUGUSTINUS, 20 de civit. Dei (cap. 9). Excepto autem illo regno, de quo in fine dicturus est, *Possidete paratum vobis regnum,* licet longe impari modo, etiam præsens Ecclesia dicitur regnum ejus; in quo adhuc cum hoste configitur, donec veniatur ad illud pacatissimum regnum, ubi sine hoste regnabitur. AUGUSTINUS de Pœnitentia (ubi supra). Sed dicit aliquis: Regnare nolo, sufficit mihi salvum esse: in quo primum eos fallit, quia eorum nec salus est ulla quorum iniquitas perseverat; deinde si est aliqua differentia inter regnantes et non regnantes, oportet tamen ut in uno regno sint omnes, ne in hostium aut aliorum numero deputentur, et ceteris regnantibus ipsi pereant. Omnes enim Romani Romanum regnum possident, quamvis non omnes in eo regnant. CHRYSOSTOMUS in hom. 80. Pro quibus ergo sancti, cælestis regni bona accipiant, manifestatur cum subditur:

Esurivi et dedistis mihi manducare. REMIGIUS. Et notandum, quod in hoc loco sex opera misericordiæ a Domino commemorantur; quæ quicumque implere studuerit, regnum a constitutione mundi præparatum electis percipere merebitur. RABANUS. Mystice autem qui esurientem et sitientem justitiam pane verbi reficit, vel potu sapientiæ refrigerat, et qui errantem per hæresim vel per peccatum in domum matris Ecclesiæ recipit, et qui infirmum in fide assumit, veræ dilectionis observat jura. GREGORIUS, 26 Moral. (cap. 25). Hi autem quibus judex veniens in dextera consistentibus dicit, *Esurivi, etc.*, sunt qui ex parte electorum judicantur et regnant, qui vitæ maculas lacrymis tergunt; qui mala præcedentia factis sequentibus redimentes, quidquid illicitum aliquando fecerant, ab oculis iudicis elemosynarum superductione cooperiunt. Alii vero sunt qui non judicantur et regnant, qui etiam præcepta legis perfectionis virtute transcendunt. ORIGENES (tract. 34). Humilitatis autem causa laude beneficiorum suorum indignos se proclamant, non oblii eorum quæ fecerunt. Ipse autem eis ostendit suam compassionem in suis; unde sequitur: *Tunc respondebunt ei justi, dicentes: Domine, quando te vidimus, etc.* RABANUS (in hoc loco). Hoc quidem dicunt non diffidentes de verbis Domini; sed stupent de tanta sublimitate, et de majestatis suæ magnitudine; vel quia videbitur eis parvum esse bonum quod egerant, secundum illud Apostoli, Rom. 8: „ Non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis. „

Sequitur: *Et respondens Rex dicit eis: Amen dico vobis: quamdiu fecistis uni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* HIERONYMUS (super *Amen dico vobis*). Libera quidem nobis erat intelligentia, quod in omni paupere Christus esuriens pasceretur, sitiens potaretur, et sic de aliis; sed ex hoc quod sequitur, *Quamdiu fecistis uni de his fratribus meis minimis, etc.*, non mihi videtur generaliter dixisse de pauperibus, sed de his qui pauperes spiritu sunt; ad quos extendens manum dixerat, supra 12: *Frates mei sunt qui faciunt voluntatem Patris mei.* CHRYSOSTOMUS (hom. 80). Sed si fratres ejus sunt, quare eos minimos vo-

cat? Propter hoc quia sunt humiles, quia pauperes, quia abjecti. Non autem per hos, monachos solum intelligit, qui ad montes secesserunt; sed unumquemque fidelem, etiam si fuerit secularis, et fuerit esuriens, aut aliud hujusmodi, vult misericordiæ procuracione potiri: fratrem enim baptismus facit et mysteriorum communicatio.

Sequitur: *Tunc dicet et his qui a sinistris ejus erunt: Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui preparatus est diabolo et angelis ejus.* ORIGENES (tract. 84). Sicut justis dixerat, *Venite*, ita et injustis dicit, *Discedite*; nam propinqui sunt Verbo qui servant Dei mandatum, et vocantur ut adhuc propinquiore efficiantur; longo autem ab eo sunt, etsi videantur ei assistere, qui non faciunt mandata ipsius: propter hoc audiunt, *Discedite*, ut qui modo vel videntur esse ante eum, postea nec videantur. Considerandum est autem, quoniam in sanctis dictum est, *Benedicti Patris mei*; non autem nunc dicitur, *Maledicti Patris mei*: nam benedictionis quidem ministrator est Pater, maledictionis autem unusquisque sibi est auctor, qui maledictione digna est operatus. Qui autem recedunt a Jesu, decidunt in ignem æternum, qui alterius est generis ab hoc igne quem habemus in usu. Nullus enim ignis inter homines est æternus, sed non multi temporis. Et considera quoniam regnum quidem non Angelis præparatum dicit, ignem autem æternum diabolo et angelis ejus: quia quantum ad se, homines non ad perditionem creavit; peccantes autem conjungunt se diabolo; ut sicuti qui salvantur, sanctis Angelis cœquantur, sic qui pereunt diaboli angelis cœquantur. AUGUSTINUS, 20 de civit. Dei (cap. 10). Ex hoc autem patet quod idem ignis erit hominum supplicio attributus et dæmonum. Si autem erit corporali tactu noxius ut eo possint corpora cruciari, quomodo in eo erit pœna spirituum malignorum, nisi quia sunt quædam dæmonibus corpora, sicut quibusdam visum est, ex isto aere crasso atque humido? Si autem aliquis nulla habere dæmones corpora asserat, non est de hac re contentiosa disputatione certandum. Cur enim non dicamus, quamvis miris, tamen veris modis, etiam spiritus incorporeos posse pœna corporalis ignis af-

figi; si spiritus hominum, etiam ipsi profecto incorporei, et nunc potuerunt concludi corporalibus membris, et tunc poterunt corporum suorum vinculis insolubiliter alligari? Adharebunt ergo dæmones, licet incorporei, corporalibus ignibus cruciandi, accipientes ex ignibus pœnam, non dantes ignibus vitam. Ignis autem ille corporeus erit, et cruciabit hujusmodi corpora cum spiritibus; dæmones autem spiritus sine corporibus. ORIGENES (tract. 84). Vel forsitan ignis ille talis substantia est ut invisibilia comburat, ipse invisibilis constitutus, secundum quod ait Apostolus 2 Corinth. 4: " Quæ videntur, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna. " Ne autem mireris audiens esse invisibilem ignem et punientem, cum videas interius calorem hominibus accidentem, et non mediocriter cruciantem. Sequitur: *Esurivi enim et non dedistis mihi manducare.* Scriptum est ad fideles, 2 Corinth. 12: " Vos estis corpus Christi. " Sicut ergo anima habitans in corpore, cum non esuriat quantum ad suam substantiam spirituales, esurit tamen corporis cibum, quia copulata est corpori suo; sic et Salvator patitur quæ patitur corpus ejus Ecclesia, cum sit ipse impassibilis. Et hoc considera, quia loquens ad justos, per singulas species eorum beneficia dinumerat; ad injustos autem præscindens narrationem, adnavit utrumque, dicens: *Infirmus fui et in carcere, et non visitastis me*; quoniam misericordis judicis erat bene facta quædam hominum largius prædicare et ampliare; malefacta autem eorum transitorie memorari et abbreviare. CHRYSTOMUS in hom. 80. Intuere autem quia non in uno tantum vel duobus, sed in omnibus misericordiam deseruerunt: non enim esurientem solum non cibaverunt, sed neque, quod levius erat, infirmum visitaverunt. Et vide qualiter levia injungit; non enim dixit: *In carcere eram, et non eripulistis me*; *infirmus eram, et non curastis me*; sed *non visitastis, et non venistis ad me*. In esuriendo etiam non pretiosam petit mensam, sed necessarium cibum. Omnia ergo sufficientia sunt ad pœnam. Primo quidem facilitas petitionis, panis enim erat; secundo miseria ejus qui petebat, pauper enim erat; tertio compassio naturæ, homo enim erat; quarto deside-

rium promissionis, regnum enim promisit; quinto dignitas ejus qui accipiebat, Deus enim erat qui per pauperes accipiebat; sexto superabundantia honoris, quoniam dignatus est ab hominibus accipere; septimo justitia dationis, ex suis enim a nobis accipit: sed contra universa hæc homines per avaritiam excrescant. GREGORIUS, 26 Moral. (cap. 24, super illud Job 36: "Sed non solvat impios"). Isti autem quibus hoc dicitur, sunt mali fideles, qui judicantur et pereunt; alii vero, scilicet infideles, non judicantur et pereunt: non enim eorum tunc causa discutitur qui ad conspectum districti iudicis jam cum damnatione sue infidelitatis accedunt; professionem vero fidei retinentes, sed professionis opera non habentes, redarguantur ut pereant. Isti enim saltem verba iudicis audiunt, quia ejus fidei saltem verba tenuerunt: illi in damnatione sua æterni iudicis nec verba suscipiunt, quia ejus reverentiam nec verbo tenus servare voluerunt: nam et princeps terrenam rempublicam regens aliter punit civem interius delinquentem, atque aliter hostem exterius rebellantem: in illo enim jura sua consulit; contra hostem vero bellum movet, et de pœna ejus quid lex habeat non requirit. CHRYSOSTOMUS in hom. 80. Verbis autem iudicis redarguti, cum mansuetudine loquuntur: sequitur enim: *Tunc respondebunt ei et ipsi dicentes: Domine, quando te vidimus?* ORIGENES (tract. 34). Considera, quia justii immorantur in unoquoque verbo, injusti autem non ita per singula, sed cursim dicunt: quoniam proprium est justorum bene facta sua relata sibi in facie, diligenter et per singula refutare causa humilitatis; malorum autem hominum est culpas suas excusationis causa aut nullas esse ostendere, aut leves et paucas. Sed et responsio Christi hoc ipsum signat; et sequitur: *Tunc respondebit illis, dicens: Amen dico vobis.* Volens enim justorum bene facta ostendere grandia, peccatorum autem culpas non grandes; ad justos quidem dicit: Ex eo quod fecistis uni ex minimis meis fratribus: ad injustos autem non adiecit Fratribus: revera enim fratres ejus sunt qui perfecti sunt. Gratius est autem apud Deum opus bonum quod fit in sanctioribus quam in minus sanctis; et levior culpa

est negligere minus sanctos quam sanctiores. AUGUSTINUS, 20 de civit. Dei (cap. 1). Nunc autem de novissimo iudicio agit, quando Christus de cœlo venturus est, vivos et mortuos iudicaturus. Divini iudicii ultimum hunc diem dicimus, idest novissimum tempus; nam per quot dies istud iudicium protendatur incertum est; sed Scripturarum sanctarum more dies poni solet pro tempore. Ideo autem dicimus ultimum iudicium vel novissimum, quia et nunc iudicat, et ab humani generis initio iudicavit, a ligno vitæ separans primos homines, et angelis peccantibus non parcens; in illo autem finali iudicio simul et homines, et angeli iudicabuntur: fiet enim virtute divina ut cuique opera sua vel bona vel mala cuncta in memoriam revocentur, et mentis intuitu mira celeritate cernantur, ut accuset vel excuset scientia conscientiam.

4. AUGUSTINUS de Fide et Operibus (cap. 25). Nonnulli seipsos seducunt, dicentes ignem æternum dictum, non ipsam pœnam æternam. Hoc prævidens Dominus, sententiam suam ita conclusit dicens: *Et ibunt hi in supplicium æternum, justi vero in vitam æternam.* ORIGENES (tractatu 34). Attende quoniam, cum prius dixisset, *Venite, benedicti*, deinde, *Discedite, maledicti*, propterea quod proprium boni Dei est primum recordari benefacta bonorum quam malfacta malorum; hic prius nominat pœnam malorum, deinde vitam bonorum: ut primum quæ timoris sunt, evitemus mala; postea quæ honoris sunt, appetamus bona. GREGORIUS, 25 Moral. (cap. 9 in nov. exempl.). Si ergo tanta pœna mulctatur qui non dedisse convincitur, quæ pœna feriendus est qui redarguitur abstulisse aliena? AUGUSTINUS, 19 de Civ. Dei (cap. 11). Est autem vita æterna summum bonum nostrum, et finis Civitatis Dei; de quo fine dicit Apostolus, Rom. 6: "Finem vero vitam æternam." Sed rursus, quia vita æterna ab his qui familiaritatem non habent cum Scripturis sanctis, potest accipi etiam in vita malorum propter animæ immortalitatem, vel propter interminabiles pœnas impiorum; profecto finis Civitatis hujus, in quo summum habebitur bonum, vel pax in vita æterna, vel vita æterna in pace dicendus est, ut ab omnibus possit intelligi. AUGUSTINUS, 1 de Trin. (cap. 13).

Quod enim dixit Dominus famulo suo Moyſi, Exod. 3: "Ego ſum qui ſum," hoc contemplabimur cum vivemus in æternum. Ita enim Dominus ait, Joan. 17: "Hæc eſt vita æterna ut cognoscat te verum Deum." Hæc enim nobis contemplatio promittitur actionum omnium finis, atque æterna perfectio gaudiorum, de qua dicit Joannes, Epist. 1, cap. 3: "Videbimus eum ſicuti eſt." Hieronymus. Prudens autem lector intende, quod et ſupplicia æterna ſunt: et vita perpetua metum deinceps non habet ruinarum. GREGORIUS (lib. 4 Dialogor., cap. 44). Inquiunt: Ideo peccantibus minatus eſt ut eos a peccatis compesceret; quibus reſpondemus: Si falſa minatus eſt ut injuſtitiam corrigeret, etiam falſa promiſerit, ut ad juſtitiam provocaret; et ſic dum ſatagunt Deum perhibere miſericordem, non verentur prædicare fallacem. At, inquiunt, ſine fine puniri non debet culpa cum fine: quibus reſpondemus, quod recte dicerent, ſi judex juſtus non corda hominum, ſed facta penſaret. Ad diſtincti ergo judicis juſtitiam pertinet ut numquam careant ſupplicio quorum mens in hæc vita numquam voluit carere peccato. AUGUSTINUS de civitate Dei (lib. 21, cap. 1). Nullius etiam legis juſtitia attendit ut tanta mora temporis iſque puniatur, quanta unde puniretur admisit. Nullus enim exitit qui cenſeret tam cito nocentium finiendâ eſſe tormenta, quam cito factum eſt homicidium vel adulterium. Qui vero pro aliquo grandi crimine morte mulctatur, numquid moram qua occiditur, ejus ſupplicium leges exiſtiment, et non quod eum in ſempiternum auferant a ſocietate viventium? Jam vero damnum, ignominia, exilium, ſervitus, cum plerumque ſic infligantur ut nulla venia relaxentur, nonne pro hujus vitæ modo ſimilia pœnis videntur æternis? Ideo quippe æterna eſſe non poſſunt, quia nec ipſa vita quæ his plectitur, porrigitur in æternum. Sed inquiunt: Quomodo ergo verum eſt quod ait Chriſtus, ſupra 7, *In qua meſſura meſiſ fueritis, remeſietur vobis*; ſi temporale peccatum ſupplicio puniatur æterno? Nec attendunt non propter æquale temporis ſpatium, ſed propter viciffitudinem mali; ideſt, ut qui mala fecerit, mala patiatur, eandem dietam meſuram fuiſſe. Factus eſt autem homo malo dignus æterno,

qui hoc in ſe peremit bonum quod eſſe poſſet æternum. GREGORIUS (lib. 4 Dialog., cap. 44). At inquiunt: Nullus juſtus crudelitatis paſcitur, et delinquens ſervus a juſto domino ideoque ædî præcipitur, ut a nequitia corrigatur. Iniqui autem gehennæ ignibus traditi, quo fine ſemper ardebunt? Quibus reſpondemus, quod omnipotens Deus, quia pius eſt, miſerorum cruciati non paſcitur; quia autem juſtus eſt, ab iniquorum ultione non ſedatur; et tamen ad aliquid iniqui ſemper concurrebant, ut ſcilicet juſti tanto in æternum magis divinæ gratiæ debitores ſe eſſe cognoscant, quanto in æternum mala puniri conſpiciunt, quæ ejus adjutorio vitare potuerunt. AUGUSTINUS, lib. 21 de Civ. Dei (cap. 17). Sed nullo eſt, inquiunt, corpus quod dolere poſſit, mori non poſſit. Neceſſe eſt autem ut vivat dolens, non eſt neceſſe ut occidat dolor; quia nec corpora iſta mortalia omnis dolor occidit; et ut dolor aliquis poſſit occidere, illa cauſa eſt, quoniam ſic connexa eſt anima huic corpori ut ſummis doloribus cedat atque diſcedat; tunc autem tali corpori anima et eo connectitur modo ut illud vinculum nullo dolore vincatur. Non ergo tunc nulla, ſed ſempiterna mors erit, quando nec vivere anima poterit, Deum non habendo, nec doloribus corporis carere moriendo. Inter hujusmodi autem æternitatem ſupplicii negantes miſericordior fuit Origenes, qui et ipſum diabolum et angelos ejus poſt graviora pro meritis et diuturna ſupplicia ex illis cruciati- bus eruentes et ſociandos ſanctis Angelis credidit. Sed illud et propter hoc et propter alia nonnulla non immerito reprobatum Eccleſia; quia et hoc quod miſericors videbatur amiſit, faciendæ veras miſerias, quibus pœnas luerent, et falſas beatitudines in quibus ſecurum et ſempiternum boni gaudium non haberent. Longe autem aliter aliorum miſericordia erat affectu, qui hominum illo judicio damnatorum miſerias temporales, hominum vero qui vel citius, vel tardius liberantur, æternam felicitatem putant. Cur autem hæc miſericordia ad univerſam naturam manat humanam, et cum ad Angelicam ventum fuerit, mox areſcit? GREGORIUS (lib. 4 Dial., cap. 44). At inquiunt: Ubi eſt quod ſancti ſunt, ſi pro inimicis aulæ, quomodo tunc ardere viderint, non orant? O-

eandem quidem propter hoc et de tem-
pore quo possunt ad fructuosam pon-
tentiam eorum corda convertere; quo-
modo autem tunc orabitur pro illis qui
jam nullatenus possunt ab iniquitate
commutari? Ananias, et Saphira, Dei
(cap. 18). Item sunt alii ab eterno sup-
picio liberationem non omnibus hanti-
cibus promittentes, sed tantummodo
Christi baptismate abluta, qui partici-
pes sunt corpora ejus, quomodolibet
vixerint; propter illud quod ait Domi-
nus, Joan. 6. " Si quis manducaverit ex
hoc pane, non morietur in aeternum. "
(Cap. 26). Item sunt qui non omnibus
habentibus Christi sacramentum, sed
solum catholicis, quamvis male viventibus,
hoc pollicentur, qui non solum sa-
cramento, sed et ipsa manducaverunt
corpus Christi, in corpore ejus quod est
Ecclesia constituti, etiam si postea in
aliquam haereticam vel in gentium ido-
latrariam fuerint lapsi. (Cap. 21). Sunt
autem qui propter id quod scriptum est
supra 24. *Qui perseveraverit usque in fi-
nem, hic salvus erit*, non nisi in catho-
lica Ecclesia perseverantibus hoc pro-
mittunt, quod merito fundamur. Ideo
fideles, per ignem salventur; quo igne
in ultimo judicio punientur mali. Sed
omnibus his contradicit Apostolus di-
cens, Gal. 6. " Manifesta sunt opera car-
nis, quae sunt immunditia, fornicatio, et
his similia; quae praedico vobis quoniam
qui talia agunt, regnum Dei non possi-
debunt. " Si quis autem temporalis in
corde suo preponit Christo, etiam viden-
tur habere fidem Christi, non est tamen
in eo fundamentum Christus, cui alia
preponuntur; quanto magis committat
illud etiam, non praeposuisse, sed postpositum
Christum, convincitur? (Cap. 22). Com-
pari etiam quosdam putare eos solum
arsuros illius eternitate supplicii, qui
pro peccatis dignas elemosynas facere
negligunt; ideo iudicem ipsum noluisse
existimant aliud commemorare se esse
dicturum, nisi elemosynas sive factas,
sive non factas. (Cap. 27). Sed qui digne
pro peccatis aule elemosynas facit, prius
eos facere incipit a seipso; indignum
est enim ut ipsa sibi non faciat qui fa-
cit in proximum, eum audiat dicentem
Deum, supra 22. *Dilige proximum tuum
sicut teipsum*; itaque audiat, Rom. 12. 1.
" Misere anime tuae, placens Deo. "
Nunc elemosynam, id est ut Deo placeat,

non faciens animae suae, quomodo dignas
pro peccatis suis facere elemosynas
dicendus est? Propter hoc ergo elemo-
synae faciende sunt, ut cum de praeteri-
tis peccatis deprecamur, exaudiamur;
non ut in eis perseverantes, licentiam
male faciendi nos per elemosynas com-
parare credamus. Ideo autem Dominus
a dextera elemosynas ab eis factas, in
sinistria non factas se imputaturum esse
praedixit, ut hinc ostenderet quantum va-
lent elemosynae ad priora delenda, non
ad perpetua impius committenda pec-
cata. Omnes (tr. 34). Vel non unius tan-
tum justitiae species remuneratur, sicut
existimant multi. In quibuscumque enim
causis mandatum Christi qui fecerit,
Christum cibis et potat, qui fidelium
justitiam et veritatem manducet et bi-
bit. Item Christo argenti taxinus vesti-
mentum, accipientes sapientiae texturam,
adeo ut per doctrinam aliquos doceamus,
et induamus eos viscera misericordiae.
Quando etiam preparamus cor nostrum
diversis virtutibus ad receptaculum ejus,
vel illorum quae sunt ipsius, ipsum pe-
reginantem suscipimus in domum pe-
toris nostri. Item cum fratrem indrumum
sive in fide sive in bono opere visitave-
rimus, aut per doctrinam, aut iperpa-
tationem, aut per consolationem, ipsum
Christum visitamus. Deinde omne quod
hic est, carcer est Christi, et eorum qui
sunt ejus, qui sunt in hoc mundo de-
gentes, quasi etiam in carcere naturae
necessitate constricti. Cum ergo bonum
opus in eis fecerimus, visitamus eos in
carcere, et Christum in eis.

CAPUT XXVI.

1. Et factum est, cum consummasset Jesus ver-
mones hos omnes, dixit discipulis autem: Nolite
quia post holum pascha est, et Filius hominis
tradetur ut crucifigatur.

2. Tunc congregati sunt principes sacerdotum,
et seniores pauci in atrium principis sacer-
dotum, qui dicebatur Caiphas; et consilium fecerunt,
ut Jesum de loco tenerent, et occiderent. Me-
debant autem: Non in die festo, ne forte tumultus
faceret in populo.

3. Cum autem esset Jesus in Bethania in domo
Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens
alabastrum nardocti pretiosae, et effudit super eu-
m ipsius reconditis. Videntes autem discipuli,
indignati sunt dicentes: Ut quid perditio haec?
Potuit enim istud vendidit multo, et dari pau-

peribus. Scilicet autem Jesus ait illis: Quid molesti estis huius mulieri? Opus enim bonum operata est in me. Nam semper pauperes habebitis vobiscum; me autem non semper habebitis. Mitte enim hinc unguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit. Amen dico vobis: Ubi-umque praedictum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicebatur et quod haec fecit in memoriam ejus.

4. Tunc abiit unus de duodecim, qui dicebatur Judas Iscariotes, ad principes sacerdotum, et ait illis: Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos. Et exinde querebat opportunitatem ut eum traderet.

5. Prima autem die asynorum accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes: Ubi vis parare tibi comedere pascha? At Jesus dixit: Ite in civitatem ad quemdam, et dicite ei: Magister dicite: Tempus meum prope est: apud te facio pascha cum discipulis meis. Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Jesus, et paraverunt pascha.

6. Vespere autem facto, discubebat cum duodecim discipulis suis; et edentibus illis dixit: Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est. Et contristati valde, coeperunt singuli dicere: Numquid ego sum, Domine? At ipse respondens ait: Qui diligis mecum macram in yaspide, hic me tradet. Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de illis. Vos autem homini illi per quem Filius hominis tradetur, Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille. Respondens autem Judas, qui tradidit eum, dixit: Numquid ego sum, Rabbi? At illi: Tu dixisti.

7. Commantibus autem eis, accepit Jesus panem, et benedixit ac fregit, deditque discipulis suis, et ait: Accipite et comedite; hoc est corpus meum.

8. At accipiens calicem, gratias egit, et dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Dico autem vobis: non bibam amodo de hoc genimine vitis, usque in diem illum cum illud bibam vobiscum in regno Patris mei.

9. Et hymno dicto, exierunt in montem Oliveti. Tunc dixit illis Jesus: Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Scriptum est enim: Percutiam pastorem, et dispergam oves gregis. Postquam autem resurrexero, praecedam vos in Galileam. Respondens autem Petrus, ait illi: Et si omnes scandalizasti fuerint in te, ego nunquam scandalizabo. At illi Jesus: Amen dico tibi, quia in hac nocte, antequam gallus cantet, ter me negabis. At illi Petrus: Nullam ad oportuerit me mori tecum, non te negabo. Similiter et omnes discipuli dixerunt.

10. Tunc venit Jesus cum illis in villam quam dicitur Gethsemani; et dixit discipulis suis: Sedete hic, donec vadam illuc, et orem. Et assumpto Petro et duobus illis Zebedae, cepit contristari et mentis esse. Tunc ait illis: Tristitia est anima mea usque ad mortem. Sustinete hic, et vigilate mecum.

11. Et progressus paululum, praecedit in faciem suam, orans, et dicens: Pater mi, si possibile est,

transeat a me calix iste. Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Et venit ad discipulos suos, et invenit eos dormientes; et dicit Petro: Sic non petnistis una hora vigilare mecum? Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Iterum secundo abiit, et oravit dicens: Pater mi, si non potest hic calix transire nisi bibam illum, fiat voluntas tua. Et venit iterum, et invenit eos dormientes: erant enim oculi eorum gravati. Et relictis illis, iterum abiit, et oravit tertio, eundem sermonem dicens.

12. Tunc venit ad discipulos suos, et dicit illis: Dormite jam, et requiescite. Ecce appropinquavit hora; et Filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite, cernite. Ecce appropinquavit qui me tradet.

13. Adhuc eo loquente, ecce Judas unus de duodecim venit, et cum eo turba multa cum gladiis et fustibus, missi a principibus sacerdotum et senioribus populi. Qui autem tradidit eum, dedit illis signum, dicens: Quemcumque osculatus fuero, ipse est; tonete eum. Et confestim accedens ad Jesum, dixit, Ave, Rabbi; et osculatus est eum. Dixitque illi Jesus: Amicos, ad quid venistis? Tunc accesserunt ad eum, et manus inferunt in Jesum, et tenuerunt eum.

14. Et ecce unus ex his qui erant cum Jesu, extendens manum exivit gladium suum, et percussit servum principis sacerdotum, amputavit auriculam ejus. Tunc ait illi Jesus: Convertite gladium tuum in locum suum: omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. An putas quia non possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones Angelorum? Quomodo ergo implebuntur Scripturae, quia sic oportet fieri?

15. In illa hora dixit Jesus turbis: Tamquam ad latronem existis cum gladiis et fustibus comprehendere me. Quotidie apud vos sedebam docens in templo, et non me tenuistis. Hoc autem totum factum est ut adimplerentur scripturae prophetarum. Tunc discipuli omnes relicti eo fugerunt. At illi tenentes Jesum duxerunt ad Calapham principem sacerdotum, ubi scribae et seniores convenerant. Petrus autem sequebatur eum a longe, usque in atrium principis sacerdotum. Et ingressus intro, sedebat cum ministris, ut videret finem.

16. Principes autem sacerdotum et omnes consilium querebant falsum testimonium contra Jesum, ut eum morti traderent, et non inveniunt, cum multi falsi testes accessissent. Novissime autem venerunt duo falsi testes, et dixerunt: Hic dixit: Possum destruere templum Dei, et post triduum reaedificare illud. Et surgens princeps sacerdotum ait illi: Nihil respondes ad ea quae tibi adversum te testificantur? Jesus autem respondebat, Et principes sacerdotum ait illi: Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis si tu es Christus filius Dei. Petrus autem ait illi: Tu dixisti. Verumtamen dico vobis: amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextera virtutis Dei, et venturum in nubibus caeli. Tunc princeps sacerdotum addidit vestimenta sua, dicens: Blasphemavit. Quid

adhuc egemus testibus? Ecce nunc audistis blasphemiam. Quid vobis videtur? At illi respondentes dixerunt: Reus est mortis. Tunc expierunt in faciem ejus, et colaphis eum occiderunt, alii autem palmas in faciem ejus dederunt, dicentes: Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit?

17. Petrus vero sedebat foris in atrio: et accessit ad eum una ancilla dicens: Et tu cum Jesu Galileo eras. At ille negavit coram omnibus, dicens: Nescio quid dicis. Exeunte autem illo januam, vidit eum alia ancilla, et ait his qui erant ibi: Et hic erat cum Jesu Nazareno. Et iterum negavit cum juramento: Quia non novi hominem. Et post pusillum accesserunt qui stabant, et dixerunt Petro: Vere tu ex illis es; nam et loquela tua manifestum te facit. Tunc cepit detestari, et jurare quia non novisset hominem. Et continuo gallus cantavit. Et recordatus est Petrus verbi Jesu quod dixerat: Priusquam gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras flevit amare.

1. HILARIUS (can. 28 in Matth.). Post sermonem quo venturum se Dominus in reditu claritatis ostenderat, nunc passurum esse se admonet, ut sacramentum crucis admixtum esse gloriæ æternitatis cognoscerent: unde dicitur: *Factum est, cum consummasset Jesus sermones hos omnes.* RABANUS. De consummatione sæculi et de die judicii: vel quia ab initio Evangelii usque ad passionem omnia faciendo et prædicando compleverat. ORIGENES (tract. 85). Non simpliciter autem dixit omnes, sed *hos omnes*: adhuc enim oportebat eum etiam alios loqui sermones priusquam traderetur.

Dixit discipulis suis: Scitis quia post biduum pascha fiet. RABANUS. Sicut ex Joannis narratione colligitur, ante sex dies paschæ venit Jesus in Bethaniam, inde venit Jerusalem sedens super aselum, postea geruntur ea quæ narrantur Jerosolymis gesta. Ex illo ergo die quo venit in Bethaniam, intelligimus consummatum quadriduum, ut occurreret dies ante biduum paschæ. Hoc autem inter pascha et azyma distat, quod pascha ipse solus dies appellatur in quo agnus occidebatur ad vespem, hoc est decimaquarta luna primi mensis; decimaquinta autem luna, quando egressus est populus de Ægypto, succedebat festivitas azymorum. Verum Evangelistæ unum pro altero ponere solent. HIERONYMUS (non procul a princ. Comment. in 26 cap. Matth.). Pascha autem, quod hebraice dicitur phase, non a passione, ut plerique arbitrantur, sed a transitu no-

minatur; eo quod exterminator videns sanguinem in foribus Israelitarum pertransierit, nec percussit eos; vel ipso Dominus præbens auxilium populo suo desuper ambulaverit. REMIGIUS. Sive quia auxiliante Domino populus Israeliticus liberatus ab Ægyptiaca servitute transivit ad libertatem. ORIGENES (tract. 85). Non autem dixit, Post biduum pascha erit, aut veniet, ne ostenderet illud pascha futurum quod fieri solebat secundum legem, sed *Pascha fiet*, hoc est quale nunquam factum fuerat. REMIGIUS. Mystice enim pascha dicitur, sive quia ea die Christus transivit de mundo ad Patrem, de corruptione ad incorruptionem, de morte ad vitam: sive quia salubri transitu a demoniaca servitute mundum redemit. HIERONYMUS (ubi supra). Post duos etiam dies clarissimi luminis veteris et novi testamenti verum pro mundo celebratur pascha. Transitus etiam noster, idest phase, ita celebratur, si terrena dimittentes ad cælestia festinemus. ORIGENES (tract. 85). Prædicat autem discipulis se tradendum, cum subdit: *Et Filius hominis tradetur ut crucifigatur*: præmunienti eos ne priusquam audiant quæ fuerant futura, subito videntes tradi magistrum ad crucem, obstupescant. Ideo autem impersonaliter posuit *tradetur*, quia Deus tradidit eum propter misericordiam circa genus humanum, Judas propter avaritiam, sacerdotes propter invidiam, diabolus propter timorem ne avelleretur de manu ejus genus humanum per doctrinam ipsius: non advertens, quoniam magis fuerat eripiendum genus humanum per mortem ipsius, quam ereptum fuerat per doctrinam et miracula.

2. GLOSSA. Ostendit Evangelista apparatum et machinationem dominicæ passionis, quam Christus prænuntiaverat; unde dicit: *Tunc congregati sunt principes sacerdotum.* REMIGIUS. Quod autem dicit, *Tunc*, superioribus verbis conjungitur, idest antequam pascha celebraretur. ORIGENES (tract. 85). Non autem veri sacerdotes et seniores, sed illius qui videbatur populus Dei, vere autem erat populus Gomorrhæ, non intelligentes summum sacerdotem Dei, insidiati sunt ei: et non cognoscentes primogenitum universæ creaturæ, etiam seniore omnibus, consiliati sunt contra eum. CRYSTOSTOMUS in hom. 80. Iniqua vero nego-

tia tentantes ad principem sacerdotum veniunt, inde volentes potestatem accipere unde prohibere oportebat. Multi autem erant tunc principes sacerdotum; lex vero unum esse volebat; unde manifestum est quod Judaica dissolutio accipiebat principium. Moyses enim unum principem sacerdotum esse jussit, et eo mortuo alterum fieri; postea vero annui facti sunt. Eos igitur ait hic principes sacerdotum qui de principibus sacerdotum erant. REMIGIUS. Condemnantur autem isti, et quia congregati sunt, et quia principes sacerdotum fuerant: quo enim plures ad peragendum aliquod malum conveniunt, et quo sublimiores et nobiliores fuerint, eo deterius habetur malum quod committitur, et eo major pœna illis preparatur. Ad ostendendam autem Domini simplicitatem et innocentiam, addit Evangelista: *Ut Jesum dolo tenerent, et occiderent*: in quo enim nullam mortis causam invenire poterant, consilium fecerunt ut dolo tenerent, et occiderent. CHRYSOSTOMUS in homilia 80. Consiliati sunt ergo ut tenerent eum occulte et interimerent: formidabant autem populum, ideoque expectabant festivitatem præterire; propter quod sequitur: *Dicebant autem, Non in die festo*. Diabolus enim nolebat in pascha Christum pati, ut non manifestam ejus constitueret passionem. Principes autem sacerdotum non ea quæ Dei sunt timuerunt, ne scilicet peccato in hoc tempore peracto major ejus inquinatio fieret, sed ubique quæ humana sunt cogitabant: unde sequitur: *Ne forte tumultus fieret in populo*. ORIGENES (tr. 35). Propter diversa studia populi, diligentis Christum et odientis, credentis et non credentis. LEO Papa in serm. 7 de Pass. Providentibus ergo principibus ne in sancto die tumultus oriretur, non festivitati sed facinori studebant; seditio- nes enim turbarum fieri in præcipua solemnitate metuebant, non ut populus non peccaret, sed ne Christus evaderet. CHRYSOSTOMUS in hom. 80. Sed tamen furore ferventes immutati sunt a suo consilio: quia enim traditorem invenerunt, in ipsa festivitate Christum occiderunt. LEO Papa in serm. 7 de Pass. Divino autem intelligimus dispositum fuisse consilio ut Judæorum principes, qui sæviendi in Christum occasiones sæpe quæsierant, non nisi in solemnitate

paschali exercendi furoris sui acciperent potestatem. Oportebat enim ut manifesto implerentur effectu quæ diu figurata fuerant promissa mysteria, ut ovem significativam vera removeret ovis, et uno expleretur sacrificio variarum differentia victimarum. Ut ergo umbræ cederent corpori, et cessarent imagines sub præsentia veritatis, hostia in hostiam transit, sanguine sanguis aufertur, et legalis festivitas dum mutatur impletur.

8. GLOSSA. Ostenso consilio principum de Christi occisione, vult exequi Evangelista completionem ejus, ostendens qualiter Judas habuit conventionem cum Judæis, ut Christum traderet; sed prius causam prodicionis præmittit. Doluit enim quia non erat venundatum unguentum quod mulier super caput Christi effudit, ut de pretio aliquid tolleretur: unde voluit hoc damnum prodicione magistri recompensare. Dicit ergo: *Cum autem esset Jesus in Bethania in domo Simonis leprosi*. HIERONYMUS (super illud, *Cum Jesus esset in Bethania*). Non quod leprosus illo tempore permaneret; sed quia antea leprosus, postea a Salvatore mundatus est, nomine pristino permanente ut virtus curantis appareat.

Sequitur: *Accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi*. RABANUS (super *Habens alabastrum*). Est autem alabastrum genus marmoris candidi variis coloribus intincti, quod ad, *vasa* unguentaria cavare solent, eo quod optime servare ea incorrupta dicatur. HIERONYMUS (super *Accessit ad eum mulier*). Alius autem Evangelista pro alabastro unguenti pretiosi nardum pisticum posuit, hoc est verum et absque dolo. RABANUS. Pistis enim græce, latine dicitur fides; unde pisticum, idest fidele. Erat enim illud unguentum fidele, idest purum, et non adulteratum.

Sequitur: *Et effudit super caput ipsius recumbentis*. ORIGENES (tract. 35). Forsitan quis diceret quatuor fuisse mulieres de quibus scripserunt Evangelistæ; ego autem magis consensio tres fuisse: et unam quidem de qua scripserunt Matthæus et Marcus, alteram autem de qua scripsit Lucas, aliam de qua scripsit Joannes. HIERONYMUS (ubi supra). Nemo enim putet eandem esse quæ super caput unguentum, et quæ super

pedes effudit: illa enim lacrymis lavit et crine tersit, et manifeste meretrix appellatur; de hac autem nihil tale scriptum est: nec enim poterat statim capite Domini meretrix digna fieri. Ambrosius super Lucam (cap. 7). Potest ergo non eadem esse, ne sibi contraria dixisse Evangelistæ videantur. Potest etiam questio meriti et temporis diversitate dissolvi, ut adhuc illa peccatrix sit, jam ista perfectior. CHRYSOSTOMUS in hom. 81. Et secundum hoc apud tres Evangelistas, scilicet Matthæum, Marcum et Lucam, una et eadem esse videtur. Non autem absque ratione lepræ Simonis meminit Evangelista; sed ut ostendat unde fiduciam sumens hæc mulier accessit ad Christum: quia enim lepra immunda passio esse videbatur, videns quod Jesus illum hominem curaverat apud quem manebat, confidit quod et animæ ejus immunditiam facile expurgaret; et aliis mulieribus pro curatione corporis ad Christum accedentibus, sola ipsa honoris gratia ad Christum accessit, et propter animæ curationem, cum nihil in corpore infirmum haberet. Quapropter maxime aliquis eandem admirari debet. Apud Joannem autem non est eadem mulier, sed altera quædam mirabilis Lazari soror. ORIGENES (tract. 85). Quoniam Matthæus quidem et Marcus in domo Simonis leprosi hoc factum fuisse exponunt; Joannes autem, quod venit Jesus ubi erat Lazarus; et non Simon, sed Maria et Martha ministrabant. Adhuc, secundum Joannem, ante sex dies paschæ venit in Bethaniam, quando fecerunt ei cœnam Maria et Martha; hic autem quando recumbit in domo Simonis, post bidden pascha erat futurum. Et apud Matthæum et Marcum, discipuli indignantur ex bono proposito; apud Joannem autem solus Judas furandi affectu; apud Lucam autem murmurat nemo. GREGORIUS in hom. (83 in Evang.). Vel dicendum, quod hanc eandem quam Lucas peccatricem mulierem, Joannes Mariam nominat. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 79). Lucas autem quamvis simile factum commemoret ei quod hic dicitur, nomenque conveniat ejus apud quem convivebatur Dominus, nam et ipsum Simonem dicit; tamen, quia non est contra naturam vel morem hominum unum nomen habere

duos homines, potius credibile est fuisse illum alium Simonem, non leprosum, in cujus domo hæc in Bethania gerebatur. Nihil igitur aliud arbitrator nisi quod non quidem aliam fuisse mulierem quæ peccatrix tunc accessit ad pedes Jesu, sed eandem Mariam bis hoc fecisse: semel scilicet quod Lucas narravit; nam et Joannes Mariam commendans commemoravit antequam veniret in Bethaniam: "Erat (inquit, cap. 11) languens Lazarus in Bethania de castello Marie, et Marthæ sororis ejus. Maria autem erat quæ unxit Dominum unguento, et extersit pedes ejus capillis suis, cujus frater Lazarus infirmabatur." Jam itaque hoc Maria fecerat. Quod autem in Bethania rursus fecit, aliud est quod ad Lucæ narrationem non pertinet, sed pariter narratur a tribus, Joanne scilicet, Matthæo et Marco. Quod autem Matthæus et Marcus caput Domini unguento illo perfusum dicunt, Joannes autem pedes, ostenditur non esse contrarium, si accipiamus non solum caput, sed et pedes Domini perfudisse mulierem: nisi forte quoniam Marcus fracto alabastro perfusum caput commemorat, tam quique calumniosus est ut aliquid in vase fracto neget remanere potuisse, unde etiam pedes Domini perfunderet. Ille autem qui sic calumniatur, prius accipiat perfusus pedes antequam illud fractum esset, ut in integro remaneret unde etiam caput perfunderetur, ubi fractura illa lotum effuderat. AUGUSTINUS de doctr. Christ. (lib. 8, cap. 12). Neque ullo modo quicquam fieri crediderit Domini pedes ita unguento pretioso a muliere perfusos ut luxuriosorum et nequam hominum solent. In omnibus enim talibus non usus rerum, sed libido utentis in culpa est. Quisquis enim rebus sic utitur ut metas consuetudinis bonorum inter quos versatur excedat; aut aliquid significat, aut flagitiosus est. Itaque quod in aliis personis plerumque flagitium est, in divina vel prophetica persona magnæ cujusdam rei signum est. Odor enim bonus fama bona est, quam quisquis bonæ vitæ operibus habuerit, dum vestigia Christi sequitur, quasi pedes ejus pretiosissimo odore perfundit. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 78). Sed hoc videri potest esse contrarium quod Matthæus et Marcus posteaquam dixerunt

pascha post bīdūm futurum, deinde commemoraverunt quod erat Jesus in Bethania, ubi de unguento eadem narraturus Joannes dicit, c. 12: "Ante sex dies paschæ." Sed qui ita moventur, non intelligunt Matthæum et Marcum illud quod in Bethania de unguento factum erat, recapitulando posuisse. Non enim quisquam eorum cum dixisset post bīdūm pascha futurum, sic adjunxit ut diceret: Post hæc cum esset Bethaniæ. CHRYSOSTOMUS in hom. 81. Sed quia discipuli audierant Magistrum dicentem, supra 9: *Misericordiam volo et non sacrificium*, apud se cogitabant: Si holocausta non acceptat, multo minus olei hujusmodi usum; unde sequitur: *Videntes autem discipuli indignati sunt, dicentes: Ut quid perditio hæc? Potuit enim istud venundari multo, et dari pauperibus.* Hieronymus (super *Videntes autem discipuli*). Scio quosdam hunc locum calumniari, quare Joannes Judam solum dixerit contristatum, eo quod loculos tenuerit et fur ab initio fuerit, et Matthæus scribat omnes discipulos indignatos, nescientes tropum qui vocatur συλλήψις, syllipsis, quo et pro multis unus, et pro uno multi soleant appellari: nam et Paulus in epistola ad Hebræos c. 11 dicit, "Secti sunt," cum unum tantummodo, scilicet Isaiam, sectum autemet. AUGUSTINUS de cons. Evang. (1.2, c. 79). Potest etiam intelligi, quod et alii discipuli aut senserunt hoc, aut dixerunt, aut eis Juda dicente persuasum sit, atque omnium voluntatem Matthæus et Marcus etiam expresserint; sed Judas propterea dixerat quia fur erat, ceteri vero propter pauperum curam: Joannes autem de solo illo id commemorare voluit, ejus ex hac occasione furandi consuetudinem credidit intimandam. CHRYSOSTOMUS in homilia 81. Discipuli ergo ita existimabant; sed Dominus mentem mulieris videns permittit, multa enim erat ejus religio, et ineffabile studium: idcirco condescendens concessit super caput suum unguentum effundi. Sicut enim Pater ejus odorem victimæ et fumum patiebatur; ita et Christus mulierem devote ungentem, ejus discipuli mentem nesciebant, querelam facientes; unde sequitur: *Sciens autem Jesus ait illis: Quid molesti estis huic mulieri?* REMIGIUS. Per quod aperte ostendit quod Apostoli aliquid molesti

locuti fuerant adversus eam. Pulchre autem subdit: *Opus bonum operata est in me*; ac si dicat: Non est perditio unguenti, sicut vos dicitis; sed opus bonum, idest pietatis et devotionis obsequium. CHRYSOSTOMUS, homil. 80. Ideo autem non simpliciter dixit, *Bonum opus operata est in me*; sed prius posuit, *Quid molesti estis huic mulieri?* erudiens nos quodcumque geritur bonum a quocumque, etsi non valde diligenter factum fuerit, suscipere et augere et fovere, et non ex principio omnem diligentiam expetere. Quisquis enim eum interrogasset antequam fecisset hoc mulier, non mandasset hoc fieri: sed post effusum unguentum non habebat locum discipulorum increpatio; et ideo ipse, ut non obtunderet desiderium mulieris, omnia hæc in consolationem mulieris dixit.

Sequitur: *Nam pauperes semper habebitis vobiscum.* REMIGIUS. Ostendit enim Dominus his verbis quasi ex quadam ratione, quoniam non erant illi culpandi qui sibi adhuc in mortali corpore conversanti aliquid de suis facultatibus ministrarent: cum pauperes semper habendi essent in Ecclesia, quibus fideles cum vellent, benefacere possent; ipse vero brevi tempore corporaliter mansurus erat cum eis; unde sequitur, *Me autem non semper habebitis.* Hieronymus (super *Sciens autem Jesus ait illis*). Oritur autem hic questio, quare Dominus post resurrectionem dixerit ad discipulos, infra 28: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem mundi.* Et nunc loquitur: *Me autem non semper habebitis.* Sed mihi videtur in hoc loco de presentia dicere corporali, quod nequaquam cum eis ita futurus sit post resurrectionem quomodo nunc, in omni convictu et familiaritate. REMIGIUS. Vel solvitur ita ut intelligatur quod soli Judæ dictum sit; sed ideo non dixit, *Habetis, sed habebitis*, quia in persona Judæ omnibus imitatoribus illius dictum est. Ideo autem dicit, *Non semper*, cum nec ad tempus habeant: quia mali videntur habere Christum in presenti sæculo, quando miscent se membris Christi, et accedunt ad mensam ejus; sed non semper sic habebunt, quando solis electis dicturus est: *Venite, benedicti Patris mei*: supra 25.

Sequitur: *Mittens enim hæc unguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me*

fecit. Consuetudo erat illius populi ut corpora mortuorum diversis aromatibus condirentur, quatenus diutius illæsa conservarentur. Et quia futurum erat ut hæc mulier corpus Domini mortuum vellet perungere, et tamen non posset, quia resurrectione anticiparetur, idcirco divina providentia actum est ut vivum Domini corpus perungeret. Hoc est ergo quod dicit, *Mittens hæc*; idest, cum hæc mulier corpus meum vivum perungit, me morituum et sepeliendum ostendit. CHRYSOSTOMUS in homil. (81 in Matth.). Quia ergo sepulcrum et mortem commemoraverat, ut non videatur in tristitia mittere mulierem, rursus eam consolatur per ea quæ consequuntur: *Amen dico vobis: ubicumque prædicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicetur et quod hæc fecit in memoriam ejus.* RABANUS (hoc loco). Idest, in quocumque loco dilatabitur Ecclesia per totum mundum, dicetur et quod hoc fecit. Illud et appositum notat, quod sicut Judas contradicens adeptus est perfidie infamiam, sic et ista piæ devotionis gloriam. HIERONYMUS (super *Amen dico vobis*). Attende notitiam futurorum, quod passurus post biduum, et moriturus, sciat Evangelium suum in toto orbe celebrandum. CHRYSOSTOMUS in hom. 81. Ecce autem quod dixit, factum est; et ubicumque terrarum abieris, videbis hanc mulierem famosam effectam; quod virtus prædicantis effectit. Et regum quidem multorum et ducum victoriæ silentur: et multi qui civitates construxerunt, et gentes multas servituti subegerunt, neque ex auditu, neque ex nomine sunt cogniti: quoniam autem hæc mulier oleum effudit in domo leprosi cujusdam, duodecim viris præsentibus, hoc omnes concinunt per orbem terrarum; et tempus tantum pertransiit, et memoria ejus quod factum est non est tabefacta. Sed quare nihil speciale promisit mulieri, sed sempiternam memoriam? Quia ex his quæ dixit intelligi potuit: si enim opus bonum fecit, manifestum est quod et mercedem dignam suscipiet. HIERONYMUS (super *Cum Jesus esset in Bethania*). Mystice autem passurus pro omni mundo moratur in Bethania in domo obedientie, quæ quondam fuit Simonis leprosi. Simon quoque ipse obediens dicitur, qui juxta aliam intelligentiam mundus interpretari po-

test, in cujus domo curata est Ecclesia. ORIGENES (tract. 85 in Matth.). Oleum autem ubique in Scripturis aut opus misericordiæ intelligitur, quo lucerna verbi enutrita clarescit; aut doctrina, cujus auditu verbum fidei quod est accensum nutritur. Generaliter ergo omne quo quis ungitur, oleum appellatur, olei autem aliud est unguentum; item unguenti aliud est pretiosum: sic omnis actus justus opus bonum dicitur; operis autem boni aliud est quod facimus propter homines vel secundum homines; aliud quod propter Deum et secundum Deum. Item hoc ipsum quod facimus propter Deum, aliud proficit ad usum hominum, aliud tantum ad gloriam Dei: ut puta aliquis benefacit homini naturali justitia motus, non propter Deum, quomodo faciebant interdum et Gentes: opus illud oleum est vulgare, non magni odoris; et ipsum tamen acceptabile apud Deum, quoniam, ut dicit Petrus apud Clementem, opera bona quæ fiunt ab infidelibus in hoc sæculo eis prosunt, non in alio ad consequendum vitam æternam. Qui autem propter Deum faciunt, magis illis in illo sæculo proficit: hoc est unguentum boni odoris. Sed aliud fit ad utilitatem hominum, ut puta eleemosyna, et cetera hujusmodi. Hoc qui facit in christianos, pedes Domini ungit: quia ipsi sunt Domini pedes: quod præcipue solent facere poenitentes pro remissione peccatorum suorum. Qui autem castitati studet, et in jejuniis et in orationibus permanet, et ceteris quæ tantum ad gloriam Dei proficiunt: hoc est unguentum quod ungit Domini caput, et hoc est unguentum pretiosum, ex cujus odore tota repletur Ecclesia; et hoc est opus proprium non poenitentium, sed perfectorum. Aut doctrina, quæ necessaria est hominibus, hoc est unguentum quo pedes Domini unguntur: agnitio autem fidei, quæ ad solum pertinet Deum, est unguentum quo ungitur caput Christi, quo conselpimur Christo per baptismum in mortem. HILARIUS (can. 29 in Matth.). Mulier autem hæc in præfiguratione plebis Gentium est, quæ in passione Christi gloriam Deo reddidit: caput enim perunxit; caput autem Christi Deus est, nam unguentum, boni operis est fructus. Sed discipuli favore salvandi Israelis vendi hoc in usum pauperum dicunt

debuisset; pauperes autem Judæos fide indigentes, instinctu prophetico nuncupant, quibus Dominus ait plurimum esse temporis quo habere curam pauperum possent. Ceterum non nisi ex præcepto suo salutem Gentibus posse præstari, quæ secum, infuso mulieris hujus unguento, sunt conspultæ, quia regeneratio non nisi eum mortuis in baptismi professione reddetur; et ideo ubi prædicabitur hoc Evangelium, narrabitur opus ejus; quia cessante Israel, Evangelii gloria fide Gentium prædicatur.

4. GLOSSA. Posita occasione proditiōnis, consequenter de proditiōne Judæ agit Evangelista; unde dicit: *Tunc abiit unus de duodecim*. CHRYSOSTOMUS in homil. 81. Tunc scilicet quando hoc audiuit quoniam prædicabitur hoc Evangelium ubique: timuit enim: nam virtutis ineffabilis erat quod dictum est. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 80). Ita enim sermo dirigitur dicente Domino: *Scitis quia post biduum pascha fiet... tunc congregati sunt principes sacerdotum... tunc abiit unus de duodecim*. Inter illud enim quod dictum est, *Ne tumultus fieret in populo*, et hoc quod dicitur, *Tunc abiit unus de duodecim*, interpositum est illud de Bethania, quod recapitulando dictum est. ORIGENES (tractatu 85). Abiit autem adversus unum principem sacerdotum, qui factus fuerat sacerdos in æternum, ad multos principes sacerdotum, ut venderet pretio volentem redimere totum mundum. RANANUS (hoc loco). *Abiit* autem dicit, quia non coactus, non invitatus, sed sponte sceleratum inivit consilium. CHRYSOSTOMUS in homilia (81 in Matth.). Addit autem, *Unus de duodecim*, ac si diceret, de primo choro eorum qui sublimiter electi sunt; et ad designationem ejus adjungit: *Qui dicitur Judas Iscariotes*: erat enim et alius Judas, REMIGIUS. Iscariota namque fuit villa, unde ortus est isto Judas. LEO PAPA in serm. 9 de PASS. Qui non timoris perturbatione Christum deseruit, sed pecunie cupiditate distraxit: amore enim pecunie villis est omnis affectio, et anima lucri cupida, etiam pro exiguo perire non metuit; nullumque est justitiæ in illo corde vestigium in quo sibi avaritia facit habitaculum. Hoc perfidus Judas inebriatus veneno, dum sitit lucrum, ita stulto impius fuit ut Dominum venderet et

Magistrum: unde dixit principibus sacerdotum: *Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam?* HIERONYMUS (super *Quid vultis mihi dare*). Infelix Judas damnum quod ex effusione unguenti se facisse credebatur, vult Magistri pretio compensare; nec certam tamen postulat summam, ut saltem lucrosa videretur proditio; sed quasi vile tradens mancipium, in potestate omentum posuit quantum vellent dare. ORIGENES (tract. 85). Hoc autem faciunt omnes qui accipiunt aliquid corporalium aut mundanialium rerum ut tradant, et ejiciant ab anima sua Salvatorem et verbum veritatis quod erat in eis. Sequitur: *At illi constituerunt ei triginta argenteos*: tantam mercedem constituentem, quantos annos Saluator conversatus fuerat in hoc mundo. HIERONYMUS (super *Constituerunt ei triginta argenteos*). JOSEPH autem, non, ut putant multi juxta septuaginta Interpretes, triginta aurois venditus est, sed juxta hebraicam veritatem, triginta argenteis; neque enim poterat servus pretiosior esse quam dominus. AUGUSTINUS de QUEST. EVANG. (lib. 1, cap. 61). Quod autem Dominus triginta argenteis venditus est, significavit per Judam Judæos, iniquosque, qui persequentes carnalia et temporalia quæ ad quinque pertinent sensus corporis, Christum habere noluerant; et quia sexta mundi ætate fecerunt, sexies quinque eos quasi pretium venditi Domini acceperunt signatum est, et quia eloquium Domini argentum est, illi autem ipsam legem etiam carnaliter intellexerunt, tamquam in argento impresserant Mæcularis principatus imaginem, quam æmulo Domino tenuerunt.

Sequitur: *Et eundem quærebat opportunitatem ut eum traderet*. ORIGENES (tractatu 85). Qualem autem opportunitatem quærebat Judas, Lucas manifestius explanat dicens, cap. 22: "Et quærebat opportunitatem ut traderet eum sine turba;" id est, quando populus non erat circa eum, sed secretis oratibus cum discipulis; quod et fecit, tradens eum post cenam, cum secretus esset in prædio Gethsemani; et inde usque nunc opportunitas ista videtur his qui volunt prodere Dei verbum in tempore persecutionis, quando multitudo credentium non est circa verbum veritatis.

5. GLOSSA. Prosecutus fuerat Evange-

lista de his quæ erant præambula ad Christi passionem, scilicet de prænuntiatione passionis, de consilio principum et de tractatu proditionis: nunc autem tempus et seriem passionis incipit prosequi, dicens, *Primam autem die azymorum*. Hieronymus (super *Prima die*). Prima dies azymorum quatuordecima dies mensis primi est, quando agnus immolatur, et luna plenissima est, et fermentum abiecitur. REMIGIUS. Et notandum, quod apud Judæos primo die pascha celebratur, reliqui vero septem sequentes dies azymorum vocabantur: sed nunc dies azymorum dicitur pro die pasche. CHRYSOSTOMUS in homil. 81. Vel hanc primam diem azymorum dicit, quia septem dies azymorum erant: assueverunt enim Judæi a vespere semper numerare diem; unde hujus diei facit mentionem, secundum quam in vespere pascha erat immolandum, quod quinta feria fuit. REMIGIUS. Sed forte dicit aliquis: Si ille typicus agnus figuram hujus veri agni gestabat, quare non ea nocte passus est Christus quando solebat agnus immolari? Sed sciendum, quia eadem nocte mysteria sanguinis et corporis sui discipulis celebranda tradidit; et sic tentus et ligatus a Judæis, suæ immolationis, idest passionis, sacravit exordium. Sequitur: *Accesserunt ad Jesum discipuli dicentes: Ubi vis paremus tibi comedere pascha?* Inter eos autem discipulos qui accesserunt ad Jesum interrogantes, et Judam fuisse æstimo proditorem. CHRYSOSTOMUS in homil. 82. Ex hoc autem manifestum est quoniam non erat ei domus neque tugurium: ego autem æstimo neque discipulos habuisse: profecto enim eum illuc rogassent venire.

Sequitur: *At Jesus dixit: Ite in civitatem ad quemdam*. AUGUSTINUS de cons. Evangel. (lib. 2, cap. 80). Eum scilicet quem Marcus et Lucas dicunt patrem familias vel dominum domus. Quod ergo interposuit Matthæus, *Ad quemdam*, tamquam ex persona sua studio brevitatis illud compendio voluit inseinuare: nam neminem sic loqui ut dicat: *Ite ad quemdam*, quis nesciat? Ac per hoc cum Matthæus verba Domini posuisset dicentis, *Ite in civitatem*, interposuit ipse, *Ad quemdam*: non quia ipse Dominus hoc dixerit; sed ut ipse nobis insinuaret tacito nomine, fuisse quemdam in civi-

tate ad quem Domini discipuli mittebantur, ut prepararent pascha: manifestum est enim discipulos a Domino non ad quemlibet, sed ad quemdam hominem, idest ad certum aliquem missos esse. CHRYSOST. in hom. 82. Vel dicendum, quod per hoc quod dicit, *Ad quemdam*, ostendit quod ad ignotum hominem mittit, monstrans hinc quoniam poterat non pati. Qui enim menti hujus persuasit ut eos susciperet, quid non utique operatus esset in his qui eum crucifigebant, si tamen voluisset non pati? Ego autem non hoc admiror solum quoniam eum suscepit, ignotus existens: sed quoniam suscipiendo Christum, multorum odium contempsit. HILARIUS (canone 80). Vel ideo hominem cum quo pascha celebraturus esset non nominat, nondum enim Christiani nomine hunc credentibus erat prestitus. RABANUS (super *Ite in civitatem*). Vel nomen prætermittit, ut omnibus verum pascha celebrare volentibus, Christumque hospitio suæ mentis suscipere, danda facultas designetur. Hieronymus (ibid.). In hoc etiam morem veteris testamenti nova Scriptura conservat: frequenter enim legimus: Dixit ille illi, et in loco illo et illo; et tamen nomen personarum locorumque non ponitur. Sequitur: *Illi dicite ei: Magister dicit: Tempus meum prope est*. CHRYSOSTOMUS in hom. 82. Hoc autem dixit discipulis, passionem commemorans, ut ex multiplici passionis enuntiatione exercitati meditarentur quod futurum erat; simul autem demonstrans quod volens ad passionem venit. Sequitur: *Apud te facio pascha*: in quo demonstrat quoniam usque ad ultimum diem non erat contrarius legi. Addidit autem, *Cum discipulis meis*, ut sufficiens fieret præparatio, et ut ille ad quem mittebat non existimaret eum occultari velle.

Sequitur: *Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Jesus, et paraverunt pascha*. ORIGENES (tract. 85). Forsitan autem aliquis requirit, ex eo quod Jesus celebravit more Judaico pascha, quia convenit et nos imitatores Christi similiter facere: non considerans quod Jesus factus est sub lege, non ut eos, qui sub lege erant, sub lege relinqueret, sed ut ex lege educeret: quanto ergo magis non convenit illos introire in legem, qui prius fuerant extra le-

gem? Sed spiritualiter celebrantes quæ in lege corporaliter celebranda mandantur, ut in azymis sinceritatis et veritatis celebremus pascha, secundum voluntatem agni dicentis, Joan. 6: "Nisi manducaveritis carnem meam, et biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam in vobis."

6. HIERONYMUS (super *Amen dico vobis*). Quia supra Dominus de passione sua prædixerat, nunc etiam de proditore prædicit, dans ei poenitentiae locum, ut cum intelligeret sciri cogitationes suas et occulta cordis consilia, poeniteret eum facti sui; unde dicitur: *Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim discipulis suis*. REMIGIUS. Cum duodecim dicit, quia Judas adhuc erat in numero qui jam recesserat merito. HIERONYMUS. Omnia enim sic agit Judas ut tollatur suspicio proditoris. REMIGIUS. Et notandum quia pulvere vespere facto discubuisse dicitur, quoniam ad vespere agnus immolari solebat. RABANUS. Ideo etiam vespere discubuit cum discipulis, quia in passione Christi, quando verus sol ad occasum properavit, refectio æterna omnibus fidelibus præparata fuit. CHRYSOSTOMUS in hom. 82. Designat autem Evangelista quod comedentibus illis disputat Jesus de traditione Judæ, ut et a tempore et a mensa ostendat malitiam proditoris; et ideo sequitur: *Et edentibus illis, dixit: Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est*. LEO Papa in serm. 7 de Pass. In quo notam sibi esse proditoris sui conscientiam demonstravit, non aspera ac aperta impium increpatione confundens, sed levi et tacita admonitione conveniens, ut facilius corrigeret poenitudo quem nulla deformasset abjectio. ORIGENES (tract. 35). Vel dixit generaliter, ut testimonio percussu cordis singulorum qualitas probaretur, et ut Judæ ostenderet malitiam, qui nec cognitori consiliorum suorum credebatur; esto quia in primis putavit latere quasi hominem, qui postquam vidit conscientiam suam positam in verbis ipsius, quorum primum infidelitatis erat, secundum impudentiæ: et ut etiam discipulorum ostenderet bonitatem, quia plus credebant verbis Christi quam conscientiae suæ; unde sequitur: *Et contristati valde cæperunt singuli dicere: Numquid ego sum, Domine?* Unusquisque e-

nim discipulorum sciebat ex his quæ docuerat Jesus, quoniam ad malum vertibilis est humana natura, et in colluctatione adversus rectores hujus mundi tenebrarum; et propter hanc causam unusquisque eorum timens interrogavit: unde et de omnibus futuris timendum est nobis infirmis. Videns autem Dominus de seipsis timentes discipulos, demonstravit proditorem inditio prophetica vocis dicentis, Psal. 40: "Qui manducavit panem mecum, ampliavit adversum me supplantationem; unde sequitur: *At ipse respondens ait: Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet*. HIERONYMUS (super *Qui intingit mecum manum*). O mira Domini patientia! prius dixerat, *Unus vestrum me tradet*: perseverat proditor in malo: manifestius arguit, et tamen nomen proprium non designat. Judas enim, ceteris contristatis et retrahentibus manum, et interdicentibus cibos ori suo, temeritate et impudentia qua proditurus erat, etiam manum cum magistro mittit in paropsidem, ut audacia bonam conscientiam mentiretur. CHRYSOSTOMUS in homilia 82. Mihi autem videtur et hoc Christum fecisse, quod scilicet Judas cum eo in paropside intingeret, magis eum confundens, et in amorem suum attrahens. RABANUS. Quod autem dicit hic Matthæus, *In paropside*, Marcus dicit, "In catino." Paropside enim est vas escarum quadrangulatum a paribus assibus, idest æquis lateribus, dictum: catinum vero vas fictile aptum ad immittendum liquorem: et potuit fieri ut in mensa vas fictile quadrangulatum contineretur. ORIGENES (tract. 35). Hæc est autem propria consuetudo hominum nimis malorum, ut post salem et panem insidentur hominibus, maxime nihil inimicitiae ab eis habentibus. Si autem et post spirituales mensam, abundantius videbis multitudinem malitiae ejus, non recordatus nec in corporalibus bonis magistri dilectionem, nec in spiritualibus doctrinam. Tales sunt omnes in Ecclesia qui insidiantur fratribus suis, cum quibus ad eandem mensam corporis Christi frequenter simul fuerunt. HIERONYMUS. Judas autem nec primo nec secundo correctus, a prodicione retrahit pedem; sed patientia Domini nutrit impudentiam suam; et ideo poena prædicitur, ut quem pudor non

vic erat, corrigan denuntiata supplicia; unde sequitur: *Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de illo.* REMIGIUS. Humanitatis namque est ire et redire; divinitatis semper manere et esse; et quia humanitas pati potuit et mori, ideo pulchre dicitur Filius hominis abire. Aperte etiam dicit, *Sicut scriptum est de eo*: quoniam quaecumque passus est, prius a Prophetis praedicta sunt. CHRYSOSTOMUS in homil. 82. Hoc autem dixit ad consolandum discipulos, ut non existimarent infirmitatis id esse quod passurus erat; et ut etiam corrigeret proditorem. Quamvis autem scriptum fuerit passurum esse Christum, nihilominus tamen incusatur Judas; non enim traditio Judae salutem nostram operata est, sed sapientia Christi, qui aliorum nequitias ad id quod nobis expediebat utebatur; unde sequitur: *Vae autem homini illi per quem Filius hominis tradetur.* ORIGENES (tract. 35). Non autem dixit, *Vae homini illi a quo traditur*, sed *per quem tradetur*: ostendens alterum a quo tradebatur, id est a diabolo; ipsum autem Judam ministrum esse traditionis. Vae autem omnibus traditoribus Christi; quicumque enim discipulos Christi tradit, ipsum Christum tradit. REMIGIUS. Vae etiam erit omnibus qui maligna conscientia et polluta ad mensam Christi accedunt: quamvis enim Christum non tradant Judaeis crucifigendum, tradunt tamen suis iniquis membris sumendum: et ad majorem exaggerationem subdit: *Bonum erat illi si natus non fuisset homo ille.* HIERONYMUS (super Bonum erat ei si natus non fuisset). Non autem ideo putandum est ante fuisse quam nasceretur, quia nulli possit esse bene, nisi ei qui fuerit; sed simpliciter dictum est multo melius esse non subsistere, quam male subsistere. AUGUSTINUS de quest. Evang. (lib. 1, cap. 40). Et si quispiam contendit aliquam vitam esse ante istam, non Judae tantum ut non nasceretur, sed nulli expedire convincitur. An diabolo dicit non expedire nasci, scilicet ad peccatum? An etiam bonum erat illi ut Christo non nasceretur per vocationem, ne esset apostata? ORIGENES (tractatu 35). Judas autem post omnium Apostolorum interrogationes, et post Christi narrationem de ipso, vix aliquando et ipse interrogavit versuto

consilio, ut similia ceteris interrogando celaret prodicionis consilium: nam vera tristitia non sustinet moram; unde sequitur: *Respondens autem Judas, qui tradidit eum, dixit: Numquid ego sum, Rabbi?* HIERONYMUS (super hoc verbo). In quo blandientis fingit affectum, sive incredulitatis signum. Ceteri enim, qui non erant prodituri, dicunt, *Numquid ego sum, Domine?* Iste qui proditurus erat, non Dominum, sed Magistrum vocat; quasi excusationem habeat, si Domino denegato, saltem Magistrum prodiderit. ORIGENES (tractatu 35). Vel hoc ipsum quasi subsannans dicit, quia vocabatur Magister, cum non esset hoc vocabulo dignus. CHRYSOSTOMUS in homil. 82. Quamvis autem Dominus poterat dixisse: *Argentum es pactus accipere, et adhuc audes interrogare?* sed nihil horum dixit mitissimus Jesus, nobis terminos et regulas praefigens; sequitur enim: *Et ait illi, Tu dixisti.* REMIGIUS. Quod sic potest intelligi: Tu dicis, et verum dicis; sive tu dixisti, et non ego: ut adhuc ei locus poenitentiae concederetur, dum non apertius ejus perversitas manifestaret. RABANUS (super *Numquid ego sum, Rabbi?*). Potuit hoc etiam sic dici a Juda, et a Domino responderi, ut non omnes adverterent quod dictum erat.

7. HIERONYMUS (super *Cenantibus autem eis*). Postquam typicum pascha fuerat impletum, et agni carnes cum Apostolis comederat, ad verum paschae transgreditur sacramentum; ut quomodo omni praefiguratione ejus Melchisedech summi Dei sacerdos, panem et vinum offerens fecerat, ipse quoque in veritate sui corporis et sanguinis representaret; unde dicitur: *Cenantibus autem illis.* AUGUSTINUS ad Januarium (epistola 118). In quo liquido apparet, quando primo acceperunt discipuli corpus et sanguinem Domini, non eos accepisse jejunos. Numquid tamen propterea calumniandus est ritus universae Ecclesiae, quod a jejunis semper accipitur? Placuit enim Spiritui sancto ut in honorem tanti sacramenti in os christiani prius dominicum corpus intraret quam ceteri cibi. Salvator namque quo vehementius commendaret mysterii hujus altitudinem, ultimum hoc voluit infigere cordibus et memoriae discipulorum, a quibus ad passionem digressu-

rus erat; et ideo non præcepit quod deinceps ordine sumeretur, ut Apostolis, per quos Ecclesiam dispositurus erat, servaret hunc locum. GLOSSA. Sub alia tamen specie carnem et sanguinem suum tradidit Christus, et deinceps sumendum instituit, ut fides haberet meritum, quæ de his est: quæ non videntur. AMBROSIIUS de Sacramentis (lib. 4, cap. 4). Et ut nullus horror crucioris sit, et pretium tamen operetur redemptionis. AUGUSTINUS super Joan. (tract. 26). Commendavit autem Dominus corpus et sanguinem suum in eis rebus quæ ad unum aliquid rediguntur ex multis. Panis namque in unum ex multis granis conficitur, vinum vero in unum ex multis acinīs confluit: ita Dominus Jesus Christus nos signavit, et mysterium pacis ac unitatis nostræ in sua mensa consecravit. REMIGIUS. Aptè etiam fructum terræ obtulit, ut per hoc demonstraret quia ad hoc venerat ut illam maledictionem auferret, quæ maledicta est terra propter peccatum primi hominis. Congruenter etiam jussit offerri quæ de terra nascuntur et pro quibus homines maxime laborant, ut non esset difficultas in acquirendo, et homines de labore manuum suarum sacrificium Deo offerrent. AMBROSIIUS de Sacramentis (lib. 4, cap. 3). Ex hoc autem accipe anteriora esse mysteria christianorum quam Judæorum. Obtulit enim Melchisedech panem et vinum, similis per omnia. Filio Dei, cui dicitur, Psal. 109: "Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech: „ de quo et hic dicitur: *Accipit Jesus panem*. GLOSSA. Quod de pane frumenti intelligi debet: grano enim frumenti se comparavit Dominus dicens, Joan. 12: "Nisi granum frumenti cadens in terram, etc." Talis etiam panis competit sacramento, quia ejus usus est communio: nam alii panes propter ejus defectum fiunt. Quia vero Christus usque ad ultimum diem demonstravit se non esse contrarium legi, ut supra ex verbis Chrysostomi habitum est, in vespera vero quando pascha immolabatur secundum legis præceptum azyma comedendum erat, et omne fermentatum abjiciendum, manifestum est quod panis iste quem Dominus accepit ut discipulis traderet, azymus fuit. GREGORIUS in Registro. Solutum autem nonnullos movere quod in

Ecclesia alii offerunt panes azymos, alii fermentatos. Ecclesia namque Romana offert azymos panes, propterea quod Dominus sine ulla commixtione suscepit carnem; alia vero Ecclesia offerunt fermentatum pro eo quod Verbum Patris indutum est carne, et est verus Deus et verus homo: nam et fermentum commiscetur farinæ: sed tamen tam azymum quam fermentatum dum sumimus, unum corpus Domini nostri Salvatoris efficimur. AMBROSIIUS de Sacramentis (lib. 4, c. 4). Iste autem panis ante verba sacramentorum, panis est usitatus; ubi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi. Consecratio autem quibus verbis est, et quibus sermonibus, nisi Domini Jesu? Si enim tanta vis est in ejus sermone ut inciperent esse quæ non erant; quanto magis operatorius est ut sint quæ erant, et in aliud commutentur? Si enim operatus est sermo cælestis in aliis rebus, non operatur in cælestibus sacramentis? Ergo ex pane corpus fit Christi, et vinum fit sanguis consecratione verbi cælestis. Modum requiris? Accipe. Consuetudo est ut non generetur homo nisi ex viro et muliere: sed quia voluit Dominus, de Spiritu sancto et Virgine natus est Christus. AUGUSTINUS de verb. Domini. Sicut ergo per Spiritum sanctum vera caro sine coitu creatur, ita et per eundem substantia panis et vini, idest corpus Christi et sanguis consecratur; et ideo quia verbo Domini fit prædicta consecratio, subditur, *Benedixit*. REMIGIUS. Per hoc etiam monstravit quia humanam naturam, una cum Patre et Spiritu sancto, gratia divinæ virtutis implevit, et æternæ immortalitatis munere ditavit. Sed ut monstraret quia corpus ejus non absque sua voluntate subjectum erat passioni, subditur, *Ac fregit*. AUGUSTINUS in lib. sentent. Prosperi. Cum enim frangitur hostia, dum sanguis de calice in ora fidelium funditur, quid aliud quam dominici corporis immolatio in cruce, ejusque sanguinis effusio de latere designatur? DIONYSIUS in eocl. Hierar. (cap. 8, versus fin.). In hoc etiam ostenditur quod unum et simplex Dei Verbum per humanationem compositum et visibile ad nos pervenit, et ad se nostram societatem benigne peragens, spiritualium bonorum distributorum nos participes fo-

cit: unde sequitur, *Deditque discipulis suis*. LEO Papa in serm. 7 de Pass. Nec ab hoc quidem mysterio traditore submoto, ut ostenderetur Judas nulla injuria exasperatus, qui impietate voluntaria erat præscitus. AUGUSTINUS super Joan. (tract. 26). De uno enim pane et Petrus accepit et Judas; sed Petrus accepit ad vitam, Judas ad mortem. CHRYSOSTOMUS in homil. 88. Et hoc Joannes ostendit dicens, quoniam post hæc intravit in eum satanas. Etenim majus ei peccatum est factum, et quoniam cum tali mente ad mysteria accessit, et quoniam cum accessisset, non factus est melior neque timore, neque beneficio, neque honore. Christus autem non prohibuit eum, quamvis omnia noverit, ut discas quoniam nihil dereliquit eorum quæ in correptionem conveniunt. REMIGIUS. In hoc etiam facto reliquit exemplum Ecclesiæ, ut neminem a societate sui, neque a communione corporis et sanguinis Domini segreget, nisi pro aliquo manifesto et publico crimine. HILARIUS (can. 30 in Matth.). Vel sine Juda, Pascha, accepto calice et fracto pane, conficitur: dignus enim æternorum sacramentorum communione non fuerat. Discessisse autem eum hinc intelligitur quod cum turbis reversus ostenditur.

Sequitur: *Et ait: Accipite et comedite*. AUGUSTINUS (de verb. Dom.). Invitat Dominus servos, ut præparet eis cibum seipsum. Sed quis audeat manducare Dominum suum? Et quidem quando manducatur reficit, sed non deficit: vivit manducatus, quia surrexit occisus: nec quando manducatur, partes de illo facimus; et quidem in sacramento sic fit. Norunt fideles quemadmodum manducant carnem Christi: unusquisque partem suam accipit. Per partes manducatur in sacramento, et integer manet: totus in celo, totus in corde tuo. Ideo autem ista dicuntur sacramenta, quia in eis aliud videtur, et aliud intelligitur: quod videtur, habet speciem corporalem; quod intelligitur, fructum habet spirituales. AUGUSTINUS super Joan. (tract. 27). Carnem autem Christi non edamus tantum in sacramento, quod et multi mali faciunt; sed usque ad spiritus participationem manducemus, ut in Domini corpore tanquam membra maneamus, ut ejus spiritu ve-

getemur. AMBROSIIUS de Sacramentis (l. 4, c. 5). Ante enim quam consecratur, panis est; ubi autem verba Christi accesserint dicentis, *Hoc est corpus meum*, corpus Christi est.

8. REMIGIUS. Quia corpus suum sub specie panis Dominus discipulis dederat, pulchre etiam calicem sui sanguinis tradit eisdem; unde dicitur: *Et accipiens calicem, gratias egit*: in quo demonstrat quantum de nostra salute gratuletur, pro quibus etiam sanguinem suum funderet. CHRYSOSTOMUS in hom. (88 in Matth.). Ideo etiam gratias egit ut nos doceret qualiter oporteret nos hoc mysterium perficere: et etiam monstravit quoniam ad passionem non venit nolens. Erudit enim nos quodcumque patimur cum gratiarum actione ferre, et etiam ex hoc bonam spem nobis dedit. Si enim figura hujus sacrificii, scilicet immolatio agni paschalis, facta est liberatio populi ab Ægyptiaca servitute; multo magis veritas liberabit orbem terrarum. Sequitur: *Et dedit illis, dicens, Bibite ex hoc omnes*. Ne autem hæc audientes turbarentur, primum ipse sanguinem suum bibit, inducens eos sine turbatione ad communionem mysteriorum. HIERONYMUS contra Helvidium. Sic igitur Dominus Jesus fuit conviva et convivium, ipse comedens et qui comeditur.

Sequitur: *Hic est sanguis meus novi testamenti*. CHRYSOSTOMUS in homilia 88. Hoc est, annuntiationis legis novæ: hoc enim promittebat vetus testamentum quod continet novum: sicut enim vetus testamentum habuit sanguinem vitulorum et ovium, ita novum habet sanguinem dominicum. REMIGIUS. Sic enim legitur Exod. 24, quia accepit Moyses sanguinem agni, et misit in craterem, et intincto fasciculo hyssopi aspersit populum, dicens: "Hic est sanguis testamenti quod mandavit ad vos Deus." CHRYSOSTOMUS in homil. 88. Sanguinem autem nominans, et passionem suam prænuntiat, dicens, *Qui pro multis effundetur*. Et rursus dicit mortis causam, cum subdit, *In remissionem peccatorum*, quasi dicat: Sanguis agni in Ægypto effusus est pro salute primogenitorum populi Israelis, hic autem in remissionem peccatorum. REMIGIUS. Et notandum, quia non ait Pro paucis, aut pro omnibus, sed *Pro multis*; quia non ve-

nerat unam tantum gentem redimere, sed multos de omnibus gentibus. CHRYSOSTOMUS in hom. 88. Hoc autem dicens ostendit quod passio ejus mysterium est salutis humane, per quod etiam discipulos consolatur. Et sicut Moyses ait, Exod. 12: "Hoc erit vobis memoriale sempiternum: ita et ipse dixit, ut Lucas refert, cap. 22: "Hoc facite in meam commemorationem." REMIGIUS. Non solum autem panem, sed etiam vinum offerendum docuit, ut esurientes et sitientes justitiam his mysteriis doceret esse recreandos. GLOSSA. Sicut enim corporalis refectio fit per cibum et potum, ita sub specie cibi et potus nobis spirituales refectionem Dominus præparavit. Conveniens etiam fuit ad signandam dominicam passionem, ut sub duplici specie hoc sacramentum institueretur. In passione enim sanguinem suum effudit, et sic sanguis ejus fuit a corpore separatus. Oportuit ergo ad dominicam passionem representandam, seorsum proponi panem et vinum, quæ sunt corporis et sanguinis sacramentum. Sciendum tamen est, quod sub utraque specie totus Christus continetur: sub specie quidem panis simul sanguis cum corpore, et sub specie vini simul corpus cum sanguine. AMBROSIVS in Epist. ad Corinth. Ideo etiam in duabus speciebus celebratur: valet enim ad tuitionem corporis et animæ quod percipimus. CYPRIANVS ad Cæcilium (epist. 3 lib. 2). Calix vero Domini non est aqua sola et vinum solum, nisi utrumque miscetur; quomodo nec corpus Domini potest esse farina sola, aut aqua sola, nisi utrumque fuerit adunatum. AMBROSIVS de Sacramentis (lib. 5, capit. 1). Si autem Melchisedech panem et vinum obtulit, quid sibi vult aquæ mixtio? Accipe rationem. Tetigit Moyses petram, et petra undam maximam fudit; petra autem erat Christus, et unus de militibus lancea tetigit latus Christi, et de latere ejus aqua fluxit et sanguis; aqua ut mundaret, sanguis ut redimeret. REMIGIUS. Sciendum etiam, quod, ut Joannes dicit, aquæ multæ populi sunt. Et quia nos oportet semper manere in Christo, et Christum in nobis, vinum aquæ mixtum offertur, ut ostendatur quia caput et membra, idest Christus et Ecclesia, unum sunt corpus; vel ut demonstraretur quia nec Christus passus

est absque amore nostræ redemptionis, nec nos salvari possumus absque illius passione. CHRYSOSTOMUS in hom. 88. Quia vero de passione et cruce eis locutus erat, consequenter eum qui de resurrectione est sermonem inducit, dicens: *Dico autem vobis, non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei.* Regnum autem resurrectionem suam nominat. Ideo autem hoc de resurrectione dixit, quod scilicet cum Apostolis esset bibiturus, ne aliqui existimarent phantasiam esse resurrectionem; et ideo persuadente hominibus de Christi resurrectione dixerunt, Act. 10: "Simul comedimus et bibimus cum eo, postquam resurrexit a mortuis." Per hoc ergo ostendit quod videbunt eum suscitatum, et cum ipsis rursus erit. Quod autem dicit, *Novum*, clare intelligendum est nove, idest novo modo, non quasi corpus passibile habens, et indigens cibo: non enim post resurrectionem comedit et bibit quia cibo indigeret, sed propter resurrectionis certitudinem. Quia vero sunt quidam hæretici in sacris mysteriis aqua utentes, non vino, demonstrat per hæc verba quoniam et cum sacra mysteria tradidit, vinum dedit, quod et resuscitatus bibit: propter hoc dicit, *Ex hoc genimine vitis; vitis enim vinum, non aquam generat.* HIERONYMUS (super *Non bibam de genimine vitis*). Vel aliter. De carnalibus Dominus transit ad spiritualia. Quod vinea de Ægypto transplantata populus sit Israel, sacra Scriptura testatur. Dicit ergo Dominus se de hac vinea nequaquam esse bibiturum, nisi in regno Patris. Regnum Patris fidem puto esse credentium. Ergo cum Judæi regnum receperint Patris, tunc de vino eorum Dominus bibet. Attende autem quod dicat, *Patris*, et non *Dei*: omnis enim pater nomen est filii; ac si diceret, cum crediderint in Deum Patrem, et adduxerit eos Pater ad Filium. REMIGIUS. Vel aliter. *Non bibam de genimine vitis hujus*; idest, non ultra synagoge carnalibus oblationibus delectabor, in quibus illa paschalis agni immolatio præcipuum locum tenere solebat. Adhuc autem tempus meæ resurrectionis, et dies in quo in regno Patris constitutus, idest gloria æternæ immortalitatis sublimatus, *vobiscum illud bibam no-*

vinum, hoc est de salvatione illius populi jam renovati per aquam baptismatis, quasi novo gaudio lætabor. AUGUSTINUS de Quest. Evang. (lib. 1, cap. 42). Vel aliter. Cum dicit, *Bibam illud novum*, vult intelligi hoc vetus esse. Quia ergo de propagine Adam, qui vetus homo appellatur, corpus suscepit, quod in passione morti traditurus erat (unde etiam per vini sacramentum commendavit sanguinem suum); quid aliud novum vinum quam immortalitatem renovandorum corporum intelligere debemus? Quod autem dicit: *Vobiscum bibam*, etiam ipsis resurrectionem corporum ad induendam immortalitatem promittit: *Vobiscum* enim non ad idem tempus, sed ad eandem innovationem esse dictum accipiendum est: nam et nos dicit Apostolus resurrexisse cum Christo, ut spes rei futuræ jam lætitiā præsentem afferat. Quod autem *de hoc genimine vitis* etiam illud novum esse dicit; significat utique eadem corpora resurrectione secunda innovationem cælestem, quæ nunc secundum terrenam vetustatem sunt moritura. HILARIUS (can. 30 in Matth.). Videtur autem ex hoc quod Judas cum eo non biberit, quia non erat bibiturus in regno: cum universos tunc bibentes ex vitis istius fructu, bibituros secum postea polliceretur. GLOSSA. Sed sustinendo aliorum sanctorum sententiam, quod scilicet Judas sacramenta receperit a Christo, dicendum est, quod hic dicit, *Vobiscum*, ad plures eorum, non ad omnes referendum esse.

9. ORIGENES (tr. 35 in Matth.). Discipulos qui acceperant benedictionis panem, et biberant calicem gratiarum actionis, docebat Dominus pro his omnibus hymnum dicere Patri; unde dicitur: *Et hymno dicto exierunt in montem Oliveti*: ut de alto transirent ad altum, quia fidelis non potest aliquid agere in convalle. CHRYSOSTOMUS in hom. 83. Audiant quicumque, veluti porci, simpliciter manducantes cum ebrietate surgunt, cum deceret gratias agere, et in hymnum mensam desinere. Audiant quicumque ultimam orationem in sacris mysteriis non expectant: ultima enim oratio Missæ illius hymni est signum. Gratias ergo egit antequam sacra mysteria discipulis daret, ut et nos gratias agamus; hymnum dixit postquam dedit, ut

et nos hoc ipsum faciamus. HIERONYMUS (super *Et hymno dicto exierunt*). Juxta hoc exemplum Salvatoris, qui pane Christi et calice saturatus et inebriatus fuerit, potest laudare Deum, et conscendere montem Oliveti, ubi laborum refectione dolorisque solatium et veri luminis notitia est. HILARIUS (can. 30). Per hoc etiam ostendit quod homines consummati in universis divinarum mysteriorum virtutibus, gaudio exultationeque communi in cælestem gloriam effeuntur. ORIGENES (tract. 35). Aptè etiam mons misericordiæ est electus, ubi pronuntiaturus fuit scandalum infirmitatis discipulorum, jam tunc paratus ut non repelleret discipulos discedentes, sed ut reciperet revertentes; unde sequitur: *Tunc dixit illis Jesus: Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte*. HIERONYMUS (super *Tunc dicit illis Jesus*). Prædicit quidem quod passuri sunt, ut cum passi fuerint non desperent salutem, sed agentes poenitentiam, liberentur. CHRYSOSTOMUS in hom. 83. In quo etiam docet nos, quales ante crucem fuerunt discipuli, et quales post crucem. Etenim qui neque cum Christo, dum crucifigebatur, stare poterant, post mortem Christi adamante fuerunt fortiores. Fuga enim discipulorum et timor demonstratio est mortis Christi, ut confundantur qui hæresi Marcionis ægrotant. Si enim neque ligatus est, neque crucifixus: unde Petro et reliquis Apostolis incussus est tantus timor? HIERONYMUS (super *Vos omnes scandalum patiemini*). Et signanter addit, *In ista nocte*: quia quomodo qui inebriantur, nocte inebriantur; sic et qui scandalum patiuntur, in nocte et tenebris sustinent. HILARIUS (can. 30). Hujus etiam predicationis fides auctoritate prophetiæ veteris continebatur; unde sequitur: *Scriptum est enim: Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis*. HIERONYMUS (sup. *Scriptum est enim*). Hoc aliis verbis in Zacharia Prophetâ, cap. 13, scriptum est, et ex persona Prophetæ ad Deum dicitur: "Percute pastorem, et dispergentur oves." Percutitur autem pastor bonus, ut ponat animam suam pro ovibus suis, et de multis gregibus errantium fiat unus grex, et unus pastor. CHRYSOSTOMUS in hom. 83. Hanc autem prophetiam inducit, simul quidem suadens eis attendere semper quæ scripta sunt, simul etiam o-

stendens quoniam secundum Dei consilium crucifigebatur, et undique monstrans non alienum se esse a veteri testamento qui in eo prænuntiabatur. Non autem permisit eos in tristibus permanere; sed et læta prænuntiat, dicens: *Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam*: non enim confestim post resurrectionem in cælo eis apparuit, neque in longam quamdam regionem, ut eis appareat, vadit; sed in ipsa gente et in ipsis fere regionibus: ut et hinc crederent quoniam qui crucifixus est, ipse est qui resurrexit. Propter hoc etiam se in Galilæam abire dicit, ut a timore Judæorum liberati crederent ei quod dicebatur. ORIGENES (tract. 35). Prædicat etiam hoc eis, ut qui ad modicum disperguntur, scandalum passi, post congregentur a resurgente Christo et præcedente eos in Galilæam Gentium. HILARIUS (can. 30). Sed Petrus intantum et affectu et caritate Christi efferebatur ut et imbecillitatem carnis suæ et fidem verborum Domini non contueretur, quasi dicta ejus efficienda non essent; unde sequitur: *Respondens Petrus ait illi: Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor*. CHRYSOSTOMUS in hom. 83. Quid ais, o Petre? Propheta dicit, "Dispergentur oves," et Christus confirmavit quod dictum est: et tu dicis, Nequaquam. Quando dixit, *Unus ex vobis me tradet*, timebas ne tu esses traditor, quamvis nihil tibi tale conscius eras; nunc autem, manifeste eo dicente quoniam omnes scandalizabimini, contradicis. Sed quia erutus erat ab anxietate quam de prodicione habuerat, confidens de reliquo, dicebat: *Ego nunquam scandalizabor*. HIERONYMUS (super *Respondens Petrus*). Non tamen est temeritas nec mendacium, sed fides est Apostoli Petri, et ardens affectus erga Dominum Salvatorem. REMIGIUS. Quod ergo ille dicit prævidendo, iste denegat amando: ubi moraliter instrimur ut quantum confidimus de ardore fidei, tantum timeamus de carnis fragilitate. Videtur tamen accusabilis Petrus, et quoniam contradixit, et quoniam aliis seipsum præposuit, et tertio quoniam totum sibi attribuit, quasi fortiter esset perseveraturus. Ut hoc igitur in eo sanaret, permisit fieri ejus casum, non impellens eum ad negandum, sed eum sibi dese-

rens, et naturam humanam de fragilitate convincens. ORIGENES (tract. 35). Unde alii discipuli scandalizati sunt in Jesu, Petrus autem non solum scandalizatur, sed abundantius relinquitur ut ter denegaret; unde sequitur: *Ait illi Jesus: Amen dico tibi, quia in hac nocte, antequam gallus cantet, ter me negabis*. AUGUSTINUS de concor. Evangelist. (lib. 3, capit. 2). Potest autem movere quod tam diversa non tantum verba, sed etiam sententias Evangelistæ præmittunt, quibus præmonitus Petrus, illam præsumptionem proferret, vel cum Domino vel pro Domino moriendi; ita ut cogant intelligibiliter eum expressisse præsumptionem suam diversis locis sermonis Christi, et ter illi a Domino responsum, quod eum esset ante galli cantum ter negaturus: sicut etiam post resurrectionem ter illum interrogat utrum illum amet, et mandatum de pascendis ovibus ter præcepit. Quid enim habent hæc verba Matthæi vel sententiæ simile illis vel quibus secundum Joannem, vel quibus secundum Lucam Petrus protulit præsumptionem suam? Marcus autem pene ipsis verbis hoc commemorat (cap. 14) quibus et Matthæus, nisi quod distinctius quemadmodum futurum esset, expressit dictum esse a Domino: "Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac priusquam bis gallus vocem dederit, ter me es negaturus." Unde nonnullis, qui parum attendunt, Marcus videtur non congruere ceteris: tota enim negatio Petri trina est; quæ si post primum galli cantum inciperet, falsum dixisse viderentur tres Evangelistæ, qui dicunt dixisse Dominum, quod antequam gallus cantaret, eum Petrus esset negaturus. Rursus si totam trinam negationem ante peregisset quam cantare gallus inciperet, superfluo dixisse Marcus deprehenderetur ex persona Domini: "Priusquam gallus bis vocem dederit, ter me es negaturus." Sed quia ante primum galli cantum cæpta est illa trina negatio, attenderunt tres Evangelistæ non quando eam completurus esset Petrus, sed quanta futura esset, et quando incepta, idest ante galli cantum: quamquam in anima ejus et ante primum galli cantum tota possit intelligi, quoniam ante galli cantum tantus timor obsederat mentem, qui eam posset usque ad ter-

tiam negationem perducere. Multo minus igitur movere debet quia trina negatio, etiam trinis negantis vocibus, ante galli cantum cœpta, etsi non ante primum galli cantum peracta est; tamquam si alicui diceretur: Antequam gallus cantet, ad me scribes epistolam, in qua mihi ter conviciaberis: non utique si eam ante omnem galli cantum scribere inciperet, et post primum galli cantum finiret; ideo dicendum erat falsum fuisse prædictum. ORIGENES (tract. 35). Quæres autem si possibile erat ut non scandalizaretur Petrus. semel Salvatore dicente, quoniam *omnes vos scandalum patiemini in me*. Ad quod aliquis responderet, quoniam necesse erat fieri quod prædictum erat a Jesu; alius autem dicet, quoniam qui exoratus a Nivitis, quæ prædixerat per Jonam non fecit, possibile fuit ut repelleret etiam scandalum a Petro deprecante. Nunc autem promissio ejus audax in affectu quidem prompto, non tamen prudenti, facta est ei causa ut non solum scandalizaretur, verum etiam ter denegaret. Postquam autem cum affirmatione juramenti pronuntiavit, dicet aliquis quod non erat possibile ut non denegaret. Si enim juramentum erat Christi, *Amen*, mentitus fuisset dicendo, *Amen dico tibi*, si verum dixisset Petrus, quia *non te nego*. Videntur autem mihi ceteri discipuli cogitantes quod primum fuerat dictum: *Omnes vos scandalum patiemini*. Ad hoc autem quod dictum est Petro, *Amen dico tibi*, promiserunt similiter Petro, quia non erant comprehensi in illa prophetia; unde sequitur: *Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori tecum, non te nego*. Similiter et omnes discipuli dixerunt. Hic etiam Petrus, nescit quid loquatur: cum Jesu enim mori pro omnibus moriente hominum non erat: quoniam omnes fuerant in peccatis, et omnes opus habebant ut pro eis alius moreretur, non ipsi pro aliis. RABANUS (super *Si oportuerit me mori tecum*). Sed quia intellexerat Petrus Dominum, præ timore mortis eum se prædixisse negaturum, ob hoc dicebat, quod licet periculum immineret mortis, nullo modo ab ejus fide posset avelli: et similiter alii Apostoli per ardorem mentis non timerunt damnum mortis; sed vanæ fuit præsumptio humana sine protectione divina. CHRYSOSTOMUS in hom. 83. Hinc

ergo magnum discimus dogma: quia non sufficit desiderium hominis, nisi divino aliquis potiatur auxilio.

10. REMIGIUS. Paulo superius Evangelista dixerat, quia hymno jam dicto, exiit cum discipulis in montem Oliveti: et ut ostenderet ad quem locum ipsius montis diverterit, consequenter adjunxit: *Tunc venit Jesus cum illis in villam quæ dicitur Gethsemani*. RABANUS. Lucas dicit, cap. 22: "In montem Oliveti: Joannes, "Trans torrentem Cedron," quod idem est quod Gethsemani: et est locus, in quo oravit ad radicem montis Oliveti, ubi hortus est, ubi etiam Ecclesia est ædificata. HIERONYMUS (super *Tunc venit Jesus in Gethsemani*). Gethsemani interpretatur vallis pinguissima, in qua jussit discipulos sedere paulisper, et expectare redeuntem, donec pro cunctis Dominus solus oraret. ORIGENES (tract. 35). Non enim conveniebat ut ibi caperetur ubi cum discipulis manducaverat paschæ; conveniebat autem et priusquam proderetur orare, et eligere locum mundum ad orationem; unde sequitur: *Et dixit discipulis suis: Sedete hic donec vadam illuc, et orem*. CHRYSOSTOMUS in hom. 84. Hoc autem dicit, quia discipuli indivisibiliter sequebantur Christum; consuetudo enim ei erat sine discipulis orare; hoc autem faciebat erudiens nos in orationibus quietem nobis constituere, et solitudinem quarere. DAMASCENUS in lib. 3 (cap. 24). Sed cum oratio sit ascensus intellectus ad Deum, vel petitio decentium a Deo, qualiter Dominus orabat? Neque enim ascensione quæ ad Deum est, indigebat intellectus ejus, semel secundum personam Deo Verbo unitus; neque etiam ea quæ a Deo est petitione: unus enim Deus et homo Christus est. Sed formans in seipso quod nostrum est, docuit nos a Deo Patre petere, et ad ipsum extendi: sicut enim passionem sustinuit, ut triumphans adversus eas victoriam nobis tribueret; ita orat, nobis viam faciens ad eam quæ ad Deum est ascensionem, et pro nobis omnem justitiam implens, et reconcilians nobis Patrem suum; et ut principium ipsum honorans, et monstrans quod non est Deo contrarius. REMIGIUS. Cum autem Dominus in monte oravit, docuit nos in oratione pro cælestibus Dominum supplicare: cum vero in villa oravit, nos

instruxit ut in oratione semper humilitatem servare studeamus. RABANUS (super *Venit in villam*). Pulchre autem appropinquans passioni, in valle pinguedinis orasse dicitur, ut demonstraret quod per vallem humilitatis et pinguedinem caritatis mortem pro nobis suscepit. Moraliter etiam nos instruxit ut non gestemus cor aridum a pinguedine caritatis. REMIGIUS. Appropinquans morti Dominus, in valle pinguedinis oravit: quia per vallem humilitatis et pinguedinem caritatis pro nobis mortem subiit. Quia vero fidem discipulorum et constantiam devotæ sibi voluntatis acceperat; sed turbandos illos et dispergendos præsciebat: ideo iussit eos in loco sedere: nam sedere requiescentis est: laboraturi enim erant eum negaturi. Qualiter autem progressus sit, manifestat cum subjungitur: *Et assumpto Petro, et duobus filiis Zebedæi, cepit contristari et mæstus esse*. Illos videlicet assumpsit quibus in monte claritatem suæ majestatis ostenderat. HILARIUS (can. 31). Sed quia dicit, *Cepit contristari et mæstus esse*, hæreticorum omnis hic sensus est ut opinentur metum mortis in Dei Filium incidisse, quia asserunt non de æternitate prolatum, neque de infinitate paternæ substantiæ exitisse, sed ex nihilo per eum qui omnia creavit, effectum; et ideo in eo doloris anxietas, ideo metus mortis: ut qui mortem timere potuit, et mori possit; qui vero mori potuit, licet in futurum erit, non tamen per eum qui se genuit ex præterito, sit æternus. Quod si per fidem capaces Evangeliorum essent, scirent Verbum in principio Deum, et hoc in principio apud Deum, et eandem esse æternitatem gignentis et geniti. Sed si virtutem illam incorruptæ substantiæ, imbecillitatis suæ sorte assumptio carnis infecerit, ut sit ad dolorem infirma, ad mortem trepida, jam et corruptioni subdita erit; ac sic æternitate demutata in metum, hoc quod in ea est poterit aliquando non esse. Deus autem sine mensura temporum semper est, et qualis est, talis semper æternus est. Mori igitur nihil in Deo potuit, nec ex se metus Deo ullus est. HIERONYMUS. Nos autem ita dicimus hominem passibilem a Deo Filio susceptum ut Deitas impassibilis permaneret. Passus est enim Dei Filius non putative, sed vere, omnia

quæ Scriptura testatur, secundum illud quod pati poterat; secundum scilicet substantiam assumptam. HILARIUS de Trin. (lib. 10). Puto autem non alia hic ad timendum quam passionis et mortis causa a quibusdam prætenditur. Interrogo autem eos qui hoc ita existimant, an ratione subsistat ut mori timuerit qui omnem ab Apostolis timorem mortis expellens ad gloriam eos sit martyrii adhortatus: quid enim ipse in mortis sacramento doluisse existimandus est qui pro se morientibus vitam rependit? Deinde quem dolorem mortis timeret, potestatis suæ libertate moriturus? Si etiam passio honorificatura eum erat, quomodo tristem eum metus passionis effecerat? HILARIUS (can. 31). Quia ergo mæstum Dominum fuisse legimus, causas mœstitiæ reperimus. Admonuerat superius omnes scandalizandos; Petrum etiam Dominus ter negaturum esse respondit: assumptisque eo et Jacobo et Joanne, cepit tristis esse. Ergo non ante tristis est quam assumit sed omnis metus illis esse cepit assumptis: atque ita non de se orta est, sed de eis quos assumpserat, mœstifudo. HIERONYMUS (super *Assumpto Petro*). Contristabatur ergo Dominus non timore patiendi, qui ad hoc venerat ut pateretur, et Petrum temeritatis arguerat, sed propter infelicissimum Judam, et scandalum omnium Apostolorum, et rejectionem vel reprobationem populi Judæorum, et eversionem miseræ Jerusalem. DAMASCENUS in lib. 3 (cap. 23). Vel aliter. Omnia quæ non ante ad eam deducta sunt a conditore, existendi naturaliter desiderium habent, et non existere naturaliter fugiunt. Deus igitur Verbum homo factus habuit hoc desiderium, quo desideravit escam et potum et somnum, quibus scilicet conservatur vita, et naturaliter experientia horum usus est, et e contrario, corruptiva reformidavit: unde et tempore passionis, quam voluntarie sustinuit, habuit mortis timorem naturalem et tristitiam: est enim timor naturalis quo anima non vult dividi a corpore, propter naturalem familiaritatem quam ei a principio conditor rerum imposuit. HIERONYMUS (super *Cepit contristari et mæstus esse*). Dominus ergo noster, ut veritatem assumpti probaret hominis, vere quidem contristatus est; sed ne

passio in animo illius dominaretur, per passionem cœpit contristari: aliud est enim contristari, et aliud incipere contristari. REMIGIUS. Destruuntur autem in hoc loco Manichæi, qui dixerunt illum phantasticum corpus assumpsisse; nihilo minus et illi qui dixerunt eum veram animam non habuisse, sed loco animæ divinitatem. AUGUSTINUS in lib. 88 Quæst. (quæst. 80). Habemus enim Evangelistarum narrationes, per quas Christum et natum de Beata Virgine Maria cognovimus, et comprehensum a Judæis, et flagellatum et crucifixum atque interfectum, et sepultum in monumento: quæ omnia intelligere sine corpore nemo potest facta esse: nec figurate accipienda quisquam vel dementissimus dixerit, cum dicta sint ab eis qui res gestas ut meminerant narraverunt. Sic ergo isti corpus eum habuisse testantur, sicut et eum habuisse indicant animam affectiones illæ quæ non possunt esse nisi in anima; quas nihilominus eisdem Evangelistis narrantibus legimus: Et miratus est Jesus, et iratus, et contristatus. AUGUSTINUS de civ. Dei (lib. 14, cap. 9). Cum ergo in Evangelio ista referuntur, non falso utique referuntur; verum ille hos motus certissimæ dispensationis gratia ita cum voluit suscepit animo humano, ut cum voluit factus est homo. Habemus quidem et nos hujusmodi affectus ex humanæ conditionis infirmitate; non autem ita Dominus Jesus, cujus infirmitas fuit ex potestate. DAMASCENUS in 3 lib. (cap. 20). Quapropter naturales nostræ passionες secundum naturam et supra naturam fuerunt in Christo: secundum naturam enim, quia permittebat carni pati quæ propria; super naturam autem, quia non præcedebant in eo voluntatem naturalia; nihil enim coactum in Christo consideratur, sed omnia voluntaria: volens enim esurivit, volens timuit et contristatus est. Et ideo de manifestatione tristitiæ subditur: *Tunc ait illis: Tristis est anima mea usque ad mortem.* AMBROSIIUS super Lucam (lib. 10, in titulo de tristitia Christi). Tristis autem est non ipse, sed anima: non enim tristis sapientia, non divina substantia, sed anima: suscepit enim animam meam, suscepit corpus meum. HIERONYMUS (super *Tunc ait illis*). Non autem propter mortem, sed usque ad mortem dicitur

contristatus, donec Apostolos sua liberet passione. Dicant qui irrationabilem Jesum sumpsisse animam suspicantur, quomodo contristetur, et noverit tempus tristitiæ: quamvis enim et bruta mœreant animalia, tamen non noverunt nec causas, neque tempus usque ad quod debeant contristari. ORIGENES (tr. 35). Vel aliter. *Tristis est anima mea usque ad mortem*; quasi dicat: Tristitia cœpta est in me, non semper, sed usque ad tempus mortis; ut cum mortuus fuero peccato, moriar et universæ tristitiæ, cujus principium tantum fuit in me. Sequitur: *Sustinete hic, et vigilate mecum*; ac si dicat: Ceteros quidem jussi sedere ibi, quasi infirmiores, ab agone isto servans eos securos; vos autem quasi firmiores adduxi, ut collaboretis mecum in vigiliis et orationibus: tamen et vos manete hic, ut unusquisque in gradu suæ vocationis consistat: quoniam omnis gratia, quamvis fuerit magna, habet superiorem. HIERONYMUS super *Tristis est anima mea*). Vel ideo a somno prohibet, cujus tempus non erat imminente discrimine; sed a somno infidelitatis et torpore mentis.

11. ORIGENES (tract. 35). Petrum magis de se confidentem et alios adduxit, ut videant cadentem in faciem et orantem, et discant non magna sed humilia de se sapere, nec veloces esse ad promittendum, sed solliciti ad orandum; et ideo dicitur: *Et progressus pusillum*: nolebat enim longe fieri ab eis, sed juxta eos constitutus orare: et qui dixerat, supra 11: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde*, laudabiliter se humilians cadit in faciem; unde sequitur: *Procidit in faciem suam orans, et dicens: Mi Pater, si possibile est, transeat a me calix iste.* Manifestans autem in oratione sua devotionem, quasi dilectus et complacens dispositioni Patris, addidit: *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu*: docens, ut non oremus fieri nostram voluntatem, sed Dei. Secundum autem quod cœpit pavere et tristari, secundum hoc orat calicem passionis transire; et non sicut ipse vult, sed sicut Pater; hoc est, non secundum substantiam ejus divinam et impassibilem, sed secundum naturam humanam et infirmam: suscipiens enim naturam carnis humanæ, omnes proprietates implevit, ut non in phantasia habuisse carnem æstimaretur

sed in veritate. Proprium est autem hominis fidelis primum quidem nolle pati aliquid doloris, maxime quod ducit usque ad mortem, quia homo carnalis est; si autem sic voluerit Deus, acquiescere, quia fidelis est: nam sicut multum confidere non debemus, ne nostram virtutem videamus profiteri, sic diffidere non debemus, ne Dei adiutoris nostri impotentiam videamur pronuntiare. Notandum est autem, quoniam Marcus quidem et Lucas hoc ipsum scripserunt; Joannes autem orantem Jesum, ut transiret ab eo calix, non introducit: quoniam hi quidem magis secundum humanam naturam ejus exponunt de eo quam secundum divinam; Joannes autem magis secundum divinam. Aliter autem Jesus videns qualia erant Judæi passuri petentes eum ad mortem, dicebat: *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste*. HIERONYMUS (super *Progressus ille dusillum*). Unde signanter dicit, *Calix iste*, hoc est populi Judæorum, qui excusationem ignorantie habere non possunt si me occiderint, habentes legem et Prophetas, qui me vaticinantur. ORIGENES (tract. 35, super *Non sicut ego volo*). Rursus videns quanta utilitas totius mundi esset futura per passionem ipsius, dicebat: *Sed non sicut ego volo, sed sicut tu*; idest, si possibile est ut sine passione mea omnia ista bona proveniant, quæ per passionem meam sunt proventura: transeat passio hæc a me, ut et mundus salvetur, et Judæi in passione mea non pereant. Si autem sine perditione quorundam, multorum salus non potest introduci, quantum ad justitiam tuam, non transeat. Calicem autem hunc qui bibitur, passionis in multis locis nominat Scriptura. Bibit autem calicem totum qui patitur pro testimonio quicquid fuerit ei illatum. Effundit autem accipiens qui denegat, ne aliquid patiatur. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 3, cap. 4). Et ne quis eum putaret Patris minuisse potestatem, non dixit, Si facere potes; sed *Si fieri potest, vel si possibile est*; ac si diceretur, Si vis. Fieri enim potest quod ille voluerit; unde et Lucas hoc ipsum planius intimavit; non enim ait, *Si fieri potest*, sed „ Si vis. „ HILARIUS (can. 31 in Matth.). Vel aliter. Non ait, *Transeat a me calix iste*: hæc enim esset pro se timentis oratio. Quod autem ut a se

transeat rogat, non ut ipse prætereatur orat, sed ut in alterum illud quod a se transit, accedat. Totus igitur supra eos qui passuri erant metus est; atque ideo pro his orat qui passuri post se erant, dicens: *Transeat calix a me*; idest, quomodo a me bibitur, ita ab his bibatur, sine spei diffidentia, sine sensu doloris, sine metu mortis. Ideo autem ait, *Si possibile est*, quia carni et sanguini horum terror est; et difficile est eorum acerbitate corpora non vinci humana. Quod autem ait, *Non sicut ego volo, sed sicut tu*: vellet quidem eos non pati, ne forte in passione diffidant, si cohereditatis suæ gloriam sine passionis suæ difficultate mereantur. Non ergo ut non patiantur rogat, dicens: *Non ut ego volo; sed ut tu*, ait, eo quod Pater vult ut bibendi calicis in eos ex ipso transeat fortitudo: quia ex voluntate Patris non tam per Christum vinci diabolum, quam etiam per ejus discipulos oportebat. AUGUSTINUS in Enchir. Sic igitur Christus hominem generis ostendit privatam quamdam hominis voluntatem: in qua et suam et nostram figuravit, qui caput nostrum est, cum dicit, *Transeat a me*. Hæc enim erat humana voluntas proprium aliquid tanquam privatum volens. Sed quia rectum vult esse hominem et ad Deum dirigi, subdit: *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu*: ac si diceret: Vide te in me, quia potes aliquid proprium velle; et si Deus aliud velit, conceditur hoc humanæ fragilitati. LEO Papa in serm. 7 de Pass. Hæc vox capitis, salus est totius corporis: hæc vox omnes fideles instruit, omnes confessores accendit, omnes martyres coronavit: nam quis mundi odia, quis tentationum turbines, quis posset persecutorum superare terrores, nisi Christus in omnibus et pro omnibus Patri diceret, *Fiat voluntas tua*? Discant igitur hanc vocem omnes Ecclesiæ filii; ut cum adversitas violentæ alicujus tentationis incumbit, superato timore formidine, accipiant tolerantiam passionis. ORIGENES (tract. 35). Pusillum autem progrediente Jesu ab eis, nec una hora potuerunt vigilare eo absente: propter quod oremus, ut nec modicum aliquando Jesus progrediatur.

Sequitur: *Et venit ad discipulos suos, et invenit eos dormientes*. CHRYSOSTOMUS in hom. 84. Quia tempus intempestæ

noctis erat, et oculi eorum a tristitia erant gravati. HILARIUS (can. 31 in Mattheum). Postquam ergo ad discipulos redit, et dormientes deprehendit, Petrum arguit; unde sequitur: *Et dicit Petro: Sic non potuisti una hora vigilare mecum?* Petrum ideo præ omnibus ex tribus arguit, quia præ ceteris non se scandalizandum fuerat gloriatus. CHRYSOSTOMUS in homil. 84. Sed quia et alii idem dixerunt, omnium etiam infirmitatem arguit: qui enim mori simul cum Christo elegerant, neque simul cum eo potuerunt vigilare. ORIGENES (tract. 35). Inveniens autem eos dormientes, suscitavit verbo ad audiendum, et præcipit vigilare, dicens: *Vigilate et orate, ne intretis in tentationem*: ut primum vigilemus, et sic vigilantes oremus. Vigilat qui facit opera bona, et qui sollicitè agit ne in aliquid tenebrosum dogma incurrat: sic enim vigilantis exauditur oratio. HIERONYMUS (super *Vigilate et orate*). Impossibile est humanam animam non tentari. Ergo non ait, *Vigilate et orate* ne tentemini, sed *ne intretis in tentationem*; hoc est ne vos tentatio superet. HILARIUS (can. 31). Cur autem ne in tentationem venirent admonere eos voluisset orare, ostendit dicens: *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma*. Non enim de se hoc dicit: ad eos enim hic sermo conversus est. HIERONYMUS (super *Spiritus promptus est*). Hoc autem est adversus temerarios, qui quod crediderint putant se posse consequi. Itaque quantum de ardore mentis confidimus, tantum de fragilitate carnis timeamus. ORIGENES (tr. 35). Hic considerandum est utrum sicut omnium caro infirma est, sic omnium spiritus promptus est; an omnium quidem caro infirma est, non autem et omnium hominum spiritus promptus est, sed tantum sanctorum; infidelium autem spiritus segnissimus est, et caro infirma. Est autem et alio modo caro infirma eorum solum quorum spiritus promptus est, qui cum spiritu prompto opera carnis mortificant. Hos ergo vult vigilare et orare, ut non intrent in tentationem; quoniam qui spiritualior est, sollicitior debet esse, ne magnum bonum ipsius gravem habeat lapsum. REMIGIUS. Vel aliter. His verbis ostendit se veram carnem ex Virgine sumpsisse, et veram animam habuisse; unde et nunc dicit spiritum

suum promptum esse ad patiendum, carnem vero infirmam timere dolorem passionis.

Sequitur: *Iterum secundo abiit, et oravit dicens: Pater mi, si non potest calix iste transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua*. ORIGENES (tract. 35, in Matth.). Æstimo quod calix ille passionis omnino a Jesu fuerat transiturus, sed cum differentia: ut si quidem biberet eum, et ab ipso transiret, postmodum et ab universo genere hominum; si autem non biberet eum, ab ipso quidem forsitan transiret, ab hominibus autem non transiret. Hunc ergo calicem passionis volebat quidem a se transire, sic ut omnino neque gustaret amaritudinem ejus: si tamen possibile esset, quantum ad justitiam Dei. Si autem non poterat fieri, magis volebat ut sumeret eum, et sic transiret ab eo et ab universo hominum genere, quam ut contra voluntatem paternam, bibitionem ejus effugeret. CHRYSOSTOMUS in hom. 84. Quod quidem secundo vel tertio orat, ex affectu scilicet humanæ infirmitatis, quo mortem timebat, certificat quod verè factus est homo. Secundo enim vel tertio aliquid fieri, veritatis est maxime demonstrativum in Scripturis: unde Joseph dixit Pharaoni, Gen. 41: "Quod vidisti secundo ad eandem rem pertinens, somnii firmitatis indicium est." HIERONYMUS. Vel aliter. Secundo orat, ut si Ninive, idest Gentilitas, aliter salvari non potest nisi aruerit cucurbita, idest Judæa, fiat voluntas Patris, quæ non est contraria Filii voluntati, dicente ipso per Prophetam, Psal. 39: "Ut facerem voluntatem tuam, Deus meus, volui." HILARIUS (can. 31). Vel aliter. Pastoris discipulis omnem in se corporis nostri infirmitatem assumpsit; crucique secum universa quibus infirmamur affixit: et ideo transire ab eo calix non potest, nisi illum bibat, quia pati, nisi ex ejus passione, non possumus. HIERONYMUS (super *Venit iterum*). Christus autem solus orat pro omnibus, sicut et solus patitur pro universis; sequitur enim: *Et venit iterum, et invenit eos dormientes; erant enim oculi eorum gravati*. Languescebant enim et opprimebantur Apostolorum oculi negatione vicina. ORIGENES (tract. 35). Puto enim quod non tantum corporum oculi quantum animarum gravati erant: non enim o-

rat eis Spiritus datus: unde non eos reprehendit, sed vadens iterum oravit, docens ut non deficiamus, sed permaneamus in oratione, donec impetremus ea quæ postulare jam cepimus; unde sequitur: *Et relictis illis, iterum abiit, et oravit tertio, eundem sermonem dicens.* HIERONYMUS (ibidem). Tertio autem oravit, ut in ore duorum vel trium testium staret omne verbum. RABANUS (super *Iterum abiit, etc.*). Vel ideo tribus vicibus Dominus oravit, ut nos a peccatis præteritis veniam, et præsentibus malis tutelam, et futuris periculis cautelam oremus, et ut omnem orationem ad Patrem et ad Filium et ad Spiritum sanctum dirigamus: et ut integer spiritus noster et anima et corpus servetur. AUGUSTINUS de Quæst. Evang. (lib. 2, cap. 47). Non absurde etiam intelligitur propter trinam tentationem passionis ter Dominum orasse. Sicut enim tentatio cupiditatis trina est, ita tentatio timoris trina est. Cupiditati quæ in curiositate est, opponitur timor mortis: sicut enim in illa cognoscendarum rerum est aviditas, ita et in ista metus amittendæ talis notitiæ. Cupiditati vero honoris vel laudis opponitur timor ignominie, et contumeliarum. Cupiditati autem voluptatis opponitur timor doloris. REMIGIUS. Vel ter orat pro Apostolis, et maxime pro Petro, qui ter erat eum negaturus.

12. HILARIUS (can. 81, parum ante finem). Post orationem frequentem, post discursus recursusque multiplices, metum demit, securitatem reddit, in requiem adhortatur; unde dicitur: *Tunc venit ad discipulos suos, et ait illis: Dormite jam et requiescite.* CHRYSOSTOMUS in homil. 84. Et quidem tunc vigilare oportebat; sed hoc dixit, ut ostenderet quoniam neque visum possent ferre futurorum malorum, et quoniam eorum non indiget auxilio: et quoniam omnino tradi eum oportebat. HILARIUS (can. 81). Vel hoc dicit, quia voluntatem Patris de discipulis jam securus expectabat, de qua dixerat, *Fiat voluntas tua*; qua scilicet transiturum in nos calicem bibens, infirmitatem corporis nostri, et timoris sollicitudinem, et ipsum dolorem mortis absorbit. ORIGENES (tract. 35). Vel non est ille ipse somnus quem jubet nunc discipulos suos dormire, et ille qui eis superius scribitur contigisse. Illic enim

dormientes invenit, non requiescentes, sed gravatos oculos habentes: nunc autem præcepit eis non simpliciter dormire, sed cum requie; ut ordo servetur, ut primum quidem vigilemus orantes, ut non intremus in tentationem; ut postea dormiamus et requiescamus; ut cum aliquis invenerit locum Domino, tabernaculum Deo Jacob, ascendat supra lectum stratus sui, et det somnum oculis suis: Psal. 131. Forsitan autem et anima non potens semper sufferre labores, quasi incarnata, remissiones aliquas sine reprehensione consequatur: quæ moraliter dormitiones dicuntur, ut usque ad aliquantum temporis habens remissionem renovata resuscitetur. HILARIUS (can. 81). Quod autem ad eos revertens, dormientesque reperiens, primum reversus objurgat, secundo silet, tertio quiescere jubet: ratio ista est, quod primum post resurrectionem dispersos eos et diffidentes ac trepidos reprehendit: secundo, misce Spiritu paraclito, gravatis ad contuendam Evangelii libertatem oculis, visitavit: nam aliquamdiu legis amore detenti, quodam fidei somno occupati sunt; tertio vero, idest claritatis suæ reditu, securitati eos quietique restituet. ORIGENES (tract. 35). Postquam autem resuscitavit eos a somno, videns in spiritu appropinquantem Judam traditioni, qui nondum videbatur a discipulis ejus, dicit: *Ecce appropinquavit hora, et Filius hominis tradetur in manus peccatorum.* CHRYSOSTOMUS in hom. 84. Per hoc autem quod dicit, *Appropinquavit hora*, ostendit quoniam divinæ dispositionis erat quod gerebatur: per hoc autem quod dicit, *In manus peccatorum*, demonstrat quoniam illorum nequitie hoc opus erat, non quod ipse delicto esset obnoxius. ORIGENES (tract. 35). Sed et nunc in manus peccatorum traditur Jesus; quando hi qui videntur Jesum credere, habent eum in manibus suis, cum sint peccatores. Sed et quotiescumque justus habens in se Jesum, in potestate factus fuerit peccatorum, Jesus est traditus in manus peccatorum. HIERONYMUS. Postquam ergo tertio oraverat, et Apostolorum timorem sequente penitentia impetraverat corrigendum, securus de passione sua pergit ad persecutores, et ultro se ad interficiendum præbet; unde sequitur: *Surgite, eamus*: quasi dicat: Non vos inveniant quasi

timentes: ultro pergamus ad mortem, ut confidentiam et gaudium passuri videant; sequitur enim: *Ecce appropinquavit qui me tradet.* ORIGENES (tract. 85). Non dicit, Appropinquavit mihi: nec enim ipsi appropinquabat traditor ejus, qui se elongaverat peccatis suis ab eo. AUGUSTINUS de Concor. Evang. (lib. 3, cap. 4). Videtur autem hic sermo secundum Matthæum sibi ipsi esse contrarius. Quomodo enim dixit, *Dormite jam et requiescite*; cum connectat: *Surgite, eamus?* Qua velut repugnantia quidam commoti conantur ita pronuntiare quod dictum est, *Dormite jam, et requiescite*, tamquam ab exprobrante, non a permitte sit dictum; quod recte fieret, si esset necesse. Cum vero Marcus ita commemoravit, ut cum dixisset: "Dormite jam et requiescite, " adjungeret: " Sufficit, " et deinde inferret: " Venit hora: ecce tradetur Filius hominis: " utique intelligitur post illud quod eis dictum est, *Dormite et requiescite*, siluisse Dominum aliquantum, ut hoc fieret quod promiserat: et nunc intulisse, *Ecce appropinquavit hora.* Propter quod secundum Marcum positum est " Sufficit, " idest quod jam requiescitis.

13. GLOSSA. Quia superius dictum est quod Dominus ultro se persecutoribus exhibebat, consequenter Evangelista ostendit quomodo sit a persecutoribus detentus; unde dicit: *Adhuc eo loquente, ecce Judas unus de duodecim venit.* REMIGIUS. Unus, videlicet numero, non merito. Hoc autem dixit ad ostendendum immane facinus illius qui de apostolica dignitate factus fuerat proditor. Sequitur: *Et cum eo turba multa cum gladiis et fustibus.* Ut autem ostenderet Evangelista invidentiæ causa illum deprehensum, subjungit: *Missi a principibus sacerdotum et senioribus populi.* ORIGENES. Potest dicere aliquis, quoniam propter multitudinem eorum qui jam crediderant, multi venerunt adversus eum, timentes ne multitudo credentium de manibus eorum tollerent eum; ego autem æstimo etiam alteram causam, quoniam qui putabant in Beelzebub ejicere solere dæmonia, arbitrabantur eum ex quibusdam maleficiis posse effugere de medio volentium eum tenere. Multi etiam nunc spiritualibus gladiis militant contra Jesum, variis scilicet et diversis de Deo dogmatibus. Sequitur: *Qui au-*

tem tradidit eum, dedit eis signum, dicens: Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum. Dignum est autem querere, cum secundum faciem notus esset omnibus habitantibus in Judæa, quare quasi non cognoscentibus effigiem ejus dedit eis signum. Venit autem traditionalis de eo ad nos: quoniam non solum duæ formæ in eo fuerunt: una secundum quam eum omnes videbant, altera secundum quam transfigurationis est coram discipulis in monte; sed etiam unicuique apparebat secundum quod fuerat dignus: sicut et de manna scriptum est, quod habebat saporem ad omnem usum convenientem, et Verbum Dei non similiter cunctis apparet. Propter hujusmodi ergo transfigurationem ejus, signo indigebant. CHRYSOSTOMUS in hom. 84. Vel ideo signum eis dedit, quia multoties detentus ab ipsis, pertransiit nescientibus eis, quod et tunc factum esset, si ipse voluisset.

Sequitur: *Et confestim accedens ad Jesum, dixit, Ave, Rabbi; et osculatus est eum.* RABANUS. Suscipit Dominus osculum traditoris, non quod simulare nos doceat, sed ne prodicionem fugere videatur. ORIGENES (tract. 85). Si autem aliquis querat cur osculo Judas tradidit Jesum; secundum quosdam quidem voluit reverentiam ad magistrum servare, non audens manifeste in eum irruere; secundum alios autem hoc fecit, timens ne si forte se manifestum adversarium præbuisset, ipse ei fieret causa evasionis, cum posset secundum opinionem ejus effugere, et facere se impervium. Ego autem puto quod omnes proditores veritatis amare veritatem fingentes, osculi signo utuntur. Omnes etiam hæretici, sicut et Judas, Jesu dicunt Rabbi. Jesus autem placibilia respondet; unde sequitur: *Dixitque illi Jesus: Amice, ad quid venisti?* Dicit autem, *Amice*, improperans simulationem: hoc enim nomine neminem bonorum in Scripturis cognoscimus appellatum: ad malum enim dicitur, supra 22: *Amice, quomodo huc intrasti?* et supra, 20: *Amice, non facio tibi injuriam.* AUGUSTINUS in serm. de Pass. Dicit autem, *Ad quid venisti?* tamquam si diceret: *Oscularis et insidiaris: novi quare veneris; amicum fingis, cum proditor sis.* REMIGIUS. Sive, *Amice, ad quid venisti?* hoc fac, subintelligitur. Sequitur: *Tunc accessit*

erunt, et manus injecerunt in Jesum, et tenuerunt eum. Tunc scilicet quando ipse permisit: frequenter enim voluerunt, sed non potuerunt. RABANUS. Exulta, Christiane, in commercio inimicorum tuorum vicisti: quod Judas vendidit et quod Judæus emit, tu acquisivisti.

14. CHRYSOSTOMUS in hom. 85. Sicut Lucas refert, cap. 22, Dominus in cœna discipulis dixerat: "Qui habet sacculum, tollat similiter et peram; et qui non habet, vendat tunicam suam, et emat gladium: et discipuli responderunt: "Ecce gladii duo hic." Conveniens autem erat illic gladios esse, propter agnum scilicet paschalem, quem comederent, Audientes quoque quoniam venirent persecutores ad Christum capiendum, a cœna exeuntes gladios sumpserunt in auxilium adversus persecutores, quasi pro magistro præliaturi; unde hic dicitur: *Et ecce unus ex his qui erant cum Jesu extendens manum exemit gladium suum.* HIERONYMUS (super *Et ecce unus qui erat cum Jesu*). In alio Evangelio (Joan. 18) scriptum est, quod Petrus hoc fecerit eodem ardore quo et cetera fecit; unde sequitur: *Et percussit servum principis sacerdotum, amputavit auriculam ejus.* Servus principis sacerdotum Malchus appellatur; auricula quoque quæ amputatur, dextera est. Transitorie dicendum est, quod Malchus, idest rex quondam populi Judæorum, servus factus est impietatis, et devorationis sacerdotum; dexteramque perdidit auriculam, ut litteræ veritatem audiat in sinistra. ORIGENES (tract. 35). Nam si videntur legem audire modo, cum sinistro auditu audiunt umbram traditionis de lege, non veritatem. Populus autem ex Gentibus significatus per Petrum, per hoc ipsum quod crediderunt in Christum, facti sunt causa ut præcideretur Judæorum auditio dextera. RABANUS (hoc loco). Vel Petrus non tollit audientibus intelligendi sensum, sed de divino ablatum iudicio negligentibus pandit: utrum eadem dextera auris in his qui ex eodem populo crediderunt, divina pietate pristino restituta est officio. HILARIUS (can. 32, inter princ. et med.). Vel aliter. Servo principis sacerdotum auricula ab Apostolo resecatur; populo scilicet sacerdotio servienti, per Christi discipulum inobediens auditus exciditur; et ad capacitatem veritatis

hoc quod erat non audiens, amputatur. LEO Papa in serm. 1 de Pass. Dominus autem zelantis Apostoli pium motum progredi ultra non patitur; unde sequitur: *Tunc ait illi Jesus: Convertite gladium tuum in locum suum.* Contra sacramentum enim erat redemptionis nostræ, ut qui mori pro omnibus venerat, capi nollet. Dat ergo in se furentibus licentiam sæviendi, ne dilato gloriosæ crucis triumpho, et dominatio diabolica fieret longior, et captivitas humana diuturnior. RABANUS (super *Convertite gladium tuum*). Oportuit etiam ut auctor gratiæ fideles patientiam suo exemplo doceret, et potius ad sustinendum fortiter adversa instrueret quam ad vindicandum provocaret. CHRYSOSTOMUS in hom. 85. Ad hoc autem ut discipulo persuaderetur, comminationem addit, dicens: *Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt.* AUGUSTINUS contra Faustum (lib. 22, cap. 70). Idest, omnis qui usus fuerit gladio. Ille autem utitur gladio, qui nulla superioritate aut legitima potestate vel jubente vel concedente, in sanguinem alicujus armatur. Nam utique Dominus jusserat ut ferum discipuli ejus ferrent; sed non jussarat ut ferirent. Quid ergo indignum si Petrus post hoc peccatum factus est pastor Ecclesiæ, sicut Moyses post percussum Ægyptium factus est rector et princeps synagoga? Uterque enim non detestabili immanitate, sed emendabili animositate regulam excessit; uterque odio improbitatis alienæ; sed ille fraterno, iste dominico, licet adhuc carnali, tamen amore peccavit. HILARIUS. Sed non omnibus gladio utentibus mors solet esse per gladium; nam plures aut febris aut alius accidens casus absumit, qui gladio, aut iudicii officio, aut resistendi latronibus necessitate sunt usi. Et si secundum sententiam ejus, omnis gladio utens, gladio perimeretur, recte ad necem eorum gladius eximebatur, qui eodem utebantur ad facinus. HIERONYMUS (super *Tunc ait illi Jesus*). Quo ergo gladio peribit quicumque gladium sumpserit? Illo nempe qui igneus vertitur ante paradisum, et gladio spiritus, qui in Dei describitur armatura. HILARIUS (can. 31, inter princ. et med.). Recondi ergo gladium præcipit Dominus: quia eos non humano, sed oris sui gladio esset perempturus. REMIGIUS. Vel a-

lifer. Qui gladio utitur ad occidendum hominem, ipse suæ prius malitiæ moritur gladio. CHRYSOSTOMUS in homil. 85. Non solum autem mitigavit discipulos per comminationem pœnæ, sed etiam ostendendo quod voluntarie hoc sustinebat; unde sequitur: *An putas quia non possum rogare Patrem meum; et exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones Angelorum?* Quia multa humanæ infirmitatis ostenderat, non videretur credibilia dicere, si dixisset quod eos perdere posset; et ideo dicit: *An putas quia non possum?* etc. HIERONYMUS (super *An putas quia non possum?*). Quasi diceret: Non indigeo duodecim Apostolorum auxilio, etiam si omnes me defenderent, qui possum habere duodecim legiones angelici exercitus. Una legio apud veteres sex millibus hominum complebatur: de duodecim ergo legionibus, septuaginta duo millia Angelorum fiunt, in quot gentes hominum lingua divisa est. ORIGENES (tract. 35). Ex hoc autem demonstratur quoniam secundum similitudinem legionum militiæ mundialis sunt et Angelorum legiones militiæ cælestis militantium contra legiones dæmonum: militia enim omnis propter adversarios intelligitur constituta. Non autem quasi indigens auxilio Angelorum hoc dicebat, sed secundum æstimationem Petri volentis ei auxilium ferre. Magis enim Angeli opus habent auxilio unigeniti Filii Dei quam ipse illorum. REMIGIUS. Possumus etiam intelligere per Angelos Romanorum exercitum: cum Tito enim et Vespasiano omnes linguæ adversus Judæam surrexerunt, et impletum est: "Quia pugnavit pro eo orbis terrarum contra insensatos," Sap. 5. CHRYSOSTOMUS in homil. 85. Non solum autem per hoc timorem discipulorum evacuat, sed etiam per hoc quod Scripturas in medium introducit, dicens: *Quomodo ergo implebuntur Scripturæ quia sic oportet fieri?* HIERONYMUS (loc. cit.). Hæc sententia promptum ad patiendum demonstrat animum: quod frustra Prophetæ cecinerint, nisi Dominus eos vera dixisse sua passione asseveret.

15. ORIGENES (tract. 35). Postquam dixit Petro, *Reconde gladium tuum*, quod est patientiæ; postquam etiam auriculam restituit amputatam, sicut alter dixit Evangelista, quod summæ benigni-

tatis indicium fuerat, et divinæ virtutis, subditur: *In illa hora dixit Jesus turbis: ut si præterita beneficia non recordantur, vel præsentia recognoscant: Tamquam ad latronem existis cum gladiis et fustibus comprehendere me.* REMIGIUS. Ac si diceret: Latronis officium est nocere et latitare: ego vero nemini nocui, sed plures sanavi, et in synagogis semper docui; et hoc est quod subditur: *Quotidie apud vos sedebam in templo docens, et non me tenuistis.* HIERONYMUS (super *In illa hora dixit Jesus*). Quasi diceret: Stultum est eum cum gladiis et fustibus quærere qui ultro se vestris tradit manibus; et in nocte quasi latitantem per proditorem investigare qui quotidie in templo doceat. CHRYSOSTOMUS in hom. 85. Ideo autem eum in templo non tenuerunt, quia non ausi erant propter turbam: propter quod et Dominus foras exivit, ut ex loco et tempore daret eis aptitudinem se capiendi. Ex hoc ergo docet quoniam nisi voluntarius permisisset, nequaquam eum capere valuissent. Deinde Evangelista quæstionem solvit propter quid Dominus capi voluit, cum subdit: *Hoc autem totum factum est ut adimplerentur Scripturæ Prophetarum.* HIERONYMUS (super hoc verbo): "Foderunt manus meas et pedes meos," Psal. 21 et alibi (Isai. 53): "Sicut ovis ad victimam ductus est;" et in alio loco: "Ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem." REMIGIUS. Quia enim omnes Prophetæ prædixerunt Christi passionem, ideo non posuit fixum testimonium, sed generaliter dicit impleri vaticinia omnium Prophetarum. CHRYSOSTOMUS in hom. (85, ante medium). Discipuli autem, qui quando detentus est Dominus permanserunt, quando locutus est hæc ad turbas, fugerunt; unde sequitur: *Tunc discipuli omnes, relicto eo, fugerunt;* sciebant enim quoniam jam non erat possibile effugere, eo se voluntarie illis tradente. REMIGIUS. In hoc tamen facto demonstratur fragilitas Apostolorum: qui enim de ardore fidei promiserant se mori cum eo, nunc timore fugiunt immemores suæ promissionis. Quod etiam videmus impleri in his qui pro amore Dei magna se promittunt facturos, et postmodum non implent: non tamen desperare debent, sed cum Apostolis resurgere et per penitentiam resipiscere. RABANUS (super Re-

lucto eo omnes fugerint). Mystice autem sicut Petrus, qui culpam negationis poenitentiae lacrymis abluit, recuperationem eorum ostendit qui in martyrio labuntur; ita ceteri discipuli fugientes cautelam fugiendi docent eos qui se minus idoneos ad toleranda supplicia sentiunt.

Sequitur: *At illi tenentes Jesum duxerunt ad Caipham principem sacerdotum*. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 3, cap. 6). Sed tamen primo ad Annam ductus est socerum Caiphæ, sicut Joannes dicit: ductus est autem ligatus, cum adessent in illa turba tribunus et cohors, ut Joannes commemorat. HIERONYMUS (super *At illi tenentes Jesum*). Refert autem Josephus istum Caipham unius tantum anni pontificatum pretio redemisse; cum tamen Moyses Deo jubente præceperit ut pontifices patribus succederent, et generationis in sacerdotibus series texeretur. Non ergo mirum est si iniquus pontifex iniqua judicet. RABANUS (super *Querebant falsum testimonium*). Convenit etiam nomen actioni; *Caipha*, idest investigator, vel sagax ad implendam suam nequitiam, vel vomens ore, quia impudens fuit ad proferendum mendacium, et ad perpetrandum homicidium. Ideo autem illuc eum adduxerunt ut cum consilio omnia facerent; unde sequitur: *Ubi scribæ et seniores convenerant*. ORIGENES (tr. 35). Ubi Caiphas est princeps sacerdotum, illic congregantur scribæ, idest litterati, qui præsumunt litteræ occidenti; et seniores non in veritate, sed in vetustate litteræ. Sequitur: *Petrus autem sequebatur eum a longe*: non enim poterat de proximo eum sequi, sed de longinquo; nec tamen omnino recedens ab eo. CHRYSOSTOMUS in hom. 85. Multus enim erat fervor Petri, qui cum alios fugientes vidisset, non fugit, sed stetit, et intravit. Si autem et Joannes intravit, tamen notus erat principi sacerdotum, Longe autem sequebatur, quia erat Dominum negaturus. REMIGIUS. Neque enim negare potuisset, si Domino proximus adhaesisset. Per hoc etiam significatur quod Petrus Dominum ad passionem euntem erat secuturus, idest imitaturus. AUGUSTINUS, de Quæst. Evang. (lib. 1, cap. 42). Significatur etiam Ecclesiam secuturam quidem, hoc est imitaturam, passionem Domini, sed longe differenter: Eccle-

sia enim pro se patitur, at ille pro Ecclesia.

Sequitur: *Et ingressus intro sedebat cum ministris, ut videret finem*. HIERONYMUS (super *Et ingressus intro*). Vel amore discipuli, vel humana curiositate scire cupiebat quid judicaret de Domino pontifex: utrum eum neci addiceret, an flagellis cæsum dimitteret.

16. CHRYSOSTOMUS (in hom. 85). Congregatis principibus sacerdotum, tota pestilentiae conventicula volebant suis insidiis judicii formam imponere; unde dicitur: *Principes autem sacerdotum et omne concilium querebant falsum testimonium contra Jesum, ut eum morti traderent*. Sed quod fictum erat iudicium, et omnia tumultus et turbationis plena, manifestatur per hoc quod subditur: *Et non invenerunt, cum multi falsi testes accessissent*. ORIGENES (tract. 35). Falsa enim testimonia tunc locum habent quando cum colore aliquo proferuntur. Sed nec color inveniebatur qui posset contra Jesum adjuvare mendacia; quamvis essent multi gratiam tribuere volentes principibus sacerdotum: quod maximam laudem exhibet Jesu, qui sic omnia irreprehensibiliter dixit et fecit ut nullam verisimilitudinem invenirent in eo reprehensionis et mali et multi astuti.

Sequitur: *Novissime autem venerunt duo falsi testes, et dixerunt: Hic dixit: Possum destruere templum Dei, et post triduum reedificare illud*. HIERONYMUS (super *Novissime venerunt duo falsi testes*). Quomodo autem falsi testes sunt, si ea dicunt quæ Dominum dixisse legimus? Sed falsus testis est qui non eodem sensu dicta intelligit quo dicuntur: Dominus enim dixerat de templo corporis sui; sed in ipsis verbis calumniantur, ut paucis additis vel mutatis quasi justam calumniam faciant. Salvator dixerat, Joan. 2: "Solvite templum hoc: „ isti commutant, et ajunt: *Possum destruere templum Dei*. Vos, inquit, solvite, non ego: quia illicitum est ut nobisipsi inferamus manus. Deinde illi vertunt: *Et post triduum reedificare illud*, ut proprie de templo Judaico dixisse videretur; Dominus autem, ut ostenderet animale et spirans templum, dixerat: "Et ego in triduo resuscitabo illud. „ Aliud est ædificare, aliud suscitare. CHRYSOSTOMUS (in homilia 85). Sed quare non attulerunt in medium accu-

sationem de solutione sabbati? Quia multoties eos super hoc confutaverat. HIERONYMUS (super *Nihil respondes ad ea*). Ira autem præceps et impatiens non inveniens calumniæ locum, excutit de solio pontificem, ut vesaniam mentis motu corporis demonstraret; unde sequitur: *Et surgens princeps sacerdotum ait illi: Nihil respondes ad ea quæ isti adversum te testificantur?* CHRYSOSTOMUS (in hom. 85, circa med.). Hoc autem dixit, volens ab eo inexcusabilem responsionem elicere, ut ex ipsa eum caperet. Inutilis autem erat excusationis responsio, nullo eam exaudiente; et ideo sequitur: *Jesus autem tacebat*: etenim solum figura iudicii ibi erat: in veritate autem latronum erat incursus, sicut in spelunca; et ideo silet. ORIGENES (tract. 35). Ex hoc autem loco discimus contemnere calumniantium et falsorum testium voces, ut nec responsione dignos eos habeamus qui non convenientia dicunt adversus nos, maxime ubi majus est libere et fortiter silere quam defendere sine ullo profectu. HIERONYMUS (loco cit.). Sciebat enim quasi Deus, quicquid dixisset, torquendum ad calumniam. Quanto ergo Jesus magis tacebat ad indignos responsione sua falsos testes, et sacerdotes impios, tanto magis pontifex furore superatus, eum ad respondendum provocat, ut ex qualibet occasione sermonis, locum inveniat accusandi; unde sequitur: *Et princeps sacerdotum ait illi: Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis si tu es Christus Filius Dei*. ORIGENES (tract. 35). In lege quidem adjurandi usum aliquoties invenimus; æstimo autem quoniam non oportet ut vir qui vult secundum Evangelium vivere, adjuret alterum: si enim jurare non licet, nec adjurare. Sed et qui respicit Jesum imperantem dæmonibus, et potestatem dantem discipulis super dæmonia, dicet quod secundum potestatem datam a Salvatore, non est adjurare dæmonia. Princeps autem sacerdotum peccatum faciebat insidians Jesu; et ideo imitabatur proprium patrem, qui bis dubie interrogavit Salvatorem, supra 4: *Si tu es Christus Filius Dei?* Unde quis recte dicere potest, quoniam dubitare de Filio Dei utrum ipse sit Christus, opus diaboli est. Non decebat autem Dominum ad adjurationem principis respondere sa-

cerdotum, quasi vim passum: propter quod nec denegavit se Filium Dei esse, nec manifeste confessus est; unde sequitur: *Dicit illi Jesus, Tu dixisti*. Non enim erat dignus Christi doctrina: propterea non eum docet, sed verbum oris ejus accipiens, in redargutionem ipsius convertit. Sequitur: *Verumtamen dico vobis: amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei*. Videtur mihi quoniam firmitatem quamdam regalem significat sessio Filii hominis: juxta virtutem ergo Dei, qui solus est virtus, fundatus est qui accepit omnem potestatem a patre, sicut in cælo et in terra. Erit autem quando hanc foundationem videbunt etiam adversarii, quod a tempore dispensationis incepit impleri. Viderunt enim ejus discipuli eum resurgentem a mortuis, et per hoc viderunt eum fundatum ad dexteram virtutis. Vel quia secundum longitudinem sempiternam, quæ est apud Deum, a constitutione mundi usque ad finem est unus dies: nihil ergo mirum quod hic dicit Salvator, *Amodo*, spatium esse brevissimum usque ad finem ostendens; et non solum sedentem eum ad dexteram virtutis visuros prophetabat, sed etiam venientem in nubibus cæli; unde sequitur: *Et venientem in nubibus cæli*. Hæ nubes sunt Prophetæ et Apostoli Christi, quibus mandat pluere cum oportet; et sunt nubes cæli non transeuntes, quasi portantes imaginem cælestis; et dignæ sunt ut sint sedes Dei, quasi heredes Dei et coheredes Christi. HIERONYMUS (sup. *Tunc princeps scidit vestimenta*). Pontificem autem quem de solio sacerdotali furor excusserat, eadem rabies ad scindendum vestes provocat; unde sequitur: *Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens, Blasphemavit*. Consuetudinis enim Judaicæ est quod cum aliquid blasphemum et quasi contra Deum audierint, scindant vestimenta sua. CHRYSOSTOMUS (in homil. 85). Hoc igitur fecit, ut accusationem redderet graviolem: et quod verbis dicebat, factis extolleret. HIERONYMUS (ubi supra). Per hoc autem quod scidit vestimenta sua, ostendit Judæos sacerdotalem gloriam perdidisse, et vacuum sedem habere pontificis. Dum enim vestem sibi discidit, ipsum quo tegebatur velamentum legis abruptit. CHRYSOSTOMUS (in hom. 85). Cum ergo scidisset vestimenta sua, non fert sententiam a

seipso, sed ab aliis eam exquiri, dicens, *Quid vobis videtur?* Sicut in confessis peccatis et blasphemia manifesta fieri solet, et quasi cogens et violentiam inferens ad sententiam proferendam, prævenit auditorem, dicens: *Quid adhuc egemus testibus? Ecce nunc audistis blasphemiam.* Quæ autem fuit illa blasphemia? Etenim ante, c. 22, eis congregatis dixerat: *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis:* et interpretatus est eis, et siluerunt, nec de cetero contradixerunt: qualiter ergo nunc quod dictum est, blasphemiam vocant? Sequitur: *At illi respondentes dixerunt: Reus est mortis;* ipsi accusantes, ipsi discutientes, ipsi sententiam proferentes. ORIGENES (tractatu 85). Quantum putas fuit erroris, ipsam principalem omnium vitam ream mortis pronuntiare, et per tantorum resurgentium testimonia non respicere fontem vitæ, de quo in omnes resurgentes vita fluebat? CHRYSOSTOMUS (in homil. 86). Ut autem venatores fera inventa, ita suam demonstrabant ebrietatem, et insania febreantur.

Sequitur: *Tunc expuerunt in faciem ejus et colaphis eum cæciderunt.* HIERONYMUS (hoc loco). Ut compleretur quod dictum est Isai. 50: "Dedi maxillam meam alapis, et faciem meam non averti a consensione sputorum."

Sequitur: *Alii autem palmas in faciem ejus dederunt, dicentes: Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit?* GLOSSA (ordinaria). In contumeliam ei hoc dicitur, qui se Prophetam haberi voluit a populis. HIERONYMUS. Stultum autem erat verberantibus respondere, et prophetare cædentem, cum palam percussantis insania videretur. CHRYSOSTOMUS in hom. 86. Attende autem, quod Evangelista cum summa diligentia ea quæ videntur esse exprobratissima exponit, nihil occultans aut verecundans; sed gloriam existimans maximam, dominatorem orbis terrarum pro nobis talia sustinere. Hoc autem legamus continue, hoc nostræ menti inscribamus, et in his gloriemur. AUGUSTINUS, de quæst. Evang. (lib. 1, cap. 44). Quod autem dictum est, *Expuerunt in faciem ejus*, significavit eos qui præsentiam gratiæ ejus respuunt. Item tamquam colaphis eum cædunt, qui ei honores suos præferunt; palmas in faciem ejus dant qui perfidia cæcati

eum non venisse affirmant, tamquam præsentiam ejus exterminantes et repellentes.

17. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 8, cap. 6). Inter prædictas Domini contumelias trina negatio Petri facta est, quam non omnes Evangelistæ eodem ordine narrant. Lucas enim explicat prius tentationem Petri, tunc demum contumelias Domini; sed Matthæus et Marcus eas primo commemorant, et deinde Petri tentationem. Sic enim hic sequitur: *Petrus vero sedebat foris in atrio.* HIERONYMUS (super *Petrus autem foris sedebat*). Foris sedebat, ut videret exitum rei; et non appropinquabat Jesu, ne ministris aliqua suspicio nasceretur. CHRYSOSTOMUS in hom. 86. Et qui quando detentum Magistrum vidit solum, ita efferbuit ut gladium evaginaverit, et auriculum absciderit; quando contumelias Christi audivit, negator efficitur, et vilis puellæ minas non sustinet; sequitur enim: *Et accessit ad eum una ancilla, dicens: Et tu cum Jesu Galilæo eras,* RABANUS. Quid sibi vult quia prima eum prodit ancilla, cum viri magis eum potuerint recognoscere; nisi quod iste sexus peccare in nece Domini videretur, ut ejus passione redimeretur? Sequitur: *At ille negavit coram omnibus dicens: Nescio quid dicis.* Palam coram omnibus negavit, quia se manifestare expavit; quod dicebatur se nescire respondit, quia pro Salvatore adhuc mori noluit. LEO Papa in sermone de passione (serm. 9, prope finem illius). Ob hoc autem, sicut apparet, hæsitare permissus est, ut in Ecclesiæ principe remedium penitentiae conderetur, et nemo auderet de sua virtute confidere, quando mutabilitatis periculum nec beatus Petrus potuisset evadere. CHRYSOSTOMUS in hom. 86 (aliq. a princ.). Non solum autem semel, sed et secundo et tertio negat in brevi tempore; unde sequitur: *Exeunte autem eo januam, vidit eum alia ancilla, et ait his qui erant ibi: Et hic erat cum Jesu Nazareno.* AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 6). Intelligitur autem quod postquam exiit foras, cum jam semel negasset, gallus cantavit primum, quod Marcus dicit. CHRYSOSTOMUS in hom. 86. Ut ostendat quod neque vox galli eum a negatione detinuit, neque in memoriam suæ promissionis reduxit. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 8, c. 6).

Non autem foris ante januam iterum negavit, sed cum redisset ad focum: neque enim exierat, et foris eum vidit altera ancilla; sed cum exiret, eum vidit; idest, cum surgeret et exiret, animadvertit, *et dixit his qui erant ibi*, idest qui simul aderant ad ignem in atrio: *Et hic erat cum Jesu Nazareno*. Ille autem qui foras exierat, hoc audito regressus est, ut se quasi purgaret negando. Vel, quod esse credibilis, non audivit quod de eo dictum fuerat cum foras exiret, et posteaquam rediit, dictum est ei quod Lucas commemorat.

Sequitur: *Et iterum negavit cum jramento, Quia non novi hominem*. HIERONYMUS (super *Et iterum negavit cum jramento*). Scio quosdam pio affectu erga Apostolum Petrum locum hunc ita interpretatos ut dicerent, Petrum hominem negasse, non Deum; et esse sensum: Nescio hominem, quia scio Deum. Hoc quam frivolum sit, prudens lector intelligit: si enim iste non negavit, ergo mentitus est Dominus, qui dixerat, *Ter me negabis*. RABANUS. In hac autem negatione Petri dicimus, non solum abnegare Christum qui dicit eum non esse Christum, sed qui cum sit, negat se esse christianum. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 3, cap. 6). Nunc jam de tertâ negatione inspicimus; sequitur enim: *Et post pusillum accesserunt qui stabant, et dixerunt Petro: Vere et tu ex illis es*. Lucas autem dixit, cap. 22: „ Intervallo facto quasi horæ unus: „ et ut eum convincant, consequenter adjungunt: *Nam et loquela tua manifestum te facit*. HIERONYMUS (super *Vere et tu ex illis es*). Non quod alterius sermonis esset Petrus, aut gentis externæ: omnes quippe Hebræi erant, et qui arguebant et qui arguebantur: sed quia unaquæque provincia et regio habeat proprietates suas, et vernaculum loquendi sonum vitare non possit. REMIGIUS. Vide autem quam sint noxia pravorum hominum colloquia: ipsa quippe coegerunt Petrum negare Dominum, quem prius confessus fuerat esse Dei Filium; sequitur enim: *Tunc cepit detestari et jurare, quia non novisset hominem*. RABANUS (super hoc verbo). Nota, quia primum ait, *Nescio quid dicis*; secundo, cum jramento negat; tertio, quia *cepit detestari et jurare, quia non novit hominem*. Perse-

verare quippe in peccato dat incrementum scelerum; et qui minima spernit, cadit in majora. REMIGIUS. Spiritualiter autem per hoc quod Petrus ante primum galli cantum negavit, illi designantur qui ante Christi resurrectionem non credebant eum esse Deum, ejus morte turbati. Per hoc autem quod post galli cantum negavit, illi designantur qui in utramque Domini naturam, et secundum Deum et secundum hominem errant. Per primam autem ancillam designatur cupiditas; per secundam carnalis delectatio; per illos qui astabant, dæmones intelliguntur: his enim trahuntur homines ad Christi negationem ORIGENES (tract. 35). Vel per primam ancillam intelligitur synagoga Judæorum, qui frequenter compulerunt denegare fideles; per secundam congregatio Gentium, qui etiam persecuti sunt christianos; per tertios stantes in atrio, ministri hæresum diversarum. AUGUSTINUS de Quest. Evang. (lib. 1, quæst. 45). Ter etiam Petrus negavit: nam et error hæreticorum de Christo, tribus generibus terminatur: aut enim de divinitate, aut de humanitate, aut de utroque falluntur. RABANUS (super *Et continuo gallus cantavit*). Post tertiam autem negationem sequitur galli cantus; et hoc est quod subdit: *Et continuo gallus cantavit*, per quem Doctor Ecclesiæ intelligitur, qui somnolentos increpans ait: „ Evigilate, justi, et nolite peccare; „ 1 Corinth. 15. Solet autem sacra Scriptura sæpe meritum causarum per statum designare temporum: unde Petrus, qui media nocte peccavit, ad galli cantum pœnituit: unde sequitur: *Et recordatus est Petrus verbi Jesu quod dixerat: Priusquam gallus cantet, ter me negabis*. HIERONYMUS (super *Tunc cepit detestari*). In Evangelio legimus, quod post negationem Petri et galli cantum respexit Salvator Petrum, et intuitu suo eum ad amaras lacrymas provocavit: non enim fieri poterat ut in negationis tenebris permaneret quem lux respexerat mundi; unde et hic sequitur: *Et egressus foras, flevit amare*. In atrio enim Caiphæ sedens non poterat agere pœnitentiam: unde foras egreditur de impiorum concilio, ut pavidæ negationis sordes amarum fletibus lavet. LEO Papa (serm. 9, de Passione). Felices, o Apostole sancte, lacrymæ tuæ, quæ ad diluendam cul-

pam negationis, virtutem sacri habuere baptismatis. Affuit enim dextera Domini Jesu Christi, quæ labentem te priusquam deicereris exciperet; et firmitatem standi in ipso cadendi periculo recepisti. Cito itaque ad soliditatem rediit Petrus, tamquam recipientis fortitudinem; ut qui tunc in Christi expaverat passione, in suo post supplicio non timeret, sed constans permaneret.

CAPUT XXVII.

1. Mane autem facto, consilium inierunt omnes principes sacerdotum et seniores populi adversus Jesum, ut eum morti traderent. Et victum adduxerunt eum, et tradiderunt Pontio Pilato præsidî. Tunc videns Judas, qui eum tradidit, quod damnatus esset, penitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum et senioribus, dicens: Peccavi, tradens sanguinem justum. At illi dixerunt: Quid ad nos? Tu videris. Et projectis argenteis in templo, recessit, et abiens, laqueo se suspendit.

2. Principes autem sacerdotum acceptis argenteis dixerunt: Non licet eos mittere in corbonam, quia pretium sanguinis est. Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli in sepulturam peregrinorum. Propter hoc vocatus est ager ille Haceldama, hoc est ager sanguinis, usque in hodiernum diem. Tunc impletum est quod dictum est per Jeremiam Prophetam, dicentem: Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiatum, quem appretiauerunt a filiis Israel, et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus.

3. Jesus autem stetit ante præsidem; et interrogavit eum præses, dicens: Tu es rex Judæorum? Dicit illi Jesus: Tu dicis. Et cum accusaretur a principibus sacerdotum et senioribus, nihil respondit. Tunc dicit illi Pilatus: Non audis quanta adversum te dicunt testimonia? Et non respondit ei ad ullum verbum; ita ut miraretur præses vehementer.

4. Per diem autem solemnem consueverat præses populo dimittere unum victum quem voluissent. Habebat autem tunc unum victum insignem, qui dicebatur Barabbas. Congregatis ergo illis dixit Pilatus: Quem vultis dimittere vobis, Barabbam, an Jesum qui dicitur Christus? Sciebat enim quod per invidiam tradidissent eum. Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum uxor ejus, dicens: Nihil tibi et justo illi: multa enim passa sum hodie per visum propter eum. Principes autem sacerdotum et seniores persuaserunt populis ut peterent Barabbam, Jesum vero perderent. Respondens autem præses ait illis: Quem vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt, Barabbam. Dicit illis Pilatus: Quid igitur faciam de Jesu qui dicitur Christus? Dicunt omnes: Crucifigatur. Ait illis præses: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, dicentes: Crucifigatur. Videns autem Pilatus quia nihil pro-

ficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua, lavit manus coram populo, dicens: Innocens ego sum a sanguine justî hujus; vos videritis. Et respondens universus populus, dixit: Sanguis ejus super nos et super filios nostros. Tunc dimisit illis Barabbam; Jesum autem flagellatum tradidit eis ut crucifigeretur.

5. Tunc milites præsidis suscipientes Jesum in prætorio, congregaverunt ad eum universam cohortem; et exuentes eum, chlamydem coccineam circumdederunt ei; et plectentes coronam de spinis posuerunt super caput ejus, et arundinem in dextera ejus; et genu flexo ante eum, illudebant ei, dicentes: Ave, rex Judæorum. Et expuentes in eum, acceperunt arundinem, et percutiebant caput ejus.

6. Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde, et induerunt eum vestimentis ejus, et duxerunt eum ut crucifigerent. Exeuntes autem, invenerunt hominem Cyrenæum, nomine Simonem; hunc angariaverunt, ut tolleret crucem ejus. Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha, quod est Calvarie locus. Et dederunt ei vinum bibere cum felle mixtum. Et cum gustasset, noluit bibere.

7. Postquam autem crucifixerunt eum, diviserunt vestimenta ejus, sortem mittentes; ut impleretur quod dictum est per Prophetam, dicentem: Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem. Et sedentes servabant eum. Et imposuerunt super caput ejus causam ipsius scriptam: Hic est Jesus rex Judæorum. Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones, unus a dextris, et unus a sinistris.

8. Prætereuntes autem blasphemabant eum, moventes capita sua, et dicentes: Vah qui destruis templum Dei, et in triduo illud reedificas: salva teipsum: si Filius Dei es, descede de cruce. Similiter et principes sacerdotum illudentes eum scribis et senioribus dicebant: Alios salvos fecit, se ipsum non potest salvum facere. Si rex Israel es, descendat nunc de cruce, et credimus ei. Confidit in Deo, liberet nunc eum si vult: dixit enim, Quia Filius Dei sum. Idipsum autem et latrones qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei.

9. A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super universam terram usque ad horam nonam: et circa horam nonam clamavit Jesus voce magna, dicens: Eli Eli, lama sabactani, hoc est, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? Quidam autem illis stantes et audientes dicebant: Illam vocat iste. Et continuo currens unus ex eis accepit spongiam implevit aceto, et imposuit arundini, et dabat ei bibere. Ceteri vero dicebant: Sine videamus an veniat Elias liberans eum. Jesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum.

10. Et ecce velum templi scissum est in duas partes, a summo usque deorsum; et terra mota est, et petre scissæ sunt, et monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt; et exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus venerunt in sanctum civitatem, et apparuerunt multis. Centurio autem, et qui cum eo erant custodientes Jesum, viso terramotu et his quæ fiebant, timerunt valde, di-

centes: Vere Filius Dei erat iste. Erant autem ibi mulieres multe a longe, quæ secutæ erant Jesum a Galilæa ministrantes ei: inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi, et Joseph mater, et mater filiorum Zebedæi.

11. Cum autem sero factum esset, venit quidam homo dives ab Arimathea nomine Joseph, qui et ipse discipulus erat Jesu. Tunc Pilatus jussit reddi corpus. Et accepto corpore, Joseph involvit illud in sindone munda, et posuit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra. Et advolvitur saxum magnum ad ostium monumenti, et abiit. Erant autem ibi Maria Magdalene et altera Maria sedentes contra sepulcrum.

12. Altera autem die, quæ est post Parasceven, conveniunt principes sacerdotum et Pharisei ad Pilatum, dicentes: Domine, recordati sumus quia seductor ille dixit adhuc vivens: Post tres dies resurgam. Jube ergo custodiri sepulcrum usque in diem tertium, ne forte veniant discipuli ejus, et furentur eum, et dicant plebi, Surrexit a mortuis: et erit novissimus error pejor priore. Ait illis Pilatus: Habetis custodiam: ite, custodite, sicut scitis. Illi autem abeuntes munierunt sepulcrum, signantes lapidem cum custodiibus.

1. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 3, cap. 7). Contextuerat superius Evangelista narrationem in his quæ cum Domino acta sunt usque ad mane; sed postea rediit ad narrandam Petri negationem, quæ terminata rediit ad mane ut inde cetera contexeret: et hoc est quod dicitur. *Mane autem facto consilium iniierunt omnes principes sacerdotum et seniores populi adversus Jesum, ut eum morti traderent.* ORIGENES (tract. 35). Putantes per mortem extinguere ejus doctrinam et fidem apud eos qui crediderunt in eum, quasi in Filium Dei. Talia autem contra eum consiliantes, alligaverunt Jesum solventem a vinculis; unde sequitur: *Et vinctum adduxerunt eum, et tradiderunt Pontio Pilato præsidi.* HIERONYMUS (in princ. Comm. ad c. 27 Matth.). Vide sollicitudinem sacerdotum in malum: tota nocte vigilarunt ut homicidium facerent; et vinctum tradiderunt Pilato: habebant enim hunc morem ut quem adjudicassent morti, ligatum iudici traderent. RABANUS (hoc loco). Attamen notandum, quod non tunc primum ligaverunt, sed mox comprehensum in horto, ut Joannes declarat. CHRYSOSTOMUS in hom. 86. Ideo autem eum non occulte interfecerunt, quia volebant ejus gloriæ detrudere: multi enim eum admirabantur; et propter hoc studuerunt publice et coram omnibus

eum occidere; et ideo ad præsidem eum duxerunt. HIERONYMUS (super *Tunc videns Judas*). Videns autem Judas Dominum adjudicatum morti, pretium retulit sacerdotibus, quasi in potestate sua esset persecutorum immutare sententiam; unde sequitur: *Tunc videns Judas qui tradidit eum, quod damnatus esset, pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum et senioribus populi, dicens: Peccavi, tradens sanguinem justum.* ORIGENES (tract. 35). Respondeant mihi qui de naturis quasdam fabulas introducunt; unde est quod Judas agnoscens peccatum suum dixit: *Peccavi, tradens sanguinem justum*, nisi ex bona plantatione mentis, et seminatione virtutis, quæ seminata est in qualibet rationali anima? quam non coluit Judas; et ideo cecidit in tale peccatum. Si autem naturæ pereuntis est aliquis hominum, magis hujus naturæ fuit Judas. Et si quidem post resurrectionem Christi hoc dixisset Judas, forsitan erat dicendum quoniam compulsi sunt eum pœnitere de peccato ipsa virtus resurrectionis. Nunc autem videns eum traditum esse Pilato, pœnituit: forsitan recordatus quæ frequenter Jesus dixerat de sua resurrectione futura: Forsitan et Satanas, qui ingressus in eum fuerat, præsto fuit ei donec Jesus traderetur Pilato: postquam autem fecit quod voluit, recessit ab eo; quod recedente pœnitentiam capere potuit. Sed quomodo vidit Judas quoniam condemnatus est? Nondum enim a Pilato fuerat interrogatus. Forsitan dicit aliquis, quoniam consideratione mentis suæ vidit exitum rei ex eo quod traditum aspexit. Alius autem dicit, quoniam quod scriptum est, *Videns Judas quia condemnatus est*, ad ipsum Judam refertur: tunc enim sensit malum suum, et intellexit se condemnatum. LEO PAPA (serm. 1 de Passione Dom.). Dicendo tamen, *Peccavi, tradens sanguinem justum*, in impietatis suæ perfidia perstitit qui Jesum non Dei Filium, sed nostræ tantummodo conditionis hominem, etiam inter extrema mortis suæ pericula credidit; cujus flexisset misericordiam, si ejus omnipotentiam non negasset. CHRYSOSTOMUS in homil. 86. Vide autem quoniam pœnitentiam agit quando completum est, et finem accepit peccatum: non enim permittit diabolus eos qui

non vigilant, videre malum antequam perficiant.

Sequitur: *At illi dixerunt: Quid ad nos? Tu videris.* REMIGIUS. Ac si dicant: *Quid ad nos pertinet si justus est? Tu videris*, idest, opus tuum quale sit manifestabitur. Quidam autem conjunctim voluerunt legere hæc verba, ut sit sensus: Cujus æstimationis deputaris apud nos, qui eum quem tradidisti, justum confiteris? ORIGENES (tr. 85). Recedens autem ab aliquo diabolus observat tempus iterum; et postquam cognoverit, et ad secundum peccatum induxerit, observat etiam tertie deceptionis locum. Sicut ille qui primo uxorem patris habuit, de hoc malo postea pœnituit; sed postea diabolus voluit hanc ipsam tristitiam exaggerare, ut ipsa tristitia abundanter facta absorberet tristantem. Simile aliquid factum est in Juda: postquam enim pœnituit, non servavit cor suum, sed suscepit abundantiorē tristitiam a diabolo sibi submissam, quia voluit eum absorbere; unde sequitur: *Et abiens, laqueo se suspendit.* Si autem locum pœnitentiæ requisisset, et tempus pœnitentiæ observasset, forsitan invenisset eum qui dixit, Ezech. 88, "Nolo mortem peccatoris." Vel forte existimavit prævenerē magistrum moriturum, et occurrere ei cum anima nuda, ut confitens et deprecans misericordiam mereretur; nec vidit quia non convenit servum Dei seipsum expellere de hac vita, sed expectare Dei iudicium. RABANUS. Suspendit autem se laqueo, ut se ostenderet cælo terreque perosum. AUGUSTINUS de Quæst. novi et vet. test. (quæst. 94). Sed occupatis principibus sacerdotum ad necem Domini a mane usque ad horam nonam, quomodo Judas eis retulisse pretium sanguinis quod acceperat, ante crucem Domini, probatur, et dixisse illis in templo: *Peccavi, quod tradiderim sanguinem justum?* cum constet omnes principes et seniores ante passionem Domini non fuisse in templo, quippe cum in cruce posito insultarent ei. Nec enim inde potest probari quia ante passionem Domini relatum est, cum sint multa quæ ante facta probantur, et novissima ordinantur. Sed ne forte post horam nonam factum sit, ut videns Judas occisum Salvatorem, et ob hoc velum templi scissum, terram tremuisse, saxa scissa, elementa conterrita,

ipso metu correptus doluerit. Sed post horam nonam occupati erant, ut existimo, seniores et principes sacerdotum ad celebrationem paschæ: sabbato autem secundum legem non licet nummos portare: ac per hoc non est probabile apud me quo die, immo tempore, laqueo vitam finiret Judas.

2. CHRYSOSTOMUS in homil. 86. Quia principes sacerdotum noverant, quod occisionem emerant, a propria conscientia condemnati fuerunt; et ad hoc ostendendum subdit Evangelista: *Principes autem sacerdotum accepit argenteis dixerunt: Non licet eos mittere in corbonam, quia pretium sanguinis est.* Hieronymus (super *Principes sacerdotum*). Vere culicem liquantes, et camelum glutientes; si enim ideo non mittunt pecuniam in corbonam, hoc est gazophylacium, et dona Dei, quia pretium sanguinis est, cur ipse sanguis effunditur? ORIGENES (tractatu 85). Videbant autem quoniam circa mortuos magis eam pecuniam conveniebat expendi quæ pretium sanguinis erat. Sed quia et inter loca mortuorum sunt differentie, usi sunt pretio sanguinis Jesu ad comparisonem agri figuli alicujus, ut in eo peregrini sepeliantur, non secundum votum suum in monumentis paternis; unde sequitur: *Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli in sepulcrum peregrinorum.* AUGUSTINUS in serm. de cona Dom. (serm. 2, inter serm. vero est 128). Providentia autem Dei factum puto ut pretium Salvatoris non peccatoribus sumptum præbeat, sed peregrinis requiem subministret; ut jam exinde Christus et vivos sanguinis sui passione redimat, et mortuos pretiosa passione suscipiat. Pretio ergo dominici sanguinis ager figuli comparatur. Legimus in Scripturis, quod totius generis humani salus redempta sit in sanguine Salvatoris. Ager ergo iste, mundus hic totus est. Figulus autem qui mundi possit habere dominatum, ipse est qui vascula corporis nostri fecit de limo. Istius itaque figuli ager Christi sanguine emptus est: peregrinis, inquam, qui sine domo et patria, toto orbe exules jactabantur, requies Christi sanguine providetur. Istos autem peregrinos esse dicimus devotissimos christianos, qui renuntiantes sæculo, nihil possidentes in mundo, in Christi sanguine requiescunt;

sepultura enim Christi nihil aliud est quam requies christiani: "Consepulti enim sumus (sicut ait Apostolus, Rom. 6) cum illo per baptismum in morte." Nos ergo peregrini in hoc mundo sumus, et tamquam hospites in hac luce versamur. HIERONYMUS (super *Concilio inito*). Qui etiam peregrini eramus a lege et prophetis, prava Judæorum studia suscepimus in salutem. ORIGENES (tract. 35). Vel peregrinos dicimus qui usque ad finem extranei sunt a Deo: nam justi consepulti sunt Christo in monumento novo quod exicisus est in petra. Qui autem alieni sunt a Deo usque in finem, sepulti sunt in agro figuli operantis lutum; qui pretio sanguinis est comparatus, et ager sanguinis nominatur; unde sequitur: *Propter hoc vocatus est ager ille Haceldama, hoc est ager sanguinis, usque in hodiernum diem.* GLOSSA. Quod referendum est ad tempus quo Evangelista hoc scripsit. Deinde confirmat idem prophetico testimonio, dicens: *Tunc impletum est quod dictum est per Jeremiam Prophetam, dicentem: Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, quem appretiaverunt a filiis Israel, et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus.* HIERONYMUS (super *Tunc impletum est*). Hoc in Jeremia penitus non invenitur, sed in Zacharia, cap. 11, qui penultimus est duodecim Prophetarum, quædam similitudo refertur; et quamquam sensus non multum discrepet, tamen ordo et verba diversa sunt. AUGUSTINUS de cons. Evang. (l. 3, c. 7). Si quis ergo putat ideo fidei Evangelistæ aliquid derogandum, primo noverit non omnes codices Evangeliorum habere quod per Jeremiam dictum sit, sed tantummodo per Prophetam. Mihi autem hæc non placet defensio: quia et plures codices habent Jeremiæ nomen, et antiquiores; et nulli fuit causa cur adderetur hoc nomen, et mendositas fieret. Cur autem tolleretur, fuit utique causa ut hoc audax imperitia faceret, prædictæ quæstione turbata. Potuit autem fieri ut animo Matthæi Evangelium scribentis, pro Zacharia Jeremias occurreret, ut fieri solet: quod tamen sine ulla dubitatione emendaret saltem ab his admonitus qui ipso adhuc in carne vivente hæc legere potuerunt, nisi cogitaret recordationi suæ, quæ Spiritu sancto regebatur, non oc-

currisse aliud pro alio nomen Prophetæ, nisi quia Dominus hoc ita scribi constituit. Cur autem constituerit, prima causa est, quia sic insinuat ita omnes Prophetas uno spiritu locutostare, ut hoc multo amplius sit quam si omnium verba Prophetarum uno unius hominis ore demonstrarentur; et ideo indubitanter accipi debet, quæcumque per eos Spiritus sanctus dixit, et singula esse omnium, et omnia singulorum. Si enim hodie quisquam volens alicujus verba indicare, dicat nomen alterius a quo dicta sunt, qui tamen sit amicissimus illius cujus verba dicere voluit, et continuo recordatus, alium pro alio se dixisse, ita se corrigat ut tamen dicat, Bene dixi, nihil aliud intuens nisi inter ambos esse concordiam: quanto magis de Prophetis sanctis hoc commendandum fuit? Est et alia causa, cur hoc nomen Jeremiæ in testimonio Zachariæ sit manere permissum: vel potius sancti Spiritus auctoritate præceptum sit. Est apud Jeremiam, cap. 32, quod emerit agrum a filio fratris sui, et dedit ei argentum, non quidem sub hoc nomine pretii, quod positum est apud Zachariam, triginta argenteis. Quod autem prophetiam de triginta argenteis ad hoc interpretatus sit Evangelista quod modo de Domino completum est, manifestum est; sed ad hoc pertinere etiam illud de agro empto quod Jeremias dicit, hinc potest mystice significari, ut non hic Zachariæ nomen poneretur qui dixit, *Triginta argenteis*, sed Jeremiæ qui dixit de agro empto; ut lecto Evangelio, atque invento nomine Jeremiæ, lecto autem Jeremia, et non invento testimonio de triginta argenteis, invento tamen agro empto, admoneretur lector utrumque conferre, et inde sensum enucleare prophetiæ, quomodo pertineat ad hoc quod in Domino completum est. Nam illud quod subjecit huic testimonio Matthæus cum ait, *Quem appretiaverunt a filiis Israel, et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus*, nec apud Zachariam, nec apud Jeremiam reperitur: unde magis ex persona Evangelistæ accipiendum est, et mystice insertum, quia hoc ex Domini revelatione cognoverit, et ad hanc rem quæ de Christi pretio facta est, hujusmodi pertinere:

prophetiam. Hieronymus de optimo genere interpretandi (parum ante med.). Absit ergo de pedissequo Christi quod possit argui de falso, cui cura fuit non verba et syllabas aucupari, sed sententias dogmatum ponere. Hieronymus (super illud *Tunc adimpletum est*). Legi nuper in quodam Hebraico volumine, quod Nazareth sectæ mihi Hebræus contulit, Jeremiæ apocryphum, in quo hoc ad verbum scriptum reperi; sed tamen mihi videtur magis de Zacharia sumptum testimonium, Evangelistarum et Apostolorum more vulgato, quo, verborum ordine prætermisso, sensus tamen de veteri testamento proferunt exemplum.

3. Augustinus de cons. Evang. (lib. 3, cap. 7). Finitis his quæ Matthæus de Juda proditore interposuit, ad ordinem narrationis revertitur, dicens: *Jesus autem stetit ante præsidem*. Origenes (tractatu 35). Iudex totius creaturæ constitutus a Patre vide quantum se humiliavit, ut acquiesceret stare ante iudicem tunc terræ Judææ; et interrogatus est interrogationem, quam forsitan deridens, aut dubitans Pilatus interrogat; unde sequitur: *Et interrogavit eum præses, dicens: Tu es Rex Judæorum?* Chrysostomus in homil. 87. Id Pilatus interrogat quod adversarii contra Christum continue revolvebant. Quia enim sciebant Pilatum nullam curam facientem legalium, ad publicas accusationes rem ducunt. Origenes (tract. 35). Vel pronuntiative hoc dixit Pilatus: unde et alibi scripsit in titulo, *Rex Judæorum*. Principi ergo sacerdotum respondens, *Tu dixisti*, oblique arguit ejus dubitationem; Pilati vero sententiam confirmat pronuntiantis; unde sequitur: *Dicit ei Jesus, Tu dicis*. Chrysostomus in hom. 87. Confessus est se esse regem, sed cælestem, ut in alio Evangelio manifestius legitur. "Regnum (inquit Joannis 18) meum non est de hoc mundo: „ ut neque Judæi, neque Pilatus excusationem habeant, huic accusationi insistentes. Hilarius (can. 32). Vel interroganti pontifici an ipse esset Jesus Christus, dixerat, *Tu dixisti*, quia semper futurum Christum ex lege ipse dixisset; huic vero legis ignaro interroganti, an ipse esset rex Judæorum, dicitur, *Tu dicis*, quia per fidem præsentis confessionis salus Gentium est.

Hieronymus (super illud, *Dixit illi Jesus, Tu dicis*). Attende autem quod Pilato, qui invitatus promebat sententiam, aliqua ex parte respondit; sacerdotibus autem et principibus sacerdotum respondere noluit, indignos eos suo sermone judicans: unde sequitur: *Et cum accusaretur a principibus sacerdotum et senioribus, nihil respondit*. Augustinus de cons. Evang. (lib. 3, cap. 8). Lucas autem ipsa crimina, quæ accusantes objecerunt, aperuit: dicit enim capite 23: "Cooperunt illum accusare, dicentes: Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, et prohibentem tributa dari Cæsari, et dicentem se Christum regem esse. „ Nihil autem interest ad veritatem quo ordine ista retulerint, sicut nihil interest si alius aliquid tacet quod alius commemorat. Origenes (tract. 85). Accusatus autem Jesus, sicut tunc illis nihil respondit, sic nec modo: non fit enim eis verbum Dei, sicut aliquando factum fuerat ad Prophetas; sed neque dignum erat ut Pilato interroganti responderet, qui non habebat permanens et firmum de Christo iudicium, sed ad contraria trahebatur; unde sequitur: *Tunc dixit ei Pilatus: Non audis quanta adversum te dicunt testimonia?* Hieronymus. Gentilis quidem est qui condemnat Jesum; sed causam refert in populum Judæorum. Chrysostomus in homilia 87. Ideo autem hoc dicebat, quia volebat eum liberare dum se excusando responderet. Sequitur: *Et non respondit ei ad ullum verbum, ita ut miraretur præses vehementer*. Quia enim multas habentes demonstrationes ex ipsis rebus, virtutis et mansuetudinis ejus et humilitatis, tamen in ipsum indignabantur, et perverso iudicio agebantur contra ipsum; propter hoc nihil respondet, et si aliquando respondet, breviter quidem dicit, ne continua taciturnitate pertinaciæ opinio de ipso accipiatur. Hieronymus (super *Non audis*). Vel ideo Jesus nihil respondere voluit, ne crimen diluens dimitteretur a præside, et crucis utilitas differretur. Origenes (tract. 85). Miratus est autem præses constantiam ejus: forsitan sciens, quod idoneus esset pronuntiare crimen, et tamen videbat eum in tranquilla et quieta sapientia, et gravitate non turbabili stare. Sed vehementer miratur: dignum enim ei videbatur magno miraculo ut exhibitus

Christus ad criminale iudicium, imperturbabilis staret ante mortem, quæ apud omnes homines terribilis æstimatur.

4. CHRYSOSTOMUS in homilia 87. Quia Christus ad accusationes Judæorum nihil responderat, per quod posset eum Pilatus ab accusationibus Judæorum excusatum habere, aliud machinatur per quod eum liberare posset; unde dicitur: *Per diem autem solennem consueverat præses dimittere populo vincitum unum quem voluissent*. ORIGENES (tr. 85). Sic enim quasdam gratias præstant Gentes eis quos subijciunt sibi, donec confirmetur super eos jugum ipsorum; tamen consuetudo hæc aliquando fuit apud Judæos: Saul enim non interfecit Jonatham, omni populo petente eum ad vitam. CHRYSOSTOMUS in homilia 87. Per hanc autem consuetudinem Christum eripere tentavit, ut neque umbram excusationis Judæi sibi derolinguant. Manifestus homicida in comparatione Christi adducitur, de quo sequitur: *Habebat autem tunc unum vincitum insignem, qui dicebatur Barabbas*. Non simpliciter dicit latronem, sed insignem, hoc est in malitia diffamatum. HIERONYMUS (super *Habebat tunc unum vincitum in carcere*). Iste Barabbas in Evangelio quod inscribitur juxta Hebræos, filius magistri eorum interpretatur, qui propter seditionem et homicidium fuerat condemnatus. Offert autem optionem eis Pilatus dimittendi quem vellent, latronem an Jesum, non dubitans Jesum potius eligendum; unde sequitur: *Congregatis autem illis, dixit Pilatus: Quem vultis dimittam vobis, Barabbam, an Jesum qui dicitur Christus?* CHRYSOSTOMUS in homilia 87. Quasi dicat: Si non vultis sicut innocentem dimittere, saltem condemnatum festivitati donetis. Si enim oportebat in peccatis manifestis existentem dimittere, multo magis in dubiis. Vide autem ordinem conversum. Petitio pro condemnatis solet esse plebis, concessio autem Principis; nunc autem contrarium gestum est: Princeps enim petit a plebe, et plebs ferocior redditur. GLOSSA. Quare autem Pilatus ad liberationem Christi laboravit, manifestat Evangelista cum subdit: *Sciebat enim quod per homicidium tradidissent eum*. REMIGIUS. Quæ autem invidia fuerit, Joannes manifestat, qui narrat, cap. 11,

eos dixisse: "Ecce mundus totus post eum vadit, et si dimittimus eum sic, omnes erodent in eum." Notandum etiam, quia loco ejus quod Matthæus dicit, *An Jesum qui dicitur Christus?* Marcus dicit, cap. 15: "Vultis dimittam vobis regem Judæorum?" Soli namque reges Judæorumangebantur, et ab ipsa unctione, christi vocabantur. CHRYSOSTOMUS in homilia 87. Deinde subditur aliud quod sufficiens erat omnes a passionem revocare; sequitur uxor: *Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum uxor ejus dicens: Nihil tibi et junto illi*. Cum demonstratione enim quæ erat a rebus et somnus non parvum quid erat. RABANUS. Notandum vero, quia tribunal sedes est judicis, solium regum, cathedre magistrorum. In visionibus autem et somniis gentilis viri hoc intellexit quod Judæi vigilantes nec credere, nec intelligere voluerunt. HIERONYMUS (super *Sedente autem illo*). Nota etiam, quod Gentilibus sæpe a Deo somnia revelantur, et quod in Pilato et uxore ejus justum Dominum contentibus gentilis populi testimonium sit. CHRYSOSTOMUS in homilia 87. Sed cujus gratia non ipse Pilatus somnium videbat? Quia illa magis digna erat: vel quia si Pilatus videret, non æqualiter sibi creditum esset; vel forte neque dixisset; propter hoc dispensatur a Deo quod mulier vidit, ut manifestum omnibus fieret. Et non simpliciter videt, sed et patitur multa: sequitur enim: *Multa enim passa sum hodie per vinum propter eum*: ut scilicet a compassione quæ erat ad uxorem, desidiis fieret vir circa occisionem. Sed et tempus non parum conferebat; etenim eadem nocte vidit. AUGUSTINUS in serm. de Pass. Sic ergo judex terretur in conjugio: et utimini Judæorum non præbeat in iudicio consensum, pertulit in uxoris afflictione iudicium; iudicatur ipse qui iudicat, et torquetur antequam torquent. RABANUS (super *Nihil tibi et junto illi*). Vel aliter. Nunc denum diabolus intelligens per Christum se spolia sua amissurum, sicut primum per mulierem mortem intulorati, ita per mulierem vult Christum de manibus Judæorum liberare, ne per ejus mortem mortis amittat imperium. CHRYSOSTOMUS in homil. 87. Nihil autem passionem Christi adversionem movit, quia eos omnino invidia excæcaverat:

unde ex propria malitia plebem corrumpunt: et hoc est quod sequitur: *Principes autem sacerdotum, et seniores persuaserunt populo ut peterent Barabbam, Jesum vero perderent.* ORIGENES (tract. 35). Et est videre nunc quomodo populus Judæorum a senioribus suis et Judaicæ culturæ doctoribus studeatur, et excitatur adversus Jesum, ut perdant eum.

Sequitur: *Respondens autem præses ait illis: Quem vultis vobis de duobus dimitti?* GLOSSA. Respondisse autem dicitur Pilatus hæc dicens, sive ad ea quæ uxor nuntiaverat, sive ad petitionem populi, qui juxta consuetudinem aliquem in die festo sibi dimitti petebat. ORIGENES (ut supra). Turbæ autem quasi feræ, quæ spatiosam ambulanti viam, voluerunt sibi Barabbam habere solum: unde subditur: *At illi dixerunt, Barabbam.* Ideo gens illa habet seditiones et homicidia et latrocinia, secundum quosdam gentis suæ, in rebus quæ foris habentur, secundum autem omnes, intus in anima. Ubi enim non est Jesus, illic lites et prælia sunt; ubi autem est, ibi sunt omnia bona et pax. Omnes etiam qui Judæis sunt similes, vel in dogmate, vel in vita, Barabbam sibi solvi desiderant: quicumque enim mala agit, solutus est in corpore ejus Barabbas, Christus autem vinctus; qui autem bona agit, Christum habet solum, Barabbam vinctum. Voluit autem Pilatus pudorem tantæ iniquitatis eis incutere; unde sequitur: *Dicit illis Pilatus: Quid igitur faciam de Jesu qui dicitur Christus?* Non solum autem hoc, sed et mensuram colligere volens impietatis eorum. Illi autem nec hoc erubescunt, quod Pilatus Jesum Christum esse confitebatur, nec modum impietatis servant, unde sequitur: *Dicunt omnes, Crucifigatur:* in quo multiplicaverunt impietatis suæ mensuram, non solum homicidam postulantes ad vitam, sed etiam justum ad mortem, et ad mortem turpissimam crucis. RABANUS. Pendentes siquidem in ligno crucifixi, clavibus ad lignum pedibus manibusque confixi, producta morte necabantur, et diu vivebant in cruce, non quia longior vita eligebatur, sed quia mors ipsa protendebatur, ne dolor citius finiretur. Verum Judæi de morte pessima cogitabant, sed a Domino, non intelligentibus eis, electa erat; ipsam enim crucem diabolo

superato erat tamquam trophæum in frõntibus fidelium positurus. HIERONYMUS (super *Quid igitur faciam de Jesu?*). Cum autem hoc responderent, non statim acquievit, sed juxta suggestionem uxoris, quæ mandaverat, *Nihil tibi et justo illi, ipse quoque respondit; unde sequitur: Ait illis præses: Quid enim mali fecit?* Hoc dicendo Pilatus, absolvit Jesum. Sequitur: *At illi magis clamabant dicentes, Crucifigatur:* ut imple-retur quod in Psalmo 21 dicitur: "Circumdederunt me canes multi, congregatio malignantium obsedit me:" et illud Jeremiæ cap. 12: "Facta est mihi hereditas mea sicut leo in silva; dederunt super me vocem suam." AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 3, cap. 8). Sæpius autem Pilatus cum Judæis egit, volens ut dimitteretur Jesus: quod paucissimis verbis testatur Matthæus cum subdit: *Videns Pilatus quia nihil proficiebat, sed magis tumultus fieret:* quod non diceret, nisi multum ille conatus fuisset, quamvis tacuerit quoties hoc tentavit ut erueret Jesum furori eorum.

Sequitur: *Accepta aqua, lavit manus coram populo, dicens: Innocens ego sum a sanguine justis hujus.* REMIGIUS. Mos enim erat apud antiquos ut cum vellet quis se ostendere immunem ab aliquo crimine, accepta aqua, lavaret manus suas coram populo. HIERONYMUS (super *Videns Pilatus quod nihil proficeret*). Pilatus ergo accepit aquam juxta illud propheticum, Psal. 25: "Lavabo inter innocentes manus meas;" quodammodo in hoc contestans, et dicens: Ego quidem innocentem volui liberare: sed quoniam seditio oritur, et rebellio mihi contra Cæsarem crimen impingitur, innocens sum a sanguine justis hujus. Judex ergo qui cogitur contra Dominum ferre sententiam, non damnat oblatum, sed arguit offerentes, justum esse pronuntians eum qui crucifigendus est. Sequitur, *Vos videritis, quasi dicat: Ego minister legum sum, vox vestra sanguinem fundit.* Sequitur: *Et respondens universus populus dixit: Sanguis ejus super nos, et super filios nostros.* Perseverat usque in præsentem diem hæc imprecatio super Judæos, et sanguis Domini non aufertur ab eis. CHRYSOSTOMUS in homil. 88. Intuere autem et hic Judæorum multam insaniam: eorum

enim impetus et pernicioſa concupiſcentia non permittit eos quæ oportet, inſpicere, et ſibi maledicunt dicentes: *Sanguis ejus ſuper nos*; quin et ad filios maledictionem attrahunt, dicentes: *Et ſuper filios nostros*. Sed tamen miſericors Deus eorum ſententiam non firmavit; ſed ex eis et eorum filiis ſuſcepit qui pœnitentiam egerunt: etenim et Paulus ex ipsis fuit et multa millia eorum qui in Jeroſolymis crediderunt. LEO Papa in ſerm. 8 de Paſſ. Exceſſit ergo Pilati culpam facinus Judæorum; ſed nec ipſe evaſit reatum, qui reliquit proprium judicium, et in crimen tranſiit alienum; ſequitur enim: *Tunc dimiſit illis Barabbam, Jeſum autem flagellatum tradidit eis, ut crucifigeretur*. Hieronymus (ſuper *Tunc dimiſit illis*). Sciendum eſt autem Pilatum Romanis legibus miniſtraſſe, quibus ſancitum eſt ut qui crucifigitur, prius flagellis verberetur. Traditur igitur Jeſus militibus verberandus, et illud ſanctiſſimum corpus pectusque Dei capax flagellis ſecuerunt. AUGUSTINUS in ſerm. de Paſſ. Ecce Dominus aptatur ad verbera, ecce jam cœditur: rupit ſanctam cutem violentia flagellorum; repetitis ictibus crudelia verbera ſcapularum terga conſcindunt. Proh dolor! jacet extenſus ante hominem Deus, et ſupplicium patitur rei in quo nullum peccati veſtigium potuit inveniri. Hieronymus. Hoc autem factum eſt ut quia ſcriptum erat, *Psalmo 31: " Multa flagella peccatorum, " illo flagello nos a verberibus liberemur*. In lavacro etiam manuum Pilati, Gentilium omnia opera purgantur, et ab impietate Judæorum nos alieni efficiuntur. HILARIUS (can. 33). Hortantibus autem ſacerdotibus populus Barabbam elegit, qui interpretatur patris filius, in quo arcanum futuræ infidelitatis oſtenditur, Chriſto Antichriſtum peccati filium præferendo. RABANUS (ſuper *Tunc dimiſit illis Barabbam*). Barabbas etiam, qui ſeditiones faciebat in turbis, dimiſſus eſt populo Judæorum, id eſt diabolus, qui uſque hodie regnat in eis; et idcirco pacem habere non poſſunt.

5. AUGUSTINUS de conſ. Evang. (lib. 3, cap. 9). Poſt accuſationes Chriſti, conſequeus eſt ut ipſam Domini paſſionem videamus, quam Matthæus ſic incipit: *Tunc milites præſidis ſuſcipientes Jeſum in prætorio, congregaverunt ad eum uni-*

verſam cohortem. Hieronymus (ſuper *Tunc milites præſidis*). Quia enim rex Judæorum fuerat appellatus, et hoc ei ſcribæ et ſacerdotes crimen objecerant, quod ſibi in populo Iſrael uſurparet imperium, illudentes hæc faciunt, ut nudatum priſtinis veſtibus induant chlamydem coccineam pro rufo linteo, quo reges veteres utebantur, et pro diademate imponant ei coronam spineam, pro ſceptro regali dent calamum, et adquirent quaſi regem: et hoc eſt quod ſubditur: *Et exuentes eum, chlamydem coccineam circumdederunt ei, et plectentes coronam de ſpinis poſuerunt ſuper caput ejus*. AUGUSTINUS de conſ. Evang. (lib. 3, cap. 9). Per hoc autem intelligitur Marcum dixiſſe indutum purpura. Pro regia enim purpura chlamys illa coccinea ab illudentibus adhibita erat; et eſt rubra quædam purpura cocco ſimillima. Poſteſt etiam fieri ut purpuram etiam Marcus commemoraverit, quam chlamys habebat, quamvis eſſet coccinea. CHRYSOSTOMUS in homilia 88. Quæ igitur erit nobis cura de reliquo, ſi contumelias ab alieno patiamur, poſtquam Chriſtus hoc paſſus eſt? Etenim quod fiebat in Chriſtum, ultimus terminus contumeliæ erat; nec una particula tantum, ſed univerſum corpus patiebatur injurias: caput per coronam et arundinem et colaphos; facies, quia inſpuebatur; genæ, quia alapis cædebantur; corpus totum per flagella, et quia denudatum eſt per circumdationem chlamydis, et per fictam adorationem; manus per arundinem, quam dederunt ei pro ſceptro; ac ſi timerent ne aliquid prætermitterent graviſſimæ præſumptionis. AUGUSTINUS de conſ. Evang. (lib. 3, cap. 9). Apparet autem Matthæum recapitulando iſta commemorari, non quod tunc factum ſit cum eum Pilatus crucifigendum tradidiſſet, Joannes enim antequam diceret quod eum Pilatus crucifigendum tradiderit, iſta commemoravit. Hieronymus (hoc loco). Nos autem omnia hæc intelligamus myſtice. Quomodo enim Caiphas dixit, Oportet unum hominem mori pro omnibus, neſciens quid diceret; ſic et iſti quodcumque fecerunt, licet alia mente fecerint, tamen nobis qui credimus, ſacramenta tribuebant. In chlamyde coccinea, opera Gentium cruenta ſuſtentat; in corona spinea maledictum ſolvit an-

tiquum; in calamo venenata occidit animalia; sive calamum tenebat in manu, ut sacrilegium scriberet Judæorum. HILARIUS (canone 38, ut supra). Vel aliter. Susceptis omnibus corporis nostri infirmitatibus a Domino, omnium deinde martyrum, quibus regnum secum erat debitum, sanguine cœci colore perfunditur, spinis quoque, idest compungentium quondam peccatis Gentium, coronatur: est enim aculeus in spinis, ex quibus Christo victoriæ corona contexitur. In calamo vero earundem Gentium infirmitas atque inanitas manu comprehensa firmatur; quin etiam capiti ejus illiditur, ut infirmitas Gentium manu Christi comprehensa etiam in Deum Patrem, qui caput ejus est, conquiescat. ORIGENES (tract. 35). Vel calamus mysterium fuit, quod priusquam crederemus, confidebamus in virga arundinea Egypti, vel cujuscumque regni contrarii Deo; quem accepit, ut triumphet eum in ligno crucis. Percutiant autem cum hoc calamo caput Christi Jesu, quoniam semper regnum illud verberat Deum Patrem caput Salvatoris. REMIGIUS. Vel aliter. Per chlamydem coccineam caro Domini designatur, quæ rubra dicitur propter sanguinis effusionem; per spineam coronam susceptio peccatorum nostrorum, quia in similitudinem carnis peccati apparuit. RABANUS (super *Et expuebant in eum*). Calamo igitur Christi caput percutiunt qui divinitati ejus contradicentes, errorem suum auctoritate sanctæ Scripturæ, quæ calamo scribitur, confirmare conantur. Spuunt in faciem ejus qui præsentiam gratiæ illius verbis exorandis respuunt, et Jesum in carne venisse denegant. Falso autem illum adorant qui in eum credunt, sed perversis actibus despiciunt. AUGUSTINUS de Quæst. Evang. (lib. 2, quæst. 51). Quod autem Dominum in passione exuerunt veste propria, et induerunt fucata, signati sunt heretici, qui eum dicunt verum corpus non habuisse, sed fictum.

6. GLOSSA. Postquam Evangelista commemoravit ea quæ ad illusionem Christi pertinent, nunc narrare incipit processum crucifixionis ipsius: unde dicitur: *Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde, et induerunt eum vestimentis suis, et duxerunt eum ut crucifigerent.*

AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 3, cap. 9). Hoc autem in fine factum esse intelligitur, cum jam duceretur ad crucifigendum; postquam scilicet Pilatus tradidit eum Judæis. HIERONYMUS (super *Postquam illuserunt ei*). Notandum autem, quod quando flagellatur Jesus et conspuitur, non habet propria vestimenta, sed ea quæ propter peccata nostra sumpserat: cum autem crucifigitur et illusionis pompa præterierit, tunc pristinas vestes recipit, et proprium assumit ornatum; statimque elementa turbantur, et creatori dat testimonium creatura. ORIGENES (tr. 85). Et de chlamyde quidem scriptum est, quoniam denuo expoliaverunt eum; de corona autem spinæ nihil tale Evangelistæ scripserunt; ut jam non sint spinæ nostræ antiquæ, postquam semel eas a nobis abstulit Jesus super venerabile caput suum. CHRYSOSTOMUS, in serm. de Pass. Non autem voluit Dominus pati sub tecto, non in templo Judaico, ne putares pro illa tantum plebe oblatum; et ideo foras civitatem, foras muros, ut scias sacrificium esse commune quod totius terræ est oblatio, quod communis est purificatio; et hoc signatur cum dicitur: *Exeuntes invenerunt hominem Cyrenæum nomine Simonem: hunc angariaverunt ut tolleret crucem ejus*. HIERONYMUS (super *Exeuntes invenerunt*). Ne quis autem putet huic loco Evangelistæ Joannis historiam esse contrariam: ille enim dicit, exeuntem Dominum de prætorio portasse crucem suam; Matthæus autem refert, quod invenerunt hominem Cyrenæum, cui imposuerunt crucem Jesu. Sed hoc intelligendum est quod egrediens de prætorio Jesus, ipse portaverit crucem suam; postea obviam habuerunt Simonem, cui portandam crucem imposuerunt, ORIGENES (tr. 85). Aut egressi quidem angariaverunt Simonem; appropinquantem autem ad locum in quo eum fuerant suspensuri, imposuerunt crucem et ipsi, ut ipse eam portaret. Non fortuito autem angariatus est Simon; sed secundum dispositionem Dei ductus est ad hoc ut evangelica Scriptura dignus inveniretur, et ministerio crucis Christi. Non solum autem Salvatore conveniebat accipere crucem suam, sed et nos conveniebat eam portare, salutarem nobis angariam adimplentes: nec tamen sic profecisset

nobis eam accipere, sicut cum ipse eam accepit. Hieronymus. Mystice Christum suscipiunt nationes, et peregrinus obediens portat ignominiam Salvatoris. Hilarius (can. 88). Indignum enim Judæis erat Christi crucem ferre, quia fidei Gentium erat in reliquum et crucem accipere et compati. Remigius. Iste enim Simon non erat Jerosolymita, sed peregrinus et advena, scilicet Cyrenæus: Cyrene enim civitas est Lybiæ. Interpretatur autem Simon obediens, Cyrenæus heres: unde pulchre per eum designatur populus Gentium, qui peregrinus erat testamentorum Dei, sed credendo factus est civis sanctorum, et domesticus et heres Dei. Gregorius in hom. (in Evang. 82, et lib. 8 Moral. cap. 80). Vel aliter. Per Simonem, qui crucem dominicam in angariam portat, designantur abstinentes et arrogantes: quia per abstinentiam quidem carnem afficiunt, sed fructum abstinentiæ interiorius non requirunt: unde idem Simon crucem portat, sed non moritur, quia abstinentes et arrogantes per abstinentiam quidem corpus afficiunt, sed per desiderium gloriæ mundo vivunt.

Sequitur: *Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha, quod est Calvarie locus.* Rabanus. Golgotha enim Syrum nomen est, et interpretatur Calvaria. Hieronymus (super *Venerunt in locum*). Audivi quemdam exposuisse Calvarie locum, in quo sepultus est Adam; et ideo sic appellatum, quia ibi antiqui hominis sit conditum caput. Favorabilis interpretatio et mulcens aurem populi, nec tamen vera. Extra urbem enim et foris portam loca sunt in quibus truncantur capita damnatorum, et Calvarie, idest decollatorum, sumpsere nomen. Propterea autem ibi crucifixus est Jesus, ut ubi prius erat area damnatorum, ibi erigerentur vexilla martyrii. Adam vero sepultum juxta Ebron et Arbee, in Jesu filii Nave volumine legimus. Hilarius (can. 88). Locus autem crucis talis est, ut positus in medio terre, ad capessendam Dei cognitionem universis gentibus esset æqualis.

Sequitur: *Et dederunt ei vinum bibere eam felle mixtum.* Augustinus de cons. Evang. (lib. 8, cap. 11). Hoc Marcus ita narrat, cap. 15: "Et dabant ei bibere myrrhatum vinum. Fel quippe pro amaritudine Matthæus posuit: myrrha-

tum enim vinum amarissimum est: quamquam fieri possit ut fel et myrrhatum amarissimum redderent. Hieronymus (super *Et dederunt ei acetum bibere*). Amara vitis amarum vinum facit; quo potant Dominum Jesum, ut impleatur quod scriptum est Ps. 67: "Dederunt in cibum meum fel." Et Deus loquitur ad Jerusalem, Jer. 2: "Ego te plantavi vineam veram; quomodo facta es in amaritudinem vitis alienæ?"

Et cum gustasset, noluit bibere. Augustinus de con. Evang. (lib. 8, cap. 11). Quod autem Marcus ait, loc. cit., "Et non accepit," intelligitur, non accepit ut biberet; gustavit autem, sicut Matthæus testis est; et quod idem Matthæus ait, *Noluit bibere*; hoc Marcus dixit, "Non accepit." Tacuit etiam, quod gustavit; quod autem cum gustasset noluit bibere, hoc indicat, quod gustaverit quidem pro nobis mortis amaritudinem, sed tertia die resurrexit. Hilarius (can. 88). Vel ideo oblatum vinum felle admixtum bibere recusavit: non enim æternæ gloriæ incorruptioni peccatorum amaritudo miscetur.

7. GLOSSA. Præmisso quomodo Christus ad locum passionis est ductus, hic Evangelista ipsam passionem persequitur, genus mortis exponens, cum dicit: *Postquam autem crucifixerunt eum.* Augustinus in l. 88 Quæstionum (quæst. 25). Sapientia quidem Dei hominem ad exemplum quo recte viveremus, suscepit. Pertinet autem ad vitam rectam ea quæ non sunt metuenda non metuere. Sunt autem homines qui quamvis mortem ipsam non timeant, genus tamen mortis horrescunt. Ut ergo nullum mortis genus recte viventi homini metuendum esset, illius hominis cruce ostendendum fuit. Nihil enim erat inter omnia genera mortis, illo genere execrabilius et formidabilius. Augustinus in serm. de Passione. Quantum autem valeat virtus crucis, advertat sanctities vestra. Contempsit Adam præceptum, accipiens ex arbore pomum; sed quicquid Adam perdidit, Christus in cruce invenit. De diluvio aquarum humanum genus arca lignea liberavit: de Ægypto Dei populo recedente, Moyses mare virga divisit, Pharaonem prostravit, et populum Dei redemit. Idem Moyses lignum in aquam misit, et amaram aquam in dulcedinem commutavit. Ex lignea virga de spiri-

tuali petra salutaris unda profertur: et ut Amalec vinceretur, circa virgam Moyses expansis manibus extenditur: et lex Dei arcæ testamenti creditur ligneæ: ut his omnibus ad lignum crucis, quasi per gradus quosdam, veniatur. CHRYSOSTOMUS in serm. de Pass. Ideo et in excelsio ligno, non sub tecto, passus est, ut etiam ipsius aeris natura munda- detur; sed et terra simile beneficium sentiebat, decurrentis de latere sanguinis stillatione mundata. GLOSSA. Lignum etiam crucis significare videtur Ecclesiam in quatuor mundi partibus diffusam. RABANUS (super *Postquam crucifixæ- runt*). Vel secundum moralem sensum, crux per suam latitudinem significat hilaritatem operantis, quia tristitia angustias facit: latitudo enim crucis est in transverso ligno, ubi figuntur manus; per manus autem opera intelligimus. Per altitudinem autem, cui caput adjungitur, significatur expectatio retributionis de sublimi justitia Dei. Longitudo autem qua totum corpus extenditur, tolerantiam designat; unde longanimes dicuntur qui tolerant. Profundum autem quod terre infixum est, secretum sacramenti præfiguratur. HILARIUS (can. 33). Sic ergo in ligno vite cunctorum salus et vita suspenditur; unde dicitur: *Postquam autem crucifixæ- runt eum, dividerunt vestimenta ejus, sortem mittentes.* AUGUSTINUS de conc. Evang. (lib. 3, cap. 12). Hoc breviter a Matthæo dictum est: Joannes autem distinctius explicat quemadmodum gestum est, cap. 20: "Milites (inquit) cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta ejus, et fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem, et tunicam. Erat autem tunica inconsutilis." CHRYSOSTOMUS in hom. 83. Notandum ergo, quod non parva hæc abjectio Christi erat: quasi enim circa dehonorem et omnium vilissimum in Christo hoc agebant; in latronibus autem nihil tale operati sunt. Dividere enim vestimenta in condemnatis valde vilibus et abjectis fit, et nihil aliud habentibus. HIERONYMUS (ubi supra). Hoc autem quod circa Christum gestum est, in Psalmo 22 fuerat prophetatum: et ideo sequitur: *Ut adimpleretur quod dictum est per Prophetam dicentem: Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem.* Sequitur: *Et sedentes servabant eum, scilicet*

cet milites. Diligentia militum et sacerdotum nobis profuit, ut major et a- perrior resurgens virtus appareat. Sequitur: *Et imposuerunt super caput ejus causam ipsius scriptam: Hic est Jesus rex Judæorum.* Non possum autem digne admirari pro rei magnitudine, quod emptis falsis testibus, et ad seditionem clamoremque infelici populo concitato, nullam aliam invenerunt causam interfectionis ejus, nisi quod rex Judæorum esset: et illi forsitan illudentes ridentesque hoc fecerunt. REMIGIUS. Divinitus autem procuratum fuit ut talis titulus super caput ejus poneretur, ut per hoc Judæi agnoscerent quoniam nec etiam occidendo facere potuerunt ut eum regem non haberent: per mortis enim patibulum non amisit imperium, sed potius corroboravit. ORIGENES (tract. 35). Et princeps quidem sacerdotum, secundum litteram legis, portabat in capite suo sanctificationem Domini scriptam; verus autem Princeps sacerdotum et rex Jesus in cruce quidem habet scriptum, *Hic est rex Judæorum*; ascendens autem ad Patrem, pro litteris et pro nomine quo nominatur, habet ipsum Patrem. RABANUS. Quia enim rex simul et sacerdos est, cum suæ carnis hostiam in altari crucis offerret, regis quoque dignitatem titulus prætendit; qui non infra, sed supra crucem ponitur: quia licet in cruce pro nobis hominis infirmitate dolebat, super crucem tamen regis majestas fulgebat; quam per crucem non perdidit, sed potius confirmavit.

Sequitur: *Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones, unus a dextris, et unus a sinistris.* HIERONYMUS. Sicut enim pro nobis maledictum crucis factus est Christus, sic pro omnium salute inter noxios quasi noxius crucifigitur. LEO Papa in serm. 4 de Passione Domini. Duo autem latrones, unus ad dexteram et unus ad sinistram, crucifiguntur, ut ipsa patibuli specie monstraretur illa quæ in judicio ipsius omnium hominum est facienda discretio. Passio igitur Christi salutis nostræ continet sacramentum; et de instrumento quod iniquitas Judæorum paravit ad pœnam, potentia Redemptoris, gradum fecit ad gloriam. HILARIUS (can. 33). Vel aliter. Duo latrones lævæ ac dexteræ affiguntur, omnem humani generis universitatem

vocari ad sacramentum passionis Domini ostendentes; sed quia per diversitatem fidelium ac infidelium fit omnium secundum dexteram sinistramque divisio, unus ex duobus ad dexteram ejus situs, fidei justificatione salvatur. Remigius. Vel per istos duos latrones designantur omnes qui atrocioris vitæ continentiam apprehendunt: quicumque enim sola intentione placendi Deo hoc faciunt, designantur per illum qui a dextris Dei crucifixus est; qui verò pro appetitu humanæ laudis vel aliqua minus digna intentione, designantur per illum qui a sinistris crucifixus est.

8. CHRYSOSTOMUS in hom. 88. Cum Christum denudassent et crucifixissent, ultra procedunt, et in cruce videntes affixum exprobrant ei: unde dicitur: *Prætereuntes autem blasphemabant eum moventes capita sua.* HIERONYMUS. Blasphemabant quidem, quia prætergredebantur viam, et in vero itinera Scripturarum ambulare nolebant. Movebant autem capita sua, quia jam ante moverant pedes, et non stabant supra petram. Idipsum autem insultans dicit fatuus populus, quod falsi testes confinxerant; unde sequitur: *Et dicentes: Vah qui destruxisti templum Dei, et in triduo illud reedificas.* REMIGIUS. Vah interjectio est insultantis, sive irridentis. HILARIUS (can. 33). Quid ergo veniæ erit, cum post triduum reedificatum templum Dei in corporis resurrectione cerneretur? CHRYSOSTOMUS in homil. 88. Et quasi prioribus signis incipientes detrahare, subjungunt: *Salva te ipsum. Si Filius Dei es, descende de cruce.* CHRYSOSTOMUS in serm. de Passione. Sed e contrario, quia Filius Dei est, ideo non descendit de cruce; nam ideo venit ut crucifigeretur pro nobis.

Sequitur: *Stimiliter et principes sacerdotum illudentes cum scribis et senioribus dicebant: Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere.* HIERONYMUS (super *Alios salvos fecit*). Etiam nolentes Scribæ et Pharisei confitentur quod alios salvos fecerit. Itaque vestra vos condemnat sententia: qui enim alios salvos fecit, utique si vellet, et seipsum salvare poterat.

Sequitur: *Si rex Israel est, descendat nunc de cruce; et credimus ei.* CHRYSOSTOMUS in serm. de Passione Domini. Considera autem nunc vocem filiorum diaboli, quomodo imitantur vocem pa-

ternam. Diabolus enim dicebat, supra 4: *Mitte te deorsum, si Filius Dei es*, et Judæi dicunt: *Si Filius Dei es, descende de cruce.* LEO Papa (serm. 4 de Passione). De quo erroris fonte, Judæi, talium blasphemiarum venena potastis? Quis vobis magister tradidit? Quæ doctrina persuasit, quod illum regem Israel, illum Dei Filium credere debeatis, qui se aut crucifigi non sineret, aut a confixione clavorum liberum corpus excuteret? Non hoc vobis legis mysteria aut Prophetarum ora cecinerunt, sed illud vere legistis Isa. 50: "Faciem meam non averti a confusione sputorum.," Et iterum Psalm. 21: "Foderunt manus meas et pedes meos; dinumeraverunt omnia ossa mea.," Numquid legistis: Dominus descendit de cruce? Sed legistis Psalm. 98: "Dominus regnavit a ligno.," RABANUS (super *Si Filius Dei es*). Si autem tunc de cruce surgeret, insultantibus cedens, virtutem nobis patientiæ non demonstraret; sed expectavit paululum, irrisorem sustinuit; et qui de cruce surgere noluit, de sepulcro resurrexit. HIERONYMUS (ibidem). Fraudulenta autem est promissio eam addunt, et credimus ei. Quid enim plus est, de cruce adhuc viventem descendere, an de sepulcro mortuum resurgere? Resurrexit, et non credidistis; ergo etiam si de cruce descenderet, non crederetis. Sed mihi videntur hoc dæmones immittere. Statim enim ut crucifixus est Dominus, senserunt virtutem crucis et intellexerunt fractas vires suas esse; et hoc agunt ut de cruce descendat. Sed Dominus sciens adversariorum insidias, permanet in patibulo, ut diabolum destruat.

Sequitur: *Confidit in Deo: liberet eum nunc si vult.* CHRYSOSTOMUS in homil. 88. O inquinati valde! Numquid Prophetæ et justi non erant, quia eos non eripuit a periculis Deus? Si autem illorum gloriæ non obfuit quod eis pericula induxistis: multo magis in isto non oportebat vos scandalizari per ea quæ patitur, quia semper per ea quæ dixit, hanc vestram removit suspicionem. Sequitur: *Dixit enim, Quia Filius Dei sum:* per quod ostendere volebant eum pati ob seductoris et erronei causam, et sicut superbum et vane gloriantem in his quæ dicebat. Sic ergo non solum Judæi et milites desubtus eum deridebant, sed

et desuper latrones cum eo crucifixi; et sequitur: *Idipsum autem et latrones, qui crucifixi erant cum eo, improperebant ei.* AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 3, cap. 16). Potest autem putari Lucas repugnare ei quod hic dicitur, qui dicit, quod unus de latronibus blasphemabat eum, quem alter increpabat, nisi intelligamus Matthæum breviter restringentem hunc locum, pluralem numerum pro singulari posuisse: sicut in epistola ad Hebræos, cap. 11, legimus pluraliter dictum: "Clauserunt ora leonum, cum solus Daniel significari intelligatur. Quid autem usitatius quam ut aliqui dicat, En rustici mihi insultant, etiamsi unus insultet? Esset autem contrarium, si Matthæus dixisset, ambos latrones conviciatos Domino; cum vero dictum est *latrones*, nec additum est Ambo, potuit usitato locutionis modo per pluralem numerum significari. HIERONYMUS (super *Latrones improperebant*). Vel potest dici, quod primum uterque simul blasphemaverit; deinde, sole fugiente, terra commota, saxisque diruptis, et ingruentibus tenebris, unus crediderit in Jesum, et priorem negationem sequenti confessione emendaverit. CHRYSOSTOMUS in hom. 88. Ut enim non existimes ex quadam convenientia id gestum fuisse, neque latronem fuisse qui latro videbatur; a contumelia ostendit tibi quoniam etiam in cruce positus latro erat et inimicus, et repente transmutatus est. HILARIUS (can. 33). Quod autem latrones ambo conditionem ei passionis exprobrant, universis etiam fidelibus scandalum crucis futurum esse significat. HIERONYMUS (ubi supra). Vel in duobus latronibus uterque populus Gentilium et Judæorum primo Dominum blasphemavit; postea signorum multitudine alter exterritus egit penitentiam, et usque hodie Judæos increpat blasphemantes. ORIGENES (tract. 35). Sed et latro qui salvatus est potest esse mysterium eorum qui post multas iniquitates crediderunt in Christum.

9. CHRYSOSTOMUS in serm. de Passione. Non poterat ferre creatura injuriam creatoris: unde sol retraxit radios suos, ne videret impiorum facinora; et ideo dicitur: *A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super universam terram usque ad horam nonam.* ORIGENES (tract. 35). Ab

hoc textu quidam calumniantur evangelicam veritatem. Defectio enim solis a sæculo semper fuit in suo tempore facta: sed defectio solis, quæ secundum consuetudinem temporum ita currentium fieri solet, non in alio tempore fit nisi in conventu solis et lunæ, quando luna subitus currens, solis impedit radios occurrentis ei: in tempore autem quopassus est Christus, manifestum est quoniam conventus non erat lunæ ad solem, quoniam tempus erat paschale, quod consuetudinis est agere quando luna plena est. Quidam autem credentium volentes defensionem aliquam inducere contra hoc, dixerunt quoniam illa defectio solis convenienter secundum cetera prodigia nova contra consuetudinem facta est. DIONYSIUS in epistola 7 ad Polycarpum. Cum ambo apud Heliopolim essemus, ambo simul incidentem mirabiliter soli lunam notabamus (non enim ejusce conjunctionis tunc aderat tempus), ipsamque rursus ab hora nona usque in vesperam ad solis diametrum supra naturæ vires restitutam. Insuper et eam lunæ incidentiam observavimus ab oriente cepisse, et usque ad solaris corporis finem pervenisse, ac tum demum resillisse, nec ex ea, ut assolet, parte luminis defectum et restitutionem contigisse, sed ex adverso diametri. CHRYSOSTOMUS in hom. 89. Tribus etiam horis tenebræ permanserunt, cum eclipsis in momento transeat; non enim habet moram, ut sciunt illi qui consideraverunt. ORIGENES (tr. 85). Sed adversus hoc filii hujus sæculi dicunt: Quomodo hoc factum tam mirabile nemo græcorum aut barbarorum scripsit eorum qui notaverunt, si quid tale novum factum est aliquando? Et Phlegon quidem in Chronicis suis scripsit, in principatu Tiberii Cæsaris factum, sed non signavit in luna plena. Arbitror ergo sicut cetera signa quæ facta sunt in passione ipsius, scilicet velum scissum et terra tremens et cetera in Jérusalem tantummodo facta sunt. Aut si latius voluerit quis extendere ad terram Judæam, sicut in tertio libro Regum cap. 18, dixit Abdias ad Eliam: "Vivit Deus tuus, si est gens aut regnum, ubi non misit Dominus meus quærere te:", ostendens quoniam satis eum in Gentibus quæsierat circa Judæam. Est autem consequens intelli-

gere quasdam tenebrosissimas nubes et multas et magnas concurrisse super Jerusalem et terram Judææ; et ideo factæ sunt tenebræ profundæ a sexta hora usque ad nonam. Duæ enim creaturæ in sexta die factæ fuisse intelliguntur: ante sextam quidem animalia, in sexta autem homo; et ideo conveniebat pro salute hominis morientem in hora sexta suspendi, et a sexta hora propter hoc tenebras fuisse factas super omnem terram usque ad nonam. Et sicut Moyse manus extendente in cælum factæ sunt tenebræ super Ægyptios, servos Dei tenentes in servitute; similiter et Christo in sexta hora manus extendente in cruce ad cælum super populum qui clamaverat, *Crucifige eum*, factæ sunt tenebræ, et ab omni lumine sunt privati, in signum futurarum tenebrarum, quæ comprehensuræ erant gentem Judæam. Item sub Moyse factæ sunt tenebræ super omnem terram Ægypti tribus diebus; omnibus autem filiis Israel erat lumen: sub Christo autem factæ sunt tenebræ super omnem Judæam tribus horis: quoniam propter peccata sua privati sunt a lumine Dei Patris, et a splendore Christi, et ab illuminatione Spiritus sancti. Lumen autem super omnem reliquam terram, quod ubique illuminat omnem Ecclesiam Dei in Christo. Et si usque ad horam nonam tenebræ factæ fuerunt super Judæam, manifestum est quoniam iterum eis lumen refulsit: quia "cum plenitudo Gentium intraverit, tunc omnis Israel salvus fiet: „ Rom. 10. CHRYSOSTOMUS in homil. 89. Vel aliter. Hoc admirandum erat quod in omnem terram tenebræ sunt factæ, quod nunquam prius contigerat. In Ægypto enim solum tenebræ factæ sunt, quando pascha perficiendum erat: quæ enim tunc agebantur, horum typus erant. Et intuere, quod fuerint tenebræ in media die, quando ubique terrarum dies erat: ut omnes qui habitabant terram, hoc miraculum cognoscerent. Hoc autem est signum quod petentibus promittebat dare, dicens, supra 12, *Generatio prava et adultera signum quærit; et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Propheta; crucem signans et resurrectionem*. Etenim multo mirabilius est in eo qui crucifixus erat hoc fieri, quam ambulante eo super terram. Hoc autem sufficiens

erat eos convertere, non solum magnitudine miraculi, sed quia hoc gestum est postquam omnia locuti fuerant quæ voluerant, et satietatem acceperant contumeliarum. Qualiter autem non admirati sunt universi, neque æstimaverunt eum esse Deum? Quia scilicet hominum genus tunc multa malitia et desidia detinebatur: et hoc miraculum factum confestim transiit, et non noverant quæ esset causa ejus quod gerebatur. Et propter hoc ipse postea loquitur, ut ostendat se vivere, et quod ipse hoc miraculum fecit; unde sequitur: *Et circa horam nonam clamavit Jesus voce magna dicens: Eli Eli, lamasabachtani; hoc est: Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* HIERONYMUS (super *Circa horam nonam*). Principio vigesimi primi Psalmi usus est. Illud vero quod est in medio versiculi, "Respice in me, „ superfluum est: legitur enim in Hebræo: "Eli Eli, lama sabachthani; „ hoc est, Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti? Ergo impii sunt qui Psalmum ex persona David, sive Esther et Mardochei dictum putant, cum etiam Evangelistæ testimonia ex eo sumpta super Salvatore intelligantur; ut est illud: "Diviserunt sibi vestimenta mea: „ et "Floderunt manus meas. „ CHRYSOSTOMUS in hom. 80. Ideo autem emisit propheticam vocem, ut usque ad ultimam horam testimonium perhibeat veteri testamento, et ut videant quoniam honorat Patrem, et non est Deo contrarius: et ideo hebraicam vocem emisit, ut eis fieret cognita et manifesta. ORIGENES (tr. 35). Requiritur autem: Quid est quod a Deo derelictus est Christus? Et quidam quia non possunt exponere derelinqui Christum a Deo, dicunt quod per humilitatem dictum est. Sed manifeste intelligere poteris quid sit quod dicit, faciens comparisonem gloriæ illius quam habuit apud Patrem ad confusionem quam contemnens sustinuit crucem. HILARIUS (can. 33). Per hæc autem verba ingenia contendunt hæretica, quod aut defecisse omnino Dei Verbum in animam corporis volunt, dum corpus officio animæ vivificat; aut omnino nec fuerit Christus homo natus, quia in eo Dei Verbum modo spiritus habitaverit prophetalis; quasi Jesus Christus animæ solum, et corporis homo communis, hoc habeat sui exordium quo esse cœpit

homo qui nunc a Dei Verbo contracta
 rursum protectione desertus clamet:
Deus meus, quare me dereliquisti? Vel
 certe in animam Verbi natura mutata,
 paterno Christus in omnibus usus au-
 xilio, nunc inops ejus mortique permis-
 sus solitudinem suam conqueratur, re-
 linquentemque se arguat. Sed inter has
 impias infirmasque sententias, Ecclesiæ
 fides imbuta apostolicis doctrinis non
 partitur Jesum Christum, ne Filius Dei
 et non Filius hominis intelligatur; nam
 querela derelicti morientis infirmitas
 est; promissio autem paradisi, viventis
 Dei regnum est. Habes in conquerente
 ad mortem relictum se esse, quia homo
 est; habes eum qui moritur profitentem
 se in paradiso regnare, quia Deus est.
 Non ergo mireris verborum humilita-
 tem, et querimonias derelicti, cum for-
 mam servi sciens, scandalum crucis vi-
 deas. GLOSSA. Dicitur autem Deus eum
 deseruisse in morte, quia potestati per-
 sequentium eum exposuit; subtraxit en-
 nim protectionem, sed non solvit unio-
 nem. ORIGENES (tr. 85). Postquam autem
 vidit super omnem terram Judæam tene-
 bras, hoc dixit, ostendere volens: Dere-
 liquisti me, Pater; idest, talibus exina-
 nitum calamitatibus tradidisti, ut po-
 pulus qui fuerat apud te honoratus, re-
 cipiat quæ in me ausus est, ut privetur
 a lumine tuæ propectionis; sed et pro
 salute Gentium dereliquisti me. Quid
 autem tam bonum fecerunt qui ex Gen-
 tibus crediderunt, ut pretioso sanguine
 super terram effuso pro eis, eruerem
 eos a maligno? Aut quid tale dignum
 facturi sunt homines, pro quibus patior
 ista? Forsitan autem et videns peccata
 hominum pro quibus patiebatur, dixit:
Quare me dereliquisti? ut fierem quasi
 qui colligit stipulam in messe, et race-
 mos in vindemia. Non autem æstimes
 humano more Salvatorem ista dixisse;
 propter calamitatem quæ comprehende-
 rat eum in cruce; si enim ita acceperis,
 non audies magnam vocem ejus, quæ
 ostendit aliquid esse magnum abscon-
 ditum. RABANUS (super *Deus Deus meus*).
 Vel Salvator hoc dixit, nostros circum-
 ferens motus, qui in periculis positi, a
 Deo deseri nos putamus. Humana enim
 natura propter peccatum a Deo fuerat
 derelicta: sed quia Filius Dei factus est
 noster advocatus, quorum suscepit cul-
 pam, deplorat miseriam; in quo osten-

dit quantum flere debeant qui peccant,
 quando sic flevit qui nunquam peccavit.

Sequitur: *Quidam autem illic stantes et
 audientes, dicebant: Eliam vocat iste*. HIE-
 RONYMUS. Non omnes, sed quidam: quos
 arbitror milites fuisse Romanos, non
 intelligentes Hebraici sermonis pro-
 prietatem; sed ex eo quod dixit, *Eli,*
Eli, putant Eliam ab eo invocatum. Sin
 autem Judæos, qui hoc dixerint, intel-
 ligere vulerimus, hoc more sibi solito
 fecisse, ut Dominum imbecillitatis infa-
 ment, qui Elæ auxilium deprecetur.

Sequitur: *Et continuo currens unus ex
 eis, acceptam spongiam implevit aceto, et
 imposuit arundini, et dabat ei bibere*. Au-
 GUSTINUS in serm. de Passione. Sic ergo
 propinator fontium potatur aceto, mel-
 lis dator cibatur felle, flagellatur re-
 missio, condemnatur venia, illuditur
 majestas, ridetur virtus, perfunditur
 largitor imbrium sputis. HILARIUS (can.
 38). Est autem acetum vinum quod per
 vitium aut incuriæ aut vasis acescit;
 vinum autem est honor immortalitatis
 aut virtus. Cum igitur in Adam co-
 cuisset, ipse accepit et potavit ex Gen-
 tibus. In calamo enim et spongia ut po-
 taret offertur; idest ex corporibus Gen-
 tium in se ad communionem immorta-
 litatis ea quæ in nobis erant vitiosa
 transfudit. REMIGIUS. Vel aliter. Judæi
 acetum erant degenerantes a vino Pa-
 triarcharum et Prophetarum; habebant
 fraudulenta corda, quasi spongiam ca-
 vernosis atque tortuosis latibulis. Per
 arundinem designatur sacra Scriptura,
 quæ in hoc facto implebatur: sicut en-
 nim lingua Hebræa vel græca dicitur
 loquela, quæ fit per linguam; sic et a-
 rundo dici posset littera, vel scriptura,
 quæ fit per arundinem. ORIGENES (tract.
 35). Et forsitan quicumque secundum
 doctrinam ecclesiasticam sapiunt, vi-
 vunt autem male, dant ei vinum bibere
 felle permixtum; qui autem alienas a
 veritate sententias applicant Christo,
 quasi eas decienti, hi spongiam implen-
 tes aceto imponunt calamo Scripturæ,
 et offerunt ori ejus.

Sequitur: *Ceteri vero dicebant: Sine,
 videamus an veniat Elias liberans eum*.
 RABANUS (hoc loco). Quia enim milites
 prave sonum vocis dominicæ intellige-
 bant, ideo inaniter adventum Eliæ ex-
 pectabant. Deum ergo, quem Salvator
 Hebraico sermone invocabat, insepara-

biliter semper secum habebat. AUGUSTINUS in serm. de Passione (ubi supra). Cum ergo nil jam Christo restaret ex pœnis, mors moratur, quia suum esse ibi nil sentit. Suspecta est vetustatis novitas. Hunc primum, hunc solum vidit hominem peccati nescium, noxa liberum, juris sui legibus nil debentem. Accedit tamen confederata Judaico mors furori, et desperata vitæ invadit auctorem; unde sequitur: *Jesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum*. Quare autem displicet, si Christus de sinu Patris ad nostram servitutem venit, ut nos suæ redderet libertati; nostram mortem suscepit, ut nos ejus morte liberemur, quando nos despectu mortis mortales in deos retulit, terrenos cælestibus æstimavit? Quantum enim divina virtus operum contemplatione lucebat, tantum pati pro subjectis, pro servis mori, insigne est caritatis immensæ. Ergo hæc prima causa est dominicæ passionis, quia sciri voluit quantum amaret hominem Deus, qui plus amari voluit quam timeri. Secunda causa est ut sententiam mortis, quam juste dederat, justius aboleret. Quia namque primus homo, adjudicante Deo, de reatu incurerat mortem, et eam transmisit ad posteror; venit de cælo secundus homo peccati nescius, ut mors damnaretur, quæ rapere jussa reos, innocentie ipsum invadere præsumpsit auctorem. Nec mirandum est, si pro nobis posuit quod suscepit a nobis, scilicet animam, qui propter nos fecit tanta, et talia largitus est nobis. AUGUSTINUS contra Felicianum (cap. 14). Absit enim a fidelibus ista suspicio, ut sic Christus senserit mortem nostram, ut quantum in se est, vita perderet vitam. Nam si hoc ita esset, quomodo illo triduo potuisse dicimus aliquid vivere, si vitæ fons dicitur aruisse? Sensit igitur mortem deitatis Christi participatione humana, sive humani affectus, quem sponte suscepit, non naturæ suæ potentiam perdidit, per quam cuncta vivificat. In morte enim nostra sine dubio destitutum vita corpus animam nostram non perimit, dum discedens anima non vim suam perdit, sed quod vivificaverat hoc dimittit, et quantum in se est, alterius mortem facit, ipsa non recipit. De Salvatoris nunc anima dicemus, qui, ut non dicam propter inhabitantem divinitatem

et propter justitiam singularem, certe propter communem moriendi sortem corpus illo triduo sic potuit deserere, ut ipsa non posset penitus interire. Credo enim Dei Filium mortuum esse, non secundum pœnam injustitiæ, quam ex toto non habuit, sed secundum legem naturæ, quam pro humani generis redemptione suscepit. DAMASCENUS (lib. 3 de Fide orth., cap. 27). Etsi tamen mortuus est ut homo, et sancta ejus anima ab incontaminato divisa est corpore; tamen deitas inseparabilis ab utrisque permansit; ab anima, dico, et corpore. Et neque sic una hypostasis in duas divisa est: corpus enim et anima, sicut a principio in Verbi hypostasi habuerunt existentiam, ita etiam in morte. Numquam enim neque anima, neque corpus propriam habuerant hypostasim, præter eam quæ Verbi est hypostasis. HIERONYMUS (super *Vocem magnam*). Divinæ autem potestatis indicium est emittere spiritum, ut ipse quoque dixerat, Joan. 10: "Nemo potest tollere animam meam a me; sed ego pono eam, et iterum sumo eam: „ spiritum enim in hoc loco pro anima intelligamus; seu quod vitale aut spirituale corpus faciat, seu quod ipsius animæ substantia spiritus sit, juxta id quod scriptum est Ps. 108: „Auferes spiritum eorum, et deficient." CHRYSOSTOMUS in hom. 89. Propter hoc autem et voce magna clamavit, ut ostendatur quoniam secundum ejus potestatem id geritur. Per hoc enim quod moriens vocem emisit magnam, apertissime se verum Deum esse ostendit: quoniam homines cum moriuntur, vix tenuem vocem emittere possunt. AUGUSTINUS de conc. Evang. (lib. 3, cap. 88). Quid autem voce magna dixerit, Lucas declaravit: dixit enim, cap. 28: "Et clamans Jesus voce magna, ait: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum." HILARIUS (can. 88). Vol spiritum cum clamore magnæ vocis emisit, dolens se non omnia peccata portare.

10. ORIGENES (tract. 35). Magna facta sunt ex eo quod magna voce clamavit Jesus; unde sequitur: *Et ecce velum templi scissum est in duas partes a summo usque deorsum*. AUGUSTINUS de conc. Evang. (lib. 3, cap. 19). In quo satis ostendit tunc esse scissum cum emisit spiritum. Si autem non addidisset, *Et ecce*; sed simpliciter dixisset, *Et ve-*

lum templi scissum est; incertum esset utrum ipse et Marcus hoc recapitulando commemorassent; Lucas autem ordinem tenuisset, qui cum dixisset, cap. 33: "Sol obscuratus est," continuo subjungendum aestimavit, "Et velum templi scissum est;" an Lucas recapitulasset quod illi ordine posuissent. ORIGENES (tract. 35). Duo autem fuisse vela intelliguntur: unum quod velat sancta sanctorum, aliud exterius sive tabernaculi, sive templi. In passione ergo Domini Salvatoris, velum quod erat a foris conscisum est a sursum usque deorsum, ut ab initio mundi usque ad finem conscisso velamine, mysteria publicentur, quæ usque ad adventum Domini rationabiliter fuerunt occulta. Cum autem venerit quod perfectum est, tunc auferetur etiam secundum velum, ut videamus etiam quæ interius sunt occulta, scilicet veram arcam testamenti, et sicut ipsa se habet natura, videamus Cherubim et alia. HILARIUS (can. 33). Vel ideo velum templi scinditur, quia exinde populus est divisus in partes, et veli honor cum custodia Angeli protegentis auferitur. LEO Papa in serm. de Passione (10 et 17). Est autem ad testimonium veperandæ passionis sufficiens signum elementorum inopinata turbatio; unde sequitur: *Et terra mota est, et petra scissæ sunt, et monumenta aperta sunt.* HIERONYMUS (super *Terra mota est*): Nulli enim dubium est quid significet juxta litteram magnitudo signorum, ut crucifixum Dominum suum et cælum et terra et omnia demonstrarent. HILARIUS (can. 33). Movetur terra, quia capax hujus mortui esse non poterat; *petra scissæ sunt*, omnia enim valida et fortia penetrans Dei Verbum, et potestas æternæ virtutis irruerat; *et monumenta aperta sunt*, erant enim mortis claustra reserata. Sequitur: *Et multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt*: illuminans enim mortis tenebras, et infernorum obscura collustrans, mortis spolia detrahebat. CHRYSOSTOMUS in homil. 39. Ipso quidem in cruce manente eum irridentes dicebant: *Alios salvos facit: seipsum non potest salvum facere.* Sed quod in se facere noluit, in servorum corporibus, cum multa superabundantia demonstravit. Si enim quadriduanum Lazarus exurgere magnum fuit, multo magis eos repente qui olim dormierant,

apparere viventes; quod futuræ resurrectionis erat indicium. Ut autem non putaretur esse phantasma quod factum est, Evangelista subjungit: *Et exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus, venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis.* HIERONYMUS. Quomodo autem Lazarus mortuus resurrexit, sic et multa corpora sanctorum resurrexerunt, ut Dominum ostenderent resurgentem; et tamen cum monumenta aperta sunt, non ante resurrexerunt quam resurgeret Dominus, ut esset primogenitus resurrectionis ex mortuis. Sanctam autem civitatem in qua visi sunt resurgentes, aut Jerusalem cælestem intelligamus, aut hanc terrenam, quæ ante sancta fuerat: sancta enim appellabatur civitas Jerusalem propter templum et sancta sanctorum, et ob distinctionem aliarum urbium, in quibus idola colebantur. Quando vero dicitur, *Apparuerunt multis*, ostenditur non generalis fuisse resurrectio quæ omnibus appareret, sed specialis ad plurimos, ut hi viderent qui cernere merebantur. REMIGIUS. Quæret autem aliquis quid de illis factum sit qui resurgente Domino surrexerunt. Credendum quippe est quoniam ideo surrexerunt ut testes essent dominicæ resurrectionis. Quidam autem dixerunt, quod iterum mortui sunt, et in cinerem conversi, sicut et Lazarus, et ceteri quos Dominus resuscitavit. Sed istorum dictis nullo modo est fides accommodanda: quoniam majus illis esset tormentum qui surrexerunt, si iterum mortui essent, quam si non resurgerent. Incunctanter ergo credere debemus quia qui resurgente Domino a mortuis resurrexerunt, ascendente eo ad cælos, et ipsi pariter ascenderunt. ORIGENES (tr. 35). Semper autem hæc eadem magna quotidie fiunt: velum enim templi ad revelandum quæ intus habentur scinditur sanctis. Terra etiam movetur, idest omnis caro, novo verbo et novis rebus secundum novum testamentum. Petræ autem scinduntur, quæ mysterium fuerunt Prophetarum, ut in profundis eorum posita spiritualia mysteria videamus. Monumenta autem dicuntur corpora peccatricum animarum, idest mortuarum Deo: cum autem per gratiam Dei animæ hujusmodi fuerint suscitata, corpora eorum, quæ prius fuerint monumenta, fiunt corpora sanctorum, et viden-

tur a seipsis exire, et sequuntur eum qui resurrexit, et in novitate vitæ ambulant cum eo: et qui digni sunt habere conversationem in cælis, ingrediuntur in sanctam civitatem per singula tempora, et apparent multis videntibus opera bona ipsorum.

Sequitur: *Centurio autem, et qui cum eo erant custodientes Jesum, viso terræmotu et his quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes: Vere Filius Dei erat iste.* AUGUSTINUS de conc. Evang. (lib. 3, cap. 20). Non est contrarium quod Matthæus viso terræmotu dicit admiratum Centurionem et eos qui cum eo erant; cum Lucas dicat hoc admiratum, quod emissa magna voce exprissasset: in eo enim quod Matthæus non solum dixit, *Viso terræmotu*, sed et addidit, *his quæ fiebant*, integrum locum fuisse demonstravit Lucas, ut diceret Centurionem ipsam Domini mortem fuisse miratum: quia et hoc inter illa est quæ tunc mirabiliter facta erant. HIERONYMUS (super *Centurio autem*). Ex hoc considerandum, quod Centurio in ipso beandalo passionis vere Dei Filium confiteatur, et Arius in Ecclesia prædicet creaturam. RABANUS (super *Videns hæc Centurio*). Unde merito per centurionem fides Ecclesiæ designatur, quæ, velo mysteriorum cælestium per mortem Domini reserato, continuo Jesum et vere justum hominem, et vere Dei Filium, synagoga tacente, confirmat. LEO in serm. de Pass. 13. Exemplo igitur Centurionis contremiscat in Redemptoris sui supplicio terrena substantia, rumpantur infidelium mentium petrae, et qui mortalitatis gravabantur sepulcris, discussa obstaculorum mora prosiliant; appareant nunc quoque in civitate sancta, idest Ecclesia Dei, futuræ resurrectionis indicia; et quod credendum est in corporibus, fiat in cordibus.

Sequitur: *Erant autem ibi mulieres nullæ a longe, quæ secutæ erant Jesum a Galilæa, ministrantes ei.* HIERONYMUS (super *Erant autem ibi mulieres*). Consuetudinis enim Judaicæ fuit, nec ducebatur in culpam more gentis antiquo, ut mulieres de substantia sua victum atque vestitum præceptoribus ministrarent. Hoc, quia scandalum facere poterat Gentibus, Paulus abjisse se memorat. Ministrabant autem Domino de substantia sua, ut meteret illarum carnalia,

cujus illæ metebant spiritualia: non quia indigebat cibis Dominus creaturatum; sed ut typum ostenderet magistrorum, quia victu atque vestitu ex discipulis deberent esse contenti. Sed videamus quales comites habuerit; sequitur enim: *Inter quas erat Maria Magdalena, et Maria Jacobi, et Joseph mater, et mater filiorum Zebedæi.* ORIGENES (tract. 35). Apud Marcum autem tertia illa Salome appellatur. CHRYSOSTOMUS (in hom. 89, ante med.). Hæ autem mulieres considerabant quæ gerebantur, quæ maxime erant compassibiles; et quæ sequebantur ministrantes usque ad pericula affuerunt, maximam fortitudinem ostendentes: quia cum discipuli fugerunt, ipsæ affuerunt. HIERONYMUS contra Helvidium (parum a med. illius). Ecce, inquit Helvidius, Jacobus et Joseph sunt filii Mariæ matris Domini, quos Judæi appellaverunt fratres Christi. Dicit autem Jacobi minoris ad distinctionem Jacobi majoris, qui erat filius Zebedæi. Impium enim dicit esse Helvidius hoc sentire de Maria, ut cum aliæ feminæ ibi fuerint, matrem ejus abesse dicamus; aut alteram esse Mariam, nescio quam confingamus, præsertim cum Evangelium Joannis testetur eam illic fuisse præsentem. O furor cæcus, et in proprium exitium mens vesana! Audi quid Joannes Evangelista dicat, cap. 19: "Stabant juxta crucem. Jesu mater ejus, et soror matris ejus Maria Cleophæ, et Maria Magdalene. „ Nulli dubium est duos fuisse Apostolos, Jacobi nuncupatos vocabulo; Jacobum Zebedæi, et Jacobum Alphæi. Iste autem nescio quis minor Jacobus, quem Mariæ filium Scriptura commemorat, si Apostolus est, Alphæi filius erit: si non est Apostolus, sed tertius nescio quis Jacobus, quomodo putandus est frater Domini, et quomodo tertius ad distinctionem majoris minor appellabitur? cum major et minor non inter tres, sed inter duos soleant præbere distantiam; et frater Domini Apostolus sit, Paulo dicente ad Gal. 1: "Alium Apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini. „ Ne autem hunc Jacobum putes filium Zebedæi, lege Actus Apostolorum cap. 12, jam ab Herode fuerat interemptus. Restat conclusio, ut Maria ista, quæ Jacobi minoris scribitur mater, fuerit uxor Alphæi, et soror Mariæ

matris Domini, quam Mariam Cleophae Joannes Evangelista commemorat. Si autem inde tibi alia atque alia videtur, quod alibi dicatur Maria Jacobi minoris mater, et alibi Maria Cleophae, disces Scripturæ consuetudinem, eundem hominem diversis nominibus appellari; sicut Raguel socer Moysi Jetro dicitur. Et similiter dicitur Maria Cleophae uxor Alphæi: hæc eandem dicta est Maria mater Jacobi minoris; quæ si mater esset Domini, magis eam, ut in omnibus locis, matrem alterius voluisset intelligi. Verum etsi alia fuerit Maria Cleophae, et alia Maria Jacobi et Joseph mater; hoc tamen constat non eandem Mariam Jacobi et Joseph esse quam matrem Domini. AUGUSTINUS de conc. Evang. (lib. 8, cap. 21). Possemus autem dicere alias mulieres a longo, ut tres Evangelistæ dicunt, et alias juxta crucem fuisse, ut Joannes dicit; nisi Matthæus et Marcus Mariam Magdalene nominassent inter stantes longe, quam scilicet Joannes nominavit inter stantes juxta crucem. Quomodo autem hoc intelligitur, nisi quia eo intervallo erant ut et juxta dici possent, quia in conspectu ejus præsto aderant, et a longe in comparatione turbæ propinquius circumstantis cum Centurione et militibus. Possumus etiam intelligere quod illæ quæ simul aderant cum matre Domini, postquam eam discipulo commendavit, abire jam cœperant, ut a densitate turbæ se eruerent, et cetera quæ facta sunt, longius intuerentur; ut Evangelistæ, qui post mortem Domini eas commemoraverunt, et longe stantes commemorarent.

11. GLOSSA. Postquam Evangelista retulerat ordinem dominicæ passionis et mortem, nunc agit de ejus sepultura, dicens: *Cum sero autem factum esset, venit quidam homo dives ab Arimathæa nomine Joseph, qui et ipse discipulus erat Jesu.* REMIGIUS. Arimathæa ipsa est et Ramatha civitas Helcanæ et Samuelis, quæ sita est in regione Chananitica, juxta Diospolim. Iste autem Joseph, secundum sæculi statum, magnæ fuit dignitatis; sed multo majoris meriti apud Deum fuisse laudatur, siquidem justus fuisse describitur. Docebat quippe eum talem existere qui corpus Domini sepeliret, quatenus per justitiam meritorum dignus esset tali officio. HIERONYMUS (super

Cum sero esset factum). Dives autem refertur non de jactantia Scriptoris, quod virum nobilem atque ditissimum referat Jesu fuisse discipulum; sed ut ostendat causam quare a Pilato corpus Christi potuerit impetrare. Sequitur: *Hic accessit ad Pilatum, et petiit corpus Jesu*; pauperes enim et ignoti non essent ausi ad Pilatum præsidem Romanæ potestatis accedere et crucifixi corpus impetrare. In alio autem Evangelio Joseph iste Bulites appellatur, idest consiliarius; et de ipso quidem putant primum Psalimum fuisse compositum: "Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum." CHRYSOSTOMUS in hom. 89. Inspice autem hujus viri fortitudinem: in mortis enim periculum se tradidit, inimicitias ad omnes assumens, propter benevolentiam Christi; et non solum audet corpus Christi petere, sed et sepelire; unde sequitur: *Et accepit corpus Jesu, et involvit illud in sindone munda.* HIERONYMUS (super, *Et recepto Joseph corpore*). Ex simplici sepultura Domini, ambitio divitum condemnatur, qui nec in tumultis quidem possunt carere divitiis. Possumus autem juxta intelligentiam spirituales et hoc sentire, quod corpus Domini non auro, non gemmis, non serico, sed linteamine puro involvendum sit; quamquam et hoc significet, quod ille in sindone munda involvit Jesum qui pura mente eum suscepit. REMIGIUS. Vel aliter. Quia sindon lineus pannus est; linum autem ex terra procreatur, et cum magno labore ad candorem perducitur; designatur quia corpus illius, quod ex terra, idest ex virgine, sumptum est, per laborem passionis pervenit ad candorem immortalitatis. RABANUS (super *Et involvit eum in sindone*). Hinc etiam Ecclesiæ mos obtinuit ut sacrificium altaris non in serico neque in panno tincto, sed in lino terreno celebretur, ut a beato Papa Silvestro legimus esse statutum.

Sequitur: *Et posuit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra.* AUGUSTINUS in serm. de Sabbato sancto (serm. 2, et est in ord. serm. 183). Ideo autem Salvator in aliena sepultura ponitur, quia pro aliorum moriebatur salute. Ut quid ergo in propria sepultura qui in se mortem propriam non habebat? Ut quid illi tumulus in terris, cujus sedes manebat in cælis? Ut quid illi sepultura propria, qui tridui tantum temporis spatio in se-

pulero non tam mortuus jacuit, quam velut in lectulo conquevit? Sepulcrum autem mortis est habitaculum necessarium: ergo non erat mortis habitaculum Christo, quia vita est; nec opus habebat semper vivens habitaculo defunctorum. Hieronymus (super *Et posuit*). In novo autem ponitur monumento, ne post resurrectionem, ceteris corporibus remanentibus, surrexisse alius fingeretur. Potest autem et novum sepulcrum, Mariæ virginalem uterum demonstrare. In monumento autem exciso in petra conditus est, ne si ex multis lapidibus ædificatus fuisset, suffossis tumuli fundamentis, ablatus furto diceretur. Augustinus in serm. de Sabbato sancto (ut supra). Si etiam sepulcrum fuisset in terra, dicere poterant, Suffoderunt terram, et furati sunt eum. Si fuisset lapis parvulus superpositus, dicere poterant, Dormientibus nobis tulerunt eum; unde sequitur: *Et advolvit saxum magnum ad ostium monumenti, et abiit*. Hieronymus (super *Posuit in monumento*). Saxum enim magnum appositum ostendit, non absque auxilio plurimorum sepulcrum potuisse reserari. Hilarius (can. 38). Mystice autem Joseph Apostolorum habet speciem. Hic in munda sindone corpus involvit, et quidem in hoc eodem linteo reperi-mus de cælo ad Petrum universorum animantium genera submissa: ex quo intelligitur sub linthei illius nomine conspeli-chi Christo Ecclesiam. Domini ergo corpus infertur in vacuum et novam requiem lapidis excisi, quia per Apostolorum doctrinam in pectus duritiæ gentilis quodam doctrinæ opere excisum Christus infertur, rude scilicet ac novum, et nullo antea ingressu timoris Dei pervium. Et quia nihil præter eum oporteat in pectora nostra penetrare, lapis ostio advolvitur: ut quia nullus antea in nos diviniæ cognitionis auctor fuerat illatus, nullus absque eo postea inferatur. Origenes (tract. 35). Non autem fortuito scriptum est, quoniam involvit corpus in sindone munda, et posuit in monumento novo, et quod advolvit lapidem magnum: quoniam omnia quæ sunt circa corpus Jesu, munda sunt et nova, et omnia magna valde. Remigius. Postquam autem corpus Domini sepultum est, ceteris ad propria remeantibus, solæ mulieres, quæ eum ætius amaverunt, perseveraverunt, et diligenti cura notaverunt

locum in quo corpus Domini poneretur; quatenus congruo tempore munus suæ devotionis ei offerrent; et ideo sequitur: *Erant autem ibi Maria Magdalene et altera Maria sedentes contra sepulcrum*. Origenes (tract. 35). Mater autem filiorum Zebedæi non scribitur sedere contra sepulcrum: forsitan enim usque ad crucem pervenire potuit. Istæ autem, quasi majores in caritate, neque his quæ postea gesta sunt defuerunt. Hieronymus (super *Erant autem ibi Maria Magdalene, etc.*). Vel ceteris relinquentibus Dominum, mulieres in officio perseverant, expectantes quod promiserat Jesus; et ideo meruerunt primæ videre resurrectionem, quia *qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*: supra 10 et 24. Remigius. Quod usque hodie sanctæ mulieres, idest humiles animæ sanctorum, in hoc sæculo faciunt, et pia curiositate attendunt quemadmodum passio Christi completa sit.

12. Hieronymus (super *Iube custodiri sepulcrum*). Non suffecerat principibus sacerdotum crucifixisse Dominum Salvatorem, nisi sepulcrum custodirent, et quantum in illis est, manus imponerent resurgenti; unde dicitur: *Altera autem die, quæ est post parasceven*. Rabanus (sup. *Alter a autem die post parasceven*). Parasceve dicitur preparatio: hoc nomine vocatur sexta sabbati, in qua preparabant necessariam sabbato, ut dei mandatum esset Exod. 16: "Sexta die colligitis duplum: quia enim sexta die factus est homo, in septima requievit Deus; ideo sexto die Jesus pro homine moritur, et in sabbato quievit in sepulcro. Hieronymus. Principes autem sacerdotum licet immensum facinus in nocte Domini perpetraverint, tamen non sufficit eis, nisi etiam post mortem ejus conceptæ nequitie virus exerceant, famam ejus lacerantes; et quem innocentem sciebant, seductorem vocant: unde dicunt: *Domine, recordati sumus quia seductor ille dixit*. Sicut autem Caiphas ignorans ante prophetaverat dicens, Jo. 11: "Expediit unum hominem mori pro populo, et non tota gens pereat: sic modo; seductor enim erat Christus, non a veritate in errorem mittens; sed a falsitate in veritatem, a vitii ad virtutes, a morte ad vitam ducens. Remigius. Ex hoc autem dicunt eum dixisse, *Post tres dies resurgam*, quia dixerat, supra 12, *Sicut fuit Jonas tribus diebus et tribus*

noctibus in ventre ceti, etc. Sed videndum quomodo post tres dies resurrexerit. Nonnulli voluerunt tres horas tenebrarum, unam intelligi noctem; et lucem quæ secuta est tenebras, diem; sed huiusmodi figuratæ locutionis ignoraverunt. Figurata enim sexta feria, qua passus est, comprehendit noctem præcedentem; sequitur autem nox sabbati cum suo die; nox vero dominici diei comprehendit suum diem: ac per hoc verum est quod post triduum resurrexit. AUGUSTINUS in serm. de Pass. (ubi supra). Ideo autem post tres dies resurrexit, ut in passione Filii totius Trinitatis monstraretur assensus; triduum enim legitur in figura, quia Trinitas, quæ in principio fecerat hominem, ipsa in fine hominem per Christi reparat passionem.

Sequitur: *Jube ergo custodiri sepulcrum usque in tertium diem.* RABANUS (super *Furentur, et dicant plebi*). Discipuli enim Christi fures spiritualiter erant: quia ab ingratis Judæis scripta novi et veteris testamenti ablata in usum Ecclesiæ conferebant, et Salvatorem qui eis promissus fuerat, illis nocte dormientibus, hoc est infidelitate torpentibus, abstulerunt, Gentibus credendum tradentes. HILARIUS (can. 33). Metus furandi corporis, et sepulcri custodia atque obsignatio, stultitiæ atque infidelitatis testimonium est: quod signare sepulcrum ejus voluerunt, cujus præcepto conspexissent de sepulcro mortuum suscitatum. RABANUS (hoc loco). In hoc autem quod dicunt, *Et erit novissimus error pejor priore*, ignoranter verum dicunt: pejor enim fuit contemptus poenitentiae in Judæis quam error ignorantiae. CHRYSOSTOMUS in hom. 90. Vide etiam qualiter nolentes concertant ad demonstrandam veritatem: irrefragabilis enim demonstratio resurrectionis facta est per ea quæ prætenderunt: quia enim custoditum est sepulcrum, nulla fraus facta est. Si autem fraus facta non est, manifeste et irrefragabiliter Dominus surrexit. Quid autem Pilatus respondeat, subjungitur: *Ait illis Pilatus: Habetis custodiam: ite, custodite, sicut scitis.* RABANUS (super *Habetis custodiam*). Quasi dicat: Sufficiat vobis quod consensi in necem innocentis: de cetero vester error vobiscum permaneat.

Sequitur: *Illi autem abeuntes murierunt sepulcrum; signantes lapidem cum custodibus.* CHRYSOSTOMUS in hom. 110. Non autem

permittit Pilatus solos milites sigillare. si enim soli milites sigillassent, possent dicere quoniam milites permisissent quod discipuli corpus Domini furarentur, et ita resurrectionis infringere fidem: nunc hoc dicere non possunt, cum ipsimet sepulcrum sigillassent.

CAPUT XXVIII.

1. Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalene et altera Maria videre sepulcrum. Et ecce terræmotus factus est magnus; Angelus enim Domini descendit de cælo, et accedens revolvit lapidem, et sedebat super eum. Erat autem aspectus ejus sicut fulgur, et vestimentum ejus sicut nix. Præ timore autem ejus exterriti sunt custodes, et facti sunt velut mortui. Respondens autem Angelus dixit mulieribus: Nolite timere vos: scio enim quod Jesum qui crucifixus est queritis. Non est hic: surrexit enim sicut dixit. Venite, et videte locum ubi positus erat Dominus: et cito euntes, dicite discipulis ejus, quia surrexit, et ecce præcedet vos in Galilæam: ibi eum videbitis: ecce prædixi vobis.

2. Et exierunt cito de monumento cum timore et gaudio magno, currentes nuntiare discipulis ejus. Et ecce Jesus occurrit illis, dicens, Ave. Ille autem accesserunt, et tenuerunt pedes ejus, et adoraverunt eum. Tunc ait illis Jesus: Nolite timere: ite, nuntiate fratribus meis ut eant in Galilæam: ibi me videbunt.

3. Quæ cum abiissent, ecce quidam de custodibus venerunt in civitatem, et nuntiaverunt principibus sacerdotum omnia quæ facta fuerant. Et congregati cum senioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus, dicentes: Dicite: Quia discipuli ejus nocte venerunt, et furati sunt eum nobis dormientibus. Et si hoc auditum fuerit a præside, nos suadebimus ei, et securos vos faciemus. At illi, accepta pecunia, fecerunt sicut erant edocti. Itaque divulgatum est verbum istud apud Judæos usque in hodiernum diem.

4. Undecim autem discipuli abierunt in Galilæam in montem ubi constituerat illis Jesus: et videntes eum adoraverunt; quidam autem dubitaverunt. Et accedens Jesus locutus est eis, dicens: Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.

1. AUGUSTINUS in serm. de Resurr. Post illusiones et verbera, post aceti et fellis pocula mixta, post supplicia crucis et vulnera, et postremo post ipsam mortem et inferos, surrexit de suo funere caro nova, redit ab occiduo

latens vita. et in morte salus reservata resurgit, pulchrior reditura post funus. AUGUSTINUS de cons. Evang. (l. 3, c. 24). De hora vero qua mulieres venerunt ad monumentum, non contemnenda exoritur quæstio. Cum enim Matthæus hic dicat: *Vespere autem sabbati quæ lucescit in prima sabbati*: quid est quod dicit Marcus, "Et valde mane una sabbatum venit Maria Magdalena et altera Maria videre sepulcrum?" Aperte quippe prima noctis, quod est vespere, ipsam noctem voluit significare Matthæus, cujus noctis fine venerunt ad monumentum; ergo quoniam sabbato impediabantur ut non ante facerent, ab eo tempore nominavit noctem ex quo eis licere cœpit ut facerent quodcumque vellent tempore ejusdem noctis. Sic itaque dictum est, *Vespere sabbati*, ac si diceretur, nocte sabbati, idest nocte quæ sequitur diem sabbati: quod ipsa verba ejus satis indicant; sic enim ait: *Quæ lucescit in prima sabbati*: quod fieri non potest nisi tantummodo primam noctis particulam, idest solum initium noctis, intellexerimus dicto vespere significatum. Neque enim ipsum initium noctis lucescit in prima sabbati; sed ipsa nox quæ in luce incipit terminari; et usitatus modus loquendi est divinæ Scripturæ a parte totum significare. Vespere ergo noctem significavit, cujus extremum est diluculum: diluculo enim venerunt ad monumentum. RABANUS (hoc loco). Quod dictum est, quia sanctæ mulieres vespere sabbati quæ lucescit in prima sabbati, venerunt videre sepulcrum, ita intelligendum: quia vespere quidem venire cœperunt; sed lucente mane in prima sabbati ad sepulcrum pervenerunt; idest, vespere aromata paraverunt, quibus corpus Domini ungere desiderabant, sed aromata vespere præparata, mane ad sepulcrum detulerunt: quod Matthæus quidem brevitatis causa obscurius posuit; sed Evangelistæ alii quo ordine factum sit evidenter ostendunt. Sepulto namque sexta feria Domino, reversæ a monumento mulieres præparaverunt aromata et unguenta, quamdiu operari licebat: et sabbato quidem si-luerunt secundum legis mandatum, sicut Lucas aperte designat; cum autem transisset sabbatum, vesperaque adveniente, tempus operandi rediisset, prom-

pte ad devotionem emerunt quæ minus præparaverant aromata, sicut Marcus, cap. 16, commemorat: "ut venientes ungerent Jesum: et valde mane veniunt ad monumentum." Hieronymus (in initio Comm. in cap. 28 Matth.). Vel aliter. Quod diversa tempora istarum mulierum in Evangeliiis describuntur, non mendacii signum est, ut impii obijciunt, sed sedulæ visitationis officia, dum crebro abeunt et redeunt, et non patiuntur a sepulcro Domini diu abesse vel longius. REMIGIUS. Sciendum autem quia Matthæus mystice loquens studuit nobis insinuare, illa sacratissima nox quantam dignitatem ex honore devictæ mortis et dominicæ resurrectionis accepit; ideo dixit: *Vespere autem sabbati quæ lucescit in prima sabbati*. Cum consuetus ordo temporum habeat ut vespere non lucescant in diem, sed potius obtenebrescant in noctem; ostenditur his verbis quod Dominus totam hanc noctem luce suæ resurrectionis festivam et coruscam reddidit. BEDA in hom. (in vigilia Paschæ). Ab exordio etiam mundanæ creationis usque huc ita temporum cursus distinguebatur, ut dies noctem præcederet: quia homo a luce paradisi peccando lapsus, in hujus sæculi tenebras ærumnasque decedit. Aptissime autem nunc dies sequitur noctem, quando per fidem resurrectionis a peccati tenebris et umbra mortis ad lucem vitæ, Christo largiente, reducimur. SEVERIANUS in serm. de Pass. Est autem vespera sabbati quæ lucescit; quia illuminatur per Christum sabbatum, non deletur. Non, inquit supra 5, *veni solvere legem, sed adimplere*. Illuminatur, ut in diem dominicam luceat, clarescat in Ecclesia quod in synagoga, Judeis obscurantibus, fuscabatur. Sequitur: *Venit Maria Magdalena et altera Maria videre sepulcrum*. Sero quidem mulier currit ad veniam, quæ mature cucurrit ad culpam: quæ de paradiso perfidiam sumpserat, festinat fidem sumere de sepulcro; contendit rapere de morte vitam, quæ de vita rapuerat mortem. Non autem dixit, Venerunt, sed *Venit*, sub uno nomine. Veniunt duæ mysterio, non casu: venit ipsa, sed altera, ut mutaretur mulier virtute, non sexu. Præcedunt autem Apostolos feminæ quæ Ecclesiarum typum ad dominicum deferunt sepulcrum, Maria scilicet, et Maria. Ma-

ternum Christi unum nomen in duas geminatur feminas: quia hæc Ecclesia ex duobus populis veniens, idest ex Gentibus et Judæis, una esse figuratur. Venit autem Maria ad sepulcrum, sicut ad resurrectionis uterum, ut iterum Christus ex sepulcro nasceretur fidei, qui carni fuerat generatus ex ventre; et eum quem clausa virginitas ad præsentem tulerat vitam, clausum sepulcrum ad vitam redderet sempiternam. Divinitatis insigne est clausam virginem reliquisse post partum, et de sepulcro clauso exisse cum corpore.

Sequitur: *Et ecce terræmotus factus est magnus.* HIERONYMUS (ubi supra). Dominus noster unus atque idem Filius Dei et hominis, juxta utramque naturam divinitatis et carnis, nunc magnitudinis suæ, nunc humilitatis signum demonstrat: unde et in præsentī loco quisquis homo sit qui crucifixus est, qui sepultus, tamen quæ foris aguntur, ostendunt Filium Dei. HILARIUS (can. ult. in Matth.). Motus enim terræ resurrectionis est virtus, cum concussio mortis aculeo, et illuminatis illius tenebris, resurgente virtutum cælestium Domino, inferorum trepidatio commovetur. CHRYSOSTOMUS in homilia 90. Vel ideo terræmotus factus est, ut exurgant et evigilent mulieres: etenim accesserant, ut unguentum mitterent: et quia in nocte hæc gerebantur, probabile est quasdam obdormisse. BEDA in hom. (idest inter æstivales de tempore). Quod etiam terræmotus, resurgente Domino de sepulcro, sicut etiam moriente in cruce, factus est magnus, significat terrena quidem corda per fidem passionis prius, ac resurrectionis ejus ad poenitentiam concutienda salubri pavore permota. SEVERIANUS in serm. Paschæ. Si autem sic terra tremuit cum Dominus ad veniam sanctorum resurgeret: quomodo contremiscet, cum noxiorum omnium surget ad poenam? dicente Propheta, Psal. 75: "Terra tremuit, cum resurgeret in judicio Deus." Et quomodo Domini præsentiam sustinebit quæ Angeli præsentiam sustinere non valuit? Nam sequitur: *Angelus Domini descendit de celo.* Surgente siquidem Christo, morte pereunte, terrenis redditur cæleste commercium, et mulieri cui fuerat cum diabolo lethale consilium, cum Angelo colloquium fit vitale. Hi-

LARIUS (can. ult. in Matth.). Misericordiæ enim Dei Patris insigne est, resurgente Filio ab inferis, virtutum cælestium ministeria mittere; atque ideo prior resurrectionis ipse est index ut quodam famulatu paternæ voluntatis resurrectio nuntiaretur. BEDA in hom. (ubi supra). Quia enim Christus Deus et homo est, inter acta humanitatis semper ei Angelorum ministeria Deo debita non desunt. Sequitur: *Et accedens revolvit lapidem:* non ut egressuro Domino januam pandat, sed ut egressus ejus jam facti hominibus præstet indicium. Qui enim mortalis clauso virginis utero potuit nascendo ingredi mundum, ipse factus immortalis, clauso sepulcro potuit resurgendo exire de mundo. REMIGIUS. Significat autem revolutio lapidis reserationem sacramentorum Christi, quæ littera legis tegebantur: lex namque in lapide scripta fuit, et ideo per lapidem designatur. SEVERIANUS. Non autem dixit, Volvit, sed *Revolvit lapidem:* quia lapis advolutus probavit mortem, et revolutus extitit resurrectionis assertor. Mutatur hic ordo rerum: sepulcrum mortem, non mortuum devorat; domus mortis mansio fit vitalis; uteri nova forma mortuum recipit, reddit vivum. Sequitur: *Et sedebat super eum;* sedebat inquam, cui nulla inerat lassitudo, ut fidei doctor, ut resurrectionis magister: sedebat supra petram, ut soliditas sedentis daret credentibus firmitatem: ponebat Angelus super petram fundamenta fidei, super quam Christus erat Ecclesiam fundaturus. Vel per lapidem monumenti potest designari mors, qua omnes premebantur: per hoc ergo quod Angelus super lapidem sedit, significatur quod Christus mortem sua virtute subjecit. BEDA in hom. (ubi supra). Et recte stans apparuit Angelus qui adventum Domini in mundo prædicebat, ut stando designaret quia Dominus ad debellandum mundi principem veniret. Præco autem resurrectionis sedisse memoratur, ut sedendo significaret eum, superato mortis auctore, sedem regni jam conscendisse perpetui. Sedebat autem super lapidem revolutum, quo ostium monumenti claudebatur, ut claustra inferorum, sua ipsum virtute dejecisse doceret. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 8, cap. 24). Potest autem moveri quomodo secun-

dum Matthæum Angelus super lapidem sedebat revolutum a monumento, cum Marcus dicat mulieres introeuntes in monumentum vidisse juvenem sedentem in dextris; nisi intelligamus aut Matthæum tacuisse de Angelo quem intrantes viderunt, Marcum autem de illo quem viderunt sedentem super lapidem, ut duos viderint, et a duobus sigillatim audierint quæ dixerunt Angeli de Jesu: aut certe quod dicit (Marc. 16): "Intrantes in monumentum, „ in aliqua septa macerie debemus accipere, qua communium locum tunc fuisse credibile est, idest in aliquod spatium ante petram, in qua excisa locus factus fuerat sepulturæ, ut ipsum viderint in eodem spatio sedentem a dextris quem dicit Matthæus sedentem super lapidem.

Sequitur: *Erat autem aspectus ejus sicut fulgur, et vestimenta ejus sicut nix.* SEVERIANUS. Vultus claritas a vestium candore separatur, et facies fulguri, nivi vestis Angeli comparatur: quia fulgur de cælo, nix de terra: unde Prophetæ, Psal. 146: "Laudate Dominum de terra.... ignis, grando, nix, etc. „ In facie ergo Angeli claritas cælestis servatur naturæ; in veste significatur gratia communionis humanæ: et sic temperatur species Angeli colloquentis, ut carnalis oculi et vestium ferant placidam claritatem, et ex fulgore vultus nuntium sui tremerent, et revererentur auctoris. Idem in alio serm. Quid autem facit indumentum ubi tegendi necessitas non habetur? Sed Angelus nostrum habitum, nostram formam in resurrectione præfigurat, ubi homo ipsa corporis sui claritate vestitur. HIERONYMUS. In candido etiam vestitu Angelus significat gloriam triumphantis. GREGORIUS in homil. de Pasch. (hom. 21 in Evangel.). Vel aliter. In fulgure terror timoris est, in nive autem blandimentum candoris: quia vero omnipotens Deus et terribilis est peccatoribus, et blandus justis, recte testis resurrectionis ejus Angelus et in fulgure vultus et in candore habitus demonstratur, ut de ipsa sua specie et terreret reprobos et mulceret pios; unde sequitur: *Præ timore autem ejus exterriti sunt custodes, et facti sunt velut mortui.* RABANUS. Timoris anxietate sunt exterriti qui amoris fiduciam non habebant; et facti sunt velut mortui qui resurrectio-

nis veritatem credere noluerunt. SEVERIANUS in serm. Pasch. Custodiebant enim crudelitatis studio, non pietatis obsequio: stare enim non potest quem conscientia destituit et impellit reatus. Hinc est quod Angelus percellit impios, pios alloquitur et solatur.

Sequitur: *Respondens autem Angelus dixit mulieribus.* HIERONYMUS (super *Præ timore autem exterriti sunt*). Custodes quidem timore perterriti ad instar mortuorum stupefacti jacent; et Angelus tamen non illos, sed mulieres consolatur, dicens: *Nolite timere vos:* quasi dicat: Illi timeant in quibus remanet incredulitas: ceterum vos, quia Jesum quæritis crucifixum, audite quod surrexerit, et promissa perfecit; unde sequitur: *Scio enim quod Jesum, qui crucifixus est, quæritis.* SEVERIANUS. Adhuc enim crucifixum et mortuum requirebant, quarum fidem sæva passionis procella turbaverat, et tentationis ita eas pondus incurvaverat, ut cæli Dominum quærerent in sepulcro.

Non est hic. RABANUS (super *Non est hic, surrexit*). Per præsentiam carnis, qui tamen nusquam deest per præsentiam majestatis.

Sequitur: *Surrexit enim, sicut, dixit.* CHRYSOSTOMUS in homil. 90. Quasi dicat Et si mihi non creditis, illius memento verborum. Deinde et alia sequitur demonstratio, cum subditur: *Venite, et videte locum ubi positus erat Dominus.* HIERONYMUS. Ut si meis verbis non creditis, vacuo credatis sepulcro. SEVERIANUS. Angelus ergo prædicit nomen, crucem dicit, loquitur passionem; sed mox resurrectionem, mox Dominum confiteatur; et Angelus post tanta supplicia, post sepulcrum agnoscit Dominum suum; cur homo aut minoratum Deum in carne judicat, aut in passione existimat defecisse virtutem? Dicit autem crucifixum, et ostendit locum ubi positus erat Dominus, ne alter, et non idem surrexisse crederetur ex mortuis. Et si Dominus in eadem redit carne, et suæ resurrectionis facit indicia, quare homo in alia putat se carne rediturum? Aut carnem forte servus dignatur suam, cum nostram Dominus non mutavit? RABANUS (super *Venite, et videte locum*). Non autem solis vobis hoc gaudium magnum concessum est occulto corde tenere, sed similiter amantibus debetis

illud pandere; unde sequitur: *Et cito euntes dicite discipulis ejus, quia surrexit.* SEVERIANUS. Quasi dicat: Revertere ad virum, mulier jam sanata, et suade fidem, quæ perfidiam ante suasisisti: refer homini resurrectionis indicium cui ante consilium ruinæ dedisti.

Sequitur: *Et ecce præcedet vos in Galilæam.* CHRYSOSTOMUS in homil. 90. Hoc autem dicit eripiens eos a periculis, ne timor fidem impediret. HIERONYMUS (super *Quia surrexit*). Mystice autem *præcedet vos in Galilæam*, hoc est in voluntarium Gentilium, ubi ante error erat et lubricum, et firmo ac stabili pede vestigium non tenebat.

Sequitur: *Ibi eum videbitis: ecce prædixi vobis.* BEDA in hom. (1, inter æstivales). Bene autem Dominus in Galilæa videtur a discipulis, qui jam de morte ad vitam, jam de corruptione ad incorruptionem transierat: Galilæa quippe transmigratio interpretatur. Felices femine quæ triumphum resurrectionis mundo annuntiare meruerunt; feliciores animæ quæ in die judicii, percussis pavore reprobis, gaudium beatæ resurrectionis intrare meruerint.

2. HILARIUS (can. ult.). Mulieribus per Angelum adhortatis confestim Dominus occurrit, ut nuntiaturæ expectantibus discipulis resurrectionem non Angeli potius quam Christi ore loquerentur; unde dicitur: *Et exierunt cito de monumento cum timore et gaudio magno.* AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 3, cap. 24). Egressæ autem dicuntur a monumento, hoc est ab illo loco ubi erat horti spatium ante lapidem effossum. HIERONYMUS (super *Exierunt cito de monumento*). Duplex autem mentes mulierum tenebat affectus: timoris et gaudii: et alter de miraculi magnitudine, alter ex desiderio resurgentis: et tamen uterque femineum concitabat gradum; unde sequitur: *Currerentes nuntiate discipulis ejus.* Pergebant enim ad Apostolos, ut per illos fidei seminarium spargeretur. Quæ autem sic quærebant, quæ ita currebant, merebantur obviam habere Dominum resurgentem; unde sequitur: *Et ecce Jesus occurrit illis, dicens, Avele.* RABANUS (statim ante *Et occurrit illis Jesus*). Per hoc ostendit, se omnibus iter virtutum inchoantibus, ut ad salutem perpetuam pervenire queant, adjuvando occurrere. HIERONYMUS (ibidem). Primæ mulieres

merentur audire, *Avele*, ut maledictum Evæ mulieris, in mulieribus solveretur. SEVERIANUS (ibidem). In istis vero feminis Ecclesiæ figuram manere evidenter ostendit: quia discipulos suos Christus de resurrectione arguit trepidantes: occurrens autem istis non potestate terneret, sed prævenit caritatis ardore: Christus enim in Ecclesia se salutatur, quam suum recipit in corpus. AUGUSTINUS de cons. Evangelistarum (lib. 3, cap. 24). Colligimus et Angelorum allocutionem bis numero eas habuisse venientes ad monumentum, scilicet cum viderunt unum Angelum, de quo narrant Matthæus et Marcus: et cum postea viderunt duos, ut narrant Lucas et Joannes; et similiter ipsius Domini bis: semel scilicet illic quando Maria hortulanum putavit; et nunc iterum cum eis occurrat in via, ut eas ipsa repetitione firmaret, atque a timore recrearet. SEVERIANUS (ubi supra). Sed ibi Mariæ nec tangendi datur facultas; hic non solum tangendi, sed tenendi copia tota conceditur; unde sequitur: *Illæ autem accesserunt et tenuerunt pedes ejus, et adoraverunt eum.* RABANUS (super *Tenuerunt*). Superius quidem dictum est, quia clauso surrexit monumento, ut immortale jam factum doceret esse corpus quod in monumento clausum fuerat mortuum; tenendos autem mulieribus tunc præbuit pedes, ut intimaret veram se carnem habere, quæ a mortalibus tangi posset. SEVERIANUS (in serm. de Resurr.). Istæ quidem tenent pedes Christi quæ in Ecclesiæ typo, evangelicæ prædicationis tenent et merentur excursum, ac sic fide astringunt sui vestigia Salvatoris, ut totius deitatis perveniant ad honorem. Illa autem merito audit, Joannis 20: "Noli me tangere," quæ in terris deflet Dominum, et sic in sepulchro quærit mortuum ut in cælis eum nesciat regnare cum Patre. Quod ergo eadem Maria, nunc in fidei vertice constituta, tangit Christum, ac tenet toto sanctitatis affectu, nunc imbecillitate carnis et femineæ infirmitate dejecta dubitat, et tactum sui non meretur auctoris, non facit questionem. Siquidem illud de figura est, hoc de sexu; illud est de divina gratia, hoc de humana natura: quia nos ipsi cum divina sociamus, Deo vivimus; cum humana sapiamus, oecamur ex nobis. Tenuerunt au-

tem pedes ejus, ut scirent in capite Christi virum esse, se autem esse in pedibus Christi, et datum sibi virum sequi, non præire ipsum. Quod autem dixerat Angelus, dicit et Dominus, ut quas firmaverat Angelus, Christus redderet firmiores.

Sequitur: *Tunc ait illis Jesus, Nolite timere.* HIERONYMUS. Et in veteri et in novo testamento hoc semper observandum est: quod quando aliqua augustior apparuerit visio, primum timor pellatur, ut sic, mente placata, possint quæ dicuntur, audiri. HILARIUS (can. ult.). In contrarium autem ordo causæ principalis est redditus: ut quia a sexu muliebri cepta mors esset, ipsi primum resurrectionis gloriæ et visus et nuntius redderetur; unde Dominus subdit: *Ite, nuntiate fratribus meis ut eant in Galilæam: ibi me videbunt.* SEVERIANUS (serm. de Resurrect.). Vocat fratres quos corporis sui fecit esse germanos; vocat fratres quos benignus heres sibi præstitit coheredes; vocat fratres quos Patri sui adoptavit in filios. AUGUSTINUS de concor. Evangelist. (lib. 3, cap. 25). Quod autem Dominus non ubi primum se monstraturus erat, sed in Galilæa, ubi postea visus est, se videndum mandavit et per Angelum et per seipsum, quemvis fidelem facit intentum ad quærendum, in quo mysterio dictum intelligitur: Galilæa namque interpretatur vel transmigrationio, vel revelatio. Prius itaque, secundum transmigrationis significationem, quid aliud occurrit intelligendum, nisi quia Christi gratia de populo Israel transmigratione erat ad Gentes, quibus Apostoli prædicantes Evangelium nullo modo crederent, nisi eis ipse Dominus viam in cordibus hominum prepararet? Et hoc intelligitur, *Præcedet vos in Galilæam.* Quod autem subditur, *Ibi eum videbitis*, sic intelligitur: idest, ibi membra ejus invenietis: ibi vivum corpus ejus in his qui vos susceperint, agnoscetis. Secundum autem quod Galilæa interpretatur revelatio, non jam in forma servi intelligendum est, sed in illa in qua æqualis est Patri. Illa erit revelatio tamquam vera Galilæa, cum "similes ei erimus, et videbimus eum sicuti est: " 1 Joan. 3. Ipsa etiam erit beatorum transmigratione ex isto sæculo in illam æternitatem.

3. CHRYSOSTOMUS (in homil. 91). Signo-

rum quæ circa Christum apparuerunt, quædam fuerunt orbi terrarum communia, puta tenebræ, quædam propria militibus custodientibus, sicut mira Angeli apparitio et terræmotus, quæ propter milites facta sunt, ut stupefierent, et ab ipsis fiat testimonium veritatis: veritas enim a contrariis divulgata magis refulget, quod et contigit; unde dicitur: *Quæ cum abiissent*, scilicet mulieres, *ecce quidam de custodibus venerunt in civitatem, et nuntiaverunt principibus sacerdotum omnia quæ facta fuerant.* RABANUS (hoc loco). Simplex quidem animi qualitas et indocta hominum rusticitas sæpe veritatem rei, ut est, sine fraude manifestat; at contra versuta malignitas falsitatem verisimilibus verbis pro vero commendare decertat. HIERONYMUS (super *Et congregati cum senioribus*). Principes ergo sacerdotum qui debuerant converti ad pœnitentiam, et Jesum quærere resurgentem, perseverant in malitia, et pecuniam quæ ad usus templi data fuerat, vertunt in redemptionem mendacii, sicut et ante triginta argenteos inde dederunt proditori; unde sequitur: *Et congregati cum senioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus, dicentes: Dicite quia discipuli ejus nocte venerunt, et furati sunt eum nobis dormientibus.* SEVERIANUS (de Resurrect.). Non enim contenti sunt interfecisse magistrum; immo etiam quomodo discipulos perdere possint, moliuntur; et discipulorum crimen esse faciunt virtutem magistri. Plane amiserunt milites, perdiderunt Judæi; sed discipuli magistrum suum non furto, sed fide; virtute, non fraude; sanctitate, non crimine; vivum, non mortuum sustulerunt. CHRYSOSTOMUS (in homil. 91). Qualiter enim furarentur discipuli, homines pauperes et idiotæ, et neque apparere audentes? Si enim adhuc Christum vivum videntes fugerunt, qualiter mortuo eo non timuissent tot militum multitudinem? Numquid ostium sepulcri poterant evertere? Lapis enim imminebat magnus, multis indigens manibus. Numquid etiam non erat sigillum superimpositum? Propter quid autem non furati sunt prima nocte, quando nullus sepulcro affuit? Sabbato enim petierunt a Pilato custodiam. Quid autem sibi volunt hæc sudaria quæ Petrus vidit jacentia? Si enim vellent fu-

rari, non essent nudum corpus furati; non solum ne injuriarentur, sed ne etiam in exeundo tardarent et tribuerent militibus se detinendi facultatem; maxime quia myrrha erat corpori et vestimentis affixa, ita glutinosa ut non facile esset a corpore avellere vestimenta: quare non persuasibilia sunt quæ de furto dicta sunt. Unde per quæ resurrectionem obumbrare conantur, per hæc eam faciunt clarere. Dicentes enim quod discipuli furati sunt, confitentur non esse corpus in sepulchro; furtum autem ostendit esse mendax custodia militum et discipulorum pavor. REMIGIUS. Sed si custodes dormierunt, quomodo furtum viderunt? Et si non viderunt, quomodo testes fuerunt? Et ideo quod voluerunt facere non potuerunt. GLOSSA. Ne autem timore principis a mendacio revocarentur, timentes propter negligentiam puniri, subdunt: *Et si hoc auditum fuerit a præside, nos evadebimus ei, et securos vos faciemus.* CHRYSOSTOMUS (in hom. 91). Vide omnes corruptos. Pilatus enim ipse persuasus est, plebs Judaica commota est, milites corrupti sunt; unde sequitur: *At illi, accepta pecunia, fecerunt sicut erant edocti.* Si pecunia apud discipulum tantam habuit virtutem ut eum faceret magistri proditorem; non mireris si pecunia milites superantur. HILARIUS (in fin. Com. in 28 cap. Matth.). Emitur ergo resurrectionis silentium et mendacium furti argento, quia honore scilicet sæculi, qui in pecunia est et cupiditate, Christi gloria denegatur. RABANUS (super *Divulgatum est verbum*). Sicut autem sanguinis reatus, quem sibi et posteris suis ipsi imprecabantur, gravi peccatorum sarcina illos premit; ita emptio mendacii per quod resurrectionis denegant veritatem, reatu eos constringit perpetuo; unde sequitur: *Et divulgatum est verbum istud apud Judæos usque in hodiernum diem.* SEVERIANUS. Apud Judæos quidem divulgatum est, non apud Christianos: quod enim in Judæa Judæus obscurabat auro, fide toto claruit in mundo. HIERONYMUS (super *Congregati cum senioribus*). Omnes autem qui stipe templi et his quæ conferuntur ad usus Ecclesiæ abutuntur in aliis rebus quibus suam expleant voluntatem, similes sunt scribarum et sacerdotum redimentium mendacium et Salvatoris sanguinem.

4. BEDA in homilia (ut supra). Postquam dominicam resurrectionem ab Angelo nuntiatam beatus Matthæus asseruit, visionem Domini etiam a discipulis impletam refert, dicens: *Undecim autem discipuli abierunt in Galilæam, in montem ubi constituerat illis Jesus.* nam pergens Dominus ad passionem, ait discipulis (supra 26): *Postquam surrexero præcedam vos in Galilæam.* Angelus quoque mulieribus ait, Marc. 16: "Dicite discipulis ejus, quia præcedet vos in Galilæam." Quapropter jussioni magistri obedientia discipulorum obsequitur. Recte autem undecim discipuli ad adorandum pergunt: jam enim unus perierat, qui Dominum ac magistrum suum tradiderat. HIERONYMUS (sup. *Undecim abierunt*). Post resurrectionem ergo Jesus in Galilææ monte conspicitur, ibique adoratur; licet quidam dubitent, et dubitatio eorum nostram augeat fidem.

Sequitur: *Et videntes eum adoraverunt, quidam autem dubitaverunt.* REMIGIUS. Hoc autem Lucas Evangelista plenius manifestat: refert enim quia cum Dominus resurgens a mortuis ipse apparuisset discipulis, ipsi conturbati et exterriti, existimabant se spiritum videre. RABANUS. In monte quidem apparuit eis Dominus, ut significaret quoniam corpus, quod de communi generis humani terra nascendo susceperat, resurgendo jam super terrena omnia sublevaverat; et ut admoneret fideles, si illic celsitudinem resurrectionis ejus cupiunt videre, hic ab infimis voluptatibus ad superna studeant desideria transire. Jesus autem discipulos in Galilæam præcedit, quia Christus resurrexit a mortuis primitiæ dormientium. Sequuntur autem hi qui sunt Christi, et suo ordine ad vitam de morte transmigrant, in sua specie divinitatem contemplantes: et huic congruit quod Galilæa revelatio interpretatur. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 3, cap. 25). Sed considerandum est quomodo corporaliter in Galilæa Domini videri poterit: quia enim non ipso die quo resurrexit, visus est, manifestum est: nam in Jerusalem visus est eo die in initio noctis, ut Lucas et Joannes aptissime consonant: neque etiam in sequentibus octo diebus, post quos dicit Joannes discipulis apparuisse Dominum, ubi primo vidit eum

Thomas, qui eum non viderat die resurrectionis ejus: nisi quis dicat non illos undecim qui jam tunc Apostoli vocabantur, sed discipulorum illic undecim fuisse ex multo numero discipulorum. Sed occurrit aliud quod obsistit; Joannes enim quando commemoravit non in monte ab undecim, sed ad mare Tiberiadis a septem piscantibus visum esse Dominum, "Hoc jam tertio (inquit) manifestavit se Jesus discipulis suis;," quod intelligendum est ad numerum dierum retulisse, non ad numerum manifestationum. Si autem acceperimus intra illos octo dies, antequam eum Thomas vidisset, ab undecim discipulis quibusque Dominum visum, non erit hoc ad mare Tiberiadis tertio manifestatum esse, sed quarto: ac per hoc cogimur intelligere, post omnia factum esse quod eum in monte Galilææ discipuli undecim viderunt. Invenimus itaque apud quatuor Evangelistas decies commemoratum Dominum visum ab hominibus esse post resurrectionem: semel ad monumentum a mulieribus; iterum eisdem egredientibus a monumento in itinere; tertio Petro; quarto duobus euntibus in castellum; quinto pluribus in Jerusalem, ubi non erat Thomas; sexto ubi vidit eum Thomas; septimo ad mare Tiberiadis; octavo in monte Galilææ secundum Matthæum; nono, quod dicit Marcus, novissime recumbentibus, quia jam non erant in terra cum illo convivaturi; decimo in ipso die, non jam in terra, sed elevatum in nube, cum in cælum ascenderet: quod Marcus et Lucas commemorant. Sed non omnia scripta sunt, sicut Joannes fatetur: crebra enim erat ejus cum illis conversatio per dies quadraginta, priusquam ascendisset in cælum. REMIGIUS. Videntes ergo discipuli Dominum cognoverunt, et idcirco dimissis in terram vultibus adorabant; et ideo pius et clemens magister, ut omnem dubietatem auferret a cordibus eorum, accedens ad eos corroboravit in fide; unde sequitur: *Et accedens Jesus, locutus est eis, dicens: Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra.* HIERONYMUS (super *Data est mihi omnis potestas*). Illi autem potestas data est qui paulo ante crucifixus, qui sepultus in tumulo, qui postea resurrexit. RABANUS (ibidem). Non enim hoc de cœterna Patri divi-

nitare, sed de assumpta loquitur humanitate, secundum quam minoratus est paulo minus ab Angelis. SEVERIANUS. Filius quippe Dei Virginis filio, Deus homini, divinitas carni contulit, quod semper ipse cum Patre possedit. HIERONYMUS (ibidem). In cælo autem et in terra potestas data est; ut qui ante regnabat in cælo, per fidem credentium regnet in terris. REMIGIUS. Quod ergo Psalmista de resurgente Domino dicit, Psal. 8: "Constituisti eum super opera manuum tuarum," hoc nunc Dominus dicit: *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra.* Et hic sciendum, quia antequam Dominus surrexisset a mortuis, noverant Angeli se subjectos homini Christo. Volens ergo Christus etiam hominibus notum fieri quod data esset sibi omnis potestas in cælo et in terra, prædicatores misit, qui verbum vitæ cunctis nationibus prædicarent; unde sequitur: *Euntes ergo docete omnes gentes.* BEDA in hom. (ut supra). Qui enim ante passionem suam dixerat, supra 10, *In viam Gentium ne abieritis, surgens a mortuis dicit, Ite, docete omnes gentes.* Quapropter confundantur Judæi, qui dicunt Christum tantummodo ad suam salutem esse venturum: erubescant et Donatistæ, qui localiter Christum concludere cupientes, dixerunt eum tantummodo in Africa esse, non in aliis regionibus. HIERONYMUS (super *Euntes docete omnes gentes*). Primum ergo docent omnes gentes, deinde doctas intingunt in aqua: non enim potest fieri ut corpus baptismi recipiat sacramentum, nisi ante anima fidei susceperit veritatem. *Baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti:* ut quorum est una divinitas, sit una largitio, nomenque Trinitatis unus Deus. SEVERIANUS. Omnes ergo gentes potestas una eademque recreat ad salutem, quas creavit ad vitam. DIDYMUS in libro 2 de Spiritu sancto. Licet autem quis possit existere saxeus, ut ita dicam, cordis et penitus mentis alienæ, qui ita baptizare conetur ut unum de prædictis nominibus prætermittat, videlicet contrarius Christo legislatori; tamen sine perfectione baptizabit, immo penitus a peccatis liberare non poterit quos a se existimaverit baptizatos. Ex his autem colligitur quam indivisa sit substantia Trinitatis, et Patrem vere Filii esse Patrem, et Filium vere Patris

Filium, et Spiritum sanctum vere Patris et Dei Filii esse Spiritum, et insuper sapientiæ et veritatis, idest Filii Dei. Hæc est salus credentium, et dispensatio ecclesiasticæ disciplinæ in hac Trinitate perficitur. HILARIUS (can. ult.). Quid enim in hoc sacramento salutis humanæ non continetur? Plena sunt omnia, ut a pleno et perfecto prolata. Habet enim naturæ suæ nomen in Patre, sed Pater tantum est: non enim humano modo habet aliunde quod Pater est: ipse ingenuus, æternus, habens in se semper ut semper sit soli Filio notus. Filius autem est progenies ingenui, unus ex uno, verus a vero, vivus a vivo, perfectus a perfecto, virtutis virtus, sapientiæ sapientia, gloriæ gloria, imago invisibilis Dei, forma Patris ingenui. Spiritus autem sanctus non potest a confessione Patris et Filii separari. Et quidem ubique non deest hoc expectationis nostræ solatium. Hic in donorum operationibus futuræ spei pignus est, hic mentium lumen, hic splendor animorum est. Hæc igitur licet mutare non possint hæretici, afferunt tamen humana commenta: ut Sabellius Patrem ex quo tendat in Filium, idque nominibus potius confitendum putat esse quam rebus, cum ipsis Filium proponat et Patrem: ut Ebion, omne initium ex Maria concedens, non ex Deo hominem, sed ex homine Deum proferrat; ut Ariani, qui ex nihilo atque ex tempore formam et sapientiam et virtutem Dei procedunt. Quid autem mirum est ut de Spiritu sancto diversa sentiant, qui in Filio largitore ejus tam temerarii sunt auctores? HIERONYMUS (super *Docentes eos*). Consideratur autem hic ordo præcipuus. Jussit Apostolos, ut primum docerent universas gentes, deinde fidei tingerent sacramento, et post fidem ac baptismum, quæ essent observanda præciperent; unde sequitur: *Docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis*. RABANUS (hoc loco). Quia sicut corpus sine spiritu mortuum est; ita fides sine operibus mortua est. CHRYSOSTOMUS in homil. (91 in Matth.).

Quia vero eis magna injunxerat, erigens eorum sensus, dicit: *Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi*; quasi dicat: Ne dicatis difficile esse injunctum negotium, ego sum vobiscum, qui omnia facio leviter. Non autem cum illis solum dixit se futurum esse, sed et cum omnibus qui post illos credunt: non enim usque ad consummationem sæculi Apostoli mansuri erant; sed sicut uni corpori fidelibus loquitur. RABANUS (hoc loco). Ex hoc autem intelligitur quod usque ad finem sæculi non sunt defuturi in mundo qui divina mansionem et inhabitationem sunt digni. CHRYSOSTOMUS (hom. 91 in Matth.). Rememorat autem eis et consummationem, ut eos magis attrahat, et ne præsentia solum inspiciant, sed et futura bona, et sine fine mansura; quasi dicat: Tristitia quam sustinebitis, simul cum præsentī vita consumetur, et totum sæculum in consummationem deveniet; bona autem quibus potiemini, sunt in æternum permansura. BEDA in hom. (ubi supra). Quæritur autem quare hic dicat, *Ecce ego vobiscum sum*; cum alibi dixisse legatur, Joan. 16: "Vado ad eum qui me misit." Sed alia sunt quæ humanitati ascribuntur, et alia quæ divinitati. Ivit ad Patrem per humanitatem, manet autem cum discipulis in forma quæ est Patri æqualis. Quod autem dicit, *Usque ad consummationem sæculi*, finitum pro infinito ponitur: nam qui in præsentī sæculo manet cum electis, eos protegendo, ipse post finem cum eis manebit, eos remunerando. HIERONYMUS (in fine Comm. in Matth.). Qui ergo usque ad consummationem sæculi cum discipulis se esse promittit, et illos ostendit semper esse victuros, et se nunquam a credentibus recessurum. LEO Papa in serm. de Pass. Qui enim ascendit in cælos, non deserit adoptatos, et ipse deorsum confortat ad patientiam qui sursum invitat ad gloriam; cujus gloriæ participes nos faciat ipse Christus rex gloriæ, qui est Deus benedictus in sæcula. Amen.

S. THOMÆ AQUINATIS

DOCTORIS ANGELICI

AD HANNIBALDUM

PRESBYTERUM CARDINALEM

IN CATENAM SUPER MARCI EVANGELIO EDITAM

EPISTOLA DEDICATORIA

Reverendo in Christo Patri Domino Hannibaldo, Basilicæ duodecim Apostolorum venerabili Presbytero Cardinali, Frater Thomas de Aquino Ordinis Fratrum Prædicatorum se totum. Rerum opifex Deus solo suæ bonitatis intuitu cuncta in esse producens, naturalem boni amorem omnibus indidit creaturis, ut dum unaquæque res bonum sibi conveniens naturaliter amat et appetit, quadam conversione mirabili in suum recurrere demonstretur auctorem. Sed in hoc præfertur ceteris rationalis natura, quod ipsum universalem bonitatis fontem per sapientiam intneri potest, et per caritatis amorem suaviter degustare: unde fit ut sapientiæ bonum, quo ad ipsum fontem bonitatis accedimus, omnibus humanis bonis secundum rectæ rationis iudicium præferatur. Hæc est enim quæ fastidium nescit: ita ut qui eam edit, adhuc esuriant, et qui eam bibit, sitire non cesset. Hæc est quæ intantum peccato repugnat, ut qui secundum ipsam operantur, non peccent. Hæc est quæ indeficientem fructum suis ministris largitur, ut qui eam elucidant, vitam possideant sempiternam. Præcellit itaque voluptates dulcedine, securitate sedes et regna, utilitateque divitias universas.

Hujusmodi igitur delectatus muneribus, evangelicæ sapientiæ a sæculis in mysterio absconditæ, quam in lucem produxit Dei Sapiencia incarnata, ministerium expositionis adhibui, sacrorum Doctorum sententias compilando; ad quod me induxit primitus felicis recordationis Urbani Papæ quarti mandatum. Verum quia, eo summo Pontifice ex hac vita subtracto, tria Evangelia, Marci, Lucæ et Joannis exponenda restabant, ne opus quod obedientia inceperat, negligentia imperfectum relinqueret, cum multo labore diligens adhibui studium, ut quatuor Evangeliorum expositionem complerem, eadem in omnibus forma servata in ponendis sanctorum auctoritatibus et eorum nominibus præscribendis. Et ut magis integra et continua prædicta sanctorum expositio redderetur, quasdam expositiones Doctorum græcorum in latinum feci transferri, ex quibus plura expositionibus latinorum Doctorum interserui, auctorum nominibus prænotatis. Verum quia congruit ut de laborum fructibus oblationes sacerdotibus offerantur, Expositionis evangelicæ opus, laboris mei fructum, Apostolorum Presbytero censui offerendum: in quo vestra suscipiat auctoritas debitum, ut scientis industria iudicii censuram exerceat; et antiqua dilectio, amoris affectum in offerentis munere comprehendat.

PRÆFATIO

Deus meus factus est fortitudo mea, et dixit:
Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas
tribus Jacob, et fœces Israel convertendas.
Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea
usque ad extremum terræ (Isa. XLIX, 6).

GLOSSA (super illud, *Formans me*). Vocationem Gentium et causam salutis earum Isaias Propheta manifesto prænuntiat oraculo, dicens: *Deus meus factus est fortitudo mea, etc.* HIERONYMUS super Isaiam (lib. 13). In quibus verbis ostenditur Christum appellari servum, inquantum est formatus ex utero; nam ante verba ista præmittitur: *Hæc dicit Dominus, formans me ex utero servum sibi*. Fuerat siquidem voluntas Patris, ut pessimi vinitores missum susceperent Filium: unde de ipsis Christus ad discipulos loquitur, Matth. 10: « In viam Gentium ne abieritis; sed ite magis ad oves perditas domus Israel. » Quia igitur Israel non est reductus ad Deum, propterea Dei Filius loquitur Judæis non credentibus, dicens: *Deus meus factus est fortitudo mea*: qui et consolatus est me super abiectione populi mei, et dixit: *Parum est si servias mihi ad suscitandas tribus Jacob*, quæ suo vitio corruerunt, et ad fœces, sive reliquias, Israel convertendas; pro illis enim *dedi te in lucem Gentium* omnium, ut illumines universum mundum, et salutem meam, per quam homines salvi fiunt, usque ad extrema terræ facias pervenire. GLOSSA. Ex præmissis igitur verbis duo possumus colligere: quorum primum est divina virtus, quæ fuit in Christo, ex qua efficax fuit ad Gentium illuminationem; quia dicitur: *Deus meus factus est fortitudo mea*. « Deus igitur erat in Christo mundum reconcilians sibi, » ut Apostolus, 1 ad Corinth. 5, dicit: unde et Evangelium, per quod credentes salvantur, « virtus Dei est in salutem omni credenti; » ut idem Apostolus, ad Rom. 1, dicit. Secundum autem est illuminatio Gentium et salus mundi ex dispositione Patris per Christum completa: quia dicitur: *Dedi te in lucem Gentium*: unde post resurrectionem suam Dominus ut dispositionem Patris impleret, ad prædicandum discipulos misit, dicens, Matth. ult.: « Docete omnes gentes: » quorum quidam ad prædicandum Judæis, quidam ad prædicandum Gentibus ministerium acceperunt. Quia vero Evangelium oportuit non solum prædicari propter præsentem, sed etiam scribi propter futuros, eadem distinctio est in scriptoribus Evangelii observata; nam Matthæus Judæis Evangelium Hebraico sermone scripsit; Marcus autem primus Evangelium scripsit in Gentibus. EUSEBIUS in Eccl. Hist. (lib. 2, cap. 15). Cum enim Romanæ urbi clarum Verbi Dei lumen fuisset: exortum, sermo veritatis et lucis, qui per Petrum prædicabatur, universorum mentes placido illustravit auditu; ita ut quotidie audientibus eum nulla unquam satietas fieret: unde neque eis auditio sola sufficebat; sed Marcum discipulum ejus omnibus precibus exorant, ut ea quæ ille verbo prædicabat, ad perpetuam eorum commonitionem habendam scripturæ traderet, quo domi forisque in hujusmodi verbi meditationibus permanerent; nec prius ab obsecrando desistant quam quæ oraverant; impetrarent: et hæc fuit causa scribendi Evangelium secundum Marcum. Petrus vero ut per Spiritum sanctum religioso se comperit furto spoliatum, delectatus

est, fidem eorum per hoc devotionemque considerans ; factumque confirmavit et in perpetuum legendam scripturam Ecclesiis tradidit. HIERONYMUS super Marcum (in Præfat.). Principium autem a perfectioris ætatis Christi prædicatione inchoat, nec laborat in nativitate infantuli qui loquitur de perfectione Filii Dei. CHRYSOSTOMUS. Compendiosam autem ac brevem narrationem facit, in quo magistrum imitatus est, scilicet Petrum, brevitati studentem. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 1, cap. 30). Unde Matthæus qui regiam Christi personam narrandam susceperat, habuit Marcum sibi tamquam comitem et abbreviatorem adjunctum, qui sua vestigia quodammodo sequeretur : regum enim est non esse sine comitum obsequio. Sacerdos autem quoniam in sancta sanctorum solus intrabat, propterea Lucas, cujus circa sacerdotium Christi erat intentio, non habuit tamquam socium obsequentem, qui suam narrationem quodammodo breviaret. BEDA (quasi in princ. Comm. in Marc.). Notandum est etiam, quod Evangelistæ sancti diversum narrationis suæ primordium, singuli diversum statuere terminum. Matthæus namque a nativitate dominica exordium sumens, ad tempus usque dominicæ resurrectionis seriem suæ narrationis perduxit ; Marcus ab initio evangelicæ prædicationis incipiens, pervenit usque ad tempus ascensionis Domini et prædicationis discipulorum ejus cunctis Gentibus per orbem ; Lucas autem a nativitate præcursoris inchoans Evangelium, terminavit in ascensione dominica ; Joannes ab æternitate Verbi Dei principium sumens, usque ad tempus dominicæ resurrectionis evangelizando pertingit. AMBROSIIUS super Lucam (in Præf.). Quia igitur Marcus a potentiæ cøperat expressione divinæ, recte sub Leonis imagine figuratur. REMIGIUS super Marcum. Per Leonem etiam signatur Marcus : quia sicut leo terribilem vocem in deserto emittit, sic Marcus a voce in deserto incepit, dicens, cap. 1 : *Vox clamantis in deserto*. AUGUSTINUS de cons. Evangelistarum (lib. 1, cap. 6). Quamvis et de figura aliter dici possit. Marcus enim qui neque stirpem regiam ut Matthæus, ob hoc per Leonem significatus, neque sacerdotalem ut Lucas signatus per vitulum, vel cognationem vel consecrationem narrare voluit ; et tamen in eis versatus ostenditur quæ homo Christus operatus est, per hominis figuram in illis quatuor animalibus signatus videtur. THEOPHYLACTUS (in Evang. Marc.). Vel Evangelium secundum Marcum Aquila innuit : a prophetia enim Joannis incepit. Prophetia vero acute quæ a longe sunt, speculatur ut aquila.

SANCTUM JESU CHRISTI EVANGELIUM

SECUNDUM MARCUM

CAPUT I.

1. Initium Evangelii Jesu Christi Filii Dei.
2. Sicut scriptum est in Isaia Propheta: Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.
3. Fuit Joannes in deserto baptizans, et prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Et egrediebatur ad eum omnis Judæa regio, et Jerosolymitæ universi, et baptizabantur ab illo in Jordanis flumine, confitentes peccata sua. Et erat Joannes vestitus pilis camelorum, et zona pellicea circa lumbos ejus, et locustas et mel silvestre edebat, et prædicabat dicens: Veniet fortior me post me, cujus non sum dignus procumbens solvere corrigiam calceamentorum ejus. Ego baptizo vos aqua, ille vero baptizabit vos Spiritu sancto.
4. Et factum est in diebus illis, venit Jesus a Nazareth Galilææ, et baptizatus est a Joanne in Jordane. Et statim ascendens de aqua, vidit cœlos apertos, et Spiritum sanctum tamquam columbam descendantem, et manentem in ipso: et vox facta est de cœlis: Tu es Filius meus dilectus, in te complacui.
5. Et statim Spiritus expulit eum in desertum. Et erat in deserto quadraginta diebus, et quadraginta noctibus, et tentabatur a satana; eratque cum bestiis, et Angeli ministrabant illi.
6. Postquam autem traditus est Joannes, venit Jesus in Galilæam prædicans Evangelium regni Dei, dicens: Quoniam impletum est tempus, et appropinquabit regnum Dei, pœnitementi, et credite Evangelio.
7. Et præteriens secus mare Galilææ, vidit Simonem, et Andream fratrem ejus mittentes retia in mare: erant enim piscatores. Et dixit eis Jesus: Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. Et protinus, relictis retibus, secuti sunt eum. Et progressus inde pusillum, vidit Jacobum Zebedæi, et Joannem fratrem ejus, et ipsos componentes retia in navi, et statim vocavit illos. Et relicto patre suo Zebedæo in navi cum mercenariis, secuti sunt eum.
8. Et ingrediuntur Capharnaum, et statim sabbatis ingressus in synagogam docebat eos. Et stupebant super doctrina ejus: erat enim docens eos quasi potestatem habens, et non sicut scribæ.
9. Et erat in synagoga eorum homo in spiritu immundo, et exclamavit dicens: Quid nobis, et

tibi, Jesu Nazarene? Venisti ante tempus perdere nos? Scio quod sis sanctus Dei. Et comminatus est ei Jesus dicens: Obmutesce, et exi de homine. Et discerpens eum spiritus immundus et exclamans voce magna, exiit ab eo. Et mirati sunt omnes, ita ut conquirerent inter se dicentes: Quidnam est hoc? Quænam doctrina hæc nova? Quia in potestate etiam spiritibus immundis imperat, et obediunt ei. Et processit rumor ejus statim in omnem regionem Galilææ: quoniam invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum contra ipsum.

10. Et protinus egredientes de synagoga venerunt in domum Simonis et Andreæ, cum Jacobo, et Joanne. Decumbat autem socrus Simonis febricitans: qui statim dicunt ei de illa. Et accedens elevavit eam, apprehensa manu ejus: et continuo dimisit eam febris, et ministrabat eis.

11. Vespere autem facto, cum occidisset sol, afferebant ad eum omnes male habentes, et dæmonia habentes; ut erat omnis civitas congregata ad januam. Et curavit multos, qui vexabantur variis languoribus, et dæmonia multa ejiciebat, et non sinebat ea loqui, quoniam sciebant eum.

12. Et diuiculo valde surgens egressus abiit in desertum locum, ibique orabat. Et persecutus est eum Simon, et qui cum illo erant. Et cum venissent ad eum, dixerunt ei: Quia omnes quærant te. Et ait illis: Eamus in proximos vicus, et civitates, ut et ibi prædicem: ad hoc enim veni. Et erat prædicans in synagogis eorum in omni Galilæa, et dæmonia ejiciens.

13. Et venit ad eum leprosus deprecans eum, et genuflexo dixit: Si vis, potes me mundare. Jesus autem misertus ejus, extendit manum suam, et tangens eum ait illi: Volo: mundare. Et cum dixisset, statim discessit ab eo lepra, et mundatus est. Et comminatus est ei; statimque ejecit illum, et dixit ei: Vide nemini dixeris; sed vade, ostende te principi sacerdotum, et offer pro emundatione tua quæ præcepit Moyses in testimonium illis. At ille egressus cœpit prædicare, et diffamare sermonem, ita ut jam non posset manifeste introire in civitatem, sed foris in desertis locis esset. Et conveniebant ad eum undique.

1. HIERONYMUS in Prologo. Marcus Evangelista sacerdotium in Israel agens, secundum carnem Levita, ad Dominum conversus, Evangelium in Italia scripsit, ostendens in eo quid et generi suo deberet Christus. Nam initium Evange-

lii in voce prophetica exclamationis instituens ordinem leviticæ electionis ostendit, prædicans Joannem Zachariæ filium in voce Angeli emissum, dicens: *Initium Evangelii Jesu Christi Filii Dei*. Hieronymus (in princ. Comm. in Marc.); *εὐαγγέλιον*, Evangelion, græce dicitur, latine bona annuntiatio prædicatur, quod proprie ad regnum Dei, et remissionem pertinet peccatorum: est enim Evangelium per quod venit redemptio fidelium, et beatitudo sanctorum. Quatuor autem Evangelia unum sunt, et unum quatuor. In hebræo Jehosua, in græco σωτήρ, Soter, in latino Salvator dicitur. Masciach Hebraice, χριστός, Christos græce, Unctus latine, idest rex, et Sacerdos dicitur. BEDA (in princ. Comment. in Marc.). Conferendum autem est hoc Evangelii principium principio Matthæi quo ait: "Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham: " hic autem dicitur, *Filii Dei*: ex utroque enim unus Dominus Jesus Christus Dei et hominis filius est intelligendus. Et apte primus Evangelista Filium hominis eum, secundus Filium Dei nominat, ut a minoribus ad majora paulatim sensus noster assurgeret, ac per fidem et sacramenta humanitatis assumptæ, ad agnitionem divinæ æternitatis ascenderet. Apte etiam qui humanam erat generationem descripturus a Filio hominis cœpit, David scilicet, sive Abraham: apte etiam is qui librum suum ab initio evangelicæ prædicationis inchoabat, Filium Dei magis appellare voluit Jesum Christum, quia humanæ erat naturæ de progenie Patriarcharum veritatem carnis suscipere, et divinæ fuit potentiæ Evangelium mundo prædicare. HILARIUS (lib. 2 de Trin. circa medium). Non autem solo nomine contestatus est Christum Filium Dei, sed etiam proprietate. Nos filii Dei sumus; sed non talis hic Filius: hic enim verus et proprius est Filius, origine, non adoptione; veritate, non nuncupatione; nativitate, non creatione.

2. BEDA (prope princ. Comm.). Scripturus Evangelium Marcus, congrue primo ponit testimonia Prophetarum, ut eo cunctis sine scrupulo dubietatis suscipienda quæ scriberet intimaret, quo hæc a Prophetis antea prædicta esse demonstraret. Simulque uno eodemque Evan-

gelii sui principio et Judæos, qui legem ac Prophetas susceperant, ad suscipiendam Evangelii gratiam, ac sacramenta, quæ ipsorum Prophetæ prædixerant, instituit; et Gentiles, qui per Evangelii præconia ad Dominum venerant, ad auctoritatem quoque legis et Prophetarum suscipiendam venerandamque provocat; unde dicit: *Sicut scriptum est in Isaia Propheta: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam*. Hieronymus de optimo Genere interpretandi (cap. 3). Hoc autem non scribitur in Isaia; sed in Malachia novissimo duodecim Prophetarum. CHRYSOSTOMUS in Marc. (hom. 1). Potest autem dici, quod falsitas est scriptoris. Vel aliter dicetur, quod duas prophetias in diversis locis dictas a duobus Prophetis, in unum congregans posuit. In Isaia enim Propheta post Ezechie hæc describitur historia, *Vox clamantis in deserto*; in Malachia vero, *Ecce mitto Angelum meum*. Secundus igitur Evangelista duas Prophetias posuit ut ab Isaia dictas, et ad unam lectionem hoc referens, tacens vero a quo dicatur, *Ecce mitto Angelum*. AUGUSTINUS de Quæstion. novi et veter. testam. (quæst. 57). Sciens enim omnia ad auctorem referenda, dicta hæc ad Isaiam revocavit, qui sensum istum prior intimaverat. Denique post verba Malachie statim subjecit dicens: *Vox clamantis in deserto*: ut jungeret verba utriusque Prophetæ ad unum sensum pertinentia, sub prioris Prophetæ persona. BEDA (Marc. 1, super *Ecce mitto*). Vel aliter intelligendum est: quia etsi non hæc verba inveniuntur in Isaia, sensus tamen eorum invenitur in multis aliis locis; et manifestius in hoc quod subjunxit: *Vox clamantis in deserto*. Nam quod dixit Malachias mittendum Angelum ante faciem Domini, qui præpararet vias ejus, hoc est quod dixit Isaias vocem clamantis in deserto audiendam, quæ diceret: *Parate viam Domini*. In utraque autem sententia similiter paranda via Domini prædicatur. Potuit autem fieri ut animo Marci Evangelium conscribentis pro Malachia Isaias occurrerit, ut fieri solet; quod tamen sine ulla dubitatione emendaret, saltem ab aliis admonitus, qui ipso adhuc in carne vivente legere potuerunt; nisi cogitaret, recordationi suæ, quæ sancto Spiritu regebatur, non frustra occurrisset aliud pro alio nomen

Prophetæ. Sic enim insinuatur quæcumque per Prophetas Spiritus sanctus dixit, et singula esse omnium, et omnia singulorum. HIERONYMUS (parum a princ. Comm. in Marc.). Vox πνεύματος ἁγίου, pneumatōs agiū, per Malachiam ad Patrem sonat de Filio, qui est facies Patris, unde agnitus est. BEDA (Marc. 1, ubi supra). Angelus autem vocatur Joannes, non naturæ societate, juxta hæresim Origenis, sed officii dignitate: Angelus enim græce, latine nuntius dicitur: quo nomine recte appellari potuit homo ille qui fuit missus a Deo, ut testimonium perhiberet de lumine, et venientem in carne Dominum mundo nuntiaret: cum constet omnes qui sacerdotio funguntur ob evangelizandi officium Angelos posse vocari, dicente Prophetâ Malachia, cap. 2: "Labia sacerdotis custodiunt scientiam; et legem requirunt ex ore ejus, quia Angelus est Domini exercituum." THEOPHYLACTUS (circa princ. Comment. in Marc.). Præcursor igitur Christi Angelus dicitur propter vitam angelicam et reverentiam excelsam. Quod autem dicitur, *Ante faciem tuam*, hoc significat quasi diceret, juxta te est nuntius tuus; unde ostenditur propinquitas præcursoris ad Christum: etenim juxta reges ambulant qui propinqui sunt magis. Sequitur: *Qui præparabit viam tuam ante te*: per baptismum enim præparavit animas Judæorum, ut Christum susciperent. HIERONYMUS (in princ. Comment.). Vel via Domini qua ad homines ingreditur, pœnitentia est, per quam Deus ad nos descendit, et nos ad illum ascendimus: hinc autem initium prædicationis Joannis fuit, Pœnitentiam agite. BEDA (super *Ecce ego mitto*). Sicut autem Joannes Angelus potuit vocari pro eo quod faciem Domini evangelizando prævenit; ita recte appellari et vox potuit, quia Verbum Dei sonando præibat; unde sequitur: *Vox clamantis in deserto*. Constat enim quod unigenitus Filius Verbum Patris vocatur; et ex ipsa nostra locutione cognoscimus quia prius vox sonat, ut verbum postmodum possit audiri. HIERONYMUS (ibidem). Dicitur autem *vox clamantis*, quia clamor ad surdos, et longe positos, sive cum indignatione fieri solet; quæ Judaico certum est populo evenisse, dum longe est a peccatoribus salus: et aures suas obturave-

runt sicut aspides surdæ: et indignationem, et iram, et tribulationem a Christo audire meruerunt. CHRYSOSTOMUS. Per hoc autem quod dicitur, *In deserto*, manifeste ostendit prophetia, non in Jerusalem divina fieri dogmata, sed in deserto. Quod implebatur ad litteram, Joanne Baptista in deserto Jordani Verbi Dei apparitionem salutiferam prædicante. Ostendit etiam sermo propheticus præter desertum quod a Moyse ostensum fuit, ubi semitas faciebat, aliud esse desertum, in quo præsentem esse salutem Christi prædicabat. HIERONYMUS (ibidem). Vel in deserto fit vox, et clamor, quia deserti erant a spiritu Dei, sicut domus vacans et scopata; deserti etiam a Prophetâ, rege autem Sacerdote. BEDA. Quid autem clamaret aperitur cum subditur: *Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus*. Omnis enim qui fidem rectam, et opera bona prædicat, quid aliud quam venienti Domino ad corda audientium viam parat, ut hæc scilicet corda vis gratiæ penetret, et lumen veritatis illustret? Rectas autem semitas facit, dum mundas in animo cogitationes per sermonem prædicationis format. HIERONYMUS (ibidem). Vel aliter. *Parate viam Domini*; hoc est, pœnitentiam agite, et prædicate: *rectas facite semitas ejus*, ut via regia incedentes proximos nostros ut nos, et nosmetipsos ut proximos diligamus: qui enim semetipsum diligit, et non diligit proximum, ad dexteram declinat; nam multi bene agunt, sed bene non corrigunt, ut fuit Heli; et qui semetipsum odiens, proximum diligit ad sinistram divertit: multi enim bene corrigunt, sed non bene agunt, ut fuerunt Scribæ et Pharisei. Semitæ autem post viam sequuntur, quia mandata moralia post pœnitentiam explanantur. THEOPHYLACTUS (ibidem). Vel via est novum testamentum, semitæ vero vetus, quasi attritum: ad viam enim necesse erat præparari, scilicet ad novum testamentum; veteris autem testamenti semitas rectas fieri oportebat.

3. HIERONYMUS (super *Parate viam Domini*). Secundum præmissam Isaïæ prophetiam via Domini a Joanne paratur per fidem, et baptismum, et pœnitentiam; rectæ semitæ fiunt per austera indicia vestis ciliciæ, et zonæ pellicæ, et cibi locustini, et mellis silvestris, et

humillimæ vocis; unde dicitur: *Fuit Joannes in deserto*. Joannes enim, et Jesus quærunt quod in deserto amissum est; ubi vicit diabolus, ibi vincitur; ubi cecidit homo, ibi exurgit. Joannes autem gratia Dei interpretatur; a gratia autem narratio incipit; sequitur enim, *Baptizans*; per baptismum enim gratia datur, quia peccata gratis dimittuntur. Quod autem consummatur per sponsum, initiatur per paranympum: unde catechumeni, hoc est instructi, incipiunt per sacerdotem, et chrismantur per Episcopum; et ad hoc designandum subditur: *Et prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum*. BEDA (cap. 3, secundum ord. Bedæ). Liqueat quia Joannes baptismum pœnitentiæ non solum prædicavit, verum etiam quibusdam dedit; sed baptismum in remissionem peccatorum dare non potuit; remissio etenim peccatorum in solo baptismo Christi nobis tribuitur. Dicitur ergo: *Prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum*: quoniam baptismum quod peccata solveret, quia dare non poterat, prædicabat: ut sicut incarnatum Verbum Patris præcurrebat verbo prædicationis, ita baptismum pœnitentiæ quo peccata solvantur præcurret suo baptismo, quo peccata solvi non possunt. THEOPHYLACTUS (parum a princ. Com. in Marcum). Baptisma Joannis non habebat remissionem peccatorum, sed pœnitentiam solam afferebat hominibus: prædicabat ergo baptisma pœnitentiæ, hoc est quo duceret baptismus pœnitentiæ, nempe in remissionem peccatorum, ut hi qui pœnitentiam agentes, Christum reciperent, remissionem reciperent peccatorum. HIERONYMUS (super *Fuit in deserto Joannes*). Per Joannem autem sicut per amicum sponsi inducitur sponsa ad Christum, sicut per puerum Rebecca ad Isaac; unde sequitur: *Et egrediebatur ad illum omnis Judæa regio, et Jerosolymita universi, et baptizabantur ab illo in Jordane flumine*: " confessio enim, et pulchritudo in conspectu ejus, " scilicet sponsi, Psal. 95. Desiluit enim sponsa de camelo, cum humiliat se nunc Ecclesia viso viro Isaac, idest Jesu Christo. Jordanis autem descensio aliena interpretatur, ubi peccata abluuntur. Nos enim olim alienati a Deo per superbiam, per baptismi symbolum humiliati erigimur in alta. BEDA

(cap. 3). Exemplum autem hinc sumitur confitendi peccata, ac meliorem vitam promittendi, eis qui baptismam desiderant, per hoc quod subditur: *Confitentes peccata sua*. CHRYSOSTOMUS (homil. 10, in Matth.). Quia vero Joannes pœnitentiam prædicabat, pœnitentiæ signa gerebat in vestitu et cibo; unde sequitur: *Et erat Joannes vestitus pilis camelorum*. BEDA (cap. 3, in 1 cap. Marci). Pilis, inquit, vestitus, non lana. Aliud austeræ vestis indicium est, aliud luxuriæ est mollioris. Zona autem pellicea, qua accinctus fuit, ut Elias, mortificationis indicium est. Porro quod sequitur: *Et locustas et mel silvestre edebat*, habitatori solitudinis congruum est, ut non delicias ciborum, sed necessitatem humanæ carnis expleret. HIERONYMUS (super *Erat Joannes vestitus pilis*). Vestis autem Joannis et cibus et potus totam austeram vitam prædicantium significat, et futuras gentes ad gratiam Dei, quæ est Joannes, intus et foris esse conjungendas: pilis enim cameli divites Gentium significantur, et zonæ pellicea pauperes mundo mortui, et locustis errantibus sapientes hujus mundi; qui stipulas Judæis aridas relinquentes, frumenta mystica curribus trahunt, et in calore fidei saltus in altum dant, et melle silvestri fideles inspirati de inculca silva saginantur. THEOPHYLACTUS (Marc. 1, super *Vestitus pilis camelorum*). Vel aliter. Vestis de pilis camelorum doloris erat ostensivum, innuente Joanne, quod pœnitentem dolere oportet. Dolorem enim saccus significat, zona vero pellicea mortificationem Judaici significat populi; esca autem Joannis non solum abstinentiam notat, sed etiam est indicium spiritualis escæ, qua tunc populus vescebat, non quid altum intelligens, sed tamen in alta saliens, iterumque se deprimens: talis enim est locusta, in altum saliens, et iterum cadens. Sic igitur et melle quidem vescebat populus quod erat ex apibus natum, scilicet ex Prophetis, non tamen domesticum, sed silvestre: habebant enim Scripturas Hebræi, sicut mel quoddam; sed non bene intelligebant. GREGORIUS, 81 Mor. (cap. 19, super illud Job 39: " Numquid suscitabis eum quasi locustas? " cap. 12 in nov. exempl.). Vel ipsa ciborum specie designavit Dominum quem prævenit qui, quia infructuosæ gentilitatis dul-

cedinem sumpsit, mel silvestre edit; quia vero Judæorum plebem in suo corpore ex parte convertit, in cibo locustas accepit, quæ subito saltus dantes, protinus ad terram cadunt. Saltus enim Judæi dabant, cum præcepta Domini se implere promitterent; sed ad terram cadebant, cum per prava opera hoc se audisse denegarent. Habebant ergo saltum per vocem et casum per actionem. BEDA (Marc. 1, cap. 3). Potest etiam habitus, et victus Joannis qualitatem internæ conversationis ejus exprimere: namque austerioribus utebatur indumentis, quia vitam peccantium non blandimentis fovit, sed vigore asperæ invectionis increpavit: zonam pelliceam habebat circa lumbos, quia carnem suam crucifixit cum vitiis et concupiscentiis; locustas et mel silvestre edebat, quia dulce quiddam sapiebat turbis prædicatio ejus, existimante populo ne ipse esset Christus; sed potius finem sortita est, intelligentibus ejus auditoribus quia non ipse Christus, sed Præcursor, et Propheta esset Christi. In melle etenim dulcedo, in locustis est alacer volatus; unde sequitur: *Et prædicabat dicens: Veniet fortior me post me.* GLOSSA. Hoc dicebat ad removendum turbæ opinionem, quæ eum Christum esse credebant; fortiorem autem Christum esse prænuntiat, qui remissurus erat peccata, quod ipse facere non valebat. HIERONYMUS (super *Et prædicabat dicens*). Quis etiam fortior est gratia quam abluuntur peccata, quam Joannes significat? Ille nimirum qui septies et septuagies dimittit peccata. Gratia quidem prior est, sed semel dimittit peccata per baptismum; misericordia vero ad miseros ab Adam usque ad Christum per septuaginta septem generationes, et usque ad centum quadraginta quatuor millia pervenit. CHRYSOSTOMUS (homil. 11 in Matth.). Ne autem æstimaretur hoc secundum comparisonem sui ad Christum dicere, subjungit: *Cujus non sum dignus procumbens solvere corrigiam calceamentorum ejus.* Non est autem idem solvere corrigiam calceamentorum ejus, quod hic Marcus dicit, et calceamenta portare, quod dicit Matthæus. Et quidem narrationis ordinem prosequentes Evangelistæ, nec in aliquo fallentes, dicunt utrumque Joannem dixisse secundum alterum sensum; commentantes vero circa hoc differenter

exposuerunt unumquodque: corrigiam enim vocant ligamen calceamentorum. Ad excellentiam igitur potestatis Christi, et divinitatis magnitudinem extollendam hoc dicit, ac si diceret: Neque in ministri ordine deputari sufficiens sum. Magnum enim est in his quæ sunt corporis Christi quasi procumbendo inferius attendere, et imaginem supernorum inferius videre, et solvere unumquodque inexplicabilem quæ sunt circa mysterium incarnationis. HIERONYMUS (Marc. 1 super hoc loco). Calceamentum enim in extrema parte corporis est: in fine enim ad justitiam est Salvator incarnatus: unde per Prophetam dicitur, Psal. 59: "In Idumæam extendam calceamentum meum." GREGORIUS in hom. (7 in Evang. par. a med.). Calceamenta etiam ex mortuis animalibus fiunt. Incarnatus ergo Dominus veniens quasi calceatus apparuit, qui in divinitate sua morticina nostræ corruptionis assumpsit. Vel aliter. Mos apud veteres fuit, ut si quis eam quæ sibi competere accipere uxorem nollet, ille ei calceamentum solveret qui ad hanc sponsus jure propinquitatis veniret. Recte ergo se indignum esse ad solvendam corrigiam calceamenti ejus denuntiat; ac si aperte dicat: Ego Redemptoris vestigia denudare non valeo, quia, sponsi nomen mihi immeritis non usurpo. THEOPHYLACTUS (Marc. 1 super, *Cujus non sum dignus*). Intelligitur vero etiam sic. Omnes qui veniebant, et a Joanne baptizabantur, per pœnitentiam solvebantur a ligamine peccatorum in Christum credendo. Igitur omnium aliorum Joannes sic solvebat corrigiam, idest vinculum peccatorum: Jesu vero non valuit corrigiam solvere, quia non invenit in eo peccatum. BEDA (Marc. 1, cap. 3, secundum ord. Bedæ). Sic ergo Joannes Dominum non adhuc manifeste Dominum aut Dei Filium, sed tantum virum se fortiorem prædicat. Non enim rudes adhuc auditores tanti capiebant arcana sacramenti, quod Filius Dei æternus, homine assumpto ex Virgine, denuo natus esset in mundum: sed paulatim per agnitionem glorificatæ humilitatis introducendi erant ad fidem divinæ æternitatis: quibus tamen latenter Deum hunc esse verum declarans subdit: *Ego baptizo vos in aqua, ille vero baptizabit vos in Spiritu sancto.* Cui enim dubium est

nullum posse alium gratiam Spiritus sancti nisi Deum dare? HIERONYMUS (super *Ego baptizo vos*). Quid enim interest inter aquam et Spiritum sanctum qui ferebatur super aquas? Aqua ministerium est hominis, spiritus vero mysterium Dei est. BEDA (Marc. 1, cap. 3, secundum Bedam). Baptizamur autem a Domino in Spiritu sancto, non solum cum in die baptismatis fonte vitæ in remissionem peccatorum abluimur, verum etiam quotidie per gratiam ejusdem Spiritus ad agenda quæ Deo placent accendimur.

4. HIERONYMUS (super *Factum est in diebus illis*). Marcus Evangelista, sicut cervus ad fontes aquarum desiderans, saltus in planis et arduis dat, et velut apis melliflua flores summatis degustat; unde a Nazareth venientem Jesum enarravit dicens: *Et factum est in diebus illis, venit Jesus a Nazareth Galilææ, et baptizatus est a Joanne in Jordane*. CHRYSOSTOMUS. Alterum siquidem baptisma ordinans, ad Joannis venit baptisma; quod respectu sui baptismi incompletum erat, a Judaico vero baptismo alienum, tamquam in amborum medio existens, ut per baptismi naturam ostendat, quia non in peccati remissione baptizatur, aut quasi indigens Spiritus sancti acceptione: his enim ambobus baptisma Joannis carebat. Baptizatus est autem ut notus omnibus fieret, et in eum crederent; et ad implendum omnem justitiam, quæ est observatio mandatorum: mandatum siquidem erat hominibus baptismum subire Prophetæ. BEDA (Marc. 1, cap. 4 secundum Bedam). Baptizatus est, et ut baptismate suo Joannis baptisma comprobaretur, et ut Jordanis aquam sanctificans, per descensionem columbæ, Spiritus sancti in lavacro credentium monstraret adventum; unde sequitur: *Et statim ascendens de aqua, vidit apertos cælos, et Spiritum sanctum tamquam columbæ descendentem, et manentem in ipso*. Aperiantur autem cæli non reseratione elementorum, sed spiritualibus oculis, quibus Ezechiel in principio voluminis sui eos apertos esse commemorat. Hoc autem, quod apertos cælos post baptismam vidit, nostri utique gratia factum est, quibus per lavacrum regenerationis janua panditur regni cælestis. CHRYSOSTOMUS (homil. 12 in Matth.). Vel

ut de cælis hominibus sanctificatio tribuatur, ac terrena cælestibus conjungantur. Spiritus autem sanctus super eum descendisse dicitur, non tamquam tunc primum ad eum accesserit (non enim ab eo umquam fuerat derelictus), sed ut ostenderet Christum qui a Joanne prædicabatur, tamquam digito quodam fidei omnibus demonstratum. BEDA (ubi supra). Quod etiam in baptismum descendere visus est Spiritus sanctus, signum erat conferendæ nobis in baptismis gratiæ spiritualis. HIERONYMUS (Marc. cap. 1, super *Ego baptizavi vos aqua*). Hæc est unctio Christi secundum carnem, scilicet Spiritus sanctus, de qua dicitur Psal. 44, "Unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis." BEDA (Marc. 1, cap. 4 secundum ordinem Bedæ). Bene autem in specie columbæ descendit Spiritus sanctus, quod multum simplex est animal, atque a malitia fellis alienum, ut figurate nobis insinuaret quia simplicia corda querit, nec habitare dignatur in mentibus impiis. HIERONYMUS (Marc. 1, super *Cujus non sum dignus, etc.*). In specie etiam columbæ Spiritus sanctus descendit, quia in Cantico, cap. 2, de Ecclesia canitur: "Sponsa mea, amica mea, dilecta mea, columba mea." Sponsa in Patriarchis, amica in Prophetis, proxima in Joseph, et mea dilecta in Joanne Baptista, columba in Christo et Apostolis, quibus dicitur, Matth. 10, "Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ." BEDA (ubi supra). Sedit autem columba super caput Jesu, ne quis putaret vocem Patris ad Joannem factam, non ad Dominum. Bene autem addidit, *Manentem in ipso*: hoc enim est Christo speciale ut implens eum semel Spiritus sanctus nunquam recedat. Nam fidelibus ejus ad signa virtutum, et miracula facienda aliquando gratia Spiritus confertur, aliquando tollitur; quibus tamen ad operationem pietatis et justitiæ, ad amorem Dei et proximi conservandum numquam gratia Spiritus abest. Ipsum autem qui baptizandus cum aliis ad Joannem venit, verum esse Filium Dei in Spiritu sancto baptizare volentem vox Patris docuit; unde sequitur: *Et vox facta est de cælis: Tu es Filius meus dilectus, in te complacui*. Non autem per hoc ipse Filius quod nesciebat docetur; sed nobis quid credere debea-

mus ostenditur. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 14, circa med.). Unde Matthæus, cap. 17, ait dictum esse: "Filius meus dilectus: „ quia ostendere voluit ad id valere quod dictum est, " Hic est Filius meus, „ ut illis potius qui audiebant indicaretur, quod ipse Filius esset Dei. Si autem quæris quid horum in illa voce sonuerit; quodlibet accipe, dummodo intelligas eos qui non eandem locutionem retulerunt, eandem retulisse sententiam. Quod autem Deus in Filio sibi placuisse videatur, admonemur ex eo quod dictum est, *In te complacui*. BEDA (Marc. 1 et cap. 4 secundum Bedam). Nos quoque vox eadem docuit per aquam ablationis, et Spiritum sanctificationis Dei posse filios effici: mysterium etiam Trinitatis in baptismo demonstratur. Filius baptizatur, Spiritus descendit in specie columbæ, Patris vox Filio testimonium perhibentis auditur. HIERONYMUS (super *Et factum est in diebus illis*). Moraliter et nos de volubilitate mundi, odore florum, et munditie tracti, cum adolescentulis post sponsum currimus, et baptismi sacramento de duobus fontibus dilectionis Dei et proximi, gratia remissionis abluimur, et ascendentes spe cælestia secreta mundi cordis oculis intuemur. Dehinc Spiritum sanctum spiritu contrito et humiliato cum simplici corde descendentem ad mansuetos, et cum caritate numquam cadente manentem suscipimus. Et vox Domini de cælis ad nos a Deo dilectos dirigitur: " Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur: „ Matth. 5, et tunc in nobis complacet Pater cum Filio, et Spiritu sancto, quando efficimur unus spiritus cum Deo.

5. CHRYSOSTOMUS (hom. 13 in Matth.). Quia Christus omnia ad doctrinam nostram operabatur, et sustinebat, incepit post baptismum ab eremi habitatione, et pugnavit contra diabolum, ut unusquisque baptizatorum tentationes majores patienter sustineat post baptismum, nec turbetur tamquam præter spem hoc contingente, sed omnia sustinens maneat triumphator. Etsi enim Deus permittat tentationes fieri multis aliis modis, ob hoc etiam permittit, ut cognoscas quod homo tentatus in majori honore constituitur: non enim accedit diabolus nisi ubi aliquem in majori honore vide-

rit constitutum; et ideo dicitur: *Et statim expulit eum Spiritus in desertum*. Propter hoc autem non ostendit eum simpliciter euntem in desertum, sed expulsus, ut hoc intelligas fieri juxta divinæ dispositionis verbum: per quod etiam innuit ne homo seipsum in tentationem ingerat, sed aliunde in tentationem quasi expulsos victores existere. BEDA (Marc. 1, cap. 5 secundum ord. Bedæ). Verum ne cui veniret in dubium a quo eum spiritu expulsus diceret in desertum, consulte Lucas primo posuit, cap. 4, quod " Jesus plenus Spiritu sancto regressus est a Jordane: „ ac deinde intulit: " Et agebatur a Spiritu in desertum: „ ne quid contra eum valuisse spiritus putaretur immundus qui plenus Spiritu sancto, quo volebat digrediens, quæ volebat agebat. CHRYSOSTOMUS (hom. 13 in Matth., non remote a princ.). Expulit autem eum Spiritus in desertum: quia enim diabolus ad tentandum provocare proponebat, non solum fame, sed etiam loco occasionem dedit: tunc enim maxime diabolus se ingerit, cum videt aliquos solitarios permanentes. BEDA (Marc. 1, cap. 5 secundum ord. Bedæ). Sececit etiam in desertum, ut nos doceat relictis mundi illecebris, et societate pravorum, divinis per omnia servire mandatis. Tentatur solus a diabolo, ut nobis insinuet, quia " omnes qui volunt pie vivere in Christo, persecutiones patiuntur, „ 2 Tim. 3; unde sequitur: *Et erat in deserto quadraginta diebus, et quadraginta noctibus, et tentabatur a satana*. Tentatur autem quadraginta diebus, et quadraginta noctibus, ut indicet quia quamdiu hic viventes Domino servimus, sive prospera blandiantur, quod ad dies pertinet, seu adversa fiant, quod noctis figuræ congruit, toto tempore adversarius adsit, qui iter nostrum tentando impedire non cessat: quadraginta enim dies et noctes totum hujus sæculi tempus insinuant: quia quadripartitus est mundus, in quo Domino famulamur; decem vero sunt præcepta per quorum observantiam contra hostem certamus; decem autem quater ducta, quadraginta fiunt.

Sequitur: *Eratque cum bestiis*. CHRYSOSTOMUS. Hoc autem dicit ut ostendat quale erat desertum: invium enim erat hominibus, et bestiis plenum. Sequitur: *Et Angeli ministrabant ei*. Post tentationem enim, et victoriam contra diabolum,

operatus est hominum salutem. Et sicut Apostolus dicit, Hebr. 1, "Angeli in ministerium mittuntur propter eos qui hereditatem capiunt salutis." Notandumque est, quod vincenti tentationem assistunt Angeli ministrantes. BEDA (ubi supra, a med.). Considerandum etiam, quod Christus inter bestias commoratur ut homo, sed ministerio utitur angelico ut Deus. Et nos cum in eremo sanctæ conversationis bestiales hominum mores impolluta mente toleramus, ministerium Angelorum meremur; a quibus corpore absoluti ad æternam beatitudinem transferemur. HIERONYMUS (super *Factus est in diebus illis*). Vel tunc bestię pacatę nobiscum sunt, sicut in arca animalia munda cum immundis, cum caro non concupiscit adversus spiritum: post hoc Angeli ministri mittuntur nobis, ut responsa et solatia cordibus vigilantibus dent.

6. CHRYSOSTOMUS. Marcus Evangelista Matthæum in ordine sequitur; et ideo postquam dixit Angelos ministrare, subjungit: *Postquam autem traditus est Joannes, venit Jesus in Galilæam*. Post tentationes, et Angelos ministrantes recedit in Galilæam, instruens nos non resistere violentiis malignorum. THEOPHYLACTUS (Marc. 1, super *Recessit in Galilæam*). Et ut ostendat nobis quod in persecutionibus decet recedere, et non expectare; cum vero inciderimus, decet sustinere. CHRYSOSTOMUS. Recessit etiam ut ad doctrinam et sanationes seipsum conservaret priusquam pateretur; hisque omnibus adimpletis, fieret obediens usque ad mortem. BEDA (cap. 5. a med.). Joanne tradito, recte incipit Dominus prædicare; unde sequitur: *Prædicans Evangelium regni Dei*. Desinente enim lege, consequenter oritur Evangelium. HIERONYMUS (super *Postquam traditus est Joannes*). Cessante umbra, adest veritas; Joannes in carcere, lex in Judæa, Jesus in Galilæa, Paulus in Gentibus prædicans Evangelium regni. Regno enim terreno succedit paupertas, paupertati Christianorum regnum tribuitur sempiternum. Honor autem terrenus spumę aquę, vel fumo, vel somnio comparatur. BEDA (c. 5 in Matth.). Nemo autem putet traditionem Joannis in carcerem statim post jejunium quadraginta dierum Domini factam; quisquis enim Evangelium Joannis legerit, inveniet Dominum ante traditionem Joannis

multa docuisse, et multa miracula fecisse: habes enim in Evangelio ipsius, c. 2: "Hoc fecit initium signorum Jesus;" et postea: "Necdum enim erat missus Joannes in carcerem." Fertur autem quia cum legisset Joannes Matthæi, Marci et Lucę volumina, probaverit quidem textum historię, et vera eos dixisse firmaverit, sed unius tantum anni, in quo et passus est, post carcerem Joannis, historiam texuisse. Prætermisso itaque anno cujus acta a tribus exposita fuerant, superioris temporis, antequam clauderetur Joannes in carcere, gesta narravit. Cum ergo dixisset Marcus, quia *venit Jesus in Galilæam, prædicans Evangelium regni*, subjungit, dicens: *Quoniam impletum est tempus, et appropinquabit regnum Dei*. CHRYSOSTOMUS. Siquidem completo tempore, quando scilicet venit plenitudo temporis, misitque Deus Filium suum, conveniens fuit humanum genus ultimam consequi Dei dispensationem: et ideo dicit, quod *appropinquabit regnum Dei*. Regnum autem Dei idem est secundum substantiam cum regno cælorum, quamvis differt ratione: regnum enim Dei intelligitur quo Deus regnat; hoc vero est in regione viventium, quando facie ad faciem Deum videntes, in bonis promissis existent. Sive amorem quis velit suscipere illam regionem, sive aliquam aliam confirmationem eorum qui imaginem induunt supernorum, quę per cælos intelliguntur. Satis enim apparens est quod regnum Dei neque loco, neque tempore concluditur. THEOPHYLACTUS (super *Quoniam adimpletum est*). Vel completum esse dicit Dominus tempus legis; quasi diceret: Usque ad tempus præsens operabatur lex; amodo operabitur regnum Dei, quod est secundum Evangelium conversatio, quę convenienter assimilatur regno cælorum. Cum enim vides aliquem carne indutum secundum Evangelium vivere, numquid non dices, quoniam iste habet regnum cælorum, quod non est esca, et potus; sed justitia, et pax, et gaudium in Spiritu sancto.

Sequitur: *Pœnitementi*. HIERONYMUS (super *Pœnitementi, et credite Evangelio*). Pœnitentiam enim agit qui vult æterno bono, scilicet regno Dei, adhærere. Qui enim desiderat nucleum, frangit nucem. Amaritudinem radicis, dulcedo pomi compensat; periculum maris, spes lucri

delectat; dolorem medicinæ, spes salutis mitigat. Præconia autem Christi illi narrare digne possunt qui ad palmam indulgentiæ meruerunt pervenire: et ideo postquam dixit, *Pœnitementi*, subjunxit, *Et credite Evangelio*; nam nisi credideritis, non intelligetis. *Pœnitementi* igitur, et *credite*; idest, renuntiate operibus mortuis: quid enim prodest credere sine bonis operibus? Non tamen honorum operum meritum adducit ad fidem; sed fides incipit, ut bona opera consequantur.

7. GLOSSA. Posita prædicatione Christi ad turbas, agit Evangelista de vocatione discipulorum, quos fecit suæ prædicationis ministros; unde sequitur: *Et præteriens secus mare Galilææ, vidit Simonem, et Andream fratrem ejus*. THEOPHYLACTUS (super *Vidit Simonem, et Andream*). Sicut Joannes Evangelista refert, præcursoris erant discipuli Petrus et Andreas. Videntes vero quod Joannes de Jesu testimonium dederat, adjuncti sunt ei; post hæc dolentes, quia Joannes traditus erat, ad artem propriam sunt reversi; unde sequitur: *Mittentes retia in mare: erant enim piscatores*. Vide autem eos de laboribus propriis enutritos, et non ex iniquitate: tales enim digni erant Christi primi discipuli fieri; unde subditur: *Et dixit eis Jesus: Venite post me*. Nunc secundo illos vocat: est enim hæc secunda vocatio respectu illius quæ legitur in Joanne. Ad quid autem vocentur, ostenditur cum subditur: *Faciama vos fieri piscatores hominum*. REMIGIUS. Quia per rete sanctæ prædicationis, pisces, idest homines, de profundo pelagi, idest infidelitatis, ad lucem fidei traxerunt. Admiranda autem est ista piscatio. Pisces enim cum capiuntur, mox moriuntur; homines cum capti sunt, verbo prædicationis potius vivificantur. BEDA (cap. 6 secundum ord. Bedæ). Piscatores autem, et illitterati mittuntur ad prædicandum, ut fides credentium in virtute Dei, non in eloquentia atque in doctrina esse putaretur.

Sequitur: *Et protinus, relictis retibus, secuti sunt eum*. THEOPHYLACTUS. Non enim oportet intervallum facere; sed statim sequi Dominum. Post hos vero piscatur Jacobum et Joannem: quia et illi pauperes existentes, tamen senectutem nutriebant paternam; unde sequitur: *Et progressus inde pusillum, vidit Jacobum*

Zebedæi. Reliquerunt autem patrem, quia in sequela Christi eos erat impediturus. Sic et tu cum a parentibus impederis, relinque eos, et accede ad Deum. Ostenditur autem quod Zebedæus non credit; mater vero Apostolorum credit, quæ secuta est Christum mortuo Zebedæo. BEDA (cap. 6, in princ.). Quæri autem potest quomodo binos vocaverit de naviculis piscatores, primo Petrum et Andream, deinde progressus paululum alios duos filios Zebedæi; cum Lucas dicat, c. 5, Jacobum, et Joannem vocatos fuisse ad adjuvandum Petrum et Andream, et Christum Petro tantum dixisse: "Noli timere: ex hoc jam homines eris capiens:", simul tamen, subductis ad terram navibus, eos fuisse secutos. Unde intelligendum est, hoc primo esse factum quod Lucas insinuat, et postmodum ad capturam piscium eos ex more remeasse, ut postea fieret quod Marcus hic narrat. Tunc enim secuti sunt Dominum, non subductis ad terram navibus, tamquam cura redeundi, sed tamquam vocantem, ac jubentem ut sequerentur. HIERONYMUS. Mystice autem hæc quadriga piscatorum vehimur ad æthera, ut Elias; his quatuor angulis construitur prima Ecclesia; his quatuor litteris hebraicis, τετραπύργων, tetragrammaton, nomen Domini agnoscitur a nobis, quibus simili exemplo præcipitur ut audiamus vocem Domini vocantis, et obliviscamur populum vitiorum, et domum paternæ conversationis, quæ est stultitia Deo, et rete aranearum, in quo nos velut culices pene lapsos tenebat aer inanis, qui pendet in nihilum, navem pristinae conversationis abominantes. Pellibus enim mortuis tegitur Adam, qui est genitor noster secundum carnem; et nunc, deposito veteri homine cum actibus suis, novum sequentes hominem, pellibus tegimur Salomonis, quibus sponsa gloriatur se esse formosam factam. Simon autem obediens, Andreas virilis, Jacobus supplantans, Joannes gratia in latino sonant: quibus quatuor nominibus in agmen Domini conjungimur, obedientia ut audiamus, virilitate ut pugnemus, supplantatione ut perseveremus, gratia ut conservemur: quæ quatuor virtutes cardinales dicuntur; per prudentiam enim obedimus, per justitiam viriliter agimus, per temperantiam serpentem calcamus

per fortitudinem gratiam Dei meremur. THEOPHYLACTUS (Marc. 1, a med. Comm.). Scias item primum hic vocari actionem, deinde contemplationem; Petrus enim activæ symbolum est, ferventior enim erat aliis, sicut activa est; Joannes vero contemplationem significat, plus enim de rebus divinis disserit Joannes.

8. HIERONYMUS (Marc. 1, immediate ante illud, *Et ingrediuntur Capharnaum*). Marcus dicta Evangelii in seipso, non in seipsis disponens, ordinem historiæ non secutus, mysteriorum ordinem servat; unde sabbatis primam virtutem narrat, dicens: *Et ingrediuntur Capharnaum*. THEOPHYLACTUS (ibid.). A Nazareth recedens. In die autem sabbati, quando scribæ congregabantur, tunc docens synagogam intravit; unde sequitur: *Et statim sabbatis ingressus in synagogam docebat eos*: etenim lex ad hoc sabbatis otio vacare jubebat, ut lectioni studentes convenirent in unum. Docebat autem Christus arguendo, non adulando, sicut pharisæi; unde sequitur: *Et stupebant super doctrina ejus: erat enim docens eos quasi potestatem habens, et non sicut scribæ*. Docebat etiam in potestate, transmutans homines ad bonum, et per pœnam non credentibus minabatur. BEDA (cap. 6, in Marc. 1). Scribæ etiam docebant populos quæ scripta sunt in Moyse et Prophetis; Jesus vero quasi Deus et Dominus ipsius Moysi pro libertate voluntatis suæ, vel ea quæ minus videbantur, addebat in lege, vel commutans prædicabat populis, ut in Matthæo legimus, cap. 5: "Dictum est antiquis... ego autem dico vobis."

9. BEDA (cap. 7 secundum ordin. Bedæ). Quoniam invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum, ideo contra ipsum mortis auctorem primo debuit medicina salutis operari; et ideo dicitur: *Et erat in synagoga eorum homo in spiritu immundo*. CHRYSOSTOMUS. Spiritus quidem Angelus, et aer, et anima nuncupatur, et etiam Spiritus sanctus. Ne igitur propter communicantiam nominis, in errorem decidamus, addit, *Immundo*: immundus autem dicitur propter impietatem, ac elongationem a Deo, et quia omnibus immundis, et pravis operationibus se immiscet. AUGUSTINUS de civit. Dei (lib. 9, cap. 20 et 21). Contra superbiam porro dæmonum quantam virtutem habeat Dei humilitas, quæ in forma servi apparuit,

ipsi dæmones ita sciunt ut eidem Domino infirmitate carnis induto hæc exprimerent; sequitur enim: *Et exclamavit dicens: Quid nobis, et tibi, Jesu Nazarene? Venisti ante tempus perdere nos*. Clarum est in his verbis quod in eis et scientia erat, et caritas non erat: pœnam quippe suam formidabant ab illo, non in illo justitiam diligebant. BEDA (Marc. 1, cap. 7 secundum ordin. Bedæ). Dæmones enim Dominum in terris cernentes, se continuo judicandos credebant. CHRYSOSTOMUS. Vel hoc ita dicit, quasi diceret: Aufereis immunditiam, divinamque imponens cognitionem hominum animabus, nobis locum in hominibus non das. THEOPHYLACTUS. Exire enim ab homine perditionem suam existimat dæmon: immisericordes enim existunt dæmones, malum aliquod pati se existimantes cum homines non molestant.

Sequitur: *Scio quod sis Sanctus Dei*. CHRYSOSTOMUS. Quasi diceret: Considero adventum tuum: non enim firmam ac certam adventus Dei habebat notitiam. Sanctum autem dicit eum, non unum de pluribus, quia et sanctus erat unusquisque Prophetarum, sed unum eum esse denuntiat: per articulum enim qui in græco ponitur unum ostendit; per timorem vero, omnium Dominum recognoscit. AUGUSTINUS (lib. 9 de civ. Dei, cap. 21). Tantum enim eis innotuit quantum voluit; tantum autem voluit quantum oportuit. Sed innotuit non sicut Angelis sanctis, qui ejus, secundum id quod est Dei Verbum, participata æternitate perfuuntur; sed sicut eis terrendis innotescendus fuit, ex quorum tyrannica potestate fuerat liberaturus prædestinatos. Innotuit ergo dæmonibus, non per id quod est vita æterna, sed per quædam temporalia suæ virtutis effecta, quæ angelicis sensibus etiam malignorum spirituum potius quam infirmitati hominum possint esse conspicua. CHRYSOSTOMUS. Non autem volebat veritas testimonium spirituum immundorum; unde sequitur: *Et comminatus est ei Jesus, dicens: Obmutesce, et exi de homine*. Unde dogma salutariter nobis datur, ne credamus dæmonibus quantumcumque denuntient veritatem. Sequitur: *Et discernens eum spiritus immundus, et exclamans voce magna exivit ab eo*. Quia enim homo ille tamquam sapiens loquebatur, ac discerere verba proferebat, ne putaretur

quod non ex dæmone, sed ex corde verba componeret, virum discerpi permisit a dæmone, ut ostenderet dæmonem esse qui loquebatur. THEOPHYLACTUS (super *Et discerpens eum*). Ut videntes cerne- rent a quo malo liberabatur homo, et propter miraculum crederent. BEDA. Posset autem videri contrarium, quomodo discerpens, vel, sicut quidam codices habent, convexans eum exiverit, cum nihil ei nocuerit secundum Lucam. Sed et ipse Lucas dicit, cap. 4: "Et cum projecisset eum dæmonium in medium, exiit ab eo, nihilque ei nocuit." Unde intelligitur hoc dixisse Marcum, *Convexans eum*, sive, *discerpens*, quod Lucas dicit, "Cum projecisset eum in medium:", et quod secutus ait, "Nihilque ei nocuit," hoc intelligitur, quod illa jactatio membrorum, atque vexatio non eum debilitavit, sicut solent dæmonia exire etiam quibusdam membris amputatis, aut evulsis. Visa autem virtute miraculi, novitatem dominicæ admirantur doctrinæ, atque ad inquisitionem eorum quæ audierant, per ea quæ viderant, excitantur; unde sequitur: *Et mirati sunt omnes, ita ut conquirent*: ad hoc enim fiebant signa, ut per hoc Evangelio regni Dei quod prædicabatur, certius crederetur, dum hi qui cælestia terrigenis gaudia promittebant, cælestia in terris ad divina opera monstrabant. Prius autem, teste Evangelista, erat docens eos quasi potestatem habens, et nunc turba attestante, in potestate imperat spiritibus immundis, et obediunt ei.

Sequitur: *Et processit rumor ejus statim in omnem regionem Galilææ*. GLOSSA. Ea enim quæ homines multum mirantur prompte divulgant: quia "ex abundantia cordis os loquitur": Matth. 12. HIERONYMUS (super *Ingrediuntur Capharnaum*). Mystice autem Capharnaum villa consolationis interpretatur, sabbatum autem requies. *Homo in spiritu immundo* requie et consolatione sanatur, ut locus et tempus congruant saluti. *Homo in spiritu immundo* genus humanum est, in quo immunditia regnavit ab Adam usque ad Moysen: nam sine lege peccaverunt, et sine lege perierunt. Qui sciens Sanctum Dei, obmutescere jubetur, dum scientes quidem Deum, non sicut Deum glorificaverunt, sed servierunt potius creaturæ quam creatori. *Spiritus discerpens hominem* exiit ab eo. Appropinquante

salute, appropinquavit tentatio: Pharaon dimissurus Israel persequitur Israel; diabolus contemptus surgit in scandala.

10. BEDA (Marc. 1, cap. 7, secundum ord. Bedæ). Primo debuit lingua serpentina, ne ultra virus spargeret, concludi; deinde femina, quæ primo seducta est, a carnalis concupiscentiæ febre sanari; unde dicitur: *Et protinus egredientes de synagoga, venerunt in domum Simonis et Andreæ cum Jacobo et Joanne*. THEOPHYLACTUS (Marc. 1, a medio Comment.). Recessit enim, ut consuetudo erat in sab- bato, circa vespeream ad edendum in discipulorum domum. Quæ autem ministrare debebat, febribus tenebatur; unde sequitur: *Recumbebat autem socrus Simonis febricitans*. CHRYSOSTOMUS. Discipuli autem tamquam exinde utilitatem aliquam recepturi, non expectantes vespere, socrum Petri sanari precabantur; unde sequitur: *Qui statim dicunt ei de illa*. BEDA (ubi supra). In Evangelio autem Lucæ, cap. 4, scriptum est, quod "rogaverunt illum pro ea." Modo enim Salvator rogatus, modo ultro curat ægros, ostendens se, contra vitiorum quoque passionem, et precibus semper annuere fidelium, et ea nonnunquam quæ ipsi minime intelligunt, vel intelligenda dare, vel pie petentibus, etiam non intellecta, dimittere, juxta id quod Psalmista postulat, Psal. 18, "Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me, Domine." Unde et hic rogatus sanat; sequitur enim: *Et accedens elevavit eam, apprehensa manu ejus*. THEOPHYLACTUS (Marc. 1, super *Socrus Simonis*). Per hoc significatur, quod si aliquis infirmatur, a Deo curabitur, si sanctis ministraverit ob Christi amorem. BEDA super Lucam (cap. 4). Quod autem sabbatis maxime medicinæ, doctrinæque suæ dona frequentat, docet se non sub lege esse, sed supra legem, nec Judaicum eligere sabbatum; dilectamque Domino esse requiem, si saluti studentes animarum ab opere servili, idest a cunctis contineamus illicitis. Sequitur: *Et continuo dimisit eam febris: et ministrabat eis*. Sanitas quæ Domini confertur imperio, simul tota redit, tanto robore comitante, ut eis continuo qui se adjuvant, ministrare sufficiat. Si autem virum a dæmonio liberatum, moraliter animum ab immunda cogitatione purgatum significare dixerimus; convenienter femina

a febribus ad imperium Domini curatæ carnem ostendit a concupiscentiæ suæ fervore, per continentiae præcepta frenatam. HIERONYMUS (ubi supra). Febris enim intemperantiam significat, de qua nos filii synagogæ per manum disciplinæ, desiderii elevatione sanamur, et huius qui sanat nos ministramus voluntati. THEOPHYLACTUS (ut supra). Febricitat autem qui irascitur, ut ex ira manus effrenatus extendat; sed si ratio retineat manum ejus, surgit, et sic ratio ministrat.

11. THEOPHYLACTUS (super *Et cum sol occidisset*). Quia turbæ considerabant neminem licere die sabbati curare, huius gratia solis expectabant occasum, ut curandos ad Jesum adducant; unde dicitur: *Vespere autem facto, cum occidisset sol.*

Sequitur: *Et curavit multos qui vexabantur variis languoribus.* CHRYSOSTOMUS. Per hoc autem quod dicit multos, omnes oportet intelligere, juxta Scripturæ consuetudinem. THEOPHYLACTUS (ubi supra). Vel multos dicit; erant enim quidam infideles, qui minime curati sunt propter incredulitatem eorum. Multos ergo ex oblati sanavit, illos scilicet qui fidem habebant.

Sequitur: *Et dæmonia multa ejiciebat, et non sinebat ea loqui, quoniam sciebant eum.* AUGUSTINUS de quæst. novi et vet. testam. (cap. 66). Sciebant enim dæmonia Christum esse, qui per legem fuerat repromissus: omnia enim signa videbant in eo quæ dixerant Prophetæ: mysterium autem divinitatis ejus ignorabant, sicut et principes eorum. "Si enim cognovissent, numquam Dominum majestatis crucifixissent." BEDA (cap. 8 secundum ord. Bedæ). Quem enim diebus quadraginta jejuniis fatigatum diabolus hominem cognoverat, nec tentando valuit an Dei Filius esset, experiri; jam nunc per signorum potentiam vel intellexit, vel potius suspicatus est esse Filium Dei. Non igitur ideo Judæis eum crucifigere persuasit, quia Dei Filium non esse putavit, sed quia se morte illius non prævidit esse damnandum. THEOPHYLACTUS (Marc. 1, super illud *Et non sinebat*). Ideo autem non sinebat loqui dæmonia, docens nos non credere eis, etiam si vera dicunt: si enim invenerint aliquos sibi credentes, veritatibus mendacia miscant. CHRYSOSTOMUS.

Non est autem contrarium ei quod hic dicitur hoc quod Lucas dicit, cap. 4, quod "exibant dæmonia a multis clamantia, et dicentia: Quia tu es Christus Filius Dei;" subjunxit enim: *Et increpans non sinebat ea loqui.* Marcus enim multa sub brevitate pertransiens, circa finem prædictorum verborum loquitur. BEDA (cap. 8, secundum ord. circa med.). Mystice autem solis occubitus passionem, mortemque significat illius qui dixit, Joan. 8: "Quandiu in mundo sum, lux mundi sum; et sole occidente plures quam ante dæmoniacy et ægroti sanantur, quia temporaliter in carne vivens paucos Judæorum docuit, omnibus per orbem Gentibus fidei, salutisque dona transmisit. HIERONYMUS (Marc. 1, super *Et erat omnis civitas*). Janua autem regni moraliter poenitentia est cum fide, quæ operatur salutem languoribus variis: varia etenim sunt vitia quibus languescit civitas mundi.

12. THEOPHYLACTUS (Marc. 1, super *Et mane diluculo*). Postquam Dominus infirmos curavit, seorsum recedit; unde dicitur: *Et diluculo valde surgens, egressus abiit in desertum locum:* in quo docuit nos non facere aliquid ad apparentiam, sed, et si boni aliquid operamur, non popalare.

Sequitur: *Et ibique orabat.* CHRYSOSTOMUS. Non quia oratione indigeret: ipse enim erat qui hominum orationes suscipiebat: sed hæc quidem dispensative agens, forma bonæ operationis nobis est factus. THEOPHYLACTUS (super *Abiit in desertum locum*). Ostendit enim nobis quod Deo debet attribui, si aliquid boni facimus, et ei debemus dicere: Quoniam omne datum optimum desuper est descendens a te.

Sequitur: *Et persecutus est illum Simon, et qui cum illo erant.* CHRYSOSTOMUS. Lucas autem dicit turbas accessisse ad Christum, et dixisse quod Marcus hic dicit dixisse Apostolos, subdens: *Et cum venissent ad eum dixerunt ei: Quia omnes querunt te.* Non autem invicem contradicunt: suscepit enim Christus et post Apostolos turbam conjungi Christi pedibus anhelantem. Gaudens autem eos suscipiebat, sed volebat eos dimittere, ut et reliqui doctrinæ ejus participes essent, tamquam non multo tempore in mundo moraturus; et ideo sequitur: *Et ait: Eamus in proximos vi-*

cos, et civitates, ut et ibi prædicem. THEOPHYLACTUS (super *Eamus in proximos vi- cos*). Transit enim ad illos magis indigentes, quia doctrinam concludere non convenit in uno loco, sed ubique radios ejus extendere.

Sequitur: *Ad hoc enim veni*. CHRYSOSTOMUS. In quo manifestat exinanitionis, idest incarnationis mysterium et divinitatis suæ dominium, cum scilicet asserit sponte in mundum venisse. Lucas vero dicit, cap. 4: "Ad hoc missus sum," denuntians dispensationem, et Dei Patris bonam voluntatem de Filii incarnatione.

Sequitur: *Et erat prædicans in synagogis eorum in omni Galilæa*. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 19). In hac autem prædicatione quam dicit eum habuisse in omni Galilæa, intelligitur etiam sermo Domini habitus in monte, ejus commemorationem facit Matthæus; quem Marcus omnino non commemoravit, nec aliquid simile ei dixit, nisi quasdam sententias non contextim, sed sparsim repetivit, quas Dominus aliis locis dixit. THEOPHYLACTUS (super *Prædicabat in synagogis*). Doctrinæ autem operationem immiscuit: prædicans enim postmodum fugavit dæmonia: sequitur enim, *Et dæmonia ejiciens*: nisi enim ostenderet Christus miracula, ejus sermoni non crederetur: sic et tu post doctrinam, operare ut non sit in te vacuus tuus sermo. BEDA (Marc. 1, cap. 8 secundum ord. Bedæ). Mystice autem si occasu solis mors exprimitur Salvatoris, quare non diluculo redeunte resurrectio ejus indicetur? Cujus manifestata luce abiit in desertum Gentium, ibique in suis fidelibus orabat, quia corda eorum per gratiam sancti Spiritus ad virtutem orationis excitabat.

13. BEDA (ubi supra). Postquam lingua serpentina dæmonum oclusa est, et femina, quæ primò seducta est, a febre curata, tertio vir, qui male suadentis dicta conjugis audivit, ab erroris sui lepra mundatur, ut ipse esset ordo restorationis in Domino, qui erat ordo casus in protoplastis; unde sequitur: *Et venit ad eum leprosus deprecans eum*. AUGUSTINUS de cons. Evang. (l. 2, c. 19). De hoc leproso mundato talia Marcus connectit ut ipse intelligatur quem Matthæus commemorat tunc esse mundatum quando Dominus post sermonem de thon-

te descendit. BEDA (Marc. 1, c. 9). Et quia Dominus ait, Matth. 5: "Non veni solvere legem, sed adimplere," ille qui excludebatur a lege, purgari se Domini potestate præsumens, non ex lege, sed supra legem esse gratiam indicavit quæ leprosi maculam posset ablueri. Verum sicut in Domino potestatis auctoritas, ita in illo fidei constantia declaratur; sequitur enim: *Et genuflexo dixit: Domine, si vis, potes me mundare*. In faciem procidit, quod humilitatis est et pudoris, ut unusquisque de vitæ suæ maculis erubescat; sed confessionem verecundia non repressit; ostendit vulnus, et remedium postulavit; et ipsa confessio religionis et fidei plena est: in voluntate enim Domini tribuit potestatem. THEOPHYLACTUS (Marc. 1, super *Domine, si vis*). Non enim dixit, Si Deum deprecatus fueris, sed *si vis*, quasi ipsum credens Deum. BEDA. De voluntate autem Domini non quasi pietatis incredulus dubitavit, sed quasi colluvionis suæ conscius non præsumpsit. Sequitur: *Jesus autem misertus ejus, extendit manum suam, et tangens eum ait illi: Volo mundare*. Non, ut plerique latinorum putant, injungendum est, et legendum: *Volo mundare*; sed separatim, ut primum dicat, *Volo*, deinde imperet, *Mundare*. CHRYSOSTOMUS (homil. 21 in opere imperf. super Matth.). Propter hoc autem leprosum tangit, et non solo verbo contulit sanitatem, quia in lege a Moyse dictum est, Levit. 22: "Qui leprosum tetigerit, immundus erit usque ad vesperum." Ut enim ostendat quod secundum naturam est hæc immunditia, et quod lex non erat propter eum posita, sed propter homines puros, et quod ipse est proprie Dominus legis, et quia non sicut servus infert, sed sicut Dominus, sanitatem, leprosum tetigit congruenter, non tamen existente necessario tactu ad curationis operationem. BEDA (Marc. 1, cap. 9, ante med.). Ideo etiam tetigit ut probaret quia contaminari non poterat qui alios liberabat. Simulque illud mirabile quod eo sanavit genere quo fuerat obsecratus. *Si vis*, inquit leprosus, *potes me mundare*; *Volo*, inquit; ecce habes voluntatem: *mundare*, et jam habes pietatis effectum. CHRYSOSTOMUS. Per hoc autem non solum opinionem leprosi non destruxit, sed magis confirmavit: verbo enim morbum fugat

et quod leprosus verbo dixerat, hoc opere adimplevit; unde sequitur: *Et cum hoc dixisset, statim discessit ab eo lepra, et mundatus est.* BEDA (ubi supra). Nihil enim medium inter opus Dei atque præceptum, quia in præcepto est opus: "Dixit enim, et facta sunt:." Ps. 148.

Sequitur. *Et comminatus est illi, statimque ejecit eum, et dixit ei: Vide nemini dixeris.* CHRYSOSTOMUS. Quasi diceret: Tempus nondum est mea opera prædicari: tua non indigeo prædicatione. Per hoc autem docet nos ex nostris operibus honorem apud homines pro retributione non querere. Sequitur: *Sed vade, ostende te principi sacerdotum.* Propter hoc autem hunc ad sacerdotem mittit Salvator, ad probationem medelæ, et ne extra templum fieret, sed in oratione cum populo computetur. Mittit etiam, quæ sunt legis adimplens, ut Judæorum linguam maliloquam obtinere. Opus quidem ipse complevit, probationem operis illis dimittens. BEDA (ubi supra in med.). Ut, scilicet intelligeret sacerdos eum non legis ordine, sed gratia Dei supra legem esse curatum.

Sequitur: *Et offer pro emundatione tua quod præcepit Moyses, in testimonium illis.* THEOPHYLACTUS (in fine Comment. in cap. 1 Marc.). Præcepit quidem munus offerre quod habebant in consuetudine qui mundabantur offerre, tamquam in hujusmodi testimonium quod non erat contra legem, sed magis legem confirmabat, intantum quod ipse legis operaretur præcepta. BEDA (ubi supra, a medio). Si quem vero movet quomodo Dominus Judaicum videtur approbare sacrificium, cum id non recipiat Ecclesia, meminerit quod nondum obtulerat in passione holocaustum suum. Non autem oportebat auferri significantia sacrificia priusquam illud quod significabatur, confirmatum esset contestatione Apostolorum prædicationum, et fide credentium populorum. THEOPHYLACTUS (parum a fine Comment. in 1 cap. Marc.). Leprosus autem, quamvis Dominus prohibuerit, beneficium patefecit; unde sequitur: *At ille egressus cepit prædicare, et diffamare sermonem.* Oportet enim beneficium gratum esse, et gratias reddere, etiam si benefaciens non indigeat. GREGORIUS 19 Moral. (cap. 18). Merito autem quaeritur quidnam sit quod Dominus quæ

gessit, abscondi jussit, et nec ad horam potuerunt abscondi? Sed notandum. Miraculum faciens taceri jussit, et tamen taceri non potuit, ut videlicet electi ejus exempla doctrinæ illius sequentes, in magnis quæ faciunt latere quidem in voluntate habeant, sed ut prosint aliis, prodantur inviti. Non ergo voluit quicquam fieri, et minime potuit; sed quid velle ejus membra debeant, quidve de eis etiam nolentibus fiat, doctrinæ magisterio exemplum dedit. BEDA. Unius autem perfecta salvatio multas ad Dominum cogit turbas; unde subditur: *Ita ut jam non posset manifeste introire in civitatem, sed foris in desertis locis esset.* CHRYSOSTOMUS (c. 9, secundum ord. ejus, a med.). Leprosus enim ubique prædicabat mirabilem curationem, ita ut omnes currerent ad visum, et fidem curantis: ut propter hoc Dominus in civitatibus evangelizare non posset, sed in eremis conversaretur; unde sequitur: *Et conveniebant ad eum undique.* HIERONYMUS (Marc. 1, super *Et erat prædicans*). Mystice lepra nostra peccatum primi hominis est, quæ a capite cepit quando regna mundi desideravit: "Radix enim omnium malorum est cupiditas," 1 Tim. 6; unde Giezi avaritiam secutus lepra suffunditur. BEDA (cap. 9). Extenta vero manu Salvatoris, hoc est incarnato Dei Verbo, humanamque contingente naturam, ab erroris prisci varietate mundatur. HIERONYMUS (ubi supra). Quæ quidem lepra vero Sacerdoti secundum ordinem Melchisedech ostensa, oblatione mundatur, eo dicente nobis, Luc. 11: "Date eleemosynam, et omnia munda sunt vobis." Quod autem non poterat Jesus manifeste in civitatem introire, etc., significatur quod non omnibus manifestatus est Jesus, qui latis, atque plataneis serviunt laudibus, et propriis voluntatibus; sed his qui foras cum Petro exeunt, et in desertis locis sunt, quæ elegit Dominus ad orandum et reficiendum populum, qui scilicet deserunt delectationes mundi, et omnia quæ possident, ut dicant, Portio mea Dominus. Gloria vero Domini manifestatur his qui conveniunt undique, idest per plana, et ardua, quos nihil potest separare a caritate Christi. BEDA (Marc. 2, cap. 10). Post factum etiam in civitate miraculum secedit Dominus in desertum, ut ostendat se magis quietam, et a sæculi curis remo-

tam diligere vitam, atque ob hujus appetitum se sanandis curam adhibere corporibus.

CAPUT II.

1. Et iterum intravit Capharnaum post dies octo, et auditum est quod in domo esset, et convenerunt multi, ita ut non caperet eis domus neque ad januam, et loquebatur eis verbum. Et venerunt ad eum ferentes paralyticum, qui a quatuor portabatur, et cum non possent offerre eum illi prae turba, nudaverunt tectum ubi erat, et patefacientes submiserunt grabatum, in quo paralyticus jacebat. Cum autem vidisset Jesus fidem illorum, ait paralytico: Fili, dimittuntur tibi peccata tua. Erant autem illic quidam de scribis sedentes, et cogitantes in cordibus suis: Quid hic sic loquitur? Blasphemat. Quis potest dimittere peccata nisi solus Deus? Quo statim cognito Jesus spiritu suo, quia sic cogitarent intra se, dicit illis: Quid ista cogitatis in cordibus vestris? Quid est facilius, dicere paralytico: Dimittuntur tibi peccata tua, an dicere: Surge, tolle grabatum tuum, et ambula? Ut autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico: Tibi dico, surge, tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam. Et statim surrexit ille, et sublato grabato, abiit inde coram omnibus, ita ut mirarentur omnes, et honorificarent Deum, dicentes: Quia nunquam sic vidimus.

2. Et egressus est rursus ad mare, omnisque turba veniebat ad eum, et docebat eos. Et cum praeiret, vidit Levi Alphaei sedentem ad telonium, et ait illi: Sequere me; et surgens secutus est eum. Et factum est cum accumberet in domo illius, multi publicani, et peccatores simul discumbebant cum Jesu, et discipulis ejus: erant enim multi, qui sequebantur eum; et scribae et pharisaei videntes quia manducaret cum publicanis et peccatoribus, dixerunt discipulis ejus: Quare cum publicanis et peccatoribus manducat et bibit magister vester? Hoc audito Jesus, ait illis: Non necesse habent sani medico, sed qui male habent. Non enim veni vocare justos, sed peccatores.

3. Et erant discipuli Joannis et pharisaeorum jejunantes; et veniunt, et dicunt illi: Quare discipuli Joannis et pharisaeorum jejunant: tui autem discipuli non jejunant? Et ait illis Jesus: Numquid possunt filii nuptiarum, quando sponsus cum illis est, jejunare? Quanto tempore habent secum sponsum, non possunt jejunare. Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus, et tunc jejunabunt in illis diebus. Nemo assumentum panni rudis assuit vestimento veteri: alioquin aufert supplementum novum a veteri, et major scissura fit. Et, nemo mittit vinum novum in utres veteres: alioquin dirumpit vinum utres, et vinum effundetur et utres peribunt. Sed vinum novum in utres novos mitti debet.

4. Et factum est iterum cum Dominus sabbatis ambularet per sata, et discipuli ejus coeperunt

progredi, et vellere spicas. Pharisaei autem dicebant ei: Ecce quid faciunt discipuli tui sabbatis quod non licet? Et ait illis: Numquam legis quid fecerit David quando necessitatem habuit, et esurit ipse, et qui cum eo erant, quomodo introivit in domum Dei sub Abiathar principe sacerdotum, et panes propositionis manducavit, quos non licebat manducare, nisi solis sacerdotibus, et dedit eis qui cum eo erant? Et dicebat eis: Sabbatum propter hominem factum est, et non homo propter sabbatum. Itaque Dominus est Filius hominis etiam sabbati.

1. BEDA (cap. 10, paulo a princ.). Quia nec carnales superna pietas deserit, quin etiam his gratiam suae visitationis, per quam et ipsi spirituales effici valeant, indulget; post desertum Dominus redit in civitatem; unde dicitur: *Et iterum intravit Capharnaum post dies octo.* AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 25). Matthaeus autem hoc miraculum quod sequitur, ita scribit tamquam in civitate Domini factum sit, Marcus autem hoc in Capharnaum; quod difficiliter solveretur, si Matthaeus etiam Nazareth nominaret. Nunc vero cum potuerit ipsa Galilaea dici civitas Christi, quia in Galilaea erat Nazareth; quis dubitaverit in civitate sua hoc fecisse Dominum, cum hoc fecerit in Capharnaum civitate Galilaeae, praesertim quia et ipsa Capharnaum ita excelebat in Galilaea, ut tamquam metropolis haberetur? Vel Matthaeus praetermisit quae gesta sunt postquam venit in civitatem suam, donec veniret Capharnaum, et sic adjungit de sanato paralytico, subjungens, cap. 9: "Et ecce offerebant ei paralyticum, postquam dixerat, quod venit in civitatem suam. CHRYSOSTOMUS (homil. 30 in Matth. in princ.). Vel Capharnaum civitatem ejus dixit Matthaeus; eo quod saepius illuc ibat, ac multa ibidem miracula perpetrabat. Sequitur: *Et auditum est quod in domo esset; et convenerunt multi, ita ut non caperet eos domus neque ad januam.* Laborem enim accedendi desiderium audiehdi superabat. Post hoc paralyticum introducunt, de quo et Matthaeus et Lucas dicunt; unde sequitur: *Et venerunt ferentes ad eum paralyticum, qui a quatuor portabatur.* Invenientesque multitudine januam obturata, per eam non potuerunt aliquatenus introire; sperantes autem portitores eum qui portabatur curationis gratiam posse promereri, lectum cum onere sub-

levantes, nudato tecto intromiserunt cum lecto paralyticum ante faciem Salvatoris; et hoc est quod subditur: *Et cum non possent offerre eum, etc.* Sequitur: *Cum vidisset autem Jesus fidem illorum, ait paralytico: Fili, dimittuntur tibi peccata tua.* Non quidem dixit fidem paralytici, sed portantium: contingit enim aliquando quod aliquis fide alterius convalescit. BEDA (ubi supra). Intuendum sane quanti propria cujuscumque fides apud Deum valeat, ubi tanti valuit aliena ut totus homo repente interius exteriusque salvatus exurgeret, et aliorum merito aliis relaxarentur errata. THEOPHYLACTUS (Marc. 2, super *Cum vidisset Jesus*). Ipsius etiam paralytici fidem vidit: etenim ille portari non sinneret, nisi curationis fidem haberet. BEDA (Marc. 2, super *Cum vidisset Jesus*). Curaturus autem hominem a paralyti Dominus primo peccatorum vincula dissolvit, ut ostenderet eum ob nexus culparum, artuum dissolutione fuisse damnatum, nec nisi his relaxatis membrorum posse recuperatione sanari. Mira autem humilitas: despectum et debilem, totisque membrorum dissolutum compagibus filium vocat, quem sacerdotes non dignarentur attingere: aut certe ideo filium, quia dimittuntur ei peccata sua.

Sequitur: *Erant autem illic quidam de scribis sedentes et cogitantes in cordibus suis: Quid hic sic loquitur? Blasphemat.* CYRILLUS. Arguunt autem eum blasphemiam, mortis precipitantes sententiam: erat enim in lege mandatum, quod quicumque blasphemaret in Deum, morte puniretur. Hoc autem ei imponebant, quia sibi attribuebat divinam potestatem remittendi peccata; unde subditur: *Quis potest dimittere peccata nisi solus Deus?* Solus enim iudex omnium potestatem habet dimittendi peccata. BEDA (cap. 10 in Marcum, super *Quis potest dimittere peccata?*). Qui per eos quoque dimittit quibus dimittendi tribuit potestatem: et ideo Christus vere Deus esse probatur, quia dimittere peccata quasi Deus potest. Errant itaque Judaei, qui cum Christum et Deum esse, et peccatum dimittere posse credant, Jesum tamen Christum esse non credunt. Sed multo dementius errant Ariani, qui cum Jesum et Christum esse, et peccata posse dimittere, Evangelii verbis devi-

cti negare non audeant; nihilominus Deum negare non timent. At ipse perfidos salvare desiderans et occulorum cognitione, et virtute operum Deum se esse manifestat; nam sequitur: *Quo statim cognito Jesus spiritu suo, quia sic cogitarent intra se, dicit illis, Quid ista cogitatis in cordibus vestris?* In quo ostendit se Deum, qui potest cordis occulta cognoscere, et quodammodo tacens loquitur: Eadem majestate et potentia qua cogitationes vestras intueor, possum et hominibus delicta dimittere. THEOPHYLACTUS. Sed quamvis fuerint eorum cogitationes revelatae, tamen permanent insensibiles, non in hoc consentientes quod peccata valeat dimittere qui novit eorum corda: unde Dominus certificat de curatione animae per curationem corporis, demonstrans per visibile invisibile, per id quod est facile difficilius: quamvis ipsi non ita crederent. Pharisei enim difficilius credebant sanare corpus tamquam manifestum, animam vero curare facilius, quia invisibilis est medela; ita ut talia cogitarent: Ecce corpus curare desinit, et invisibilem curat animam: magis autem si valuisset, corpus jam curasset et non ad invisibilem refugisset. Salvator igitur, ostendens quod utraque potest, ait: *Quid est facilius?* quasi dicat: Ego quidem per corporis medelam, quae secundum veritatem facilius est, difficilius autem vobis videtur, ostendam vobis animae sanitatem, quae difficilius est. CHRYSOSTOMUS. Et quia dicere, quam facere facilius est, adhuc manifesta erat contradictio, quia opus nondum erat manifestum: unde subdit, *Ut autem sciatis quia potestatem habet Filius hominis, etc.* quasi dicat: Quoniam de verbo diffiditis, operationem inducam, quod erat invisibile confirmantem. Signanter autem dixit, *In terra dimittendi peccata*, ut ostenderet quod humanae naturae potestatem divinitatis univit indivisibili unione; quia etsi factus est homo, tamen Dei Verbum permansit: et si per dispensationem in terris cum hominibus conversaretur, non tamen prohibebatur miracula perpetrare, ac remissionem tribuere peccatorum: non enim humanitas diminuit aliquid de proprietatibus divinitatis, nec divinitas impedivit Dei Verbum incommutabiliter, et veraciter in terris secundum carnem

feri Filium hominis. THEOPHYLACTUS (Marc. 2, super *Tolle grabatum tuum*). Dicit autem, *Tolle grabatum tuum*, ad majorem miraculi certitudinem; ostendens quod non est secundum phantasiam, simulque ut ostenderet quod non solum curavit, sed et fortitudinem dedit: sic animas non solum a peccato convertit, sed eis virtutem tribuit ad operandum mandata. BEDA (Marc. 2, caput 10). Fit igitur carnale signum, ut probetur spirituale; quamquam ejusdem virtutis sit et corporis et animæ vitia dimittere; unde sequitur: *Et statim ille surrexit, et sub lato grabato abiit coram omnibus*. CHRYSOSTOMUS. Prius autem id quod querere venerat, scilicet animam, remittendo peccata, curavit, ut cum non credentes dubitaverint, tunc opus adducat in medium, ut verbum opere confirmetur, et per manifestum occultum, animæ scilicet sanitas per medellam corporis ostendatur. BEDA (cap. 10 in Marcum). Datur etiam nobis intelligentia, propter peccata plerasque evenire corporum debilitates; et ideo forsitan prius dimituntur peccata, ut, causis debilitatis ablatis, sanitas restituatur. Quinque enim de causis affliguntur homines molestiis carnis: aut propter merita augenda, ut Job, et martyres; aut propter humilitatem conservandam, ut Paulus ab angelo Satanæ; aut ob peccata intelligenda, et corrigenda, ut Maria soror Moysi, et hic paralyticus; aut ad gloriam Dei, sicut cæcus natus, et Lazarus; aut ad initium damnationis, sicut Herodes. Miranda est autem divinæ potentiæ virtus, ubi nulla temporis interveniente morula, jussu Salvatoris salus festina comitatur; unde sequitur: *Ita ut admirentur*. Relinquentes majus, scilicet remissionem peccatorum, admirantur tantummodo quod apparet, corporis scilicet sanitatem. THEOPHYLACTUS (Marc. 2, non remote a princ.). Non est autem hic paralyticus qui a Joanne curatus narratur: ille enim hominem non habebat, hic vero quatuor; ille in probatica piscina curatur, hic vero in domo. Est autem unus qui a Matthæo et Marco curatus narratur. Mystice autem est et nunc Christus in Capharnaum, in domo scilicet consolationis, idest in Ecclesia, quæ est domus paralytici. BEDA (cap. 10, in Marc.). Prædicante autem

Domino in domo, non capiuntur neque ad januam, quia prædicante in Judæa Christo Gentiles ad audiendum nondum intrare valuerunt, ad quos tamen, etsi foris positos, doctrinæ suæ verba per prædicatores direxit. HIERONYMUS (Marc. 2, quasi in initio). Paralysis autem typus est torporis quo piger jacet in molitie carnis, habens desiderium salutis. THEOPHYLACTUS (Marc. 2, par. a med.). Si ergo ego dissolutis potentiis animæ quasi paralyticus invirtuosus abeam ad bonum, et attollar a quatuor Evangelistis, ad Christum adducar, audiamque tunc, *Fili*, et relinquentur mihi peccata: Filius enim Dei fit aliquis propter mandatorum operationem. BEDA (cap. 10 in Marc., inter princ. et medium). Seu quia quatuor sunt virtutes quibus ad promerendam sospitatem homo fiducia mentis erigitur, quas nonnulli prudentiam, fortitudinem, temperantiam et justitiam nuncupant. Desiderant autem paralyticum Christo offerre; sed turba interposita ab omni parte intercluduntur: quia sæpe anima post infirmi corporis desiderium, supernæ gratiæ remedio cupiens innovari, priscae consuetudinis obstaculo retardatur: sæpe inter ipsas orationis secretæ dulcedines, et quasi suavem cum Domino colloquium, turba cogitationum interveniens aciem mentis, ne Christus videatur, impedit. Non itaque est in infimis ubi turbæ tumultuantur remanendum; sed tectum domus, idest sacræ Scripturæ sublimitas est appetenda, lexque Domini meditanda. THEOPHYLACTUS (Marc. 2, ante med.). Sed quomodo ferar ad Christum, nisi tectum aperiatur? Tectum enim est intellectus, qui superponitur omnibus his quæ in nobis sunt. Hic multum habet terræ quantum ad lateres fictiles, terrenas dico res: sed si hæc sublevetur virtus, intellectus in nobis exoneratur. Post hoc submittatur, id est humilietur: non enim decet extolli de hoc quod intellectus est exoneratus, sed magis humiliari. BEDA (cap. 10 in Marc.). Vel paterfacto tecto æger submittitur, quia reseratis Scripturarum mysteriis ad notitiam Christi pervenitur, hoc est, ad ejus humilitatem fidei pietate descenditur. Quod autem cum grabato deponitur infirmus, significat ab homine adhuc in ista carne constituto Christum debere cognosci. De grabato autem sur-

gere est animam se a carnalibus desideriis, ubi ægra jacebat, abstrahere. Grabatum tollere est ipsam quoque carnem per continentiae frena correptam spe celestium premiorum a deliciis segregare terrenis. Sublato autem grabato domum ire, ad paradysum redire est. Vel sanus qui languerat, domum reportat grabatum, cum anima, remissione accepta peccatorum, cum ipso suo corpore ad internam sui custodiam se refert. THEOPHYLACTUS (Marc. 2, par. ante med.). Oportet etiam grabatum, idest corpus tollere ad operationem boni: tunc enim ad contemplationem pertinere valebimus, ita ut quæ in nobis sunt cogitationes dicant, Quoniam nunquam sic vidimus, idest nunquam sic intelleximus, sicut nunc a paralysi curati: qui enim a peccatis mundatus est, mundius videt.

2. BEDA (Marc. 2, cap. 10). Postquam Dominus in Capharnaum docuit, egressus est ad mare, ut non solum civilem vitam hominum instrueret, verum etiam habitatoribus maris Evangelium regni prædicaret, eosque fluctivagos rerum labentium motus contemneret, ac fidei firmitate superare doceret; unde dicitur: *Et egressus est Jesus ad mare, omnisque turba veniebat ad eum, et docebat eos.* THEOPHYLACTUS (Marc. 2, a medio). Vel post miraculum ad mare egressus, quasi solitarius volens esse; sed turba concurrat iterum: ut addiscas quod quantum fugis gloriam, tantum ipsa te persequitur. Et si quidem tu ipsam persequeris, ipsa te fugiet. Inde autem transiens Dominus vocavit Matthæum; unde sequitur: *Et cum præteriret, vidit Levi Alphæi sedentem ad telothum.* CHRYSOSTOMUS. Idem autem est publicanus a tribus Evangelistis nominatus, scilicet Matthæus a Matthæo, Levi autem simpliciter a Luca, Levi autem Alphæi a Marco: filius enim erat Alphæi. Binomios autem secundum Scripturam et alios est videre; sicut soçer Moysi quandoque Jetro, quandoque Raguel vocatur. BEDA (cap. 2 in Marc. in princ.). Sic et idem est Levi qui et Matthæus; sed Lucas, Marcusque propter verecundiam, et hororem Evangelistæ, nomen ponere nolunt vulgatum; ipse autem Matthæus juxta illud quod scriptum est Prov. 18: "Justus accusator est sui," Matthæum se,

et publicanum nominat, ut ostendat legentibus, nullum debere conversum de salute diffidere, cum ipse de publicano in Apostolum sit repente mutatus. Ad teloneum autem, idest ad curam, dispensationemque vectigalium sedentem dicit: *τέλος*, telos enim græce, latine vectigal nominatur. THEOPHYLACTUS (Marc. 2, a medio). Sedebat enim in telonio ut consuetudinis est, aut aliquos impetens, aut verba vendens, aut aliquid hujusmodi faciens, quibus in suis mansionibus telonearii utuntur: qui de hoc statu sic sublevatus est ut relinquens omnia, Christum sequeretur; unde sequitur: *Et ait illi, Sequere me: et surgens secutus est eum.* BEDA (cap. 2, in Marc.). Sequi autem imitari est: ideoque ut pauperem Christum non tam gressu, quam affectu imitari posset, reliquit propria qui rapere solebat aliena. Non solum autem lucra reliquit vectigalium, sed et periculum contempsit quod evenire poterat a principibus sæculi: quia vectigalium rationes imperfectas atque incompositas reliquit. Ipse enim Dominus, qui hunc exterius humana allocutione ut sequeretur vocavit, intus divina inspiratione, ut mox vocantem sequeretur, accendit. HIERONYMUS (circa finem Comment. ad cap. 2 Marc.). Sic ergo Levi, qui appositus interpretatur, a telonio negotiorum sæcularium solum sequitur Verbum quod dicit, Luc. 14: "Qui non renuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus." THEOPHYLACTUS (Marc. 2 cap. a med.). Qui autem prius alios impetebat sic factus est benevolus ut ad comestionem plurimos convocaret: unde sequitur: *Et factus est cum accumberet, scilicet Jesus, in domo illius, multi publicani, et peccatores simul discumbebant cum Jesu et discipulis ejus.* BEDA (cap. 12 in Marc. paul. a princ.). Publicani autem appellantur hi qui vectigalia publica exigunt, sive qui conductores sunt vectigalium fisci, vel rerum publicarum, nec non et hi qui sæculi hujus lucra per negotia sectantur, eodem vocabulo censentur. Viderant itaque publicanum a peccatis ad meliora conversum, locum invenisse penitentiae, et ob id etiam non desperant salutem. Neque vero in pristinis vitiis permanentes publicani veniunt ad Jesum, ut Pharisei et Scribæ; sed penitentiam agentes, ut

sequens Evangelistæ sermo designat, dicens: *Erant enim multi qui sequebantur eum*. Ibat enim Dominus ad convivia peccatorum, ut occasionem haberet docendi, et spirituales invitatoribus suis præberet cibos: quod mysteriorum figuris congruit; qui enim domicilio Christum recipit interno, maximis delectationibus exuberantium pascitur voluptatum. Itaque Dominus libenter ingreditur, et in ejus qui crediderit recumbit affectu; et hoc est bonorum operum spirituale convivium, quo dives populus eget, et pauper epulatur. THEOPHYLACTUS (Marc. 2, a med. Comment.). Pharisei autem hoc arguunt, quasi pueros se facientes; unde sequitur: *Et Pharisei videntes quia manducaret cum publicanis et peccatoribus, dixerunt discipulis ejus: Quare cum publicanis et peccatoribus manducat et bibit magister vester?* BEDA (cap. 12 in Marc. super illud *Videntes Pharisei*). Si per Matthæi electionem et vocationem publicanorum, fides exprimitur Gentium, quæ prius mundi lucris inhiabant: profecto supercilium Scribarum et Phariseorum, Judæorum invidiam insinuat, qui de Gentium salute torquentur. Sequitur: *Hoc audito Jesus ait illis: Non necesse habent sani medico, sed qui male habent*. Sugillat Scribas et Phariseos, qui justos se putantes, peccatorum consortia declinabant. Seipsum medicum dicit, qui miro medicandi genere vulneratus est propter iniquitates nostras, et ejus li-vore sanati sumus: sanos autem et justos appellat eos, qui suam justitiam nolentes statuere, justitiæ Dei sunt sub-jecti; porro male habentes, et peccatores vocat eos qui suæ fragilitatis conscientia devicti, nec per legem se justificari posse videntes, Christi gratiæ pœnitendo colla submittunt; unde subditur: *Non enim veni vocare justos, sed peccatores*: non quidem ut maneant peccatores, sed ut ad pœnitentiam conver-tantur.

3. GLOSSA. Sicut superius apud discipulos magister arguebatur de consortio peccatorum in convivio; ita nunc e converso apud magistrum discipuli in-cusantur de jejuniorum omissione, ut sic inter eos materia dissidii oriretur; unde dicitur: *Et erant discipuli Joannis et Phariseorum jejunantes*. THEOPHYLACTUS (ubi supra). Joannis enim discipuli

in imperfecto positi, in consuetudinibus Judaicis permanebant. AUGUSTINUS de cons. Evangel. (lib. 2, cap. 27 a med.). Potest autem putari, ideo addidisse Phariseos, quod simul cum discipulis Joannis hoc quod sequitur Domino dixe-rint; cum Matthæus hoc discipulos Joannis tantum dixisse perhibeat: sed verba quæ sequuntur magis indicant alios hoc dixisse de aliis; sequitur enim: *Et veniunt, et dicunt illi: Quare discipuli Joannis et Phariseorum jejunant, tui autem discipuli non jejunant?* Hæc enim verba indicant, convivas qui aderant venisse ad Jesum, et hoc idem discipulis dixisse, ita ut quod ait, *Veniunt*, non de ipsis dixerit, de quibus interposue-rat: *Et erant discipuli Joannis et Phari-sæorum jejunantes*. Sed cum isti essent jejunantes, veniunt illi quos hoc movet. Unde ergo Matthæus dicit, cap. 9: "Et accesserunt ad eum discipuli Joannis dicentes: „ nisi quia et Apostoli ade-rant, et omnes certatim, ut quisque poterat, hæc objecerunt? CHRYSOSTOMUS. Discipuli ergo Joannis, et phariseorum contra Christum zelotype se habentes, ipsum interrogant, utrum solus cum discipulis suis absque abstinencia et la-bore pugnas superet passionum. BEDA (cap. 12 in Marc., ante med.). Sed Joannes vinum et siceram non bibit; Domi-nus cum peccatoribus manducat et bi-bit: quia illi abstinencia meritum auget cui potentia nulla inerat naturæ; Do-minus autem, cui naturaliter suppetebat delicta donare, cur eos declinaret quos abstinencia poterat reddere pu-riores? Sed jejunavit et Christus, ne præceptum declinaret; manducavit cum peccatoribus, ut gratiam cerneret, ag-noscere potestatem.

Sequitur: *Et ait illis Jesus: Numquid possunt filii nuptiarum, quamdiu est cum illis sponsus, jejunare?* AUGUSTINUS (lib. 2, de cons. Evang. cap. 27). Marcus hic filios nuptiarum appellat, Matthæus au-tem filios sponsi: filios enim nuptiarum non tantum sponsi, sed etiam sponsæ intelligimus. CHRYSOSTOMUS. Sponsum ergo seipsum vocat, tamquam Ecclesiam desponsaturus. Est enim desponsatio datio arrhæ, scilicet gratiæ Spiritus sancti, per quam creditur orbis terræ. THEOPHYLACTUS. Sponsum etiam seipsum vocat, non solum tamquam virginales animas desponsantem, sed quia tempus

primi adventus ejus non est doloris neque tristitiæ his qui credunt in eum, neque labores cortinens, sed requiem: est enim absque operatione legali dans requiem per baptismum, per quem facile sine labore salutem consequimur. Filii autem nuptiarum, sive sponsi, sunt Apostoli: quia ipsi Dei gratia digni sunt facti omni bono cælesti, ac omni delectatione participes. CHRYSOSTOMUS. Conversationem autem suam omnis angustia dicit esse alienam, cum subdit: *Quanto tempore habent secum sponsum, non possunt jejunare.* Ille tristatur qui præsens bonum non habet: qui vero in præsenti accipit, gaudet, et non tristatur. Ut autem elationem illorum destrueret, et ostenderet quod non ad lasciviam proprios discipulos conservabat, subjungit: *Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus, et tunc jejunabunt in illis diebus;* quasi dicat: Tempus erit in quo suam virilitatem demonstrent: quando enim subtrahetur ab eis sponsus, jejunabunt, ejus affectantes adventum, ut spiritus illi conjungant per corporales angustias emundatos. Ostendit etiam quod nulla necessitas est ut sui jejurent, sicut illi qui sponsum humanæ naturæ, qui ubique præsedit verbis Dei, et qui tribuit semen vitæ, secum habebant præsentem. Filii etiam sponsi, quia infantes sunt, non possunt per totum conformari patri et sponso, qui eorum infantiam considerans dignatur eos non tunc jejunare; recedente autem sponso, propter desiderium jejunabunt; sed cum perfecti fuerint, et sponso conjungentur in nuptiis, regalem semper comedent cœnam. THEOPHYLACTUS (Marc. 2, post med. Comment.). Intelligendum est autem et sic: quoniam omnis homo qui bene operatur est sponsi filius, et sponsum secum habet, scilicet Christum, et non jejumat, idest opera poenitiæ non ostendit, quia non peccat; quando vero aufertur sponsus, homine in peccatum labente, tunc jejumat, et poenitet, ut curet delictum. BEDA (cap. 12 in Marc. circa finem). Mystico autem sensu potest sic exponi: quod discipuli Joannis et Pharisei jejunant: quia omnis qui de operibus legis sine fide gloriatur, et qui traditiones sequitur hominum, et præconium Christi aure corporis, non fide cordis percipit, spiritualibus absti-

nens bonis, jejuno corde tabescit; qui vero Christi membris fidei incorporatur amore, non potest jejunare, quia carne ipsius epulatur et sanguine.

Sequitur: *Nemo assummentum panni rudis, idest novi, assuit vestimento veteri.* CHRYSOSTOMUS. Quasi dicat: Quia hi novi prædicatores testamenti existunt, legibus eos servire veteribus possibile non est: vos autem congrue veteres sequentes consuetudines, Mosaica jejunia observatis; isti vero novas, ac mirabiles observationes tradituri hominibus, veteres observare non est necesse, sed esse mentibus virtuosos: aliquo vero tempore jejuniū cum ceteris virtutibus observabunt. Sed hoc jejuniū differt a jejuniō legis; quia illud erat ex necessitate, hoc ex voluntate, propter fervorem spiritus, cujus nondum sunt capaces; unde sequitur: *Et nemo mittit vinum novum in utres veteres.* BEDA (cap. 12 in Marc. prope finem). Discipulos enim veteribus comparat utribus, quos vino novo, idest spiritualibus præceptis, facilius dirumpi, quam posse continere dicit. E-runt autem utres novi cum post ascensum Domini desiderio consolationis ejus innovabuntur; et tunc novum vinum novis utribus adveniet; hoc est, Spiritus sancti fervor spiritualium corda replebit. Doctores etiam cavendum est, ne animæ in vetustate malitiæ perdurant, novorum mysteriorum secreta committat. THEOPHYLACTUS (Marc. 2, a medio). Vel aliter. Discipuli veteribus vestimentis assimilati sunt propter eorum mentis infirmitatem, quibus non erat congruum imponere statutum grave jejunii. BEDA (cap. 12 in Marc.). Neque conveniens erat novum pannum assuere, quod est aliqua particula doctrinæ, quæ ad novæ vitæ temperantiam pertinet, quæ generale docet jejuniū ab omni lætitia temporalium delectationum: quia si hoc fiat, et doctrina scinditur, et non convenit vetustati. Vestimento autem novo bona opera, quæ foris aguntur, insinuantur; vino autem novo fervor fidei, spei et caritatis, quo intus reformamur, exprimitur.

4. CHRYSOSTOMUS. Liberati a figura, et veritati uniti Christi discipuli, figurale sabbati festum non servant; unde dicitur: *Et factum est iterum, cum Dominus sabbatis ambularet per sata, et discipuli ejus ceperunt progredi et vellere spicas.* BEDA

(cap. 13 in Marc., in principio). Legimus et in sequentibus, quod erant qui veniebant, et redibant multi, et nec manducandi quidem spatium habebant; et ideo quasi homines esuriebant. CHRYSOSTOMUS. Esurientes autem escam simplicem comedebant, non ad voluptatem, sed propter naturæ necessitatem. Pharisei autem figuræ et umbræ servientes, discipulos accusabant tamquam injuste agentes; unde sequitur: *Pharisei autem dicebant ei: Ecce quid faciunt discipuli tui sabbatis quod non licet.* AUGUSTINUS de Operibus Monachorum (cap. 22, in medio). Populo siquidem Israel per legem præceptum est ut in agris suis furum nullus teneret, nisi qui secum aliquid vellet auferre: nam qui nihil aliud attigisset, quam id quod comedisset, liberum impunitumque abire sineret; unde etiam spicas vellentibus discipulis Domini, de sabbato potius quam de furto Judæi calumniati sunt. CHRYSOSTOMUS. Dominus autem David in medium introducit, cui aliquando contigit non secundum legem comedere, cum sacerdotalem tetigit cibum, ut illius exemplo accusationem discipulorum solvat; sequitur enim: *Et ait illis: Numquam legistis quid fecerit David?* THEOPHYLACTUS (Marc. 2, non remote a fine). Fugiens enim David a facie Saul ad principem sacerdotum venit, et panes propositionis comedit, et gladium abstulit Golie; quæ Domino erant oblata. Quærunt vero aliqui qualiter nunc Evangelista Abiathar principem sacerdotum nominavit, cum liber Regum hunc nominet Abimelech. BEDA (cap. 13 in Marc.). Hoc autem nihil habet dissonantiæ: ambo enim fuerunt illic, cum veniens David panes petiit, et accepit: Abimelech videlicet princeps sacerdotum, et Abiathar filius ejus. Occiso autem Abimelech a Saule, fugit Abiathar ad David, et comes factus totius exilii ejus, postea, eo regnante, summi sacerdotii et ipse gradum accepit, multoque majoris excellentiæ filius quam pater effectus est; ideo dignus fuit cuius memoriam Dominus, etiam vivente patre, quasi summi sacerdotis faceret. Sequitur: *Et dicebat eis: Sabbatum propter hominem factum est, et non homo propter sabbatum.* Major enim est cura sanitati, et vitæ hominis quam custodia sabbati adhibenda. Sic enim mandatum est sabbatum custodiri, ut tamen si ne-

cessitas esset, reus non esset qui sabbatum violasset; ideo sabbato circumcidi non est prohibitum, quia necesse erat fieri; et Machabæi necessitate instante sabbato pugnabant: unde discipulis esurientibus quod licitum non erat in lege, necessitate famis factum est licitum: sicut hodie si quis æger jejunium corruperit, nulla ratione reus tenetur. Sequitur: *Itaque Dominus est Filius hominis etiam sabbati;* quasi dicat, David rex sacerdotali cibo pastus excusabilis est; quanto magis Filius hominis, verus rex et Sacerdos, et Dominus sabbati, evulsarum sabbato spicarum noxa non tenetur? CHRYSOSTOMUS. Dominum quidem sabbati, et Filium hominis seipsum proprie vocat: quoniam quidem Dei existens. Filius, Filius hominis propter homines dignatus est dici. Legis autem latori, et domino lex non dominatur: plus enim licet regi quam legibus statuatur. Infirmis quidem datur lex, non perfectis, et operantibus supra legem. BEDA (cap. 13 in Marc.). Mystice autem discipuli per sata transeunt, cum doctores sancti quos in fide instituerant cura piæ sollicitudinis inspiciunt; quos esurire nihil melius quam salutem intelligimus hominum. Vellere autem spicas est homines a terrena intentione eruere, fricare autem manibus est exemplis virtutum a carnis concupiscentia, quasi a quibusdam folliculis, puritatem mentis exuere: grana manducare est emundatum quemque a sordibus vitiorum per ora prædicantium, Ecclesiæ membris incorporari. Et bene hoc discipuli progredientes ante faciem Domini fecisse memorantur: quia doctoris necesse est sermo præcedat, et sic cor auditoris subsequens gratia supernæ visitationis illustret. Bene sabbatis: quia et ipsi doctores in prædicando pro spe futuræ quietis laborant, et auditores suos moneant pro æterna requie insudare laboribus. THEOPHYLACTUS (Marc. 2, in fine Comment.). Vel quia cum habent in passionibus requiem, tunc aliis ad virtutem ductores fiunt, evellentis terrena. BEDA (cap. 13, in Marc., ante med.). Item per sata ambulant cum Dominic qui eloquia sacra meditari delectantur. esuriunt cum in eis panem vitæ invenire desiderant; et hoc in sabbatis, cum sopita mente a turbulentis cogitationi-

bus vacare gaudent; vellunt spicas, et contritas purgant, donec ad escam perveniant, cum testimonia Scripturarum, ad quæ legentes perveniunt, meditando assumunt, et tamdiu discutiunt donec in eis medullam dilectionis inveniunt. Verum hæc mentium refectio stultis displicet, sed a Domino approbatur.

CAPUT III.

1. Et introivit iterum in synagogam; et erat ibi homo habens manum aridam. Et observabant eum si sabbatis curaret, ut accusarent illum. Et ait homini habenti manum aridam, Surge in medium. Et dicit eis: Licet sabbatis bene facere, an male? Animam salvam facere, an perdere? At illi tacebant. Et circumspiciens eos cum ira, contristatus super cæcitate cordis eorum, dicit homini, Extende manum tuam. Et extendit, et restituta est manus illi.

2. Exeuntes autem pharissæ, statim cum herodianis consilium faciebant adversus eum, quomodo eum perderent. Jesus autem cum discipulis suis secessit ad mare: et multa turba a Galilæa, et Judæa secuta est eum, et ab Ierosolymis, et ab Idumæa, et trans Jordanem, et qui circa Tyrum et Sidonem, multitudo magna, audientes quæ faciebat, venerunt ad eum. Et dixit Jesus discipulis suis, ut in navicula sibi deservirent propter turbam, ne comprimerent eum. Multos enim sanabat, ita ut irruerent in eum, ut illum tangerent. Quotquot autem habebant plagas, et spiritus immundi, cum illum videbant, proclabant ei, et clamabant dicentes: Tu es Filius Dei. Et vehementer comminabatur eis, ne manifestarent eum.

3. Et ascendens in montem vocavit ad se quos voluit ipse, et venerunt ad eum: et fecit ut essent duodecim cum illo, et ut mitteret eos prædicare; et dedit illis potestatem curandi infirmitates, et ejiciendi dæmonia. Et imposuit Simoni nomen Petrus, et Jacobum Zebedæi, et Joannem fratrem Jacobi, et imposuit eis nomina Boanerges, quod est filii tonitru, et Andreæ, et Philippum, et Bartholomæum, et Mattheum, et Thomam, et Jacobum Alphæi, et Thadæum, et Simonem Chananæum, et Judam Scaarioth, qui tradidit illum.

4. Et veniunt in domum, et convenit iterum turba, ita ut non possent neque panem manducare; et cum audissent sui, exierunt tenere eum: dicebant enim, quoniam in furorem versus est. Et scribæ qui ab Ierosolymis descenderant, dicebant, quoniam Beelzebub habet, et quia in principe dæmoniorum ejicit dæmonia.

5. Et convocatis eis, in parabolis dicebat illis: Quomodo potest Satanæ satanam ejicere? Et si regnum in se dividatur, non potest stare regnum illud. Et si domus supra semetipsam dispartiat, non potest domus illa stare. Et si Satanæ surrexerit in semetipsum, dispartitus est, et non

poterit stare, sed finem habet. Nemo potest vasa fortis in domum ingressus diripere, nisi prius fortem alliget, et tunc domum ejus diripiet. Amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata; et blasphemie quibus blasphemaverint; qui autem blasphemaverit in Spiritum sanctum, non habet remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti: quoniam dicebant: Spiritum immundum habet.

6. Et venerunt mater ejus et fratres, et foris stantes miserunt ad eum, vocantes eum. Et sedebat circa eum turba; et dicunt ei: Ecce mater tua, et fratres tui foris querunt te. Et respondens eis, ait: Quæ est mater mea, et fratres mei? Et circumspiciens eos, qui in circuitu ejus sedebant, ait: Ecce mater mea, et fratres mei. Qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus, et soror mea, et mater mea est.

1. THEOPHYLACTUS (Marc. cap. 3, init. Comm.). Postquam Dominus Judæos, qui discipulos accusaverant, quod spicas sabbato evelebant, exemplo David confudit, nunc amplius ipsos ad veritatem reducens, miraculum in sabbato operatur, ostendens quod si operari sabbato miracula in salutem hominum pium est, non est malum in sabbato necessaria corporis operari. Dicit ergo: *Et introivit iterum in synagogam, et erat ibi homo habens manum aridam. Et observabant eum si sabbatis curaret, ut accusarent eum.* Beda (cap. 14 in Marc. circa princip.). Quia enim destructionem sabbati, quam in discipulis arguebant, probabili magister excusaverat exemplo, nunc ipsum observando calumniari volunt, ut si sabbato curet, transgressionis, si non curet, crudelitatis, aut imbecillitatis arguant.

Sequitur: *Et ait homini habenti manum aridam, Surge in medium.* CHRYSOSTOMUS. Statuit quidem illum in medio, ut terrentur aspectu, ac viso eo compatiuntur, et malitiam deponant. Beda (cap. 14 in Marc.). Et præveniens calumniam Judæorum, quam ei paraverant, arguit eos, quia legis præcepta prava tentatione violabant; unde sequitur: *Et dicit eis: Licet sabbato bene facere, an male?* Hoc autem querit quia æstimabant in sabbato etiam a bonis operibus feriandum, cum lex a malis abstinere jubeat, dicens, Levit. 23: "Omne opus servile non facietis in eo," id est peccatum: quia "qui facit peccatum, servus est peccati." Joann. 8. Idem autem est quod præmiserat, *Bene facere, an male,* et quod postea subdit

Animam salvam facere an perdere? hoc est, hominem curare, an non: non quod Deus summe bonus, auctor perditionis nobis esse possit: sed quod ejus non salvare Scripturæ consuetudine perdere dicitur. Si quem vero movet quare Dominus, cum corpus esset curaturus, de animæ salvatione interrogaverit, intelligat vel animam more Scripturarum pro homine positam, sicut dicitur Exod. 1: "Hæ sunt animæ quæ exierunt de femore Jacob:," vel quod illa miracula propter animæ salutem faciebat: vel quod ipsa manus sanatio salutem animæ significabat. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 35). Sed potest movere quomodo Matthæus dixerit, quod ipsi interrogaverint Dominum, si licet sabbato curare; cum Marcus illos potius interrogatos a Domino perhibeat: *Licet sabbato bene facere an male?* Itaque intelligendum est, quod illi prius interrogaverunt Dominum, si licet sabbato curare, deinde quod intelligens cogitationes eorum aditum accusandi quærentium, constituerit in medio illum quem fuerat sanaturus, et interrogaverit quæ Marcus et Lucas eum interrogasse commemorant; ac tunc illis tacentibus proposuisse similitudinem de ove, et conclusisse, quod liceat sabbatis bene facere.

Sequitur: *At illi tacebant.* CHRYSOSTOMUS. Sciebant enim quod eum omnino curaret. Sequitur: *Et circumspiciens eos cum ira.* Quod eos cum ira circumspicit, ac tristatur super cæcitate cordis eorum, humanitati convenit, quam pro nobis suscipere dignatus est. Verbo autem miraculum conjungit: unde sola voce homo curatur; unde sequitur: *Et extendit, et restituta est manus illi:* per hæc omnia pro discipulis respondens, simulque ostendens suam vitam existere supra legem. BEDA (cap. 14 in Marc. in princ.). Mystice autem homo qui manum habebat aridam, humanum genus indicat infecunditate boni operis arefactum, sed Domini miseratione curatum: cujus dextera, quæ in primo parente, dum vitæ arboris poma decerperet, aruerat, per Redemptoris gratiam, dum insontes manus in cruce arboris tenderet, bonorum operum succis est restituta saluti. Et bene in synagoga manus erat arida: quia ubi scientiæ donum majus est, ibi gravius est inexcusabilis noxæ pericu-

lum. HIERONYMUS (Marc. 3, in princ. Comment.). Vel significat avaros, qui valentes dare, volunt accipere, prædari, et non largiri; quibus dicitur ut extendant manus suas; id est: "qui furabatur jam non furetur, magis autem laborem operans manu sua quod bonum est, ut habeat unde communicet indigentibus:," Ephes. 4. THEOPHYLACTUS (cap. 3 in Marc. paulo ad princ.). Vel aridam dexteram habet manum quisquis non operatur quæ sunt dexterae partis: ex quo enim manus nostra constituitur in operibus prohibitis, ex tunc arescit in operatione boni. Iterum vero restaurabitur quando in virtute stabit; unde Christus dicit: *Surge*, scilicet a peccatis, *et sta in medio:* et neque ad diminutum, neque ad superabundantiam se extendit.

2. BEDA (cap. 15 in Marc. circa princ.). Pharisei reputantes in crimen quod ad verbum Domini salvam qui languebat extendit dexteram, de voce Salvatoris fecerunt consilium; unde dicitur: *Exeuntes autem Pharisei, statim cum herodianis consilium faciebant adversus eum, quomodo eum perderent:* quasi non ipsorum quisque majora sabbatis ageret, cibos portando, porrigendo calicem, et cætera quæ victui sunt necessaria exequendo. Neque enim ille qui dixit, et facta sunt, sabbato laborasse poterat convinci. THEOPHYLACTUS (Marc. 3, super *Egressi Pharisei cum herodianis*). Herodiani autem dicuntur milites Herodis regis. Hæresis namque quedam nova surrexerat, quæ Herodem Christum esse dicebat. Prophetia enim Jacob innuebat, quod quando deficerent Principes de Juda, tunc Christus veniret; et quia Herodis tempore nullus supererat Judaicorum Principum, sed ipse solus regnabat alienigena existens: quidam ipsum esse Christum putaverunt, et hæresim constituerunt. Isti ergo cum Phariseis Christum interficere conabantur. BEDA (cap. 15 in Marc. in princ.). Vel herodianos Herodis tetrarchæ ministros dicit, qui propter inimicitias quas eorum dominus adversus Joannem habebat, etiam Salvatorem, quem Joannes prædicabat, insidiis persequabantur, et odiis. Sequitur: *Jesus autem cum discipulis suis secessit ad mare;* quasi homo fugiens persequentium insidias: quia neque adhuc venerat hora passionis ejus, neque extra Jerusalem fuit locus passionis; ubi et

exemplum dedit suis, si in una civitate persecutionem paterentur, in alteram fugiendi. THEOPHYLACTUS (Marc. 3, super *Jussit discipulis ut appellerent in naviculam*). Simul etiam secedit, ut plurimis beneficiat ab ingratis recedens; etenim multi secuti sunt eum, et sanavit eos; sequitur enim: *Et multa turba a Galilæa et Judæa secuta est eum*. Tyrii et Sidonii, alienigenæ existentes, utilitatem a Christo accipiunt; propinquum vero ejus, Judæi scilicet, ipsum persequabantur; et sic nulla est propinquitatis utilitas, nisi similitudo bonitatis existat. BEDA (cap. 15, inter princ. et med.). Illi enim videntes opera virtutum ejus, et verba doctrinæ audientes, eum persequabantur; isti autem opinione tantum ducti virtutum ejus, congesto agmine permaximo veniunt ad audiendum eum, opemque salutis flagitandam; unde sequitur: *Et dixit discipulis suis ut in navicula sibi deservirent*. THEOPHYLACTUS (ubi supra). Vide autem occultatam gloriam ejus: etenim ne læderet eum turba, petit naviculam, ut intrans in eam conservetur illæsus. Sequitur: *Quotquot autem habebant plagas, et spiritus immundi, cum illum videbant, procidebant ei*. Plagas autem dicit infirmitates; ipse namque Deus nos vulnerat, ut filios pater. BEDA (cap. 15 in Marc., a medi.). Procidebant ergo utrique Domino, et qui habebant plagas infirmitatum corporalium, et qui a spiritibus vexabantur immundis; sed infirmi simplici intentione obtinendæ salutis, dæmoniaci autem vel potius in eis habitantes dæmones, vi divini timoris coacti, non solum ad procidendum ei; verum etiam ad confitendum ejus majestatem compulsi; unde sequitur: *Et clamabant dicentes, Tu es Filius Dei*. Ubi miranda est Arianorum cæcitas, qui post resurrectionis gloriam Filium Dei negant, quem dæmones adhuc mortali carne indutum Filium Dei profitentur. Sequitur: *Et vehementer comminabatur eis, ne manifestarent eum*. "Peccatori enim dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas? ". Psalm. 49. Prohibetur ergo Dominum prædicare peccator, ne quis dum prædicantem audit, sequatur errantem: improbus enim magister est diabolus, qui falsa veris sæpe permiscet, ut specie veritatis testimonium fraudis obtegit. Ceterum non solum dæmones, sed et a Christo sanati, et Apostoli ante

passionem præcipiuntur reticere de illo: ne, divina majestate prædicata, passionis dispensatio differretur. Juxta allegoriam vero in hoc quod Dominus egressus de synagoga secessit ad mare, Gentium salvationem præfiguravit, ad quas venire per fidem, relicta ob perfidiam Judæa, dignatus est. Recte enim diversis errorum anfractibus jactatæ nationes instabilitati pelagi comparantur. Multa autem turba a diversis provinciis secuta est eum; quia prædicantibus Apostolis, multas nationes ad se venientes benigne suscepit. Navicula vero Domino in mari deserviens Ecclesia est de Gentibus congregata. Propter turbam autem, ne se comprimat, naviculam ascendit; quia turbidas carnalium mentes fugiens, ad eos qui gloriam sæculi spernunt, venire, et mansionem facere gaudet. Distat autem inter comprimere Dominum et tangere: comprimunt enim cum carnalibus cogitationibus aut factis pacem turbant, in qua veritas manet; tangit vero qui per fidem et dilectionem eum suscepit corde: unde qui eum tetigerunt, salvati esse perhibentur. THEOPHYLACTUS (Marc. 9, super *Egressi Pharisei una cum herodianis*). Moraliter autem herodiani, idest carnales, Christum interficere volunt: Herodes enim pelliceus interpretatur. Qui vero de patria sua egrediuntur, idest a carnali habitudine, hi sequuntur Christum, et eorum plagæ curantur, idest peccata, quæ conscientiam vulnerant. Jesus autem in nobis est ratio quæ præcipit ut navicula nostra, idest corpus ei deserviat, ne rationem turbationes opprimant rerum.

3. BEDA (cap. 16 in Marc.). Postquam nefandos spiritus se prædicare prohibuit, elegit sanctos, qui et imundos spiritus ejicerent et Evangelium prædicarent; unde dicitur: *Et ascendens in montem vocavit ad se quos voluit ipse*. THEOPHYLACTUS (cap. 3 in med. Comment.). Lucas autem dicit, quod ascendit ad orandum: post miraculorum enim ostensionem orat, docens nos quod oportet gratias agere cum consequimur aliquid boni, et hoc divinæ virtuti appropriare. CHRYSOSTOMUS. Prælatos etiam Ecclesiæ instruit in orationibus pernoctare antequam ordinationem faciant, ut eorum officium non frustretur. Cum ergo, secundum Lucam, dies factus esset, vocavit quos voluit: erant enim plures qui

cum sequēbantur. BEDA (cap. 16, non remote a princ.). Non enim illorum electionis ac studii, sed divinæ erat dignationis et gratiæ ut in Apostolatam vocarentur. Mons etiam ille in quo Apostolos Dominus elegit, altitudinem designat justitiæ in qua erant instituendi, et quam erant hominibus prædicaturi. HIERONYMUS (super *Et ascendens in montem*). Vel Christus spiritualiter mons est, ex quo aquæ vivæ fluunt, lac in parvulorum salutem præparatur, pinguedo spiritualis agnoscitur, et quicquid summe bonum creditur, in montis istius est gratia constitutum. In montem ergo vocantur excelsi meritis et verbis, ut locus congruat meritis altis. Sequitur: *Et venerunt ad eum; et fecit ut essent duodecim cum illo, et ut mitteret eos prædicare*. Speciem enim Jacob dilexit Dominus, ut sint ipsi super thronos duodecim, judicantes duodecim tribus Israel, qui etiam trini et quaterni circa tabernaculum Domini excubant, et sancta Domini verba humeris operum portant. BEDA (cap. 16 in Marc.). In hoc enim sacramento quondam filii Israel circa tabernaculum castrametabantur, ut ex omni parte per quadrum ternæ tribus manerent. Ter autem quatuor duodecim faciunt, et ter quaterni ad prædicandum sunt missi Apostoli; ut per universas quadrati orbis plagas baptizarent gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Sequitur: *Et dedit illis potestatem curandi infirmitates et ejiciendi demonia*; ut scilicet promissorum celestium magnitudini attestaretur magnitudo factorum, et nova facerent qui nova prædicarent. THEOPHYLACTUS (cap. 3 a med. Comment.). Numerat autem Apostolorum nomina, ut propter falsos Apostolos evitandos sint noti et veri; et ideo sequitur: *Et imposuit Simoni nomen Petrus*. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 17). Nullus autem putet nunc accepisse Simonem nomen ut Petrus vocaretur, ne sit contrarium Joanni, qui longe ante dictum esse illi commemorat, cap. 1: "Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus." Marcus autem recapitulando hoc commemoravit: cum enim vellet nomina duodecim Apostolorum enumerare, et necesse haberet Petrum dicere, breviter insinuare voluit, quod non hoc antea vocaretur, sed hoc ei Dominus nomen imposuerit. BEDA

(cap. 16 in Marc., super *Et imposuit Simoni nomen*). Ideo autem Dominus voluit eum prius aliter vocari, ut ex ipsa commutatione nominis sacramentum commendaretur. Idem est ergo græce, sive latine Petrus quod syriace Cephas: et in utraque lingua nomen a petra derivatum est, nec dubium quin illa de qua Paulus ait, 1 Cor. 1: "Petra autem erat Christus:," nam sicut lux vera erat Christus, et donavit Apostolis ut lux mundi vocentur; sic et Simoni, qui credebatur in Petram, Christus Petræ largitus est nomen. HIERONYMUS (ubi supra). De obedientia autem, quam Simon significat, ascenditur ad agnitionem, quam significat Petrus.

Sequitur: *Et Jacobum Zebedæi et Joannem fratrem Jacobi*. BEDA. Subauditur a superioribus, vocavit ad se ascendens in montem. HIERONYMUS (ubi supra). Jacobum, scilicet qui supplantata habet tota desideria carnis, et Joannem, qui gratia accepit quod alii per laborem tenent.

Sequitur: *Et imposuit eis nomina Boanerges*. CHRYSOSTOMUS. Filios quidem Zebedæi sic nominat propter hoc quod magna et clara divinitatis edicta debabant orbi terræ diffundere. HIERONYMUS (ubi supra). Vel per hoc trium superiorum sublime ostenditur meritum, qui in monte merentur audire tonitruum Patris per nubem de Filio tonantis, Matth. 17: "Hic est Filius meus dilectus:," et ut ipsi per nubem carnis, et ignem verbi, quasi fulgura in pluviam, in terris spargerent: quoniam Dominus fulgura in pluviam fecit, ut extinguat misericordia quod judicium urit. Sequitur, *Et Andream*, qui viriliter vim facit perditioni, ut et responsum mortis in se semper habeat, et anima ejus sit semper in manibus suis. BEDA (cap. 16 in Marc., ante med. Comm.). Andreas enim græcum nomen est, et interpretatur virilis, ab ἄνδρας, Andros, quod est vir: quia viriliter Domino adhæsit.

Sequitur: *Et Philippum*. HIERONYMUS. Qui est os lampadis, qui illuminare potest ore quod corde concepit, cui dedit Dominus apertionem oris illuminantis. Scimus hunc modum locutionis proprium esse divinarum Scripturarum, quod Hebræa nomina ad aliquod mysterium significationis sunt posita. Se-

quitur: *Et Bartholomæum*, qui est filius suspendentis aquas, illius scilicet qui dixit, Isai. 5: " Et mandabo nubibus meis ne pluant super eam imbrem. " Nomen vero filii Dei per pacem et dilectionem acquiritur inimici: " Beati enim pacifici, quoniam filii Dei sunt: ", et: " Diligite inimicos vestros, ut filii Dei sitis: ", Matth. 5. Sequitur, *Et Matthæum*, qui est donatus, cui donatur a Domino ut non solum remissionem peccatorum adipiscatur, sed numero ascribatur Apostolorum. *Et Thomam*, qui est abyssus: multa enim profunda scientes Dei numine proferunt. Sequitur, *Et Jacobum Alphæi*, idest docti, vel millesimi, cujus a latere cadent mille. Hic alter Jacobus est, cui collectatio non est adversus carnem et sanguinem, sed adversus spirituales nequitias. Sequitur, *Et Thadæum*: is est corculus, idest cordis cultor, qui conservat cor suum omni custodia. BEDA (cap. 16 in Marc. a med. Comment.). Thadæus autem ipse est quem Lucas in Evangelio et in Actibus Apostolorum Judam Jacobi nominat: erat enim frater Jacobi fratris Domini, ut ipse in Epistola sua scripsit. Sequitur, *Et Simonem Chananæum*, et *Judam Scarioth*, qui tradidit illum. Hæc cum additamento posuit, ad distinctionem Simonis Petri et Judæ Jacobi. Simon autem Chananæus dicitur ab Chana vico Galilææ; Judas autem Scarioth a vico in quo ortus est, aut ex tribu Isa-char dicitur. THEOPHYLACTUS (Marc. 3, a medio Com.). Sed cur inter Apostolos computatur? Ut discamus quod Deus non repellit aliquem propter futuram malitiam, sed propter præsentem virtutem dignum facit haberi. HIERONYMUS (a med. Comment.). Simon autem ponens tristitiam interpretatur: " Beati namque qui lugent nunc, quoniam ipsi consolabuntur: ", Matth. 5. Chananæus autem, idest zelotes dicitur, quem zelus domus Dei comedit. Judas autem Scarioth est qui non delet peccatum suum per penitentiam: Judas enim confitens, vel gloriosus interpretatur: Scarioth autem memoria mortis. Sunt autem confessores multi in Ecclesia superbi et gloriosi, ut Simon magus et Arius et ceteri hæretici; quorum memoria mortalis idest in Ecclesia celebratur, ut evitentur.

4. BEDA (cap. 16 in Marc.). Electos in

monte Apostolos Dominus ad domum reducit, quasi eos admonens ut post acceptum Apostolatus gradum ad conscientiam suam redeant; unde dicitur: *Et veniunt in domum, et convenit iterum turba, ita ut non possent neque panem manducare.* CHRYSOSTOMUS. Ingratæ quidem erant principum multitudines, quos impedit a cognitione elatio; grata vero populi multitudo venit ad Jesum. BEDA (cap. 16, super illud: *Et convenit multitudo*). Quam beata vero frequentia turbæ confluentis, cui tantum fuit curæ ad obtinendam salutem, ut auctori salutis cum his qui secum erant nec vescendi quidem hora libera maneret; sed quem turba frequentat externa, hunc propinquorum æstimatio parvipendit; sequitur enim: *Et cum audissent sui, exierunt tenere eum.* Quia enim altitudinem sapientiæ quam audiebant, capere non poterant, quasi in alieno eum sensu locutum esse credebant; unde sequitur: *Dicebant enim, quoniam in furorem versus est.* THEOPHYLACTUS (Marc. 3, super *Dicebant quia in furorem versus est*). Idest, dæmonium habet, et furit: et ideo eum tenere volebant, ut incarcerationem tamquam dæmoniacum. Et quidem sui hoc volebant, idest propinqui, forte compatriotæ ejus, vel fratres ejus. Stulta autem fuit insania, quod tantorum miraculorum divinæ sapientiæ factorem in furiam verti concipiunt. BEDA (cap. 16 in Marc. ib.). Multum autem distat inter eos qui verbum Dei pro mentis tarditate non intelligunt, quales fuerunt de quibus dictum est, et eos qui hoc quod intelligunt, de industria blasphemant, de quibus subditur: *Et scribæ qui ab Jerosolymis descendunt dicebant quoniam Beelzebub habet.* Quæ enim negare nequiverant, sinistra interpretatione pervertere laborant; quasi non deitatis opera essent, sed immun- dissimi spiritus, idest Beelzebub, qui Deus erat Accaron. Nam Beel quidem ipse est vir, Zebub autem musca vocatur; Beelzebub ergo, idest vir muscarum interpretatur, ob sordes immolatiitii cruoris, ex cujus spurcissimo ritu principem dæmoniorum eum nominabant, cum subdunt: *Et quia in principe dæmoniorum ejicit dæmonia.* HIERONYMUS (Marc. 3, super *Et veniunt ad domum*). Mystice autem domus ad quam veniunt primitiva est Ecclesia; turbæ quæ impediunt panem manducari, peccata et

vitia sunt, quia "qui manducat indigne, iudicium sibi manducat et bibit: "1 Cor. 11. BEDA (cap. 16 in Marc., non remote a fine). Scribæ etiam ab Jerosolymis descendentes blasphemant; turba vero ab Jerosolymis veniens secuta est Dominum, et ab aliis regionibus Judæorum sive gentium: quia sic erat passionis tempus futurum, ut turba illum populi Judæorum cum palmis ac laudibus Jerosolymam perduceret, Gentiles videre desiderarent; sed Scribæ et Pharisei de ejus morte tractarent.

5. CHRYSOSTOMUS (hom. 42 in Matthæum et hom. 29 in opere imperfecto). Posita blasphemia scribarum, Dominus ostendit impossibile fore quod dicebant, suam probationem exemplo confirmans; unde dicit: *Et convocatis eis, in parabolis dicebat illis: Quomodo potest satanas satanam ejicere?* quasi diceret: Regnum contra se intestino bello divisum necesse est desolari: quod et in domo et in civitate videtur. Quocirca etsi satanæ regnum in seipsum divisum est, ita quod satanas ab hominibus repellat satanam, desolatio regni dæmonum appropinquavit; regnum autem eorum est in hoc quod homines subditos teneant. Si igitur ab hominibus pelluntur, hoc non est aliud quam regnum eorum dissolvi. Si autem adhuc in hominibus tenent potestatem, manifestum est quod regnum maligni adhuc stat, et non est contra seipsum divisum. GLOSSA. Et quia jam ostendit exemplo quod dæmon dæmonem non expellit, ostendit quomodo posset expelli, dicens: *Nemo potest vasa fortis in domum ingressus diripere, etc.* THEOPHYLACTUS (Marc. 3, super *Cum fortis armatus*). Exemplum tale est. Fortis est dæmon, vasa ejus sunt homines in quibus recipitur: nisi ergo quis prius vincat dæmonem et alliget, quomodo vasa ejus, idest dæmoniacos, ab eo diripiet? Sic et ego, qui diripio vasa ejus, idest libero homines a dæmoniaca passione, prius alligo dæmones, supero eos, et inimicos eorum sum. Quomodo ergo dicitis, quod Beelzebub habeo, et dæmon amicus existens dæmonia ejicio? BEDA (cap. 17, prope princ.). Alligavit etiam Dominus fortem, idest diabolum, hoc est ab electorum seductione compescuit, et ingressus in domum, idest in mundum, domum ejus et vasa, idest homines, diripuit:

quia ereptos a diaboli laqueis, Ecclesiæ suæ adunavit. Vel domum ejus diripuit, quia omnes mundi partes, quibus olim hostis dominabatur antiquus, Apostolis, eorumque successoribus distribuit, ut populos ad viam vitæ converterent. Ostendit autem Dominus quod grande scelus committerent qui hoc quod Dei esse cognoverant, diaboli esse clamabant, cum subdit: *Amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata, et blasphemiae quibus blasphema-verint.* Omnia quidem peccata et blasphemiae non passim dimittuntur omnibus hominibus, sed his qui dignam pro erroribus suis in hac vita poenitentiam egerint: et sic neque ullum habet locum vel Novatus, qui poenitentibus, qui in martyrio lapsi sunt, veniam neget esse tribuendam; vel Origenes, qui asserit post iudicium universale, transactis licet sæculorum voluminibus, cunctos peccatores veniam peccatorum esse consecuturos; cujus errorem sequentia Domini verba redarguunt, cum subditur: *Qui autem blasphemaverit in Spiritum sanctum, non habet remissionem in æternum.* CHRYSOSTOMUS (hom. 42 in Matth. a med.). Et quidem blasphemiam quæ circa eum erat, excusationem habere dicit, quia tunc videbatur homo despectus, et infimi generis; sed injuria Dei remissionem non habet. Blasphemia autem in Spiritum sanctum contra Deum fit. Est enim Spiritus sancti operatio regnum Dei, et propter hoc irremissibilem dicit esse Spiritus sancti blasphemiam. Pro eo autem quod hic subditur, *Sed erit reus æterni delicti*, alius Evangelista dicit (Matth. 12): "Neque in hoc sæculo, neque in futuro: „ per quod intelligitur iudicium quod est secundum legem et futurum. Cum enim lex maledicentem Deum occidi jubeat, in hoc legis secundæ excusationem non habet: omnis autem qui baptizatur, extra hoc sæculum fit. Latebat autem Judæos remissio quæ fit per baptismum. Qui ergo miracula et dæmonum ejectionem, quæ solum sunt propria Spiritus sancti, dæmoni appropriat, nulla excusatio sibi de blasphemia relinquetur. Sed neque blasphemia talis, cum sit contra Spiritum sanctum, remitti videtur; unde exponens subdit: *Quoniam dicebant: Spiritum habet immundum.* THEOPHYLACTUS (Marc. 3, ad finem Comment.). Est au-

tem intelligendum, quod veniam non consequentur, nisi poeniteant. Cum vero in carne Christi scandalizabantur, etiam si non poeniterent, aliquid excusationis habebant et remissionis aliquid consequerentur. Hieronymus. Vel hoc dicit, quia non merebitur poenitentiam agere ut recipiatur qui Christum intelligens, principem dæmoniorum esse dicebat. BEDA (cap. 17 in Marc.). Neque tamen hi qui Spiritum sanctum non esse Deum credunt, irremissibilis blasphemiae crimine tenentur: quia non invidentia diabólica, sed humana ignorantia ducti hoc faciunt, Augustinus de Verbis Domini. Vel ipsa impoenitentia est blasphemia Spiritus sancti, quæ non remittitur. Contra enim Spiritum sanctum, quo peccata dimittuntur, verbum dicit, sive cogitatione, sive lingua, qui sibi cor impoentis thesaurizat. Subjungit autem: *Quoniam dicebant: Spiritum immundum habet*: ut ostenderet hinc fuisse exortam causam ut hoc diceret, eo quod dicerent eum in Beelzebub dæmonem expellere; non quia esset blasphemia quæ non remittitur, cum et hæc remittatur, si recta poenitentia consequatur; sed hinc causa extitit ut a Domino illa sententia proferretur, facta mentione spiritus immundi, quem adversus se ipsum divisum Dominus ostendit propter Spiritum sanctum, qui etiam quos colligit efficit indivisos, peccata, quæ adversus se divisa sunt, dimittendo; cui dono remissionis non resistit nisi qui duritiam cordis impoentis habuerit. Nam alio loco dixerunt Judæi de Domino, quod dæmonium haberet; nec tamen ibi aliquid dixit de blasphemia Spiritus sancti: quoniam non ita objecerunt spiritum immundum ut in se divisus ex ore eorum posset ostendi, sicut Beelzebub, a quo dæmones ejici posse dixerunt.

6. THEOPHYLACTUS (Marc. 3, non procul a fine Comment.). Quia propinqui Domini venerant tenere eum tamquam in furiam versum, mater ejus amoris compassione detenta, venit ad ipsum; unde dicitur: *Et venerunt mater ejus, et fratres, et foris stantes miserunt ad eum vocantes eum*. CHRYSOSTOMUS. Ex hoc autem manifestum fit quod non semper cum eo erant fratres ejus et mater: quia vero dilectus erat, ad eum propter reverentiam et affectum veniunt, de foris expectantes;

unde sequitur: *Et sedebat circa eum turba; et dicunt ei: Ecce mater tua, et fratres tui foris querunt te*. BEDA (cap. 17, inter med. et finem). Fratres Domini non filii semper Virginis Mariæ, juxta Helvidium, nec filii Joseph ex alia uxore, juxta quosdam, putandi sunt; sed ejus potius intelligendi sunt esse cognati. CHRYSOSTOMUS. Alter autem Evangelista dicit (Joan. 7), quod "fratres ejus nondum credebant in eum: „ cui convenit quod hic dicitur, quod eum quærebant de foris expectantes; et secundum eandem intentionem Dominus eorum non sicut propinquorum meminit; unde sequitur: *Et respondens eis ait: Quæ est mater mea, et fratres mei?* Hoc autem non dixit, matrem et fratres omnino reprobando, sed ostendens quod super omnem cognitionem temporalem oportet propriam animam præhonorare: unde convenienter hoc dicitur his qui vocabant ad propinquorum colloquutionem, quasi ad aliquid utilius quam sit doctrina salutis. BEDA (cap. 17 in Marc., inter med. et finem). Rogatus ergo officio verbi, dissimulat egredi, non maternæ refutans obsequium pietatis; sed paternis se mysteriis amplius quam maternis debere monstrat affectibus. Nec injuriose fratres contemnit, sed opus spirituale carnis cognationi preferens, religiosiorem cordium copulam docet esse quam corporum; unde sequitur: *Et circumspiciens eos qui in circuitu ejus sedebant, ait: Ecce mater mea, et fratres mei*. CHRYSOSTOMUS. In quo Dominus ostendit quod oportet eos qui fidei sunt propinqui, præ omnibus consanguineis honorare. Jesu quidem aliquis mater efficitur prædicando: quasi enim parit Dominum quem cordi audientis infuderit. Hieronymus (in fine Comm. in 3 capit. Marc.). Sciamus autem nos esse fratres ejus et sorores, si voluntatem Patris impleverimus, ut coheredes simus ejus; unde sequitur: *Qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus, et soror mea, et mater mea est*. THEOPHYLACTUS (in fine Comment., in 3 cap. Marc.). Non ergo negans matrem hoc dixit, sed ostendens quod non solum digna est honore propter hoc quod genuit Christum, sed propter omnem aliam virtutem. BEDA (cap. 17 in Marc. non remote a fine). Mystice autem mater, et fratres Jesu sunt synagoga, ex cujus carne est editus, et

populus Judæorum, qui, Salvatore intus docente, venientes intrare nequeunt, cum spiritualiter intelligere dicta nequeunt. Præoccupans autem turba ingreditur, quia differente Judæa, gentilitas fluxit ad Christum: foris enim stantes volunt Dominum videre cognati ipsius, cum Judæi se ad custodiam litteræ foris fixerunt, et Christum potius ad carnalia docenda cogunt exire, quam se ad discenda spiritualia consentiunt ingredi. Si ergo foris stantes nec ipsi agnoscuntur parentes, quemadmodum nos agnoscemur, si foris stemus? Intus enim est verbum, intus est lumen.

CAPUT IV.

1. Et iterum cœpit docere ad mare; et congregata est ad eum turba multa, ita ut in navim ascendens sederet in mari: et omnis turba circa mare super terram erat: et dicebat eos in parabolis multa, et dicebat illis in doctrina sua: Audite: Ecce exiit seminans ad seminandum: et dum seminat, aliud cecidit circa viam, et venerunt volucres cæli, et comederunt illud: aliud vero cecidit super petrosa, ubi non habuit terram multam; et statim exortum est, quoniam non habebat altitudinem terræ; et quando exortus est sol, exarsit, et eo quod non habebat radicem, exaruit: et aliud cecidit in spinas, et ascenderunt spinæ, et suffocaverunt illud, et fructum non dedit: et aliud cecidit in terram bonam, et dabat fructum ascendentem, et crescentem, et afferbat unum tricesimum, et unum sexagesimum, et unum centesimum. Et dicebat: Qui habet aures audiendi, audiat. Et cum esset singularis, interrogaverunt eum hi qui cum eo erant duodecim, parabolam. Et dicebat eis: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, illis autem qui foris sunt, in parabolis omnia fiunt: ut videntes videant, et non videant; et audientes audiant, et non intelligent, ne quando convertantur, et dimittantur eis peccata. Et ait illis: Nescitis parabolam hanc? Et quomodo omnes parabolæ cognoscetis? Qui seminat, verbum seminat. Hi autem sunt qui circa viam ubi seminatur verbum, et cum audierint, confestim venit satanas, et auferit verbum quod seminatum est in cordibus eorum: et hi sunt similes qui super petrosa seminantur, qui cum audierint verbum, statim cum gaudio accipiunt illud, et non habent radicem in se, sed temporales sunt, deinde orta tribulatione, et persecutione propter verbum, confestim scandalizantur; et alii sunt qui in spinis seminantur; hi sunt qui verbum audiunt, et ærumnæ sæculi, et deceptio divitiarum, et circa reliqua concupiscentiæ introeuntes, suffocant verbum, et sine fructu efficiunt: et hi sunt qui super terram bonam seminati sunt qui audiunt verbum, et suscipiunt, et fructificant, unum tricesimum, et unum sexagesimum, et unum centesimum.

2. Et dicebat illis: Numquid venit lucerna, ut sub modio ponatur, aut sub lecto? Nonne ut super candelabrum ponatur? Non est enim aliquid absconditum quod non manifestetur, nec factum est occultum quod non veniat in palam. Si quis habet aures audiendi, audiat. Et dicebat illis: Videte quid audiatis. In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Qui enim habet, dabitur illi: et qui non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo.

3. Et dicebat: Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo jactet semen in terram, et dormiat, et exurgat nocte, et die, et semen germinet, et crescat dum nescit ille. Ultro enim terra fructificat primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica. Et cum ex se produxerit fructus, statim mittit falcem, quoniam adest messis.

4. Et dicebat: Cui assimilabimus regnum Dei, aut cui parabolæ comparabimus illud? Sicut granum sinapis, quod cum seminatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus quæ sunt in terra, et cum natum fuerit, ascendit in arborem, et fit majus omnibus oleibuscum, et facit ramos magnos, ita ut possint sub umbra ejus aves celi habitare. Et talibus multis parabolis loquebatur eis verbum, prout poterant audire, sine parabola autem non loquebatur eis. Seorsum autem discipulis suis disserabat omnia.

5. Et ait illis in illa die, cum sero esset factum: Transeamus contra. Et dimittentes turbam, assumunt eum, ita ut erat in navi, et aliæ naves erant cum illo. Et facta est procella magna venti, et fluctus mittebat in navim, ita ut impleteretur navis. Et erat ipse in puppi super cervicali dormiens; et excitant eum, et dicunt illi: Magister, non ad te pertinet quia perimus? Et exurgens comminatus est vento, et dixit mari: Tace, obmutescere. Et cessavit ventus. Et facta est tranquillitas magna. Et ait illis: Quid timidi estis? Necdum habetis fidem? Et timuerunt timore magno, et dicebant ad alterutrum: Quis, putas, est iste, quia mare, et venti obediunt ei?

1. THEOPHYLACTUS (in princ. Comm. ad 4 cap. Marc.). Licet matrem Dominus superius negligere videretur, tamen reveretur eam: propterea namque egreditur circa mare; unde dicitur: *Et iterum cœpit Jesus docere ad mare.* BEDA (cap. 18 in Marc. in princip.). Si enim Evangelium Matthæi inspicimus, patet hanc doctrinam Domini ad mare eadem die qua superiorem in domo celebratum esse sermonem: terminato enim primo sermone continuo subjunxit Matthæus, cap. 13, dicens: "In illo die exiens de domo sedebat ad mare." HIERONYMUS (Marc. 4, in princ. Comment.). Cœpit autem docere ad mare, ut locus docendi indicet auditores amarus fuisse et instabiles. BEDA (cap. 18, ubi supra). Relicta etiam domo cœpit docere ad mare

quia relicta synagoga. ad colligendam per Apostolos populi gentilis multitudinem venit; unde sequitur: *Et congregata est ad eum turba multa, ita ut in navim ascendens sederet in mari.* CHRYSOSTOMUS. Quod non sine causa factum oportet intelligi; sed ut post se neminem dimitteret, sed omnes auditores ante faciem haberet. BEDA (ubi supra, a med. Comment.). Præfigurabat autem hæc navis Ecclesiam in medio nationum ædificandam, in qua Dominus dilectam sibi consecrat mansionem.

Sequitur: *Et dicebat illis in parabolis multa.* HIERONYMUS (par. a princ. Comm. in cap. 4). Parabola est rerum natura discrepantium sub aliqua similitudine facta comparatio: παραβολή, paravoli, enim græco vocabulo dicitur similitudo, quando illud quod intelligi volumus, per comparationes aliquas indicamus. Sic enim ferreum quempiam dicimus, quando durum ac fortem desideramus intelligi: cum velocem, ventis, aut avibus comparamus. Loquitur autem turbis in parabolis more providentiæ suæ, ut qui cælestia capere non poterant, per similitudinem terrenam audita percipere potuissent. CHRYSOSTOMUS (homilia 45 in Matth. ante medium). Erigit enim per parabolas audientium mentem, ut manifestiorem sermonem faceret, res visui ostendens. THEOPHYLACTUS (Marc. 4, non remote a princ.). Et ut attentiores faceret auditores, primam parabolam proponit de semine, quod est verbum Dei; unde sequitur: *Et dicebat illis in doctrina sua; non Moysi, non Prophetarum, quia suum prædicat Evangelium: Exiit seminans ad seminandum.* Seminans autem Christus est. CHRYSOSTOMUS (hom. 45, in Matth.). Non autem loco exivit qui præsens existit omnibus, et implet; sed habitu, et dispensatione, qua nobis factus est propinquior per carnis amictum. Quia enim non valebamus ire ad eum, peccatis impudentibus iter nostrum, ipse exiit ad nos. Exiit autem prædicans pietatis seminare sermonem, quem copiose loquebatur. Non autem inculcat sermonem eundem in eo quod dicit: *Exiit seminans ad seminandum:* exit enim aliquando seminans, aut ut faciat novale, aut herbas malas evellat, aut aliquod aliud operetur. Iste autem exiit ad seminandum. BEDA (cap. 19 in Marc. non

remote a princ.). Vel exiit ad seminandum, cum post vocatam ad fidem suam partem synagogæ electam, ad vocationem quoque Gentium gratiæ suæ dona diffudit. CHRYSOSTOMUS (hom. 45 in Matth. parum ante med.). Sicut autem seminans non discernit terram subjectam, sed simpliciter, et absque discretionem semen mittit; sic et ipse omnes alloquitur; et ad hoc significandum subdit: *Et dum seminans, aliud cecidit circa viam.* THEOPHYLACTUS (Marc. 4, super *Et dum seminans*). Vide quia non dixit, quod projecit illud in viam, sed quia cecidit: qui enim seminans, quantum in se est, in terram bonam projicit; sed illa, si sit mala, corrumpit verbum. Via autem Christus est; infideles autem sunt circa viam, idest extra Christum. BEDA (c. 19 in Marc. non procul a princ.). Vel via est mens sedulo malarum cogitationum motu trita, ne verbi semen in ea germinare sufficiat. Et ideo quidquid boni seminis vicinia talis viæ contigerit, perit, et a dæmonibus rapitur; unde sequitur: *Et venerunt volucres cæli, et comederunt illud.* Recte autem dæmones volucres cæli dicuntur, sive quia cælestis spiritualisque sunt naturæ, sive quia in aere habitant. Vel qui sunt circa viam, sunt negligentes et desides. Sequitur: *Aliud vero cecidit super petrosa.* Petram dicit duritiam protervæ mentis, terram levitatem animæ obediens, solem fervorem persecutionis sævientis. Altitudo ergo terræ, quæ semen Dei debuerat accipere, probitas est animi disciplinis cælestibus exercitati, atque ad obediendum divinis eloquiis regulariter instituti. Petrosa autem loca, quæ vim radicis suscipiendæ non habent, illa sunt præcordia quæ dulcedine tantum auditi sermonis, ac promissis cælestibus ad horam delectantur; sed in tempore temptationis recedunt, quia parum est in eis salutaris desiderii, quod semen vitæ concipiat. THEOPHYLACTUS (Marc. 4, super illud *Aliud cecidit*). Vel petrosa sunt qui modicum adhærentes petræ, idest Christo, inquantum ad tempus verbum recipiunt, postmodum abiciunt recedentes. Sequitur: *Et aliud cecidit inter spinas:* per quod significantur animæ multa curantes: spinæ enim curæ sunt. CHRYSOSTOMUS (homil. 45 in Matth. a med.). Ulterius vero ponit terram bonam, dicens: *Et aliud cecidit in terram*

bonam. Secundum enim conditionem terræ est differentia fructuum. Multa est autem dilectio seminantis ad homines: quoniam et primos commendat, et secundos non rejicit, et tertiis tribuit locum. THEOPHYLACTUS (hoc loco). Vide etiam quomodo mali sunt plurimi et pauci qui salvantur; quarta enim pars seminis invenitur salvata. CHRYSOSTOMUS (ubi supra). Non tamen major pars seminis occasione amittitur seminantis, sed terræ recipientis, idest animæ audientis. Et quidem materialis agricola hoc modo seminando congrue incusaretur: non enim ignorat lapidem, aut viam, aut terram spinosam, terram pinguem non fieri; in rationalibus vero non est sic: petram enim possibile est fieri terram pinguem, et viam non conculcari, et destrui spinas; quod si fieri non posset, non ibi seminasset. Per hoc ergo nobis tribuit pœnitentiæ spem. Sequitur: *Et dicebat: Qui habet aures audiendi, audiat.* Hieronymus (cap. 4, super *Qui habet aures*). Quoties hæc admonitio in Evangelio, aut in Apocalypsi Joannis interponitur, mysticum hoc quod dicitur, atque ad audiendum, discendumque insinuat: *aures enim audiendi* sunt cordis et sensus interioris aures, obediendi et faciendi quæ jussa sunt.

Sequitur: *Et cum esset singularis, interrogabant eum hi qui cum eo erant duodecim parabolam exponere. Et dicebat eis: Vobis datum est scire mysterium regni Dei; illis autem qui foris sunt in parabolis omnia fiunt.* BEDA (c. 19 in Marc.). Quasi diceret: Vos qui estis digni omnia quæ ad prædicationem sunt congrua edoceri, parabolarum manifestationem addiscitis. Ad istos autem parabolis usus sum, quia digni non sunt addiscere propter eorum malitiam: qui enim legis quam acceperant, obedientiam non tenebant, justum fuit ut novi sermonis participationem non haberent; sed ab utroque sint alieni. Ostendit enim per discipulorum obedientiam quod per contrarium indigni facti sunt reliqui mysticæ doctrinæ. Postea vero inductione vocis prophetiæ, eorum confundit nequitiam, tamquam a longe confutatam: unde sequitur: *Ut videntes videant et non videant, et audientes audiant et non intelligant;* quasi dicat: Ut prophetia impleatur quæ hoc prædicat. THEOPHYLACTUS (hoc loco). Deus enim eos fecit videntes,

idest intelligentes bonum; ipsi vero non vident, voluntarie se fingentes non videre, nec convertantur, et corrigant se, tamquam suæ saluti inviderent.

Sequitur: *Ne quando convertantur et dimittantur eis peccata.* CHRYSOSTOMUS (hom. 56 in Matth.). Sic ergo vident et non vident, audiunt et non intelligunt: quod enim vident et audiunt, contingit eis ex gratia Dei; sed quod vident, et non intelligunt, contingit eis, quia gratiam recipere nolunt, sed oculos claudunt, et fingunt se non videre, neque dictis acquiescunt; et sic a peccatis non mutantur per hoc quod vident et audiunt, sed contrarium patiuntur. THEOPHYLACTUS (hoc loco). Vel potest aliter intelligi, quod reliquis loquebatur in parabolis, ut videntes non videant, et audientes non intelligant. Deus enim dat visum, et intellectum his qui petunt, reliquos autem obsecrat, ne in majorem redargutionem sit eis, quod cum intelligerent, noluerunt facere quæ oportet; unde sequitur: *Ne quando convertantur et dimittantur eis peccata.* AUGUSTINUS de Quæst. Evang. Vel hoc intelliguntur peccatis suis meruisse, ut non intelligerent, et tamen hoc ipsum misericorditer eis est factum ut peccata sua cognoscerent, et conversi veniam mererentur. BEDA (cap. 19 in Marc. parum a med.). Illis ergo qui foris sunt, in parabolis omnia fiunt, et facta scilicet, et verba Salvatoris: quod neque in his quas operabatur virtutibus, neque in eis quæ prædicabat arcanis eum cognoscere Deum valent; ideoque ad remissionem peccatorum attingere non valent. CHRYSOSTOMUS. Quod autem non loquebatur eis, nisi in parabolis, nec omnino loqui desistebat, demonstrat quod his qui bene propinqui sunt, etsi in seipsis bonum non habeant, occultum tamen eis ostenditur. Cum autem aliquis cum reverentia ac recto corde accedit, occultorum revelationem consequitur abundanter; cum autem non sana sentit, nec his quæ multis facilia sunt dignus fiet, nec etiam eorum auditu.

Sequitur: *Et ait illis: Nescitis parabolam hanc? Et quomodo omnes parabolæ cognosceatis?* Hieronymus (Marc. 4, in primo Comment.). Oportebat siquidem ut illi, quibus in parabolis loquebatur, requirerent quod non intelligerent, et per Apostolos, quos contemptos habe-

bant, discerent mysterium regni, quod ipsi non habebant. GLOSSA. Et ideo Dominus hæc dicens, ostendit oportere eos et hanc primam, et omnes consequentes parabolas intelligere; propter quod exponens subdit: *Qui seminat, verbum seminat.* CHRYSOSTOMUS (hom. 45 in Matth. a medio). Et quidem Propheta doctrinam populi plantationi vineæ comparavit; hic vero seminationi, manifestans per hoc quod brevior est nunc et facilior obedientia, et statim fructum dabit. BEDA (cap. 19 in Marc.). In hac autem Domini expositione omnis eorum qui audire verba salutis potuerunt, sed ad salutem pervenire nequeunt, distantia comprehenditur. Sunt namque qui verbum quod audiunt, nulla fide, nullo intellectu, nulla saltem tentandæ utilitatis occasione percipiunt; de quibus dicit: *Hi autem sunt qui circa viam.* Cordibus enim eorum mandatum verbum, confestim imundi spiritus, quasi viæ tritæ volucres semen, eripiunt. Sunt qui auditi verbi et utilitatem probant, et desiderium gustant; sed ne ad id quod probant perveniant, alios hujus vitæ adversa terrendo, alios prospera blandiendo retardant; de quorum primis dicitur: *Et hi sunt similiter qui supra petrosa;* de aliis dicitur: *Et alii sunt qui in spinis.* Spinæ autem divitiæ vocantur, quia cogitationum suarum punctationibus mentem lacerant; et cum usque ad peccatum pertrahunt, quasi inflicto vulnere cruentant. Dicit autem: *Et ærumna sæculi, et deceptio divitiarum:* quemcumque enim supervacuus divitiarum decipit appetitus, necesse est mox curarum ærumna continuarum affligat. Addit autem, *Et circa reliqua concupiscentiæ:* quia qui mandatis Dei contemptis, circa reliqua concupiscens aberrat, ad gaudium beatitudinis non potest attingere. Suffocant autem hujusmodi concupiscentiæ verbum: quia bonum desiderium, ad quod intrare non sinunt, quasi aditum flatus vitalis necant. Excipiuntur autem ab his hominum differentiis Gentiles, qui nec audire verba vitæ merentur. THEOPHYLACTUS (Marc. 1, parum ante med. Com.). Eorum vero qui semen suscipiunt, convenienter rursus tres sunt gradus; unde sequitur: *Et hi sunt qui super terram bonam seminati sunt.* Qui in centum fructificant, sunt qui perfectam, et

obedientem habent vitam, ut virgines et eremitæ; qui autem in sexaginta, qui mediocriter se habent, ut continentes, et qui in cœnobio sunt; qui autem in triginta, qui parvi quidem sunt secundum propriam virtutem fructum ferentes, ut laici, et qui in conjugio sunt. BEDA (cap. 19 in Marcum, non procul a fine). Vel triginta fructificat, cum aliquis fidem sanctæ Trinitatis electorum cordibus insinuat; sexaginta, cum perfectionem docet bonæ operationis; centum, cum cælestis regni præmia demonstrat: centum namque computando in dexteram transferuntur: unde recte in significatione ponuntur perpetuæ beatitudinis. Terra autem bona est electorum conscientia, quæ omnibus prædictis tribus terris contraria facit: quia et commendatum sibi semen verbi libenter excipit, et exceptum inter adversa et prospera constanter ad fructus usque tempora conservat. HIERONYMUS (Marc. 4, al. a princ. Com.). Vel fructus terræ in triginta et sexaginta et centum continetur; hoc est lege et prophetia et Evangelio.

2. CHRYSOSTOMUS. Post interrogationem discipulorum de parabola, ac explanationem, bene subjungit: *Et dicebat illis: Numquid venit lucerna ut sub modio ponatur, aut sub lecto? Nonne ut super candelabrum ponatur?* quasi dicat: Propter hoc parabola dicta est, non ut immanifesta maneat, aut occulta, tamquam sub modio, aut sub lecto, sed ut dignis manifestetur. Lucerna in nobis est intellectualis natura, quæ secundum proportionem illuminationis, aut clare apparet, aut obscure. Si enim meditationes quæ nutriunt lumen, ac recordationes, in quibus lucerna talis accenditur, negligantur, mox extinguuntur. HIERONYMUS (Marc. 4, super *Numquid venit lucerna*). Vel lucerna verbum est de tribus seminibus; modius, aut lectus, auditus est inobedientium; candelabrum Apostoli sunt, quos illuminavit Verbum Dei; unde sequitur: *Non est enim aliquid absconditum.* Absconditum et occultum parabola seminis est; in palam vero venit, dum a Domino tractatur. THEOPHYLACTUS (Marc. 4, circa med. Com.). Vel hic Dominus discipulos monet lucidos esse secundum vitam et conversationem; quasi dicat: Sicut lucerna ad lucendum ponitur, sic ad vitam vestram

omnes respicient. Itaque studete bonam vitam habere, et non in angulis sedeatis, sed lucerna estote: lucerna enim non sub lecto, sed supra candelabrum posita lucet. Quam quidem lucernam necesse est ponere super candelabrum, idest in altitudine conversationis, quæ secundum Deum est, ut et aliis lucere valeat; *non sub modio*, idest circa gulam; *neque sub lecto*, idest otio: nemo enim qui escis studet, et requiem diligit, potest esse lucerna omnibus lucens. BEDA (cap. 20 in Marc. paulo a princ.). Vel quia tempus vitæ nostræ sub certa divinæ provisionis mensura continetur, recte modio comparatur: lectus vero animæ corpus est, in quo temporaliter habitans quiescit. Qui ergo amore vitæ temporalis et illecebrarum carnalium occultat verbum Dei, modio vel lecto lucernam operit; supra candelabrum autem ponit lucernam qui corpus suum ministerio verbi Dei subicit: unde his verbis typice figuram docet prædicandi; unde sequitur: *Non enim aliquid est absconditum quod non reveletur, neque factum est occultum quod non in palam veniat*; quasi dicat: Nolite erubescere Evangelium, sed inter tenebras persecutorum, lumen verbi Dei supra corporis vestri candelabrum levate, fixa mente retinentes illum diem quo illuminabit Deus abscondita tenebrarum: tunc enim et vos laus, et adversarios poena manet æterna. CHRYSOSTOMUS. Vel aliter. *Non est aliquid absconditum*; quasi dicat: Si vos cum diligentia vitam duxeritis, accusationes lucernam vestram non poterunt obumbrare. THEOPHYLACTUS (Marc. 4, post med. Com.). Unusquisque enim nostrum seu bonum aliquid, seu malum in præterito fecerit, manifestatur in præsentem, et multo magis in futuro. Quid enim est Deo occultius? Sed tamen et ipse manifestatus est in carne.

Sequitur: *Si quis habet aures audiendi, audiat*. BEDA (cap. 20 in Marc., super *Qui habet aures audiendi*). Idest, si quis habet sensum intelligendi verbum Dei, non se subtrahat, non auditum ad fabulas convertat; sed his quæ veritas dixit, accommodet aurem scrutandi, manus implendi, linguam prædicandi.

Sequitur: *Et dicebat illis: Videte quid audiat*. THEOPHYLACTUS (Marc. 4 in med. Com.). Ut scilicet nihil eorum, quæ

vobis a me dicuntur subterfugiatis. *In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis*; idest, quantamlibet mensuram intentionis introducetis, tantam recipietis utilitatem. BEDA (super *In qua mensura mensi fueritis*). Vel aliter. Si solerter omnia quæ valetis, bona facere, ac proximis intimare spudueritis, aderit divina pietas, quæ vobis et in præsentem sensum altiora capiendi, ac potiora gerendi affectum conferet, et in futuro æternam retributionem adjiciet; et ideo subditur, *Et adjicietur vobis*. HIERONYMUS (ubi supra). Vel aliter. Secundum mensuram fidei unicuique dividitur intelligentia mysteriorum, et scientiæ etiam adjiciuntur virtutes. Sequitur: *Qui enim habet, dabitur ei*; idest, qui fidem habet, habebit virtutem; et qui habet opus verbi, habebit et intelligentiam mysteriorum: et qui non habet e contra fidem, deficit virtute; et qui non habet opus verbi, ejus intelligentia caret; et qui non intelligit, jam auditum perdidit. CHRYSOSTOMUS (hom. 81, in opere imperf. super Matth. prope fin.). Vel aliter. *Qui habet*, scilicet affectum et voluntatem audiendi, et petendi, *dabitur ei*; qui vero non habet divini auditus desiderium, et quod contingit habere scriptæ legis, auferetur ab eo. BEDA (cap. 20, in Marc. paulo ante med.). Nonnumquam enim lector ingeniosus negligendo se, privat se sapientia, quam tardus ingenio, studiosius elaborando, degustat. CHRYSOSTOMUS. Potest autem ideo dici quod non habet, quia veritatem non habet. Dicit autem: *Quod habet*, propter hoc quod mendacium habet: putat enim aliquid se habere, qui mendacis intellectus existit.

3. CHRYSOSTOMUS. Posuit supra parabolam de tribus seminibus, diversimode perditis et uno salvato; cujus, secundum proportionem fidei et operationis, tres differentias ostendit: hic vero parabolam ponit solum de salvatis; unde dicit: *Et dicebat: Sic est regnum Dei quemadmodum si homo jaceret semen in terram*. HIERONYMUS (super *Sic est regnum Dei*). Regnum Dei Ecclesia est, quæ regitur a Deo, et ipsa regit homines, et contrarias virtutes, et vitia calcit. CHRYSOSTOMUS. Vel regnum Dei dicit fidem, quæ est in ipsum, ac dispensationem humanitatis; quod quidem regnum est sicut si jaciatur sementem homo: ipse

enim existens Deus, et Dei Filius, homo incommutabiliter factus pro nobis, terram seminavit; idest, totum mundum verbo divinæ cognitionis illuminavit. HIERONYMUS (ubi supra). Semen enim verbum vitæ est; terra corda humana; et dormitio hominis mors est Salvatoris. Exurgit semen nocte, ac die: quia post somnum Christi, numerus credentium per adversa et prospera magis magisque germinavit in fide, et crevit in opere. CHRYSOSTOMUS. Vel exurgit ipse Christus, qui sedebat, expectans per longanimitatem, quod recipientes semen fructificarent. Surgit autem, idest benevolentia suæ verbo ad fructificationem nos erigens per arma iustitiæ a dextris, quibus significatur dies, et a sinistris, quibus significatur nox persecutionum: per hæc enim semen germinat, nec arescit. THEOPHYLACTUS (hoc loco). Vel aliter. Christus dormit, idest ascendit in cælum, ubi licet dormire videatur, surgit tamen nocte, cum per tentationes nos erigit in suam cognitionem; die vero cum propter orationes nostram disponit salutem. HIERONYMUS (ubi supra). Quod autem dicit, *Dum nescit ille, tropica est locutio*; idest, nescire nos facit, quis fructus usque in finem afferat. CHRYSOSTOMUS. Vel dicit, *Nescit ille*, ut ostendat liberam voluntatem eorum qui verbum suscipiunt: voluntati enim nostræ committit opus, et non totum ipse solus operatur, ne bonum involuntarium videatur; unde subdit: *Ultrò enim terra fructificat*; idest, non necessitate coacta contra propriam voluntatem, sed voluntate adducitur ad fructificandum.

Primum herbam. HIERONYMUS (ubi supra). Idest timorem; "initium enim sapientiæ timor Domini: " Ps. 110. *Deinde spicam*, idest poenitentiam lacrymosam; *deinde plenum fructum in spica*, idest caritatem: " plenitudo enim legis est caritas: " Rom. 12. CHRYSOSTOMUS. Vel primo herbam fructificat in lege naturæ, paulatim ad profectum crescens, postmodum producit spicas in manipulum colligendas, et in altari Domino offerendas, in lege scilicet Moysi; postea plenum fructum in Evangelio: vel quia non solum oportet nos frondere per obedientiam, sed esse prudentes, et quasi arundinis spicas erectos persistere, de ventis agitantibus non cürantes. Opor-

tet nos etiam animam curare per assiduitatem memoriæ, ut tamquam spicæ fructum gestemus; idest, operationem virtutis completam demonstremus. THEOPHYLACTUS (Marc. 4, super *Terra fructificat*). Herbam enim germinamus, cum principium boni ostendimus; *deinde spicam*, cum resistere tentationibus possumus; *deinde fructum*, cum perfectum quis operatur.

Sequitur: *Et cum ex se produxerit fructus, statim mittit falcem, quoniam adest messis.* HIERONYMUS (super *Mittit falcem*). Falx est mors, vel iudicium, quod secatur omnia; messis est consummatio sæculi. GREGORIUS (lib. 22 Moral., cap. 20). Vel aliter. Semen homo jactat in terram, cum cordi suo bonam intentionem inserit; dormit autem qui jam in spe boni operis quiescit; nocte vero exurgit, ac die, quia inter adversa et prospera proficit, dum ille nescit qui adhuc metiri incrementa sua non valet, et tamen concepta virtus ad perfectum ducitur. Cum igitur desideria bona concipimus, semen in terram mittimus; cum recte operari incipimus, herba sumus; cum ad profectum boni operis crescimus, ad spicam pervenimus; cum in ejusdem operis perfectione solidamur, jam plenum frumentum in spica proferimus.

4. GLOSSA. Postquam posuit parabolam de fructificatione seminis Evangelii, hic subiungit aliam parabolam ad ostendendam excellentiam doctrinæ evangelicæ ad omnes alias doctrinas; unde dicitur: *Et dicebat: Cui assimilabimus regnum Dei?* THEOPHYLACTUS (Marc. 4, a med. Com.). Parvissimum quidem est fidei verbum. Crede in Deum, et salvus eris. Sed sparsa super terram prædicatio dilatata est et augmentata, ita ut cæli volatilia, idest contemplativi homines, et alti intellectu, et cognitione, sub eo habitent. Quanti enim sapientes Gentilium relinquentes sapientiam, sub prædicatione Evangelii requieverunt? Omnium igitur major prædicatio facta est. CHRYSOSTOMUS. Et etiam quia quod fuit hominibus in brevibus sermonibus nuntiatum, sapientia quæ inter perfectos dicitur, dilatavit super omnes sermones: quia nihil majus est hac veritate. THEOPHYLACTUS (ubi supra). Ramos autem magnos fecit: quidam enim Apostolorum in Romam, et quidam in Indiam, et quidam in alias terræ partes

sunt divisi, sicut rami. HIERONYMUS. Vel semen istud minimum est timore, magnum autem in caritate, quæ est major omnibus oleribus, quia Deus caritas est, et omnis caro fœnum. Fecit autem ramos misericordiæ et compassionis, cum sub umbra pauperes Christi, qui sunt cæli animalia, delectantur habitare. BEDA (cap. 20, in Marc.). Homo autem qui seminat a plerisque Salvator ipse intelligitur, ab aliis autem ipse homo seminans in corde suo. CHRYSOSTOMUS. Postea vero Marcus brevitate gaudens, ostendens parabolarum naturam, subjungit: *Et talibus multis parabolis loquebatur eis verbum, prout poterant audire.* THEOPHYLACTUS (Marc. 4, super illud *Sine parabola non loquebatur*). Quoniam enim turbæ erant indoctæ, a comestibilibus, et consuetis nominibus instruit eas; et propter hoc subdit: *Sine parabola autem non loquebatur eis*, ut scilicet moverentur ad accedendum et interrogandum. Sequitur: *Seorsum autem discipulis suis disserebat omnia*, scilicet de quibus interrogabant ut ignorantes, non simpliciter omnia tam manifesta, quam immanifesta. HIERONYMUS (super *Seorsum autem discipulis*). Illi enim digni erant seorsum audire mysteria in penetrali, in timore sapientiæ qui remotia cogitationum malarum tumultibus in solitudine virtutum permanebant: sapientia enim in tempore otii percipitur.

5. HIERONYMUS (ibidem). Post doctrinam dehinc ad mare venerunt, et fluctibus turbantur; unde dicitur: *Et ait illis in illa die, cum sero esset factum: Transeamus contra.* REMIGIUS. Tria enim legitur Dominus habuisse refugia, scilicet navis, montis et deserti: quoties a turbis comprimebatur, ad aliquod istorum refugiebat. Cum ergo vidit Dominus turbas multas circa se, earum importunitatem quasi homo volens declinare, jussit discipulos suos transfretare.

Sequitur: *Et dimittentes turbam, assumunt eum, ita ut erat in navi.* CHRYSOSTOMUS. Discipulos quidem assumpsit Dominus, ut visores fierent futuri miraculi; sed solum ipsos assumit, ne alii cognoscerent ipsos esse tam modicæ fidei; unde ad ostendendum quod separatim alii transfretabant, subjungit: *Et aliæ naves erant cum illo.* Ne autem su-

perbirent discipuli quod eos solos assumpserat, periclitari eos permittit, et ut etiam per hoc discerent tentationes viriliter sustinere; unde sequitur: *Et facta est procella magna.* Ut autem futuri miraculi majorem eis imprimat sensum, dat tempus timori, dormiendo; unde sequitur: *Et erat ipse in puppi super cervical dormiens.* Si enim vigilasset, aut non timuissent, neque rogassent tempestate orta; aut eum aliquid tale facere non putassent. THEOPHYLACTUS. Dimisit ergo eos incidere in timorem periclitationis, ut ejus virtutem in seipsis cognoscerent, qui alios ab eo beneficiatos videbant. Dormiebat autem super cervical navis, ligneum siquidem. CHRYSOSTOMUS. Ostendens suam humilitatem, et ex hoc multam sapientiam docens. Nondum autem discipuli, qui circa eum existebant, ejus gloriam cognoscebant: et quidem quod surgens poterat ventis imperare credebant, sed quod quiescens, seu dormiens nequam; et ideo sequitur: *Et excitant eum, et dicunt ei: Magister, non ad te pertinet quia perimus?* THEOPHYLACTUS (Marc. 4, circa finem Comm.). Ipse autem exurgens, comminatur primo quidem vento, qui maris tempestatem et fluctus faciebat; et hoc est quod subditur: *Et exurgens comminatus est vento*; deinde præcipit mari; unde sequitur: *Et dixit mari: Tace, obmutesce.* GLOSSA. Ex commotione enim maris quidam sonitus consurgit, qui videtur esse quædam maris locutio periculum comminantis; et ideo convenienter sub quadam metaphora tranquillitatem imperat taciturnitatis vocabulo; sicut et in cohibitione ventorum, qui sua violentia mare conturbant, comminationem nominavit. Solent enim potestatem habentes, eos qui violentia pacem hominum conturbant, comminatione pœnarum refrenare. Per hoc ergo datur intelligi quod sicut rex aliquis potest comminatione violentos comprimere, et suis edictis murmur subjecti populi mitigare; ita Christus rex universæ creaturæ existens, sua comminatione ventorum cohibuit violentiam, et mari taciturnitatem indixit: et statim est effectus secutus; sequitur enim: *Et cessavit ventus*, cui scilicet fuerat comminatus, *et facta est tranquillitas magna*; scilicet in mari, cui taciturnitatem indixerat. THEOPHYLACTUS (Marc. 4, circa fi-

nem Comment.). Comminatus est etiam et discipulis tamquam fidem non habentibus; sequitur enim: *Et ait illis: Quid timidi estis? Necdum habetis fidem?* Si enim habuissent fidem, credidissent quod etiam dormiens servare eos potuisset incolumes. Sequitur: *Et timuerunt timore magno, et dicebant ad alterutrum: Quis, putas, est iste, quia venti et mare obediunt ei?* Etenim dubie habebant se erga eum; inquantum enim iussu mare placavit, non baculo, ut Moyses, non precibus, ut Eliseus Jordanem, neque arca, ut Jesus Nave, secundum hoc vere Deus eis videbatur, secundum vero quod dormiebat, homo. Hieronymus (super *Et erat ipse in puppi*). Mystice vero puppis Ecclesia est initium, in qua Dominus corporaliter dormit, quia nunquam dormit qui eustodit Israel; puppis enim mortuis pellibus vivos continet, et fluctus arcet, et ligno solidatur; idest, cruce et morte Domini Ecclesia salvatur. Cervical corpus Domini est, cui divinitas sicut caput inclinata est. Ventus autem et mare, daemones et persecutores sunt; quibus dicit, *Tace*, quando compescit edicta regum iniquorum, ut voluerit. Tranquillitas magna est pax Ecclesiae post pressuram, sive theorica post vitam activam. Beda (cap. 21 in Marc. circa princ.). Vel navicula quam ascendit, passionis arbor intelligitur, per quam fideles ad securitatem securi litoris perveniunt. Aliae naves quae fuisse dicuntur cum Domino, illos significant qui fide dominicae crucis imbuti sunt, non tamen turbine tribulationum pulsati; vel post tentationum procellas serenitate pacis utuntur. Discipulis autem navigantibus Christus obdormivit, quia fidelibus futuri regni quietem meditantibus, tempus dominicae passionis advenit; unde hoc sero factum fuisse perhibetur, ut veri solis occubitus non sola Domini dormitio, sed ipsa descenditis lucis hora significet. Ascendente autem illo in puppim crucis, fluctus blasphemantium persecutorum assurgunt demoniacis excitati procellis: quibus tamen non ipsius patientia turbatur, sed discipulorum imbecillitas concutitur. Excitant autem discipuli Dominum: quia ejus mortem viderant, maximis votis resurrectionem querebant. Vento exurgens comminatus est: quia

resurrectione celebrata, diaboli superbiam stravit. Mare silere praecepit: quia Judaeorum rabiem resurgendo dejecit. Discipuli autem arguuntur: quia post resurrectionem exprobravit eis incredulitatem eorum. Et nos quoque cum signo dominicae crucis imbuti saeculum relinquere disponimus, navem cum Jesu conscendimus, mare transire conamur: sed nobis navigantibus inter aequoris fremitus obdormit, quando inter medios virtutum usus, vel immundorum spirituum, vel hominum pravorum, vel ipsarumstrarum cogitationum impetus, amoris flamma refrigescit. Verum inter hujusmodi procellas illum sedulo excitemus: mox tempestatem compescet, refundet tranquillitatem, portum salutis indulget.

CAPUT V.

1. Et venerunt trans fretum maris in regionem Gerazenorum. Et exeunti ei de navi statim occurrit de monumentis homo in spiritu immundo, qui domicilium habebat in monumentis, et neque catenis jam quisquam poterat eum ligare, quoniam saepe compedibus et catenis vinctus diripisset catenas, et compedes comminuisset; et nemo poterat eum domare. Et semper die ac nocte in monumentis, et in montibus erat clamans, et concidens se lapidibus. Videns autem Jesum a longe, cucurrit, et adoravit eum, et clamans voce magna dixit: Quid mihi, et tibi, Jesu Fili Dei altissimi? Adjuvo te per Deum ne me torqueas. Dicebat enim illi: Exi, spiritus immunde, ab homine isto. Et interrogabat eum: Quod tibi nomen est? Et dicit ei: Legio mihi nomen est, quia multi sumus. Et deprecabatur eum multum ne se expelleret extra regionem. Erat autem ibi circa montem grex porcorum magnus pascens in agris: et deprecabantur eum spiritus, dicentes: Mitte nos in porcos, ut in eos introeamus. Et concessit eis statim Jesus. Et exeuntes spiritus immundi introierunt in porcos, et magno impetu grex praecipitatus est in mare ad duo millia, et suffocati sunt in mari. Qui autem pascebant eos, fugerunt, et nuntiaverunt in civitatem, et in agros. Et egressi sunt videre quid esset factum; et veniunt ad Jesum, et vident illum qui a daemonio vexabatur, sedentem vestitum, et sanae mentis; et timuerunt. Et narraverunt illis qui viderant qualiter factum esset ei qui daemonium habuerat, et de porcis. Et rogare coeperunt eum ut discederet de finibus eorum. Cumque ascenderet navim, coepit illum deprecari qui a daemonio vexatus fuerat, ut esset cum illo: et non admisit eum, sed ait illi: Vade in domum tuam ad tuos, et annuntia illis quanta tibi Dominus fecerit, et misertus sit tui. Et abiit, et coepit predicare in

Decapoli quanta sibi fecisset Jesus; et omnes mirabantur.

2. Et cum ascendisset Jesus in navi rursus trans fretum, convenit turba multa ad eum, et erat circa mare. Et venit quidam de archisynagogis, nomine Jairus, et videns eum procidit ad pedes ejus, et deprecabatur eum multum, dicens: Quoniam filia mea in extremis est, veni, impone manum tuam super eam, ut salva sit, et vivat. Et abiit cum illo, et sequebatur eum turba multa, et comprimebant eum. Et mulier quæ erat in profuvio sanguinis annis duodecim, et fuerat multa perpessa a compluribus medicis, et erogaverat omnia sua, nec quicquam profecerat, sed magis deterius habebat, cum audisset de Jesu, venit in turba retro, et tetigit vestimentum ejus. Dicebat enim: Quia si vel vestimentum ejus tetigero, salva ero. Et confestim siccatus est fons sanguinis ejus, et sensit corpore quia sanata esset plaga. Et statim Jesus cognoscens in semetipso virtutem quæ exierat de illo, conversus ad turbam aiebat: Quis tetigit vestimenta mea? Et dicebant ei discipuli sui: Vides turbam comprimentem te, et dicis: Quis me tetigit? Et circumspiciebat videre eam quæ hoc fecerat. Mulier vero timens, et tremens, sciens quod factum esset in se, venit, et procidit ante eum, et dixit omnem veritatem. Jesus autem dixit ei: Filia, fides tua te salvam fecit: vade in pace, et esto sana a plaga tua.

3. Adhuc eo loquente, veniunt nuntii ad Archisynagogum dicentes: Quia filia tua mortua est, quid ultra vexas Magistrum? Jesus autem audito verbo quod dicebant, ait Archisynagogo: Noli timere, tantummodo crede. Et non admittit quemquam sequi se, nisi Petrum et Jacobum et Joannem fratrem Jacobi. Et veniunt in domum Archisynagogi, et vident tumultum, et fientes, et ejulantes multum. Et ingressus ait illis: Quid turbamini et ploratis? Puella non est mortua, sed dormit. Et irridebant eum. Ipse vero, eiectionibus omnibus, assumit patrem, et matrem puellæ, et qui secum erant, et ingrediuntur ubi puella erat jacens, et tenens manum puellæ, ait illi, Thabitha cumi; quod est interpretatum, Puella, tibi dico, surge. Et confestim surrexit puella, et ambulabat. Erat autem annorum duodecim. Et obstupuerunt stupore magno. Et præcepit illis vehementer, ut none id sciret. Et jussit illi dari manducare.

1. THEOPHYLACTUS (in princ. Comment. in 5 cap.). Quia qui in navicula erant conquirebant ad invicem, *Quis, putas, est iste?* inimicorum testimonio confirmatur quis esset: accessit enim dæmoniacus confitens ipsum esse Filium Dei; ad quod narrandum Evangelista accedens, dicit: *Et venerunt trans fretum maris, in regionem Gerazenorum.* BEDA (cap. 21 in Marc. in princ.). Geraza est urbs insignis Arabiæ trans Jordanem, juxta montem Galaad, quam tenuit tribus Manasse, non longe a stagno Tibe-

riadis, in quod porci præcipitati sunt. CHRYSOSTOMUS. Sed tamen neque Gerazenorum, neque Gerazenorum exquisita Scriptura continet, sed Gergesenorum. Gadara enim civitas est Judææ, cui prope adjacet stagnum, et nullo modo mare; Geraza vero Arabiæ civitas est, neque mare, neque stagnum proximum habens. Et ne tam evidens mendacium Evangelistæ dixisse videantur, viri tam diligenter scientes ea quæ circa Judæam erant; Gergesa quidem, a qua Gergeseni dicti, antiqua civitas fuit, juxta eam quæ nunc Tiberias appellatur, circa quam præcipuum est circumpositum stagnum.

Sequitur: *Et exeunti ei de navi statim occurrit de monumentis homo.* AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 24). Cum Matthæus dicat duos fuisse, Marcus et Lucas unum commemorant, ut intelligas unum eorum fuisse personæ alicujus clarioris, quem regio illa maxime dolebat. CHRYSOSTOMUS (hom. 29 in Matth. ante med.). Vel videtur quod Marcus et Lucas illud quod erat miserabilius narraverunt; et propter hoc diffusius quod illi contigerat enarrant; sequitur enim: *Et neque catenis jam quisquam poterat eum ligare.* Dixerunt ergo simpliciter dæmoniacum, numerum non querendo; vel ut virtutem majorem ostenderent operantis; nam qui unum talem curaverat, non erat ei impossibile multos alios curare. Nec tamen hic dissonantia demonstratur: non enim dixerunt, quod unus solus erat; quod si dixissent, Matthæo contradicere viderentur. Habitabant autem in monumentis dæmones, erroneum dogma multis volentes immittere, quod decedentium animæ in dæmones convertebantur. GREGORIUS NYSSENUS. Paraverat autem se cœtus dæmonum ad resistendum divinæ potestati. Cum autem appropinquaret qui potestatem habet super omnia, exclamant eminentem ejus virtutem; unde sequitur: *Videns autem Jesum a longe, cucurrit, et adoravit eum, et clamans voce magna dixit: Quid mihi, et tibi, Jesu, Fili Dei altissimi?* CYRILLUS. Vide dæmonem duplici passione divisum, audacia et timore; reluctatur, et orat: quasi questionem aliquam intentans, vult scire quid sibi et Jesu commune; quasi dicat: Quare de causa ejicis me ab hominibus, cum sint mei? BEDA (cap. 21 in Marc., super

Quid mihi et tibi, Jesu? Quæ autem impietas est Judæorum eum dicere in principe dæmoniorum ejecisse dæmonia quem et ipsa dæmonia fatentur nihil secum habere commune? CYRILLUS. Deinde orans subjungit: *Adjuro te per Deum ne me torqueas*: emissionem enim reputabat tormentum; vel etiam invisibiliter torquebatur. CHRYSOSTOMUS (hom. 29 in Matth., super *Venisti ante tempus perdere*). Quamvis enim mali sint dæmones, sciunt tamen quod ipsos propter peccata expectat ultimo aliqua pœna: quia vero nondum eis tempus ultimæ pœnæ advenerat, firmissime cognoscebant; maxime cum permissum esset eis, hominibus commiseri. Sed quia Christus comprehenderat eos tanta mala perpetrare, putabant quod propter factorum excessum, ultimum punitionis tempus minime expectarent; propter hoc supplicant ne torqueantur. BEDA (cap. 21 in Marc. super *Adjuro te ne me torqueas*). Magnum enim tormentum est dæmoni a læsione hominis cessare; et tanto dimittit gravius quanto possidet durius; sequitur enim: *Dicebat enim illi: Exi, spiritus immunde, ab homine isto*. CYRILLUS. Attendas inexpugnabilem virtutem Christi; conquassat satanam, cui verba Christi sunt ignis et flamma: secundum quod Psalmista dicit, Psalm. 96: " *Liquefacti sunt montes a facië Dei*, " id est sublimes, et superbæ virtutes.

Sequitur: *Et interrogabat eum: Quod tibi nomen est?* THEOPHYLACTUS (Marc. 4, super *Quod tibi nomen?*). Interrogat quidem Dominus, non ut ipse sciret; sed ut ceteri sciant multitudinem habitantium dæmonum. CHRYSOSTOMUS. Ne si ipse diceret, quod multi sunt, incredibile fieret. Vult ergo quod ipsi confiteantur, quod multi erant; unde sequitur: *Et dicit ei: Legio mihi nomen est, quia multi sumus*. Non dicit determinatum numerum, sed multitudinem: non enim prodest ad scientiam exquisitio numeri. BEDA (cap. 21 in Marc., ibidem). Confessa autem publice peste, quam furens tolerabat, virtus curantis gratior apparet. Sed et nostri temporis sacerdotes, qui per exorcismi gratiam ejicere norunt, solent dicere, patientes non aliter valere curari, nisi, quantum sapere possunt, omne quod ab immundis spiritibus visu, auditu, gustu, tactu, vel alio quolibet corporis aut animi sensu

vigilantes, dormientesve pertulerint, confitendo patenter exponant.

Sequitur: *Et deprecabatur eum multum ne se expelleret extra regionem*. CHRYSOSTOMUS. Aut, ut Lucas dicit, in abyssum; abyssus enim est separatio hujus mundi: promerentur enim dæmones mitti ad tenebras exteriores, diabolo et suis angelis præparatas. Hoc autem Christus facere poterat; permisit tamen eos in hac terra esse, ne absentia tentatoris homines corona victoriæ privaret. THEOPHYLACTUS (Marc. 5, super *Mitte nos in porcos*). Et ut nobiscum pugnantes, nos peritiores constituent.

Sequitur: *Erat autem ibi circa montem grex porcorum magnus pascens*. AUGUSTINUS de Concor. Evangel. (lib. 2, capite 24). Quod hic dicit Marcus circa montem fuisse gregem, Lucas autem in monte, nihil repugnat: grex enim porcorum tam magnus fuit ut aliquid ejus esset in monte, et aliquid circa montem.

Sequitur: *Et deprecabantur eum spiritus, dicentes: Mitte nos in porcos, ut in eos introeamus*. REMIGIUS super Matth. Idcirco autem intraverunt in porcos non sponte, sed petierunt ut eis concederetur, ut demonstraretur quia non possunt nocere hominibus, nisi permissione divina. Ideo autem non petierunt mitti in homines, quia illum cujus virtute torquebantur, humanam speciem gestare videbant; nec petierunt ut in pecora mitterentur, quia velut munda animalia in templo Dei offerebantur. Petierunt ut in porcos mitterentur, quia nullum animal est immundius porco; et dæmones semper in spurcitiis delectantur.

Sequitur: *Et concessit eis statim Jesus*. BEDA (cap. 21 in Marc.). Ideo quidem permisit ut per interfectionem porcorum hominibus salutis occasio præbeatur. CHRYSOSTOMUS (hom. 29 in Matth.). Volens furiam quam contra homines habent dæmones, omnibus demonstrare, et quod multo pejora vellent hominibus infligere, si possent virtute non impediti divina. Et quia in hominibus hanc demonstrationem fieri ejus pietas non ferebat, ipsos in porcos intrare permisit, ut in illis virtus, et furor dæmonum videatur.

Sequitur: *Et exeuntes spiritus immundi introierunt in porcos*. TITUS. Fugam au-

tem arripuerunt pastores, ne cum porcis perirent, et hujusmodi terrorem civibus intulerunt; unde sequitur: *Qui autem pascebant eos, etc.* Illos ad Salvatorem adduxit damni necessitas: frequenter enim cum Deus homines damnat in rebus possessis, confert beneficium animabus; unde sequitur: *Et veniunt ad Jesum, et vident illum qui a dæmonio vexabatur sedentem*, scilicet juxta pedes a quibus nactus erat salutem, quem antea nec catenæ compescere poterant; vestitum et sanæ mentis, qui continuo nudus erat: et obstupuerunt; unde sequitur, *Et timuerunt.* Hoc igitur miraculum partim visu, partim verbis comperiunt; unde sequitur: *Et narraverunt illis qui viderant.* THEOPHYLACTUS (Marc. 5, parum ante med.). Stupentes autem propter miraculum quod audierant, timuerunt, et propter hoc deprecantur ipsum ut ab eorum recedat finibus; et hoc est quod subditur: *Et rogare eum cæperunt ut discederet a finibus eorum*: timebant enim ne aliquando tale aliquid paterentur. Contristati enim de porcorum perditione, præsentiam renuunt Salvatoris. BEDA (cap. 21, a med.). Vel conscii fragilitatis propriæ, præsentia Domini se judicabant indignos.

Sequitur: *Cumque ascenderet navim, cepit illum deprecari qui a dæmone vexatus fuerat, ut esset cum illo.* THEOPHYLACTUS (Marc. 5, circa med.). Timebat enim ne aliquando inveniendes eum dæmones reintrent in eum. Dominus vero remittit eum in domum suam, inuens ei quod quamvis ipse præsens non esset, tamen sua virtus ipsum custodiret; simul etiam ut curatus aliis prosit; unde sequitur: *Et non admisit eum, sed ait illi: Vade in domum tuam ad tuos, et nuntia illis quanta tibi Dominus fecerit, et misertus sit tui.* Vide Salvatoris humilitatem: non dixit, Denuntia omnia quæ feci tibi, sed omnia quæ fecit tibi Dominus: sic et tu cum aliquid boni feceris, non tibi, sed Deo attribuas. CHRYSOSTOMUS. Licet autem aliis sanatis præceperit nemini dicere, convenienter tamen huic præcepit quod annuntiet: quoniam omnis illa regio dæmonibus detenta sine Deo manebat. THEOPHYLACTUS. Ipse igitur cæpit prædicare, et omnes mirantur; et hoc est quod sequitur: *Et cæpit prædicare.* BEDA

(ubi supra cap. 21). Mystice autem Gerasa sive Gergese, ut quidam legunt, colonum ejiciens, sive advena appropinquans interpretatur: quia Gentium populus et hostem de corde repulit, et qui erat longè, factus est prope. HIERONYMUS (in princ. Com. in c. 5 Marc.). Hic autem dæmoniacus, desperatissimus Gentium populus est, nec lege naturæ, nec Dei, nec humano timore alligatus. BEDA (cap. 21, a princ.). Qui in monumentis habitabat, quia in mortuis operibus, hoc est in peccatis, delectabatur, semper nocte ac die furebat, quia in prosperis et adversis a servitio malignorum spirituum non cessabat; sed per operum fœditatem quasi in monumentis jacebat, per fastum superbix in montibus errabat, per verba durissimæ infidelitatis quasi lapidibus se concidebat. Dicit autem, *Legio mihi nomen est*, quia populus Gentium diversis idololatriæ cultibus erat mancipatus. Quod autem exeuntes spiritus immundi ab homine intrant porcos, quos in mare præcipitant, significat quod liberato populo Gentium a damnatione dæmonum, qui Christo credere noluerunt, in abditis agunt sacrilegos ritus. THEOPHYLACTUS (Marc. 5, super *Mitte nos in porcos*). Vel per hoc significatur quod dæmones intrant in homines ad modum porcorum viventes, et volutabro volutatum se involventes; ac præcipitant eos præcipitio perditionis in mare vitæ istius, et suffocantur. HIERONYMUS (Marc. cap. 5, super *Cui nomen Legio*). Vel suffocantur in inferno sine respectu misericordiæ per impetum immaturæ mortis; a quibus fugiunt multi, quia flagellato stulto, sapiens prudentior fit. BEDA (cap. 21, parum a fine). Quod autem Dominus volentem esse cum illo non admisit, significat quod quisque intelligat post remissionem peccatorum ingrediendum sibi esse in conscientiam bonam, et serviendum Evangelio propter aliorum salutem, ut deinde cum Christo requiescat. GREGORIUS, 7 Moral. Cum enim quantumlibet parum de divinæ cognitione percepimus, redire jam ad humanam nolumus, quietem contemplationis quærentes; sed Dominus præcipit, ut mens prius exsudet in opere, et postmodum refici debeat per contemplationem. HIERONYMUS (Marc. 5, ubi supra). Homo autem sanatus prædicabat in De-

capoli, dum a Romano nunc regno Judæi convertuntur, qui in littera tantum pendent decalogi.

2. THEOPHYLACTUS (Marc. 5, post med. Comm.). Post miraculum dæmoniacy, aliud miraculum Dominus operatur, filiam scilicet Archisynagogi resuscitans, ad ejus miraculi narrationem Evangelista accedens, dicit: *Et cum ascendisset Jesus in navi, rursus trans fretum.* AUGUSTINUS de conc. Evang. (lib. 2, cap. 28). Intelligendum est autem quod de Archisynagogi filia subditur, factum esse cum ascendisset Jesus in navi rursus trans fretum; sed quantum post, non apparet: nisi enim fuisset intervallum, non esset quando fieret quod narrat Matthæus de convivio domus suæ; post quod factum nihil aliud continuo sequitur quam illud de Archisynagogi filia: sic enim ipse contexit, ut ipse transitus aperte indicet hoc consequenter narrari quod consequenter est factum.

Sequitur: *Et venit quidam de archisynagogis nomine Jairus.* CHRYSOSTOMUS. Nomen posuit propter Judæos, qui tunc erant, ut nomen miraculi fieret ostensivum. Sequitur: *Et videns eum procidit ad pedes ejus, et deprecabatur eum multum, dicens: Quoniam filia mea in extremis est.* Et quidem Matthæus narrat Archisynagogum puellam mortuam nuntiasset; Marcus vero graviter infirmatam; sed postmodum Archisynagogus, cum quo Dominus ire debebat, nuntiatum fuisse puellam mortuam esse. Matthæus ergo eandem rem similiter significat, quod scilicet mortuam suscitaverit, brevitate causa eam dicens obiisse, quam constat mortuam suscitatum fuisse. AUGUSTINUS de conc. Evang. (l. 2, c. 28). Attendit enim non verba patris de filia, sed, quod est potissimum, voluntatem: ita enim desperaverat ut potius eam vellet reviviscere, non credens vivam posse inveniri quam morientem reliquerat. THEOPHYLACTUS (Marc. 5, a med. Comm.). Fuit autem hic vir ex parte fidelis, in quantum cecidit ad pedes Jesu, in quantum vero deprecatur ut veniat, non quantum oportebat habere fidem, ostendit. Oportebat enim dicere: Dic verbo, et sanabitur filia mea.

Sequitur: *Et abiit cum illo, et sequebatur eum turba multa, et comprimebat eum: et mulier quæ erat in profluvio sanguinis duodecim annis... venit in turba re-*

tro. CHRYSOSTOMUS. Mulier ista famosa et nota omnibus, propter hoc ad Salvatorem in manifesto accedere non audebat, neque ante eum venire, quia secundum legem immunda erat; propter hoc retro tetigit, et non ante, quia nec hoc facere audebat, nec etiam tetigit vestimentum, sed vestimentorum fimbriam. Non autem fimbria, sed ejus cogitatio eam salvam fecit.

Sequitur: *Dicebat enim: Quia si vel vestimenta ejus tetigero, salva ero.* THEOPHYLACTUS (Marc. 5, a med.). Fidelissima quidem est hæc mulier, quæ a fimbriis curationem speravit, propter quod consequitur sanitatem; unde sequitur: *Et confestim siccatus est fons sanguinis ejus, et sensit corpore quia sanata esset a plaga.* CHRYSOSTOMUS. His autem qui fide tangunt Christum, virtutes ejus cum sua voluntate donantur; unde sequitur: *Et statim Jesus cognoscens in semetipso virtutem quæ exierat de illo, conversus ad turbam agebat: Quis tetigit vestimenta mea?* Virtutes quidem Salvatoris exeunt ab eo non localiter, aut corporaliter, ipsum modo aliquo relinquentes: incorporeales enim cum sint, ad alios exeunt, aliisque donantur, neque tamen extra eum sunt a quo exire dicuntur; sicut scientiæ, quæ a doctore discentibus tribuuntur. Dicit ergo: *Cognoscens in semetipso virtutem quæ exierat de eo: ut intelligeres quod eo sciente, non ignorante mulier salutem recepit.* Interrogabat vero, *Quis me tetigit?* licet sciret tangentem, ut mulierem venientem manifestet, et ejus publicet fidem, et ne virtus miraculosi operis oblivioni tradatur. Sequitur: *Et dicebant ei discipuli sui: Vides turbam comprimentem te, et dicis, Quis me tetigit?* Quæsierat autem Dominus, *Quis me tetigit?* id est cogitatione et fide: non enim comprimentes turbæ me tangunt, quia non cogitatu et fide accedunt.

Sequitur: *Et circumspiciebat videre eam quæ hoc fecerat.* THEOPHYLACTUS (Marc. 5 a med. Com.). Volebat enim Dominus mulierem manifestare, primo quidem ut fidem approbaret mulieris; deinde ut Archisynagogum ad confidentiam provocaret, quia sic ejus filia curaretur; simulque ut mulierem solveret a timore: etenim timebat mulier, quia furata erat sanitatem: propter quod sequitur: *Mulier autem timens et tremens,*

sciens quid factum esset in se; venit, et procidit ante eum, et dixit ei omnem veritatem. BEDA (cap. 22 in Marc. par. ante med.). Ecce quo tendebat interrogatio: ut scilicet mulier confiteatur veritatem diuturnæ infidelitatis, subitæ credulitatis et sanationis: et ita ipsa confirmatur in fide, et aliis præbet exemplum. Sequitur: *Ille autem dixit ei: Filia, fides tua te salvam fecit: vade in pace, et esto sana a plaga tua.* Non dixit, Fides tua te salvam factura est, sed *te salvam fecit*, quasi dicat: In eo quod credidisti, jam salva facta es. CHRYSOSTOMUS. Filiam vero vocat salvatam fidei ratione: fides enim Christi, Dei filiationem præstat. THEOPHYLACTUS (Marc. 5, a med. Com.). Dicit autem ei, *Vade in pace*, idest in requie; quasi dicat: Vade, requiesce, quia hucusque fuisti in angustiis et turbationibus. CHRYSOSTOMUS. Vel dicit, *Vade in pace*, mittens eam in finem bonorum: in pace enim Deus habitat; ut cognoscat quod non solum corpore curata est, sed etiam a causis corporalis passionis, idest peccatis, mundata. HIERONYMUS (Marc. 5, circa med. Com.). Mystice autem post prædicta venit Jairus archisynagogus: quia "cum intraverit plenitudo Gentium, tunc omnis Israel salvus fiet," Rom. 11. Jairus, sive illuminans, sive illuminatus interpretatur; idest, Judæicus populus, umbra litteræ deposita, spiritu illustratus et illuminatus, proci-dens ad pedes Verbi, idest ad incarnationem Jesu se humilians, rogat pro filia; quia quisibi vivit, alios vivere facit. Abraham etiam et Moyses et Samuel rogant pro plebe mortua; et sequitur Jesus precēs eorum. BEDA (cap. 22 in Marc. inter princ. et med.). Ad puellam autem sanandam pergens Dominus a turba comprimitur: quia genti Judææ salutaria monita præbens, noxia carnalium populorum est consuetudine gravatus. Mulier autem sanguine fluens, sed a Domino curata, Ecclesia est, congregata de Gentibus: fluxus enim sanguinis, et super idololatriæ pollutione et super his quæ carnis ac sanguinis delectatione geruntur potest recte intelligi. Sed dum Verbum Dei Judæam salvare decerneret, plebs Gentium paratam promissamque aliis præripuit spe certa salutem. THEOPHYLACTUS (Marc. 5, a med. Comment.). Vel per mulierem, quæ hæmorrhœissa erat, intelligas hu-

manam naturam: profluebat enim peccatum, quod animam occidens quasi sanguinem fudit animarum nostrarum. Hæc a pluribus medicorum, sapientum dico hujus mundi et legis et Prophetarum, curari non valuit: mox ut fimbriam Christi tetigit, idest carnem ejus, sanata est: qui enim credit Filium Dei incarnatum, hic est qui vestimentorum fimbriam tangit. BEDA (c. 22 in Marc. par. ante med.). Unde una credula mulier Dominum tangit, turba comprimit: quia qui diversis hæresibus, sive per-versis moribus gravatur, solo Ecclesiæ catholicæ corde fideliter veneratur. Venit autem Ecclesia Gentium retro: quia præsentem in carne Dominum non videns, peractis jam sacramentis incarnationis illius, ad fidei ejus gratiam pervenit; sicque dum participatione sacramentorum ejus salvari a peccatis meruit, quasi tactu vestimentorum ejus, fontem sui sanguinis siccavit. *Circumspiciebat autem Dominus videre eam quæ hoc fecerat:* quia omnes qui salvari merentur, suo dignos intuitu ac miseratione judicat.

3. THEOPHYLACTUS (Marc. 5, non proc. a fin.). Hi qui circa Archisynagogum erant, Christum unum ex Prophetis esse credebant, et propter hoc eum deprecandum putabant, ut veniens super puellam oraret; quia vero jam expiraverat puella, putabant non esse precandum; et ideo dicitur: *Adhuc eo loquente, veniunt ad Archisynagogum, dicentes: Quia filia tua mortua est, quid ultra vexas Magistrum?* Sed ipse Dominus ad confitendum patrem inducit; sequitur enim: *Noli timere: tantummodo crede.* AUGUSTINUS de conc. Evang. (lib. 2, c. 28). Non legitur, quod suis nuntiantibus et prohibentibus ne jam Magister veniret, ille consenserit; ac per hoc quod Dominus dixit ei, *Noli timere, crede*, non diffidentem reprehendit, sed credentem robustius confirmavit. Si autem Evangelista Archisynagogum commemorasset dixisse quod sui a domo venientes dixerunt, quod jam non vexaretur Jesus, repugnarent ejus cogitationi verba quæ posuit Matthæus eum dixisse, quod scilicet puella mortua esset.

Sequitur: *Et non admittit quemquam sequi se, nisi Petrum et Jacobum et Joannem fratrem Jacobi.* THEOPHYLACTUS (Marc. 5, par. a fin. Comment.). Non enim humi-

lis Christus ad ostentationem voluit aliquid operari.

Sequitur: *Et veniunt in domum Archisynagogi, et vident tumultum et fientes et ejulantes multum.* CHRYSOSTOMUS. Ipse autem jubet non ululare, tamquam puella non sit mortua, sed dormiens; unde sequitur: *Et ingressus ait: Quid turbamini et ploratis? Puella non est mortua, sed dormit.* HIERONYMUS (Marc. 5, circa fin. Comment.). Archisynagogo dicitur: *Filia tua mortua est*; Jesus autem dixit: *Non est mortua, sed dormit.* Utrumque verum est; quasi dicat: Mortua est vobis, mihi dormit. BEDA (c. 22 in Marcum, a med.). Hominibus enim mortua erat, qui suscitare nequiverant; Deo dormiebat, in cujus dispositione et anima vivebat, et caro resuscitanda quiescebat. Unde mos apud Christianos obtinuit ut mortui, qui resurrecturi non dubitantur, dormientes vocentur.

Sequitur: *Et irridebant eum.* THEOPHYLACTUS (Marc. 5, circa fin. Comment.). Derident autem eum tamquam ulterius non posset aliquid facere; sed ipsemet contra seipsos attestantes disputat, tamquam vere mortuam suscitaverit: et ideo miraculosum erit, si suscitaverit eam. BEDA (cap. 22 in Marc. a med.). Quia ergo verbum resuscitantis irridere quam credere malebant, merito foras excluduntur, utpote indigni qui potentiam resuscitantis, ac resurgentis mysterium viderent; unde sequitur: *Ipsè vero ejecit omnes assumit secum patrem et matrem puellæ, etc.* CHRYSOSTOMUS. Vel ut ostentationem auferret, propter hoc non omnes secum esse sinit; ut vero testes postmodum haberet divinæ virtutis, tres præcipuos ex discipulis elegit, et patrem et matrem puellæ, tamquam præ omnibus magis necesarios. Manu vero et verbo puellam vivificat; unde sequitur: *Et tenens manum puellæ, ait illi: Thabitha cumi, quod est interpretatum, Puella, tibi dico, surge.* Manus enim Jesu vivificativa existens, mortuum corpus vivificat, vox autem jacentem excitat; unde sequitur: *Et confestim surrexit puella et ambulavit.* HIERONYMUS de optimo genere interpret. (aliqui. ante med.). Arguat aliquis Evangelistam mendacii, quare exponendo addiderit, *Tibi dico*; cum in Hebraico *Thabitha cumi* tantum significet *Puella, surge*. Sed ut emphaticoteron fecerit,

et sensum vocantis et imperantis exprimeret, addit: *Tibi dico, surge.*

Sequitur: *Erat autem annorum duodecim.* GLOSSA. Hoc Evangelista addidit ad ostendendum puellam hujus ætatis esse quod poterat ambulare. In ambulatione ejus non solum suscitata, sed etiam perfecte sanata ostenditur.

Sequitur: *Et obstupuerunt stupore magno: et præcepit illis vehementer, ut nemo id sciret; et jussit illi dari manducare.* CHRYSOSTOMUS. Ad demonstrandum, quod eam vere suscitaverit et non secundum phantasiam. BEDA (cap. 22 in Marc. in med.). Mystice autem salvata a profluvio sanguinis muliere, mox filia Archisynagogi mortua nuntiatur: quia dum Ecclesia Gentium a vitiorum labe munda, et ob fidei meritum filia est cognominata, continuo synagoga perfidiæ simul et invidiæ zelo soluta est: perfidiæ quidem, quia in Christo credere noluit; invidiæ vero, quia Ecclesiam credere doluit. Et quod aiebant nuntii Archisynagogo, *Quid ultra vexas magistrum?* per eos hodie dicitur qui a Deo destitutum synagogæ statum vident, ut restaurari posse non credant: ideoque pro resuscitatione illius supplicandum non esse æstimant. Sed si Archisynagogs, idest cœtus doctorum legis, credere voluerit, et subjecta ei synagoga salva erit. Quia vero synagoga lætitiæ dominicæ inhabitationis merito infidelitatis amisit, quasi inter fientes et ejulantes mortua jacet. Tenens autem puellæ manum Dominus eam suscitavit: quia nisi prius mundatæ fuerint manus Judæorum, quæ sanguine plenæ sunt, synagoga mortua non resurget. In sanatione autem hæmorrhoiis mulieris, et suscitatione puellæ, salus ostenditur generis humani, quæ a Domino ita dispensata est, ut primo aliqui ex Israel ad fidem venirent, deinde plenitudo Gentium intraret, ac sic omnis Israel salvus fieret. Annorum autem duodecim erat puella, et annis duodecim mulier erat passa: quia peccata non credentium apparuerunt in initio fidei credentium: unde dicitur Gen. 15: "Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam." GREGORIUS, 4 Moral. cap. 29 (super illud, "Quare exceptus genibus, lactatus uberibus?", c. 25 in nov. exemp.). Moraliter vero Redemptor noster puellam in domo, juvenem vero extra por-

tam, in sepulcro autem Lazarum suscitavit; adhuc quidem in domo mortuus jacet qui latet in peccato; jam extra portam educitur cujus iniquitas usque ad vecordiam publicæ perpetracionis aperitur; sepulturæ vero aggere premitur qui perpetracione nequitie etiam usu consuetudinis pressus gravatur. *Beda* (c. 22, aliq. ante fin.). Et notandum, quod leviores et quotidiani erratus, levioris poenitentiae possunt remedio curari: unde jacentem in conclavi Dominus facillima voce puellam resuscitat dicens, *Puella, surge*; ut vero quatruiduanus mortuus sepulcri claustra evadere posset, fremuit spiritu, turbavit seipsum, lacrymas fudit. Quanto igitur gravior animæ mors, tanto acrior necesse est ut poenitentis fervor insistat. Sed et hoc notandum, quia publica noxa, publico eget remedio: unde Lazarus de monumento vocatus populis innotuit: levia autem peccata, secreta queunt poenitentia deleri: unde puella in domo jacens paucis arbitris exsurgit, eisdemque ut nemini manifestent præcipitur. Turba etiam foris ejicitur, ut puella suscitetur: quia si non prius a secretioribus cordis expellitur sæcularium multitudo curarum, anima quæ intrinsecus jacet mortua, non resurgit. Bene autem surrexit et ambulat: quia anima a peccatis resuscitata, non solum a sordibus scelerum exsurgere, sed et in bonis proficere debet operibus, et mox necesse est ut cælesti pane satiatur, divini scilicet verbi et altaris particeps effecta.

CAPUT VI.

1. Et egressus inde, abiit in patriam suam: et sequebatur eum discipuli sui, et facta sabbato, cepit in synagoga docere: et multi audientes admirabantur in doctrina ejus, dicentes: Unde huic hæc omnia; et quæ est sapientia quæ data est illi, et virtutes tales quæ per manus ejus efficiuntur? Nonne hic est faber filius Mariæ, frater Jacobi, et Joseph, et Judæ, et Simonis? Nonne et sorores ejus hic nobiscum sunt? Et scandalizabantur in illo. Et dicebat illis Jesus, quia non est Propheta sine honore, nisi in patria sua, et in domo sua, et in cognatione sua. Et non poterat ibi virtutem ullam facere; nisi paucos infirmos impositis manibus curavit; et mirabatur propter incredulitatem eorum.

2. Et circumibat castella in circuitu docens. Et vocavit duodecim, et cepit eos mittere binos, et dabat illis potestatem spirituum immundorum.

Et præcepit eis ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum, non peram, neque panem, neque in zona æs, sed calceatos sandaliis, et ne induerentur duabus tunicis. Et dicebat eis: Quocumque introieritis in domum, illic manete donec exeat inde. Et quicumque non receperint vos, nec audierint vos; exeuntes inde, excutite pulverem de pedibus vestris in testimonium illis. Et exeuntes prædicabant, ut poenitentiam agerent, et demonia multa ejiciebant, et ungebant oleo multos ægros, et sanabantur.

3. Et audivit Herodes rex: manifestum enim factum est nomen ejus: et dicebant, quia Joannes Baptista resurrexit a mortuis, et propterea operantur virtutes in illo; alii autem dicebant, quia Elias est; alii vero dicebant, quia Propheta est, quasi unus ex Prophetis. Quo audito, Herodes ait: Quem ego decollavi Joannem, hic a mortuis resurrexit.

4. Ipse enim Herodes misit, ac tenuit Joannem, et vinxit eum in carcere propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam: dicebat enim Joannes Herodi: Non licet tibi habere uxorem fratris tui. Herodias autem insidiabatur illi, et volebat occidere eum, nec poterat. Herodes autem metuebat Joannem, sciens eum virum justum et sanctum, et custodiebat eum, et audito eo multa faciebat, et libenter eum audiebat. Et cum dies opportunus accidisset, Herodes natalis sui cenam fecit principibus, et tribunus, et primis Galilææ. Cumque introisset filia ipsius Herodiadis, et saltasset, et placuisset Herodi, simulque recumbentibus, rex ait puellæ: Pete a me quod vis, et dabo tibi: et juravit illi: Quia quicquid petieris dabo tibi, licet dimidium regni mei. Quæ cum exisset, dixit matri suæ: Quid petam? At illa dixit, Caput Joannis Baptistæ. Cumque introisset statim cum festinatione ad regem, petivit dicens: Volo ut protinus des mihi in disco caput Joannis Baptistæ. Et contristatus est rex, propter jusjurandum, et propter simul discumbentes noluit eam contristare; sed misso epulatore præcepit afferri caput Joannis in disco, et decollavit eum in carcere. Et attulit caput ejus in disco, et dedit illud puellæ, et puella dedit matri suæ. Quo audito discipuli ejus venerunt, et tulerunt corpus ejus, et posuerunt illud in monumento.

5. Et convenientes Apostoli ad Jesum, renuntiaverunt ei omnia quæ egerant et docuerant. Et ait illis: Venite seorsum in desertum locum, et requiescite pusillum: erant enim qui veniebant, et redibant multi, et nec spatium manducandi habebant. Et ascendentes in navim, abierunt in desertum locum seorsum. Et viderunt eos abeuntes, et cognoverunt multi; et pedestres de omnibus civitatibus accurrerunt illuc, et prævenerunt eos. Et extens vidit turbam multam Jesus, et misertus est super eos, quia erant sicut oves non habentes pastorem, et cepit illos docere multa.

6. Et cum jam hora multa fieret, accesserunt discipuli ejus dicentes: Desertus est locus hic, et jam hora præterivit: dimitte illos, ut cantes in proximas villas et vicos, emant sibi cibos quos manducent. Et respondens ait illis: Date illis vos

manducare. Et dixerunt ei: Euntes emamus ducentis denariis panes, et dabimus illis manducare. Et dicit eis: Quot panes habetis? Ite, et videte. Et cum cognovissent, dicunt: Quinque, et duos pisces. Et præcepit illis ut accumbere facerent omnes secundum contubernia super viride fenum. Et discubuerunt in partes per centenos, et per quinquagenos. Et acceptis quinque panibus, et duobus piscibus, intuens in cælum, benedixit, et fregit panes, et dedit discipulis suis, ut ponerent ante eos, et duos pisces divisit omnibus: et manducaverunt omnes, et saturati sunt. Et sustulerunt reliquias fragmentorum duodecim cophinos plenos, et de piscibus. Erant autem qui manducaverunt quinque millia virorum.

7. Et statim coegit discipulos suos ascendere navim, ut præcederent eum trans fretum ad Bethsaidam, dum ipse dimitteret populum. Et cum dimisisset eos, abiit in montem orare. Et cum sero esset, erat navis in medio mari, et ipse solus in terra, et videns eos laborantes in remigando: erat enim ventus contrarius eis: et circa quartam vigiliam noctis venit ad eos ambulans supra mare, et volebat præterire eos. At illi ut viderunt eum ambulante supra mare, putaverunt phantasma esse, et exclamaverunt: omnes enim viderunt eum, et conturbati sunt. Et statim locutus est cum eis, et dixit eis: Confidite: ego sum: nolite timere. Et ascendit ad illos in navim, et cessavit ventus. Et plus magis intra se stupebant: non enim intellexerant de panibus: erat enim cor eorum obcæcatum.

8. Et cum transfretassent, venerunt in terram Genesareth, et applicuerunt. Cumque egressi essent de ravi, continuo cognoverunt eum, et percurrentes universam regionem illam, cøperunt in grabatis eos qui se male habebant circumferre: ubi audiebant eum esse. Et quocumque introibat in vicus, vel in villas, aut civitates, in plateis ponebant infirmos, et deprecabantur eum ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent. Et quotquot tangebant eum salvi fiebant.

1. THEOPHYLACTUS (Marc. 6, in princip. Comment.). Post præmissa miracula Dominus in patriam suam revertitur, non ignorans quoniam spernerent eum; sed ut occasionem non haberent ulterius dicendi, Quia si venisses, credidissemus tibi; unde dicitur: *Et egressus inde abiit in patriam suam; et sequebantur eum discipuli sui.* BEDA (cap. 23 in Marc. in princ.). Patriam ejus Nazareth dicit, in qua erat nutritus. Sed quanta Nazæorum cæcitas, qui eum quem verbis factisque illius Christum cognoscere poterant, ob solam gentis notitiam contemnunt? Sequitur: *Et facta sabbato cœpit in synagoga docere: et multi audientes admirabantur in doctrina ejus, dicentes: Unde huic hæc omnia; et quæ est sapientia quæ data est illi, et virtutes tales quæ*

per manus ejus efficiuntur? Sapientiam ad doctrinam, virtutes referunt ad sanitates. et miracula quæ faciebat.

Sequitur: *Nonne hic est faber filius Mariæ?* AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 24). Matthæus quidem fabri filium eum dictum esse dicit; nec mirandum est, cum utrumque dici potuerit: eo enim fabrum credebant quo et fabri filium. HIERONYMUS (in princ. Commentarii in cap. 6 Marc.). Filius quidem fabri Jesus vocatur, sed fabri qui fabricatus est auroram et solem, idest Ecclesiam primam, et sequentem; in quarum figura mulier, et puella sanatur. BEDA. Nam etsi humana non sint comparanda divinis, typus tamen integer est: quia Pater Christi igne operatur et Spiritu. Sequitur: *Frater Jacobi, et Joseph, et Judæ, et Simonis; nonne et sorores ejus hic nobiscum sunt?* Fratres et sorores ejus secum esse testantur: qui tamen non liberi Joseph, aut Mariæ, juxta hæreticos, sunt putandi; sed potius, juxta morem sacræ Scripturæ, cognati sunt intelligendi; quomodo Abraham, et Lot fratres appellantur, cum esset Lot filius fratris Abrahæ. *Et scandalizabantur in illo.* Scandalum et error Judæorum salus nostra est, et hæreticorum condemnatio. Intantum enim spernebant Dominum Jesum Christum ut eum fabrum, et fabri vocarent filium. Sequitur: *Et dicebat eis Jesus, quia non est Propheta sine honore nisi in patria sua, et in domo sua, et in cognitione sua.* Prophetam dici in Scripturis Dominum Jesum etiam Moyses testis est, qui futuram ejus incarnationem prædicans filiis Israel, ait, Deut. 18: "Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester de fratribus vestris. „ Non solum autem ipse qui Dominus est Prophetarum, sed et Elias, et Jeremias ceterique Prophetæ, minores in patria sua quam in exteris civitatibus habitati sunt: quia propemodum naturale est cives semper civibus invidere: non enim considerant præsentia viri opera, sed fragilem recordantur infantiam. HIERONYMUS (circa' princ. Comment. ad cap. 6 Marci). Comitatur etiam sæpe vilitas originem, ut est illud 1 Reg. 25: "Quis est filius Isai? „ quia "humilia Dominus respicit, et alta a longe cognoscit: „ Psal. 137. THEOPHYLACTUS (Marc. 6, super *Non est Propheta*). Sive etiam præclaros

consanguineos Propheta habeat, cives odiunt eos, et propter hoc dehonorant Prophetam. Sequitur: *Et non poterat ibi virtutem ullam facere; nisi paucos infirmos impositis manibus curavit.* Quod autem dicit, *Non poterat*, intelligere oportet, non volebat: quia non ipse impotens, sed illi infideles erant: ergo ibi non operatur virtutes, parcens eis, ne majori reprehensione digni essent, etiam factis miraculis non credentes. Vel aliter. In miraculis faciendis necessaria est virtus operantis, et recipientium fides, quæ ibi deficiebat: unde non volebat Jesus ibi signa facere.

Sequitur: *Et mirabatur propter incredulitatem illorum.* BEDA (cap. 23, a med.). Non quasi inopinata et improvisa miratur qui novit omnia antequam fiant; sed qui novit occulta cordis, quod mirandum intimare vult hominibus, mirari se coram hominibus ostendit: Judæorum enim miranda notatur cæcitas, qui nec Prophetis suis credere de Christo, nec ipsi inter se nato voluerunt credere Christo. Mystice autem Jesus despicitur in domo, et in patria sua, hoc est in populo Judæorum; et ideo pauca ibi signa fecit, ne penitus excusabiles ibi fierent. Majora autem signa quotidie in Gentium populo facit, non tam in sanitate corporum quam in animarum salute.

2. THEOPHYLACTUS (Marc. 6, sup. *Obambulabat per vicus*). Non solum in civitatibus prædicabat Dominus, sed et in castellis, ut discamus parva non spernere; neque magnas semper querere civitates, sed verbum Dei in vicis abjectis et vilibus seminare; unde dicitur: *Et circuibat castella in circuitu docens.* BEDA (cap. 24 in Marcum, in princ.). Benignus autem et clemens Dominus, ac Magister non invidet servis atque discipulis suis virtutes suas; et sicut ipse curaverat omnem languorem, et omnem infirmitatem, Apostolis quoque suis dedit potestatem; unde sequitur: *Et convocavit duodecim, et cepit eos mittere binos, et dabat illis potestatem spirituum immundorum.* Sed multa distantia est inter donare et accipere: iste quodcumque agit, potestate Domini agit, illi si quid faciunt imbecillitatem suam, et virtutes Domini confitentur, dicentes, Actor. 3: "In nomine Jesu surge et ambula." THEOPHYLACTUS (Matthæi 6,

sup. *Cepit eos mittere binos*). Binos autem Apostolos mittit, ut fierent promptiores: quia, ut ait Ecclesiastes, cap. 4, "melius est simul duos esse, quam unum." Si autem plures quam duos misisset, non esset sufficiens numerus ut in plura castella mitterentur. GREGORIUS (in hom. 17 in Ev.). Binos autem in prædicationem discipulos mittit, quoniam duo sunt præcepta caritatis, Dei videlicet amor, et proximi, et minus quam inter duos caritas haberi non potest. Per hoc ergo nobis innuit quia qui caritatem erga alterum non habet, prædicationis officium suscipere nullatenus debet.

Sequitur: *Et præcepit eis ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum; non peram, neque panem, neque in zona cæs; sed calceatos sandaliis, et ne induerentur duabus tunicis.* BEDA (cap. 24 in Marc. non procul a princ.). Tanta enim prædicatori in Deo debet esse fiducia ut presentis vitæ sumptus, quamvis non provideat, tamen hos sibi non deesse certissime sciat, ne dum mens ejus occupatur ad temporalia, minus aliis provideat æterna. CHRYSOSTOMUS. Hoc etiam eis Dominus præcepit, ut per habitum ostenderent quantum a divitiarum desiderio distabant. THEOPHYLACTUS (Marc. 6, sup. *Et præcepit eis*). Instruens etiam eos per hoc non esse amatores munerum, et ut videntes eos prædicare paupertatem, acquiescant, cum Apostoli nihil habeant. AUGUSTINUS de conc. Evang. (lib. 2, cap. 30). Vel quia cum secundum Matthæum Dominus continue subjecerit, cap. 10: "Dignus est enim operarius cibo suo," satis ostendit cur eos possidere hæc, aut ferre noluerit: non quod necessaria non sint necessitati hujus vitæ, sed quia sic eos mittebat ut eis hoc debere demonstraret ab illis quibus Evangelium credentibus nuntiarent: unde apparet hoc non ita præcepisse Dominum tamquam Evangelistæ vivere aliunde non debeant, quam eis præbentibus quibus annuntiant Evangelium; alioquin contra hoc præceptum fecit Apostolus, qui victum de manuum suarum labore transiebat; sed potestatem dedisse, in qua scirent sibi ista debere. Solet item queri quomodo Matthæus et Lucas commemoraverint dixisse Dominum discipulis, ut nec virgam ferrent, cum dicat Marcus *Et præcepit eis ne quid tollerent in via*

nisi virgam tantum. Quod ita solvitur, ut intelligamus sub alia significatione dictam virgam, quæ secundum Marcum ferenda est, et sub alia illam quæ secundum Matthæum et Lucam non est ferenda. Potuit enim sic breviter dici: Nihil necessarium vobiscum feratis, nisi virgam tantum, ut illud quod dictum est, "Nec virgam," intelligatur, nec minimas quidem res; quod vero adjectum est, *Nisi virgam tantum*, intelligatur quia per potestatem a Domino receptam, quæ virgæ nomine significata est, etiam quæ non portantur, non deerunt. Utrumque ergo Dominus dixit; sed quia non utrumque unus Evangelista commemoravit, putatur ille qui virgam sub alia significatione positam tollendam dixit, ei qui virgam rursus aliud significantem non tollendam dixit, esse contrarius; sed jam ratione reddita non putetur. Sic et calceamenta cum dicit Matthæus in via non esse portanda, curam prohibet: quia ideo cogitantur portanda ne desint. Hoc et de duabus tunicis intelligendum est, ne quisquam eorum præter eam qua esset indutus, aliam portandam curaret, sollicitus ne opus esset, cum ex illa potestate posset accipere. Proinde Marcus dicendo, calcari eos sandaliis vel soleis, aliquid hoc calceamentum mysticæ significationis habere admonet, ut pes neque tectus sit, desuper, nec nudus ad terram; idest nec occultetur Evangelium, nec terrenis commodis innitatur. Et quod non haberi, vel portari duas tunicas, sed expressius indui prohibet, quid eos monet nisi non dupliciter, sed simpliciter ambulare? Quisquis autem putat non potuisse Dominum in uno sermone quædam figurate, quædam proprie ponere eloquia, cetera ejus inspicat, et videbit, quod hoc temere ac inerudite arbitretur. BEDA (cap. 24, a med.). In duabus autem tunicis videtur mihi duplex ostendere vestimentum: non quod in locis Scythiæ glaciali nive rigentibus, una quis tunica debeat esse contentus; sed in tunica vestimentum intelligamus, ne aliud vestiti, aliud nobis futurorum timore servetur. CHRYSOSTOMUS. Vel aliter. Matthæus et Lucas non calceamenta, neque baculum portare permittit, quod ostendit perfectissimum esse; Marcus vero baculum jubet assumere, et sandaliis calcari; quod dictum est per-

missive. BEDA (ibidem). Allegorice autem, per peram onera sæculi, per panem delicie temporales, per æs in zona occultatio sapientiæ designatur: quia quisquis officium doctoris accipit, neque oneribus sæcularium negotiorum depri-mi, neque desideriis carnalibus resolv-i, neque commissum sibi talentum verbi, sub otio debet lenti torporis abscondere. Sequitur; *Et dicebat eis: Quocumque introieritis in domum, illic manete donec exeatis inde:* ubi dat constantiæ generale mandatum, ut hospitalis necessitudinis jura custodiant, alienum a prædicatore regni cælestis astruens cursitare per domos. THEOPHYLACTUS (Marc. 6, super *In quacumque domum*). Ne scilicet de gula contingeret eos reprehendi, ab aliis in alios transeuntes. Sequitur; *Et quicumque non receperint vos, nec audierint vos: exeuntes inde, excutite pulverem de pedibus vestris in testimonium illis.* Hoc autem Dominus præcepit ut ostenderet quod longam propter eos viam ambulaverunt, et nihil eis profuit: vel quia nihil ab eis acceperunt, etiam neque pulverem; sed et hunc excutiant, ut hoc sit in testimonium illis, idest in redargutionem illis. CHRYSOSTOMUS. Vel ut sit in testimonium laboris viæ quam sustinebant pro eis, aut tamquam pulveris peccatorum prædicantium convertatur in ipsos. Sequitur; *Et exeuntes prædicabant ut poenitentiam agerent; et demonia multa ejiciebant, et ungebant oleo multos ægros, et sanabantur.* Quod oleo ungerent, solus Marcus enarrat; Jacobus autem in Epistola sua canonica similia dicit. Oleum enim et labores curat, et luminis et hilaritatis causa existit. Significat autem oleum unctionis Dei misericordiam, infirmitatis medelam, et cordis illuminationem; quod totum oratio operatur. THEOPHYLACTUS (Marc. 6, super, *Inungebant infirmos*). Significat etiam gratiam Spiritus sancti, per quam a laboribus transmutamur, et lumen et lætitiæ spirituales suscipimus. BEDA (cap. 24, in fin.). Unde patet ab ipsis Apostolis hunc sanctæ Ecclesiæ morem esse traditum, ut energumeni, vel alii quilibet ægroti, ungantur oleo, pontificali benedictione consecrato.

3. GLOSSA. Post prædicationem discipulorum Christi, et miraculorum operationem convenienter Evangelista subjungit de fama quæ consurgebat in po-

pulo; unde dicit: *Et audivit Herodes rex.* CHRYSOSTOMUS. Herodes iste filius erat primi Herodis, sub quo Joseph Jesum duxerat in Ægyptum. Tetrarcham autem Matthæus nominat hunc, atque Lucas tamquam principantem super quartam partem regni patris sui. Romani enim post mortem patris, regnum in partes quatuor dividerunt. Marcus vero regem eum vocat, aut patris consuetudine, aut quia hoc loco ejus congruum existeret. HIERONYMUS (Marc. 6, super *Et audivit rex Herodes*). Sequitur: *Manifestum enim factum est nomen ejus: lúcernam enim sub modio abscondi fas non est. Et dicebant, scilicet aliqui de turba, quia Joannes Baptista resurrexit a mortuis, et propterea operantur virtutes in illo.* BEDA (cap. 25, in princ.). Quanta enim fuit Judæorum invidia docetur: ecce enim Joannem, de quo dictum est Joan. 10, quia "signum fecit nullum, a mortuis potuisse resurgere, nullo attestante credebant; Jesum autem approbatum a Deo virtutibus et signis, cujus resurrectionem Angeli, Apostoli, viri ac feminae prædicabant, non resurrexisse, sed furtim esse ablatum credere maluerunt: qui cum dicerent Joannem resurrexisse a mortuis, et propterea virtutes operatas esse in illo, bene de virtute resurrectionis senserunt, quod majoris potentie futuri sunt sancti, cum a mortuis resurrexerint, quam fuerunt cum carnis adhuc infirmitate gravarentur.

Sequitur: *Alii autem dicebant, quia Elias est.* THEOPHYLACTUS (Mar. 6, super, *Alii dicebant, Elias est*). Confutabat enim multos homines Joannes quando dicebat, Matth. 3: "Genimina viperarum."

Sequitur: *Alii autem dicebant, quia Propheta est, quasi unus ex Prophetis.* CHRYSOSTOMUS. Mihi quidem videtur hunc Prophetam dicere de quo Moyses dixit, Deut. 18: "Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris. Recte quidem; sed quia manifeste dicere trepidabant, Hic est Christus, Moysi utebantur voce, propriam suspitionem velantes, prepositorum suorum timore. Sequitur: *Quo audito, Herodes ait: Quem ego decollavi Joannem, hic a mortuis resurrexit.* Per ironiam hoc Herodes expresse pronuntiat. THEOPHYLACTUS (Marc. 6, super *Quia Joannes Baptista surrexit*). Vel aliter. Sciens

Herodes quod Joannem justum existentem sine causa occiderat, credebatur eum a mortuis resurrexisse, et quod ex resurrectione suscepisset miraculorum operationem. AUGUSTINUS de Cons. Evang. (lib. 2, cap. 34). In his autem verbis Lucas Marco attestatur, ad hoc dumtaxat quod alii dixerint, non Herodes, Joannem surrexisse; sed hæsitantem Lucas, cap. 9, commemoravit Herodem, verbaque ejus ita posuit dicentis: "Joannem ego decollavi. Quis autem est iste, de quo audio talia?" Intelligendum est autem post hanc hæsitationem confirmasse in animo suo quod ab aliis dicebatur, cum ait pueris suis, sicut Matthæus narrat, cap. 14: "Hic est Joannes Baptista, ipse surrexit a mortuis." Aut ita pronuntianda sunt hæc verba ut hæsitantem adhuc indicent; præsertim quia et Marcus, qui superius dixerat ab aliis dictum fuisse, quod Joannes a mortuis resurrexit; in extremo tamen ipsum Herodem dixisse non tacet: *Quem ego decollavi Joannem, hic a mortuis resurrexit.* Quæ item verba duobus modis pronuntiari possunt, ut aut confirman- tis, aut dubitantis intelligantur.

4. THEOPHYLACTUS (Mar. 6, par. ante med. Comm.). Ex præmissis Marcus Evangelista occasionem sumens, hic de morte commemorat Præcursoris, dicens: *Ipse enim Herodes misit, ac tenuit Joannem, et vinxit eum in carcere, propter Herodiam uxorem fratris sui, quia duxerat eam.* BEDA (cap. 25, super *Herodes misit*). Vetus narrat historia, Philippum Herodis majoris filium, sub quo Dominus fugit in Ægyptum, fratrem hujus Herodis, sub quo passus est Christus, duxisse Herodiam uxorem filiam regis Aretæ, postea vero socerum ejus, exortis quibusdam contra generum simulatibus, tulisse filiam suam; et in dolore mariti prioris, Herodis inimici ejus nuptiis copulasse. Ergo Joannes Baptista arguit Herodem et Herodiam, quod illicitas nuptias fecerint, et non liceat, fratre vivente germano, illius uxorem ducere. THEOPHYLACTUS (Marc. 6, ante med. Comment.). Alii autem dicunt, quod Philippus jam mortuus reliquerit ex se filiam: quapropter non debebat Herodes fratris, quamvis defuncti, uxorem ducere. Lex enim præcipiebat quod frater uxorem fratris acciperet, cum defunctus prolem non haberet; illi autem

erat filia, propter quod erant nuptiæ sceleratæ.

Sequitur: *Herodias autem insidiabatur illi, et volebat occidere eum, et non poterat.* BEDA (cap. 25, par. ante med.). Timebat enim Herodias ne Herodes aliquando resipisceret, vel Philippo fratri suo amicus fieret; atque illicitæ nuptiæ repudio solverentur.

Sequitur: *Herodes autem metuebat Joannem, quia sciebat eum virum justum et sanctum.* GLOSSA. Timebat, inquam, eum reverendo; sciebat enim eum esse justum, quo ad homines, et sanctum, quo ad Deum: et custodiebat eum, ne scilicet ab Herodiade interficeretur: et audito eo multa faciebat: quia putavit eum spiritu Dei loqui; et libenter eum audiebat: quia reputabat utilia quæ ab eo dicebantur. THEOPHYLACTUS (Marc. 6, par. ante med. Comment.). Vide autem quantum operatur concupiscentiæ rabies: quia cum Herodes tantam circa Joannem habebat reverentiam, et timorem, horum fit immemor, ut suæ fornicationi provideret. REMIGIUS super Matth. Libidinosa enim voluntas eum coegit in illum manum mittere quem sciebat justum et sanctum. Ac per hoc datur intelligi quia minus peccatum factum est ei causa majoris peccati: secundum illud Apocal. 22: "Qui in sordibus est, sordescat adhuc."

Sequitur: *Et cum dies opportunus accidisset, Herodes natalis sui cœnam fecit principibus, et tribunis, et primis Galilææ.* BEDA (cap. 25, ante med.). Soli mortalium Herodes et Pharao leguntur diem natalis sui gaudiis festivis celebrasse; sed uterque rex infausto auspicio festivitatem suam sanguine fœdavit: verum Herodes tanto majore impietate, quanto sanctum, et innocentem doctorem veritatis occidit; et hoc pro voto ac petitione saltatricis; sequitur enim: *Cumque introisset filia ipsius Herodiadis, et saltasset, et placuisset Herodi, et simul recumbentibus, rex ait: Pete a me quod vis, et dabo tibi.* THEOPHYLACTUS (Marc. 6, circa med. Comment.). Dum enim convivium fit, Satanas per puellam saltat, et jusjurandum perficitor sceleratum; sequitur enim: *Et juravit illi: Quia quicquid petieris dabo tibi, licet dimidium regni mei.* BEDA (cap. 25, paul. ante med.). Non excusatur ab homicidio per juramentum: ideo enim forte juravit, ut occasionem inveniret occidendi; et si pa-

tris, aut matris interitum postulasset, non utique concessisset Herodes. Sequitur: *Quæ cum exisset, dixit matri suæ, Quid petam? At illa dixit, Caput Joannis Baptiste.* Digno operi saltationis, dignum postulatur sanguinis præmium.

Sequitur: *Cumque introisset statim cum festinatione ad regem, petivit dicens: Volo ut protinus des mihi in disco caput Joannis Baptiste.* THEOPHYLACTUS (Marc. 6, in med. Comm.). Maligna mulier protinus sibi caput Joannis dari petit, idest statim in illa hora; timebat enim ne Herodes resipisceret.

Sequitur: *Et contristatus est rex.* BEDA (cap. 25). Consuetudinis est Scripturarum ut opinionem multorum sic narret Historicus, quomodo eo tempore ab omnibus credebatur: sicut et Joseph ab ipsa quoque Maria appellatur pater Jesu; ita et nunc Herodes dicitur contristatus, quia hoc discumbentes putabant: dissimulator enim mentis tristitiam præferebat in facie, cum lætitiâ haberet in mente; scelusque excusat juramento, ut sub occasione pietatis impius fieret; unde sequitur: *Propter jusjurandum, et propter simul discumbentes noluit eam contristare.* THEOPHYLACTUS (Marc. 6, in med. Comm.). Herodes quidem non sui compos, sed voluptuosus jusjurandum implevit, et justum interemit. Decebat autem magis in hoc perjurare, et non tantum scelus operari. BEDA (cap. 25, in medio). Quod autem subdit, *Et propter simul recumbentes, vult omnes sceleris sui esse consortes, ut in luxurioso, impuroque convivio cruentæ epulæ deferrentur; unde sequitur: Sed misso spiculatore, præcepit afferri caput Joannis in disco.* THEOPHYLACTUS (cap. 6, in med. Comm.). Spiculator carnifex dicitur, qui constituitur ad homines interficiendum. BEDA (cap. 25, in Marc. ante med.). Non autem Herodem puduit caput occisi hominis ante convivas inferre. Pharao vero nil talis vesaniæ commisisse legitur. Ex utroque tamen exemplo probatur utilius esse nobis diem mortis futuræ timendo et caste agendo sæpius in memoriam revocare, quam diem activitatis luxuriando celebrare. Homo enim ad laborem nascitur in mundo, et electi ad requiem per mortem transeunt e mundo.

Sequitur: *Et decollavit eum in carcere, et attulit caput ejus in disco, et dedit il-*

Judæ puellæ, et puella dedit matri suæ. GREGORIUS, 3 Moral. (cap. 4, et in novis exempl. 5, super illud: "Qui testa sanienem radebat"). Non sine gravissima admiratione perpendo, quod ille prophetiæ spiritu intra matris uterum impletus, quo inter natos mulierum nemo major surrexit, ab iniquis in carcerem mittitur, et pro puellæ saltu capite truncatur, et vir tantæ severitatis pro usu turpium moritur. Numquid credimus aliquid fuisse quod in ejus vita, illa sic despecta mors tergeret? Sed quando ille vel in cibo peccavit, qui locustas solummodo, et mel silvestre edit? Quando conversatione sua offendere potuit, qui de eremo non recessit? Quid est quod omnipotens Deus sic vehementer in hoc sæculo despicit quos sic sublimiter ante sæcula elegit? nisi hoc quod pietati fidelium patet: quoniam ideo sic eos premit in infimis, quia videt quomodo remuneret in summis; et foras usque ad despecta dejicit, quia intus usque ad incomprehensibilia perducit. Hinc ergo unusquisque colligat, quid illic passuri sint quos reprobant, si hic sic cruciat quos amat.

Sequitur: *Quo audito discipuli ejus venerunt, et tulerunt corpus ejus, et posuerunt illud in monumento.* BEDA (cap. 25, a med.). Narrat Josephus, vinctum Joannem in castellum Macheronta adductum, ibique truncatum; narrat vero ecclesiastica Historia sepultum eum in Sebaste Palæstinæ urbe, quæ quondam Samaria dicta est. Decollatio autem Joannis, minorationem famæ illius, qua Christus a populo credebatur, insinuat, sicut exaltatio Salvatoris in crucem profectum designabat fidei: quia et ipse qui prius a turbis Propheta esse credebatur, Dei Filius a cunctis fidelibus est agnitus: unde Joannes quem oportebat minui, cum diurnum lumen decrescere incipit natus est; Dominus autem eo tempore anni quo dies crescere incipit. THEOPHYLACTUS (Marc. 6, in med. Comm.). Mystice autem Herodes, qui interpretatur pelliceus, populus est Judæorum; qui habebat uxorem, scilicet inanem gloriam, cujus filia saltat, et movetur etiam nunc circa Judæos, scilicet falsus intellectus Scripturarum: decapitaverunt siquidem Joannem, idest verbum propheticum, et sine capite Christo habent eum. HIERO-

NYMUS (Marc. 6, super *Quo audito Herodes ait*). Vel aliter. Caput legis, quod est Christus, de corpore absconditur proprio, idest Judaico populo, et datur gentili puellæ, idest Romanæ Ecclesiæ, et puella dat matri suæ adulteræ, idest synagogæ credituræ in fine. Corpus Joannis sepelitur, caput in disco collocatur: littera hamata tegitur, spiritus in altari honoratur et sumitur.

5. GLOSSA. Postquam evangelista narravit mortem Joannis, narrat ea quæ Christus cum suis discipulis post mortem Joannis egerit, dicens: *Et convenientes Apostoli ad Jesum, renuntiaverunt ei omnia quæ egerant et docuerant.* HIERONYMUS (Marc. 6, super *Convenientes Apostoli ad Jesum*). Ad locum enim unde exeunt flumina, revertuntur. Deo semper referunt gratias missi super his quæ acceperant. THEOPHYLACTUS (Marc. 6, a med.). Discamus autem et nos cum in ministerium aliquod mittimur, non elongari, et ultra commissum officium non ferri; sed mittentem visitare et renuntiare ei omnia quæ egimus, et docuimus. BEDA (cap. 25, a med.). Non enim solum oportet docere, sed facere. Non solum autem quæ ipsi egerant et docuerant, Apostoli Domino renuntiant; sed etiam quæ Joannes, eis in docendo occupatis, sit passus, et sui, et Joannis discipuli Domino renuntiant, sicut Matthæus describit.

Sequitur: *Et ait illis: Venite seorsum in desertum locum, et requiescite pusillum.* AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 45). Hoc continuo post Joannis passionem factum esse commemorat: unde post hæc facta sunt illa quæ primo narrata sunt, quibus motus Herodes dixit: Hic est Joannes Baptista quem ego decollavi. THEOPHYLACTUS (Marc. 6, a med. Comm.). In desertum autem recedit locum propter humilitatem. Quiescere autem facit Christus suos discipulos, ut addiscant præpositi, quod qui laborant in opere et sermone, requiem promerentur, et quod non debent continue laborare. BEDA (cap. 25, prope fin.). Quæ autem necessitas fuerit concedendæ requiei discipulis, ostendit eum subdit: *Erant enim qui veniebant et redibant multi: et nec spatium manducandi habebant:* ubi temporis illius felicitas de labore docentium simul, et discipulorum studio demonstratur. Sequitur: *Et ascen-*

dentis in navim abierunt in desertum locum seorsum. Non discipuli soli, sed assumpto Domino ascendentes in navim, locum petiere desertum, ut Matthæus demonstrat. Tentat autem fidem turbarum: petendo enim solitudinem, an sequi curent explorat: illi sequendo, et non in jumentis, aut vehiculis diversis, sed proprio labore pedum, quantam salutis suæ curam gerant, ostendunt. Sequitur: *Et viderunt eos abeuntes, et cognoverunt multi, et pedestres de omnibus civitatibus cucurrerunt illuc, et prævenierunt eos.* Cum pedestres eos prævenisse dicuntur, ostenditur quia non in aliam maris, sive Jordanis ripam navigio pervenerunt discipuli cum Domino, sed proxima ejusdem regionis loca adierunt, quo etiam indigenæ pedestres poterant prævenire. THEOPHYLACTUS (Marc. 6, a med.). Ita tu Christum non expectans quod ipse revocet, sed præcurrens eum, prævenias. Sequitur: *Et cecius vidit turbam nullam. Jesus, et misertus est super eos, quia erant sicut oves non habentes pastorem.* Pharisei lupi existentes rapaces, non pascabant populum, sed devorabant: propter hoc ad Christum verum congregantur pastorem; qui tradidit illis cibum spirituales, scilicet verbi Dei; unde sequitur: *Et cepit eos docere multa.* Videns enim eos qui miraculorum occasione eum sequebantur præ longitudine viæ fessos, eorum misertus, voluit eorum satisfacere voluntati, docendo eos. BEDA (cap. 26 in Marc., in princ.). Matthæus dicit, quod curavit languidos eorum: hoc est enim veraciter pauperum misereri, eis veritatis viam docendo aperire, et molestias corporales auferre. HIERONYMUS (Marc. 6, super *Venite seorsum*). Mystice autem seorsum ducit Dominus quos elegit, ut inter malos viventes, mala non intendat, ut Lot in Sodomis, et Job in terra Hus, et Abdias in domo Achab. BEDA (cap. 25 in Marc.). Derelicta etiam Judæa, in deserto Ecclesiæ prædicatores sancti, qui apud Judæos tribulationum sarcina premebantur, de gratia fidei Gentibus collata requiem nacti sunt. HIERONYMUS (Marc. 6, super illud, *Et requiescite*). Pusilla tamen est hic sanctis requies, longus labor; sed postea dicitur illis ut requiescant a laboribus suis. Sicut autem in arca Noe animalia quæ intus erant, foris mittebantur, et quæ

foris erant, intro erumpebant; sic agitur in Ecclesia: Judas recessit, latro accessit. Sed quandiu receditur a fide in Ecclesia, non est requies sine mœrore: Rachel enim plorans filios suos noluit consolari. Non est etiam hoc convivium, in quo bibitur vinum novum cum cantabitur canticum novum ab hominibus novis, cum mortale hoc induerit immortalitatem. BEDA (cap. 26). Christum autem petentem deserta Gentium, multæ fidelium catervæ relictis mœnibus priscae conversationis sequuntur.

6. THEOPHYLACTUS (Marc. 6, super *Et egressus vidit turbam*). Præponens Dominus quod utilis est, scilicet cibum sermonis Dei, deinde etiam corporalem cibum præbuit turbæ; ad cujus narrationem Evangelista accedit, dicens: *Et cum jam hora multa fieret, accesserunt discipuli ejus dicentes: Desertus est locus hic.* BEDA (cap. 26, al. a princ.). Horam multam vespertinum tempus dicit; unde Lucas dicit, cap. 9: "Dies autem cœperat declinare." THEOPHYLACTUS (Marc. 6, a med. Comment.). Vide autem quomodo discipuli Christi circa hominum amorem proficiunt: turbarum enim miserti accedunt ad Christum, et pro eis intercedunt. Dominus autem tentavit eos si ejus virtutem tantam esse cognoverant quod turbas pascere posset; unde sequitur: *Et respondens ait illis: Date eis manducare.* BEDA (cap. 26, super *Date eis manducare*). Provocat etiam Apostolos, hoc dicens, ad fractionem panis, ut illis se non habere testantibus, magnitudo signi notior fieret. THEOPHYLACTUS (Marc. 6, a med. Comment.). Discipuli autem arguebant eum tamquam ignorantem quid illis esset necessarium ad tantam multitudinem turbarum pascentiam: unde turbati respondent; sequitur enim: *Et dixerunt ei: Euntes emamus ducentis denariis panes, et dabimus illis manducare.* AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 46). Hoc Philippus apud Joannem respondet; sed Marcus a discipulis responsum esse commemorat; volens intelligi hoc ex ore ceterorum Philippum respondisse; quamquam et pluralem numerum pro singulari usitatissime ponere potuerit. Sequitur: *Et dicit eis: Quot panes habetis? Ita, et videtis.* Hoc a Domino factum esse ceteri Evangelistæ prætermiserunt. Sequi-

tur: *Et cum cognovissent, dicunt: Quinque, et duos pisces.* Quod Andreas apud Joannem de quinque panibus, et duobus piscibus suggererat, hoc ceteri Evangelistæ pluralem numerum pro singulari ponentes, ex discipulorum persona retulerunt. Sequitur: *Et præcepit illis ut accumbere facerent omnes secundum contubernia super viride fenum. Et discubuerunt in partes per centenos et per quinquagenos.* Quod autem Lucas dicit quinquagenos jussos esse discumbere, Marcus vero quinquagenos et centenos; ideo non hoc movet, quia unus partem dicit, alter totum: qui enim de centenis retulit, hoc retulit quod ille prætermisit. THEOPHYLACTUS (post med. Comment. in cap. 6). Per hoc autem datur intelligi, quod separatim discubuerunt per partes et partes: quod enim hic dicitur, *per contubernia*, in græco geminate dicitur, *συμπόσια συμπόσια*, *symposia symposia*; hoc est, per distributa convivia.

Sequitur: *Et acceptis quinque panibus et duobus piscibus, intuens in cælum, benedixit, et fregit paves, et dedit discipulis, ut ponerent ante eos; et duos pisces divisit omnibus.* CHRYSOSTOMUS (homil. 30, in Matth.). Decenter autem in cælum aspexit: quia in deserto manna accipientes Judæi, de Deo dicere attentaverunt: "Numquid poterit dare panem?" Ps. 77. Ne vero hoc contingat, antequam faceret, ad Patrem retulit quod erat factururus. THEOPHYLACTUS. Intuetur etiam in cælum, ut nos instrueret a Deo petere escam, et non a diabolo, sicut faciunt illi qui alienis injuste laboribus nutriuntur. Ex hoc etiam turbis tunc innuit quod non esset Deo contrarius, sed Deum invocaret. Dat autem panem discipulis apponendum turbis, ut tractando panem non dubium, sed miraculum videatur. Sequitur: *Et manducaverunt omnes, et saturati sunt. Et sustulerunt reliquias fragmentorum duodecim cophinos.* Duodecim cophini superabundant fragmentorum, ut quolibet Apostolorum unum cophinum super humerum apportante, ineffabile miraculum videatur. Superabundantis enim virtutis erat non solum tot homines pascere, sed et tantam superabundantiam relinquere fragmentorum: Moyses enim etsi manna dabat, secundum uniuscujusque necessitatem illud largiebatur, super-

fluum vero vermibus scaturiebat; Elias etiam viduam pascens, quantum ei erat sufficiens tribuebat; Jesus vero tamquam Dominus superabundanter operabatur. BEDA (cap. 26 in Marc. inter princ. et medium). Mystice autem die declinata turbas esurientes Salvator reficit: quia vel fine sæculorum propinquante, vel cum sol justitiæ pro nobis occubuit, a spiritualis inediæ sumus tabe salvati. Provocat Apostolos ad fractionem panis, insinuans quod quotidie per eos jejuna sunt corda nostra pascenda, eorum scilicet litteris et exemplis. Per quinque panes, quinque Mosaicæ legis libri; per duos pisces, Psalmi sunt et Prophetæ figurati. THEOPHYLACTUS (Marc. 6, inter med. et finem Comm.). Vel duopisces sunt piscatorum sermones, scilicet Epistolæ et Evangelium. BEDA (cap. 26 circa fin.). Quia vero quinque sunt exterioris hominis sensus, quinque milia viri Dominum secuti designant eos qui in sæculari adhuc habitu positi exterioribus bene uti noverunt. GREGORIUS, 16 Moralium (cap. 26 in novis exemplaribus et in antiquis cap. 23). Diversi convivantium discubitus distinctiones Ecclesiarum, quæ unam catholicam faciunt, designant. Jubilæi autem requies quinquagenarii numeri mysterio continetur; et quinquagenarius bis ducitur, ut ad centenarium perveniatur. Quia ergo prius a malo quiescit opere, ut post anima plenius quiescat in cognitione, alii quinquagenarii, alii centeni discumbunt. BEDA (cap. 26 in Marc. circa finem). Super fenum autem discumbentes dominicis pascuntur alimentis, qui per continentiam calcatis concupiscentiis, audiendis implendisque Dei verbis operam impendunt. Salvator autem non nova creat cibaria: quia veniens in carne non alia quam quæ prædicata sunt prædicat; sed legis, et Prophetarum scripta quam gravida sint mysteriis gratiæ demonstrat. Intuetur in cælum, ut ibi lucem doceat esse querendam. Frangit, et ante turbas ponenda distribuit discipulis: quia sacramenta prophetiæ sanctis doctoribus, qui hæc toto orbe prædicent, patefecit. Quod turbis superest, a discipulis tollitur: quia secretiora mysteria, quæ a rudibus capi nequeunt, non negligenter omittere, sed sunt inquirenda perfectis. Nam per cophinos duodecim Apostoli,

et sequentes doctores figurantur, foris quidem hominibus despecti, sed intus salutaris cibi reliquiis cumulati. Constat enim cophinis opera servilia geri solere. HIERONYMUS (parum ante finem Comment. in cap. 6 Marci). Vel duodecim cophini pleni fragmentis colliguntur, cum sedent super thronos iudicantes duodecim tribus Israel, qui sunt fragmenta Abraham, Isaac et Jacob, quando ex Israel reliquiæ salvæ fient.

7. GLOSSA. Dominus quidem in miraculo panum, quod esset conditor rerum ostendit, nunc autem ambulando super undas, quod haberet corpus ab omnium peccatorum gravitudine liberum edocuit; et in placando ventos, undarumque rabiem sedando, quod elementis dominaretur monstravit; unde dicitur: *Et statim coegit discipulos suos ascendere navim, ut præcederent eum trans fretum ad Bethsaidam, dum ipse dimitteret populum.* CHRYSOSTOMUS. Dimittit quidem populum in benedictione, et aliquibus curationibus. Coegit autem discipulos, quia non de facili ab eo poterant separari: et hoc quidem tum propter nimium affectum quem ad eum habebant; tum quia sollicitabantur qualiter ad eos veniret. BEDA (cap. 27 in Marc. a med.). Merito autem movet quomodo Marcus dicat, peracto miraculo panum, discipulos venisse trans fretum ad Bethsaidam, cum videatur Lucas dicere, quod in locis Bethsaidæ factum fuerit miraculum illud; nisi forte intelligamus, quod Lucas ait in desertum locum, qui est Bethsaida, non ipsius intima civitatis, sed loca deserti ad eam pertinentis esse designata. Marcus autem dicit: *Ut præcederent eum ad Bethsaidam*; ubi ipsa civitas notatur.

Sequitur: *Et cum dimisisset eos, abiit in montem orare.* CHRYSOSTOMUS. Quod decet intelligere de Christo secundum quod est homo: hoc etiam fecit instruens nos assiduus esse in oratione. THEOPHYLACTUS (Marc. 6 ante fin. Comm.). Dimissa autem turba, ascendit orare: requiem enim et silentium oratio exigit. BEDA (cap. 28 in princ.). Non omnis autem qui orat, ascendit in montem; sed qui bene orat, qui Deum orando quærit: qui vero de divitis aut honore sæculi, aut de inimici morte obsecrat, ipse in infimis jacens viles ad Deum preces mittit. Quare autem Dominus dimisso

populo in montem oraturus abierit, Johannes declarat, cap. 6, dicens: "Jesus ergo, cum cognovisset quia venturi essent ut raperent eum, et facerent eum Regem, fugit iterum in montem ipse solus."

Sequitur: *Et cum sero esset, erat navis in medio mari, et ipse solus in terra.* THEOPHYLACTUS (ante fin. Comment. in 6 caput Marci). Permisit autem Dominus periclitari discipulos, ut patientes fierent: unde non statim eis astitit, sed per totam noctem periclitari permisit, ut doceret eos patienter expectare, et non a principio sperare in tribulationibus subsidium; sequitur enim: *Et videns eos laborantes in remigando: erat enim ventus contrarius eis, et circa quartam vigiliam noctis venit ad eos ambulans supra mare.* CHRYSOSTOMUS. Quatuor vigiliæ noctis dicit sacra Scriptura, unamquamque dividens in tres horas: unde quartam vigiliam dicit quæ est post horam nonam, scilicet in hora decima, vel posteriori hora.

Sequitur: *Et volebat præterire eos.* AUGUSTINUS de cons. Evangelist. (lib. 2, capite 47). Quomodo autem hoc intelligere potuerunt, nisi quia in diversum ibat, eos volens præterire tanquam alienos, a quibus ita non agnoscebatur ut phantasma. putaretur? Sequitur enim: *At illi ut viderunt eum ambulans supra mare, putaverunt phantasma esse, et exclamaverunt: omnes enim viderunt eum, et conturbati sunt.* THEOPHYLACTUS (Marc. 6, ante fin. Comment.). Vide autem quoniam cum Christus debebat eorum pericula compescere, tunc majorem eis incutit timorem; sed statim per vocem confortavit eos; sequitur enim: *Et statim locutus est cum eis, et dixit eis: Confidite, ego sum: nolite timere.* CHRYSOSTOMUS. Statim autem in voce cognoverunt eum, et timor solutus est. AUGUSTINUS de conc. Evang. (lib. 2, cap. 47). Quomodo ergo eos volebat præterire quos paventes ita confirmat, nisi quia illa voluntas prætereundi ad eliciendum illum clamorem valebat cui subveniri oportebat? BEDA (cap. 28). Scripsit autem Theodotus, Pharanitanus quondam Episcopus, corporale pondus non habuisse Dominum secundum carnem, sed absque pondere super mare ambulasse; sed fides catholica pondus secundum carnem habere eum prædicat. Nam Dionysius

egregius inter ecclesiasticos scriptores, in Opusculo de Divinis Nominibus hoc modo loquitur. Ignoramus qualiter non infusus pedibus corporale pondus habentibus, et materiale onus, deambulabat in humidam et instabilem substantiam? THEOPHYLACTUS (ante fin. Comm. in 6 cap.). Deinde per introitum in naviculam Dominus compescuit tempestatem; sequitur enim: *Et ascendit ad illos in navim, et cessavit ventus*. Magnum quidem miraculum est quod ambulat Dominus super mare; sed tempestas et venti contrarietas apposita fuerunt propter majus miraculum. Apostoli enim ex miraculo quinque panum non intelligentes Christi potentiam, nunc ex maris miraculo plenius cognoverunt; unde sequitur: *Et plus magis intra se stupebant: non enim intellexerant de panibus*. BEDA (cap. 28). Stupebant quidem carnales adhuc discipuli virtutum magnitudinem, nedum tamen in eo veritatem divinæ majestatis cognoscere valebant; unde sequitur: *Erat enim cor eorum obcæcatum*. Mystice autem labor discipulorum in remigando et ventus contrarius, labores sanctæ Ecclesiæ designat, quæ inter undas sæculi adversantes, et immundorum flatu spirituum, ad quietem patriæ cælestis pervenire conatur. Bene autem dicitur, quia *navis erat in medio maris, et ipse solus in terra*: quia nonnunquam Ecclesia tantis Gentilium pressuris afflicta est, ut Redemptor ipsius eam prorsus deseruisse videretur. Sed videt Dominus suos laborantes in mari: quia eos ne in tribulationibus deficiant, suæ respectu pietatis corroborat, et aliquando manifesto adjutorio liberat. Quarta autem vigilia venit ad eos diluculo appropinquante: quia homo mentem cum ad superni lumen præsidii crexerit, aderit Dominus, et tentationum pericula sopientur. CHRYSOSTOMUS. Vel prima vigilia est usque ad diluvium, secunda usque ad Moysen, tertia usque ad adventum Domini, in quarta venit Dominus, et discipulis locutus est. BEDA (cap. 28). Sæpe autem fideles in tribulatione positos superna pietas deseruisse visa est, ut quasi laborantes in mari discipulis præterire Jesus voluisse putaretur. Adhuc autem hæretici putant phantasma fuisse Dominum, nec veram assumpsisse carnem de Virgine. HIERONYMUS (in fine Comm. in 6 cap. Marc.).

Dicit autem eis: *Confidite: ego sum*: quia videbimus eum sicuti est. Cessavit autem ventus, et procella, Jesu sedente, idest regnante, in navi, quæ est universa Ecclesia. BEDA (c. 28, inter med. et fin.). In quocumque etiam corde per gratiam sui adest amoris, mox universa vitiorum et adversantis mundi, sive spirituum malignorum bella compressa quiescunt.

8. GLOSSA. Quia Evangelista exposuerat periculum quod discipuli in navigando sustinerant, et quomodo fuerant liberati, nunc ostendit quo navigando pervenerint, dicens: *Et cum transfretassent pervenerunt in terram Genezareth, et applicuerunt*. THEOPHYLACTUS (par. a fin. Comm. in cap. 6 Marc.). Post magnum autem spatium temporis ad prædictum locum Dominus transfretavit; et ideo Evangelista subdit: *Cumque egressi essent de navi, continuo cognoverunt eum, scilicet incolæ*. BEDA (cap. 28, parum ante finem). Cognoverunt autem eum rumore, non facie: vel præ signorum magnitudine, et vultu plurimis notus erat. Vide autem quanta fides sit hominum terræ Genezareth, ut non præsentium tantum salute contenti sint, sed mittant ad alias per circuitum civitates, quo omnes currant ad medicum; unde sequitur: *Et percurrentes universam regionem illam, cæperunt in grabatis illos qui se male habebant, circumferre, ubi audiebant eum esse*. THEOPHYLACTUS (in fin. Com.). Non enim ad domos invitabant eum ut curaret, sed magis ipsi male habentes afferebant ad eum; unde etiam sequitur: *Et quocumque introibat in vicus, aut in villas, aut in civitates, in plateis ponebant infirmos, et deprecabantur eum, ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent*. Miraculum enim quod circa mulierem hæmorrhœissam contigerat, ad aures multorum devenerat, et multam fidem eis dabat, ex qua sanabantur; sequitur enim: *Et quotquot tangebant eum, salvi fiebant*. BEDA (cap. 28, in fin.). Mystice autem fimbriam vestimenti ejus minimum mandatum intellige; quod quicumque transgressus fuerit, minimus vocabitur in regno cælorum: vel assumptionem carnis, per quam venimus ad Verbum Dei, et illius postea fruium maiestate. HIERONYMUS (in fine Comm.). Quod autem dicitur, *Et quotquot tangebant eum, salvi fiebant*, implebitur quando fugiet dolor, et gemitus.

CAPUT VII.

1. Et convenerunt ad eum Pharisei, et quidam de Scribis, venientes a Jerosolymis; et cum vidissent quosdam ex discipulis ejus communibus manibus, idest non lotis, manducare panes, vituperaverunt. Pharisei enim, et omnes Judæi, nisi crebro laverint manus, non manducant, tenentes traditionem seniorum; et a foro, nisi baptizentur, non comedunt; et alia multa sunt quæ tradita sunt illis servare, baptismata calicum, et urceorum, et ærametorum, et lectorum. Et interrogabant eum Pharisei et Scribæ: Quare discipuli tui non ambulant juxta traditionem seniorum, sed communibus manibus manducant panem? At ille respondens dixit eis: Bene prophetavit Isaias de vobis, hypocritæ, sicut scriptum est: Populus hio labiis me honorat; cor autem eorum longe est a me. In vanum autem me colunt docentes doctrinas, et præcepta hominum. Relinquentes enim mandatum Dei, tenetis traditiones hominum, baptismata urceorum et calicum; et similia his facitis multa. Et dicebat illis: Bene irritum fecistis præceptum Dei, ut traditionem vestram servetis. Moyses enim dixit: Honora patrem tuum, et matrem tuam; et, Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis: Si dixerit homo patri, aut matri: Corban, quod est donum, quodcumque ex me, tibi profuerit, et ultra non dimittitis eum quicquam facere patri suo, aut matri, rescindentes verbum Dei per traditionem vestram quam tradidistis. Et similia hujusmodi multa facitis.

2. Et advocans iterum turbam, dicebat illis: Audite me omnes, et intelligite. Nihil est extra hominem introiens in eum quod possit eum coquinare; sed quæ de homine procedunt, illa sunt quæ coquinant hominem. Si quis habet aures audiendi, audiat. Et cum introisset in domum a turba, interrogabant eum discipuli ejus parabolas. Et ait illis: Sic et vos imprudentes estis? Non intelligitis quia omne extrinsecus introiens in hominem non potest eum coquinare: quia non intrat in cor ejus, sed in ventrem vadit, et in secessum exit, purgans omnes escas? Dicebat autem, quoniam illa quæ de homine exeunt, illa coquinant hominem; ab intus enim de corde hominum malæ copitationes procedunt, adulteria, fornicationes, homicidia, furti, avaritiæ, nequitie, dolus, impudicitie, oculus malus, blasphemie, superbia, et stultitia. Omnia hæc mala ab intus procedunt, et coquinant hominem.

3. Et inde surgens, abiit in fines Tyri et Sidonis: et ingressus domum, neminem voluit scire, et non potuit latere. Mulier enim statim ut audivit de eo, cujus filia habebat spiritum immundum, intravit et procidit ad pedes ejus: erat enim mulier Gentilis, Syrophœnissa genere. Et rogabat eum ut demonium ejiceret de filia ejus. Qui dixit illi: Sine prius saturari filios; non est enim bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus. At illa respondit, et dixit illi: Utique,

Domine: nam et catelli comedunt sub mensa de micis puerorum. Et ait illi: Propter hunc sermonem, vado: exit dæmonium a filia tua. Et cum abisset domum suam, invenit puellam jacentem supra lectum, et dæmonium exisse.

4. Et iterum exiens de finibus Tyri, venit per Sidonem ad mare Galilææ, inter medios fines Decapoleos. Et adducunt ei surdum et mutum; et deprecabantur eum ut imponat illi manum. Et apprehendens eum de turba seorsum, misit digitos suos in auriculum ejus, et exprensus tetigit linguam ejus, et auspicans in cælum ingemuit, et ait illi: Ephphetha, quod est adaperire. Et statim apertæ sunt aures ejus, et solum est vinculum lingue ejus, et loquebatur recte. Et præcepit illis ne cui dicerent. Quanto autem eis præcipiebat, tanto magis plus prædicabant, et eo amplius admirabantur dicentes: Bene omnia fecit, et surdos fecit audire, et mutos loqui.

1. BEDA (cap. 29, in princ.). Homines terræ Genezareth, qui minus docti videbantur, non solum ipsi veniunt, sed et suos infirmos adducunt ad Dominum, ut vel fimbriam ejus mereantur contingere. At vero Pharisei et Scribæ, qui doctores esse populi debuerant, non ad querendam medelam, sed ad movendas quæstionum pugnas ad Dominum concurrunt; unde dicitur: *Et convenerunt ad eum Pharisei, et quidam de Scribis, venientes a Jerosolymis; et cum vidissent quosdam ex discipulis ejus communibus manibus, idest non lotis, manducare panes, vituperaverunt.* THEOPHYLACTUS (in princ. Comment.). Discipuli namque Domini instructi ea quæ virtutis tantum sunt operari, non lotis manibus simpliciter comedebant. Pharisei autem volentes occasionem invenire, hoc acceperunt; et non utique vituperabant eos, ut legis transgressores, sed quia traditiones seniorum transgrediebantur; unde sequitur: *Pharisei enim, et omnes Judæi, nisi crebro laverint manus, non manducant, tenentes traditionem seniorum.* BEDA (cap. 29, non remote a princ.). Spiritualia enim Prophetarum verba carnaliter accipientes, quæ illi de cordis et operis castigatione præcipiebant dicentes, Isai. 1. "Lavamini et mundi estote: „ et, ibid. 52: "Mundamini qui fertis vasa Domini, „ isti de corpore solo lavando servabant. Superstitiosa ergo est hominum traditio, semel lotos ob manducandum panem crebrius lavare, et a foro, nisi baptizentur, non comedere. Sed necessarium est eos qui panem de cælo descendentem participare desiderant, crebro eleemosynis,

lacrims et aliis justitiæ fructibus sua opera purgare. Necessarium etiam est inquinamenta, quæ ex temporalibus negotiorum curis quisquam contraxerit, subsequenti bonorum cogitationum, et actuum permundet instantia. Frustra autem Judæi lavant manus, et a foro baptizantur, quamdiu contempnunt fonte ablui Salvatoris: in vanum baptisma servant vasorum qui corporum suorum et cordium negligunt abluere sordes.

Sequitur: *Et interrogabant eum Pharisei et Scribæ: Quare discipuli tui non ambulant juxta traditionem seniorum, sed communibus manibus manducant panem?* Hieronymus super Matth. (cap. 15). Mira Phariseorum scribarumque stultitia. Dei Filium arguunt quare traditiones hominum et præcepta non servet. Commune autem hic pro immundo ponitur: populus enim Judæorum, partem Dei se esse jactitans, communes cibos vocat quibus omnes utuntur. Hieronymus (ibidem). Phariseorum autem superfluum latratum furca rationis obtundit, idest Moysi et Isaïæ interpretatione, ut nos adversantes hæreticos verbo Scripturæ vincamus; unde sequitur: *At ille respondens ait: Bene prophetavit Isaïas de vobis, hypocritæ, sicut scriptum est, Populus hic labiis me honorat; cor autem eorum longe est a me.* Chrysostomus (homil. 52 in Matth.). Quia enim non de legis transgressione, sed seniorum, discipulos accusabant, injuriose ipsos confundit, hypocritas vocans, quasi commendantes cum reverentia quadam id quod non conveniebat. Superaddit autem Isaïæ Prophetæ verbum, quasi de eis dictum; ac si diceret: Sicut hi de quibus dicitur, quod Deum labiis honorant, cor autem eorum ab eo longe est, in vanum pietatem custodire se dicunt, doctrinas hominum honorantes; ita et vos qui derelinquitis id quod interius curabile est, et justitiam colentes accusatis. Hieronymus (circa princ. Comm. in cap. 7 Marc.). Traditio autem pharisaica in mensis et vasis abscondenda est et radenda: sæpe enim traditionibus hominum mandata Dei cedunt; unde sequitur: *Derelinquentes mandata Dei, tenetis traditiones hominum, baptismata urceorum.* Chrysostomus (homilia 52 in Matth. intr. princ. et med.). Ut autem eos arguat tamquam Dei reverentiam non servantes, propter traditionem, a

senioribus factam, divinis Scripturis oppositam, subjungit: *Moses enim dixit: Honora patrem et matrem tuam; et, Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur.* Beda (cap. 29 in Marc. ante med.). Honor in Scripturis non tantum in salutatione et officiis deferendis, quantum in eleemosyna ac munerum collatione sentitur: "Honora (inquit Apostolus, 1 Tim. 5) viduas quæ vere viduæ sunt." Chrysostomus. Tali autem existente divina lege, et talibus ministris transgredientibus illatis, vos de levi divinum transgredimini præceptum, observantes seniorum traditiones; unde sequitur: *Vos autem dicitis: Si dixerit homo patri aut matri: Corban, quod est donum, quodcumque ex me tibi proderit: supple, liber erit ab observatione præmissi mandati; unde sequitur: Et ultra non dimittitis eum quicquam facere patri suo aut matri.* Theophylactus (inter princip. et med. Comm. in 7 cap. Marc.). Volentes enim Pharisei quæ offerebantur comedere, instruebant filios, quod cum peculia aliqua habebant, et parentes hæc peterent, responderent illis: Corban, hoc est donum, quod a me petis, jam obtuli Domino: et ita hæc non exquirent, quasi Domino oblata, idest ad salutem parentum proficua: et sic decipiebant filios, ut parentes non honorarent, et ipsi oblata devorarent. Hoc ergo Dominus exprobrat eis, quia propter lucrum legem divinam transgrediebantur; unde sequitur: *Rescindentes verbum Dei per traditionem vestram quam tradidistis. Et multa similia hujusmodi facitis, scilicet transgredientes præcepta Dei, ut observetis hominum traditiones.* Chrysostomus (hom. 32 in Matth., ante med.). Vel potest dici, quod Pharisei juvenes docebant, quod si quis pro injuria patri aut matri illata munus offerret Deo, erat immunis, quasi Deo dans munera quæ patri debentur; et hoc dicentes parentes honorari non permittebant. Beda (cap. 29 in Marc.). Potest autem et hunc breviter habere sensum. Munus quod ex me est, tibi proderit. Compellitis, inquit, filios ut dicant parentibus suis: Quodcumque donum oblaturus eram Deo, in tuos consumo cibos, tibi que prodest, o pater et mater: quasi dicant, non prodest; ut sic illi timentes accipere quod Deo videbant mancipatum, inopem magis vellent vitam ducere,

quam edere de consecratis. HIERONYMUS (circa princ. Comm. in 7 cap. Marc.). Mystice autem discipulos non lotis manibus manducare, futuram Gentium communionem significat. Munditia et baptisma pharisaicum sterile est: communicatio non lota apostolica extendit palmites suos usque ad mare.

2. CHRYSOSTOMUS. Judæis considerantibus corporalem munditiam legis, et de hac murmurantibus, Dominus contrarium vult introducere; unde dicitur: *Et advocans iterum turbam, dicebat illis: Audite me omnes, et intelligite. Nihil est extra hominem introiens in eum quod possit eum coinquinare; sed quæ de homine procedunt, illa sunt quæ coinquinant hominem*; idest immundum faciunt. Ea enim quæ Christi sunt, intra hominem considerantur; ea vero quæ legis sunt, magis cernuntur extra hominem; quibus quasi corporalibus crux Christi finem in brevi dare debebat. THEOPHYLACTUS (Marc. 7, super *Nihil est extra hominem introiens in eum*). Hoc autem Dominus dicit, volens instruere homines, quod observationes escarum, quas lex commemorat, non oportet corporaliter intelligere; et ex hoc intentionem legis eis manifestare inceptit. CHRYSOSTOMUS. Subjungit autem: *Si quis habet aures audiendi, audiat*. Non enim manifeste aperuerat quæ essent illa quæ de homine procedebant, et hominem coinquinant, et propter hoc verbum Apostoli crediderunt quod aliud profundum prædictus Domini sermo innueret; unde sequitur: *Et cum introisset in domum a turba, interrogabant eum discipuli ejus parabolam*. Parabolam autem immanifestum sermonem vocabant. THEOPHYLACTUS (Marc. 7, in med.). Dominus autem prius increpat; unde sequitur: *Et ait illis: Sic et vos imprudentes estis?* BEDA. Vitiosus enim est auditor qui obscura manifeste, aut manifeste dicta obscure vult intelligere. THEOPHYLACTUS. Deinde Dominus manifestat id quod erat occultum, dicens: *Non intelligitis quia omne extrinsecus introiens in hominem non potest eum coinquinare?* BEDA (cap. 29). Judæi enim se partem Dei jactantes, communes cibos vocant quibus omnes homines utuntur, ut ostrea, lepores, et hujusmodi animalia. Nec etiam idolothytum, inquantum eibus, et Dei creatura est, sed dæmonum invocatio hoc

facit immundum. Et causam subdit, dicens: *Quia non intrat in cor ejus*. Animæ locus principalis, juxta Platonem, in cerebro; sed, juxta Christum, in corde est. GLOSSA. Dicitur ergo, *In cor ejus*, idest in mentem, quæ est principalis pars animæ, ex qua tota hominis vita dependet: unde secundum eam necesse est hominem mundum, vel immundum æstimari: et sic ea quæ ad mentem non perveniunt, non possunt homini immunditiam afferre. Cibi ergo quia ad mentem non perveniunt, secundum suam naturam hominem inquinare non possunt; sed inordinatus ciborum usus, qui ex inordinatione provenit mentis, ad hominis immunditiam pertinet. Quod autem cibi ad mentem non perveniant, ostendit per id quod subdit, dicens: *Sed in ventrem vadit, et in secessum exit, purgans omnes escas*. Hoc autem dicit, ne intelligatur quod inde ex cibis in corpore maneat. Manet enim quod est necessarium ad corporis nutrimentum et augmentum; egreditur autem quod est superfluum, quasi purgatio quædam interius remanentis nutrimenti. AUGUSTINUS in lib. 83 Quæst. (quæst. 73). Quædam enim sic accedunt ut etiam mutant, et mutantur; sicut et ipse cibus amittens speciem suam, in corpus nostrum vertitur, et nos reffecti in robur commutatur. Sed et tenuissimus humor, cum in venis, et aliis arteriis cocta fuerit esca et digesta, per occultos meatus, quos Græci poros vocant, dilabitur, et in secessum vadit. BEDA (c. 29, circa fin.). Sic ergo cibi non faciunt homines immundos, sed malitia, quæ operatur passiones ab interioribus procedentes; unde sequitur: *Dicebat autem, quoniam quæ de homine exeunt, illa coinquinant hominem*. GLOSSA. Cujus rationem significat cum subdit: *Ab intus enim de corde hominis cogitationes male procedunt*. Et sic patet quod malæ cogitationes ad mentem pertinent, quæ hic cor nominantur; secundum quam homo dicitur bonus vel malus, mundus vel immundus. BEDA (cap. 29). Hinc autem arguantur qui cogitationes a diabolo immitti putant, non ex propria nasci voluntate. Diabolus incensor, et adjutor malarum cogitationum esse potest: auctor esse non potest. GLOSSA. Ex malis autem cogitationibus ulterius mali actus procedunt; de quibus subditur:

Adulteria, quæ in violatione alieni tori consistunt; *fornicationes*, quæ sunt illiciti coitus personarum matrimonio solutarum; *homicidia*, quibus in personas proximorum nocumentum infertur; *furta*, quibus res subtrahuntur; *avaritiæ*, in quantum aliqua injuste retinentur; *nequitie*, quæ consistunt in proximorum calumniis; *dolus*, in eorum deceptione; *impudicitia*, quantum ad quamlibet corruptionem mentis, vel corporis. THEOPHYLACTUS (Marc. 7, parum ante med.). *Oculus malus*, idest odium, et adulatio: nam qui odit, oculum malum et invidum habet ad eum quem odit; et adulator non recto oculo videns quæ sunt proximi, ad malum ipsum deducit: *blasphemie*, idest injuriæ in Deum: *superbia*, idest Dei contemptus, dum scilicet quis bonum quod operatur, non Deo, sed suæ virtuti ascribit: *stultitia*, idest injuria in proximum. GLOSSA. Vel stultitia est cum non recte de Deo sentitur: contrariatur enim sapientiæ, quæ est divinarum rerum cognitio. Sequitur: *Omnia hæc mala ab intus procedunt et cointinguant hominem*. Hoc enim in culpam homini imputatur quod in sua potestate existit. Talia autem sunt quæ procedunt ab interiori voluntate, per quam homo est suorum actuum dominus.

3. THEOPHYLACTUS (Marc. 7, a med. Comment.). Postquam de esca Dominus docuerat, videns incredulos esse Judæos, fines ingreditur Gentium: Judæi enim infidelibus existentibus, salus ad Gentes convertitur; unde dicitur: *Et inde surgens abiit in fines Tyri et Sidonis*. CHRYSOSTOMUS. Tyrus et Sidon loca Chananæorum erant. Venit igitur ad eos Dominus, non tamquam ad propinquos, sed tamquam ad eos quibus nihil est commune ad patres, quibus promissio facta est: et ideo sic venit, ut adventus suus Tyriis et Sidoniis non appareret; unde sequitur: *Et ingressus domum neminem voluit scire*: nondum enim tempus advenerat ut cum Gentibus habitaret, et eas ad fidem adduceret: hujus enim tempus debitum erat post crucem et resurrectionem. THEOPHYLACTUS (Marc. 7, a med.). Vel ideo clam ingreditur, ne occasione Judæi sumerent contra eum, tamquam ad immundas gentes transisset.

Sequitur: *Et non potuit latere*. AUGUSTINUS de quæst. novi et vet. testam.

(cap. 77). Si autem voluit, et non potuit, infirma voluntas ejus esse videtur. Impossibile est autem ut Salvatoris voluntas non impleatur, nec potest velle quod scit fieri non debere; idcirco quod factum est, hoc voluisse dicendus est. Advertendum est autem, quod istud in finibus gestum est Gentilium, quibus adhuc tempus prædicandi non erat; ultro tamen venientes ad fidem non suscipere invidiæ erat. Sic ergo factum est ut Salvator a discipulis proditus non esset, ab aliis tamen qui ingredientem domum viderant, proditus est, et incepit sciri quod esset in domo. A suis ergo noluit prædicari; requiri autem se voluit; et ita factum est. BEDA (cap. 30 in Marc.). Ingressus etiam domum præcepit discipulis ne se cuiquam in regione ignota quis esset aperirent, ut exemplo ejus discerent, quibus sanandi infirmos gratiam conferret, in exhibitione miraculorum humani favoris gloriam quantum possent declinare, nec tamen a pio virtutis opere cessare, quando hoc fieri vel fides bonorum juste mereretur, vel infidelitas pravorum necessario cogeret. Ipse enim suum illo introitum gentili feminæ, et quibuscumque voluit publicavit. AUGUSTINUS de quæst. novi et vet. testam. (quæst. 77). Denique mulier Chananæa audiens de illo intravit ad eum; quæ nisi prius subjecisset se Deo, Judæorum beneficium consecuta non esset; de qua sequitur: *Mulier enim statim ut audivit de eo, cujus filia habebat spiritum immundum, intravit, et procidit ad pedes ejus*. CHRYSOSTOMUS. Per hoc autem voluit Dominus discipulis ostendere quod etiam Gentibus aperuit ostium salutis; unde et mulieris genus describitur cum subditur: *Erat enim mulier gentilis Syrophœnissa genere*, idest de Syria Phœnicis.

Sequitur: *Et rogabat eum ut dæmonium ejiceret de filia ejus*. AUGUSTINUS de conc. Evang. (lib. 2, cap. 49). Videtur autem afferre aliquam repugnantiam quæstionem, quia dicit in domo fuisse Dominum, cum ad illum venit mulier pro filia sua rogans. Sed quoniam Matthæus dicit, cap. 15, discipulos Domino ita suggestisse: "Dimitte illam, quoniam clamat post nos: " nihil aliud videtur significare quam post ambulantiem Dominum mulierem illam deprecatorias

voces emisisse. Quomodo ergo in domo, nisi quia intelligendum est dixisse quidem Marcum, quod intraverit ubi erat Jesus, cum eum prædixisset fuisse in domo? Sed quia Matthæus ait: "Non respondit ei verbum, „ dedit agnoscere in eo silentio egressum fuisse Jesum de domo illa; atque ita cetera contextuntur quæ jam in nullo discordant.

Sequitur: *Qui dixit illi: Sine prius saturari filios.* BEDA (c. 30, in med.). Quasi dicat: Futurum est ut etiam vos, qui de Gentibus estis, salutem consequamini; sed prius oportet Judæos, qui merito antiquæ dilectionis, filiorum Dei solent nomine censer, pane cælesti refici; et sic tandem Gentibus vitæ pabula ministrari.

Sequitur: *Non est bonum sumere panem filiorum et mittere canibus.* CHRYSOSTOMUS. Hoc autem verbum dixit: non quod in eo sit defectus virtutis ad benefaciendum omnibus, sed quia beneficium ejus distributum Judæis, et Gentibus, communionem inter se non habentibus, provocationem magis operaretur. THEOPHYLACTUS (Marc. 7, a med. Comm.), Canes vocat Gentiles, tamquam a Judæis sceleratos reputatos; panem vero dicit beneficium, quod filiis, idest Judæis, Dominus promisit. Est ergo sensus, quod non deceat Gentiles beneficii primo esse participes, quod Judæis principaliter promissum est. Ideo autem Dominus non statim exaudit, sed gratiam differt, ut etiam ostendat mulieris fidem constantem, et ut discamus non statim deficere cum oramus, sed ut insistamus donec recipiamus. CHRYSOSTOMUS. Similiter etiam ut Judæis ostenderet, quod non æqualiter eis dabat, et alienigenis sanitatem, et ut patefacta mulieris fide, magis pateferet infidelitas Judeorum. Mulier enim non graviter tulit, sed vocem Domini cum multa reverentia confirmavit; unde sequitur: *At illa respondit, et dixit ei: Utique, Domine: nam et catelli comedunt sub mensa de micis puerorum.* THEOPHYLACTUS (ubi supra). Quasi dicat: Judæi panem totum habent, scilicet descendente de cælo, et tua etiam beneficia; ego micæ postulo, scilicet modicam beneficii partem. CHRYSOSTOMUS. Quod ergo in ordine canum se reputat, reverentiæ est; quasi dicat: Pro gratia habeo etiam in numero canum esse, et non ab aliena, sed a pro-

pria mensa comedere dominantis. THEOPHYLACTUS (ibidem). Quia ergo mulier sapientissime respondebat, obtinuit quod optabat; unde sequitur: *Et ait illi, etc.* Non dixit, Virtus mea te salvam fecit; sed *Propter hunc sermonem*, idest propter fidem tuam, quæ hoc de sermone demonstratur: *vade, exiit dæmonium a filia tua.*

Sequitur: *Et cum abiisset in domum suam invenit puellam jacentem supra lectum, et dæmonium exiisse.* BEDA (cap. 30 in Marc. in fine illius). Propter humilem enim matris, fidelemque sermonem filiam deseruit dæmonium: ubi datur exemplum catechizandi et baptizandi infantes: quia videlicet per fidem et confessionem parentum in baptismo liberantur a diabolo parvuli, qui necdum per se sapere, vel aliquid agere boni possunt vel mali. HIERONYMUS (Marc. 7, ante medium Comm.). Mystice autem mulier gentilis quæ pro filia rogat, est mater nostra Romana Ecclesia. Nata ejus dæmoniaca barbarica est occidentalis natio; cujus fides fecit de cane ovem. Micas autem spiritualis intellectus, non panem infractum litteræ sumere cupit. THEOPHYLACTUS (Marc. 7, a med. Comment.). Unusquisque etiam nostrum cum peccat, mulier est anima ejus. Infirmam vero filiam habet hæc anima actus pravos; quæ filia dæmonium habet: nam actus pravi dæmonum sunt. Peccatores autem existentes, nuncupantur catuli impleti immunditiis. Propter quod non sumus digni panem Dei recipere, aut participes fieri immaculatorum mysteriorum Dei. Si vero cognoscentes nosmetipsos per humilitatem esse catulos, confiteamur peccata nostra, tunc sanabitur filia, scilicet operatio prava.

4. THEOPHYLACTUS (a medio Comm.). In Gentilium locis moram Dominus facere non volebat, ne occasionem Judæis daret ut transgressorem legis esse æstimarent, quod se Gentibus admiscebat; et ideo confestim revertitur; unde dicitur: *Et iterum exiens de finibus Tyri, venit per Sidonem ad mare Galilæe inter medios fines Decapoleos.* BEDA (c. 31, in princ.). Decapolis est regio decem urbium trans Jordanem ad orientem contra Galilæam. Quod ergo dicitur quod Dominus venit ad mare Galilæe inter medios fines Decapoleos, non ipsos

fines Decapolis intrasse significat, neque enim mare navigasse dicitur; sed potius ad mare usque venisse, atque ad ipsum pervenisse locum qui medios fines Decapolis longe trans mare positos respiciebat.

Sequitur: *Et adducunt ei surdum et mutum, et deprecabantur eum ut imponat illi manum.* THEOPHYLACTUS (Marc. 7, aliq. ante finem Comment.). Quod recte post dæmoniaci liberationem ponitur: ex dæmonio enim talis passio erat.

Sequitur: *Et apprehendens eum de turba seorsum, misit digitos suos in auriculam ejus.* CHRYSOSTOMUS. Seorsum a turba oblatum surdum et mutum apprehendit, ut divina miracula non faceret manifeste, instruens nos vanam gloriam ejicere, et tumorem: nihil enim est ex quo aliquis sic miracula operetur, sicut si humilitatem colat, et modestiam sequatur. Misit vero digitos in auriculam, potens verbo sanare, ut ostenderet quod divina virtute ditatum erat corpus divinitati unitum, et operatio ejus. Quia enim propter transgressionem Adæ, natura humana multam incurrerat passionem, ac membrorum, et sensuum læsionem, veniens Christus in seipso perfectionem demonstravit humanæ naturæ; et propter hoc digitis aures aperuit, et sputo loquelam dedit; unde sequitur: *Et expuens tetigit linguam ejus.* THEOPHYLACTUS (Marc. 7, non remote a fin. Comm.). Ut scilicet ostenderet quod omnia membra sacri corporis ejus divina existunt et sancta; sicut et sputum, quod vinculum linguæ dissolvit. Etenim omne sputum superfluitas est; sed in Domino omnia divina fuerunt.

Sequitur: *Et suspiciens in cælum ingemuit, et ait: Ephphetha, quod est adaperire.* BEDA (cap. 31, a med.). Suscepit quidem in cælum, ut inde mutis loquelam, inde auditum surdis, inde cunctis infirmantibus medelam doceret esse querendam. Ingemuit autem, non quia ipsi opus esset cum gemitu aliquid petere a Patre, qui cuncta petentibus donat cum Patre; sed ut nobis gemendi daret exemplum, cum vel pro nostri, vel pro nostrorum erratibus proximorum supernæ pietatis præsidia invocamus. CHRYSOSTOMUS. Simul etiam ingemuit, nostram causam suscipiens in seipso,

et naturæ misertus humanæ, videns miseriam in quam humanum genus inciderat. BEDA (cap. 31, a med.). Quod autem ait, *Ephphetha*, idest adaperire, ad aures proprie pertinet: aures enim ad audiendum aperiendæ, lingua vero, ut loqui posset, a retinaculis erat suæ tarditatis solvenda; unde sequitur: *Et statim apertæ sunt aures ejus, et solutum est vinculum linguæ ejus, et loquebatur recte;* ubi utraque natura unius et ejusdem Christi manifeste distincta est. Suspiciebat quidem in cælum, quasi homo Deum deprecatus ingemuit; sed mox uno sermone quasi potens divina majestate curavit.

Sequitur: *Et præcepit illis ne cui dicerent.* HIERONYMUS (Marc. 7, circa finem Comment.). Per quod non in virtutibus gloriandum esse docuit; sed in cruce et humiliatione. CHRYSOSTOMUS. Præcepit etiam miraculum occultare, ne ante tempus accenderet Judæos ad homicidium per invidiam perpetrandum. HIERONYMUS (in fin. Comm. in 7 cap. Marc.). Civitas autem in monte posita, undique circumspecta abscondi non potest, et humilitas semper præcedit gloriam; unde sequitur: *Quanto autem eis præcipiebat, tanto magis plus prædicabant.* THEOPHYLACTUS (in fin. Com.). Docemur autem ex hoc cum alicui beneficia elargimur, minime applausus, et laudes petere; cum vero accepimus beneficia, benefactores prædicare et laudare, quamvis nolint. AUGUSTINUS de conc. Evang. (lib. 4, cap. 4). Si autem sciebat eos (sicut ille qui notas habebat et præsentis et futuras hominum voluntates) tanto magis prædicaturos, quanto magis ne prædicarent eis præcipiebat; ut quid hoc præcipiebat, nisi pigris volebat ostendere quanto gaudiosius, quanto ferventius eum prædicare debeant, quibus jubet ut prædicent, quando illi qui prohibebantur, tacere non poterant? GLOSSA. Ex prædicatione autem saluatorum a Christo, crescebat admiratio turbarum, et confessio beneficiorum Christi; unde sequitur: *Et eo amplius admirabantur dicentes: Bene omnia fecit; hoc scilicet, surdos fecit audire, et mutos loqui.* HIERONYMUS (super *Et iterum exiens de finibus*). Mystice autem Tyrus interpretatur angustia, et significat Judæam, cui Dominus dicit, Isai. 28: "Coangustatum est stratum;" a qua transfert se

ad gentes alias Sidon venatio interpretatur. Fera autem indomita nostra natio est, et mare, quod fluctuosa volubilitas est. Inter medios autem fines Decapoleos, quod interpretatur decalogi mandata, Salvator ad salvandas Gentes venit. Genus autem humanum per multa membra, quasi unus homo varia peste absumptus, enumeratur in protoplasto: cæcatur dum male vidit, surdus fit cum audit, obmutescit cum loquitur. Deprecantur autem eum, ut imponat illi manum, quia incarnatum fore Dominum multi justī et Patriarchæ cupiebant et optabant. BENA (cap. 31, in Marc.). Vel surdus et mutus est qui nec aures audiendi verba Dei habet, nec os aperit pro loquendis; quales necesse est ut hi qui loqui jam, et audire divina eloquia didicerunt, Domino sanandos offerant. HIERONYMUS. Seorsum autem semper a turbulentis cogitationibus, et actibus inordinatis, sermonibusque incompositis educitur qui sanari meretur. Digiti autem, qui in aures mittuntur, verba, vel dona Spiritus sunt, de quo dicitur Exod. 8: "Digitus Dei est hic." Sputum autem divina sapientia est, quæ solvit vinculum labiorum humani generis, ut dicat: "Credo in Deum Patrem omnipotentem, et reliqua. Suspiciens autem in cælum ingemuit, idest gemere nos docuit, et in cælum thesauros nostri cordis erigere: quia per gemitum compunctionis intimæ frivola lætitia carnis purgatur. Apertæ sunt autem aures ad hymnos et cantica et psalmos. Solvit linguam, ut eructet verbum bonum, quod non possunt nec verbera cohibere.

CAPUT VIII.

1. In diebus illis iterum cum turba multa esset cum Jesu, nec haberent quod manducarent, convocatis discipulis, ait illis: Misereor super turbam: quia ecce jam triduo sustinent me, nec habent quod manducant. Et si dimiserō eos jejunos in domum suam, deficiunt in via: quidam enim ex eis de longe venerunt. Et responderunt ei discipuli sui: Unde illos quis poterit hic saturare panibus in solitudine? Et interrogavit eos, Quot panes habetis? Qui dixerunt, Septem. Et præcepit turbæ discumbere super terram: et accipiens septem panes, gratias agens fregit, et dabat discipulis suis ut apponerent; et apposuerunt turbæ. Et habebant pisciculos paucos; et ipsos benedixit, et jussit apponi. Et manducaverunt, et

saturati sunt: et sustulerunt quod superaverat de fragmentis septem sportas: erant autem qui manducaverant quasi quatuor millia: et dimisit eos.

2. Et statim ascendens navim cum discipulis suis, venit in partes Dalmanutha. Et exierunt Pharisei, et coperunt conquirere eum eo, querentes ab illo signum de cælo, tentantes eum. Et ingemiscens spiritu, ait: Quid generatio ista signum querit? Amen dico vobis, si dabitur generationi isti signum. Et dimittens eos, ascendit iterum navim, et abiit trans fretum. Et oblitī sunt panem sumere, et nisi unum panem non habebant secum in navi. Et præcipiebat eis dicens: Videte et cavete a fermento Phariseorum et fermento Herodis. Et cogitabant ad alterutrum, dicentes, Quia panes non habemus. Quo cognito, ait illis Jesus: Quid cogitatis, quia panes non habetis? Nondum cognoscitis, nec intelligitis? Adhuc cæcatur habetis cor vestrum? Oculos habentes non videtis, et aures habentes non auditis? Nec recordamini quando quinque panes fregi in quinque millia et quot cophinos fragmentorum plenos sustulistis? Dicunt ei, Duodecim. Quando et septem panes in quatuor millia, quot sportas fragmentorum tallistis? Et dicunt ei, Septem. Et dicebat eis: Quomodo nondum intelligitis?

3. Et veniunt Bethsaidam, et adducunt ei cæcum, et rogant eum ut illum tangeret. Et apprehensa manu cæci, eduxit eum extra vicum, et expuens in oculos ejus, impositis manibus suis, interrogavit eum si aliquid videret. Et aspiciens ait: Video homines velut arbores ambulantes. Deinde iterum imposuit manus super oculos ejus; et cepit videre, et restitutus est, ita ut clare videret omnia. Et misit illum in domum suam, dicens: Vade in domum tuam, et si in vicum introieris, nemini dixeris.

4. Et ingressus est Jesus, et discipuli ejus castella Cæsareæ Philippi; et in via interrogabat discipulos suos, dicens eis: Quem me dicunt esse homines? Qui responderunt illi dicentes: Alii Joannem Baptistam, alii Eliam, alii vero quasi unum de Prophetis. Tunc dicit illis: Vos vero quem me esse dicitis? Respondens Petrus, ait ei: Tu es Christus. Et comminatus est eis, ne cui dicerent de illo. Et cepit docere eos, quoniam oportet Filium hominis pati multa, et reprobari a senioribus et a summis sacerdotibus et Scribis, et occidi, et post tres dies resurgere; et palam verbum loquebatur. Et apprehendens eum Petrus, cepit increpare eum: Domine, propitius esto tibi: nam hoc non erit, Qui conversus, et videns discipulos suos, comminatus est Petro, dicens: Vade retro me, satana, quoniam non sapiš quia Dei sunt, sed quia sunt hominum.

5. Et convocata turba cum discipulis suis, dixit eis: Si quis vult me sequi, deneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam; qui autem perdidit animam suam propter me, et Evangelium, salvam faciet eam. Quid enim proderit homini, si lucretur totum mundum, et detrimentum animæ suæ faciat? Aut quid homo commutationis dabit pro anima sua?

Qui enim me confessus fuerit, et verba mea in generatione ista adultera, et peccatrice, et Filius hominis confitebitur eum cum venerit in gloria Patris sui cum Angelis sanctis. Et dicebat illis: Amen dico vobis, quia sunt quidam de hic stantibus qui non gustabunt mortem donec videant regnum Dei venientis in virtute.

1. THEOPHYLACTUS (in princ. Comm. in 8 cap. Marc.). Postquam Dominus superius miraculum de multiplicatione panum perpetrasset, nunc iterum occasione habita congruenti, adducit simile miraculum operari; unde dicitur: *In diebus illis iterum cum turba esset cum Jesu, nec haberent quod manducarent, convocatis discipulis ait illis: Misereor super turbam: quia ecce jam triduo sustinent me, nec habent quod manducent.* Non enim semper circa alimenta miracula faciebat, ne propter cibum ipsum sequerentur. Et nunc igitur hoc miraculum non fecisset, nisi quia videbat turbis periculum imminere: unde sequitur: *Et si dimisero eos jejunos in domum suam, deficient in via: quidam enim ex eis de longe venerunt.* BEDA (cap. 32, super illud, *Misereor*). Quare triduo sustinent de longe venientes? Matthæus plenius dicit sic, cap. 15: "Et ascendens in montem sedebat; et accesserunt ad eum turbæ multæ, habentes multos infirmos, et projecerunt eos ad pedes ejus, et curavit eos." THEOPHYLACTUS (Marc. 8, in princ. Comment.). Discipuli adhuc non intelligebant, nec virtuti ejus propter priora miracula credebant; unde sequitur: *Et responderunt ei discipuli sui: Unde istos quis poterit hic saturare panibus in solitudine?* Ipse autem Dominus non eos vituperat, ex hoc instruens nos quod non debemus ignorantibus et non intelligentibus graviter irasci, sed eorum ignorantiam compati; unde sequitur: *Et interrogavit eos, Quot panes habetis?* Qui dixerunt, *Septem.* REMIGIUS super Matth. Non ideo interrogavit, quia ignoraret quod haberent; sed ut dum illi responderent, *Septem*, quo pauciores essent, eo magis miraculum diffamaretur, et notius fieret. Sequitur: *Et præcepit turbæ discumbere super terram.* In superiori refectione supra fœnum discubuisse dicuntur, hic vero super terra. Sequitur: *Et accipiens septem panes, gratias agens fregit.* In eo quod gratias egit, nobis reliquit exemplum ut de omnibus donis nobis cœlitus collatis illi gratias referamus. Et notandum, quia Dominus panes non dedit tur-

bæ, sed discipulis, discipuli autem dederunt turbis; sequitur enim: *Et dedit discipulis suis ut apponerent; et apposuerunt turbæ.* Non solum panes, sed et pisciculos benedicens jussit apponi; sequitur enim: *Et habebant pisciculos paucos, et ipsos benedixit, et jussit apponi. Et manducaverunt, et saturati sunt.* BEDA (cap. 32 in Marc. in princ.). In hac ergo lectione consideranda est in uno eodemque Redemptore nostro distincta operatio divinitatis et humanitatis, atque Eutychetis error, qui unam tantum in Christo operationem dogmatizare præsumit, procul a christianis finibus expellendus. Quis enim non videat hoc, quod super turbam miseretur Dominus, affectum esse, et compassionem humanæ fragilitatis? Quod autem septem panibus et pisciculis paucis quatuor millia hominum satiavit, divinæ opus est virtutis.

Sequitur: *Et, sustulerunt quod superaverat de fragmentis septem sportas.* THEOPHYLACTUS (Marc. 8, super *Sustulerunt septem sportas*). Turbæ comedentes et saturatæ non secum tollunt panum reliquias, sed ipsas discipuli sustulerunt, sicut et superius cophinos: in quo secundum historiam discimus quoniam oportet nos his quæ sufficiunt esse contentos, et non quærere ultra. Deinde numerus manducantium describitur cum dicitur: *Erant autem qui manducaverant quasi quatuor millia: et dimisit eos.* Ubi considerandum est, quod Christus neminem jejunum dimittit: omnes enim vult sua gratia enutrir. BEDA (cap. 32, paulo a princ.). Hoc vero typice inter hanc refectionem et illam quinque panum, ac duorum piscium distat, quod ibi littera veteris testamenti spirituali gratia plena significata est; hic autem veritas, et gratia novi testamenti fidelibus ministranda monstrata est. Turba autem triduo Dominum sustinet propter sanationem infirmorum, ut Matthæus narrat, cum electi in fide sanctæ Trinitatis pro peccatis perseveranti instantia supplicant. Vel quia ad Dominum se opere, locutione, atque cogitatione convertunt. THEOPHYLACTUS (Marc. 8, non procul a princip.). Vel per eos qui per triduum expectant, significat baptizatos. Baptismus enim illuminatio dicitur, et trina submersione perficitur. GREGORIUS, 1 Moral. (cap. 9, sup. "Et filii ejus ibant, et faciebant convivia: " cap. 8, in novis

exempl.). Non vult autem eos jejunos dimittere, ne deficiant in via: oportet enim quod in prædicatione verbum consolationis accipiant, ne a veritatis pabulo jejuni remanentes in hujus vitæ labore succumbant. AMBROSIIUS super Lucam. Bonus quidem Dominus studia exigit, vires ministrat, non vult jejunos dimittere, ne deficiant in via; hoc est vel in istius cursu vitæ, vel antequam ad caput viæ perveniant, scilicet ad Patrem, et intelligant quod ex Patre Christus est: ne forte cum acceperint, quod natus ex Virgine est, incipiant non Dei virtutem, sed hominis æstimare. Dividit ergo escas Dominus Jesus, et ille quidem vult dare omnibus, negat nemini, dispensator est omnium; sed cum ille panes frangat, ut det discipulis, si tu manus tuas non extendas ut accipias tibi escas, deficies in via, nec poteris in eum culpam referre qui miseretur, et dividit. BEDA (cap. 32, super *Quidam ex eis de longe venerunt*). Qui vero post carnis flagitia, post furta, violentias, et homicidia ad penitentiam redeunt, ad Dominum de longinquo veniunt. Quanto enim quisque plus in pravo opere erravit, tanto ab omnipotente Deo longius recessit; et credentes de Gentibus de longe venerunt ad Christum; Judæi vero de prope, qui legis et Prophetarum erant litteris edocti ex illo. Supra autem in refectio- ne quinque panum turbæ super fenum viride discumbebant, hic autem super terram: quia per scripturam legis desideria carnis comprimere jubemur; in novo autem testamento ipsam quoque terram, ac facultates temporales relinquere præcipimur. THEOPHYLACTUS (aliq. a princ. Comment. 8 cap.). Septem autem panes sunt spirituales sermones: nam septenarius numerus Spiritus sancti significativus est, qui perficit omnia: in septenario enim numero dierum nostra vita perficitur. HIERONYMUS (in princip. Comm. in 8 cap. Marc.). Vel septem panes dona sunt Spiritus sancti, fragmenta panum mystici intellectus sunt hujus septimanæ. BEDA (cap. 32, a med. illius). Quod enim Dominus panes fregit, apertionem significat sacramentorum; quod gratias egit, ostendit quantum de salute humani generis congaudeat; quod panes discipulis dedit ut turbæ apponerent, significat quia spiritualis dona scientiæ tribuit Apostolis, et per eorum

ministerium voluit Ecclesiæ suæ vitæ cibaria distribui. HIERONYMUS (Marc. 8, paulo a princ. Comment.). Pisciculi benedicti, libri sunt novi testamenti: quoniam piscis assi partem Dominus resurgens postulat: vel in pisciculis sanctos accipimus, quorum Scripturæ novi testamenti fidem, vitam et passiones continet: qui e turbulentis hujus sæculi fluctibus erepti, refectionem nobis internam exemplo suo præbuerunt. BEDA (cap. 32). Quod autem turbis saturatis supererat, Apostoli tollunt: quia altiora perfectionis præcepta, quæ turbæ nequit attingere, ad illos pertinent qui generalem populi Dei conversationem transcendunt; et tamen turba saturata esse memoratur: quia etsi sua relinquere nequeant, neque explere, quod de virginibus dicitur; tamen audiendo mandata legis Dei ad vitam perveniunt æternam. HIERONYMUS (par. a princ. Comment. in 13 cap. Marc.). Septem autem sportæ, septem Ecclesiæ. Quatuor millia, annus est novi testamenti, cum quatuor temporibus. Bene etiam quatuor millia sunt, ut in ipso numero doceret evangelicis se pastos esse cibariis. THEOPHYLACTUS (aliq. a princip. Comment. in 8 cap. Marc.). Vel quatuor millia sunt, idest quatuor virtutibus perfecti; et propter hoc veluti fortiores plura comedentes, pauciora reliquerunt. In isto enim miraculo septem sportæ remanent; in miraculo autem quinque panum duodecim cophini: quia quinque millia erant, idest quinque sensibus servientes, et propter hoc non potuerunt comedere, sed paucis contenti fuerunt; unde multæ superabundant reliquæ, fragmentorum.

2. THEOPHYLACTUS (sup. *Et mox ingressus est in navim*). Postquam Dominus operatus est miraculum panum, statim in alium secedit locum, ne propter miraculum, ipsum turbæ caperent, ut facerent Regem; unde dicitur: *Et statim ascendens navim cum discipulis suis, venit in partes Dalmanutha*. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 51). In Matthæo autem, cap. 16, legitur, quod "venit in fines Magodam." Non autem dubitandum: est eundem locum esse sub utroque nomine: nam plerique codices non habent, etiam secundum Marcum, nisi *Magedam*.

Sequitur: *Et exierunt Pharisei, et cœperunt conquirere eum, et quærentes ab illa*

signum de cælo, tentantes eum. BEDA (cap. 33, par. a princ.). Pharisei siquidem signum quærunt de cælo, ut qui multa hominum millia secundo de paucis panibus saturavit, nunc in exemplo Moysi, manna cælitus misso, et per omnia passim disperso, populum omnem in ultimo tempore reficiat: quod in Evangelio Joannis quærunt dicentes, cap. 6: "Quod signum facis, ut videamus et credamus tibi? Patres nostrimanducaverunt manna in deserto, sicut scriptum est: Panem de cælis dedit eis manducare." THEOPHYLACTUS (Marc. 8, super *Querentes signum*). Vel quærunt signum de cælo, scilicet ut solem et lunam sisteret, grandinem peteret et aerem immutaret. Credebant enim quod de cælo signa facere non poterat, sed quod in Beelzebub solum poterat facere signum in terra. BEDA (cap. 33). Sicut autem turbam supra credentem refecturus gratias agebat, ita nunc ob stultam pharisæorum petitionem gemit: quia humanæ naturæ circumferens affectus, sicut de hominum salute lætatur, ita super eorum dolet erroribus: unde sequitur: *Et ingemiscens spiritu ait: Quid generatio ista signum quærit? Amen dico vobis, si dabitur generationi isti signum; idest, non dabitur, juxta illud in Psalmo 88: "Semel juravi in sancto meo, si David mentiar; idest, non mentiar David.* AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 51). Non autem moveat quod Marcus non dicit responsum esse quærentibus signum de cælo idem quod Matthæus de Jona; sed ait Dominum respondisse, *Signum non dabitur ei:* intelligendum est enim quale petebant, hoc est de cælo. Prætermisit autem dicere de Jona, quod Matthæus commemoravit. THEOPHYLACTUS (ubi supra). Ideo autem eos Dominus non exaudit, quia aliud est tempus signorum cælestium, scilicet tempus adventus secundi, cum virtutes cælorum commovebuntur, et luna non dabit lumen suum. Tempore autem primi adventus non fiunt talia, sed omnia mansuetudine plena. BEDA (cap. 33, ante med.). Non etiam dandum erat cæleste signum generationi tentantium Dominum. Ceterum generationi quærentium Dominum signum de cælo ostendit, quando cernentibus Apostolis ascendit in cælum.

Sequitur: *Et dimittens eos, ascendit iterum navim, et abiit trans fretum.* THEO-

PHYLACTUS (sup. illud, *Et relictis illis*). Dimittit quidem Dominus pharisæos quasi incorrectos: nam ubi spes est correctionis, ibi morandum est: ubi vero malum incorrigibile est, inde recedendum.

Sequitur: *Et obliti sunt panem sumere, et nisi unum panem non habebant secum in navi.* BEDA (cap. 33, in med.). Quærit autem aliquis: Quomodo panes non habebant qui statim impletis septem sportis ascenderunt in naviculam? Sed Scriptura testatur, quod obliti sunt eos secum tollere: quod indicium est quam modicam carnis curam haberent in reliquis, quibus ipsa reficiendi corporis necessitas intentione dominici comitatus mente excesserat. THEOPHYLACTUS (super *Obliti sunt sumere panes*). Dispensative etiam panes sumere discipuli sunt obliti, ut reprehensi a Christo fierent meliores, et ad virtutis Christi notitiam pervenirent; sequitur enim: *Et præcipiebat eis, dicens: Videte, et cavete a fermento Pharisæorum, et fermento Herodis.* CHRYSOSTOMUS. Matthæus dicit, cap. 16: "A fermento Pharisæorum et Sadducæorum: " Lucas vero, cap. 12, Pharisæorum solum. Tres ergo Pharisæos nominant, quasi principales; Matthæus vero et Marcus sibi secundarios dividerunt. Congruè autem Marcus posuit *Herodis*, quasi relictis a Matthæo herodianis in supplementum narrationis ipsius. Hoc autem dicens, paulatim inducit discipulos ad sensum et fidem. THEOPHYLACTUS (super *Cavete a fermento Pharisæorum*). Fermentum Pharisæorum et herodianorum vocat doctrinam eorum, quasi damnosam et corruptivam et malitia veteri plenam. Herodiani enim doctores erant, qui Herodem Christum esse dicebant. BEDA (cap. 33, in Marc. a med. illius). Vel fermentum Pharisæorum est decreta legis divinæ traditionibus hominum postponere; legem verbis prædicare, et factis impugnare; Dominum tentare, doctrinæ ejus, aut operibus non credere. Fermentum autem Herodis est adulterium, homicidium, temeritas jurandi, simulatio religionis, et odium in Christum et præcursores ejus. THEOPHYLACTUS (parum ante med. Comment.). Ipsi autem discipuli de fermento panum dixisse Dominum putaverunt; unde sequitur: *Et cogitabant ad alterutrum, dicentes, Quia panes non habemus.* Hoc au-

tem dicebant, quasi non intelligentes Christi virtutem, quod poterat panes facere ex non ente: unde Dominus eos reprehendit: sequitur enim: *Quo cognito Jesus ait illis: Quid cogitatis, quia panes non habetis?* BEDA (cap. 33, non procul a fine). Per occasionem autem præcepti quod Salvator jusserat, dicens: *Cavete a fermento Phariseorum et fermento Herodis*: docet eos quid significet quinque panes, et septem, de quibus subdit: *Nec recordamini quando quinque panes fregi?* etc. Si enim fermentum prædicationis traditiones perversas significaret, quare cibi quibus nutritus est populus Dei, non veram doctrinam significant?

3. GLOSSA. Post refectionem turbarum Evangelista de illuminatione cæci subjungit, dicens: *Et veniunt Bethsaidam, et adducunt ei cæcum, et rogabant eum ut illum tangeret.* BEDA (cap. 34, in princ.). Sciens quia tactus Domini sicut leprosum mundare, ita cæcum illuminare valeret.

Sequitur: *Et apprehensa manu cæci, educit eum extra vicum.* THEOPHYLACTUS (parum ante med. Comm.). Videtur namque Bethsaida multa infidelitate fuisse infecta: unde Dominus exprobrat ei, Matth. 11: "Væ tibi, Bethsaida: quia si in Tyro, et Sidone factæ essent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere pœnitentiam egissent." In hac ergo adductum cæcum extra vicum educit: non enim erat vera adducentium fides.

Sequitur: *Et expuens in oculos ejus, impositis manibus suis, interrogavit eum si aliquid videret.* CHRYSOSTOMUS. Spuit quidem, et manus imponit cæco, volens ostendere quod verbum divinum operationi adjunctum mirabiliter proficit. Manus enim operationis est ostensiva, sputum vero sermonis ex ore prolati. Interrogat autem si aliquid videret; quod in aliis sanatis non fecit, significans propter imperfectam adducentium fidem, ac ipsius cæci, oculos ejus non esse omnino apertos; unde sequitur: *Et aspiciens ait: Video homines velut arbores ambulantes.* Quia enim in infidelitate adhuc detinebatur, obscure se videre homines declarabat. BEDA (cap. 34, a med.). Formam quidem corporum inter umbras aspiciens, sed nulla membrorum lineamenta, visu adhuc caligante, discernere valens, quales condensæ arbo-

res a longe spectantibus, vel in luce nocturna solent apparere; ita ut non facile arbor, an homo sit, possit discerni. THEOPHYLACTUS (circa med. Comm.). Ideo autem non statim eum perfecte facit videre, sed in parte, quia non perfectam fidem habebat: nam secundum fidem datur medela. CHRYSOSTOMUS. Deducit autem eum ab initio sensus rediti in fidei apprehensionem; et sic fecit eum perfecte videre; unde sequitur: *Deinde iterum imposuit manus super oculos ejus et cepit videre.* Et postea subjungit: *Et restitutus est, ita ut clare videret omnia;* sensu scilicet, et intellectu perfecte curatus.

Sequitur: *Misit eum in domum suam, dicens: Vade in domum tuam; et si in vicum introieris, nemini dixeris.* THEOPHYLACTUS (ubi supra). Hoc quidem præcepit ei, quia infideles erant, ut dictum est, ne forte ab eis in anima læderetur, et ipsi non credentes gravius crimen incurrant. BEDA super Lucam (cap. 34, in fine). Vel exemplum suis tribuit ne de his quæ faciunt mirandis, favorem vulgi requirant. Mystice autem Bethsaida domus vallis interpretatur, id est mundus, qui est vallis lacrymarum. Adducunt autem ad Dominum cæcum; id est qui non videt quid fuit, quid est, et quid erit. Rogant illum, ut eum tangeret. Quis enim est qui tangitur, nisi qui compungitur? BEDA (cap. 34, inter princ. et med.). Tangit enim nos Dominus cum mentem afflatu sui spiritus illustrat, atque ad agnitionem nos propriæ infirmitatis, studiumque bonæ actionis accendit. Apprehendit manum cæci, ut eum ad executionem bonæ operationis confortaret. HIERONYMUS. *Et educit eum extra vicum,* id est vicinitatem malorum. Expuit autem in oculos ejus, ut videat voluntatem Domini per flatum Spiritus sancti. Impositis autem manibus interrogat eum si videret: quia per opera Domini videtur majestas ejus. BEDA (cap. 34, circa med.). Vel expuens in oculos cæci imponit manus suas ut videat: quia cæcitatem humani generis et per invisibilia dona, et per sacramenta assumptæ humanitatis extersit. Sputum etiam, quod de capite hominis procedit, gratiam Spiritus sancti designat. Sed quem uno verbo totum simul curare poterat, paulatim curat, ut magnitudinem humanæ cæcitatis ostendat,

quæ vix et quasi per gradus ad lucem redeat: et gratiam suam nobis indicat, per quam singula perfectionis incrementa adjuvat. Quisquis autem ita longi temporis obscuritate depressus est, ut inter bonum et malum discernere nesciat, quasi ambulantes homines instar arborum cernit, quia facta multitudinis absque luce discretionis videt. HIERONYMUS (super *Et aspiciens ait*). Vel videt homines velut arbores, quia omnes homines existimat se superiores. Iterum autem manus posuit super oculos ejus, ut videret clare omnia; id est, per opera visibilia intelligeret et quæ oculas non vidit, et clarum animæ suæ statum post rubiginem peccati, mundi cordis oculo contueretur. Misit eum in domum suam, idest in cor suum, ut videret in se quod ante non vidit. Non enim putat homo desperans cō salute omnino posse quod illuminatus facile potest perficere. THEOPHYLACTUS (circa med. Comment.). Vel postquam sanavit, mittit in domum: nam domus uniuscujusque nostrum, cælum est, et mansiones quæ sunt in eo. HIERONYMUS (super *Et si in vicum introieris*). Dicit autem ei: *Et si in vicum introieris, nemini dixeris*; idest, vicinis cæcitatem tuam semper enarra, non virtutem.

4. THEOPHYLACTUS (par. a med. Comm.). Postquam eduxit longe a Judæis discipulos suos, tunc de seipso interrogat, ut non timentes Judæos respondeant veritatem; unde dicitur: *Et ingressus est Jesus, et discipuli ejus in castellum Cæsareæ Philippi*. HIERONYMUS (super Matthæum, cap. 16). Philippus iste fuit frater Herodis, de quo supra diximus, qui in honorem Tiberii Cæsaris Cæsaream Philippi, quæ nunc Paneas dicitur, appellavit.

Sequitur: *Et in via interrogabat discipulos suos, dicens eis: Quem me dicunt esse homines?* CHRYSOSTOMUS. Sciens quidem interrogat, quia decebat ut discipuli quandoque eum melius laudarent quam turbæ. BEDA (cap. 35, in princ.). Unde primum hominum sententiam interrogat, discipulorum fidem exploraturus, ne illorum confessio vulgi videretur opinione firmata.

Sequitur: *Qui responderunt illi, dicientes: Alii Joannem Baptistam, alii Eliam, alii vero quasi unum de Prophetis*. THEO-

PHYLACTUS (Marc. 8, a med.). Multi namque putabant quod Joannes a mortuis resurrexisset, sicut et Herodes credebatur, et post resurrectionem suam miracula perpetrasset. Postquam vero ab eis sciscitatus est aliorum suspicionem, ipsos interrogat quid de hoc in eorum mente consistat; unde sequitur: *Tunc dicit illis: Vos vero quem me esse dicitis?* CHRYSOSTOMUS (hom. 55, in Matth., super illud: "Vos autem quem me esse dicitis?"). Ex ipso autem interrogationis modo, in majorem eos reducit sensum ad majus aliquid æstimandum de eo, ne cum turbis conveniant. Quid vero vertex discipulorum, os Apostolorum, interrogatis omnibus, responderit, manifestatur cum subditur: *Respondens Petrus ait ei: Tu es Christus*. THEOPHYLACTUS (Marc. 8, a med. illius). Confiteatur quidem illum esse Christum a Prophetis denuntiatur. Sed quid ad confessionem Petri responderit Dominus, et qualiter ipsum beatificavit, Marcus Evangelista pertransit, ne hujusmodi narrando, Petro suo magistro gratiam præstare videretur; Matthæus autem hoc plane pertractat. ORIGENES super Matth. (tract. 1 in Matth. a med.). Vel quia Marcus et Lucas scripserunt Petrum respondentem, *Tu es Christus*, non adicientes quod positum est, in Matthæo: "Filius Dei vivi;" propterea non scripserunt ad confessionem relatum beatitudinem.

Sequitur: *Et comminatus est eis, ne cui dicerent de illo*. THEOPHYLACTUS (a med. Comment.). Volebat enim interim suam gloriam occultare, ne multi scandalizarentur de eo, et pœnam mererentur majorem. CHRYSOSTOMUS. Vel ut scandalo crucis completo puram infigat fidem in mente eorum: prius enim passionem perfectam, circa ascensionem dixit eis, Matth. 28: "Euntes docete omnes gentes." THEOPHYLACTUS (Marc. 8, a med. Comm.). Postquam autem Dominus confessionem discipulorum acceptavit dicentium verum Deum, tunc ipsis revelat crucis mysterium; unde sequitur: *Et cœpit docere eos quoniam oportet Filium hominis multa pati, et reprobari a senioribus, et a summis sacerdotibus, et scribis, et occidi, et post tres dies resurgere; et palam verbum loquebatur, scilicet de futura passione*. Non autem intelligebant discipuli ordinem veritatis,

neque resurrectionem comprehendere poterant; sed putabant esse melius quod non pateretur. Chrysostomus. Prædixerat tamen hoc eis Dominus hac occasione, ut ostenderet quod oporteret post crucem et resurrectionem Christum a testibus prædicari. Rursum Petrus existens fervidus, solus de his sumit audaciam disputandi; unde sequitur: *Et apprehendens eum Petrus, cepit increpare eum: Domine, propitius esto tibi: nam hoc non erit.* Beda (cap. 85). Hoc autem amantis affectu et optantis dixit; quasi diceret. Hoc non potest fieri, nec recipiant aures meae ut Dei Filius occidendus sit. Chrysostomus (hom. 55, in Matth., super illud: "Propitius esto tibi"). Quid est autem hoc quod Petrus qui revelatione Patris potitus erat, sic velociter cecidit et instabilis est effectus? Sed dicimus non esse mirum si hoc ignoravit qui de passione revelationem non accepit. Quod enim Christus Filius Dei vivi esset, revelatione didicerat; mysterium vero crucis et resurrectionis nondum ei fuerat revelatum. Ipse vero ostendens quod oporteret eum ad passionem venire, Petrum increpavit; unde sequitur: *Qui conversus, et videns discipulos suos, comminatus est Petrus, dicens: Vade retro me, satana.* Theophylactus (super illud, *Abi post me, satana*). Obvius namque volens ostendere quod propter salutem hominum debebat ejus passio fieri, et quod solus satanae Christum pati volebat, ut genus non salvaretur humanum, Petrum satanam nominavit, eo quod saperet quæ sunt satanæ, nolens Christum pati, sed adversarius eidem; satanam enim adversarius interpretatur. Chrysostomus. Demoni autem ipsum tentanti non ait, *Vade post me*, sed Petro dicit: *Vade retro me*; id est sequere me, et voluntario meæ passionis consilio non relictus.

Sequitur: *Quoniam non sapis ea quæ Dei sunt, sed quæ hominum.* Theophylactus (ubi supra). Quis hominum sunt dicit Petrum sapere, secundum quod affectiones carnales quodammodo sapiebat: volebat enim Petrus quod sibi Christus præstaret requiem, et non crucifigeretur.

5. Beda (cap. 86 in Marc., in princ.). Postquam discipulis mysterium suæ passionis et resurrectionis ostendit, horta-

tur eos una eum turba ad sequendum suæ passionis exemplum; unde sequitur: *Et convocata turba cum discipulis suis, dixit eis: Si quis vult me sequi, denegat semetipsum.* Chrysostomus (hom. 56 in Matth., in princ.). Quasi diceret ad Petrum: Tu quidem increpas me passionem sustinere volentem; ego autem dico tibi, quod non solum prohibere me pati nocivum est; sed neque salvari poteris, nisi ipse moriaris. Dicit autem, *Si quis vult me sequi*, quasi dicat: Ad bona voco, quis quis velle debet; non ad mala et gravia, ut cogaris. Qui enim infert violentiam frequenter impedit; qui vero auditorem in libertatem dimittit, magis attrahit ipsum. Aliquis autem abnegat semetipsum, cum nullam sui corporis curam habet, ut sive flagelletur, sive aliquid simile patitur, sustineat patienter. Theophylactus (super *Abnegat semetipsum*). Nam sicut qui abnegat alterum, videlicet fratrem, aut patrem, quamvis ille vulneretur, et moriatur, non compatiatur, neque condolet ei: sic et nos debemus spernere corpus nostrum, ut si vulnerari contingat, vel aliquid simile pati, non curemus. Chrysostomus (homil. 56 in Matth., paulo a princ.). Non autem ait, quod pareat sibi ipsi, sed, quod amplius est, quod abneget semetipsum, quasi nihil commune ad se habeat, sed periculis exponat, et circa ea sic disponatur, ac si alius pateretur; et hoc est sibi ipsi parere: quia patres tunc liberis suis ignoscunt, cum tradentes eos doctoribus, illis jubent non parere. Usquequo autem oportet seipsum abnegare, ostendit cum subdit: *Et tollat crucem suam*; quasi dicat: Usque ad mortem exprobrabilissimam. Theophylactus (super *Et tollat crucem suam*). Nam tunc crux exprobrabilis videbatur, quia in ea malefeci figebantur. Hieronymus (in fin. Comment. in 8 cap. Marc.). Vel aliter. Sicut gubernator peritus tempestatem in tranquillitate præcavens, nautas suos vult esse paratos; ita et Dominus dicit: *Si quis vult me sequi, denegat semetipsum*; id est, alter ex altero fiat. Beda (cap. 86, paulo a princ.). Tunc enim nos ipsos abnegamus cum vitamur quod per vetustatem famus, et ad hoc nitimur quod per novitatem vocamur. Crux autem tollitur cum aut per abstinentiam afficitur corpus, aut per con-

passionem proximi affligitur animus. THEOPHYLACTUS (super illud, *Et sequatur me*). Quia vero post crucem virtutem aliam nos habere oportet, adjecit, *Et sequatur me*. CHRYSOSTOMUS (hom. 56 in Matth.). Hoc autem dicit, quia contingit aliquem patientem non sequi Christum, cum scilicet aliquis non patitur propter Christum: sequitur enim Christum qui post eum ambulat, qui morti ejus se conformat, Principes etiam et potestates contemnens, sub quibus ante Christi adventum peccabat. Sequitur: *Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam; qui autem perdidit animam suam propter me et Evangelium, salvam faciet eam*, quasi dicat: Hæc vobis mando quasi vobis parcens: etenim qui filio suo parcat, perdit eum; qui vero non parcat, salvat. Oportet ergo, nos esse ad mortem continue præparatos. Si enim in materialibus preliis qui paratus est ad mortem melior est aliis, nullo post mortem eum resuscitare valente, multo magis in spiritualibus preliis, cum spes tanta resurrectionis existat, quod qui ponit animam suam in mortem, salvam facit eam. REMIGIUS. Anima autem hoc loco intelligenda est vita præsens, non autem ipsa substantia animæ. CHRYSOSTOMUS (hom. 56, ubi supra, par. ante med.). Quia ergo dixerat: *Qui voluerit animam suam salvam facere, perdet eam*: ne quis perditionem hanc, et salutem illam æstimet æqualem, subjungit: *Quid enim proderit homini, si lucretur totum mundum, et detrimentum faciat animæ suæ? Aut quam commutationem dabit homo pro anima sua?* quasi dicat: Ne dicas quoniam animam suam salvavit qui crucis effugit pericula: quando enim cum anima sua, idest vita ista, lucratur aliquis orbem terræ, quid amplius erit ei, anima pereunte? Numquid aliam habet animam pro anima dare? Pretium enim pro domo potest aliquis commutare: animam vero perdens, aliam animam dare non potest. Cautè autem dicit: *Aut quam commutationem dabit homo?* Deus enim propter nostram salutem dedit commutationem pretiosum sanguinem Jesu Christi. BEDA (cap. 36, a med.). Vel hoc dicit, quia persecutionis tempore ponenda est anima; pacis autem tempore frangenda sunt desideria terrena: quod significat cum dicit: *Quid enim pro-*

derit homini? etc. Plerumque autem verecundiæ usu præpedimur, ut rectitudinem quam servamus in mente, non exprimere valeamus in voce; et ideo subditur: *Qui enim me confessus fuerit, et verba mea in generatione ista adultera et peccatrice, et Filius hominis confitebitur eum, cum venerit in gloria Patris sui cum Angelis sanctis.* THEOPHYLACTUS (non procul a fin.). Non enim est sufficiens fides quæ solum in mente consistit, sed oris confessionem Dominus requirit: sanctificata enim per fidem anima, debet et corpus per confessionem sanctificari. CHRYSOSTOMUS. Qui autem hoc didicit subjecit se cum desiderio ad hoc quod sine confusione Christum confiteatur. Dicitur autem adultera generatio, quæ Deum verum animæ sponsum dereliquit, et non est secuta Christi doctrinam; sed dæmonibus prostrata, semina impietatis suscepit, propter quod et peccatrix dicitur. Qui ergo inter hos Christi dominationem negaverit, et verba Dei in Evangelio revelata, dignam impietatis penam suscipiet, audiens in secundo adventu, Matth. 7: "Non novi vos." THEOPHYLACTUS (ubi supra). Qui ergo confessus fuerit crucifixum esse suum Deum, et ipse confitebitur illum, non hic ubi Christus reputatur pauper, et miser, sed in gloria et cum multitudine Angelorum. GREGORIUS in homilia (32 in Evang.). Sunt autem nonnulli qui Christum ideo confitentur, quia cunctos Christianos esse conspiciunt. Non ergo ad probationem fidei vox sufficit, quam defendit a verecundia professio generalitatis. Pacis ergo tempore est aliud, ubi ostendamus nobis. Veremur sæpe a proximis despici, dedignamur injurias verbi tolerare. Si contigerit jurgium fortasse cum proximo, erubescimus priores satisfacere: cor quippe carnale dum hujus vitæ gloriam quærit, humilitatem respuit. THEOPHYLACTUS (ubi sup.). Quia vero de sua gloria dixerat, volens ostendere quod non inania promittebat, subditur: *Et dicebat illis: Amen dico vobis, quia sunt de hic stantibus qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei venientis in virtute*; ac si diceret: Quidam, idest Petrus et Jacobus et Joannes, non gustabunt mortem, donec eis ostendam in transfiguratione cum qua gloria venturus sim in secundo adventu: non enim erat aliud transfiguratio, nisi se-

cundi adventus prænuntiatio, in quo et ipse Christus, et sancti lucebunt. BEDA (cap. 36). Pia vero provisione factum est ut, contemplatione semper manentis gaudii ad breve momentum delibata, tortius adversa tolerarent. CHRYSOSTOMUS (hom. 57 in Matth.). Non autem eorum qui ascensuri erant nomina declaravit, ne reliqui discipuli aliquid paterentur humanum; prædicit autem, ut dociliores circa hujusmodi contemplationem fiant. BEDA (cap. 37). Vel regnum Dei præsens Ecclesia vocatur. Aliqui autem ex discipulis usque adeo in corpore victuri erant ut Ecclesiam constructam conspicerent, et contra mundi gloriam erectam. Discipulis enim rubidis de præsentis vita aliquid promittendum fuit, ut possent robustius in futuro solidari. CHRYSOSTOMUS. Mystice autem vita Christus est, mors vero diabolus. Gustavit autem mortem, qui peccatis immoratur: adhuc omnis homo habens dogmata bona aut prava, mortis aut vitæ panem degustat. Et quidem minus malum est videre mortem; malum autem est eam gustare; sed adhuc pejus eam sequi; pessimum autem ei supponi.

.. CAPUT IX.

1. Et post dies sex assumpsit Jesus Petrum, et Jacobum, et Joannem, et duxit illos in montem excelsum seorsum solos, et transfiguratus est coram ipsis. Et vestimenta ejus facta sunt splendidia et candida nimis velut nix, qualia fullo non potest super terram candida facere. Et apparuit illis Elias cum Moyse, et erant loquentes cum Jesu. Et respondens Petrus ait Jesu: Rabbi, bonum est nos hic esse: et faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, et Moyse unum, et Eliæ unum. Non enim sciebat quid diceret: erant enim timore exterriti. Et facta est nubes obumbrans eos, et venit vox de nube dicens: Hic est Filius meus carissimus; audite illum. Et statim circumspicientes, neminem amplius viderunt nisi Jesum tantum secum.

2. Et descendit illis de monte præceptum illis ne cuiquam quæ vidissent, narrarent, nisi cum Filius hominis a mortuis resurrexerit: et verbum continuerunt apud se, conquiritus quid esset, cum a mortuis resurrexerit. Et interrogabant eum, dicentes: Quid ergo dicunt Pharisei et Scribæ, quia Eliam oportet venire primum? Qui respondens ait illis: Elias cum venerit primo, restituet omnia: et quomodo scriptum est in Filium hominis, ut multa patiatur, et contemnatur. Sed dico vobis, quia et Elias venit, et fecerunt

illi quicunque voluerunt sicut scriptum est de eo.

3. Et veniens ad discipulos suos, vidit turbam magnam circa eos, et scribas conquiritus cum illis. Et confestim omnis populus videns Jesum, stupefactus est, et expaverunt, et accurrentes salutabant eum. Et interrogavit eos: Quid inter vos conquiritis? Et respondens unus de turba dixit: Magister, attuli filium meum ad te habentem spiritum mutum, qui ubicumque eum apprehenderit, alidit illum, et spumat, et stridet dentibus; et arescit. Et dixi discipulis tuis ut ejicerent illum; et non potuerunt. Qui respondens eis, dixit: O generatio incredula, quamdiu apud vos ero; quamdiu vos patiar? Afferte illum ad me. Et attulerunt eum. Et cum vidisset eum, statim spiritus conturbavit illum; et elisus in terram volubatur spumans. Et interrogavit patrem ejus: Quantum temporis est ex quo ei hoc accidit? At ille ait, Ab infantia: et frequenter eum in ignem, et in aquam misit, ut eum perderet. Sed si quid potes, adjuva nos, misertus nostri. Jesus autem ait illi: Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti. Et continuo exclamans pater pueri cum lacrymis agebat: Credo, Domine: adjuva incredulitatem meam. Et cum vidisset Jesus concurrentem turbam, comminatus est spiritus immundo, dicens illi: Surde et mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo, et amplius ne introeas in eum. Et exclamans, et multum discerpens eum, exiit ab eo, et factus est sicut mortuus; ita ut multi dicerent, quia mortuus est. Jesus autem tenens manum ejus, elevavit eum, et surrexit. Et cum introisset in domum, discipuli ejus secreto interrogabant eum: Quare nos non potuimus ejicere? Et dixit illis: Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione et jejunio.

4. Et inde profecti prætergredebantur Galilæam: nec volebat quemquam scire; docebat autem discipulos suos, et dicebat illis, quoniam Filius hominis tradetur in manus hominum, et occident eum; et occisus tertia die resurget. At illi ignorabant verbum, et timebant interrogare eum. Et venerunt Capharnaum. Qui cum domi essent, interrogabat eos: Quid in via tractabatis? At illi tacebant, siquidem in via inter se disputaverant quis eorum major esset. Et residens vocavit duodecim, et ait illis: Si quis vult primus esse, erit omnium novissimus, et omnium minister. Et accipiens puerum, statuit eum in medio eorum; quem cum complexus esset, ait illis: Quisquis unum ex hujusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit; et quicumque me suscepit, non me suscipit, sed eum qui misit me.

5. Respondit illi Joannes dicens: Magister, vidimus quemdam in nomine tuo ejicientem demonia qui non sequitur nos, et prohibuimus eum. Jesus autem ait: Nolite prohibere eum, nemo est enim qui faciat virtutem in nomine meo, et possit cito male loqui de me: qui enim non est adversum vos, pro vobis est. Quisquis enim potum dederit vobis calicem aque frigida in nomine meo, quia Christi estis, amen dico vobis, non perdet mercedem suam; et quisquis

scandalizaverit unum ex his pusillis credentibus in me, bonum est ei magis si circumdaretur mola asinaria collo ejus, et in mare mitteretur.

6. Et si scandalizaverit te manus tua, abscinde illam. Bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem, ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur. Et si pes tuus te scandalizat, amputa illum. Bonum est tibi claudum introire in vitam æternam, quam duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inextinguibilis, ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur. Quod si oculus tuus scandalizat te, ejice illum. Bonum est tibi luscum introire in regnum Dei, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis, ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur. Omnis enim igne salietur, et omnis victima sale salietur. Bonum est sal. Quod si sal insulsum fuerit, in quo illud condietis? Habete in vobis sal, et pacem habete inter vos.

1. HIERONYMUS (Marc. 9, in princ. Comment.). Post consummationem crucis, gloria resurrectionis ostenditur, ut non timerent opprobria crucis qui oculis suis visuri erant gloriam resurrectionis futuræ; unde dicitur: *Et post dies sex assumpsit Jesus Petrum, et Jacobum, et Joannem, et duxit illos in montem excelsum solos, et transfiguratus est coram ipsis.* CHRYSOSTOMUS (hom. 10 in Marc. et 57 in Matth.). Quod autem Lucas dicit post octo dies, non contrariatur huic: Lucas enim et diem quo Christus prædicta locutus fuerat, et diem in quo eos assumpsit, numeravit. Ideo autem post sex dies eos assumpsit, ut vehementiori repleti desiderio in horum dierum spatio vigilant et sollicita mente, ea quæ videbant attendere. THEOPHYLACTUS (circa princ. Comm.). Assumit autem tres vertices Apostolorum; Petrum tamquam confidentem et diligentem, Joannem tamquam dilectum, Jacobum vero tamquam altivocum et Theologum. Intantum enim gravis erat Judæis ut Herodes volens Judæis placere ipsum occiderit. CHRYSOSTOMUS. Non autem in domo suam gloriam demonstrat, sed in domo excelsum illos assumit: quoniam montis sublimitas conveniens erat ad gloriæ sublimitatem ostendendam. THEOPHYLACTUS (paulo a principio Comm. in cap. 9). Seorsum autem eos ducit, quia debebat eis mysteria revelare. Transfigurationem autem oportet intelligere non figuræ immutationem, sed quia, manente ut prius erat figura, appositio facta est cujusdam inenarra-

bilis claritatis. CHRYSOSTOMUS. Neque ergo decet aliquam figuræ transformationem in regno Dei esse futuram aut circa ipsum Salvatorem, aut circa eos qui assimilabuntur, sed appositionem claritatis. BEDA (cap. 37, super *Et transfiguratus est*). Transfiguratus igitur Salvator, non substantiam veræ carnis amisit, sed gloriam futuræ, vel suæ, vel nostræ resurrectionis ostendit: qui qualis tunc Apostolis apparuit, talis post judicium cunctis apparebit electis.

Sequitur: *Et vestimenta ejus facta sunt splendentia.* GREGORIUS, 32 Moral. Quia in supernæ claritatis culmine ei vitæ justitia fulgentes adhærebunt: vestium enim nomine justos, quos sibi adjungit, insinuat.

Sequitur: *Et apparuit illis Elias cum Moyse, et erant loquentes cum Jesu.* CHRYSOSTOMUS (homil. 57 in Matth., super *Et transfiguratus*). Moysen et Eliam in medio introducit: primo quidem quia turbæ dicebant Christum Eliam, aut unum prophetarum, Apostolis se cum eis ostendit, ut differentiam servorum et Domini cernerent: et etiam quia de transgressione legis Judæi Christum accusabant, et blasphemum eum putabant, tamquam sibi gloriam Patris attribuentem, eos qui in utroque fulserunt, in medium ducit: etenim Moyses legem dedit, et Elias gloriæ Dei zelator fuit: unde ei non assisterent, si Deo et legi ejus contrarius esset. Et ut scirent quod vitæ potestatem et mortis habet, propter hoc et Moysen, qui mortuus erat, et Eliam qui nondum mortem passus fuerat, in medium introducit. Item per hoc significavit quod doctrinæ legis Christi Prophetarum doctrina pædagogus fuit. Significat etiam conjunctionem novi et veteris testamenti, et quoniam in resurrectione cum Prophetis Apostoli conjungentur, et una erit obviatio regi communi.

Sequitur: *Et respondens Petrus ait Jesu: Rabbi, bonum est nos hic esse: et faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moyse unum, et Eliæ unum.* BEDA (cap. 37 a med.). Si tantum transfigurata Christi humanitas, duorumque societas sanctorum ad punctum visa delectat, ut eos ne discedant etiam obsequio Petrus sistere velit; quanta erit felicitas visioni deitatis inter Angelorum choros

adesse perpetuo? Sequitur: *Non enim sciebat quid diceret.* Etsi enim Petrus præ stupore humanæ fragilitatis nesciat quid dicat; insiti tamen sibi dat affectus indicium: nesciebat enim quid diceret, quia oblitus est regnum sanctis a Domino non alicubi terrarum, sed in cælis esse promissum; nec recordatus est se suosque Coapostolos mortali adhuc carne circumseptos immortalis vitæ statum subire non posse; cui etiam mente excesserat quia in domo Patris quæ in cælis est, domus manufacta necessaria non sit. Sed et usque nunc imperitiæ notatur quisquis legi, Prophetis et Evangelio tria tabernacula facere cupit, cum hæc ab invicem nullatenus valeant separari. CHRYSOSTOMUS. Non etiam intellexit Petrus quod ad demonstrationem veræ gloriæ transfigurationem Dominus est operatus, neque quod propter doctrinam hominum hoc faciebat; nam plurimi erant relicturi multitudinem, in eremo habitantes.

Sequitur: *Erant enim timore exterriti.* Erat autem hic timor secundum quem de communi mente in statum elevabantur meliorem: quod enim in exterioribus videbatur, Moyses et Elias erat. Ducebatur autem anima ad quemdam divinum affectum, quasi ex divina visione ab humano sensu abstracta. THEOPHYLACTUS (super *Bonum est nos hic esse*). Vel aliter. Petrus timens a monte descendere, quia jam præsenſerat quod Christus crucifigi debebat, dixit: *Bonum est nos hic esse;* et non illuc descendere, in medium scilicet Judæorum. Si autem huc venient furentes contra te, habemus Moysen qui Ægyptios debellavit, habemus et Eliam, qui ignem eduxit de cælo, et quinquagenos destruxit. ORIGENES super Matth. (tract. 8, circa med.). Marcus autem ex persona suâ dicit: *Non enim sciebat quid diceret.* Ubi considerandum, hæc forte per excessum mentis hoc loquebatur, motus quodam spiritu alieno, ne forte scilicet ille spiritus qui voluit, quantum ad se, Christum scandalizare, ut recederet a passione omnibus hominibus salutari, ipse operans etiam hic seductorie vult evellere Christum sub colore boni, ut non condescendat hominibus, nec veniat ad eos, nec suscipiat mortem pro eis. BEDA (cap. 37, super *Facta est nubes*). Quia vero Petrus materiale quæſivit tabernaculum,

nubis accepit umbraculum: ut discat, in resurrectione non tegmine domorum, sed Spiritus sancti gloria eos esse protegendos; unde sequitur: *Et facta est nubes obumbrans eos.* Quia vero imprudenter interrogaverunt, propterea responsionem Domini non merentur: sed Pater respondet pro Filio; unde sequitur: *Et venit vox de nube dicens: Hic est Filius meus carissimus: ipsum audite.* CHRYSOSTOMUS (hom. 57, in Matth.). A nube quidem vox emittitur, in qua Deus apparere consuevit, ut crederent quod vox illa ferretur a Deo. In hoc autem quod dicit, *Hic est Filius meus carissimus*, unam voluntatem Patri et Filio protestatur, et quod, salva filiatione, quantum ad omnia cum eo qui genuit unum esset. BEDA (cap. 37, a med.). Quem autem Moyses, cum venerit in carne, audiendum ab omni anima quæ salvari vellet prædixit, hunc jam venientem in carne, Deus Pater audiendum discipulis ostendit. Sequitur: *Et statim circumspicientes, neminem amplius viderunt nisi Jesum tantum secum.* Ubi enim cœpit Filius designari, mox servi discesserunt, ne ad illos paterna vox emissa putaretur. THEOPHYLACTUS (inter princ. et med. Com.). Mystice autem post consummationem hujus sæculi, quod in sex diebus factum est, assumet nos Jesus, si ejus sumus discipuli, in montem excelsum, idest in cælum; et tunc videbimus ejus gloriam singularem. BEDA (cap. 37, super *Transfiguratus est*). Vestimenta autem Domini recte sancti ejus accipiuntur, qui novo candore fulgebunt. Fullo autem intelligendus est cui Psalmista loquitur, Psal. 50: "Amplius lava me ab iniquitate mea, et a delicto meo munda me: qui non potest suis fidelibus dare claritatem in terra, quæ eis conservata manet in cælis. REMIGIUS super Matth. Vel per fullonem sancti designantur predicatorum et animarum purgatores; quorum in hac vita nullus ita vivere valet ut alicujus peccati maculis non obfuscetur; in futura autem resurrectione sancti ab omni macula peccati purgabuntur. Tales ergo eos faciet Dominus, quales nec ipsi membra sua castigando, nec ullus predicatorum suo vel exemplo, vel doctrina facere potest. CHRYSOSTOMUS (homil. 10 super Marcum, a med.). Vel vestimenta alba evangelica sunt et apostolica scripta, omnium cla-

rissidia, quibus similia nullus expositorum facere potest. ORIGENES super Matthæum (tract. 3, par. ante med.). Vel forsitan fullones super terram possumus moraliter existimare sapientes sæculi hujus, qui putantur ornare otiam turpes intellectus, et dogmata falsa fullonice ingenii sui; sed illorum ars fullonica potest facere aliquid simile sermoni, qui ostendit spiritualium intellectuum splendorem in dictis Scripturarum imperitis, quæ a plurimis contemnuntur. BEDA (cap. 37, super *Apparuerunt Moyses*). Moyses et Elias, quorum unum mortuum et alium in cælis raptum legimus, futuram omnium sanctorum gloriam significant, qui videlicet tempore judicii vel vivi in carne reperiendi, vel ab olim gustata morte resuscitandi, et pariter sunt regnaturi cum illo. THEOPHYLACTUS (ubi supra). Vel hoc significat, quia in gloria videbimus et legem et Prophetas cum ipso loquentes; idest, quæ per eum fuerunt dicta per Moysen et alios Prophetas, tunc videbimus esse consona rebus, et tunc audiemus vocem Paternam, revelantem scilicet nobis Filium Patris, et dicentem, quoniam hic est Filius meus, obumbrante nube, idest Spiritu sancto qui est sapientiæ fons. BEDA (cap. 37, a med.). Et notandum quod sicut, Domino in Jordane baptizato, sic et in monte clarificato, totius sanctæ Trinitatis mysterium declaratur: quia gloriam ejus quam in baptismo credentes confitemur, in resurrectione videntes collaudabimus. Nec frustra Spiritus sanctus hic in lucida nube, illic apparuit in columba: quia qui nunc simplici corde fidem quam percepit servat, tunc luce apertæ visionis quod crediderat contemplabitur. Cum autem fieret vox super Filium, inventus est ipse solus: quia cum manifestaverit ipsum electis, erit Deus omnia in omnibus; immo cum suis per omnia Christus, caput cum corpore, splendet.

2. ORIGENES super Matth. (tract. 3, a med.). Post mysterium ostensum in monte, descendentibus de monte discipulis, præcepit ut ejus transfiguratio non manifestetur ante gloriam passionis et resurrectionis ipsius; unde dicitur: *Et descendentibus illis de monte præcepit illis ne cuiquam quæ vidissent narrarent, nisi cum Filius hominis a mortuis*

resurrexerit. CHRYSOSTOMUS (hom. 52 in Matth. ante med.). Ubi non simpliciter silere jubet; sed passionem insinuans, causam insinuat propter quam silere debebunt. THEOPHYLACTUS (super *Præcepit eis ne cui dicerent*). Ne scilicet homines scandalizentur, audientes de Christo tam gloriosa, qui eum crucifixum erant visuri. Non igitur erat congruum talia de Christo dicere antequam pateretur, post resurrectionem vero credibile videbatur. CHRYSOSTOMUS. Illi vero resurrectionis mysterium ignorantes, verbum quidem retinentes, invicem disputabant; unde sequitur: *Et verbum continuerunt apud se, conquiritur quid esset, cum a mortuis resurrexerit*. HIERONYMUS (circa princ. Comment. ad cap. 9). Hoc quod proprie Marci est, id significat quia cum absorpta fuerit mors in victoria, non erunt in memoria priora.

Sequitur: *Et interrogabant eum, dicentes: Quid ergo dicunt Pharisei et Scribæ, quia Eliam oportet venire primum?* CHRYSOSTOMUS. Intentio quidem discipulorum super hac interrogatione talis mihi esse videtur: Nos quidem Eliam tecum vidimus, et prius te vidimus quam Eliam; scribæ vero prius Eliam venire docent: credimus itaque eos mendacium protulisse. BEDA (cap. 37, super *Quid dicunt Pharisei et Scribæ*?). Vel ita aestimabant discipuli transformationem gloriæ hanc esse quam in monte viderant, et dicunt: Si jam venisti in gloria, quomodo præcursor tuus non apparet? Maxime quia Eliam viderant recessisse. CHRYSOSTOMUS (hom. 58 in Matth.). Quid autem ad hoc Christus responderit, apparet per hoc quod subditur: *Qui respondens ait: Elias cum venerit primo, restituet omnia*. In quo ostendit, quod Elias veniet ante secundum adventum. Scripture enim duos adventus Christi prænuntiant; unum scilicet qui factus est, et alium qui venturus est. Dominus autem secundi adventus Eliam asserit præcursorem. BEDA (cap. 37, paulo ante finem). Restituet autem omnia, utique illa quæ Malachias ostendit dicens, cap. 4: "Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, ut convertat cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres eorum." Restituet etiam hoc quod morti debet, ac diu vivendo distulit. THEOPHYLACTUS (super *Elias restituet omnia*). Proponit autem

hæc Dominus ad resistendum opinioni pharisæorum, qui tenebant quod primi adventus præcursor erat Elias; quasi ad inconveniens ducens; unde subdit: *Et quomodo scriptum est in Filium hominis, ut multa patiatur et contemnatur*; ac si dicat: Elias Thesbites cum venerit, pacificabit Judæos, et ad fidem adducet ipsos, ita ut sit secundi adventus præcursor. Si ergo primi adventus Elias est præcursor, quomodo scriptum est, quod Filius hominis debet pati? Ex his ergo duobus unum erit: aut quod non sit primi adventus Elias præcursor, et Scripturæ erunt veræ; aut quod sit præcursor primi adventus, et Scripturæ non erunt veræ, quæ dicunt, quod oportet Christum pati, cum Elias debeat omnia restituere, et non debeat esse Judæus aliquis incredulus; sed omnes credere debeant ad prædicationem ejus quicumque audient eum. BEDA (cap. 37, par. ante finem). Vel ita, *Et quomodo scriptum est?* idest, quomodo de Christi passione multifarie Prophetæ multa scripserunt. Sed et Elias cum venerit, multa passurus est, et contemnendus ab impiis. CHRYSOSTOMUS (hom. 58 in Matthæum, par. a princ.), Sicut autem Dominus secundi adventus Eliam asseruit præcursorem, sic et consequenter asserit Joannem esse præcursorem primi adventus; unde subdit: *Sed dico vobis, quia et Elias venit*. GLOSSA. Joannem vocat Eliam, non quia Elias erat in persona, sed quia Eliæ ministerium adimplebat: sicut enim ille præcursor erit secundi adventus, sic iste factus est primi. THEOPHYLACTUS (super illud, *Eliæ venit*). Erat etiam Joannes redargutor, et zelotes, et eremita ut Elias; non tamen audierunt illum sicut Eliam audient. Nefario vero ludo eum occiderunt, caput illius amputantes; unde sequitur: *Et fecerunt illi quæcumque voluerunt, sicut scriptum est de eo*. CHRYSOSTOMUS. Vel aliter. Interrogabant discipuli Jesum: Quomodo scriptum est pati Filium hominis? Ad hoc autem quasi respondens dicit: Sicut ad similitudinem Eliæ Joannes venit, et ei mala intulerunt; sic secundum Scripturas oportet Filium hominis pati.

3. THEOPHYLACTUS (super *Et cum venisset ad discipulos*). Postquam gloriam suam tribus discipulis in monte ostenderat, revertitur ad alios discipulos qui cum

eo non ascenderant in montem: unde dicitur: *Et veniens ad discipulos suos, vidit turbam magnam circa eos, et scribas conquiærentes cum illis*. Pharisei namque captantes horam, cum præsens non extiterat Christus, accesserunt ut ipsos ad se attraherent. HIERONYMUS (ubi supra). Non est autem homini requies sub sole: semper parvulos occidit invidia; magnos percutiunt fulgura montes: alii discentes cum fide, ut turbæ; alii invidentes cum fastu, ut Scribæ, ad Ecclesiam conveniunt.

Sequitur: *Et confestim omnis populus videns Jesum, stupefactus est, et expaverunt*. BEDA (cap. 38. in princ.). Notanda in omnibus locis distantia mentis scribarum, et turbæ: scribæ enim nihil devotionis, fidei, humilitatis, et reverentiæ ei exhibuisse narrantur; sed veniente Domino mox omnis turba stupefacta expavit, eumque salutans accurrit; unde sequitur: *Et currens salutavit eum*. THEOPHYLACTUS (circa med. Comm.). Affectabant enim turbæ eum videre, ita ut eum venientem a longe salutarent. Quidam vero dicunt, quod aspectus ejus ex transfiguratione speciosior factus, turbam ad salutationem ejus attrahebat. HIERONYMUS. Populus autem videns stupefactus est et expavit, non discipuli; quia non est timor in caritate: timor est servorum, stupescere stultorum. Sequitur: *Et interrogavit eos: Quid inter vos conquiritis?* Quid scilicet Dominus interrogat? Ut confessio pariat salutem, et murmur cordis nostri sermonibus piis solvatur. BEDA (cap. 38, par. a princ.). Potest vero, nisi fallor, intelligi de hoc questione nem fuisse motam, quare ipsi, cum essent discipuli Salvatoris, sanare demoniacum qui in medio erat positus, non possent; quod ex sequentibus potest convinci, cum dicitur: *Et respondens unus de turba dixit: Magister, atulii filium meum ad te habentem spiritum mutum*. CHRYSOSTOMUS (hom. 58, aliq. ante med.). Hunc hominem Scriptura infirmum in fide ostendit ex hoc quod Christus dicit, *O generatio incredula*, et per hoc quod subdit, *Si potes credere*. Sed etsi infidelitas ejus occasio extiterit dæmonem non pellendi, incusat tamen discipulos; unde subditur: *Et dixi discipulis tuis ut ejicerent illum; et non potuerunt*. Vide autem istius insipientiam. Jesum in medio barbarum precatur, discipulos in-

eusans: unde et Dominus coram plebe multo magis hoc ei imputat non solum in personam ejus accusationem intendens, sed in personam omnium Judæorum: probabile enim est multos præsentium scandalizatos, ea quæ non conveniebant de discipulis cogitasse; unde sequitur: *Qui eis respondens dixit: O generatio incredula, quamdiu vos patiar?* In quo ostendit, et mortem se considerare, et grave ei esse cum illis conversari. BEDA. Intantum autem non est homini iratus, sed vitio, ut statim intulerit: *Afferte illum ad me. Et attulerunt eum. Et cum vidisset eum, statim spiritus conturbavit illum; et elisus in terram volubatur spumans.* CHRYSOSTOMUS (homilia 58 in Matth.). Hoc autem Dominus permisit propter patrem pueri, ut cum vexantem dæmonem videret, ad fidem futuro miraculo traheretur. THEOPHYLACTUS (a medio Comment.). Permittit etiam vexari puerum, ut ex hoc sciremus dæmonis impietatem, qui occidisset eum, nisi fuisset a Domino adjutus.

Sequitur: *Et interrogavit patrem ejus: Quantum temporis est ex quo ei hoc excidit?* At ille ait: *Ab infantia: et frequenter eum in ignem et in aquam misit, ut eum perderet.* BEDA (cap. 88, par. ante med.). Erubescat Julianus, qui dicere audet omnes homines absque peccati contagione nasci in carne, tamquam innocentes per omnia, ut Adam quando creatus est. Quid enim habuit iste puer ut ab infantia dæmonio vexaretur acerbissimo, si nullo originalis peccati vinculo tenebatur: quia constat illum adhuc proprium non habere potuisse peccatum? GLOSSA. Exprimit autem in verbis suæ petitionis, fidei defectum; unde subdit: *Sed si quid potes, adjuva nos, misertus nostri.* Cum enim dicit, *Si quid potes*, manifestat se de ejus potentia dubitare: quia viderat filium suum a discipulis Christi curatum non esse. Dicit autem, *Misertus nostri*, ut designaret miseriam filii qui patiebatur, et patris qui compatiebatur.

Sequitur: *Jesus autem ait illi: Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti.* HIERONYMUS (super *Et ait illi Jesus*). Libertatem arbitrii hoc indicat quod dicit, *Si potes*. Quæ autem sunt omnia quæ possibilia sunt credenti, nisi quæ in nomine Jesu, idest salutis, postulantur

cum lacrymis? BEDA (cap. 89, a medio). Aptum autem responsum Dominus dedit petenti: ipse enim ait, *Si quid potes, adjuva nos*; et Dominus: *Si potes*, inquit, credere. At contra leprosus, qui fideliter clamabat, Matth. 8: " Domine, si vis, potes me mundare, " congruum suæ fidei accepit responsum: " Volo: mundare. " CHRYSOSTOMUS (hom. 58 in Matth. par. ante med.). Quod autem dicit, tale est. Tanta est virtutis apud me superabundantia, ut non solum hoc possim, sed et alios hoc faciam operari: quare si credideris, ut oportet, et hunc ipse curare poteris, et alios multos. Sic ergo eum ad fidem reducebat qui adhuc de infidelitate loquitur; unde sequitur: *Et continuo exclamans pater pueri cum lacrymis agebat: Domine, adjuva incredulitatem meam.* Sed si crediderat dicens, *Credo*, quomodo subdit, *Adjuva incredulitatem meam?* Dicamus igitur, quoniam multiplex est fides, introductoria scilicet et perfecta. Hic autem incipiens credere, Salvatorem deprecabatur ut apponeret reliquum ad suam virtutem. BEDA (cap. 88). Nemo enim repente fit summus, sed in bona conversatione a minimis quisque inchoat, ut ad magis perveniat. Alia namque sunt virtutis exordia, alii profectus, aliud perfectio. Quia igitur per occultam inspirationem gratiæ, meritorum suorum gradibus fides crescit, uno eodemque tempore is qui hæc dum perfecte crediderat, simul et credebatur, et incredulus erat. HIERONYMUS (super *Omnia possibilia sunt credenti*). Per hoc etiam monstratur quod credulitas nostra infirma est, nisi innixa subsistat adjutorio subsidii Dei, Fides autem cum lacrymis optata vota capit: unde sequitur: *Et cum vidisset Jesus concurrentem turbam, comminatus est spiritui immundo, dicens illi: Surde et mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo, et amplius ne introeas in eum.* THEOPHYLACTUS (circa med. Comment.). Ideo autem cum videret turbam concurrere, comminatus est spiritui immundo, quia volebat coram turba curare, ut ostentationem fugere doceret. CHRYSOSTOMUS. Quod autem comminatur, et dicit, *Ego tibi præcipio*, divinis attribuitur potestati: quod vero dicit non solum, *Exi ab eo*, sed, *Et amplius noli introire in eum*, ostendit quia ad reintrandum promptus erat, quia ille nondum erat in fide perfectus; sed

hoc Domini jussio inhibebat. Sequitur: *Et exclamans, et multum discerpens eum exiit ab eo, et factus est sicut mortuus, ita ut multi dicerent, quia mortuus est.* Non enim valuit mortem diabolus imponere propter veram vitam adventum. BEDA (cap. 38, ad finem). Quem autem hostis impius morti similem reddidit, hunc pius Salvator piæ dexteræ tactu salvavit; unde sequitur: *Jesus autem tenens manum ejus elevavit eum, et surrexit.* Ex quo sicut verum se esse Deum potentia salvandi docuit, ita et veram se habuisse carnis naturam more tactus humani declaravit. Negat namque Manichæus insanus, veraciter eum carne indutum fuisse; sed ipse cum tot languentes suo tactu erexit, munda vit, illuminavit, hæresim illius, et antequam nata esset, damnavit.

Sequitur: *Et cum introisset in domum, discipuli ejus secreto interrogabant eum: Quare nos non potuimus ejicere?* CHRYSOSTOMUS (hom. 58 in Matth. circa med.). Timebant enim ne forte collatam sibi gratiam amisissent: receperant enim potestatem jam spirituum immundorum.

Sequitur: *Et dixit illis: Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione et jejuniis.* THEOPHYLACTUS (super *Hoc genus dæmoniorum*). Scilicet lunaticorum, vel simpliciter omnium dæmoniorum genus: oportet namque jejunare eum qui curari debet, et illum qui curat. Sic enim vera oratio perficitur, cum conjungitur orationi jejunium, quando non gravatur qui orat ex sumptione ciborum, sed sobrius est. BEDA. Mystice autem Dominus sursum discipulis mysteria regni reserat, deorsum turbis peccata infidelitatis exprobat, et spiritus malos ab his qui vexantur expellit: nam carnales adhuc et insipientes confortat, docet, castigat; et perfectos liberius de æternis instruit. THEOPHYLACTUS (a med. Comment. cap. 9). Dæmon autem iste surdus et mutus est: surdus, inquantum non vult Dei sermones audire; mutus vero, inquantum non vult alios quod condecens est docere. HIERONYMUS (super *Et interrogavit*). Peccator autem spumat stultitia, stridet iracundia, arescit ignavia. Discerpit autem spiritus appropinquantem ad salutem: et similiter quos in ventrem suum trahere desiderat, discerpit per terrores et damna, ut fecit

Job. BEDA (cap. 38, super illud, *Afferte eum ad me*). Sæpe enim dum converti ad Deum post peccata conamur, majoribus novisque antiqui hostis pulsamur insidiis: quod facit ut vel odium virtutis incutiat, vel expulsiōis suæ vindicet injuriam. GREGORIUS, 10 Moral. (cap. 27, super illud Job 12, "Lampas contempta: ", cap. 17 in novis exempli). Velut mortuus autem ostenditur qui a maligni spiritus potestate liberatur: quia quisquis jam terrena desideria subegit, vitam in se carnalis conversationis extinguit et mundo mortuus apparet: quem multi mortuum dicunt, quia qui spiritualiter vivere nesciunt, eum qui carnalia bona non sequitur, extinctum funditus arbitrantur. HIERONYMUS (super *At ille ait: Ab infantia*). Per hoc autem quod ab infantia vexatus est, significatur gentilis populus, cujus a nativitate crevit cultus inutilis idolorum, ut stulte immolaret filios suos dæmoniis: unde dicitur, quod in ignem et aquam eum misit: alii enim de Gentibus ignem venerabantur, alii aquam. BEDA (cap. 38, super *Ab infantia*). Vel in hoc demoniaco significatur quod qui originalis culpæ reatu astricti veniunt in mundum, Christi sunt gratia salvandi. Ignis autem ad fervorem iracundiæ referendus est, aqua ad voluptates carnis, quæ dissolvere mentem per delicias solent. Non autem puero qui vim patiebatur, sed dæmoni qui inferebat, comminatus est: quia qui peccantem emendare desiderat, vitium utique increpando et execrando debet exterminare, sed hominem amando refovere. HIERONYMUS (super *Surde et mute spiritus*). Imputat autem Dominus spiritui quod homini præstat, dicens: *Surde et mute spiritus*, quia ille nunquam audiet, nec loquetur quod peccator pernitens audit et loquitur. Exiens autem dæmon ab homine, nunquam revertitur, si homo cor suum seraverit clavibus humilitatis et caritatis, et ostium obtinuerit immunitatis. Factus est homo sanatus velut mortuus: sanatis etenim dicitur Coloss. 3, "Mortui estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo." THEOPHYLACTUS (a med. Comm.). Sed si Jesus, idest evangelicus sermo, teneat manum, idest virtutem activam; tunc a dæmone liberabimur. Vide etiam quod primo Deus nos juvat, deinde requiri-

tur a nobis quod bonum operemur; unde dicitur, quod *Iesus elevavit illum*, in quo ostenditur Dei auxilium: et *sur-rexit*, in quo monstratur hominis studium. BEDA (cap. 38). Dum autem docet Dominus Apostolos quomodo dæmon nequissimus debeat expelli, omnes instituit ad vitam; ut scilicet noverimus graviora quæque, vel immundorum spirituum, vel hominum, tentamenta, jejuniis et orationibus esse superanda: iram quoque Domini, cum in ultionem scelerum nostrorum fuerit accensa, hoc remedio singulari posse placari. Jejunium autem generale est non solum ab escis, sed a cunctis illecebris abstinere carnalibus, immo ab omnibus vitiis passionibus. Sic et oratio generalis non solum in verbis est quibus divinam clementiam invocamus, verum etiam in omnibus quæ in obsequium nostri conditoris fidei devotione gerimus, teste Apostolo, qui ait, 1 Thess. 5: "Sine intermissione orate." Hieronymus (super *Hoc genus dæmoniorum*). Vel stultitia, quæ ad luxuriam carnis pertinet, sanatur; ira et ignavia oratione depellitur. Medicina cujusque vulneris adhibenda est ei. Non sanat oculum quod calcaneo adhibetur. Jejunio passiones corporis, et oratione pestes sanandæ sunt mentis.

4. THEOPHYLACTUS (Marc. 9, a medio Comment.). Post miracula interponit Dominus sermonem de passione, ne putaretur quod involuntarie passus est; unde dicitur: *Et inde profecti prætergradiebantur Galilæam: nec volebat quemquam scire*, idest se ibi esse. *Docebat autem discipulos suos, et dicebat illis: quoniam Filius hominis tradetur in manus hominum, et occident eum*. BEDA (cap. 39, in princ.). Semper prosperis miscet tristitia, ut cum repente venerint, non terreant Apostolos; sed præmeditatis animis ferant. THEOPHYLACTUS (a med. Comment.). Postquam vero dixerat quod triste erat, tunc adjungit quod lætificare debet; unde sequitur: *Et occisus, tertia die resurget*, ut disceremus ex hoc, quod post angustias lætitiæ subsequuntur.

Sequitur: *At illi ignorabant verbum, et timebant eum interrogare*. BEDA (cap. 39). Hæc ignorantia discipulorum non tam de tarditate ingenii, quam de amore nascitur Salvatoris, qui carnalia adhuc, et mysterii crucis ignari, quem Deum

verum cognoverant, mortuum credere nequibant; et quia per figuras eum loquentem sæpe audire consueverant, horrentes eventum mortis ejus, etiam in eis quæ de sua traditione ac passione aperte loquebatur, figurate aliquid significari volebant.

Sequitur: *Et venerunt Capharnaum*. Hieronymus (super *Et venerunt Capharnaum*). Capharnaum dicitur villa consolationis: et congruit interpretatio ad prædictam sententiam, qua dixerat: *Et occisus, tertia die resurget*.

Sequitur: *Qui cum domi essent, interrogabat eos: Quid in via tractabatis? At illi tacebant*. CHRYSOSTOMUS. Matthæus autem dicit, cap. 19, quod accesserunt ad Jesum discipuli dicentes: "Quis, putas, major est in regno cælorum?" Non enim ab initio narrationem incepit, sed tacuit de intelligentia Salvatoris circa discipulorum cogitationes et dicta, quamvis posset intelligi quod ea etiam quæ seorsum cogitabant, aut dicebant, dicebant ad eum; quia omnia erant ei ita cognita ac si ad eum dicta fuissent. Sequitur: *Siquidem inter se in via disputaverant, quis esset illorum major*. Lucas autem dicit, cap. 9, quod "cogitatio intravit in discipulos, quis esset illorum major." Cogitationem enim et intentionem eorum Dominus ex illorum verbis manifestavit secundum historiam evangelicam. Hieronymus (super *Qui cum domi essent*). Recte autem in via tractabant de principatu. Similis enim est hæc tractatio loco. Principatus enim sicut ingreditur, sic deseritur, et quamdiu tenetur, labitur, et incertum est in qua mansione, idest in qua die, finiatur. BEDA (cap. 39, non remote a princ.). Inde autem videtur orta disputatio discipulorum de primatu, quia viderant Petrum, Jacobum et Joannem seorsum ductos in montem, secretumque dis ibi aliquid esse creditum; sed et Petro, secundum Mathæum, claves regni cælorum esse promissas. Videns autem discipulorum cogitationes Dominus, curat desiderium gloriæ humilitate sanare, et primatum non esse quærendum, prius simplici humilitatis commonet imperio; unde sequitur: *Et residens vocavit duodecim, et ait illis: Si quis vult primus esse, erit omnium novissimus, et omnium minister*. Hieronymus. Ubi notandum, quod illi euntes disputabant de princi-

patu, ipse sedens docet humilitatem. Principes enim laborant, humiles quiescunt. CHRYSOSTOMUS. Appetebant quidem discipuli honorem habere a Domino; desiderium etiam eis inerat ut magnificarentur a Christo: quanto enim quis major est, tanto maioribus honoribus dignus existit: propter hoc non eorum desiderium impedivit, sed humilitatem introduxit. THEOPHYLACTUS (super *Si quis vult esse primus*). Non enim vult ut usurpemus nobis primatus, sed per humilitatem altitudinem consequamur. Mox autem monet eos innocentie puerilis exemplo; unde sequitur: *Et accipiens puerum, statuit eum in medio eorum*. CHRYSOSTOMUS (homil. 59 in Matth. ante med.). Ipso visu eis persuadens humiles esse et simplices: etenim ab invidia et vana gloria parvulus mundus existit, et a concupiscendo primatum. Non solum autem ait, *Si tales efficiamini*, mercedem magnam accipietis; sed et si alios tales honorabitis propter me; unde sequitur: *Quem cum complexus esset, ait illis: Quisquis unum ex huiusmodi pueris recipit in nomine meo, me recipit*. BEDA (cap. 39, super *Statuit eum in medio*). In quo vel simpliciter pauperes Christi ab his qui volunt esse maiores, pro ejus ostendit honore recipiendos: vel malitia parvulos ipsos esse suadet, ut simplicitatem sine arrogantia, caritatem sine invidia et devotionem sine iracundia conservent. Quod autem complectitur puerum, significat humiles suo dignos esse complexu ac dilectione. Adidit autem, *In nomine meo*, ut formam virtutis quam, natura duce, puer observat, ipsi pro nomine Christi rationis industria sequantur. Sed quia se in pueris recipi docebat, ne putaretur hoc esse solum quod videbatur, subjunxit: *Et quicumque me suscepit, non me recipit, sed eum qui me misit*: talem se utique ac tantum credi volens, qualis et quantus est Pater. THEOPHYLACTUS (a medio Comm.). Vide quantum valet humilitas, Patris namque et Filii inhabitationem meretur, et etiam Spiritus sancti.

5. BEDA (cap. 39, super *Magister, vidimus*). Joannes precipua devotione Dominum amans, excludendum beneficium putavit eum qui non recte utatur officio; unde dicitur: *Respondit illi Joannes dicens: Magister, vidimus quemdam in no-*

mine tuo ejicientem demonia, qui non sequitur nos, et prohibuimus eum. CHRYSOSTOMUS. Multi enim credentium charismata receperunt, nec tamen cum Christo erant; qualis erat hic qui demones ejiciebat: non enim omnes ad omnia ordinate se habebant: alii enim erant puræ vitæ, fidem autem tam perfecte non habebant; alii vero e contrario. THEOPHYLACTUS (inter med. et fin. Comm.). Vel etiam quidam increduli videntes nomen Jesu virtuosum, dicebant et ipsi hoc nomen, et signa faciebant, licet divina gratia essent indigni: volebat enim Dominus etiam per indignos nomen suum ampliare. CHRYSOSTOMUS. Non autem zelo, seu invidia motus Joannes prohibebat illum qui demones expellebat; sed volebat quod omnes qui nomen Domini invocabant, sequerentur Christum, et essent cum discipulis unum. Sed Dominus per hos qui miracula faciunt, licet sint indigni, alios provocat ad fidem, et ipsosmet per hanc ineffabilem gratiam inducit ut fiant meliores; unde sequitur: *Jesus autem ait: Nolite prohibere eum*. BEDA (cap. 39 in Marc.). In quo docet neminem a bono quod ex parte habet, esse arcendum; sed ad hoc potius quod nondum habet, esse provocandum. CHRYSOSTOMUS. Decenter autem eum non esse prohibendum ostendit consequenter dicens: *Nemo est enim qui faciat virtutes in nomine meo, et possit cito male loqui de me*. Hoc autem dicit propter eos qui in hæresis ceciderunt, quales erant Simon, et Menander et Cerintus; neque enim illi in nomine Christi miracula faciebant; sed deceptionibus quibusdam facere videbantur. Isti vero etsi non sequuntur nos, non tamen contra nos aliquid firmiter dicere valebant, eo quod honorant in operando virtutes nomen meum. THEOPHYLACTUS (super *Ne prohibeatis illum*). Qualiter enim male de me loquitur qui ex nomine meo occasionem gloriæ habet, et per hoc quod ipsum invocatur, miracula operatur?

Sequitur: *Qui enim non est adversum vos, pro vobis est*. AUGUSTINUS de consensu Evangelistarum (libro 4, cap. 5, parum a princ.). Videndum est, ne hoc illi sententie Domini videatur contrarium, ubi ait (Luc. 11): " Qui mecum non est, adversum me est. " An hoc interesse aliquis dicet, quia hic discipulis ait, *Qui non est adversum vos, pro vobis*

est; ibi autem de seipso locutus est, "Qui mecum non est, adversum me est?" quasi non possit cum illo non esse qui discipulis ejus tamquam membris ejus sociatur. Alioquin quomodo verum erit: "Qui vos recipit, me recipit?" Matth. 10. Aut potest etiam non esse adversus eum qui fuerit adversus discipulos suos? Nam ubi erit illud: "Qui vos spernit, me spernit?" Luc. 10. Sed nimirum hoc vult intelligi intantum cum illo non esse aliquem, inquantum est adversus illum; et intantum adversus illum non esse, inquantum cum illo est: exempli gratia, sicut iste qui in nomine Christi virtutes faciebat, et in societate discipulorum non erat, inquantum operabatur virtutes in illo nomine, intantum cum ipsis erat, et adversus eos non erat; inquantum vero eorum societati non adhærebat, intantum cum ipsis non erat, et adversus eos erat. Sed quia illi hoc eum facere prohibuerunt in quo cum ipsis erat, dixit eis Dominus, *Nolite prohibere*: illud enim prohibere debuerunt quod extra eorum erat societatem, ut illi unitatem Ecclesiæ suaderent, non illud in quo cum illis erat, nomen scilicet Magistri et Domini eorum in expulsiōe dæmonum commendans, sicut Ecclesia catholica facit, non improbens in hæreticis sacramenta communia, sed divisionem, vel aliquam adversam paci, veritatisque sententiam: in hoc enim adversus nos sunt. CHRYSOSTOMUS. Vel aliter. Hoc dicitur de credentibus in eum, qui tamen ipsum non sequuntur propter vitæ laxationem. Illud autem de dæmonibus dicitur, qui a Deo omnes student separare, et congregationem ejus dispergere.

Sequitur: *Quisquis enim potum dederit vobis calicem aquæ frigidæ in nomine meo, quia Christi estis, amen dico vobis, non perdet mercedem suam.* THEOPHYLACTUS (super *Quisquis ad bibendum dederit*). Quasi dicat: Non solum hunc qui in nomine meo miracula operatur, non prohibeo: sed et quisquis minimum quid dederit vobis propter nomen meum, et receperit vos propter me, non propter heretanam gratiam et mundanam, non perdet mercedem suam. AUGUSTINUS de conc. Evang. (lib. 4, cap. 6, circa med.). Unde ostendit quod ille de quo Joannes suggererat, non ita separabatur a societate discipulorum ut eam tamquam

hæreticus improbaret; sed sicut solent homines nondum audere Christi suscipere sacramenta, et tamen nomini favere christiano, ita ut christianos etiam suscipiant, et non ob aliud eis nisi quia christiani sunt obsequantur; de quibus dicit, quod non perdet mercedem suam: non quia jam tuti, atque securi sibi debeant videri ex hac benevolentia quam erga christianos habent, etiam si Christi baptismo non abluantur, nec unitati ejus incorporentur; sed quia ita jam Dei misericordia gubernentur ut ad ea quoque perveniant, atque ita securi de hoc sæculo abscondant. CHRYSOSTOMUS. Et ne quis paupertatem alleget, ponit illud quo non contingit egere, scilicet calicem aquæ frigidæ; pro quo etiam consequetur mercedem. Non enim pretium dati, sed dignitas recipientium, et affectus dantium facit opus dignum mercede. Non solum autem recipiendos discipulos verbo ostendit ex mercede quam aliquis consequitur, sed etiam quia retrahitur a tormento. Sequitur: *Et qui scandalizaverit unum ex his pusillis credentibus in me, bonum est ei magis, si circumdaretur mola asinaria collo ejus, et in mare mitteretur*; quasi dicat: Si qui vos propter me honorant, mercedem habent; sic et inhonorantes, id est scandalizantes, ultimam accipient ultionem. Ex manifestis autem nobis tormentum describit intolerabile, faciens mentionem molæ et submersionis; et non ait, Mola suspendatur in collo, sed *Bonum est ei* hoc sustinere, demonstrans quoniam eum gravius aliquid malum expectat. Pusillos autem in se credentes dicit eos qui invocant nomen ejus, non solum sequentes; etiam eos qui calicem frigidum offerunt, et non operantur alia majora. Istorum autem neminem vult scandalizari, neque supplantari; hoc enim est prohibere nomen ejus invocare. BEDA (cap. 39 in Marc.). Recte autem qui scandalizari potest, pusillus appellatur: qui enim magnus est, quodcumque passus fuerit, non declinat a fide; qui autem pusillus est animo, et parvus, occasiones quærit quo scandalizetur. Propterea oportet nos maxime his consulere qui parvi sunt in fide, ne occasione nostri offendantur, et recedant a fide, ac decidant a salute. GREGORIUS super Ezech. (hom. 7). Notandum tamen, quod in nostro bono opere aliquando

caendum est scandalum proximi, ali-
quando autem pro nihilo contemnen-
dum. Inquantum enim sine peccato pos-
sumus vitare proximi scandalum, debe-
mus; si autem de veritate scandalum
ponitur, utilius permittitur scandalum
nasci, quam veritas relinquatur. GREGO-
RIUS in Pastor. (1 par., cap. 2). Mystice
autem in mola asinaria secularis vitæ
circuitus ac labor exprimitur, et per
profundum maris extrema damnatio de-
signatur. Qui ergo ad sanctitatis spe-
ciem deductus, vel verbo ceteros do-
struit, vel exemplo; melius profecto e-
rat ut hunc ad mortem sub exteriori
habitu terrena acta constringerent,
quam sacra officia in culpa ceteris imi-
tabilem demonstrarent: quia nimirum
si solus caderet, utcumque hunc tolera-
bilior inferni poena cruciaret.

6. BEDA (cap. 39 in Marc.). Quia supra
docuerat Dominus ne scandalizaremus
eos qui credunt in eum, nunc conse-
quenter admonet quantum cavere de-
beamus eos qui scandalizare nos, idest
verbo, vel exemplo suo ad ruinam pec-
cati propellere, certant; unde dicitur:
*Et si scandalizaverit te manus tua, ab-
scinde illum.* CHRYSOSTOMUS. Non de mem-
bris hoc dicit, sed de propinquis amicis,
quos quantum ad necessariam in mem-
brorum ordine nos habemus: nihil enim
tam nocivum ut perniciosa societas.
BEDA (cap. 39). Manum quippe nostram
appellat necessarium amicum, cujus au-
xilium quotidiano opus habemus; sed si
talís nos lædere in causa animæ volue-
rit, excludendus est a nostra societate,
ne si eum perditio in hac vita partem
habere volumus, simul in futuro cum
illo pereamus; unde sequitur: *Bonum
est tibi debilem introire in vitam, quam
duas manus habentem ire in gehennam, in
ignem inextinguibilem.* GLOSSA. Debilem
dicit adjutorio alicujus amici privatum:
nam melius est absque amico ire in vi-
tam, quam cum eo ire in gehennam.
HIERONYMUS (super *Bonum est tibi*). Vel
aliter. *Bonum est tibi debilem ingredi in
vitam;* idest, sine cupito principatu,
quam duas manus habentem. Duæ manus
principatus sunt humilitas et superbia.
Abscinde superbiam, tenens humilem
principatum. CHRYSOSTOMUS. Deinde te-
stimonium propheticum ex Isaia pro-
pheta inducit, dicens: *Ubi vermis eorum
non moritur, et ignis non exstinguitur.* Non

de sensibili verme hoc dicit, sed yer-
mem conscientiam vocat mordentem a-
nimam, quod non sit operata bonum.
Unusquisque enim sui ipsius accusator
fiet, rememorans quæ gessit in vita
mortali, et sic eorum vermis immorta-
lis permanet. BEDA (cap. 39). Sicut au-
tem vermis est dolor interior accusans,
sic ignis est poena extrinsecus sæviens.
Vel in verme putredinem gehennæ, si-
cut in igne ardorem designat. AUGUSTI-
NUS, 21 de Civ. Dei (cap. 9). Utrumque
autem horum, ignem scilicet, ac ver-
mem, qui volunt ad animæ poenas, non
ad corporis pertinere, dicunt etiam uri
dolore animæ, sero ac infructuose po-
nitentis, eos qui fuerint a regno Dei se-
parati; et ideo ignem pro isto dolore
urente non incongrue poni posse con-
tendunt, secundum illud Apostoli, 2 Co-
rinth. 11: " Quis scandalizatur, et ego
non uror? ". Eundem etiam dolorem
vermem putant intelligendum esse, se-
cundum illud Proverb. 25: " Sicut tineæ
vestimentum, et vermis lignum, sic mœ-
ror excruciat cor viri. " Qui vero po-
nas et animæ, et corporis in illo sup-
plicio futuras esse non dubitant, igne
uri corpus, animam vero rodi quodam-
modo verme mœroris affirmant; quod
etsi credibilis dicitur, quia utique ab-
surdum est ibi dolorem aut corporis,
aut animæ defuturum; ego tamen fa-
cilis existimo ut ad corpus utrumque
dicam pertinere quam neutrum: et ideo
tacitum esse in istis divinæ Scripturæ
verbis animi dolorem, quia consequens
esse intelligitur ut corpore dolente ani-
mus quoque crucietur. Eligat ergo quis-
que quod placet: aut ignem tribuere
corpori, animæ vermem, hoc proprie,
illud tropice; aut utrumque proprie
corpori. Possunt enim animalia etiam
in ignibus vivere, in ustione sine con-
sumptione, in dolore sine morte per
miraculum potentissimi creatoris.

Sequitur: *Et si pes tuus scandalizat te.*
BEDA (cap. 39 in Marc. a med.). Pes a-
micus dicitur propter ministerium di-
scursus, quasi nostris usibus accommo-
datus. Sequitur: *Quod si oculus tuus
scandalizat te.* Oculus dicitur amicus u-
tilis atque sollicitus et acutus ad per-
spiciendum. AUGUSTINUS de cons. Evang.
(lib. 4, cap. 6. a med.). Hic profecto ap-
paret quod illi qui nomini Christi sunt
devoti, et priusquam christianorum nu-

mero socientur, utiliores sunt quam hi qui, cum jam christiani appellentur et christianis sacramentis imbuti sint, talia suadent ut eos quibus ea persuaserint, secum in æternam pœnam pertrahant: quos membrorum corporalium nomine, tamquam manum vel oculum scandalizantem, jubet erui a corpore, hoc est ab ipsa unitatis societate; ut sine his potius veniatur ad vitam, quam cum eis eatur in gehennam. Hoc ipso autem separantur a quibus separantur, quod eis mala suadentibus, hoc est scandalizantibus, non consentiunt. Et si quidem omnibus bonis cum quibus eis societas est, de hac perversitate innotescunt, ab omni penitus societate atque ab ipsa divinatorum sacramentorum participatione separentur. Si autem quibusdam ita noti sunt, pluribus autem ista eorum est ignota perversitas: ita tolerandi sunt ut neque illis ad iniquitatis communionem consentiatur, neque propter illos bonorum societas deseratur. BEDA (cap. 89, a medio illius). Quia vero Dominus tertio mentionem vermis et ignis fecerat, ut hoc valeamus evitare tormentum, subdit: *Omnis enim igne salietur*. Fœtor enim vermium de corruptione solet nasci carnis et sanguinis; ideoque caro recens sale conditur, ut exsiccat humore sanguineo, vermescere nequeat. Et quidem quod sale salitur, vermis putredinem arcet; quod vero igne salitur, idest ignibus sale aspersis reconditur, non solum vermes abiecit, sed ipsam quoque carnem consumit. Caro ergo et sanguis vermes creat: quia delectatio carnalis, cui condimentum continentiae non resistit, pœnam luxuriosis generat æternam; cuius fœtorem quisquis vitare desiderat, et corpus sale continentiae, et mentem studeat condimento sapientiae ab erroris et vitiorum labe castigare. Sal enim dulcedinem sapientiae, ignis Spiritus sancti gratiam designat. Dicit ergo: *Omnis igne salietur*: quia omnis electus sapientia spirituali debet a corruptione concupiscentiae carnalis expurgari. Vel ignis est tribulationis, quo patientia fidelium, ut perfectum opus habere possit, exercetur. CHRYSOSTOMUS. Simile autem est huic quod dicit Apostolus, 1 Corinth. 8: "Uniuscujusque opus quale sit ignis probabit."

Postea a Levitici cap. 2 testimonium

introducitur dicens: *Et omnis victima salietur*. HIERONYMUS (super illud, *Et omnis victima*). Victima Domini est genus humanum, quod hic ratione sapientiae salitur, dum corruptio sanguinis, custodia putredinis et mater vermium, consumetur, et illic purgatorio igne examinabitur. BEDA (cap. 89, aliq. ante finem). Possumus et ita intelligere: quod altare Dei sit cor electorum; hostiae vero et sacrificia in hoc altari offerenda, bona sunt opera fidelium. In omnibus autem sacrificiis sal debet offerri: quia nullum est opus bonum quod non sal sapientiae ab omni corruptione vanæ laudis ceterisque pravis sive superfluis cogitationibus expurgat. CHRYSOSTOMUS. Vel hoc dicitur, quia omne munus victimæ nostræ, quæ est secundum orationem et proximi subventionem, salitur igne divino, de quo dicitur, Luc. 12, *Ignem veni mittere in terram*: de quo subditur: *Bonum est sal*, idest ignis dilectionis. *Quod si sal insulsum fuerit*, idest seipso privatum, et propria qualitate per quam dicitur bonum, *in quo illud condietis?* Sunt enim sales sal habentes, qui scilicet habent gratiæ plenitudinem; et sunt sales sal non habentes: qui enim non sunt pacifici, sal sunt insulsum. BEDA (cap. 89, paulo ante finem). Vel *bonum est sal*: bonum est Dei verbum audire frequentius et sale sapientiae spiritualis cordis arcana condire. THEOPHYLACTUS (circa finem Comment.). Sicut enim sal carnes conservat, et vermes eas non sinit generare; sic et sermo doctoris, si desiccativus erit, carnales homines constringit, et in eis inextinguibilem vermem non sinit generari: si vero sit insulsus, idest si virtutem desiccativam et conservativam non habeat, in quo condietur? CHRYSOSTOMUS. Vel secundum Matthæum, discipuli Christi sunt sal, qui totum orbem conservant, resistentes putredini, quæ est ab idololatria et fornicatione peccatorum. Potest etiam intelligi quod unusquisque nostrum habeat tantum salis quantum capax est Dei gratiarum: unde et Apostolus conjungit gratiam sali, dicens, Coloss. 4: "Sermo vester sit in gratia sale conditus." Sal etiam est Dominus Jesus Christus, qui fuit sufficiens totam terram conservare, et multos in terra fecit sales: quorum si aliquis marcescat (possibile est enim et bonos in putre-

dinem transmutari), dignum est ut foras mittatur. HIERONYMUS (super illud *Bonum est sal*). Vel aliter. Sal insulsum est qui amat principatum et increpare non audet; unde sequitur: *Habete in vobis sal, et pacem habete inter vos*: ut scilicet salsedinem correptionis amor proximi temperet, et dilectionem proximi sal justitiæ condat. GREGORIUS super Ezech. (ubi supra). Vel hoc dicitur contra quosdam, quos dum major scientia erigit, a ceterorum societate disjungit; et quo plus sapiunt, eo a concordie virtute resipiscunt. GREGORIUS in Pastor. (2 par., cap. 4). Qui etiam loqui sapienter nititur, magnopere metuat ne ejus eloquio audientium unitas confundatur; ne dum sapiens videri desiderat, unitatis compagem insipienter abscindat. THEOPHYLACTUS. Vel qui constringit se vinculo dilectionis ad proximum, hic salem habet, et ex hoc pacem cum fratre suo. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 4, cap. 6). Hæc Marcus Dominum locutum fuisse contextim commemorat; et aliqua posuit quæ nullus, alius Evangelistarum posuit, alia vero quæ Matthæus quoque posuit, et aliqua quæ Matthæus et Lucas: sed illi ex aliis occasionibus et in alio rerum ordine: unde mihi videtur etiam hoc loco Dominum ideo dixisse quæ aliis locis dixit, quia satis pertinebant ad hanc ipsam ejus sententiam, qua vetuit prohiberi virtutes in nomine suo fieri, etiam ab illo qui cum discipulis eum non sequebatur.

CAPUT X.

“1. Et inde exurgens, venit in fines Judææ ultra Jordanem; et conveniunt iterum turbæ ad eum; et sicut consueverat, iterum docebat illos. Et accedentes Pharisei interrogabant eum, si licet viro uxorem dimittere, tentantes eum. At ille respondens dixit eis: Quid vobis præcepit Moyses? Qui dixerunt: Moyses permisit libellum repudiæ scribere, et dimittere. Quibus respondens Jesus ait: Ad duritiam cordis vestri scripsit vobis præceptum istud. Ab initio autem creatura, masculum et feminam fecit eos Deus. Propter hoc relinquet homo patrem suum et matrem, et adhærebit ad uxorem suam, et erunt duo in carne una. Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet. Et in domo iterum discipuli ejus de eodem interrogaverunt eum. Et ait illis: Quicumque dimiserit uxorem suam, et aliam duxerit, adulterium committit super

eam; et si uxor dimiserit virum suum et alii nupserit, mœchatur.

2. Et offerebant illi parvulos, ut tangeret illos. Discipuli autem comminabantur offerentibus. Quos cum videret Jesus, indigne tulit, et ait illis: Sinite parvulos venire ad me, et ne prohibueritis eos: talium enim est regnum Dei. Amen dico vobis: quisquis non receperit regnum Dei velut parvulus, non intrabit in illud. Et complexans eos, et imponens manus super illos, benedicebat eos.

3. Et cum egressus esset in viam, procurrens quidam, genuflexo ante eum, rogabat eum dicens: Magister bone, quid faciam ut vitam æternam percipiam? Jesus autem dixit ei: Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi unus Deus. Præcepta nosti? Ne adulteres, ne occidas, ne fureris, ne falsum testimonium dixeris, ne fraudem feceris: honora patrem tuum et matrem. At ille respondens ait illi: Magister, hæc omnia observavi a juventute mea. Jesus autem intuitus eum, dilexit eum, et dixit ei: Unum tibi deest. Vade, quæcumque habes vende, et da pauperibus, et habebis thesaurum in celo; et veni, sequere me. Qui contristatus in verbo, abiit mœrens: erat enim habens multas possessiones. Et circumspiciens Jesus, ait discipulis suis: Quam difficile qui pecunias habent in regnum Dei introibunt! Discipuli autem obstupescabant in verbis ejus. At Jesus rursus respondens, ait illis: Filioli, quam difficile est confidentes in pecuniis in regnum Dei introire! Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei. Qui magis admirabantur dicentes ad semetipsos: Et quis potest salvus fieri? Et intuens illos Jesus ait: Apud homines impossibile est, sed non apud Deum; omnia enim possibilia sunt apud Deum.

4. Et post hæc cepit et Petrus dicere: Ecce nos dimisimus omnia, et secuti sumus te. Respondens Jesus ait: Amen dico vobis: nemo est qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut filios, aut agros propter me et propter Evangelium, qui non accipiat centies tantum: nunc in tempore hoc domos, et fratres, et sorores, et matres, et filios, et agros cum persecutionibus, et in sæculo futuro vitam æternam. Multi autem primi erunt novissimi, et novissimi primi.

5. Erant autem in via ascendentes Jerosolymam, et præcedebat illos Jesus: et stupebant, et sequentes timebant. Et assumens iterum duodecim, cepit illis dicere quæ essent ei ventura. Quia ecce ascendimus Jerosolymam, et Filius hominis tradetur principibus sacerdotum, et scribis, et senioribus, et damnabunt eum morte, et tradent eum Gentibus, et illudent ei, et conspuent eum, et flagellabunt eum, et interficient eum, et tertia die resurget.

6. Et accedunt ad eum Jacobus et Joannes filii Zebedæ dicentes: Magister, volumus ut quodcumque petierimus facias nobis. At ille dixit eis: Quid vultis ut faciam vobis? Et dixerunt: Da nobis ut unus ad dexteram tuam et alius ad sinistram tuam sedeamus in gloria tua. Jesus autem dixit eis: Nescitis quid petatis. Potestis

Gerere calicem quem ego bibo, aut baptismo quo ego baptizor, baptizari? At illi dixerunt ei, Possumus. Jesus ait eis: Calicem quidem quem ego bibo, bibetis, et baptismo quo ego baptizor, baptizabimini; sedere autem ad dexteram meam vel ad sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est.

7. Et audientes decem indignati sunt de Jacobo et Joanne. Jesus autem vocans eos, ait illis: Scitis quia hi qui videntur principali gentibus, dominantur eis; et principes eorum potestatem habent ipsorum. Non ita est autem in vobis: sed quicumque voluerit fieri major, erit vester minister; et quicumque voluerit in vobis primus esse, erit omnium servus: nam et Filius hominis non venit ut ministraretur ei, sed ut ministraret, et daret animam suam redemptionem pro multis.

8. Et veniunt Jericho: et proficiscente eo de Jericho, et discipulis ejus, et plurima multitudine, filius Timæi, Bartimæus cæcus, sedebat juxta viam, mendicans. Qui cum audisset quia Jesus Nazarenus est, coepit clamare et dicere: Jesu fili David, miserere mei. Et comminabantur illi multi ut taceret; at ille multo magis clamabat: Fili David, miserere mei. Et stans Jesus præcepit illum vocari. Et vocant cæcum, dicentes ei: Animesquior esto: surge, vocat te. Qui, projecto vestimento suo, exiliens venit ad eum. Et respondens Jesus dixit illi: Quid tibi vis faciam? Cæcus autem dixit ei: Rabboni, ut videam. Jesus autem ait illi: Vade, fides tua te salvum fecit. Et confestim vidit, et sequebatur eum in via.

1. BEDA (cap. 40, in Marc. in princ.). Hucusque Marcus ea narravit de Domino quæ in Galilæa fecit et docuit; hic incipit enarrare quæ in Judæa fecit et docuit sive passus est, et primo quidem trans Jordanem ad orientem; et hoc est quod dicitur: *Et inde exurgens venit in fines Judææ ultra Jordanem*. Deinde etiam circa Jordanem, quando venit Jericho, Bethaniam et Jerosolymam. Et cum omnis Judæorum provincia generaliter ad distinctionem aliarum gentium Judæa sit dicta, specialius tamen meridiana ejus plaga appellabatur Judæa, ad distinctionem Samariæ, Galilææ, Decapolis et ceterarum in ea dem provincia regionum. THEOPHYLACTUS (Marc. 10, in princ. Comment.). Visitat autem regionem Judææ, quam sæpe propter Judæorum æmulationem reliquerat: quia passio in ea erat futura: non tamen ascendit tunc Jerosolymam, sed Judææ confinia, ut turbæ non malitiosæ proficerent; Jerosolyma enim erat operatrix omnis nequitie ob malitiam Judæorum; unde sequitur: *Et conveniunt iterum turbæ ad eum: et sicut con-*

sueverat, iterum docebat illos. BEDA (c. 40, paulo a princ.). Notanda est mentium distantia in turbis et Pharisæis: hæ conveniunt ut doceantur, et sui sanentur infirmi, sicut Matthæus commemorat; illi accedunt ut Salvatorem tentando decipiant; unde sequitur: *Et accedentes Pharisæi interrogabant eum, si licet viro uxorem dimittere, tentantes eum*. THEOPHYLACTUS (cap. 10, circa princ. Comment.). Accedunt quidem non deserentes eum, ne turbæ in eum crederent; sed continue accedentes credebant eum in dubitationem deducere, et eum per interrogationes confundere. Proposuerunt autem ei quæstionem ex utraque parte præcipitium habentem: ut si dicat, quod licet viro uxorem dimittere, vel non licet, accusaret ipsum, contradicentes eidem ex dogmatibus Moysi. Christus igitur sapientia ipsa respondit eis responsionem illorum laqueos fugientem. CHRYSOSTOMUS (homil. 63 in Matth. aliq. a princ.). Interrogatus enim si licet, non statim respondit, Non licet, ne tumultuentur; sed primo eis legis sententiam voluit respondere, ut quod eum dicere oportebat, hoc illi responderent: unde sequitur: *At ille respondens ait: Quid vobis præcepit Moyses?* Sequitur: *Qui dixerunt: Moyses permisit libellum repudiî scribere et dimittere*. Proponunt quidem Moysen hoc dixisse, aut propter interrogationem Salvatoris, aut volentes in eum virorum multitudinem incitare. Etenim hoc Judæis erat indifferens, et omnes hoc operabantur tamquam a lege permissum. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 4, cap. 62). Nihil autem ad rei veritatem interest utrum Domino separationem prohibenti, et sententiam suam de lege firmanti, ipsæ turbæ, ut Matthæus narrat, intulerint quæstionem de libello repudiî per eundem Moysen sibi permissio, an hoc quidem illi de præcepto Moysi illos interroganti responderint, ut Marcus hic dicit: nam et voluntas ejus ita se habebat ut non eis redderet rationem cur illud Moyses permisit, nisi prius ipsi hoc commemorassent. Cum ergo voluntas loquentium, cui debent verba servire, ab Evangelista utroque monstrata sit, nihil interest jam, licet diversus inter ambos fuerit modus narrandi. Potest etiam hoc intelligi quod, sicut dicit Marcus, prius eos de uxore dimittenda interrogantes,

Dominus vicissim interrogavit quid eis præcepit Moyses; qui cum respondissent, Moysen permisisse libellum repudii scribere, et dimittere, respondit eis de ipsa lege per Moysen data, quomodo Deus instituerit conjugium masculi et feminae, dicens ea quæ ponit Matthæus; quibus auditis, illi id quod ei primo interroganti responderant, repetierunt, dicentes: *Quid ergo mandavit Moyses?* AUGUSTINUS contra Faustum (lib. 19, cap. 26). Nolebat autem dimitti uxorem a viro, qui hanc interposuit moram, ut in dissidium animus præceps, libelli conscriptione refractus absisteret, præsertim quia, ut perhibent, apud Hebræos scribere litteras Hebræas nulli fas erat nisi solis scribis. Ad hos igitur quos oportet esse prudentes legis interpretes, et justos dissidii dissuasores, lex mittere voluit eum quem jussit libellum dare repudii, si dimisisset uxorem. Non enim poterat ei scribi libellus nisi ab ipsis, quem per hanc occasionem, et necessitatem venientem quodammodo in manus suas bono consilio regerent, atque inter ipsum et uxorem pacifice agendo dilectionem, concordiamque suaderent. Quod si tantum intercederet odium ut extingui, emendarique non posset, tunc utique scriberetur libellus: quia frustra non dimitteret quam sic odisset ut ad debitam conjugio caritatem nulla prudentium suasionem revocaretur; propter hoc subditur: *Quibus respondens Jesus ait: Ad duritiam cordis vestri scripsit vobis præceptum istud.* Magna enim duritia erat, quæ nec per libelli interpositionem, ubi dissuadendi locus justis et prudentibus tribuebatur, solvi, vel flecti posset ad recipiendam, vel revocandam conjugii caritatem. CHRYSOSTOMUS. Vel dicitur, *Ad duritiam cordis vestri*: quia si anima fuerit purgata desideriis et ira, possibile est mulierem nequissimam tolerare. Multiplicatis autem in anima passionibus prædictis, multa mala contingent circa odiosum connubium. Sic igitur abincusatione eorum Moysen eripit, qui dederat legem, et totum in eorum caput convertit. Sed quia grave erat quod dictum est, statim ad antiquam legem sermonem reducit, dicens: *Ab initio autem creaturæ, masculum et feminam fecit eos Deus.* BEDA (c. 40, super *Masculum et feminam*). Non ait, Masculum et feminas, quod ex prio-

rum repudio quærebatur; sed *Masculum et feminam*, ut unius conjugis consortio necterentur. CHRYSOSTOMUS (hom. 63, in Matth. super "Erunt duo in carne una"). Si autem voluisset hanc quidem dimitti, et alteram introduci, creasset plurimas mulieres. Nec solum homini Deus mulierem conjunxit; sed et relinquentes parentes præcepit, et mulieri adherere; unde sequitur: *Et dixit, scilicet Deus per Adam: Propter hoc relinquet homo patrem suum, et matrem suam, et adhærebit ad uxorem suam*: ex ipso modo locutionis inseparabilitatem matrimonii demonstrans, quia dicit, *Adhærebit*. BEDA (super *Adhærebit uxori*). Et similiter quia dicit, *Adhærebit ad uxorem suam*, non ad uxores. Sequitur: *Et erunt duo in carne una.* CHRYSOSTOMUS (hom. 63, ubi supra). Id est ex una radice facti, in unum corpus convenient.

Sequitur: *Itaque jam non sunt duo, sed una caro.* BEDA (cap. 40). Primum igitur nuptiarum est ex duabus unam carnem fieri. Castitas juncta spiritui, unus efficitur spiritus. CHRYSOSTOMUS (hom. 63 in Matth. ibid.). Post hoc terribile faciens argumentum, non dixit, Ne dividatis, sed conclusit: *Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet.* AUGUSTINUS contra Faustum (lib. 19, cap. 29). Ecce Judæi ex libris Moysi convincuntur, non esse uxorem dimitterdam, qui secundum voluntatem legis Moysi arbitrabantur se facere cum dimitterent. Similiter et illud hinc ipso Christo attestante cognoscimus Deum fecisse, et conjunxisse masculum et feminam; quod Manichæi negando damnantur; non jam Moysi libris, sed Christi Evangelio resistentes. BEDA (cap. 40). *Quod ergo Deus conjunxit, unam faciendo carnem viri et feminae*, hoc homo non potest separare, sed solus Deus. Homo separat quando propter desiderium secundæ uxoris primam dimittimus; Deus separat quando ex consensu propter servitutem Dei sic habemus uxores quasi non habentes. CHRYSOSTOMUS. Si autem duo quos Deus conjunxit, separari non debent; multo magis Ecclesiam, quam Deus Christo conjunxit, ab eo non convenit separare. THEOPHYLACTUS (Marc. 10, super *Et in domo*). Quia vero scandalizabantur discipuli, tamquam ex prædictis non plene eis fuerit satisfactum, propter hoc eum iterum interrogant; unde sequitur: *Et*

in dōmo iterum discipuli ejus de eodem interrogaverunt eum. HIERONYMUS (in princ. Comment. in cap. 10). Secunda interrogatio ab Apostolis iterum dicta est: quia de eadem re, de qua Pharisæi, eum interrogaverunt, idest de conjugii statu: et hoc proprie dicit Marcus. GLOSSA. Iterata enim Verbi sententia, non fastidium, sed esuriam et sitim præstat: unde "qui me comedunt, adhuc esuriunt: et qui me bibunt, adhuc sitiunt: „ Eccli. 24. Melliflua enim sapientiæ eloquia gustata, diligentibus multimodum saporum reddunt: unde Dominus iterato discipulos instruit; nam sequitur: *Et dicit illis: Quicumque dimiserit uxorem suam, et aliam duxerit, adulterium committit super eam.* CHRYSOSTOMUS. Adulterium vocat non cum sua simul esse: non enim est sua quam accepit, prima derelicta; et propter hoc committit adulterium super eam, idest super secundam quam introducit. Idem autem est et de muliere; unde sequitur: *Et si uxor dimiserit virum suum, et alii nupserit, mæchatur.* Non enim alteri, ut proprio viro potest conjungi, si proprium derelinquat. Et quidem lex prohibuit adulterium manifestum; sed Salvator hoc non manifestum, neque ab omnibus notum, naturæ tamen contrarium. BEDA (cap. 40, sup. *Quicumque dimiserit*). In Matthæo vero, cap. 19, scriptum est plenius: "Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem. „ Una ergo solummodo carnalis est causa, fornicatio; una spiritualis, timor Dei, ut uxor dimittatur, sicut multi religionis causa fecisse leguntur. Nulla autem causa est Dei lege perscripta, ut vivente ea quæ relicta est, alia adducatur. CHRYSOSTOMUS. Quod autem Matthæus dicit, Pharisæis hæc verba dixisse, Marcus vero discipulis, non est contrarium: contingit enim hæc et his et illis dicta esse.

2. THEOPHYLACTUS (Marc. 10, super *Et attulerunt*). Ostensa superius nequitia Pharisæorum Christum tentantium, nunc ostenditur multa fides turbarum, quæ tantum manuum impositione putabant Christum benedicere parvulos quos illi offerebant; unde dicitur: *Et offerebant illi parvulos, ut tangeret eos.* CHRYSOSTOMUS (homil. 63 in Matth.). Sed discipuli prohibebant offerentes, propter Christi dignitatem; et hoc est quod subditur: *Discipuli autem comminabantur of-*

ferentibus. Salvator autem erudiens discipulos sapere moderata et tumorem conculcare mundanum, accipit pueros, et eis prænuntiat regnum Dei; unde sequitur: *Et dixit illis: Sinite parvulos venire ad me, et ne prohibueritis eos.* ORIGENES (tract. 7 in Matth., ante finem). Si quis ergo eorum qui doctrinam ecclesiasticam profitentur, videat aliquem offerentem quosdam stultos mundi et ignobiles et infirmos, qui propter hoc appellati sunt pueri et infantes, non prohibeat quasi sine judicio facientem eum qui offert tales Salvatori. Post hoc exhortatur discipulos suos jam viros constitutos condescendere utilitatibus puerorum, ut fiant pueris quasi pueri, ut pueros lucentur. Nam et ipse cum in forma Dei esset, humilians se factus est puer; unde subdit: *Talium est enim regnum Dei.* CHRYSOSTOMUS (hom. 63, ibid.). Etenim ab omnibus passionibus pura existit anima pueri: propter hoc oportet ut hæc ex voluntate operemur quæ pueri habent per naturam. THEOPHYLACTUS (super *Talium est regnum cælorum*). Unde non dixit, Horum est regnum Dei, sed *Talium*, scilicet habentium ex studio et labore innocentiam et simplicitatem quam habent pueri ex natura. Puer enim non odit, neque malitiose aliquid operatur, neque verberatus a matre discedit; sed etsi eum vilibus induat vestimentis, præfert ea regalibus indumentis: sic et ille qui vivit secundum virtutem Ecclesiæ matris suæ, nihil huic præhonorat, neque etiam regnam multorum voluptatem; unde et Dominus subdit: *Amen dico vobis: Quisquis non receperit regnum Dei velut parvulus, non intrabit in illud.* BEDA (cap. 40). Idem, nisi talem habueritis innocentiam, et animi puritatem, sicut parvulus habet, regnum cælorum non poteritis intrare. Aliter. Regnum Dei, idest doctrinam Evangelii, sicut parvulus, recipere jubemur: quia quomodo parvulus in discendo non contradicit doctoribus, sed rationes, et verba componit eis resistens; sed fideliter suscipit quæ docent, et cum metu obtemperat, et discit: ita et nos obediendo simpliciter, et sine ulla contradictione verbum Domini suscipere debemus.

Sequitur: *Et complexans eos, et imprensans manus super illos, benedicebat eos.* CHRYSOSTOMUS. Bene autem amplexatur

eos ad benedictionem tamquam in proprium sinum elevans, propitius facturam suam ab eo cadentem ab initio, et divisam. Imponit autem parvulis manus, docens divinæ virtutis operationem. Et quidem secundum consuetudinem aliorum, manus imponit; sed non secundum consuetudinem operatur: Deus enim existens, humanum modum servabat tamquam verus homo factus. BEDA (ibid. super *Et complexans eos*). Complexus etiam benedixit parvulos, ut humiles spiritu sua benedictione, et gratia, et dilectione dignos esse significet.

3. BEDA (cap. 40, sup. *Cum ingressus esset*). Audiverat quidam a Domino, tantum eos qui parvulorum volunt esse similes, dignos esse introitu regni cælorum, atque ideo poscit sibi exponi non parabolis, sed aperte, quibus operum meritis vitam æternam consequi possit; unde dicitur: *Et cum egressus esset in viam, procurrens quidam genu flexo ante eum, rogabat eum, dicens: Magister bone, quid faciam ut vitam æternam percipiam?* THEOPHYLACTUS (super *Quid faciendo vitam æternam percipiam?*). Miror de hoc juvene, qui, omnibus aliis pro infirmitatibus ad Christum accedentibus, hic vitæ æternæ possessionem postulat, cum maligna sit passio avaritiæ, propter quam postmodum contristatus est. CHRYSOSTOMUS (homil. 64 in Matth.). Quia vero accesserat ad Christum, tamquam ad hominem, et ad unum Judaicorum doctorem; Christum tamquam homo respondit eidem; unde sequitur: *Jesus autem dixit ei: Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi unus Deus.* Hæc autem dicens non excludit homines a bonitate, sed a comparatione bonitatis divinæ. BEDA (cap. 40, super illud, *Nemo bonus*). Unus autem Deus bonus, non Pater solus intelligendus est, sed et Filius, qui dicit, Joan. 10: "Ego sum pastor bonus: sed et Spiritus sanctus, quia dicitur Luc. 11: "Pater de cælis dabit Spiritum bonum petentibus se. Ipsa enim una et individua Trinitas Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, solus et unus Deus bonus est. Non igitur Dominus se bonum negat, sed esse Deum significat; non se magistrum bonum non esse, sed magistrum absque Deo nullum bonum esse testatur. THEOPHYLACTUS (super *Vade, et vende omnia quæ habes*). Voluit igitur Dominus per hæc

verba mentem juvenis facere altiore, ut ipsum cognosceret tamquam Deum. Sed et aliud quidem innuit in his verbis: ut quando debes conferre cum aliquo, non adulando cum eo conferas, sed respicias radicem bonitatis et fontem Deum, et ei præstes honorem. BEDA (cap. 40, super *Præcepta nosti*). Notandum autem, quod justitia legis suo tempore custodita, non solum bona terræ, verum etiam suis electoribus vitam conferebat: unde Dominus de vita æterna quaerenti consequenter dixit: *Præcepta nosti? Ne adulteres, ne occidas, etc.* Hæc est enim puerilis innocentia, quæ nobis imitanda proponitur, si regnum Dei volumus intrare; unde sequitur: *At ille respondens ait: Magister, hæc omnia observavi a juventute mea.* Non est putandus homo iste vel voto tentantis, ut quidam putaverunt, Dominum interrogasse, vel de sua vita esse mentitus: sed simpliciter ut vixerat esse confessus: quod patet ex hoc quod subditur: *Jesus autem intuitus eum, dilexit eum, et dixit ei.* Si aut mendacii aut simulationis noxa reus teneretur, nequaquam intuitus arcana cordis ejus diligere diceretur Jesus. ORIGENES super Matthæum (tract. 8, ante medium). In hoc enim quod dilexit eum vel osculationem est eum, videtur affirmasse professionem ejus, qui dixit se omnia ista implese. Intendens enim mente in eum, vidit hominem ex bona conscientia confitentem. CHRYSOSTOMUS. Dignum tamen est inquirere qualiter hunc dilexit, qui eum non erat secutus. Est autem hoc dicere, quoniam quantum ad priora dignus erat amore, quæ legis sunt observans a juventute; circa finem vero neque diminutionem prioris dilectionis consecutus est, sicut neque perfectionem suscepit. Etsi enim non excesserat mensuram humanam, Christi perfectionem non sequens, nullo tamen crimine exstebat reus, juxta possibilitatem hominis legem observans; et in hac observatione Christus eum dilexit. BEDA (cap. 40, super *Hæc omnia servavi a juventute mea*). Diligit enim Dominus eos qui mandata legis, quamvis minora, custodiunt; sed nihilominus quæ in lege minus fuerat his qui perfecti esse desiderant ostendit: quia non venit solvere legem, sed adimplere; unde sequitur: *Et dixit: Unum tibi deest. Vade, quaecumque habes*

vende, et da pauperibus, et habebis thesaurum in celo, et veni, sequere me. Quicumque enim perfectus esse voluerit, debet vendere quæ habet, non ex parte, sicut Ananias fecit et Saphira, sed totum. THEOPHYLACTUS (ubi supra). Et cum vendiderit, dare pauperibus, non histriionibus et luxuriosis. CHRYSOSTOMUS (hom. 64 in Matth. inter princ. et med.). Bene autem non fecit æternæ vitæ mentionem, sed thesauri, dicens: *Et habebis thesauros in celo.* Quia enim de pecuniis erat sermo et de abrenuntiatione omnium, ostendit quod reddit plura his quæ præcepit relinquere, quanto majus est cælum quam terra. THEOPHYLACTUS (ut supra). Sed quia multi sunt pauperes non humiles, sed ebrii, aut aliquam aliam habentes malitiam, propter hoc dicit: *Et veni, sequere me.* BEDA (cap. 40, ibid.). Sequitur enim Dñum qui imitator ejus est, et per vestigia ejus graditur.

Sequitur: *Qui contristatus in verbo abiit mœrens.* CHRYSOSTOMUS (homil. 64 in Matth. ante med.). Et causam tristitiæ subdit Evangelista dicens: *Erat enim possessiones habens multas.* Non enim eodem modo afficiuntur qui pauca habent, et qui multa. Adjectio enim acquisitionum divitiarum majorem flammam cupiditatis accendit.

Sequitur: *Et circumspiciens Jesus, ait discipulis suis: Quam difficile qui pecuniam habent, in regnum Dei introdunt!* THEOPHYLACTUS (super *Difficile est divites intrare*). Non hoc dicit quod divitiæ malæ sint, sed habentes ipsas ut custodiant: decet enim non ipsas habere, id est retinere et custodire, sed eis in necessariis uti, et in servitio hominis esse. CHRYSOSTOMUS (homil. 64 in Matth.). Dixit autem hoc Dominus discipulis pauperibus existentibus et nihil possidentibus, instruens eos inopiam non erubescere; et quasi excusando eis respondens, pro eo quod nihil eos habere concesserat. Sequitur: *Discipuli autem obstupuerunt in verbis ejus.* Manifestum est enim quoniam inopes existentes pro aliorum salute dolebant. BEDA (ibidem). Sed quia inter pecunias habere et amare multa distantia est: unde et Salomon, Eccl. 5, non ait, Qui habet, sed "Qui amat divitias, fructum non capit ex eis;" ideo Dominus obstupescens discipulis verba præmissæ sententiæ exponit; unde sequitur: *At Jesus rursus*

respondens ait illis: Fitioli, quam difficile est confidentes in pecuniis in regnum Dei introire? Ubi notandum est, quod non ait, quam impossibile est; sed *Quam difficile est*: quod enim impossibile est, omnino fieri non potest; quod difficile, cum labore potest. CHRYSOSTOMUS (hom. 64 in Matth.). Vel dicens *difficile*, ostendit esse impossibile, et non simpliciter, sed cum quadam intentione; et hoc ostendit exemplo, dicens: *Facilius est camelum per foramen acus transire quam divitem intrare in regnum Dei.* THEOPHYLACTUS (Marc. 10, super illud, *Facilius est*). Camelum siquidem oportet intelligere aut ipsum animal, aut funem illum crassum, quo naves magnæ utuntur. BEDA (capite 40 in Marc.). Quomodo ergo vel in Evangelio Matthæus et Joseph, vel in veteri testamento quamplurimi divites intraverunt in regnum Dei? nisi forte, quia divitias vel pro nihilo habere vel ex toto relinquere, Domino inspirante, didicerunt? Altiori autem sensu, facilius est Christum pati pro dilectoribus suis, quam dilectores sæculi ad Christum posse converti. Cameli enim nomine se intelligi voluit, quia infirmitatis nostræ onera sustulit: per acum autem significat punctiones, id est dolores in passione susceptos. Foramen ergo acus dicit angustias passionis, quæ scissa nostræ quasi vestimenta naturæ quodammodo resarcire dignatus est. Sequitur: *Qui magis admirabantur, dicentes ad semetipsos: Et quis potest salvus fieri?* Cum incomparabiliter major sit turba pauperum, quæ divitibus perditis potest salvari; intellexerunt tamen cunctos qui divitias amant, etiam si adipisci nequeant, in divitum numero deputari. Sequitur: *Et intuens eos Jesus ait: Apud homines impossibile est; sed non apud Deum.* Quod non ita intelligendum est quasi cupidi et superbi in regnum cælorum sint intraturi cum cupiditate et superbia; sed possibile est Deo ut a cupiditate et superbia ad caritatem et humilitatem convertantur. CHRYSOSTOMUS (hom. 64 ut supra, paulo ante med.). Ideo autem hoc opus Dei esse dixit, ut ostenderet quod multa opus est illi gratia qui ad hoc a Deo dirigitur: unde monstratur quod non parva merces est divitibus volentibus Christi philosophiam sequi. THEOPHYLACTUS (super illud, *Apud homines impossibile est*). Vel

intelligendum est quod dicit, *Apud homines impossibile est, sed non apud Deum*, quia cum Deum audimus, hoc fit possibile; cum vero humana sapimus, impossibile. Sequitur: *Omnia enim possibilia sunt apud Deum*. Cum omnia dicit, entia subintelligas: peccatum non est ens: est enim res absque essentia et hypostasi peccatum. Vel aliter. Peccatum non virtutis, sed infirmitatis est; et ideo peccatum sicut et infirmitas impossibile est apud Deum. Sed numquid Deus facere potest ut id quod factum est, non sit factum? Ad quod dicitur, quod Deus est summa veritas; facere autem quod factum est, ut non sit factum, falsum est. Qualiter ergo veritas faciet falsum? Prius igitur destruet propriam naturam, ut quidam dicunt: Numquid potest Deus non esse Deus? Hoc enim ridiculum est.

4. GLOSSA. Quia juvenis audito consilio Salvatoris de rerum dimissione, tristis abcesserat, discipuli autem Christi præmissum consilium jam adimpleverant; sollicitate coeperunt de præmio, æstimantes se magnum aliquid fecisse, cum juvenis qui præcepta legis impleverat, hoc sine tristitia nec audire potuerit: unde Petrus pro se et aliis Dominum interrogat: et hoc est quod dicitur: *Et cepit ei Petrus dicere: Ecce nos dimisimus omnia, et secuti sumus te*, THEOPHYLACTUS (a med. Comm.). Petrus, etsi pauca dimisit, tamen hæc omnia vocat: nam et pauca habent vinculum passionis; ita ut beatificetur ille qui pauca relinquit. BEDA (cap. 40). Et quia non sufficit tantum dimittere, jungit quod perfectum est, *Et secuti sumus te*; quasi dicat: Fecimus quod jussisti; quid igitur dabis nobis præmii? Petro autem de discipulis tantum interrogante, Dominus universalem responsionem facit: unde sequitur: *Respondens Jesus ait: Amen dico vobis, nemo est qui reliquerit domum aut fratres*. Hoc autem dicens, non innuit ut patres relinqueremus, non adjuvantes eos, neque ut ab uxoribus separemur; sed nos instruit præferre honorem Dei sæcularibus rebus. CHRYSOSTOMUS (hom. 65 in Matth.). Mihi autem videtur quod in hoc intendebat persecutiones futuras occulte prænuntiare: quia futurum erat ut multi patres ad impietatem filios inducerent et uxores viros. Non autem dif-

fert dicere, *Propter nomen meum aut Evangelium*, ut Marcus dicit, aut "propter regnum Dei," ut ait Lucas, cap. 18: etenim nomen Christi virtus Evangelii est et regni: Evangelium enim recipitur in nomine Jesu Christi, et regnum Dei per nomen ipsius cognoscitur, et venit. BEDA (cap. 40, super illud, *Qui reliquerit domum*). Quidam autem ex occasione hujus sententiæ quæ dicitur, *Accipiet centies tantum, nunc in tempore hoc, etc.*, Judaicam mille annorum fabulam post resurrectionem justorum dogmatizant, quando omnia quæ propter Deum dimisimus, multiplices sunt fœnore reddenda, insuper et vita æterna donanda. Nec vident quod etsi in ceteris digna sit promissio, in uxoribus tamen centenis, juxta alios Evangelistas, apparet turpitudine? præsertim cum Dominus in resurrectione nubendum non esse testetur, et ea quæ propter se dimissa fuerint, recipienda in hoc tempore cum persecutionibus asseveret: quas mille annis suis abesse affirmant. CHRYSOSTOMUS. Est quidem igitur centies tantum merces secundum communicationem, et non secundum possessionem: hoc enim adimplevit eis Dominus non corporaliter, sed alio quodam modo. HIERONYMUS (hoc loco). Uxor enim in domo circa viri cibum negotiatur et vestimenta. Vide igitur hoc et in Apostolis: multæ enim mulieres sollicitæ erant de eorum cibo et vestimentis, et ministrabant eis. Similiter et patres et matres plurimas Apostoli habuerunt, scilicet eos qui ipsos diligebant; sed et Petrus unam relinquens domum, postea omnium discipulorum domos habebat. Et majus est, quia cum persecutionibus hæc omnia possidebunt sancti, si persecutionem sint passi et angustiati; propter quod sequitur: *Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi*: Pharisei enim primi existentes, facti sunt novissimi; qui vero omnia reliquerunt, et Christum secuti sunt, fuerunt novissimi in sæculo isto per angustias et persecutiones; sed erunt primi per spem quæ est in Deum. BEDA (cap. 40, ibid.). Potest sane hoc quod ait, *Accipiet centies tantum*, altius intelligi. Centenarius quippe numerus de læva translatus in dexteram, licet eandem in flexu digitorum videatur habere figuram, quam habuerat denarius in læva, tamen

quantitatis magnitudine sursum cre-
scit: quia videlicet omnes qui propter
regnum Dei temporalia spreverunt, et in
hac vita persecutionibus plenissima, e-
jusdem regni gaudium fide certa degu-
stant, atque in expectatione patriæ cæ-
lestis, quæ significatur in dextera, om-
nium electorum delectatione fruuntur.
Verum quia multi virtutum studia non
eadem qua incipiunt intentione pietatis,
consummant, mox subinfertur: *Multi
autem erunt, etc.* Quotidie enim videmus
multos in laico habitu constitutos, ma-
gnis vitæ meritis excellere; et alios a
prima ætate spirituali studio ferventes,
ad extremum otio torpente lassescere,
atque inertī stultitia quod spiritu cœ-
pere, carne consummare.

5. BEDA (cap. 40, a med.). Meminerant
discipuli sermonis quo Dominus se pas-
surum multa a summis sacerdotibus et
Scribis prædixerat: et ideo Jerosoly-
mam tendentes stupebant: et hoc est
quod dicitur: *Erant autem in via ascen-
dentes Jerusalem, et præcedebat illos Je-
sus.* THEOPHYLACTUS (hoc loco). Ut osten-
dat quod ad passionem præcurrit, et quod
non refugit mortem pro nostra salute.

Et stupebant et sequentes timebant. BEDA
(ubi supra). Ne vel ipsi cum eo occide-
rentur, vel saltem ille, cujus vita et
magisterio gaudebant, inimicorum ma-
nibus occumberet. Prævidens autem
Dominus ex passione sua discipulorum
animos perturbandos, eis et passionis
pœnam et resurrectionis suæ gloriam
prædicit: unde sequitur: *Et assumens
iterum duodecim, cepit illis dicere quæ ei
essent ventura.* THEOPHYLACTUS (ubi su-
pra). Ut scilicet discipulorum corda con-
firmaret, ut cum hæc præaudirent, le-
vius postmodum sustinerent, et in re-
pentinis non formidarent, et etiam ut
ostenderet quod voluntarie pateretur.
Qui enim prænoscit, et potest fugere,
et non fugit, manifestum est quod vo-
luntarie seipsum passionibus tradit.
Seorsum autem assumit discipulos; nam-
que conveniens erat passionis myste-
rium propinquiore sibi revelare.
CHRYSOSTOMUS (hom. 66 in Matth.). Com-
memorat autem singula quæ passurus
erat, ne si aliquid prætermissum rema-
neret, cernentes postmodum illud su-
bito turbarentur; unde subdit: *Quia
ecce ascendimus Jerusalem.* GLOSSA. Ad
quem scilicet pertinet pati: nam divi-

nitas pati non potest. *Tradetur, scilicet
a Juda, principibus sacerdotum et scribis
et senioribus, et condemnabunt eum morte,
judicantes eum esse reum mortis. Et
tradet eum Gentibus, scilicet Pilato gen-
tili; et illudent ei milites ejus; et con-
spuent eum, et flagellabunt eum, et interfici-
ent eum.* CHRYSOSTOMUS (hom. 66 in Mat-
thæum). Ut autem cum fuerint contri-
stati propter passionem et mortem, tunc
et resurrectionem expectent, subdit: *Et
tertia die resurget:* cum enim tristitias et
opprobria quæ contigerunt non occul-
taverit, conveniens erat ut ei et de re-
liquis crederent.

6. CHRYSOSTOMUS. Audientes discipuli
Christum frequenter de suo regno lo-
quentem, putabant quod hoc regnum
post ejus mortem non esset; et ideo
nunc prænuntiata Christi morte, acces-
serunt ad eum ut honoribus regni stat-
tim fierent digni; unde dicitur: *Et ac-
cedunt ad eum Jacobus et Joannes filii
Zebedæi, dicentes: Magister, volumus ut
quodcumque petierimus facias nobis.* Er-
ubescens enim quod aliquid humanum
passi erant, accesserunt ad Christum,
seorsum eum a discipulis assumentes.
Salvator vero non ignorans quid pe-
tere debebant, sed ad respondendum
eos inducens, interrogationem subjungit:
*Ad ille dixit eis: Quid vultis ut fa-
ciam vobis?* THEOPHYLACTUS (super *Acce-
dunt ad eum*). Credebant autem prædicti
discipuli quod propter hoc Jerosolymam
ascenderet ut regnaret, et postmodum
pateretur quæ se passurum prædixerat;
et hoc cogitantes dexteram et sinistram
sedem appetebant; unde sequitur: *Et
dixerunt: Da nobis ut unus ad dexteram,
et alius ad sinistram sedeat in gloria tua.*
AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap.
64). Hoc ab eis non per eos ipsos, sed
per matrem dictum esse Matthæus ex-
pressit, cum illa eorum voluntatem at-
tulisset ad Dominum: unde magis ipso
quam illam dixisse quod dictum est,
Marcus breviter intimavit. CHRYSOSTOMUS
(hom. 66 in Matth.). Vel convenienter
dici potest utrumque factum esse. Vi-
dentes enim se præ aliis honoratos, præ-
dictam petitionem se consequi aestima-
bant, et ut facilius petitionem obtine-
rent, matrem assumpserunt, ut cum hac
simul Christum precarentur. AUGUSTINUS
de cons. Evang. (lib. 2, cap. 64). Deni-
que et Dominus etiam secundum Mar-

cum et secundum Matthæum, ipsis potius quam matri respondit; nam sequitur: *Jesus autem dixit eis: Nescitis quid petatis.* THEOPHYLACTUS (super illud, *Nescitis quid petatis*). Quasi dicat: Non est hoc quod creditis, quod sim temporaliter in Jerusalem regnaturus; sed omnia hæc, quæ scilicet ad regnum meum pertinent, supra intellectum sunt. Etenim sedere a dextris meis tam magnum quid est ut excellat ordines Angelorum. BEDA (cap. 40, ibidem). Vel nesciunt quid petant, qui sedem gloriæ a Domino, quam nondum merebantur, inquirunt. CHRYSOSTOMUS (hom. 66, in Matthæum, super illud "Potestis bibere calicem?"). Vel dicit, *Nescitis quid petatis*, ac si diceret: Vos de honore loquimini; ego vero de agonibus et sudoribus disputo: non enim est hoc præmiorum tempus, sed occisionis, præliorum et periculorum; unde subdit: *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum, aut baptismum quo ego baptizor, baptizari?* Per modum interrogationis attrahit eos, ut ex communicatione quæ est ad ipsum, avidiores fierent. THEOPHYLACTUS (Marc. 10, ibidem). Calicem autem et baptismum crucem nominat; calicem quidem tamquam potum dulciter ab ipso susceptum, baptismum vero tamquam emundationem nostrorum facientem peccatorum. Qui non intelligentes quod dixerat, responderunt; unde sequitur: *At illi dixerunt, Possumus.* Credebant enim quod de calice sensibili et baptismo quo Judæi baptizari solebant, lavantes scilicet se antequam comederent, loqueretur. CHRYSOSTOMUS (hom. 66 in Matth.). Responderunt autem tam prompte, expectantes in eo quod petierunt exaudiri. Sequitur: *Jesus autem ait eis: Calicem quidem quem ego bibo, bibetis, et baptismum quo ego baptizor, baptizabimini*, idest, martyrio digni eritis, et patiemini, sicut et ego. BEDA (cap. 40, super *Calicem quidem meum bibetis*). Quæritur autem quomodo calicem martyrii Jacobus et Joannes biberunt, aut quomodo baptismum Domini fuerunt baptizati; cum Scriptura narret Jacobum tantum Apostolum ab Herode capite truncatum, Joannes autem propria morte finivit vitam? Sed si legamus ecclesiasticas Historias, in quibus fertur, quod et ipse propter martyrium in fermentis olei dolium missus sit, statimque

relegatus in Pathmos insulam; sic videbimus martyrium animo non defuisse; et bibisse Joannem calicem confessionis, quem et tres pueri in camino ignis biberunt, licet persecutor non fuderit sanguinem. Sequitur: *Sedere autem ad dexteram meam vel sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est.* CHRYSOSTOMUS (hom. 66 in Matth., aliq. ante med.). Ubi duo quærentur: unum est, si paratum est alicui sedere a dextris ejus; alterum autem, si omnium Dominus his quibus paratum est potestatem tribuendi non habet. Ad primum ergo dicimus, quod nullus a dextris neque a sinistris sedet; invidius enim est omni creaturæ thronus ille. Quomodo ergo dixit: *Sedere ad dexteram meam, vel ad sinistram, non est meum dare vobis?* quasi quibusdam sessuris. Ad suspicionem quidem interrogantium respondit, eorum intentioni condescendens: neque enim noverant illum thronum excelsum, et cathedram quæ est a dextris Patris; sed unum solum petebant, scilicet potiri primatu, et aliis præesse. Quia enim audierunt dictum de Apostolis, quod super duodecim thronos essent sessuri, quid esset quod dictum est ignorantes, inter ceteros petierunt primatum. Ad secundum dicendum est, quod tale donum potestatem Filii Dei non transcendit, sed quod in Matthæo, cap. 20, dicitur: "Paratum est a Patre meo; idem est ac si diceret, a me: unde et Marcus non dixit hic, A Patre meo. Quod ergo hic Christus dicit, tale est. Moriemini, inquit, propter me; non tamen hoc sufficit ad hoc quod vos primum ordinem obtineatis. Si enim aliquis alius cum martyrio venerit, omnem aliam virtutem possidens, multa vobis majora possidebit; his enim paratur primatus qui per opera possunt fieri primi. Sic igitur Dominus sua responsione eos instruit, ut non vane et inaniter pro primatibus molestantur; simul autem et eos noluit contristari. BEDA (cap. 40, super *Non est meum dare*). Vel *non est meum vobis dare*, idest superbis; hoc enim adhuc erant. Aliis paratum est; et vos alii estote, idest humiles, et vobis paratum est.

7. THEOPHYLACTUS (Marc. 10, super *Et cum audissent*). Quia reliqui Apostoli vident Jacobum et Joannem honorem petere, patienter ferre non possunt;

unde dicitur: *Et audientes decem, indignati sunt de Jacobo et Joanne*. Patientes enim humana, invidia movebantur; sed tunc primo indignati sunt, cum viderunt ipsos a Domino non susceptos: non autem prius indignabantur, quia videbant ipsos aliis præhonorari. Tunc igitur sic imperfecte se habebant Apostoli; sed postea in primatibus sibi cedebant ad invicem. Christus autem eos sanat, primo quidem ad eorum consolationem eos juxta se adducendo; et hoc significatur cum dicitur, *Jesus autem vocans eos*: deinde demonstrando quod usurpare honorem et desiderare primum, Gentilium est; unde sequitur: *Ait illis: Scitis quia hi qui videntur principari Gentibus, dominantur eis, et principes eorum potestatem habent ipsorum*. Gentilium principes tyrannice et dominabiliter ad principatum se ingerunt.

Sequitur: *Non ita est autem in vobis*. BEDA (cap. 40, super illud, *Reges gentium*). In quo docet, eum majorem esse qui minor fuerit, et illum dominum fieri qui omnium servus fit. Frustra igitur aut illi immoderata quæsierant, aut isti dolent super majorum desiderio, cum ad summitatem virtutum non potentia, sed humilitate veniatur. Deinde proponit exemplum; ut si dicta parvipenderent, erubescerent ad opera; et dicit: *Nam et Filius hominis non venit ut ministraretur ei, sed ut ministraret, et daret animam suam redemptionem pro multis*. THEOPHYLACTUS (Marc. 10, non multum remote a fin.). Quod majus est quam ministrare. Cum enim aliquis pro eo cui ministrat moritur, quid isto potest esse majus et mirabilius? Sed tamen ista ministratio et humilitatis descensus gloria ejus erat et omnium: ante enim quam homo fieret, solum ab Angelis agnoscebatur; cum autem factus est homo et crucifixus est, non tantum ipse gloriam habet, sed et alios in participationem suæ gloriæ suscepit, et dominatus est per fidem cæci torræ. BEDA (cap. 40 in Marcum). Non autem dixit, *Animam suam redemptionem dare* pro omnibus, sed *pro multis*, idest qui credere voluerint.

8. HIERONYMUS. Passioni Domini appropinquanti, civitatis nomen respondet; dicitur enim: *Et veniunt Jericho*. Jericho luna, sive anathema interpretatur. Defectus autem carnis Christi præparatio est Jerusalem cælestis.

Sequitur: *Et proficiscente eo de Jericho, et discipulis ejus, et plurima multitudine, filius Timæi, Bartimæus cæcus, sedebat juxta viam mendicans*. BEDA (cap. 40, in Marcum). Matthæus duos juxta viam sedentes, et ad Dominum clamantes cæcos dicit esse illuminatos: Lucas autem, cum appropinquaret Jericho, pari ordinē illuminationum ab eocæcum esse perhibet; ubi nemo saltem sapiens putet Evangelistas sibimet contraria scribere, sed alium plenius scribere quæ alter omisit. Intelligendum est ergo unum eorum fuisse potissimum; quod ex hoc apparet quod et nomen ejus et nomen patris ejus Marcus commemoravit. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 65). Hinc est ergo quod ipsum solum voluit commemorare Marcus, cujus illuminatio tam claram famam huic miraculo comparavit quam erat nota calamitas. Lucas vero quamvis omnino eodem modo factum, tamen in alio cæco intelligendus est par commemorare miraculum, et ejusdem miraculi modum parem.

Sequitur: *Qui cum audisset quod Jesus Nazarenus est, cepit clamare et dicere: Jesu Fili David, miserere mei*. CHRYSOSTOMUS. Filium David vocat cæcus Dominum, prætereuntis turbæ laudem audiens, ac Prophetarum expectatione completa certificatus.

Sequitur: *Et comminabantur illi multi ut taceret*. ORIGENES (tract. 13 in Matth. paul. ante medium et circa finem). Tamquam si dicat: Qui primi crediderant, increpabant ei clamanti, *Fili David*, ut taceret, et non appellaret eum contemptibili nomine, sed diceret: *Fili Dei*, miserere mei. Ille autem non destitit; unde sequitur: *Ille autem magis clamabat: Fili David, miserere mei*; cujus clamorem Dominus exaudivit; unde sequitur: *Et stans Jesus præcepit illum vocari*. Vide autem quod inferior est cæcus de quo Lucas loquitur: nam nec Jesus eum vocavit, ut Matthæus dicit, nec jussit eum vocari, ut hic dicitur, sed jussit eum ad se adduci, quasi non potentem per se venire. Iste autem cæcus ad imperium Domini vocatur: unde sequitur: *Et vocant eum, dicentes ei: Animæquior esto: surge, vocat te*. Ille autem abiciens vestimentum venit ad eum. Sequitur, *Qui projecto vestimento suo venit ad eum*. Forte vestimentum cæci et

mendicantis, velamentum intelligitur cæcitatæ et mendicitatis, quo fuerat circumdatus; quod abiciens venit ad Jesum: quem appropinquantem Dominus interrogat; unde sequitur: *Et respondens Jesus ait illi: Quid tibi vis faciam?* BEDA (cap. 40, non multum remote a fine). Numquid qui lumen reddere poterat, quid vellet cæcus ignorabat? Ad hoc ergo requirit ut petatur; ad hoc requirit ut cor ad orationem excitet. CHRYSOSTOMUS (homil. 67 in Matth.). Vel quærit, ne scilicet aliquis æstimaret, quod aliud volenti accipere, aliud daret. Etenim consuetudo erat ejus, voluntatem curandorum universis facere manifestam, et tunc medelam inducere, ut alios duceret in zelum, et ut ostenderet eum qui curandus erat, gratiæ dono digne potiri.

Sequitur: *Cæcus autem dixit ei: Rabbi, ut videam.* BEDA (ubi supra). Parvipendit enim extra lucem cæcus aliquid quærere; quia etsi habere cæcus quodlibet potest, sine luce non potest videre quod habet. HIERONYMUS (circa fin. Comm. in 10 cap.). Considerans autem Jesus promptam voluntatem, completionem desiderii remunerat. ORIGENES super Matth. (ut supra). Dignus autem est dicere *Rabboni*, vel, sicut in aliis dicitur, *Domine*, quam *Fili David*: unde propter illud quod dixit, *Fili David*, non præstitit ei sanitatem; sed propter hoc quod dicit, *Rabboni*; unde sequitur: *Jesus autem dixit ei: Vade: fides tua salvum te fecit. Et confestim vidit, et sequēbatur eum in via.* THEOPHYLACTUS (parum ante fin.). Grata enim est anima cæci in eo quod sanus effectus Jesum non relinquit, sed secutus est eum.

BEDA (cap. 4). Mystice autem Jericho, quæ interpretari dicitur luna, defectum nostræ mutabilitatis designat. Appropinquans Dominus Jericho lumen cæco reddidit: quia veniens in carne et passioni appropinquans, multos ad fidem adduxit. Non enim primis incarnationis suæ temporibus, sed paucis antequam pateretur annis, mysterium Verbi mundo exhibuit. HIERONYMUS (super *Et proficiens*). Cæcitas etiam ex parte facta Judæis illustrabitur in fine, quando eis mittet Eliam Prophetam. BEDA (cap. 40, inter med. et fin.). Quod autem appropinquans Jericho unum illuminavit, ac proficiens de Jericico duos; hoc inti-

mavit quod ante passionem suam unum tantum populo Judæorum prædicavit: post resurrectionem vero atque ascensionem suam per Apostolos et Judæis et Gentibus divinitatis et humanitatis suæ arcana patefecit. Quod vero Marcus unum illuminatum scribit, ad Gentium salutem respicit, ut eorum quos instruebat ad fidem, salvationi figura congrueret. Matthæus vero, qui credentibus ex Hebræis suum scribebat Evangelium, quod in Gentium quoque notitiam erat perventurum, recte duos dicit illuminatos, ut ad utrumque populum fidei gratiam pertinere doceret. Proficiens igitur Domino et discipulis ejus et plurima multitudine de Jericho, cæcus sedebat juxta viam mendicans: quia ascendente ad cælos Domino, et multis fidelium sequentibus, immo cunctis ab initio mundi electis una cum illo januum regni cælestis ingredientibus, mox Gentium populus cœpit suæ illuminationis spem habere: qui mendicat juxta viam sedens, quia necdum iter veritatis ingreditur ad hoc pervenire contendit. HIERONYMUS (ubi supra). Populus etiam Judæorum, qui Scripturam conservat nec complet, juxta viam mendicans esurit. Clamat autem, *Fili David, miserere mei*: quia per merita Patriarcharum Judaicus populus illuminatur. Comminantur autem ei multi ut taceat, quia peccata et dæmonia compescunt clamorem pauperis; sed ille magis clamabat, quia ingravescente bello, manus ad lapidem adjutorii, hoc est Jesum Nazarenum, cum clamore levandæ sunt. BEDA (super illud, *Cœpit clamare, Fili David, miserere mei*). Populus etiam Gentium, agnita fama nominis Christi, particeps ejus fieri quærebat: cui contradicebant multi, primo Judæi, deinde etiam Gentiles, ne illuminandus mundus Christum invocaret: nec tamen impugnantium furor eos qui ad vitam erant præordinati valebat salute privare. Clamantem autem cæcum transiens audivit: quia per humanitatem suam insertus est qui per divinitatis potentiam mentis nostræ tenebras exclusit: quod enim propter nos natus et passus est Jesus, quasi transiit, quia hæc actio temporalis est: stare autem Dei est immutabiliter cuncta disponere. Clamantem autem cæcum Dominum vocat, cum populo Gentium per prædicatores ver-

bum fidei mittit: qui vocantes cæcum animæquiores esse et surgere atque ad Dominum venire præcipiunt, cum prædicando in doctis spem eos salutis habere ac de torpore vitiorum erigi atque ad virtutum studia se accingere jubent. Projecto autem vestimento exiit qui, abjectis mundi retinaculis, expedito mentis gressu ad largiorem æternæ lucis propebat. HIERONYMUS (super illud, *Qui projecto vestimento*). Venit etiam Judaicus populus exiliens nudus veteri homine, ut hinnulus saliens super montes: quia segnitiam deponens, Patriarchas, Prophetas, Apostolos in altis considerans, ad superna se extendit. Quam conveniens autem est ordo salutis! Audivimus primo per Prophetas, deinde clamamus per fidem, postea vocamur per Apostolos, surgimus per poenitentiam, exuimur per baptismum, interrogamur per voluntatem. Cæcus autem interrogatus hoc requirit ut videat voluntatem Domini. Bena (par. ante fin.). Imitemur ergo et nos eum: non divitias, non terrena bona, non honores a Domino, sed lucem quæramus, quam videre cum solis Angelis possumus, ad quam via fides est: unde et cæco respondetur: *Fides tua te salvum fecit*. Videt autem et sequitur qui bonum quod intelligit operatur: Jesum enim sequitur qui bonum quod intelligit operatur, qui imitatur eum qui prosperari in hoc mundo noluit, opprobria ac irrisiones toleravit. Et quia rerum corporalium delectatione a gaudio interno cecidimus, cum qua amaritudine illucredeatur ostendit. THEOPHYLACTUS (in fine Comm. in cap. 10 Marc.). Dicit autem quod secutus est Dominum in via, scilicet in hac vita: quia post hanc excluduntur omnes qui hic eum non sequuntur operando mandata ejus. HIERONYMUS (in fine Comm.). Vel via ista est quæ dixit, Joann. 14: "Ego sum via, veritas et vita." Hæc est via angusta quæ ducit ad ardua Jerosolymæ et Bethaniæ, ad montem olivarium, qui est mons luminis et consolationis.

CAPUT XI.

1. Et cum appropinquaret Jerosolymæ et Bethaniæ ad montem olivarium, mittit duos ex discipulis suis, et ait illis: Ite in castellum quod contra vos est, et statim introeunt illuc, invenietis

pullum ligatum, super quem nemo adhuc hominum sedit. Solvite illum et adducite. Et si quis vobis dixerit, Quid facitis? dicite quia Domino necessarius est; et continuo illum dimittet hic. Et abeuntes invenerunt pullum ligatum ante januam foris in bivio, et solvunt eum. Et quidam de illis stantibus dicebant illis: Quid facitis, solventes pullum? Qui dixerunt eis sicut præceperat illis Jesus; et dimiserunt eis. Et duxerunt pullum ad Jesum, et imponunt illi vestimenta sua, et sedit super eum. Multi autem vestimenta sua straverunt in via; alii autem frondes cædebant de arboribus, et sternerant in via. Et qui præbant et qui sequebantur clamabant dicentes: Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini: benedictum quod venit regnum patris nostri David: Hosanna in excelsis.

2. Et introivit Jerosolymam in templum, et circumspexit omnibus, cum jam vespera esset hora, exiit in Bethaniam cum duodecim. Et alia die, cum exiret a Bethania esurit: cumque vidisset a longe ficum habentem folia, venit, si quid forte inveniret in ea; et cum venisset ad eam, nihil invenit præter folia: non enim erat tempus ficorum. Et respondens dixit ei: Jam non amplius in æternum ex te quisquam fructum manducet. Et audiebant discipuli ejus.

3. Et veniunt iterum Jerosolymam. Et cum introisset in templum, cepit ejicere vendentes et ementes in templo, et mensas nummulariorum et cathedras vendentium columbas evertit: et non sinebat ut quisquam transferret vas per templum. Et docebat eos, dicens eis: Nonne scriptum est, quia domus mea domus orationis vocabitur omnibus gentibus? Vos autem fecistis eam speluncam latronum. Quo audito principes sacerdotum et scribæ quærebant quomodo eum perderent: timebant enim eum, quoniam universa turba admirabatur super doctrinam ejus.

4. Et cum vespera facta esset, egrediebatur de civitate. Et cum mane transiret, viderunt ficum aridam factam a radicibus. Et recordatus Petrus dixit ei: Rabbi, ecce ficus cui maledixisti, aruit. Et respondens Jesus ait illis: Habete fidem Dei. Amen dico vobis, quia quicumque dixerit huic monti, Tollere et mittere in mare, et non hæsitaverit in corde suo, sed crediderit quia quodcumque dixerit fiat, fiet ei. Propterea dico vobis: omnia quaecumque orantes petitis, credite quia accipietis, et evenient vobis. Et cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis adversus aliquem, ut et Pater vester qui in cælis est dimittat vobis peccata vestra. Quod si vos non dimiseritis, nec Pater vester qui in cælis est dimittet vobis peccata vestra.

5. Et veniunt rursus Jerosolymam. Et cum ambularet in templo, accedunt ad eum summi sacerdotes et scribæ et seniores, et dicunt ei: In qua potestate hæc facis; et quis dedit tibi hanc potestatem ut ita facias? Jesus autem respondens ait illis: Interrogabo vos et ego unum verbum, et respondete mihi, et dicam vobis in qua potestate hæc faciam. Baptismus Joannis de cælo erat, an ex hominibus? Respondete mihi. At illi cogitabant secum, dicentes: Si dixerimus, De cælo,

dicit nobis: Quare ergo non credidistis ei? Si dixerimus, Ex hominibus, timemus populum. Omnes enim habebant Joannem quia vere Propheta esset. Et respondentes dicunt Jesu, Nescimus. Et respondens Jesus ait illis: Neque ego dico vobis in qua potestate hæc faciam.

1. CHRYSOSTOMUS (hom. 67 in Matth.). Postquam Dominus suæ virtutis sufficientem experientiam dederat, et crux instabat in januis, omnia jam cum majori agit claritate, quæ adversarios inflammatura erant; et ideo quamvis multoties prius ascenderit Jerosolymam, nunquam tamen cum tanta excellentia sicut modo. THEOPHYLACTUS (circa princ. Comm. in cap. 11 Marci). Ut si velint, valeant gloriam ejus agnoscere, et per prophetias de eo completas scirent quod est verus Deus; si vero noluerint, majus fieret eis judicium, quia tot claris miraculis non crediderunt. Hujus igitur adventus claritatem Evangelista describens, dicit: *Et cum appropinquaret Jerosolymæ et Bethaniæ ad montem olivarum, mittit duos ex discipulis suis.* BEDA (cap. 41 in Marc.). Bethania villula est, sive civitas in latere montis Oliveti, ubi Lazarus est suscitatus a mortuis. Quomodo autem discipulos miserit et ad quid, ostendit subdens: *Et ait illis: Ite in castellum quod est contra vos.* THEOPHYLACTUS (parum a princ. Comment.). Considera vero quanta Dominus discipulis prædixerit, scilicet quod invenirent pullum; unde sequitur: *Et statim introeuntes illic invenietis pullum ligatum, super quem nemo adhuc hominum sedit: solvite illum et adducite:* et quod impedirentur ab accipiendo; unde sequitur: *Et si quis vobis dixerit, Quid facitis? dicite quia Domino necessarius est:* et quod hoc dicto permitterentur accipere; unde sequitur: *Et continuo illum dimittet huc.* Et sicut Dominus prædixerat, ita impletur: unde sequitur: *Et abeuntes invenerunt pullum ligatum ante januam foris in divio, et solvunt eum.* AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 66, ante med.). Matthæus asinam dicit et pullum, ceteri autem de asina tacent: ubi ergo utrumque factum potest intelligi, nulla repugnantia est, nec si alius unum, alius alium commemoraret; quanto minus moveri oportet, si alius unum, alius utrumque commemoret?

Sequitur: *Et quidam de illic stantibus dicebant illis: Quid facitis solventes pul-*

lum? Qui dixerunt eis sicut præceperat illis Jesus, et dimiserunt eis, scilicet pullum. THEOPHYLACTUS (ubi supra). Non autem hoc permitterent, nisi divina virtus eis incumberet, cogens illos; præsertim quia rurales existentes et coloni permiserunt pullum auferre.

Sequitur: *Et duxerunt pullum ad Jesum et imponunt illi vestimenta sua; et sedit super eum.* CHRYSOSTOMUS (homil. 67 in Matth.). Non quidem quod ex necessitate a monte Oliveti usque Jerusalem super pullum ire Dominum oportebat, cum Judæam et omnem Galilæam pedes perambulaverat; sed signum erat quod fiebat. Sequitur: *Multi autem vestimenta sua straverunt in via.* Magis autem ad ornatum et ad sacramentum pertinet quam ad necessitatem. Sequitur: *Et qui præibant et qui sequebantur clamabant dicentes: Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini.* Multitudo enim donec corrupta non fuit, cognovit quod congruum erat: propter quod honorificavit Jesum unusquisque secundum propriam virtutem: unde laudantes ipsum, hymnum leviticum assumpserunt, dicentes, Hosanna, quod secundum quosdam idem est quod saluum me fac; secundum vero quosdam idem quod hymnus. Æstimo autem primum esse verius, nam in 117 Psalmo habetur: "O Domine, saluum me fac!", quod in Hebraico scriptum est, "Hosanna." BEDA (cap. 44, in Marc.). Est autem Hosanna verbum Hebraicum compositum ex duobus, corrupto et integro; salva namque sive salvifica apud eos dicitur *hosy*; at vero *anna* interjectio est deprecantis, quomodo apud Latinos est dolentis heu. HIERONYMUS (super Alii autem). Hosanna igitur, idest salvifica, dicunt, ut homines salventur ab eo benedicto, vincente et veniente in nomine Domini, idest Patris sui; quoniam Filius de Patre nomen suscepit, et Pater de Filio. CHRYSOSTOMUS. Sic ergo dant Deo gloriam, dicentes: *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Benedictus etiam regnum Christi, dicentes, *Benedictum quod venit regnum patris nostri David.* THEOPHYLACTUS (super In nomine Domini). Regnum autem David regnum Christi dicebant, et quia de semine David Christus descenderat, simulque quia David interpretatur manu fortis: quis enim fuit manu fortis nisi Dominus, cujus manus tot et talia miracula ope-

rata est? CHRYSOSTOMUS. Unde et multoties Prophetæ David Christum nuncupant, propter originem Christi ex David secundum carnem. BEDA (ubi supra). Legimus autem in Evangelio Joannis, quia non facerent eum regem, in montem fugit. Nunc autem ubi passurus Jerosolymam venit, non refugit eos qui se regem nuncupant, ut aperte doceret quia non temporalis et terreni, sed æterni in cælis rex esset imperii, atque ad regnum per contemptum mortis perveniret. Notandum autem quanta sit consonantia turbæ cum voce Gabrielis, qui ait, Luc. 1: "Dabit illi Dominus Deus sedem David patris sui: ut scilicet gentem cui David quondam temporalis regni gubernacula præbuit, hanc ipse verbis et factis ad regnum cæleste vocaret. CHRYSOSTOMUS. Et ulterius dant gloriam Deo cum subdunt: *Hosanna in excelsis*; idest, hymnus et gloria sit universorum Deo, qui est in excelsis. HIERONYMUS (super *Alii autem clamabant*). Vel *hosanna*, idest salvifica, in excelsis et imis; idest, ut justi ædificentur in ruinam angelorum, et terreni et subterranei etiam salventur. Mystice autem appropinquat Dominus Jerosolymæ, quæ est visio pacis: in qua manet fixa immobilisque felicitas, quæ, secundum Apostolum, est omnium creditantium. BEDA (cap. 41, circ. princ.). Bethania autem domus obedientiæ dicitur: quia multos ante passionem suam docendo, domum sibi obedientiæ effecit: et in monte Oliveti posita esse dicitur: quia Ecclesiam unctione spiritualium charismatum et scientiæ pietatisque luce refovet. Misit autem discipulos in castellum quod contra eos erat; hoc est doctores qui indocta orbis loca quasi contra positi castelli mœnia evangelizando penetrarent, destinavit. HIERONYMUS (super *Misit duos*). Bini vocantur, et bini mittuntur discipuli Christi: quoniam caritas non consistit cum uno, ut dicitur Eccl. 4: "Væ soli." Duo educunt Hebræos de Ægypto, duo deportant botrum de terra sancta, ut semper præpositi jungant opus et scientiam, et duo mandata de duabus tabulis proferant, et duobus fontibus abluantur, et de duobus vectibus arcam Domini portent, et inter duos Cherubim Deum cognoscant, spiritu et mente psallentes. THEOPHYLACTUS (non procul a princ. Comment. in cap. 11 Marc.). Non autem erat

ei necessarius pullus; sed eum quæsitivè ostendens quod debebat se ad gentilem populum transferre. BEDA (cap. 41, super illud, *Invenerunt pullum alligatum*). Pullus enim asinæ lascivus et liber populum nationum significat: *super quem nemo adhuc hominum sedit*: quia nemo rationabilium doctorum frenum correctionis, quo vel linguam cohibere a malo vel in arctam vitæ viam ire cogeretur, utilia suadendo contulerat. HIERONYMUS (ubi supra). Invenerunt autem pullum ligatum ante januam foris, quia populus gentilis ligatus erat vinculis peccatorum suorum ante januam fidei, idest, extra Ecclesiam. AMBROSIIUS super Lucam (lib. 9, non remote a princ.). Vel invenerunt eum ligatum ante januam: quia extra Christum quicumque est, foris est in via: qui autem in Christo est, foris non est. *In transitu*, sive *in bivio* addit, ubi nullius certa possessio, non præsepe, non alimenta, non stabulum. Misera servitus cui vagum jus est: plures enim dominos habet qui unum non habet. Alieni alligant ut possideant, iste solvit ut teneat: vehementiora enim dona novit esse quam vincula. BEDA (cap. 41). Vel recte in bivio stabat, quia non viam certam vitæ fideique tenebat, sed plures dubiosque sectarum calles sequebatur erroneus. HIERONYMUS (ubi supra). Vel *in bivio*, idest in libertate arbitrii, dubitans inter vitam et mortem. THEOPHYLACTUS (ibidem). Vel *in bivio*, idest in vita hac. Solutus est autem a discipulis per baptismum et fidem. HIERONYMUS (ibidem). Quidam autem dicebant, *Quid facitis?* ac si dicerent (Luc. 7): "Quis potest dimittere peccata?" THEOPHYLACTUS (ibidem). Vel prohibentes sunt dæmones, quibus fuerunt Apostoli fortiores. BEDA (cap. 41, super *Dimiserunt eis*). Vel magistri errorum, qui venientibus ad salutem Gentium doctoribus obsistebant; at postquam fidei dominicæ potestas apparuit creditibus, adversariorum querelis liber creditantium populus ad Dominum, quem corde portaret, adducebatur. Vestimenta autem Apostolorum quæ illi imponunt, vel doctrina virtutum, vel discretio Scripturarum, vel ecclesiasticorum dogmatum varietates intelligi possunt: quibus illi corda hominum, ante nuda et frigida, quæ Christo sessore digna fiant operiunt. HIERONYMUS. Vel *imponunt vestimenta sua*;

idest, stolam primam immortalitatis per baptismi sacramenta afferunt. Sedit autem Jesus super eum, idest in eis regnare cœpit, ut non regnet peccatum in lasciva carne, sed justitia et pax et gaudium in Spiritu sancto. *Multi autem straverunt vestimenta sua in via*, sub pedibus pulli asinæ. Qui sunt pedes, nisi extremi qui portant, quos ad judicandum constituit Apostolus? Qui et ipsi, etsi non sunt dorsum in quo sedit Dominus, tamen cum militibus a Joanne instruuntur. BEDA (cap. 41, super *Multi straverunt*). Vel multi vestimenta sua in via sternunt, quia sancti martyres propriæ se carnis amictu exuentes, simplicioribus Dei famulis viam suo sanguine parant. Multi etiam vestimenta sua in via sternunt, quia corpora sua per abstinentiam domant, ut Dei iter ad montem parent, vel exempla bona sequentibus præbeant. Frondes autem vel ramos de arboribus cædunt qui in doctrina veritatis semina patrum de eorum eloquio capiunt, et hæc in via Dei ad auditoris animum venientis, humili prædicatione submitunt. THEOPHYLACTUS (Marc. 11, super *Sternebant vestimenta sua*). Sterna mus et nos viam vitæ nostræ, cædentes ramos de arboribus, idest sanctos imitantes: nam arbores sancti sunt, de quibus ille ramos cædit qui virtutem imitatur eorum. HIERONYMUS (ibidem). Justi enim ut palma florebunt, angusti radicibus, lati in floribus et fructibus, quoniam bonus odor Christi sunt. Sternuunt viam mandatorum Dei bona fama. Qui præbant, Prophetæ sunt; et qui sequebantur, Apostoli. BEDA (cap. 41, super *Et qui præbant*). Et quia omnes electi, sive qui in Judæa esse poterant, sive qui nunc in Ecclesia existunt, in mediatorem Dei et hominum crediderunt et credunt; qui præeunt, et qui sequuntur *Hosanna* clamabant. THEOPHYLACTUS (super *Et qui præcedebant*). Sed et qui præeunt et qui sequuntur nostro actuum ad laudem sunt Dei: quidam enim in præterita vita bonum fecerunt initium; sequens vero non est ut prior, neque in laudem Dei finita.

2. BEDA (super *Et intravit Jerosolymam*). Appropinquante tempore passionis, appropinquare voluit Dominus loco passionis, ut per hoc intimaret quia sua sponte mortem subiret; unde dicitur: *Et introivit Jerosolymam in templum*.

Quod autem ingressus civitatem primo templum adiit, formam nobis religionis quam sequamur præmonstrat, ut cum forte quemlibet locum in quo sit domus orationis intramus, primo ad hanc divertamus. Hoc quoque intelligendum est quod tantæ Dominus fuerit paupertatis, et ita nulli sit adulatus, ut in urbe maxima nullum hospitem, nullam invenerit mansionem; sed in agerulo parvulo apud Lazarum sororesque ejus habitaret; eorum quippe vicus Bethania est; unde sequitur: *Et circumspexit omnibus, si quis eum hospitio susceperet, cum jam vespera esset hora; exiit in Bethaniam cum duodecim*. Non hoc semel fecit: sed per omnes quinque dies, ex quo Jerosolymam ascenderat usque ad tempus passionis hoc ipsum semper agere solebat, ut per diem in templo doceret, nocte vero exiens moraretur in monte Oliveti.

Sequitur: *Et alia die, cum exiret a Bethania esuriit*. CHRYSOSTOMUS (hom. 60 in Matth. aliq. a princ.). Qualiter autem mane esuriebat, ut Matthæus dicit, nisi quia dispensative hoc carni suæ concessit? Sequitur: *Cumque vidisset a longe ficum habentem folia, venit, si quid forte inveniret in ea*. Manifestum est autem, quod hoc secundum suspicionem discipulorum dicitur, qui aestimabant propter hoc Christum ad ficulneam accessisse; et propter hoc ficulneam ipsam maledictam esse, quod in ea fructum non invenit: nam sequitur: *Et cum venisset ad eam, nihil invenit præter folia; non enim erat tempus ficorum*. Et respondens dixit ei: *Jam non amplius in æternum quisquam ex te fructum manducet*. Maledicit ergo ficulneam propter discipulos, ut confidant. Quia enim ubique beneficia tribuebat, nullumque puniebat, oportebat autem ejus punitivæ virtutis demonstrationem præbere, ut discerent quia posset etiam Judæos persequentes siccare; noluit hoc demonstrare in hominibus: unde in planta suæ punitivæ virtutis præbuit signum: unde ostenditur quod principaliter propter hoc ad ficulneam venit, non propter esuriem. Quis enim tam inscius est ut putet quod matutino tempore tali stimularetur esurie? aut quid est quod impediret eum comedere antequam domum exiret? Neque potest dici quod visio fructus excitavit in esurie appe-

titum: non enim erat ficorum tempus. Sed si esuriebat, cur de alio comedere non quærebat, sed de ficu fructus ante tempus tribuere non valente? Qua etiam pœna erat dignum ficum fructum non habere ante tempus? Ideoque ex his sufficienter syllogizari potest, quod propriam volebat demonstrare virtutem, ut non frangerentur animis in ejus passione. THEOPHYLACTUS. Volens ostendere discipulis quod, si vellet, hos qui crucifixuri erant ipsum, in momento posset exterminare. Mystice autem Dominus introivit in templum, sed rursus exiit, ostendens quod ipsum relinqueret desertum et in rapinam. BEDA. Circumspicit autem omnia corda; et cum in contradicentibus veritati non inveniat ubi caput reclinat, secedit ad fideles, et in eis qui obediunt, mansionem fecit: Bethania namque domus obedientiæ dicitur. HIERONYMUS. Mane autem ad Judæos venit, atque nos in vespera mundi visitat. BEDA (super *Cum vidisset a longe ficum*). Sicut autem parabolas loquitur, ita et operatur; ideo esuriens in ficu fructum quærit, cujus nondum tempus esse novit, et tamen eam perpetua sterilitate damnavit, ut ostenderet plebem Judæorum propter folia, idest verba justitiæ, quæ habebat sine fructu, idest bono opere, non posse salvari, sed scindi, et in ignem mitti. Esuriens ergo, idest salutem humani generis desiderans, vidit ficum, idest Judæum, habentem folia, idest eloquia legis et Prophetarum, et quæsit in ea fructum boni operis, docendo, corripiendo, miracula faciendo; et non invenit, et ideo damnavit. Tu quoque, si non vis damnari a Christo in judicio, arbor sterilis esse caveto; sed potius pauperi Christo fructum pietatis quo indiget, offer. CHRYSOSTOMUS. Est autem et aliter dicere, quod Dominus ante tempus fructum quæsit in ficu, et non inveniens maledixit; quia omnes qui mandata legis adimplent, isti suo tempore fructificare dicuntur; sicut est illud mandatum, "Non mœchaberis: qui autem non solum non mœchatur, sed permanet virgo, quod est magis, virtutibus excedit. Dominus autem a perfectis non solum exigit ut virtutes observent, sed supra mandata fructificent.

3. BEDA (super *Et veniunt Jerosolymam*). Quod maledicendo ficum infru-

ctuosam per figuram Dominus fecit, hoc idem mox apertius ostendit ejiciendo improbos de templo. Ficus enim non peccavit, si ante tempus fructum non habuit; sed sacerdotes; unde dicitur: *Et veniunt Jerosolymam: et cum introisset in templum, cepit ejicere vendentes et ementes in templo*. Et quidem credendum est, quod ea tantum vendi vel emi repperit in templo quæ ad ministerium templi necessaria essent. Si ergo ea quæ alibi libere geri poterant, Dominus in dōmo sua temporalia negotia geri non patitur: quanto magis ea quæ nunquam fieri licet, plus cælestis iræ mererentur, si in ædibus Deo sacratis aguntur?

Sequitur: *Et mensas nummulariorum*. THEOPHYLACTUS (super *Et mensas collybitarum*). Nummularios vocat camposores nummorum: nummus enim genus æris minuti est.

Sequitur: *Et cathedras vendentium columbas evertit*. BEDA (super *Et cathedras vendentium*). Quia Spiritus sanctus in columba super Dominum apparuit, recte per columbas Spiritus sancti charismata designantur. Columba igitur venditur, quando manus impositio, per quam Spiritus sanctus recipitur, ad pretium præbatur. Cathedras autem vendentium columbas evertit: quia qui spirituales gratiam venundant, vel ante homines vel ante Dei oculos sacerdotio privantur. THEOPHYLACTUS (a med. Comm. cap. 11). Sed et si quis baptismatis gratiam et puritatem tradiderit dæmoni per peccatum, suam columbam vendidit; et propter hoc foras de templo ejecit.

Sequitur: *Et non sinebat ut quisquam transferret vas per templum*. BEDA (super *Et non sinebat ut quis transferret*). De vasis illis dicit quæ mœcandi gratia inferebantur. Ceterum absit ut vasa Deo dicata Dominus ejiceret de templo, vel intro ferre prohiberet in templum: ubi futuri examinis prætendit exemplum; quia de Ecclesia repellit reprobos, et ne ultra ad interturbandam Ecclesiam intrent, æterno eos verbere compescit. Sed et peccata quæ cordibus fidelium inerant, divinitus immissa compunctio tollit: et ne ultra repetantur, divina in eis gratia adjuvat.

Sequitur: *Et docebat eos, dicens: Nonne scriptum est, quia domus mea domus orationis vocabitur cunctis gentibus?* HIERO-

NYMUS (super *Et intravit*). Juxta Isaiam, cap. 56, *Vos autem fecistis speluncam latronum*, juxta Jeremiam, cap. 7. BEDA. *Omnibus, inquit, gentibus*, non uni genti Judææ, nec in uno Jerosolymæ urbis loco, sed in toto orbe terrarum: et nequaquam taurorum et hircorum et arietum, sed orationis. THEOPHYLACTUS (Marc. 11, a med. Comment.). Speluncam autem latronum templum nōminat propter lucrum: genus namque latronum ad lucrum se congregat. Quia ergo illa animalia quæ ad sacrificium oblata erant, causa lucri vendebant, latrones ipsos dixit. Ad hoc enim in templo erant, vel ut non dantes corporaliter persequerentur, vel dantes spiritualiter necarent. Templum etiam et domus Dei mens est et conscientia fidelium, quæ si in læsione proximi perversas cogitationes profert, quasi in spelunca latrones resident. Ergo mens fidelium spelunca latronis fit quando relicta simplicitate sanctitatis, illud conatur agere quo valeat proximis nocere. AUGUSTINUS de cons. Evangelist. (lib. 2, cap. 67). Joannes autem longe diverso ordine hoc narrat: unde manifestum est non semel, sed iterum hoc esse a Domino factum; sed illud primum commemoratum a Joanne, hoc ultimum a ceteris tribus. THEOPHYLACTUS. Quod etiam est in majorem redargutionem Judæorum: quia cum Dominus hoc toties fecerit, ipsi minime se correxerunt. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 68). In hoc etiam Marcus non eundem ordinem tenet cum Matthæo, sed quia Matthæus ita connectit, cap. 21: "Et relictis illis, abiit foras extra civitatem in Bethaniam: „ unde mane revertentem in civitatem, arbori maledixisse commemorat; probabilius creditur ipse potius tenuisse ordinem temporis de vendentibus et ementibus ejectis de templo. Prætermisit ergo Marcus quod prima die factum est, cum intravit in templum, et recordatum interposuit, cum dixisset quod non invenit aliquid in ficulnea præter folia; quod secundo die factum est, sicut ambo testantur. GLOSSA. Quem autem effectum correctio Domini in ministris templi habuerit, ostendit Evangelista cum subdit: *Quo audito principes sacerdotum et scribæ quærebant quomodo eum perderent*: secundum illud Amos cap. 5, "Odio habuerunt corri-

pientem ex porta et loquentem perfectio abominati sunt. „ Ab hoc autem tam iniquo proposito ad tempus solo timore retrahebantur: unde subditur: *Timebant enim eum, quoniam universa turba admirabatur super doctrina ejus*. " Erat enim docens eos sicut potestatem habens, et non sicut scribæ eorum et Pharisei; „ ut alibi dicitur, supra 1.

4. HIERONYMUS (Marc. 11, super illud, *Et cum vespera esset*). Relinquens Dominus post se tenebras in Judæorum cordibus, ut sol egrediebatur de civitate ad aliam quæ est benevola et obediens: et hoc significatur cum dicitur: *Et cum vespera esset facta, egrediebatur de civitate*. Sed occidit sol, et oritur sol: lux enim ablata a scribis, lucet in Apostolis, unde in civitatem revertitur: propter quod subditur: *Et cum mane transirent, scilicet in civitatem euntes, viderunt ficum aridam factam a radicibus*. THEOPHYLACTUS (Marc. 11, a med. Comm.). Quod miraculum magnum videtur in hoc quod tam humidam et viridem arborem siccaverit. Quamvis autem Matthæus dicat ficulneam continuo arefactam, et quod videntes discipuli admirati sunt, non admireris si nunc a Marco audis ficum in crastinum arefactam vidisse discipulos: nam sic intelligendum est hoc quod dicitur a Matthæo, scilicet quod non statim viderunt, sed in crastinum. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 67). Intelligitur autem non tunc aruisse quando viderunt, sed continuo quando maledicta est: neque enim arescentem, sed penitus arefactam viderunt; ac sic eam continuo in verbo Domini aruisse intellexerunt. HIERONYMUS (ubi supra, super *Viderunt ficum arefactam*). Ficus autem arida a radicibus, synagoga est a Cain et a ceteris, a quibus omnis sanguis ab Abel usque ad Zachariam requiritur. BEDA. A radicibus autem arefacta est ficus, ut ostenderetur gens impia non ad tempus vel ex parte corripienda externorum incursibus, et per poenitentiam liberanda, sicut sæpe factum est; sed æterna damnatione ferienda. Vel arefacta est a radicibus, ut ostendatur non solum humano extrinsecus, sed divino intus favore funditus destituenda: unde vitam perdit in cælis, et patriam in terris. HIERONYMUS (super *Et dixit Petrus*). Petrus autem agnoscit aridam et

abscissam radicem, cui succedit oliva fructifera, pulchra vocata a Domino; unde sequitur: *Et recordatus Petrus dixit ei: Rabbi, ecce ficus cui maledixisti, aruit.* CHRYSOSTOMUS. Quod autem Petrus et alii discipuli mirati sunt, non erat perfectæ fidei: non enim magnum erat hoc Deo. Quia ergo non manifeste noverant ejus virtutem, eorum ignorantia fecit eos in admirationem prorumpere; et ideo subditur: *Et respondens Jesus ait illis: Habete fidem Dei. Amen dico vobis, quia qui dixerit huic monti, etc.;* quasi dicat: Non solum lignum siccare poteritis, sed et montem jussu ac præcepto transmutare. THEOPHYLACTUS (Marc. 11, a med.). Mirare autem divinam misericordiam, qualiter nobis appropinquantibus ad eum per fidem, miraculorum virtutem condonat, quam ipse possidet per naturam, intantum ut etiam montes transmutare possimus. BEDA (super *Dicetis monti huic*). Solent autem Gentiles qui contra Ecclesiam maledicta scripsere, impropere nostris, quia non habuerunt plenam fidem Dei, qui nunquam montes transferre potuerunt. Quibus respondendum est, non omnia scripta esse quæ in Ecclesia sunt gesta; sicut et de factis ipsius Christi Scriptura testatur. Fieri autem potuit, si necessitas id fieri poposcisset; quomodo factum legimus precibus beati patris Gregorii Neocæsareæ Ponti Antistitis, viri meritis et virtutibus eximii, ut mons in terra tantum loco cederet, quantum incolæ civitatis opus habebant. CHRYSOSTOMUS. Vel aliter. Sicut ficum non propter se siccavit, sed in signum Jerusalem ad arefactionem perventuræ, et ad demonstrationem virtutis suæ; sic intelligendum est et de promissione quæ est circa montem; quamvis hujusmodi transmutatio non sit impossibilis secundum Dei virtutem. HIERONYMUS (super *Quicumque dixerit huic monti*). Christus igitur qui est mons crescens de lapide abscisso sine manibus, tollitur et mittitur in mare, quando Apostoli dicunt digne, Actuum 18: "Transferamur ad gentes alteras, quia vos indignos judicastis audiendi verbum Dei." BEDA (super iisdem verbis). Vel quia montis nomine diabolus significatur propter superbiam, mons ad præceptum eorum qui fortes sunt in fide, tollitur de terra et

in mare projicitur, cum prædicantibus verbum Dei doctoribus sanctis, immunus spiritus ab eorum corde repellitur, qui ad vitam sunt præordinati et in turbulentis amarisque infidelium mentibus vesaniam suæ tyrannidis exercere permittitur: in quos tanto acrius deservit, quanto amplius se dolet a læsione priorum fuisse depulsum.

Sequitur: *Propterea dico vobis: omnia quæ orantes petitis, credite quia accipietis et evenient vobis.* THEOPHYLACTUS (super *Omnia quaecumque orantes petitis*). Qui enim ex affectu credit, manifestum est quod in Deum erigit cor suum, et illi conjungitur, et certificatur cor ejus calefactum, quasi suam petitionem jam consecutum: quod quidem intelligibile est ei qui passus est hoc. Et mihi quidem videtur illos hoc pati qui mensuram et modum attendunt: propter hoc Dominus dicit, quod omnia accipietis quaecumque fide petieritis. Qui enim credit se totum disponi a Deo, cum lacrymis intercedens, et quasi Domini pedes in oratione tenere se cogitans, quæ juste postulat consequetur. Vis autem et aliter quæ petis accipere? Dimitte, si quid contra te peccaverit frater tuus; et hoc est quod subditur: *Et cum stabitis ad orandum, dimittite, si quid habetis adversus aliquem, ut et Pater vester qui in cælis est dimittat vobis peccata vestra.* HIERONYMUS (super illud, *Et cum stabitis ad orandum*). Septem versus orationis dominicæ Marcus suo more in una oratione comprehendit. Is autem cui dimissa sunt omnia peccata, quid amplius rogabit nisi ut perseveret in eo quod obtinuit? BEDA (super iisdem verbis). Notanda est autem distinctio deprecantium. Qui perfectam habet fidem, quæ per dilectionem operatur, ille orando vel etiam jubendo potest transferre montes spirituales, quomodo fecit Paulus de Elyna mago; qui vero tantæ vestigium perfectionis necdum conscendere queunt, postulent sibi peccata dimitti, et impetrabunt, si tamen in se peccantibus aliis primo ipsi dimittant. Sin autem hoc facere contemnunt, non solum orando virtutes facere, sed nec suorum possunt veniam consequi peccatorum; et hoc est quod subditur: *Quod si vos non dimiseritis, nec Pater vester qui in cælis est dimittet vobis peccata vestra.*

5. THEOPHYLACTUS (circa fin. Comment.). Quia Dominus de templo eiecerat eos qui templum quasi tabernam rerum venalium faciebant, irati fuerant: ideo accedunt ut interrogent et tentent; unde dicitur: *Et veniunt rursus Ierosolymam. Et cum ambularet in templo, accedunt ad eum summi sacerdotes et scribæ et seniores, et dicunt ei: In qua potestate hæc facis? et quis dedit tibi hanc potestatem ut ista facias?* Quasi dicant: Quis es tu qui talia facis? Numquid doctorem te constituis et te ordinas principem sacerdotum? BEDA (in fin. Comm. 11 c.). Et quidem quando dicunt, *In qua potestate hæc facis?* de Dei dubitant potestate et subintelligi volunt diaboli esse quod facit; addentes quoque, *Quis dedit tibi hanc potestatem?* manifestissime Dei Filium negant, quem putant non suis sed alienis viribus signa facere. THEOPHYLACTUS (in fine Comment.). Hæc autem dicebant, credentes ipsum in iudicationem reducere: ut si diceret, In potestate mea, ipsum tenerent; si autem diceret, In potestate alterius, ab eo discedere populum procurarent, qui ipsum Deum esse credebant. Dominus vero illos interrogat de Joanne, non frustra, neque sophistice, sed quia de eo Joannes perhibuerat testimonium; unde sequitur: *Ille autem respondens ait illis: Interrogabo vos et ego.* BEDA (circa fin. cap.). Poterat quidem Dominus, aperta responsione, tentatorum calumnias confutare; sed prudenter interrogat, ut suo vel silentio vel sententia condemnentur: quod apparet ex eo quod subditur, *At illi cogitabant secum, dicentes: Si dixerimus, De celo, dicit nobis: Quare ergo non creditis ei?* Quasi dicat: Quem confitemini de celo habuisse prophetiam, mihi testimonium perhibuit, et ab illo audistis in qua ista facio potestate. Sequitur: *Si dixerimus, Ex hominibus.* Viderunt ergo, quodlibet horum respondissent, in laqueum se casuros, timentes lapidationem, sed magis timentes veritatis confessionem; unde sequitur: *Et respondentes dicunt Jesu, Nescimus.* HIERONYMUS (in fin. Comment. in 11 cap. Marc.). De lucerna invidi obscurantur: unde dicitur Psal. 181: "Paravi lucernam Christo meo: inimicos ejus induam confusione."

Sequitur: *Respondens Jesus, ait illis: Neque ego dico vobis in qua potestate hæc*

faciam. BEDA (in fin. Comment. in 11 c. Marc.). Quasi dicat: Non vobis dico quod scio, quia non vultis fateri quod scitis. Notandum autem, quod duas ob causas maxime scientia veritatis est occultanda quærentibus; scilicet cum is qui quærit aut minus capax est ad intelligendum quod quærit; aut contemptu veritatis, aut aliquo alio indignus est cui debeat aperiri quod quærit.

CAPUT XII.

1. Et cepit illis in parabolis loqui. Vineam pastinavit homo, et circumdedit sepem, et fodit lacum, et edificavit turrin, et locavit eam agricolis, et peregre profectus est. Et misit ad agricolas in tempore servum, ut ab agricolis acciperet de fructu vineæ: qui apprehensum eum occiderunt, et dimiserunt vacuum. Et iterum misit ad illos alium servum; et illum in capite vulneraverunt, et coatumellis affecerunt. Et rursum alium misit; et illum occiderunt, et plures alios, quosdam cædentes, alios vero occidentes. Adhuc ergo unum habens filium carissimum, et illum misit ad eos novissimum, dicens: Quia reverebantur filium meum. Coloni autem dixerunt ad invicem: hic est hæres: venite, occidamus eum, et nostra erit hereditas. Et apprehendentes eum occiderunt, et eiecerunt extra vineam. Quid ergo faciet dominus vineæ? Veniet et perdet colonos et dabit vineam aliis. Neo Scripturam hanc legistis: Lapidem quem reprobaverunt edificantes, hic factus est in caput anguli? A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris. Et quærebant eum tenere, et timerunt turbam. Cognoverunt enim quoniam ad eos parabolam hanc dixerit: et relicto eo abierunt.

2. Et mittunt ad eum quosdam ex Phariseis et Herodianis, ut eum caperent in verbo. Qui venientes dicunt ei: Magister, scimus quia verax es, et non curas quemquam. Neo enim vides in faciem hominum, sed in veritate viam Dei doces. Licet dari tributum Cæsari, an non dabimus? Qui sciens veritatem illorum, ait illis: Quid me tentatis? Afferte mihi denarium ut videam. At illi obtulerunt ei. Et ait illis: Cujus est imago hæc et inscriptio? Dicunt ei, Cæsaris. Respondens autem Jesus dixit illis: Reddite igitur quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo. Et mirabantur super eo.

3. Et venerunt ad eum Sadducei, qui dicunt resurrectionem non esse, et interrogabant eum dicentes: Magister, Moyses nobis scripsit, ut si cujus frater mortuus fuerit, et dimiserit uxorem, et filios non reliquerit, accipiat frater ejus uxorem ipsius, et resuscitet semen fratri suo. Septem ergo fratres erant, et primus accepit uxorem, et mortuus est, non relicto semine; et secundus accepit eam, et mortuus est, et nec iste reliquit semen: et tertius similiter: et ao-

ceperunt eam similiter septem, et non reliquerunt semen. Novissime omnium defuncta est et mulier. In resurrectione ergo, cum resurrexerint, cujus de his erit uxor? Septem enim habuerunt eam uxorem. Et respondens Jesus ait illis: Nonne ideo erratis, non scientes Scripturas, neque virtutem Dei? Cum enim a mortuis resurrexerint, neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei in caelis. De mortuis autem quod resurgant non legistis in libro Moysi, super rubum quomodo dixerit illi Deus, inquit: Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob? Non est Deus mortuorum, sed vivorum. Vos ergo multum erratis.

4. Et accessit unus de scribis, qui audierat illos conquiritantes; et videns quoniam bene illis responderit, interrogavit eum quod esset primum omnium mandatorum. Jesus autem respondit ei, quia primum omnium mandatum est, Audi, Israel: Dominus Deus tuus, Deus unus est: et diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, et ex tota virtute tua: hoc est primum mandatum. Secundum autem simile est illi: Diliges proximum tuum tamquam te ipsum. Majus horum aliud mandatum non est. Et ait illi scriba: Bene, magister, in veritate dixisti, quia unus est Deus, et non est alius praeter eum: et ut diligatur ex toto corde, et ex toto intellectu, et ex tota anima, et ex tota fortitudine; et diligere proximum sicut seipsum, majus est omnibus holocaustis et sacrificiis. Jesus autem videns quod sapienter respondisset, dixit illi, Non es longe a regno Dei. Et nunc jam audebat eum interrogare.

5. Respondens Jesus dicebat, docens in templo: Quomodo dicunt scribae, Christum filium esse David? Ipse enim David dicit in Spiritu sancto: Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Ipse ergo David dicit ipsum Dominum, et unde est filius ejus? Et multa turba eum libenter audiebat.

6. Et dicebat eis in doctrina sua: Cavete a scribis, qui volunt in stolis ambulare, et salutare in foro, et in primis cathedris sedere in synagogis, et primos discubitus in cenis: qui devorant domos viduarum sub obtentu prolixae orationis: hi accipient prolixius iudicium.

7. Et sedens Jesus contra gazophylacium, aspicebat quomodo turba jactaret se in gazophylacium, et multi divites jactabant multa. Cum venisset autem una vidua pauper, misit duo minuta, quod est quadrans. Et convocans discipulos suos, ait illis: Amen dico vobis, quoniam vidua haec pauper plus omnibus misit qui miserunt in gazophylacium. Omnes enim ex eo quod abundabat illis, miserunt; haec vero de penuria sua omnia quae habuit misit totum victum suum.

1. GLOSSA. Postquam Dominus prudenti interrogatione tentorum ora concluderat, consequenter eorum malitiam parabolice demonstrat; unde dicitur: *Et cepit illis in parabolis loqui. Vi-*

neam pastinavit homo. Hieronymus. Homo Deus Pater dicitur humano affectu; vinea domus Israel est; seps est custodia Angelorum; lacus est lex; turre templum; agricolae sacerdotes. BEDA (in princ. Comment. in cap. 12). Vel seps murus est urbis, lacus sive torcular altare, aut illa torcularia quorum tres Psalmi praenotantur titulo. THEOPHYLACTUS. Vel seps est lex, prohibens eos alienigenis commisceri.

Sequitur: *Et peregre profectus est.* BEDA (in initio Comment. ad 12 cap. Marc.). Non loci mutatione; sed abire videtur a vinea, ut vinitoribus liberum operandi arbitrium derelinquat.

Sequitur: *Et misit ad agricolas in tempore servum, ut ab agricolis acciperet de fructu vineae.* Hieronymus. Servi missi Prophetae, fructus vineae obedientia est. De Prophetis alii caesi, alii vulnerati, alii occisi sunt; unde sequitur: *Qui apprehensum eum caeciderunt et dimiserunt vacuum.* BEDA (ubi supra). Servus qui primo missus est, ipse legifer Moyses intelligitur. Sed caesum eum dimiserunt vacuum: irritaverunt enim Moysen in castris. Sequitur: *Et iterum misit ad illos alium servum, et illum in capite vulneraverunt et contumeliis affecerunt.* Servus alter David regem et ceteros Psalmistas significat; sed hunc affectum contumeliis in capite vulneraverunt, quia Psalmistarum carmina parvipendentes, ipsum David abjecerunt, dicentes, 8 Reg. 12: "Quae nobis pars cum David?" Sequitur: *Et rursus alium misit, et illum occiderunt, et plures alios, quosdam cadentes, alios vero occidentes.* Tertium cum suis sociis servum, Prophetarum chorum intellige; sed quem Prophetarum non sunt persecuti? His sane tribus servorum gradibus, omnium sub lege doctorum figuram posse comprehendere Dominus alibi pronuntiat, dicens, Luc. 24: "Quoniam necesse est impleri omnia quae scripta sunt in lege et Prophetis et Psalmis de me." THEOPHYLACTUS (Marc. 12. non remote a principio). Vel aliter. Per primum servum intellige Prophetas qui circa tempus Eliae fuerunt: quoniam Michaeam verberavit Sedechias pseudopropheta: secundum vero servum, quem in capite vulneraverunt, idest affecerunt injuria, intellige Prophetas qui fuerunt circa tempus Osee et Isaiae: tertium vero

servum intellige Prophetas qui fuerunt circa tempus Danielis et Ezechielis.

Sequitur: *Adhuc ergo unum habens filium carissimum, et illum misit ad eos novissimum, dicens: Quia forte reverebuntur filium meum.* HIERONYMUS (non procul a princ. Comm.). Filius carissimus et novissimus, Unigenitus est. Quod autem dicit, *Reverebuntur filium meum*, per ironiam hoc dicitur. BEDA (cap. 42). Vel aliter. Quod ait, *Quia forte reverebuntur filium meum*, non de ignorantia venit; sed ambigere dicitur Deus, ut libera voluntas homini reservetur. THEOPHYLACTUS (non procul a princ.). Vel aliter. Non ignorans quod futurum erat, hoc dixit; sed ostendens quid erat decens et congruum eos operari. *Coloni autem dixerunt ad invicem: Hic est heres: venite, occidamus eum; et nostra erit hereditas.* BEDA (super *Hic est heres*). Manifestissime Dominus probat, Judaeorum principes non per ignorantiam, sed per invidiam crucifixisse Filium Dei. Intellexerunt enim hunc esse cui dictum est, Psal. 2: "Dabo tibi gentes hereditatem tuam." Hanc occisionem ejus mali coloni praeperere moliebantur, cum crucifigentes eum Judæi, fidem quæ per eum est, extinguere, et suam magis quæ ex lege est justitiam præferre, ac Gentibus imbuendis conabantur inserere.

Sequitur: *Et apprehendentes eum, occiderunt et ejecerunt extra vineam.* THEOPHYLACTUS (ubi supra). Scilicet extra Jerusalem: extra civitatem quippe crucifixus est Dominus. HIERONYMUS (par. a princ. Comm. in 12 cap.). *Vel ejecerunt eum extra vineam*, idest extra plebem, dicentes, Joan. 8, "Samaritanus es et dæmonium habes." Vel quia quantum in se erat, ex suis eum finibus excludentes, Gentibus suscipiendum dederunt.

Sequitur: *Quid ergo faciet dominus vineæ? Veniet, et perdet colonos, et dabit vineam aliis.* AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 70). Et quidem Matthæus, cap. 21, illos respondisse subjungit, atque dixisse, "Malos male perdet," quod Marcus hic non ab ipsis responsum esse commemorat; sed Dominum post interrogationem suam ipsum sibi quodammodo respondisse. Sed facile potest intelligi vel illorum vocem ita subjunctam ut non interponeretur, Illi responderunt, aut Illi dixerunt, sed tamen intelligeretur: aut ideo responsionem i-

stam Domino potius attributam, quia cum verum dixerunt, etiam de illis hoc ipse respondit, qui veritas est. THEOPHYLACTUS (Marc. 12, non remote a principio). Dominus ergo vineæ est Pater Filii interempti, et ipse Filius interemptus, qui perdet colonos, tradens ipsos Romanis; et populum dabit aliis colonis, id est Apostolis. Perlegas Actus Apostolorum, et invenies tria millia et quinque millia repente credentium et fructificantium Deo. HIERONYMUS (ubi supra). Vel datur vinea aliis, idest ab oriente, et occidente, et austro et ab aquilone venientibus, et recumbentibus cum Abraham, Isaac et Jacob in regno Dei. BEDA (super *Veniet et perdet colonos*). Hoc autem ita divinitus fuisse procuratum prophetico statim affirmavit exemplo, subjiciens: *Nec Scripturam hanc legistis: Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli?* quasi dicat: Quomodo implebitur hæc prophetia, nisi quia Christus a vobis reprobatus et occisus, traditus est Gentibus prædicandus, ut quasi lapis angularis duos populos condat in semetipsum, atque ex utroque populo unam sibi fidelium civitatem, unum templum ædificet? Eosdem enim synagogæ magistros, quos supra colonos dixerat, nunc ædificantes appellat: quia subditam sibi plebem ad ferendos vitæ fructus quasi vineam videbantur excolere; ipsi quoque hanc Deo inhabitatore dignam quasi domum construere atque ornare præcipiebantur. THEOPHYLACTUS (Marc. 12, sup. *Lapidem quem reprobaverunt*). Lapis ergo quem reprobaverunt doctores, hic factus, est in caput anguli, idest in caput Ecclesiæ: angulus namque Ecclesia est, quasi conjungens Judæos et Gentiles: hic angulus, scilicet Ecclesia, a Domino factus est, et est mirabilis in oculis nostris, scilicet fidelium: nam ab infidelibus miraculis detrahitur. Mirabilis quidem est Ecclesia quasi miraculis sistens, Domino cooperante Apostolis, et sermonem confirmante sequentibus signis: et hoc est quod dicitur: *A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris.* HIERONYMUS (aliq. a princ. Comm.). Vel aliter. Hic lapis reprobus, quem gestat angulus conjungens in cena agnum cum panē, finiens vetus, novum inchoans testamentum, præstat mira in

oculis nostris, ut topazion. BEDA (super *Quærebant eum tenere*). Principes autem sacerdotum ostendebant vera esse quæ Dominus dixerat; quod patet ex hoc quod subditur: *Et quærebant eum tenere*. Ipse enim est heres, cujus injustam necem dicebat esse vindicandam a Patre. Morali ter autem cuique fidelium cum mysterium baptismi committitur, quasi vinea quam excolat locatur. Sed missus servus contumeliis affectus vel cæsus ejicitur, cum sermo auditus vel contemnitur, vel, quod pejus est, etiam blasphematur. Missum insuper heredem, quantum in se est, occidit qui Filium Dei conculcavit. Perdito malo cultore, vinea datur alteri, cum dono gratiæ, quod superbus sprexit, humilis quisque ditabitur. Sed hoc quod principes sacerdotum manum mittere quærentes in Jesum, timore turbæ retinentur, quotidie geritur in Ecclesia, cum quilibet solo nomine frater eam quam non diligit ecclesiasticæ fidei et pacis unitatem, propter cohabitantium fratrum bonorum multitudinem, aut erubescit aut timet impugnare.

2. BEDA (cap. 42, sup. *Mittunt ad eum quosdam*). Quærentes Dominum comprehendere summi sacerdotes timuerunt turbam: atque ideo quod per se non potuerunt, terrenis potestatibus efficere tentabant, ut vel ipsi a morte ejus viderentur immunes; et ideo dicitur: *Et mittunt ad eum quosdam ex Phariseis et Herodianis, ut eum caperent in verbo*. THEOPHYLACTUS (ibid.). Diximus alibi de herodianis, quod hæresis quædam nova erat dicentium Christum esse Herodem, propter hoc quod defecerant successiones regni Judæorum. Alii vero dicunt herodianos milites fuisse Herodis, quos pharisæi pro testibus inducebant de his quæ dicebantur a Christo, ut eum caperent et adducerent. Vide autem eorum malitiam, qualiter cum adulatione Christum decipere volebant; nam sequitur: *Qui venientes dicunt ei: Magister, scimus*. HIERONYMUS (super *Ut caperent eum*). Mellitis enim verbis eum interrogabant, et circumdabant eum, sicut apes mel portantes in ore, aculeum in tergo. BEDA (super *Magister, scimus*). Blanda autem et fraudulenta interrogatio illuc provocat respondentem ut magis Deum quam Cæsarem timeat, et dicat non debere tributa solvi, ut sta-

tim audientes herodiani, seditionis contra Romanos auctorem habeant; et ideo subdunt: *Et non curas quemquam; nec enim vides in faciem hominum*. THEOPHYLACTUS (super *Et non respicis*). Ita ut Cæsarem non honores, scilicet contra veritatem. Ideo subdunt: *Sed in veritate viam Dei doces: Licet tributum dari Cæsari, an non dabimus?* Totum enim artificium eorum erat undique præcipitium habens: ut si diceret quod licet census Cæsari dari, provocet contra eum plebem, quasi in servitutem reducentem ipsum populum; si vero diceret quod non licet dari, sic accusarent eum tamquam excitaret populum contra Cæsarem. Sed sapientiæ fons fugit dolos eorum: unde sequitur: *Qui sciens versutiam eorum, ait illis: Quid me tentatis? Afferte mihi denarium, ut videam. At illi obtulerunt ei*. BEDA (cap. 42 in Marc. super *Afferte mihi denarium*). Denarius est genus nummi quod pro decem nummis imputabatur, et habebat imaginem Cæsaris; unde sequitur: *Et ait illis: Cujus est imago hæc et inscriptio? Dicunt ei, Cæsaris*. Qui putant interrogationem Salvatoris ignorantiam esse, non dispensationem, ex hoc discant quod potuit scire cujus imago esset; sed interrogat ut ad sermonem eorum competenter respondeat; unde sequitur: *Respondens autem Jesus dixit illis: Reddite igitur quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo*. THEOPHYLACTUS (super *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari*). Quasi dicat: Date quod imaginem habet imaginato, idest denarium Cæsari: potestis enim et census Cæsari dare, et Deo propria offerre. BEDA (ibid.). Id est decimas et primitias et oblationes et victimas, quomodo et ipse reddidit quæ Dei sunt, Patris faciens voluntatem. HIERONYMUS (super *Magister, scimus*). Vel aliter. Nummum habentem Cæsaris imaginem reddite coactum Cæsari, vosipsos libenter Deo reddite. "Signatum est enim super nos lumen vultus tui, Domine, „ Psal. 4, non Cæsaris. THEOPHYLACTUS (ubi supra). Quasi Cæsar etiam est unuscujusque nostrorum corporum inevitabilis necessitas. Jubet ergo Dominus dari corpori cibaria propria et vestitum, et quæ sunt Dei Deo. Sequitur: *Et mirabantur super eo*. Qui credere debuerant, ad tantam sapientiam sunt mirati, quod calliditas eorum non invenisset locum.

8. GLOSSA. Postquam Dominus sapienter Phariseorum callidam tentationem evitavit, ostenditur quomodo etiam Sadducæos tentantes confundit; unde dicitur: *Et venerunt ad eum Sadducæi, qui dicunt resurrectionem non esse.* THEOPHYLACTUS (Marc. 12, super *Et veniunt Sadducæi ad illum*). Hæresis quædam Judæorum erat, qui dicebantur Sadducæi, et hi resurrectionem negabant, et dicebant quod non sit Angelus neque spiritus. Hi ergo accedentes ad Jesum, dolose narrationem quamdam inquisierunt, per quam ostenderent resurrectionem non esse nec factam, nec fiendam. Et ideo subditur: *Et interrogabant eum, dicentes, Magister.* In qua quidem narratione septem ponunt qui mulierem acceperant, ut magis retrahant a resurrectione. BEDA (super illud, *Moses scripsit nobis*). Recte enim istiusmodi fingunt fabulam, quæ deliramenti arguat eos qui resurrectionem asserunt corporum. Potest autem fieri ut vere in gente eorum aliquando hoc acciderit. HIERONYMUS (super *Septem nam habuerunt uxorem*). Mystice autem mulier sterilis non relinquens semen ex septem fratribus, novissime moriens, quid aliud significat quam Judaicam synagogam relictam a Spiritu septiformi, qui septem Patriarchas implevit, qui non reliquerunt ei semen Abrahæ, quod est Jesus Christus? licet enim puer natus est illis, nobis tamen Gentibus datus est; quæ mulier mortua erat Christo, nec cuiquam Patriarchæ de septem in resurrectione conjungetur. Septenario namque numero universitas perfectorum significatur, ut versa vice per Isaiam, cap. 4, dicitur: "Apprehendent septem mulieres virum unum: id est, septem Ecclesiæ, quas Dominus amat, arguit et castigat, eum una fide adorant; unde sequitur: *Et respondens Jesus ait illis: Nonne ideo erratis, non scientes Scripturas neque virtutem Dei?* THEOPHYLACTUS (Marc. 12, parum ante finem Comment.). Quasi dicat: Vos non intelligitis qualem resurrectionem Scriptura annuntiet. Creditis enim quod restauratio corporum talium sit futura qualia nunc sunt: non autem sic erit. Sic igitur ignoratis Scripturam, sed etiam virtutem ignoratis divinam. Vos enim consideratis quasi difficile, dicentes: Qualiter poterunt membra dissoluta conjungi, et anima-

bus adunari? Hoc enim respectu divinæ potentiæ quasi nihil est. Sequitur: *Cum enim a mortuis resurrexerint, neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei in cælis;* quasi dicat: Divina quædam erit vitæ restauratio et angelica, cum ulterius non corrumpemur, sed eodem modo manebimus; et propter hoc nuptiæ auferentur. Nam nuptiæ quidem nunc sunt propter corruptionem, ut per successionem generis persistamus et non deficiamus: tunc vero sicut Angeli erimus, qui sunt sine successione nuptiali, et nunquam desinunt. BEDA (super *Neque nubent, neque nubentur*). Considerandum est hic quod latina consuetudo hic græco idiomati non respondet. Nubere enim proprie dicuntur mulieres, et viri uxores ducere; sed nos simpliciter dictum intelligamus, ut nubere de viris, et nubi de uxoribus scriptum sit. HIERONYMUS (super *Nonne ideo erratis?*). Sic igitur errant non intelligentes Scripturas, quia in resurrectione homines erunt sicut Angeli Dei; id est, nemo ibi moritur, nemo ibi nascitur; nec infans est ibi, nec senex. THEOPHYLACTUS (Marc. 12, a med. Comm.). Et aliter etiam decipiuntur non intelligentes Scripturas. Si enim has intellexissent, intelligerent quomodo per Scripturas resurrectio mortuorum possit probari; unde subdit: *De mortuis quod resurgant non legistis in libro Moysi, super rubum quomodo dixit illi Deus, inquiens: Ego sum Deus Abraham et Deus Isaac et Deus Jacob?* HIERONYMUS (super *De mortuis autem quod resurgant*). Dico autem, *Super rubum*, in quo est similitudo vestra, in quo ignis ardebat; sed non ejus spinas consumeat; sic vos inflammata eloquium meum, nec spinas vestras sub maledicto germinatas absumit. THEOPHYLACTUS (Marc. 12, a med. illius). Dico autem: *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac et Deus Jacob;* quasi dicat, Deus viventium; unde subdit: *Non est Deus mortuorum, sed vivorum.* Non enim dixit, *Ego fui*, sed *Ego sum*, tamquam illi præsentem existant. Sed forte aliquis dicet, quod hoc dixit solum Deus de anima Abrahæ, non de corpore. Ad quod dicimus, quod Abraham utrumque importat, scilicet corpus et animam; ita ut et corporis ipse sit Deus, et corpus vivat apud Deum, id est in Dei ordinatione. BEDA (super *Ego sum Deus Abra-*

nam). Vel quia cum probavit animas permanere post mortem (neque enim poterat fieri ut eorum esset Deus qui nequaquam subsisterent), consequenter introduceretur et corporum resurrectio, quæ cum animabus bona malaque gesserunt. HIERONYMUS (super *De mortuis autem non legistis*). Cum autem dicit, *Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob*: ter Deum nominando Trinitatem intimavit. Cum autem dicit, *Non est Deus mortuorum*, unum Deum iterans, unam substantiam significavit. Vivunt autem qui vindicant portionem quam elegerant: mortui autem sunt qui quod vindicaverant, perdidierunt.

Vos ergo multum erratis. GLOSSA. Quia videlicet et Scripturis contradicebant, et virtuti Dei derogabant.

4. GLOSSA. Postquam Dominus confutavit Phariseos et Sadducæos tentantes, hic ostenditur quomodo satisfecit scribæ quærenti; unde dicitur: *Et accessit unus de scribis, qui audierat illos conqui- rentes, et videns quod bene illis responderit, interrogavit eum quod esset primum omnium mandatorum*. HIERONYMUS (super *Quod est primum mandatum in lege*). Quæ est hæc questio problematis quod est commune omnibus peritis in lege, nisi quod diversa in Exodo et Levitico et Deuteronomio ordinantur mandata? Unde non unum, sed duo intulit mandata, quibus quasi duobus uberibus super pectus sponsæ elevatis nostra altitur infantia; et ideo subditur: *Primum omnium mandatum est: Audi, Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est*. Primum omnium maximum mandatum dicit; hoc est quod ante omnia debemus in corde singuli quasi unicum pietatis fundamentum locare, idest cognitio atque confessio divinæ unitatis cum executione bonæ operationis, quæ in dilectione Dei et proximi perficitur; unde subdit: *Et diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, et ex tota virtute tua: hoc est primum mandatum*. THEOPHYLACTUS (Marc. 12, a med. Comm.). Attende qualiter omnes animæ vires enumeravit. Est enim virtus animæ animalis, quam expedit in dicendo, *Ex tota anima tua*, ad quam pertinet ira et desiderium; quæ omnia tribui vult divino amor. Est et alia vis quæ dicitur naturalis, ad quam pertinet nutritiva et augmen-

tativa; et ista est etiam danda Domino tota, propter quod dicit, *Ex toto corde*. Est et alia vis rationalis, quam mentem vocat; et ista etiam est danda Deo tota. GLOSSA. Quod autem subdit, *Et ex tota fortitudine*, ad vires corporales referri potest.

Sequitur: *Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum sicut teipsum*. THEOPHYLACTUS (a med. Comm.). Propter hoc dicit esse simile, quia hæc duo mandata alternatim sunt sibi consona, et reciproce convertuntur: nam qui diligit Deum, diligit et facturam suam. Principale autem factorum ejus est homo: unde qui diligit Deum, diligere debet omnes homines; qui vero diligit proximum, qui multoties dat causam scandali, multo magis eum debet diligere qui semper præstat beneficia: et ideo propter coherentiam horum mandatorum subdit: *Majus horum aliud mandatum non est*.

Sequitur: *Et ait illi scriba: Bene, Magister, in veritate dixisti*. BEDA (super illud, *Bene, Magister, in veritate*). Ostendit ex hoc quod dicit, *Majus est omnibus holocaustibus et sacrificiis*, gravem sæpe inter scribas et phariseos quæstionem esse versatam, quod esset mandatum primum sive maximum divinæ legis; quibusdam videlicet hostias et sacrificia laudantibus; aliis vero fidei et dilectionis opera præferentibus eo quod plurimi patrum ante legem ex fide tantum, quæ per dilectionem operatur, placerent Deo. In hac sententia scriba iste se fuisse declarat.

Sequitur: *Iesus autem videns quod sapienter respondisset, dixit illi: Non longe es a regno Dei*. THEOPHYLACTUS (Marc. 12, a med. Comment.). In quo non eum esse perfectum testatur: non enim dixit, *Intra regnum celorum es*; sed *Non longe es a regno Dei*. BEDA (super *Non longe es a regno Dei*). Ideo autem non fit longe a regno Dei, quia sententiæ illius quæ novi testamenti et evangelicæ perfectionis est propria, fautor extitisse probatus est. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 73). Nec moveat quod Matthæus dicit tentantem fuisse, a quo Dominus interrogatus est: fieri enim potest ut quamvis tentans accesserit, Domini tamen responsione correctus sit: aut certe ipsam tentationem non accipiamus malam, tamquam deci-

pore volentis inimicum, sed cautam potius, tamquam experiri amplius volentis ignotum. HIERONYMUS (super *Et ait illi scriba*). Vel non est longe qui venit callido: longior namque est ignorantia a regno Dei quam scientia; unde supra Sadduceis, *Erratis*, inquit, *nescientes Scripturam neque virtutem Dei*. Sequitur: *Et nemo audebat jam eum interrogare*. Quia enim in sermonibus confutati sunt, ultra non interrogant, sed apertissime comprehensum Romanæ tradunt potestati. Ex quo intelligimus, venena invidia posse quidem superari, sed difficile conquiescere.

5. THEOPHYLACTUS (Marc. 12, inter med. et finem Comment.). Quia Christus ad passionem venturus erat, opinionem falsam corrigit Judeorum, qui Christum filium David esse dicebant, non Dominum ejus; unde dicitur: *Et respondens Jesus, dixit docens in templo*. HIERONYMUS (ubi supra). Id est, palam eis de se loquitur, ut inexcusabiles sint; sequitur enim: *Quomodo dicunt scribæ Christum filium David esse?* THEOPHYLACTUS (inter med. et finem Comm.). Ostendit vero Christus se esse Dominum per verba David; nam sequitur: *Ipsæ autem dicebat in Spiritu sancto: Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis*; quasi dicat: Non potestis mihi dicere quod David absque gratia Spiritus sancti hoc dixerit; sed in Spiritu sancto vocavit eum Dominum. Et quod sit Dominus, ostendit per hoc quod subdit: *Donc posuam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*. Ipsi enim erant inimici ejus, quos Deus Pater posuit scabellum Christi. Quod autem a Patre subiciuntur ei inimici, non infirmitatem Filii, sed unitatem nature, quæ in altero alter operatur, significat. Nam et Filius subicit inimicos Patri, quia Patrem clarificat super terram. GLOSSA. Sic ergo Dominus ex prædictis concludit dubitabilem questionem: nam ex verbis David præmissis habetur quod Christus sit Dominus David; ex dicto autem scribarum habetur quod sit filius ejus; et hoc est quod subditur: *Ipsæ ergo David dicit eum Dominum; et unde est Filius ejus?* BEDA (super *Quomodo dicunt scribæ?*). Interrogatio Jesu nobis profuit usque hodie contra Judeos; et hi enim qui confitentur Christum esse venturum, hominem simplicem et sanctum virum

asserunt de genere David. Interrogemus ergo eos docti a Domino, si simplex homo est et tantum filius David, quomodo vocet eum David Dominum suum in Spiritu sancto. Non autem reprehenduntur quod David filium dicunt, sed quod Dei Filium eum esse non credunt.

Sequitur: *Et multa turba libenter eum audiebat*. GLOSSA. Quia scilicet videbant eum sapienter respondentem et interrogantem.

6. HIERONYMUS (Marc. 12, super *Ait illi scriba*). Confutatis scribis et pharisæis, ut ignis eorum arida exempla incendit; unde dicitur: *Et dicebat eis in doctrina sua: Caveat a scribis, qui volunt in stolis ambulare*. BEDA (super *Caveat a scribis*). Ambulare in stolis, cultioribus vestimentis indutos ad publicum procedere significat: in quo inter cetera dives ille qui epulabatur quotidie splendide, peccasse describitur. THEOPHYLACTUS (aliq. ante finem Comment.). In stolis autem venerabilibus ambulabant, ex hoc volentes præhonorari, et similiter alia appetebant quæ cedunt ad gloriam; nam sequitur: *Et salutari in foro et in primis cathedris sedere in synagoga, et primos discubitus in cenis*, scilicet volunt. BEDA (ubi supra). Notandum autem, quod non salutari in foro, non primos sedere vel discumbere vetat eos quibus hoc officii ordine competit; sed eos qui hæc sive habita sive non habita indebite amant, a fidelibus quasi improbos docet esse cavendos, animum videlicet, non gradum redarguens; licet culpa non careat, si iidem in foro litibus interessent qui in cathedra Moysi synagogæ magistri cupiunt appellari. Duplici sane ratione a vanæ gloriæ cupidis attendere jubemur: ne scilicet eorum vel simulatione seducamur, æstimantes bona esse quæ faciunt; vel æmulatione inflammemur, frustra gaudentes in bonis quæ simulant, laudari. THEOPHYLACTUS (aliq. ante fin.). Specialiter etiam Apostolos docet ut nullam cum scribis habeant conversationem, sed ipsum Christum imitentur; ordinansque ipsos magistros in his quæ sunt circa vitam agenda, alios eis supponit. BEDA (supra *Qui devorant*). Non solum autem laudes ab hominibus, verum etiam pecunias quærent; unde sequitur: *Qui devorant domos viduarum sub obtentu proluxæ orationis*. Sunt enim

qui se justos simulantes, a peccatorum suorum conscientia turbati, quasi patroni pro eis in iudicio futuri, pecunias accipere non dubitant; et cum porrecta inanus pauperi preces juvare soleat, illi ob hoc maxime in precibus pernoctant, ut pauperi nummum tollant. THEOPHYLACTUS (Marc. 12, aliq. ante finem). Accedebant autem scribæ ad has mulieres, quæ sine protectione viri manebant, quasi earum fierent protectores; et simulatione orationis, et habitu reverentiæ, et hypocrisis viduas decipiebant, et sic etiam devorabant divitum domos. Sequitur: *Hi accipient prolixius iudicium, scilicet quam ceteri Judæorum peccantium.*

7. BEDA (super *Et sedens contra gazophylacium*). Dominus qui appetitus primatus et vanæ gloriæ cavendos esse monuerat, etiam dona ferentes in domum Domini certo examine discernit: unde dicitur: *Et sedens Jesus contra gazophylacetum aspiciebat quomodo turba jactaret æs in gazophylacium.* Sermonem græco philaxe servare dicitur, et gaza persica lingua divitiæ vocantur: unde gazophylacium locus appellari solet, quo divitiæ servantur: quo nomine et arca in qua donaria populi congregabantur ad usus templi necessarios, et porticus, in quibus servabantur, appellabantur. Habes exemplum de porticibus in Evangelio: "Hæc (inquit Joan. 8) verba locutus est in gazophylacio, docens in templo." Habes et de arca in libro Regum 4, cap. 12: "Et attulit Joiaza Pontifex gazophylacium unum." THEOPHYLACTUS (paulo ante finem Comment.). Erat autem laudabilis consuetudo apud Judæos, ut scilicet habentes et volentes aliquid in gazophylacio ponerent, quod esset pro sacerdotibus et pauperibus et viduis, ut exinde nutrierentur; unde subditur: *Et multi divites jactabant multa.* Multis autem hoc facientibus, accessit et vidua, ostendens affectum in oblatione pecuniæ secundum propriam virtutem; unde subditur: *Cum venisset autem una vidua pauper, misit duo minuta, quod est quadrans.* BEDA (non remote a fine). Quadrantem vocant calculatores quartam partem ejuslibet rei, videlicet aut loci, aut temporis, aut pecuniæ. Forsitan ergo hoc loco quartam partem sicut, idest quinque obolos significat. Sequitur: *Et convocans disci-*

pulos suos, ait illis: Amen dico vobis, quoniam vidua hæc pauper plus omnibus misit qui miserunt in gazophylacium. Deus enim non substantiam offerentium, sed conscientiam pensat; nec perpendit quantum in ejus sacrificio, sed ex quanto proferatur; unde subdit: *Omnes enim ex eo quod abundabat illis, miserunt; hæc vero de penuria sua omnia quæ habuit misit, totum victum suum.* HIERONYMUS. Mystice autem divites sunt qui proferunt de thesauro cordis sui nova et vetera; quæ sunt incerta et occulta sapientiæ divinæ utriusque testamenti: paupercula autem quæ est nisi ego, et mei similes, qui mitto quod possum, et desidero quod non possum vobis explanare? Nam non quantum vos audistis, sed ex quanto considerat Deus. Unusquisque autem quadrantem potest offerre, quæ est voluntas prompta; quæ dicitur quadrans, quia cum tribus consistit, scilicet cogitatu, verbo et facto. Quod dicitur, *Totum victum suum misit,* hoc significat quia tota voluntas corporis in victu consistit; unde dicitur Eccl. 6: "Totus labor hominis in ore suo est." THEOPHYLACTUS (circa finem Comm.). Vel aliter. Vidua ista anima hominis est, relinquens satanam, cui fuerat adjuncta; quæ mittit in templi ærario duo minuta, carnem scilicet et mentem: carnem quidem per abstinentiam, mentem vero per humilitatem: ut sic audire valeat quod totum victum suum posuit, et sacrum fecit, nihil de suo mundo relinquens. BEDA (prope finem). Allegorice autem divites, qui in gazophylacium munera mittebant, Judæos de justitia legis elatos designant. Vidua pauper Ecclesiæ simplicitatem designat: pauper quidem, quia spiritum superbiæ vel concupiscentias temporalium abiecit; vidua vero, quia Jesus vir ejus pro ea mortem pertulit. Hæc in gazophylacium duo minuta mittit: quia dilectionem Dei et proximi, seu fidei et orationis munera defert, quæ considerantur proprie fragilitatis minuta, sed merito piæ intentionis accepta cunctis superbientibus Judæorum operibus præstant. Ex abundantia sibi Judæus mittit in munera Dei qui de justitia sua præsumit. Omnem victum suum in Dei munera mittit Ecclesia, quia omne quod vivit, non sui meriti, sed divini muneris esse intelligit.

CAPUT XIII.

1. Et cum egrederetur de templo, ait illi unus ex discipulis suis: Magister, aspice quales lapides, et quales structurae. Et respondens Jesus ait illi: Vides has magnas ædificationes? Non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruat.

2. Et cum sederet in monte olivarum contra templum, interrogabant eam separatim Petrus, et Jacobus, et Joannes, et Andreas: Dic nobis quando ista fient, et quod signum erit quando hæc omnia incipient consummari? Et respondens Jesus cepit dicere illis: Videte ne quis vos seducat. Multi enim venient in nomine meo, dicentes, Quia ego sum; et multos seducent. Cum audieritis autem bella et opiniones bellorum, ne timeritis. Oportet enim hæc fieri, sed nondum finis. Exurget enim gens contra gentem, et regnum super regnum, et erunt terræmotus per loca, et fames. Initium dolorum hæc.

3. Videte autem vosmetipsos: tradent enim vos in conciliis, et in synagogis vapulabitis, et ante præsidēs et reges stabitis propter me, in testimonium illis. Et in omnes gentes primum oportet prædicari Evangelium. Et cum duxerint vos tradentes, nolite præcogitare quid loquamini; sed quod datum fuerit vobis in illa hora, id loquamini. Non enim vos estis loquentes; sed Spiritus sanctus. Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium; et consurgent filii in parentes, et morte afficient eos. Et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Qui autem sustinuerit in finem, hic salvus erit.

4. Cum autem videritis abominationem desolationis stantem ubi non debet (qui legit intelligat), tunc qui in Judæa sunt fugiant in montes; et qui super tectum, non descendant in domum, nec introeat ut tollat quid de domo sua; et qui in agro erit, non revertatur retro tollere vestimentum suum. Væ autem prægnantibus et nutrientibus in illis diebus. Orate ergo ut hieme non fiant. Erunt enim dies illi tribulationis tales, quales non fuerunt ab initio creaturæ quam condidit Deus, usque nunc, neque fient. Et nisi brevisset Dominus dies, non fuisset salva omnis caro. Sed propter electos quos elegit, breviius dies.

5. Et tunc si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, ecce illic; ne credideritis: exurgent enim pseudochristi et pseudoprophete, et dabunt signa et prodigia ad seducendos, si fieri potest, etiam electos. Vos ergo videte; ecce prædixi vobis omnia. Sed in illis diebus post tribulationem illam, sol contenebrabitur, et luna non dabit splendorem suum, et stellæ cæli erunt decidentēs, et virtutes quæ in cælis sunt, movebuntur. Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa et gloria. Et tunc mittet Angelos suos, et congregabit electos suos a quatuor ventis a summo terræ usque ad summum cæli.

6. Añu autem discite parabolam. Cum jam ramus ejus tener fuerit, et nata fuerint folia, co-

gnoscitis quia in proximo sit æstas. Sic et vos cum videritis hæc fieri, scitote quod in proximo sit in ostiis. Amen dico vobis, quoniam non transibit generatio hæc donec omnia ista fiant. Cælum et terra transibunt; verba autem mea non transibunt.

7. De die autem illo vel hora nemo scit, neque Angeli in calo, neque Filius nisi Pater. Videte, vigilate, et orate: nescitis enim quando tempus sit. Sicut homo qui peregre profectus reliquit domum suam, et dedit servis suis potestatem cuiusque operis, et janitori præcepit ut vigilet. Vigilate ergo (nescitis enim quando dominus domus veniat; sero, an media nocte, an galli cantu, an mane); ne cum venerit repente, inveniat vos dormientes. Cum autem vobis dico, omnibus dico. Vigilate.

1. BEDA (capite 43 in Marc.). Quia fundata Ecclesia Christi, Judæa dignas suæ perfidiæ pœnas erat luitura, apte Dominus post laudatam in paupere vidua devotionem Ecclesiæ, egredietur de templo, ruinamque ejus futuram, atque ædificia nunc admiranda non multo post contemnenda esse prædixit; unde dicitur: *Et cum egrederetur de templo, ait illi unus ex discipulis suis: Magister, aspice quales lapides, et quales structurae.* THEOPHYLACTUS (in princ. Comment. in 13 cap.). Quia enim multa circa destructionem Jerusalem Dominus locutus fuerat, discipuli ejus mirabantur quod tam magna et pulchra ædificia destrui debeant; et propter hoc ostendunt ei templi decorem; qui non solum ait hæc destruenda fore, sed et quod in eis lapis super lapidem non relinqueretur; unde sequitur: *Et respondens Jesus ait illi: Vides has magnas ædificationes? Non relinquetur lapis super lapidem qui non destruat.* Sed dicerent aliqui, quod multæ reliquiæ remanserunt, ut Christum mendacem nitantur ostendere. Sed nequaquam est hoc; etsi enim aliquæ reliquiæ remansissent, tamen usque ad universalem consumptionem non relinquetur lapis super lapidem. Præterea narratur, quod Elius Hadrianus civitatem et templum a fundamento evertit; ita quod verbum Domini quod hic dicitur, sit impletum. BEDA (ubi supra). Divinitus autem procuratum est ut, patefacta per orbem fidei evangelicæ gratia, templum ipsum cum cæremoniis tolleretur; ne quis forte parvulus in fide, si videret illa permanere quæ a Deo sunt instituta, paulatim a sinceritate fidei quæ est in Christo Jesu,

ad carnalem laberetur Judaismum. HIERONYMUS (Marc. 13, in princ. Comm.). In hoc etiam enumerat Dominus discipulis cladem novissimi temporis, idest destructionem templi cum plebe et littera sua; de qua lapis super lapidem non relinquetur, idest testimonia Prophetarum super eos, in quos Judæi retorquebant ea, ut in Esdras, et Zorobabel, et Machabæos. BEDA (ubi supra). Recedente etiam Domino de templo, omnia legis ædificia et compositio mandatorum ita destructa est ut nihil a Judæis impleri possit; et capite sublato, universa inter se membra compugnant.

2. BEDA (non remote a princ. cap. 13). Quia laudantibus quibusdam ædificationes templi Dominus palam responderat hæc esse omnia destruenda, discipuli secreto tempus et signa prædictæ destructionis interrogant; unde dicitur: *Et cum sederet in monte olivarum contra templum, interrogabant eum.* Sedet Dominus in monte olivarum contra templum, cum de ruina et excidio templi disputat, ut etiam ipso corporis situ verbis quæ loquitur congruat, mystice designans, quod quietus manens in sanctis, superborum detestatur amantiam. Mons enim Oliveti fructiferam designat sanctæ Ecclesiæ celsitudinem. AUGUSTINUS (epist. 80 ad Hesychium, parum ante medium). Interrogantibus autem discipulis ea respondit Dominus quæ jam ex illo tempore fuerant secutura, sive de excidio Jerusalem, unde orta est ipsius interrogationis occasio; sive de adventu suo per Ecclesiam, in qua usque ad finem venire non cessat: in suis enim veniens agnoscitur, dum ejus quotidie membra nascuntur: sive de ipso fine, in quo apparebit vivos judicaturus et mortuos. THEOPHYLACTUS (cap. 13 in Marc. prope princ.). Sed antequam eis ad interrogata respondeat, mentem eorum confirmat, ut non seducantur; unde sequitur: *Et respondens Jesus cepit dicere illis: Videte ne quis vos seducat.* Hoc autem dicit, quia incipientibus circa Judæam passionibus, insurrexerunt quidam qui se doctores esse dicebant; unde sequitur: *Multi enim venient in nomine meo, dicentes, Quia ego sum.* BEDA (super *Videte ne quis vos seducat*). Multi enim imminente Jerosolymorum excidio extitere qui se esse Christos dixerunt, tempusque libertatis

jam appropinquare: multi etiam in Ecclesia ipsis etiam temporibus Apostolorum hæresiarchæ prodire: multi etiam in nomine Christi venere antichristi, quorum primus est Simon Magus, cui, sicut in Actibus Apostolorum legimus cap. 8, auscultabant qui in Samaria erant, dicentes: "Hæc est virtus Dei quæ vocatur magna;," unde et hic subditur: *Et multos seducent.* A tempore autem dominicæ passionis in populo Judæorum, qui latronem seditiosum elegerunt, et Christum salvatorem abjecerunt, neq. hostium, nec seditiones civium cessaverunt; unde sequitur: *Cum audieritis autem bella et opiniones bellorum, ne timueritis.* Sed his adventantibus, Apostoli ne terreantur, ne Jerusalem Judæamque deserant admonentur: quia videlicet non statim finis; quin potius in quadragesimum differendum sit annum; et hoc est quod subditur: *Oportet enim hæc fieri; sed nondum finis,* idest desolatio provinciæ, ultimumque urbis ac templi excidium.

Sequitur: *Exurget autem gens contra gentem, et regnum super regnum.* THEOPHYLACTUS (super *Multi venient in nomine meo*). Idest, Romani contra Judæos; quod Josephus narrat ante destructionem Jerusalem factum. Cum enim gens Judæorum tributum non redderet, Romani venerunt turbati. Sed quia tunc temporis Romani misericordes erant, cepissent quidem eorum spolia, non fuisset tamen destructio Jerusalem. Sed quod Deus contra Judæos præliaretur, ostenditur per id quod subditur: *Et erunt terræmotus per loca et fames.* BEDA (super *Exurget gens contra gentem*). Constat autem hoc tempore Judaicæ seditionis ad litteram contigisse. Potest vero regnum super regnum, et pestilentia eorum, quorum sermo serpit ut cancer, et fames audiendi verbum Dei, et commotio universæ terræ, et a vera fide separatio in hæreticis magis intelligi, qui contra se invicem dimicantes, Ecclesiæ victoriam faciunt.

3. BEDA (super *Videte vosmetipsos*). Quo merito Jerosolymis ac provinciæ Judæorum universæ irroganda tot fuerunt adversa, Dominus manifestat cum dicit: *Videte autem vosmetipsos: tradent enim vos in conciliis, et in synagogis vapulabitis.* Ea quippe Judaicæ genti maxima causa erat excidii, quod post occisio-

nem Salvatoris, nominis quoque ac fidei ejus præcones impia crudelitate vexabant. THEOPHYLACTUS (super *Cavele vobis*). Convenienter autem præposuit narrationem de his quæ circa Apostolos erant, ut in propriis tribulationibus aliqualem consolationem haberent ex communibus tribulationibus et passionibus; sequitur enim: *Et ante Reges et præsidēs stabitis propter me, in testimonium illis*. Reges autem et præsidēs dicit, sicut Agrippam, Neronem et Herodem. Quod autem dicit, *Ante Reges et præsidēs stabilis pro me*, non modicam eis consolationem dedit, quia scilicet propter eum erant passuri. Quod autem dicit, *In testimonium illis*, sic intelligitur, idest in præjudicium eorum, ut scilicet essent inexcusabiles; quod scilicet Apostolis laborantibus, illi non potuerunt veritati conjungi. Deinde ne crederent quod propter tribulationes et pericula prædicationis impediretur, subditur: *Et in omnes gentes primum oportet prædicari Evangelium*. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 77). Matthæus addit, cap. 24: "Et tunc veniet consummatio." Sed hoc quod Marcus ait, *Primum*, signat utique antequam veniat consummatio. BEDA (super illud, *In omnes gentes primum oportet prædicari*). Hoc ita fuisse completum, ecclesiasticæ testantur historiæ, in quibus refertur quod Apostoli omnes multo ante excidium Judææ provincię ad prædicandum Evangelium toto orbe fuerunt dispersi, excepto Jacobo Zebedæi et Jacobo fratre Domini, qui in Judæa pro verbo Domini prius sanguinem fuderant. Quoniam ergo noverat Dominus corda discipulorum de excidio ac perditione suę gentis esse contristanda, hoc eos solatio allevat, ut nosset sibi, etiam Judæis abjectis, sociis non deesse gaudii regniq̃ue cælestis, immo multo plures quam de Judæa perirent, ex omnibus toto orbe hominibus esse colligendos. GLOSSA. Poterat etiam alia sollicitudo in discipulorum cordibus oriri; quia enim audierant quod ante reges et præsidēs essent ducendi, ne dubitarent quod ex defectu proprię scientiæ ac faciendę ad respondendum sufficientes essent, Dominus eos consolatur cum subdit: *Et cum duxerint vos, tradentes, nolite præcogitare quid loquamini; sed quod datum fuerit vobis in illa hora, id loquamini*. BEDA (super *Cum*

duxerint vos, tradentes). Cum enim propter Christum ducimur ad iudices, voluntatem tantum nostram pro Christo debemus offerre. Ceterum ipse Christus qui in nobis habitat loquitur; et Spiritus sancti in respondendo gratia dabitur: unde sequitur: *Non enim vos estis loquentes, sed Spiritus sanctus*. THEOPHYLACTUS (super *Traditurus est frater fratrem in mortem*). Prædicat etiam eis quod erat gravius, quod scilicet a propinquis persecutionem patientur; unde sequitur: *Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium; et consurgent filii in parentes, et morte afficient eos*. BEDA (ibid.). Hoc in persecutionibus fieri crebro vidimus; nec ullus est inter eos fidus affectus quorum diversa fides est. THEOPHYLACTUS (ubi supra). Hoc autem dicit, ut audito hoc, præparent se ut persecutiones et mala patientius sustinerent. Deinde consolationem inducit dicens: *Et eritis odio omnibus propter nomen meum*. Quod enim habeamur odio propter Christum, causa est sufficiens patienter persecutiones sustinendi: non enim martyrem facit pœna, sed causa. Sed in hoc etiam quod sequitur, *Qui autem sustinuerit in finem, hic salvus erit*, non modica consolatio esse videtur inter persecutiones.

4. GLOSSA. Præmissis his quæ ante excidium civitatis erant futura, nunc Dominus prædicat ea quæ circa ipsam civitatis destructionem contigerunt, dicens: *Cum autem videritis abominationem desolationis stantem ubi non debet, qui legit intelligat*. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 77). Matthæus, cap. 24, dicit: "Statem in loco sancto: in hac autem mutatione verbi Marcus exposuit eandem sententiam: ideo quippe dixit, *Ubi non debet*, quia in loco sancto non debet. BEDA (super *Cum videritis abominationem*). Quando autem ad intelligentiam provocamur, mysticum monstratur esse quod dictum est. Potest autem simpliciter aut de Antichristo accipi, aut de imagine Cæsaris, quam Pilatus posuit in templo, aut de Hadriani equestri statua, quæ in ipso sancto sanctorum loco multo tempore stetit. Abominatio quoque secundum veterem Scripturam idolum nuncupatur: et ideo addidit, *Desolationis*, quod in desolato templo, atque deserto idolum positum sit. THEOPHYLACTUS. Vel abominationem

desolationis dicit ingressum hostium in civitatem per violentiam. AUGUSTINUS ad Hesychium (epist. 2, quæ est 80). Lucas vero, ut ostenderet tunc factam fuisse abominationem desolationis, quando expugnata est Jerusalem, hoc eodem loco Domini verba commemorat: "Cum videritis circumdari ab exercitu Jerusalem, tunc scitote quia appropinquavit desolatio ejus: " Luc. 21.

Sequitur: *Tunc qui in Judæa sunt fugiant in montes.* BEDA (super *Tunc qui in Judæa sunt*). Hæc juxta litteram facta esse constat, cum appropinquante Romano bello, et exterminio Judaicæ gentis, oraculo admoniti omnes qui erant in provincia christiani, longius diacesserunt, ut ecclesiastica narrat historia, et trans Jordanem secedentes, manebant ad tempus in civitate Pella, sub tutela Agrippæ regis Judæorum, cujus in Actibus Apostolorum mentio est, qui cum ea quæ sibi obtemperare volebat parte Judæorum, semper imperio Romanorum subditus agebat. THEOPHYLACTUS (ibid.). Bene autem dixit, *Qui in Judæa sunt*; quia Apostoli in Judæa adhuc non erant, sed ante prælium fugati sunt a Jerusalem. GLOSSA. Vel magis ipsi exierunt, Spiritu ducti divino. Sequitur: *Et qui super tectum, non descendat in domum, nec introeat ut tollat quid de domo sua*: desiderabile enim erit etiam nudo corpore de tanta tribulatione salvari.

Sequitur: *Væ autem prægnantibus et nutriendis in illis diebus.* BEDA (super *Væ autem prægnantibus*). Quarum scilicet uteri vel manus filiorum sarcina prægravatæ, fugæ necessitatem non minime impediunt. THEOPHYLACTUS (ibidem). Mihi autem videtur quod filiorum esum in his ostendat: nam fame et pestilentia afflictæ manus filiis injecerunt. GLOSSA. Postquam autem fecerat mentionem de duplici impedimento fugæ, quod scilicet posset esse vel ex cupiditate rerum asportandarum, vel ex deportatione natum, tangit tertium impedimentum, quod scilicet est ex parte temporis, dicens: *Orate ergo ut hieme non fiant.* THEOPHYLACTUS (ubi supra.) Ne scilicet ex difficultate temporis impediuntur qui fugere cupiunt. Causam autem tantæ necessitatis ad effugiendum convenienter assignat, cum dicit: *Erunt enim in diebus illis tribulationes tales quales non fuerunt ab initio creaturæ quam condidit*

Deus, usque nunc, nec fient. AUGUSTINUS ad Hesychium (epist. 2, ubi supra). Josephus enim qui Judaicas scripsit Historias, talia mala dicit illi populo tunc accidisse, ut vix credibilia videantur. Unde non immerito dictum est, talem tribulationem nec fuisse a creaturæ initio, nec futuram, Sed etsi tempore Antichristi talis aut major forsitan erit, intelligendum est de illo populo dictum quod eis talis amplius futura non erit. Si enim Antichristum illi primi et præcipui recepturi sunt, facturus est tunc idem populus tribulationem potius quam passurus. BEDA (super *Et nisi breviasset Dominus dies*). Hoc autem solum est in tantis malis refugium, ut Deus, qui dat virtutem patiendi, breviet potentiam persequendi: unde sequitur: *Et nisi breviasset Dominus dies.* THEOPHYLACTUS. Idest, nisi in brevi spatio bellum Romanorum fuisset, non fuisset salva omnis caro; idest, nullus evasisset Judæus; sed propter electos, quos elegit, idest propter Judæos credentes aut in posterum credituros, breviavit dies; idest, cito bellum est terminatum; nam præsciebat Deus quod multi post desolationem civitatis crederent Judæorum: hujus gratia eorum genus ex toto destrui non permisit. AUGUSTINUS ad Hesychium (epist. 2, ubi supra). Quidam autem convenientius intellexisse mihi videntur mala ipsa significata nomine dierum, sicut dicti sunt dies mali in alijs Scripturæ divinæ locis: neque enim dies ipsi mali sunt, sed ea quæ fiunt in eis. Ipsa ergo dicta sunt breviri, ut, Deo donante tolerantiam, minus sentirent, ac sic quæ magna essent, brevia fierent. BEDA (super *Erunt dies illi tribulationis*). Vel aliter. Hæc quæ dicit ab illo loco, *Erunt dies tribulationis*, temporibus Antichristi proprie congruunt, quando non solum tormenta crebriora et acerbiora, quam prius consueverant, ingerenda sunt fidelibus; sed, quod gravius est, signorum quoque operatio eos qui tormenta ingerunt, comitabitur. Hæc autem tribulatio quanto ceteris, quæ præcessere, pressurarum pondere gravior fuit, tanto est temporis brevitate moderatio futura. Namque tribus annis et dimidio, quantum de Prophetia Danielis et Apocalypsi Joannis conjici potest, Ecclesia per orbem impugnanda esse creditur. Juxta vero sensus spiri-

tuales, cum viderimus abominationem desolationis stare ubi non debet; hoc est, hæreses et flagitia regnare inter eos, qui cælestibus mysteriis videbantur esse consecrati; tunc quicumque in Judæa, hoc est in confessione veræ fidei persistimus, tanto altius virtutum culmen debemus ascendere quanto plures ampla vitiorum itinera sequi videmus. HIERONYMUS (non procul a princ. Comm. in 13 cap. Marc.). Fuga enim in montes est, ut non descendat ad ima qui ascendit ad alta. BEDA. Tunc qui super tectum est, hoc est, qui excedens animo carnalia facta, tamquam in aura libera, spiritualiter vivit, ne descendat ad infimos actus pristinae conversationis, neque ea quæ reliquerit mundi, carnisve desideria repetat. Domus namque nostra vel mundus hic, vel ipsa in qua degimus, nostra intelligenda est caro. HIERONYMUS (ibidem). Dicit enim: *Orate, ut hieme non fiat fuga vestra, vel sabbato*; idest, ne finiantur fructus nostri operis cum fine temporis: hieme enim finitur fructus, sabbato vero tempus. BEDA (super *Orate ne fuga vestra fiat*). Si autem de consummatione mundi intelligatur, hæc præcipit, ut non refrigerescat fides nostra et in Christum caritas, neque ut otiosi in opere Dei torpeamus virtutum sabbato. THEOPHYLACTUS. Oportet etiam nos a peccato fugere cum fervore, et non frigide et quiete. HIERONYMUS (ibidem). Tribulatio autem erit ingens, et dies breves propter electos, ne malitia hujus temporis mutet intellectum eorum.

5. THEOPHYLACTUS (super *Tunc si quis vobis dixerit*). Postquam ea quæ ad Jerusalem pertinebant Dominus complevit, nunc de adventu loquitur Antichristi, dicens: *Et tunc si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, ecce illic, ne credideritis*. Hoc autem quod dicit, *Tunc*, non sic intelligas, idest statim cum completa fuerint supradicta circa Jerusalem: sicut et Matthæus post Christi generationem dicit, capite 3: "In diebus illis venit Joannes: „ numquid immediate post Christi nativitatem? non, sed indeterminate vel indistincte. Sic et in hoc loco *tunc* accipi potest, non scilicet quando Jerusalem desolabitur, sed circa tempus adventus Antichristi. Sequitur: *Exurgent enim pseudochristi et pseudoprophete, et dabunt signa et*

prodigia ad seducendos, si fieri potest, etiam electos. Multi enim Christi nomen suscipient, ita ut etiam fideles seducant. AUGUSTINUS, 20 de Civit. Dei (cap. 19). Solvetur enim tunc satanas, et per Antichristum in omni virtute sua mirabiliter quidem, sed mendaciter operabitur. Solet autem ambigi utrum propterea dicta sint ab Apostolo signa et prodigia mendacii, quoniam mortales sensus per phantasmata decepturus est, ut quod non facit, facere videatur; an quia illa ipsa, etiam si erunt vera prodigia, ad mendacia pertrahant credituros non ea potuisse nisi divinitus fieri, virtutem diaboli nescientes, maxime quando tantam quantam numquam habuit acceperit potestatem. Sed propter quodlibet horum dictum sit, seducuntur eis signis atque prodigiis qui seduci merebuntur. GREGORIUS sup. Ezech. (hom. 9). Cur autem sub dubitatione dicitur, *Si fieri potest*, cum quid futurum sit, a Domino præsciatur? Unum vero ex duobus est: quia si electi sunt, fieri non potest; si autem fieri non potest, electi non sunt. Ista ergo dominici sermonis dubitatio in electis exprimit trepidationem mentis; quos et electos nominat, quia cernit quod in fide et bono opere persistent: quia qui electi sunt ad persistendum, per signa prædicatorum Antichristi tentabuntur ad cadendum. BEDA (super *Si quis vobis dixerit*). Quidam autem hoc ad captivitatis Judaicæ tempus referunt, ubi multi christos se esse dicentes, deceptas post se catervas populi trahebant: sed in illa civitatis obsidione nullus erat fidelis, ad quem divina exhortatio, ne falsos magistros sequeretur, fieri deberet: unde melius de hæreticis accipiendum est, qui contra Ecclesiam venientes christos se esse mentientur; quorum primus Simon Magus fuit, extremus autem ille major ceteris est Antichristus.

Sequitur: *Vos ergo videte: ecce prædixi vobis omnia*. AUGUSTINUS ad plebem Hippon. (epist. 137). Non enim solum bona quæ sanctis et fidelibus suis est redditurus, verum etiam mala quibus erat hic mundus abundaturus, ante prædixit, ut bona post sæculi finem secutura certiores expectaremus, quando mala similiter prænuntiata ante sæculi finem præcedentia sentiremus. THEOPHYLACTUS (super *Tunc sol ob-*

scurabitur). Post Antichristi autem adventum alterabitur et mutabitur machina mundialis, obscuratis sideribus propter abundantiam claritatis Christi: unde sequitur: *Sed in diebus illis post tribulationem illam sol contenebrabitur; et luna non dabit splendorem suum, et stellæ cæli erunt decedentes*. BEDA (super iisdem verbis). Sidera enim in die iudicii videbuntur obscura, non diminutione suæ lucis accidente, sed superveniente claritate veri luminis, hoc est summi iudicis; quamvis nil prohibeat intelligi veraciter solem tunc et lunam cum sideribus ceteris ad tempus suo lumine privari, quomodo de sole factum constat tempore dominicæ passionis. Ceterum peracto die iudicii, cum fuerit cælum novum et terra nova, tunc fiet quod Isaïas, 66, dicit: "Erit lux lunæ sicut lux solis, et lux solis septempleriter."

Sequitur: *Et virtutes quæ sunt in cælo movebuntur*. THEOPHYLACTUS (ubi supra). Idem, virtutes angelicæ stupebunt, tanta magnalia videntes fieri, et eorum iudicari conservos. BEDA (ibidem). Quid mirum homines ad hoc iudicium perturbari, cuius aspectum et ipsæ angelicæ tremunt potestates? Quid faciunt ibi tabulæ, quando tremunt columnæ? Quid virgula deserti patitur, cum cedrus paradisi concutitur? HIERONYMUS (super *Tunc virtutes quæ sunt in cælo*). Vel aliter. *Sol contenebrabitur* ad gelida corda, ut hieme; *et luna non dabit splendorem suum*, serena a tempestate dissensionum; *et stellæ cæli erunt decedentes* in lumine, quando pene deerit semen Abrahæ, cui sunt simulatæ; *et virtutes quæ sunt in cælis movebuntur* ad iram vindictæ, quando mittentur a Filio hominis veniente; de cuius adventu subditur: *Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa*, qui scilicet prius sicut pluvia in vellus Gedeon descendit cum humilitate. AUGUSTINUS ad Hesychium (epist. 80, in ord. epist.). Quia enim dictum est Apostolis ab Angelis, Act. 1: "Sic veniet quomodo vidistis eum euntem in cælum;," merito credendus est non solum in eodem corpore, verum etiam in nube venturus: quoniam sic veniet sicut abiit, et nubes suscepit eum abeuntem. THEOPHYLACTUS (super *Tunc videbunt Filium hominis*). Videbunt autem Dominum tamquam

Filium hominis, scilicet in corpore: quod enim videtur corpus est. AUGUSTINUS de Trinit. (cap. 13). Visio quippe Filii hominis exhibetur etiam malis: nam visio formæ Dei non nisi mundis corde, quia ipsi Deum videbunt. Et quia Filium Dei, secundum id quod in forma Dei æqualis est Patri, iniqui videre non possunt; oportet autem ut iudicem vivorum et mortuorum, coram quo iudicabuntur, et iusti videant et iniqui; ideo oportebat ut Filius hominis acciperet iudiciariam potestatem; de cuius executione mox subditur: *Et tunc mittet Angelos suos*. THEOPHYLACTUS (super *Tunc mittet Angelos suos*). Vide quod Christus Jesus mittit Angelos, sicut et Pater. Ubi ergo sunt qui dicunt, quod Patri non est æqualis? Egrediuntur namque Angeli congregare fideles electos, ut, in aera rapti obvient Jesu Christo; unde sequitur: *Et congregabit electos suos a quatuor ventis*. HIERONYMUS. Ut triticum ventilatum de area totius terræ. BEDA (ibidem). A quatuor autem ventis, a quatuor mundi partibus dicit, oriente, occidente, aquilone et austro. Et ne quisquam putaret, a quatuor solummodo plagis terræ, et non potius a cunctis ejus finibus, simul et mediterraneis regionibus electos esse congregandos, apte subjunxit: *A summo terræ usque ad summum cæli*; idest, ab extremis terræ finibus usque ad ultimos terminos ejus, ubi longe aspectantibus circulus cæli terræ finibus insidere videtur! Nullus ergo in die illa remanebit electus qui non venienti ad iudicium Domino in aera occurrat. Veniunt ad iudicium et reprobi, ut peracto iudicio dissipentur, et pereant a facie Dei.

6. BEDA (super *A ficu discite parabolam*). Sub exemplo arboris docuit Dominus consummationis exemplum, dicens: *A ficu autem discite parabolam. Cum jam ramus ejus tener fuerit et nata fuerint folia, cognoscitis quia in proximo sit æstas: sic et vos, cum videritis hæc fieri, scitote quod in proximo sit in ostiis*. THEOPHYLACTUS (ibidem). Quasi dicat: Sicut cum ficui nascuntur folia, statim est æstas; sic et vos, cum videritis Antichristi statim, nullo sequente medio, Christi erit adventus; qui æstas erit justis ex hieme, peccatoribus vero hiems ex æstate. AUGUSTINUS ad Hesychium (epist. 2, in ord. est 53). Vel aliter. Omnia quæ a tribus

Evangelistis dicta sunt de Domini adventu, diligentius inter se collata atque discussa fortasse inveniuntur ad hoc pertinere quod quotidie venit in corpore suo quod est Ecclesia, exceptis his locis ubi ille adventus ultimus ita promittitur ut propinquare dicatur: ut in ultimo sermonis secundum Matthæum ipse adventus evidenter exprimitur, ubi dicitur, cap. 25: "Cum venerit Filius hominis in majestate sua." Quid enim est, *Cum videritis hæc fieri*? nisi ea quæ supra dixit, in quibus est etiam id quod ait, *Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus*. Non itaque tunc erit finis, sed tunc erit in proximo. An dicendum est non omnia quæ supra commemorata sunt, esse intelligenda, sed aliqua eorum, hoc videlicet excepto quod dictum est, *Et tunc videbunt Filium hominis venientem*? Ipse quippe finis erit, non tunc proximus erit. Sed Matthæus aperuit nullis exceptis esse accipiendum, dicens: "Cum videritis hæc omnia, scitote quia prope est in januis." Intelligitur ergo quod supra dictum est sic. Et mittet Angelos suos de quatuor mundi partibus, idest, de toto orbe terrarum congregabit electos suos; quæ tota hora novissima facit veniens in suis membris tamquam in nubibus. BEDA (ubi supra). Potest autem hæc fructificatio fici mystice intelligi super statu synagogæ, quæ veniente ad se Domino, quia fructum iustitiæ non habebat in eis qui tunc increduli erant, æterna sterilitate damnata est. Sed quoniam dixit Apostolus, Rom. 10, quod "cum plenitudo Gentium intraverit, omnis Israel salvus erit," quid est hoc nisi quod diu sterilis arbor fici fructum quem negaverat reddet? Quod ubi factum fuerit, ætatem veræ pacis esse in proximo non ambiges. Hieronymus (Marc. 13, a medio Comment.). Vel folia fici nata, verba sunt præsentia: æstas proxima, dies est iudicii: in qua unaquæque arbor manifestabit quæ intus habuit, aridum ad comburendum, an viride ad plantandum cum ligno vitæ.

Sequitur: *Amen dico vobis, quoniam non transibit generatio hæc, donec ista omnia fiant*. BEDA (super *Non transibit generatio hæc*). Nomine generationis aut omne hominum significat genus, aut specialiter Judæorum. THEOPHYLACTUS (ibidem). Vel

aliter. *Non transibit generatio hæc, scilicet Christianorum, donec omnia fiant*, quæ circa Jerusalem et Antichristi adventum dicta sunt. Non enim dicit generationem Apostolorum; quia maior pars Apostolorum non pervenit usque ad Jerusalem consummationem. Dicit autem hoc de generatione Christianorum, volens discipulos consolari, ne crederent quod in illis temporibus fides deficeret: prius enim elementa immobilia deficiunt, quam verba Christi: unde subditur: *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt*. BEDA (ibidem). Cælum quod transibit, non æthereum sive sidereum, sed aerum intelligere debemus. Quocumque enim pervenire potuit aqua diluvii, eo, juxta beati Petri sententiam, ignis iudicii perveniet. Transient autem cælum et terra per eam quam nunc habent imaginem, at tamen per essentiam sine fine subsistent.

7. THEOPHYLACTUS (super *De die autem illa nemo scit*). Volens Dominus discipulos impedire ab interrogatione illius diei et horæ, dixit: *De die autem illo et hora nemo scit, neque angeli in cælo, neque Filius, nisi Pater*. Si enim dixisset, quia scio, tamen nolo vobis revelare; ipsos non modicum contristasset. Nunc vero sapientius egit, et ipsos exclusit ab hujusmodi interrogatione, ne ei molesti fierent, in hoc quod dixit: Neque angeli sciunt, neque ego. HILARIUS, lib. 9 de Trinitate (non longe a fine). Ignoratio autem diei atque horæ objicitur unigenito Deo, ut Deus ex Deo natus non sit in ea naturæ perfectione qua Deus est. Sed primum sensu communis iudicii sentiendum est an credibile esse possit ut aliquid ex omnibus nesciat qui omnibus ad id quod sunt atque erunt, auctor est. Quomodo enim extra ejus naturæ scientiam est per quam et in qua id quod efficiendum sit continetur? Hanc autem ille diem ignorat, quæ adventus sui dies est? Humanæ naturæ quod agere definiunt, quantum in se est, præsciunt, et sequitur gerendi cognitio voluntatem agendi. Quomodo ergo Dominus gloriæ adventus sui ignorata die, naturæ esse imperfectæ creditur, quæ et necessitatem habeat adveniendi, et scientiam adventus sui non adepta sit? Jam vero quanta impietatis geminatur occasio, si Deo Patri deputabitur indi-

gnitatis affectus, si ei ademerit beatitudinis cognitionem, cui mortis induxerit præscientiam? Quod si in eo omnes scientiæ thesauri sunt, diem hunc non ignorat. Sed meminisse nos convenit occultos in eo scientiæ thesauros esse. Ignoratio igitur ejus est secundum quod thesauri scientiæ in eo latent. In omnibus enim quæ Deus ignorare se loquitur, ignoratio non detinetur; sed aut tempus est non loquendi, aut dispensatio non agendi. Si autem tunc cognovisse Deus dicitur quod Abraham eum amaverit, cum hoc non celavit Abrahæ; necesse est ut et Pater ob id diem scire dicatur, quia non celaverit Filio. Si itaque diem Filius nescit, sacramentum est ut taceat; e contrario Pater solus ostenditur scire, quia non tacet. Absit autem corporalium mutationum novitates in Patre et Filio existimari. Denique ne per infirmitatem ignorare dicatur, continuo subjicit: *Videte, vigilate et orate: nescitis enim quando tempus sit.* Hieronymus (super *Vigilate et orate*). Vigilia enim opus est mentis ante mortem corporis. THEOPHYLACTUS (par. ante finem Comm.). Docet autem vigilare et orare, duo hæc: multi namque vigilamus, sed noctes ducentes in pravitates. Ad hoc autem consequenter similitudinem inducit, dicens: *Sicut homo qui peregre profectus reliquit domum suam, et dedit servis suis potestatem cujusque operis, et janitori præcepit ut vigilet.* Beda (ante finem Comm.). Homo qui peregre profectus reliquit domum suam, Christus est, qui ad Patrem post resurrectionem victor ascendens, Ecclesiam corporaliter reliquit, quam tamen numquam divinæ præsentiae præsidio destituit. GREGORIUS in hom. (9 in Evang.). Carnis etenim locus proprie terra est, quæ velut ad peregrinandum ducta est, cum per Redemptorem nostrum est in cælis collocata. Dedit autem servis suis potestatem cujusque operis, quia fidelibus suis concessa sancti Spiritus gratia, facultatem tribuit bonis operibus serviendi. Janitori quoque præcepit ut vigilaret: quia ordini pastorum commissæ sibi Ecclesiæ curam jubet impendere. Non solum autem rectores Ecclesiæ, sed omnes vigilare præcipimur, januas cordium custodientes, ne antiqui hostis mala suggestio subintret, ne nos Dominus dormientes inveniat. Unde et hac

similitudine concludens subdit: *Vigilate ergo: nescitis enim quando dominus domus veniat; sero, an media nocte; an galli cantu, an mane: ne cum venerit inveniat vos dormientes.* Hieronymus (par. a fine Comment.). Nam qui dormit, non corpora vera, sed phantasmata intendit, et vacuus vigilat de his quæ viderat. Sic nimirum sunt quos mundi amor rapit in vita, qui deserunt post vitam quod somniabant pro certo. THEOPHYLACTUS. Vide autem quia non dixit, Nescio quando tempus erit, sed *Nescitis*. Propter hoc enim hoc occultavit, quia nobis expediebat: nam si nunc ignorantes finem non curamus, quid faceremus, si finem sciremus? malitias namque nostras differemus usque ad ultimum. Attendamus etiam dictiones: sero namque finis existit, cum quis moritur in senectute; media nocte, cum quis moritur in medio juventutis; galli cantu vero, cum ratio completur in nobis. Cum enim incipit puer secundum rationem vivere, tunc gallus in eo vociferatur, excitans a somno sensualitatis: mane autem puerilis est ætas. Oportet enim omnes istos finem præscire: nam et puero cavendum ne imbaptizatus pertranseat. Hieronymus (in fine Comm. in 13 cap. Marc.). Hoc autem fine concludit sermonem, ut commune omnium præceptum novissimi per primos audiant; unde subdit: *Quod autem vobis dico, omnibus dico: vigilate.* AUGUSTINUS ad Hesychium (epist. 80). Non solum enim illis dixit quibus tunc audientibus loquebatur, sed etiam illis qui fuerunt post illos ante nos, et ad nos ipsos, et qui erunt post nos usque ad novissimum ejus adventum. Numquid autem omnes inventurus est dies ille in hac vita, aut quisquam dicturus est quod ad defunctos etiam pertineat quod ait: *Vigilate, ne cum venerit repente, inveniat vos dormientes?* Cur itaque omnibus dicit quod ad eos solos pertineat qui tunc erunt, nisi quia ad omnes pertinet, quomodo dixi? Tunc enim unicuique veniet dies ille cum venerit ejus dies, ut talis hinc exeat qualis est judicandus illo die; ac per hoc, vigilare debet omnis Christianus, ne imparatum eum inveniat Domini adventus. Imparatum autem inveniet dies ille quem imparatum inveniet suæ vitæ hujus ultimus dies.

CAPUT XIV.

1. Erat autem pascha et azyma post biduum; et querebant summi sacerdotes et scribæ quomodo eum dolo tenerent, et occiderent. Dicebant enim: Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo.

2. Et cum esset Bethaniz in domo Simonis leprosi, et recumberet, venit mulier habens alabastrum unguenti nardi pistici pretiosi; et fracto alabastro, effudit super caput ejus. Erant autem quidam indigne ferentes intra semetipsos, et dicentes: Ut quid perditio ista unguenti facta est? Poterat enim unguentum istud venundari plusquam trecentis denariis, et dari pauperibus. Et fremebant in eam. Jesus autem dixit: Sinite eam, quid illi molesti estis? Bonum opus operata est in me. Semper enim pauperes habetis vobiscum, et cum volueritis, potestis illis benefacere; me autem non semper habebitis. Quod habuit, hæc fecit; prævenit ungere corpus meum in sepulcrum. Amen dico vobis: ubicumque prædicatum fuerit Evangelium istud in universo mundo, et quod fecit hæc narrabitur in memoriam ejus.

3. Et Judas Iscariotes unus de duodecim abiit ad summos sacerdotes, ut proderet eum illis: qui audientes gavisii sunt, et promiserunt ei pecuniam se duros. Et querebat quomodo illum opportune traderet.

4. Et primo die azymorum, quando pascha immolabant, dicunt ei discipuli: Quo vis eamus, et paremus tibi ut manduces pascha? Et mittit duos ex discipulis suis, et dicit eis: Ite in civitatem, et occurret vobis homo lagenam aquæ bajulans: sequimini eum; et quocumque introierit, dicite domino domus, quia Magister dicit: Ubi est refectio mea, ubi pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse vobis demonstrabit cœnaculum grande stratum, et illic parate nobis. Et abierunt discipuli ejus, et venerunt in civitatem, et invenerunt sicut dixerat illis, et paraverunt pascha.

5. Vespere autem facto, venit cum duodecim. Et discumbentibus eis et manducantibus, ait Jesus: Amen dico vobis quia unus ex vobis tradet me, qui manducat mecum. At illi cœperunt contristari, et dicere ei singillatim: Numquid ego? Qui ait illis: Unus ex duodecim, qui intingit mecum manum in catino. Et Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de eo: vae autem homini illi per quem Filius hominis tradetur; bonum erat ei, si non esset natus homo ille.

6. Et manducantibus illis, accepit Jesus panem, et benedicens fregit, et dedit eis, et ait: Sumite, hoc est corpus meum. Et accepto calice, gratias agens dedit eis; et biberunt ex illo omnes. Et ait illis: Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur. Amen dico vobis, quod jam non bibam de hoc genimine vitis usque in diem illum cum illud bibam novum in regno Dei.

7. Et hymno dicto, exierunt in montem olivarum. Et ait eis Jesus: Omnes scandalizabimini in me in nocte ista: quia scriptum est: Percutiam

pastorem, et dispergentur oves. Sed postquam resurrexero, præcedam vos in Galilæam. Petrus autem ait illi: Et si omnes scandalizati fuerint, sed non ego. Et ait illi Jesus: Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac, priusquam gallus vocem bis dederit, ter me es negaturus. At ille amplius loquebatur: Et si oportuerit me simul commori tibi, non te negabo. Similiter autem et omnes dicebant.

8. Et venit in prædium, cui nomen Gethsemani: et ait discipulis suis: Sedete hic donec orem. Et assumit Petrum et Jacobum et Joannem secum; et cœpit pavere et tædere. Et ait illis: Tristis est anima mea usque ad mortem. Sustinete hic et vigilate. Et cum processisset paululum, procidit super terram, et orabat, ut si fieri posset, transiret ab eo hora: et dixit: Abba Pater, omnia tibi possibilia sunt: transfer calicem hunc a me. Sed non quod ego volo, sed quod tu. Et venit, et invenit eos dormientes; et ait Petro: Simon, dormis? Non potuisti una hora vigilare mecum? Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Et iterum abiens oravit, eundem sermonem dicens. Et reversus denuo, invenit eos dormientes: erant enim oculi eorum gravati, et ignorabant quid responderent ei. Et venit tertio, et ait illis: Dormite jam et requiescite. Sufficit. Venit hora, ecce Filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite, eamus. Ecce qui me tradet prope est.

9. Et adhuc eo loquente, venit Judas Iscariotes unus de duodecim, et cum eo turba multa cum gladiis et lignis, missi a summis sacerdotibus et scribis et senioribus. Dederat autem traditor eis signum, dicens: Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum, et ducite caute. Et cum venisset, statim accedens ad eum, ait: Ave, Rabbi; et osculatus est eum. At illi manus iniecerunt in Jesum, et tenuerunt eum. Unus autem de circumstantibus educens gladium percutit servum summi sacerdotis, et amputavit illi auriculam. Et respondens ait illis: Tamquam ad latronem existis cum gladiis et lignis comprehendere me? Quotidie eram apud vos in templo docens, et non me tenuistis: sed ut impleantur Scripturæ. Tunc discipuli ejus relinquentes eum omnes fugerunt. Adolescens autem quidam sequebatur illum, amictus sindone super nudo; et tenebant eum; et ille, relicta sindone, nudus profugit ab eis.

10. Et adduxerunt Jesum ad summum sacerdotem, et convenerunt omnes sacerdotes et scribæ et seniores. Petrus autem a longe secutus est eum usque intro in atrium summi sacerdotis, et sedebat cum ministris ad ignem, et calefaciebat se. Summi vero sacerdotes et omne concilium querebant adversus Jesu testimonium, ut eum morti traderent; nec inveniebant. Multi autem testimonium falsum dicebant adversus eum, et convenientia testimonia non erant. Et quidam surgentes, falsum testimonium ferebant adversus eum, dicentes: Quoniam nos audivimus eum dicentem: Ego dissolvam templum hoc manufactum, et post triduum aliud non manufactum æ-

discabo. Et non erat conveniens testimonium illorum.

11. Exurgens autem summus sacerdos in medium interrogavit Jesum, dicens: Non respondes quidquam ad ea quæ tibi obijciuntur ab his? Ille autem tacebat, et nihil respondit. Rursum summus sacerdos interrogabat eum, et dixit: Tu es Christus Filius Dei benedicti? Jesus autem dixit illi: Ego sum: et videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem cum nubibus cæli. Summus autem sacerdos scindens vestimenta sua, ait: Quid adhuc desideramus testes? Audistis blasphemiam. Quid vobis videtur? Qui omnes condemnaverunt eum esse reum mortis. Et ceperunt quidam conspuere in eum, et velare faciem ejus, et colaphis eum cædere, et dicere ei, Prophetiza. Et ministri alapis eum cædebant.

12. Et cum esset Petrus in atrio deorsum, venit una ex ancillis summi sacerdotis: et cum vidisset Petrum calefacientem se, aspiciens illum ait: Et tu cum Jesu Nazareno eras? At ille negavit, dicens: Neque scio, neque novi quid dicas. Et exiit foras ante atrium, et gallus cantavit. Rursus autem cum vidisset illum ancilla, cepit dicere circumstantibus, quia hic ex illis est. At ille iterum negavit. Et post pusillum rursus qui astabant, dicebant Petro: Vere ex illis es; nam et Galilæus es. Ille autem cepit anathematizare, et jurare: Quia nescio hominem istum quem dicitis. Et statim gallus iterum cantavit: et recordatus est Petrus verbi quod dixerat ei Jesus: Priusquam gallus cantet bis, ter me negabis; et cepit flere.

1. HIERONYMUS (in princ. Comment. in cap. 14). Nunc aspergamus librum nostrum de sanguine, et limina domorum, et funem coccineum circumdemus domui orationis nostræ, et coccum in manu nostra ut Zaram ligemus, ut vacuum rufam in valle occisam enarrare possimus. De Christi enim occisione narraturus Evangelista præmittit: *Erat autem pascha et azyma post biduum*. BEDA (in princ. Comm. in 14 cap. Marc.). Pascha, quod Hebraice dicitur phase, non a passione, ut plerique arbitrantur, sed a transitu nominatur: eo quod exterminator videns sanguinem in foribus Israelitarum, pertransierit, nec percussit eos; vel ipse Dominus præbens auxilium populo suo, desuper ambulavit. HIERONYMUS (paul. a princ. Comm. in 14 cap.). Vel phase transitus interpretatur, pascha vero immolatio. In immolatione agni et transitu populi per mare vel Ægyptum, præfiguratur passio Christi, et redemptio populi de inferno, quando nos post biduum visitat, idest plenissima luna, ætate Christi perfecta:

ut nec cum aliqua parte tenebrosa carnes Agni immaculati, qui tollit peccata mundi, in una domo, quæ est Ecclesia catholica, calceati caritate et armati virtute comedamus. BEDA (cap. 68 in Marc.). Hoc autem, juxta veteris testamenti Scripturam, inter pascha et azyma distat, quod pascha ipse solus dies appellatur, in quo agnus occidebatur ad vespem, hoc est quartadecima luna mensis primi; decima quinta autem luna, quando egressum est de Ægypto, succedebat festivitas azymorum, quæ septem diebus, idest usque ad vigesimum primum diem ejusdem mensis ad vespem est statuta solemnitas. Verum Evangelistæ indifferenter et diem azymorum pro pascha, et pro diebus azymorum pascha ponere solent; unde et Marcus hic dicit: *Erat autem pascha, et azyma post biduum*: quia et paschæ dies in azymis panibus est celebrari præceptus; et nos quasi pascha perpetuum facientes, semper ex hoc mundo transire præcipimur. HIERONYMUS (super *Et querebant summi sacerdotes*). A principibus autem egressa est iniquitas in Babylone, qui templum et vasa et se purificare secundum legem ad esum agni debuerant; unde sequitur: *Et querebant summi sacerdotes et scribæ quomodo eum dolo tenerent et occiderent*. Occiso autem capite totum corpus nerve efficitur: unde miseri faciunt quod caput moriatur. Vitant autem diem festum, quod convenit illis: non enim est festivitas his qui vitam et misericordiam perdididerunt; unde sequitur: *Dicebant autem: Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo*. BEDA (super *Non in die festo*). Non quidem metuentes seditionem, ut simplex sermo demonstrat; sed caventes ne auxilio populi de suis manibus tolleretur. THEOPHYLACTUS (in princ. Comment.). Ipse tamen Christus tempus sibi constituerat passionis: voluit enim in paschate crucifigi, quia ipse verum erat pascha.

2. BEDA (super *Et cum esset Bethaniæ*). Passurus Dominus pro toto mundo, et universas nationes suo sanguine redempturus, moratur in Bethania, idest in domo obedientiæ; unde dicitur: *Et cum esset Bethaniæ in domo Simonis leprosi, et recumberet, venit mulier*. HIERONYMUS (super *Querebant summi sacerdotes*). Hinulus enim cervorum semper ad lectum

suum redit, idest Filius Patri obediens usque ad mortem, a nobis obedientiam petit. BEDA (cap. 43, super *In domo Simonis*). Dicit autem, *Simonis leprosi*, non quod leprosus illo tempore permaneret, sed quod antea leprosus, postea a Salvatore mundatus est, nomine pristino permanente, ut virtus curantis appareat. THEOPHYLACTUS (paulo post princ. Comment.). Quamvis autem quatuor Evangelistæ unguentum mulieris commemorant, non est tamen una, sed duæ: una quidem quæ describitur a Joanne, quæ soror est Lazari, quæ scilicet ante sex dies paschæ unxit pedes Jesu; alia vero quæ a reliquis tribus Evangelistis describitur. Adhuc autem si attendas, invenies has tres esse. A Joanne enim una describitur, altera vero a Luca, a duobus vero reliquis altera. Quæ enim a Luca describitur meretrix esse, dicitur in medio prædicationis tempore ad Jesum venisse. Hæc vero quæ a Matthæo et Marco describitur, dicitur in tempore passionis venisse, non confidentem se peccatricem. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 75). Ego autem nihil aliud intelligendum arbitror, nisi quod non aliam quidem fuisse mulierem, quæ peccatrix tunc accessit ad pedes Jesu, sed eandem Mariam bis hoc fecisse: semel scilicet quod Lucas narravit, cum primo accedens cum humilitate et lacrymis, meruit peccatorum remissionem: nam et hoc Joannes commemoravit, cum de Lazaro resuscitando cœpisset loqui, antequam veniret in Bethaniam, dicens, cap. 11: "Maria autem erat, quæ unxit Dominum unguento, et extersit pedes ejus capillis suis, cujus frater Lazarus infirmabatur." Quod autem in Bethania rursus fecit, aliud est quod ad Lucæ narrationem non pertinet; sed pariter narratur a reliquis tribus. Quod ergo Matthæus et Marcus caput Domini unguento illo perfusum dicunt, Joannes autem pedes, accipiamus non solum caput, sed etiam pedes Domini perfudisse mulierem: nisi forte quoniam Marcus fracto alabaistro perfusum caput commemorat, tam quisquam calumniosus est ut in vase fracto neget aliquid remanere potuisse, unde etiam pedes Domini perfunderet. Sed religiosius contendet aliquis non ita fractum esse ut totum effunderet; vel prius accipiat perfusos pedes, antequam

illud fractum esset, ut in integro remaneret unde etiam caput perfunderetur. BEDA (super illud, *Et attulit alabastrum*). Est autem alabastrum genus marmoris candidi, variis coloribus intertincti, quod ad vasa unguentaria cavare solent, eo quod optime servare ea incorrupta dicatur. Nardus vero est frutex aromaticus grandis, ut ajunt, et crassa radice, sed brevi ac nigra, fragilique. Quamvis autem pinguis sit, tamen redolet ut cupressus, aspero sapore, folio parvo densoque, cujus cacumina in aristas se spargunt; ideoque gemina dote pigmentarii nardi spicas ac folia celebrant. Et hoc est quod ait Marcus, *Unguenti nardi pistici pretiosi*: quia videlicet unguentum illud quod attulit Maria Domino, non solum de radice confectum est nardi, verum etiam, quo pretiosius esset, spicarum quoque et foliorum ejus, adjectione odoris ac virtutis illius erat accumulata gratia. THEOPHYLACTUS (non multum remote a princ.). Vel, sicut in græco dicitur, *Nardi pistici*, idest fidelis, eo quod unguentum nardi erat absque dolo cum fide confectum. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 78). Potest autem videri contrarium quod Matthæus et Marcus posteaquam dixerunt *pascha* et *biduum*, deinde commemoraverunt quod erat Jesus in Bethania, ubi de illo pretioso unguento dicitur; Joannes autem ante sex dies paschæ dicit Jesum venisse in Bethaniam, de eodem unguento narraturus. Sed qui ita moventur, non intelligunt, Matthæum et Marcum illud quod in Bethania de unguento factum erat, non post illam prædicationem de biduo, sed adhuc cum sex dies essent ante pascha recapitulando posuisse. HIERONYMUS (ubi supra). Mystice autem Simon leprosus mundum infidelem primo, et postea fidelem significat; mulier autem cum alabaistro ecclesiasticam fidem, quæ dicit, Cant. 1: "Nardus mea dedit odorem suum." Pistica nardus dicitur, idest fidelis et pretiosa. Domus impleta odore, cælum et terra est. Fractum alabastrum carnale desiderium est, quod frangitur ad caput, ex quo omne corpus compaginatum est; recumbente ipso, idest humiliante se, ut eum tangeret fides peccatrici, quæ de pedibus ascendit ad caput, et ad pedes a capite descendit per fidem, idest ad Christum

et ad membra ejus. Sequitur: *Erant autem quidam indigne ferentes intra semetipsos, et dicentes: Ut quid perditio ista?* Per synecdochen dicitur unus pro multis, et multi pro uno. Perditus enim Judas de salutis perditionem invenit, et in vite fructifera mortis laqueus nascitur. Sub prætextu autem avaritiæ mysterium fidei loquitur: etenim nostra fides trecentis emitur denariis, in decem sensibus, interioribus scilicet et exterioribus, scilicet per corpus et animam et spiritum triplicatis. BEDA (super *Et fremebant in eam*). Quod autem dicit, *Et fremuerunt in eam*, nequaquam debemus de diligentibus Christum Apostolis dictum credere, sed de Juda potius sub numero plurali. THEOPHYLACTUS (aliq. a princ. Comment.). Vel convenienter videtur innui quod discipuli plures mulierem arguerunt, eo quod sæpe Christum audierant de elemosyna docentem. Judas vero non eadem intentione indigne tulit, sed propter amorem pecuniæ, et turpe lucrum: unde et Joannes ipsum solum commemorat, tamquam fraudulenta intentione mulierem arguentem. Dicit autem: *Et fremuerunt in eam*; idest molesti erant ei, exprobrantes, et injurias inferentes. Arguit autem Dominus discipulos, eo quod desiderium impediunt mulieris; unde sequitur: *Jesus autem dixit: Sinite eam: quid illi molesti estis?* Postquam enim munus obtulerat, illam per opprobria pervertebant. ORIGENES super Matth. (tract. 35). Doluerunt enim de perditione unguenti, quod poterat venundari multo pretio, et dari pauperibus; tamen non debebat fieri hoc, quia conveniens erat ut super caput Christi funderetur sancta et decenti infusione; unde sequitur: *Bonum opus operata est in me*. Usque adeo autem efficax est laus hujus operis boni, ut exhortetur nos omnes odoriferis et pretiosis operibus implere Domini caput, ut de nobis dicatur quod bonum opus fecimus super caput Christi; qui semper quidem habemus, quamdiu in hac vita sumus, pauperes nobiscum, et opus habentes cura eorum qui profecerunt in verbo, et divites facti sunt in sapientia Dei; non autem possunt sufficere ut semper diebus et noctibus habeant secum Filium Dei, idest Verbum et Sapientiam Dei; sequitur enim: *Semper enim pauperes habetis vobiscum, et*

cum volueritis potestis illis benefacere: me autem non semper habebitis. BEDA (super *Me autem non semper habebitis*). Mihi quidem videtur in hoc loco de præsentia corporali locutus, quod nequaquam cum eis ita futurus sit post resurrectionem quomodo tunc in omni convictu et familiaritate. HIERONYMUS (Marc. 14, super *Bonum opus operata est*). Dicit etiam: *Bonum opus operata est in me*: quia qui credit in Deum, reputatur ei ad justitiam. Aliud est enim credere ei, et aliud in eum; idest, totum ejicere se in illum.

Sequitur: *Quod habuit, idest quod potuit, hoc fecit: prævenit ungere corpus meum in sepulturam*. BEDA (ibid.). Quasi diceret: Vos putatis perditionem esse unguenti: officium sepulturæ est. THEOPHYLACTUS (ibid.). *Prævenit* enim, quasi a Deo ducta, *ungere corpus meum*, in signum sepulturæ: in quo proditorem confundit, ac si ei diceret: Qua conscientia mulierem confundis, quæ in sepulturam corpus meum ungit; teipsum vero non confundis, qui me in mortem trades? Prophetizat autem Dominus consequenter duas prophetias: scilicet quod Evangelium prædicabitur in universo mundo, et quod opus mulieris laudabitur; unde sequitur: *Amen dico vobis: ubicumque prædicatum fuerit, etc.* BEDA (super *Ubicumque fuerit prædicatum Evangelium*). Notandum autem, quod sicut Maria gloriam adepta est, in toto orbe de obsequio quod Domino exhibuit: ita et converso ille qui obsequio ejus detrachere non timuit, longe lateque infamatus est: sed Dominus bonum laude digna remunerans, futuras impii contumelias tacendo præteriit.

3. BEDA (super *Judas Iscariotes*). Infelix Judas damnum quod ex effusione unguenti fecisse credebatur, vult Magistri pretio compensare; unde dicitur: *Et Judas Iscariotes unus de duodecim abiit ad summos sacerdotes, ut proderet eum illis*. CHRYSOSTOMUS in serm. de Passione. Quid mihi ejus patriam dicis? Utinam ipsum quoque nescire licuisset. Sed alter erat discipulus, qui Judas Jacobi zelotes vocabatur: et ne appellatione cognominis fiat confusio personarum, propterea hunc ab illo separavit. Non autem dixit, Judas proditor, ut doceat detractioes nescire, et accusationes declinare. Quod autem dicit, *Unus*

de duodecim, auget detestabilitatem proditoris: nam et alii discipuli erant, qui fuerant numero septuaginta: sed illi non intimi, non tanta confidentia sociati sunt; isti autem duodecim fuerunt comprobati: hæc erat caterva legalis, de qua proditor malignus exivit. HIERONYMUS (super *Prævenit ungere corpus*). Unus tamen erat de duodecim numero, non unus merito; unus corpore, non unus animo. Abiit autem ad principes postquam exiit, et intravit in eum Sathanas: unumquodque animal ad simile sibi jungitur. BEDA (super *Judas Iscariotes*). Quod autem dixit, *Abiit*, ostendit eum non a principibus invitatum, non ulla necessitate constrictum; sed sponte propria sceleratæ mentis inisse consilium. THEOPHYLACTUS (super *Ut traderet illum eis*). Dicit autem, *Ut proderet eum illis*; idest, ut annuntiaret illis quando solus existeret. Timebant autem in eum irruere quando docebat propter turbam. HIERONYMUS. Promittit autem se tradere, ut magister ejus diabolus ante dicebat, Luc. 4, "Tibi dabo potestatem hanc universam." Sequitur: *Qui audientes gavisí sunt, et promiserunt ei pecuniam se daturos*. Promittunt quidem pecuniam, et amittunt vitam, quam ipse recipit cum vitam amittit. CHRYSOSTOMUS in serm. Pass. O dementia, immo cupiditatem proditoris! Cuncta enim mala cupiditas procreavit: nam cupiditas captas animas retinet, et omnibus nodis alligatas constringit, et rerum oblivionem imponit, et alienationem mentis ostendit. Ab hac Judas captivus, cupiditatis insania, conversationis, mensæ, discipulatus, admonitionis, suasionis oblitus est; nam sequitur: *Et quærebat quomodo eum opportune traderet*. HIERONYMUS. Sed opportunitas doli nunquam invenitur, ut non vindicetur hic aut illic. BEDA (super *Qui audientes gavisí sunt*). Multi hodie scelus Judæ, quod Dominum ac Magistrum Deumque suum pecunia vendiderit, velut immane et nefarium exhorrent, nec tamen cavent: nam cum pro muneribus, caritatis et veritatis jura spernunt, Deum, qui est caritas et veritas, produnt.

4. CHRYSOSTOMUS in serm. de Passione. Quando Judas de traditione tractabat, alii discipuli sunt de præparatione paschæ solliciti; unde dicitur: *Et primo die azymorum, quando pascha immolabant,*

dicunt ei discipuli: Quo vis eamus et paremus tibi comedere pascha? BEDA (capite 44, super *Et primo die azymorum*). Primum diem azymorum quartumdecimum diem primi mensis appellat, quando fermento abjecto, immolare, idest agnum occidere, solebant ad vesperam; quod exponens Apostolus ait, Coloss. 3: "Pascha nostrum immolatus est Christus: qui licet die sequenti, idest quintadecima luna, sit crucifixus, attamen nocte qua agnus immolabatur, et corporis sanguinisque sui tradens mysteria celebranda, et a Judæis tentus ac ligatus, ipsius immolationis, hoc est passionis suæ, sacravit exordium. HIERONYMUS (ibid.). Azyma vero, quæ cum amaritudine, idest lactucis agrestibus, manducantur, redemptio nostra est; amaritudo vero passio Domini. THEOPHYLACTUS (super *Quo vis eamus?*). Ex hoc autem quod dicunt discipuli, *Quo vis eamus?* manifeste videtur quod Christus hospitium aliquod non habebat; sed neque discipuli proprias domos: si enim habuissent, duxissent eum ad illas. HIERONYMUS. Dicunt etiam, *Quo vis eamus?* ut cum voluntate Dei dirigamus gressus nostros. Dominus autem indicat cum quo manducat pascha; et more suo mittit duos, quod supra exposuimus; unde sequitur: *Et mittit duos ex discipulis suis, et dicit eis, Ite in civitatem*. THEOPHYLACTUS. Mittit quidem ex discipulis suis, Petrum scilicet et Joannem, ut Lucas dicit, ad ignotum hominem, innuens ex hoc quod posset non pati. Nam qui mentem ignoti movit ut ipsos reciperet, quid non operaretur in aliis? Dat etiam eis signum, ut domum scilicet invenirent, cum subdit: *Et occurret vobis homo lagenam aquæ bājulanis*. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 2, cap. 80). Marcus lagenam dicit, quam Lucas amphoram: ille vasis genus, iste modum significavit; uterque veritatem sententiæ custodivit. BEDA (super *Et mittit duos*). Indicium autem præsentis divinitatis est quod cum discipulis loquens, quid alibi futurum sit novit; unde sequitur: *Et abierunt discipuli ejus, et venerunt in civitatem, et invenerunt sicut dixit illis, et paraverunt pascha*. CHRYSOSTOMUS in serm. de Pass. Non illud quod nostrum, sed interim Judæorum; illud autem quod nostrum est non solum constituit, sed ipse factus

est pascha. Sed et cur illud manducavit? Quia "factus est sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret," (Galat. 4), et ipse legi requiem daret; et ut nemo dicat quod ideo eam evacuaverit quia eam implere, ut molestam et arduam; non valuit, ipse prius eam complevit, et sic fecit eam requiescere. HIERONYMUS. Mystice autem civitas Ecclesia est, quæ muro fidei cingitur: homo occurrens populus primitivus est; amphora aquæ lex litteræ. BEDA. Vel aqua lavorum gratiæ, lagena fragilitatem designat eorum per quos eadem erat gratia mundo monstranda. THEOPHYLACTUS. Lagenam aquæ portat qui baptizatus est; qui autem baptismum bajulat, venit ad requiem secundum rationem vivens, et sicut in domo requie potitur: unde subdit, *Sequitur eum*. HIERONYMUS. Qui scilicet ducit in altum, ubi est refectio Christi. Dominus domus Petrus Apostolus est, cui Dominus domum suam credidit, ut sit una fides sub uno pastore; cœnaculum grande Ecclesia magna est, in qua narratur nomen Domini, strata varietate virtutum et linguarum. BEDA (super *Demonstrabit vobis cœnaculum*). Vel cœnaculum magnum spiritualiter lex est, quæ de angustiis litteræ egrediens, et sublimi loco, idest in alto mentis solario, recipit Salvatorem. Consulte autem sive aquæ bajuli sive domini domus sunt præmissa vocabula, ut omnibus verum pascha celebrare volentibus, hoc est Christi sacramentis imbui, eumque suæ mentis hospitio suscipere quærentibus, facultas danda signetur. THEOPHYLACTUS. Vel Dominus domus intellectus est, qui ostendit cœnaculum grande, idest altitudinem intelligentiarum; quod etsi altum sit, tamen nihil habet vanæ gloriæ et tumoris: sed sternitur, et planum fit humilitate. Ibi autem, idest in tali mente, pascha Christo paratur, a Petro scilicet et Joanne, idest ab actione et contemplatione.

5. BEDA (super *Vespere autem facto*). Dominus qui de sua passione prædixerat, etiam de proditore prædicit, dans locum poenitentiae; ut cum intellexisset sciri cogitationes suas, poeniteret eum facti sui; unde dicitur: *Vespere autem facto, venit cum duodecim: et discumbentibus eis et manducantibus ait Jesus: Amen dico vobis, quia unus ex vobis me tradet, qui manducat mecum*. CHRYSOSTO-

mus in serm. de Pass. Ubi patet quod non aperte eum omnibus publicabat, ne impudentiorem eum faceret, nec etiam penitus silentio præteribat, ne celari arbitrat, audacter ad provisionem properaret. THEOPHYLACTUS (super *Et cum recumberet*). Sed quomodo discumbentes cenabant, cum lex præciperet quod stantes erecti deberent pascha comedere? Probabile autem est prius eos adimplisse pascha legale, deinde discubuisse, incipientes eo proprium tradere pascha. HIERONYMUS (super *Vespere autem*). Vespera autem diei, vesperam indicat mundi: circa undecimam namque horam veniunt novissimi qui primi denarium æternæ vitæ accipiunt. Omnes igitur discipuli tanguntur a Domino; ut fiat harmonia citharæ, omnes nervi bene suspensi consona voce respondent; nam sequitur: *At illi cœperunt contristari, et dicere ei singillatim: Numquid ego? Unus autem remissus, et pecuniæ amore mæfactus, dixit: "Numquid ego sum, Rabbi?"* sicut in Matthæo legitur cap. 26. THEOPHYLACTUS (super *Cœperunt esse mæsti*). Cœperunt autem alii discipuli contristari propter Domini verbum: nam etsi extra hanc existerent passionem, magis tamen credunt illi qui omnium novit corda, quam sibi.

Sequitur: *Qui ait illis: Unus ex duodecim, qui intingit mecum manum in catino*. BEDA (super *Unus ex duodecim qui intingit*). Judas scilicet qui, ceteris contristatis et retrahentibus manum, cum magistro manum mittit in catinum: et quia prius dixerat, *Unus ex vobis me tradet*, et perseverat proditor in malo, manifestius arguit; et tamen nomen proprium non designat. HIERONYMUS (ubi supra). Dicit autem, *Unus de duodecim*, quasi ab eis separatus: separat enim seorsum lupus ovem quam capit. Ovis quæ de ovili egreditur, lupi morsibus patet. Judas autem nec primo, nec secundo correptus a provisione retrahit pedem; unde pœna prædicitur, ut quem pudor non vicerat, corrigant denuntiata supplicia; et hoc est quod subditur: *Et Filius quidem hominis vadit sicut scriptum est de eo*. THEOPHYLACTUS (super *Filius hominis vadit*). Per hoc quod dicitur, *Vadit*, ostenditur quod mors Christi fuit voluntaria, et non necessaria. HIERONYMUS (ubi supra). Sed quia multi bonum, ut Judas, faciunt, sed omnino illis

non proficit, recte subditur: *Væ autem homini illi per quem Filius hominis tradetur*. BEDA (ibid.). Sed et hodie quoque in sempiternum *væ illi homini* qui ad mensam Domini malignus accedit. Etenim ille in exemplum Judæ Filium hominis tradit, non quidem Judæis peccatoribus, sed tamen peccatoribus membris suis.

Sequitur: *Bonum erat ei, si non esset natus homo ille*. HIERONYMUS (super *Melius erat illi*). Scilicet intimo latens utero materno; melius enim est non esse, quam ad tormenta esse. THEOPHYLACTUS. Quantum enim ex fine melius fuisset ei quod esset, si non proditor existeret; nam Deus fecit ipsum ad opera bona; sed postquam ad tantam devenit malitiam, melius fuisset ei si natus non fuisset.

6. BEDA (super illud, *Manducantibus illis accepit Jesus*). Finitis paschæ veteris solemnii transit ad novum, ut scilicet pro carne agni ac sanguine, sui corporis sanguinisque sacramentum substitueret; unde dicitur: *Et manducantibus illis accepit Jesus panem*: ut scilicet ipsum se esse monstraret, cui juravit Dominus, Psal. 109: "Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech."

Sequitur: *Et benedicens fregit*. THEOPHYLACTUS, (Marc. 14, super illud, *Gratias agens fregit*). Idest, gratias agens fregit: quod et nos facimus, orationes superaddentes. BEDA. Frangit etiam ipse panem quem discipulis porrigit, ut ostendat corporis sui fractionem non absque sua sponte vel procuracione futuram; quem etiam benedixit, quia naturam humanam quam passurus assumpsit, ipse una cum Patre et Spiritu sancto gratia divinæ virtutis implevit. Benedixit panem ac fregit: quia hominem assumptum ita morti subdere dignatus est, ut ei divinæ immortalitatis inesse potentiam demonstraret; ideoque velocius eum a morte resuscitandum esse doceret.

Sequitur: *Et dedit eis, et ait: Sumite: hoc est corpus meum*. THEOPHYLACTUS (super *Hoc est corpus*). Hoc scilicet quod nunc do, et quod nunc sumitis. Non autem panis figura tantum corporis Christi est, sed in proprium Christi corpus transmutatur: nam Dominus ait, Joan. 6: "Panis quem ego dabo, caro mea

est: „sed tamen caro Christi non videtur propter nostram infirmitatem: panis enim et vinum de nostra consuetudine est; si vero carnem et sanguinem cerneremus, sumere non sustineremus. Propter hoc Dominus nostræ infirmitati condescendens, species panis et vini conservat: sed panem et vinum in veritatem convertit carnis et sanguinis. CHRYSOSTOMUS in serm. de Pass. Et nunc etiam ille præsto est Christus, qui illam ornavit mensam, ipse istam quoque consecrat. Non enim homo est qui proposita corpus Christi facit et sanguinem; sed ille qui pro nobis crucifixus est Christus. Sacerdotis ore verba proferuntur, et Dei virtute consecrantur et gratia. Hoc verbo quod dicit, *Hoc est corpus meum*, proposita consecrantur: et sicut illa vox quæ dicit, Gen. 1: "Crescite et multiplicamini, et replete terram," semel quidem dicta est, sed omni tempore sentit effectum ad generationem operante natura; ita et vox ista semel quidem dicta est, sed per omnes mensas Ecclesiæ usque in hodiernum diem et usque ad ejus adventum præstat sacrificio firmitatem. HIERONYMUS (ubi supra). Mystice autem in panem transfigurat Dominus corpus suum, quod est Ecclesia præsens, quæ accipitur in fide, benedicitur in numero, frangitur in passionibus, datur in exemplis, sumitur in doctrinis, formatur in sanguinem suum in calice vino et aqua commixtum: ut alio purgemur a culpis, alio redimamur a pœnis. Sanguine namque agni servantur domus a percussione Angeli, et aqua maris rubri extinguntur inimici; quæ sunt mysteria Ecclesiæ Christi; unde sequitur: *Et accepto calice, gratias agens dedit eis*; gratia enim et non meritis salvati sumus a Deo. GREGORIUS, Moral. (super illud: "Sicut Domino placuit, ita factum est: „cap. 24 in nov. exempt.). Cum appropinquaret etiam passioni, accepto pane, gratias egisse perhibetur. Gratias itaque egit qui flagella alienæ iniquitatis suscepit; et qui nil percussione dignum exhibuit, humiliter in passione benedixit, ut hinc ostendat quid unusquisque in flagello culpæ facere debeat, si ipse æquanimiter flagella culpæ portat alienæ: ut hinc etiam ostendat quid in correctione faciat subditus, si in flagello positus Patri gratias egit æqualis. BEDA

(super *Hic est sanguis meus*). Quia et nos in Christo, et in nobis Christum manere oportet, vinum dominici calicis aqua miscetur. Attestante enim Joanne, aquæ populi sunt; et neque aquam solum, neque solum vinum cuiquam licet offerre, ne talis oblatio caput a membris secernendum esse significet, et vel Christum sine nostræ redemptionis amore pati potuisse, vel nos sine illius passione salvari ac posse offerri contingat.

Sequitur: *Et biberunt ex illo omnes.* HIERONYMUS (super *Et biberunt ex eo omnes*). Ebrietas felix, satietas salutaris, quæ quanto copiosius sumitur, tanto sobrietatem mentis donare dignatur. THEOPHYLACTUS (ibid.). Quidam autem dicunt Judam mysteriorum non fuisse participem, sed quod exiverit antequam Dominus mysteria largiretur. Alii etiam dicunt, quod illi tradidit de illo mysterio. CHRYSOSTOMUS in serm. de Pass. Christus enim sanguinem ei qui eum vendidit offerebat, ut haberet remissionem peccatorum, si tamen impius existere noluisset. HIERONYMUS (ubi supra). Bibit ergo Judas, sed non saturatur; nec sitim extinguit ignis æterni, quia indigne sumit mysteria Christi. Sunt enim in Ecclesia quos sacrificium non emundat, sed eos cogitatione insipiens perducit ad culpas, qui se cœnosis crudelitatis foetoribus miscuerunt. CHRYSOSTOMUS in serm. de Pass. Nullus ergo sit Judas in Domini mensa. Hoc sacrificium cibus spiritualis est: nam sicut corporalis cibus, cum ventrem invenerit adversis humoribus occupari, amplius lædit; ita est et iste spiritualis cibus: si aliquem reperit malignitate pollutum, magis eum perdit, non sua natura, sed accipientis vitio. Pura igitur sit mens in omnibus, pura cogitatio, quia et sacrificium purum est.

Sequitur: *Et ait illis: Hic est sanguis meus novi testamenti.* BEDA (ubi supra). Hoc ad distinctionem respicit veteris testamenti, quod hircorum et vitulorum est sanguine dedicatum, dicente inter aspergendum legislatore: "Hic est sanguis testamenti, quod mandavit ad vos Deus."

Sequitur: *Qui pro multis effundetur.* HIERONYMUS (ubi supra). Non enim omnes emundat.

Sequitur: *Amen dico vobis, quod jam*

non bibam de genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam novum in regno Dei. THEOPHYLACTUS (super *Non bibam de fructu vitis*). Quasi diceret: Non bibam de vino usque ad resurrectionem: regnum enim resurrectionem vocat, quasi tunc regnaverit contra mortem. Post resurrectionem vero bibit cum discipulis et comedit, ostendens quod idem ipse esset qui passus est. Novum autem bibit illud, idest novo quodam modo et alieno: non enim corpus habebat passibile indigens cibo, sed immortale et incorruptibile. Intelligendum est autem et sic. Vitis est ipse Dominus, genimen vitis mysteria et intellectus occultus; quem ipse generat qui docet hominem scientiam. In regno autem Dei, idest in futuro sæculo, bibet cum suis discipulis mysteria et sapientiam, nova quædam nos docens, et revelans quæ nunc occultat. BEDA (ibid.). Vel aliter. Vitem sive vineam Domini appellatam esse synagogam Isaïas, cap. 5, testatur dicens: "Vinea Domini sabaoth, domus Israel est." Iturus ergo Dominus ad passionem ait: *Jam non bibam de genimine vitis*: ac si aperte dicat: Non ultra carnalibus synagogæ cæremoniis delectabor, in quibus etiam ista paschalis agni sacra locum tenere præcipuum. Aderit enim tempus meæ resurrectionis; aderit dies ille cum in regno Dei positus, idest gloria vitæ immortalis sublimatus, de salute ejusdem populi, fonte gratiæ spiritualis regenerati, vobiscum gaudio perfundar. HIERONYMUS (ibidem). Considerandum autem, quod hic Dominus mutat tantum sacrificium, sed non mutat tempus, ut nos nunquam cœnam Domini ante quartadecimam lunam faciamus. Qui facit in quartadecima resurrectionem, in undecima luna cœnam Domini faciet; quod nunquam in testamento veteri nec in novo factum est.

7. HILARIUS. Sicut gratias egerunt antequam biberent, ita etiam gratias agunt et postquam biberunt; unde dicitur: *Et hymno dicto exierunt in montem Oliveti*: ut scilicet addiscas et ante cibum et post cibum gratiarum reddere actiones. HIERONYMUS. Hymnum enim dicit laudem Domini, ut est in Psal. 21: "Edent pauperes et saturabuntur, et laudabunt Dominum qui requirunt eum: et adoraverunt et manducaverunt om-

nes pingues terræ. THEOPHYLACTUS (super *Et hymno dicto*). Simul etiam et hic ostendit quod amplectibile erat sibi pro nobis mori: quia cum tradendus erat, Deum laudare dignatus est. Docet etiam nos, cum in angustias incidimus propter multorum salutem, non contristari, sed Deo gratias agere, qui in nostra tribulatione operatur multorum salutem. BEDA (ibidem). Potest etiam hymnus ille intelligi quem Dominus, secundum Joannem, Patri gratias agens decantabat, in quo et pro seipso et pro discipulis et pro eis qui per verbum ipsorum credituri erant, elevatis sursum oculis, precabatur. THEOPHYLACTUS (super *Exierunt in montem*). Exivit autem in montem, ut ad eum solitarium existentem accedentes, ipsum caperent absque tumultu. Si enim accessissent cum in civitate manebat, forte fuisset multitudo populi conturbata; et tunc manifeste occasionem inimici captantes viderentur ipsum juste interficere tamquam populum concitantem. BEDA (ibidem). Pulchre etiam Dominus discipulos sacramentis imbutos in montem educit clivarum, ut typice designet nos per acceptionem sacramentorum ad altiora virtutum dona et charismata sancti Spiritus, quibus in corde perungamur, ascendere debere. HIERONYMUS. In monte etiam Oliveti Jesus tenetur, unde ad cælos ascendit; ut nos sciamus quia inde ascendimus ad cælos unde vigilamus et oramus, et ligamur, nec repugnemus in terra. BEDA (ubi supra). Prædicat autem Dominus discipulis quid passuri sunt; ut cum passi fuerint, non desperent salutem, sed agentes penitentiam liberentur; unde sequitur: *Et ait illis Jesus: Omnes scandalizabimini in me in nocte ista*. HIERONYMUS (super *Omnes scandalizabimini*). Omnes quidem cadunt, sed non omnes jacent. Numquid enim qui dormit non adjiciet ut resurgat? Carnale est cadere, sed diabolicum est jacere. THEOPHYLACTUS (ubi supra). Permisit autem eos Dominus cadere, ut non in seipsis confidant; et ne videretur hoc quod prædixerat ex quodam argumento apparenti prædixisse, inducit testimonium Zachariæ Prophetæ; unde sequitur: *Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis*. BEDA (super *Percutiam pastorem*). Hoc aliis verbis in Zacharia Propheta scriptum, est, cap. 13, et ex

persona Prophetæ ad Dominum dicitur: "Percute pastorem, et dispergentur oves." Propheta enim postulat passionem Domini; Pater respondet: *Percutiam pastorem*, precibus inferiorum. Filius a Patre mittitur, et percutitur; id est incarnatur et patitur. THEOPHYLACTUS (Marc. 14, circa med.). Dicit autem Pater, *Percutiam autem pastorem*, quia ipsum percuti dimisit. Oves discipulos dicit, quasi innocentes et quasi absque malitia. Ultimo consolationem inducit, dicens: *Sed postquam resurrexero, præcedam vos in Galilæam*. HIERONYMUS (super *Exierunt in montem Oliveti*). In quo vera promittitur resurrectio, ut spes non extinguatur. Sequitur: *Petrus autem ait ei: Et si omnes scandalizati fuerint, sed non ego*. Ecce avis sine pennis in altum volare nititur: sed corpus aggravat animam, ut timore humanæ mortis timor Domini superetur. BEDA (super *Amen dico tibi*). Et Petrus ergo de ardore fidei promittebat, et Salvator quasi Deus futura noverat; unde sequitur: *Et ait illi Jesus: Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac, priusquam gallus vocem bis dederit, ter me es negaturus*. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 3, cap. 2). Cum omnes Evangelistæ dicant prædixisse Dominum quod eum Petrus esset negaturus antequam gallus cantaret; Marcus hoc solum narravit expressius: unde nonnullis videtur non congruere ceteris, quia parum attendunt. Tota enim Petri negatio trina est: quæ si tota post primum galli cantum inciperet, falsum dixisse viderentur tres alii Evangelistæ: quod scilicet antequam gallus cantaret, ter eum esset negaturus. Rursus si totam trinam negationem ante peregisset quam cantare gallus inciperet, superfluo dixisset Marcus ex persona Domini: *Priusquam gallus bis vocem dederit, ter me negaturus es*. Sed quia ante primum galli cantum cepta est illa trina negatio, attenderunt illi tres non quando eam completurus esset Petrus, sed quanta futura esset, idest trina, et quando ceptura, idest ante galli cantum: quamquam in animo ejus et ante primum galli cantum tota concepta est. Marcus autem de ipsarum vocum intervallo planius elocutus est. THEOPHYLACTUS (Marc. 14, circa med. Comment.). Quod sic intelligitur. Petrus semel negavit; deinde gallus cantavit; negante

vero eo duabus aliis negationibus, tunc gallus secundo vocem emisit. HIERONYMUS (super' *Priusquam gallus*). Gallus lucis nuntius quis est nisi Spiritus sanctus? cujus voce in prophetia et in Apostolis nos de trina negatione excitamur ad amarissimos post lapsum fletus, qui male cogitavimus de Deo, et male locuti sumus ad proximos, et male fecimus ad nosmetipsos. BEDA (super *Et si omnes scandalizati fuerint*). Fides autem Apostoli Petri et ardens affectus ad Dominum consequenter ostenditur; sequitur enim: *At ille amplius loquebatur: Et si oportuerit me simul commori tibi, non te nego*. THEOPHYLACTUS (ubi supra). Fervorem etiam intrepidum et alii discipuli ostenderunt; nam sequitur: *Similiter autem et omnes dicebant: sed tamen resistebant veritati, quam Christus prædixerat*.

8. GLOSSA. Postquam Dominus scandalum discipulorum prædixerat, nunc Evangelista narrat de oratione ipsius, in qua pro discipulis creditur orasse; et primo describens locum orationis, dicit: *Et venit in prædium cui nomen Gethsemani*. BEDA (super *Veniunt in locum cui nomen Gethsemani*). Monstratur usque hodie locus Gethsemani, in quo Dominus oravit ad radices montis Oliveti. Interpretatur autem Gethsemani vallis pinguum, sive pinguedinum. Cum autem Dominus in monte orat, nos docet, sublimia orando inquiri debere. At cum in valle pinguedinis orat, insinuat nobis humilitatem semper in orationibus, et internæ pinguedinem dilectionis esse servandam. Ipse etiam per vallem humilitatis et pinguedinem caritatis pro nobis mortem subiit. HIERONYMUS (super *Sedete hic*). In valle etiam pinguedinum tauri pingues obsederunt eum. Sequitur: *Et ait discipulis suis: Sedete hic donec orem*. Separantur in oratione qui separantur in passione: quia ille orat, illi dormiunt, pigredine cordis oppressi. THEOPHYLACTUS (ibidem). Singulariter etiam erat consuetudo illi semper orare, formam nobis tradens ut silentium et solitudinem in orationibus requiramus. Sequitur: *Et assumit Petrum et Jacobum et Joannem secum*. Illos tres tantum assumit qui gloriæ ejus in monte Thabor inspectores extiterant, ut qui gloriosa viderant, viderent et tristitia, et addiscerent quod verus erat

homo in hoc quod tristatur; unde sequitur: *Et cepit pavere et tædere*. Quia enim totum assumpserat hominem, assumpsit et naturales proprietates hominis, pavere et tædere et contristari naturaliter; nam homines naturaliter inviti tendunt ad mortem; unde sequitur: *Et ait illis: Tristis est anima mea usque ad mortem*. BEDA (super *Tristis est*). Quasi Deus in corpore constitutus fragilitatem carnis exponit, ut eorum qui sacramentum incarnationis objurgant excluderetur impietas; nam qui corpus suscepit, omnia debuit suscipere quæ corporis sunt, ut esuriret, sitiret, angeretur, contristaretur: divinitas enim per hos commutari nescit affectus. THEOPHYLACTUS (ibidem). Quidam autem hoc sic intellexerunt, quasi dicat: Tristor enim, non quod mori debeo, sed quod Israelitæ propinqui mei me crucifixuri sunt, ac per hoc a regno Dei debent excludi. HIERONYMUS (super *Cepit pavere*). In hoc etiam pavere et tristari docemur ante judicium mortis, quod non possumus per nos dicere, sed per illum: " Venit princeps mundi hujus, et in me non habet quicquam: " Joan. 14.

Sequitur: *Sustinete hic, et vigilate*. BEDA (super *Sustinete et vigilate*). Non a somno dormitionis prohibet, cujus tempus non erat imminente discrimine, sed a somno infidelitatis et torpore mentis. Paululum autem procedens ruit in faciem suam, et humilitatem mentis habitu carnis ostendit; unde sequitur: *Et cum processisset paululum, procidit super terram, et orabat ut, si fieri posset, transiret ab eo hora*. ARGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 3, cap. 4, a med.). Non dixit, Si facere posset, sed *Si fieri posset*; fieri enim potest quod ille voluerit. Sic itaque dictum est, *Si fieri potest*, ac si diceretur, Si vellet. Et ne quis putaret eum Patris minuisse potestatem, manifestavit quo intellectu accipiendum sit quod dictum est: nam sequitur: *Et dixit: Abba, Pater, omnia tibi possibilia sunt*: in quo satis ostendit non ex impossibilitate, sed ex voluntate Patris dictum esse, *Si fieri potest*. Quod autem Marcus non solum Pater, sed *Abba, Pater*, eum dixisse commemorat; hoc est *Abba* hebraice, quod latine *Pater*. Et fortasse Dominus propter aliquod sacramentum utrumque dixit, volens o-

stendere se illam tristis personam in persona sui corporis, idest Ecclesiae, suscepisse, cui factus est angularis lapis, venientibus ad eum partim ex Hebraeis, ad quos pertinet quod ait *Abba*, partim ex Gentibus, ad quos pertinet quod ait *Pater*. BEDA (super *Non sicut ego volo*). Orat autem transire calicem, ut ostendat vere quod homo erat; unde subdit: *Transfer calicem hunc a me*. Reminiscens autem et propter quid missus est, perficit dispensationem ad quam missus est, et clamat: *Sed non quod ego volo, sed quod tu*; quasi dicat: Si moritur mors me non moriente secundum carnem, transeat calix; verum, quia non aliter hoc fiet, non quod ego volo, sed quod tu. Multi adhuc contristantur futura morte, sed habeant rectum cor, vitent mortem quam possunt; sed si non possunt, dicant id quod propter nos Dominus dixit. HIERONYMUS (Marc. 14, super illud *Si possibile est*). Ex quo etiam usque in finem non cessat nos docere patribus obedire, et voluntatem eorum voluntati nostrae præponere. Sequitur: *Et venit, et invenit eos dormientes*. Sicut enim dormiant mente, sic et corpore. Post orationem autem Dominus veniens, et videns discipulos dormientes, Petrum solum increpat; unde sequitur: *Et ait Petro: Simon, dormis? Non potuisti una hora vigilare mecum?* quasi dicat: Qui una hora non potuisti mecum vigilare, quomodo mortem spernes tu qui spondes mori mecum?

Sequitur: *Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem*, scilicet negandi me. BEDA (super *Orate ut non intretis in tentationem*). Non ait, *Orate ne tentemini*, quia impossibile est humanam animam non tentari; sed *ne intretis in tentationem*; hoc est, ne vos tentatio superet. HIERONYMUS (super *Vigilate et orate*). In tentationem autem intrare dicitur qui orare negligit.

Sequitur: *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma*. THEOPHYLACTUS (Marc. 14, a med. Comment.). Quasi dicat: Spiritus quidem vester promptus est ad me non negandum, et propterea hoc promittitis; sed caro vestra intantum infirma est quod nisi Dominus per orationem virtutem carni dederit, in tentationem intrabitis. BEDA (super *Spiritus promptus est*). Temerarios hic reprimat, qui quicquid crediderint, pu-

tant se consequi posse. Sed quantum ex mentis ardore confidimus, tantum ex fragilitate carnis timeamus. Facit etiam hic locus adversus eos qui dicunt unam in Domino operationem et unam voluntatem fuisse. Duas enim voluntates ostendit: humanam scilicet, quæ propter infirmitatem carnis recusat passionem; et divinam, quæ promptissima est.

Sequitur: *Et iterum abiens oravit eundem sermonem dicens*. THEOPHYLACTUS (ubi supra). Ut scilicet per secundariam orationem, quod verus homo esset, affirmaret. Sequitur, *Et reversus denuo, invenit eos dormientes*; tamen non vehementer redarguit: *Erant enim oculi eorum gravati*, scilicet somno, et ignorabant quid responderent ei. Per hoc infirmitatem humanam addiscas, ne scilicet gravati somno promittamus ea quæ nobis impossibilia sunt. Ideo tertio abiit ad orandum ratione prædicta: unde sequitur: *Et venit tertio, et ait illis: Dormite jam, et requiescite*. Non turbatur contra illos cum post redargutionem pejus fecerint; sed ironice dicit illis: *Dormite jam, et requiescite*: quia jam sciebat quod proditor appropinquabat. Et quod ironice dixerit, apparet per hoc quod subditur: *Sufficit. Venit hora: ecce Filius hominis tradetur in manus peccatorum*. Hoc dicebat deridens somnum eorum, quasi diceret: Nunc tempus est ut dormiatis quando inimicus appropinquat. Deinde subjungit: *Surgite, eamus: ecce qui me tradet prope est*. Non ut fugerent hoc dicit, sed ut inimicis obviarent. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 3, cap. 4). Vel aliter. Per hoc quod cum dixisset, *Dormite jam, et requiescite*, adjungit, *Sufficit*, et deinde infert, *Venit hora, ecce tradetur Filius hominis*; utique intelligendum est post illud *Dormite et requiescite*, siluisse Dominum aliquantum, ut hoc fieret quod præmiserat; et tunc intulisse, *Venit hora*; et ideo interponit, *Sufficit*, scilicet quod requievistis. HIERONYMUS (ubi supra). Trina autem discipulorum dormitio tres mortuos quos Dominus suscitavit significat; primus in domo, secundus ad sepulcrum, tertius de sepulcro. Trina autem Domini vigilia docet nos orando et de præteritis, et de futuris, et de præsentibus veniam rogare.

9. BEDA (sup. *Surgite, eamus*). Postquam tertio Dominus oraverat et Apostolorum

timorem sequente poenitentia impetraverat corrigendum, securus de passione sua pergit ad persecutores; de quorum adventu Evangelista dicit: *Et adhuc eo loquente, venit Judas Iscariotes unus de duodecim*. THEOPHYLACTUS (super *Accessit Judas*). Hoc non frustra ponitur, sed ad majorem proditoris redargutionem; quod cum de primo choro discipulorum existeret, contra Dominum in rabiem versus est.

Sequitur: *Et cum eo turba multa cum gladiis et lignis, missi a summis sacerdotibus et scribis et senioribus*. HIERONYMUS (ubi supra). Incumbit enim virtuti sæculi qui desperat de adjutorio Dei. BEDA (super *Dederat autem eis signum*). Adhuc tamen habet aliquid Judas de verecundia discipuli, cum eum non palam tradidit persecutoribus, sed per signum osculi; unde sequitur: *Dederat autem traditor eis signum, dicens: Quemcumque osculatus fuero, ipse est: tenete eum, et ducite caute*. THEOPHYLACTUS (super *Deosculatus est eum*). Vide ejus insensibilitatem, quomodo credebat in osculo Christum decipere, ut quasi amicus æstimaretur. Si autem amicus eras, o Juda, cujus gratia cum inimicis accessisti? Sed omnis pravitas sine providentia est.

Sequitur: *Et cum venisset, statim accedens ad eum ait, Ave, Rabbi: et osculatus est eum*. HIERONYMUS (ibidem). Dat Judas signum osculi cum veneno doli: sic Cain obtulit sacrificium subdolum et reprobatum. BEDA (ubi supra). Invidens autem et scelerata confidentia magistrum vocat, et osculum infert ei quem tradit. Suscipit autem Dominus osculum traditoris, non quo simulare nos doceat, sed ne proditorem fugere videatur; simul et illud Psalmi 119 complens: "Cum his qui oderunt pacem eram pacificus."

Sequitur: *At illi manus injecerunt in eum, et tenuerunt eum*. HIERONYMUS (ubi supra). Hic adest Joseph venditus a fratribus, et ferrum pertransivit animam ejus.

Sequitur: *Unus autem de circumstantibus educens gladium, percussit servum summi sacerdotis, et amputavit auriculam*. BEDA (super *Unus autem educens gladium*). Petrus hoc fecit, ut Joannes declarat, eodem mentis ardore quo cetera faciebat: sciebat enim quomodo Phinees puniendo sacrilegos, mercedem ju-

stitiæ et sacerdotii perennis acceperit. THEOPHYLACTUS (ibidem). Tacet autem nomen ejus Marcus, ut non videretur suum laudare magistrum quasi zelantem pro Christo. Innuit autem Petrus ex hoc quod inobedientes erant et increduli, spernentes Scripturas; nam si habuissent aures audientes Scripturas, non crucifixissent Dominum gloriæ. Amputavit autem auriculam servi summi sacerdotis: nam summi sacerdotes primo præteribant Scripturas, quasi servi non audientes facti.

Sequitur: *Et respondens Jesus ait illis: Tamquam ad latronem existis cum gladiis et lignis?* BEDA (super *Tamquam ad latronem existis*). Quasi dicat: stultum est cum gladiis et fustibus quærere eum qui ultro se vestris tradidit manibus, et in nocte quasi latitantem per proditorem investigare qui quotidie in templo docebat. THEOPHYLACTUS (super *Quotidie eram apud vos*). Istud autem divinitatem ejus ostendit: quod enim in templo docebat, non valuerunt ipsum capere, quamvis in manibus eorum esset, quia nondum tempus advenerat passionis; quando autem ipse voluit, tunc tradidit seipsum, ut adimplerentur Scripturæ: quia tamquam agnus ad occisionem ductus est, non clamans neque vociferans, sed voluntarie patiens: Isa. 53.

Sequitur: *Tunc discipuli ejus relinquentes eum omnes fugerunt*. BEDA (super *Ut impleantur Scripturæ*). In hoc impletur sermo quem Dominus dixerat, quod omnes discipuli scandalizarentur in illo in ipsa nocte. Sequitur: *Adolescens autem quidam sequebatur illum, amictus sindone super nudo: subauditur, corpore: quia non aliud indumentum quam solam habebat sindonem*. Sequitur: *Et tenuerunt eum. At ille, rejecta sindone, nudus profugit ab eis*: quorum scilicet præsentiam detestabatur et facta, non a Domino, cujus amorem et absens corpore fixum servavit in mente. HIERONYMUS (super *Adolescens quidam*). Sicut etiam Joseph, relicto pallio, nudus de manibus impudicæ feminæ aufugit, qui vult effugere manus iniquorum, relinquens mentes quæ mundi sunt, fugiât post Jesum. THEOPHYLACTUS (ibid.). Probabile autem videtur quod hic adolescens erat de illa domo in qua pascha comederant. Quidam vero dicunt hunc adolescentem fuisse

Jacobum fratrem Domini, qui dicebatur justus, qui ab Apostolis post Christi ascensionem cathedram Ierosolymorum accepit. GREGORIUS, 14 Moral. (cap. 26, super illud: "Pelli meae consumptis carnis;," in nov. exempl. est 23). Vel hoc de Joanne dicitur, qui, etsi post, ut verba Redemptoris audiret, ad crucem rediit, prius tamen territus fugit. Nam, et illum eo tempore fuisse adolescentem, longa post hoc in carne vita ejus indicio est. Potuit enim fieri ut ad horam tenentium manibus elapsus, mox resumpto indumento redierit, et sub dubia lucis nocte, se turbis ducentium Jesum, quasi unus de ipsis immiscuerit, donec ad atrium pontificis, cui erat notus, perveniret, ut ipse in suo Evangelio commemorat. Sicut autem Petrus, qui culpam negationis poenitentiae lacrymis abluit, recuperationem ostendit eorum qui in martyrio labuntur; ita ceteri discipuli qui articulum comprehensionis fugiendo praevenierunt, cautelam fugiendi docent eos qui se minus idoneos ad toleranda supplicia sentiunt.

10. GLOSSA. Narraverat Evangelista superius, quomodo Dominus a ministris sacerdotum fuerat captus; nunc narrare incipit quomodo in domo principis sacerdotum morti adjudicatus fuit; unde dicitur: *Et adduxerunt Jesum ad summum sacerdotem*. BEDA (super *Et adduxerunt Jesum*). Summum sacerdotem significat Caipham, qui, sicut Joannes scribit, erat pontifex anni illius, de quo testatur Josephus, quod pontificatum sibi emerit a Principe Romano.

Sequitur: *Et convenerunt in unum omnes sacerdotes et scribae et seniores*. HIERONYMUS (super *Adolescens quidam*). Tunc facta est congregatio taurorum in vaccis populorum. Sequitur: *Petrus autem a longe sequebatur eum usque intro in atrium summi sacerdotis*. Timor enim retrahit, sed caritas trahit. BEDA (super *Petrus a longe sequebatur*). Merito autem a longe sequebatur qui jam erat proxime negaturus: neque enim negare posset, si Christo proximus adhæsisset.

Sequitur: *Et sedebat cum ministris ad ignem, et calefaciebat se*. HIERONYMUS (super *Sedebat cum ministris*). In atrio cum ministris calefacit se ad ignem. Atrium sacerdotis est secularis circuitus; ministri daemonia sputant, cum quibus qui manet, flere peccata non potest; ignis

desiderium carnale. BEDA (ibidem). Est enim ignis caritas, de quo dicitur Luc. 12: "Ignem veni mittere in terram:," qui super credentes descendens variis linguis eos laudare Dominum docuit. Est et ignis cupiditatis, de quo dicitur Osae 7: "Omnes adulterantes, velut clibanus corda eorum.," Hic ignis in atrio Caiphæ instinctu maligni spiritus accensus, ad negandum, ad blasphemandum Dominum perfidorum linguas armabat. Quod enim intus in domo maligna synodus gerebat, hoc ignis in atrio inter frigora noctis accensus figurabat. Quoniam enim abundat iniquitas, refrigerat caritas multorum. Hoc frigore torpens ad horam Petrus, quasi prunis ministrorum Caiphæ calefieri cupiebat: quia temporalis commodi solatium perfidorum societate quærebat.

Sequitur: *Summi vero sacerdotes et omne concilium querebant adversus Jesum testimonium, ut eum morti traderent*. THEOPHYLACTUS (super *Summi sacerdotes et omne concilium*). Lege præcipiente quod unus existeret summus sacerdos, tunc multi erant substituti, et destituti annis singulis per Principem Romanorum. Summos ergo sacerdotes dicit illos qui determinatum eis tempus complentes jam compleverant et a sacerdotio destituti erant. Figuram autem judicii, quod in præjudicium agebant, operantur, testimonium quærentes, ut videantur Jesum juste damnare et perdere. HIERONYMUS (super *Multi autem testimonium*). Sed mentita est iniquitas sibi, ut regina adversus Joseph, et sacerdotes adversus Susannam. Sed ignis sine materia deficit; unde sequitur: *Nec inveniebant: multi enim falsum testimonium dicebant adversus eum, et convenientia testimonia non erant*. Quod enim variatur, incertum habetur. Sequitur: *Et quidam surgentes falsum testimonium ferebant*. Moris est hæreticorum umbram de veritate trahere. Non ille dixit quod illi dicunt, sed simile verbum de templo corporis sui, quod post bidentum resuscitavit. THEOPHYLACTUS (super *Nos audivimus eum dicentem*). Non enim Dominus dixerat, *Ego dissolvam illud*; sed "Solvite:," neque manufactum dixit; sed simpliciter "templum.," HIERONYMUS. Dixit etiam Suscitabo, vivum animal significans, et spirans templum. Falsus testis est qui in eo sensu dicta intelligit quo non dicuntur.

11. BEDA (super *Non respondes quidquam?*). Quanto Jesus tacebat ad indignos responsione sua falsos testes et sacerdotes impios, tanto magis pontifex furore superatus, eum ad respondendum provocat, ut ex qualibet occasione sermonis, locum inveniat accusandi; unde dicitur: *Et excurgens summus sacerdos in medium, interrogavit Jesum, dicens: Non respondes quidquam ad ea quae tibi obijciuntur ab his?* Iratus quidem princeps et impatiens, non inveniens calumniae locum, exsurgit de solio, ut insaniam mentis metu corporis demonstraret. HIERONYMUS (super *Quidam autem*). Sed ipse Deus et Salvator noster, qui mundo salutem contulit, et humano generi sua pietate subvenit, sicut ovis ad occisionem sine voce ducitur, et obmutuit, et siluit a bonis; unde sequitur: *Ille autem tacebat, et nihil respondit.* Taciturnitas Christi apologiam, idest excusationem, Adae absolvit. THEOPHYLACTUS (super *Ille tacebat*). Tacebat autem, sciens quod non attenderent verbis ejus; unde secundum Lucam, cap. 22, respondit: " Si dixero vobis, non credetis mihi; „ unde sequitur: *Rursus summus sacerdos interrogavit eum, et dixit ei: Tu es Christus Filius Dei benedicti?* Interrogat quidem hoc summus sacerdos, non ut addicens crederet, sed ut ex hoc aliquam occasionem captaret. Quærit autem: *Tu es Christus Filius Dei benedicti?* Multi namque erant Christi, idest uncti, sicut reges et summi Sacerdotes; sed nullus eorum dicebatur Filius Dei benedicti, quasi semper collaudati. HIERONYMUS (super *Tu es Christus?*). Hunc autem expectabant de longe, quem prope non vident; sicut Isaac caligantibus oculis Jacob sub manibus non agnoscebat; sed longe de eo futura canit. Sequitur: *Jesus autem dixit illis, Ego sum;* ut scilicet inexcusabiles sint, THEOPHYLACTUS (super *Rursum summus sacerdos*). Sciebat namque quoniam non crederent: tamen respondit, ne postea dicerent: Si audissemus aliquid ab eo, credidissemus ei. Hoc autem est in eorum præjudicium: quia audierunt et non crediderunt. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 3, cap. 6 et 7). Matthæus autem, cap. 26, non dixit respondisse Jesum, *Ego sum*, sed " Tu dixisti; „ sed Marcus tantum valere ostendit quod ei dicit, " Tu dixisti, „ quantum si diceret, *Ego sum*.

Sequitur: *Et videbitis Filium hominis*

sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem cum nubibus cæli. THEOPHYLACTUS (super *Videbitis Filium hominis*). Ac si dicat: Videbitis me tamquam Filium hominis a dextris Patris sedentem. Virtutem namque hic Patrem dicit. Non autem sine corpore venit; sed qualis apparuit crucifigentibus, talis in judicio eis apparebit. BEDA (ibidem). Si ergo tibi in Christo, o Judæe, o Pagane et Hæretice, contemptus, infirmitas et crux contumelia est; vide quia per hoc Filius hominis ad dexteram Dei Patris sessurus, et in sua cum nubibus cæli est majestate futurus. HIERONYMUS (ubi supra). Et quidem sacerdos interrogat Filium Dei, Jesus autem respondet Filium hominis; ut hinc intelligamus Dei Filium idem esse et Filium hominis; et ne quaternitatem faciamus in Trinitate; sed homo in Deo, et Deus in homine sit. Dicit autem, *A dextris virtutis sedentem*; idest, in vita regnantem sempiterna, et virtute divina. *Et venientem cum nubibus cæli.* In nube ascendit, cum nube venit; idest, in corpore suo solo, quod sumpsit a Virgine, ascendit, et cum multiformi Ecclesia, quæ corpus ipsius et plenitudo ejus, ad judicium venturus est. LEO Papa (serm. 6 de Passione Domini). Caiphas autem ad exaggerandam auditu sermonis invidiam, scidit vestimenta sua; et nesciens quid hæc significaret insania, sacerdotali se honore privavit, oblitus præcepti illius quod legitur de principe sacerdotum Lev. 21, " De capite suo cidarim non deponet, et vestimenta sua non disrumpet. „ Nam sequitur: *Summus autem sacerdos scindens vestimenta sua, ait: Quid adhuc desideramus testes? Audistis blasphemiam: quid vobis videtur?* THEOPHYLACTUS (super *Summus sacerdos scindens vestimenta*). Adimplet quidem sacerdos consuetudinem Judaicam: cum enim aliquid intolerabile et triste illis occurreret, vestimenta scindebant. Ut ergo monstraret quod Christus magnam et intolerabilem blasphemiam dixerit, vestimenta scidit. BEDA (ibidem). Altiori autem mysterio factum est ut in passione Domini pontifex Judæorum sua ipse vestimenta discinderet, hoc est ephod; cum tunica Domini nec ab ipsis qui-eum crucifigere militibus scindi poterit. Figurabatur enim quia sacerdotium Judæorum pro sceleribus ipsorum pontificum

esset scindendum: soliditas vero Ecclesie, quæ vestis sui Redemptoris solet appellari, nunquam valet disrumpi. THEOPHYLACTUS (ibidem). Ex eo autem sacerdotium Judæorum scindendum erat quod condemnauerunt Christum esse reum mortis; unde sequitur: *Qui omnes condemnauerunt eum esse reum mortis.* Hieronymus (ibidem). Condemnant quidem eum esse reum mortis, ut reatu suo reatum nostrum solveret. Sequitur: *Et ceperunt quidam conspuere eum:* ut scilicet sputaminibus susceptis, faciem animæ nostræ lavaret; et velamine faciei suæ velamen cordium nostrorum auferret; et colaphis, quibus in capite percussus est, caput humani generis, quod est Adam, sanaret; et alapis, quibus expalmatus est, maxima laus ejus nostris manibus labiisque plauderet: ut dicitur Psal. 46: "Omnes gentes, plaudite manibus." Beda (super *Prophetiza*). Quod vero dicunt ei: *Prophetiza: quis est qui te percussit?* quasi in contumeliam faciunt ejus qui se a populis Prophetam haberi voluit. Augustinus de cons. Evang. (lib. 3, cap. 6). Hoc autem intelligitur passus Dominus usque ad mane in domo principis sacerdotum, quo prius adductus est.

12. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 3, cap. 6). De Petri tentatione, quæ inter prædictas Domini contumelias facta est, non eodem ordine omnes Evangelistæ narrant. Nam Lucas explicat prius tentationem Petri, tum demum has Domini contumelias; Joannes autem incipit Petri tentationem dicere, et interponit quædam de contumeliis Domini, et adjungit quod inde missus est ad Caipham Pontificem; et inde recapitulat, ut explicet quam ceperat tentationem Petri. Matthæus autem et Marcus primo commemorant Christi contumelias, deinde Petri tentationem, de qua dicitur, *Et cum esset Petrus in atrio deorsum, venit una ex ancillis summi sacerdotis.* Beda. Quid autem sibi vult, quod primus eum prodit ancilla; cum viri utique eum magis potuerint recognoscere, nisi ut et iste sexus peccasse in necem videretur Domini, et iste sexus redimeretur per Domini passionem?

Sequitur: *At ille negavit dicens: Neque scio, neque novi quid dicas.* Hieronymus (super *Venit una ex ancillis*). Petrus sine Spiritu vocis ancille cessit, cum Spiritu

nec principibus, nec regibus cedit. THEOPHYLACTUS (ibid.). Hoc autem eum pati dispensative permisit Dominus, ne scilicet extolleret se; simulque ut peccantibus misericors ostendatur, tamquam ex seipso instructus humanæ infirmitatis eventum.

Sequitur: *Et exiit foras ante atrium, et gallus cantavit.* Beda (super *Exiit foras*). De hoc galli cantu ceteri Evangelistæ tacent; non tamen factum negant; sicut et multa alia alii silentio prætereunt quæ alii narrant.

Sequitur: *Rursus autem cum vidisset eum ancilla, cepit dicere circumstantibus, quia hic ex illis est.* Augustinus de cons. Evang. (lib. 3, cap. 6). Hæc ancilla non eadem, sed alia est, sicut dicit Matthæus. Sane hoc quoque intelligitur, quia in secunda negatione a duobus compellatus est, ab ancilla scilicet, quam commemorant Matthæus et Marcus, et ab alio quem commemorat Lucas. Sequitur: *At ille iterum negavit.* Jam Petrus redierat ut, quemadmodum dicit Joannes, ad focum stans iterum negaret: unde ancilla dicebat quod supra dictum est, non illi, scilicet Petro, sed his qui illo exeunte ibi remanserant; sic tamen ut ille audiret; unde rediens et rursus ad ignem stans resistebat negando verbis eorum. Liquido enim colligitur collatis de hac re omnibus Evangelistarum testimoniis, non ante januam secundo Petrum negasse, sed intus in atrio ad ignem; Matthæum autem et Marcum, qui commemoraverunt exisse eum foras, regressum ejus brevitatis causa tacuisse. Beda (super *Cum vidisset eum alia ancilla*). In hac autem negatione Petri discimus non solum abnegari Christum ab eo qui dicit eum non esse Christum; sed ab illo etiam qui cum sit, negat se esse Christianum: Dominus enim non ait Petro, Discipulum meum te negabis, sed *Me negabis.* Negavit ergo Christum cum se negavit ejus discipulum. Sequitur: *Et post pusillum rursus qui adstabant dicebant Petro: Vere ex illis es: nam et Galilæus es.* Non quod alia lingua Galilæi quam Jerosolymitæ loquerentur, qui utique fuerunt Hebræi: sed quod unaquæque provincia et regio suas habeat proprietates, ac vernaculum loquendi sonum vitare non possint. THEOPHYLACTUS (non remote a fin. Comm.). Igitur timore Petrus perterritus, et Domini sermonem

oblitus, dicentis, Matth. 10: " Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo: Dominum abnegavit; unde sequitur: *Ille autem cepit anathematizare et jurare: Quia nescio hominem istum quem dicitis.* BEDA. Quam noxia sunt pravorum consilia! Inter infideles hominem negavit se nosse quem inter discipulos Deum fuerat confessus. Solet autem Scriptura sacra meritum causarum per statum designare temporum; unde Petrus, qui media nocte negavit, ad galli cantum poenituit; unde subditur: *Et statim iterum gallus cantavit. Et recordatus est Petrus verbi quod dixit ei Jesus: Priusquam gallus cantet bis, ter me negabis: et cepit flere.* THEOPHYLACTUS (circa fin. Comm.). Lacrymæ enim Petrum Christo per poenitentiam adduxerunt. Confundantur itaque Novatiani, qui dicunt, quod qui post susceptionem baptismatis peccaverit, non suscipitur ut sibi delictum remittatur. Ecce enim Petrus, qui et Christi corpus sumpsit et sanguinem, per poenitentiam est susceptus. Etenim sanctorum defectus propter hoc scripti sunt, ut et nos si per incautelam deciderimus, recursum habeamus per eorum exemplum, et speremus per poenitentiam sublevari. HIERONYMUS (circa fin. Comm.). Mystice autem prima ancilla, titubatio est; secunda, consensio; tertius vir, actus est. Hæc trina negatio, quam abluuit per fletus verbi Christi recordatio. Tunc nobis gallus cantat quando prædicator quisquam per poenitentiam corda nostra ad compunctionem excitat; tunc incipimus flere quando ignimur intus per scintillam scientiæ; et foris eximus cum extra ejicimus quod intus fuimus.

CAPUT XV.

1. Et confestim mane consilium facientes summi sacerdotes cum senioribus et scribis et universo concilio, vincientes Jesum, duxerunt et tradiderunt Pilato. Et interrogavit eum Pilatus: Tu es rex Judæorum? At ille respondens, ait illi, Tu dicis. Et accensabant eum summi sacerdotes in multis. Pilatus autem rursum interrogavit eum, dicens: Non respondes quidquam? Vides in quantis te accusant? Jesus autem nihil amplius respondit, ita ut miraretur Pilatus.

2. Per diem autem festum solebat dimittere illis unum ex vinculis quemcumque petissent. E-

rat autem qui dicebatur Barabbas, qui cum seditionis erat vinotus, qui in seditione fecerat homicidium. Et cum accendisset turba, cepit rogare, sicut semper faciebat illis. Pilatus autem respondit eis, et dixit: Vultis dimittam vobis regem Judæorum? Sciebat enim quod per invidiam tradidissent eum summi sacerdotes. Pontifex autem concitaverunt turbam, ut magis Barabbam dimitteret eis. Pilatus autem iterum respondens ait illis: Quid ergo vultis faciam regi Judæorum? At illi iterum clamaverunt, Crucifige eum. Pilatus vero dicebat illis: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, Crucifige eum. Pilatus autem volens populo satisfacere, dimisit illis Barabbam, et tradidit Jesum flagellis cæsum ut crucifigeretur.

3. Milites autem duxerunt eum in atrium prætorii, et convocant totam cohortem, et induunt eum purpura, et imponunt ei plectentes spinæ coronam, et ceperunt salutare eum, Ave, rex Judæorum. Et percutiebant caput ejus arundine, et conspuiebant eum, et ponentes genua, adorabant eum. Et postquam illuserant ei, exierunt illum purpura, et induerunt eum vestimentis suis.

4. Et educunt illum, ut crucifigerent eum. Et auguriaverunt prætereuntem quempiam Simonem Cyrenæum venientem de villa, patrem Alexandri et Rufi, ut tolleret crucem ejus. Et perducunt illum in Golgotha locum, quod est interpretatum Calvarie locus. Et dabant ei bibere myrrhatum vinum, et non accepit. Et crucifigentes eum, diviserunt vestimenta ejus, mittentes sortem super eis, quis quid tolleret. Erat autem hora tertia, et crucifixi erant eum. Et erat titulus causæ ejus inscriptus, Rex Judæorum. Et cum eo crucifigunt duos latrones: unum a dextris, et alium a sinistris ejus. Et impleta est Scriptura que dicit: Et cum iniquis reputatus est.

5. Et prætereuntes blasphemabant eum, moventes capita sua, et dicentes: Vah qui destruis templum Dei, et in tribus diebus reedificas. Salvum fac temetipsum, descendens de cruce. Similiter et summi sacerdotes illudentes ad alterutrum cum scribis dicebant: Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere. Christus rex Israel descendat nunc de cruce, ut videamus et credamus. Et qui cum eo crucifixi erant, conviciabantur ei.

6. Et facta hora sexta, tenebræ factæ sunt super totam terram usque in horam nonam. Et hora nona exclamavit Jesus voce magna, dicens: Eli, Eli, lammasabachani: quod est interpretatum: Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? Et quidam de circumstantibus audientes dicebant: Ecce Eliam vocat. Currens autem unus, et implens spongiam aceto, circumponensque calamo, potum dabat ei, dicens: Sinite, videamus si veniat Elias ad deponendum eum. Jesus autem, emissæ voce magna, expiravit.

7. Et velum templi scissum est in duo, a summo usque deorsum. Videns autem Centurio, qui ex adverso stabat, quia sic clamans expirasset, ait: Vere hic homo Filius Dei erat. Erant autem et mulieres de longe aspicientes, inter quas erat Ma-

ria Magdalene, et Maria Jacobi minoris, et Joseph mater, et Salome; et cum esset in Galilæa, sequebantur eum, et ministrabant ei; et alia multa, quæ simul cum eo ascenderant Jerosolymam.

8. Et cum jam sero esset factum, quia erat parascève, quod est ante sabbatum, venit Joseph ab Arimathæa nobilis decurio, qui et ipse erat expectans regnum Dei. Et audacter introivit ad Pilatum, et petiit corpus Jesu. Pilatus autem mirabatur, si jam obisset. Et accersito Centurione, interrogavit eum, si jam mortuus esset. Et cum cognovisset a Centurione, donavit corpus Joseph. Joseph autem mercatus sindonem, et deponens eum, involvit in sindone, et posuit eum in monumento quod erat excisum de petra, et advolvit lapidem ad ostium monumenti. Maria autem Magdalene et Maria Joseph aspiciebant ubi poneretur.

1. BEDA (Marc. 15, circa princ. Comm.). Habebant Judæi hunc morem ut quem adjudicassent morti, ligatum judici traderent: unde post condemnationem Christi subjungit Evangelista: *Et confestim mane consilium facientes summi sacerdotes cum senioribus et scribis et universo concilio, vincientes Jesum duxerunt, et tradiderunt Pilato*. Attamen notandum, quod non tunc primum ligaverunt eum; sed mox comprehensum nocte in porto, ut Joannes declarat, ligaverunt. THEOPHYLACTUS (ibid.). Tradiderunt itaque Jesum Romanis; sed et ipsi a Deo traditi fuerunt in manibus Romanorum, ut adimplerentur Scripturæ dicentes, Psal. 27: "Secundum opera manuum eorum retribuere illis."

Sequitur: *Et interrogavit eum Pilatus: Tu es rex Judæorum?* BEDA (super *Tu es rex Judæorum?*). Pilato nihil aliud criminis interrogante nisi utrum rex Judæorum sit, arguuntur impietatis Judæi, quod nec falso quidem invenire potuerint quod objicerent Salvatori. Sequitur: *At ille respondens ait illi, Tu dicis*. Sic respondet, ut verum diceret, et sermo ejus calumniæ non pateret. THEOPHYLACTUS (par. a princ. Comment. in cap. 15). Dubiam enim responsonem emisit: nam *Tu dicis* potest sic intelligi: Tu dicis hoc, sed ego non dico. Et nota, quod Pilato, qui invitatus fert sententiam, aliqua in parte responderit; sacerdotibus autem et principibus respondere noluerit, indignosque sermone suo judicaverit.

Sequitur: *Et accusaverunt eum summi sacerdotes in multis*. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 3, cap. 8, a med.). Lucas e-

tiam ista crimina quæ falso objecerunt aperuit: sic enim narrat cap. 23: "Cœperunt accusare eum, dicentes: Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, et prohibentem tributa dari Cæsari, et dicentem se Christum regem esse."

Sequitur: *Pilatus autem rursus interrogabat eum, dicens: Non respondes quicquam? Vides in quantis te accusant?* BEDA (super *Rursus Pilatus*). Ethnicus quidem est qui condemnat Jesum; sed causam refert in populum Judæorum. Sequitur: *Jesus autem amplius nihil respondit, ita ut miraretur Pilatus*. Nihil quidem respondere voluit, ne crimen diluens dimitteretur a præside, et crucis utilitas differretur. THEOPHYLACTUS (non procul a princ. Comm.). Mirabatur autem Pilatus: quia cum legis doctor esset, et eloquens, et potens responsione sua eorum accusationes infringere, non respondebat quicquam, sed magis accusationes viriliter sustinebat.

2. BEDA (super *Quid vultis ut faciam?*). Multas liberandi Salvatorem Pilatus occasiones dedit: primo latronem justo conferens; unde dicitur: *Per diem autem festum dimittere solebat illis unum ex vinculis quemcumque petissent*. GLOSSA. Quod quidem solitus erat facere ut gratiam populi captaret, et præcipue in die festo, quando de tota provincia Judæorum populus Jerosolymam confluebat. Et ut major Judæorum improbitas appareat, describitur consequenter enormitas culpæ latronis, quem Judæi Christo prætulerunt; unde sequitur: *Erat autem qui dicebatur Barabbas, qui cum seditiosis vincitus erat, qui in seditione fecerat homicidium*: in quo ostenditur et ex gravitate culpæ notabilis, quod homicidium fecerat; et ex modo faciendi, quia cum perturbatione civitatis hoc fecerat, seditionem concitando; et etiam quia culpa ejus manifesta erat, nam et cum seditiosis vincitus erat.

Sequitur: *Et cum ascendisset turba, cepit rogare sicut semper faciebat illis*. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 3, cap. 8). Nulla quæstio est quod Matthæus tacet ipsos petiisse ut aliquis eis dimitteretur, quod Marcus hic dicit. Nihil enim interest si alius aliud tacet, quod alius commemorat. Sequitur: *Pilatus ergo respondit, et dixit: Vultis di-*

mittam vobis Regem Judæorum? Sciebat enim quod per invidiam tradidissent eum summi sacerdotes. Quæri potest quæ verba Pilatus dixerit, utrum quæ a Matthæo, an quæ a Marco referuntur? Aliud enim videtur esse: "Quem vultis dimittam vobis: Barabbam, an Jesum qui dicitur Christus?" ut Matthæus refert cap. 27; aliud, Vultis vobis dimittam Regem Judæorum? ut hic dicitur. Sed quia Christos reges dicebant, et qui dixit, Illum an illum, manifestum est eum quæsisse an vellent dimitti regem Judæorum, idest Christum. Nihil autem interest sententiæ quod hic tacuit Marcus de Barabba, hoc solum volens dicere quod ad Dominum pertinebat; quandoquidem in eorum responsione satis et ipse ostendit quem sibi dimitti vellent; nam sequitur: Pontifices autem concitaverunt turbam, ut magis Barabbam dimitteret eis BEDA (super Pontifices concitaverunt turbam). Hæret Judæis usque hodie sua petitio, quam tanto labore impetrarunt: quia enim data sibi optione, pro Jesu latrone, pro Salvatore interfectorem elegerunt, merito salutem perdiderunt et vitam, et latrocinii ac seditionibus se intantum subdiderunt ut patriam regnumque suum, quod plus Christo amaverunt, perdiderint; et libertatem, corpus et animam nunquam receperint. Deinde aliam occasionem dat Pilatus liberandi Salvatorem, cum sequitur: Pilatus autem respondens ait illis: Quid ergo vultis faciam regi Judæorum? AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 3, cap. 8). Jam satis apparet quod id Marcus velit ostendere dicendo Regem Judæorum, quod Matthæus dicendo Christum: non enim dicebantur Christi reges, nisi Judæorum. In hoc enim loco secundum Matthæum dicitur: "Quid igitur faciam de Jesu qui dicitur Christus?"

Sequitur: At illi clamabant, Crucifige eum. THEOPHYLACTUS (non remote a princ. Comment.). Vide autem Judæorum pravitatem, et Pilati commensurationem; quamvis et ipse dignus sit condemnatione pro eo quod populo non resistebat. Illi namque clamabant, Crucifige; hic tentat humiliter ab illo præjudicio eruere Jesum; et ideo rursus interrogat; unde sequitur: Pilatus autem dicebat eis: Quid enim mali fecit? Occasionem namque ex hoc sumere volebat ut Christum solveret innocentem. BEDA (super At illi

magis clamabant). Judæi vero insanie suæ satisfaciētes, interrogationi præsidis non respondent; unde sequitur: At illi magis clamabant, Crucifige eum: ut impleretur illud Jeremiæ, 12: "Facta est mihi hereditas mea sicut leo in silva; dederunt super me vocem suam."

Sequitur: Pilatus autem volens satisfacere populo, dimisit illi Barabbam, et tradidit Jesum flagellis cæsum ut crucifigeretur. THEOPHYLACTUS (super Volens turbæ satisfacere). Volebat quidem satisfacere populo, idest eorum facere voluntatem, et non quod erat placitum justitiæ et Deo. HIERONYMUS. Hic duo hirci adsunt: unus apompæos, idest emissarius, cum peccato populi in desertum inferni absolutus dimittitur; alter pro peccatis absolutorum ut agnus occiditur. Pars Domini semper mactatur; pars diaboli, qui est magister eorum, quod sonat Barabbas, effrenata in tartarum præcipitatur. BEDA (super Pilatus tradidit Jesum flagellatum). Jesus autem flagellatus non ab alio quam ab ipso Pilato intelligendus est: scribit namque Joannes, cap. 19: "Apprehendit Pilatus Jesum, et flagellavit: quod quidem ideo fecisse credendus est, ut satiati poenis ac opprobriis ejus, Judæi mortem ultra sitire desisterent."

3. THEOPHYLACTUS (super Milites introduxerunt eum). Militaris vana gloria, semper inordinatis gaudens et opprobriis, sibi propria ostendebat; unde dicitur: Milites autem duxerunt eum in atrium prætorii, et convocant totam cohortem, idest totum ordinem militiæ; et induunt eum purpura, sicut regem. BEDA (super Convocant cohortem). Quia enim rex Judæorum fuerat appellatus, et hoc ei Scribæ et Sacerdotes crimen objecerant, quod sibi in populo Israelitico usurparet imperium; illudentes hoc faciunt, ut nudatum pristinis vestibus induant purpura, qua reges veteres utebantur. AUGUSTINUS de cons. Evangel. (lib. 3, cap. 9). Intelligitur autem quod Matthæus ait: "Chlamydem coccineam circumdederunt ei," hic Marcum dixisse indutum purpura: pro regia enim purpura chlamys illa coccinea ab illudentibus adhibita erat; et est rubra quædam purpura coco similima. Potest etiam fieri ut purpura etiam Marcus commemoraverit, quam chlamys habebat, quamvis esset coccinea. BEDA (su-

per *Induunt eum purpura*). Pro diademate autem ponunt ei coronam spineam: unde sequitur: *Et imponunt ei plectentes spineam coronam*. Pro sceptro autem regali dant calamum, ut Matthæus scribit, et adorant quasi regem; unde sequitur: *Et ceperunt salutare eum, Ave, Rex Judæorum*. Et quod milites eum, quasi qui Deum seipsum falso dixisset, adorabant illudentes, patet ex hoc quod subditur: *Et percutiebant caput ejus arundine, et conspuebant eum, et ponentes genus adorabant eum*: quasi falso se dixisset Deum. HIERONYMUS (super *Imponunt ei spineam coronam*). Opprobria autem ejus nostrum abstulere opprobrium; vincula ejus nos liberos fecerunt; corona spinea capitis ejus, diadema regni adepti sumus; vulneribus ejus sumus sanati. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 3, cap. 9). Apparet autem Matthæum et Marcum recapitulando ista posuisse, non quod tunc factum sit, cum eum Pilatus jam crucifigendum tradidisset. Joannes enim apud Pilatum dicit hæc gesta. Hoc autem quod sequitur, *Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum purpura, et induerunt eum vestimentis suis*; in fine factum intelligitur, cum jam adduceretur ad crucifigendum. HIERONYMUS (super *Induunt eum purpura*). Mystice autem vestimentis suis nudatur Jesus, idest Judæis: purpura induitur, idest gentili Ecclesia, quæ de scopulis collecta est. Item ea exutus in fine scandalizante, Judaica rursum induitur plebe: "cum enim intraverit plenitudo Gentium, tunc omnis Israel salvus erit: " Rom. 11. BEDA (ibidem). Vel in purpura qua indutus est Dominus, ipsa ejus carum passionibus objecit, insinuat; in corona vero quam portabat spinea, nostrorum susceptio peccatorum. THEOPHYLACTUS (ibidem). Induamus et nos purpuram stolam regalem: quia ut reges ambulare debemus calcantes super serpentes et scorpiones, et suppeditan-tes peccatum: Christiani namque dicimur, idest uncti, sicut et tunc reges uncti dicebantur. Sumamus et coronam spineam, idest festinemus coronari vita arcta et abstinentiis et puritate. BEDA (super *Percutiebant caput ejus*). Caput autem Christi percutiunt qui eum verum Deum esse negant. Et quia per arundinem scriptura solet confici, quasi arundine caput Christi feriunt qui di-

vinitati illius contradicentes, errorem suum confirmare auctoritate sacræ Scripturæ conantur. Spuunt in faciem ejus qui gratiæ præsentiam verbis execrandis respuunt. Sunt et hodie qui eum certa fide ut Deum verum adorant; sed perversis actibus verba ejus quasi fabulosa despiciunt, ac promissa verbi illius temporalibus illecebris postponunt. Sicut autem Caiphas nescius dixit, Joann. 11:

" Oportet unum hominem mori pro populo, " sic milites nescientes faciunt.

4. GLOSSA. Post condemnationem Christi et contumelias condemnato illatas, ad crucifixionem ejus narrandam Evangelista accedit dicens: *Et educunt illum, ut crucifigerent eum*. HIERONYMUS (super *Vultis dimittam*?). Hic educitur Abel in agrum a fratre ut perimatur; hic adest Isaac cum lignis, et Abraham cum arietate vepribus hærente; hic etiam Joseph cum fasce somniato, et tunica talari sanguine lita; hic adest Moyses cum virga et serpente suspensio in ligno; hic adest botrus in ligno portatus; hic adest Eliseus cum ligno ad querendam securim, quæ in imo demersa est, et natavit ad lignum, idest genus humanum, quod a ligno vetito in infernum decidit, per lignum crucis Christi, et per baptismum aquæ ad paradisum natavit; hic adest Jonas de ligno forti in mare ventremque ceti triduo missus.

Sequitur: *Et angariaverunt quempiam prætereuntem Simonem Cyrenæum venientem de villa, patrem Alexandri et Rufi, ut tolleret crucem ejus*. THEOPHYLACTUS (super *Coegerunt hominem*). Joannes autem ait, quod ipsemet bajulabat sibi crucem: utrumque enim fuit: nam ipse quidem primo bajulavit sibi crucem, donec præteriiit quidam quem angariaverunt, et tunc ille portabat. Dixit autem quorum filiorum erat pater ad majorem fidem, et affirmationem: nam homo ille adhuc vivebat, qui poterat omnia quæ circa crucem facta sunt, enarrare. HIERONYMUS (super *Patrem Alexandri et Rufi*). Cum autem alii per merita patrum suorum commemorarentur, alii per merita filiorum suorum; hic Simon qui crucem in angaria portat, meritis filiorum suorum, qui erant discipuli, commemoratur. De hoc nos in præsentī vita admonemur, parentes adjuvari per natorum suorum sapientiam

vel merita: ut populus Judaicus propter Patriarcharum et Prophetarum et Apostolorum merita semper commemoratur. Simon autem iste qui portat crucem in angaria, ipse est qui laborat pro laude humana: cogunt enim homines hunc laborare, quem non cogit timor et dilectio Dei. BEDA (super *Angariaverunt Simonem*). Vel quia Simon iste non Jerosolymita, sed Cyrenæus esse perhibetur (Cyrene enim Lybiæ civitas est), recte per eum populi Gentium designantur, qui quondam peregrini et hospites testamentorum, nunc obediendo heredes sunt Dei, coheredes autem Christi. Unde apte Simon obediens, Cyrene heres interpretatur. De villa autem venisse refertur: villa enim græce pagus dicitur: unde Paganos appellamus eos quos a civitate Dei alienos videmus. De pago igitur egrediens Simon crucem portat post Jesum, cum populus nationum, paganis ritibus derelictis, vestigia dominicæ passionis obedientes amplectitur. Sequitur: *Et perduxerunt eum in Golgotha locum, quod est interpretatum Calvariæ locus*. Extra urbem et foris portam loca sunt in quibus truncantur capita damnatorum; et Calvariæ, idest decollatorum, sumpserunt nomen. Propterea autem ibi crucifixus est Dominus, ut ubi prius erat area damnatorum, ibi erigerentur vexilla martyrii. HIERONYMUS (super *Crucifixerunt*). Tradunt autem Judæi quod in hoc montis loco immolatus est aries pro Isaac; et ibi decalvatur Christus; idest, a carne sua, carnali videlicet Judæa, separatur.

Sequitur: *Et dabant ei bibere myrrhatum vinum*. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 3, cap. 11). Hoc intelligendum est Matthæum dixisse cum felle mixtum: fel quippe pro amaritudine posuit, et myrrhatum vinum amarissimum est: quamquam fieri possit ut et fel et myrrha vinum amarissimum redderent. THEOPHYLACTUS (super *Dabant ei bibere myrrhatum vinum*). Vel ordinatione quadam existente, alii alia afferebant; quidam acetum et fel, quidam vinum myrrhatum. HIERONYMUS. Vel *myrrhatum vinum*, hoc est acetum; per hoc succus lethalis pomi abstergitur. BEDA (ibidem). Amara vitis amarum vinum fecit, de quo propinat Dominum Jesum, ut impleatur quod scriptum est Psal. 68: "Dederunt in cibum meum fel, et in

siti mea potaverunt me aceto. " AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 3, cap. 11). Quod autem subditur, *Et non accepit*, intelligitur, non accepit ut biberet; gustavit autem, ut Matthæus testis est; et sicut idem Matthæus ait, "Noluit bibere, " hoc Marcus dixit, *Et non accepit*: tacuit autem quod gustavit. HIERONYMUS. Non accepit etiam id pro quo patitur; unde de eo dicitur Psal. 68: "Quæ non rapui, tunc exsolvebam. " Sequitur: *Et crucifigentes eum, dividerunt vestimenta sua, mittentes sortem super eis, quid quis tolleret*. Hoc loco figuratur salus per lignum. Primum lignum scientiæ boni et mali fuit; secundum lignum boni tantum nobis et vitæ lignum est. Extensio manus primæ ad lignum mortem apprehendit; extensio autem secundæ, vitam, quæ perierat, invenit. Ligno hoc vehimur per mare undosum ad terram viventium: cruce enim sua Christus cruciatum nostrum absolvit, et morte sua mortem nostram necavit. Cum forma serpentis serpentem necat: quia serpente de virga facto, alii absorbentur serpentes. Ipsa autem species crucis quid est nisi forma quadrata mundi? Oriens de vertice fulget; arcus dextra tenet; auster læva consistit; occidens sub plantis firmatur. Unde Apostolus, Ephes. 3: "Ut sciamus quæ sit altitudo, et latitudo, et longitudo, et profundum. " Aves quando volant ad æthera, formam crucis sumunt; homo natans per aquas, formam crucis vehitur; navis per maria, antenpa cruci similata sufflatur; Tau littera, signum salutis et crucis describitur. BEDA (super *Crucifigentes dividerunt vestimenta*). Vel in transverso ligno crucis, ubi figuntur manus, gaudium spei signatur; per manus enim opera, per latitudinem hilaritatem operantis intelligimus; quia tristitia facit angustias; per altitudinem, cui caput adjungitur, expectationem retributionis de sublimi justitia Dei; per longitudinem, qua totum corpus extenditur, tolerantiam, unde longanimes dicuntur; per profundum quod terræ est infixum, ipsum sacramentum secretum. Quamdiu ergo hic agunt corpora nostra ut destruantur corpus peccati, tempus nobis est crucis. THEOPHYLACTUS (super *Mittentes sortem*). Quod autem ponebant sortem super vestimenta ejus, et hoc illudentes fecerunt, quasi

regis vestimenta dividentes : etenim vilia erant, non valde pretiosa. Hoc autem Joannes Evangelista plenius exponit, quia scilicet milites cetera in quatuor partes juxta suum numerum dividentes, de tunica, quæ inconsutilis erat, desuper contexta per totum, sortem miserunt. HIERONYMUS (super *Diviserunt vestimenta*). Vestimenta autem Domini, ejus mandata sunt, quibus tegitur corpus ejus, idest Ecclesia: quæ dividunt inter se milites Gentium, ut sint quatuor ordines cum una fide, idest conjugati et viduati, præpositi et separati. Sortiti sunt tunicam indivisam, quæ est pax et unitas. Sequitur: *Erat autem hora tertia, et crucifixerunt eum*. Hoc vere et proprie Marcus intulit: nam sexta hora tenebræ suffuderunt terram, ut non quisquam potuisset movere caput. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 3, cap. 18). Si hora quasi sexta Pilato sedente pro tribunali traditus est Jesus crucifigendus Judæis, ut Joannes refert; quomodo hora tertia crucifixus est, sicut verba Marci non intelligentes quidam putaverunt? Prius ergo qua hora crucifigi potuerit videamus: deinde videbimus cur hora tertia crucifixum dixerit Marcus. Hora erat quasi sexta cum traditus est crucifigendus a Pilato sedente pro tribunali, ut dictum est: non enim jam plena sexta erat, sed quasi sexta, idest peracta quinta, et aliquid etiam de sexta esse coeperat, ut peracta quinta et inchoata sexta, gererentur hæc quæ narrata sunt in crucifixione Domini nostri, donec completa sexta, illo pendente fierent hæc quæ dicuntur tenebræ. Quæramus autem jam cur dixerit Marcus: *Erat autem hora tertia, et crucifixerunt eum*. Jam certe dixerat: *Et crucifigentes eum, diviserunt vestimenta ejus*: sic etiam ceteri attestantur, quod eo crucifixo vestimenta divisa sunt. Si enim rei gestæ tempus voluit commemorare Marcus, sufficeret dicere, *Erat autem hora tertia*: ut quid adjunxit, *Et crucifixerunt eum*? nisi quia voluit aliquid recapitulando significare, quod quæsitum inveniretur cum Scriptura ipsa illis temporibus legeretur, quibus universæ Ecclesiæ notum erat qua hora Dominus ligno suspensus est: unde posset hujusmodi vel error tolli, vel mendacium refutari. Sed quia sciebat a militibus suspensum Dominum,

non a Judæis, sicut Joannes apertissime dicit; occulte ostendere voluit eos magis crucifixisse, qui clamaverunt ut crucifigeretur, quam illos qui ministrum principi suo secundum suum officium præbuerunt. Intelligitur ergo fuisse hora tertia, cum clamaverunt Judæi ut Dominus crucifigeretur; et verissime demonstratur tunc eos crucifixisse quando clamaverunt. In conatibus autem Pilati ad eripiendum Dominum, et in tumultu Judæorum contradicentium consumptum tempus duarum horarum intelligimus, et circa horam fuisse sextam, qua nondum terminata, gesta sunt quæ ab eo tempore quo Pilatus Dominum tradidit usque ad tenebras factas narrantur. Facile autem videbit qui sine impietatis duritia voluerit attendere, quam opportuno loco Marcus hoc de tertia hora posuerit, ubi scilicet factum ministrorum militum commemoratum est. Ergo ne quisquam cogitationem tanti criminis aversus a Judæis in milites illos converteret, *Erat, inquit, hora tertia, et crucifixerunt eum*: ut illi eum potius crucifixisse inveniantur quos hora tertia ut crucifigeretur clamare potuisse diligens inquisitor inveniet, cum adverterit hoc quod a militibus factum est, hora sexta factum esse. AUGUSTINUS de quæst. vet. et novi testament. (cap. 65). Judæorum ergo sententiam de crucifixione Christi tertia hora datam vult intelligi. Omnis enim qui morti addicitur, ex eo jam mortuus computatur, quo sententiam excepit. Manifestavit ergo Marcus, quia non judicis sententia Salvator crucifixus est: difficile est enim innocentem probare eum qui sententia judicis punitur. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 3, cap. 18). Quamquam non desint qui parascève, quam Joannes commemorat dicens, cap. 19: "*Erat autem parascève hora quasi sexta, horam diei tertiam velint intelligi*: dicunt enim, die quidem illo, quem dies sabbati sequebatur, parascèvem fuisse paschæ Judæorum, quod ab eodem sabbato jam inciperet azyma; sed tamen verum pascha, quod jam in passione Domini celebratur, non Judæorum, sed Christianorum cœpisse præparari, idest parascèvem habere, ab ea hora noctis nona, in eo quod Dominus a Judæis occidendus præparabatur: parascève quippe interpretatur præparatio. Ab

illa ergo hora noctis usque ad ejus crucifixionem occurrit hora paraseve sexta secundum Joannem, et hora diei tertia secundum Marcum. Quis fidelis non huic faveat solutioni quæstionis? Si modo possit aliquis articulus conjici, unde ab hora nona noctis cœpisse paraseve paschæ nostræ, idest præparationem mortis Christi, congruenter intelligamus. Si enim dicamus eam cœpisse quando a Judæis apprehensus est Dominus, adhuc noctis partes primæ erant; sed quando ad domum perductus est soceri Caiphæ, ubi et auditus est a principibus, adhuc gallus non cantaverat. Si autem quando Pilato traditus est jam mane fuisse apertissime scriptum est; restat ergo ut intelligamus tunc cœpisse præparationem mortis Domini quando omnes principes sacerdotum dixerunt (Matth. 26): "Reus est mortis." Non enim absurde conjiciunt eo tempore nonam horam noctis esse potuisse, ut recapitulando intelligatur de Petri negatione postea dictum esse quod ante factum erat.

Sequitur: *Et erat titulus causæ ejus inscriptus, Rex Judæorum.* THEOPHYLACTUS. Scripserunt autem hunc titulum, scilicet causam propter quam crucifixus est, quasi vituperantes ejus opinionem qui regem seipsum faciebat, ut sic prætereuntes misereri non valerent, sed magis ei improperarent tamquam tyranno. HIERONYMUS (super *Et erat titulus causæ ejus*). Scripserunt autem hoc tribus linguis: Hebraice *Melech Jæudim*, græce *Basilæus exomologyton*, latine *Rex confessorum*. Hæ tres linguæ ad principatum in crucis titulo consecratæ sunt, ut omnis lingua commemoraret perfidiam Judæorum. BEDA (ibidem). Titulus autem hic positus supra crucem illud ostendit, quia nec occidendo potuerunt efficere ut eum regem non haberent qui eis secundum sua opera redditurus est.

Sequitur: *Et cum eo crucifigunt duos latrones, unum a dextris et unum a sinistris ejus.* THEOPHYLACTUS (parum ante med. Comment.). Ut scilicet homines pravam opinionem contra eum conciperent, quod ipse latro et maleficus esset. Hoc autem dispensative factum est ad implendum Scripturam; unde sequitur: *Et impleta est Scriptura quæ dicit: Et cum iniquis reputatus est.* HIERONYMUS

(super *Et cum eo duos latrones*). Cum iniquis veritas deputata unum reliquit sinistrum, alterum assumpsit dexterum, sicut in die judicii faciet: ex simili crimine tam dissimiles sortiuntur fines: alter antecedit Petrum in paradisum, alter Judam in infernum. Confessio brevis vitam acquisivit longam; et blasphemia finita, pœna plectitur æterna. BEDA (ibidem). Mystice autem latrones qui cum Domino crucifixi sunt, significant eos qui sub fide et confessione Christi, vel agonem martyrii, vel quælibet arctioris disciplinæ instituta subeunt. Sed qui hoc pro æterna gloria gerunt, dexteri latronis fide designantur; qui vero humanæ laudis intuitu, sinistri latronis mentem imitantur et actus. THEOPHYLACTUS (circa med. Comment.). Vel aliter. Indicium erant duo latrones duorum populorum, scilicet Judaici et Gentilis: ambo namque iniqui: Gentilis quidem tamquam legem naturalem prætergrediens; Judaicus vero scriptam legem quam ei tradiderat Dominus; sed Gentilis pœnitens, Judaicus usque in finem blasphemus: in quorum medio crucifigitur Dominus: ipse enim est lapis angularis nos conjungens.

5. HIERONYMUS (ubi supra). Pullo Judæa ligato ad vitem, et ejus pallio in sanguine uvæ intincto, lacerant hœdi vineam, blasphemantes Christum, et moventes capita sua; unde dicitur: *Et prætereuntes blasphemabant eum, moventes capita sua, et dicentes: Vah, qui destruis templum Dei.* THEOPHYLACTUS (super *Vah qui destruis templum*). Transeuntes enim Christum blasphemabant, exprobrantes ei tamquam seductori. Diabolus autem movebat illos ad dicendum quod de cruce descenderet: quia enim novebat quod salus fiebat per crucem, rursus ingerebat se ad tentandum Christum, ut si a cruce descenderet, certus fieret quod non est vere Filius Dei, et sic salus quæ per crucem est, destrueretur. Sed ipse Dei verus existens Filius non descendit: si enim descendere debuisset, non illuc a principio ascendisset; sed quia videbat quod per hunc modum salutem fieri oportebat, sustinuit crucifigi et multa alia pati, et perficere opus suum. Sequitur: *Similiter et summi sacerdotes illudentes ad alterutrum cum scribis dicebant: Alios salvos fecit,*

se ipsum non potest saluum facere. Hæc dicebant ejus miracula abolentes, quasi ab eo secundum apparentiam perpetrata fuissent: operans namque miracula multos salvabat. BEDA (super *Similiter et summi sacerdotes dicebant*). Sic etiam nolentes confitentur quod alios salvos fecit. Itaque vos vestra condemnati sententia: qui enim alios salvos fecit, seipsum salvare poterat.

Sequitur: *Christus rex Israel descendat nunc de cruce, ut videamus et credamus*. HIERONYMUS (super *Descendat nunc de cruce*). Et viderunt postea resurgentem de sepulcro, quem de crucis descendere non credebant posse patibulo. Ubi est, o Judæi, infidelitas vestra? Vos ipsos consulo, vos ipsos iudices peto. Quanto mirabilius est mortuum posse resurgere, quam adhuc vivum de cruce velle descendere? Parva petistis, dum majora provenerint: sed infidelitas vestra non potuit sanari signis multo fortioribus quam petistis. Hic "omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt," Psal. 18; unde sequitur: *Et qui cum eo crucifixi erant, conviciabantur ei*. AUGUSTINUS de cons. Evangelist. (lib. 3, cap. 16). Quomodo hoc verum est, quandoquidem unus eorum conviciatus est, secundum Luce testimonium, alter et compescuit eum, et in Deum credidit; nisi intelligamus Matthæum et Marcum breviter perstringentes hunc locum, pluralem numerum pro singulari posuisse? THEOPHYLACTUS (super *Similiter et qui cum eo crucifixi fuerant*). Vel duo a principio conviciabantur ei: deinde unus cognoscens ipsum innocentem, increpat alterum blasphemantem.

6. BEDA (super *Hora sexta factæ sunt tenebræ*). Clarissimum lumen mundo retraxit radios suos, ne aut pendentem videret Dominum, aut impii blasphemantes sua luce fruerentur; unde dicitur: *Et facta hora sexta tenebræ factæ sunt per totam terram usque in horam nonam*. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 3, cap. 17). Addidit autem Lucas, unde factæ sunt tenebræ, idest, solem obscuratum. THEOPHYLACTUS (super *Tenebræ factæ sunt usque in horam nonam*). Si autem tempus eclipsis fuisset, posset quis dicere quod naturalis fuisset hæc passio; sed tunc decima quarta erat luna, cum naturalis eclipsis fieri nequit.

Sequitur: *Et hora nona exclamavit Je-*

sus voce magna dicens, Eli, Eli. HIERONYMUS (super *Et hora nona*). Nona hora invenitur, eversa domo, decima dragma quæ perierat. BEDA. Nam et Adam peccante, scriptum est quod audiverit vocem Domini Dei ambulantis in paradiso ad auram post meridiem; et qua hora primus Adam peccando mortem huic mundo inexit, eadem hora secundus Adam mortem moriendo destruxit. Et notandum, quod recedente a centro mundi sole, crucifixus est Dominus: oriente autem sole, resurrectionis suæ mysteria celebravit: quia "mortuus est propter peccata nostra, et resurrexit propter justificationem nostram," Rom. 4. Nec mireris verborum humilitatem, querimonias derelicti, cum formam servi scias, scandalum crucis videas. Sicut enim esurire et sitire et fatigari, non erant propria deitatis, sed corporales passionibus; ita quod dicitur, *Ut quid dereliquisti me?* corporalis vocis erat proprium: quia solet secundum naturam corpus nullatenus velle a sibi conjuncta vita fraudari. Licet enim ipse Salvator dicebat hoc; sed proprie ostendebat corporis fragilitatem: ut homo ergo loquitur in eos circumferens motus, quod in periculis positi a Domino deseri non putemus. THEOPHYLACTUS (super *Deus meus, cur dereliquisti me?*). Vel hoc loquitur homo crucifixus Deo pro me: nos enim homines sumus derelicti, ipse numquam a Patre derelictus fuit: audi enim quid dicit Joan. 16: "Non sum solus, sed Pater mecum est." Etsi etiam hoc pro Judæis dixerit quasi et ipse secundum carnem Judæus existens; ac si diceret: *Ut quid Hebraicum populum dereliquisti, ut tuum crucifigerent Filium?* Sicut enim aliquando consuevimus dicere, Deus induit me, idest meam naturam, scilicet humanam; sic et hic, *dereliquisti me*, oportet intelligere humanam naturam, vel Judaicum populum.

Sequitur: *Et quidam de circumstantibus audientes, dicebant: Ecce Eliam vocat*. BEDA (super *Quidam dicebant, Eliam vocat*). Sed hos arbitror milites fuisse Romanos, non intelligentes sermonis Hebraici proprietatem; sed ex eo quod dixit, *Eli, Eli*, putantes ab eo Eliam vocatum. Si autem Judæos qui hoc dixerunt intelligere volueris; hoc faciunt, ut eum imbecillitatis infamem, quod

Elhæ auxilium deprecetur. Sequitur: Currēns autem unus, et implens spongiā aceto, etc. Quam ob causam Domino acetum sit potui datum, Joannes plenius ostendit, cap. 19, dicens, quod "Jesus, ut consummaretur Scriptura, dixit, Sitio. Illi autem spongiā plenā aceto, obtulerunt ori ejus. " *HIERONYMUS* (ubi supra). Innuat autem hic Judæorum similitudinem: spongiā super cannā infirmā, aridā, ignibus aptā implent aceto, hoc est malitiā et dolo. *AUGUSTINUS* de consen. Evang. (lib. 2, cap. 17). De Elia vero non ipsum qui obtulit spongiā cum aceto, sed ceteros dixisse Matthæus narravit; unde intelligimus et illum et ceteros hoc dixisse. *HIERONYMUS* (super *Jesus missa voce magna*). Infirmata autem carne, vox invaluit divīna, quæ dicit: "Aperite mihi portas justitiæ: " *Psal. 117*; unde sequitur: *Jesus autem emissā voce magna expiravit*. Cum ima voce, sive sine voce nos morimur, qui de terra sumus; ille vero cum exaltata voce expiravit, qui de cælo descendit. *THEOPHYLACTUS* (ibidem). Et qui mortī dominatur et præcipit, sicut Dominus potestative expirat. Qualis autem hæc vox fuerit, *Lucas* declarat, cap. 23: "Pater (inquit), in manus tuas commendo spiritum meum. " Etenim Christus ex tunc per hoc nobis voluit declarare quod sanctorum animæ in manus Dei ascendunt: nam prius ab inferis omnium animæ tenebantur, donec venit qui prædicavit captivis remissionem.

7. *GLOSSA*. Postquam narravit Evangelista passionem et mortem Christi, nunc prosequitur de his quæ post mortem Domini contigerunt; unde dicitur: *Et velum templi scissum est in duo, a summo usque deorsum*. *HIERONYMUS* (super *Velum templi*). Velum templi scinditur, idest cælum aperitur. *THEOPHYLACTUS*. Scissum est etiam velum, innuente Deo quod Spiritus sancti gratia a templo recedit, et scinditur ut sancta sanctorum ab omnibus videnda essent, et quod templum lugebit in Judæis, cum calamitates deplorabunt, et vestimenta scindent. Hoc etiam et templum animatum, scilicet corpus Christi, ostendit, in cujus passione vestimentum ejus laceratum est, scilicet caro. Et aliud etiam significat: caro namque velum est nostri templi, scilicet mentis nostræ; virtus

autem carnis scissa est in Christi passionibus a summo usque deorsum, scilicet ab Adam usque ad ultimos homines: nam et Adam effectus est sanus per passionem Christi, et ejus caro non manet sub maledicto, neque digna est corruptione: sed omnes incorruptione honorati sumus. *Videns autem Centurio*. Centurio dicitur qui centum est militum princeps. *Videns autem quod ita potestative et dominabiliter expirasset, miratus est, et confessus est*. *BEDA* (super *Videns autem Centurio quod sic expirasset*). Manifesta autem causa miraculi Centurionis exponitur, quod videns Dominum sic expirasse, idest spiritum emisisse, dixerit: *Vere homo hic Filius Dei erat*; nullus enim habet potestatem mittendi Spiritum nisi qui animarum conditor est. *AUGUSTINUS*, 4 de Trin. (cap. 13). Et hoc maxime miratus est, quod post illam vocem, in qua figuram peccati nostri edidit, continuo tradidit spiritum: demonstravit enim spiritus Mediatoris, quod nulla pœna peccati usque ad mortem carnis ejus accesserit: quia non eam deseruit invitus, sed quomodo voluit, quippe Dei Verbo ad unitatem personæ conjunctus. *HIERONYMUS* (super *Emissa voce magna*). Novissimi autem nunc primi efficiuntur. Gentilis confitetur populus, Judæa cæcata negat, ut fiat eis error pejor priore. *THEOPHYLACTUS* (super *Vere Filius Dei erat*). Et sic ordo convertitur, dum Judæi occidunt et Gentilis confitetur; discipuli fugiunt, et mulieres expectant; sequitur enim: *Erant autem et mulieres de longe aspicientes, inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi minoris, et Joseph mater, et Salome*. Salome dicta est mater filiorum Zebedæi. *ORIGENES* (tract. 35 in Matth.). Opinatus autem sum hoc videns apud Matthæum et Marcum, hic tres præcipuas mulieres nominatas: et duas quidem uterque Evangelista exponit, Mariam Magdalene, et Mariam Jacobi; tertia autem a Matthæo dicitur mater filiorum Zebedæi; a Marco autem tertia illa Salome appellatur. *BEDA* (super *Maria Magdalene et Maria Jacobi*). Jacobum autem minorem dicit Jacobum Alphæi, qui et frater Domini dicebatur, eo quod esset filius Mariæ materteræ Domini, cujus meminit Joannes dicens, cap. 19: "Stabant juxta crucem Jesu mater ejus, et

soror matris ejus Maria Cleophæ, et Maria Magdalena. „Mariam autem Cleophæ videtur eam dicere a patre, sive a cognatione. Vocabatur autem minor Jacobus ad distinctionem majoris Jacobi, videlicet filii Zebedæi, qui inter primos Apostolos vocatus est a Domino. Consuetudinis autem Judaice fuit, nec ducebatur in culpam more gentis antiquo, ut mulieres de sua substantia victum atque vestitum præceptoribus ministrarent; unde sequitur: *Et cum esset in Galilæa, sequebantur eum, et ministrabant ei.* Ministrabant Domino quidem de substantia sua: ut meteret earum carnalia, cujus illæ metebant spirituality, et ut typum ostenderet magistrorum, quod victi atque vestitu ex discipulis deberent esse contenti. Sed videamus quales comites habuerit; sequitur enim: *Et alie multe, quæ simul cum eo ascenderant Jerosolymam.* Hieronymus (super *Erant autem mulieres de longe*). Sicut non excluditur muliebris sexus a salute per Mariam Virginem; ita non repellitur a mysterii crucis scientia et resurrectionis per viduam Mariam Magdalenam et ceteras matres.

8. GLOSSA. Post passionem et mortem Christi, Evangelista sepulturam ejus narrat, dicens: *Et cum jam sero esset factum, quia erat parasceve, quod est ante sabbatum, venit Joseph ab Arimathæa.* BEDA (super *Erant parasceve*). Parasceve græce, latine præparatio dicitur: quo nomine Judæi qui inter Græcos morabantur sextam sabbati appellabant, eo quod in illo ea quæ requiei sabbati necessaria essent præparare solerent. Quia ergo sexta die homo factus est, septima autem die conditor ab omni opere suo requievit; recte Salvator sexta die crucifixus humanæ restorationis implevit artanum. Sabbato autem in sepulcro quiescens, resurrectionis, quæ octava die ventura erat, expectabat eventum. Sic et nos in hac quidem sæculi ætate mundo necesse est crucifigi; in septima vero die, idest cum mortis quis debitum solvit, corpora quidem in tumultis, animas autem secreta in pace cum Domino post bona opera oportet quiescere, donec octava ætate etiam corpora ipsa resurrectione glorificata cum animabus incorruptionem accipiant. Talem autem esse decebat qui corpus Domini sepeliret, qui etiam per justitiam meritum

tali ministerio dignus esset, et per nobilitatem potentie secularis facultatem posset obtinere ministrandi; et ideo dicitur, quod erat nobilis *decurio expectans regnum Dei.* Decurio vocatur quod sit de ordine curiæ, et officium curiæ administraret, qui etiam curialis a procurando munera civilia solet appellari. Arimathæa autem ipsa est Ramathain civitas Helcanæ et Samuelis. Hieronymus (ubi supra). Quæ interpretatur deponens, de qua fuit Joseph, qui venit ad deponendum corpus Christi de cruce.

Sequitur: *Et audacter introivit ad Pilatum, et petiit corpus Jesu.* THEOPHYLACTUS (super *Joseph ab Arimathæa*). Audet ausum laudabilem: non enim excogitavit: A divitiis decidam, et expellam a Judæis, si corpus petam ejus qui est blasphemus condemnatus. Sequitur: *Pilatus autem mirabatur si jam obisset.* Putabat enim quod diu viveret in cruce, sicut et latrones in patibulo vivebant diu. Sequitur: *Et accersito Centurione, interrogavit eum si jam mortuus esset, scilicet ante horam qua ceteri mori consueverunt.*

Sequitur: *Et cum cognovisset a Centurione, scilicet quod mortuus esset, donavit corpus Joseph.* BEDA (ibid.). Non autem quilibet ignotus aut mediocris ad præsidem accedere, et crucifixi corpus poterat impetrare.

Sequitur: *Joseph autem mercatus sindonem, et deponens eum, involvit in sindone.* THEOPHYLACTUS (paulo ante finem Comm.). Pretiosum corpus pretiose sepeliens: cum enim esset discipulus Domini, sciebat qualiter corpus Domini honorari deberet. BEDA (super *Mercatus est sindonem*). Possumus autem secundum intelligentiam spiritualem hoc sentire, quod corpus Domini non auro, non gemmis et serico, sed linteamine puro obvolvendum sit: hinc Ecclesiæ mos obtinuit ut sacrificium altaris, non in serico, neque in panno tincto, sed in lino terreno celebraretur, sicut corpus est Domini in sindone munda sepultum: juxta quod in gestis Pontificalibus a B. Silvestro legimus esse statutum: quamquam et hoc significat, quod ille sindone munda involvit Jesum qui pura eum mente suscepit. Sequitur: *Et posuit eum in monumento quod erat excisum in petra, et advolvit lapidem ad ostium monumenti.*

Dicitur quod monumentum Domini domus rotunda fuit, de subjacente rupe excisa, tantæ altitudinis ut homo rectus existens vix extenta manu culmen posset attingere: et habet introitum ab oriente, cui lapis magnus involutus atque impositus est in ejus parte aquilonari. Ipsum sepulcrum, idest locus dominici corporis, de eadem petra factum est, septem habens pedes longitudinis, trium palmorum mensura a pavimento altius eminens, qui scilicet locus non desuper, sed a latere meridiano per totum patet, unde corpus inferebatur. Color autem monumenti et oculi albo et rubeo dicitur esse permixtus. Hieronymus (parum ante finem Comment.). Sepultura autem Christi resurgimus, descensione ejus ad inferos nos ascendimus ad cælos. Hic invenitur mel in ore leonis mortui. Theophylactus (ibid.). Imitemur autem et nos Joseph, recipientes Christi corpus per unitatem, et ponamus illud in monumento exciso de petra, idest in anima memorante, et non obliviscente Deum: illa enim anima est ex petra excisa, idest ex Christo, qui est petra, quia continet firmitatem. Involvere etiam debemus ipsum in sindone, idest in corpore puro suscipere: sindon namque est corpus, quod est animæ indumentum. Decet enim non solum pura anima corpus Christi suscipere, sed in corpore puro. Involvere autem oportet, sed non opere: nam secretum clausum est et occultum.

Sequitur: *Maria autem Magdalene et Maria Joseph aspiciabant ubi poneretur. Beda (super Mulieres autem aspiciabant).* In Luca legimus, quod stabant noti ejus a longe, et mulieres quæ secutæ erant eum. His ergo notis Jesu post depositum ejus corpus ad sua remeantibus, solæ mulieres, quæ arctius amabant, funus subsecutæ, quomodo poneretur respicere curabant, ut tempore congruo munus possent devotionis offerre. Die autem parasceves sanctæ mulieres, idest animæ humiles, idem faciunt, cum amore Salvatoris ferventes, passionis ejus vestigiis in hoc sæculo, quo præparanda est requies futura, diligenter obsequuntur; et si forte valeant imitari, pia curiositate quo ordine sit ejus passio completa perpendunt. Hieronymus (ubi supra). Hæc etiam congruunt ad populum Judaicum

in fine credentem, qui nobilitatur fide, ut Abraham sit filius, deponit desperationem, expectat regnum Dei, intrat ad Christianos ut baptizetur; quod significat nomen Pilati, idest malleatoris, idest qui domat ferreas gentes, ut regat eas in virga ferrea; et petit sacrificium quod donatur poenitentibus in fine viaticum, et corde mundo et peccatis mortuo involvit munimine fidei stabilitum, et opereculo spei per opera caritatis concludit (" finis enim præcepti est caritas: " 1 ad Timoth. 1), aspicientibus a longe electis, qui sunt stellæ maris, quoniam, si fieri potest, scandalizabuntur etiam electi.

CAPUT XVI.

1. Et cum transisset sabbatum, Maria Magdalene et Maria Jacobi et Salome emerunt aromata, ut venientes ungerent Jesum. Et valde mane una sabbatorum veniunt ad monumentum orto jam sole, et dicebant ad invicem: Quis revolvat nobis lapidem ab ostio monumenti? Et respicientes viderunt revolutum lapidem. Erat quippe magnus valde. Et introeuntes in monumentum, viderunt juvenem sedentem in dextris, coopertum stola candida, et obstupuerunt; qui dicit illis: Nolite expavescere: Jesum queritis Nazarenum crucifixum; surrexit, non est hic. Ecce locus ubi posuerunt eum. Sed ite, dicite discipulis ejus et Petro, quia præcedet vos in Galileam. Ibi eum videbitis, sicut dixit vobis. At illæ exeuntes fugerunt de monumento: invaserat enim eas tremor et pavor: et nemini quicquam dixerunt, timebant enim.

2. Surgens autem Jesus mane prima sabbati, apparuit primo Mariæ Magdalene, de qua ejecerat septem demonia. Illa vadens nuntiavit his qui cum eo fuerant, lugentibus et fletibus. Et illi audientes quia viveret, et visus esset ab ea, non crediderunt. Post hæc autem duobus ex his ambulantibus, ostensus est in alia effigie euntibus in villam, et illi euntes nuntiaverunt ceteris: nec illis crediderunt.

3. Novissime autem recumbentibus illis undecim apparuit, et exprobravit incredulitatem eorum et duritiam cordis, quia iis qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. Et dixit eis: Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ. Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur. Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur. In nomine meo dæmonia ejicient, linguas loquentur novis, serpentes tollent; et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit; super ægros manus imponent, et bene habebunt.

4. Et Dominus quidem Jesus postquam locutus est eis, assumptus est in cælum, et sedet a dextris Dei. Illi autem profecti, prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis.

1. HIERONYMUS (circa princ. Comment. ad cap. 16). Post sabbati tristitiam felix irradiat dies, quæ primatum in diebus tenet, luce prima in eo luce-sciente, et Domino in eo cum triumpho resurgente; unde dicitur: *Et cum transisset sabbatum, Maria Magdalene et Maria Jacobi et Salome emerunt aromata, ut venientes ungerent Jesum.* GLOSSA. Religiosæ enim mulieres sepulto Domino, cum licuit operari, idest usque ad solis occasum, unguenta paraverunt, ut Lucas dicit. Et quia præ angustia temporis non poterant explere, mox transacto sabbato, idest occidente sole, ut operandi licentia redit, festinaverunt emere aromata, sicut Marcus dicit hic, ut venientes mane ungerent corpus Jesu; neque vespere sabbati, præoccupante jam noctis articulo, monumentum adire valuerunt; unde sequitur: *Et valde mane una sabbatorum veniunt ad monumentum, orto jam sole.* SEVERIANUS. Mulieres hoc loco feminea devotione discunt, quæ non ut venti fidem, sed ut mortuo unguenta deferunt ad sepulcrum; et ut sepulto parant mœoris obsequia, non ut resurgenti præparant divinorum gaudia triumphorum. THEOPHYLACTUS (Marc. ult. in princ. Comment.). Non enim magnitudinem atque dignitatem divinitatis Christi sapiunt. Venerunt autem juxta consuetudinem Judæorum ungere corpus Christi, ut scilicet maneret odoriferum, et ne humiditate scaturiret: nam aromata virtutem habent desiccativam, humiditatem corporis absorbentia: unde incorruptum corpus conservant. GREGORIUS (in hom. 21 in Evang.). Nos autem in eum qui est mortuus credentes, si odore virtutum referti cum opinione bonorum operum Dominum quærimus, ad monumentum illius cum aromatis venimus.

Sequitur: *Et valde mane una sabbatorum veniunt ad monumentum orto jam sole.* AUGUSTINUS de conc. Evangelist. (lib. 3, capite 24). Quod Lucas dicit, "Valde diluculo," et Joannes, "Mane cum adhuc tenebræ essent," hoc intelligitur Marcus dicere, *Valde mane orto jam sole*, idest cum cælum ab orientis parte albesceret, quod fit utique solis orientis vicinitate. Ejus enim est ille fulgor, qui nomine auroræ appellari solet; ideo non repugnat ei qui ait

(Joan. 20): "Cum adhuc tenebræ essent." Die quippe surgente aliquæ reliquæ tenebrarum tanto minus sunt quanto magis oritur lux: nec accipiendum est quod ait, *Valde mane orto jam sole*, tamquam sol ipse jam videretur super terram; sed de proximo adveniente in has partes sole, idest ortu suo jam cælum illuminare incipiente. HIERONYMUS (super *Et valde mane*). Valde ergo mane dicit, quod alius Evangelista dicit diluculo. Diluculum autem est inter tenebras noctis et diei claritatem; in qua salus humani generis provenit, felici vicinitate in Ecclesia declaranda, more solis, qui proxima luce consurgens roseam præmittit auroram, ut gratiam præclari splendoris præparatis oculis possit intueri quando tempus dominicæ resurrectionis illuxit, ut tunc laudes Christi tota caneret, secundum exemplum feminarum, Ecclesia, quando genus humanum exemplo suæ resurrectionis animavit, quando vitam præstitit, et lumen credulitatis infudit. BEDA (ibid.). Sicut autem quod valde mane mulieres venerunt ad monumentum, juxta historiam magnus fervor caritatis ostenditur: ita juxta intellectum mysticum nobis datur exemplum, ut illuminata facie, discussisque vitiorum tenebris, odorem bonorum operum Domino et orationum suavitatem studeamus offerre. THEOPHYLACTUS (Marc. ult. par. a princ.). Dicit autem *Una sabbatorum*, idest prima dierum hebdomadæ: sabbata namque dies hebdomadæ nuncupantur, una vero dicitur prima. BEDA (ubi supra). Vel prima sabbatorum prima dies est a diē sabbatorum, idest requietionum, quæ in sabbatis custodiebantur.

Sequitur: *Et dicebant ad invicem: Quis revolvat nobis lapidem ab ostio monumenti?* SEVERIANUS. Obscuratum erat vestrum pectus, oculi clausi; et ideo patefacti sepulcri gloriam prius non videbatis; sequitur enim: *Et respicientes viderunt revolutum lapidem.* BEDA (super *Quis revolvat nobis?*). Quomodo lapis per Angelum revolutus sit, Matthæus sufficienter exponit. Hæc revolutio lapidis mystice reserationem sacramentorum Christi, quæ velamine litteræ legalis tenebantur, insinuat: lex enim lapide scripta est.

Sequitur: *Erat quippe magnus valde.*

SEVERIANUS. Et plus jam magnus merito quam forma, qui creatoris mundi corpus et claudere et operire sufficit. GREGORIUS (homil. 21, sub initio). Mulieres autem Angelos vident, quæ cum aromatibus venerunt: quia illæ mentes supernos cives aspiciunt quæ cum virtutibus ad sancta desideria veniunt; unde sequitur: *Et introeuntes in monumentum, viderunt juvenem sedentem in dextris, coopertum stola candida, et obstupuerunt.* THEOPHYLACTUS (aliq. a princ. Comment.). Si Matthæus dicit Angelum sedere super lapidem, Marcus vero, quod mulieres introeuntes monumentum viderunt sedentem juvenem; non mireris: nam quæ viderunt prius sedentem super lapidem, ipsum etiam intus in monumento postmodum viderunt. AUGUSTINUS de conc. Evangel. (lib. 3, cap. 24). Aut intelligamus Matthæum tacuisse de illo Angelo quem intrantes viderunt, Marcum vero de illo quem foris super lapidem sedentem viderunt; ut duos viderint, et a duobus singillatim audierint quæ dixerunt Angeli de Jesu: aut certe intrantes in monumentum in aliqua septa macerari debemus accipere, qua communium locum tunc fuisse credibile est in aliquo spatio ante petram; qua excisa locus factus fuerat sepulturæ, ut ipsum viderint in eodem spatio sedentem a dextris, quem dicit Matthæus sedentem super lapidem. THEOPHYLACTUS (non remote a princ.). Quidam autem dicunt, quod aliæ fuerunt mulieres quæ dicuntur a Matthæo, aliæ quæ a Marco; sed Maria Magdalena sequebatur omnes, fervidam festinationem habens et ardentem affectum. SEVERIANUS. Introierunt ergo mulieres ad sepulcrum, ut consepultæ Christo, Christo consurgerent de sepulcro: vident juvenem, ut cernerent nostræ resurrectionis ætatem: quia nescit resurrectio senectutem; et ubi nasci morique homo nescit, ibi ætas nec admittit detrimenta, nec indiget incrementis: unde juvenem, non senem, non infantem, sed jucundam ætatem viderunt. BEDA (super *Viderunt juvenem sedentem*). Viderunt autem juvenem sedentem in dextris, idest ad meridiana partem loci illius ubi positum erat: corpus enim quod supinum jacens, caput habebat ad occasum, dextram necesse erat habere ad austrum. GREGORIUS (in hom. 21 in Evangel.). Quid autem

per sinistram nisi vita præsens; quid vero per dexteram nisi vita perpetua designatur? Quia igitur Redemptor noster jam præsentis vitæ corruptionem transierat, recte Angelus, qui nuntiare perennem ejus vitam venerat, in dextra sedebat. SEVERIANUS. Vident etiam juvenem sedentem a dextris, quia resurrectionis recipit nil sinistrum. Vident etiam coopertum stola candida. Stola ista non est ex mortali vellere, sed ex virtute vitali splendens cælesti lumine, non colore terreno, dicente Propheta, Psal. 103: "Amictus lumine sicut vestimento: ", et de justis Matth. 13: "Tunc justi fulgebunt sicut sol. " GREGORIUS (in homil. 21, ut supra). Vel stola candida coopertus apparuit, quia festivitatis nostræ gaudia nuntiavit: candor etenim vestis splendorem nostræ denuntiat solemnitatis. HIERONYMUS (super *Erat quippe magnus*). Vestis etiam candida vera lætitia est, hoste depulso regnoque adepto, Rege pacis quæsito et invento, et numquam dimisso. Hic igitur juvenis formam resurrectionis timentibus mortem ostendit. Quod autem obstupuerunt, id est "quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ preparavit Deus diligentibus se: " Isai 64.

Sequitur: *Qui dicit illis, Nolite expavescere.* GREGORIUS (in homil. 21, ut supra). Ac si dicat: Paveant illi qui non amant adventum supernorum civium; pertimescant qui carnalibus desideriis pressi ad eorum societatem pertingere se posse desperant: vos autem cur pertimescitis, quæ vestros concives videtis? HIERONYMUS (super *Qui dicit illis*). Non enim est timor in caritate. Quid expavescerent quæ invenerunt quem quæsierunt? GREGORIUS (in homil. 21, ut supra). Sed jam quid Angelus subjungit audiamus: *Jesum quæritis Nazarenum.* Jesus latino eloquio salutaris, idest salvator, interpretatur. At vero tunc multi Jesus dici poterant, nec tamen substantialiter, sed nuncupative; ideo et locus subjungitur, ut de quo Jesus dictum sit manifestetur, *Nazarenum*; et causam protinus subdit, *Crucifixum.* THEOPHYLACTUS (Marc. ultim. a princ.). Non enim erubescit crucem: in hac namque salus hominum est, et beatorum principium. HIERONYMUS (ubi supra). Radix autem amara crucis evanuit; flos vitæ cum

fructibus erupit, idest, qui jacuit in morte, surrexit in gloria; unde addit: *Surrexit, non est hic*. GREGORIUS (in hom. 21, ut supra). *Non est hic* dicitur, per præsentiam carnis, qui tamen nusquam deerat per præsentiam majestatis. THEOPHYLACTUS (alig. a princ. Comm.). Et quasi dicat: Vultis certificari de ejus resurrectione? subdit: *Eccæ locus ubi posuerunt eum*: propter hoc enim et revolverat lapidem, ut locum ostenderet. HIERONYMUS (ubi supra). Ostenditur autem immortalitas mortalibus ad gratiarum actionem debitam, ut intelligamus quid fuerimus, et sciamus quid futuri erimus. Sequitur: *Sed ite, dicite discipulis ejus et Petro, quia præcedet vos in Galilæam*. Mulieribus dicitur ut nuntient Apostolis: quia per mulierem mors annuntiata est, per mulierem vita resurgens. Dicit autem specialiter, *Et Petro*, quia se indignum judicavit discipulatu, cum ter negavit magistrum; sed peccata præterita non nocent, quando non placent. GREGORIUS (in homil. 21, ut supra). Si autem hunc Angelus non nominatim exprimeret, qui Magistrum negaverat, venire inter discipulos non auderet. Vocatur ergo ex nomine, ne desperaret ex negatione. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 8, cap. 25). Quod autem dicit: *Præcedet vos in Galilæam; ibi eum videbitis, sicut dixit vobis*: videtur hoc sônare, quod Jesus non erat demonstraturus se discipulis post resurrectionem nisi in Galilæa; quam demonstrationem nunc ipse Marcus commemoravit; quod enim dixit: *Mane prima sabbati apparuit Mariæ Magdalænæ...* Post hæc duobus euntibus in villam: factum est in Jerusalem ipso die resurrectionis: deinde venit ad ultimam manifestationem, quam factam scimus in monte Oliveti non longe a Jerusalem. Numquam igitur commemorat Marcus impletum quod ab Angelo prænuntiatum esse testatur. Matthæus vero nulum alium locum omnino commemorat, ubi discipuli, postquam surrexit, viderint Dominum, nisi in Galilæa, secundum Angeli prædictionem. Sed cum non sit expressum quando id futurum esset, utrum primum antequam alibi ab eis visus esset, idque ipsum quod discipulos Matthæus dicit iisse in Galilæam in montem, non exprimit diem nec narrandi ordinem; non adversatur quidem

Matthæus narrationibus ceterorum; sed dat eas intelligendi atque accipiendi locum. Verumtamen quod Dominus non ibi primum se demonstraturus erat, sed in Galilæa, ubi postea visus est, se videndum mandavit, quemvis fidelem facit intentum ad querendum in quo mysterio dictum intelligatur. GREGORIUS in hom. (21, ut supra). Galilæa namque transmigratio interpretatur. Jam quippe Redemptor noster a passione ad resurrectionem, a morte ad vitam transmigraverat; et nos resurrectionis ejus gloriam post læti videbimus, si modo a vitiis ad virtutum celsitudinem transmigramus. Qui ergo in sepulcro nuntiatur, in transmigratione ostenditur: quia is qui in mortificatione carnis agnoscitur, in transmigratione mentis videtur. HIERONYMUS (super *Præcedet vos in Galilæam*). Brevis ergo sententia in syllabis, sed ingens in quantitate promissio. Ibi est gaudii nostri fons, et salutis æternæ origo præparata. Ibi congregantur dispersiones, et sanantur contriti corde. *Ibi, inquit, eum videbitis*, sed non sicut vidistis. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 8, cap. ult.). Significatur etiam quod gratia Christi de populo Israel erat transmigratura ad Gentes, a quibus Apostoli nullo modo prædicantes suscipiuntur, nisi eis viam Dominus in eorum cordibus præveniens præparasset; et hoc est: *Præcedet vos in Galilæam: ibi eum videbitis*, i. e. ibi membra ejus invenietis.

Sequitur: *At illæ exeuntes, fugerunt de monumento: invaserat enim eas tremor et pavor*. THEOPHYLACTUS (super *Invaserat eas*). Idest stupor propter visionem Angeli, et admirationem resurrectionis. SEVERIANUS. Angelus quidem sedet in monumento, de monumento fugiunt mulieres; quia ille de cælesti substantia confidit, turbantur istæ de conditione terrena. Sepulcrum, qui mori non potest, timere nescit; mulieres autem et de præsentī facto tremunt, et sepulcrum ut mortales adhuc mortaliter expavescent. HIERONYMUS (ubi supra). Hoc etiam dicitur de futura vita, in qua fugiet dolor et gemitus. Imitantur etiam mulieres ante resurrectionem omnia quæ faciunt post resurrectionem, fugientes mortem et pavorem.

Sequitur: *Et nemini quicquam dixerunt, timebant enim*. THEOPHYLACTUS (su-

per *Habebat eas timor*. Aut propter Judæos aut timore visionis detentæ tacebant hoc quod audierant. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 3, cap. 24). Quæri autem potest quemadmodum hoc dicat Marcus, cum dicat Matthæus: "Et exierunt cito de monumento cum timore et gaudio magno, currentes nuntiare discipulis ejus: „ nisi intelligamus ipsorum Angelorum nemini ausas fuisse aliquid dicere, idest respondere ad ea quæ ab illis audierant; aut certe custodibus quos jacentes viderunt: nam illud gaudium quod Matthæus commemorat, non repugnat timori de quo Marcus dicit: debuimus enim utrumque in illarum animo factum intelligere, etiam si Matthæus de timore non diceret. Cum vero ipse dicat: "Exierunt cito de monumento cum timore et gaudio magno, „ nihil ex hac re questionis remanere permittit. SEVERIANUS. Signanter etiam dicitur, quod *nemini quicquam dixerunt*: quia mulieribus audire, non loqui datum est; discere, non docere.

2. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 3, c. 25). Jam post resurrectionem quemadmodum apparuit Dominus considerandum est: dicit enim Marcus: *Surgens autem mane prima sabbati apparuit primo Mariæ Magdalene, de qua ejecerat septem dæmonia*. BEDA (super *Apparuit primo Mariæ Magdalene*). Hæc apparitio quomodo et ubi facta sit, Joannes plenissime docet. Surrexit autem Dominus mane de monumento; in quo sero jam facto erat depositus, ut adimpleretur illud Psalmistæ, Psalm. 29: "Ad vesperam demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia. „ THEOPHYLACTUS (sup. *Cum surrexisset Jesus*). Vel aliter. Quod dicit, *Surgens Jesus*, ibi puncta; deinde dicas: *Mane prima sabbati apparuit primo Mariæ Magdalene*. GREGORIUS in homilia (21 in Evang.). Ut enim Samson media nocte non solum de Gaza exiit, sed etiam portas tulit; sic et Redemptor noster ante lucem resurgens non solum liber de inferno exiit, sed ipsa etiam inferni claustra destruxit. De Maria autem hic Marcus septem dæmonia ejecta fuisse testatur: et quid septem dæmonia, nisi universa vitia significant? Quia enim septem diebus omne tempus comprehenditur, recte septenario numero universitas figuratur. THEOPHYLACTUS (su-

per *De qua exierant septem dæmonia*). Septem ergo dæmonia Maria habuit, quæ universis vitiis plena fuit. Aut septem dæmonia septem virtutibus spiritus contrarios dicit, ut spiritus absque timore, absque sapientia, absque intellectu, et quæcumque alia donis Spiritus sancti opponuntur. HIERONYMUS (super *Præcedet in Galilæam*). Ei autem de qua ejecerat septem dæmonia, primo ostenditur: quia meretrices et publicani præcedent synagogam in regnum Dei, ut latro præcessit Apostolos. BEDA (ubi supra). In principio etiam mulier inductrix culpæ viro fuit; nunc quæ mortem primo gustavit, resurrectionem primo videt, ne perpetui reatus apud viros opprobrium sustineret: et quæ viro culpam transfuderat, transfudit et gratiam; nam sequitur: *Illā vadens nuntiavit his qui cum eo fuerant, lugentibus et fletibus*. HIERONYMUS (ubi supra). Flent et lugent qui nondum viderunt; sed non post multum consolabuntur: " beati enim qui lugent nunc, quoniam ipsi consolabuntur: „ Matthæi 5. BEDA (ubi supra). Recte autem hæc mulier, quæ lætitiā dominicæ resurrectionis prima nuntiavit, a septem dæmonibus curata esse memoratur, ne quicquam digne pœnitens de admissorum venia desperaret, et ut ubi abundavit peccatum, superabundasse et gratia monstraretur. SEVERIANUS. Nuntiat autem Maria; sed jam non feminam, sed Ecclesiam gestans: ut supra sicut femina tacebat, hic in Ecclesia et nuntiet et loquatur.

Sequitur: *Et illi audientes quia viveret, et visus esset ab ea, non crediderunt*. GREGORIUS in hom. (26 in Evang.). Quod resurrectionem dominicam discipuli tarde crediderunt, non tam illorum infirmitas quam nostra, ut ita dicam, futura firmitas fuit. Ipsa namque resurrectio illis dubitantibus per multa argumenta monstrata est: quæ dum nos legentes agnoscimus, quid aliud quam de eorum dubitatione solidamur?

Sequitur: *Post hæc autem duobus ex his ambulantis ostensus est in alia effigie euntibus in villam*. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 3, cap. ult.). De istis duobus, quorum unus erat Cleophas, Lucas totum narrat, sed Marcus hic breviter perstringit. Castellum quippe illud de quo Lucas loquitur, non absurde acci-

pinus etiam villam potuisse appellari: et in codicibus quidem græcis magis agrum invenimus quam villam; agri autem nomine non castella tantum, verum etiam municipia et coloniae solent vocari extra civitatem, quæ quasi caput et mater est ceterarum. Quod autem ait Marcus, eis in alia effigie Dominum apparuisse, hoc Lucas dicit, quod "eorum oculi tenebantur, ne agnoscerent eum." Oculis enim eorum acciderat aliquid, quod ita manere permissum est usque ad fractionem panis. SEVERIANUS. Nemo autem putet Christum sua resurrectione sui vultus effigiem commutasse. Sed mutatur effigies dum efficitur ex mortali immortalis; ut hoc sit acquisivisse vultus gloriam, non vultus substantiam perdidisse. Duobus autem visus est, quia duobus populis, idest Gentibus et Judæis resurrectionis fides prædicanda monstratur. Sequitur: *Et illi euntes nuntiaverunt ceteris; nec illis crediderunt.* Quod Marcus dicit, *Nuntiaverunt ceteris, nec illis crediderunt;* cum Lucas dicat, quod jam inde loquebantur vere resurrexisse Dominum, et Simoni apparuisse; quid intelligendum est, nisi aliquos ibi fuisse qui nolent credere? THEOPHYLACTUS (a med. Comm. in 16 cap.). Non enim de undecim Apostolis hoc dicit, sed de quibusdam aliis quos ceteros nominat. HIERONYMUS (ubi supra). Mystice autem intelligitur, quod fides hic laborat agens activam vitam, illic contemplativa secura visione regnat: hic per speculum contemmur imaginem, illic facie ad faciem videbimus veritatem: unde *ambulantibus*, idest laborantibus, *ostensus est in alia effigie*: et nuntiantibus non est creditum, dum, sicut Moyses, viderunt quod non sufficebat ei, qui dicit, Exod. 33: "Ostende mihi temetipsum: "oblitus enim carnis suæ, postulat in vita ista quod speramus in futura.

3. Glossa. Completurus evangelicam narrationem Marcus, novissimam apparitionem, qua Christus post resurrectionem discipulis apparuit, commemorat, dicens: *Novissime autem recumbentibus illis undecim apparuit.* GREGORIUS in homilia (29 in Evang.). Notandum autem quid Lucas in Actibus, cap. 1, referat dicens: "Convalescens præcepit eis ab Jerosolymis ne discederent: "et post pauca: "Videntibus illis elevatus est. "

Comedit enim et ascendit, ut videlicet per effectum comestionis veritas patesceret carnis: unde et hic dicitur, quod recumbentibus illis novissime apparuit. HIERONYMUS (super *Novissime recumbentibus*). Apparuit autem undecim simul congregatis, ut omnes testes sint, et enarrerent omnibus quod communiter viderunt et audierunt.

Sequitur: *Et exprobravit incredulitatem eorum, et duritiam cordis: quia his qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt.* AUGUSTINUS de cons. Evang. (l. 3, c. 25). Quomodo autem novissime hoc factum est? Novissimum quippe illud est quod Dominum in terra Apostoli viderunt, quod factum est quadragesima die post resurrectionem ejus. Numquid nam tunc exprobraturus erat, quod non credidissent eis qui eum viderant resurrexisse, quando jam et ipsi post resurrectionem toties eum viderant? Restat igitur ut intelligamus, nunc Marcum breviter commemorare voluisse, et jam dixisse, *Novissime*, quia ipso die hoc novissimum fuit jam incipiente nocturno tempore, posteaquam discipuli de castello redierunt in Jerusalem, et invenerunt, sicut dicit Lucas, undecim, et qui cum illis erant colloquentes de resurrectione Domini. Sed erant ibi utique non credentes. His ergo, sicut Marcus dicit, discumbentibus, et adhuc inde, sicut dicit Lucas, loquentibus, stetit in medio eorum Dominus, et ait illis, "Pax vobis, " sicut Lucas et Joannes dicunt. Verbis itaque Domini, quæ tunc eum locutum esse discipulis, Lucas Joannesque dixerunt, interponitur et illa exprobratio de qua Marcus hic dicit. Sed hoc rursus movet: quomodo discumbentibus undecim, dicit apparuisse Marcus, si illud tempus est diei dominici jam noctis initio; cum aperte Joannes dicat non cum eis fuisse Thomam, quem credimus exiisse inde antequam Dominus ad eos intraret, posteaquam illi duo redeuntes de castello cum ipsis undecim collocuti sunt, sicut apud Lucam invenitur. Sed Lucas in sua narratione dat locum quo possit intelligi, dum hæc loquerentur, prius inde exiisse Thomam, et postea Dominum intrasse. Marcus autem qui dicit, *Novissime discumbentibus illis undecim apparuit*, etiam Thomam illic fuisse cogit fateri: nisi forte quamvis uno ab-

sente, undecim tamen voluit appellare, quia eadem tunc apostolica societas hoc numero nuncupabatur, antequam Mathias in locum Judæ subrogaretur. Aut si hoc durum est accipere, illud accipiamus, post multas demonstrationes ejus, eum novissime recumbentibus undecim apparuisse, idest ipsa quadragesima die. Et quoniam jam erat ab eis ascensurus in cælum, hoc eis illo die magis exprobrare voluisse, quia his qui audierant eum resurrexisse, non crederant, antequam ipsi eum viderent; cum utique post ascensionem suam prædicantibus Evangelium etiam Gentes quæ non viderunt fuerant credituræ: post illam quippe exprobrationem ait idem Marcus: *Et dixit eis: Euntes in mundum universum: et infra: Qui vero non crediderit, condemnabitur.* Hoc ergo prædicaturi, nonne ipsi primitus fuerant objurgandi, qui antequam Dominum vidissent, non crediderunt eis quibus prius apparuisset? GREGORIUS in hom. (29 in Evang.). Idcirco etiam tunc Dominus discipulos increpavit cum corporaliter reliquit, ut verba quæ recedens diceret, in corde audientium arctius impressa remanerent. HIERONYMUS (ubi supra). Exprobrat autem incredulitatem, ut succedat credulitas: exprobrat duritiam cordis lapidei, ut succedat cor carneum caritate plenum. GREGORIUS in hom. (29 in Evang.). Increpata igitur eorum duritia, quid admonendo dicat audiamus; sequitur enim: *Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ.* Omnis creaturæ nomine significatur homo: omnis enim creaturæ aliquid habet homo; habet namque commune esse cum lapidibus, vivere cum arboribus, sentire cum animalibus, intelligere cum Angelis. Omni enim creaturæ prædicatur Evangelium, cum soli homini prædicatur; quia ille videlicet docetur, propter quem in terra cuncta creata sunt, et a quo omnia per quamdam similitudinem aliena non sunt. Potest etiam omnis creaturæ nomine omnis natio Gentium designari: ante enim dictum fuerat, Matth. cap. 10, "In viam Gentium ne abieritis;" nunc autem dicitur: *Prædicate Evangelium omni creaturæ;* ut scilicet prius a Judæa Apostolorum repulsa prædicatio, tunc nobis in adjutorium fieret, cum hanc illa ad damnationis suæ testimonium

superbe repulisset. THEOPHYLACTUS (int. med. et fin. Comment.). Vol omni creatura, idost credenti et non credenti. Sequitur: *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit.* Non enim sufficit credere: nam qui credit et nondum est baptizatus, sed catechumenus, nondum est perfecte salutem adeptus. GREGORIUS in homilia (29 in Evang.). Fortasse autem unusquisque apud semetipsum dicat: Ego jam credidi, salvus ero. Verum dicit, si fidem operibus teneat. Vera etenim fides est quæ in hoc quod verbis dicit, operibus non contradicit.

Sequitur: *Qui vero non crediderit, condemnabitur.* ΒΕΝΔΑ. Quid adhuc hic dicemus de parvulis, qui per ætatem adhuc credere non valent? Nam de majoribus nulla quæstio est. In Ecclesia enim Salvatoris per alios parvuli credunt, sicut ex aliis ea quæ illis in baptismo peccata remittuntur pertraxerunt.

Sequitur: *Signa autem eorum qui crediderint, hæc sequentur. In nomine meo demonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent.* THEOPHYLACTUS (paulo ante finem Comment.). Hoc est, dispergent intellectuales, sicut illud LUCÆ 10: "Calcabitis super serpentes et scorpiones," intellectualiter intelligitur. Potest autem intelligi de sensibilibus serpentibus, sicut etiam Paulus a vipera nullum habuit nocumentum. Sequitur: *Et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit.* Multa talia facta in historiis legimus: multos namque venena bibita Christi munita signaculo ledere non valebant.

Sequitur: *Super ægros manus imponent, et bene habebunt.* GREGORIUS in homilia (29 in Evang.). Numquid autem quia ista signa non facimus, minime credimus? Sed hæc necessaria in exordio Ecclesiæ fuerunt; ut enim fides cresceret credentium, miraculis fuit nutrienda: quia et nos cum arbusta plantamus, tamediu eis aquam fundimus, quousque ea in terra convaluisse videamus; at si semel radicem fixerint, a rigando cessamus. Habemus de his signis atque virtutibus quæ adhuc subtilius considerare debeamus. Sancta quippe Ecclesia quotidie spiritualiter facit quod tunc per Apostolos corporaliter faciebat: nam sacerdotes ejus cum per exorcismi gratiam manum credentibus imponunt et

habitare malignos spiritus in eorum mentibus contradicunt, quid aliud faciunt, nisi dæmonia ejiciunt? Et fideles quique, qui jam secularia verba derelinquunt, sancta autem mysteria insonant, linguis loquuntur novis: qui dum bonis suis exhortationibus malitiam de alienis cordibus auferunt, serpentes tollunt; et dum pestiferas suasiones audiunt, sed tamen ad operationem pravam minime pertrahuntur, mortiferum est quod bibunt; sed non eis nocebit qui, quoties proximos suos in bono opere infirmari conspiciunt, dum exemplo suæ operationis illorum vitam roborant, super ægros manus imponunt ut bene habeant. Quæ nimirum miracula tanto majora sunt quanto spiritualia, et quanto per hæc non corpora, sed animæ suscitantur.

4. HIERONYMUS (super *Euntes in mundum*). Dominus Jesus, qui de cælo descenderat ad liberandam infirmitatis nostræ naturam, ipse etiam super cælos ascendit; unde dicitur, *Et Dominus quidam Jesus postquam locutus est eis, assumptus est in cælum*. AUGUSTINUS de cons. Evang. (lib. 8, cap. ult.). In quo satis videtur ostendere novissimum cum illis in terra præmissum habuisse sermonem, quamvis non omnimodo ad id coarctari videatur: non enim ait, Postquam hæc locutus est eis; unde admittit, si necessitas cogeret, non illam fuisse novissimam locutionem, sed ad omnia quæ cum eis omnibus illis diebus locutus est, posse pertinere quod dictum est: *Postquam locutus est eis, assumptus est in cælum*. Sed quia ea quæ supra diximus, magis suadent novissimum diem fuisse, ideo post præmissam locutionem quam Marcus commemoravit, adjunctis etiam illis verbis quæ commemorantur in Actibus Apostolorum, credendum est assumptum esse Dominum in cælum. GREGORIUS in hom. (29 in Evang.). In veteri testamento cognovimus quod Elias sit raptus in cælum. Sed aliud est cælum æthereum, aliud cælum aereum. Cælum quippe aereum terræ est proximum. In cælum itaque aereum Elias sublevatus est, ut in secretam quamdam regionem terræ repente duceretur, ubi in magna jam carnis et spiritus quiete viveret, quo ad usque ad finem mundi redeat, et mortis debitum solvat. Notandum quoque est, quod Elias in curru legitur

ascendisse, ut videlicet aperte illis demonstraretur, quia homo purus adjutorio indigebat alieno. Redemptor autem noster non curru, non Angelis sublevatus legitur: quia qui fecerat omnia, super omnia sua virtute ferebatur. Considerandum vero nobis est, quod Marcus subdit, *Et sedet a dextris Dei*; cum Stephanus dicat, Act. 7: "Video cælos apertos et Filium hominis stantem a dextris Dei." Sed sedere judicantis est, stare vero pugnantis vel adjuvantis. Stephanus ergo in laboris certamine positus stantem vidit, quem adjutorem habuit; sed hunc post assumptionem Marcus sedere describit, quia post assumptionis suæ gloriam judex in fine videbitur. AUGUSTINUS de Symbolo. Sessionem igitur istam non accipiamus, quasi sit in humanis membris positus; tamquam Pater sedeat in sinistra, et Filius sedeat a dextris; sed ipsam dexteram intelligimus potestatem quam accepit ille homo a Deo, ut veniat judicaturus qui primo venerat judicandus. Sedere enim habitare intelligitur; quomodo dicimus de quocumque homine, In illa patria sedit per tres annos: sic ergo credite habitare Christum in dextera Dei Patris. Beatus enim est, et habitat in beatitudine, quæ dextera Patris vocatur: ibi enim omnis dextera est, quia nulla est ibi miseria.

Sequitur: *Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis*. BEDA (super illud, *Domino cooperante*). Nota, quod Marcus Evangelista Evangelium suum quanto inchoavit tardius, tanto in longinquiora tempora scribendo porrexit: ab initio enim evangelicæ prædicationis quod a Joanne factum est, cepit, et ad illud usque tempus narrando pervenit quod Apostoli idem Evangelii verbum per totum orbem seminaverunt. GREGORIUS (hom. 29, ut supra). Quid autem in his considerandum est nisi quod præceptum obedientia, obedientiam vero signa secuta sunt? Præcepit enim Dominus: *Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium*: et in Actibus, cap. 1: "Eritis mihi testes usque ad extremum terræ." AUGUSTINUS ad Hesychium (epist. 80). Quo autem pacto ab Apostolis est prædicatio ista completa, quando usque adhuc sunt gentes in quibus modo cepit, et in qui-

bus nondum cœpit impleri? Non utique hoc a Domino sic mandatum est Apostolis, tamquam ipsi soli, quibus tunc loquebatur, tantum munus fuerint impleri; sed sicut eis solis videtur dixisse, Matth. ult.: "Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi;" quod tamen eum universæ Ecclesiæ promississe, quæ, aliis morientibus, aliis nascentibus, hic usque in sæculi consummationem futura est, quis non intelli-

gat? THEOPHYLACTUS (circa fin. Comm.). Sciendum est autem et hic, quod sermo per opera confirmatur, sicut in Apostolis tunc operationes confirmabant sermonem, sequentibus signis. Fiat autem, o Christe, ut nostri sermones quos de virtute dicimus, per opera confirmentur et actus; ut tandem simus perfecti te cooperante in omnibus verbis et operibus: quia te decet et sermone et operum gloria. Amen.

S. Thomæ Aquinatis Operis, cui titulus: *Catena Aurea* etc., de mandato Eminentissimi Cardinalis Archiepiscopi lecto volumine primo a Typographia Pontificia et Archiepiscopali Petro Marietti impresso, utpote cum probatis editionibus consono, nihil obstat, quominus evulgari possit.

Taurini, die 6 Maji 1888.

LOTTERI MICHAEL, Curatus S. Mariæ,
Revisor Archiepiscopalis.

208.61		1914
AQ 56		St. Thomas Aquinas
AUTHOR		
Catena Aurea in IV Evang.		
TITLE Vol. I		
DATE LOANED	BORROWER'S NAME	ROOM NUMBER

GRADUATE THEOLOGICAL UNION LIBRARY
BERKELEY, CA 94709

1914

